

UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA
FACULTAT DE FILOSOFIA I LLETRES – DEPARTAMENT DE GEOGRAFIA
CENTRE D'ESTUDIS DEMOGRÀFICS

DOCTORAT EN DEMOGRAFIA
TESI DOCTORAL

*Aproximació a l'estudi de les migracions
històriques a escala municipal:
Olesa de Montserrat, 1581-1930*

Carles Millàs i Castellví

Director de la tesi: Dr. Joaquín Recaño Valverde

Bellaterra, 2015

UAB
Universitat Autònoma de Barcelona

Centre d'Estudis Demogràfics

UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA
FACULTAT DE FILOSOFIA I LLETRES – DEPARTAMENT DE GEOGRAFIA
CENTRE D'ESTUDIS DEMOGRÀFICS

DOCTORAT EN DEMOGRAFIA
TESI DOCTORAL

*Aproximació a l'estudi de les migracions
històriques a escala municipal:
Olesa de Montserrat, 1581-1930*

Carles Millàs i Castellví

Director de la tesi: Dr. Joaquín Recaño Valverde

Bellaterra, 2015

ÍNDIX

	Pàg.
Agraïments	3
Introducció	5
Capítol 1. Marc teòric	13
1.1. La demografia històrica a Catalunya: una aproximació a mode d'inventari	13
2.2. Les migracions: una aproximació a l'estat de la qüestió	47
Capítol 2. Fonts i metodologia	65
2.1. Fonts documentals: validesa i tractament	65
2.2. El tractament de les fonts	123
2.3. La metodologia emprada	135
Capítol 3. Context geogràfic i demogràfic	149
3.1. Marc geogràfic i històric d'Olesa de Montserrat	150
3.2. Marc demogràfic d'Olesa de Montserrat	165
Capítol 4. Les migracions olesanes	391
4.1. El volum de migrants: diferents mètodes de mesura	394
4.2. Onades i etapes migratòries	418
4.3. L'estructura demogràfica dels migrants	429
Capítol 5. Olesa, població receptora: el perfil dels immigrants	473
5.1. Cronologia de la immigració	474
5.1. Origen geogràfic dels immigrants	478
5.3. Característiques demogràfiques dels immigrants	563
Capítol 6. Olesa, població emissora: el perfil dels emigrants	645
6.1. Cronologia de l'emigració	648
6.2. Destinació geogràfica dels emigrants	654
6.3. Característiques demogràfiques dels emigrants	683
Conclusions	735
Abreviatures i sigles	751
Fonts documentals	753
Bibliografia	763
Índexs	821
Annex	cd

AGRAÏMENTS

Voldria començar aquesta recerca expressant el més sincer i, alhora, immens agraïment a totes aquelles persones que directa o indirectament han col·laborat en la present investigació, ja sigui des del món acadèmic o des d'altres àmbits i camps. Especialment, voldria destacar l'aportació del director d'aquesta tesi, en Joaquín Recaño pel seu suport i empenta, sense el qual, potser, aquesta encara no estaria enllestida. És més, la present recerca no hauria estat possible sense el consell, les correccions i les directrius d'aquest, el qual a més a més sempre ha anat, en la seva ajuda i suport, més enllà del que li pertocava.

Respecte a les institucions, voldria expressar el meu agraïment a l'Ajuntament d'Olesa de Montserrat, a la Parròquia de Santa Maria d'Olesa de Montserrat i al Registre Civil de la mateixa població, perquè no han posat mai cap impediment per poder consultar els seus arxius. En aquesta línia, mereix ser expressat el meu agraïment a l'arxiver Antoni Pérez, l'arxiver Xavier Rota i la secretària Montserrat Rosado, per totes les facilitats d'accés, respectivament, a l'Arxiu Històric Municipal d'Olesa de Montserrat (AHMOM), a l'Arxiu Parroquial d'Olesa de Montserrat (APOM) i al Registre Civil d'Olesa de Montserrat (RCOM).

Al doctor i gran coneixedor de la comarca, Jaume Codina, que en pau descansi, per les orientacions i consells donats. Als professors del Departament d'Història Moderna de la Universitat de Barcelona, Dr. Jaume Dantí i Dr. Valentí Gual, pels bons oficis. Als professors i doctors en José M. García, en José A. Salas, na Maria J. Vilalta i en Llorenç Ferrer per les seves idees, converses i consells. A la Dra. Joana M. Pujadas pel seu parer i les orientacions donades per tal de millorar diversos continguts de la present recerca. Al col·lega Miquel Valls per la paciència i suport tècnic. I, tanmateix, a la Comissió de Seguiment dels Estudis de Doctorat del Centre d'Estudis Demogràfics de la Universitat Autònoma de Barcelona —Dra. Anna Cabré (presidenta), Dr. Daniel Devolder (vocal), Dr. Joaquín Recaño (director) i Dra. Socorro Sancho (secretaria)— per la seva orientació, motivació i encoratjament perquè aquesta investigació tirés endavant.

A Montserrat García que, a banda de ser la mare dels meus fills —Pau i Aina—, m'ha ajudat en l'entrada i informatització de diferents llistats nominats. A Montserrat Font i, especialment, Montserrat Torras, col·legues professionals, per l'assessorament lingüístic. A Anna Serra, del Servei de Llengües de la Universitat Autònoma de Barcelona, per les orientacions i correccions lingüístiques. A Anna Víctor per la informatització del padró de 1930. A Ramon Monclús per permetre'm consultar, contrastar i utilitzar la seva base de dades. A Andrés García, Montserrat Ariza i Carme Sisón pel seu assessorament informàtic. Als estudiosos i erudits locals Josep Duran, Amadeu Dalmases, Lluís Bayona, Joan Tosas i Joan Dalmases per les converses disteses i amenes que han permès complementar alguns aspectes d'aquesta recerca. A Raimon Masdéu per les converses, orientacions i recomanacions donades. I al meu amic Joan Rimbau per la paciència i, alhora, el suport moral que sempre m'ha donat.

D'altra banda, voldria recordar i destacar, enormement, els meus sincers i profunds agraïments a Àngels Torrents, que en pau descansi, de qui en sóc deutor, per animar-me a realitzar una tesi similar, en molts aspectes i continguts, a la seva famosa tesi doctoral, però que en dia d'avui ha derivat en aquesta recerca sobre el moviments migratoris a Olesa.

Finalment, voldria agrair, d'una banda, als membres d'aquest tribunal —el Dr. Llorenç Ferrer i Alós (Universitat de Barcelona), president; la Dra. Joana M. Pujadas Mora (Centre d'Estudis Demogràfics i Universitat Autònoma de Barcelona), secretaria i a la Dra. Maria J. Vilalta i Escobar (Universitat de Lleida), vocal— i, d'altra banda, als suplents del mateix —el Dr. José A. Salas Ausens (Universitat de Saragossa) i el Dr. Carles Simó i Noguera (Universitat de València)—, haver acceptat formar part d'aquest.

INTRODUCCIÓ

“La demografía es una ciencia cuyo objeto es el estudio de las poblaciones humanas y que trata de su dimensión, estructura, evolución y caracteres generales considerados, principalmente, desde un punto de vista cuantitativo”.

Louis Henry, 1976.

Si seguim els passos de J. Nadal i E. Giralt i acceptem, d'una banda, la historicitat com una dimensió humana que expressa el nostre vincle amb el passat per entendre el present i preparar-nos per al futur i, de la mateixa manera, si acceptem la demografia històrica com una plataforma per interpretar i explicar, o almenys intentar-ho, la realitat social de les poblacions del passat, i no com un deversall de dades més o menys tecnificades sense gaire interès per a la comunitat, podrem saber i conèixer, si més no, d'on eren, com vivien, què feien... els olesans del passat, per entendre d'on vénen, com viuen, què fan... avui i, així, encaminar-nos, tots plegats, per al futur.

Els orígens de la present recerca cal cercar-los en els meus estudis de Geografia i Història General a la Universitat de Barcelona, quan en un treball de curs vaig iniciar el camí en demografia històrica¹. Anys més tard, en els cursos de doctorat del Departament d'Història Moderna de la Facultat d'Història de la Universitat de Barcelona vaig llegir la tesi de llicenciatura², la qual va donar pas a *La població del Baix Llobregat a l'època dels Àustria*³. Durant la realització d'aquesta tesina vaig entrar en contacte amb l'extraordinari fons documental de l'Arxiu Parroquial d'Olesa de Montserrat (APOM). Posteriorment, la convocatòria dels Premis de Recerca Vila d'Olesa del 1998, em va animar a presentar un projecte de demografia històrica, el qual va ser guardonat⁴. Durant la investigació i elaboració d'aquest projecte vaig entrar en contacte amb el riquíssim fons documental de l'Arxiu Històric Municipal d'Olesa de Montserrat (AHMOM) i vaig endegar la recerca entorn els moviments migratoris⁵. També és des d'aquí on va néixer el present treball d'investigació, fruit d'uns fons documentals rics, complets i, en general, força ben conservats que permeten a l'investigador i als estudiosos aprofundir en el coneixement de les poblacions del passat amb la intenció, inicialment, de realitzar una reconstrucció de famílies, la qual ha derivat, finalment, en una tesi centrada en els moviments migratoris⁶.

¹ Fruit d'aquest treball és la publicació *Estudi demogràfic de la parròquia de Santa Eulàlia del Papiol (1565-1799)*. Castellbisbal, 1993.

² *La natalitat al Baix Llobregat en un període de crisis: el segle XVII*. Barcelona: UB, tesina de llicenciatura, 1997.

³ Obra realitzada amb la col·laboració de F. Xabier Gual i guardonada amb el Premi Josep Iglésies i Fort VII Convocatòria (1997).

⁴ *Olesa de Montserrat en època dels Àustria. Demografia i societat*. Barcelona: PAM, 2002 [estudi també realitzat amb F. Xabier Gual].

⁵ *Els altres catalans dels segles XVI i XVII. La immigració francesa al Baix Llobregat en temps dels Àustria*. Barcelona: PAM, 2005.

⁶ No descartem, però, endinsar-nos més endavant en la reconstrucció de famílies d'aquest municipi del Baix Llobregat. Això no obstant, durant les interessants i satisfactòries converses davant la Comissió de Seguiment dels Estudis de Doctorat al Centre d'Estudis Demogràfics de la Universitat Autònoma de

Emperò, l'elecció de la localitat d'estudi no es justifica únicament per l'existència d'un registre sacramental de gran qualitat i sense llacunes importants dels tres grans sacramentaris des del segle XVI fins a l'actualitat⁷, sinó que també es justifica, d'una banda, per la localització d'aquesta població a només 20 Km del monestir de Montserrat i a uns 30 Km de Barcelona, situat en la Depressió Prelitoral Catalana, a l'esquerra del Llobregat, dins d'un dels territoris històrics més dinàmics de la demografia moderna catalana i, d'altra banda, per la diversificació de categories socials i econòmiques de la localitat, conseqüència, en primer lloc, de la importància del conreu de l'olivera i la producció d'oli de qualitat⁸, i, en segon lloc, per l'existència d'una protoindustrialització a bastament demostrada⁹.

És a dir, la gran qualitat del registre sacramental, verificada durant la realització de la tesi de llicenciatura i en el premi de recerca abans esmentat, em va fer decidir a començar un estudi històric més aprofundit de la població de la parròquia. Per tal de gaudir d'una visió panoràmica més completa de l'evolució demogràfica, que tant m'anava colpint en analitzar l'època dels Àustria, va predisposar-me a allargar l'abast cronològic de l'estudi a tot el segle XVIII i XIX fins a la proclamació de la II República Espanyola per tal de poder analitzar, gairebé, el primer terç del segle XX; o sigui, un estudi monogràfic de llarga duració en demografia històrica centrat en les migracions des del 1581 a 1930, donat que hi ha poques recerques amb registres de qualitat que abastin aquesta àmplia cronologia analitzant aquest tipus de mobilitat de la població. No està de més recordar que, si més no en els períodes de llarga durada, les migracions han estat la gran oblidada de les matèries que estudia la demografia històrica.

Però aquest, no és l'únic canvi remarcable respecte els estudis anteriors, atès que també vull aplicar altres mètodes d'anàlisi en demografia històrica. El mètode dels recomptes anònims utilitzat amb anterioritat va permetre'm entrar en contacte amb les fonts, però en la present tesi he optat per recollir nominalment els fets vitals i introduir-me, així, en el recurs emprat en l'altre gran mètode clàssic, el nomenat mètode francès de recollida nominativa dels personatges, però, alhora, decantar-me per les noves aportacions del mètode dels seguiments nominatius i el *nominal record linkage*. Per què aquesta diversitat metodològica? La presentació en els darrers anys de diverses tesis doctorals, algunes encara inèdites, però relacionades amb aquesta recerca, d'una banda, m'han donat empenta moral i recolzament científic, i, d'altra banda, han estat objecte de contínues consultes. En primer lloc, *El sistema català de reproducció* [Cabré, 1999], que si bé no utilitza el mètode francès ni l'anglès, hem proporciona el marc general comparatiu de la transició demogràfica. En segon lloc, *Transformacions demogràfiques*

Barcelona se'm va recomanar que es derivés aquesta recerca entorn als moviments migratoris atès que hi ha pocs treballs sobre aquesta qüestió i que, alhora, abastin un període de més de tres segles.

⁷ El primer òbit documentat és, fins i tot, pretridentí, 05/09/1546; però la sèrie roman tallada entre 1552 i 1590 [APOM, Capsa 25. SAC. Defuncions, vol. 1]. La primera acta de baptisme és del 22/03/1579 [APOM, Capsa 1, SAC. Baptismes, vol. 1]. Quant als matrimonis, la primera acta d'un volum de matrimonis data del 09/08/1599 [APOM, Capsa 17. SAC. Matrimonis, vol. 1] però hem pogut documentar altres matrimonis anteriors [APOM, Capsa 88. NOT. Manuals i testaments (s. XV i XVI); esposalles de l'ACB i capítols matrimonials d'Esparreguera i de l'AHMOM].

⁸ Vendranes i Rullier (1986) i Cobos (1994) han demostrat la importància de l'oli d'Olesa i Hernández (2000) i Cobos (2006) han posat èmfasi en l'increment de la producció vitivinícola a Olesa durant els segles XVIII i XIX.

⁹ Musset (1987) ha demostrat la precocitat assolida per la indústria tèxtil olesana i esparreguerina en el segle XVIII. Cobos (1994) ha emfatitzat en la industrialització d'Olesa al segle XIX. Gual i Millàs (2002) parlen d'una industrialització precoç a l'Olesa del segle XVI i XVII. I Cobos (2006) ha argumentat les raons del declivi de la indústria tèxtil tradicional al Llobregat montserratí en el segle XIX.

en un municipi industrial català: Sant Pere de Riudebitlles, 1608-1935 [Torrents, 1993], emprant la reconstrucció de famílies, m'ofereix un marc local pròxim i una cronologia gairebé coincident. En tercer lloc, *El creixement demogràfic, mortalitat i nupcialitat al Penedès (segles XVII-XIX)* [Muñoz, 1990] i *La família moderna a la Conca de Barberà* [Gual, 1993] han estat importants aportacions metodològiques de dos àmbits comarcals de la mateixa Depressió Prelitoral Catalana on s'han utilitzat, respectivament, el mètode agregatiu i la reconstrucció de famílies. En quart lloc, *La població de Vilanova i la Geltrú en el segle XVIII (estudi demogràfic)* [Martínez, 1987] i *Demografia i societat de Tàrraga i de l'Urgell durant l'Antic Règim* [Planes, 1995], una d'interior i l'altra de la costa, han estat fonamentals per la seva comparació dels mètodes francès i anglès en aquestes poblacions catalanes. I, molt especialment, *Les estratègies familiars i la mobilitat social dels menestrals a Catalunya: segles XVII-XIX. El cas de Mataró* [Ros, 2003] i *Historias de emigración. Factores de expulsión y selección de capital humano en la emigración a la Ría de Bilbao (1877-1935)* [García, 2005] m'han servit de fonament, de base, per l'ús de diferents mètodes d'anàlisi demogràfica com, i concretament en el segon cas, l'anàlisi microsocial dels fenòmens migratoris utilitzant el mètode dels seguiments nominatius on es rastregen als migrants a través dels padrons d'habitants i la reconstrucció de les trajectòries vitals d'aquests.

El propòsit principal d'aquest treball d'investigació és doble: en primer lloc, assenyalar, de la manera més precisa possible i partint d'uns fonaments demogràfics, els canvis i les continuïtats de la mobilitat de la població olesana en el pas de l'antic règim demogràfic al nou règim demogràfic; i, en segon lloc, observar l'inici, el desenvolupament i els determinants del pas de la societat agrària a la societat industrial d'Olesa de Montserrat i analitzar les migracions olesanes com un dels fenòmens claus del procés d'industrialització i modernització. És obvi, però, que si bé els resultats no podran extrapolar-se a Catalunya, sí que aniran en el camí d'aportar alguna llum sobre el tema, així com podran encoratjar a d'altres estudiosos interessats en verificar o en contradir les idees que s'hi presenten.

La recerca que hem realitzat és, així, una monografia en demografia històrica al voltant de la distribució espacial de la població d'un municipi de la Depressió Prelitoral Catalana on no s'han menystingut la línia marcada per L. Henry (1958) a Crulai, la millora realitzada per À. Torrents (1993) a Sant Pere de Riudebitlles o els tocs innovadors aplicats a la Ría de Bilbao per R. García (2005). Qualsevol intent d'examinar el pas de la societat agrària a la societat industrial, és a dir, la transició demogràfica, la primera i segona fase de la revolució industrial, les revolucions liberals i nacionalistes, comporta una anàlisi, en primer lloc, de les variables demogràfiques que poden haver influït, com per exemple la natalitat, estudiada, principalment, a partir dels baptismes; la nupcialitat, des dels llibres de noces; la mortalitat, mitjançant el buidatge dels obituaris i la mobilitat, amb l'anàlisi dels padrons, censos o els propis sacramentaris, des de l'edat moderna a principis del segle XX. En segon lloc, una anàlisi dels indicadors econòmics, socials, culturals i polítics que poden complementar, il·lustrar i, alhora, explicar els canvis conjunturals esdevinguts en un període tan dilatat que, sens dubte, han d'haver afectat la lògica que interrelaciona els fenòmens demogràfics estudiats en el seu ritme, intensitat i calendari. Cal emfatitzar, però, que l'atenció principal d'aquesta tesi està adreçada a l'estudi dels moviments migratoris a Olesa.

Per tal de dur a terme una recerca així no és recomanable optar per una estratègia metodològica única, sinó que es requereix d'una diversitat metodològica i analítica

àmplia i sempre en funció de les fonts disponibles. Una anàlisi, doncs, basada en l'observació dels components individuals i familiars, mitjançant el despullament nominatiu dels sacramentaris, podrà detectar les migracions olesanes, especialment la immigració, i amb el despullament dels padrons dels segles XIX i XX aplicant el mètode dels seguiments nominatius podrem aprofundir en els fenòmens migratoris. És a dir, cercant en els arxius la vida i la mort de les generacions de tots els estaments socials d'aquesta comunitat rural i industrial, amb la intenció de reconstruir el seu comportament demogràfic i, així, poder-lo analitzar, interpretar i contextualitzar amb els esdeveniments històrics coetanis, permet esbrinar les característiques de la distribució espacial de la població des del segle XVI al segle XX. D'aquesta manera, he procedit a endegar el procés d'informatització en llibres i fulls de càlcul Excel, interrelacionats entre sí, i fer un tractament de base de dades, Access, relacionades amb els anteriors. Uns d'aquests llibres enregistren les sèries temporals anuals dels baptismes, les noces i els òbits, tant dels sacramentaris eclesiàstics com dels llibres d'instrucció del registre civil; altres, les informacions dels diferents padrons, recomptes de població i llistats nominals conservats a Olesa; uns altres es corresponen als capítols matrimonials dipositats a l'APOM i l'AHMOM, i, tanmateix, altres fulls de càlcul apleguen els migrants olesans observats en altres estudis, treballs i l'anàlisi dels padrons d'una vintena de municipis catalans. Diferents fulls de càlcul s'han creuat per poder tractar-los com a base de dades per confeccionar així els olesans, els immigrants i els emigrants. Tots aquests, fulls i bases de dades, permeten, d'una banda, endinsar-nos en l'estudi de la distribució espacial olesana i la comparació amb d'altres estudis científics sobre el tema i, d'altra banda, explicar les interrelacions que basteixen la lògica interna del comportament demogràfic dels olesans dels segles XVI, XVII, XVIII, XIX i principis del segle XX.

La presentació formal d'aquesta tesi s'ha dividit en dues parts. En una primera part es desenvolupen tres aspectes diferents estructurats en diversos capítols dividits en apartats, al final dels quals es recullen les principals idees, per tal de facilitar i guiar la lectura. En una segona part il·lustrem les fonts consultades, la bibliografia i el corpus estadístic de la present tesi.

La primera part, estructurada en tres camps diferents, consta d'una part introductòria que comprèn els tres primers capítols. En el primer es vol incidir, d'una banda, en la demografia històrica catalana per justificar la validesa i la necessitat d'aquests estudis tant pel que fa a la cronologia, a l'àmbit territorial o, fins i tot, els mètodes escollits en els diferents estudis realitzats per tal de saber cap on es va mitjançant un estat de la qüestió fins l'any 2010¹⁰; i, d'altra banda, és vol aprofundir en els estudis específics sobre la mobilitat de la població, un fenomen constant al llarg de la història, tant des dels postulats contraris a l'emigració¹¹ com la dels que demostren una actitud

¹⁰ El nostre estat de la qüestió es tanca l'any 2010, tot i que s'inclouen referències d'aquest darrer quinquenni, perquè, d'una banda, aquest capítol es va realitzar en una fase inicial de la tesi i, de fet, s'incorporen al llarg del text altres referències posteriors de forma particular a peu de plana, i, d'altra banda, es va incidir més tard en el buidatge i l'anàlisi de les dades que, se'ns dubte, ha estat la tasca més àrdua i consumidora de temps en aquesta tesi.

¹¹ És a dir aquells estudis que veuen en aquest fenomen la causa de la disminució i empobriment de les poblacions d'origen o un motiu de conflicte i de desacord en els llocs de destinació. Aquesta interpretació contrària dels moviments migratoris fou instaurada pel pensament mercantilista europeu de finals del segle XVIII i principis del XIX i defensada, en canvi, davant l'emigració d'ultramar a finals del segle XIX [Silvestre, 2000].

favorable a dit fenomen¹², que, més concretament, durant la primera fase de la industrialització han estat objecte d'anàlisi per tal d'entendre millor els aspectes relacionats amb la formació del capital humà i de comprendre que les migracions estan estretament relacionades amb el procés d'industrialització i el desenvolupament social i econòmic.

En el segon capítol d'aquesta part introductòria, d'una banda, presento i valoro les fonts documentals i, d'altra banda, comento i descriu, tot i que breument, els mètodes emprats. Quant a les fonts, val a dir que són descrites i comentades tot i destacant la gran qualitat general que presenten i, alhora, he analitzat i estudiat les poques deficiències i limitacions que he pogut observar. Pel que fa a la metodologia, he volgut presentar i avaluar les tècniques d'anàlisi demogràfica i els mètodes demogràfics emprats en aquesta recerca, fent èmfasi en els seguiments nominatius¹³ i en el *nominal record linkage*.

En el tercer capítol, força més llarg i extens que els anteriors, diferencio, d'una banda, una primera part dedicada a presentar alguns aspectes físics, geogràfics, econòmics i socials de la vila d'Olesa, així com el creixement demogràfic de la localitat al llarg del temps i del tarannà històric a partir de les notes descobertes durant la lectura atenta de les partides que tot despullament comporta i de les referències bibliogràfiques publicades i inèdites. I, d'altra banda, una segona part centrada en el nombre, l'estructura i la dinàmica de la població basada tant en les dades aportades pels censos, padrons, fogatges i altres recomptes nominals que permeten observar el creixement de la població com en l'anàlisi i l'estudi dels fets vitals. Un creixement fruit, en part, d'un balanç natural favorable i, en part, per una immigració atreta pel dinamisme d'aquesta població en el decurs dels gairebé quatre segles d'estudi on es constata però una pèrdua d'habitants a mitjan segle XIX. Aquest fet ha estat una de les raons que, d'una banda, m'ha fet decidir per decantar-me a estudiar les migracions perquè Olesa passa de ser la segona població del Baix Llobregat en nombre d'habitants entre 1717 i 1857 a situar-se en el sisè lloc l'any 1930 i, d'altra banda, m'ha portat a qüestionar-me quin ha estat l'impacte demogràfic de la segregació de Viladecavalls —sufragània de la parròquia d'Olesa fins a mitjan segle XIX—. Tanmateix, m'ha portat a preguntar-me si hi havia alguna crisi de mortalitat intensa en aquest període o simplement un canvi de tendència en el corrent migratori, passant en aquells anys Olesa a ser un municipi emissor d'emigrants. Aquesta anàlisi s'ha complementat, d'una banda, amb l'estudi de la dinàmica de la població atenent als baptismes i als òbits¹⁴, els quals han permès constatar el creixement natural de la vila estudiada i, d'altra banda, les noces per intentar observar, entre altres aspectes, la formació de la família posant l'accent, per una banda, en la intensitat i el calendari; d'altra banda, en la viduïtat i les segones i ulteriors noces, relacionant-ho amb les respostes que poden aportar les variacions estacionals dels

¹² Es tracta de les teories que veuen els moviments migratoris com a beneficiosos econòmicament [Silvestre, 2000].

¹³ Segons García (2005:99), els seguiments nominatius és un mètode manual, senzill i laboriós que consisteix en rastrejar personatges, de forma nominativa, mitjançant els padrons i cercant vincles nominals entre els diferents padrons buidats. Aquí, s'ha ampliat, a més, als fets vitals extrets dels registres parroquials i del registre civil.

¹⁴ La presentació i l'anàlisi dels diferents indicadors de la mortalitat és l'objecte d'estudi d'aquest apartat on s'intenta donar resposta a diferents interrogants: ¿fou la reducció de la mortalitat adulta a la segona meitat del XVIII, que en trencar menys matrimonis, qui afavorí l'augment de la fecunditat?; ¿quina relació es pot establir entre el descens de la mortalitat infantil i post infantil durant el segle XIX i la caiguda posterior de la natalitat?; ¿com reaccionaven els olesans davant les crisis de mortalitat?; ¿quines són les característiques generals dels obituaris olesans? ¿tenen el mateix comportament els cossos que els albatos?...

matrimonis que a la vegada depenen del calendari religiós i agrícola; i, tanmateix per observar la mobilitat dels cònjuges i endinsar-nos en la immigració o emigració dels olesans, tenint en compte si es casen aquí i hi romanen o bé es casen a Olesa però no hi residiran.

El cos de la tesi, és a dir la part central, abasta altres tres capítols centrats en els moviments migratoris. En el quart capítol, analitzo les característiques de la mobilitat de la població des de tres enfocaments diferents. En primer lloc, la relació baptismes/òbits pot documentar la immigració i l'emigració olesana des del segle XVI a principis del segle XX, considerant que tot individu nascut a Olesa i que no apareix com a difunt en la mateixa població el podem considerar com un emigrant; de la mateixa manera, una persona enterrada a Olesa i que no el tenim documentat en els llibres de baptisme l'hauré de considerar com un immigrant; però, aquests individus són realment migrants?, o bé es tracta de subenregistraments de les fonts? En segon lloc, l'anàlisi de les noces, atès que si bé la vida i la mort es disputen el predomini en el règim demogràfic antic, el mercat matrimonial aplega una persistent immigració de persones vingudes de comarques veïnes o de terres llunyanes; una immigració necessària per apedaçar la societat, substituir els difunts, omplir els forats demogràfics i laborals deixats per les crisis i mantenir la vitalitat de les poblacions¹⁵, atenent, principalment, a tres factors estructurals: la demogràfica, la socioeconòmica i la familiar; però, tots els nuvis i núvies no olesans documentats romandran al municipi?, o bé, només es casaran a Olesa i residiran en una altra població? I, en tercer lloc, els padrons municipals, tant olesans com d'una vintena de municipis de les rodalies, han demostrat, per al període 1860-1930, el fenomen migratori, no tan sols individualment sinó que també ens presenten l'àmbit familiar dels migrants; però, aquesta fotografia de la població olesana recull la immigració real en aquell moment?, o bé, els nouvinguts ja hi portaven uns anys a Olesa? Aquests tres enfocaments ens demostren la mobilitat de la població olesana al llarg dels gairebé quatre segles d'estudi. A banda d'aquests tres mètodes de mesura, es tenen en compte altres fonts en les quals he pogut descobrir, principalment, altres immigrants. Un cop analitzades aquestes vies de descoberta d'immigrants i emigrants, incideixo en altres dos aspectes: d'una banda, les onades i etapes migratòries que permeten copsar una Olesa receptora d'immigrants i una altra Olesa emissora d'emigrants; i, d'altra banda, l'estructura demogràfica dels migrants per tal d'observar les similituds i les divergències respecte a l'estructura de la població.

En el capítol cinquè he volgut bastir una explicació sobre la reconstrucció de la dinàmica i estructura de la immigració amb les dades fornides de les diverses fonts emprades en aquesta recerca per tal de constatar el pes de la immigració en la població durant el règim demogràfic antic i els canvis durant el procés d'industrialització gràcies als moviments migratoris, familiars o individuals, mitjançant la consulta de diferents padrons municipals i les sèries vitals del registre civil i els sacramentaris olesans, bàsicament. Aquesta dinàmica i estructura demogràfica de la immigració és el fruit de l'aplicació dels seguiments nominatius a partir dels padrons d'habitants i l'aplicació del *nominal record linkage* en les fonts preestadístiques. Això m'ha permès apropar-me al perfil dels immigrants al llarg del període estudiat; l'anàlisi diferencial d'aquests segons la seva procedència i la dimensió microsocial dels nouvinguts amb l'estudi de la mida i

¹⁵ Tal i com assenyala Planes: "No es pot entendre la història (...) sense tenir present la mobilitat de la gent, la contínua substitució de famílies, la renovació humana, els canvis de residència dels individus, la «inquietud» de la seva població i de la població de les terres veïnes" [Planes, 1995:191].

les estructures familiars, l'estat civil dels immigrants, el seu nivell d'alfabetització, l'estructura socioeconòmica i els principals efectes demogràfics dels immigrants.

El capítol sisè m'endinsa en l'anàlisi dels emigrants. Vull incidir en la tipologia de les migracions diferenciant entre les migracions en família o individuals; els factors macroestructurals d'expulsió i atracció, com poden ser la pressió demogràfica, la conjuntura econòmica i la tradició migratòria; en l'alfabetització com un factor positiu de selecció del capital humà i, finalment, en l'existència a Olesa de possibles itineraris migratoris. És a dir, tal i com es fa en el capítol anterior, vull estudiar la cronologia de l'emigració, la destinació dels emigrants i les característiques d'aquests.

La tercera part, capítol setè o conclusió, és la síntesi de la present tesi doctoral on aplego les idees que s'han desenvolupat en el decurs de la mateixa. Per a l'elaboració de les conclusions aprofito les idees principals de cada apartat, considerant que constitueixen la guia interna d'aquesta recerca.

Complementen aquests capítols un ampli *corpus* estadístic i documental. D'una banda, presento les abreviatures i sigles més habituals; d'altra banda, les fonts documentals emprades; en tercer lloc, la bibliografia referida¹⁶; en quart, els índexs —índex de quadres (185), índex de gràfics (169), índex d'imatges i de figures (35) i índex de mapes (13)— i, finalment, en un disc compacte un annex amb els quadres, gràfics, textos, imatges, el suport electrònic i bibliogràfic que no estan inclosos en el text.

Finalment, cal dir que una tesi d'aquestes característiques¹⁷ pot ser tributària de variades limitacions, una de les quals és la manca d'estudis a Catalunya, i fins i tot de l'Estat, d'abast cronològic i de similars característiques que puguin ser objecte de comparació adient. Una segona prové de la dificultat de passar de la descripció dels fenòmens a la interpretació per tal d'aconseguir una explicació el més plausible i convincent possible. I, no vull menystenir, que sempre es pot millorar qualsevol activitat humana.

¹⁶ Al disc compacte adjunt recollim les més de quatre mil referències olesanes, comarcals, catalanes, de la resta de l'Estat, d'altres territoris i obres d'abast general que s'han utilitzat per a fer l'estat de la qüestió.

¹⁷ Val a dir que per a la introducció de dades, l'anàlisi dels resultats i elaboració dels continguts hem dedicat dotze anys, els quals a un promig de tres hores diàries signifiquen més de 13.000 hores de treball.

CAPÍTOL 1 MARC TEÒRIC

“Uno de los principales problemas con que nos encontramos los investigadores de los fenómenos migratorios, es la ausencia de un corpus teórico único y global, bajo cuyos postulados alcanzar un conocimiento lo suficientemente satisfactorio de dicho fenómeno. No existe una teoría general de las migraciones, no hay un modelo único para investigar dicho fenómeno, ni una metodología adecuada que abarque toda la complejidad del mismo. Al contrario, al acercarnos al estudio del fenómeno migratorio, lo primero que observamos es la existencia de una gran pluralidad en el corpus teórico, de diferentes enfoques que abordan las migraciones desde marcos teóricos y perspectivas diferentes, y que resultan, al menos aparentemente, hasta contrapuestos”.

Rocío García, 2005.

Iniciem aquesta recerca intentant presentar i explicar el marc teòric. D'una banda, volem apropar-nos a les característiques de la demografia històrica catalana des dels primers estudis al voltant de la població fins als nostres dies, però emfatitzant en les grans línies marcades des de 1951; és a dir, es pretén incidir en l'estat de la qüestió per justificar la validesa i la necessitat dels estudis en demografia històrica, tant pel que fa a la cronologia, a l'àmbit territorial o, fins i tot, els mètodes escollits en els diferents estudis realitzats en el camp de la demografia històrica catalana per tal de saber cap on es va. I, d'altra banda, s'aspira a presentar i exposar una aproximació a l'estat de la qüestió dels moviments migratoris per tal d'aprofundir en els estudis específics sobre la mobilitat de la població, un fenomen constant al llarg de la història, tan des dels postulats contraris a l'emigració —cas del mercantilisme europeu de finals del segle XVIII i inicis del XIX—, com la dels que demostren una actitud favorable a dit fenomen —cas de les teories que veuen i interpreten, des d'una perspectiva econòmica, els moviments migratoris com a beneficiosos ja siguin els del colonialisme dels segles XVI i XVII o els de l'imperialisme decimonònic—, que, més concretament, durant la primera fase de la industrialització han estat objecte d'anàlisi per tal d'entendre millor els aspectes relacionats amb la formació del capital humà i de comprendre que les migracions estan estretament relacionades amb el procés d'industrialització i el desenvolupament social i econòmic o bé aquells que durant l'Antic Règim analitzen les migracions evocant l'homeòstasi com un mecanisme autoregulator.

1.1. La demografia històrica a Catalunya: una aproximació a mode d'inventari

Així, en aquest apartat volem incidir en l'estat de la qüestió sobre la demografia històrica al nostre país¹, essent conscients, però, que no podem oferir un repertori complet i exhaustiu de tot allò que s'ha anat publicant i escrit respecte d'això². Volem

¹ Entenent aquesta en un doble sentit: l'estudi dels canvis i moviments que es produïren en les poblacions del passat i, alhora, l'encarregada d'indagar en les característiques demogràfiques dels homes i dones que van viure a la Catalunya, en aquest cas durant l'Edat Moderna i l'Alta Edat Contemporània.

² Nadal (1964) ha fet un bon treball sobre el pensament demogràfic català; Nadal (1975a) analitza les possibilitats de la demografia històrica a les comarques gironines; el 1987 es va celebrar el Primer Congrés Hispano-Luso-Italià de Demografia Històrica a Barcelona; posteriorment, A. Simon (1989 i 1992a) ha sintetitzat la demografia catalana d'època moderna i ha presentat un complet estudi bibliomètric i, recentment, Ferrer (2003c i 2008a) ha presentat un extraordinari balanç sobre la família

fer, això no obstant, una petita recapitulació que intenti, especialment, establir l'orientació que han seguit les grans línies d'investigació demogràfica en terres catalanes i que incideixi, alhora, en l'ampli ventall de qüestions i aspectes fonamentals que encara queden per analitzar.

La introducció de la demografia històrica a Catalunya es dona a mitjan segle XX, tot i que amb anterioritat van ser publicats alguns estudis amb continguts demogràfics. Així, per exemple, els historiadors dels segles XVI i XVII també parlaven de la població catalana però sense estudiar-la en profunditat. Aquest és el cas, entre altres, del jesuïta Pere Gil i el seu *Llibre primer de la història catalana en la qual se tracta de història o descripció natural, ço és, de coses naturals de Catalunya* [Iglésies, 1949] o, segons P. Vilar (1986, II:349), la idea dels coetanis d'una Catalunya que sembla una aglomeració contínua al voltant de Barcelona: Francesc Diago a la seva *Descripción de Cataluña* (1605); Esteve de Corbera a la seva obra pòstuma *Cataluña Ilustrada* (1678); Manuel Marcillo, autor de la *Crisis de Cataluña hecha por las naciones extranjeras* (1685); o, fins i tot, els còmputos fets per Jaume Damians qui atribueix, en el seu *Memorial*, un milió d'habitants a la Catalunya del 1630³.

Al segle XVIII, el pensament neomercantilista de Francesc Romà en el seu llibre *Las señales de la felicidad de España, y medios para hacerlas eficaces* (1768) relaciona la població amb les subsistències [Simon, 1995a:142]. Gairebé dues dècades més tard, el 1786, es publicà el llibre de Jaume Bonells, *Perjuicios que acarrean al género humano y al Estado las madres que rehúsan criar a sus hijos, y medios para contener el abuso de ponerlos en ama*, fonamentat en les primeres estadístiques estrangeres de la mortalitat infantil i inspirat en la concepció econòmica de l'home [Nadal, 1964 (1992:185-186)]. I pocs anys més tard, des del camp de la medicina⁴, s'impulsaren, d'una banda, les topografies de les poblacions per part dels doctors Francesc Salvà i Francesc Samponts amb una doble tasca: la història natural i mèdica i el tractament de les malalties que es pateixen en aquestes poblacions [Nadal, 1964 (1992:186-187); López, 1992]; i, d'altra banda, la preocupació per la pediatria i l'obstetrícia d'Eudald Roguer [Grau, 2005].

Al primer terç del segle XIX destacaríem les aportacions de Joan B. Galobardes, *Cataluña en la mano* (1831), amb dades referides al 1830, i els textos de Raimon Duran que publica, al *Periódico de la Sociedad de Salud Pública de Cataluña*, una nova clau topogràfica per tal de conèixer la varietat humana dels nuclis urbans i introdueix, així, la

catalana. És hora, potser, d'actualitzar l'estat de la qüestió en demografia històrica a Catalunya, tot i que només sigui col·lateralment.

Altament, vegeu les reflexions entorn a la Demografia Històrica recents d'Urrutikoetxea (1999, 2006); Reher (2000), Livi-Bacci (2000) o Pérez (2000); o les més *clàssiques* de Mols (1954-1956), Henry (1967, 1983...), Guillaume i Pousou (1970), Delumeau (1972), Hollingsworth (1979a), Van de Walle (1979), Perrenoud (1986) i, entre altres, Henry i Blum (1988).

³ Una xifra que se situa molt lluny dels 519.000 habitants que segons R. Altamira tenia Catalunya el 1650 [Vilar, 1986, II:349] o els 475.000 calculats, a partir del cens del bisbat de Vic, per a la Catalunya de 1626 [Nadal, 1982 (1992:96)].

Però, òbviament, la demografia històrica, entesa, tal com la defineix Saito, com una disciplina científica per a conèixer el comportament demogràfic de les poblacions premodernes, atès que possibilitava l'ús de tècniques demogràfiques als historiadors que, d'una banda permetien analitzar les modificacions de les taxes demogràfiques en relació a sèries temporals de preus, salaris i altres indicadors econòmics o socials, i, d'altra banda, ajudava a donar una visió més precisa i microanalítica dels comportaments de les poblacions del passat, es remunta al 1950 [Saito, 1997:171].

⁴ Pel que fa a aquest tema, vegeu, entre altres, Alcaide (1999) i Urteaga (1980a, 1982...).

medicina preventiva [Nadal, 1964 (1992)]. A aquesta línia topogràfica la seguiran, posteriorment, a diferents indrets del país⁵, diversos estudis medicodemogràfics o epidemiològics com: *El Cólera-morbo en Vilanova y Geltrú: reseña histórica* de Teodor Creus (1854); la *Topografía médica higiénico-social con historia y folklores de Sabadell. Estudio médico demográfico* d'Agustí Rius l'any 1907 [Lacueva, 1996:57] o *La fiebre tifoidea en Barcelona en 1907* [Radúa, 1908].

A mitjan segle XIX, apareixen els primers estudis estadístics de Francesc Campderà⁶ i de Laureà Figuerola. Aquest darrer publica, inicialment en fascicles, *Estadística de Barcelona en 1849*, una obra pensada, segons el propi autor, com “ausilio de futuros historiadores” i estructurada en dues parts: l'estadística física —on destaquen el capítol III dedicat al cens de població; el capítol IV (bis), a la natalitat; el capítol V, a la nupcialitat i el capítol VI, a la mortalitat, on emfatitza amb una classificació de les causes de mort per malalties, accidental i violenta— i l'estadística industrial —diferenciant entre la indústria comercial i la indústria manufacturera— [Figuerola, 1993]. Paral·lelament a aquest interès estadístic, la medicina *higienista* entra sobtadament i violentament amb la preocupació per la salut de la classe obrera mitjançant l'obra de Joaquim Font⁷ i Joaquim Salarich⁸ seguint les tesis de l'eminent metge català Pere F. Monlau⁹.

I, així mateix, els urbanistes fan patent l'anacronisme de la vella ciutat, els seus obstacles i llurs perills per reclamar la construcció d'una nova ciutat oberta i sense muralles¹⁰ que, entre altres, recull Ildefons Cerdà a la seva *Teoría general de la urbanización y aplicación de sus principios y doctrinas a la reforma y ensanche de Barcelona* (1867), en dos volums: el primer inclou una història de la urbanització, una anàlisi teòrica i històrica de les relacions entre sistemes de locomoció i formació de les ciutats i un examen analític de la urbanització coetània; i, el segon, inclou un estudi del continent —topografia, organisme, planta viària...—, del contingut —població—, del funcionament entre la població i el continent i l'excel·lent “Monografía estadística de la clase obrera”, on mostra llur preocupació tant per les condicions de classe com per la demografia ciutadana [Cerdà, 1968]. Posteriorment, Pere Garcia elaborà el seu *Proyecto*

⁵ Ultra aquestes topografies volem recordar, i a tall d'exemple, que a la comarca del Vallès Occidental en J.L. Lacueva (1996) ha comptabilitzat set topografies mèdiques entre finals del segle XVIII i inicis del XX —tres per a la ciutat de Sabadell (1789, 1892 i 1907), una a Terrassa (1881), una a Sentmenat (1889), una a Castellar del Vallès (1895) i l'altra a Sant Cugat del Vallès (1906)—; que a la comarca del Bages en P. Pallàs publicà *Topografía médica de Manresa* (1906); que Llonch esmenta altres tres topografies mèdiques manuscrites i a cavall dels segles XIX-XX conservades a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona [Llonch, 1996] i que, ja ben entrat el segle XX, trobem les dues úniques topografies de poblacions del Baix Llobregat que es coneixen: *La topografía mèdica d'Esparreguera* [Valls, 1936] i *La topografía mèdica de Martorell* [Massana, 1961].

⁶ Ens referim a *Indagación estadística acerca de la reproducción y mortandad en la ciudad de Gerona y la villa de Lloret de Mar en el siglo último y en los siete primeros años del actual*, publicada el 1849.

⁷ Ens referim a *Consideraciones sobre los inconvenientes que irrogan a la salud de los jornaleros y a la pública de Barcelona las fábricas, en especial las de vapor, y las ventajas de trasladarlas a la llanura de Casa Antúnez* (1852) [Nadal, 1964 (1992:194)].

⁸ Hom tracta del llibre *Higiene del tejedor ó sean medios físicos y morales para evitar las enfermedades y procurar el bienestar de los obreros ocupados en hilar y tejer el algodón* (1857).

⁹ Autor, entre altres, d'*Elementos de Higiene Privada* (1846), *Elementos de Higiene Pública* (1847) i *Higiene industrial. ¿Qué medidas higiénicas puede dictar el Gobierno a favor de las clases obreras?* (1856), on mostra la seva preocupació per la qüestió social.

¹⁰ Aquesta tesi de l'enderrocament de les muralles fou impulsada per Pere F. Monlau l'any 1841 [Nadal, 1964 (1992:195)] i posteriorment es redactaren diversos opuscles amb la mateixa expressió, no només per a la Ciutat Comtal, sinó que, a principis del segle XX també es fa aquesta crida a Terrassa [Ragón, 1929].

de saneamiento del subsuelo de Barcelona. Alcantarillado. Drenaje. Residuos urbanos (1893), en dos volums i estructurat en quatre parts, la tercera de les quals inclou un ampli estudi demogràfic i sanitari de Barcelona, amb dades de la morbiditat i mortalitat desagregades per carrers i per cases.

A les darreries del segle XIX i inicis del segle XX, el sentiment envers la població pren embranzida amb l'estudi de la dinàmica de la població de Barcelona entre 1861 i 1880 [Colomer, 1883] i l'anàlisi del cens de població de 1887 realitzat per Manuel Escudé (1891, 1917 i 1919), on es fa palesa la manca de braços per treballar en les indústries catalanes [Nadal, 1964 (1992:196)].

Tanmateix, caldria esmentar, potser, les obres d'abast geogràfic en general, on es recull descriptivament i aproximadament el nombre d'habitants de les principals poblacions catalanes de finals de segle XIX [Flos, 1896; Brossa, 1898]. A aquestes publicacions seguiran diferents estudis centrats en la disminució de la fecunditat autòctona¹¹, l'anàlisi de la mortalitat infantil o la propagació de malalties contagioses¹².

Paral·lelament, i en aquesta línia, cal destacar l'aportació que es fa des de l'Ajuntament de Barcelona amb la publicació mensual dels naixements, les defuncions i els matrimonis des del 1888 fins el 1910 a la *Gaceta Sanitaria de Barcelona*¹³ [Monés i Ventura, 2002]; el recull anual de l'*Anuario Estadístico de la Ciudad de Barcelona*, entre 1902 i 1921 —organitzada al voltant d'un índex temàtic i en la qual, més enllà de les taules estadístiques, sobresortia el fet que hi figuraven escrits crítics que valoraven el contingut de cadascun dels apartats [Monés i Ventura, 2002] i on destaca l'article de D. González sobre la mortalitat a la Ciutat Comtal de l'any 1902—; l'acció de l'Institut d'Higiene Urbana encarregat de la formació de l'estadística demogràfica i sanitària de Barcelona [Roca, 1991] i, ja en el segon quart del segle XX, les estadístiques municipals publicades des del 1927 fins a l'any 1964 com a annex o suplement de la *Gaceta Municipal*, les quals eren uns resums estadístics anuals —més reduïts que les publicades per *Boletín Estadístico* entre 1904 i 1906—, i amb una presència important de les estadístiques demogràfiques [Monés i Ventura, 2002].

Respecte a la demografia catalana del segon quart de segle XX cal esmentar, també, les contradictòries aportacions de Jaume Aiguader i Josep A. Vandellós. El primer,

¹¹ Ens referim a l'*Estudio higiénico social de la fecundidad y prolificidad* (1904), un discurs llegit a la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia, d'Alexandre Planellas; l'obra de l'economista i polític Josep M. Tallada, *Demografia de Catalunya* (1918) i el famós discurs del doctor Hermenegild Puig, *El problema de la natalitat a Catalunya. Un perill gravíssim per la nostra pàtria* (1915) [Nadal, 1964 (1992:197); Cabré, 1999; Termes 1984; Domingo, 2012 i 2014].

¹² Entre les quals cal destacar els treballs de Lluís Comenge, *La tuberculosi a Barcelona* (1892) i *Mortalidad infantil de Barcelona segun las clases sociales y manera de disimularlo* (1900) [Bernabeu, 2007; Calbet, 1989]; Enric O. Radúa, *Alrededor de la estadística. I. La fiebre tifoidea en Barcelona en 1907 (Nota demográfica)* (1908) i *Etiología de la mortalidad en la urbe barcelonesa y manera de disimularla* (1904) [Corbella, i Calbet, 2001]; i, entre altres, l'obra conjunta de Frederic Viñas, Jaime Ferrán i Rosend de Grau (1965) amb una primera part introductòria de la pesta bubònica i una segona part amb la ponència sobre la història de les epidèmies de Barcelona i les mesures que endegava el Consell de Cent per tal de prevenir-les i dominar-les.

¹³ Lluís Comenge publicà en aquesta *Gaceta* les "Notas demográficas mensuales", des del mes de maig de 1892 al juny de 1893, i els "Cuadernos demográficos mensuales", des del setembre de 1893 al desembre de 1899; també és l'autor dels "Estudios demográficos de Barcelona", dins la *Gaceta Médica Catalana*, del gener de 1899 al març de 1907, a més d'altres articles i follets en aspectes de mortalitat [Rodríguez, 1984: 279-280].

com a autor de *Les estadístiques de mortalitat espanyola, catalana i barcelonina* (1934), destaca per la seva preocupació urbanística i la higiene a la Ciutat Comtal comparada amb la resta del Principat i el conjunt de l'Estat [Oyón, 2008; Calbet, 1987].

El segon, en canvi, destaca per les seves obres de l'any 1935: *Catalunya, poble decadent* i *La immigració a Catalunya*¹⁴. Respecte a la primera obra cal destacar la seva important aportació: el fet d'estudiar en profunditat tant les dades contemporànies com la dinàmica anterior, integrant-ne aspectes econòmics i demogràfics i emfatitzar la seva preocupació per la baixa fecunditat catalana; però, alhora, cal recordar els seus aspectes negatius, que segons J. Nadal són: sacralitzar “la força del nombre”, denunciar “l'aparent vitalitat deguda a impulsos externs”, acusar “la disminució constant de la fecunditat matrimonial des del 1900” i lamentar que “la sort futura de la població catalana es troba en mans del corrent immigratori” [Nadal, 1985 (1992:204)]; i, en aquesta línia, A. Cabré afegeix que entre els seus aspectes negatius estan els càlculs realitzats, atès que Josep A. Vandellós “s'havia excedit força a treure conclusions aclaparadores a partir d'indicadors insuficients o inadequats (...) sobre els quals es nodria el dramatisme del discurs de Vandellós” [Cabré, 1999:20].

Amb *La immigració a Catalunya*, obra que “venia a complementar la tesi segons la qual la desnaturalització de Catalunya, producte d'una immigració massiva i continuada provocada per la baixa fecunditat, era el gran perill que amenaçava el país, ja que inevitablement havia de desembocar en una «Catalunya sense catalans» si no es prenen mesures urgents” [Domingo, 2012:11-12], Josep A. Vandellós intenta donar resposta al creixent malestar que provoca la immigració a Catalunya; afirma que “el nucli foraster cada vegada adquireix més importància a Catalunya”; defensa, d'una banda, que l'augment d'aquest corrent migratori pot canviar l'estructura de la població “amb tot el que això significa per a la llengua, la cultura, l'economia i els problemes socials” i, d'altra banda, el mestissatge, la barreja, entre els catalans i els nouvinguts, perquè “creu que els immigrants poden assimilar fàcilment la nostra civilització, però difícilment la nostra cultura” atès que “voldríem ésser optimistes i creure que la nostra cultura ens ajudarà a assimilar els nuclis forasters, oblidant que encara hi ha tants catalans per catalanitzar”; preconitza que “el 1965 ens trobarem amb una població no catalana que representarà almenys la meitat de la catalana”; i, alhora, admet que “des del punt de vista econòmic, tenim un deute respecte als immigrants, perquè llur vinguda ens permet continuar el progrés industrial, i, a més, a un cost inferior al que hauríem de satisfer per a pujar un nombre semblant de catalans” [Termes, 1984:148-151; Domingo, 2012:11-13].

¹⁴ *Catalunya, poble decadent* (1935a) s'inspira en la teoria cíclica de la història d'Oswald Spengler i el professor Corrado Gini [Domingo, 2012:16-17]; en canvi, *La immigració a Catalunya* (1935b), premiada en la convocatòria del 1934 de la Fundació Patxot, es fonamenta en el discurs eugenèsic de Francis Galton i s'expressa coetàniament per Carles Sentís o Pere M. Rossell [Domingo, 2012:18]. Les dues obres constitueixen una unitat “on el volum sobre la immigració (...) és un apèndix explicatiu de com enfrontar les conseqüències (la immigració i el perill de descatalanització) de l'anomenada decadència demogràfica” [Domingo, 2014:63]. Més enllà del qüestionament a què ha estat sotmesa la tesi demogràfica sobre la incapacitat d'arribar al llindar de la reproductibilitat natural per part de Cabré [1999] la dimensió més controvertida dels seus plantejaments té a veure amb com enfoca la possibilitat de créixer demogràficament a través de l'arribada de contingents d'immigrants. És aquesta una opció que considera indesitjable, especialment pel que fa a les dificultats d'acolliment de persones provinents de determinats indrets de la geografia espanyola, i per la qual ha estat citat críticament per autors com Candel (1964). Respecte al segon treball, cal aclarir que hi ha un altre estudi del mateix any i amb el mateix títol de l'enginyer Lluís Creus, que fou premiat també per la institució Patxot i que, evidentment, no s'ha de confondre amb l'obra homònima de Josep A. Vandellós, tot i tenir uns continguts ideològics similars [Domingo, 2014:61-62].

Després de Josep A. Vandellós i, en plena postguerra, la demografia catalana fa un canvi radical vers l'estudi de la demografia històrica. En aquesta línia, entre altres, cal destacar la feina feta per S. Llobet (1942, 1947, 1949), E. Moreu-Rey (1949) i J. Sanabre (1949).

El camí seguit per la naixent demografia catalana fins al segle XX és coetània i paral·lela a l'observada en altres indrets. Al País Valencià, a finals del segle XVIII es publicà l'obra d'Antoni J. Cavanilles, *Observaciones sobre la Historia Natural, Geografía, Agricultura, Población y Frutos del Reino de Valencia*, on es recull informació diversa sobre la població —epidèmies, condicions de vida...—, consultant, fins i tot, registres parroquials [Bernat, Ruiz i Bernabeu, 1988]. A les Illes, destacà l'aportació de l'extensa i dilatada obra de l'erudit Enric Fajarnés, els treballs del qual inclouen noranta-sis estudis estrictament demogràfics, relacionats amb la natalitat, la mortalitat i la nupcialitat [Moll, 1988; Pujadas, 2012a i 2012b]. Al conjunt de l'Estat, destaquem dues grans aportacions: el *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de ultramar* (1848) de Pascual Madoz (1985); i l'aportació del metge català Pere F. Monlau¹⁵ que a mitjan segle XIX, com ja s'ha dit, mostra llur preocupació no tan sols pels aspectes higienistes i urbanístics, sinó per ser el primer en elaborar les dades de població amb nous conceptes com la “vida media”, la “probabilidad de vida” o les “taules de mortalitat” i, alhora, posar en dubte la tesi malthusiana de la tendència de la població a augmentar seguint una progressió geomètrica mentre que els recursos només creixen en progressió aritmètica, tot i afirmant en el seu estudi *Higiene del matrimonio o libro de los casados*, de l'any 1853, que¹⁶:

“(…) las siniestras profecías de Malthus no deben asustar a los esposos (...). Bajo un estado social que no varía en su esencia, y en medio de los obstáculos naturales de toda suerte que obran de una manera uniforme, la población, según ha demostrado perfectamente Quetelet, no aumenta, ni puede aumentar de una manera indefinida: sus oscilaciones no guardan relación sino con el clima y con la cantidad esencialmente variable de las subsistencias (...). Los temores de duplicarse la población (prescindiendo de que la civilización aumenta las subsistencias) se desvanecen ante los resultados de compensación providencial que se revelan en el estudio del movimiento de la población a través del tiempo y del espacio; resultados entre los cuales no son los menos dignos de nota el equilibrio de los matrimonios con la mortalidad, y la disminución de ésta y el aumento de la fecundidad después de una carestía o de una epidemia”.

Quant als estudis demogràfics de la segona meitat del segle XX són comunament acceptats dos fets: l'un, que J. Nadal i E. Giralt són els iniciadors dels estudis en

¹⁵ Segons Nadal, Pere F. Monlau, com a catedràtic a Barcelona de Geografia i Cronologia —a l'Acadèmia de Medicina i Cirurgia—, i a Madrid d' Higiene Pública —a la societat “El Porvenir”—, de Psicologia i Lògica —a l'Institut de Sant Isidre—, d'Higiene —a la Facultat de Medicina— i de llatí —a l'Escola de Diplomàtica—, serà l'introduïdor de l'higienisme a Espanya amb la publicació de diversos escrits: *¡Abajo las murallas! Memorias sobre las ventajas que reportaría Barcelona... de la demolición de las murallas que circuyen la ciudad* (1841); *Elementos de Higiene Privada* (1846); *Elementos de Higiene Pública* (1847) i *Higiene industrial. ¿Qué medidas higiénicas puede dictar el Gobierno a favor de las clases obreras?* (1856) [Nadal, 1964 (1992:191-192); Urteaga, 1982:397-412].

¹⁶ Segons Nadal es fonamenta en les tesis del belga Adolphe Quételet, de la dependència al clima i a les subsistències, i de l'alemany Peter Süssmilch, d'una demografia ordenada per la voluntat divina [Nadal, 1964 (1992:192-193)].

Recordem que la teoria de la població, fonamentada en la tesi fatalista de Thomas R. Malthus reproduïda a *An essay on the Principle of Population as it Affects the Future Improvement of Society* data del 1798 [Malthus, 2000]; la resposta d'Adolphe Quételet aplicant la seva teoria de les probabilitats al camp de les ciències socials a *Sur l'homme et le développement de ses facultés, ou essai de physique sociale*, és del 1835 [Lebrun, 1974]; i la de P. Süssmilch és anterior a ambdues: de mitjan segle XVIII [Nadal, 1964; Horvath, 1962].

demografia històrica amb la publicació l'any 1953 de l'article "Ensayo metodológico para el estudio de la población catalana de 1553 a 1717"; i, l'altre, que darrere d'ells s'han realitzat nombrosos però, potser encara, insuficients estudis en demografia històrica a Catalunya¹⁷. Cal centrar-se, però, en l'evolució historiogràfica d'aquesta segona meitat del segle XX i els primers anys del segle XXI.

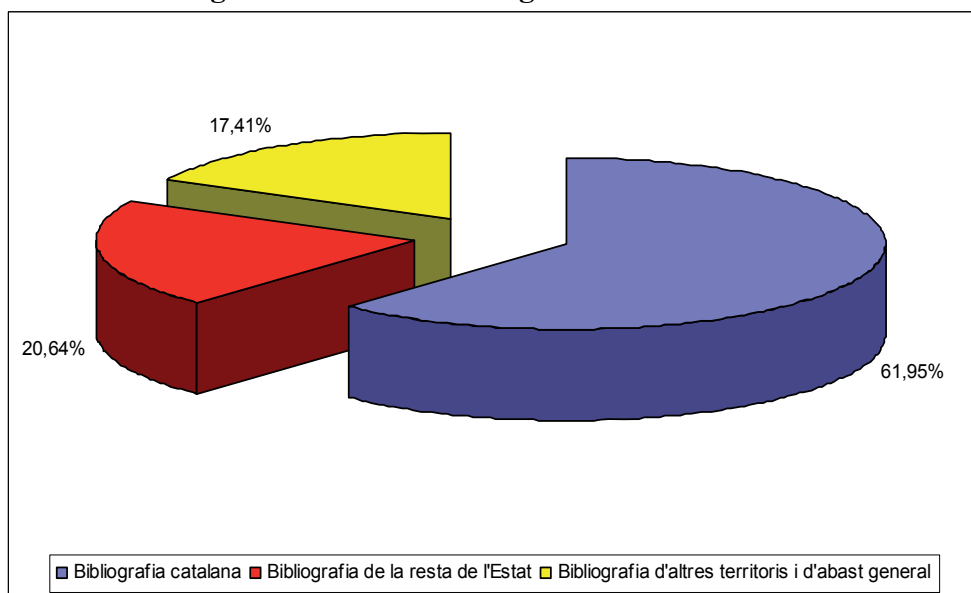
En la present recerca hem cregut oportú analitzar la bibliografia en demografia històrica a Catalunya, entenent aquesta com aquella part de la demografia i de la història que se centra en temes demogràfics dels segles XVI-XIX i primera meitat del segle XX o bé que hi fa referència, fins i tot col·lateralment, a la població catalana d'aquestes èpoques històriques. Per tal de poder analitzar aquests continguts s'ha procedit a aplegar una relació de 4.108 títols que s'han distribuït i classificat en cinc àmbits diferents: bibliografia d'Olesa, del Baix Llobregat, d'altres municipis i comarques de Catalunya, de la resta de l'Estat i bibliografia general i d'altres territoris¹⁸.

Quadre 1.1. Referències bibliogràfiques¹⁹

	Referències totals	%
Bibliografia olesana	37	0,90
Bibliografia baixllobregatina	213	5,19
Bibliografia d'altres municipis i comarques de Catalunya	2.295	55,87
Bibliografia de la resta de l'Estat	848	20,64
Bibliografia general i d'altres territoris	715	17,40
Total	4.108	100,00

Font: Elaboració pròpia.

Gràfic 1.1. Bibliografia documentada segons el seu àmbit territorial d'estudi

Font: Elaboració pròpia.

¹⁷ Això no vol dir pas que s'hagin deixat de realitzar, ni molt menys, estudis demogràfics contemporanis, com ho demostra l'excel·lent i extraordinària feina feta pel Centre d'Estudis Demogràfics, sinó que els estudis que des d'ara en endavant anirem esmentant fan referència, majoritàriament, a aspectes del passat, no d'època recent ni projeccions de futur.

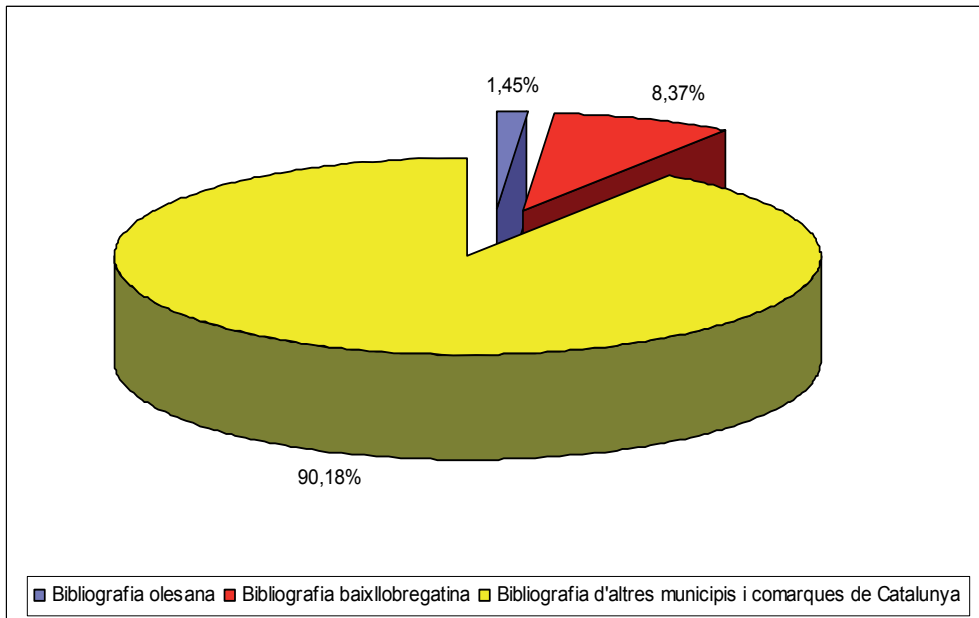
¹⁸ Sota aquest darrer concepte s'inclouen també els treballs consultats de caràcter general, teòric, metodològic...

¹⁹ Podeu veure, ordenades alfabèticament, les quatre mil cent vuit referències a la Bibliografia de l'Annex. La resta de gràfics i quadres del present capítol s'han realitzat a partir d'aquestes referències bibliogràfiques.

Destaca, tal com es pot veure en el quadre 1.1. i el gràfic 1.1. —pàgina anterior—, el predomini de treballs d'àmbit territorial català, atès que d'aquestes 4.108 referències que hom disposa, 2.545 —un 61,96% del total de treballs consultats— es refereixen a territoris del Principat, escrits o no per autors catalans; 848 treballs, dues de cada deu publicacions utilitzades fan referència a altres indrets de l'Estat —un 20,64% del total de referències—, escrits per autors catalans, de la resta de l'Estat o estrangers; i la resta, 715 referències, corresponen a la bibliografia general i internacional —17,40% del total— signades tan per autors catalans com no catalans.

Si analitzem les referències bibliogràfiques catalanes, tal com es pot veure en el gràfic 1.2., constatem que un 1,45%, d'aquestes, se centren en el cas d'Olesa; un 8,37% estudien parròquies o el conjunt de l'àmbit territorial del Baix Llobregat i, una gran majoria, el 90,18% dels estudis consultats abasten altres municipis, altres comarques, el conjunt del Principat o aspectes metodològics o fonts demogràfiques del país.

Gràfic 1.2. La bibliografia catalana documentada, segons el seu àmbit territorial

Font: Elaboració pròpia.

Dins d'aquesta miscel·lània en què s'han agrupat les referències d'àmbit territorial català, emperò, hi ha un clar i evident predomini dels estudis, articles i altres textos amb dades i continguts demogràfics, ja sia sobre el conjunt del país, d'àmbit comarcal o simplement monogràfic d'una localitat catalana. Per aquesta raó, s'ha procedit a analitzar el conjunt d'aquests treballs que hom disposa de l'àmbit català amb referències a la demografia històrica, publicats entre 1951 i 2010, tenint en compte aspectes geogràfics, temàtics, cronològics i la data de la publicació dels esmentats treballs o estudis²⁰ amb la finalitat de discernir entre els estudis realitzats al nostre país en demografia històrica i la resta de referències utilitzades en aquesta recerca. 2.258 referències de les 4.108

²⁰ Això, no obstant, cal aclarir que no es vol oferir un minuciós i complet registre de tots els estudis publicats en referència a demografia històrica catalana, sinó que només es pretén fer una petita recapitulació de l'estat de la qüestió d'aquesta disciplina a Catalunya. D'altra banda, recordem, tal i com s'ha escrit a la introducció, que aquesta mostra es tanca l'any 2010 per dues raons: en primer lloc, perquè aquest apartat es va realitzar en una fase inicial de la tesi i, en segon lloc, perquè els consells de la Comissió de Seguiment del Doctorat ens van recomanar d'incidir en el buidatge i l'anàlisi de les dades.

referències compleixen aquestes característiques —un 55,87% del total de referències amb què hem treballat— o, el que és el mateix, un 88,72% del total de les referències en demografia històrica respecte el total de referències catalanes²¹. És a dir, per tal de realitzar aquest modest estat de la qüestió, treballem amb una mostra de 2.258 referències amb continguts en demografia històrica a Catalunya. És molt possible que manquin alguns estudis que hagin estat, o no, publicats²², però aquestes 2.258 referències que nosaltres disposem, i d'aquestes característiques, ens semblen més que suficients per tal de poder valorar llur evolució i esmentar alguns trets significatius²³. D'altra banda, i ho reiterem, no hem comptabilitzat aquí els estudis d'autors catalans inclosos a la bibliografia i centrats en altres espais geogràfics —estatal o internacional—, tot i que esmentin col·lateralment l'espai geogràfic català.

Quadre 1.2. Referències bibliogràfiques catalanes

Referències catalanes en demografia històrica	Altres referències bibliogràfiques	Total referències catalanes
2.258	287	2.545

Font: Elaboració pròpia.

Primerament, hem cregut oportú analitzar geogràficament aquests estudis agrupant-los territorialment. A Olesa s'enregistren 37 referències en total de les quals 20 fan esment a aspectes de demografia històrica —un 0,90% de tots els estudis referits a la bibliografia; un 1,45% de la bibliografia catalana i un 0,89% de la bibliografia en demografia històrica que analitzem—; a la comarca del Baix Llobregat, 213 i 170, respectivament, —el 5,19% dels estudis referits a la bibliografia; un 8,37% de la bibliografia catalana i un 7,53% de la bibliografia en demografia històrica que analitzem— i a la resta de Catalunya, 2.295 en total i 2.068 amb referències en demografia històrica —el 55,87% dels estudis referits a la bibliografia; el 90,18% de la bibliografia catalana i el 91,59% de la bibliografia en demografia històrica que analitzem—. Cal recordar, però, que en aquesta anàlisi hem contemplat només els

²¹ Vegeu gràfic 1.3. i quadre 1.2. En aquest quadre es poden veure els valors absoluts i en el gràfic els valors relatius de la bibliografia aplegada, tant la de temàtiques generals que no contenen cap referència en demografia històrica com la que esmenta aspectes referents a la demografia històrica centrats en el Principat.

²² És evident que no hem recollit tota la bibliografia amb continguts de demografia històrica de Catalunya. En som conscients pel mer fet de copsar que en els diferents volums de la *Gran Geografia Comarcal*, publicats a Barcelona per la Fundació Enciclopèdia Catalana entre 1981 i 1984 i en llur primera edició, només s'han inclòs en l'apartat de la bibliografia d'aquest modest estat de la qüestió aquelles referències específiques amb continguts en demografia històrica d'àmbit nacional, dels municipis d'Olesa i Barcelona i de la comarca del Baix Llobregat. Això no obstant, recollim aquí els autors de cadascun dels volums estructurats per comarques i subcomarques no esmentats a la bibliografia: vol. I, A. Pladevall (1981). "Osona i el Ripollès"; vol. II, J.M. Gasol; A. Pladevall; A. Bach (1981). "El Bages, el Berguedà i el Solsonès"; vol. III, R. Alberch; J. Clara; G. Roura (1981). "El Gironès, la Selva i la Garrotxa"; vol. IV: J. Badia (1981). "L'Empordà"; vol. V, A. Virella i altres (1982). "El Penedès i l'Anoia"; vol. VI, J. Baulies i altres (1982). "El Vallès i el Maresme"; vol. VII, S. Rovira i altres (1982). "El Camp de Tarragona"; vol. IX; J. M. Llobet i altres (1983). "La Segarra, l'Urgell i la Conca de Barberà"; vol. X, J. Lladonosa (1983). "El Segrià, les Garrigues, la Noguera i el Baix Cinca"; vol. XI, P. Anguera (1984). "El Priorat, la Ribera d'Ebre, Terra Alta i el Matarranya"; vol. XII, A. Castelló i altres (1984). "El Pallars, la Ribagorça i la Llitera"; vol. XIII, J. Sorribes (1984). "El Baix Ebre i el Montsià"; vol. XIV, J. Becat; P. Ponsich; P. Verdaguier (1985). "El Rosselló i la Fenolleda"; vol. XV, J. Becat i altres (1985). "El Vallespir, el Conflent, el Capcir i la Cerdanya"; vol. XVI, A. Pladevall i altres (1984). "L'Alt Urgell. La Vall d'Aran. Andorra".

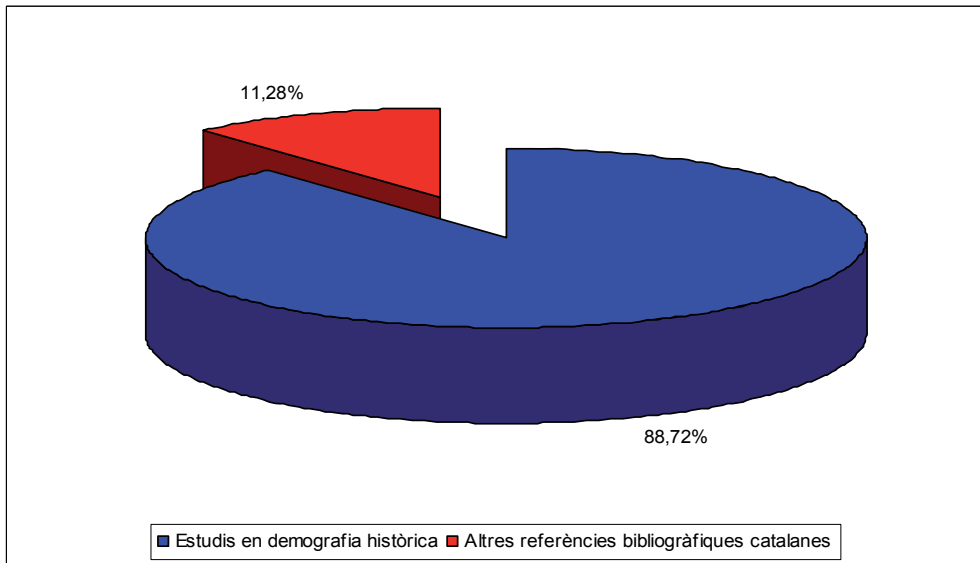
El mateix hauriem de dir dels diferents articles de caràcter municipal o comarcal de la *Gran Enciclopèdia Catalana*, per exemple.

²³ Creiem que treballem amb unes quantitats i percentatges, al nostre parer, prou representatius de les referències amb continguts de demografia històrica centrades en el Principat.

treballs, articles i altres textos publicats i inèdits que tracten sobre qüestions demogràfiques o que fan referència a les fonts en demografia històrica —corresponents als segles XVI, XVII, XVIII, XIX i primera meitat del segle XX— i centrats al territori català redactats i publicats entre 1951 i 2010.

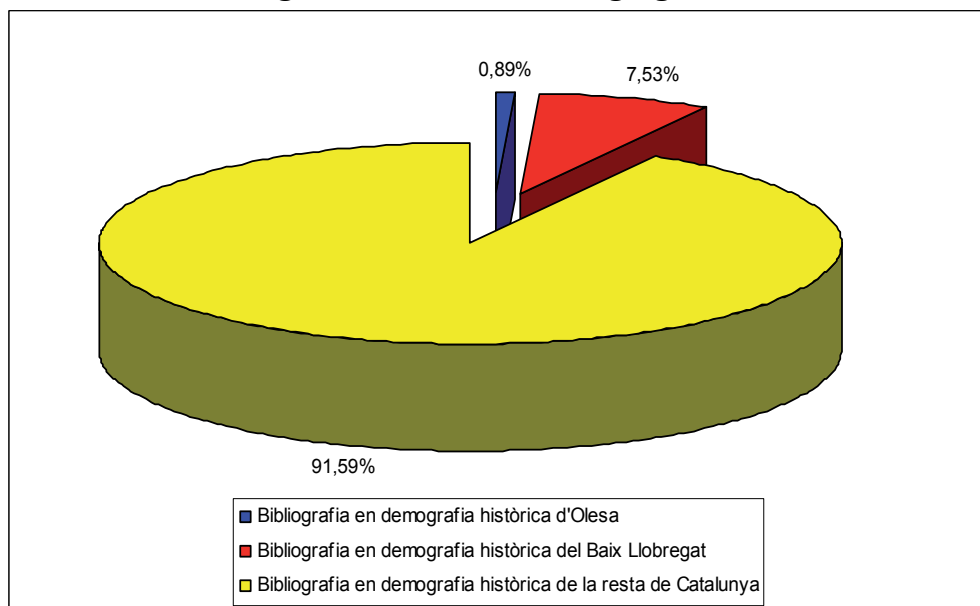
El gràfic 1.3. recull els percentatges de les referències bibliogràfiques en demografia històrica publicats a Catalunya entre 1951 i 2010 i el gràfic 1.4. presenta els percentatges de les referències bibliogràfiques en demografia històrica catalana segons la seva localització geogràfica. Ambdós gràfics circulars palesen el predomini, d'una banda, dels estudis amb referències en demografia històrica i, d'altra banda, el major percentatge d'estudis de la resta del país, respecte als olesans i baixllobregatins.

Gràfic 1.3. Els estudis *catalans* documentats en demografia històrica (1951-2010)

Font: Elaboració pròpia.

Gràfic 1.4. Les referències bibliogràfiques en demografia històrica, segons la seva localització geogràfica

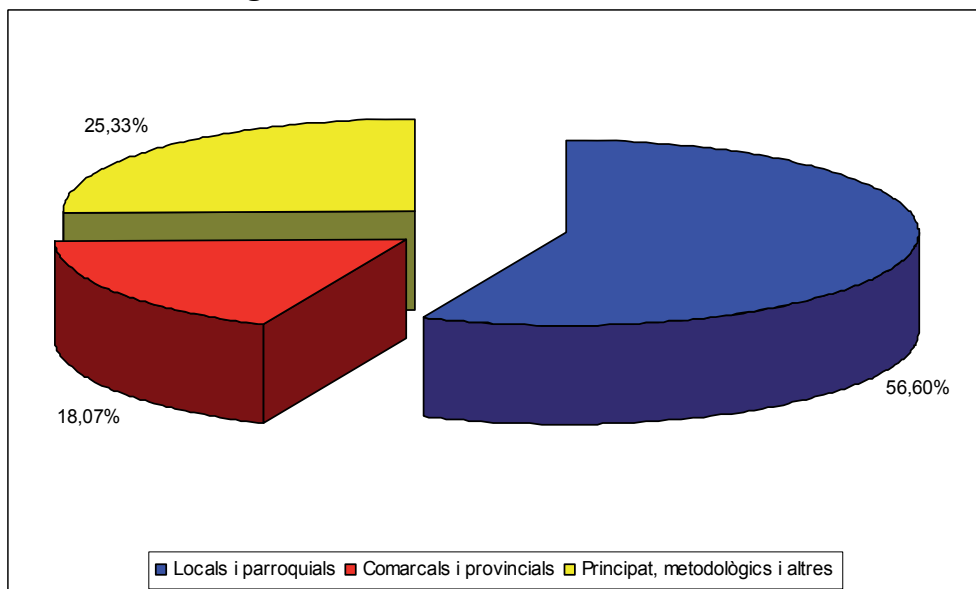
Fonts: Elaboració pròpia.

En segon lloc, hem destriat aquells estudis i treballs amb continguts referits a la història de la població d'aquells altres que no fan referència a qüestions demogràfiques; i, també, els hem agrupat atenent a llur àmbit d'estudi: local —quan es refereixen a un o dos municipis o bé una o dues parròquies—, comarcal —quan fan referència a tres o més municipis o parròquies; un bisbat; una província... — o nacional —quan se centren en el conjunt del país o bé agrupen províncies o bisbats—, incloent-hi aquí també aquells estudis que fan referència a qüestions metodològiques i altres generalitats que apleguen diferents àmbits territorials del país.

Dels 2.258 textos, referits als territoris catalans i amb continguts demogràfics d'època moderna i contemporània fins a mitjan segle XX i que s'han pogut recollir i localitzar, constatem, tal com queda reflectit en el gràfic superior, que un 0,89% corresponen al municipi d'Olesa; un 7,53% al conjunt de la comarca o bé a diferents municipis del Baix Llobregat, i un 91,59% fan referència a altres poblacions, comarques, al conjunt de Catalunya, o bé versen sobre generalitats i metodologia centrada en el Principat.

D'altra banda constatem que els treballs en demografia històrica centrats a Catalunya estudien majoritàriament àmbits locals i parroquials —56,60%—; gairebé dos de cada deu se centren en àmbits comarcals i/o provincials —18,07%— i una quarta part ho fan en referència al conjunt del Principat o tracten altres qüestions de demografia històrica d'abast més general del conjunt del país —un 25,33%—, tal com es pot veure en el gràfic 1.5.

Gràfic 1.5. Els estudis en demografia històrica a Catalunya (1951-2010), segons l'àmbit d'estudi: local, comarcal o català

Font: Elaboració pròpia.

En relació als àmbits dels treballs, tant d'índole demogràfica com en demografia històrica i segons els *Reports de la recerca a Catalunya. Geografia i demografia* de l'any 1998, el qual es fonamenta en les memòries del Centre d'Estudis Demogràfics²⁴

²⁴ El Centre d'Estudis Demogràfics (CED) és una institució fruit del consorci entre la Generalitat de Catalunya i la Universitat Autònoma de Barcelona que té com a objectiu primordial el seguiment

del període 1990-1995 on es recullen totes les publicacions del personal del mateix, s'observa que han primat els treballs que abasten l'àmbit de Catalunya, amb un 40,4%, mentre que els textos centrats en l'àmbit comarcal o metropolità representen un 19,1% i els d'àmbit local un 17,2%, restant amb percentatges molt inferiors els escrits que se centren en l'àmbit estatal —un 10,6%—, europeu —un 8,5%— i d'altres comunitats autònomes de l'Estat —un 4,2%— [Lluch i Albet, 1998:27]. En canvi, entre 1996 i 2002, el *Reports de la recerca a Catalunya. Geografia i demografia* de l'any 2004 no analitza els àmbits comarcals i locals i només aplega les publicacions del personal del CED, però sense incloure les publicades a *Papers de Demografia*; si unim, però, ambdós tipus de publicacions, observem que un 52,25% abastaven l'àmbit de Catalunya, un 25,23% la resta de l'Estat i un 22,52% la resta del món [Lluch i Albet, 2004:1175; *Papers de Demografia*, 1996-2002].

Com hem dit, el segon àmbit desenvolupat en aquesta recerca se centra en la temàtica estudiada²⁵ en els 2.258 estudis consultats. Respecte a les matèries tractades podem distingir cinc nivells diferents: aquelles que superen el 20%; les que tenen entre un 15% i un 19,99%; aquelles que oscil·len entre el 10% i el 14,99%²⁶; les que abasten els valors compresos entre el 5% i el 9,99%, i, finalment, les que tenen valors igual o inferior al 4,99%. En el primer grup, i manifestant un clar predomini, destaca únicament el conjunt d'estudis en què es relacionen les variables demogràfiques amb altres factors socials —estudis de caràcter general i la relació entre les variables demogràfiques, o alguna d'elles, i els factors socials com la religió, la marginació social, les qüestions de gènere, l'educació, la política, els aspectes sanitaris...— amb un 34,85% del total de les referències en demografia històrica a Catalunya entre 1951 i 2010.

Quadre 1.3. Matèries estudiades per la demografia històrica catalana (1951-2010)

Matèries	Total	Percentatges
Migracions i distribució espacial de la població	390	17,27
Creixement demogràfic	188	8,33
Mortalitat	151	6,69
Fecunditat	33	1,46
Nupcialitat	100	4,43
Estructura de la població	91	4,03
Economia i població	337	14,92
Relacions demografia i altres factors socials	787	34,85
Metodologia, fonts i tècniques demogràfiques	83	3,68
Generalitats	98	4,34
Total	2.258	100

Font: Elaboració pròpia.

sistemàtic de les pautes i tendències de la població catalana, en el context espanyol i europeu. A més, en les diferents memòries que ha publicat des de la seva creació —1984-1994, 1995-1998, 1999-2001, 2002-2004, 2005 i 2006— recull les publicacions i indagacions dels seus membres i el personal aliè que hi col·labora per tal de donar a conèixer les recerques i camps d'investigació que s'han fet i es vol realitzar en demografia.

²⁵ Hem considerat oportú agrupar els temes principals d'aquests estudis seguint la classificació per matèries realitzada per a l'Associació de Demografia Històrica i publicada, essent editor D.S. Reher, com «Índice de artículos publicados en el *Boletín de la Asociación de Demografía Histórica (1983-1991)*», *Boletín...*, 1991, núm. IX-3, p. 137-157, però imputant una única matèria a cadascuna de les referències amb què treballem. Tot i que som conscients que per aquesta simple agrupació podem haver caigut en l'error de no tenir en compte la pluralitat dels continguts dels diferents articles i estudis que disposem, creiem que llur simplificació permet sintetitzar millor la temàtica principal dels mateixos.

²⁶ Tot i no poder aplegar dins d'aquests valors percentuals cap dels grups en què els hem classificat, per tal de mantenir una escala gradual i homogènia s'ha cregut oportú establir aquest nivell del 10% al 14,99%.

En el segon grup, observem, els estudis centrats en la distribució espacial de la població —especialment els referits als moviments migratoris interns i externs, la mobilitat espacial de la població i el procés d'urbanització de les ciutats—, amb un 17,27% dels estudis aplegats.

En el tercer nivell; trobem els estudis que posen en relació l'economia i la població —essent aquests tant els estudis en què es relacionen les variables demogràfiques i econòmiques com aquells que fan referència al creixement industrial i les variables demogràfiques—, amb un 14,92% del total de les referències en demografia històrica a Catalunya entre 1951 i 2010.

En el quart nivell, els textos referits al creixement demogràfic —ja sigui la dinàmica de la població, les estimacions de les poblacions del passat o bé la transició demogràfica— amb un 8,33% i els estudis dedicats a la mortalitat —estudis de caràcter general, mortalitat infantil, crisis de mortalitat, causes de defunció, salut pública i llur incidència en la mortalitat—, amb un 6,69% dels estudis publicats entre 1951 i 2010.

En el darrer nivell establert, observem una gran heterogeneïtat d'estudis. D'una banda, els treballs centrats en la nupcialitat —estudis de caràcter general, segones i ulteriors noces, família i llar, edat al matrimoni, celibat...— equivalents a un 4,43%; els anomenats *generalitats* —que fan referència a la bibliografia demogràfica, estats de la qüestió, les teories demogràfiques o les publicacions de fonts—, els quals representen el 4,34%; els referits a l'estructura de la població —distribucions per edat, sexe i estat civil, envelliment de la població, distribució socioeconòmica— que representen el 4,03%; el conjunt de treballs centrats amb la metodologia i tècniques de la demografia —crítica de les fonts, recollida i tractament de la informació i principis i tècniques d'anàlisi demogràfica—, amb un 3,68% i, finalment, amb un percentatge molt inferior, els temes relacionats amb la fecunditat —estudis de caràcter general, la fecunditat natural, l'esterilitat, la il·legitimitat i els abandonaments, la fecunditat per categories social o econòmica o el control de la natalitat—, amb només un 1,46% dels estudis aplegats entre 1951 i 2010.

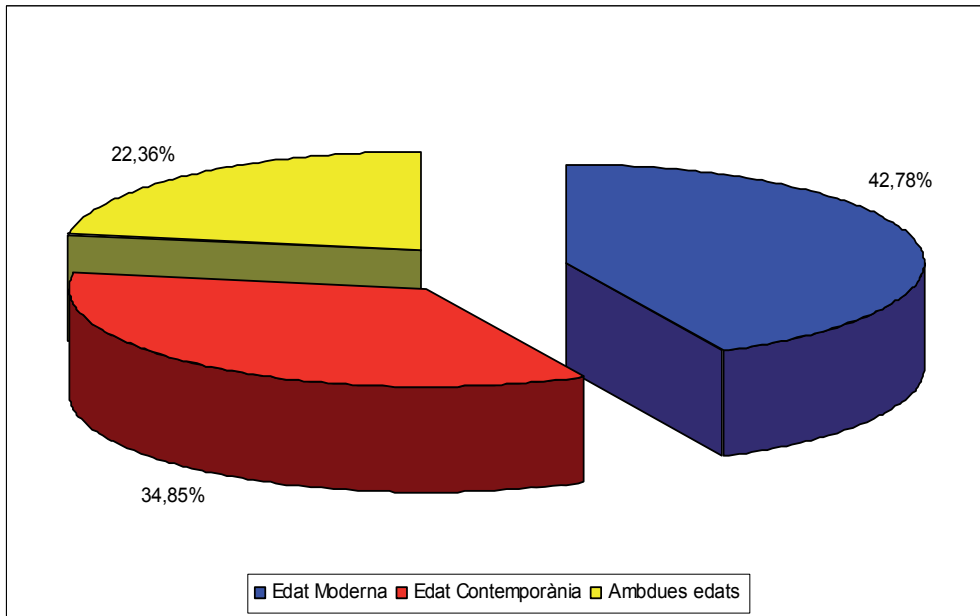
A l'índex d'articles publicats al *Boletín...* [Reher (Ed.), 1991d:146-153], entre 1983-1991, observem que la majoria d'ells se centren en els temes relacionats amb la nupcialitat —26,82%—, la mortalitat —13,18%— i la fecunditat i les *generalitats* —amb un 12,73% cadascuna—. Uns resultats que divergeixen del nostre estudi, però que tenen en comú el fet de presentar pocs estudis que incideixin en la qüestió de les estructures de població, les quals només representen el 3,18% dels articles aplegats en l'esmentat índex²⁷. Més concretament, els set estudis que se centren en Catalunya tracten majoritàriament el tema de la mortalitat, però no n'hi ha cap que faci referència explícita a la fecunditat o a les estructures demogràfiques [Reher (Ed.), 1991:156].

²⁷ Un índex que, d'altra banda, presenta dobles i, fins i tot, triples comptabilitzacions d'articles en diverses matèries i, aplega tant articles internacionals com estatals. En canvi, nosaltres hem realitzat els nostres càlculs centrant-nos en una única matèria, tot i que en som conscients que hi ha interrelació de matèries i que molts dels estudis amb què treballem tracten diverses matèries. Emperò, hem cregut oportú unificar-les en la temàtica principal, deixant de banda les col·laterals o secundàries, per tal d'evitar possibles errors d'interpretació, dobles o més anotacions, i amb la intenció de centrar-nos en la bibliografia en demografia històrica a Catalunya aplegada entre 1951 i 2010.

L'anàlisi realitzada els anys vuitanta sobre un total de 217 referències publicades entre 1940 i 1986 constata que el 36% d'aquestes tractaven aspectes generals; un 28,6%, moviments migratoris; un 14,3%, el moviment natural; un 5,8%, l'estructura sociolaboral; un 4,2%, l'estructura de la població per edats; un 2,1% feien prospeccions demogràfiques i un 1,1% versaven sobre la bibliografia i la metodologia [Vidal, 1987]. Els resultats que s'extreien d'aquesta indagació posaven ja de manifest la manca de treballs centrats en la fecunditat i en la nupcialitat, car ni tan sols apareixen com a tema d'estudi, mentre que els percentatges més alts coincideixen amb el present estudi.

Una aproximació a la revista francesa *Population*²⁸ ens permet copsar la tendència actual dels estudis en demografia històrica publicats entre 1999 i 2010. Observem que la majoria dels articles versen sobre la nupcialitat i les generalitats, amb un 17% cadascuna d'ambdues temàtiques; mentre que els articles centrats en els temes de la fecunditat, la mortalitat i l'estructura de la població només ostenten el 10% cadascun. I destaquem que no hem pogut trobar cap article referit a les fonts.

Gràfic 1.6. Els estudis en demografia històrica catalana (1951-2010), segons l'època històrica estudiada

Font: Elaboració pròpia.

Una tercera manera d'analitzar la bibliografia en demografia històrica a Catalunya ha estat tenint en compte llur cronologia: l'any, el període, el segle... d'estudi dels esmentats treballs. D'aquesta manera podem copsar el marc cronològic de la majoria dels estudis observats, però hi ha molts treballs que no detallen explícitament el marc temporal del seu estudi i, o bé, fan referències a diferents períodes històrics. L'anàlisi cronològica d'aquests estudis en demografia històrica a Catalunya presenta, però, un predomini de treballs centrats en l'edat moderna, representant, tal com es pot veure en el gràfics 1.6. i 1.7., un valor lleugerament inferior a la meitat dels estudis aplegats: un 42,76% del total de les 2.258 amb què treballem —un 3,61% corresponen

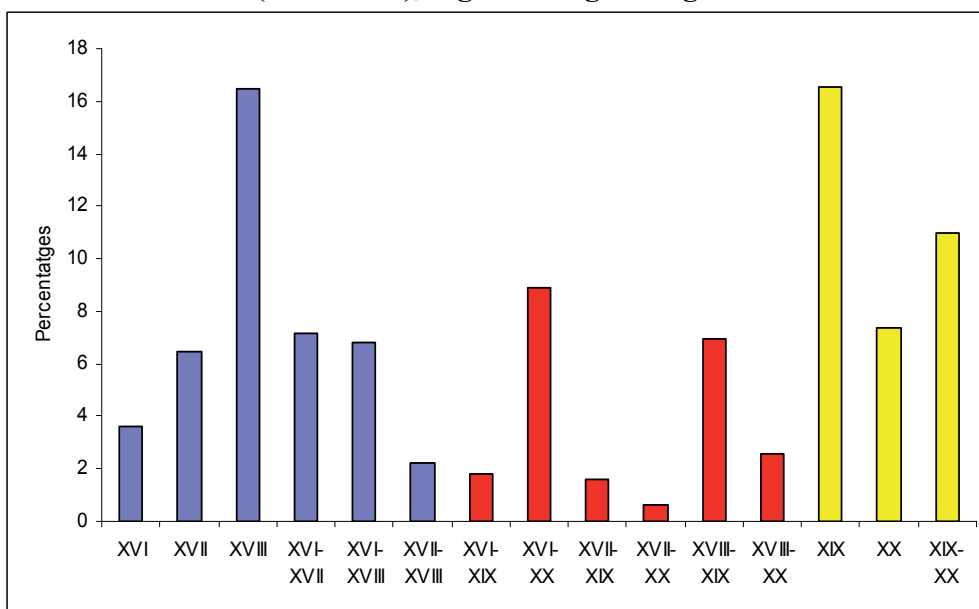
²⁸ Ens referim a la revista publicada a París per l'Institut National d'Études Démographiques, en francès i en anglès.

al segle XVI; un 6,48%, al XVII; un 16,48%, al segle XVIII; un 7,17%, als segles XVI-XVII; un 6,83%, als segles XVI-XVIII i un 2,19%, als segles XVII-XVIII—.

Els estudis centrats entre l'edat moderna i l'edat contemporània representen el 22,38% del total. En aquest bloc hi sobresurten els que abasten des dels inicis de l'edat moderna fins al segle XX —un 8,87% del total— i els centrats en el pas d'un període a l'altre —essent un 6,92% els que es refereixen als segles XVIII-XIX i un 2,58% els que abasten des del set-cents al segle XX—.

D'altra banda, els estudis centrats en l'edat contemporània, entre el 1801 i el segon quart del segle XX²⁹, com a mínim, només representen una mica més de la tercera part dels estudis documentats —el 34,86%—, dels quals un 16,53% del total estan centrats en el segle XIX, un 7,36% abasten anys i períodes de la primera meitat del segle XX i un 10,97% inclouen tant el segle XIX com la primera meitat del segle, si més no.

Gràfic 1.7. Les publicacions en demografia històrica a Catalunya (1951-2010), segons el segle o segles referits

Font: Elaboració pròpia.

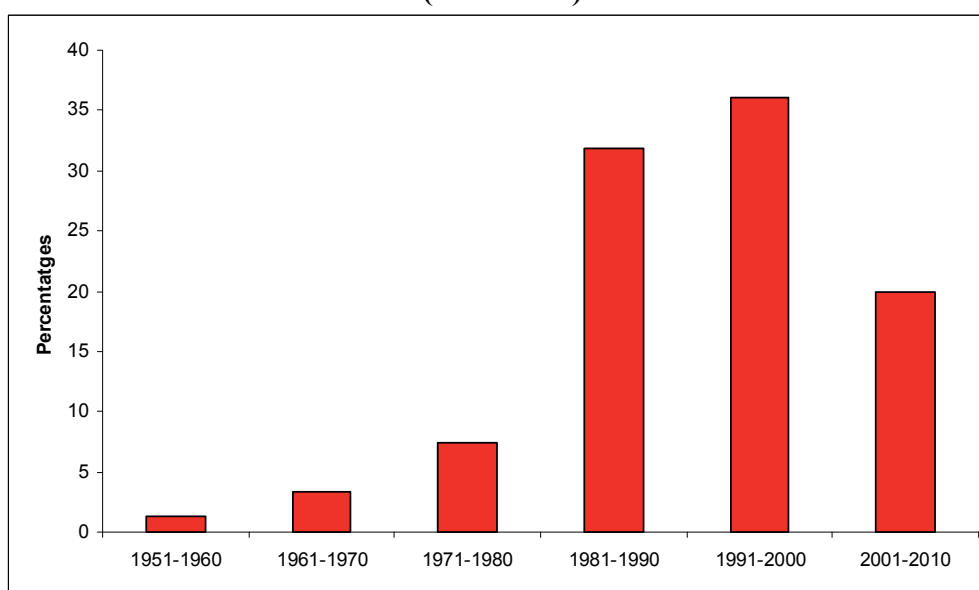
Amb tot, cal dir que hi ha un nombre important d'estudis centrats en períodes curts i breus i, fins i tot, en anys concrets —especialment els corresponents al vuit-cents i al nou-cents—³⁰, mentre que les referències al cinc-cents, al sis-cents o al segle XX no assoleixen, individualment, ni la meitat dels percentatges d'aquelles centúries. També s'hauria de destacar, tot i que negativament, el fet que els estudis que abasten des del sis-cents al segle XX són molt escassos i sovint es fonamenten amb fogatges i censos de població.

²⁹ Som conscients que l'inici d'aquesta edat històrica no és pas el 1801, però per tal d'evitar dobles enregistraments d'un mateix títol i generalitzar en períodes seculars la bibliografia, hem preferit iniciar la nostra anàlisi en el primer any del segle XIX el començament de l'Edat Contemporània.

³⁰ Val a dir que la majoria dels estudis que apleguen dades demogràfiques del període comprès entre el segle XVI i la primera meitat del segle XX es fonamenten en els recomptes i censos de població, mentre que els estudis que treballen amb els registres parroquials abasten cronologies molt més concretes i diversificades.

La darrera anàlisi d'aquests estudis ha estat realitzada tenint en compte l'any en què foren presentats o bé publicats. És molt probable que en alguns casos hi hagi comunicacions o conferències anteriors a la data de publicació de la referència analitzada, o bé en desconeguem llur data de publicació; això no obstant, i atès l'any d'edició que els subscriu hem fet la nostra anàlisi en períodes decennals des del 1951 al 2010. Així, doncs, quant a llur periodicitat, tal com es pot veure en el gràfic 1.8. i en el quadre 1.4. —pàgina següent—, constatem que el *boom* d'estudis en demografia històrica a Catalunya es dona a les dues darreres dècades del segle XX: gairebé set de cada deu referències es publicaren a les dues darreres dècades d'aquesta centúria, concretament en el decenni 1981-1990 es publicaren el 31,81% dels estudis aplegats i en el decenni següent, amb un percentatge lleugerament superior, el 36,01%³¹; en conjunt, representen més de les dues terceres parts dels estudis amb què treballem³².

Gràfic 1.8. L'evolució de les publicacions en demografia històrica a Catalunya (1951-2010)

Font: Elaboració pròpia.

Tot i que en els seus orígens comptem amb un 1,35% dels estudis aplegats per a la dècada 1951-1960 i del 3,29%, el període següent, aquests baixos percentatges han estat, sens dubte, la porta oberta als estudis posteriors amb el mestratge de J. Nadal i E. Giralt, els nombrosos i interessants treballs puntuals realitzats per J. Iglésies —tant pel que fa als seus estudis sobre els fogatges i censos com pel seus treballs d'àmbit comarcal— i, així mateix, a les aportacions de P. Vilar al llarg dels anys seixanta. I, malgrat observar un augment respectable en els anys 1971-1980 —que duplica el volum

³¹ Desconeixem la data de realització de 47 treballs —un 2,08% dels estudis inèdits o publicats sense data amb què treballem—, tot i que molt probablement s'han realitzat entre el 1985 i el 2010 —cas per exemple dels treballs d'Armero i Recaño datats el 1988, Lladó escrits entre 1991 i 1997, Rebull redactat el 1993, Fernández del 1993, l'escrit de Gual i Millàs del 1996, el de Fernández presentat el 1995 o la comunicació de López del 2003—. Els valors de la dècada 1991-2000 podrien incrementar-se si es comptabilitzen, segons això, alguns treballs inèdits, i presentats aquí amb l'expressió sense data, redactats en aquest període, però aquesta dada no la disposem per a tots els estudis inèdits esmentats a la Bibliografia i per aquesta raó no es contempla.

³² Si a més hi afegim els estudis publicats en la primera dècada del segle XXI i aquells en què no consta la data, el percentatge d'aquests períodes assoleix uns valors relatius molt superiors: un 89,76% dels estudis referits.

d'estudis publicats respecte el decenni anterior— amb una taxa de creixement aritmètic del 143,29‰ i un creixement compost continu de 16,45‰, constatem que aquest increment és clarament inferior al del decenni 1981-1990 —quan es quadrupliquen els estudis publicats respecte la dècada precedent i es palesa una taxa de creixement aritmètic del 327,18‰ i un creixement compost del 26,56‰—. A aquest fort augment de la dècada dels vuitanta, segueix un lleuger creixement aritmètic del 13,19‰ i una taxa de creixement compost del 2,33‰ a la darrera dècada del segle XX. Aquest lleuger creixement de la darrera dècada del segle XX, pot significar una desacceleració en la tendència alcista, però no pot significar pas l'inici de la davallada en els estudis en demografia històrica a Catalunya a la dècada 1991-2000.

Quadre 1.4. Els estudis i treballs, publicats i inèdits, en demografia històrica a Catalunya (1951-2010)

Períodes	Quantitat	% del període	Augment respecte el període anterior	Creixement aritmètic en ‰	Creixement compost continu en ‰
1951-1960	30	1,35			
1961-1970	73	3,29	2,43	143,29	16,45
1971-1980	165	7,45	2,26	125,99	15,11
1981-1990	705	31,81	4,27	327,18	26,56
1991-2000	798	36,01	1,13	13,19	2,33
2001-2010	440	19,86	0,55	-44,85	-11,37
sense data	47	2,08			

Font: Elaboració pròpia.

En canvi, sí que hauríem de parlar d'una important disminució del nombre de treballs i estudis amb continguts de demografia històrica a Catalunya publicats a la primera dècada del segle XXI amb un creixement aritmètic de -44,85‰ i un creixement compost continu de -11,37‰. Amb tot, s'han publicat molts més articles i escrits en els primers deu anys del segle XXI que en el conjunt dels trenta anys compresos entre 1951 i 1980. Un argument que pot explicar, o si més no justificar, aquesta caiguda és el canvi de tendència en els estudis demogràfics actuals: l'estudi dels moviments migratoris contemporanis³³, l'evolució de la població de la segona meitat del segle XX³⁴, les projeccions demogràfiques³⁵, o, entre altres, la segona transició demogràfica³⁶.

³³ Pel que fa a això, vegeu l'informe realitzat pel Grup de Recerca sobre Migracions de la UAB, sota la direcció de Pascual, *Població, mobilitat i migracions a Catalunya (materials de base per aplicar a l'anàlisi de les estructures viàries). Migracions a Catalunya: l'estat de la qüestió*, de l'any 2001; el treball de Solana, Morén i de Miguel, "L'estudi de les migracions a Catalunya des de la geografia i la demografia (1975-2000)" (2002), o, entre altres, el de Bayona, "Implicaciones demográficas y espaciales de los flujos migratorios internacionales: el caso de la ciudad de Barcelona" (2005). És evident que la quantitat de recerques, investigacions i estudis sobre la presència creixent de nous immigrants, especialment estrangers, i la diversitat cultural i nacional ha portat a una renovació per l'interès en l'estudi de les migracions internacionals. O bé, recordar l'estat de la qüestió de Capel (1967).

³⁴ La relació dels articles publicats a les revistes de geografia (*Papers de Demografia, Documents d'Anàlisi Geogràfica, Geo-crítica i Treballs de la Societat Catalana de Geografia*), d'història (*L'Avenç*), de sociologia (*Papers. Revista de Sociologia i Revista Catalana de Sociologia*) o, entre altres, d'àmbit comarcal o nacional (*Materials del Baix Llobregat i Revista de Catalunya*) concentren la major part dels seus textos en aspectes demogràfics coetanis.

³⁵ És el cas, entre altres, dels articles "The IPUMS-International Project: Challenges and Methods of International Census Data Integration" [Esteve, Sobek, McCaa, 2004]; "Building a simplified model to assess the impact of population ageing, employment trends and immigration levels on pension sustainability in the EU-25 member states" [Gil, 2005] o, entre altres, "Mètodes i models per projectar els components del canvi demogràfic en les projeccions de població de l'Institut d'Estadística de Catalunya" [Farré i Sánchez, 1999].

L'anàlisi realitzada els anys vuitanta sobre un total de 217 referències publicades entre 1940 i 1986, tant de demografia històrica com de la contemporània, constata un important augment de les publicacions en el període 1975-1979 —quan gairebé es triplica el nombre de publicacions respecte al quinquenni anterior—, i el període 1980-1984 —quan el nombre de treballs duplica amb escreix el del tram anterior i es passa dels 9,2 estudis de mitjana dels anys 1975-1979 als 19,2 de mitjana dels anys 1980-1984— [Vilà, 1987]. És, però, en aquesta dècada dels vuitanta quan constatem també nosaltres l'increment més significatiu del període estudiat.

D'altra banda, en el *Reports de la recerca a Catalunya. Geografia i demografia* de l'any 1998 i coordinat per E. Lluch i A. Albet s'analitzen, entre altres aspectes, els resultats de les revistes i les aportacions en llibres publicats en el període 1990-1996. Es comptabilitzen nou revistes acadèmiques de geografia i una, exclusivament, de demografia amb un total de cinc-cents seixanta-tres articles. Dues d'elles —*Geo-crítica* i *Documents d'Anàlisi Geogràfica*— han refermat la seva funció tant a escala nacional com internacional [Lluch i Albet, 1998:31], però les aportacions demogràfiques en són molt poques, tal com queda palès en la nostra relació bibliogràfica; en canvi, l'aportació que s'ha fet des de *Papers de Demografia*, en aquests anys, destaca per oferir-nos vuitanta-un articles d'àmbit demogràfic. Les altres revistes acadèmiques, com la *Revista Catalana de Geografia*, *Revista de Geografia*, *Tarraco* o *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, també presenten esporàdicament algun article relacionat amb temes demogràfics. Quant a les publicacions del període 1990-1996 se'n comptabilitzen un total de mil dos-cents trenta-nou documents escrits pel personal docent i investigador de la Universitat Autònoma de Barcelona, la Universitat de Barcelona, la Universitat de Girona, la Universitat de Lleida, la Universitat Rovira i Virgili i el CED [Lluch i Albet, 1998:35, taula 4], un 63,27% dels quals estan centrats en l'àmbit català³⁷.

L'informe del Grup de Recerca sobre Migracions [Pascual (dir.), 2001] presenta una evolució dels estudis realitzats a Catalunya en els darrers anys del segle XX centrats exclusivament en els moviments migratoris i posa de manifest un període de màxima explosió en el nombre de producció de materials en el període 1990-1999, quan es realitzen o publiquen un 72,3% del milers dels textos analitzats; mentre que la producció científica en les dècades precedents, encara que significativa, presenta uns volums més modestos: un 13,4% entre 1980-1989 i un 8,1% del 1970 al 1979.

Una anàlisi similar a la nostra i realitzada per M. Ardit sobre els estudis nominatius en demografia històrica a Espanya, entre 1966 i 1995, presenta una evolució similar a la que hem presentat: un important creixement entre 1976-1980 i 1981-1985, però un descens posterior entre 1986 i 1995 [Ardit, 1999a:253-259].

L'increment constatat en aquest tipus d'estudis i durant la dècada dels vuitanta també l'observà, per a Catalunya, J.M. Pérez (1990a:44-45) en el seu estudi sobre l'estat

³⁶ A tall d'exemple esmentem els articles: “Un análisis de los componentes por rango de la evolución de la fecundidad de la primera a la segunda transición demográfica en los países occidentales” [Devolder i Merino, 2004] i “«Low» fertility and population in Scotland” [MacInnes, 2006].

³⁷ Una possible crítica a aquest bon estat de la qüestió en demografia i geografia rau en el fet de no tenir en compte altres revistes no específicament d'aquest àmbit de les ciències socials i que contenen tant articles en demografia històrica com en demografia i, fins i tot, en geografia; cas, per exemple, de les revistes *Gimbernat*, centrada en la història de la medicina on trobem diversos articles interdisciplinaris en relació amb la demografia, o *Aplec de Treballs*, que abastant, principalment, les comarques de nord-oest de la província de Tarragona, publica articles de demografia històrica, geografia, arqueologia...

de la qüestió de la demografia històrica espanyola, però alhora és més crític pel que fa a la davallada observada, segons ell, en el decenni anterior, tot i afirmant:

“Para nosotros, el hecho más significativo del decenio fue el ocaso de los estudios demográficos en el levante mediterráneo, toda vez que a Cataluña le había caído el honor de ser la más valiosa de las áreas iniciadoras. (...) Al fin Cataluña sale de su noche demográfica y los estudios se multiplican en el último lustro —de 1980 a 1989— con la floración de trabajos de reconstrucción de familias con un tratamiento no siempre afortunado”.

Si ens centrem en el cas català, ¿és aquest *boom* dels dos darrers decennis del segle XX una causa directa de la situació política coetània amb l'arribada de la democràcia i el desenvolupament estatutari?, o bé ¿és la resposta d'aquí a la crítica constructiva que des de Galícia es fa a la demografia catalana en afirmar que a la dècada 1971-1980 la historiografia en demografia històrica, pel que fa a l'edat moderna, resta en beceroles? És molt probable que les accions empreses per les administracions públiques —conselleries de la Generalitat, diputacions provincials, consells comarcals i administracions locals—, juntament amb la participació privada —editorials, centres d'estudi, fundacions, patronats...—, hagin afavorit la publicació de molts dels estudis en català en aquests darrers anys del segle XX i, així, donar llum a molts d'aquests treballs demogràfics que haurien restat en l'ostracisme³⁸. D'altra banda, es pot acceptar que els estudis dedicats al Principat en època moderna hagin disminuït entre 1970 i 1980 respecte als d'altres territoris de l'Estat; però, sens dubte, aquesta afirmació sembla poc fonamentada i, fins i tot, inversemblant, ja que no fa justícia als interessants treballs realitzats al llarg d'aquests anys, i per aquest mateix període³⁹, molts d'ells de tipus metodològic, i que obren diverses direccions, no tan sols per a l'època moderna:

- a) ampliar l'ús de les fonts disponibles i adaptar-les als objectius de la història de la població;
- b) intentar donar una aproximació quantitativa i una cronologia de l'evolució demogràfica del Principat observant els canvis i les continuïtats a llarg termini;

³⁸ Cal recordar que encara romanen moltes tesis doctorals i tesines de llicenciatura sense publicar-se, tal com resta recollit a la bibliografia. Això no obstant, la llei de política lingüística 7/1983 aprovada el 17 d'abril de 1983 posava en marxa la campanya de difusió de la llengua catalana i potenciava l'ús de la mateix; és a dir, promovia les mesures necessàries perquè el català fos reconegut internacionalment impulsant-ne llur estandardització i l'especialització funcional de la llengua, alhora que consolidava el seu ús i impulsava llur difusió amb uns programes sectorials adreçats tant als mitjans de comunicació com a les indústries culturals —per tal de garantir-ne una presència equilibrada de les llengües oficials, entre altres aspectes, en l'àmbit editorial—. Així, la llei 7/1983 va preveure ajuts a la premsa escrita en català, uns ajuts als quals dona continuïtat, amb una millor sistematització, la llei 1/1998. D'acord amb aquesta normativa, el Departament de Cultura havia atorgat ajuts a la premsa íntegrament escrita en català que van consistir en un ajut automàtic d'aproximadament cinc pessetes per exemplar venut a tota la premsa periòdica professional i uns ajuts per a projectes de modernització o per a la catalanització de periòdics [Generalitat de Catalunya, Llei 7/1983, 18/04/1983].

³⁹ En aquest sentit, Muñoz i Soler (1988:269-284) esmenten, per a la dècada dels setanta, catorze treballs demogràfics d'abast català —els títols dels quals es poden llegir a bibliografia de la tesina de Millàs (1997)— i a aquesta relació Gual i Millàs (1999a), n'afegien altres set que no s'esmentaven ni en l'article del professor galleg en l'estudi publicat a *Manuscrits* ni en l'article dels professors catalans publicat a l'obra de Pérez i Reher (1988). Així mateix, el treball de Simon (1989) ofereix una considerable aportació de la bibliografia en demografia històrica des de l'edat mitjana al segle XIX que inclou molts estudis i treballs no referits en els articles anteriors però que sí s'inclouen en aquesta recerca. I, fins i tot, s'han elaborat uns percentatges clarificadors sobre els treballs demogràfics realitzats al Principat i aplegats en el treball de Pérez i Reher (1988:484-490). Val la pena destacar que d'un total de cent cinquanta-cinc treballs aplegats per aquests, el 27,10% són estudis anteriors a l'any 1969, el 23,22% corresponen al decenni de 1970-1979 i el 47,74% han estat escrits entre 1980 i 1984. Per la seva part, Simon (1989:37-60; 1992a:217-259), en els seus estudis al voltant de l'estat de la qüestió de la demografia històrica catalana reconeix la pèrdua del pes específic de la demografia històrica catalana davant la gallega i de la castellana, si més no per a l'època moderna entre 1970 i 1980.

- c) explotar els comportaments demogràfics en diferents aspectes dels mecanismes de creixement de la població al llarg dels segles;
- d) introduir noves perspectives o temes no tractats en els estudis més generals que s'havien fet fins aleshores.

De 1985 ençà, la bibliografia en demografia al Principat ha tingut, al nostre parer, una petita revifada tant qualitativament com quantitativament⁴⁰. Així, val la pena destacar l'aportació del mètode de la reconstrucció de famílies que permet “acostar-se de prop als trets qualitius definitoris de la vida i la mort” [Gual, 1993a:339], tot i que limita “la introducció d'altres factors que puguin donar una visió històrica més completa” [Dantí, 1988:61] i se centra bàsicament en un dels temes menys estudiats per la demografia catalana, la fecunditat, i intenta donar resposta a l'edat al matrimoni, el celibat, la mortalitat infantil, la duració de les núpcies, els períodes intergenèsics, l'edat a la darrera maternitat... Hi ha pocs treballs, però, que hagin seguit l'estela del mestre francès L. Henry: J. Nadal i A. Sáez (1972) a Sant Joan de Palamós des del 1700 al 1859; J.M. Planes (1982) a la Tàrrrega dels segles XVII i XVIII; R. Nicolau (1983) per a la Colònia Sedó d'Esparreguera a la segona meitat del XIX i primeres dècades del XX; P. Garcia i altres (1984) i M.T. Ferrer (1985) per a Abrera i Sant Feliu de Llobregat del sis-cents, respectivament; C. Bencomo, D. Ibáñez i F. López (1992) a la parròquia de Rubí del set-cents; M.À. Martínez (1980, 1988...) a la capital del Garraf durant el segle XVIII; V. Gual (1988a, 1993b, 1993d...), especialment, en els seus estudis de Rocafort de Queralt del segle XVI-XVIII [Gual, 1988b] i de la comarca de la Conca de Barberà fins al 1815 [Gual, 1993a]; À. Torrents (1983, 1987, 1992 i 1993) a Sant Pere de Riudebitlles on reflecteix la relació entre el desenvolupament industrial i agrícola amb la fase expansiva de la natalitat i la nupcialitat a les acaballes de l'Antic Règim [Torrents, 1993]; R. Masdéu⁴¹ (1992a) a Sant Just Desvern durant els segles XVI-XVII i l'interessant estudi d'E. Cros sobre les dispenses matrimonials per impediment al municipi empordanès de l'Escala [Cros, 2010]. Resumim en el quadre 1.5. aquests pocs estudis realitzats a Catalunya que s'han fonamentat en la reconstrucció de famílies.

Quadre 1.5. Reconstruccions de famílies realitzades a Catalunya

Localitats	Període	Autoria	Any
Palamós	XVIII-XIX	J. Nadal i A. Sáez	1972
Balsareny	XVII	J.M. Serra	1982
Esparreguera	XIX-XX	R. Nicolau	1983
Abrera	XVII	P. Garcia i altres	1984
Vilanova i La Geltrú	XVIII	M.A. Martínez	1987
Rubí	XVIII	C. Bencomo i altres	1992
Sant Just Desvern	XVI-XVII	R. Masdéu	1992
Sant Pere de Riudebitlles	XVII-XX	A. Torrents	1993
Tàrrrega	XVII-XVIII	J.M. Planes	1995
L'Escala	XIX-XX	E. Creus	2010
Sant Feliu de Llobregat	XVII	M.T. Ferrer	1985
Comarca			
La Conca de Barberà	XVI-XIX	V. Gual	1993

Font: Elaboració pròpia.

⁴⁰ Us advertim que a continuació la lectura pot ser més feixuga atès que es donen moltes referències de textos, articles, llibres i treballs —els quals podeu trobar a la bibliografia— per contextualitzar els comentaris.

⁴¹ Posteriorment, Masdéu va escriure el 1998 un article titulat “Els santjustencs del 1900” a la revista *Miscel·lània d'Estudis Santjustencs*, núm. 9, p. 85-144, fonamentat en la reconstrucció de famílies d'aquesta població del Baix Llobregat el qual no està recollit a la bibliografia i, actualment, està redactant la seva tesi doctoral.

Altres estudis segueixen emprant el mètode dels recomptes agregats que, a diferència de l'anterior, permet “analitzar el major nombre possible de casos” i “assolir una visió més acostada a la realitat” [Dantí, 1988:62], estudiant, tant àmbits locals com àmbits comarcals i posant, en alguns casos, en relació les sèries de baptismes, òbits i noces per poder incidir en aspectes com el creixement vegetatiu, la transició demogràfica, la dinàmica de la població...⁴² És el cas dels treballs de J. Nadal i E. Giralt (1953, 1960...), A. Moreno i L. Navarro (1979b), J. Dantí (1981, 1988...), R. Alberch i A. Simon (1982), M. Planas (1985a), J.M. Planes (1982, 1989...), R. Lozano (1982 i 1995), M. Baixas i E. Carbonell (1985), V. Gual (1987b, 1993a, 1995a...), R. Grau i M. López (1988), F. Muñoz (1990, 1991...), R. Nicolau (1990), J. Benavente (1990), A. Simon i R. Alberch (1992), C. Millàs (1993), J. Recaño (1995a), F.X. Gual i C. Millàs (1999a, 2002...), I. Soca (2003) i, entre altres, C. Ros (2003).

Uns altres estudis s'han centrat en l'anàlisi dels censos generals per tal d'apropar-se al coneixement de l'edat d'accés al matrimoni, el celibat, l'estructura per edats i sexe de la població... i demostrar la fiabilitat dels censos de població, contrastant, en alguns casos, els resultats amb l'anàlisi d'altres fonts. En aquest cas podem destacar els estudis a escala nacional d'A. Moreno, C. Ejido i P. Pérez (1988), A. Moreno, J. Soler i F. Fuentes (1984), B. Delgado (1988), E. Moliné (1985); els d'abast comarcal d'A. Simon (1988b) o M.À. Martínez (1985b) i d'àmbit local de L. Alonso (1985), entre d'altres.

Seguint els passos de l'escola anglosaxona⁴³ i emprant, fonamentalment, els padrons municipals s'han portat a terme interessants treballs sobre la classificació de les llars segons la seva complexitat —solitarsis, sense nucli, nuclears, múltiples i extenses—. És el cas dels treballs de D. Comas (1988), S. Ponce (1997a) i, entre altres, E. Albareda, J. Porta i M. Roselló (2001). Aquests resultats i d'altres procedents de l'anàlisi d'altres fonts com els capítols matrimonials, el cadastre, els testaments, les relacions nominals, els amillaraments, les llibretes de compliment pasqual... han servit per aproximar-nos a les característiques, composició i estructura de la família i altres factors, no estrictament demogràfics, com la morfologia de les llars, la formació de les mateixes i llur evolució donant peu a una nova historiografia sobre la família⁴⁴. En aquesta línia destaquen els estudis de N. Castells (1983), R. García (1983), M. Sánchez (1983), A. Simon (1987), L. Ferrer (1987a, 1990, 1991a, 1991b, 1992a, 1994a, 1995a, 1996b...), X. Roigé (1989 i 1993), M. Soronellas (2002) o, entre altres, A. Iszaevich (1982).

Un altre tema molt interessant, però estudiat al nostre parer insuficientment, ha estat el dels moviments migratoris⁴⁵. Sens dubte la influència del factor migratori en el

⁴² Òbviament, hauríem d'incloure aquí bona part dels estudis que analitzen, conjuntament o per separat, les tres variables clàssiques de la demografia: la natalitat, la nupcialitat i la mortalitat. Entre els treballs que se centren en la primera destacaríem, entre altres, les aportacions de Raga (1994), Millàs (1997) o Planes (1999). Pel que fa a la mortalitat, les causes de mort o les crisis de mortalitat mereixen esmentar-se els treballs de Dantí (1984b), Planas (1986b), Planes (1986), Reguant (1986 i 1993), Muñoz (1992), Gual (1993c), Nicolau (1997b), Marfany (2005) o Ferrer (2006c), i respecte la nupcialitat, podem recordar els treballs de Gual (1989b), Buyreu (1997a) o els treballs inèdits de Casellas, Lladó o Serra.

⁴³ Ens referim als treballs sobre la classificació de la família de Laslett (1972a, 1972b, 1972c, 1983...).

⁴⁴ Respecte d'això podeu consultar l'article sobre l'estat de la qüestió de Ferrer, “La familia en Catalunya en los siglos XVIII y XIX. Balance y perspectivas” on s'analitzen els estudis realitzats al Principat al voltant de la família, ja sia des d'un vessant antropològic, demogràfic, jurídic, polític, econòmic, o fins i tot, des de la història de les mentalitats, les qüestions de gènere, la reproducció social o l'estructura de les llars [Ferrer, 2008a].

⁴⁵ Una bona part dels estudis s'han centrat en la immigració francesa dels segles XVI i XVII, respecte d'això podeu mirar l'estat de la qüestió i l'actualització bibliogràfica referent a aquesta immigració a Catalunya de

conjunt de la població de l'Edat Moderna i Contemporània ha merescut l'atenció dels investigadors catalans atès que aquest tema és, sense cap mena de dubtes, molt interessant pel que representa des d'una vessant humana, social i política i, així, podem constatar diferents moviments migratoris: la immigració francesa⁴⁶, els moviments migratoris interiors⁴⁷, els moviments emigratoris de llarga i mitjana distància⁴⁸ o les minories ètniques⁴⁹.

Respecte a la immigració francesa dels segles XVI i XVII cal destacar els estudis de J. Nadal i E. Giralt (1955, 1960, 1966...), d'E. Moreu-Rey (1959), A. Massanell (1980, 1988, 1990b, 1991), F. Solsona (1981), J.M. Solà-Morales (1983), P. Vives i J. Comas (1984), J. Codina (1985, 1988b, 1992, 2000b...), J.M. Llobet (1989), J. Agudé (1988), V. Gual (1991a, 1992a, 1997a...), I. Almazán (1992, 2008), M.A. Capdevila (2001, 2004a, 2004b, 2006...), E. Canyameras (2003-2004) i, entre altres, C. Millàs (1996, 2005...). També s'ha estudiat la immigració francesa posterior: M. Arranz (1970), M.C. Marcé (1988) i, entre altres, J. Sobrequès (1964-1965) han estudiat la presència de l'altra banda dels Pirineus al segle XVIII, constatant una davallada des d'aquelles terres en el nostre país.

Un altre corrent d'estudis a destacar sobre els moviments migratoris ha estat la immigració procedent d'altres territoris de l'Estat, tant a escala local com comarcal i, fins i tot, nacional. En aquest sentit cal destacar, en referència a la immigració de principis del segle XX, l'aportació de M. Tatjer (1980), J. Recaño (1989, 1995b, 1996,

Millàs (2005); però no s'han de menystenir les síntesis que sobre aquest moviment migratori han fet, recentment, Torras (2000) o Simon (2004). Així mateix, s'ha de destacar l'informe realitzat pel Grup de Recerca sobre Migracions [Pascual (dir.), 2001] atès que presenta una excel·lent bases de dades amb més d'un miler de textos sobre els moviments migratoris a Catalunya estructurant la informació d'acord al caràcter acadèmic de la recerca realitzada en diferents àmbits com la geografia i la demografia —on es destaca l'aportació dels moviments com un mecanisme bàsic en el funcionament de la societat catalana, o bé en aspectes teòrics i conceptuals, especialment, en la mobilitat del personal qualificat—, l'antropologia —posant èmfasi en aspectes com d'interculturalitat, el multiculturalisme, l'ètnicitat o la identitat dels nousvinguts—, la sociologia i les ciències polítiques —amb l'objectiu d'analitzar la inserció social dels migrants en el camp de la llengua i la cultura autòctona o bé en les polítiques d'immigració— o, entre altres, la història —emfatitzant en la migració com a procés històric fent de l'emigració cap Amèrica dels segles XIX i principis del XX, com les migracions internes camp/ciutat d'època contemporània, sense oblidar la immigració occitana—. D'altra banda, darrerament s'han celebrat la *IX Reunión Científica de la FEHM. Màlaga, 7-9 de junio de 2006*, on destaca la comunicació de M.A. Capdevila (2006), i el *Congrés de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana. Els processos migratoris a les terres de parla catalana. De l'època medieval a l'actualitat. València, Universitat de València i Centre Octubre, 16, 17 i 18 d'octubre de 2008* on s'han presentat diverses i interessants comunicacions referides a la immigració occitana a les terres de parla catalana, així com d'altres moviments migratoris al si del Principat.

⁴⁶ Pel que fa a això, podeu consultar el pròleg de Torras a l'obra emblemàtica de Nadal i Giralt (2000:11-18) o l'estat de la qüestió de Millàs (2005 i 2008).

⁴⁷ En aquesta línia sobre les migracions interiors, mereixen, però, especial atenció els estudis sobre l'estat de la qüestió de Capel (1967), Silvestre (2002) i Pascual (dir.) (2001). En el seu estat de la qüestió al voltant de les migracions interiors a Espanya entre 1900 i 1960, Capel (1967:93-101), d'un total de 172 referències recull 30 estudis —17,44%— centrats en el territori català. Silvestre (2000:240-248), amb una periodificació més àmplia, segles XIX-XX, a banda dels articles i estudis d'àmbit estatal, només recull un 7,20% de referències bibliogràfiques centrades en l'àmbit territorial català. I, en canvi, en l'estat de la qüestió sobre les migracions a Catalunya dirigit per Pascual (dir.) (2001:72) es destaca l'increment progressiu i espectacular de la quantitat de documentació produïda durant els anys noranta, amb un 72,22% de les 1.001 referències amb què treballa del període 1975-2000, però emfatitzant que la temàtica d'estudi es focalitza en l'anàlisi sobre els fluxos migratoris internacionals i contemporanis; mentre que “els fluxos migratoris interiors, entre Espanya i Catalunya (...), van caure en força” [Pascual (dir.), 2001:74].

⁴⁸ L'estat de la qüestió dirigit per Pascual (dir.) (2001) destaca aquesta mobilitat.

⁴⁹ Pel que fa a això, podeu consultar l'estudi bibliogràfic i historiogràfic de Grau i Güell (2008a i 2008b).

2002...), A. Cabré i I. Pujades (1989a), J.L. Oyón, J. Maldonado i E. Griful (2001), C. Santacana (2001) o, entre altres, J. Segon (2005b).

No s'han de menystenir els estudis referits als moviments de població interns, característics dels segles XVIII i XIX, tot i que també s'han donat durant els segles XVI i XVII. Entre els estudis d'aquests corrents migratoris tradicionals i característics dels segles XVIII i XIX, els quals han destacat la importància de la immigració rural com a factor decisiu del creixement de les ciutats catalanes i que posa de manifest la mobilitat de caràcter econòmic, temporal o definitiu, hauríem d'esmentar els treballs de J. Vandellós (1935a), J. Mercader (1953), J. Vicens (1958), J. Llovet (1961), P. Vilar (1981), T. Vidal (1970, 1973, 1979), M. Arranz i R. Grau (1970), A. Moreno i L. Navarro (1979b), P. Anguera i J. Mèlich (1979), M. Arranz (1981 i 1982), J. Oliveras (1983, 1985 i 1986), J. Termes (1984), J. Andreu (1984-1986, 1986a), E. Camps (1985, 1989, 1990a, 1990b, 1990c...), A. Simon (1984, 1993b), J. Camós (1986), J.M.T. Grau i R. Puig (2003a, 2003b, 2003c, 2004a, 2004c, 2005a, 2005b...), J. Recaño (1989, 1995a, 1995b...), M. Llonch i S. Sancho (1990), V. Gual (1992a, 1993b, 2005a...), R. Puig (1992, 1998, 2002b, 2004b...), J. Recaño i altres (1996), J. Marfany (2001), L. Ferrer (2008b) o, entre altres, J.M.T. Grau i E. Perea (2003b i 2008). Pel que fa aquests moviments de curta distància dels segles XVI i XVII destaquem les obres de N. Castells (1983a, 1984b...), V. Gual (1991f, 1992b, 1993b...) o F.X. Gual i C. Millàs (2002 i 2004). I quant als estudis que abasten una cronologia més àmplia destaca el treball de J. Codina (1971b). Emperò, aquestes aportacions se centren, majoritàriament, en períodes curts i en migracions a zones urbanes, mentre que la immigració en zones rurals és clarament minoritària i, gairebé, desconeguda. D'aquí l'aportació d'aquesta recerca.

I així mateix, no s'ha oblidat l'emigració catalana en aquestes centúries, tot i que sovint s'han fet estudis massa individuals i locals. S'ha estudiat tant el corrent emigratori exterior com el realitzat dins de l'estat. Entre els primers destaquem els treballs que se centren en els moviments migratoris d'ultramar: J. Codina i altres (1990), X. L. García (2008), A. Virella (1990), M. Rodrigo (1998), J.M.T. Grau i R. Puig (2000a), C. Martínez (1981), P. Fernández (1996a i 1996b), J.M. Delgado (1978b), J. Maluquer de Motes (1989), M. Garriga (2001), J.M.T. Grau (2000), D. Jou (1994), R. Soler (2003), J.M. Delgado i J.M. Fradera (1996) i, principalment, tot i que centrant-se majoritàriament en el segle XIX i principis del XX, l'aportació de C. Yáñez (1988, 1990, 1991, 1992, 1993a, 1993b, 1995, 1998 i 2006). Nogensmenys, hauríem de recordar l'anàlisi de l'emigració segons l'activitat professional on destaquen els estudis sobre la presència de metges catalans a Amèrica de J.M. Massons (1987), E. Domènech i J. Corbella (1994) o J. Tomàs (1988).

Quant a l'emigració a altres comunitats de l'Estat destaca l'emigració a Sierra Morena estudiada per J.L. Coronas (1984), la presència de doctors i metges catalans a les ciutats de Mérida [López, 1987] i Madrid [Massons, 1984a], l'emigració catalana a Extremadura estudiada per C. Yáñez (1988 i 1995), la presència catalana a Andalusia [Delgado, 1995; Jou, 1995] i, entre altres, la quarantena de comunicacions i ponències presentades al congrés *Els catalans a Espanya, 1760-1914* [Pérez, Segura i Ferrer, 1996].

També s'ha estudiat la qüestió de les minories ètniques —moriscos i gitanos, principalment— i els moviments migratoris forçosos —exiliats polítics—. Respecte a l'expulsió dels moriscos i les repoblacions conseqüents al Principat hi destaca l'aportació de P. Ortega (1986, 2003a i 2003b), P. Bertran (1984) i, entre altres, J. Masip (1994).

Quant als gitanos, analitzen la seva mobilitat J.M.T. Grau (1995), R. Puig (1991, 2003c...) i A. Vargas (1984). I respecte als exiliats polítics: Ò. Jané (2009), A. Alcoberro (2002 i 2009), J. Miret (1993), M. Lucci (2008a i 2008b), N. Sauch (2008) o R. Arnabat (2009).

Tot i que la bibliografia sobre els moviments migratoris és àmplia, trobem a faltar estudis de llarga durada —que abastin més d'un segle— i que tractin ambdues vessants del corrent migratori alhora —la immigració i l'emigració—. És aquest el tema de la present tesi, que, en el nostre modest paper, *omple* aquest buit o inicia aquesta nova línia de recerca.

D'altra banda, tot i disposar d'interessants i valuosos treballs que versen sobre el procés d'urbanització⁵⁰ de les principals ciutats catalanes, constatem que hi ha pocs estudis específics⁵¹. Emperò voldríem esmentar, almenys, els que analitzen demogràficament el procés d'urbanització de Barcelona [Grau, 1970 i 1983; Tatjer, 1972a, 1972b, 1973...; Grau i López, 1971 i 1988; Grau i Nadal, 1997 o Codina, 1984c]; de Girona [Fraguell i Vicente, 1993; Ripoll, 2010], de Lleida [Ganau, 2001], de Tarragona [Aresté, 1982], Sabadell [Larrosa, 1994], Manresa [Oliveras, 1991], Gràcia [Solà i Solà, 1984], Vilafranca del Penedès [Alió, 1986 i 1987], Mataró [Llovet, 1966 i 2000; Alió, 1988; García i Guàrdia, 1989] o, entre altres, Terrassa [Benaul i altres, 1987].

Com hem dit, però, la majoria dels articles, llibres i altres estudis publicats o inèdits posen de manifest la relació de la demografia amb altres matèries. En aquest sentit, voldríem destacar l'aportació que s'ha fet des de la branca de la medicina⁵², d'ençà que els professors M. Camps i M. Camps van publicar *Aspectes sanitaris de l'Arxiu de Sant Joan de Lleida. Segle XVII* (1983), l'interès pels aspectes sanitaris i pels diagnòstics de la mort ha augmentat considerablement, destacant un important nombre de tesis doctorals

⁵⁰ De Vries (1987), entenent el procés d'urbanització de forma sistemàtica sosté que demogràficament la urbanització és un producte de la redistribució de la població, i així assenyala tres grans períodes de consolidació de les ciutats europees: un primer, entre 1500 i 1600/1650, caracteritzat per l'augment de la població a les ciutats medievals; un segon, entre 1600/1650 i 1750, en què algunes d'aquestes ciutats creixen considerablement per convertir-se en grans ciutats, mentre que unes altres perden, fins i tot, població; i una tercera etapa, entre mitjan segle XVIII i mitjan segle XX, caracteritzada per un ràpid creixement de la població urbana acompanyada per un canvi en el procés productiu i en el comportament o les pautes culturals.

⁵¹ En canvi, sí que hi ha molts estudis que fan referència als processos d'urbanització de les ciutats relacionats amb altres matèries. En aquesta línia cal destacar les aportacions d'Oyón (1998, 2006, 2007 i 2002); Oyón i García (1998) i Oyón, Maldonado i Griful (2001).

⁵² El *Boletín...*, núm. XI-3, de l'any 1993, dedica un monogràfic a les "Expresiones diagnósticas y causas de muerte" del qual poden destacar-se els articles de Bernabeu (1993:13-19), d'Arrizabalaga (1993:25-47) i Barona (1993:40-63). Així mateix, el IV Congreso de la ADEH, realitzat del 27 al 30 de setembre de 1995 a Biscaia, es dedica una sessió plenària destinada a la transició de la mortalitat infantil i juvenil en la qual també es presenten diverses comunicacions i una ponència de Rodríguez (1999) relacionant la demografia i la medicina. En el VII Congreso de la ADEH, realitzat a Granada de l'1 al 3 d'abril de 2004, es dedicà una sessió paral·lela organitzada per P.C. Almeida destinada al passat, el present i el futur de la salut reproductiva i de la salut maternoinfantil i un parell de sessions sociodemogràfiques on cal destacar la comunicació de Pascual i Pérez de Perceval que relacionen aspectes sanitaris i demogràfics de l'hospital murcià. I, més recentment, en el VIII Congrès de l'ADEH, realitzat a Maó els dies 31 de maig i 1 i 2 d'abril de 2007, en sis sessions paral·leles —l'una centrada en els "Nivells de mortalitat europeus", una altra en la "Salut, l'ambient i la qualitat de vida", l'altra en la "Diferència per sexes de la mortalitat a la Península Ibèrica, segles XIX i XX", la quarta a la "Salut, nutrició i estatura a l'Espanya Contemporània", la cinquena en la "Mortalitat i la desigualtat social" i la darrera en la "Mortalitat, la salut i les migracions", però malauradament només s'han presentat quatre comunicacions referides explícitament a Catalunya: tres de les quals ho fan referint-se a l'actualitat i una altra a la segona meitat del segle XIX i el primer terç del segle XX. Malauradament, l'aportació catalana en aquest camp ha estat molt escassa, tret de les tesis doctorals i alguns estudis de les causes de mort.

—D. Montaña (1987a), C. Curtó (1991), J. Pau (1991), M. Vilardell (1992), M.À. Álvarez (1993), J.R. Toll (1993), F.X. Lladó (1994), J. Ramis (1994a), L. Sallés (1994a), M. Cahisa (1995), J. Grau (1995), M. Heimann (1994), C. Lemonche (1995), C. Perpiñá (1988), A. Vila (1996), F. Pifarré (1998)... — i alguns estudis locals i comarcals realitzats tant des del camp de la demografia històrica com des de la pròpia medicina històrica —D. Montaña (1988, 1990, 1995a...), L. Sallés (1988 i 1990), J. Pau (1990, 1992 i 1994), M.À. Álvarez (1991), R. Masdéu (1992a), V. Gual (1993a), J. Ramis (1994a), A. Vila (1996), F.X. Gual i C. Millàs (1999a i 2002)... —. També cal esmentar, aquí, els estudis que posen en relació la demografia i altres ciències socials com l'antropologia, l'etnografia, la genealogia, el dret... i en aquest sentit destacariem les aportacions de L. Ferrer (1982a, 1998b...), J.J. Pujadas i D. Comas (1983), A. Grau (1985, 1988 i 1989), A. Segura (1988b), V. Gual (1992a i 1997a), X. Roigé (1996, 1998 i 1999), R. Congost (1998), J.M.T. Grau, M. Güell i E. Perea (2001) o, entre altres, M. Bové (2003).

Hem constatat en la nostra anàlisi que una bona part dels estudis realitzats a Catalunya posen en relació la demografia i l'economia. En aquest sentit destacariem l'aportació del mestre J. Nadal, en solitari, (1961a, 1987a, 1987b, 1987c...) o amb la col·laboració de J. Maluquer de Motes (1985) o E. Giralt (1963), entre altres. Posteriorment, han seguit aquesta relació interdisciplinària abastant àmbits locals, comarcals o d'abast nacional J. Nadal (1978b), R. Alberch i altres (1982), M. Robert (1982), P. Anguera (1982a), M.A.Vila (1983), R. Tremosa (1984), J. Andreu (1986b, 1989...), J. Morell (1986), M.T. Mora (1987), A. Segura (1980 i 1988a), J. Ros (1991), E. Camps (1992a, 2004b...), J. Maluquer de Motes (1994a, 1994b, 1998, 1999...), L. Ferrer (1994a, 2005a...), J. Colomé (1999 i 2000) o, entre altres, M. Prat (2004).

Per últim volem referir-nos als treballs que tenen un vessant més historiogràfic, metodològic, de síntesi o d'anàlisi de les fonts, ja sigui per les seves aportacions com per les facilitats que ofereixen als futurs investigadors. Entre aquests cal destacar els següents estudis: J.M. Torras (1979), J.M. Recasens (1979), J. Planes (1982), F. Muñoz i J. Vidal (1984), J.M. Martí (1985), A. Simon (1989, 1992a, 2004...), V. Gual (1988a), F. Muñoz (1990), A. Cabré (1993, 1995, 1998, 2000...), T. Mirri (1993), J. Codina (1993a, 1993c i 1999b), M. Solana i À. Pascual (1995), X. Roigé, O. Beltran i F. Estrada (1999), F.X. Gual i C. Millàs (2000a), À. Torrents, M. Valls i J. Bayona (2001), D. Devolder i A. Esteve (2004), C. Millàs, R. Monclús i X. Rota (2006) i el recent estat de la qüestió de la família a Catalunya de L. Ferrer (2008a).

Segons l'àmbit d'estudi, voldriem emfatitzar en els estudis locals i d'abast comarcal. Localment, cal referir-nos, si més no, als estudis que utilitzant fonts parroquials o municipals han analitzat demogràficament les principals ciutats catalanes. Per a la ciutat de Girona, destaquen els treballs de R. Alberch, que individualment (1976 i 1981) o col·laborant amb N. Castells (1985) o bé amb d'altres (1982) han traçat la dinàmica d'aquesta població des de l'edat mitjana al segle XX, i A. Simon (1985a) qui ha incidit en la crisi de l'antic règim. Per a la capital del Principat, destaquen els estudis centrats en l'evolució urbanística, l'evolució i la distribució espacial de la població —A. Garcia i M. Guàrdia (1984, 1986), A. Garcia (1987), P. Vilar (1970), J. Busquets (1974), C. Carreras (1974a, 1974b i 1984), A. Cordiviola i altres (1993), M. López (1969), P. López (1993a, 1993b, 2007a i 2007b), J. Andreu i A. Simon (1992)... —. Per a Tarragona, cal referir-nos als treballs de J.M. Recasens (1964 i 1979), M.A. Ferrer (1979), R. Lozano (1982, 1984 i 1995) i R. Clua (1988). I per a Lleida podem destacar els treballs de L. Pla (1986), M.J. Vilalta (1992,

1999, 2003c...) i Q. Casals (1999). Òbviament també hi ha interessants i importants estudis d'altres poblacions catalanes com Reus, Valls, Banyoles, L'Hospitalet de Llobregat o Sant Pere de Riudebitlles...

Comarcament, destaquen, a banda dels estudis centrats en el Baix Llobregat, els de D. Juliano (1985), J.M.T. Grau i altres (1987 i 1990) i V. Gual (1988b, 1993a, 1993c...) respecte la comarca de la Conca de Barberà; els de J. Dantí (1981, 1984a, 1984b, 1988...) per al Vallès Oriental; els de J.M. Martí (1989), I. Almazán (1990 i 1992), E. Canyameres (1994) per a la comarca del Vallès Occidental; els de F. Muñoz (1986 i 1990) a les comarques del Penedès i Garraf; l'estudi de J. Sabartés (1993 i 1998) a les comarques pirinenques occidentals; els d'I. Soca (2003) i M. Valls (2004) respecte la comarca del Berguedà o, entre altres, els treballs de S. De Llobet (1990), R. Congost (1992) o J. Tremoleda (1993) per a la comarca de la Selva. En concret i per a la demografia històrica, especialment de l'Edat Moderna, del Baix Llobregat, s'havia dit que la recerca en el camp de la demografia històrica a escala comarcal era pràcticament nul·la [Codina, 1993a:373]:

“La investigació històrica de tipus demogràfic al Baix Llobregat durant els segles de l'Edat Moderna es troba encara per fer. Els pocs treballs existents versen (...) sobre el segle XVIII; dels anteriors, unes comptadíssimes excepcions que confirmen la regla. El nombre de persones i la composició de la societat respectiva, trets essencials per a la consecució d'un coneixement històric en profunditat, ens són encara desconeguts en la major part. Aquesta és una mancança de la nostra historiografia, que ens cal esmenar amb urgència”.

Això no obstant, val la pena recordar que, entre 1949 i 1993, s'havien comptat més de 70 publicacions entre llibres, articles i altres estudis que, directament o indirectament, fan esment a la població del Baix Llobregat [Codina, 1993a:379-384]. A aquesta relació que ens ofereix J. Codina cal afegir, entre altres, els estudis locals encara inèdits de J. Lladó entorn a la immigració occitana; de M.R. Bondia i C. Solans a Begues; els de M.T. Ferrer per a Sant Feliu de Llobregat; l'article de J. Recaño (1995a); la citada tesina de R. Masdeu (1992a) a Sant Just Desvern; la monografia de J. Llurba (1993) de Cervelló, Vallirana i La Palma; els estudis inèdits d'A. Rebull i E. Fernández sobre Sant Boi de Llobregat; l'esmentada tesi doctoral de C. Perpiñá (1988) i el seu article publicat a la revista *Gimbernat* (1987); les aportacions posteriors del propi J. Codina (1997, 2001, 2002...); les tesines de F.X. Gual (1997) i C. Millàs (1997); l'aportació d'aquests darrers conjuntament tant d'àmbit comarcal com local (1998, 1999a, 1999b, 2000a, 2000b, 2004...) o individualment per C. Millàs (1997, 2001, 2003a i 2006); i molts altres estudis aplegats a la Bibliografia on podem comptabilitzar més de 200 referències bibliogràfiques —183 de les quals són en demografia històrica, pràcticament el triple de les recollides per J. Codina (1993a)— que, globalment, representen el 10,13% dels textos aplegats.

I, més concretament, en el cas d'Olesa observem que J. Codina no esmentava els treballs inèdits de L. Checa sobre la mortalitat infantil; M. Font sobre el cognoms olesans; ni la comunicació del mateix L. Checa sobre les crisis de mortalitat (1985); així com, tampoc s'esmenten, lògicament, els textos realitzats des de 1994 en endavant com és el cas del treball inèdit d'E. La Carta i R. Salcedo sobre la immigració occitana o els treballs publicats: F.X. Gual i C. Millàs (2002, 2003b...); Á.M. Hernández (1997 i 2000), J.M. Cobos (1994, 1995 i 2006), J. Paulo (1995), J.M. Sibina (1999), C. Millàs (2004), G. Vendranas (2004) o C. Millàs, R. Monclús i X. Rota (2006).

Aquest volum de publicacions, tot i que potser és insuficient, almenys quant a la llarga durada i respecte a les migracions, permet conèixer, encara que parcialment, les poblacions baixllobregatines d'època moderna i contemporània. D'aquesta manera, podem dir que la sentència de J. Codina ha estat superada en els darrers anys.

Tots ells, i aquells que per raons òbvies d'espai no hem esmentat aquí, però que recollim a la bibliografia, han aportat, entre altres coses, noves controvèrsies entre demògrafs i historiadors, els trets característics de la població catalana i un millor coneixement tant de l'estructura familiar com del comportament demogràfic de la població catalana. Si bé la celebració del Congrés de Demografia Històrica celebrat a Barcelona l'any 1987 i tots els que l'han seguit arreu de la Península podrien fer pensar que la feina feta per la demografia catalana, globalment, era encara desoladora⁵³, perquè destacaven la dispersió de temàtiques i mètodes de treball, la repetició de les tesis de J. Nadal i d'E. Giralt i la manca d'un inventari general de les fonts documentals⁵⁴. Al nostre parer la demografia històrica catalana durant la darrera dècada del segle XX i els primers anys del XXI, tot i que encara té molta feina a fer, com poden ser els treballs de llarga durada centrats en aspectes com la fecunditat, les estructures professionals de la població o les migracions, ha donat un gir important centrant-se en temes interdisciplinaris, la microanàlisi nominativa, la història de la família, les biografies individuals...

Al País Valencià, J.S. Bernat, P. Ruiz i J. Bernabeu (1988:354-355) destaquen, al llarg de la segona meitat del segle XX, una primera etapa dedicada, principalment, a la demografia medieval i al problema dels moriscos —tot i l'impuls que donà J. Reglà a la demografia històrica de l'època moderna—; i, una segona etapa que comença amb la celebració de dos congressos a finals del seixanta i principis dels setanta —el *Primer Congreso de Historia del País Valenciano* (1970) i el *Tercer Congreso de Historia de la Medicina* (1972)— on es presenten temes demogràfics de caràcter general —creixement demogràfic—, comarcal o local —reconstruccions del moviment de la població i dels seus trets estructurals en períodes més o menys llargs— i, fins i tot, temes demogràfics de caràcter específic relacionats amb la mortalitat, les epidèmies... [Bernat, Ruiz i Bernabeu, 1988:355-360]. En conjunt, es pot dir que hi ha una major abundància d'estudis al llarg del decenni dels setanta ja que d'un total de dos-cents setanta-vuit títols esmentats al treball de V. Pérez i D. S. Reher un 47,48% corresponen a aquest període; un 34,53% han estat escrits entre 1980 i 1984; i el 12,95 són anteriors al 1969 [Pérez i Reher, 1988:529-541]. Posteriorment, a València s'han celebrat les *Primeres Jornades d'Estudi sobre la Població del País Valencià* (1986) que posen de manifest l'important desenvolupament de la demografia dins d'aquest territori. I recentment, el Seminari d'Estudis sobre la Població del País Valencià ha confeccionat entre 1997 i 2000 una base de dades de la bibliografia en demografia històrica, que, a tall d'exemple, aplega cinc-cents setanta-sis escrits centrats en el segle XIX [Bernat, 2000] i, així, s'han pogut presentar les sèries vitals de baptismes valencians de cent vuitanta-dues parròquies, el 32% del total de parròquies valencianes, des de finals des de 1646 a 1899 [Bernat, 2004].

⁵³ En aquest sentit es manifestaven tant Masdéu (1992a:28) com Muñoz i Soler (1988:354-355).

⁵⁴ Sabem que està a punt de publicar-se un inventari dels fons parroquials del conjunt del Principat. A la bibliografia podeu observar diversos estudis sobre les fonts i els fons documentals de diversos indrets de Catalunya. Aquí recordem només l'existència de tres estudis que apleguen els fons parroquials del Baix Llobregat —Martí i altres (1985) i Gual i Millàs (2000a)— i una recent anàlisi de l'Arxiu Parroquial d'Olesa de Montserrat i altres parròquies del Bisbat de Sant Feliu de Llobregat realitzat per Millàs, Monclús i Rota (2006). De la mateixa manera, a la bibliografia hi ha referències d'altres publicacions dels fons documentals —tant eclesiàstics com civils— de l'Edat Moderna i de la Contemporània d'altres indrets del país.

En referència a ses Illes, I. Moll (1988) i J. Alzina (1989) fan una exhaustiva relació dels treballs referits a la demografia balear. Ultra aquestes aportacions, s'han de destacar els articles de síntesi d'A. Segura i J. Suau (1984a i 1986) i el treball historiogràfic de T. Vidal i J. Gomila (1986). En canvi, és palesa la falta d'estudis pel que fa a les Pitiüses. També a ses Illes s'observa un increment quantitatiu de les publicacions entre 1980 i 1984 (27,78%) respecte el decenni 1970-1979 (18,25%) [Pérez i Reher, 1988:440-447]. Posteriorment, a ses Illes s'han realitzat nombrosos i interessants treballs com els d'A. Picazo (1990), J. Juan (1990a i 1990b), J. Alzina (1991 i 1993), F. Bujosa, I. Moll i B. Sureda (2000), P. Salas i J. Mas (2006) o, entre altres, J.M. Pujadas (2004, 2009, 2012a i 2012b).

Per al conjunt de l'Estat, els darrers articles de D.S. Reher (2000), M. Livi-Bacci (2000), J.M. Pérez (2000) i M. Ardit (1999) han estat veritables síntesi i anàlisi de l'estat de la qüestió en demografia històrica. D'una banda, el professor italià reclama la necessitat de millorar el coneixement de la combinació dels comportaments demogràfics europeus centrats en la supervivència per tal d'aprofundir en les interrelacions i interaccions entre els elements de cada sistema i, en segon lloc, aprofundir en el coneixement dels diferents elements constitutius del sistema —matrimonis, fecunditat, mobilitat i mortalitat— [Livi-Bacci, 2000:87-88].

D'altra banda, l'exhaustiu assaig de D.S. Reher, “La investigación en Demografía Histórica: pasado, presente y futuro”, destaca: els trets característics d'aquesta disciplina —la interdisciplinarietat, la importància metodològica, els avenços tècnics i les fonts i la seva importància— [Reher, 2000:16-27]; l'aiguabarreig de la micro i la macro història de la població —aprofundint en l'estudi de la família mitjançant el mètode francès o el mètode agregat per obtenir una millor representativitat de les poblacions— [Reher, 2000:27-31]; les grans línies d'investigació en demografia històrica, tant del passat com del present —la reconstrucció de famílies, les sèries temporals i la reconstrucció de la població, l'explotació dels censos i altres estadístiques demogràfiques i la història de la família— [Reher, 2000:31-47] i els grans projectes d'investigació que han actuat i actuen com a motor de la demografia històrica —la reconstrucció de la població francesa per l'INED, la reconstrucció de la població anglesa, la reconstrucció de la població del Quebec, el Projecte Europeu de Fecunditat i els projectes d'investigació en curs— [Reher, 2000:47-61], per acabar exposant a manera de conclusió els reptes i perspectives per al futur —el replantejament dels enfocaments tradicionals i la revisió metodològica on es qüestiona la necessitat d'emprar el mètode de la reconstrucció de famílies; mentre que recomana millorar en el coneixement de la transició demogràfica i epidemiològica, aprofundir en el coneixement de la història de la família, explicar des de la demografia els grans temes de la història i, finalment, augmentar el nombre d'estudis dels darrers anys del segle XIX i els primers del segle XX— [Reher, 2000:61-69].

Aquest *rebuig* a la reconstrucció de famílies per part del professor britànic ha estat contestada pel professor gallec en un assaig força interessant, “¿Es necesario privilegiar todavía la reconstrucción de familias en España? Una respuesta a David S. Reher”, que valora positivament el mètode francès davant la visió més pessimista de D.S. Reher, tot i destacant-ne les principals fites assolides mitjançant l'ús de l'esmentat mètode —la confirmació d'història total de l'escola dels Annals; la combinació dels paràmetres demogràfics, l'aportació en el camp de la microanàlisi o, fins i tot, l'èxit de l'anàlisi de la mortalitat diferencial observada a l'Espanya septentrional amb aquest

mètode— i es recomana un ús paral·lel de diverses fonts i el creuament del mètode de L. Henry amb les millores realitzades per l'escola portuguesa⁵⁵ o el recurs a altres fonts no parroquials per tal de presentar propostes d'anàlisi arriscades, atrevides i valentes, malgrat reconèixer les seves mancances —poca representativitat, excessiva laboriositat, curta durada i immobilisme— [Pérez, 2000:105-118].

Prèviament, d'una banda, cal destacar l'extraordinari estat de la qüestió dels moviments migratoris a l'Espanya moderna de J.A. Salas (1988a) perquè destaca els principals investigadors “que han contribuido de manera decisiva con sus estudios al conocimiento del tema” [Salas, 1988a:30]; analitza tant l'emigració com la immigració, les fonts per al seu estudi, la tipologia de les migracions i insisteix en la immigració francesa destacant els estudis que han emfatitzat, no només en la quantificació i cronologia, sinó també en aquells que ha indagat en les causes, les conseqüències, la procedència i destinació, l'activitat laboral o, entre altres aspectes, la inserció social dels nousvinguts [Salas, 1988a:34-43].

D'altra banda, M. Ardit havia aplegat cent una publicacions referides a la microanàlisi demogràfica de llarga durada en el conjunt del territori estatal, de les quals vint-i-una corresponen a Catalunya, una cinquena part del total d'estudis, només per sota del 25% de publicacions aplegades al País Valencià i, per tant, superiors, aquests estudis microanalítics, als d'altres territoris de l'Estat [Ardit, 1999:254].

Fins i tot, l'índex d'articles publicats al *Boletín...* [Reher (Ed.), 1991d:154-157], entre 1983-1991, posava de manifest també el predomini dels estudis en demografia històrica a Catalunya sobre la resta d'estudis estatals detallats per comunitats⁵⁶: Catalunya aporta un 24,14% dels articles publicats; les Illes, un 13,79%; el País Valencià i Castella-la Manxa, un 10,34% cadascuna; Madrid, Múrcia i el País Basc amb un 6,90% cadascuna i, la resta de comunitats, Canàries, Extremadura, Galícia i la Rioja amb un 3,45% cadascuna.

També internacionalment voldriem destacar els articles de P.A. Rosental (2006) i de J.M. Hoem (2007). El primer ha destacat l'aportació del mètode francès tant per la unitat de les fonts —registres d'estat civil—, de llurs mètodes —codificats pel demògraf L. Henry i l'arxiver M. Fleury [Fleury i Henry, 1956]— i, fins i tot, de les seves problemàtiques atès que des del darrer quart del segle XX es comptabilitzaven vuit-cents monografies⁵⁷ que havien permès a la demografia històrica proporcionar arguments convincents, amplis i anònims, de la societat del passat i promoure la història a la categoria de ciència gràcies als càlculs matemàtics realitzats i als resultats assolits: la mobilitat de les poblacions preindustrials, l'edat

⁵⁵ Ens referim, principalment, a la reconstrucció de parròquies emprada per Amorin (1984, 1987, 1991, 1993a, 1993b...), Viera (1998) o Miranda (1995).

⁵⁶ Els càlculs s'han realitzat respecte els trenta-dos articles presentats i classificats geogràficament per comunitats autònomes de l'Estat en l'índex referit. Aquí també hem observat repeticions d'articles i així hem procedit a descomptar-los. Concretament hem detectat dos articles que apareixen en les dues comunitats forals i la Rioja. La relació fa referència a tres articles per al País Basc, dos per a Navarra i dos més per a la Rioja, però es dona el cas que dos d'aquests articles estan repetits a les tres comunitats autònomes, per la qual cosa hem imputat un article a cadascuna d'aquestes comunitats i hem eliminat així les repeticions que observem en l'Índex del *Boletín...* restant-ne només vint-i-nou articles sobre els quals hem fet els presents càlculs.

⁵⁷ Aquesta relació de monografies resta recollida el 1980 al *Bulletin d'information de la Société de démographie historique*, núm. 30 [Rosental, 2006].

d'accés al matrimoni, l'estructura de la família nuclear qüestionaven les tesis plantejades pels historiadors contemporanis; la importància de les concepcions prenupcial i la disminució de la influència religiosa en els comportaments sexuals serien de gran utilitat a l'antropologia històrica [Rosental, 2006: 38-39]. Tanmateix, en la seva revisió de la demografia històrica, destaca les aportacions metodològiques experimentals de la segona meitat dels anys 1980 encaminades a fer de la dimensió nominativa, purament instrumental del mètode henrinià, l'objecte central de l'anàlisi recollint la informació dels registres parroquials sota la forma de les fitxes de família a un nivell microanalític i les aportacions sistemàtiques dels temes d'estudi en el camp de la demografia històrica: de la fecunditat a les maternitats, dels fluxos de mobilitat a les polítiques migratòries, de la mortalitat infantil a les mesures sanitàries destinades a la infància... [Rosental, 2006:46-47].

Per la seva banda, J.M. Hoem, des d'un punt de vista estrictament demogràfic, ha emfatitzat que una millor comprensió del comportament demogràfic requereix d'un treball a partir de dades individuals, les dades sobre les parelles, famílies extenses o les xarxes socials i, d'altra banda, que cal seguir centrant-se en la comprensió i l'explicació dels fenòmens demogràfics per a preservar la relació de la població amb les ciències socials [Hoem, 2007:53-54].

Tornant, però, al nostre país, hem vist com el Llevant peninsular torna a ostentar l'hegemonia que havia perdut a la dècada dels setanta i, en aquesta línia, els estudis en demografia històrica a Catalunya tornen a tenir l'honor de ser, sinó la més valuosa, una de les més "valiosa de las áreas iniciadoras" recuperant, si més no quantitativament, els nivells perduts que s'ostentaven a la dècada dels setanta, però amb una línia descendent respecte al *boom* dels anys vuitanta i noranta. Però, quin és el *quo vadis* de la demografia històrica catalana? Els resultats del present estudi ens suggereixen tres hipòtesis: el desinterès pels temes demogràfics del passat, la disminució dels estudis locals i els canvis de tendència en la demografia catalana contemporània.

Aquestes hipòtesis semblen corroborar-se en el buidatge de diferents revistes especialitzades i en els principals àmbits de recerca en demografia. Així, el buidatge realitzat dels articles publicats a la revista francesa *Population*, entre el 1999 i el 2008, posa de manifest el predomini dels estudis centrats en la segona meitat del segle XX, els primers anys del segle XXI o en projeccions demogràfiques de la primera meitat d'aquest segle: un 84,58% dels 188 articles publicats. La resta, el 15,42%, estan centrats en aspectes demogràfics anteriors al 1950, però d'un abast cronològic, majoritàriament, contemporani.

Una anàlisi dels articles publicats, entre 1984 i 2007, pel CED⁵⁸ ens demostra un major interès per la demografia en detriment de la demografia històrica fruit, potser, d'un canvi de tendència en la demografia catalana. En analitzar les referències actuals i en demografia històrica dels articles publicats a la revista *Papers de Demografia* observem, pel que fa als estudis referits a Catalunya, que un 72,97% d'ells fan referència a aspectes demogràfics contemporanis i un 27,03% dels mateixos fan referència a aspectes demogràfics anteriors a 1950. El fet que hi hagi molts més articles

⁵⁸ Ens referim a *Papers de Demografia*, concretament dels dos-cents setanta-tres números publicats amb què treballem, un 37,73% d'ells fan referència a les nostres contrades; mentre que la resta, versen sobre altres àmbits territorials. Dels primers, gairebé tres quartes parts tracten temes actuals i només una quarta part d'ells fan referència a aspectes demogràfics anteriors a 1950.

centrats a la segona meitat del segle XX, els primers anys del XXI i en projeccions demogràfiques del futur posa de manifest l'interès de la demografia catalana en el present i en el futur i resta en consonància amb les escoles demogràfiques d'altres territoris⁵⁹, alhora que demostra que la demografia històrica a casa nostra ve a ser la germana petita de la demografia i, si hom vol, la filla de la relació interdisciplinària entre dues ciències socials: la demografia i la història⁶⁰.

D'altra banda, el canvi de tendència observat en la nostra anàlisi sembla confirmar-se, també, en el fet que des de l'any 2006 el propi CED porta a terme 32 recerques demogràfiques en tres grans àmbits⁶¹: projectes R + D, projectes finançats per convenis o contractes i les tesis doctorals i memòries de doctorat⁶². Només una d'aquestes recerques es correspon amb la demografia històrica catalana⁶³; mentre que entre les altres 31 recerques destaca l'interès pels moviments demogràfics: un 37,50% dels treballs realitzats se centren en la distribució espacial de la població, dels quals un 72,72% versen sobre els moviments migratoris actuals⁶⁴; mentre que s'observa un altre canvi en potenciar les indagacions en el camp de la metodologia i tècniques de la demografia⁶⁵ —crítica de les fonts, recollida i tractament de la informació i principis i tècniques d'anàlisi demogràfica—, representant el 15,63% de les recerques endegades el 2006.

⁵⁹ A tall d'exemple, mireu el debat sobre el futur de la demografia publicat en el volum 62 de la revista *Population*, l'any 2007, on destaquem les aportacions de Courgeau i Franck (2007) que es qüestionen si la demografia és una ciència constituïda o està en vies de formació i l'estat de la qüestió de Tebutin (2007).

⁶⁰ És obvi que no qüestionem pas la demografia com a ciència donat que té un corpus definit d'antuvi —la fecunditat, la mortalitat i les migracions amb la intenció de delimitar el punt de vista o si es prefereix l'estudi sobre els canvis demogràfics en la població fruit o resultat del creixement d'aquesta, o de la seva decadència, o d'estabilitzar-se—, uns mètodes científics que permeten constatar l'estructura i la dinàmica de la població —descobrint els factors que influeixen en la combinació dels tres factors abans esmentats i el principi de tot creixement o decreixement demogràfic— i uns paradigmes que s'especifiquen en diverses modalitats —global (fets socials explicats pels esdeveniments econòmics, polítics, culturals...), longitudinal (en estudiar l'ocurrència d'un esdeveniment i durant la vida d'una generació o de cohort), biogràfic (atès la mobilitat individual i els canvis que s'esdevenen al llarg de la vida) i multinivell (hom supera l'oposició entre l'enfocament transversal o longitudinal i l'individualisme metodològic de l'enfocament biogràfic)—.

⁶¹ Cal recordar que el CED, quan es va fer aquest estat de la qüestió tenia dos grups consolidats —el Grup d'Estudis de Població i el Grup d'Estudis Demogràfics i de Migracions— i un grup emergent —el Grup de Recerca en Demografia Espacial—, tots tres finançats per la Direcció General de Recerca de la Generalitat de Catalunya.

⁶² El Grup d'Estudis de Població té una extensa producció científica i una gran dedicació a la formació doctoral —l'any 2006 hi havia disset tesis inscrites—.

⁶³ Hom tracta del projecte finançat per l'Institut d'Estadística de Catalunya i que té per títol: "Acompliment d'una base de dades històrica sobre població a Catalunya: metodologia, sèrie històrica, harmonització i operativització dels Nomèclators (1857-2004)".

Això, no obstant, hi ha altres dos memòries de doctorat que versen sobre demografia històrica centrada en el marc territorial de l'Estat: la memòria de Garcia, *Anàlisi territorial de la mortalitat en els primers anys de vida a Espanya a partir dels censos de 1930 i 1940* (2006) i la de Cusidó, *Origen i història del Moviment Natural de la població a Espanya, 1850-1975* (2006).

⁶⁴ Entre els quals cal esmentar els Projectes R + D sobre la vivenda, la mobilitat espacial i les migracions —encarregat pel Ministeri de Ciència i Tecnologia—, al voltant de la dinàmica temporal i territorial de les migracions internes, la constitució familiar i el treball i el que versa en torn a la demografia i la integració social de la població estrangera a Espanya —encarregats ambdós pel Ministeri d'Educació i Ciència—; els projectes finançats per convenis o contractes amb empreses o administracions com el de la població estrangera a Catalunya el 2005 —Fundació Jaume Bofill— o, entre altres, el coneixement analític del fenomen migratori de la província de Barcelona —Diputació de Barcelona—.

⁶⁵ On destaquen els tres projectes R + D finançats per l'European Commission, Research, Infrastructures Action.

La mateixa tendència constatem en l'estat de la qüestió realitzat per M. Solana, R. Morén i V. de Miguel (2002) sobre l'estudi dels moviments migratoris a Catalunya⁶⁶, on resta evident, també, un major nombre de referències als darrers cinquanta anys de la nostra història —un 79,80%—, respecte als estudis referits als anys anteriors a 1950 —un 20,20%—, fruit potser d'un major interès pels moviments coetanis o bé per qüestió de disponibilitat de dades. Un estat de la qüestió que presenta uns resultats similars als presentats un any abans pel Grup de Recerca sobre Migracions, on s'afirmava que els estudis sobre migració a Catalunya tenien, fins a la primera meitat dels vuitanta, com a eix central de recerca la immigració coetània novvinguda d'altres llocs de l'Estat per donar pas a estudiar els fluxos migratoris internacionals coetanis [Pascual (dir.), 2001:74 i 115].

Aquest canvi de tendència en els estudis de població també queda palès en l'anàlisi de l'estat de recerca a Catalunya endegat per l'Institut d'Estudis Catalans plasmats en els dos *Reports de la recerca a Catalunya. Geografia i demografia*, dels anys 1998 i 2004, coordinats per E. Lluch i A. Albet. En el primer, el corresponent al període 1990-1996, es quantifiquen exclusivament les recerques incloses en projectes concedits pels organismes oficials a investigadors emmarcats en departaments universitaris o bé al CED i que es materialitzaren en el marc de projectes subvencionats per les administracions públiques⁶⁷, els quals se centren especialment en diversos aspectes demogràfics —l'activitat econòmica i les relacions de gènere, l'estructura territorial de la població, l'evolució de la població entre 1787 i 1991 des d'una òptica territorial, les migracions internacionals, els canvis en les pautes i polítiques familiars i de previsions i prospectiva demogràfica—. En el segon, corresponent al període 1996-2002, hom detallen les recerques endegades des del CED⁶⁸ i queda palès el fet que dels

⁶⁶ Aquest estudi de Solana, Morén i de Miguel posa de manifest l'augment dels treballs que versen sobre les migracions a Catalunya en els darrers anys. Hom tracta d'un estudi que aplega una base bibliogràfica amb més d'un miler de treballs, llibres, informes i articles que tracten els moviments migratoris dins del Principat i els fluxos d'aquesta amb l'exterior, tant Espanya com l'estranger, però només esmenta un escàs centenar de referències sobre les migracions a Catalunya escrites des de la geografia i la demografia [Solana, Morén, de Miguel, 2002:156-162]. A diferència del nostre estat de la qüestió, en aquest estudi de Solana, Morén i de Miguel s'inclouen els treballs d'abast estatal i internacional que inclouen referències al Principat; això no obstant, trobem a faltar molts estudis sobre els moviments migratoris d'època moderna —en especial aquells que més interès semblen haver mostrat: la immigració occitana dels segles XVI i XVII— i, fins i tot, de l'alta edat contemporània.

⁶⁷ En els *Reports de la Recerca a Catalunya. Geografia i demografia* corresponent a l'any 1998 només s'inclouen les quantitats finançades per les convocatòries del Programa Sectorial de Promoció General del Conocimiento i del Plan de Investigación Científica y Desarrollo Tecnológico, mentre que no hi consten ni les que s'han rebut des del Ministeri d'Educació i Cultura, la Unió Europea o el programa de la Comissió Interdepartamental de Recerca i Innovació Tecnològica perquè "no hi ha informació completa, suficient i/o fiable per al finançament procedent d'altres institucions" [Lluch i Albet, 1998:23].

⁶⁸ Prèviament ens hem referit als projectes recents del CED, aquí fem referència als projectes de recerca realitzats amb finançament públic entre el 1996 i el 2002 i que eren els següents: «Augmentaran les taxes d'activitat a l'Europa del Sud? Pronòstics a partir d'una visió sociodemogràfica»; «Demografia: una qüestió de dos sexes i quatre generacions»; «Efectes poblacionals, supervivència i característiques de la gent gran a Espanya. Tendències recents i perspectives fins al 2030»; «Emancipació domiciliar, laboral i familiar. Joves a Barcelona, Bilbao i Manchester, un estudi sociodemogràfic»; «Estudi prospectiu sobre fluxos de població immigrant»; «Immigrants 'sense papers' a Europa»; «La població de Catalunya 1787-1991. Estudi territorial»; «La transmissió acadèmica i no acadèmica del coneixement demogràfic i les seves repercussions en el debat sobre les polítiques familiars. Una anàlisi des de la perspectiva de gènere»; «Ocupació femenina i formació de famílies en contextos nacionals institucionals»; «Població i migracions a Catalunya. Estudi territorial, històric i prospectiu»; «Processos migratoris, assentament i estructures familiars: un estudi sociodemogràfic»; «Salut reproductiva de les dones africanes migrants a

tretze projectes finançats amb fons públics només dos versen sobre demografia històrica, mentre que els onze restants se centren en qüestions de gènere, prospeccions demogràfiques o, entre altres, moviments migratoris contemporanis.

D'altra banda, sembla que a redós d'aquest estat de la qüestió de la geografia i la demografia catalana dels darrers anys s'estan deixant de banda els estudis locals per aprofundir més en qüestions d'àmbits territorials més extensos i d'abast, fins i tot, internacional. Les investigacions finançades amb fons públics i realitzades pel personal de les universitats catalanes posen de manifest aquest canvi de tendència. Els dos *Reports de la recerca a Catalunya. Geografia i demografia* de 1998 i 2004 presenten una disminució del nombre de publicacions del personal docent i investigador als departaments de geografia de les universitats catalanes i al CED, segons el lloc d'edició del document, que demostren una baixada d'un punt en les publicacions fetes al Principat, un descens de gairebé quatre punts en les realitzades a la resta de l'Estat i un increment de més de cinc punts en les fetes a la resta del món [Lluch i Albet, 1998:60-62; Lluch i Albet, 2004:1.173-1.174].

Òbviament, aquests valors relatius no fan referència exclusivament a la demografia històrica, però això ho podem confirmar, d'una banda, amb el buidatge dels treballs publicats pel CED en els *working papers*, buidats per nosaltres entre 1984 i 2010, que mostren una menor representativitat del nombre de treballs locals respecte als d'abast territorial més extens⁶⁹; i, d'altra banda, potser, pel fet de seguir una de les exhortacions finals del *Reports de la recerca a Catalunya. Geografia i demografia* de 1998, pel que a la geografia i a la demografia [Lluch i Albet; 1998:40]:

“Una forma d'endegar i cohesionar aquest esforç —ampliar la recerca en demografia i geografia al conjunt de les terres de la nostra comunitat lingüística— podria ser el foment d'estudis referents a aquest conjunt territorial més ampli i l'edició d'una publicació periòdica (semestral?, un anuari?) que fes el punt de l'estat de les qüestions, que fes l'inventari de les recerques en curs i que difongués els avenços de la geografia i la demografia...”

El considerable volum de la mostra amb què nosaltres treballem ha posat de manifest, però, l'interès de la demografia històrica catalana amb els temes interdisciplinaris —gairebé cinc de cada deu treballs relacionen les variables demogràfiques amb altres factors socials, especialment, la relació economia i demografia, però també són significatius aquells que relacionen la demografia amb la religiositat popular, el nivell econòmic i social, la conflictivitat social, l'educació i altres factors socials—. Són abundants també els treballs referits als moviments migratoris, el procés d'urbanització o l'evolució de la població —al voltant d'una quarta part dels textos se centren en la distribució espacial de la població o bé en el creixement demogràfic—. Sembla a bastament demostrada la importància de la disminució de la mortalitat en el canvi de l'antic al nou règim demogràfic, com també s'ha demostrat amb escreix l'impacte de la nupcialitat en aquest procés —gairebé un de cada deu treballs de la mostra analitza la mortalitat o la nupcialitat—. També hi ha diversos i interessants treballs bibliogràfics, de l'estat de la qüestió i de les fonts, però en menor nombre els referits a la crítica i el tractament de les mateixes —gairebé un de cada deu treballs se centra en una

Espanya: reptes i implicacions per a les actuacions públiques socio sanitàries» i «Treball i residència com a factors de les migracions internes: un estudi comparatiu europeu» [Lluch i Albet, 2004:1153].

⁶⁹ Concretament, de les tres-centes tretze publicacions dels *Papers de Demografia* entre 1984 i 2007, i amb continguts referits a Catalunya i de demografia històrica, només un 36,66% són d'àmbit local; un 10%, d'àmbit comarcal i una clara majoria, un 53,33%, fan referència al conjunt del Principat.

d'aquestes dues matèries—. En canvi, trobem a faltar estudis microanalítics centrats en la fecunditat de llarga durada que incideixin en temes tan interessants com la transició demogràfica i, entre altres, estudis que analitzin l'estructura de les poblacions del passat al llarg del temps que puguin posar de manifest els canvis i les continuïtats de la demografia catalana.

Hem constatat, també, com més de la meitat dels estudis referits són d'àmbit local. Molts d'ells utilitzen, potser obeint el criteri científic que des dels àmbits universitaris es demana, la demografia al començament o bé com un capítol d'un treball més general similar als desenvolupats en les monografies històriques: si bé l'època de les famoses monografies locals a la francesa ja no està tant de moda com anys enrere, ja sigui per la manca de representativitat, per l'excessiva tasca a realitzar, per llur breu cronologia o, fins i tot, pel seu caràcter reiteratiu; això no vol dir, però, que l'aplicació del mètode henrinià hagi deixat d'emprar-se perquè les reconstruccions de parròquies portugueses o les darreres reconstruccions de famílies realitzades, especialment, a la dècada dels noranta al nostre país i aquells treballs que seguint, sovint, el model goubertià de la història total de l'escola dels Annals i dels seus deixebles a Espanya —A. Eiras, J. Reglà o V. Vázquez—, en són un bon exemple. Això sí, J.M. Pérez ha observat que mentre les reconstruccions de parròquies portugueses mantenen una línia ascendent, tant qualitativament com quantitativament, les reconstruccions de famílies a Espanya estan en decadència [Pérez, 2000:112-113].

També hi ha molts treballs que se centren en una localitat concreta per tractar aspectes demogràfics com llur evolució, les crisis de mortalitat, la distribució de la població per edats i sexes, l'estructura socioeconòmica, l'edat d'accés al matrimoni o els moviments migratoris, especialment la immigració occitana⁷⁰. I, fins i tot, hi ha estudis locals que tracten les relacions entre les variables demogràfiques i aspectes econòmics. Però en els darrers anys s'observa en la demografia històrica un major interès pels estudis d'àmbit comarcal i l'agregació de sèries temporals que permeten trencar amb la manca de representativitat dels estudis locals. Aleshores, ¿hi ha una relació directa entre la disminució observada en aquests treballs de caire local i el descens observat en el nostre estudi en la primera dècada del XXI? És molt probable que la disminució observada en les publicacions de monografies històriques, impulsades, sovint, institucionalment⁷¹ en la dècada dels vuitanta i inicis dels noranta s'hagin reduït al començament del segle XXI i, de retruc, les referències a la demografia històrica en el nostre país també manifestin aquesta reducció. Això no obstant, l'abundant bibliografia en demografia històrica a Catalunya evoca la bona salut i l'interès que els investigadors catalans mostren per aquesta part de la demografia, si més no en l'ús d'aquesta com una eina interdisciplinària per explicar o argumentar fets històrics.

En definitiva, creiem que davant la mancança d'una estratègia comuna en les recerques, que ha posat de manifest una certa dispersió temàtica i metodològica, i el fet de voler donar una visió del conjunt de la població catalana en el pas de l'antic al nou règim

⁷⁰ Gairebé una quarta part dels estudis amb què treballem fan referència a la immigració occitana durant els segles XVI i XVII, principalment, ja sigui en referències específiques a la mateixa o bé indirectament en referir-se a qüestions econòmiques, socioculturals o d'altra índole.

⁷¹ No disposem d'aquestes dades perquè en les referències bibliogràfiques i sota el mot "altres" s'amaguen els noms d'institucions públiques —ajuntaments, consells comarcals, departaments de la Generalitat, diputacions provincials...—, organitzacions privades —centres d'estudis locals o comarcals, associacions culturals...— o, fins i tot, empreses, tant privades com mixtes —editorials, indústries químiques...—.

demogràfic cal fer, principalment, nous estudis centrats en dos grans focus d'atenció: d'una banda, s'hauria d'incrementar el nombre d'estudis de llarga durada, tant pel que fa a les sèries vitals com a l'estructura socioeconòmica i, d'altra banda, s'hauria d'aprofundir en els temes que relacionin els indicadors demogràfics amb els moviments migratoris, atès que aquests responen a una necessitat humana i presenten un caràcter polifacètic i interdisciplinari, és a dir, no estrictament demogràfic. Heus aquí, de nou i malgrat ser una recerca local⁷², aquest estudi de cas centrat en la mobilitat de la població a Olesa. Una distribució espacial de llarga durada i, més específicament, en el període de la transició demogràfica i en el context de la industrialització, gràcies a la presentació de les sèries vitals des del segle XVI fins a principis del segle XX, que demostren la dinàmica de la població, i l'anàlisi dels padrons i censos municipals, que ens ofereixen una imatge concreta de l'estructura de la població de la segona meitat del segle XIX i primers anys del segle XX, emprant la microanàlisi nominativa i comparant, aquesta, amb la macroanàlisi demogràfica, el suport d'altres fons a l'abast per aprofundir en les migracions d'aquesta població del Baix Llobregat mitjançant l'ús de diversos mètodes demogràfics —els seguiments nominatius, la projecció retrospectiva i els registres nominals vinculats—.

1.2. Les migracions: una aproximació a l'estat de la qüestió

Si compartim la cita que introdueix aquest capítol, aquella que diu que no hi ha una teoria general entorn de les migracions, tampoc hi ha un model únic per a investigar aquest fenomen, ni tan sols una metodologia adequada que aglutini llur complexitat [García, 2005], és perquè en indagar-ho ens hem adonat d'una gran heterogeneïtat d'enfocaments des de diversos camps de les ciències socials⁷³ que han intentat donar resposta a moltes qüestions: ¿quants migren?, ¿qui migra?, ¿per què migren?, ¿per què trien aquella destinació?, ¿quins són els efectes de la migració sobre els propis migrants?, ¿quins són els efectes en el territori d'arribada?, ¿quins són els efectes sobre el territori de partida?... Aquestes preguntes, i d'altres que s'ometen, no amaguen una realitat concreta: la mobilitat de la població és un fenomen que respon a la necessitat humana i que depèn de la voluntat, individual o col·lectiva, dels migrants.

Així, no és estrany copsar que des de les diverses branques de les ciències socials s'hagi volgut donar resposta a les diferents qüestions. Des de l'economia s'intenta explicar les raons que determinen l'acció de migrar i determinar l'impacte de la migració en l'aspecte econòmic del lloc de procedència i el lloc d'arribada [García, 2005; Sutcliffe, 1998; Gurak i Caces, 1998; Nadal i Giralt, 1955, 1960...]. Sociològicament, es pretén explicar la forma en què el funcionament col·lectiu als llocs d'arribada influeix en la decisió de migrar dels llocs de procedència alhora que exposa el grau d'integració dels nouvinguts en el lloc d'arribada [Gurak i Caces, 1998; Recolons, 1998; Sentís, 1994; Fargas, 1990...]. Políticament, entre altres aspectes, es fa esment a l'impacte de les migracions en la vida política i el reguitzell de lleis i acords internacionals que comporten els desplaçaments de població [Rosental, 2006; Fargas, 2003; Termes, 1984; Schwartz, 1973...]. Antropològicament s'ha aplicat la teoria antropològica i llurs mètodes per a proporcionar una millor comprensió dels fenòmens demogràfics, en general, i migratoris en particular [Bernardi i Hutter, 2007]. Filosòficament, el debat gira entorn les qüestions relacionades amb la justícia de les

⁷² No es qüestiona pas que un estudi d'abast territorial molt més ampli permetria potser completar més dades i assolir unes millors conclusions, però aquesta seria una tasca per desenvolupar col·lectivament i no pas individualment.

⁷³ Pel que fa a aquest tema vegeu Sutcliffe (1998).

regles que controlen les migracions [Almazán, 2000 i 2008; Gras, 1988, 1993...]. Demogràficament s'analitza l'efecte de la migració sobre l'estructura de la població segons l'edat i el sexe i, també, sobre llur dinàmica [Grau i Puig, 2004c, 2005c...; Alter, 1999; Corsini, 1993; Gómez, 1992; Gual, 1991a, 1991f...; Cabré, 1989, 1990...]. I des del camp de la medicina també s'han interessat sobre els fenòmens migratoris [Tizón, 1993; Massons, 1984a i 1987; Tomàs, 1988 i Miret, 1993].

Aquest interès multidisciplinari d'un mateix fenomen ens fa creure que la mobilitat de la població, és a dir les migracions, sembla ser una qüestió difícil de pair perquè és un fenomen polifacètic que requereix de diferents disciplines per donar explicacions concretes als fets estudiats. En aquest sentit, J. Silvestre afirma que les migracions són un objecte d'estudi transversal en el qual les causes i les conseqüències afecten i estan, alhora, influïdes per diversos components de la societat [Silvestre, 2002]; mentre que A. Micolta sosté que les causes i els efectes de les migracions suposen camps molt fecunds de recerca que contribueixen al saber acumulat de diferents disciplines de les ciències socials [Micolta, 2005], i J. Arango havia anat més enllà assenyalant que hi havia importants carències en el desenvolupament teòric de l'àrea, que dificultaven llur comprensió, fruit alhora, d'altres factors com l'ambigüïtat conceptual del fenomen, la dificultat de la seva mesura i el seu caràcter polifacètic i interdisciplinari [Arango, 1985]. Aleshores, caldria començar definint el concepte i després presentar les diferents teories, per acabar parlant dels estudis sobre migracions.

1.2.1. Què són les migracions?

Etimològicament, la paraula migració prové del verb llatí *migrare*, que vol dir anar d'un lloc a un altre, marxar; per tant, és l'acció de migrar. O sigui, els fluxos migratoris o migracions són, doncs, els desplaçaments de persones que se'n van d'un lloc a un altre —emigració— i que hi arriben —immigració—. Una accepció demogràficament acceptada del mot migració és el canvi espacial significatiu fet per una població⁷⁴. En aquesta línia, J. Arango, després d'afirmar que hi ha diverses definicions del concepte migració, ens suggereix aquesta⁷⁵:

“Los desplazamientos o cambios de residencia a una cierta distancia —que debe ser «significativa»— y con un carácter «relativamente permanente» o con cierta voluntad de permanencia”.

Posteriorment, D. Courgeau ofereix una definició més àmplia i, alhora, ambigua⁷⁶ del concepte migració:

“... el conjunt de desplaçaments en l'espai físic, d'individus o de grups d'individus, sigui quina sigui la seva duració i la distància dels desplaçaments”.

Demogràficament, aquesta definició anterior inclou tots els tipus de mobilitat, per la qual cosa cal aprofundir i matisar. Així, aquest doble pla espai/temps que és característic i diferencial de les migracions, si hom modifica té importants conseqüències en la pròpia definició de migració i, per descomptat, en llur mesura estadística [Vinuesa (ed.), 1994:126-128]; per tant, una migració es pot definir com⁷⁷:

“un cambio de residencia desde una unidad espacial de rango administrativo hacia otra, en un intervalo de tiempo medido a priori”.

⁷⁴ Aquesta idea parteix de la definició de Zelinsky (1997:148): “la migració genuïna representa un canvi perceptible i simultani en la localització espacial i social”.

⁷⁵ Arango, Joaquín (1985). “Las leyes de las migraciones...”, p. 9.

⁷⁶ Courgeau, Daniel (1988). *Méthodes...*, p. 3.

⁷⁷ Vinuesa, Julio i altres (1994). *Demografía...*, p. 130.

Amb la qual cosa, cal discernir entre mobilitat espacial, o capacitat de desplaçar-se en l'espai, i migració, que implica un canvi de lloc de residència i té una repercussió directa en l'estructura demogràfica d'una població [Vinuesa (ed.), 1994:127-128].

En aquesta línia, de la demarcació geogràfica administrativa i, especialment, la qüestió temporal, s'expressa, L. Oso⁷⁸:

“Desde el punto de vista demográfico, se suele denominar migración al desplazamiento que trae consigo el cambio de residencia del individuo, de un lugar de origen a uno de acogida y que conlleva el traspaso de divisiones geográfico administrativas, bien sea al interior de un país (regiones, provincias, municipios) o entre países. Se habla de estadías no inferiores a un año, sin embargo la medición está determinada por la definición que al respecto haga cada país”.

J. Tizón i altres, per la seva banda, donen més èmfasi a l'espai, ampliant aquesta definició als processos migratoris de llarga i mitjana distància internacionals, tenint en compte, també, els aspectes psicològics i psicosocials, perquè són, segons ells, un factor de risc⁷⁹:

“La migración que da lugar a la calificación de las personas como emigrantes o inmigrantes, es aquella en la cual el traslado se realiza de un país a otro, o de una región a otra la suficientemente distinta y distante, por un tiempo suficientemente prolongado como para que implique vivir en otro país, y desarrollar en él las actividades de la vida cotidiana”.

I, des d'un vessant econòmic, J. Cardelús i À. Pascual defensaven que qualsevol intent d'explicació dels moviments migratoris hauria de partir necessàriament d'una caracterització del sistema econòmic on es dona i, basant-se en aquesta premissa, afirmen que⁸⁰:

“... los movimientos migratorios son desplazamientos de población entre zonas que reciben una atención diferente en cuanto a localización de actividades económicas, sea por su distinta dotación en recursos naturales o capacidad productiva creada. Esta interpretación de la movilidad de la población tiene en cuenta únicamente los aspectos más aparentes de la realidad y comporta dos limitaciones teóricas importantes, estrechamente relacionadas porque tiene un origen común: la no consideración de las relaciones sociales”.

A aquesta nova aportació i reafirmant les anteriors, C. Giménez afegeix la satisfacció de necessitats com un propòsit que dóna alè a les persones a canviar de lloc de residència⁸¹:

“Una migración es el desplazamiento de una persona o conjunto de personas desde su lugar habitual de residencia a otro, para permanecer en él más o menos tiempo, con la intención de satisfacer alguna necesidad o conseguir una determinada mejora”.

En canvi, C. Blanco afirma que les migracions són un procés que abasta tres processos alhora —l'emigració, la immigració i el retorn—, i que en aquests tres processos s'han de tenir present tres criteris que defineixen el fenomen: el criteri espacial —el moviment ha de produir-se entre dues delimitacions geogràfiques significatives (com són els municipis, les províncies, les regions o els estats)—, el criteri temporal —el desplaçament ha de ser perllongat en el temps, no esporàdic— i el criteri social —el moviment ha de ser un canvi significatiu d'indret, físic i social—⁸²:

⁷⁸ Oso, Laura (1998). *La migración hacia España...*, p. 33.

⁷⁹ Tizón, Jorge i altres (1993): “Migraciones...”, p. 169-187.

⁸⁰ Cardelús, Jordi; Pascual, Àngels (1979). *Movimientos migratorios...*, p. 9-50.

⁸¹ Giménez, Carlos (2003). *Qué es la inmigración...*, p. 20.

⁸² Blanco, Cristina (2000). *Las migraciones...*, p. 17.

“Las migraciones serán consideradas como los movimientos que supongan para el sujeto un cambio de entorno político administrativo, social y/o cultural relativamente duradero; o, de otro modo, cualquier cambio permanente de residencia que implique la interrupción de actividades en un lugar y su reorganización en otro. Por contra, no son considerados migraciones los desplazamientos turísticos, los viajes de negocios o de estudio, por su transitoriedad y no implicación de reorganización vital, o los cambios de residencia dentro de un mismo municipio...”.

Una altra definició derivada d'aquesta darrera, i síntesi de les anteriors, ens la dóna, amb una perspectiva sociològica, A. Micolta⁸³:

“El fenómeno migratorio constituye un proceso complejo que por su extensión en el tiempo y en el espacio, no sólo abarca diferentes subprocesos sino que también afecta diferentes sujetos y colectivos humanos, configurando de esta manera, un vasto campo de análisis sociológico”.

Però, sense menystenir cap de les anteriors definicions, ans al contrari agrupant-les, M. Arbaiza subscriu que les tesis tradicionals sobre les raons que animen a una població a deixar el seu lloc de residència i trencar la inèrcia vital de la permanència i estabilitat geogràfica ens porten a un conjunt de forces externes a l'individu i alienes a la seva pròpia voluntat que semblen conduir-lo a abandonar llur localitat natal; emperò, segons M. Arbaiza, si bé és cert que en alguns casos els desplaçaments geogràfics obeeixen a raons econòmiques, també ho és que les circumstàncies socials influeixen en la presa de decisió de migrar i, fins i tot, afegeix, que hi ha altres factors psicològics i culturals, fruit de la percepció que en tinguin els migrants sobre la seva situació de partida i d'arribada. Per tot plegat, i des d'aquesta perspectiva⁸⁴:

“la naturaleza de los movimientos migratorios y sus consecuencias sociales están estrechamente relacionados con el estudio de las necesidades familiares”.

Veiem, doncs, que aquestes definicions, i moltes altres⁸⁵, amaguen una certa ambigüïtat, provocada pel propi caràcter dinàmic del fenomen migratori, que fa complicat arribar a donar una definició que abasti quins moviments migratoris són o no són migracions, on posar les barreres respecte de la mobilitat de la població per raons de treball o els desplaçaments de curta distància o de curta durada [García, 2005:38].

Amb tot, serem agosarats i ens afegirem al carro d'aquells que han donat la seva definició. Així, a partir dels conceptes dalt exposats, definim els moviments migratoris com els desplaçaments de població —individual o col·lectivament— d'un indret a un altre de diferent; de llarga, mitjana o curta distància, ja siguin interiors o exteriors —d'un municipi a un altre, d'una comarca a altra, d'una província a una altra, d'un estat a un altre, d'un continent a un altre...—; voluntaris o forçosos —per raons econòmiques (com la recerca de feina o el desig de millorar econòmicament), socioculturals (com la millora acadèmica o pel fet de millorar culturalment), polítiques (guerres, canvis de règims polítics...), religiosos...— i amb la intenció de perllongar l'estada en el lloc de destinació durant un període de temps —definitives (quan les persones que es desplacen no tornen al seu lloc d'origen) o estacionàries (quan provoquen un canvi temporal del lloc de treball o de residència)—. Aquesta definició, pot semblar complexa, però alhora clarifica i puntualitza diferents nocions

⁸³ Micolta, Amparo (2005). “Teorías y conceptos...”, p. 62.

⁸⁴ Arbaiza, Mercedes (1994). “Movimientos migratorios...”, p. 96.

⁸⁵ Segons García (2005:38, nota 3) hi ha molts altres treballs que teoritzen sobre el concepte migració. En aquest sentit, cal destacar la dissertació d'Herrera (2006:19-35) sobre el concepte migració recollint diferents definicions d'aquest mot des d'un vessant demogràfic, econòmic, psicològic o sociològic.

intrínseques al mot migració: no inclou pas els desplaçaments diaris de població, els anomenats moviments pendulars de ciutadans i ciutadanes que es traslladen cada dia fora del municipi on viuen per raons de treball o d'estudi i que són, això sí, moviments de població com els canvis d'adreça dins d'un mateix municipi⁸⁶; tampoc, entra en debats culturals, lingüístics o ètnics per determinar la qüestió de l'espai en les migracions, sinó que es circumscriu estrictament a les delimitacions territorials administratives⁸⁷; ni molt menys, delimita la migració, quant al temps, a un període concret, atès que els moviments migratoris poden tenir la voluntat de ser definitius, però les circumstàncies externes, l'entorn o altres factors conjunturals poden provocar que una migració inicialment definitiva esdevingui una migració de retorn, similar, així, a les migracions temporals o estacionàries.

1.2.2. Les teories sobre les migracions

No hi ha dubte que aquestes diferents perspectives des d'on s'han estudiat els fenòmens migratoris han portat al desenvolupament de diverses teories sobre la mobilitat de la població. Des de les clàssiques lleis de les migracions d'E.G. Ravenstein (1885 i 1889) als nostres dies hi ha hagut diverses teories que han intentat explicar aquest important i interessant fenomen demogràfic, principalment des d'una clara interdisciplinarietat amb l'economia i la història.

Precisament, des de la perspectiva econòmica és d'on sorgeixen els principals criteris de classificació de les teories sobre la mobilitat de la població. Mentre A. Micolta les classifica en: la teoria neoclàssica, la teoria dels factors *push-pull*, les teories amb perspectiva històrica estructural —on inclou la teoria del mercat de treball fragmentat, la teoria marxista de l'acumulació capitalista i la teoria del sistema mundial— i les teories sobre la perpetuació dels moviments migratoris —on diferencia entre la teoria de les xarxes socials, la teoria institucional i la teoria de la causació acumulativa— [Micolta, 2005:67-73]; D.S. Massey i altres, quant a les migracions internacionals, distingeixen: el neoclassicisme econòmic —amb el model macroeconòmic i la teoria microeconòmica—; la teoria del mercat dual; la teoria dels sistemes mundials; la teoria de xarxes de migració; la teoria institucional; la teoria de l'acumulació causal i la teoria dels sistemes de migració [Massey i altres, 1993:431-466]; R. García les classifica en: les teories clàssiques sobre migracions —on emfatitza en les lleis d'E.G. Ravenstein i el model *pull and push*—; la revisió dels enfocaments clàssics —des de l'anàlisi macroeconòmica a l'anàlisi microeconòmica—; la teoria neoclàssica; la nova economia de les migracions i la teoria de les xarxes migratòries [García, 2005:56-74]; i, recentment, d'una banda, G. Díaz les ha

⁸⁶ Una raó de pes que ens porta a l'exclusió d'aquests moviments pendulars, com les vacances o els desplaçaments per raons d'oci i esbarjo o, fins i tot, els canvis de residència dins d'un mateix municipi, és que aquest tipus de mobilitat de la població, en l'espai i en el temps, no genera una migració perquè no comporta ni un augment ni una disminució del nombre d'habitants d'una població; és a dir, no afecta a l'estructura demogràfica d'una població, mentre que les migracions, tot i constituir només una petita part del conjunt de moviments en l'espai generats per les persones, són les que tenen majors repercussions en l'estructura demogràfica de les poblacions i en la seva distribució espacial de la població. Hi ha també una altra raó òbvia: les migracions pendulars, com els altres desplaçaments d'oci i esbarjo, són molt difícils de documentar i quantificar en demografia històrica, tot i que també ho són, en menor escala, les migracions estacionals; o, també, es poden estudiar els canvis de residència dins d'un mateix municipi, que si bé no repercuteixen en l'estructura demogràfica —tot i que poden provocar un canvi en la densitat de població o en l'envelliment o rejuveniment del barri, districte o altre nucli de població dins d'un mateix municipi— si que incideixen en l'estructura socioeconòmica —provocant canvis en les desigualtats socials—, que romanen fora del nostre camp d'estudi de les migracions perquè no comporten un canvi de residència, sinó de d'adreça.

⁸⁷ En el nostre cas, la delimitació de la migració ve donada per la residència habitual de l'individu, una residència ubicada en un territori clarament delimitat administrativament, però hi ha estudis que prenen com a unitat d'anàlisi unitats culturals, lingüístiques o ètniques.

classificat en quatre grans grups: les que es podrien anomenar «clàssiques» —les referides lleis de Ravenstein i les formulacions de Thomas i Znaniecki—; les teories econòmiques de les migracions —on distingeix les teories neoclàssiques i les teories neoliberals—; l’aproximació històrica i estructural —amb les teories del caràcter sistèmic dels fenòmens migratoris i les perspectives marxistes (on inclou la teoria del mercat dual, les teories de la dependència i la teoria de l’articulació)— i els nous plantejaments —des de la teoria de sistema migratori a la tendència d’una aproximació multidisciplinària— [Díaz, 2007:159-169], mentre que I. Moreno distingeix entre les teories que expliquen la iniciació de les migracions internacionals —on inclou la teoria econòmica neoclàssica, la teoria keynesiana, la teoria del mercat dual, la nova economia de la migració, la teoria de la privació relativa i la teoria del sistema mundial— i les teories que expliquen la persistència de les migracions internacionals —on inclou la teoria de les xarxes de migrants, la teoria institucional, la causació acumulativa i la teoria dels sistemes migratoris— [Moreno, 2007:50-58].

Nosaltres, davant d’aquestes cinc classificacions, ens decantem per la que estableix R. García (2005) pel fet d’aprofundir en la interdisciplinarietat de la demografia amb la història i l’economia, tot i que no pensem menystenir els comentaris oportuns de les altres aportacions teòriques respecte a això.

1.2.2.1. Les formulacions clàssiques

En un parell de documents presentats a la Revista de la Societat d’Estadística d’Anglaterra, al darrer quart del segle XIX i en plena segona revolució industrial, E.G. Ravenstein es va referir a una sèrie de *lleis de migració* que han intentat explicar i predir els patrons de les migracions internes i externes [Ravenstein, 1885 i 1889]. Aquestes lleis d’E.G. Ravenstein han estat definides com “un conjunt de proposicions empíriques generals balderament relacionats que descriuen les relacions migratòries entre els llocs d’origen i els de destinació” [Zelinsky, 1971:144], però aquestes “lleis” així aplicades no han de prendre’s en *stricto sensu* [Arango, 1985:7]. És més, les lleis de migració d’E.G. Ravenstein van ser modificades⁸⁸ per S.A. Stouffer (1940) —que avalua la distància en termes d’oportunitats econòmiques—, i, perfeccionades i codificades, per E.S. Lee (1966).

E.G. Ravenstein afirmava que existeix una premissa bàsica sobre la qual se sustenta el fenomen migratori: el factor econòmic. Amb tot, demogràficament, destaca l’èxode de les zones amb sobrepoblació a les zones menys poblades, un predomini de fluxos migratoris més intensos com més curta és la distància on hi ha una important mobilitat de les dones, l’existència d’un esglaonament de les migracions, del predomini de la població adulta⁸⁹.

⁸⁸ Segons Zelinsky (1997:145, nota 3), D.S. Thomas amb “Research Memorandum on Migration Differentials”, l’any 1938, ja havia modificat les lleis de Ravenstein.

Així mateix, García (2005:58) afirma que A.F. Weber, amb *The Growth of Cities in the Nineteenth Century*, l’any 1899; A. Redford i el seu llibre *Labour migration in England, 1800-1850*, l’any 1926, i H. Jerome, a *Migration and business Cycles*, del mateix any, estudien aquests factors d’atracció i d’expulsió de migrants, fins al punt, el darrer, de presentar les primeres elaboracions sistemàtiques del model *pull-push*. L’aportació d’aquest darrer també és destacada per De Miguel (2007:11).

I, d’altra banda, Díaz (2007), destaca l’aportació de Thomas, W. I; Znaniecki, F. (1995), *The Polish Peasant in Europe and America. A Classic Work in Immigration* —una adaptació d’un clàssic de 1918— pel seu caràcter sociològic de la realitat social i pel fet de centrar-se en les regularitats socials relacionades amb les migracions familiars de finals del segle XIX.

⁸⁹ Arango (1985:12-13), en la seva revisió en el centenari de la publicació de les dotze lleis de Ravenstein, les exposa i resumeix: “1. La principal causa de les migraciones son las disparidades económicas, y el móvil económico predomina entre los motivos de las migraciones. 2. La mayor parte de las migraciones son de corta distancia. 3. Los migrantes que se desplazan a largas distancias generalmente van con preferencia a uno de los grandes centros de comercios o de la industria. 4. Las migraciones se producen escalonadamente. 5. El proceso

Una de les grans aportacions d'E.G. Ravenstein, tot i que fonamentades en criteris econòmics, ha estat, principalment, el model explicatiu dels factors d'atracció i d'expulsió (*pull and push factors*), per a referir-se a les forces que generen els llocs de destinació i d'origen de les migracions⁹⁰, atès que el motor de les migracions són les disparitats regionals en quant als nivells de renda i el volum de llocs de treball, a més de la inadequada distribució territorial de la força de treball [Micolta, 2005:67].

Posteriorment, entre altres, S.A. Stouffer (1940), des d'una perspectiva psicosocial, va definir el model de les oportunitats fonamentat en què el desplaçament de persones a una distància donada és directament proporcional al nombre d'oportunitats existents [Stouffer, 1940]; mentre que G.K. Zipf (1946) afirmava que els corrents migratoris entre dues zones són proporcionals al producte de les poblacions de dites zones i inversament proporcionals a la distància que les separa⁹¹. Emperò, el perfeccionament de les lleis d'E.G. Ravenstein arriba, d'una banda, amb E.S. Lee [De Miguel, 2007; García, 2005; Zelinsky, 1971; Arango, 1985; Salas, 2009...], qui fonamentarà el marc explicatiu dels factors d'atracció i d'expulsió amb divuit hipòtesis referides a tres grans temes: el volum i les característiques de les migracions —la distància, les barreres físiques, els mitjans de comunicació, les famílies...—, els corrents i contracorrents en què es donen aquestes i les característiques diferencials dels migrants —la percepció, la intel·ligència, els contactes personals o la informació— [Lee, 1966]. D'altra banda, R. Mols (1954-1956) matisa les lleis d'E.G. Ravenstein per la manca d'aspectes socials⁹². I, acte seguit, W. Zelinsky (1971) va exposar un dels pocs esquemes teòrics en què es dona un marc evolutiu dels moviments migratoris: la transició de la mobilitat en cinc fases⁹³.

de dispersión es el inverso del de absorción y exhibe características similares. 6. Cada corriente migratoria produce una contracorriente compensadora. 7. Los nativos de las ciudades tienen menos propensión a emigrar que los de las zonas rurales del país. 8. Entre los migrantes de corta distancia parecen predominar las mujeres, mientras lo contrario ocurre entre los de larga distancia. 9. La mayoría de los migrantes son adultos. 10. Las grandes ciudades crecen más por inmigración que por incremento vegetativo. 11. Las migraciones más importantes son las que van de las áreas rurales a los grandes centros de comercio y de la industria. 12. Las migraciones tienden a aumentar con el desarrollo económico y con el progreso de la tecnología y del transporte”.

⁹⁰ Segons Arango (1985:11-21), els factors d'expulsió són els que estableixen les àrees d'origen dels migrants i la gènesi de les migracions, mentre que els factors d'atracció determinen l'orientació i distribució dels fluxos establint els llocs de destinació entre els migrants potencials.

⁹¹ García (2005:58) cita l'article de G.K. Zipf, “The P1P2/D Hypothesis: on the intercity movement of persons”, *American Sociological Review*, núm. 11, p. 677-686. Pel que fa a aquest tema, De Miguel (2007:11) afirma que l'impacte de la tesi de Zipf ha estat superior a la de tesi de Stouffer ja que aquesta teoria és més difícil d'avaluar.

⁹² I posa èmfasi en quatre idees: 1. l'emigració urbana afecta més a la mà d'obra no qualificada i als comerciants que als artesans; 2. l'emigració és, especialment, un acte individual i aïllat; 3. les característiques de la immigració a les ciutats estan estretament relacionades amb la funcionalitat d'aquestes i 4. les famílies immigrants són més vulnerables que aquelles que romanen al seu propi territori [Mols, 1954-1956, volum 2:375].

⁹³ Heus aquí un breu resum de les cinc fases de la transició de la mobilitat: la fase I, la societat tradicional premoderna d'escassa migració residencial genuïna i circulació limitada establerta per la pràctica consuetudinària a través d'interval·ls físics i socials apreciables; la fase II, la primera societat *transicional*, amb un moviment en massa del camp a la ciutat, un moviment significatiu de les zones rurals a les fronteres colonitzadores, importants eixides d'emigrants a destinacions foranes disponibles i atractives, una petita emigració de treballadors especialitzats del món més avançat i un augment d'altres tipus de desplaçaments; la fase III, la darrera societat *transicional*, amb una disminució del corrent camp/ciutat, del flux de migrants a les fronteres de colonització i, al contrari, un increment de la mobilitat; la fase IV, la societat avançada, amb la mobilitat residencial estabilitzada, la continuació reduïda dels desplaçaments camp/ciutat, l'augment dels moviments de ciutat a ciutat i l'arribada de treballadors no qualificats de països subdesenvolupats i la mobilitat de treballadors qualificats; i la fase V, una societat futura molt avançada, amb el suggeriment d'una possible davallada del nivell de migració residencial i la desacceleració de la mobilitat de la població, entre altres hipòtesis [Zelinsky, 1971, taula 1, p. 154-155].

1.2.2.2. *La revisió dels enfocaments clàssics*

Molts investigadors han aplicat aquesta teoria clàssica i el model dels factors d'atracció i d'expulsió [Camps, 1993; Jiménez, 1998; Silvestre, 2000, Micolta, 2005], però a mitjan anys setanta del segle XX van sorgir tres noves grans teories que revisaven aquest model clàssic: les teories macroeconòmiques, les teories microeconòmiques i la teoria de les xarxes migratòries.

Les teories macroeconòmiques abasten l'estudi de les migracions des de l'ús de variables agregades i aborden amplis marcs temporals i geogràfics que intenten donar resposta a diferents preguntes i ofereixen diverses respostes a l'estudi de un mateix fenomen [García, 2005:59]. Es fonamenten en l'estudi de grans conjunts de població, generalment àmbits estatals, en un període de llarga durada amb un caràcter bàsicament estructural i basat en la recerca de les regularitats i en els models de creixement econòmic, atès que cal, primer, una primera aproximació estructural i general i, segon, comporta menys dificultats metodològiques i ofereix resultats més representatius i extensibles a un context més general [García, 2005:60]. Així, segons R. García (2005:60-61), les migracions són explicades com el resultat de grans lleis econòmiques, generals i impersonals i es perceben com un mecanisme d'equilibri: s'estudien els fluxos migratoris i les característiques dels migrants quant a l'edat, el sexe, l'estat civil, els factors d'atracció i les oportunitats en la destinació al voltant del mercat de treball i llur impacte, tant a les zones de destí com en les d'origen⁹⁴.

Dins d'aquesta anàlisi macroeconòmica podem distingir diferents teories que intenten explicar el desenvolupament mundial [Massey i altres, 1993; Massey i altres, 1998; Silvestre, 2000; Martínez, 2000; García, 2005...]: els models dualistes o de desequilibri, els models d'equilibri, la teoria del sistema mundial, la teoria del mercat de treball dual o segmentat i el model de protoindustrialització.

Els models dualistes⁹⁵ intenten explicar les migracions segons l'existència d'una doble realitat —el món rural i el món industrial— i el desequilibri existent entre ambdues —els recursos econòmics i les necessitats d'una població creixent—. En aquest sentit, destaca l'aportació de W.A. Lewis (1959) davant el creixement demogràfic que s'estava observant al Tercer Món. Aquest fonamenta la seva teoria en l'existència d'un sector agrícola, en el qual la productivitat marginal del treball és nul·la i presenta un excedent de mà d'obra sense el perill de reduir la productivitat, i un sector industrial que posseeix alts nivells de productivitat i demanda de mà d'obra; i posa èmfasi en el mecanisme pel qual es transfereix l'excés de mà d'obra del sector primari al sector secundari pel fet que l'augment de la producció dins del sector industrial provoca un augment dels llocs de treball i la transferència, gradual, de mà d'obra des del sector primari, especialment entre un país subdesenvolupat i un país desenvolupat⁹⁶.

⁹⁴ Per a més informació podeu consultar Massey i altres (1993), Woolf (1994), Massey i altres (1998), Micolta (2005), Sutcliffe (1998)...

⁹⁵ Per a més informació del model dualista podeu consultar Massey i altres (1993), García (2005), De Miguel (2007) i Salas (2009), entre altres.

⁹⁶ L'economista Lewis conclou aquest article amb tres clares al·lusions a la relació demografia i economia: "9. El sector capitalista no puede expandirse mediante todas estas formas indefinidamente, puesto que la acumulación de capital puede tener lugar más aprisa que el ritmo de crecimiento de la población. Cuando se agota el exceso de mano de obra, los salarios comienzan a aumentar sobre el nivel de subsistencia. 10. El país está, sin embargo, rodeado de otros países que tienen exceso de mano de obra. Por consiguiente, tan pronto como sus salarios comienzan a aumentar, la inmigración en masa y la exportación de capital actúan frenando el aumento. 11. La inmigración en masa de mano de obra no cualificada podría incluso aumentar la producción

Seguint aquesta teoria, M.P. Todaro (1969) subscriu una continuïtat dels fluxos migratoris del camp a la ciutat malgrat l'augment d'atur urbà, per l'incentiu d'ingressos d'ambdós llocs; i B.M. Fleisher (1963) demostrà empíricament la relació entre l'atur existent a Puerto Rico i l'emigració als EUA.

La resposta a aquest model dualista de W.A. Lewis la trobem en els models d'equilibri⁹⁷ que destaquen l'elecció de la destinació d'acord als referents de la qualitat de vida, les diferències regionals de tipus ambiental i altres factors que són més atractius per als emigrants. Inicialment, R. Mundell (1957) afirmà que l'emigració, per raons laborals, es produeix des dels països amb una abundància relativa de treball, respecte al capital, —des dels països subdesenvolupats o en vies de desenvolupament als països desenvolupats— i es mantindrà fins que la diferència entre les rendes entre ambdues regions desaparegui; és a dir, en la seqüència de R. Mundell, el moviment migratori, per raons de treball, es desplaça des dels països on la productivitat marginal és menor a aquells on la productivitat és major [Oyarzun, 2008:9-10]. En aquesta línia del model d'equilibri, P.E. Graves i P.D. Linneman (1979) destaquen altres factors que incideixen en la decisió de migrar: els canvis en els preus relatius, els nivells d'ingressos, les taxes d'ocupació i les condicions climàtiques; mentre que F.W. Porell (1982) conclou que la qualitat de vida té tanta importància com les variables econòmiques en la presa de decisió de migrar; i, tanmateix, G. Hunt (1993) sosté que, fins i tot tenir uns indicadors pitjors que en els països d'origen, s'escull un nou destí que presenti una millor qualitat de vida on emigrar⁹⁸. En aquesta línia explicativa s'hauria d'inscriure la tesi de V. De Miguel atès que els fluxos migratoris des de les comunitats autònomes més desenvolupades i riques de l'Estat —casos del País Basc o Madrid— cap a altres comunitats amb indicadors econòmics menys favorables —com Andalusia—, iniciats sobretot en la dècada dels vuitanta, poden explicar-se per aquest tipus de condicionants [De Miguel, 2007:13].

Una altra teoria neoclàssica és la del sistema mundial⁹⁹. Aquesta teoria parteix de la creació d'una xarxa mundial d'intercanvis de béns i serveis, capitals i mà d'obra, explicat dins dels processos macroeconòmics propis del sistema capitalista que promouen la mobilitat geogràfica. Entre els seus defensors cal destacar les aportacions d'I. Wallerstein (1979-1989) qui sosté que les relacions econòmiques capitalistes penetren en les societats precapitalistes, les quals creen una població que tendeix a emigrar als països industrialitzats, els quals necessiten mà d'obra de baixa qualitat; és a dir, justifica l'existència dels moviments migratoris entre la metròpoli i la colònia, inicialment, i entre la colònia i la metròpoli, darrerament. Una aplicació d'aquest model en la geografia és A.L. Mabogunje (1970) qui insisteix en les interrelacions entre l'origen i la destinació a través dels fluxos d'informació, els contactes personals i les xarxes socials ja que defensa un sistema en el qual les comunitats rurals estan més integrades en l'economia nacional, provocant el desplaçament del camp a la ciutat, atès que, en el món rural, els compromisos familiars i la comunitat actuen com a controls del volum de migrants, mentre que el sistema urbà influeix en el volum de la migració oferint-ne habitatge i llocs de treball [Martínez, 2000:18-19]. En

per càpita, pero su efecto sería mantener en todos los países los salarios próximos al nivel de subsistencia de los países más pobres” [Lewis, 1959:373]. Aquest model dualista ha estat defensat i desenvolupat per Todaro (1969) i Harris i Todaro (1970) basant-se en el concepte dels beneficis esperats.

⁹⁷ Per a més informació podeu consultar Molina i Oyarzun (2002), García (2005), De Miguel (2007), Hernández (2008), Oyarzun (2008) o Salas (2009).

⁹⁸ García (2005:61) cita a G. Hunt, *Preliminary report on the Kagu deaths at Pic Nigua*, Unpublished report to Bird Life International.

⁹⁹ Respecte a això podeu consultar Massey i altres (1993 i 1998), Martínez (2000), García (2005), Micolta (2005), De Miguel (2007) o Salas (2009).

canvi, A. Portes (1978), en el seu estudi sobre les migracions i el món subdesenvolupat, insisteix en l'enfocament econòmic de les migracions i dels migrants en l'acumulació de capital i en les reestructuracions dels mercats de treball [Malgesini i Giménez, 2000:38]. En conjunt, segons aquest model, la migració s'interpreta com una conseqüència de la globalització econòmica i la transnacionalització dels mercats, i els protagonistes de l'emigració no són considerats com a individus sinó com grups o sectors [Garcia, 2005:62], però no explica pas per què una persona i no una altra emigra o per què en igualtat de condicions uns ho fan i altres no [Salas, 2009:19].

Per la seva banda, la teoria del mercat de treball dual o segmentat sobre les migracions internacionals sosté que aquests moviments de població es produeixen per la demanda intrínseca de les societats capitalistes modernes, essent els factors d'atracció els que provoquen els desplaçaments i no els baixos salaris o l'atur en els països emissors, ja que les possibles explicacions són la manca generalitzada de treballadors i la necessitat de cobrir els llocs menys qualificats¹⁰⁰. Un dels seus màxims representants, M.J. Piore (1979) ens presenta una anàlisi marxista heterodoxa de les migracions, atès que en les societats receptores també es donen lluites de classe, i, com a conseqüència, els immigrants desenvolupen aquells treballs que la població autòctona rebutja; la qual cosa, porta a plantejar l'existència de dos tipus de mercat laboral —un de primari i un altre de secundari— i a defensar que per a l'immigrant el més important és aconseguir diners per elevar l'*estatus* social de la societat emissora de migrants, mentre que per a l'empresari els immigrants són una alternativa per a cobrir llurs necessitats amb les mínimes despeses [Massey i altres, 1998:189-264; García, 2005:62 i Micolta, 2005:69-70].

Una altra teoria és el model de protoindustrialització impulsat per F.F. Mendels (1972 i 1981) i J. De Vries (1987), entre altres¹⁰¹. Segons aquesta teoria van ésser els individus ja especialitzats en el procés preindustrial, els que emigraren i s'integraren en les indústries urbanes [Garcia, 2005:62]. Així, segons aquesta teoria, el desenvolupament i creixement de les manufactures en el món rural fou el que provocà un excedent de professionals qualificats que acaben migrant a la indústria i es converteixen en el motor del seu desenvolupament. En aquesta línia, E. Camps ha demostrat el funcionament del model de protoindustrialització aplicat al desenvolupament de la indústria tèxtil catalana, amb l'emigració de famílies prèviament ocupades en la manufactura tèxtil, procedents d'altres nuclis urbans amb una important tradició manufacturera, els quals es varen veure afectats pels processos de desindustrialització [Camps, 1985 i 1990a]. És aquest el cas de l'emigració olesana durant el segle XIX cap els nuclis urbans de Terrassa i Sabadell?

Tot i la demostració empírica d'E. Camps, en conjunt, s'ha afirmat que aquestes teories macroeconòmiques presenten algunes limitacions: la dificultat de trobar fonts amb dades agregades per a dates anteriors a la segona meitat del segle XIX; els resultats assolits amaguen tant la gran diversitat regional com els comportaments individuals; i, tanmateix, aquest tipus d'enfocament no aporta un marc explicatiu totalment satisfactori, atès que és difícil explicar comportaments humans a partir de grans indicadors macroeconòmics [Reher, 2000:31; García, 2005:63]. Aquestes deficiències han portat a les teories microeconòmiques, atès que la microhistòria és una pràctica historiogràfica, basada en la reducció de l'escala d'observació i en un mètode que s'interessa pels procediments concrets

¹⁰⁰ Pel que fa a aquest tema podeu consultar: Piore (1979), Massey i altres (1998), Silvestre (2000), García (2005), Micolta (2005), De Miguel (2007), Díaz (2007) i Moreno (2007).

¹⁰¹ Pel que fa a aquest tema consulteu, per exemple, Kriedte, Medick i Schlumbohm (1986), Llonch i Sancho (1990), Camps (1987, 1990 i 1993) o Garcia (2005).

i detallats, cercant sovint una descripció el més real possible del comportament humà [Reher, 2000; Silvestre, 2001; Garcia, 2005...]. Aquesta pràctica, emprada en aquesta recerca, utilitza l'anàlisi microscòpica dels esdeveniments com a mitjà per arribar a conclusions més generals a partir de fonts locals i nominatives¹⁰².

Els plantejaments microanalítics, teòrics i metodològics, tendeixen a convertir al migrant en el protagonista de la seva pròpia història i a entendre i analitzar les migracions dins de l'àmbit familiar. Així, podríem classificar en quatre grans tipus les teories microeconòmiques: la microanàlisi, l'anàlisi longitudinal, l'anàlisi de l'individu des de la perspectiva familiar i la importància dels factors intermedis. La microanàlisi, que ha estat emprada per a completar la visió general de l'anàlisi macroestructural i poder descobrir les dinàmiques locals i les variacions regionals [García, 2005; Woolf, 1994...], és una metodologia d'anàlisi utilitzada per dues teories aplicades en estudis demogràfics sobre migracions: d'una banda, la teoria econòmica neoclàssica, que s'ha dedicat a desenvolupar, aprofundir i matisar les teories clàssiques, afegint-ne factors diferencials: l'aspecte salarial, la pressió demogràfica, els mitjans de comunicació i de transport, l'existència de contactes previs, l'accés a la informació; i, d'altra banda, la nova economia de les migracions, que se centra en les economies familiars per obrir noves línies de recerca [García, 2005:65-66].

La teoria econòmica neoclàssica té com a punt de partida les teories clàssiques, però fonamenta les seves explicacions en l'existència de diferències i desequilibris, especialment, entre els territoris i els sectors productius¹⁰³. Els plantejaments teòrics giren entorn al comportament individual i a la capacitat decisòria d'aquest, a diferència de les altres línies de recerca que prenen la família com a unitat principal d'anàlisi. Segons aquesta teoria, els desplaçaments són motivats, bàsicament, per les diferències salarials i les condicions laborals entre diferents països, així com les despeses de la migració [García, 2005:66]. Es pot dir que aquesta teoria parteix dels models dualistes o de desequilibri i la teoria del capital humà¹⁰⁴ i afegeix l'educació com una forma d'inversió de futur i l'emigració com una estratègia d'inversió o millora¹⁰⁵. Amb tot, la teoria econòmica neoclàssica ha estat, sovint, revisada amb la incorporació de les expectatives econòmiques de M.P. Todaro (1969), el cicle vital i la situació familiar de M.J. Greenwood (1985) o el cost i benefici psicològic originats per comparacions interpersonals de renda dins d'un grup d'O. Stark i D.E. Bloom (1985).

En canvi, la nova economia de les migracions modifica l'enfocament dels plantejaments neoclàssics perquè està influïda pel desenvolupament de la demografia històrica i la nova història social amb la intenció de reconstruir la vida de les famílies i

¹⁰² Així no és estrany que en el camp de la demografia històrica els mètodes microanalítics emprats majoritàriament hagin estat la reconstrucció de famílies o de parròquies i l'explotació intensiva de padrons d'habitants. Tècnica aquesta última emprada en la nostra recerca.

¹⁰³ Una descripció més acurada i àmplia d'aquesta teoria pot trobar-se a Massey i altres (1993:432-436), Massey i altres (1998:192-205), Silvestre (2000:164-166) o García (2005:65-66).

¹⁰⁴ Respecte de la teoria del capital humà es poden consultar els treballs de Becker (1993) i Schultz (1961), entre molts altres, que fonamenten l'anàlisi econòmica a la conducta humana en àrees com ara la divisió del treball, el matrimoni, la fecunditat i el creixement econòmic, la desigualtat en els ingressos, les relacions familiars i l'educació [Becker, 1993] o les diferències de poder adquisitiu sobre la base de l'educació, la formació en el lloc de treball i la migració selectiva [Schultz, 1961]. Així com, el treball empíric de Camps sobre l'Espanya Industrial al segle XIX [Camps, 1990c], el llibre de González, García i Urrutikoetxea (2007) sobre les ciutats mineres de la Ría de Bilbao i el treball de Martínez (1999) o l'explicació d'aquesta teoria del capital humà per De Miguel (2007).

¹⁰⁵ En aquesta línia cal destacar els treballs de Kok (1997), García (2001), Mendiola (2003)...

llurs interaccions amb les forces socials, econòmiques i polítiques¹⁰⁶. Les reconstruccions de famílies endegades per M. Fleury i L. Henry (1956), P. Ariès (1960), E. Le Roy Ladurie (1966), J.L. Flandrin (1976), entre d'altres, i les aportacions posteriors del *Cambridge Group for the History of Population and Social Structure*, amb P. Laslett i E.A. Wrigley al capdavant, han permès desenvolupar la nova economia de les migracions. Així, J.W. Scott i L. Tilly (1978) van impulsar l'estudi de l'economia domèstica i de les estratègies familiars basant-se en la unitat familiar com una unitat racional de presa de decisions i definint, alhora, els mecanismes de comportament de les famílies per respondre a les conjuntures econòmiques i socials¹⁰⁷. Posteriorment, s'ha emprat aquesta línia d'investigació per demostrar que la família té un paper molt important en els processos migratoris, amb l'empara que ofereixen les xarxes familiars, com l'assentament, facilitant la inserció, canalitzant migracions posteriors i influint en la configuració dels mercats de treball en el destinació¹⁰⁸ i, tanmateix, aquesta línia de pensament rescata el paper del cicle vital familiar¹⁰⁹ com un factor influent en les probabilitats d'emigrar i en la tipologia migratòria en diferents fases —creació, expansió, estabilitat, contracció, niu buit i extinció—, i que posa de manifest aquells períodes vitals més favorables per migrar: els matrimonis amb fills petits que contribueixen als ingressos familiars afavoreixen les migracions a escala familiar, mentre que els moments més favorables per a emprendre una migració individual s'esdevé quan s'és jove i solter o bé quan s'és vell —buscant l'ajuda dels fills— [García, 2005:68-69].

En aquesta teoria de la nova economia de les migracions cal destacar l'aportació d'O. Stark i J.E. Taylor (1989) amb la formulació de la teoria de la mancança relativa en les migracions internacionals atès que en els guanys potencials de la renda absoluta a través de la migració és probable que exerceixin un paper important en les decisions de migració de les llars, però la migració internacional pels membres de la llar de mantenir la promesa per a l'èxit com els treballadors migrants també pot ser una estratègia eficaç per millorar la posició d'una llar d'ingressos en relació amb altres en la llar de grup de referència; així, és la percepció de l'individu, els sentiments provocats per les desigualtats socials, el que provoca que fins i tot s'emigri des dels indrets més desiguals o percebuts com a més desiguals¹¹⁰. El propi O. Stark i D. Bloom (1985) sostenen que la nova economia de la migració ha afegit el poder explicatiu del model neoclàssic, centrant-se en la decisió d'una llar per enviar els migrants en un context on la migració serveix per mitigar l'impacte de les assegurances i les imperfeccions del mercat en emissors les llars.

¹⁰⁶ Per a més informació respecte d'aquesta nova teoria de les migracions podeu consultar els treballs de Massey i altres (1993:436-440), Massey i altres (1998:206-211), Sutcliffe (1998:25-26), Silvestre (2000:166-168), García (2005:67-70), De Miguel (2007) i, entre altres, Salas (2009).

¹⁰⁷ En aquest sentit, l'economia de la família s'organitza per a assolir el màxim de benefici econòmic i social del grup familiar en conjunt, i les seves estratègies i activitats econòmiques estan condicionades per les opcions econòmiques del seu entorn i per la disponibilitat de mà d'obra a la llar [Reher, 1996:291]. En aquesta línia també es manifesta De Miguel (2007:16-17).

¹⁰⁸ Pel que fa a aquest tema cal destacar l'aportació de B.D. Root i G.F. De Jong (1991:222-225) en fer notar cinc aspectes: l'existència de xarxes familiars, la major o menor pressió familiar en emigrar, la mida i la composició familiar i llur cicle de vida, els recursos socioeconòmics disponibles i la mobilitat prèvia d'altres familiars.

¹⁰⁹ Entre els treballs realitzats des d'una perspectiva del cicle vital familiar cal destacar les aportacions de Camps (1997), Reher (1990a), Arbaiza (1994), Pareja (1999), Borderias (1993) i, entre altres, Kok (1997).

¹¹⁰ En paraules de Reclons, Stark explica els moviments de la migració laboral com una resposta a la mancança relativa, o sigui, una insatisfacció mesurable dintre d'un grup de referència en origen i la migració com a mitjà de reduir o eliminar aquesta insatisfacció; posteriorment, el mateix, amplia aquest enfocament per tal d'incloure aspectes addicionals de la migració internacional, com la referència del migrant a un altre grup durant la seva estada a l'estranger [Reclons, 1998:59].

I, posteriorment, O. Stark (1993) ha formulat tres premisses fonamentals per parlar de la migració del treball i els fenòmens que l'envolten: en el procés de la migració no intervenen només agents individuals, sinó que també hi participa la família com a receptora de remeses, per exemple; que la migració del treball no només és una resposta a les diferències salarials, ni la manca d'aquestes impliquen irracionalitat, sinó que hi ha diferències de nivell i, per això, s'han de prendre en compte altres variables, com la incertesa d'ingressos i la mancança relativa, que dóna incentius a l'estudi de fenòmens on participen el migrant i la família; i que gran part dels fenòmens migratoris s'evitarien si el conjunt dels mercats i d'institucions financeres marxessin de manera completa i perfecta, però tenint present que en els mercats existeixen asimetries i discontinuïtats.

La unió d'aquesta teoria de la nova economia de les migracions i la teoria de les xarxes migratòries ha aprofundit en la recerca sobre la qüestió de gènere. Generalment, les dones han estat menystingudes en els estudis migratoris i les poques referències han estat desenvolupades en el marc dels moviments migratoris de caràcter laboral seguint, sovint, els passos dels seus homes¹¹¹. Cal destacar el treball d'E. Jiménez (1998) en criticar les principals teories migratòries des de la perspectiva de gènere i analitzar les noves aportacions referents als determinants —tractant-se primer els factors macro que afecten de manera més general al migrant i després introdueix els factors micro— i al procés de decisió —introduint les relacions de poder establertes dins de la família— des d'aquest enfocament de la perspectiva de gènere.

Quant a la teoria de les xarxes migratòries¹¹², el seu origen cal buscar-lo a la dècada dels setanta quan M. Anderson (1971) i T. Hareven (1978) detectaren el rol que tenien els familiars en les migracions des del món rural a les ciutats industrials, en llur assentament i adaptació a les noves condicions laborals¹¹³. Posteriorment, a la dècada dels vuitanta les referències a les xarxes migratòries es fan habituals¹¹⁴. Aquesta teoria de les xarxes cal situar-la entre la concepció més individualista on destaquen com a elements explicatius les característiques i circumstàncies més properes al propi migrant —el nivell micro— i la concepció més contextual on es cerquen els condicionants en un entorn més o menys ampli en el que aquest migrant es situa —el nivell macro— [De Miguel, 2006:1]; així, tant a la comunitat d'origen com en la de destinació, els migrants accedeixen a una sèrie de xarxes socials que influeixen en la decisió de retornar o romandre atès que l'existència dels llaços de parentiu o d'amistat, per exemple, poden abaratir les despeses i atenuar els riscos del desplaçament [Micolta, 2005:72]. D. S. Massey i altres¹¹⁵ defineixen la teoria de les xarxes migratòries com:

“... un conjunt de vincles interpersonals que connecten a migrants, antics migrants i no migrants en llur àrea d'origen i de destinació mitjançant les relacions de parentiu, amistat i comunitat d'origen compartit. Es sosté com a hipòtesi que l'existència d'aquests llaços augmenta la versemblança de l'emigració al baixar els costos, elevar els beneficis i atenuar els riscos del moviment internacional. Les relacions de la xarxa

¹¹¹ Mireu pel que fa a aquest tema, entre altres, els treballs de Rodríguez (2002), Gregorio (1997), Jiménez (1998), Jofre (1997 i 2002), Borderias (1993), García (1999b), Pérez-Fuentes (2006) i, entre altres, Rodríguez, Freire i Prada (1999).

¹¹² Respecte a això podeu consultar els treballs de Massey i altres (1993), Massey i altres (1998), Gurak i Caces (1998), García (2001), De Miguel (2006), Micolta (2005), García (2005) o Salas (2009).

¹¹³ En aquest sentit s'expressa García (2005:70); mentre que Gurak i Caces (1998:75) afirmen que cal remuntar-se a la dècada dels seixanta.

¹¹⁴ Voldríem destacar, entre altres, els treballs de Piore (1979), Plakans (1984), Baines (1985), Massey (1990), Reher (1990a), Requena (1991), Sarasúa (1994b), Recaño (1995b i 2002), García (2002)...

¹¹⁵ Massey i altres (1998:229). Traducció personal.

constitueixen una forma útil de capital social que la gent utilitza per a accedir a la feina d'estrangers i a salaris elevats.”

Dins de la teoria de les xarxes migratòries hauríem de destacar, d'una banda, les funcions que realitzen les xarxes tant en origen com en la destinació, i, d'altra banda, la dual actuació de les xarxes ja sigui respecte a la continuïtat dels corrents migratoris o a la difusió de la xarxa. En aquest camp destaca, segons J.A. Salas (2009:20-21), l'aportació de M. Kritz i H. Zlotnik¹¹⁶, perquè en l'explicació dels fluxos migratoris entre dos països, integren diverses variables en les quals s'inclouen el marc polític, les polítiques de sortida en el país d'origen, d'entrada i de residència en els països receptors.

Quant a les funcions es pot afirmar que influeixen en l'estructuració de les decisions individuals i familiars d'emigrar, augmentant i afavorint les probabilitats de desplaçament, així com en la direcció dels fluxos [García, 2005:71-72]. Una de les funcions més destacades és la de l'*efecte crida* o el *boca a boca*, és a dir la capacitat d'atracció de familiars i paisans a aquells llocs on prèviament s'hi havien desplaçat els capdavanters ja sigui fent arribar directament o per correu la informació, mitjançant les rutes comercials o els viatges de retorn¹¹⁷... Una altra funció és la d'auspici o ajut en l'assentament, afavorint la integració dels nous immigrants¹¹⁸, mitjançant l'accés a l'habitatge, el mercat de treball i el recolzament psicològic¹¹⁹.

Respecte a la continuïtat dels fluxos migratoris J.C. Moya (1990:159) utilitza l'expressió *cadena adormida* i A. Jofre (2000:66), *migració diferida*, per a referir-se al manteniment dels contactes i de la difusió de la informació en èpoques no òptimes per a emigrar, fins que la situació macroestructural canviï i es torni favorable, i reactivi de nou la cadena migratòria, fins i tot, després de varies dècades; mentre que D.S. Massey i altres (1998:235) utilitzen el concepte *causació acumulativa* per a referir-se a la capacitat que tenen les xarxes de perpetuar-se al llarg del temps, arribant, fins i tot, a independitzar-se dels motius que les van provocar, i transformar el patró migratori¹²⁰. Fruit d'aquests vincles entre els migrants, segons R. García (2005:73), s'estableixen llaços d'unió entre els que emigren i els que romanen als llocs d'origen, així com entre les comunitats d'origen i de destí, tant abans com després de l'emigració. A aquests àmbits d'unió, A. Jofre (2000:24) els anomena *espai o àmbit social complex*.

Evidentment, hi ha detractors de les xarxes migratòries¹²¹, ja sigui per afavorir, en el lloc de destinació, una situació d'explotació o transmissió de la jerarquia social dominant en el lloc d'origen; o bé, per generar un alentiment de la integració i assimilació de les noves estructures en la destinació o, fins i tot, per produir un

¹¹⁶ Salas (2009:20) cita el treball de M. Kritz i H. Zlotnik (1992), “Global interactions: Migration Systems, Processes, and Policies” dins *International Migration Systems: A Global Approach*. Oxford, p. 3.

¹¹⁷ Respecte d'això cal destacar l'aportació de Jasso i Rosenzweig (1986:291-311) en destacar l'efecte multiplicador dels immigrants als EUA.

¹¹⁸ En aquest sentit s'han d'inscriure els casals o centres regionals que comencen a sorgir a principis del segle XX, com el Centre Català de Santiago de Xile fundat l'octubre de 1906 [Urizar, 2009:1] o el Casal Català de Buenos Aires, fundat el 1908 [Lucci, 2008a:1].

¹¹⁹ En aquesta línia s'ha d'inscriure l'aportació d'Hareven (1982 i 1995); quant al mercat de treball analitzat des d'una escala macro l'obra de Gómez (1993a) i a nivell micro, Arbaiza (1994).

¹²⁰ Respecte d'això, mireu García (2005:72-73).

¹²¹ En aquesta línia s'expressen, entre altres, Devoto (1988), Woolf (1994), Sarasúa (2000), Flores (2001)...

aïllament o segregació dels immigrants en el destí, que es manifesta en un elevat percentatge d'endogàmia [García, 2005:73].

Hem vist les principals teories sobre migracions, des de les teories clàssiques d'E.G. Ravenstein i les seves famoses dotze lleis de finals del segle XIX a les revisions dels anys setanta del segle XX i les noves tendències desenvolupades en els darrers anys, que presenten una evolució teòrica evident dels moviments migratoris. Amb tot, un fenomen tan divers i complex com aquest no pot ser explicat per un únic marc teòric, per la qual cosa, tal com han fet altres especialistes [García, 2005], creiem oportú defensar i aplicar la complementarietat de les diferents aportacions dels diversos marc teòrics presentats emprant la microanàlisi. Amb tot, hem intentat sintetitzar en el quadre següent les principals teories que s'han presentat al llarg d'aquest apartat, tot i anomenant les teories i alguns dels seus autors més representatius, des de les formulacions clàssiques d'E.G. Ravenstein a la teoria de les xarxes migratòries de T. Haveren.

Quadre 1.6. Les teories migratòries

Les formulacions clàssiques	Les lleis de migració		E.G. Ravenstein	
	El model de les oportunitats		S.A. Stouffer	
	La proporcionalitat de la distància		G.K. Zipf	
	Les hipòtesis de la transició de la mobilitat		W. Zelinsky	
	El marc explicatiu dels factors d'atracció i expulsió		E.S. Lee	
Les teories macroeconòmiques	Els models dualistes o de desequilibri		W.A. Lewis, M.P. Todaro...	
	Els models d'equilibri		E. Mundells, F. Porell, G. Hunt...	
	El sistema mundial		I. Wallerstein, A.L. Mabogunje...	
	El mercat de treball		J.A. Piore	
	El model de protoindustrialització		F.F. Mendels, J. de Vries...	
La revisió dels enfocaments clàssics	Les teories microeconòmiques	La teoria econòmica neoclàssica	El capital humà T.W. Schultz, G. Becker...	
			Les expectatives econòmiques M.P. Todaro	
			El cicle vital M.J. Greenwood	
			El cost i el benefici psicològic O. Stark, D.E. Bloom...	
	La teoria nova economia de les migracions	La teoria nova economia de les migracions	Les reconstruccions	M. Fleury, L. Henry...
			L'estudi de l'economia domèstica	J.W. Scott, L. Tilly...
			La manca relativa	J.E. Taylor, O. Stark...
			La migració del treball	O. Stark
			La qüestió de gènere	E. Jiménez, C. Borderías...
La teoria de les xarxes migratòries			M. Anderson, T. Hareven...	

Font: Elaboració pròpia¹²².

1.2.3. Els estudis de les migracions i la microanàlisi: alguns exemples

No hom pretén ser molt exhaustiu en aquest apartat, sinó que només es vol presentar alguns exemples més significatius i representatius que han desenvolupat una metodologia similar a la desenvolupada en aquesta recerca, atès que creiem que encara hi ha una certa manca de treballs que apliquin una metodologia microanalítica i nominativa per a l'estudi de les migracions. Segons R. García, són comptades les investigacions que utilitzen l'explotació intensiva dels padrons d'habitants com a font principal [García, 2005:94], però tampoc n'hi ha gaires que facin una anàlisi des de la doble perspectiva d'origen i de destí¹²³,

¹²² Elaboració pròpia a partir de la lectura dels treballs de García (2003 i 2005); De Miguel (2007); Massey i altres (1993 i 1998); Solana, Morén i De Miguel (2002); Sutcliffe (1998); Stark i Taylor (1985) i, entre altres, Silvestre (2000).

¹²³ Entre els treballs i estudis més representatius hauríem de destacar l'obra de Gurak i Caces (1998:99-100) on s'apleguen diferents treballs sobre les xarxes migratòries; el treball de MacDonald i MacDonald (1968) que analitzen els motius i els objectius de les migracions selectives des del camp a les ciutats; l'article de Ritchey (1976) que revisa com investigar les causes de les migracions, amb la intenció de delinear l'estat actual del desenvolupament teòric dels factors que determinen la migració i aquells que influeixen en la direcció dels moviments migratoris; i, també, podríem incloure el treball de Manfredini (2003) que explota intensivament sèries consecutives de padrons d'habitants de dues poblacions italianes en el segle XIX.

que estudiïn els moviments migratoris de llarga duració¹²⁴ o que relacionin els padrons d'habitants amb els *quinqui libri* parroquials o el registre civil¹²⁵.

Ja s'ha comentat que als anys setanta del segle XX, fruit del desenvolupament de la informàtica i llur aplicació en els estudis demogràfics¹²⁶, s'iniciaren diversos treballs basats en la microanàlisi nominativa, en el *nominal record linkage*, per tal de reconstruir històries de vida mitjançant els vincles nominatius de diferents fonts¹²⁷, però hi ha molt pocs estudis que apliquin els seguiments nominatius¹²⁸. Un dels treballs fonamentats en les anàlisi nominatives de les migracions amb un enfocament doble és el de T. Hareven sobre la família en el procés d'adaptació al mercat laboral durant la segona revolució industrial i en l'adaptació dels immigrants canadencs a la ciutat de Manchester (New Hampshire), amb la reconstrucció de 1.816 històries de vida individuals de treballadors d'una indústria tèxtil vinculant dades nominatives de diverses fonts, on arriba a la conclusió que la família jugava el paper d'intermediari entre els individus i els empresaris: reclutava nous treballadors, els situava junts a les sales de treball, iniciava als joves i als immigrants en la disciplina industrial, els ensinistrava en l'ús de les màquines i els oferia protecció dins la fàbrica; paral·lelament, volia conscienciar socialment als nous treballadors sobre el comportament de la classe obrera i, fins i tot, aconseguia que els immigrants realitzessin noves funcions per als seus parents davant les noves condicions socials i econòmiques [Hareven, 1995:118].

Una altra aportació significativa és la de J.C. Doherty (1985). En la seva tesi doctoral analitza les migracions a curta distància a mitjan segle XIX a la regió de Lancashire (Anglaterra), en ple procés d'industrialització, tant des de l'origen com del destí, utilitzant la metodologia del *record linkage* i aconseguint realitzar el seguiment de 612 individus¹²⁹.

Un altre treball des de la perspectiva microanalítica i demogràfica és l'obra de M. Gribaudo (1987), on s'analitza la immigració del camp a la ciutat i llur integració en la nova forma de vida obrera a la ciutat de Torí a finals del XIX i principis del XX davant la

¹²⁴ Alguns dels treballs interessants en demografia històrica de llarga duració centrats en la mobilitat de la població són el recent llibre de Salas (2009) o el seu article sobre les trajectòries de la migració francesa al llarg dels segles XVI i XVII [Salas, 2003]; l'estudi sobre la mobilitat geogràfica i socioeconòmica dels artesans igualadins i mataronins al llarg dels segles XVI i XVII de Ros i Sancho (2001); o els estats de la qüestió sobre els estudis fonamentats en la microanàlisi d'Ardit (1999) i Pérez (1996), entre d'altres.

¹²⁵ Respecte d'això, destacariem l'article de Torrents i Cusidó (1993) per demostrar la disparitat existent entre les edats declarades als padrons de Sant Pere de Riudebitlles i els resultats en la reconstrucció de famílies d'aquest mateix municipi tot i observant una important migració en un de cada tres nuclis familiars de l'esmentat municipi; el llibre de García (2005) sobre els factors d'expulsió i selecció del capital humà en l'emigració a la Ría de Bilbao a les darreries del segle XIX i el primer terç del segle XX; el treball de Kok (1997) sobre les migracions juvenils als Països Baixos amb la utilització combinada entre les dades nominatives dels padrons i censos i el registre civil.

¹²⁶ En el cas de l'Estat, podríem destacar els treballs d'Ansón (1976 i 1977), Lázaro i Martín (1984) o Ramírez (2000); internacionalment esmentem els articles de Daubeze i Perrot (1972), Henry (1972b), Schofield (1972a), entre altres.

¹²⁷ Mireu, entre altres, els treballs de Wrigley (1973); Jetté i Gauvreau (1987); Schofield (1992); Checa, Checa i Arjona (2002); Fure (2003) i Reher, Sanz i González (2004).

¹²⁸ L'únic treball d'àmbit estatal que hem pogut trobar és el de García (2005) i tots els articles que d'aquest se'n deriven, tant individualment (1999a, 1999b, 2001, 2002, 2003 i 2004) com amb la col·laboració d'altres investigadors [García i Pareja (2003); García, Pareja i Zarraga (2004); González i García, 2006; González, García i Urrutikoetxea, 2007].

¹²⁹ García, Rocío (2005). *Historia de migración...*, p. 95, cita aquesta tesi doctoral de J. C. Doherty: *Short-distance migration in mid-victorian Lancashire: Blackburn and Bolton, 1861-71*.

gran onada immigratòria procedent del camp amb l'observació de 90 famílies a través de tres generacions d'immigrants i assolint una trajectòria familiar de 2.000 individus; mentre que en el punt d'arribada analitza com 53 famílies i 682 individus s'estableixen i s'integren en la capital de la Savoia. M. Gribaudo (1987) demostra que la trajectòria ascendent de les dues primeres generacions obreres del segle XX no va ser excepcional; atès que més que una classe obrera homogènia i immòbil, el que destaca és una gran varietat de trajectòries, tant pel que fa a l'estabilitat en barris eminentment obrers com d'ascens social o, fins i tot, amb l'anàlisi de les relacions de xarxes migratòries d'amics i familiars que participen com a testimonis en els enllaços matrimonials.

El llibre de J.C. Moya (1998) afegeix, respecte els anteriors, els aspectes macro en l'estudi dels fenòmens migratoris. Hom tracta d'una investigació excel·lent sobre l'emigració espanyola a Buenos Aires on s'exposen noves metodologies i nous enfocaments sobre les migracions des de la doble perspectiva emprant fonts del padró d'habitants i censos de població tant de municipis espanyols com argentins dibuixant les històries i els itineraris migratoris. J.C. Moya (1998) comença amb l'anàlisi dels aspectes macroestructurals en el marc teòric dels factors d'atracció i expulsió i, després, per a l'anàlisi microanalítica recorre a la combinació de fonts quantitatives i qualitatives de municipis argentins i espanyols d'un total de 60.000 individus.

Però, al nostre parer, l'exemple més evident de l'aplicació dels seguiments nominatius, mitjançant l'explotació intensiva de diferents padrons, és el treball de R. García¹³⁰. Amb aquest buidatge dels padrons¹³¹ ha pogut desenvolupar aspectes com la quantificació dels corrents migratoris, l'anàlisi de la procedència dels immigrants, la cronologia dels moviments migratoris d'arribada i la tipologia de l'emigració experimentada. D'aquesta manera, buidant 113 padrons amb volum total de 462.282 habitants enregistrats, ha pogut elaborar un total de 514 seguiments nominatius d'immigrants, un 28,6% dels casos, i, si enlloc de referir-nos als migrants ens referim a les famílies, localitza en origen a 384 famílies, un 31,45% de les famílies buscades [García, 2005:108-110].

En el cas de l'Estat hi ha pocs treballs sobre migracions realitzats des de la perspectiva nominativa. Destaquen els treballs de D.S. Reher (1990) per a la província de Cuenca, a partir de l'explotació intensiva de cinc padrons consecutius de dita ciutat; el d'E. Camps (1990a) per a la població de Sabadell a finals del segle XIX; el d'A. Simon (1993b) en el cas d'Olot des de mitjans del segle XIX fins a 1900; les aportacions d'A. Pareja (1999 i 2000) entorn a les migracions via matrimonial a Bilbao i els canvis socials i demogràfics derivats de la industrialització i la modernització a la província de Biscaia, mitjançant el buidatge dels padrons d'habitants; el treball d'A. Abellán i M.D. Puga (1998) centrat en el primer moviment migratori, que per a la majoria dels individus serà l'únic i el més influent en la seva trajectòria de vida, de les cohorts nascudes a principis del segle XX; l'obra col·lectiva dirigida per M. González (2010), amb la col·laboració de J.M. Beascoechea, R. García, P.A. Novo, A. Pareja, S. Serrano, J.G. Urrutikoetxea i K. Zarraga, on s'analitzen cinc padrons municipals i les sèries vitals del registre civil d'aquest municipi basc per observar el pas de la societat agrària a la societat industrial fent èmfasi en la immigració tradicional (1890-1905) i l'expansió de la societat industrial (1905-1930) [González (dir.), 2010]. Per contra, disposem de molts estudis que estudien

¹³⁰ Vegeu nota 126.

¹³¹ Evidentment, cal tenir en compte que la principal mancança dels padrons és que la informació que se'n dona dels migrants es refereix al moment en el que s'ha elaborat el padró, no al moment d'arribada a la població objecte d'estudi. Àdhuc, només ens apropa al fet en sí de la immigració, de l'arribada i de l'assentament dels migrants.

els moviments migratoris en la perspectiva de l'anàlisi des del lloc receptor¹³², però pocs des del lloc emissor¹³³.

No s'han de menystenir les síntesis i reflexions entorn als itineraris migratoris de A. Pareja (1996), I. Dubert (2001a) o J. Silvestre (2001), però, potser s'hauria d'incidir en l'aportació de l'Asociación de Demografía Histórica en el IX Congreso en Ponta Delgada (Les Açores) celebrat el 2010 on s'incideix en la sessió 24, "Las transformaciones demográficas en la modernización de las ciudades contemporáneas. Entre lo urbano y lo rural", coordinada per M. González, D. Martínez i J. Pérez. En aquesta sessió paral·lela mereix destacar-se, entre altres comunicacions, els treballs centrats sobre el capital humà al voltant dels moviments migratoris a les ciutats de Cádiz [Pérez, Román i Villatoro, 2011a] o Granada [Martínez i Moya, 2011a] mitjançant l'anàlisi dels padrons municipals per tal d'estudiar els moviments temporals de la població i els itineraris migratoris o bé les característiques socioprofessionals a les ciutats de Bilbao [González, García i Zarraga, 2011], Cádiz [Pérez, Román i Villatoro, 2011b], Getxo [Beascochea i Zarraga, 2011] i Granada [Martínez i Moya, 2011b], tots ells emprant com font els padrons municipals nominativament. Seguint la línia dels seguiments nominatius a partir dels sacramentaris i altres fonts a l'abast destaquen els estudis de J.A. Salas sobre la immigració francesa (2003 i 2009).

Tal com s'ha vist, són pocs els treballs que han estudiat les migracions aplicant-hi el mètode dels seguiments nominatius; els resultats aconseguits mitjançant aquesta metodologia són, però, força interessants i valuosos per menystenir el recurs a aquesta tècnica d'anàlisi demogràfica, tot i la lentitud en la recollida i introducció de les dades dels padrons. D'altra banda, no hem pogut trobar cap estudi que vinculi els naixements i les defuncions per calcular directament els fluxos migratoris; tot i que som conscients que alguns investigadors han copsat el fenomen migratori a través del buidatge dels llibres de baptisme i d'òbits. En canvi, els llibres de nocés són habituals en els estudis de la mobilitat de la població durant l'antic règim demogràfic, i llur validesa ha estat abastament demostrada. La gran novetat, doncs, d'aquesta recerca és que ens aproximem a les migracions des d'una triple perspectiva: els llibres de nocés, els padrons municipals i la vinculació dels baptismes i les defuncions.

¹³² En aquesta línia destacaríem, entre altres, el darrer treball de Salas sobre la immigració francesa a l'Espanya moderna [Salas, 2010]; l'article de Vilalta (2006) per a les migracions a la Lleida del segle XVI; l'estudi d'Alfaro (2006) sobre els corrents migratoris a la vall mitjana de l'Ebre; el de Ramiro (2006) centrat en les migracions i la mobilitat social femenina a Saragossa o la comunicació d'Almazán (2008) analitzant 1.976 processos d'immigrants occitans al Vallès Occidental. Tots ells apleguen diferents fonts preestadístiques, però també s'han estudiat, des del lloc de destinació, la immigració a través dels padrons: l'article sobre les relacions migratòries entre Alcover i la Selva del Camp [Grau i Puig, 2003]; l'anàlisi del padró d'habitants de 1930 estudiant la migració entre Reus i Alcover [Grau i Puig, 2005d], l'estudi de les migracions entre La Selva del Camp i l'Albiol amb el buidatge del padró de 1924 [Grau i Puig, 2006b], l'anàlisi del cens de 1910 d'Ulldecona [Raga i Roig, 2004] i l'estudi, però amb un buidatge no nominatiu, d'Oyón, Maldonado i Griful (2001) sobre una mostra del padró de Barcelona de 1930. Així mateix, caldria destacar els treballs a nivell macro de Vila (1984), Cabré (1989, 1990, 1999...), Gómez (1992) o Pascual i Cardelús (1998) —tot i centrar-se en el període 1970-1981—, entre altres, emprant dades estadístiques del conjunt del Principat per estudiar, fonamentalment, la immigració; mentre que Pascual i Cardelús (1990) ho fan per estudiar les migracions de retorn. En canvi, a nivell micro hauríem de destacar les aportacions de Gual (1993a), Codina (1985) o Millàs (1996) entorn a la immigració occitana buidant registres parroquials, principalment.

¹³³ Quant als treballs que s'han esmerçat en estudiar des del punt de partida el fenomen migratori cal destacar les dels emigrants d'ultramar, estudiada, entre altres, per García (2008) o les vivències personals de Sentís (1994).

CAPÍTOL 2

FONTS I METODOLOGIA

“Als dos dies del mes de Janer de mil setcens y sis se donà Eccla. Sepultura al cos de Jacinto Matas dit lo Cascaret en lo sementiri de la pnt. Parra. Iglesia de Sta. Ma. de la Vila de Olesa de Mont. Bisbat de Barna. Se li feren los oficis semidobles. Non condicit testamentum. Anima ejus requiescat in pace. Rebé tots los sacraments de N. M. la Iglesia.”

APOM, Capsa 26, SAC, Defuncions, vol. V.

“Als vuit de Mars de mil vuit cents tretze, en las fonts bapt. de la present Parra. de Olesa de Montserrat Bisbat de Barna., lo inf. rit. he batetjat a Maria Eulària Francesca nada lo mateix dia, filla lleg. y nat. de Salvador Matas, pagès, y Maria Janer, conjs. natls. Y habt. en la dita Olesa. Foren Padrins, Baldiri Margarit, pagès, y Maria Gracia Estella, habt. en Olesa.”

APOM, Capsa 5, SAC, Baptismes, vol. X.

“En la Iglesia parroquial de Santa Maria de Olesa de Montserrat, obispado y provincia de Barcelona, á dos de marzo de mil novecientos treinta, el infraescrito Cura párroco de esta de Santa María, previo despacho del Señor Vicario General y cuanto se requiere para la validez y legitimidad del matrimonio, asistió y autorizó el que contrajeron Ramón Badia, soltero, jornalero, de edad veintisiete años, natural de Abrera, vecino de ésta, hijo legítimo de Agustín Badia Pous y Mónica Blasi Ribas, consortes vivientes, naturales de Abrera y Taradell, respectivamente; y María de la Cinta Pino Batiste, soltera, de edad veintiún años, natural de Ascó, vecina de ésta, hija legítima de Antonio Pino Farré y Rosa Batiste Anguera, consortes vivientes, naturales de Ascó. Fueron presentes por testigos Luís Casanovas Solé, soltero y Julio Berzutes García, casado, ambos mayores de edad y vecinos de la presente. Y por ser así, lo firmo,
Pedro Moncunill.”

APOM, Capsa 22, SAC, Matrimonis, vol. 16.

2.1. Les fonts documentals: validesa i tractament

Estem d'acord amb M. Livi-Bacci (1993) que abans d'esmentar els mètodes d'anàlisi demogràfics cal que ens referim al material que constitueix llur objecte d'estudi. Les fonts documentals necessàries per realitzar una tesi fonamentada en la mobilitat de la població són principalment les sèries de fets vitals —baptismes i naixements, noces i matrimonis i, especialment, òbits i defuncions—, però per completar i comprovar la validesa de les dades, cal consultar altres fonts, a banda del registre civil i el sacramentari, com són els censos de població, els padrons municipals d'habitants, els capítols matrimonials, els manuals parroquials, l'*statum animorum*, el cadastre, les matrícules industrials, els censos electorals, els llistats d'alumnes escolaritzats i altra informació a l'abast, atès que, com diu R. García¹:

“El estudio de la población está totalmente condicionado por la disposición de fuentes documentales adecuadas. Las fuentes utilizadas y la selección que de ellas se haga, junto con el marco teórico y la metodología desde la que se analicen, van a determinar en gran medida los resultados de una investigación”.

¹ García, Rocío (2005). *Historias de emigración...*, p. 77.

La preocupació o necessitat de conèixer la població d'un indret ha comportat la creació d'un complex sistema de recollida d'informació de llurs habitants, fos quina fos la finalitat d'aquesta. Així, per exemple, en el cas de l'Estat, a l'Edat Mitjana van realitzar-se els recomptes per llars o fogatges; posteriorment, a l'Edat Moderna, són més habituals els registres parroquials i altres recomptes de població (censos, numeracions, descripcions...) i, ja a l'Edat Contemporània, els padrons municipals, censos de població, les rectificacions dels padrons o altres fonts útils per a l'estudi dels moviments de població com les estadístiques vitals dels registres civils, els anuaris estadístics de l'Institut Nacional d'Estadística... o, fins i tot, les fonts orals mitjançant les entrevistes als propis protagonistes. Davant d'aquest ventall, tradicionalment i per al període d'estudi, les fonts s'han dividit en dues grans etapes, la preestadística i l'estadística. A l'Estat es considera que l'etapa estadística comença amb el cens de 1857² i la publicació del primer llibre del *Movimiento de la población (1861-1870)* [Arango, 1981; Reher, Nogueras i Pombo, 1993; Reher i Valero, 1995; Cusidó, 2011...]; aleshores, les fonts anteriors a aquestes dates es consideren de l'etapa preestadística [Reher i Valero, 1995; Torrents, 1993; Saito, 1997...].

2.1.1. Les fonts documentals preestadístiques

2.1.1.1. Els registres parroquials

En observar, a mitjan segle XX, el creixement demogràfic experimentat als països subdesenvolupats, on la fecunditat no tenia cap tipus de control, L. Henry³ s'interessà per poder trobar unes fonts vàlides per poder contrastar aquest model de fecunditat natural amb l'existent al món occidental en èpoques anteriors. Així fou com s'entrà en contacte amb els registres parroquials que, segons À. Torrents (1993:40), són "l'única font demogràfica europea d'extraordinària riquesa i amb un alt nivell de confiança per la penúria de censos complets i fiables anteriors al segle XIX", perquè tothom hauria d'estar anotat, almenys, un parell de vegades al llarg de la seva vida —en el moment de ser batejat/da i en el moment de ser enterrat/da— i, fins i tot, una tercera vegada si la persona en qüestió arriba a casar-se. Aquests tres esdeveniments vitals —baptismes, òbits i matrimonis— són necessaris, però no únics ni exclusius, per estudiar el comportament de les poblacions del passat; això no obstant, són les fonts primàries bàsiques d'una recerca en demografia històrica anterior a l'aparició del registre civil.

Els sacramentaris, concretament els llibres de baptismes, el llibres de noces i els llibres d'òbits han estat un dels pilars d'aquesta recerca. Deriven, els dos primers, de la

² El primer cens modern de l'Estat el realitzà la Comisión de Estadística General del Reino; el segon, de 1860, cal atribuir-lo a la Junta General de Estadística; des de 1877 fins a 1920 són realitzats i publicats per la Dirección General del Instituto Geográfico y Estadístico; el de 1920, per la Dirección General de Estadística i el de 1930 per la Dirección del Instituto Geográfico Catastral y Estadístico.

³ L'any 1953, Henry va publicar "Une richesse démographique en friche: les registres paroissiaux" a la revista *Population* on destacava l'oblit i, alhora, la riquesa d'aquest tipus de font i, paral·lelament, publicava "Fondements théoriques des mesures de la fécondité naturelle" a la *Revue de l'Institut International de Statistique*, on exposa la seva teoria sobre la fecunditat natural. L'any 1956, juntament amb Fleury, van publicar *Des registres paroissiaux à l'histoire de la population. Manuel de dépouillement et d'exploitation de l'état civil ancien*, per explotar les fonts antigues, especialment els registres parroquials, considerats des d'aleshores com una font demogràfica insubstituïble; i, individualment, *Anciennes familles genevoises. Étude démographique*, on posava en pràctica llur mètode amb un estudi genealògic sobre la burgesia ginebrina. Amb Gautier, dos anys després, aconseguí l'èxit amb *La population de Crulai, paroisse normande. Étude historique*. El 1965 sortí la primera edició del *Nouveau manuel de dépouillement et d'exploitation de l'état civil ancien*, redactat conjuntament amb Fleury i, dos anys més tard, la primera edició del *Manuel de démographie historique* signat únicament per Henry.

vint-i-quatrena sessió del Concili de Trento, capítols I i II, l'11 de novembre de 1563, que estipulava, en referència als rectors, l'obligatorietat de dur a terme uns registres precisos, quant als baptismes i als matrimonis, i que van ser publicades per decret de Felip II vuit mesos més tard [Azcona, 1997; Gual i Millàs, 1999 i 2002; Mols, 1954-1956; Reher i Valero, 1995; Torrents, 1993; Torrents, Valls i Bayona, 2001...]⁴. En relació als òbits, hom ha manifestat que l'obligació de tenir al dia aquest registre no arribà fins l'any 1614, segons el *Rituale Romanum*, imposat per la constitució *Apostolicae Sedi* de Pau V [Mols, 1954-1956; Torrents, 1993...]. Això no obstant, l'enregistrament del òbits i dels baptismes ja era una pràctica habitual, abans de la celebració de l'esmentat Concili, en algunes parròquies dels bisbats de Barcelona (1372), Girona (1502), Tarragona (1543), Augsburg (1548), Narbona (1551), París (1515) o de l'Espanya interior com Alcanyís (1526), Cuéllar (1534), Longares (1474), Orgaz (1509) o, entre altres, Lumbrals (1511) [Mols, 1954:88-89; Pérez, 1980:27-35; Nadal, 1992:98; Gual, 1991e; Torrents, 1993:42]. Per al Baix Llobregat, s'ha comprovat la presència de registres anteriors al Concili de Trento a les següents poblacions: Cervelló —òbits (1466)—; Sant Boi de Llobregat —baptismes (1509) i òbits (1375)—, Sant Climent de Llobregat —baptismes (1531) i òbits (1531)—, Sant Feliu de Llobregat —baptismes (1529)—, Sant Just Desvern —baptismes (1509)— i, fins i tot, Olesa —òbits amb dades esparses des del 1546— [Gual i Millàs, 1999:17].

Els sacramentaris olesans milloren gradualment tant pel que fa a la seva qualitat com a la quantitat d'informació continguda al llarg del temps: la informació nominativa, escassa al principi i nul·la en les defuncions d'albats dels segles XVI, XVII i inicis del XVIII, es completa posteriorment en tots els registres; les defuncions d'albats, amb clars subenregistraments a la primera meitat del XVII, comencen a enregistrar-se amb regularitat a la segona meitat d'aquesta centúria; l'edat en finir apareix regularment a finals del segle XVIII; la pèrdua del cognom del marit en les dones es dona al segle XIX i, entre altres aspectes, la causa de la mort es generalitza al primer terç del segle XIX, malgrat que, excepcionalment, apareixen *causa mortis* en els segles precedents.

Els quadres 2.1, 2.2. i 2.3. recullen la màxima informació que contenen aquests tres sacramentaris de la parròquia d'Olesa de Montserrat al llarg d'aquesta investigació. Això no obstant, dins dels diferents volums consultats hem constatat referències a fets i esdeveniments conjunturals i a les visites pastorals realitzades a la parròquia que ens han estat molt útils per contextualitzar-los.

El registre sacramental olesà presenta certs problemes quant a les llacunes observades en el subenregistrament d'albats dels segles XVI i XVII —principalment, els registres del primer i durant la primera meitat de la segona centúria—, així com les irregularitats i manca d'informació observades en el mateix període [Gual i Millàs, 1999 i 2002], els buits i les desigualtats en les anotacions dels òbits⁵, la desaparició del quinze

⁴ Pérez afirma que: “El Concilio de Trento no hizo sino sancionar la obligatoriedad de lo que se venía practicando en bastantes diócesis con los fines prácticos, en lo que se refiere a los libros de bautizados y matrimonios, «de conocer las relaciones de parentesco y los impedimentos matrimoniales por esta causa entre los fieles», y el decreto tridentino se convirtió en ley apoyado por la Real Cédula de 12 de julio de 1564” [Pérez, 1980:26-27].

⁵ Tot i que hi ha registres anteriors al Concili de Trento —en un lligall dels anys 1546-1552, amb 58 cossos i només 8 albats anotats—, la sèrie no es comença, amb buits i desigualtats, fins al 1590 —amb només 3 cossos enregistrats—, però ja no s'aturarà, almenys fins als nostres dies, malgrat el subenregistrament d'albats de l'època dels Àustria [Gual i Millàs, 2002:68-76].

volum de baptismes (1852)⁶ o l'absència de registres de matrimonis de l'any 1678, la minsa informació dels òbits d'albats fins al 1726⁷ i dels matrimonis fins a mitjan segle XVII⁸ i, finalment, el mal estat de conservació del llibre de nocces corresponent al període 1728-1736⁹. Aquests problemes ens han fet dubtar en l'inici de la nostra recerca, però malgrat aquestes mancances ens hem decidit contemplar totes les dades recollides i iniciar el marc cronològic de la nostra recerca en el segle XVI i perllongar-la fins al 1930¹⁰. En conjunt, però, la conservació del registre sacramental és bona i no ha presentat gaires dificultats a l'hora d'explorar-lo.

Quadre 2.1. La informació subministrada pels llibres de baptisme

Informació general	Informació particular
Oficiant (nom, cognom i càrrec religiós —rector, prevere, vicari...— o llevadora —nom, cognom i estat civil —)	Progenitor (nom, cognoms, ofici, mot, naturalitat, estat vital i, esporàdicament, l'edat)
Parròquia, església o lloc on es realitza el bateig	Mare (nom, cognoms, naturalitat, estat vital i, esporàdicament, l'edat)
Bisbat i província a la qual pertany	Avis paterns (noms, cognoms, procedència i estat vital)
Data del bateig i, posteriorment, del naixement (dia, mes, any i, molt excepcionalment, l'hora)	Avis materns (noms, cognoms, procedència i estat vital)
Padri (nom, cognom, estat civil, ofici, naturalitat, relació familiar...)	Legitimitat (fill/a legítim i natural) i il·legitimitat o abandonament (filla de secret, fill de pares incògnits, fonch portat un minyó ...—)
Madrina (nom, cognom, estat civil, relació familiar...)	Adreça dels progenitors i hora del naixement
Altres informacions conjunturals	Altres informacions (baptismes d'urgència —primsenyat, <i>subconditione</i> ...—, parts múltiples —bessonades—, ètnia —gitano— i altres expressions —fonch fet cristià...—)

Font: APOM, SAC, Baptismes. Elaboració pròpia.

Pel que fa als continguts i el tractament de les fonts cal incidir en alguns aspectes. Respecte als baptismes podem dir que s'han detectat algunes peculiaritats: el fet de no constar-hi el nom del nounat en algunes partides; la confusió que han comportat els fills i les filles de mare casada en segones i ulteriors núpcies; la identificació dels nadons il·legítims; la consignació de baptismes d'urgència anotats als llibres de defunció; la generalització de la data de naixement a partir de 1749, tot i que des del 1698 apareixen molt esporàdicament; la inscripció de la partida de baptismes anys enllà del seu naixement i, finalment, la necessitat de recórrer al segon o tercer nom

⁶ Aquesta mancança s'ha intentat esmenar amb el padró de 1860 i els llibres de nocces i d'òbits posteriors.

⁷ Fins aquest any no s'anoten els noms dels albats i de les albaades d'una manera contínua i generalitzada, però apareixen el nom i cognom del pare, gairebé sempre, i el nom de la mare habitualment des del 1710.

⁸ Fins al 1626 no hi consta, gairebé mai, la naturalitat; l'estat civil del nuvi, tret dels vidus, no consta fins a 1682; la supervivència dels pares no consta regularment fins a 1727 o l'edat dels nuvis no apareix fins a ben entrat el segle XIX.

⁹ Malgrat no conservar-se en bon estat, si que s'han pogut consultar la major part de les partides i, a més, es conserva l'índex de matrimonis del període en el mateix volum; fet que permet tenir la sèrie, potser, completa però amb la pèrdua d'alguna informació com l'ofici, la procedència i l'estat civil anterior a l'enllaç que podem esbrinar amb altres fonts consultades.

¹⁰ Malgrat disposar de dades esparses prèvies a l'inici del marc cronològic de la nostra recerca, ens hem decidit a començar-la el 1586 perquè és quan comencen a disposar de les dades, més o menys contínues, dels matrimonis, els baptismes i els òbits. Pel que fa al final de la recerca hem optat per al 1930 per diferents raons. en primer lloc, l'impacte de la Guerra Civil a Olesa ha comportat la desaparició de molts ciutadans i ciutadanes; en segon lloc, l'adveniment de la proclamació de la II República el 14 d'abril de 1931 i, en tercer lloc, i potser el més significatiu, perquè la transició demogràfica ja s'ha donat abans de 1930 i la forta onada immigratòria posterior ja ha estat abastament estudiada.

per esclarir llur identitat. Això no obstant, hem cregut oportú recollir la informació i un breu comentari sobre la temporalització de les partides de baptisme de la parròquia inscrites, consultades i buidades nominalment en el quadre 2.4. —pàgina següent—.

Quadre 2.2. La informació subministrada pels llibres de noces

Informació general	Informació del nuvi	Informació de la núvia
Data de l'acta (dia de la setmana, dia numèric, mes i any)	Nom, cognoms i, si s'escau, mot del nuvi	Nom i cognoms de la núvia
Oficiant (nom, cognom, càrrec —rector, prevere...—)	Estat civil	Estat civil (si era vídua, pot aparèixer el nom i el cognom del cònjuge anterior i, ocasionalment, llur ofici)
Parròquia o església on es realitza la unió	Edat	Edat
Bisbat o província a la qual pertany	Ofici, professió...	
Llicències (si procedeixen d'una altra parròquia i bisbat)	Naturalitat o residència anterior (parròquia, bisbat...)	Naturalitat o residència anterior (parròquia, bisbat...)
Dates de les amonestacions	Nom, cognom i, si s'escau, mot del pare	Nom i cognom del pare
Testimonis de la unió (noms, cognoms, procedència, estat civil i ofici)	Estat vital del progenitor i llur naturalitat, procedència o residència	Estat vital del progenitor i llur naturalitat, procedència o residència
Dispenses de consanguinitat o de proclames	Ofici del pare	Ofici del pare
Misses de benedicció	Nom i cognom de la mare	Nom i cognom de la mare
Realització de capítols matrimonials (excepcionalment, notari, data i lloc)	Estat vital de la mare	Estat vital de la mare

Font: APOM, SAC, Matrimonis. Elaboració pròpia.

Quadre 2.3. La informació subministrada pels llibres d'òbits

Informació general	Informació particular
Data de l'acta (dia de la setmana, dia numèric, mes i any)	Nom, cognoms (excepcionalment, mot del/de la difunt/a)
Hora, data i lloc de la defunció	Procedència o naturalitat del/de la difunt/a
Oficiant (nom, cognom, càrrec —rector, prevere... —)	Estat civil
Parròquia, església o lloc on es realitza l'enterrament	Edat i/o nivell de maduresa (albat / cos)
Bisbat i província a la qual pertany	Nom/s, cognoms, ofici i estat vital dels progenitors i/o cònjuge (especificant-ne, excepcionalment, el nom i cognom de les ulteriors noces)
Altres informacions conjunturals	Adreça del/de la difunt/a o família
	Ofici
	<i>Causa mortis</i>
	Lloc, fossar... on s'enterra (excepcionalment)
	Administració de sagraments (penitència, unció i comunió)
	Realització de testament (notari, lloc, data i, molt excepcionalment, extracte de llur contingut)
	Realització de novenes, caps d'any i aniversaris

Font: APOM, SAC, Òbits. Elaboració pròpia.

En aquest quadre 2.4. s'evidencia com la representativitat de les variables nominatives i temporals —especialment, les relacionades amb el dia, mes i any del baptisme— és molt alta; mentre que, a banda d'aquelles que no s'han enregistrat per a tot el període, les que designen aspectes demogràfics i professionals presenten uns percentatges d'exhaustivitat menor. Així, l'edat dels progenitors només apareix consignada a la primera dècada del segle XIX: hi ha, d'un total de 1.074 actes de baptisme d'aquest període, 826 edats declarades del pare de la criatura i 777 edats

declarades de la mare de la criatura, representant uns percentatges lleugerament superiors al 70% —un 76,91% i 72,35%, respectivament—, però molt superiors als consignats en aquest quadre¹¹. Això no obstant, volem incidir en les variables geogràfiques, atès que ens referim només als progenitors del nadó que no eren olesans, i observem, tenint en compte que no sempre es registra aquest aspecte, que després de les correccions de les dades brutes el nombre de descendents d'immigrants és considerable: per sobre d'un 20% al llarg del període¹². És a dir, aquest percentatge de pares immigrants palesa que gairebé un de cada quatre criatures batejades a Olesa tenen, almenys, un dels dos progenitors forasters, ja que un 23,38% dels pares i el 20,85% de les mares són d'una altra localitat.

Quadre 2.4. Informació i continuïtat cronològica dels llibres de baptisme¹³

Variables	Dades	%	No consten	%	Observacions
temporals					
Dia de naixement	18.768	60,29	12.363	39,71	Fins a 1749 molt esporàdicament; entre 1761-1769 i 1816-1818, irregularment.
Mes de naixement	18.782	60,33	12.349	39,67	Fins a 1749 molt esporàdicament; entre 1761-1769 i 1816-1818, irregularment.
Any de naixement	18.784	60,34	12.347	39,66	Fins a 1749 molt esporàdicament; entre 1761-1769 i 1816-1818, irregularment.
Dia de baptisme	30.867	99,15	264	0,85	
Mes de baptisme	30.943	99,40	188	0,60	
Any de baptisme	31.131	100,00	0	0,00	
Hora de naixement	3.207	10,30	27.924	89,70	Consta irregularment entre 1857-1859 i 1881-1923
demogràfiques					
Sexe del nadó	31.124	99,98	7	0,02	
Edat de la mare de la criatura	1.627	5,23	29.504	94,77	Només entre 1801-1809 i esporàdicament.
Edat del pare de la criatura	1.737	5,58	29.394	94,42	Només entre 1801-1809 i esporàdicament.
nominatives					
Primer nom de la criatura	30.872	99,17	259	0,83	
Segon nom de la criatura	25.989	83,48	5.142	16,52	Fins a 1640 irregularment i entre 1715-1750, esporàdicament.
Tercer nom de la criatura	23.296	74,83	7.835	25,17	Fins a 1651 esporàdicament; entre 1715-1750, molt esporàdicament.
Primer cognom de la criatura	30.912	99,30	219	0,70	
Segon cognom de la criatura	22.571	72,50	8.560	27,50	No comença a anotar-se amb regularitat fins a 1723.
Nom del pare de la criatura	30.883	99,20	248	0,80	
Nom de la mare de la criatura	30.879	99,19	252	0,81	
Nom i cognom del religiós oficiant ³	3.582	11,51	27.549	88,49	1826-1830, 1855-1860, 1904-1926 i alguns anys solts
Nom del padri de la criatura ⁴	3.454	11,10	27.549	88,90	1751-1763, 1801-1810, 1845-1850, 1925-1930 i alguns anys solts.
Cognom del padri de la criatura ⁴	3.452	11,09	27.674	88,91	1751-1763, 1801-1810, 1845-1850, 1925-1930 i alguns anys solts.
Nom de la madrina de la criatura ⁴	3.478	11,17	27.648	88,83	1751-1763, 1801-1810, 1845-1850, 1925-1930 i alguns anys solts.
Cognom de la madrina de la criatura ⁴	3.370	10,83	27.756	89,17	1751-1763, 1801-1810, 1845-1850, 1925-1930 i alguns anys solts.
activitat					
Ofici del pare de la criatura	24.354	78,23	6.777	21,77	Consten irregularment a partir de 1684.
Ofici de la mare de la criatura	365	1,17	30.766	98,83	Apareixen molt excepcionalment al primer terç del segle XX.
Ofici del padri de la criatura ⁴	2.684	8,62	28.447	91,38	Consten irregularment.
geogràfiques					
Localitat i/o municipi del pare de la criatura ¹	6.497	20,87			
Comarca, província o estat del pare de la criatura ¹	7.279	23,38			
Localitat i/o municipi de la mare de la criatura ²	6.426	20,64			
Comarca, província o estat de la mare de la criatura ²	6.491	20,85			
altres					
Il·legítims	208	0,67			Casos documentats.
Primsenyats	448	1,44			Casos documentats.
Parts múltiples	297	0,95			Casos documentats.
Altres dades del padri de la criatura ⁴	1.455	4,67	29.676	95,33	1751-1763, 1801-1810, 1845-1850, 1925-1930 i alguns anys solts.
Altres dades de la madrina de la criatura ⁴	2.269	7,29	28.862	92,71	1751-1763, 1801-1810, 1845-1850, 1925-1930 i alguns anys solts.

Notes: ¹ Només hem registrat la procedència dels pares no olesans.
² Només hem registrat la procedència de les mares no olesanes.
³ Només hem fet un tax per tal d'aproximar-nos a la incidència en la transmissió del nom.
⁴ Hem fet un tax per tal de veure la incidència en la transmissió del nom i en les relacions d'homogàmia professional.

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

¹¹ Aquest comentari és versemblantment aplicable a la resta de variables que no es consignen al llarg del període i, fins i tot, per aquelles en què només s'ha realitzat un tax.

¹² Si bé es pot afirmar que molts d'aquests progenitors tenen més d'un descendent, no hom pot negar, emperò, que llur descendència és olesana i l'impacte demogràfic és evident, car una cinquena o quarta part dels baptismes té un progenitor, almenys, nouvingut.

¹³ Hem seguit els passos de C. Ros (2003:33-35), però s'han agrupat el nombre de casos detectats i els percentatges corresponents respecte el total d'actes buidades amb la *temporalització*. En canvi, no es presenta la cronologia exacte de les respectives variables consignades; només un breu comentari respecte d'això. D'altra banda, hem afegit certes dades geogràfiques com les comarques, províncies o estats o el sexe, aspectes dels quals no hi ha una referència explícita a la font. En aquesta línia, quant a la procedència dels progenitors, val a dir que hem recuperat moltes d'aquestes dades gràcies al treball inèdit de M. Font, "Els cognoms de la gent d'Olesa (segles XIII-XX)", i l'observació directa dels registres. Cal recordar que hem consultat tant els llibres de baptismes del APOM com els llibres d'instrucció i el registre civil del RCOM.

Quant als llibres d'òbits —diferenciem els cossos¹⁴ dels albat¹⁵—, les observacions a destacar són les següents: l'anotació de novenes, caps d'any i aniversaris dels adults que poden portar a error si no es fa en cura la recopilació de la informació; l'absència del nom del noi o noia abans de 1710 i, esporàdicament, fins a 1726, any en què també es fa habitual l'aparició del cognom de la mare; la consignació amb el cognom del cònjuge de les dones casades i vídues, fins ben entrat el segle XIX quan ambdues apareixen amb els seus propis cognoms; l'absència de l'edat dels difunts i de les difuntes fins al darrer quart del segle XVIII, tot i que des del 1742 apareixen esporàdicament; l'aparició de les causes de mort segons certificació facultativa des del 1838 en endavant¹⁶, tot i que en els primers volums ja apareixen algunes consignacions de morts violentes i accidentals, principalment; i, finalment, la duplicitat de partides, especialment, l'any 1838 repetit íntegrament en els volums 10 i 11 d'òbits. Tal i com hem fet amb els baptismes, hem cregut oportú recollir en el quadre 2.5. la informació i un breu comentari sobre la temporització de les partides de defunció de la parròquia olesana inscrites, consultades i buidades nominalment.

Quadre 2.5. Informació i continuïtat cronològica dels llibres d'òbits¹⁷

Variables	Dades	%	No consten	%	Observacions
temporals					
Dia de l'enterrament	23.596	98,75	299	1,25	
Mes de l'enterrament	23.674	99,08	221	0,92	
Any de l'enterrament	23.895	100,00	0	0,00	
Hora de la defunció	1.837	7,69	22.058	92,31	
demogràfiques					
Sexe difunt	23.693	99,15	202	0,85	El 92,08% d'aquests casos en què no consta el sexe són albat.
Estatus eclesiàstic del difunt (cos/albat)	23.893	99,99	2	0,01	
Edat difunt	20.436	85,52	3.459	14,48	L'edat consta de 1772 a 1930.
Supervivència pare del difunt	654	2,74	23.241	97,26	Entre 1701-1901 i molt irregularment.
Supervivència de la mare del difunt	560	2,34	23.335	97,66	Entre 1701-1901 i molt irregularment.
nominatives					
Nom difunt	22.736	95,15	1.159	4,85	El 95,95% d'aquests casos en què no consta el sexe són albat.
Primer cognom difunt	23.355	97,74	540	2,26	El 51,30% d'aquests casos en què no consta el nom són albat.
Segon cognom difunt	16.090	67,34	7.805	32,66	Fins al 1725 no consta gairebé mai; després, irregularment.
Nom del pare del difunt	20.508	85,83	3.386	14,17	Recollits entre 1701 i 1930; no consten sempre.
Nom de la mare del difunt	20.313	85,01	3.582	14,99	1701-1727, molt irregularment; 1728-1930, regularment.
geogràfiques					
Localitat o municipi del difunt ¹	2.397	10,03			
Comarca, província o estat del difunt ¹	3.749	15,69			
Localitat o municipi del pare del difunt ¹	1.650	6,91			1701-1740; 1749-1859; 1879-1921 i 1929-1930 i irregularment.
Comarca, província o estat del pare del difunt ¹	1.640	6,86			1701-1740; 1749-1859; 1879-1921 i 1929-1930 i irregularment.
Localitat o municipi de la mare del difunt ¹	1.570	6,57			1735-1738, 1749-1859, 1881-1921 i 1929-1930 i irregularment.
Comarca, província o estat de la mare del difunt ¹	1.542	6,45			1735-1738, 1749-1859, 1881-1921 i 1929-1930 i irregularment.
Adreça del difunt	2.320	9,71			Apareix molt irregularment entre 1702 i 1930.
activitat					
Ofici difunt	2.359	9,87	21.536	90,13	Molt irregularment.
Ofici del pare del difunt	10.556	44,18	13.339	55,82	Molt excepcionalment entre 1701 i 1859.
altres					
Causa mortis difunt	10.100	42,27	13.785	57,69	A partir de 1835 es comencen a inscriure amb regularitat.
Sagrament de la penitència	8.331	34,87	15.564	65,13	Aquesta informació s'ha recollit per al període 1701-1930.
Sagrament de l'eucaristia	8.286	34,68	15.609	65,32	Aquesta informació s'ha recollit per al període 1701-1930.
Sagrament de la unció	8.350	34,94	15.545	65,06	Aquesta informació s'ha recollit per al període 1701-1930.
Testà el difunt?	5.527	23,13	18.368	76,87	Aquesta informació consta entre 1701 i 1917 en algunes actes.
Ofici religiós administrat	10.914	45,67	12.981	54,33	Del 1701 al 1852, i en algunes actes soltes.
Rebé novena o cap d'any?	1.689	7,07	22.206	92,93	Del 1701 al 1852, irregularment.

Notes: ¹ Només hem registrat la procedència dels difunts i progenitors no olesans documentats.

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

¹⁴ Denominació amb què es fa referència als adults, és a dir a la persona que a l'hora de la mort pot rebre els tres sagraments, dos o només un, segons les circumstàncies.

¹⁵ Denominació amb què es fa referència als infants i les minyones, és a dir a les criatures *virginals* i angelicals que, sovint, encara no havien fet la Primera Comunió —tot i que aquesta apreciació no té una fàcil comprovació— i que en context d'Antic Règim aquesta no es realitzava en una edat determinada i concreta. Per a més informació pel que fa a la denominació d'albat podeu consultar Codina (2001 i 2002) o Pérez (1980).

¹⁶ En el cas olesà la consignació de les causes de mort es comencen a enregistrar amb regularitat l'any 1835.

¹⁷ Vegeu nota 14 d'aquest capítol. Cal recordar que hem consultat tant els llibres d'òbits de l'APOM com els llibres d'instrucció i el registre civil de defunció del RCOM.

En el quadre 2.5. es presenta el nombre de casos i el percentatge de les llacunes informatives de les variables extretes dels obituaris que s'han emprat per a realitzar aquesta recerca. S'evidencia com la representativitat de les variables nominatives i temporals —tret de l'hora de la defunció i del segon cognom— és molt alta, sempre per sobre del 84% de les actes buidades tot i els subenregistrament de dades fins al primer quart del segle XVIII; mentre que, a banda d'aquelles que no s'han enregistrat per a tot el període, les que designen aspectes geogràfics i professionals presenten uns percentatges d'exhaustivitat menor. Tanmateix, les variables demogràfiques divergeixen força: si bé les relacionades amb l'*estatus* eclesiàstic del difunt¹⁸ i el sexe d'aquest presenten valors superiors al 99% de les partides buidades, les relacionades amb la supervivència dels progenitors —atès que aquestes només consten a partir del segle XVIII— i les relacionades amb l'edat dels difunts —que s'enregistren des de 1772 a 1930— presenten uns percentatges menors. Això no obstant, volem incidir en les variables geogràfiques, atès que ens referim només als progenitors del difunt que no eren olesans, i observem, tot i que no sempre es registra aquest aspecte, que el nombre de possibles immigrants descoberts és significatiu: 3.749 difunts no olesans i 3.220 progenitors d'ambdós sexes no són d'aquesta parròquia d'estudi¹⁹.

Respecte als llibres de matrimoni hem constatat els inconvenients següents: el subenregistrament d'alguna informació —l'ofici femení no apareix gairebé mai i el dels homes en algunes ocasions no hi consta, l'absència del segon cognom fins el 1726, l'edat dels contraents no es generalitza fins l'any 1875, tot i que en algunes partides anteriors hi pot constar, i l'estat anterior al matrimoni, principalment en els homes—; el buit enregistrat al volum 6 i esclarit en una nota del rector Manel Terrades que ens informa que manquen les partides de l'agost de 1873 al gener del 1874, tret de les “dos o tres” que hi consten²⁰; el possible subenregistrament de l'any 1822 per la crema de la rectoria²¹ i, finalment, la procedència, la naturalitat, la residència anterior o bé l'origen dels contraents que en molts casos es passa per alt per l'absolut desconeixement per part del capellà o, altrament, la coneixença íntegra dels parroquians fins al punt que el rector no creu necessària llur anotació en el registre. Tal i com hem fet amb els baptismes i les defuncions, hem cregut oportú recollir en el quadre 2.6. —pàgina següent— la informació i un breu comentari sobre la temporització de les partides de matrimoni de la parròquia olesana inscrites, consultades i buidades nominalment.

Aquest quadre 2.6. presenta el nombre de casos i el percentatge de les llacunes informatives de les variables que s'han emprat dels matrimonis per a realitzar aquesta recerca. S'evidencia com la representativitat de les variables nominatives sempre presenten uns percentatges superiors al 72% i que les variables temporals consten pràcticament sempre. En canvi, observem com hi ha certes omissions remarcables en la font pel que fa a les variables geogràfiques —amb grans diferències entre la naturalitat d'ambdós contraents, amb més del 97% de casos coneguts, i la de llurs progenitors, amb uns percentatges netament inferiors al 45% del total— i d'activitat —amb diferències importants entre les dades del nuvi respecte al pare i sogre i amb valors relatius sempre

¹⁸ Ens referim així a la diferenciació observada en els llibres d'òbits entre els cossos i els albats. Quant a la qüestió dels albats vegeu, entre altres, *El temps dels albats* de J. Codina (2001).

¹⁹ Això, no obstant, si bé és cert que molts d'aquests progenitors tenen més d'un descendent, no s'ha de menystenir que representen gairebé un 14% del total de difunts.

²⁰ Vegeu nota 26 capítol 1. No hem pogut recórrer als sacramentaris d'Esparreguera perquè aquests no es conserven. Tampoc hi ha matrimonis en el registre civil olesà d'aquest període.

²¹ Vegeu nota 19 capítol 1.

inferiors al 35%, tret dels cònjuges que consten en el 86,38% dels casos— degut a les omissions observades entre 1599-1700 i 1727-1735²². Aquesta diversitat també l'observem en les variables demogràfiques atès que l'estat anterior dels nuvis i núvies presenten uns percentatges prou importants, tot i que els de la núvia són clarament superiors als del nuvi —un 2,14% d'omissions per a elles i un 18,17%, per a ells—; mentre que la supervivència enregistrada dels respectius progenitors oscil·la entre el 57,36% dels pares de la núvia i el 60,75% de la mare del nuvi. També s'evidencia com el segon cognom es generalitza a partir de 1726 i que l'edat dels contraents comença a consignar-se, habitual i normalment, a partir del 1875.

Quadre 2.6. Informació i continuïtat cronològica dels llibres de noccs²³

Variables	Dades	%	No consten	%	Observacions
temporals					
Dia del casament	6.803	98,24	122	1,76	
Mes del casament	6.812	98,37	113	1,63	
Any del casament	6.925	100,00	0	0,00	
demogràfiques					
Estat civil del nuvi	5.667	81,83	1.258	18,17	Del 1682 a 1930, amb excepcions; abans només els vidus.
Estat civil de la núvia	6.777	97,86	148	2,14	
Supervivència pare del nuvi	4.030	58,19	2.895	41,81	Importants omissions entre 1599-1700 i 1727-1735.
Supervivència mare del nuvi	4.207	60,75	2.718	39,25	Importants omissions entre 1599-1700 i 1727-1735.
Supervivència pare de la núvia	3.972	57,36	2.953	42,64	Importants omissions entre 1599-1700 i 1727-1735.
Supervivència mare de la núvia	4.165	60,14	2.760	39,86	Importants omissions entre 1599-1700 i 1727-1735.
Edat del nuvi	1.817	26,24	5.108	73,76	Des de 1875 a 1930; amb anterioritat, molt excepcionalment.
Edat de la núvia	1.818	26,25	5.017	72,45	Des de 1875 a 1930; amb anterioritat, molt excepcionalment.
nominatives					
Nom del nuvi	6.915	99,86	10	0,14	
Primer cognom del nuvi	6.915	99,86	10	0,14	
Segon cognom del nuvi	5.056	73,01	1.869	26,99	Des de 1726 a 1930; amb anterioritat, molt esporàdicament.
Nom del pare del nuvi	5.538	79,97	1.387	20,03	Importants omissions entre 1599-1700 i 1727-1735.
Nom de la mare del nuvi	5.537	79,96	1.388	20,04	Importants omissions entre 1599-1700 i 1727-1735.
Nom de la núvia	6.917	99,88	8	0,12	
Primer cognom de la núvia	6.896	99,58	29	0,42	
Segon cognom de la núvia	5.040	72,78	1.885	27,22	Des del 1726 a 1930; amb anterioritat, molt esporàdicament.
Nom del pare de la núvia	5.551	80,16	1.374	19,84	Importants omissions entre 1599-1700 i 1727-1735.
Nom de la mare de la núvia	5.553	80,19	1.372	19,81	Importants omissions entre 1599-1700 i 1727-1735.
geogràfiques					
Naturalitat del nuvi	6.738	97,30	187	2,70	
Comarca, província o estat del nuvi ¹	6.925	100,00	0	0,00	
Naturalitat del pare del nuvi	3.060	44,19	3.865	55,81	Importants omissions entre 1599-1700 i 1727-1735.
Comarca, província o estat del pare del nuvi ¹	3.058	44,16	3.867	55,84	
Naturalitat de la mare del nuvi	2.896	41,82	4.029	58,18	Importants omissions entre 1599-1700 i 1727-1735.
Comarca, província o estat de la mare del nuvi ¹	2.890	41,73	4.035	58,27	
Naturalitat de la núvia	6.761	97,63	164	2,37	
Comarca, província o estat de la núvia ¹	6.901	99,65	24	0,35	
Naturalitat del pare de la núvia	3.062	44,22	3.863	55,78	Importants omissions entre 1599-1700 i 1727-1735.
Comarca, província o estat del pare de la núvia ¹	3.060	44,19	3.865	55,81	
Naturalitat de la mare de la núvia	2.905	41,95	4.020	58,05	Importants omissions entre 1599-1700 i 1727-1735.
Comarca, província o estat de la mare de la núvia ¹	2.898	41,85	4.027	58,15	
Residència anterior d'algun d'aquests personatges ²	1.437	20,75	5.488	79,25	
activitat					
Ofici del nuvi	5.982	86,38	943	13,62	Omissions destacades per als anys: 1611-25; 1671-80 i 1727-35.
Ofici del pare del nuvi	2.113	30,51	4.812	69,49	Importants omissions entre 1599-1700 i 1727-1735.
Ofici del pare de la núvia	2.300	33,21	4.625	66,79	Importants omissions entre 1599-1700 i 1727-1735.
altres					
Estratègies matrimonials ³	338	4,88	6.587	95,12	

Notes: ¹ Les comarques, províncies... han estat afegides en detriment dels bisbats, regnes... que apareixen a la font, originalment.
² Hom tracta de la consignació de la residència anterior d'alguna de les persones referides a l'acta de matrimoni.
³ Estratègies descobertes durant la introducció de les dades en observar relacions de parentiu, llicències edesiàstiques...

Font: APOM, RCOM, AHMOM i ACB. Elaboració pròpia.

C. Ros (2003) observa també que les variables de tipus nominatiu, l'estat civil i el lloc de naixement tenen una representativitat alta, mentre que presenten un percentatge d'exhaustivitat menor les que designen l'origen geogràfic, l'ofici dels pares

²² El creuament de les noccs amb els baptismes i els òbits, juntament amb la consulta del treball inèdit de Font, "Els cognoms de la gent d'Olesa (segles XIII-XX)", ens ha permès descobrir la naturalitat d'ambdós nuvis que no constaven als llibres de matrimoni, capítols matrimonials, manuals notariais i esposalles buidades.

²³ Vegeu nota 11 d'aquest capítol. Cal recordar que hem consultat els llibres de noccs de l'APOM, els llibres d'instrucció de matrimonis i el registre civil de casats del RCOM, esposalles de l'ACB, capítols matrimonials de l'APOM, AHMOM i d'Esparreguera [Estruch, www.scgenalogia.org (2012)] i els manuals notariais de l'APOM. De tal manera, un 0,37% de les partides buidades corresponen als capítols olesans, el 0,64% a les esposalles de l'ACB, un altre 0,37% als manuals parroquials, un 0,68% als capítols esparreguerins i el 97,94% als llibres de noccs i d'instrucció olesans.

i la supervivència dels pares dels nuvis en dos grans períodes del segle XIX: 1801-1838 i 1858-1868. En aquesta línia, J. Dupâquier i J.P. Pélissier (1992) han afirmat que les llacunes informatives existents en les actes de matrimoni franceses no sempre eren degudes a la negligència de l'eclesiàstic encarregat d'omplir la partida, sinó que un alt percentatge d'aquests buits d'informació es podria explicar per l'absència física del pare o del sogre, generalment perquè aquests havien mort abans de l'esdeveniment. En el cas olesà s'evidencia que aquestes llacunes es donen en el segle XVI-XVIII i no en el segle XIX, que és el marc cronològic de l'estudi realitzat per aquests dos investigadors francesos, per la mala conservació de la documentació o pel subenregistrament detectat al llarg de l'alta edat moderna, sense menystenir, però, la possible absència d'algun dels progenitors en el moment de contraure matrimoni.

Tanmateix, tal i com s'han fet en altres recerques [Gual i Millàs, 1999; Ros, 2003...], sempre que hem pogut observar, s'ha procurat omplir les llacunes informatives existents per tal d'obtenir una base de dades més completa. Així, hem cregut oportú menystenir la consignació del bisbat de procedència dels nouvinguts i reemplaçar-la per la comarca si són autòctons del país, la província si venen de la resta de l'Estat o la nacionalitat o estat d'on provenien si eren estrangers. D'altra banda, no hem cregut oportú obrir un camp o variable específica per a la residència anterior dels contraents o els seus progenitors, atès que el percentatge de casos enregistrats és molt baix —un de cada cinc casos—, hem anotat aquestes en un camp comú; en canvi, si que hem creat un camp per recollir la variable de les estratègies matrimonials a partir de la introducció de dades²⁴. A més, s'han anotat en un altre camp les observacions: les ulteriors noces d'algun dels contraents o altres progenitors; una declaració de *nulitat*²⁵ o, entre altres aspectes, l'expressió *extractum, extracte...* anotada al marge de les partides de baptisme, de defunció o de noces²⁶. Però tot i l'esforç de reconstrucció, algunes variables encara presenten un important subenregistrament, tal i com es pot veure en els quadres 2.4, 2.5. i 2.6.

En conjunt, i això també és vàlid per a les altres fonts consultades, els freqüents canvis ortogràfics en els cognoms han constituït un obstacle seriós a l'hora de realitzar el nostre buidatge. Per aquest motiu s'han normalitzat i unificat, especialment, els noms, els cognoms, els topònims i els oficis o altres activitats consignades²⁷.

Altrament, els arxius parroquials disposen d'altra documentació força interessant per poder complementar la informació dels olesans i les olesanes: les fonts notariales. Aquest fons ens posa en contacte amb aspectes econòmics, jurídics o de la història de les mentalitats, a banda dels d'indole demogràfica. Així, tant els testaments (des del 1500) com els inventaris *post-mortem*²⁸ permeten posar per escrit totes les donacions, els llegats i les disposicions, o altres operacions de compra i venda que acrediten, d'aquesta manera,

²⁴ És possible que se'ns hagi pogut escapar algun cas, però hem comptabilitzat aquells casos en què consta un matrimoni entre parents, una referència als diferents graus d'afinitat o els possibles casos d'endogàmia familiar.

²⁵ No consten les justificacions d'aquesta *nulitat*, tot i que podem llegir que es tracta d'un enllaç celebrat el 16 de maig de 1756 per la Cúria Episcopal de Barcelona i la Metropolitana de Tarragona el 1762 [APOM, Capsa 18, SAC, Matrimonis, vol. 3, 16/05/1756].

²⁶ Creiem que fa referència a la redacció de la còpia de la partida en qüestió per la demanda d'aquesta documentació per part de la persona interessada ja sigui per a justificar algun fet vital o per a contraure matrimoni en una altra parròquia.

²⁷ Més endavant emfatitzarem en aquesta qüestió.

²⁸ En el cas d'Olesa aquests documents es conserven tant a l'AHMOM, Capsa A39. Inventaris (s. XVII-XVIII); com a l'APOM dins dels *Manuals* o en documents solts.

llurs títols i els drets de propietat i, per tant, aquestes dues fonts són necessàries per conèixer el procés de formació del patrimoni familiar i la seva jurisdicció, al marge de l'actitud davant la mort, però ací hem buidat amb finalitats estrictament demogràfiques²⁹. D'altra banda, els manuals, documentats des del 1442, ens informen dels conflictes jurisdiccionals, de la conflictivitat social, de l'aplicació de la fiscalitat de les hisendes locals, de la creació de censals i, entre altres aspectes, dels canvis de la titularitat quant a la propietat³⁰. I, menció especial mereixen els capítols matrimonials, conservats tant a l'APOM com a l'AHMOM i habituals a la Corona d'Aragó fins al segle XIX, perquè ens il·lustren, a més dels aspectes demogràfics, de continguts socials i, en particular, de la història de la família des del segle XVI fins al segle XVIII; aquests capítols són, així, com un *status* familiar redactat en motiu d'un possible enllaç matrimonial [Torrents, 1993] que es converteixen en l'element dinàmic que marca la col·locació dels fills [Ferrer, 1987a], alhora que en la present recerca han estat utilitzats per contrastar la presumpta *universalitat* atribuïda per J. Codina (1997). En aquest sentit, hem buidat mil trenta-vuit capítols, dels quals vuit-cents noranta-cinc estan datats entre el 1600 i el 1799; aquests darrers s'han comparat amb els 6.929 matrimonis amb què treballem, de tal manera que hem observat una coincidència entre els capítols i les noces en sis-centes quaranta-dues ocasions —més dels dos terços dels capítols buidats—³¹.

A banda d'aquests tres sagraments *vitals*, n'hi ha dos més força generalitzats i d'obligatorietat per als catòlics com són la comunió pasqual —o obligació de confessar i combregar almenys una vegada a l'any per Pasqua Florida— i la confirmació —que impartida, sovint, per un bisbe simbolitza, generalment, el pas de jove a adult i el de l'Esperit Sant sobre el cristià per confirmar-lo en la gràcia del baptisme—. Malauradament no es conserven les llibretes de comunió fins al segle XX, però sí diversos lligalls i volums de confirmacions des de 1636 en endavant³². El conjunt d'aquests cinc sacramentals constitueixen el que hom denomina *quinqui librorum*.

I, fins i tot, també hi ha altres documents com els expedients matrimonials i llicències matrimonials d'època contemporània³³ i d'altres tant o més importants, si més

²⁹ El fet de consignar el nom, el cognoms i l'estat civil del testador i altres dades de familiars ens són de gran utilitat per identificar i esclarir dubtes en les defuncions.

³⁰ En el sisè manual s'han enregistrat matrimonis, capítols matrimonials i partides de defunció del segle XVI [APOM, Capsa 89, NOT. Manuals i testaments, vol. 6].

³¹ Dels 1.038 capítols, 953 estan datats anualment, en 15 ens consta que corresponen al segle XVIII, 68 no tenen cap datació i altres 2 són molt incomplets. Cal dir que entre els capítols dipositats als arxius olesans, hem constatat 26 capítols repetits. Així, doncs, els 253 contractes matrimonials que no apareixen en els llibres de matrimoni podrien ser capítols que no arribaren a bon port pel fet que algun dels dos cònjuges va morir abans de poder contraure el matrimoni canònic, en altres casos podria tractar-se de capítols dipositats a Olesa i enllaços celebrats en altres poblacions o, fins i tot, podríem pensar que la relació no va arribar al matrimoni per manca d'amor entre els contractants. Òbviament desconeixem aquests percentatges, tot i que podríem calcular la primera hipòtesi suggerida. Tanmateix, els capítols d'Esparreguera, dipositats a l'ACA, registren uns 130 capítols d'olesans i olesanes dels quals una seixantena, gairebé, no ens consten enterrats a Olesa mentre que els restants sí que els trobem enregistrats [Estruch, www.segenalogia.org (2012)], la qual cosa podria corroborar la hipòtesi suggerida.

³² S'han observat les realitzades entre 1636 i 1677 per poder complementar els buits documentals d'albats de la segona meitat del segle XVII.

³³ El buidatge d'aquesta font complementària [APOM, Capsa 36. SAC. Llicències matrimonials (1820-1877); Capsa 37. SAC. Llicències matrimonials (1893-1907) i Capsa 38. SAC. Llicències matrimonials (1907-1917)] no ha permès documentar cap matrimoni del segle XVIII, la qual cosa ens hauria pogut complementar el mal estat del segon volum de noces [APOM, Capsa 17, SAC, Matrimonis, vol. 2].

no per als olesans i no olesans³⁴. El quadre 2.7. recull la darrera classificació realitzada a l'APOM³⁵.

Quadre 2.7. Quadre de classificació de l'APOM

1)	Libres Sacramentals i afins	
1	Baptismes	s. XVI
2	Comunions	s. XX
3	Confirmacions	s. XVII
4	Matrimonis	s. XVI
5	Defuncions	s. XVI
6	Consentiments Paterns	s. XIX
7	Llicències Matrimonials	s. XIX
8	Expedients Matrimonials	s. XX
2)	Administració	
1	<i>De Statu Animarum</i> i Inventaris parroquials	s. XIX
2	Consueta	s. XX
3	Visites Pastorals i Llibre d'Obra	s. XIX
4	Comunitat de Preveres -comptes i censals-	s. XVII
5	Rendes de l'Hospital, Cementiri i Funerària	s. XVII
6	Fundacions de Beneficis, Causes Pies i Llegats Piosos	s. XVII
7	Aniversaris, Celebracions, Misses i Cantars	s. XVIII
8	Ampliació i Reforma del Temple Parroquial	s. XX
9	Correspondència Vària	s. XVIII
10	Funcionament Intern	
3)	Confraries, altars i associacions	
4)	Libres Notarials	
1	Manuels	s. XV
2	Testaments	s. XVI
3	Processos	s. XVIII
4	Capítols Matrimonials i Vària	s. XVI
5)	Pergamins	
6)	Impressos	
1	Col·lecció de Goigs (Fons de l'Associació d'Amics dels Goigs d'Olesa)	
2	Col·lecció d'Estampes	
3	Full Dominical	s. XIX
4	Full Parroquial	s. XIX
7)	Arxiu fotogràfic	
8)	Arxiu Musical	
1	Partitures	
2	Documents d'àudio	
9)	Vidioteca	
10)	Biblioteca Boada-Bayona	
	Pergamins	s. XIV
	Llibre de pagès manuscrits	s. XVII
	Biblioteca	s. XVI
	Documentació diversa	s. XVI
11)	Biblioteca de suport -història local i religió-	

Font: Millàs, C.; Monclús, R. i Rota, X. (2006).

En un altre àmbit de coses, s'ha pogut constatar com els bisbes, o bé els seus delegats, revisaven els llibres sacramentals amb la intenció d'esmenar o corregir errades o omissions en què els rectors haguessin pogut incórrer³⁶. Sovint, el bisbe anotava en el

³⁴ Com el testament de Santa Paula Montalt o la referència més antiga a la "la Passió d'Olesa" i datada el 1538 [Millàs, Monclús i Rota, 2006].

³⁵ Vegeu la comunicació de Millàs, Monclús i Rota, "Los archivos parroquiales de los arziprestados del Baix Llobregat: el ejemplo del Arxiu Parroquial d'Olesa de Montserrat", presentada a la Jornada sobre los Archivos Parroquiales como fuente para la historia social de la población. Un homenaje a Àngels Torrents Roses, celebrada a Barcelona el 24 de febrer de 2006.

³⁶ Això ho hem pogut constatar en diverses parròquies de la comarca on s'ordena que es facin constar als llibres d'òbits tant els que fan testament com els que han mort sense testar, posant-hi dia, mes i any [APC, Defuncions, vol. 1655-1763, 21/05/1685; APCR, Defuncions, vol. 1655-1730, 20/05/1685] o bé la

mateix llibre quines rectificacions calia fer i així exhortar als rectors a emplenar correctament les partides segons la normativa vigent. I, fins i tot, els propis rectors intentaven esmenar possibles mancances dels sacramentaris, tal com consta en una carta adreçada el 26 d'octubre de 1835 pel prevere olesà demanant l'autorització per inscriure unes partides soltes dins el volum corresponent i en el qual podem llegir³⁷:

“Don Jacinto Bruguera, p^{bro} Economo de la Iglesia P^{arral} de Santa Maria de la Villa de Olesa de Monserrate, del presente Obispado, con el debido respeto, á V.S. Expone: q^e empieza el año 1823 y continua en el presente, se hallan, desde el fol. 100 hasta el 104 q^e corresponde al mes de Octubre de 1833 hasta el Setiembre de 1834, unas diez y ocho partidas en papeles sueltos, y algunas otras q^e si bien se hallan en el referido libro P^{arral} estan sin concluir, firmar, ni rubricar q^e dejó D. Bonifacio Sabater, Economo, en aquel entonces, de esta Iglesia P^{arral}.

Y como dichas partidas de Obitos se hallan sin formalidad alguna en perjuicio de los q^e sea interes, y hallandome en el caso de haber de librar alguna de ellas q^e no está ni concluida ni firmada.

A V.S. pido y suplico, conceda el debido permiso para inscribir en el referido libro de obitos, las partidas sueltas y las q^e se hallan sin concluir, ni firmar, para así, poder librar la fe q^e se pide con la debida formalidad”.

I tot seguit, hi consta la resposta des de la seu episcopal barcelonina, datada el dia 24 de novembre de 1835³⁸:

“Visto lo espuesto en la presenta solicitud, damos nuestro permiso y licencia á D. Francisco Bruguera para inscribir en el libro de Obitos de la P Iglesia de Olesa de Montserrat y dejarlas en la forma que corresponde, no solamente la partidas que si estan en la misma, si que tambien todas cuantas encuentre no esten como corresponde, informándose bien por medio de testigos para arreglar las que no estan concluidas, para que se las pueda dar entera fe y credito como las demas anotadas por el R^{do} Sabater en sus respectivos lugares”.

És, emperò, més significativa, potser, l'observació que hem trobat a l'inici del volum de baptismes que es començà l'any 1812 i ens preveu de possibles omissions arran de l'incendi de la rectoria el 25 de gener de 1823³⁹:

“En la Vila de Olesa de Montserrat, Bisbat de Barcelona, als vint y sinch de Janer del Any mil vuit cents vint y sinch.

Dⁿ Mariano Casanovas P^{bro} y Economo de la present Parroquia de Olesa y com a tal Notari publich per la redacció y demás actas annexes al ofici parroquial, Certifico q^e habent manifestat al Mt I^{lle} Sr Vicari General Dⁿ Pere Josep Avellà q^e lo dia vint y sinch de Janer del

inclusió de decrets eclesiàstics com el del bisbe Andreu de Orbes del dia 11 de febrer de 1724 que exhortava, sota una pena de 23 lliures barcelonines, a fer constar “los noms y cognoms de tots los Difunts que moriran en la respectiva Parròquia y del Notari en poder del qual auran fet, é ordenat son testament” [APCR, Defuncions, vol. 1655-1730]. Ambdues reclamacions suggereixen una subanotació dels registres d'òbits en les parròquies barcelonines dels segles XVII i XVIII? Aquesta visita pastoral corresponent a Abrera no se'n fa referència, només es diu que s'ha fet la visita i es signa [APA, Defuncions, vol. 1658-1731, 02/10/1685] i en el cas d'Olesa observem que aquesta orde del bisbat en la visita pastoral del 13 d'octubre de 1772, i realitzada pel bisbe Josep Climent, encara no es complia plenament: “Havent visitat lo pnt. Llibre de Òbits de la Parra. de Sta. Maria de Olesa, y encontrat, que en moltas partidas falta lo dia de la mort, y si ha fet, o no testament, provehim y manam, que en lo sucesiu se arreglen en tot á la formula que prescriu lo Ritual de Ntre. Bisbat” [APOM, Capsa 27, SAC, Defuncions, vol. 7].

³⁷ APOM, Capsa 29, SAC, Defuncions, vol. 10.

³⁸ APOM, Capsa 29, SAC, Defuncions, vol. 10.

³⁹ APOM, Capsa 5, SAC, Baptismes, vol. 12.

D'acord amb aquesta anotació hem pogut constatar, tant als obituaris com en els baptismes, que en les actes d'aquests anys consten expressions i manifestacions dels rectors salvaguardant-se de la declaració. I, així mateix, hem pogut observar aquests deu folis que inclouen referències a partides de baptismes dels anys compresos entre 1816 i 1823.

any mil vuit cents vint y sinch la crema de la Casa Rectoria de la present Vila y q^e en dita crema se habian perduto alguns llibres Parroquials, lo qe seria de sumo perjudici de tota la Parroquia sino se procuraba subsanar tal desgracia, me ha previngut y manat de paraula q^e valentme dels medis més proporsionats y prenent los informes convenientes y las noticias necesarias, forme novament del millor modo possible los llibres cremats, lo que paso a verificar, per lo respectiu a Baptismes, en lo modo y forma següent de acord ab lo Magnífich Ajuntament

Primerament, se adverteix als R^{os} Economos o Parrocos sucesius de esta Parroquial Iglesia q^e com era casi del tot impossible, o al menos molt dificultos poder posar en seguida lo un baptisme després lo altre en el dia y mes corresponent, per aixó se trobará al índice el abecedari als cognoms y el folio q^e se citarà, en q^e ab facilitat, mirantse se trobará el dia, el mes y any. No obstant q^e jamais anirá lo un any per lo altra comentantse lo any 1816, 1817... fins lo dia vint y sinch de Janer del any mil vuit cents vint y tres q^e fou lo dia de la crema.

En segon lloch, se adverteix q^e si faltan alguns noms (q^e judico seran per la omisió de las partidas al donar los Pares, o aquells a qui posaran per al grau familiar) estos baptismes se trobaran deu fulls antes del ultim llibre ab son index corresponent.

Olesa de Montserrat, Bisbat de Barcelona, als vint y sinch de abril del any mil vuit cents vint y sinch”.

A més d'aquestes observacions i crítiques dels visitadors, hem pogut documentar com s'havien de completar les actes de defunció, de noces o les partides de baptisme. En aquest sentit, la primera plana del setzè volum d'òbits, de l'any 1859, consta com s'han d'omplir les actes de defunció⁴⁰ i en el volum dinovè dels llibres de baptisme com s'han de consignar les partides d'aquest esdeveniment⁴¹.

Amb anterioritat a aquest formulari de la segona meitat del segle XIX, disposem dels formularis oficials, segons la legislació vigent i d'acord amb la Real Ordre de l'1 de desembre de 1837, per tal de redactar correctament les actes en la llengua oficial de l'Estat⁴². Les diferències entre ambdós formularis contemporanis són remarcables en la forma, però no en el contingut. Això no obstant, voldríem destacar que la resposta dels rectors, vicaris i preveres a l'hora d'aplicar-los és molt diferent. Si bé, el formulari de mitjan segle XIX comença a aplicar-se immediata i fidelment, el formulari de la primera meitat de la centúria, que comença a aplicar-se immediatament en els llibres de baptisme, no rep aquesta resposta i fidelitat en les partides de defunció i de noces que comencen a redactar-se amb el formulari corresponent un mes després. D'altra banda, destaca l'incompliment d'aquest darrer formulari entre el març de 1842 i el setembre de

⁴⁰ APOM, Capsa 30, SAC, Defuncions, vol. 16. Vegeu Annex Text 1.

⁴¹ APOM, Capsa 7, SAC, Baptismes, vol. 19. Similar al model de formulari anterior, però referit a les partides de baptisme. Vegeu Annex Text 2.

⁴² APOM, Capsa 6, SAC, Baptismes, vol. 13.

“En la Villa de Olesa de Monserrate correspondiente á la Provincia de Barcelona, Obispado de la misma, á tantos de... Yo D. ... Cura Párroco de ... bauticé solemnemente á un niño (ó niña) que nació en tantos de ... hijo (ó hija) legítimo de D. ... natural de ... Provincia de ... (el empleo ú ocupación) y de Doña ... (el nombre de la Madre y pueblo en que nació) siendo sus abuelos paternos D. ... natural de ... y Doña ... natural de ... Se le puso por nombre ... fueron sus padrinos (ó su padrino ó madrina) D. ... ó Doña ... naturales de ... de estado ... (se ha de expresar si es soltero, casado ó viudo y el empleo ó ejercicios que tenga; y si fuese madrina se pondrá si es soltera, el empleo ó ejercicio del padre y si casada ó viuda el de su marido) á quienes advertí el parentesco espiritual y obligaciones que por el contraen, siendo testigos D. ... y D. ... naturales, el primero de ... de tal ocupación ó empleo, y el segundo de ... (aquí el pueblo de su naturaleza y el empleo ó ejercicio que tenga). Y para que conste expendo y autorizo la presente partida en el libro de bautismos de esta parroquia á ... (aquí la fecha por letra).”

Aquest formulari torna a reproduir-se al primer foli del volum 14 dels llibres de baptismes amb petites modificacions que no sempre es compliran pels diferents preveres encarregats de redactar les partides.

1844 quan les partides tornen a redactar-se en català⁴³ i amb una estructura diferent, almenys fins a la visita pastoral signada el 23 de setembre de 1844 pel bisbe Pedro Martínez San Martín⁴⁴ que exhorta al rector a consignar-les en castellà i segons el formulari dalt esmentat, a més d'altres observacions remarcables⁴⁵:

“(…) desde el año mil ocho cientos diez y ocho, se observan algunas partidas sin firmar; otras estendidas en un pedazo de papel y unidas al libro con obleas y muchísimas con varios borrados, enmendados y añadidos sin salvar; y atendida finalmente que a más de dejar algunos claros de partidas á partidas, se observa que el actual Cura Ecónomo, sin ninguna autorización y de mero capricho, ha dejado de continuar las partidas sin las circunstancias y modelo prescrito en la Real Orden de primero Diciembre de mil ocho cientos treinta y siete; sin embargo de que tenía el ejemplo de sus antecesores, que la cumplían debidamente como corresponde, S.E. Illma. se ha servido a mandar que cerciorándose el actual Cura Ecónomo de la veracidad de las partidas que se hallan sin firmar, las adrece con su firma, para lo cual se le autoriza ampliamente: que en lo sucesivo no se estienda partida alguna en papel suelto, y si únicamente en el libro y lugar correspondiente, que se dejen datos (...) a fin de evitar que se sobreponga en ellos alguna de falsa; que se salven los borrados enmendados y añadidos que ocurrieren hacerse en algunas de las partidas, al pie de cada una respectivamente, rubricandolas el Cura Párroco para que pueda darseles la fe correspondiente (...); que se deje la distancia de media pulgada de margen en el exterior de las hojas (...); y finalmente que en adelante se arregle el Cura Ecónomo en la estension de las partidas a lo presente en la Real Orden sobre citada, al igual que hacían sus antecesores, apercibiéndole para que en lo venidero se abstenga de faltar al cumplimiento de lo que se le mande, pues de lo contrario se tomaran más severas providencias ...”

Quelcom semblant s'observa en els llibres de nocés⁴⁶ i de defuncions⁴⁷, on s'ordena al prevere Josep Ferrer a redactar correctament les partides segons la legislació vigent en llengua castellana, atès que les actes redactades entre el març de 1842 i la realització d'aquesta visita pastoral ho són en català⁴⁸.

És evident que els rectors, vicaris i altres preveres que emplenaven les actes de baptisme, de defunció o de nocés, no seguien fil per randa aquests formularis. Això roman palès en la visita pastoral del 19 de novembre de 1879, els religiosos encarregats de redactar les partides no complementaven prou correctament els llibres⁴⁹:

⁴³ Fins aleshores, i com hem dit més endavant, les partides estan redactades en català. Tan sols una partida apareix redactada en francès en els llibres de nocés i en plena ocupació francesa de principis del segle XIX. També hi ha algunes partides redactades en llatí durant l'Edat Moderna

⁴⁴ APOM, Capsa 6, SAC, Baptismes, vol. 13.

⁴⁵ APOM, Capsa 6, SAC, Baptismes, vol. 13.

⁴⁶ APOM, Capsa 19, SAC, Nocés, vol. 7. Visita pastoral del 23 de setembre de 1844.

⁴⁷ APOM, Capsa 29, SAC, Defuncions, vol. 11. Visita pastoral del 23 de setembre de 1844.

⁴⁸ És obvi doncs que la conjuntura política roman palesa en aquesta reacció dels sacerdots olesans que opten per redactar les partides en llengua catalana. El context de la revolta popular (1840-1843) marcà, potser, aquesta resposta, tanmateix espontània, dels preveres arran de la puja al poder d'Espartero i la seva caiguda [Fontana, 1988], però desconeixem si hi ha influències externes que influïren en la decisió escollida per aquests religiosos seculars en fer-ho en català i en un altre format, malgrat que si s'obeeix a una disposició posterior plasmada en aquesta visita pastoral que hem observat adaptada a cadascun dels tres llibres sacramentals.

⁴⁹ APOM, Capsa 31, SAC, Defuncions, vol. 17.

Hem pogut observar i constatar com la major part d'aquestes esmenes suggerides pel visitador eren corregides pels religiosos olesans, però d'altres no ho foren —cas del quart punt, especialment, a les darreries del segle XIX—. Així la partida del 4 de desembre de 1877, la de Magdalena Silera Sastre, té una nota al marge del foli 36 volta del mateix volum, però amb un clar error en la referència al dir textualment “vide folea 99 de este mismo”. De la mateixa manera, la numeració dels folis per una única cara apareix a la part superior dreta del volum. Fins i tot, els successius rectors de la parròquia faran constar amb més normalitat els sacraments

“(…) Vistos y examinados los asientos de las Defunciones que han ocurrido en esta feligresia de Santa Maria de la villa de Olesa de Montserrat, los cuales se encuentran extendidos en este libro (...) se advierten en ellos los siguientes reparos = 1º Salvense los enmendados de los folios y partidas que se indican ahora (...) = 2º En el folio 88, partida 28, falta la firma de D. Manuel Ferrades = 3º Entre las partidas de 1877, al folio 89 vuelta, se ve que la partida 37 esta fechada en 4 de Diciembre de 1873, por lo que el Rdo. Párroco, procurará adquirir los antecedentes necesarios y subsanará la equivocación, en caso de que la hubiese mas si el asiento perteneciera en realidad a la fecha que lleva, fijará una nota marginal en el lugar de este libro (...) = 4º Habiendo notado el S.V., con bastante, sentimiento que muchos los que desde la última Visita Pastoral han fallecido sin poder recibir los Santos Sacramentos, recomiendo encarecidamente al Rdo. Párroco que atendiese con el mayor esmero y cristiana solicitud a la asistencia espiritual de los enfermos de esta feligresia, á fin de que proporcionando a todos en tiempo oportuno los saludables auxilios de nuestra augusta Religión, evite, en cuanto este de su parte, que alguno muriera sin haber recibido los últimos sacramentos = 5º Al ejecutar el antedicho Rdo. Párroco aquellas de las subsanaciones, de que se ha hablado mas arriba pertenecientes a [la] época en que se hallaba esta Parroquia á cargo de sus antecesores, habrá de significar claramente y bajo su firma que obra en virtud de mandato de Santa Visita, procurando, asimismo, las dos notas de que trata el número tercero ...”

Altres exemples d'irregularitats, omissions o incompliments en la redacció de les actes i partides per part dels rectors, vicaris i altres preveres els trobem en els llibres de baptisme. Així, en la visita pastoral del novembre de 1722 s'obliga a fer constar el nom de la mare de la criatura batejada⁵⁰ i, en una altra del mes de maig de 1778, el bisbe es queixa de l'incompliment en la redacció dels baptismes d'urgència⁵¹.

Tot i aquestes irregularitats manifestes i, sovint, esmenades, podem afirmar que la redacció de les partides és força correcta. És això el que es diu a la visita pastoral de l'any 1921. Una visita molt acurada, extensa, detallada, precisa i àmplia que aquí volem reproduir, només parcialment, atesa la importància dels seus continguts referents a les fonts sacramentals⁵². Hom tracta d'una visita dividida en tres parts: la primera

administrats. En canvi, no es signà pas l'esmentada partida 28 del foli 88, la de Magdalena Pascual Morla; i, tal com resta recollit a la visita pastoral del 5 de novembre de 1883, s'observen similars irregularitats en les anotacions originals de les partides d'òbits amb notes al marge on s'esmenen [APOM, Capsa 31, SAC, Defuncions, vol. 17].

Quelcom semblant passa en els llibres de baptisme, atès que els preveres encarregats de redactar les partides ometen algunes de les dades a consignar, com poden ser els cognoms del avis paterns o els marges dels folis [APOM, Capsa 7, SAC, Baptismes, vol. 18, visita pastoral del 5 de juny de 1857 i del 28 d'agost de 1859] o bé quan no segueixen fil per randa l'estructura del formulari [APOM, Capsa 7, SAC, Baptismes, vol. 18, partides signades pel vicari Joan Sarró del mes d'agost de 1859 i que no compleix tot i la visita pastoral del 28 d'agost del mateix any on diu textualment que “(...) continuar extendiendo las partidas conforme al formulario que encabeza este libro”].

⁵⁰ APOM, Capsa 2, SAC, Baptismes, vol. 4.

⁵¹ APOM, Capsa 3, SAC, Baptisme, vol. 5.

Concretament el bisbe Gavino de Valladares diu:

“(…) visto este libro de partidas de Bautismos dela sobredicha Parroquia, mando que los Vicarios y Curados della lo continuen, expresando en dichas partidas el pueblo de donde sean naturales los Padres de la persona que se bautice, den atención á que en los frecuentes casos en que se ha administrado el bautismo en caso de necesidad no se ha expresado en las partidas correspondientes como debía, si se suplieron después las ceremonias de la Iglesia, ô el motivo porque se dejase de hacerse; mando que en lo sucesivo no omitan los referidos vicarios hacer dicha expresión; y asimismo mando que inmediatamente numeren todos los folios deste libro en que haya alguna partida cuya formalidad observarán en adelante para que este libro se halle con la correspondiente ...”

⁵² ADB, Visites Pastorals, *Elencos*, 1921, Vol. 23, folis 24-29v. Vegeu Annex Text 3.

A retenir les afirmacions dels capítols II, III, XIX i XXX, principalment. El primer per recollir i aportar-nos dades demogràfiques de la parròquia en qüestió: amb 4.500 ànimes (habitants); 3.500 de les quals són

estructurada en trenta-un capítols que parlen de diversos temes i s'inclouen referències demogràfiques; la segona, de vint-i-cinc capítols, centrada en aspectes relatius a les esglésies i oratoris de la parròquia, i la tercera part, de dotze capítols, centrada en el convent de les mares escolàpies, però sense fer cap tipus de referència a llur escola.

A més, podem trobar també en els sacramentaris anotacions i altres escrits afegits als registres. En aquest sentit, podem esmentar els trasllats dels cossos a un altre cementiri, o des d'un altre al d'Olesa, sovint de forasters de pas per la població o bé d'olesans difunts en altres indrets; oficis o d'altres anotacions singulars. A tall d'exemple del primer aspecte, reproduïm la carta signada pel bisbe de Barcelona en Salvador Casanyes i Pagès el 2 de maig de 1902 donant la llicència pertinent del trasllat del cos d'una donzella barcelonina que s'estava al balneari de la Puda i que havia estat enterrada al cementiri municipal deu anys abans⁵³:

“Por las presentes y por lo que à Nós toca, damos licencia para que, sin perjuicio de los derechos parroquiales, y de que previamente se cumplan las disposiciones de la ley de sanidad, puedan ser trasladados los restos de Dª Celia Cros Daumas desde el cementerio católico de Olesa de Montserrat al del Sud Oeste de esta ciudad [Barcelona] debiendo verificarse la traslación con el decoro y religiosidad que corresponde, acompañando dichos restos un sacerdote, de cuenta de la familia, el cual después Nos presentará el documento acreditando haber hecho entrega de los mismos al encargado del mencionado Cementerio del Sud Oeste de esta ciudad para que allí tengan sepultura eclesiástica. En su virtud mandamos á los Párrocos y demás á quienes corresponda, den cumplimiento á esta Nuestra disposición...”

Quant als oficis voldríem destacar la petició d'una partida de baptisme que no està anotada en el lloc, data i llibre corresponent⁵⁴:

“Con está fecha he recibido del M. Iltr. Sr. Vicario Gral. de este Obispado un oficio que copiado al pié de la letra dice lo que sigue: «En virtud de decreto dado en este día por el M. Iltr. Sr. Vicario General de la Diócesis, en méritos de un espediente procederá á continuar en los libros de su cargo y en la forma acostumbrada la partida de pilas de Casilda hija de José Garriga y Agustina Carreras consortes, bautizada á últimos de 1835, ó primero de 1836 habiendo sido madrina Eulalia Valldeperas de Bou; librándose en esta conformidad los testimonios que de ellas se pidieren. Lo que de orden de La Señoría comunico a V. para su cumplimiento y efectos correspondientes (...) Barna, 17 Junio 1881. Pablo Geronella (...)» Y en virtud a pasar a insertar la partida de bautismo de lo que se hace mención en el mismo oficio.

Olesa de Montserrat diez y ocho de Junio de mil ochocientos ochenta y uno.
Ramon Tort, cura párroco.”

Respecte a una anotació singular posem tres exemples. En primer lloc citem l'afegit d'una altra defunció del 10 de desembre de 1897⁵⁵:

de comunió; concentrades en 750 vivendes a la vila i 25 masies disseminades; el III, perquè ens afirma la competència de les llevadores per administrar el baptisme d'urgència; el XIX per la reafirmació del compliment amb el Ritual Romà Diocesà a l'hora de complimentar les partides de matrimoni; i el XXX per sentenciar que “se llevan y conservan diligentemente los libros de Bautismos, de Confirmados, de Matrimonios, de Defunciones...”.

⁵³ APOM, Capsa 32, SAC, Defuncions, vol. 18. L'acta de defunció és del dia 29/08/1892 i la difunta, de només 13 anys, morí la matinada del dia anterior a la Puda on “tomaba las aguas” per guarir-se de la seva malaltia.

⁵⁴ APOM, Capsa 6, SAC, Baptismes, vol. 13, foli 200.

Aquesta partida i una altra del primer terç de 1841 són clars exemples del compliment de les exhortacions emanades de les visites pastorals i, tanmateix, un clar exemple de la fiabilitat d'aquest fons. Però hem pogut constatar que no sempre es complien fil per randa, si més no quant al formulari a seguir.

⁵⁵ APOM, Capsa 32, SAC, Defuncions, vol. 18.

“Habiéndose encontrado en el Rio Llobregat el cadaver que según reconocimiento de su familia resultó ser Francesc Brugueras Fontanals, ahogado en dichas aguas, hijo de Pablo y de Angela, casado con Marcelina Valls y Sala, de treinta y nueve años de edad, natural y vecion de Esparreguera, después de practicada la autopsia por los facultativos, doy conocimiento a V. para proceder a su entierro.”

En segon lloc, la transcripció de la benedicció de la campana de Sant Pere, Sant Pau i Santa Oliva el 20 de juny de 1790⁵⁶:

“Als vint de Juny del any setcents moranta ab llicencia del S. Dⁿ. Agustín de Amarza, D. G^l. Y Official per lo Illustrissim Senyor Dⁿ. Gavino Valladares, Bisbe de Barcelona, fonch beneida per P. P. Fr. Diego Camino, Vicari major de la Parroquia de Santa Maria de Olesa, Bisbat de Barcelona, una campana que en nom agué S. Pere, San Pau y Santa Oliva en la qual Benedicció assistí la P. Comunitat de P^{res}. de dita Yglesia essent Padrins Francisco Perera, pagès, batlle, y Maria Margarit Casas...”

I, en tercer lloc, una partida de baptisme d'un nen fill de pares desconeguts i la nota afegida de la mateixa on s'especifica que els seus pares estaven casats civilment. Reproduïm, així, la partida i la nota⁵⁷:

“En la villa de Olesa de Montserrat, Obispado y Provincia de Barcelona, á los diez y nueve de Enero de mil ochocientos ochenta y seis. Yo Dⁿ. Magin Barrera, cura y Ecónomo de la misma, bauticé solemnemente a un niño que nació trece días antes á las dos de la tarde en la calle del Sastre, hijo de padres desconocidos. Se le pusieron los nombres de José, Antonio, Andrés. Fue madrina Antonia Rebull, casada con Vicente Redó, de Cherta y vecina de Monistrol de Montserrat, á la cual advertí del parentesco espiritual y las obligaciones. Y por ser así lo firmo.

Magín Barrera, Pbro. Ecónomo

Nota:

Según versión, los padres del precitado niño son casados civilmente constando la partida en el Juzgado Municipal de Manresa, obispado de Vich. Se llaman Pedro Perchavas, alpargatero, natural de Palautordera y Agustina Rebull, natural de Cherta y vecinos de ésta. Los abuelos paternos son Tomàs Perchadas y Antonia Maimón, naturales de Palautordera; y los maternos, Juan Rebull y Antonia Soler, naturales de Cherta”.

Quadre 2.8. Drets parroquials dels baptismes

	Primera classe	Segona classe
Rector	8 rals	4 rals
Prevere assistent	4 rals	
Sagristà o escolà	2 rals	50 cèntims
Obra de l'Església	6 rals	50 cèntims
Organista	4 rals	
Campaner	2 rals	
Espelma	1/2 lliura	3 onces

Font: APOM, Capsa 8, SAC, Baptismes, vol. XX.

Una altra singularitat que hem pogut constatar en els llibres de baptisme són els drets parroquials⁵⁸ vigents des de l'aplicació del decret del 30 de desembre de 1867 i que reproduïm en el quadre 2.8. Aquest import que es cobrava habitualment per la celebració d'aquest acte de fe cristià suggereix l'obligatorietat d'enregistrar el sagrament i, per tant, donar fiabilitat a la font emprada, atès que els rectors i preveres cobraven una bona part de l'import total (un 46% en els baptismes de primera classe i el 80% en els baptismes de segona classe). Això, no obstant, desconeixem si sempre es

⁵⁶ APOM, Capsa 4, SAC, Baptismes, vol. 7.

⁵⁷ APOM, Capsa 8; SAC, Baptismes, vol. 21.

⁵⁸ APOM, Capsa 8, SAC, Baptismes, vol. 20.

rebien aquests diners i espècies i en quins casos s'aplicaven els baptismes de primera o de segona classe perquè els llibres de baptisme no recullen aquesta informació.

I per acabar, cal destacar el valor dels testaments dipositats a l'APOM. A l'Annex reproduïm un testament, potser el més valuós dels conservats a l'APOM. Hom tracta del segon testament de na Paula Montalt i Fornés, fundadora de l'institut religiós de les Filles de Maria dedicat a la formació i a l'educació de noies i, més concretament, fundadora del Col·legi de les Escolàpies d'Olesa de Montserrat⁵⁹.

No posem en dubte la riquesa d'aquests registres parroquials, però si que hem volgut avaluar llur qualitat i validesa. Hem fet referència a les possibles omissions, buits i, principalment, subenregistrament d'albats a l'Alta Edat Moderna; però, sense dubtar-ho, el volum total de partides buidades, els càlculs i els resultats aconseguits creiem que són prou suficients per avaluar llur validesa i donar, així mateix, consistència a la present recerca.

Quadre 2.9. Actes, partides i inscripcions buidades

Fonts	Períodes	Total
Baptismes i naixements	1541-1546, 1579-1930	31.131
Obits i defuncions	1546-1553, 1586-1930	23.895
Noces, capítols i esposalles	1586-1930	6.925
Total registres		61.951

Font: AHMOM, APOM, RCOM, ACB... Elaboració pròpia.

En aquest sentit, creiem oportú donar primer una visió del treball presentant les principals dades estadístiques fonamentals, entre 1541 i 1930, extretes, majoritàriament, dels sacramentaris olesans, les inscripcions del registre civil, els capítols matrimonials i les esposalles capitulars, compreses i utilitzades en aquesta recerca⁶⁰. Això, no obstant, hauríem de precisar dos fets: que en les partides de matrimonis no s'han tingut en compte els 568 enllaços realitzats en altres parròquies catalanes i anotats en els diferents volums de nocces buidades a l'APOM; en canvi, si s'han comptabilitzat els 6 capítols matrimonials⁶¹ de l'any 1678 atès que en el llibre corresponent de nocces no es conversen registres d'aquest any⁶²; les 44 esposalles dels anys 1589-1591, 1607-1609 i 1621-1623⁶³; les 26 nocces recollides en els manuals notariais dels anys 1586-1588 i 1594-

⁵⁹ APOM, Capsa 91, NOT, Testaments, lligall 1, núm. 2.

⁶⁰ Els resultats aquí exposats són fruit de la depuració, l'eliminació de registres repetits i la incorporació de registres no inscrits en algun d'aquests esdeveniments.

Disposom, emperò, d'altres actes i dades que hem utilitzat per completar alguns vincles i que no comptabilitzem aquí. Es tracta dels olesans enregistrats en els padrons d'una vintena de municipis catalans; dels citats en altres recerques; dels casats en altres parròquies i documentats en els sacramentaris olesans o, entre altres fonts, dels capítols matrimonials que s'han consultat. Aquests, òbviament, s'han tingut en compte a l'hora d'analitzar el tema central d'aquesta recerca: les migracions.

⁶¹ AHMOM, Capsa A32, Capítols matrimonials (s. XVII-XVIII).

AHMOM, Capsa A108, Capítols matrimonials (s. XVII-XVIII).

AHMOM, Capsa A109, Capítols matrimonials (s. XVII-XVIII).

AHMOM, Capsa A110, Capítols matrimonials (s. XVII-XVIII).

AHMOM, Capsa A111, Capítols matrimonials (s. XVII-XVIII).

⁶² Així, hem hagut de decantar-nos per comptabilitzar els capítols matrimonials del 1678 que no ens consten entre els matrimonis enregistrats als llibres de nocces atès que no disposom de l'origen ni de la residència dels nuvis anotats en les esposalles del volum 99 de l'ACB, corresponents als anys 1677-1679.

⁶³ ACB, Llibre de les esposalles, volum 54.

ACB, Llibre de les esposalles, volum 55.

ACB, Llibre de les esposalles, volum 56.

ACB, Llibre de les esposalles, volum 64.

1595⁶⁴; els 20 capítols matrimonials dels anys 1586-1590 i 1594-1599⁶⁵ i els 47 capítols esparreguerins⁶⁶ amb contractants olesans dels anys 1586-1599 per a poder disposar de dades del segle XVI i completar la llacuna documental de l'any 1678, a més dels matrimonis dels llibres de nocés parroquials i els casaments dels llibres d'instrucció del registre civil, que han estat la font principal amb 6.782 actes buidades.

A banda d'aquesta utilitat, també s'han consultat les sèries d'esposalles de l'ACB, en diferents anys, i els capítols matrimonials de l'AHMOM i l'APOM per tal de comparar aquestes fonts amb els llibres de nocés olesans; així com, d'altra banda, s'han afegit aquells baptismes i defuncions documentats en el registre civil olesà que no constaven en entre els sacramentaris parroquials i recuperat, així mateix, mitjançant el creuament de les dades dels baptismes i els òbits d'albats amb el padró de 1860, un total de 132 naixements corresponents a la llacuna dels baptismes de 1852.

Els quadres següents presenten la comparativa entre les fonts eclesiàstiques i notariales consultades. D'una banda, el quadre 2.10. recull el total de nocés, esposalles i capítols del maig de 1607 a l'abril de 1609 i del maig de 1621 a l'abril de 1623 per tal de validar les observacions enregistrades.

Quadre 2.10. Nocés, capítols i esposalles confrontades

	Nocés	Capítols matrimonials	Esposalles
des de maig de 1607	9	4	2
1608	13	1	6
fins a l'abril 1609	3	1	3
des de maig de 1621	3	3	7
1622	15	1	13
fins a l'abril de 1623	3	2	4
Total	46	12	35

Font: APOM, AHMOM, ACB. Elaboració pròpia.

El quadre 2.10. podria demostrar la validesa de la font parroquial davant les altres dues fonts confrontades. Sempre podrem pensar que s'enregistraven les nocés en els sacramentaris olesans correctament; però, no podríem dir el mateix dels capítols matrimonials perquè no tothom podia pagar un notari, ni tampoc tothom tenia quelcom que aportar al matrimoni. En canvi, tot i que hi hagi una petita diferència de nou nocés en aquests quatre anys naturals observats, no posarem en dubte la validesa de les esposalles perquè podrien haver-se casat en aquest període i ingressar el tribut de les esposalles posteriorment; o, com ja hem dit, no registrar-se la naturalitat ni la residència dels marits i les esposes en qüestió pot amagar la presència olesana; o, fins i tot, podríem pensar que aquestes nocés enregistrades a Olesa s'abonaren mitjançant el pagament realitzat des del deganat de Piera on pertanyia la parròquia baixllobregatina⁶⁷. Però la

⁶⁴ APOM, Capsa 88, NOT. Manuals i testaments (s. XV-XVI).

APOM, Capsa 89, NOT. Manuals i testaments (s. XV-XVI).

⁶⁵ AHMOM, Capsa A108, Capítols matrimonials (s. XVII-XVIII).

AHMOM, Capsa A109, Capítols matrimonials (s. XVII-XVIII).

AHMOM, Capsa A110, Capítols matrimonials (s. XVII-XVIII).

AHMOM, Capsa A111, Capítols matrimonials (s. XVII-XVIII).

APOM, Processos, capítols matrimonials i vària (s. XVI-XVIII).

⁶⁶ Hom tracta del buidatge dels capítols matrimonials del notari Joan Castell dipositats a l'ACA i realitzat per Miquel Estruch enguany. Nosaltres només hem utilitzat els 63 olesans i olesanes que no tenien enregistrats del període 1586-1599; aquests 63 personatges només representen el 13,26% dels capítols del buidatge, dels quals 47 són enterrats a Olesa [Estruch, www.scgenealogia.org, 2013].

⁶⁷ El 19 de gener de 1608 el deganat de Piera abona 8 lliures per 40 llicències a raó de 4 sous [ACB, Llibre de les esposalles, volum 64]; el 10 de març de 1609 abona 12 lliures i 12 sous per 64 partides a raó

confrontació dels llibres d'esposalles i de les noces parroquials ens demostra l'emigració i la immigració a aquesta parròquia. La coincidència de 19 cònjuges en les noces i les esposalles d'aquest període posa de manifest la validesa d'ambdues fonts, alhora que permet de completar dades que no consten en els registres parroquials, en indicar-nos la naturalitat o l'ofici dels contraents per copsar la immigració i llur activitat laboral; en canvi, els 16 casos en què no coincideixen les esposalles respecte les noces podria demostrar l'emigració olesana en un període del qual no disposem de fonts estadístiques ni preestadístiques òptimes per estudiar els moviments migratoris. Així, fem constar l'any de naixement de l'olesà o l'olesana en qüestió per demostrar que era d'aquesta parròquia en tots els casos menys en quatre: un és un *soguer* olesà que resideix a Granollers i es casa amb una donzella d'aquesta vila; un altre és un apotecari que viu a Esparreguera i es casa amb una donzella de Piera; el tercer cas és el d'un vidu sabater resident, també, a Esparreguera que es casa amb una donzella d'aquesta població i el darrer, un vidu olesà que es casa amb una vídua de la veïna Esparreguera i que no ens consta entre els baptismes que hem buidat⁶⁸.

Quadre 2.11. Olesans als llibres de noces i les esposalles del maig de 1607 a l'abril de 1609 i del maig de 1621 a l'abril de 1623

	Origen nuvi	Origen núvia	Noces a Olesa	Any naixement olesà/ana	Residència olesà/ana	Altres observacions
1607	Olesa	Olesa	Si			
1607	Barcelona	Olesa	No	1582		
1608	Olesa	Piera	No		Esparreguera	
1608	França	Olesa	Si			
1608	França		Si			
1608	França		Si			
1608	Olesa	Esparreguera	No		Esparreguera	
1608	Olesa	Olesa	Si			
1609	Terrassa	Olesa	Si			
1609	Olesa	Olesa	Si			
1609	Olesa		No	1588 o 1591		
1621	Olesa	Olesa	Si			
1621	Esparreguera	Olesa	Si			
1621	Olesa	Martorell	No	1593		
1621	Olesa	Martorell	No	1598		
1621	Terrassa	Olesa	No	1596		
1621	Olesa	Olesa	Si			
1621	Olesa	Esparreguera	No			No consta
1622	Olesa	St. Valentí de Cabanyes	No	1593		
1622	Olesa	Valls	No	1593		
1622	Olesa	Olesa	Si			
1622	Olesa	Olesa	Si			
1622	Olesa	Olesa	Si			
1622	França	Olesa	No	1597		
1622	Corbera	Olesa	Si			
1622	Maians	Olesa	Si			
1622	Olesa	Granollers	No		Granollers	
1622	França	Olesa	No	1605		
1622	Esparreguera	Olesa	No	1584		
1622	Olesa	Gelida	No	1596		
1622	Olesa	Olesa	Si			
1623	Olesa	Olesa	Si			
1623	Olesa	Viladecavalls	No	1596		
1623	Olesa	Olesa	Si			
1623	Olesa	Olesa	Si			
1623	Olesa	Olesa	Si			

Font: ACB i APOM. Elaboració pròpia.

D'altra banda, el quadre 2.11. compara les observacions de les esposalles amb presència olesana i les noces enregistrades en el període dalt esmentat. Una ullada ràpida a les dades posaria de manifest una major validesa de la font parroquial en detriment de

de 4 sous cadascuna de les esposalles corresponents als mesos de gener, febrer i els primers nou dies de març [ACB, Llibre de les esposalles, volum 64] i el 24 de juny de 1622 el mateix deganat aporta 15 lliures i 4 sous corresponents a 76 llicències [ACB, Llibre de les esposalles, volum 71].

⁶⁸ És versemblant pensar que aquest olesà hauria de tenir més de 45 anys d'edat perquè no consta en els baptismes enregistrats entre 1575, primer any que hom disposa de dades, i 1621, any de les esposalles.

la font episcopal, atès que el volum de noces enregistrades és netament superior a les esposalles observades, però aquesta simple lectura pot ser errònia, entre altres raons, perquè no sempre consta l'origen, ni tan sols la residència d'aquells que s'han d'esposar i, a més, en algunes esposalles amb presència olesana no realitzades a la parròquia de Santa Maria no podem demostrar que aquests eren olesans.

Pel que fa a la validesa de les partides cal dir que ha estat demostrada abastament tant per a l'època dels Àustria, amb una relació de masculinitat de 102 dins dels límits de credibilitat segons el nombre de naixements [Gual i Millàs, 1999 i 2002], com per als segles XVIII i XIX [Cobos, 1994 i 2006; Checa, 1985] en sengles estudis emprant la recollida anònima de les partides⁶⁹.

No obstant això, volem esmentar les deficiències detectades en el registre sacramental olesà. Una d'aquestes deficiències pot procedir d'omissions voluntàries dels sacerdots encarregats de redactar les partides —cas de les actes de defunció d'albats en no fer-hi constar el nom de la mare o del propi infant possiblement perquè no es cobraven aquests serveis, o bé el cas de les actes de baptisme que no consignen alguns nadons morts poc després del part perquè han estat batejats d'urgència per una altra persona—, o bé d'omissions fortuïtes d'aquests mateixos sacerdots encarregats de redactar les partides⁷⁰ —com el fet d'oblidar la inscripció d'algun fet conjuntural, o bé caure en errors i oblitats de consignació tardana a causa del poc orde personal, o, fins i tot, dels esdeveniments que l'obliguin a absentar-se de la parròquia—. També poden procedir dels mateixos protagonistes pel fet de declarar, de manera poc acurada, l'edat o bé pel fet de confondre expressions com natural o veí. Un tercer tipus de deficiències el trobem en la confusió entre germans o germanes que porten el mateix nom d'un altre germà o germana ja difunt o, fins i tot, dels seus progenitors en no constar-hi clarament els cognoms d'ambdós cònjuges, la qual cosa ens ha obligat a recórrer als segons i ulteriors noms, entre altres aspectes, per tal de discernir el personatge en qüestió. I un darrer tipus de deficiència del registre sacramental d'Olesa són les llacunes, els talls o buits documentals que, en conjunt, no semblarien insalvables amb l'aplicació dels vincles dels seguiments nominatius.

Malgrat aquestes possibles deficiències detectades, no hi ha dubte, doncs, de la importància del fons parroquial, especialment els *quinque librorum*, perquè constitueixen una documentació fonamental de dades úniques, fins a època recent, a causa de la mancança dels registres civils. I tot i que no han estat creats amb una finalitat estadística tenen una important funció pública i ocupen un espai destacat en l'organització dels països d'arrel cristiana. Així, les dades aconseguides mitjançant el buidatge d'aquestes

⁶⁹ L'ús del mètode anglès té força abast quan es tracta d'agregar poblacions, però es pot posar en dubte pel que fa a la fiabilitat del nombre d'enregistraments. És a dir, si es comptabilitzen les notificacions, els permisos o, fins i tot, les misses de benedicció o, fins i tot, capítols matrimonials com a matrimonis realitzats en l'esmentada parròquia; si s'inclouen testaments, misses de funerals, aniversaris o caps d'any en els llibres d'òbits; d'altres anotacions, com el bateig de campanes, en els llibres de baptisme i, principalment, per les possibles repeticions que nosaltres hem pogut constatar en el nostre buidatge. Tot plegat ens ha fet decidir per retornar a revisar les dades recollides prèviament i procedir a recollir nominalment les partides seguint l'anomenat mètode francès.

⁷⁰ Això és el que hom constata als registres de baptismes entre el 5 de setembre de 1873 i el 17 de gener de 1874, ambdós inclosos, quan “a consecuencia de los acontecimientos políticos los sacerdotes de Olesa tuvieron que abandonar la población y por este motivo fueron bautizados en Esparaguera los recién nacidos, excepto los que anteceden desde el seis de Agosto, que lo fueron aquí por algún sacerdote [Climent Pagès i Ramon Bosch] que con el competente permiso vino a ejercer el Santo ministerio” [APOM, Capsa 8, SAC, Baptismes, vol. 20].

fonts eclesiàstiques parroquials són fonamentals per a la nostra recerca, com ho han estat per a moltes altres, si més no per a poder conèixer, tot i que sigui parcialment, l'abast de l'arribada de nousvinguts en l'anomenat període preestadístic. Si, a més, s'afegeixen les dades aconseguides amb la consulta d'altres fonts notariales, com poden ser els capítols matrimonials, i d'altres d'eclesiàstiques, com les sèries d'esposalles, els resultats són encara més òptims.

2.1.1.2. Els recomptes preestadístics

Deixant de banda aquesta documentació anterior, disposem també d'una altra font preestadística al nostre abast: els recomptes de població preestadístics⁷¹. En conjunt, per a la Catalunya moderna es disposa dels següents: el fogatge de 1497, el cens de 1515, el fogatge de 1553, el cens de 1595 —per als bisbats de l'Alt Urgell, Solsona i Vic—, el cens de 1626 —només per al bisbat de Vic—, els polèmics recomptes de principis del vuit-cents —descripció d'Aparici de 1708, la numeració de 1716, el llistat de 1717 i el cens de 1719—, les estimacions de mitjan segle XVIII i els censos de Floridablanca de 1787 i de Godoy de 1797.

El fogatge de 1497⁷² està format per diferents quaderns en folis numerats, bona part il·legibles i força malmesos que dificulten poder donar una xifra exacta de la població en molts indrets, i en el cas d'Olesa hi manquen els nou primers titulars i es detallen els noms de cinquanta-sis foguejats a Olesa i set més a Viladecavalls.

L'anomenat cens de 1515⁷³, que ha estat considerat poc rigorós i dona uns resultats no gaire fiables per al conjunt del país [Iglésies, 1957], a la comarca del Baix Llobregat presenta l'omissió d'Abrera, Castelldefels, Collbató, Esparreguera, Gavà, Pallejà, Sant Andreu de la Barca, Sant Climent de Llobregat i Sant Esteve de Sesrovires i només enregistra dos focs al Papiol, recull setanta-tres focs a Olesa [Gual i Millàs, 1999 i 2002].

⁷¹ Per a més informació respecte aquests recomptes podeu consultar, entre altres, els treballs de Bustelo (1976), Grau i López (1988), Gual (1989a), Gual i Millàs (1999 i 2002), Iglésies (1957, 1974a, 1979-1781, 1991...), Nadal (1961b, 1982...), Simon (1992a), Nadal i Giralt (1953, 1960), Racaño (1986a) i, entre altres, Vilar (1986).

La característica comuna de gairebé tots aquests recomptes de població és la seva escassa fiabilitat. Els registres d'interès demogràfic fins al segle XVI són establerts per focs; en el segle XVIII ho són per cases, per veïns o per habitants. Bàsicament, tots ells responen a imposicions extraordinàries acordades per les Corts per a subvenir campanyes bèl·liques, donatius a reis o subvencions i tributs per satisfer despeses determinades; és a dir, amb caràcter fiscal i, per tant, segons Juliano (1985), no són reflex exacte de la realitat atès que són exclosos dels mateixos aquells que no tributaven. Les conegudes mancances que presenten aquestes fonts fan recomanable, doncs, contrastar la trajectòria suggerida per aquestes xifres amb d'altres indicadors alternatius.

Vilar considerava, inicialment, vàlides tant les dades dels recomptes de 1717-1718 com el cens de 1787; Nadal, posava en dubtes l'exactitud de les xifres de 1717-1719, car suposarien unes natalitats mitjanes del 68%; J. Iglésies també qüestionava els valors dels recomptes postbèl·lics per aquesta circumstància; la fiabilitat del *vezindario* també va ser criticada per Bustelo que, en aplicar l'anàlisi demogràfica, en aquest cas, els models de població estable, demostra que el creixement català del segle XVIII, al voltant d'un 300%, era impossible en una societat preindustrial on no hi havia una forta immigració... En canvi, majoritàriament s'està d'acord en acceptar com a vàlides les dades del cens de Floridablanca, però encara hi ha dubtes si aquest important creixement entre els dos cens és fruit d'una immigració significativa, d'un creixement vegetatiu netament positiu, ambdues coses alhora o bé es tractaria d'una revolució demogràfica a la Catalunya del vuit-cents.

⁷² ACA, RP, A-403.

Aquest fogatge ha estat transcrit, estudiat i publicat [Iglésies, 1991]. La coincidència de focs entre la transcripció d'Iglésies, la nostra consulta directa a l'original i l'estudi de Font (treball inèdit) és plena. Emperò, en aquest fogatge hi manquen municipis de la zona gironina i de la Val d'Aran.

⁷³ ACA, RP, A-401.

El fogatge de 1553⁷⁴, considerat, en canvi, molt més fiable que l'anterior [Iglésies, 1979-1980] presenta l'omissió ostentosa de Barcelona, la Cerdanya i la Val d'Aran i s'ha demostrat, a Barberà de la Conca, una infravaloració del 15,6% [Juliano, 1985]. El fogatge enregistra vuitanta-set focs laics i dos d'eclesiàstics a Olesa.

El 1595 es realitzà un cens amb motiu de l'erecció de la diòcesi de Solsona que aplegava aquest bisbat i els de Vic i l'Alt Urgell [Alberch i Simon, 1980-1981] i, en la preparació de les Corts de 1626, es demanà la realització d'un recompte de població que tan sols s'ha pogut trobar al bisbat de Vic i abastava un total de 207 parròquies⁷⁵. Malauradament, i com és lògic, no disposem de cap dada olesana en aquests dos censos.

La descripció o quadre de Josep Aparici és un recompte que s'inicià el 1702, es datà el 1708 i s'esmenà en algunes poblacions el 1714 [Iglésies, 1974a:I; Vilar, 1986:III], per la qual cosa llur fiabilitat és dubtosa i presenta buits en altres indrets de Catalunya. Amb tot, atribueix a Olesa 211 cases [Iglésies, 1974a:I,29].

Quadre 2.12. Taxes de natalitat i de mortalitat dels anys 1703-1713

	Baptismes absoluts	TN per mil	Obits absoluts	TM per mil
1703	78	73,93	40	37,91
1704	80	75,83	50	47,39
1705	93	88,15	51	48,34
1706	63	59,72	111	105,21
1707	104	98,58	65	61,61
1708	78	73,93	40	37,91
1709	83	78,67	72	68,25
1710	65	61,61	69	65,40
1711	76	72,04	361	342,18
1712	84	79,62	77	72,99
1713	98	92,89	69	65,40
Mitjana		77,72		91,45

Font: APOM. Elaboració pròpia.

Se'ns fa difícil verificar el recompte de 1708, com els anteriors, per donar-nos el nombre de cases o focs i no les persones, la qual cosa implica trobar un índex multiplicador adient per calcular el nombre d'habitants⁷⁶. Si s'accepta el nombre de cases com a vàlid i apliquem el coeficient 5, majoritàriament acceptat a Catalunya, obtindríem 1.055 habitants. Partint d'aquesta premissa hem elaborat el quadre 2.12. Alhora, per tal de verificar aquesta xifra hem calculat les taxes brutes de natalitat i de mortalitat del 1703 al 1713. S'hi poden destacar tres possibles observacions: en primer lloc, podria haver una possible ommissió de cases o llars declarades ja sia per una consignació breu i ràpida de les dades o bé per la conjuntura bèl·lica en què fou realitzada; en segon lloc, atès els resultats, podria ser necessari aplicar un coeficient més

⁷⁴ ACA, RP, 2.598 i 2.599.

Aquest fogatge també ha estat transcrit, estudiat i publicat [Iglésies, 1979-1981] i el nombre de focs olesans també ens coincideix, però hi ha algunes divergències en les transcripcions.

⁷⁵ Pladevall (1975) l'estudià i Nadal (1982) l'emprà per extrapolar les dades per al conjunt del Principat.

⁷⁶ Cal dir que mentre García (1986:45) parla d'un coeficient 3,75; Iglésies aplica els coeficients 3,8 o 4 segons la comarca; Nadal (1982:66) ens dona les seves xifres aplicant-hi el multiplicador 4 per al conjunt del territori català; Muset (1987) calcula les poblacions d'Esparreguera i Olesa aplicant el coeficient 4,5 i el mateix coeficient aplica Torrents per a la parròquia penedesenca de Sant Pere de Riudebitlles [Torrents, 1993:101]; Nadal i Giralt (1963) apliquen el coeficient 5 per a calcular la població de Barcelona; Vilar (1986:II,229-239), Dantí (1981:19), Juliano (1985) i Molas (1988:22-23) es decanten pel coeficient 5 per contemplar la població flotant, i, fins i tot, Alvar (1996:10-11) parla d'aplicar el coeficient 6.

elevat en el cas d'Olesa; i en tercer lloc, potser, aquests resultats poden estar alterats per les crisis de mortalitat, documentades en aquesta població, els anys 1706 i 1711.

És evident que una taxa mitjana de natalitat del 77,72‰ és gairebé impossible⁷⁷ i una taxa mitjana de mortalitat del 91,45‰ és, també, poc fiable⁷⁸. Si fem els càlculs a l'inrevés⁷⁹, és a dir tenint en compte que la TM era de l'ordre del 35‰ i que sabem el nombre de defuncions absolutes, quadre 3.13., obtindríem un volum de població per Olesa al voltant 2.229 habitants de mitjana entre 1703-1713; de la mateixa manera, si la TN és d'un 30‰ obtindríem una població de 3.721 habitants i si fos del 40‰, 2.041 habitants. Tots ells valors clarament superiors a l'aplicació del coeficient 5 sobre el nombre de cases documentades en el recompte de 1708. Emperò, som conscients que les taxes brutes són indicadors poc polits dels fenòmens demogràfics perquè aquests són molt variables segons les edats, principalment.

Quadre 2.13. Càlcul segons les taxes de natalitat i de mortalitat, 1703-1713

	Natalitat absoluta	Població amb una TN del 30‰	Població amb una TN del 35‰	Població amb una TN del 40‰	Mortalitat absoluta	Població amb una TM del 30‰	Població amb una TM del 35‰
1703	78	2.600	2.229	1.950	40	1.333	1.143
1704	80	2.667	2.286	2.000	50	1.667	1.429
1705	93	3.100	2.657	2.325	51	1.700	1.457
1706	63	2.100	1.800	1.575	111	3.700	3.171
1707	104	3.467	2.971	2.600	65	2.167	1.857
1708	78	2.600	2.229	1.950	40	1.333	1.143
1709	83	2.767	2.371	2.075	72	2.400	2.057
1710	65	2.167	1.857	1.625	69	2.300	1.971
1711	76	2.533	2.171	1.900	361	12.033	10.314
1712	84	2.800	2.400	2.100	77	2.567	2.200
1713	98	3.267	2.800	2.450	69	2.300	1.971
Mitjana	82	2.733	2.343	2.050	91	3.045	2.610

Font: APOM. Elaboració pròpia.

La numeració de 1716 —redactada en català i distribuïda en vegueries, i que té per títol la “Cathaluña numerada en sos termes, en sas casas y personas. Any 1719” [Iglésies, 1974a:I,103]—, atribueix a Olesa 240 cases i 923 habitants [Iglésies, 1974a:III,1.125]; el *vezindario* de José de Pedrajas —datat l'agost de 1717 com a resposta al cens del marquès de Campoflorido ordenat el juliol del mateix any— i la “Relación general de el vezindario de el Principado de Cathaluña formado en el año 1718 con distinción de veguerios y subveguerios...” han portat a P. Vilar a imputar els mateixos 923 habitants a Olesa [Vilar, 1986:III,142], i, així mateix, el cens de 1719

⁷⁷ Les taxes brutes de natalitat europees per als segles XVII i XVIII oscil·laven entre el 30 i el 40‰ [Gual, 1993a:345; Torrents, 1993:74], però podrien arribar als 50 i 60‰ [Nadal i Giral, 1953 (Nadal, 1992:38); Goubert, 1952:454].

⁷⁸ Les taxes brutes de mortalitat europees per als segles XVII i XVIII eren de l'ordre del 30 i el 35‰, amb puntes que podien arribar al 100‰ en èpoques de grans catàstrofes demogràfiques [Gual, 1993d:341-346; Torrents, 1993:74-75].

⁷⁹ La utilització d'aquest mètode per calcular el total de població ha estat emprada, entre altres, per Recaño (1986a), Gual (1989a:90) i Gual i Millàs (2002:206-207), a partir de l'aplicació de la fórmula de la taxa de natalitat (TN) és igual al quocient entre el nombre de naixements (N) i la població absoluta (P) multiplicat per mil d'on obtenim que la població absoluta és igual al nombre de naixements per cada mil habitants dividit per la taxa de natalitat, és a dir:

$$TN = (N \times 1.000) / P;$$

$$P = (N \times 1.000) / TN$$

I de la mateixa manera amb la taxa de mortalitat (TM), on M és el nombre de defuncions:

$$TM = (M \times 1.000) / P;$$

$$P = (M \times 1.000) / TM$$

—titulat “Noticia del Principado de Cathaluña dividido en Corregimientos con expresión de las Ciudades, Villas, Lugares y Quadras en sus confrontaciones y jurisdicciones y el número de casas y Habitantes de ellas” [Iglésies, 1974a:III,575]—, també dóna les mateixes xifres de cases i d’habitants a Olesa. Tots quatre constitueixen els polèmics recomptes de principis del segle XVIII⁸⁰ i la polèmica, en el cas olesà, és més que evident pel mer fet que la població no es modifica, ni augmenta ni decreix, en el decurs d’aquests quatre anys i, a més, perquè es conserva a l’arxiu municipal un *Memorial...*⁸¹, datat el 1717, que aplega 1.011 persones i un total de 210 veïns.

Hem intentat esbrinar aquest fet, primer emprant els càlculs anteriors i després comparant les fonts locals amb les nacionals per tal de demostrar les ocultacions d’aquests polèmics recomptes en el cas d’Olesa, que ja han estat demostrats per a les terres de Lleida [Feliu, 1983] i altres municipis del Baix Llobregat [Recaño, 1986a].

Quadre 2.14. Taxes de natalitat i de mortalitat, 1713-1723, en base a la numeració de 1716

	Baptismes absoluts	TN per mil	Obits absoluts	TM per mil
1713	98	105,83	70	75,59
1714	81	87,47	61	65,87
1715	72	77,75	79	85,31
1716	92	99,35	45	48,60
1717	81	87,47	57	61,56
1718	93	100,43	45	48,60
1719	77	83,15	57	61,56
1720	86	92,87	99	106,91
1721	90	97,19	55	59,40
1722	88	95,03	42	45,36
1723	106	114,47	55	59,40
Mitjana		94,64		60,45

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

A cop d’ull observem unes taxes brutes de natalitat molt similars i de mortalitat clarament inferiors a les que obté À. Torrents (1993:74): una TN del 94,64‰ a Olesa i 94,8‰ a Sant Pere de Riudebitlles; una TM del 60,45‰ al municipi del Baix Llobregat i del 77,8‰ al municipi de l’Alt Penedès; per tant, les taxes brutes de natalitat i mortalitat olesans, tot i estar lluny dels valors mitjans europeus, s’apropen més que els de la població penedesenca. En segon lloc, aplicant-ne els càlculs anteriors, és a dir a l’inrevés, si tenim en compte que la TM era de l’orde del 35‰ i que sabem el nombre de defuncions absolutes, quadre 3.15. —pàgina següent—, obtindríem un volum de població per Olesa al voltant 1.727 habitants de mitjana entre 1713-1723; de la mateixa manera, si la TN és d’un 30‰ obtindríem una població de 2.921 habitants i si fos del

⁸⁰ La polèmica d’aquests recomptes, a més d’estar elaborats en un període postbèl·lic, amb els dubtes que això pot suggerir i comportar —el desgavell institucional arran de la introducció de la Nova Planta, l’exili, les guerrillers, els odis entre veïns o els intents afavoridors de viles fidels als vencedors— [Gual, 1989a; Iglésies, 1974a; Reher i Valero, 1995; Vilar, 1986...], presenta la diversitat de dates en què ha estat signat; fet que, a més, dificulta el fet d’atribuir-ne una de vàlida per calcular possibles evolucions de població. Això no obstant, l’imputarem, seguint la majoria d’estudiosos [Bustelo, 1976; Recaño, 1986; Grau i altres, 1990; i, entre altres, Torrents, 1993...] a l’any 1718, tot i que s’està d’acord en què tant la “Relación...”, com el *vezindario*, la numeració o el cens foren elaborats tenint com a base l’enquesta cadastral de 1716.

⁸¹ AHMOM, Capsa A58. Estadístiques, finances, lletes i correspondència (s. XVII-XIX). Memorial, 1717: *Memorial de todas las personas que se hallan en la Villa y término de Sta. Maria de Oleza de Montserrat, los quales van Especificados en Común y en particular en el presente Memorial.*

40‰, 2.191 habitants. Tots ells valors clarament superiors al nombre de persones referides tant en el *Vezindario...*, 923 habitants, com en el *Memorial...*, 1.011 habitants. Per la qual cosa, podem afirmar que aquestes aproximacions ens donarien uns valors excessivament elevats o, dit d'una altra manera, demostrarien una subanotació en les fonts consultades. Això darrer corrobora la tesi que les fonts fiscals no estan fetes amb una finalitat demogràfica. Emperò, tal i com resta recollit al quadre 3.16. —pàgina següent—, aplicant les taxes brutes respecte el *Memorial...* del 1717 obtenim uns resultats més moderats que en el cas del *Vezindario...*, però encara força elevats: amb aquest volum de població les taxes brutes de natalitat es redueixen al 86,05‰ de mitjana i les de mortalitat al 59,62‰ de mitjana⁸². Els tres càlculs realitzats ens portarien a afirmar que hi ha una subanotació en les fonts fiscals de principis del segle XVIII, tant les d'àmbit nacional com les locals; en major grau en la *numeració* de 1716, en el *vezindario* de 1717 i en el cens de 1719, on s'atribueixen 923 habitants a Olesa, que no pas en el *Memorial* local que ens dona una relació de 1.011 habitants.

Quadre 2.15. Càlcul segons les taxes de natalitat i de mortalitat, 1713-1723

	Natalitat absoluta absoluts	Població amb una TN del 30‰	Població amb una TN del 35%	Població amb una TN del 40‰	Mortalitat absoluta	Població amb una TM del 30‰	Població amb una TM del 35‰
1713	98	3.267	2.800	2.450	70	2.333	2.000
1714	81	2.700	2.314	2.025	61	2.033	1.743
1715	72	2.400	2.057	1.800	79	2.633	2.257
1716	92	3.067	2.629	2.300	45	1.500	1.286
1717	81	2.700	2.314	2.025	57	1.900	1.629
1718	93	3.100	2.657	2.325	45	1.500	1.286
1719	77	2.567	2.200	1.925	57	1.900	1.629
1720	86	2.867	2.457	2.150	99	3.300	2.829
1721	90	3.000	2.571	2.250	55	1.833	1.571
1722	88	2.933	2.514	2.200	42	1.400	1.200
1723	106	3.533	3.029	2.650	55	1.833	1.571
Mitjana	88	2921	2504	2191	60	2.015	1.727

Font: APOM. Elaboració pròpia.

Quadre 2.16. Taxes de natalitat i de mortalitat, 1713-1723, en base al *Memorial...* de 1717

	Baptismes absoluts	TN per mil	Òbits absoluts	TM per mil
1713	98	96,93	70	69,24
1714	81	80,12	61	60,34
1715	72	71,22	79	78,14
1716	92	91,00	45	44,51
1717	81	80,12	57	56,38
1718	93	91,99	45	44,51
1719	77	76,16	57	56,38
1720	86	85,06	99	97,92
1721	90	89,02	55	54,40
1722	88	87,04	42	41,54
1723	106	104,85	55	54,40
Mitjana		86,05		59,62

Font: APOM. Elaboració pròpia.

Els recomptes de mitjan segle són estimacions dubtoses i incompletes per al conjunt de Catalunya i no disposem de dades per localitats. En canvi, a l'antic Regne de

⁸² Hauria estat important poder aplicar el mètode de Torrents (1993:75), però ens és difícil fer un creuament nominal de les partides de baptisme, de defunció, de noces i la relació dels veïns anotats en el *Memorial...* de 1717 perquè en aquesta font hi manquen molts noms, tot i que apareixen altres dades individuals, i en la sèrie de defuncions no consten, com ja s'ha dit, tots els noms dels albat.

Castella es conserva la reconstrucció cadastral de La Ensenada del 1749-1753⁸³ i el cens d'Aranda de 1768-1769 [Reher i Valero, 1995; Vilar, 1986]. Aquest darrer ha portat a greus errors⁸⁴, recull la població per bisbats i plantejaria la hipòtesi d'un estancament demogràfic d'un període de vint anys en una època de gran dinamisme [Vilar, 1986:III,32], però, alhora, ha estat considerat el "primer censo propiamente dicho" de l'Estat ja que enumera ànimes i no veïns i classifica a la població per sexes i edats [Reher i Valero, 1995:19].

Quadre 2.17. Distribució de la població d'Olesa el 1787

Edat en anys	Sollters		Casats		Vidus		Total edats
	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	
Menys de 7	412	341	0	0	0	0	753
7 a 16	121	103	0	0	0	0	224
16 a 25	99	146	28	48	0	0	321
25 a 40	28	27	223	237	1	15	531
40 a 50	6	1	104	99	2	10	222
més de 50	13	0	170	117	30	73	403
Total	679	618	525	501	33	98	2.454
Total estats	1.297		1.026		131		
Total general	2.454						
Oficis		Quantitat	Oficis			Quantitat	
Eclesiàstics		4	Comerciants			2	
Estudiants		12	Fabricants			15	
Llauradors		38	Artesans			191	
Jornalers		200	Sense professió específica i menors			1.992	

Font: INE, Cens de 1787.

La validesa del cens de Floridablanca de 1787⁸⁵ és compartida per la majoria dels demògrafs. En aquest sentit, D. S. Reher i Á. Valero (1995:20) afirmen que "es el mejor censo español del período, cuando no uno de los mejores llevados a cabo en Europa durante el Antiguo Régimen" i afegixen que alhora és el primer cens realitzat a l'Estat la finalitat del qual és demogràfica a més d'econòmica, però no fiscal⁸⁶. En el cas de Catalunya, aquest cens ha estat transcrit, estudiat i publicat per J. Iglésies (1969-1970), completant-se la Vall d'Aran per E. Lluç (1981) i quatre parròquies de la Terra Alta, juntament amb localitats de la Matarranya i la Franja de Ponent, per J. Monclús (1986). Llur valor històric i demogràfic no ha estat menystingut, ans al contrari⁸⁷; d'aquí que hi hagi un debat quan a la seva fiabilitat⁸⁸ A diferència dels anteriors, hom sap que

⁸³ La finalitat d'aquest cens era la implantació d'una única contribució tributària arreu de l'Estat, però només es conserven dades de la Corona de Castella, tret de Canàries, Navarra i el País Basc [Reher i Valero, 1995:19].

⁸⁴ Va portar al britànic Townsend a confondre l'arquebisbat de Tarragona amb el Principat de Catalunya, segons Vilar [1986:III,35].

⁸⁵ Publicat a Madrid com *Censo español executado de orden del Rey comunicada por el Excelentísimo Señor Conde de Floridablanca, Primer Secretario de Estado y del Despacho en el año de 1787* [hem consultat el microfilm E-5-1787,1 dipositat al CED].

La forma de l'elaboració d'aquest, ordenat des del poder, amb el desig de conèixer l'empenta que havia experimentat la població a finals del segle XVIII, ordenant tant als prelatos seculars que els capellans de les diòcesis respectives ajudessin a la confecció del cens fidelment i als abats i priors dels monestirs perquè comunicassin les dades de la població religiosa regular, com a la justícia i als representats polítics locals, acompanyats dels religiosos, per què s'anés de llar en llar a executar-lo [Grau i altres, 1990:25].

⁸⁶ En aquesta línia, Grau i altres (1990), afirmen que la forma d'elaboració d'aquest cens és amb el desig de conèixer l'empenta que havia experimentat la població a finals del segle XVIII.

⁸⁷ Entre altres, l'han analitzat i avaluat Vilar (1986) i Bustelo (1976).

⁸⁸ Quant a la seva fiabilitat ha estat afirmada per Livi-Bacci (1968a), Martínez (1985b), Nadal (1982), Vidal (1983), entre altres. En canvi, hi ha també investigadors que han demostrat que presenta ocultacions

el cens de 1787 havia d'inaugurar una sèrie decennal de recomptes de població [Vilar, 1986:III,46], similar per tant a la finalitat dels censos estadístics contemporanis, i així estructurava la població per grups d'edat, sexe i estat civil, alhora que inclou una primera classificació socioprofessional.

El cens de 1787 Atribueix a Olesa un total de 2.454 habitants⁸⁹, tal i com es pot veure en el quadre 3.17. —pàgina anterior—. Si calculem la taxa de natalitat a aquesta xifra, obtindríem una taxa de natalitat⁹⁰ del 48,08‰, una mica elevada però prou correcta per a l'època, per la qual cosa hauríem de pensar que el cens de Floridablanca resta incomplet o bé hi ha omissions en els llibres de baptisme i en manqui algun als 118 que hi ha enregistrats en aquest any. En canvi, si calculem la taxa de mortalitat⁹¹, amb el nombre d'òbits i el total de població censada, constatem que la TM és del 39,53‰, un resultat prou correcte per a les taxes de mortalitat coetànies, amb la qual cosa la fiabilitat de la font oficial i els registres parroquials semblen força fiables.

Posteriorment, s'haurien d'haver elaborat altres censos seguint el model de l'anterior, però només l'any 1797⁹² en mantingué aquesta línia amb algunes modificacions i uns resultats poc acceptats per la comunitat científica per possibles subenregistraments i la desaparició dels documents originals [Reher i Valero, 1995; Vilar, 1986]. Segons R. Nicolau, aquest cens de 1797 i l'anterior de Floridablanca són els dos primers censos moderns de l'Estat atès que presenten classificacions creuades de la població per sexe, grups d'edat i estat civil i per ocupació, per zones territorials properes als límits administratius establerts a Espanya des del 1833 [Nicolau, 2005:105].

En conjunt, podem dir que les dades atribuïdes per aquests recomptes preestadístics s'han de qüestionar, posar en dubte, especialment pel fet que durant l'Edat Moderna, i sobretot, durant els segles XVI i XVII, la importància del nombre d'homes constituïa la principal font de riquesa d'un sobirà⁹³ i, en conseqüència, tenia un significat fonamentalment econòmic, ja que era la força de treball, la principal font d'ingressos econòmics i la matèria primera per als exèrcits. És per aquesta raó que els

en algunes àrees i localitats del país: Simón (1988b), per a la zona gironina; Puig (2007c), en el cas de Vallfogona de Riucorb; Moreno, Ejido i Pérez (1988) en una estudi sobre una mostra de vuitanta parròquies i, amb un acurat detall sobre una mostra de 254 parròquies, Ferrer (2007c).

⁸⁹ Aquesta xifra no difereix gaire de la recollida pel qüestionari de Zamora que imputa quatre-centes vuitanta cases i 1.800 persones de comunió per a l'any 1789 a Olesa [Hernández, 2000:57].

⁹⁰ Si,

$$\begin{aligned} TN &= (N \times 1.000) / P_t \\ TN &= (118 \times 1.000) / 2.454 \\ TN &= 48,08\text{‰} \end{aligned}$$

En canvi, aplicant l'equació a l'inrevés constatem que per assolir una TN del 35‰ la població total d'Olesa hauria d'ésser de 3.371 habitants; per a una TN del 40‰, 2.950 habitants i una TN del 30‰, 3.933 habitants.

D'altra banda, si hom pren com a referència la mitjana dels anys 1782-1792, la TN del 30‰ donaria una població de 3.848 habitants; la TN del 35‰, 3.299 habitants i la TN del 40

⁹¹ Si,

$$\begin{aligned} TM &= (M \times 1.000) / P_t \\ TM &= (97 \times 1.000) / 2.454 \\ TM &= 39,53\text{‰} \end{aligned}$$

⁹² Aquest cens es coneix vulgarment com a cens de Godoy o de Larruga i fou publicat l'any 1801 a Madrid amb el títol de *Censo de la població de España de el año 1797 executado de orden del Rey en el año de 1801* [Bustelo, 1976:82; Reher i Valero, 1995:20].

⁹³ Aquesta afirmació correspon a Jean Bodin, "*Il n'est de richesses que d'hommes*" [Domínguez, 1986:343].

governos, com és el nostre cas, van mostrar un notable interès per comptabilitzar els recursos humans a fi de conèixer les seves capacitats fiscals i militars mitjançant l'elaboració dels fogatges i, més tard, ja en el segle XVIII, davant la conjuntura expansiva⁹⁴, els recursos humans van començar a ser considerats també com a part constitutiva i essencial dels mercats amb la manifestació plàstica dels censos de població i llurs dades amb nombre de persones.

2.1.1.3. *Altres fonts locals*

Fins i tot, podem suggerir un tercer tipus de fonts preestadístiques: els recomptes locals. Diferenciem aquí, els capbreus, els cadastres i altres llistats nominals —actes del consell, talles i imposicions extraordinàries ...—. La fiabilitat d'aquestes fonts és clarament dubtosa, donada la seva finalitat fiscal, ja sia de procedència senyorial o reial, perquè s'hi detallen els contribuents, els seus béns i altres dades no merament demogràfiques, amb la qual cosa, i voluntàriament, les omissions poden ser habituals, tal com s'ha demostrat per als fogatges i censos d'aquest període⁹⁵. Un fet, aquest, que recull una font coetània com és el *Discurso sobre la agricultura, comercio e industria del Principado de Catalunya (1780)* ja recull en la seva introducció o “Advertencia”⁹⁶ [*Discurso...*, 1997:16]:

“No se expresa la consistencia de los vecindarios y número de personas de que se componen los del Principado, porque estas noticias rara vez dejan de alejarse mucho de la verdad y sólo por lo respectivo a los de Gerona, se hace alguna demostración a que tampoco debe presentarse mucha fe, porque los pueblos en todos los Estados del mundo suministran estas noticias al gobierno con una suma cautela y desconfianza, recelosos de que pueda perjudicarles el que sus respectivas fuerzas se verifiquen con exactitud”.

Respecte als capbreus⁹⁷, cal dir que aquesta documentació senyorial i eclesiàstica, en el cas olesà, aporta la confessió de les tinences, els drets que havien de pagar per cadascuna d'elles, les dimensions o els límits d'aquestes i, en alguns casos, les condicions de servitud dels qui hi habitaven [Gual i Millàs, 2002:14-15]. A Olesa s'han documentat els següents capbreus: 1543⁹⁸, 1548⁹⁹ i 1656-1662¹⁰⁰.

⁹⁴ Ja els propis coetanis afirmaven que “el número de los hombres crece a expensas y a proporción de la felicidad pública” [*Discurso...*, 1997:49].

⁹⁵ Respecte això, Cobos afirma que “un capbreu no està fet buscant cap finalitat de tipus demogràfic, però el fet que tot el terme d'Esparreguera estigui en mans d'un únic senyor, el monestir de Montserrat, dona més credibilitat a la utilització d'aquesta font des del punt de vista demogràfic” [Cobos, 2006:27, nota 24]. Hauriem d'estar d'acord amb aquesta afirmació perquè Olesa també formava part d'aquesta senyoria jurisdiccional, però les dobles i triples anotacions d'un mateix personatge i l'aparició de diferents esparreguerins com a titulars de diverses possessions i béns materials ens les declaracions dels capbreus i cadastres olesans ens fan rebutjar aquesta idea. És més, com veurem en el capítol IV, el volum de declarants i capbreuants és força irregular i distorsiona una possible corba de l'evolució de la població de la riba esquerra del Llobregat.

⁹⁶ *Discurso...*, 1997, p. 16.

Hom tracta d'una obra encarregada per la Junta de Comerç de Barcelona i redactada, segons Lluch (1997:6), per Jaume Caresmar i Antoni Juglà, i, per tant, de la mateixa època que les *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*, del també il·lustrat català Antoni de Capmany (1979).

⁹⁷ Per a més informació sobre la utilitat i els recursos d'aquesta font amb finalitats demogràfiques i econòmiques podeu consultar Ferrer (1978), Jordà (1979), Llop i Sáez (1987), Porta (1988), Rovira (1989), Dantí (2001 i 2004), Grau (2003e), Grau i Perea (2003a) i Puigferrat (2005).

⁹⁸ ACA, Monacals, 1551.

⁹⁹ ACA, Notarials, Igualada, 900.

A l'AHMOM es conserva una còpia d'aquest capbreu de 1548.

¹⁰⁰ ACA, Notarials, Llobregat, 320.

A l'AHMOM, també hi ha una còpia d'aquest capbreu de 1656-1662.

Els cadastres¹⁰¹ recullen les dades dels declarants —nom, cognom, ofici i estat civil—, el carrer de la vivenda —diferenciant-ne el nombre de casals— o la residència forana d'aquell i el que es gravava —els béns immobles dels mateixos (distingint les terres segons la qualitat, els animals i els edificis) i els ingressos que provenien de rendes no lligades a l'activitat professional de l'individu (censos i censals)—, amb l'objectiu de gravar aquesta riquesa directa de la població enfront de la tributació indirecta tradicional¹⁰².

I, finalment, cal referir-nos a altres llistats nominals locals. D'una banda, els llibres d'actes de la universitat olesana¹⁰³ ens ofereixen relacions dels caps de casa assistents als consells generals dels anys 1589, 1612 i 1643, amb 140, 145 i 156 assistents, respectivament, la qual cosa significaria un increment anual acumulatiu de l'1,5‰ en els primers vint-i-tres anys i del 2,3‰, entre 1612 i 1643. La representativitat d'aquesta font, demogràficament parlant, és molt dubtosa, però el creixement ací observat és paral·lel al creixement demogràfic detectat a l'Olesa dels Àustria [Gual i Millàs, 2002].

D'altra banda gaudim d'un memorial de 1717¹⁰⁴, un *vecindario* de 1723¹⁰⁵ i altres llistats incomplets de principis del segle XIX¹⁰⁶. El memorial recull la relació de 1.011 persones, però l'extracte del mateix només en comptabilitza 938; la validesa d'aquesta font és òptima car els recomptes coetanis atribueixen a Olesa 923 persones, la qual cosa demostraria la subanotació, d'un 8%, de les fonts generals a la qual fan referència les crítiques dels especialistes. A més aquesta font és d'un gran valor demogràfic perquè té l'estructura dels padrons municipals en ser agrupats per famílies i en constar-hi el nom, cognom, estat civil, ofici, edat, relació familiar i altres informacions com el bestiar, l'estat de salut i aspectes socioeconòmics. Amb tot, però, és possible que aquest memorial sigui incomplet, amb omissions, tal i com hem pogut observar en el quadre 2.16. Això no obstant, seguint el model del Cens de Floridablanca hem elaborat el quadre 2.18. com a

¹⁰¹ AHMOM, Capsa A65, Cadastre (s. XVIII).

AHMOM, Capsa A65, Cadastre (s. XVIII).

¹⁰² No hom tracta d'una tesi d'història agrària, sinó demogràfica, per la qual cosa s'han menystingut el buidatge i l'anàlisi dels trenta-dos tipus diferents de terres, l'assignació per unitat de superfície i els ingressos relacionats tant amb el cadastre personal com amb els guanyos. Per a més informació, podeu consultar els estudis sobre l'aplicació del cadastre a escala local de Nadal (1971), Navarro (1979, 1980, 1983 i 1984b), Porta (1982a i 1982b), Costa (1984), Massana (1985), Pinyot (1985), Solé (1986), Ybarra (1987), Clua (1988), Grau i Puig (1989), Congost (1990a), Feliu (1990), Pérez (1990), Ibarra (1991), Tello (1995), Cruz (1996), Grau (1997) o Serrallonga (2000); a nivell teòric o d'abast general de Nadal (1975b), Escartín (1981), Segura (1983b) o Alcoberro (2005); i quant a l'aplicació del cadastre com a font demogràfica, entre altres, Planes (1982); Feliu (1983) i, entre altres, García i Guàrdia (1984).

¹⁰³ AHMOM, Capsa 72, Actes.

AHMOM, Capsa 73, Actes.

¹⁰⁴ AHMOM, Capsa A58, Estadístiques, Finances, Lleves i Correspondència, segles XVII-XIX, Memorial de todas las personas que se hallan en la Vila y término de Santa Maria de Oleza de Montserrate, las quales van especificas en común y en particular en el presente memorial de 1717.

¹⁰⁵ AHMOM, Capsa A58, Estadístiques, Finances, Lleves i Correspondència, segles XVII-XIX, Lligall: Estadística, 1723: "Vecindario".

¹⁰⁶ AHMOM, Capsa A58, Estadístiques, Finances, Lleves i Correspondència, segles XVII-XIX, Estadístiques de 1810. Hom tracta d'un lligall, signat pel batlle i quatre regidors, datat el 23 de juliol de 1809 que diu: "La Justicia de la Vila de Olesa certifiquem: Que en la següent llista estan compresus totas las personas dels solters de 16 à 40 anys, els solters fills únichs de viuda de 16 à 35 anys, dels solters caps de familia de 16 à 35 anys y dels casats també de 16 à 35 anys, pertanyents à las quatre clases que en la mateixa llista se expressan".

AHMOM, Capsa A58, Estadístiques, Finances, Lleves i Correspondència, segles XVII-XIX, "Los que tenen de ser soldats per lo reemplaç del any 1811. Los que són exempts de la quinta per ser únich fill i per ser elegit per lo pare o per defecte".

AHMOM, Capsa A58, Estadístiques, Finances, Lleves i Correspondència, segles XVII-XIX, Padró 1818.

resum de la informació de l'estructura per edats i sexes i socioprofessional —amb dues modificacions respecte el Cens de 1787: traginers per estudiants i professions liberals per estudiants, atès que ni els estudiants ni els consten a l'esmentat *Memorial...*—.

Quadre 2.18. Estructura de la població segons el *Memorial...* de 1717

Edat en anys	Solters		Casats		Vidus		Total edats
	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	
Menys de 7	109	122					231
7 a 16	103	94		15			212
16 a 25	30	31	16	31			108
25 a 40	3	1	78	99	1	2	184
40 a 50	2	2	57	47	6	4	118
Més de 50	1	2	72	47	13	23	158
Total	248	252	223	239	20	29	1011
Total estats	500		462		49		
Total general	1.011						
Oficis		Quantitat	Oficis		Quantitat		
Eclesiàstics i professions liberals		7	Comerciants		2		
Traginers		24	Ram del tèxtil (paraires, teixidors...)		35		
Llauradors		68	Artesans (fusters, ferrers...)		15		
Jornalers i mosso		82	Sense professió específica i menors		778		

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

El *vecindario*, “Relación de las personas que componen la Vila de Olesa con distinción de los que han ausentado, muerto y venido de nuevo desde el primero de marzo próximo pasado que se hizo la última relación, 9 de julio 1723”, sembla estar clarament incomplet perquè només es relacionen 648 homes —constant-hi el nom, els cognoms, l'ofici, l'edat i una interessant classificació socioeconòmica—, d'edats compreses entre 1 i 80 anys, on s'inclouen dos difunts, dos nouvinguts i vuit emigrants.

I el mateix hauríem de dir de les altres dues fonts de principis del segle XIX. D'una banda, el lligall de 1810 —que podria ser un bon padró al recollir individualment el nom, els cognoms, l'ofici, la data de naixement o l'edat, l'estat civil i els defectes de cada individu juntament amb el nom dels progenitors, l'ofici del pare, l'estat vital d'aquests i llur descendència o el nom i cognom de la dona— malauradament recull la relació de només cinc carrers de la vila amb un total de 268 homes. D'altra banda, el document del 1811, “Los que tenen de ser soldats per lo reemplaç del any 1811. Los que són excempts de la quinta per ser únich fill i per ser elegit per lo pare o per defecte”, perquè només recull possibles homes cridats a servir al rei: 60 olesans, dels quals 28 eren cridats a lleva i 32 eren excempts. A més, disposem del padró de 1818, estructurat amb el nom, cognoms i ofici dels homes i les vídues —potser podria tractar-se dels caps de casa—, que recull un total 481 persones, de les quals 427 són homes i 54, vídues. I, tanmateix, dels càlculs de J.B. Galobardes de l'any 1831 i P. Madoz per l'any 1842.

Si bé els recomptes preestadístics ja són poc fiables, les fonts locals consultades —capbreus, cadastres i altres llistats locals—, encara ho són menys. D'una banda, quin coeficient caldria aplicar per poder fer un càlcul aproximat de la població total? D'altra banda, al tractar-se de fonts fiscals, les omissions de la població més mòbil —rodavons, migrants, aprenents, criats...—, els albats i els religiosos, entre altres, és prou evident en alguns d'aquests recomptes locals¹⁰⁷. Emperò, l'ús d'aquestes fonts permet, tot i que

¹⁰⁷ S'ha detectat a Tàrraga un subenregistrament entorn un 20 o 25% al contrastar els registres parroquials amb el cadastre de 1716 [Planes, 1982:253]. A les planes d'Urgell i el Segrià es parla d'un 10% d'ocultacions de persones al comparar el cens de 1718 amb el cadastre de 1716 [Feliu, 1983:224]. I, entre altres poblacions, a Barcelona s'ha demostrat les omissions dels aprenents, soldats no aquarterats i criats en les declaracions del cadastre de 1716 [García i Guàrdia, 1984:647].

grollerament, donar una aproximació del nombre d'habitants de la població estudiada i serveix, al constar-hi les dades personals, per obtenir vincles entre les diferents fonts utilitzades en una recerca a nivell micro sobre la mobilitat de la població.

2.1.2. Les fonts documentals estadístiques.

Segons M. Livi-Bacci (1995:17), hom situa l'inici de la fase moderna dels censos en el segle XVIII, quan diversos estats procedeixen a complexes operacions censals amb finalitat no fiscal i amb criteris similars als actuals, però no serà fins al segle XIX, quan tots els estats occidentals iniciaran aquestes operacions censals regularment —Itàlia (1861); Espanya (1857)...—¹⁰⁸. Paral·lelament, a Espanya, la primera recopilació del moviment natural de la població es realitzà l'any 1863 i el registre civil es va implantar entre 1871 i 1885, tot i que l'Estat comença a emprar els registres parroquials com a precursors dels mateixos en dècades anteriors —casos de la pròpia Olesa (1841), Sitges (1840-1841), Barcelona (1841) o Arenys de Mar (1820)—; a França, la introducció dels registres estatals data del 1792; a la Toscana, des de 1817; a Sicília, d'ençà 1832; al Piemont i la Ligúria, del 1836; a Suïssa, a partir de 1876; a Mèxic, sistemàticament des del 1893; a Puerto Rico, d'ençà el 1885 i, entre altres indrets, a Venezuela l'any 1873 [Livi-Bacci, 1993; Reher i Valero, 2005; Cusidó, 1996 i 2011; Cusidó i Gil, 2012; RCOM...].

Heus ací les dues fonts documentals estadístiques bàsiques: els censos de població i el registre civil. A aquestes dues fonts estadístiques s'hi hauran d'afegir els padrons municipals i altres fonts amb finalitats demogràfiques i de gran utilitat per endinsar-nos en la mobilitat de la població com poden ser les altes i baixes dels padrons o les rectificacions observades en els mateixos padrons i censos de població consultats¹⁰⁹.

2.1.2.1. Els censos de població

Els censos estadístics realitzats a Espanya i, compresos en la cronologia d'aquesta recerca, són els següents: 1857¹¹⁰, 1860¹¹¹, 1877¹¹², 1887¹¹³, 1897¹¹⁴, 1900¹¹⁵, 1910¹¹⁶,

¹⁰⁸ Prèviament a la realització del primer cens modern espanyol, es van elaborar diversos recomptes —el cens de fruits i manufactures (1803), el cens general de veïns (1810), el padró d'estrangers (1836), el cens general de població (1837), les estadístiques sobre renda i contribucions (1838 i 1839) i els recomptes de 1842 i 1846 [Reher i Valero, 1995]—, però la conjuntura política de la primera meitat del segle XIX —l'ocupació francesa, la Guerra del Francès, la pèrdua de les colònies americanes, els *pronunciamientos* i les insurreccions militars, la Primera Guerra Carlina...— va provocar una gran inestabilitat a l'Estat i de retruc l'elaboració de l'hipotètic tercer cens no es pogué realitzar. D'aquesta manera, hi haurà més de mig segle de retrocés i d'esterilitat del pensament estadístic fins que amb el Decret de 3 de novembre de 1856, signat per Ramon M. Narváez, s'institucionalitzen les estadístiques amb un organisme encarregat de realitzar-les [García, 1997a].

¹⁰⁹ A més d'aquestes fonts, en altres estudis s'han emprat un conjunt de documents oficials de l'Estat que s'han elaborat amb diferents denominacions. Ens referim, principalment, als anuaris estadístics, l'*Estadística de la Emigración e Inmigración* o les enquestes demogràfiques. Segons el portal dels moviments migratoris iberoamericans, coordinat per la Subdirección General de los Archivos Estatales del Ministerio de Cultura espanyol, aquesta *Estadística de la Emigración e Inmigración*, neix de l'impuls donat per les Reials Ordres del 26 d'agost de 1882 i del 13 d'agost de 1883 [www.pares.mcu.es, 24/09/2011].

¹¹⁰ INE, *Censo de la población de España según el recuento verificado en 31 de mayo de 1857 por la Comisión de Estadística General del Reino*. Madrid: Imprenta Nacional, 1858.

¹¹¹ INE, *Censo de la población de España según el recuento verificado en 25 de diciembre de 1860, por la Junta General de Estadística*. Madrid: Imprenta Nacional, 1863.

AHMOM, Capsa 126, Padrons municipals (1860-1879), Padró 1860, assigna 3.178 habitants.

¹¹² *Censo de la población de España según el empadronamiento hecho en 31 de diciembre de 1877 por la Dirección General del Instituto Geográfico y Estadístico*. Madrid: Imprenta de la Dirección General del Instituto Geográfico y Estadístico, 1883.

1920¹¹⁷, 1930¹¹⁸. Tot i que el primer cens modern és el de 1857, la mateixa Comisió Estadística General del Reino tenia la intenció de realitzar censos i padrons en anys múltiples de cinc, tal com es feia a Anglaterra, França o EUA, i així es va procedir amb el cens de 1860 i es reafirmava amb el Real Decret de 30 de setembre de 1864 que determinava que els períodes censals fossin cada deu anys [Reher i Valero, 1995; Cusidó i Gil-Alonso, 2012], però novament la situació política adversa i la conjuntura econòmica delicada no permeteren que es pogués realitzar el padró de 1865 i el cens de 1870. Amb la restauració de la monarquia s'impulsa la realització dels censos de 1877, 1887, 1897 i, d'acord amb les recomanacions de la Conferència Internacional de Estadística (1895), es passen a realitzar en anys acabats en zero, des del 1900 en endavant¹¹⁹.

Quadre 2.19. Distribució de la població d'Olesa, 1857

			Homes	Dones	Total
Naturalesa	Nacionals	Residents	1.556	1.574	3.130
		Transeünts	233	0	233
	Estrangers	Residents	1	74	75
		Transeüts	9	1	10
Total			1.799	1.649	3.448
Estat civil		Solters	1.094	893	1.987
		Casats	630	602	1.232
		Vidus	75	154	229
Total			1.799	1.649	3.448

Edats	Homes	Dones	Edats	Homes	Dones
menys d'1 any	59	49	41 a 50	149	144
1 a 7	267	262	51 a 60	108	136
8 a 15	299	261	61 a 70	63	56
16 a 20	166	173	71 a 80	23	20
21 a 25	190	141	81 a 85	7	4
26 a 30	221	164	86 a 90	1	1
31 a 40	246	237	més de 91	0	1

Font: INE, cens de 1857.

Els censos que nosaltres hem pogut consultar presenten una estructura i informació similar a les dades consignades en un padró; però, el cens de població és de competència estatal, a diferència del padró i nosaltres hem consultat els valors globals que aquests presenten. Amb tot, a Olesa s'atribueix el nom de cens de 1924 al padró

¹¹³ *Censo de la población de España según el empadronamiento hecho en 31 de diciembre de 1887 por la Dirección General del Instituto Geográfico y Estadístico*. Madrid: Imprenta de la Dirección General del Instituto Geográfico y Estadístico, 1891.

¹¹⁴ *Resultados provisionales del Censo de la población de España según el empadronamiento hecho en la península e islas adyacentes el 31 de diciembre de 1897 por la Dirección General del Instituto Geográfico y Estadístico*. Madrid: Imprenta del Instituto Geográfico y Estadístico, 1899.

¹¹⁵ *Censo de la población de España según el empadronamiento hecho en la península e islas adyacentes el 31 de diciembre de 1900*. Madrid: Imprenta de la Dirección General del Instituto Geográfico y Estadístico, 1902.

¹¹⁶ *Censo de la población de España según el empadronamiento hecho en la península e islas adyacentes el 31 de diciembre de 1910*. Madrid: Imprenta de la Dirección General del Instituto Geográfico y Estadístico.

¹¹⁷ *Censo de la población de España según el empadronamiento hecho en la península e islas adyacentes el 31 de diciembre de 1920*. Madrid: Talleres de la Dirección General del Instituto Geográfico y Imprenta hijos de M.O. Hernández, 1922.

AHMOM, Capsa 128, Padrons municipals (1900-1920) —vegeu nota 148—.

¹¹⁸ *Censo de la población de España según el empadronamiento hecho en la Península e islas adyacentes y posesiones del norte y costa occidental de África el 31 de diciembre de 1930. Cuaderno VII. Región catalana*. Madrid: Talleres del Instituto Geográfico y Catastral, 1932.

AHMOM, Capsa 129, Padrons municipals (1924-1939), Padró 1930.

¹¹⁹ Quant als continguts dels diferents censos moderns espanyols i de llurs problemes pel que fa a la seva utilització vegeu, entre altres, Reher i Valero (1995:23-51), Vinuesa i altres (1997:23-24) i Cusidó i Gil-Alonso (2012:29-68).

elaborat en aquest municipi el mateix any. D'altra banda, pensem que l'atribució del padró de 1860, segons la nomenclatura atribuïda a l'arxiu olesà, es correspon o bé és la base del cens del mateix any. Això no obstant, passem tot seguit a presentar-los i il·lustrar-los mitjançant quadres, tal i com hem fet amb el cens de Floridablanca.

El cens de 1857, resumit en el quadre 2.19. —pàgina anterior—, és el primer recompte nominatiu de la població a escala estatal i ens informa del nombre d'habitants, la naturalesa, el sexe, l'estat civil i la distribució per edats, agrupant Olesa dins el partit judicial de Terrassa. A diferència del que passa en altres municipis, com Sant Pere de Riudebitlles [Torrens, 1993], a Olesa el nombre total d'habitants es correspon a la distribució per edats. No obstant això, no relaciona aquesta distribució per edats amb la naturalesa i l'estat civil, només amb el sexe. Aquest cens assigna a Olesa 3.448 habitants de dret. Si s'aplica, com hem fet amb els recomptes preestadístics, la TN és del 28,42‰ i la TM és del 30,45‰. Unes taxes força més fiables que les abans esmentades.

Quadre 2.20. Distribució de la població d'Olesa, 1860.

			Homes	Dones	Total
Naturalesa	Nacionals	Domiciliats	1.595	1.529	3.124
		Transeünts	40	15	55
	Estrangers	Residents	0	0	0
		Transeünts	0	0	0
Total			1.635	1.544	3.179
Estat civil					
		Solters	952	799	1.751
		Casats	608	600	1.208
		Vidus	75	145	208
Total			1.635	1.544	3.179

Edats	Homes	Dones	Edats	Homes	Dones
menys d'1 any	44	38	26 a 30	172	157
1 a 5	178	174	31 a 40	229	202
6 a 10	176	154	41 a 50	140	151
11 a 15	161	153	51 a 60	118	120
16 a 19	117	133	61 a 70	71	63
20	31	31	71 a 80	30	27
21	23	21	81 a 85	4	2
22	21	36	86 a 90	2	2
23	26	27	91 a 95	0	0
24	31	30	96 a 100	1	1
25	51	22	més de 100	0	0

Font: INE, Cens de 1860, tom 1.

El cens de 1860, resumit en el quadre 2.20., recull, com l'anterior, Olesa dins del partit judicial de Terrassa, però hi afegeix, a més de la distribució per sexe, la naturalesa, l'estat civil i l'edat, el grau d'instrucció elemental dividit en tres categories —saben llegir i no escriure, saben llegir i escriure i no saben llegir— i el nombre de cèdules d'habitatge —623—. La informació d'aquest cens presenta un problema en referència al volum de població: no es correspon el total d'habitants a la distribució per edats. Hi consten un total de 3.179 habitants censats i només hi ha 3.170 edats declarades, una diferència de 9 casos, totes elles de sexe masculí. D'altra banda, tampoc ens coincideix, pel marge de tres persones, el nombre d'habitants d'aquest cens amb el buidatge nominal del padró conservat a l'AHMOM¹²⁰. També crida l'atenció la minva de població respecte el cens de 1857, però

¹²⁰ Els continguts de la font consultada al CED no coincideix amb els que exposen Reher i Valero (1995:32-34) pel que fa a la relació d'oficis. Si que hi consten aquests en el padró de l'AHMOM: "Padrón de la Junta municipal del Censo de todas las personas que han pernoctado en su distrito la noche del 25 al 26 de Diciembre (1860), según las Cédulas de inscripción vecinal repartidas y recogidas" [AHMOM, Capsa 126], per la qual cosa podríem pensar que l'anomenat padró en l'arxiu local, podria ser el cens del

el càlcul de les taxes de natalitat i mortalitat aplicades als baptismes i òbits enregistrats a l'APOM demostren la fiabilitat d'aquest cens de població atès que la TN és del 38,69‰ i la TM del 26,42‰¹²¹. Si es comparen els censos de 1857 i 1860 observem que el municipi va perdre en aquests tres anys 269 habitants; emperò, el creixement natural dels mateixos anys és positiu amb 103 habitants; aleshores, el moviment migratori presentaria un clar saldo negatiu de 372 habitants.

El cens de 1877, resumit en el quadre 2.21., presenta Olesa dins la província de Barcelona, com la resta dels censos següents que hem consultat, però, a diferència dels dos anteriors, no recull l'edat en el seu resum. Ens informa, això sí, del nombre de seccions —10—, de cèdules —750— i de la població dividida per sexes amb els següents camps: el total d'habitants, el domicili legal, l'estat civil —solters, casats, vidus i no consta—, la instrucció elemental —saben llegir, saben escriure—, la religió¹²² —diferenciant la catòlica d'altres religions—, la naturalesa —diferenciant entre els espanyols i els estrangers¹²³—, la residència habitual —distingint entre el territori peninsular dins i fora del terme municipal, els territoris d'ultramar d'Espanya i no consta— i, per primera vegada, la població de dret¹²⁴. Aquest cens assigna a Olesa 2.742 habitants de fet i 2.414 de dret.

Quadre 2.21. Distribució de la població d'Olesa, 1877.

		Homes	Dones	Total
Domicili legal	Domiciliats	1.289	1.339	2.628
	Transeünts	49	65	114
	Total	1.338	1.404	2.742
Naturalesa	Mateixa província	1318	1383	2701
	D'altra província	20	21	41
	Total	1.338	1.404	2.742
Residència habitual	Olesa	1318	1383	2701
	Altre municipi	20	21	41
	Total	1.338	1.404	2.742
Estat civil	Solters	683	730	1.413
	Casats	573	571	1.144
	Vidus	82	103	185
	Total	1.338	1.404	2.742
Instrucció elemental	Saben llegir	1	1	2
	Saben llegir i escriure	379	186	565
	No saben llegir	958	1217	2175
	Total	1.338	1.404	2.742
Religió	Catòlics	1.338	1.404	2.742
Població de dret	Total	1.275	1.339	2.614

Font: INE, Cens de 1877, tom 1.

mateix any, o bé que a partir d'aquest padró l'administració central presentés aquestes dades, però amb la diferència d'un individu.

¹²¹ Donat que ambdós censos —1857 i 1860— tenen unes taxes de natalitat i mortalitat entre els paràmetres comunament acceptats, en la resta de censos buidats deixarem d'aplicar aquest mètode per a demostrar la validesa dels mateixos.

¹²² Cal recordar que la Constitució de 1876, fruit d'una Restauració que atorgava molts poders al rei, establia un parlament amb dues cambres i recollia una àmplia declaració de drets i llibertats, però no reconeixia, entre altres coses, la llibertat religiosa, ja que el catolicisme era proclamat religió oficial de l'Estat.

¹²³ La incorporació de la nacionalitat dels estrangers només fa referència a la població de fet [Nicolau, 1989].

¹²⁴ És a dir, les persones amb adreça legal al terme municipal, en clara contraposició amb les persones que hi són presents en el moment de realitzar-se l'empadronament. No s'ha de menystenir aquesta informació atès que no hi ha dubtes del seu valor demogràfic perquè la diferència observada entre els 2.742 habitants de fet i els 2.414 de dret palesa un saldo de 338 habitants. De fet implica l'empadronament de tota la població present al territori en estudi; en canvi, de dret implica l'empadronament de tota la població resident al territori en estudi (presents o absents).

El cens de 1887, resumit en el quadre 2.22., classifica a la població per sexes i la distribueix en els següents camps: població de fet, residents presents, transeünts, residents absents i població de dret. El nombre de seccions es manté i el nombre de cèdules augmenta a 755. Olesa té el número 151 dels municipis de Barcelona. Aquest cens dona a Olesa un total de 3.235 habitants de fet i 3.217 de dret.

Quadre 2.22. Distribució de la població d'Olesa, 1887.

	Població de fet	Residents presents		Transeünts		Residents absents		Població de dret
		Espanyols	Estrangers	Espanyols	Estrangers	Espanyols	Estrangers	
Homes	1.622	1.603	1	17	1	9	0	1.613
Dones	1.613	1.597	1	25	0	6	0	1.604
Total	3.235	3.200	2	32	1	15	0	3.217

Font: INE, Cens de 1887.

Els censos de 1897, 1900, 1910, 1920 i 1930 presenten una mateixa estructura i per aquesta raó han estat resumits tots junts en el quadre 2.23. El contingut és el següent: nombre de cèdules, habitants residents presents i absents per sexe, transeünts per sexe i població total tant de dret com de fet¹²⁵. El nombre de municipi oscil·la, en funció de les desaparicions o agregacions municipals esdevingudes en els períodes intercensals, entre el 143 del 1930 i el 149 dels anys 1897 i 1900. Quan al volum de la població, observem que el cens de 1897 atribueix a Olesa un total de 3.603 habitants de dret i 3.600 de fet; el cens de 1900 dona un total de 3.567 habitants de dret i 3.554 de fet; el cens de 1910 concedeix un total de 3.819 habitants de dret i 3.781 de fet; el de 1920 atorga a Olesa un total de 3.975 habitants de dret i 4.003 de fet; i, el cens de 1930 consigna un total de 5.640 habitants de dret i 5.621 de fet.

Quadre 2.23. Distribució de la població d'Olesa: 1897, 1900, 1910, 1920 i 1930.

		1897	1900	1910	1920	1930
Cèdules		861	877	936	1.028	1.176
Residents presents	Homes	1.771	1.756	1.803	1.812	2.658
	Dones	1.802	1.783	1.944	2.082	2.939
	Total	3.573	3.539	3.747	3.894	5.597
Residents absents	Homes	16	22	51	72	30
	Dones	14	6	21	9	13
	Total	30	28	72	81	43
Transeünts	Homes	20	7	20	69	11
	Dones	7	8	14	40	13
	Total	27	15	34	109	24
Població de dret (presents + absents)		3.603	3.567	3.819	3.975	5.640
Població de fet (presents + transeünts)		3.600	3.554	3.781	4.003	5.621

Font: INE, Cens de 1897, Cens de 1900, Cens de 1910, Cens de 1920 i Cens de 1930.

La informació que ens donen els censos permet observar tant la dinàmica com la distribució de la població olesana per sexes i edats entre 1857 i 1930. Sens dubte, els continguts i les dades dels censos del segle XIX i principis del XX, tot i que possiblement amb mancances i errors, són molt més fiables que les dels censos preestadístics. Hi destacariem, però, dos aspectes. D'una banda, quant a l'evolució¹²⁶, observem dues fases molt clares: la davallada registrada entre 1857 i 1877 i la recuperació posterior fins a 1930, malgrat la lleugera minva de població enregistrada en

¹²⁵ La població de dret comprèn la població present i l'absent; en canvi, la població de fet inclou la població present i els transeünts.

¹²⁶ Aquesta pèrdua de població observada en analitzar els censos ha estat una de les raons que ens ha portat a estudiar la mobilitat de la població en detriment de la reconstrucció de famílies des de 1701 a 1930.

el 1900. En segon lloc, quant a l'estructura, voldríem destacar dos aspectes; d'una banda la diversitat d'informació que contenen i que varia d'un a altre cens de població, fet que no ens permet, tret de l'harmonització de finals de segle XIX, agrupar-los en un únic quadre; i, d'altra banda, les deficiències en la classificació per ocupació dels primers censos ja que es contenen diferents criteris de classificació: el sector de l'activitat, la professió o ofici i la situació laboral o la condició social de l'individu¹²⁷.

2.1.2.2. *Els padrons municipals*

L'origen dels padrons cal buscar-lo en els llistats nominals de veïns d'època medieval i moderna i guarden certa similitud amb els llibres de comunió o els *status animarum* eclesiàstics. En el territori estatal, els primers padrons documentats daten del segle XV i, com els fogatges, es realitzaven amb finalitat fiscal o militar i, en conseqüència, presenten els mateixos defectes com les omissions de certs sectors de la població; a partir del segle XVIII, els continguts milloren qualitativament amb referències com l'ofici, l'estat civil o l'edat i en el segle XIX s'incorporen aspectes com el grau d'alfabetització i els anys de residència al municipi [Reher i Valero, 1995:76]. No serà fins a mitjan segle XIX quan els padrons tindran un caràcter estadístic gràcies a la Llei d'Ajuntaments del 5 de juliol de 1856 i el Real Decret d'Instrucció del 14 de març de 1857 que obligaven als consistoris a fer censos de població per empadronament nominal i que d'aquestes cèdules es formarien els padrons municipals [Reher i Valero, 1995:77]. Actualment, la finalitat dels padrons és més administrativa, per acreditar el domicili, que no pas demogràfica, i, per tant, els fons dels ajuntaments conserven els padrons, però no els censos de població que fa l'Estat.

En aquest sentit, segons l'Institut d'Estadística de Catalunya¹²⁸:

“El Padró municipal és el registre administratiu on consten els veïns d'un municipi i constitueix una prova de la seva residència al municipi. La seva formació, manteniment i gestió corresponen als ajuntaments respectius. Es tracta d'un registre de dades personals regulat per la Llei de bases de règim local i per la Llei de protecció de dades. Aquestes dades són: nom i cognoms, sexe, lloc i data de naixement, nacionalitat i DNI o, si són estrangers, del document que el substitueixi. L'any 1996 va entrar en funcionament el sistema de gestió contínua i informatitzada dels padrons municipals, basat en la coordinació de tots per part de l'INE. A partir del 1998 s'obtenen xifres oficials de població a 1 de gener de cada any. Aquestes xifres són declarades oficials pel Consell de Ministres a finals d'any i s'utilitzen per calcular la participació de les corporacions locals en els tributs de l'Estat, per determinar el nombre de regidors dels ajuntaments, per fixar els serveis que aquests han de proporcionar, etc.”

Dins dels propis padrons cal distingir i diferenciar entre els fulls del padró¹²⁹ —quadre 2.24., pàgina següent—, el padró de veïns¹³⁰ i l'índex alfabètic del padró¹³¹, a

¹²⁷ Les dificultats per a fixar els criteris de classificació de la població activa no es van resoldre, i parcialment, fins el cens de 1900 quan s'adopta la classificació professional de J. Bartillon —amb 91 categories— un cop aprovada per l'Institut Nacional d'Estadística l'any 1895, i s'amplia en el cens de 1930 a 120 categories diferents [Nicolau, 1985].

¹²⁸ Institut d'Estadística de Catalunya: <http://www.idescat.cat> [10/08/2013].

¹²⁹ Es tracta dels fulls declaratoris on el cap de família o l'agent *censal* fa constar els membres que componen la unitat familiar, la seva edat, procedència, ocupació, nivell d'instrucció..., i el conjunt d'aquests fulls, generalment, són ordenats per l'administració segons les seccions en què està dividit el municipi i, dins de cada secció, per un ordre alfabètic de carrers.

¹³⁰ Per padró de veïns entenem el document que conté la relació seqüencial dels veïns ordenat també per districtes o seccions i carrers. La informació continguda és generalment la mateixa que en els fulls del padró, només en canvia la disposició. Es tracta, evidentment, d'un document realitzat a partir de les dades recollides en els fulls del padró.

més de les rectificacions dels mateixos. Això es constata en el cas d'Olesa, tant pel que fa als padrons preestadístics —el memorial de 1717, la relació de 1723, el lligall del 1810 o el padró de 1818— com en els padrons i censos del període estadístic —1860¹³², 1872¹³³, 1875¹³⁴, 1910¹³⁵, 1915¹³⁶, 1920¹³⁷, 1924¹³⁸ i 1930¹³⁹—. El quadre 2.25. recull els padrons municipals i censos de població d'Olesa buidats en aquesta recerca¹⁴⁰.

Quadre 2.24. Exemple de fulls declaratoris del padró

PADRON GENERAL													de			de 1875					
Folio		Distrito		Barrio		Calle de			Núm.		Piso		Núm.								
Casa propia de D.													que vive calle			núm.			piso		
Nombres	APELLI DOS		Relación de familia	Años de edad	Estado	Profesión	PUEBLO donde nació	Parroquia en que fue bautizado	FECHA de nacimiento			Residencia habitual	Residencia en el pueblo		Clasificación como habitantes y extranjeros						
	Paterno	Materno							Día	Mes	Año		Años	Meses							
OBSERVACIONES																					

Font: AHMOM, Padró 1875.

Quadre 2.25. Els padrons olesans buidats nominativament¹⁴¹

	Padrons / censos	Habitants
Olesa de Montserrat	1860	3.176
Olesa de Montserrat	1872	3.148
Olesa de Montserrat	1875	2.810
Olesa de Montserrat	1910	3.850
Olesa de Montserrat	1915	3.734
Olesa de Montserrat	1920	4.060
Olesa de Montserrat	1924	4.369
Olesa de Montserrat	1930	5.647

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

El padró de 1860, “Padrón que la Junta municipal del Censo de todas las personas que han pernoctado en su distrito la noche del día 25 al 26 de Diciembre

¹³¹ Es tracta, possiblement, d'un instrument auxiliar creat a iniciativa de l'administració municipal. Així, la població està ordenada segons el sexe, alfabèticament i dins de cada grup de lletra per districtes i carrers. De tota manera és un instrument molt útil per a la recerca quan es desconeix el carrer, atès que conté les mateixes dades que els anteriors menys la relació de membres d'una unitat familiar.

¹³² AHMOM, Capsa 126, Padrons municipals (1860-1879), Padró 1860.

¹³³ AHMOM, Capsa 126, Padrons municipals (1860-1879), Padró 1872.

¹³⁴ AHMOM, Capsa 126, Padrons municipals (1860-1879), Padró 1875. Aquest “Padrón general. Olesa, 30 de agosto de 1875”, està recollit en fulls declaratoris incomplets on no consten la parròquia on foren batejats, la data de naixement, la residència habitual i el temps de residència al poble. Aquestes mancances i la pèrdua de fulls declaratoris ens han fet menystenir-lo, en part, en la present recerca. La informatització del padró ha permès constatar l'absència de 71 persones; però, positivament, ha permès fer el seguiment dels nouvinguts enregistrats i descobrir emigrants olesans.

¹³⁵ AHMOM, Capsa 128, Padrons municipals (1900-1920), Padró 1910.

¹³⁶ AHMOM, Capsa 128, Padrons municipals (1900-1920), Padró 1915.

¹³⁷ AHMOM, Capsa 128, Padrons municipals (1900-1920), Padró 1920.

¹³⁸ AHMOM, Capsa 129, Padrons municipals (1924-1930), Padró 1924.

¹³⁹ AHMOM, Capsa 129, Padrons municipals (1924-1930), Padró 1930.

¹⁴⁰ Tal i com s'ha esmentat en l'evolució segons els censos, també s'observa la pèrdua de població, ara entre 1860 i 1910, i el canvi de tendència posterior, tot i una inflexió en el padró de 1915.

¹⁴¹ El volum de població aquí consignat és fruit de l'eliminació de les repeticions, la correcció i armonització de les dades nominals i demogràfiques —cognoms, edat, anys de residència...— i, alhora, el fet d'afegir les omissions —sexe, relació de parentiu...— i dades geogràfiques —naturalitat o procedència municipal, comarcal...— que no consten a la font.

[1860], según las Cédulas de inscripción vecinal repartidas y recogidas”, està estructurat en vuit camps: cèdules, persones per cèdula, nom i cognoms, edat, estat civil, professió/posició social, saben llegir i saben escriure. En el buidatge nominal d’aquest padró comptabilitzen 3.176 olesans, quan en el cens hi figuren 3.179 habitants i només 3170 edats declarades. Hi ha doncs, tres habitants més consignats en el cens, és a dir, un subenregistrament del 0,1% en el full resum del padró respecte el cens¹⁴². Si comparem les edats consignades en ambdues fonts —quadre 2.26.— observem grans divergències entre les edats que consten en el cens de 1860 i les que nosaltres hem obtingut, un cop corregides, per al padró¹⁴³. Potser la data en què ambdós documents es van elaborar no sigui la mateixa és la causa de què hi hagi una diferència de tres casos, però en les diferències d’edats consignades i obtingudes no hi ha una explicació del perquè en el cens no consten les edats de nou habitants.

El padró de 1872, amb un full introductor i annex, està estructurat en onze camps: número d’ordre, nom i cognoms, naturalesa, anys d’edat, mesos, estat, professió, carrer on viuen, número, qualificació i observacions. En aquest padró constatem 3.148 habitants i en el full introductor trobem una observació molt oportuna¹⁴⁴:

“1872. Observaciones. A fin de guardar mas regularidad en el número de familias, las mugeres casadas y viudas estan inscritas con el apellido del marido, primero que el de solteras.”

Quadre 2.26. Edats declarades en el cens i el padró de 1860

	Cens		Padró	
	Homes	Dones	Homes	Dones
menys d'1 any	44	38	43	44
1 a 5	178	174	173	172
6 a 10	176	154	165	153
11 a 15	161	153	167	155
16 a 19	117	133	128	120
20	31	31	37	27
21	23	21	28	23
22	21	36	21	31
23	26	27	26	34
24	31	30	30	27
25	51	22	26	18
26 a 30	172	157	171	161
31 a 40	229	202	229	206
41 a 50	140	151	154	148
51 a 60	118	120	108	117
61 a 70	71	63	83	76
71 a 80	30	27	34	34
81 a 85	4	2	1	3
86 a 90	2	2	1	2
91 a 95	0	0	0	0
96 a 100	1	1	0	0
Totals	1.626	1.544	1.625	1.551

Font: AHMOM i INE. Elaboració pròpia.

¹⁴² Diferències informatives entre el cens i un padró municipal del mateix també s’han trobat en altres indrets, com per exemple a San Salvador del Valle (País Basc) on l’any 1877 el padró recull 1.033 habitants i el cens, 1.011 habitants [González, García i Urrutikoetxea, 2007:62].

¹⁴³ No hem fet una reconstrucció de famílies que potser podria corregir els errors en la declaració de les edats, tal i com s’ha pogut demostrar per a Sant Pere de Riudebitlles a partir del linkage entre el padró de 1889 i les fitxes de família, on es demostra que en tots els grups d’edat l’edat dels homes té un nivell de correcció major que el de les dones i que “únicamente un 40% de los hombres y un 31% de las mujeres declaró correctamente su fecha de nacimiento” [Torrens i Cusidó, 1993:8-12].

¹⁴⁴ AHMOM, Capsa 126, Padrans municipals (1860-1879), Padró 1872.

El darrer padró que hom disposa del segle XIX és el de 1875. Com hem dit és un lligall que aplega els fulls declaratoris i roman incomplet, atès que el resum del mateix, signat pel batlle (Josep Puiggener) i nou regidors, a més del secretari, diu que hi ha un total de 2.886 habitants inscrits en 607 cèdules, però el nostre buidatge només aplega un total de 2.810 persones en 623 fulls¹⁴⁵, és a dir un subenregistrament del 2,7%:

“En la villa de Olesa de Montserrat día 17 de enero de 1875, el Ayuntamiento de la misma [h]a examinado muy detenidamente el siguiente libro de empadronamiento formado con arreglo al decreto publicado en Boletín Oficial de 5 de agosto último, en cuya virtud el resumen de aquel es el siguiente: número de células 607; total de habitantes inscritos 2.886; nacionales establecidos 2.841; ídem. transeúntes 45; habitantes barones 1.400; ídem. hembras 1.486; varones menores de 7 años 245; de 7 a 12=105; de 13 a 17=130; de 18=19; de 19=25; de 20=22-, de 21=24; de 22=21; de 23=33; de 24=35; de 25=28; de 26 a 35=166; de 36 a 50=282; de 51 a 60=138; de 61 a 70=62; de 71 a 80=49; de 81 a 90=5; hembras menores de 7 años 257; de 7 a 12=124; de 13 a 17= 158; de 18= 23; de 19=29; de 20=26; de 21=24; de 22=35; de 23=39; de 24=40; de 25=19; de 26 a 35=197; de 36 a 50=283; de 51 a 60=112; de 61 a 70=61; de 71 a 80=26; de 81 a 90=8; de 91 a 100=1. Transeúntes varones menores de 7 años 3; de 7 a 12=3; de 25=3; de 26 a 35=6; de 36 a 50=3; de 61 a 70=3: Hembras= menores de 7 años 3; de 18=3; de 19=3; de 21=3; de 22=3; de 26 a 35=6; de 51 a 60=3: Cuyo resumen ya se ha remitido a la superior autoridad correspondiente; Y encontrando conforme este libro, lo aprueba el Ayuntamiento, firmando la presente acta conmigo el infrascrito secretario de que certifico”.

El cens de 1910, “Libro del Censo de Población de la Villa de Olesa de Montserrat formado en 31 de Diciembre del año 1910”, hi consten els següents ítems: adreça, residents a la llar, número de la casa, noms i cognoms, sexe, edat, estat civil, relació familiar, saben llegir, saben escriure, naturalesa —ajuntament, província i nacionalitat—, professió, ajuntament de residència, província, temps de residència, absents/transeünts. El buidatge nominal dóna 3.850 habitants a Olesa, mentre que el full resum, que reproduïm en el quadre 3.27. —pàgina següent—, només recull 3.820 habitants de dret i 3.791 habitants de fet¹⁴⁶. De nou hi ha divergències entre les dades del quadre resum amb el buidatge nominal, un cop s’han eliminat les repeticions. Hi ha ocultació oficial de la població olesana? Si més no, respecte al resum del padró observem una ocultació de l’1,5% i quant al cens, quadre 2.23, l’ocultació és de l’1,8%. La diferència és clarament favorable al nostre buidatge, tant pel que fa a la població de dret com de fet, atès que nosaltres hem aplegat 30 habitants més respecte la població de dret i, el que és més important, 59 habitants respecte la població de fet.

El padró de 1915, “Padrón general del año de 1915 formado por su Ayuntamiento con arreglo á la ley Municipal y demás disposiciones vigentes”, amb data 22 de febrer de 1916, està estructurat en dotze columnes: nom i cognoms, relació familiar, edat, naturalesa, província, estat civil, professió, anys de residència, adreça i número, sap llegir, sap escriure i observacions. En el buidatge nominal hi consten 3.734 olesans. Per tal de validar ambdós padrons, hem cregut oportú aplicar l’equació compensatòria del mètode del moviment natural¹⁴⁷. Així, en el decurs d’aquests cinc

¹⁴⁵ AHMOM, Capsa 126, Padrans municipals (1860-1879), Padró 1875.

¹⁴⁶ Tal i com es pot veure al quadre 3.23., el cens de 1910 i el padró del mateix any no coincideixen: Padró 1910: 3.791 habitants de fet i 3.820 habitants de dret.

Cens 1910: 3.781 habitants de fet i 3.819 habitants de dret.

¹⁴⁷ Hom tracta del mètode emprat per Courgeau (1988), Gómez i Céspedes (1996)... Atès que coneixem els efectius de la població en dos moments donats (1910 i 1915) i els naixements i les defuncions durant l’esmentat període, podem calcular el saldo migratori; i si coneixem una de les seves variables podem conèixer l’altra emprant l’equació compensatòria:

anys, segons els padrons, constatem que Olesa va perdre, en aquests anys, 86 habitants i atès que entre 1910 i 1915 el creixement natural és només de 89 persones, deduïm que el saldo migratori és de -205 habitants; per tant, segons aquests valors a Olesa de 1910 a 1915 van emigrar més habitants que no pas van arribar. Segons aquests padrons, es podria afirmar que l'evolució de la població olesana està més condicionada pel moviment migratori que no pas el moviment natural.

Quadre 2.27. Resum del cens de població del 31 de desembre de 1910¹⁴⁸

Població de fet			
	Homes	Dones	Total
Residents presents	1.806	1.951	3.757
Transeünts	20	14	34
Total població de fet	1.826	1.965	3.791
Població de dret			
	Homes	Dones	Total
Residents presents	1.806	1.951	3.757
Residents absents	47	16	63
Total població de dret	1.853	1.967	3.820
Entitats de població	3	Seccions	5
Cèdules	De família		931
	Col·lectives		5
	Total		936

Font: AHMOM, Capsa 128, Padrons municipals (1900-1920), Padró 1910.

El cens i padró de 1920, “Censo de la población de diciembre de 1920. Padrón general de las personas residentes presentes, residentes ausentes y transeúntes que habitan en este término municipal en la noche del 31 de diciembre de 1920 al 1º de enero de 1921”, presenta la població agrupada per seccions i està estructurat en quinze camps: carrer, número, noms i cognoms, sexe, edat, estat civil, relació familiar, sap llegir, sap escriure, naturalesa —ajuntament i província o nació pels estrangers—, nacionalitat dels estrangers, professió, residència legal —ajuntament i província o nació pels estrangers—, temps de residència, absents i transeünts. El cens i padró de 1920, buidat nominalment, enregistra 4.060 olesans¹⁴⁹. Segons el cens, quadre 3.23., la població de fet era de 4.003 habitants i la de dret, 3.975 habitants. Novament trobem diferències entre els recomptes publicats a l'INE i IDESCAT amb el buidatge nominal realitzat per nosaltres. Aquesta diferència de 57 habitants de fet, l'1,4%, ens fa posar en dubte, novament, les fonts oficials.

El padró de 1924, “Padrón municipal de los vecinos y domiciliados (presentes y ausentes) y transeúntes que se inscribieron en este término municipal el día 1º de diciembre de 1924”, organitza la població en districtes i, aquests, en seccions; inclou les altes de naixement, les baixes per defunció, les altes i baixes pels canvis de residència, les altes i baixes de veïns i les altes i baixes per domiciliació; i està estructurat en setze camps: número de fulls, número de persones, carrer, número del carrer, noms i cognoms, sexe, estat civil, relació familiar, nivell d'alfabetització —saben llegir, saben escriure—, naturalesa —ajuntament, província i nació pels estrangers—, professió —fent constar si

$$SM = P_f - P_i + D - N$$

$$SM = 3.734 - 3.850 + 335 - 424; SM = -205$$

On SM és el saldo migratori; P_f , la població final (1915); P_i , la població inicial (1910); D, les defuncions i N, la natalitat. Donat que sabem els immigrants podem conèixer la quantitat d'emigrants.

¹⁴⁸ Des d'ara en endavant, i per tal de no confondre, hem cregut oportú denominar padró a aquest cens de 1910.

¹⁴⁹ Des d'ara en endavant, anomenarem únicament com a padró aquesta font.

treballen en jornal la seva remuneració en pessetes—, residència legal —província i nació pels estrangers—, ajuntament, anys de residència, absents/transeünts i classificació veïnal. En aquest padró comptem un total de 4.369 habitants. No es conserva el resum del padró, però sí que hi ha rectificacions al padró¹⁵⁰ en diferents annexos afegits al padró de 1924. Aquestes rectificacions corresponen als anys 1925, 1926, 1927 i 1928 i contenen les altes per naixement, les altes per canvi de residència, les baixes per defuncions, les baixes per canvi de residència, les altes de veïns, les altes de domiciliacions, les baixes de domiciliacions i les baixes de veïns que ens demostren la mobilitat de la població, tant els moviments migratoris com els canvis de residència. En el quadre 2.28. reproduïm aquestes altes i baixes.

Quadre 2.28 Resum de l'annex del padró de 1924¹⁵¹

	AN	ACR	BD	BCR	AV	AdD	BdD	BV
1925	43	41	60	79	52	52	11	11
1926	55	40	39	87	39	39	5	5
1927	61	33	38	50	30	30	7	7
1928	57	55	55	50	37	37	6	6

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

El darrer padró consultat a Olesa, el “Padrón Municipal de los vecinos y domiciliados (presentes y ausentes) y transeuntes que se inscribieron en este término el día 31 de Diciembre de 1930”, consta d'un annex, un full resum i organitza la població també en districtes i seccions. Hi diferenciem disset columnes: cèdula, habitants a la llar, adreça, número, noms i cognoms, sexe, edat, estat civil, relació familiar, sap escriure, sap llegir, naturalesa, província, anys de residència, professió, absent/transeünt i veïnatge. Aquest resum del padró coincideix en el nombre d'habitants de fet i dret amb el cens del mateix. Però, tal i com hem observat en el cens de 1910, el resum del padró de 1930, i el cens del mateix, també presenta omissions: enregistra 5.640 habitants de dret i 5.621 habitants de fet, mentre que amb el nostre buidatge nominal documentem 5.647 habitants, una diferència de 7 i 26 habitants, respecte a la població de dret i de fet, respectivament. De nou hi ha una diferència favorable al buidatge nominal, en aquest cas del 0,5% respecte a la població de fet consignada al cens i el resum del padró de 1930.

Quadre 2.29. Resum del padró municipal del primer de desembre de 1930

	Veïns		Domiciliats	
	Homes	Dones	Homes	Dones
Residents presents	1.431	618	1.233	2.315
Residents absents	17	5	13	8
Població de dret	1.448	623	1.246	2.323
	Homes	Dones	Total general	
Residents presents	2.658	2.939	5.597	
Residents absents	30	13	43	
Població de dret	2.688	2.952	5.640	
	Homes	Dones	Total	
Residents presents	2.658	2.929	5.597	
Transeünts	11	13	24	
Població de fet	2.669	2.952	5.621	

Font: AHMOM, Capsa 129, Padrans municipals (1924-1930), Padró 1930.

¹⁵⁰ Segons García, aquesta documentació “es la única fuente documental escrita directa, que como tal recoge las migraciones, con datos nominativos” [García, 2004:83].

¹⁵¹ AHMOM, Capsa 129, Padró d'habitants, 1924.

AN: altes per naixements; ACR: altes per canvi de residència; BD: baixes per defuncions; BCR: baixes per canvi de residència; AV: altes de veïns; AdD: altes de domiciliacions; BdD: baixes de domiciliacions i BV: baixes de veïns.

Segons D. Godenau i S. Arteaga¹⁵² les possibles desviacions entre els padrons i els censos poden afectar tant a la fiabilitat dels uns com dels altres: quant als censos, les possibles omissions de les persones absents en el moment d'elaborar el cens ja que aquests són part de la població resident i el cens els hauria d'incloure, en canvi la població que es troba temporalment en el municipi i que no és resident no hauria de formar part de la població censada; respecte als padrons, els factors que afecten a la seva fiabilitat poden ser fruit d'una possible alta per omissió o una baixa per inscripció indeguda dels naixements, les defuncions o els moviments migratoris atès que els ajuntaments, normalment, tenen interès en què llur població sigui més àmplia perquè un major nombre d'habitants implica més recursos.

A. Jurado¹⁵³ sosté que la duplicitat dels padrons i censos, actualment, pot provocar que es presentin dobles inscripcions i, concretament, en els padrons municipals una possible emigració pot romandre registrat si no hi ha comprovacions periòdiques. La primera observació no es pot argumentar en el nostre estudi, però la segona sí que pot ser una possible causa d'aquestes diferències.

R. García, respecte als censos, afirma que el seu principal defecte és el subenregistrament de població, especialment entre la població infantil i la població vella; en canvi, quant als padrons afirma que els principals problemes d'aquests són les omissions o ocultacions de la informació i qualitat de la mateixa, especialment quant a l'edat, els anys de residència en el municipi, les professions i, fins i tot, el lloc de naixement [García, 2004:79-81]. Errors que hem observat en la nostra recerca i que hem intentat esmenar sempre que ens ha estat possible pel que fa als padrons i, tanmateix, les diferències observades a Olesa entre ambdues fonts majoritàriament responen a aquesta argumentació, si més no en el padró de 1960.

Quadre 2.30. Full resum del padró de 1903

	Población de hecho			Población de derecho		
	Varones	Hembras	Total	Hembras	Varones	Total
Residentes presentes	1.756	1.783	3.539	1.756	1.783	3.539
Transeuntes	7	8	15	22	6	28
Totales	1.763	1.791	3.554	1.778	1.789	3.567

Font: AHMOM, vol. 128, Resum del Padró Municipal del 30 de juny de 1903

Quadre 2.31. Full resum del padró de 1911

	Población de hecho			Población de derecho		
	Varones	Hembras	Total	Hembras	Varones	Total
Residentes presentes	1.806	1.951	3.757	1.806	1.951	3.757
Transeuntes	20	14	34	47	16	63
Totales	1.826	1.965	3.791	1.853	1.967	3.820

Font: AHMOM, vol. 128, Resum del Padró Municipal del 8 de febrer de 1911.

A l'AHMOM també es conserven tres fulls resum dels padrons de 1903, 1911 i 1926. Malauradament, no es conserven els llistats nominals corresponents, per la qual cosa desconexim si hi ha omissions o errors com els detectats en els padrons de 1910 i 1930, per exemple. Emperò, els reproduïm en els quadres 2.30., 2.31. i 2.32. —aquest darrer a la pàgina següent— per demostrar el creixement de 605 persones, amb una

¹⁵² Godenau, D.; Arteaga, S.: "Fiabilidad de las cifras censales y padronales en Canarias", www.godenau.webs.ull.es [10/08/2013, referència no recollida a la bibliografia].

¹⁵³ Jurado, A.: "Diferencias entre Censo de Población y Padrón Municipal", www.revistaindice.com [10/08/2013, referència no recollida a la bibliografia, l'any 2004 es publica com article].

mitjana de 16 habitants per any, que s'observa en el primer quart del segle XX en passar dels 3.567 habitants el 1903 als 4.172 habitants de dret del 1926. Destaquem, tanmateix, el fet que el padró de 1903 i el cens de 1900 donen el mateix nombre d'habitants de fet i el full resum del padrons de 1910 i 1911 també donen el mateix nombre d'habitants de dret i de fet. En canvi, el full resum de 1926 recull 4.172 habitants de dret i de fet a Olesa, quan en el nostre buidatge nominal del padró de 1924 en documentem 4.369 habitants. Si aquest full resum de 1926 fos correcte, Olesa hauria perdut en dos anys gairebé 200 habitants, el 4,6% de la seva població, en un moment de forta i intensa immigració i, alhora, creixement natural. De nou estem davant d'una ocultació.

Quadre 2.32. Full resum del padró de 1926

	Veïns		Domiciliats		Totals		
	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Total
Residents presents	1125	343	968	1734	2093	2077	4170
Residents absents	2				2		2
Població de dret	1127	343	969	1734	2095	2077	4172
Residents presents					2095	2077	4172
Transeüints							
Població de fet					2095	2077	4172

Font: AHMOM, vol. 129, Resum del Padró Municipal del primer de desembre de 1926.

Quadre 2.33. Els padrons dels municipis de destinació emprats en aquesta recerca

	Anys						
Abrera	1859	1871	1875	1879	1889	1906	1912
Castellví de Rosanes	1866	1924	1930				
Collbató	1860	1866	1892	1916			
Esparriguera	1900	1930					
Igualada	1801-1847	1845-1854	1852	1890	1930		
Manresa	1824	1867	1875	1905	1930		
Martorell	1842	1916	1924				
Monistrol de Montserrat	1863	1877	1887	1901	1905	1930	
Pallejà	1889	1895	1910	1924	1930		
Sabadell	1824	1850	1895	1930			
Sant Andreu de la Barca	1875	1885	1887	1881	1892	1924	
Sant Esteve Sesrovires	1843	1863	1871	1892	1906	1907	1917
Sant Feliu de Llobregat	1878	1881	1896	1900	1930		
Sant Pere de Terrassa*	1829	1832	1868	1900			
Sant Quirze del Vallès**	1880	1886	1890	1911	1924	1930	
Sant Sadurn d'Anoia	1855	1857	1867	1870	1875	1880	1889
Terrassa	1869	1894	1930				
Torrelles de Llobregat	1842	1847	1850	1862	1863	1864	1865
Ullastrell	1860	1866	1868	1875	1877	1887	1889
Vacarisses	1861	1865	1866	1867	1870	1871	1875
Viladecavalls***	1869	1871	1889	1892	1924	1931	

Notes:
 * Sant Pere de Terrassa fou annexionat, per Reial Decret el 1904, a Terrassa, Sabadell i Rubí.
 ** Sant Quirze del Vallès es va constituir en municipi el 1848 per segregació de Sant Pere de Terrassa.
 *** Viladecavalls és municipi des del 1849 per l'agregació de diferents entitats de Sant Pere de Terrassa, Olesa i Ullastrell.

Font: Elaboració pròpia a partir dels fons dels arxius consultats¹⁵⁴.

Ultra aquests padrons, resums i annexos municipals conservats a l'AHMOM, també hem fet una aproximació en diferents censos, padrons i índexs alfabètics d'aquests en altres municipis catalans. És a dir, seguint la línia de R. García (2005), per a l'anàlisi de les comunitats de destinació dels migrants olesans, hem realitzat una selecció de vint municipis de la pròpia comarca i d'altres de properes abastant un total

¹⁵⁴ ACAnoia, ACBages, ACBL, AHCT, AHS, AMA, AME, AMM, AMMasquefa, AMPallejà, AMSAB, AMSES, AMSQV, AMSSA, AMU i AMV.

Per a més informació respecte a les modificacions territorials d'aquests municipis podeu consultar Baró (1999), Fàbregues (1991) o Burgueño i Laso de la Vega (2002), entre altres.

de cent trenta-sis padrons d'habitants¹⁵⁵. El quadre 2.33. recull la mostra dels municipis del Baix Llobregat, Vallès Occidental, Bages, Anoia i Alt Penedès, amb els padrons d'habitants respectius, emprats en aquesta recerca amb l'objectiu de portar a terme el mètode de seguiments nominatius dels olesans que deixaren el seu municipi en el període estadístic, i en alguns casos preestadístic. Ens sembla una mostra prou suficient per aproximar-nos a la mobilitat olesana en un radi no superior als 25 km de distància¹⁵⁶ i, alhora, àmplia i nova en una recerca monogràfica centrada en els moviments migratoris a Catalunya. Aquesta recerca, que ha permès enregistrar part de l'emigració olesana en el decurs del segle XIX i els primers anys del segle XX, s'ha localitzat en vint poblacions catalanes properes a Olesa: Abrera, Castellví de Rosanes, Collbató, Esparreguera, Martorell, Pallejà, Sant Andreu de la Barca, Sant Esteve Sesrovires, Sant Feliu de Llobregat i Torrelles del Llobregat al Baix Llobregat; Sabadell, Sant Quirze del Vallès, Terrassa, Ullastrell, Vacarisses i Viladecavalls al Vallès Occidental; Manresa i Monistrol de Montserrat al Bages; Igualada a l'Anoia i Sant Sadurní d'Anoia a l'Alt Penedès.

La diversitat dels padrons i fulls declaratoris olesans és paral·lela a la diversitat del censos de població. L'augment d'informació és evident a mesura que avancem en el temps. D'altra banda, hem constatat, almenys en els dos fulls resums documentats, que aquests presenten petites omissions. Es tracta d'errors de càlcul? Són afegits posteriors en el fons corresponent? Ens decantem per la primera qüestió, atès que no podem afirmar amb rotunditat que hi hagi afegits posteriors en els dos casos que ens ocupen, tot i que s'hem observat alguns tatxats i escrits entre línies en altres padrons. En conjunt, però la informació subministrada és òptima, especialment, per a poder desenvolupar el seguiment nominatiu dels nouvinguts. Quelcom semblant s'hauria de comentar dels padrons dels altres municipis pel que fa al seguiment nominatiu dels olesans allà enregistrats, constatant, fins i tot, desplaçament d'aquests d'un municipi a un altre. La principal aportació, doncs, dels padrons i censos municipals és, sens dubte, la relació nominal individual i familiar, la qual cosa permet copsar la mobilitat de la població, dins del propi municipi, però també, en analitzar altres padrons forans, en altres poblacions. Òbviament, no s'han de menystenir les altres informacions subministrades en aquestes fonts estadístiques locals. Amb tot, les 30.794 persones aplegades en els vuit padrons olesans, juntament amb els cent trenta-sis padrons d'altres poblacions catalanes són la base estadística, juntament amb els sacramentaris, per aplicar el mètode dels seguiments nominatius en la nostra recerca sobre la mobilitat de la població olesana.

2.1.2.3. *El registre civil*

Els fets vitals recollits als sacramentaris eclesiàstics tenen el seu caràcter legal amb els registres civils, atès que serveixen de fonament estadístic dels moviments naturals de població en anotar-s'hi els registres continus de naixements, defuncions i matrimonis. Els registres civils neixen arran dels procés de secularització contemporani, arran de la revolució francesa, i es generalitzen en diferents estats europeus i americans, principalment, al llarg del segle XIX [Reher i Valero, 1995:81].

¹⁵⁵ Hom tracta de padrons o censos amb diferents denominacions: padró d'habitants, padró municipal d'habitants, padró alfabètic, índex alfabètic del padró de veïns segons el sexe, padró de veïns, padró general de veïns, padró general d'ànimes, padró general, índex alfabètic del padró d'habitants segons el sexe, censos de població, fulls declaratoris...

¹⁵⁶ Recordem que aquesta aproximació realitzada en aquests cent trenta-sis padrons es complementa amb les referències documentals d'olesans en altres indrets del Principat i a l'estranger.

A l'Estat¹⁵⁷, els primers intents d'organitzar aquestes fonts vitals civilment es donen a la segona dècada del segle XIX quan es dicta una disposició encaminada a aconseguir un registre civil del moviment natural de la població, a partir dels registres parroquials [Nicolau, 1989]; es reprenen a la tercera dècada i es repeteix a la dècada dels quaranta fins al punt que es fa un primer projecte de Codi el 1851; s'instaura definitivament per la Llei del 17 de juliol de 1870 i s'hauria d'haver aplicat, arreu, des del primer de gener de 1871 [Baró, 1992; Reher i Valero, 1995; Torrents, 1993; Brel, 1999; Pujadas, 2009...]. Emperò, el registre civil recull informació des del 1878, però llur deficient funcionament impedí la seva publicació regular fins al 1886 i, amb tot, la limitada qualitat del registre civil fins a les primeres dècades del segle XX serà reconeguda per les pròpies autoritats civils [Nicolau, 1985].

Actualment, el registre civil és un registre públic, electrònic i únic per a tot l'Estat, dependent del Ministeri de Justícia, que té per objecte fer constar oficialment els fets i actes que es refereixen a l'estat civil de les persones —el naixement; la filiació; el nom i els cognoms i els seus canvis; el sexe i el canvi de sexe; la nacionalitat i el veïnatge civil; l'emancipació i el benefici de la majoria d'edat; el matrimoni, la separació, nul·litat i divorci; el règim econòmic matrimonial legal o pactat; les relacions paternofiliales i les seves modificacions; la modificació judicial de la capacitat de les persones, així com la que derivi de la declaració de concurs de les persones físiques; la tutela, la curatela i altres representacions legals i les seves modificacions; els actes relatius a la constitució i el règim del patrimoni protegit de les persones amb discapacitat; l'autotutela i els apoderaments preventiu; les declaracions d'absència i mort i la defunció—¹⁵⁸.

A Olesa els primers passos es donen a la dècada dels quaranta del segle XIX, és a dir, des del primer de gener de 1841 hi ha registrats naixements, defuncions i matrimonis¹⁵⁹, però les sèries es tallen, respectivament el juliol¹⁶⁰, el setembre¹⁶¹ i el juny de 1845¹⁶² per l'imminent inici de la segona guerra carlina (1846-1849). No serà fins al gener de 1876 que no es formalitzarà i aplicarà el registre civil olesà amb la creació de seccions i la redacció de llibres d'inscripció de naixements¹⁶³, de matrimonis¹⁶⁴ i de defuncions¹⁶⁵. Davant de les característiques d'aquesta font i llur cronologia, hem agafat el determini d'acabar i contrastar els seus registres amb les actes respectives dels sacramentaries en diferents períodes —naixements 1841-1845, 1876-

¹⁵⁷ Quant a la implantació del registre civil hom recomana la consulta de Valero (1986); Baró (1992) i Reher i Valero (1995) Tot i ser obligatori inscriure els naixements, les defuncions i els matrimonis a partir de l'1 de gener de 1871, d'acord a la Ley Provisional 2/1870, del 17 de juny i del Registro Civil y del Reglamento para la ejecución de leyes de matrimonio y Registro civil, del 13 de desembre de 1870, a Olesa aquests registres s'inicien el primer de gener de 1876. Cal, recordar, però, que des de 1858 es comença a recollir el moviment natural en alguns indrets de l'Estat.

¹⁵⁸ Boletín Oficial del Estado, www.boe.es [22/07/2011], art.: 1-4.

¹⁵⁹ RCOM, Registre civil de casats. Es conserva en un lligall una relació de solters dels anys 1840, 1841 i 1842.

¹⁶⁰ RCOM, Registre civil de nascuts, toms 1, 2 i 3. El primer registre és del primer de gener de 1841 i el darrer del 13 de juliol de 1845.

¹⁶¹ RCOM, Registre civil de morts, toms 1, 2 i 3. El primer registre és del primer de gener del 1841 i el darrer del 19 de setembre de 1845.

¹⁶² RCOM, Registre civil de casats, toms 1, 2 i 3. El primer registre és del 10 de gener de 1841 i el darrer del 16 de juny de 1845.

¹⁶³ RCOM, Secció Primera. Llibres d'inscripció de naixements.

¹⁶⁴ RCOM, Secció Segona. Llibres d'inscripció de matrimonis.

¹⁶⁵ RCOM, Secció Tercera. Llibres d'inscripció de defuncions.

1882 i 1926-1930; defuncions 1841-1845, 1876-1880 i 1926-1930; i matrimonis 1841-1845, 1876-1880 i 1926-1930— per tal de validar i avaluar ambdues fonts.

L'acarament entre les dades del RCOM i de l'APOM posa de manifest un major volum d'actes en l'arxiu eclesiàstic. El quadre 2.34., recull aquesta afirmació. Destacaríem el fet que en tots tres trams analitzats les actes del sacramentaris superen a les inscripcions del registre civil i que només una quarta part dels anys i fets vitals en observació comparats coincideixen.

Quadre 2.34. Comparació de dades del registre civil i els sacramentaris olesans

	RCOM Naixements	APOM Baptismes	RCOM Defuncions	APOM Òbits	RCOM Matrimonis	APOM Noces***
1841	136	138	129	132	20	18
1842	116	116	92	98	22	21
1843	129	132	74	77	44	44
1844	117	121	87	91	23	21
1845*	71	70	59	61	13	15
Total període	569	577	441	459	122	119
1876	105	110	78	82	21	21
1877	106	108	69	70	25	22
1878	95	101	102	102	17	19
1879	87	93	105	106	26	24
1880	101	102	82	82	24	26
1881	101	114				
1882	96	103				
Total període	691	731	436	442	113	112
1926	96	99	84	84	37	38
1927	109	110	61	65	28	30
1928	103	102	65	65	47	48
1929	112	112	94	94	45	47
1930**	125	141	88	89	63	62
Total període	545	564	392	397	220	225
* Defuncions fins al 19/09/1845; naixements fins al 13/07/1845 i matrimonis fins al 16/06/1845.						
** En els baptismes de 1930 s'han inclòs tres nois nascuts el 1921, 1922 i 1927, batejats el 1931.						
** Hem descomptat les noces d'olesans realitzades en altres parròquies, tot i estar anotades als llibres.						

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

Això no obstant, cal emfatitzar en les divergències. En primer lloc, voldríem destacar les diferències entre les noces i els matrimonis dels períodes 1841-1845 i 1876-1880. Sobte aquesta diferència atès que era habitual i, fins i tot, obligatori enregistrar els casaments canònics en la secció corresponent de matrimonis en el registre civil, atès que des de 1870 la normativa vigent només considerava legal el matrimoni civil; des de 1875, els preveres emetien el certificat de matrimoni canònic per a la seva inscripció al registre civil municipal i, amb anterioritat, les partides de matrimoni del registre civil són transcripcions literals de les actes de noces del registre parroquial [Cusidó, 2011], però si haguéssim tingut en compte les noces celebrades en altres parròquies i que consten a l'APOM només hi hauria divergència en dues ocasions.

Respecte a les actes d'òbits i les inscripcions de les defuncions observem, en el conjunt dels tres talls, una diferència a favor dels òbits de vint-i-nou casos. Tret d'una inscripció al RCOM d'un nen mort de meningitis el 22/02/1876 que no consta a l'APOM; en canvi hi ha dinou partides d'òbits que no hi són al RCOM —any 1842, un nen de 7 anys, una nena de 17 mesos, un nen de 12 anys, una nena de 30 mesos, un nen d'1 any i una nena d'1 any; any 1843, un home de 26 anys, un nen de 10 mesos i un nen d'11 mesos; any 1844, una dona de 84 anys, un nen de 20 mesos, una nena de 4 anys i un noi de 16 anys; any 1845, un nen de 8 mesos i un home de 23 anys; any 1876, una nena de 18 mesos que morí a Esparreguera; una criatura d'1 dia, nounat i sense nom; i

una dona de 42 anys natural d'Esparreguera; i any 1877, una nena de 3 anys—. La relació posa de manifest que en dotze casos els difunts són albats menors de quatre anys, i, més concretament, en sis ocasions no tenien més d'un any. En aquests sentit, F. Dopico, en el seu estudi de la mortalitat infantil, ha destacat els greus errors de la declaració de l'edat dels òbits a Astúries i Galícia, principalment, atès que el registre civil recull els informes subministrats pels rectors, i, a més, afirma que en aquestes inscripcions s'hi afegeix un altre possible error: “el derivado del lapso de tiempo transcurrido entre nacimiento biológico y la adquisición jurídica por parte del recién nacido” [Dopico, 1985:382-383], d'aquí, potser la diferència de dades en la declaració de l'edat o en els enregistraments.

Tanmateix caldria destacar la gran diferència observada entre els baptismes i els naixements. La diferència a favor dels baptismes és evident: hi ha seixanta-set partides més de baptisme que inscripcions de naixement durant els tres períodes escollits, de les quals trenta-vuit actes de baptisme no estan inscrites entre 1876 i 1882. Es podria explicar aquesta diferència pel fet que en la font parroquial s'anotaven també els nadons no vius?, o bé en el fet que els fills i les filles acabades de néixer es portaven a batejar, però no els inscrivien al registre civil? Hom és sabut que molts nadons morien en acabar de néixer o bé no nats i no s'inscrivien al registre civil; en aquesta línia a Olesa hem documentat vint-i-sis nadons primsenyats als llibres de baptisme durant aquests tres períodes, anotats sota els mots *batejat privadament*, en *cas de necessitat*, o amb les expressions *batejat per la llevadora* i *cas d'urgent necessitat batejat per l'àvia*, dels quals sis no apareixen a les inscripcions de naixements del registre civil¹⁶⁶, tres són il·legítims; en una partida hi diu que els pares estan de pas per Olesa¹⁶⁷; en una altra hi diu que fou batejat pel prevere d'una altra parròquia¹⁶⁸ i de la resta no en trobem cap altra explicació que la naturalesa forana dels pares¹⁶⁹.

A banda d'aquestes observacions, cal comentar altres similituds i divergències entre ambdues fonts. Així, per exemple, entre les inscripcions de naixements i les actes de baptisme hem constatat quinze canvis de nom, quatre canvis de sexe, dos canvis de cognoms i altres diferències com els canvis de data de naixement entre ambdues fonts. Amb tot, també s'ha de dir que mentre els llibres de baptisme de 1841 a 1845 fan constar les dades dels padrins i altres noms de pila dels nadons que no apareixen al naixements del registre civil, en aquest darrer fons s'hi anoten, en canvi, l'adreça i l'hora de naixement¹⁷⁰. Tanmateix, hem observat als diferents volums de 1876 a 1882 del registre civil com la majoria de les declaracions de naixement són fetes pel pare de la criatura, d'altres per la llevadora i, rarament, per la mare o un dels avis¹⁷¹. Àdhuc, hem constatat com en algunes partides de naixement del registre civil consta al marge

¹⁶⁶ Si bé la coincidència és plena quan a la xifra dels infants morts amb \pm un any d'edat, cal dir que els noms de les persones afectades no és el mateix, fins al punt que el nadó d'un dia i la nena de set mesos, la qual segons el RCOM tenia un dia i morí i nasqué prematurament, apareixen enregistrats en el registre civil. Aquest casos no apareixen al RCOM perquè en la partida de baptisme es diu que morí immediatament —sense l'administració del baptisme solemne—. Amb tot hi ha una partida de baptisme d'una nena bessona i batejada en cas de necessitat que no consta al RCOM, mentre que la seva germana si que hi apareix.

¹⁶⁷ És una partida del juny de 1882, essent els pares de Barcelona on hi resideixen.

¹⁶⁸ Aquesta partida no consta al RCOM perquè el batejà el prevere de Sant Martí de Sorbet en aquesta església, però amb llicència del prevere d'Olesa, qui l'inscriu en el llibre de baptismes [APOM, Capsa 6, SAC, Baptismes, vol. 14, 29/06/1843].

¹⁶⁹ Respecte això, consulteu la tesi de Pujadas (2009), pàgines 100-105 i 117-118, principalment.

¹⁷⁰ RCOM, Registre civil de nascuts, toms 1, 2 i 3.

¹⁷¹ RCOM, Secció Primera. Llibres d'inscripció de naixements, vols. 1, 2, 3, 4, 5, 6 i 7.

de la inscripció la petició d'un certificat per a fer el DNI on s'hi anota la data de defunció¹⁷², amb dates posteriors al 1950. I, fins i tot, en les inscripcions al registre civil de les defuncions apareixen el nombre de fills que tenien les dones vídues i casades i la causa de mort molt explícitament¹⁷³.

Aquestes diferències observades en el cas olesà són similars a les constatades en altres poblacions de l'Estat. Així, en l'estudi realitzat a un conjunt de cinc municipis del nord-oest de Zamora, entre 1871 i 1890, s'ha demostrat que les diferències d'ambdues fonts —l'eclesiàstica i la civil— són mínimes: tres naixements i vint-i-una defuncions; alhora observa que la qualitat d'ambdues fonts és similar i presenten, però, importants diferències anuals —quaranta-dos registres de baptismes només hi apareixen en els registres civils i altres quaranta-cinc només ho fan als sacramentaris; vint-i-sis defuncions només ho fan a la font civil, mentre que quaranta-set només hi consten a l'eclesiàstica— que són contrarestades en el còmput total [Brel, 1999:98-99]. Aquests resultats de la Meseta septentrional són similars als olesans, on només s'observen quaranta-vuit baptismes i dinou òbits més en els llibres parroquials que en les inscripcions del registre civil.

A la comarca manxega de Yeste s'han analitzat les irregularitats dels registres civils durant el segle XIX i els primers anys del segle XX observant uns percentatges de naixements no inscrits en la font civil de l'orde d'un 30% a un 45% a les acaballes del XIX i al voltant d'un 25% a les dues primeres dècades del segle XX [Martínez, 1983:34-38]. Les diferències observades a les terres de Castella i La Manxa són molt superiors a les del nostre cas.

A la província d'Alacant, comparant els naixements del registre civil i els batejos dels arxius parroquials en el quinquenni 1900-1904, s'observa que en setanta-quatre municipis alacantins hi ha coincidència de dades o diferències de $\pm 2\%$ entre ambdós fons; diferències de $\pm 3\%$ a $\pm 8\%$ a favor dels baptismes, en vint municipis; de $\pm 9\%$ a $\pm 20\%$ a favor dels baptismes, en catorze municipis, i diferències iguals o superiors a $\pm 21\%$ a favor dels baptismes, en nou municipis [González, 1986:250-251]. En el nostre cas, Olesa formaria part, entre 1841-1845 del primer grup de municipis *alacantins* perquè la diferència a favor dels sacramentaris és de l'1,42% i, entre 1876-1882 i 1926-1930, del segon grup de municipis ja que, respectivament, la diferència a favor dels sacramentaris és del 5,79% i del 3,49%.

A les Terres de l'Ebre, i més concretament a Miravet, també s'ha destacat la coincidència de defuncions i òbits tret d'un parell de casos; l'error en l'enregistrament del decés en una ocasió; la divergència de sis noms de pila i alguns cognoms, i com en cas olesà, destaquen la gran diferència en l'enregistrament de les causes de mort [Ortega i Ortega, 1989:96-97].

Entre altres, F. Dopico (1996) i D. Gómez i J. Céspedes (1996) insisteixen en les deficiències que presenten el registre civil. En aquest sentit, el primer subscriu que “la Ley de 17 de junio de 1870 instauró el registro civil en España, con vigencia desde el 1 de enero de 1871 (...). En los primeros años, el funcionamiento del registro debió presentar serias deficiencias. Los datos de 1876, que al igual que los de los años anteriores nunca fueron publicados, «acusaban, por punto general, menos nacimientos,

¹⁷² RCOM, Secció Primera. Llibres d'inscripció de naixements, vols. 1, 2, 3, 4, 5, 6 i 7.

¹⁷³ RCOM, Secció Tercera. Llibres d'inscripció de defuncions, vols. 1, 2, 3 i 4.

matrimonios y defunciones que las del clero» [Dopico: 1996:16] i, després d'analitzar els períodes intercensals 1878-1887 i 1888-1900, observa que “la ocultación de los nacimientos alcanza el 12,4 por cien en el período 1878-87, y el 5,6 por cien en el período 1888-1900. La ocultación de las defunciones se cifra en el 8,5 por cien en el primero de los períodos, y en el 3,6 por cien en el de 1888-1900” [Dopico: 1996:29]. Els segons, en canvi, sostenen que: “A pesar de las críticas sobre la calidad de los datos de natalidad y mortalidad, el período 1858-1870 se caracteriza por la bondad de las fuentes de movimiento de la población, en comparación con los de fecha posterior. La moderna estadística del movimiento de la población de España (...) no es fiable y habrá que esperar hasta finales de siglo para conseguir datos globales válidos (...)” [Gómez i Céspedes, 1996:37, nota 2]¹⁷⁴.

Per a completar aquesta font, volem presentar un exemple de partida de matrimonis extreta del registre civil olesà¹⁷⁵:

“En la villa de Olesa de Montserrat provincia de Barcelona, a las nueve y diez minutos del día catorce de Enero de mil novecientos veintiséis, ante D. Ignacio Ribas y Durán, Juez municipal y D. Rafael Serradell y Prats, Secretario, se procede a inscribir el matrimonio canónico a que se refiere el acta que literalmente dice así:

«En Olesa de Montserrat, a primero de Enero de mil [tatxat ‘novecientos’] ochocientos ochenta y siete, yo el infrascrito D. Antonio Arisoa, vicario [tatxat ‘en la’] de la Iglesia parroquial de [tatxat ‘adonde me trasladé como’] Olesa de Montserrat [tatxat ‘para asistir, en cumplimiento a lo dispuesto en el artículo serenta y siete del Código civil, a la celebración de este matrimonio, declaro que a mi presencia ha procedido el Presbítero’] casé [tatxat ‘a unir’] en matrimonio canónico a D. Miguel Mimó Dinarés, de treintaun años, de estado soltero, natural de Olesa de Montserrat y, vecion de la misma, hijo legítimo de D. Pablo Mimó y de Doña Teresa Dinarés, y a Doña Teresa Torrella Vidal de veinticuatro años, de estado soltera, natural de Esparraguera y vecina de la misma, hija legítima de D. Salvador Torrella y de Doña Maria Vidal habiendo asistido como testigos Miguel Boada Vilata y Francisco Duran Cañadell casados naturales y vecinos de la presente. Y para que conste [tatxat ‘y transcribir en el Registro civil’] presente acta firmándola en el día arriba indicado [tatxat ‘y los testigos’]; de que certifico.» Magin Barrera = Pbro. Ecónomo.= Concuerta con el original al que me remito, doy fe = Y para que conste repito la presente en Olesa de Montserrat a trece de Enero mil novecientos veintiséis = Pedro Moncunill.

El acta transcrita queda archivada en este Registro civil en el legajo correspondiente de la Sección de Matrimonios, y firma la presente el señor Juez, después de leída y sellada; de que certifico Las palabras tachadas =novecientos – hallándome – en la – donde me trasladé como– para asistir en cumplimiento a lo dispuesto en el arto. 77 del Código civil, a la celebración de este matrimonio, declaro que a mi presencia ha procedido el Presbítero D. – a unir– y transcribir en el Registro civil – y los testigos – no valen”.

Les diferències entre aquest tipus de document i l'acta de matrimoni parroquial coetània són poques: els tatxats i els afegits constaten la transcripció literal del document eclesiàstic tal i com s'afirma en el darrer paràgraf. Però si que hem trobat algunes diferències entre ambdues fonts. En conjunt, la comparació de les inscripcions del registre civil i les partides dels llibres parroquials demostra una petita subanotació en el fons civil, amb valors inferiors, al llarg del període, d'un 2,75%: els baptismes superen als naixements en un 3,71; els òbits a les defuncions en un 2,29% i les noces als matrimonis en només un 0,22%. Aquests resultats poden donar una major validesa al fons parroquial,

¹⁷⁴ A més, subscriuen citant el treball de S. del Campo (1974), *La política demogràfica de España*. Madrid: Cuadernos para el Diálogo, que: “En 1900 se estimaba que el Registro sólo abarcaba el 89% de los nacimientos” [Gómez i Céspedes, 1996:37, nota 2].

¹⁷⁵ RCOM, Secció Segona, Llibre d'inscripció de matrimonis, vol. 15.

però no s'han de menystenir alguns dels continguts de les inscripcions del registre civil —anotació del nombre de fills de les dones casades i vídues al moment de finir o la causa de la mort en les inscripcions de defunció; residència dels progenitors en les inscripcions de naixement...— que no apareixen detallada i completament en les actes parroquials.

2.1.2.4. *Altres fonts del període estadístic*

Hi ha altres fonts documentals que es poden utilitzar en demografia històrica, i més concretament en una recerca sobre la mobilitat de la població, com són els anuaris estadístics¹⁷⁶, l'*Estadística de la Emigración e Inmigración*¹⁷⁷, però aquí volem destacar altres fonts locals que contenen informació demogràfica. Ens referim a les altes i baixes¹⁷⁸, als llistats nominals dels *censos* electorals¹⁷⁹, a les matrícules industrials¹⁸⁰, als censos laborals¹⁸¹ i altres llistats nominals de la segona meitat del segle XIX i els primers anys del segle XX.

Les altes i baixes són relacions nominals dels homes i dones que passen a formar part d'un padró d'habitants, o bé deixen de formar part d'aquest; és a dir, constitueixen una informació precisa del moment en què es produeix la migració. En el cas olesà, a banda, de les rectificacions al padró abans esmentades, disposem de vint-i-quatre fulls d'alta i cinc fulls de baixa de principis del segle XX —1903-1916—, anotats en diversos fulls solts, correspondència esparsa i un lligall¹⁸², on consten dades relacionades amb la identificació del migrant —procedència, nom i cognoms, sexe, edat...—, amb l'anàlisi familiar —relació de parentiu, l'estructura familiar en origen, la composició familiar...—, amb l'anàlisi matrimonial —estat civil, origen natal...—, amb les característiques socioeconòmiques —professió dels migrants—, o en el propi fenomen migratori —any d'arribada o de partida d'Olesa i tipus de desplaçament individual o familiar— que en alguns casos ens posen de manifest l'emigració de retorn.

¹⁷⁶ En l'àmbit estatal, l'*Anuario Estadístico de España* és una de les obres més emblemàtiques de l'Institut Nacional d'Estadística, que s'edita des de l'any 1858 —però amb llacunes importants fins al 1943—, on s'apleguen informacions estadístiques generals, atès que recopila dades procedents de diverses fonts, internes i externes de l'Institut Nacional d'Estadística i que té com objectiu oferir un reflex quantitatiu de la realitat econòmica, social i demogràfica d'Espanya, organitzat, sovint, provincialment. En el cas català es correspondria amb les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya, organisme especialitzat en estadística de la Generalitat de Catalunya, la missió, del qual, és la gestió del Sistema estadístic de Catalunya mitjançant la planificació, la coordinació, la normalització de l'activitat estadística i la prestació d'assistència tècnica estadística, organitzat nacional, municipal i comarcalment.

¹⁷⁷ S'inicià el 1882 per la Direcció General de l'Institut Geogràfic i Estadístic, i s'incorporà més tard a l'Institut Nacional d'Estadística, amb l'objectiu de recollir les migracions de caràcter internacional.

¹⁷⁸ Les altes i baixes, o rectificacions al padró municipal, són la única font documental escrita directa, que com a tal recull les migracions, amb dades nominatives [García, 2005:83].

¹⁷⁹ Els llistats electorals també tenen la seva utilitat demogràfica pel mer fet de ser llistats nominals on consta el sexe —és preceptiu recordar que el sufragi femení a l'Estat no s'establí fins al primer d'octubre de 193, ja en temps de la II República— i, sovint, l'edat dels electors, a més d'altres informacions com l'adreça, la renda dels electors, l'alfabetització...

¹⁸⁰ L'origen de les matrícules industrials s'ha de buscar en la reforma d'Alejandro Mon, ministre de finances, i començà a aplicar-se a partir de l'any 1845 sobre els impostos directes en els llibres o fulls de Matrícula de la "Contribución Industrial y de Comercio".

Per a més informació podeu consultar: González i Redero (1991), Rovira, (2004), Sáez (2007)...

¹⁸¹ Els censos laborals són una bona font social i econòmica —per enregistrar l'activitat laboral, les empreses, les categories laborals i l'especialitat del operari—, però també podem detectar aspectes demogràfics com el sexe i l'edat dels treballadors enregistats, a banda de recollir la població activa.

L'elaboració del Cens Patronal i Obrer corresponia al *Ministerio de Trabajo, Comercio e Industria* de la Direcció General d'Estadística.

¹⁸² AHMOM, Capsa 128, Padrons municipals 1900-1920.

Els llistats electorals que es conserven a Olesa són documents primaris de caràcter local que ens permeten apropar-nos al nivell d'alfabetització, l'*status* econòmic, l'edat i el sexe dels electors i altres aspectes des de l'any 1845. A l'AHMOM es conserven, sota aquesta catalogació, els resultats electorals¹⁸³, els censos electorals i els expedients de rectificació de diferents anys, però alguns estan incomplets¹⁸⁴; per la qual cosa hem buidat aquells més complets i que contenien dades interessants per a la nostra recerca.

Els resultats electorals ens permeten endinsar-nos en les tendències ideològiques dominants i el col·lectiu que ostentava el poder polític de la vila; aspectes que si bé no tenen gaire interès demogràfic, si que possibiliten conèixer, possiblement, els olesans, políticament, més *privilegiats*. És a dir, hom tracta d'una font útil per relacionar la demografia amb la política aprofundint, potser, en els fraus electorals —si es creuen els electors amb la sèrie de defuncions—, en el pensament ideològic de l'època o, entre altres aspectes, per conèixer quins ciutadans tenien dret a participar en els sufragis —l'edat mínima, la renda mínima...—. En aquesta línia, intentarem donar resposta a tres qüestions: ¿a qui votaven els olesans?, ¿podien votar els immigrants?, segons la llei, els nouvinguts amb més de dos anys de residència i que complien els requisits per participar en les eleccions podien participar-hi, però ho feien?

Els censos electorals conservats a l'arxiu municipal es corresponen amb les eleccions de Diputats a Corts¹⁸⁵, les eleccions de Senadors¹⁸⁶ i les eleccions municipals¹⁸⁷, però també disposem d'un *Libro-registro del Censo Electoral*¹⁸⁸ i un *Acta de la Junta Municipal del Censo Electoral*¹⁸⁹. Les primeres, sovint mecanografiades i, fins i tot, impreses, contenen dades personals de caràcter demogràfic, polític i sociocultural —cognoms, nom, edat, adreça, professió, si és o no elegible per a càrrecs polítics i si saben llegir i escriure—. Les segones, d'acord als articles 25 i 29 de la Llei de 8 de febrer de 1877, inclouen els “individuos y de un número cuadruple de vecinos, mayores de edad y que pagan las mayores cuotas de contribuciones directas y que tienen derecho a sufragio para Compromisarios en las elecciones de Senadores”, detallant-nos els membres del consistori i els majors contribuents amb les quotes de cadascun d'ells. I les terceres, destaquen per

¹⁸³ Així, per exemple, disposem dels resultats a les eleccions de compromissaris del 1930 [AHMOM, Capsa 92. Eleccions (1905-1930)]; l'Acta de la Junta Municipal del Cens Electoral de 1890 —amb el llistat de veïns i la relació de difunts “con posterioridad á la formación del empadronamiento”— [AHMOM, Capsa 90. Eleccions (1896-1899)]; els resultats de les eleccions de 1894 [AHMOM, Capsa 88. Eleccions (1873-1888)] i els resultats de l'escrutini de les eleccions a Corts i al Senat de 1872 [AHMOM, Capsa 87. Eleccions (1847-1872)].

¹⁸⁴ Com la “Copia del Libro-registro del Censo Electoral” de 1882 [AHMOM, Capsa 88. Eleccions (1873-1888)].

¹⁸⁵ Hem pogut consultar els censos de les eleccions de Diputats a Corts dels anys 1872 [AHMOM, Capsa 87. Eleccions (1847-1872)], 1879 [AHMOM, Capsa 88. Eleccions (1873-1888)], 1897 [AHMOM, Capsa 90. Eleccions (1896-1899)], 1901 [AHMOM, Capsa 91. Eleccions (1900-1904)] i 1906 [AHMOM, Capsa 92. Eleccions (1905-1930)].

¹⁸⁶ Cal destacar el cens de les eleccions de compromissaris de 1930 [AHMOM, Capsa 92. Eleccions (1905-1930)] i 1872 [AHMOM, Capsa 87. Eleccions (1847-1872)].

¹⁸⁷ Disposem de l'allistament de 1845 [AHMOM, Capsa 87. Eleccions (1847-1872)] i el cens electoral de 1895 [AHMOM, Capsa 88. Eleccions (1873-1888)].

¹⁸⁸ Hom tracta d'una relació ordenada alfabèticament dels electors que “según el empadronamiento general de este vecindario y las listas ultimadas gozan del derecho electoral, con arreglo à los artículos 19 y 20 de la ley de 20 de agosto de 1870 y demás disposiciones posteriores vigentes” de l'any 1884 [AHMOM, Capsa 88. Eleccions (1873-1888)].

¹⁸⁹ És una relació nominal dels veïns que tenen dret a votar, segons l'empadronament, d'acord a la Llei del Sufragi de 1890 [AHMOM, Capsa 89. Eleccions (1889-1895)].

presentar-nos, a més de l'edat dels majors contribuents, la renda dels majors contribuents en indicar-nos les quotes territorials —rústica i urbana— i industrials d'aquests.

I en els expedients de rectificació s'anoten aquells individus que prèviament no estaven inscrits, tan els naturals d'Olesa com els nouvinguts, o bé són rectificacions de possibles errors en els llistats previs¹⁹⁰. Mereix destacar-se la rectificació de 1907 d'on es pot deduir que no tots els nouvinguts podien participar en les votacions, si prèviament no havien revisat el cens electoral i presentat les al·legacions pertinents; és a dir, en el document en qüestió, podem llegir que¹⁹¹:

“Se anotan a continuación aquellos individuos que no constando inscritos, como electores en este Municipio, tienen ganada vecindad en él y cumplieron dos años de residencia en el mismo desde esta fecha [10/04/1907] o antes”.

La característica comuna d'aquestes fonts és que la documentació està signada i els llistats estan distribuïts en districtes —des del 1890 Olesa compta amb dos districtes— i aquests en seccions —des del 1890 al 1895 cadascun dels dos districtes consta d'una secció única i dels 1897 en endavant, el districte segon consta de la secció primera i la secció segona—; lògicament, dins de cadascuna d'aquestes seccions hi ha els col·legis electorals —fins al 1883 Olesa va comptar amb un únic col·legi electoral—. D'altra, val a dir que Olesa va estar ubicada administrativament en el Partit Judicial de Terrassa, dins de la circumscripció electoral de la província de Barcelona, tret de l'any 1882 que s'ubicà, excepcionalment, en el Districte de Manresa.

Quant a les matrícules de la contribució industrial¹⁹² cal dir que també són fonts documentals primàries. Aquestes matrícules s'utilitzaven per fer un recompte de les activitats empresarials i, així, contenien els impostos que les diferents indústries i comerços havien de pagar segons unes taxes que s'aplicaven sobre diferents conceptes: el nombre de tarifa (primera, segona, tercera, quarta o cinquena)¹⁹³; el nom de l'empresari i la seu social de l'empresa, les quotes desglossades o fraccionades —els recàrrecs municipals, els impostos a pagar al tresor públic, ajuntament... amb la suma corresponent al total— i l'epígraf¹⁹⁴.

¹⁹⁰ A tall d'exemple, tenim la rectificació del cens de 1897, signada el 21/04/1899 [AHMOM, Capsa 90. Eleccions (1896-1899)]; les del 1900 i 1902 [AHMOM, Capsa 91. Eleccions (1900-1904)] i les corresponents al cens de 1906, signada el 10/04/1907 [AHMOM, Capsa 92. Eleccions (1905-1930)].

¹⁹¹ AHMOM, Capsa 92. Eleccions (1905-1930). Eleccions 1907.

¹⁹² A Olesa es conserven quatre capses amb diferents matrícules industrials des del 1848 en endavant. AHMOM, Capsa 150. Matrícules industrials (1906-1922).

¹⁹³ Les tarifes permeten diferenciar les empreses segons el tipus d'activitat: la tarifa primera es refereix als petits comerços —hostaleria, restauració, mobiliari, queviures...—; la segona, a les activitats de professions liberals i funcionaris —llevadores, farmacèutics, secretari jutjat, agent de correus...— o als transportistes i les activitats recreatives —com podria ser una taula de billar d'un bar—; la tercera, les activitats industrials febrils —telers, vapors i altres maquinàries—; la quarta, les activitats artesanals i els oficis manuals —sastreria, construcció, fusteria...— i la cinquena tarifa a altres activitats —com el comerç amb bestiar—.

El nombre de tarifes varià al llarg del període: inicialment comptava amb tres tarifes —matrícules de 1860 a 1925— i després amb quatre —1930—. Mereix especial atenció la matrícula de l'any 1931, atès que aquestes quatre tarifes apareixen dividides en classes —especial, primera, segona, tercera...— i les classes especial i primera en seccions —primera, ambdues; i segona i tercera, només la classe primera—, mentre que les altres tarifes —tercera i quarta— no estan seccionades.

¹⁹⁴ Excepcionalment, poden aparèixer les altes i baixes de la matrícula en qüestió.

Hem pogut consultar les contribucions industrials i de comerç o matrícules industrials dels anys 1860¹⁹⁵ —que xifra la població d'Olesa en sis-cents trenta-dos veïns “con arreglo al último censo electoral”—; la matrícula de 1871¹⁹⁶ —on s'afirma que Olesa consta de tres mil cent vint-i-quatre habitants “establecidos”—; la matrícula de 1892, que atribueix a Olesa tres mil dos-cents disset habitants¹⁹⁷ i les matrícules de 1925 i 1931 que diuen, ambdues, que el terme municipal d'Olesa consta de tres mil nou-cents setanta-cinc habitants¹⁹⁸.

En conjunt, aquestes matrícules consultades ens informen de les activitats industrials i els comerços olesans. Si bé no ens donen informació sobre la mobilitat de la població, ens semblen interessants per poder argumentar perquè Olesa era un municipi, principalment, receptor d'immigrants, tot i que som conscients que no hem de menystenir aquells habitants que per raons o circumstàncies, directa o indirectament, relacionades amb aquestes activitats industrials i comercials van haver de deixar la seva població.

També disposem d'altres fonts primàries com són els censos laborals dipositats a l'APOM. Hom tracta de dos censos: una “Lista deducida del Censo Patronal y Obrero de este municipio [Olesa de Montserrat] y formada con arreglo a las prescripciones contenidas en el Real Decreto de 3 de Noviembre de 1922” referida al personal laboral i els titulars empresarials del 1928¹⁹⁹, i, un altre, en lligalls i fulls individuals de l'any 1919²⁰⁰. La diferència entre ambdós documents rau en el contingut de la informació, més completa i detallada en el cens laboral de 1928 —on apareixen dades de l'empresa (nom social, adreça i ram) i dades personals dels seus operaris (nom, cognoms, sexe, edat, adreça, especialitat i categoria laboral)— que en el cens laboral de 1919 —on només consten els noms, sexe, edat, adreça, feina i empresa—.

L'ús d'aquesta font ens permetrà conèixer, potser exhaustivament, l'activitat professional de la població activa autòctona i forana de principis del segle XX, i poder intuir, així, la incorporació al mercat laboral com un mètode d'inserció social. Caldrà, tanmateix, contrastar i comparar aquestes activitats laborals amb les descrites en els padrons i les sèries anuals dels sacramentaris olesans; però potser ens demostrarà l'ocultació sota l'epígraf de “sus labores” o “amas de casa” l'activitat laboral femenina qualificada en els padrons o l'ocupació laboral homònima del seu cònjuge en els llibres parroquials consultats en moltes de les dones, solteres o casades, olesanes, autòctones o nouvingudes²⁰¹.

Finalment, disposem també d'altres dues fonts documentals primàries: una llista d'alumnes de l'escola pública d'Olesa el 1847²⁰² i altres dades estadístiques complementàries. La relació d'alumnes, tot i que incompleta, recull els nois que estudiaven a Olesa; el seu interès rau en el fet de saber si aquests alumnes escolaritzats

¹⁹⁵ AHMOM, Capsa 148. Matrícules industrials (1848-1879), Any 1860.

¹⁹⁶ AHMOM, Capsa 148. Matrícules industrials (1848-1879), Any 1871.

¹⁹⁷ AHMOM, Capsa 149. Matrícules industrials (1880-1905), Any 1892.

¹⁹⁸ AHMOM, Capsa 151. Matrícules industrials (1923-1932), Anys 1925 i 1931.

¹⁹⁹ AHMOM, Capsa 201. Delegació Local i Consell Treball (1900-1940), lligall any 1928.

²⁰⁰ AHMOM, Capsa 201. Delegació Local i Consell Treball (1900-1940), lligalls i fulls individuals de l'any 1919.

²⁰¹ Tal i com ha demostrat, per a la Barcelona de la primera meitat del segle XX a Barcelona, Tatjer (2002).

²⁰² AHMOM, Capsa 212, Instrucció pública, 1846-1951.

apareixen en els padrons com alfabetitzats i si romangueren a Olesa o emigraren a algun dels municipis estudiats.

Quadre 2.35. Estadístiques parroquials de mitjan segle XIX

Anys	Baptismes	Òbits	Noces
1853	95	115	25
1854	115	74	23
1855	116	61	30
1856	104	95	12
1857	98	104	22

Font: ADB. Elaboració pròpia.

En canvi, les dades estadístiques complementàries són dades extretes de tres fonts eclesiàstiques: la consuetat²⁰³, l'*status animarum*²⁰⁴ i les estadístiques parroquials de mitjan segle XIX²⁰⁵. Aquestes dues dades estadístiques eclesiàstiques són valors absoluts i anònims, similars a les que poden aparèixer al final d'alguns anys dels llibres sacramentals, però que obeeixen al neguit estadístic coetani de la segona revolució industrial i l'augment demogràfic paral·lel. Hem resumit aquests valors en sengles quadres resum: el quadre 2.35. sintetitza en xifres absolutes les noces, els baptismes i els òbits del quinquenni 1853-1857 i el quadre 2.36. —pàgina següent— sintetitza les dades absolutes de les noces, els baptismes —diferenciant nens i nenes— i els òbits —diferenciant cossos (homes i dones) i albats (nens i nenes)—.

Si comparem les dades del quadre 2.35. amb els valors respectius del nostre buidatge constatem, malgrat la coincidència de registres en la numeració dels llibres i els resultats aquí presentats, algunes diferències en els baptismes —el recompte estadístic conservat a l'ADB enregistra quatre partides menys que en el nostre buidatge nominal atès que hi ha un error en la numeració de les partides de l'any 1853 i tres partides sense numerar; sis menys en l'any 1854 i altres sis l'any següent— i en els òbits —el recompte i la numeració del llibre d'òbits enregistren setanta-quatre defuncions, però entre les partides quaranta-quatre i quaranta-cinc hi ha una anotació al marge superior del foli sense numeració, tampoc coincideix els altres quatre anys perquè hi ha l'enregistrament d'un òbit el primer de gener fruit d'un decés del darrer dia de l'any anterior—; en canvi, trobem coincidència plena en la sèrie de noces, la qual cosa demostra la importància del matrimoni canònic en aquells anys [Cusidó, 2011; Valls i Pujadas, 2011].

D'entrada, podem dir que les dades que es recullen en el quadre 3.36. —pàgina anterior— són força diferents a les que presenta la numeració de les actes corresponents dels llibres de baptisme, d'òbits i de noces dipositats a l'APOM. S'observen moltes divergències entre els sacramentaris buidats i les dades parroquials anotades a la *Consuetat*²⁰⁶. En el cas dels baptismes constatem que gairebé en un 53% dels anys tenim diferències. La major part d'aquestes divergències són d'un o dos casos de marge,

²⁰³ Malauradament no es conserven totes les consuetes olesanes, només n'hi ha disponibles les corresponents a principis del XIX [APOM, Capsa 67, ADM, Consuetat, 1905-1943].

Per a més informació sobre les consuetes podeu consultar Puigvert (1986) i Millàs (2001).

²⁰⁴ Es tracta d'un *padró* parroquial incomplet de l'any 1927 [APOM, Capsa 66. ADM. Liber "Status animarum" i inventaris parroquials (XIX-XX)].

²⁰⁵ En la recerca infructuosa per trobar els naixements de l'únic any del segle XIX que ens manca (1852), varem tenir la sort de trobar-nos en unes estadístiques parroquials a l'ADB des del 1853 al 1857.

²⁰⁶ Si aquestes dades estadístiques parroquials eren les que s'adreçaven al registre civil, coincideix amb les deficiències detectades en aquests darrers tant a Olesa com en altres indrets de l'Estat.

sovint explicables, bona part d'elles, pel fet de comptar el volum total anual amb la data de bateig o en la data de naixement²⁰⁷; quant a la numeració anotada al marge de les partides, si més no en els anys 1913, 1915 i 1921 pel fet de presentar errors la numeració dels llibres en repetir un mateix número a dues partides²⁰⁸; pel fet d'incloure en una única partida els batejos d'una bessonada²⁰⁹ o no comptabilitzar un nadó sense nom²¹⁰. Però és l'any 1930 quan la diferència és més considerable: vint i sis partides —s'han inclòs en el nostre buidatge onze casos que no apareixen als baptismes ni als naixements del registre civil i que ens consten al padró de 1930; dos casos de nens nats el 1929 i enregistrats als baptismes de 1931, dos més anotats al registre civil que no consten als baptismes de 1930 i altres casos de vailets nascuts el 1921, 1922 i 1923 i batejats a Olesa el 1931—. Emperò, el volum global del període, presenta un saldo favorable de trenta-tres partides de baptisme en la nostra recollida nominal; és a dir, nosaltres hem recollit en aquests anys 1.675 partides de baptisme i en les dades estadístiques eclesiàstiques, pel mateix període, ensumen 1.642 actes de baptisme.

Quadre 2.36. Dades estadístiques parroquials²¹¹

Any	Total Enllaços	Nens	Nenes	Total Baptismes	Homes	Dones	Total cossos	Nens	Nenes	Total albat	Total Òbits	Font: Consueta
1905	21	37	45	82	23	34	57	16	9	25	82	1905-1906
1906	29	38	51	89	26	21	47	4	7	11	58	1906-1909
1907	40	35	40	75	22	23	45	9	8	17	62	1906-1909
1908	35	51	51	102	32	27	59	12	7	19	78	1906-1909
1909	31	47	35	82	35	41	76	16	12	28	104	1909-1912
1910	34	41	47	88	35	24	59	14	16	30	89	1909-1912
1911	34	42	45	87	28	14	42	6	7	13	55	1909-1912
1912												
1913	27	35	38	73	34	33	67	6	8	14	81	1913-1917
1914												
1915	35	46	46	92	28	17	45	13	13	26	71	1913-1917
1916												
1917	34	35	63	98	34	23	57			25	82	1917-1920
1918												
1919												
1920												
1921	47	55	46	101	34	19	53	5	11	16	69	1920-1923
1922	48	54	52	106	44	48	92	11	11	22	114	1920-1923
1923	56	63	65	128	27	40	67	18	15	33	100	1923-1927
1924	42	49	73	122	32	27	59			13	72	1923-1927
1925	45	55	50	105	29	43	72	10	12	22	94	1923-1927
1926	42	60	37	97	28	40	68	8	8	16	84	1923-1927
1927												
1928												
1929												
1930	64	50	65	115	28	38	66	16	6	22	88	1930-1934

Font: APOM. Elaboració pròpia.

Quant als òbits, també hem observat errors de numeració de partides²¹², òbits sense numerar²¹³ i dates d'enterrament el primer de gener quan la defunció, per exemple, és del darrer dia de l'any anterior²¹⁴. Destaca la gran diferència observada en

²⁰⁷ Tot i tractar-se això d'una qüestió metodològica, creiem oportú recordar aquí que ens hem decidit, alhora, de marcar les tendències anuals, comptabilitzar-les per la data de baptisme o de l'òbit.

²⁰⁸ APOM, Capsa 10, SAC, Baptismes, vol. 24.

²⁰⁹ APOM, Capsa 11, SAC, Baptismes, vol. 25.

²¹⁰ APOM, Capsa 11, SAC, Baptismes, vol. 26.

²¹¹ Només s'han fet constar les dades dels anys que consten en les estadístiques de l'ADB, ometent-se, doncs, els anys en què aquestes no hi consten a l'arxiu diocesà.

²¹² APOM, Capsa 32, SAC, Defuncions, vol. 18. L'any 1906 hi ha repetida la numeració 53 en dues partides diferents.

²¹³ APOM, Capsa 32, SAC, Defuncions, vol. 18. L'any 1905 hi ha una partida sense numerar.

²¹⁴ APOM, Capsa 32, SAC, Defuncions, vol. 18. Els anys 1906 i 1908 trobem dos casos d'enterrament el primer de gener.

els registres de l'any 1906: la numeració de les partides arriba fins al número 66 i en aquest quadre estadístic apareixen cinquanta-vuit òbits en total, nosaltres hem enregistrat seixanta-vuit actes de defunció tot i que en la pròpia numeració del volum parroquial l'assignació numèrica 53 consta en una dona i un home²¹⁵. Malgrat que la coincidència de dades entre les nostres i les que presenta el quadre 2.36. s'ha reduït considerablement, creiem que en les tres argumentacions anteriors expliquem aquestes divergències. També, en el recompte global dels òbits i les defuncions, el resultat és superior en el buidatge nominal nostre que no pas en el resum estadístic del quadre 2.36. amb un saldo molt favorable de vint-i-nou registres.

I quelcom semblant, s'hauria de dir en el cas de les noces. Aquí les diferències són clarament favorables al recompte estadístic si tenim en compte únicament les noces celebrades pròpiament a la parròquia de Santa Maria d'Olesa de Montserrat, perquè en aquests resums anuals es comptabilitzen alguns matrimonis celebrats en altres parròquies —Sant Esperit de Terrassa; Sant Pere d'Abrera o, entre altres, Santa Eulàlia d'Esparreguera— i basíliques —Monestir de Montserrat—, anotades al propis llibres sacramentals; en canvi, hi ha altres enllaços que no hi consten en aquest resum i que també estan enregistrats en els llibres de la parròquia olesana —anotats al marge dels baptismes o afegides als propis llibres de matrimoni—, per la qual cosa la diferència s'observa en un 82,35% dels anys i el nombre de noces comptabilitzades en el recompte estadístic de la *Consueta* és de dinou noces més que no pas en la nostra sèrie²¹⁶.

I finalment, disposem d'una tercera font parroquial del primer terç del segle XX, amb registres nominals. Hom tracta d'un *status animarum* de 1927 incomplet, atès que només enregistra 1.147 persones. L'enregistrament d'aquest document parroquial amb l'estructura dels padrons civils només ens serà útil per verificar les dades dels individus que apareixen, atès que els padrons de 1924 i 1930 els considerem com a complets i reals.

Tot aquest reguitzell de fonts locals del període estadístic, tant nominatives —els llistats electorals, els censos laborals, la matrícula industrial i el llistat escolar de 1847— com de síntesi —resums estadístics dels fets vitals extrets de la consuetud i de l'ADB—, i les fonts estadístiques i demogràfiques d'abast general —els anuaris estadístics i les estadístiques migratòries²¹⁷— ens són útils per demostrar la validesa de les fonts

APOM, Capsa 32, SAC, Defuncions, vol. 19. Els 1911 i 1913, també constatem diferències en els valors absoluts enregistrats per nosaltres i aquest recompte estadístic fruit de comptabilitzar amb diferents criteris la data de l'esdeveniment en qüestió.

²¹⁵ APOM, Capsa 32, SAC, Defuncions, vol. 18. Hom tracta de dos òbits adults dels dies 28/10/1906 i 30/10/1906.

²¹⁶ APOM, Capsa 21, SAC, Matrimonis, vol. 14.

APOM, Capsa 21, SAC, Matrimonis, vol. 15.

APOM, Capsa 22, SAC, Matrimonis, vol. 16.

Emperò, cal recordar que hi ha 571 matrimonis amb presència olesana realitzats, però, en altres parròquies del país o de l'estranger anotades al marge dels sacramentaris olesans. Nosaltres hem pogut treballar, gràcies a les anotacions al marge d'algunes partides de baptisme o inserides en els propis volums de noces, amb aquestes noces, sense tenir-les en compte com a matrimonis celebrats a Olesa, per tal d'observar l'emigració.

²¹⁷ Els anuaris estadístics espanyols recullen la informació general de diverses fonts per tal d'aplegar a nivell macro la realitat econòmica, social i demogràfica i es poden consultar a la pàgina oficial de l'INE dades dels segles XVI al XX [www.ine.es, 2013], atès que les dades són a nivell provincial, regional o amb nuclis de població superiors als cinc mil habitants desconexem les dades locals d'Olesa. Quelcom

emprades en la nostra recerca, especialment, els registres sacramentals i els padrons municipals. Si bé no són fonts estrictament adreçades a la recerca de la mobilitat de la població, ens són necessàries, les unes, per aprofundir en les característiques individuals dels olesans i, les altres, per comparar llurs desplaçaments a un nivell més general.

2.2. El tractament de les fonts

S'ha de treballar amb les dades individualitzades o bé s'han d'agregar les fonts? D'una banda, hem recollit les dades per separat²¹⁸; és a dir, s'han buidat les diferents fonts —els baptismes, els òbits, les noces i els diferents padrons— amb l'objectiu de constatar llurs diferències i validesa, però també hem volgut copsar els fets demogràfics aïlladament. D'altra banda, hem agregat les diferents fonts per poder analitzar i documentar la història d'aquests individus que arribaren o deixaren Olesa. Aleshores, com s'han pogut relacionar i analitzar les dades extretes de les diferents fonts consultades? És versemblant afirmar que s'ha hagut de procedir a un tractament acurat de les fonts atès que la recollida, *in situ* als propis arxius o bé *mecànicament* en el nostre laboratori particular, ha estat una tasca llarga, dura i feixuga, però, alhora, gratificant, que ens ha portat, no sense moltes dificultats, a desenvolupar aquesta recerca. Per això, passem a exposar els criteris metodològics i la creació de bases de dades emprats en la nostra indagació.

2.2.1. Criteris metodològics

Els resultats obtinguts amb el sistema d'explotació nominal de les dades extretes dels arxius consultats, especialment els olesans, han estat importants i, al nostre parer, força fiables per al coneixement de l'evolució quantitativa de la població, però és evident que un coneixement més qualitatiu i, alhora, més profund d'aquesta passa per la recollida nominal dels registres en qüestió²¹⁹. Per aquesta raó, i davant del reguitzell de fonts consultades, es creu oportú, però, prendre uns criteris metodològics de partida derivats tant de les pròpies fonts consultades com dels objectius de la recerca. Cal enregistrar nominativament els individus estudiats, però com? Seguïem el mètode clàssic de copiar en un paper les dades, les fotocopiàvem o les digitalitzàvem? No hi ha dubte que les noves tecnologies ens farien guanyar molt de temps, i, en conseqüència, l'opció de copiar les dades en paper fou descartada. Passàvem a les noves tecnologies, informatitzant les dades, prèviament fotocopiades, digitalitzades o transcrites *in situ* a l'ordinador. Aleshores, quins programes ofimàtics calia utilitzar? En un bon principi, vàrem començar a recollir les dades en el programa de Microsoft Excel 2003, però si volíem crear bases de dades hauria estat més oportú emprar el Microsoft Access 2003²²⁰, emperò la lentitud i la manca de temps disponible, ens portaren a prosseguir amb els fulls de càlcul. No teníem dubtes en el processador de textos: el Microsoft Word 2003. Un cop introduïts els registres en Excel calia fer un canvi en el camp de l'ofimàtica. Les dades enregistrades en Excel

semblant s'ha de dir de les estadístiques migratòries que des del 1966 s'apleguen en les estadístiques de variacions residencials [www.ine.es, 2013] i que per aquesta raó no hem analitzat en la nostra indagació.

²¹⁸ Tot i que emprem aquest mot, cal aclarir i recordar que s'han agregat les sèries nominals dels registres parroquials i del registre civil o altres fonts a l'abast: baptismes i naixements; òbits i defuncions; noces, matrimonis, capítols i esposalles; padrons i censos de població...

²¹⁹ Els resultats exposats en els treballs publicats [Checa, 1985; Cobos, 1995 i 2006; Gual i Millàs, 2002; Millàs, 2008...] han demostrat l'evolució demogràfica olesana en el decurs dels segles XVI – XX. Però, l'anàlisi nominativa amb què estem treballant i el creuament de les fonts són potser més apropiats per analitzar la intensitat, l'estructura demogràfica i espacial de les migracions olesanes.

²²⁰ Pel que fa a aquest tema, caldria esmentar la comunicació presentada al VII Congreso Asociación de Demografía Histórica celebrat a Granada els dies 1-3 d'abril de 2004 [Millàs i Sisón, 2004].

s'havien de convertir en taules d'Access per tal de procedir a fer les consultes necessàries, *linkar* els diferents personatges documentats i construir les bases de dades oportunes.

En el despullament i l'explotació de les dades del registre parroquial i els padrons municipals, principalment, sens dubte la fase més llarga i feixuga de la recerca, però alhora la més enriquidora i satisfactòria de la investigació, cal dir que s'han seguit els passos de L. Henry (1983) i À. Torrents (1993). La documentació ha estat recollida i ordenada en diverses fases i, com hem dit, en diferents llibres d'Excel segons les fonts consultades: baptismes, òbits, noces, capítols matrimonials, manuals notariales, esposalles, naixements, defuncions, matrimonis, censos electorals, censos laborals, matrícules industrials, padrons municipals, altes i baixes... A tall d'exemple, reproduïm els passos seguits en la introducció de dades dels sacramentaris:

1) introduir les sèries anònimes dels segles XVI i XVII, per informatitzar totes les dades de les partides de baptisme, noces i òbits en fulls de càlcul de Microsoft Excel, per ordre cronològic; i completar-les nominalment amb posterioritat²²¹;

2) afegir les sèries nominals de baptismes/naixements (1671-1930), de noces (1701-1930) i esposalles, i d'òbits/defuncions (1701-1930) en fulls de càlcul de Microsoft Excel;

3) agrupar els fets vitals per sexe, mes i any en fulls de càlcul diferents dins d'un mateix llibre per a cadascuna de les tres variables dins d'una mateixa carpeta;

4) aplegar per cognoms els natalicis, les defuncions i els matrimonis un cop normalitzats, segons períodes i alfabèticament;

5) classificar la naturalitat dels nuvis i les núvies segons el bisbat de procedència, municipi...;

6) classificar els cònjuges masculins i femenins segons la seva estructura socioprofessional;

7) ordenar la tipologia de les *causa mortis* enregistrades en els obituaris;

8) homogeneïtzar i ordenar alfabèticament per cognoms aquests llistats nominals en un altre full diferent;

9) calcular els indicadors necessaris en l'elaboració d'aquesta recerca;

10) dissenyar i analitzar els gràfics i els quadres realitzats a partir dels continguts treballats;

11) traslladar i comentar els quadres i gràfics elaborats en format de l'Excel al processador de texts del Word i, poder així, comparar els nostres resultats amb els aconseguits en altres estudis.

Però quines dades individuals recollíem de cadascun dels personatges enregistrats? Tot i que les fonts presenten dades molt diverses, el nexa en comú hauria de ser l'individu i, en particular, el migrant a analitzar recollit en el llibre sisè d'Excel. Davant d'aquest fet, seguint els procediments de R. García (2005:106-108), hem estructurat en cinc variables, agrupades pel contingut, tota la informació possible enregistrada. Les cinc variables són: d'identificació —el número individual assignat a cada migrant, la destinació i any del padró corresponent, l'origen, els noms i els cognoms, el sexe, l'edat d'arribada a la nova destinació—, d'anàlisi familiar —les relacions de parentiu, l'estructura familiar, la composició de la família, l'ordre que ocupa l'individu respecte els germans, l'absència dels progenitors, els altres membres de la unitat familiar i de la llar...—, d'anàlisi matrimonial —l'estat civil de l'individu i la naturalitat del possible cònjuge—, de característiques

²²¹ En aquesta introducció nominal hem pogut observar que en el buidatge anònim hi ha petits errors puntuals, que no influeixen pas gaire en les conclusions i resultats dels treballs en qüestió, però que demostren la validesa de l'aplicació del mètode nominatiu.

socioeconòmiques i culturals —activitat del migrant, ocupació d'altres familiars, alfabetització del migrant, alfabetització d'altres familiars— i sobre els fenòmens migratoris —any d'arribada o de partida, el tipus de desplaçament (familiar o individual), el nombre de desplaçaments realitzats per un mateix personatge, la ruta seguida, la presència o no de xarxes migratòries (presència de familiars en el lloc de destinació, veïns...), experiència prèvia de familiars...—. A banda, d'aquestes cinc variables hem enregistrat totes les observacions oportunes i altres dades que ens donaven les pròpies fonts consultades²²².

Endegada la recollida de dades van començar a sorgir els primers problemes metodològics: la transcripció dels noms i cognoms, i altres dades, literalment o lingüísticament? Pensem que el més correcte hauria estat recollir les dades literalment, al peu de la lletra, però inconscientment, i fruit de la deformació personal, acabàvem, en alguns casos, introduint les dades de la manera lingüística més correcta possible. Això ha comportat, posteriorment, un cert retard en l'anàlisi de les dades perquè tant el noms com els cognoms eren escrits de diferent manera. El quadre 2.37. exposa alguns exemples de variacions d'un mateix nom i cognom, els quals s'han normalitzat a la grafia actual, amb la intenció de facilitar la tasca d'identificació d'individus i evitar, així, problemes de duplicitat per manca d'una norma ortogràfica com per qüestions d'idioma²²³. En el cas olesà ja hem exposat amb anterioritat que les disposicions eclesiàstiques ordenen redactar les partides en castellà, en comptes del català, els anys quaranta del segle XIX; en canvi, a Sant Pere de Riudebitlles aquesta disposició es dona mitjançant una Real Cèdula de Carles III del 23 de juny del 1768 [Torrents, 1993:44] i a Mataró es comença a redactar en castellà a mitjan segle XIX [Ros, 2003:38], uns anys més tard que a Olesa.

Quadre 3.37. Exemples de variacions de noms i cognoms

Noms				Cognoms			
Antoni	Anton	Antonio	Toni	Bages	Baxes	Baixes	Bayes
Bartomeu	Bartholomeu	Bartolomé		Bernades	Vernades	Bernadas	Barnadas
Francesc	Francesch	Francisco		Campmany	Canmany	Capmany	
Jeroni	Hyeronim	Geroni		Canyelles	Cañellas	Canelles	
Joan	Juan	Johan		Carrerres	Carreras		
Josep	Joseph	José		Casanoves	Casanovas	Casanobas	
Mateu	Matheu	Mateo		Cases	Casas		
Pere	Peter	Pedro		Ferrer	Farrer	Ferré	Farré
Agnès	Ignès	Inés		Gener	Janer	Gené	Jané
Caterina	Catalina	Catherina	Catharina	Mates	Matas	Mathas	
Dorotea	Dorothea			Puigventós	Puixventós	Puxtventós	
Eulàlia	Eulària			Torres	Torras		
Francesca	Francina			Roca	Rocha		
Mariana	Marianna	Maria Anna		Valldeperes	Valldeperas		
Josepa	Josepha	Josefina		Vendranes	Bendranas	Vandranas	

Font: Elaboració pròpia.

Paral·lelament a la normalització de les variables, principalment les nominatives i les relacionades amb l'activitat i les geogràfiques, es procedia a la depuració i sistematització de les diferents variables. És a dir, d'una banda, s'ha procedit a l'eliminació d'impureses introduïdes en la recollida de dades —*, ?, accents, dièresi,

²²² Aquestes observacions enregistrades ens han permès discernir en alguns dubtes derivats de la naturalitat, procedència o lloc de residència dels individus enregistrats, tant en els registres parroquials com en les fonts civils. Aspecte sobre el que s'incideix més endavant.

²²³ Ros afirma que la normalització serveix per evitar problemes de duplicitat “car s'hagués pogut donar el cas de què un mateix subjecte tingués escrit el nom i/o cognom de diverses formes, ja fos per no haver-ho una reglamentació ortogràfica, ja fos per problemes d'idioma entre el català i el castellà” [Ros, 2003:38].

majúscules...— i els canvis de continguts o dades de les variables que no estaven en el seu camp corresponent —com podria ser, per exemple, en els obituaris un ofici localitzat en el camp de les causes de mort—; i, de l'altra, en una equiparació i homogeneïtzació dels camps i/o les variables.

Una vegada efectuada la recollida de dades dels sacramentaris parroquials, padrons i la resta de fonts consultades, s'endega el procés d'informatització amb la construcció de diferents llibres d'Excel que, posteriorment, s'interrelacionaran entre sí. Les dades recollides, normalitzades, harmonitzades i ponderades en els diferents llibres d'Excel²²⁴ s'agregaran per formar tres grans bases de dades que permetin elaborar una relació dels immigrants i els emigrants documentats i d'on emanaran els principals indicadors a analitzar: la intensitat, l'estructura demogràfica i espacial dels migrants²²⁵. Aquesta agregació de baptismes i naixements es vincularà amb els òbits i defuncions per realitzar, posteriorment, una consulta amb Access 2003 amb l'objectiu de localitzar els olesans i els no olesans —immigrants i emigrants—; l'agregació dels padrons locals i padrons forans que ha permès copsar la possible eixida olesana es vincularà amb els òbits per obtenir una consulta amb l'anterior programa ofimàtic que permeti constatar que cap d'aquests hagi estat enterrat a Olesa²²⁶, o, entre altres, la vinculació entre els padrons i els sacramentaris ha permès fer altres consultes que ens han portat a crear les bases d'immigrants, emigrants i, lògicament, olesans.

A partir d'aquestes bases, mitjançant l'aplicació de les taules dinàmiques i les fórmules corresponents es començaran a crear diversos llibres d'Excel. Un primer llibre, desglossat en les respectives variables, comprendrà les sèries temporals anuals dels fets vitals —naixements, matrimonis i defuncions— per any civil; d'aquí s'elaboraran tants quadres i gràfics com ens siguin necessaris que ens permetin conèixer la dinàmica de la població i la intensitat dels moviments migratoris. Un segon llibre, comprendrà la naturalitat, procedència geogràfica, dels registrats per estudiar l'estructura espacial dels migrants. Un tercer llibre, servirà per analitzar les característiques sociodemogràfiques que permetin copsar l'estructura socioprofessional i demogràfica tant de la població autòctona com la migrant. Un quart llibre, aplegarà les variables nominals i familiars dels personatges enregistrats per estudiar llurs característiques estructurals. I així successivament es crearan altres fulls de càlcul que permetin completar altres informacions.

Després d'haver elaborat tots aquests llibres i copiat els textos més interessants en Word, es passa a l'anàlisi dels propis llibres. Heus aquí un altre problema metodològic. La quantificació dels fets vitals s'ha de fer d'acord a la font o bé d'acord als criteris demogràfics? Si bé és cert que la font primordial és eclesiàstica i, per tant, enregistra baptismes, òbits i noces, demogràficament s'estudien els naixements, les defuncions i els matrimonis. Sovint, les dades parroquials només consignen la data del bateig o de l'òbit, però des de mitjan segle XVIII comença a registrar-se tant la data en què

²²⁴ Inicialment, mentre recollíem les dades anàvem creant llibres d'Excel per a cadascuna de les fonts documentals buidades: llibres de baptisme i de naixements, de noces i de matrimonis, d'òbits i de defuncions, els capítols matrimonials, els inventaris, els testaments, els padrons —olesans i forans—, els censos —electorals, laborals...—, les matricules industrials, llistats nominals, etc., així com un nou llibre d'Excel on s'han recollit les dades d'altres estudis en demografia històrica a Catalunya i que ha servit per a comparar i contrastar resultats.

²²⁵ Una per a les dades dels sacramentaris i llibres d'instrucció; una altra per als padrons municipals i una tercera, o miscel·lània, que aplegui altres informacions.

²²⁶ Si és així, es tracta d'una migració de retorn?

s'administra el sacrament —baptisme, unció dels malalts, penitència, eucaristia o matrimoni— com la data del naixement en els llibres de baptisme o de la defunció en els llibres d'òbits.

Per aquesta raó, ens hem decidit per analitzar les dades de la *natalitat*, imputant com a dates vàlides la data del bateig atès que l'any de naixement només consta en el 60,71% de les partides i l'any del bateig en el 100% dels casos; és més, des del 1744 a 1930 hi ha una divergència en l'annualitat dels naixements i els baptismes de l'ordre del 64,51%²²⁷. En aquesta línia, cal destacar algunes individualitats anuals, d'una banda, pel que fa referència a la xifra absoluta —l'any 1922 s'enregistren 107 baptismes i 114 naixements; l'any 1923, els baptismes superen els naixements en quatre casos; l'any 1924, de nou, els naixements tornen a superar els baptismes en dos casos; quelcom semblant passa els anys 1909 i 1910 on també hi ha canvi de cromos ja que el 1909 hi ha 81 baptismes i 89 naixements; i, per contra, el 1910, 88 baptismes i 80 naixements— i, d'altra banda, quan als casos en què els nens i nenes batejats van néixer uns anys abans —el 1894 es bateja un nen nascut el 24 de novembre de 1891; el 1897, una nena, batejada en cas de necessitat, nascuda el 7 d'octubre de 1894; el 1910, un jove nascut el primer d'agost de 1891; el 1911, dos germans, un jove nascut el 20 de gener de 1891 i una donzella nascuda el 29 de novembre de 1893; el 1912, un nen nat el 20 de desembre de 1907; el 1914, un jove nascut el 10 d'octubre de 1914; el 1915, una noia nascuda el 29 d'abril de 1901; el 1917, tres germans Duch i Costa nascuts a Veracruz (Mèxic), Puebla (Mèxic) i L'Havana (Cuba) els anys 1907, 1912 i 1915, respectivament; el 1926, un home nascut el 4 d'octubre de 1888, una dona nascuda el 7 de febrer de 1888 i una nena il·legítima nascuda el 1915; i el 1930, tres germans Muñoz Martínez nascuts el 2 de juliol de 1921, 14 de febrer de 1922 i el 8 de desembre de 1927—.

Un altre problema metodològic observat en la informatització de les dades és la naturalitat, procedència o lloc de residència dels individus enregistrats, tant en els registres parroquials com en les fonts civils. Tot i que el lloc de residència o naturalitat no hi és anotat sempre, sovint, quan hi és no queda clara la diferència en els registres consultats i això esdevé un problema força complex en un estudi sobre la mobilitat de la població. Els conceptes poden semblar sinònims però hem de parlar de residència o bé de lloc d'origen?, hem de considerar la procedència, quan apareix, o bé registrar la residència o la naturalitat? En un article molt interessant sobre els llibres de matrimonis, V. Gual (2005:143-145) aprofundeix en aquesta qüestió i ens preveu clarament: 1) a l'alta edat moderna, sovint, cal deduir l'indret on el nuvi ha nascut de la informació que el rector aporta sobre els seus ascendents²²⁸; 2) l'hermetisme absolut fruit del desconeixement o de la coneixença exacta dels seus feligresos per part del rector de torn pot portar a què aquest no enregistri el lloc de naixement; 3) la qüestió de les vídues, atès que, sovint, apareix tant la naturalitat del cònjuge difunt com la dels seus progenitors i, així, si una dona es casa i se'n va de la població, pot ser que torni a casar-

²²⁷ Desconeixem la data de naixement de gairebé dos terços de les partides, però disposem d'ambdues dates —baptisme i naixement— des del juliol de 1744 en endavant. En un 64,51%, dels cent vuitanta-sis anys amb què comptem amb ambdues dates, hi ha diferència de xifres absolutes, predominant aquestes en els primers anys del segle XX i en la segona meitat del segle XIX, coincidint amb la celebració del baptisme en un lapse de temps més llarg. És això un indicador de la pèrdua de religiositat a la parròquia d'Olesa?

²²⁸ Si el que es casa és un solter o una donzella, el més probable és que hagin estat vivint amb els seus progenitors fins aleshores; però, i els vidus? Aquí no resta clar perquè la mobilitat social podria ser més freqüent.

se en ulteriors noces amb un vell conegut del mateix poble²²⁹; 4) els nouvinguts, sovint en el cas dels immigrants del regne de França —occitans o francesos, gavatxos o gascons...—, dels soldats castellans o d'altra immigració interna no consta, amb claredat, si són al país de fa temps o hi acaben d'arribar; 5) les segones núpcies que poden portar a dobles i triples acumulacions de poblacions de procedència, a banda de considerar els casos al voltant de l'origen dels esposos o bé de considerar les segones i ulteriors noces al voltant de la residència anterior al casament; i 6) quant a la immigració, cal mirar d'establir si aquesta era definitiva o no, observant si la parella arrela al poble o si tan sols s'hi casava²³⁰ o constatant el nuvi o la núvia entre els obituaris.

En aquesta línia, R. García (2005:81-82) afirma, respecte el lloc de naixement declarat als padrons, que hi ha dues dificultats: els errors geogràfics i la complexitat administrativa dels respectius municipis. És certa aquesta observació, i no únicament en el cas dels padrons, atès que hi ha indrets en els quals no consta el municipi cas de Biure que podria ser la sufragània de Les Piles (Conca de Barberà) o bé el municipi de l'Alt Empordà; i el mateix, s'esdevé en els errors geogràfics com és el cas d'Arnès (Terra Alta) inscrit com província de Barcelona i Saragossa en diferents padrons, per exemple.

Quadre 2.38. Matrimonis olesans

Font	Quantitat	Percentatge
capítols matrimonials	26	0,38
esposalles	44	0,64
capítols esparreguerins	47	0,68
manual notarial	26	0,38
llibres de matrimoni	6.782	97,94
volum I		954
volum II		923
volum III		1035
volum IV		532
volum V		232
volum VI		306
volum VII		335
volum VIII		30
volum IX		25
volum X		23
volum XI		91
volum XII		483
volum XIII		652
volum XIV		635
volum XV		471
volum XVI		55
Total general	6.925	100

Fonts: APOM, *Llibres de matrimoni*, *Manuels notarial* i *capítols matrimonials*; ACB, *Esposalles*; AHMOM, *Capítols matrimonials* i Miquel Estruch (2013). Elaboració pròpia.

Hi ha altres problemes derivats de les pròpies fonts utilitzades com poden ser els caps d'any i novenes documentats en els llibres d'òbits, les misses de benedicció o notificacions i permisos per a celebrar les noces en altres parròquies o el bateig de campanes dins dels llibres de baptisme, que si ens donen informació d'individus ens

²²⁹ S'ha de comptar com nouvinguda una persona autòctona que ha deixat, circumstancialment, la seva població? És un cas d'emigració temporal?

²³⁰ La realització de la reconstrucció de famílies hauria estat determinant per poder assolir aquest objectiu i més si es té en compte el costum de casar-se al poble de la noia, però els 571 matrimonis enregistrats en altres parròquies i anotades en els sacramentaris olesans pot demostrar quelcom respecte d'això.

posen en dubte la quantitat d'enregistraments observats²³¹. Així, per exemple, tal i com es pot veure en el quadre 3.38. —pàgina anterior—, nosaltres comptem amb 6.925 noces, agregant els matrimonis documentats als llibres de noces, els manuals notariais, les esposalles i els capítols matrimonials; però a més disposem de 571 noces realitzades en altres poblacions i inscrites en els propis llibres sacramentals²³². S'evidencia el predomini de les noces extretes dels llibres de matrimoni dipositats a l'APOM —cal destacar el volum de noces enregistrades en els tres primers volums (gairebé la meitat dels casaments aplegats estan datats entre el 1599 i el febrer de 1790)—. Això, no obstant, no hem de menystenir el recurs als 26 capítols matrimonials olesans —corresponents als anys 1586 (1), 1588 (1), 1590 (2), 1594 (1), 1595 (1), 1596 (5), 1597 (2), 1598 (5), 1599 (1) i 1678 (7)— i als 47 contractes d'Esparreguera²³³ —1586 (4), 1587 (6), 1588 (1), 1589 (2), 1590 (3), 1591 (5), 1592 (5), 1593 (4), 1596 (4), 1597 (2), 1598 (3) i 1599 (1)—; les 44 esposalles —1589 (7), 1590 (10), 1591 (8), 1607 (1), 1608 (4), 1609 (2), 1621 (1), 1622 (8) i 1623 (3)— i els 26 matrimonis enregistrats en els manuals notariais —1586 (7), 1587 (12), 1588 (3), 1594 (1) i 1595 (3)—²³⁴ per a completar les llacunes informatives i possibles buits documentals²³⁵.

Quelcom semblant s'hauria de dir en el cas de les defuncions i dels baptismes. En el primer cas, al trobar enregistrades misses de cap d'any, d'aniversari o novenes d'olesans que no ens apareixen enregistrats, però en aquest cas hem optat per descomptar-los de la sèrie anual d'òbits corresponent, tot i que són, potencialment, emigrants olesans. En el segon cas, els enregistraments dels batejos de campanes, que òbviament s'han menystingut, i dels 51 individus nascuts en altres poblacions però batejats a Olesa i que s'han comptabilitzat com olesans —els quals hem aplegat en el quadre 3.39., pàgina següent, on es reproduïx l'observació enregistrada pel rector de torn—²³⁶. Tant significatives, o més, són, potser, les duplicitats de registres²³⁷.

Àdhuc, tal i com s'ha referit amb anterioritat, el creuament dels llibres de baptismes i d'òbits, per exemple, ha permès constatar que els primsenyats o batejats

²³¹ La validesa de les fonts, però, ha estat prou justificada, al nostre parer, en l'apartat anterior.

²³² Hem cregut oportú comptar les esposalles i els matrimonis realitzats o celebrats en altres parròquies i que estan anotats en els llibres de baptisme i de noces perquè es tracta d'olesans i olesanes, i els seus cònjuges, que es casen, aquí o allà, i desconeixem si se'n van o es queden; per tant, són, així, possibles emigrants, i, així, els comptem.

²³³ Estruch, www.scgenealogia.org, 2013. Hom tracta d'un buidatge, com ja s'ha esmentat, dels capítols matrimonials redactats pel notari Joan Castell, d'Esparreguera, i dipositats a l'ACA-208, llibres 155-205. N'hi ha 475 capítols, dels quals 128 consignen un o dos contractants olesans.

²³⁴ Entre parèntesi hi ha el nombre de casos anuals.

²³⁵ És possible que algun d'aquests registres emprats no es celebressin en aquesta vila del Baix Llobregat; és a dir, potser alguna d'aquestes esposalles o capítols matrimonials no s'hauria celebrat a Olesa, però el fet de documentar els contraents en aquesta localitat ens han portat a tenir-los en compte alhora d'estudiar i analitzar l'evolució de la nupcialitat o, l'eix central d'aquesta recerca, les migracions, en especial la immigració.

²³⁶ Hauríem d'haver afegit aquí els batejats a Olesa i nascuts a la sufragània de Viladecavalls? Hem cregut, però, comptabilitzar com olesans els nascuts a Viladecavalls abans de la seva segregació.

²³⁷ Tot i que, prèviament, mentre s'anaven introduint els registres s'eliminaven les dobles anotacions, un cop realitzat el buidatge i la introducció de dades, el nombre de partides de baptisme eliminades de les sèries absolutes a l'hora de procedir a l'ordenació alfabètica dels individus és insignificant; en canvi, si que hem descobert diverses dobles anotacions de difunts, pel fet d'inscriure els òbits i els funerals i misses de cap d'any o novenes en els mateixos llibres i, així mateix, en els llibres de noces on s'inscriuen, excepcionalment, les amonestacions i notificacions prèvies a la celebració del matrimoni. Tot i que, prèviament, mentre les anàvem introduint ja n'havíem eliminat d'altres. També s'han eliminat noces anotades tant als llibres de matrimoni com en els llibres de baptisme al marge de les inscripcions.

d'urgència²³⁸ sovint no constaven en els llibres de d'òbits ni llibres d'instrucció consultats i, alhora, en les defuncions molts dels nadons que posa *hores* o *mori instantàneament* no constaven als llibres de baptismes ni llibres d'instrucció de naixement. Per la qual cosa, s'havien d'harmonitzar les dades en què coincidien el nom, els cognoms i la data —idèntica o amb pocs dies de marge—.

Quadre 2.39. Batejats a Olesa nascuts en altres poblacions

Nº	Parròquia	Data de naixement			Data de baptisme		Justificació
		dia	mes	any	dia	mes	
1	Ullastrell				1	12	1585
2	Terrassa				1	4	1603
3	Abdera				17	9	1693
4	Abdera	3	5	1797	5	10	1797 "(...) per no poder passar lo riu"
5	Esparreguera	5	4	1798	7	4	1798 "(...) per la crescuda del riu"
6	Abdera	2	12	1828	3	12	1828 "(...) el riu estava desbordat"
7	Abdera	7	12	1798	8	12	1798 "(...) per no poder passar lo riu"
8	Abdera	19	4	1831	19	4	1831 "(...) per no poder passar el riu"
9	Sorbet (Sant Pere de Terrassa)				4	3	1846 Batejada a ambdues parròquies
10	Abdera	1	6	1856	3	6	1856 Llicència del rector d'Abdera
11	Esparreguera	3	8	1873	4	8	1873 Fugida temporal del rector
12	Esparreguera				8	8	1873 Fugida temporal del rector
13	Esparreguera				10	8	1873 Fugida temporal del rector
14	Esparreguera				10	8	1873 Fugida temporal del rector
15	Esparreguera				28	8	1873 Fugida temporal del rector
16	Esparreguera				4	9	1873 Fugida temporal del rector
17	Esparreguera				4	9	1873 Fugida temporal del rector
18	Esparreguera				7	9	1873 Fugida temporal del rector
19	Esparreguera				10	9	1873 Fugida temporal del rector
20	Esparreguera				12	9	1873 Fugida temporal del rector
21	Esparreguera				21	9	1873 Fugida temporal del rector
22	Esparreguera				28	9	1873 Fugida temporal del rector
23	Esparreguera				1	10	1873 Fugida temporal del rector
24	Esparreguera				5	10	1873 Fugida temporal del rector
25	Esparreguera				9	10	1873 Fugida temporal del rector
26	Esparreguera				19	10	1873 Fugida temporal del rector
27	Esparreguera				28	10	1873 Fugida temporal del rector
28	Esparreguera				30	10	1873 Fugida temporal del rector
29	Esparreguera				7	11	1873 Fugida temporal del rector
30	Esparreguera				10	11	1873 Fugida temporal del rector
31	Esparreguera				15	11	1873 Fugida temporal del rector
32	Esparreguera				24	11	1873 Fugida temporal del rector
33	Esparreguera				26	11	1873 Fugida temporal del rector
34	Esparreguera				1	12	1873 Fugida temporal del rector
35	Esparreguera				2	12	1873 Fugida temporal del rector
36	Esparreguera				4	12	1873 Fugida temporal del rector
37	Esparreguera				14	12	1873 Fugida temporal del rector
38	Esparreguera				26	12	1873 Fugida temporal del rector
39	Esparreguera				26	12	1873 Fugida temporal del rector
40	Esparreguera				28	12	1873 Fugida temporal del rector
41	Esparreguera				28	12	1873 Fugida temporal del rector
42	Esparreguera					12	1873 Fugida temporal del rector
43	Esparreguera						1873 Fugida temporal del rector
44	Esparreguera				8	1	1874 Fugida temporal del rector
45	Viladecavalls	7	9	1875	13	9	1875
46	El Puig (Esparreguera)	16	5	1884	16	5	1884
47	Esparreguera	7	10	1898	22	12	1898
48	Sants (Barcelona)	26	1	1907	26	6	1907
49	Puebla (Mèxic)	2	11	1912	24	10	1917
50	Veracruz (Mèxic)	28	5	1907	24	10	1917
51	L'Havana (Cuba)	16	10	1915	24	10	1917

Font: APOM, *Llibres de baptisme*. Elaboració pròpia.

En aquest sentit, J.M. Pujadas (2009:103 i següents), en utilitzar dades parroquials pels primers anys del seu estudi constata “el subenregistrament que es produïa en torn al naixement pel desconeixement del nombre de nascuts morts i dels que havien mort abans de rebre el sagrament del baptisme” i, en referència al Codi Civil (1889) que considera nascut el fetus amb figura humana i que hagi viscut vint-i-quatre hores fora del si matern, afirma que “si la defunció es produïa en aquestes primeres hores, era considerat com a nascut mort i no es reportava com a naixement” en els registre civil. Per tal de corregir aquest subenregistrament, recorre, entre altres mètodes, a “considerar les «morts al néixer» i les «morts en les primeres vint-i-quatre hores» com a defuncions i naixements i ser sumats en els còmputos generals” [Pujadas, 2009:189].

²³⁸ Tal i com sosté Torrents (1993:159-160), no es pot aclarir si aquests infants havien nascut morts.

En el nostre cas, hem pogut *recuperar* 120 òbits —un 0,50% del total de partides buidades entre 1546 i 1930— i 240 baptismes —un 0,77% del total de partides buidades entre 1541 i 1930— dels casos en què teníem documentat un dels dos esdeveniments. Som conscients, però, que segons la definició i l'enregistrament, d'una banda, dels *primsenyats* i altres baptismes d'urgència i, d'altra banda, dels inscrits amb comentaris com *morí instantàniament en acabar de néixer o morí a les poques hores* documentats als sacramentaris olesans poden ser nascuts morts i no s'haurien d'haver inclòs, potser, en el còmput total del nostre estudi; això no obstant, atès que la font principal emprada, alhora de realitzar aquests càlculs, són els baptismes i els òbits, i no pas els naixements i les defuncions segons còmput del registre civil i el codi homònim, i atesa les recomanacions oportunes creiem oportú ser sumats aquests escassos 0,50% dels òbits i 0,77% dels baptismes recuperats²³⁹.

Però voldríem insistir en la normalització lingüística de les variables. Gràcies a aquesta fase de la recerca s'ha facilitat la identificació d'alguns immigrants i emigrants, així com d'alguns olesans, perquè ha permès esbrinar aspectes com l'estat civil anterior al matrimoni amb l'ajuda del nom i el cognom dels pares, l'ofici del nuvi i dels progenitors —tant del pare del nuvi com el pare de la núvia—, el lloc de naixement o de residència —quan apareix— dels personatges en qüestió i altres aspectes —com els relacionats amb la supervivència o l'edat—. En aquest sentit, les diferents consultes realitzades ens han permès descobrir, malgrat la cura emprada, errades en la pròpia introducció de dades; constatar la mala praxis en l'enregistrament pels rectors, vicaris o altres persones encarregades de les inscripcions i actes; o, fins i tot, les repeticions de partides y omissions d'albats.

Ultra aquestes apreciacions metodològiques generals, n'hi ha d'altres de caire més concret i particular que s'expliquen en els capítols pertinents. Cas, per exemple, del criteri seguit per classificar algunes de les temàtiques estudiades en demografia històrica —causes de mort, estructura professional...—.

Això, no obstant, la recollida nominal, tot i que molt més llarga i feixuga que la recollida anònima, emprada en altres recerques, ens pot ser molt útil per a conèixer la immigració i emigració olesana, però també ens ha estat útil per demostrar la validesa de les fonts consultades i desenvolupar qualitativament la nostra indagació. Som del parer que una recerca d'aquestes característiques requereix de molta voluntat, paciència, constància i tenacitat, atès que la introducció de les dades nominals és, potser, imprescindible per a un estudi a nivell micro.

3.2.2. *Les bases de dades*

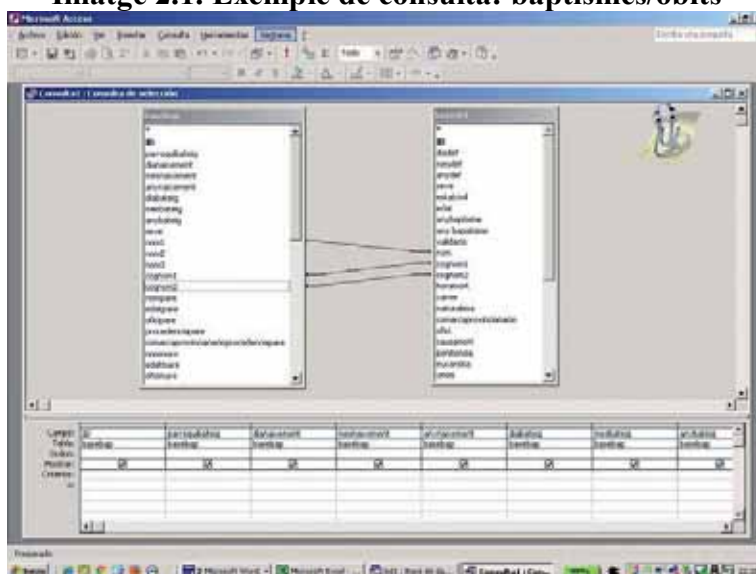
En el tractament de les dades anàvem observant certes irregularitats que calia esmenar i arranjar per tal de poder elaborar les tres grans bases de dades i, posteriorment, analitzar, estudiar i interpretar els seus continguts: una amb els olesans —aquells personatges nascuts i morts a Olesa i, alhora, aquells personatges nascuts a

²³⁹ Respecte això, cal subscriure com fa Pérez, quant als albats que són esmentats com criatures o minyons i, sovint sense especificar el sexe o altres dades, que: "Hay que sumarlos, por supuesto, al número que resulta del recuento del libro de bautizados, donde no vienen registrados al no haberse celebrado la ceremonia bautismal" [Pérez, 1980:39, nota 29]. Lògicament, en el cas invers, també s'han comptabilitzat els batejos d'urgència o casos de necessitat anotats als llibres de baptisme i no enregistrats en els obituàries.

Olesa i que ens consten al padró municipal de 1930²⁴⁰—; una altra formada pels immigrants —aquells personatges no nascuts a Olesa, és adir, aquells no olesans que han estat enterrats al municipi, aquells no olesans (progenitors d’olesans) que consten als llibres de baptisme, aquells que consten als llibres de noces i són d’una altra parròquia i, així mateix, aquells que amb una naturalitat diferent a l’olesana ens apareixen en els padrons municipals d’Olesa²⁴¹— i una altra tercera base de dades constituïda amb els emigrants —aquells personatges nascuts a Olesa que ens consten en altres indrets²⁴²—. La creació de tres grans bases de dades ha permès disposar d’un volum considerable d’immigrants a Olesa i emigrants olesans, així com la pròpia població autòctona.

En primer lloc, hem relacionat els baptismes i els òbits per tal de consignar els olesans que naixien i morien al propi municipi. D’aquesta manera, els casos en què no coincideixen aquests personatges podríem deduir que no són olesans de naixement o que no resideixen en el moment de la defunció a Olesa; o el que és el mateix, i respectivament, constatar els immigrants i els emigrants. És a dir, la presència de diferents individus en els òbits que en els baptismes demostra la immigració d’aquests individus i, de la mateixa manera, els individus que són batejats a Olesa i no consten als obituaris de la parròquia són probablement emigrants. Emperò, en aquest darrer cas, pot ser que si no consten encara estiguin vius, per la qual cosa hem fet un creuament entre els òbits i el padró de 1930, el resultat del qual ens dóna olesans que romanen a Olesa el 1930 a l’hora de tancar la nostra recerca.

Imatge 2.1. Exemple de consulta: baptismes/òbits

Font: Elaboració pròpia.

²⁴⁰ Dades obtingudes amb el creuament dels baptismes i òbits olesans extrets de l’APOM i RC i el padró de 1930 de l’AHMOM.

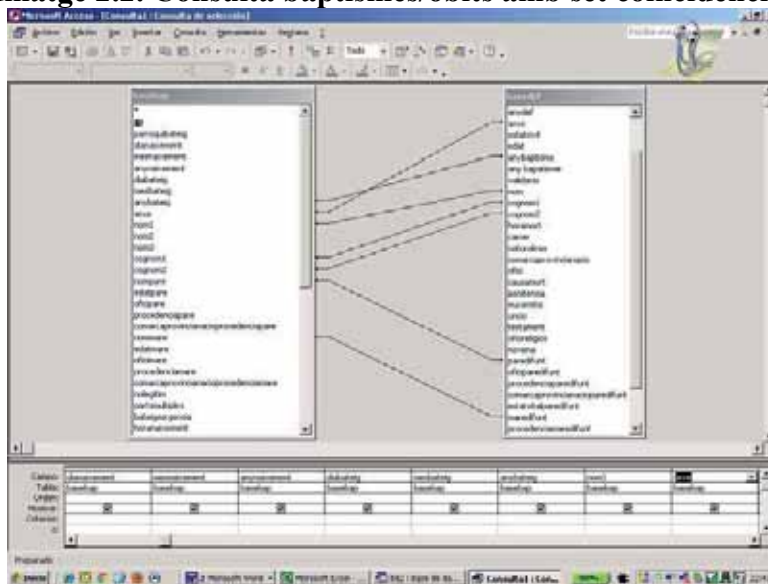
²⁴¹ Dades obtingudes dels llibres d’òbits, de noces i de baptismes de l’APOM i RC i dels padrons municipals d’Olesa.

²⁴² Dades obtingudes dels llibres de baptisme i òbits de l’APOM; dels padrons de l’AHMOM i d’altres municipis de les rodalies —ACAnoia, ACBages, ACBL, AHCT, AHS, AMA, AME, AMM, AMSAB, AMSES, AMSQV, AMSSA, AMU, AMV, AMVacarisses—; dels sacramentaris d’altres parròquies —APP, APA—; dels llibres d’instrucció del RC i d’altres fonts consultades —Benavente (1992), Codina (1987-1988 i 1997), Jorba (2009), López i Monreal (2002), *Diccionari...* (1992), dels buidatges publicats a la web de la Societat Catalana de Genealogia i la informació subministrada per Marfeny i Ros—.

Aquesta relació entre les fonts per copsar els moviments migratoris s'ha realitzat de dues maneres. En primer lloc, s'ha fet mecànicament i, en segon lloc, s'ha fet manualment. És evident que la vinculació mecanitzada d'aquests registres nominals, molt més ràpida i pràctica, ha estat utilitzada per obtenir els olesans, els immigrants i els emigrants en creuar les dades agregades dels baptismes/naixements i els òbits/defuncions, la vinculació padrons i llibres sacramentals o altres fonts a l'abast amb uns resultats, si més no, incerts depenent dels criteris emprats. Tot i que inicialment s'havia pensat en fer dues vinculacions entre els batejos i els òbits atenent a l'any d'enregistrament²⁴³, hem cregut oportú vincular aquestes dues fonts amb uns camps concrets —nom i cognoms del nascut i/o difunt, any del baptisme i/o òbit, nom del pare i nom de la mare—, atès que les consultes realitzades amb la coincidència de només el nom i cognom del nascut i/o difunt ens donava uns resultats inversemblants. Aquesta consulta amb l'Access, imatge 2.1. —pàgina anterior—, ha vinculat els noms i cognoms dels batejos i dels òbits donant uns resultats irreals —36.847 coincidències— on predominen les repeticions i amb resultats clarament superiors al nombre total de baptismes i, sobretot, dels òbits.

Posteriorment, s'han fet altres consultes, però ha estat la consulta on es feien coincidir set aspectes —sexe, nom, cognoms, nom progenitors i any de baptisme anterior o igual a l'any de l'òbit—, imatge 2.2., la qual ens ha donat uns resultats més versemblants, tot i que al nostre parer insuficients, —5.898 coincidències—. Aquesta vinculació, com les altres, s'ha fet mitjançant una consulta emprant el programa Microsoft Access, prèvia conversió de les dades en Microsoft Excel en taules de la base de dades.

Imatge 2.2. Consulta baptismes/òbits amb set coincidències

Font: Elaboració pròpia.

A partir d'aquesta darrera consulta mecànica hem afegit manualment, i, per tant, personalment o potser de manera subjectiva, aquelles diferències en què no constava o

²⁴³ En un primer període s'havia pensat en realitzar la consulta per a les dades anteriors al 1800 i en un segon cas entre 1800 i 1930. Aquest criteri diferent per a cada període es deu a la pròpia informació de les fonts, atès que fins a les darreries del segle XVIII no es generalitza l'ús del segon cognom, a més de la feminització dels cognoms. Per aquesta raó, varem decidir que aquest camp, i altres en què no es consignava la dada, s'havia d'emplenar amb una *x* per tal de fer les consultes oportunes.

variava algun d'aquests camps tinguts en consideració. El resultat ha estat prou positiu ja que hem pogut constatar una coincidència important: 16.208 coincidències —un 52,06% respecte als baptismes i un 67,82% pel que fa als òbits—. Emperò, aquestes coincidències directes són encara superiors si vinculem els baptismes amb el padró de 1930, com hem dit darrer padró buidat nominal. Així, descobrim, també, els olesans que encara residien al municipi en l'any en què tanquem la nostra recerca: 2.608 olesans. En aquest cas, el percentatge d'olesans nadius identificats és del 60,44%. Si a aquests valors hi afegim els 1.374 olesans emigrants documentats en altres padrons forans i fonts consultades, el percentatge ascendeix al 64,85% dels olesans; és a dir, hem aconseguit verificar gairebé les dues terceres parts dels baptismes realitzats a Olesa, però quatre de cada deu olesans batejats entre 1541 i 1930 van abandonar la seva població o, el que és el mateix, no van morir a Olesa. I de la mateixa manera, si als òbits afegim els 3.488 immigrants difunts enregistrats el percentatge de difunts identificats ascendeix al 82,42%; és a dir, identifiquem quatre de cada cinc difunts olesans.

Els òbits que desconexem es poden argumentar per la mala praxis en l'enregistrament de les partides; l'absència de noms i del segon cognom fins ben entrat el segle XVIII; el fet de consignar les dones casades i vídues amb el cognom de llur cònjuge o *quondam* fins al 1872; en possibles ocultacions ja sigui en els propis obituaris o llibres d'instrucció de defuncions, tal i com ha demostrat, per al conjunt de l'Estat, F. Dopico (1996) a partir dels períodes intercensals 1878-1887 i 1888-1900; o, fins i tot, en els subenregistraments ja detectats en les obituaris olesans pel que fa a la mortalitat infantil en temps dels Àustria [Gual i Millàs, 2002].

En canvi, la considerable possible emigració olesana té difícil explicació si no és per la mala praxis en els padrons i sacramentaris buidats, tot i que les diferents consultes entre els padrons consultats demostren, parcialment, aquesta emigració²⁴⁴. Dels 31.131 baptismes enregistrats, constatem que 18.817 són olesans, diguem-ne de soca rel, i, aleshores, la resta, 12.314 individus, són possibles emigrants. El creuament realitzat entre els òbits i els baptismes enregistra 14.445 olesans no enterrats al municipi; descomptant-ne les repeticions i la mala praxi observada, el nombre de possibles emigrants a Olesa, agregant-ne els olesans forans documentats en altres fonts i estudis, és de 12.589 personatges —12.514 possibles emigrants definitius i 75 emigrants temporals, atès que aquests darrers van ser enterrats a Olesa—. Dubtem que tots aquests casos es corresponguin amb emigrants perquè la mala praxis observada, principalment, en els sacramentaris dels segles XVI i XVII quan no es consignen els noms ni cognoms en moltes de les actes buidades, l'1,53% dels baptismes i el 2,14% dels òbits²⁴⁵, o bé només consta una d'aquestes dades, el 0,76% dels baptismes i l'1,46% dels òbits²⁴⁶, més aquells casos en què es feminitza el cognom del cònjuge poden ser olesans, o olesanes, no quantificats en la nostra anàlisi. Tot plegat ens ha fet tornar a considerar l'inici de l'anàlisi de l'emigració olesana anterior al 1661 perquè el subenregistrament d'albats és molt considerable: del 1546 a 1553 i del 1586 a 1612 el 84% dels anys en què consten els òbits no consten els albats i entre 1613-1661 el 60,41% de les anualitats els albats no

²⁴⁴ Ens referim tant als padrons locals com als padrons de la vintena de municipis de les rodalies d'Olesa que nosaltres hem buidat. Això, no obstant, l'ampliació de la recerca a altres municipis catalans o, fins i tot, fora del país, podria descobrir i conèixer la destinació d'aquesta emigració.

²⁴⁵ Vegeu quadres 3.4. i 3.5.

L'1,53% correspon a la unió del 0,83% dels batejos en què no consta el nom i del 0,70% en què no consta el primer cognom. L'2,14% dels òbits són els personatges en què no consta el nom o el primer cognom i no són immigrants.

²⁴⁶ Vegeu quadres 3.4. i 3.5.

superen el 40% dels òbits totals; en canvi, entre 1661-1700 només el 15% dels anys els albats no superen el 40% dels òbits totals. Així, l'estudi del moviment emigratori s'estudiarà entre 1661 i 1930. Això no obstant, no menystindrem aquells casos en què l'emigració estigui degudament enregistrada; és a dir, aquells casos en què s'ha documentat un olesà o una olesana en una altra població mitjançant qualsevol altre font consultada, obtenint un total de 10.244 emigrants²⁴⁷.

Quant als immigrants, l'anotació en els sacramentaris i llibres d'instrucció dels baptismes/naixements, d'òbits/defuncions i de les noces/matrimonis²⁴⁸, així com en els padrons municipals consultats ens ha permès constatar l'important immigració a Olesa. El volum total consignat, un cop agregades aquestes fonts, és 13.510 immigrants —6.488 immigrants definitius i 7.022 immigrants temporals— des del segle XVI a 1930.

2.3. La metodologia emprada

Per tal de dur a terme un projecte d'aquestes característiques cal optar per una estratègia metodològica fonamentada en l'observació dels comportaments individuals, principalment, però també familiars, a través del despullament nominatiu dels registres sacramentals, única font vàlida fins al darrer terç del segle XIX, i el buidatge dels padrons municipals de la segona meitat del Vuit-cents i principis del Nou-cents; és a dir, pouar del fons dels arxius la vida i la mort d'una munió de generacions de tots els estaments socials d'una població rural i industrial, per tal de reconstruir el seu comportament demogràfic i, d'aquesta manera, poder-la analitzar, intentant de retop la interpretació d'un fenomen històric col·lectiu i individual, protagonitzat per dones i homes simples i oblidats, centrat, emperò, en els moviments migratoris. Dit això, la tècnica i la metodologia emprada no pot ser altra que la dels seguiments nominatius en l'anàlisi dels padrons i el *nominal record linkage* en la vinculació entre els sacramentaris i les altres fonts consultades²⁴⁹. Tanmateix, aquests dos mètodes es complementaran amb altres criteris paral·lels i mètodes indirectes.

2.3.1. Els mètodes

És ben sabut que la demografia històrica utilitza mètodes tant quantitius com qualitius per estudiar la població en un determinat moment històric, principalment en el període preestadístic, i, per tant, la seva base documental són els registres parroquials. L'explotació d'aquests registres s'ha portat a terme, bàsicament, amb dos procediments: la recollida anònima i la recollida nominal. Aquests dos procediments han portat als dos grans mètodes en demografia històrica: l'anomenat mètode francès o de reconstrucció de famílies²⁵⁰ i l'anomenat mètode anglès o agregatiu²⁵¹. Les fitxes brutes²⁵² emprades

²⁴⁷ És possible que alguns d'aquests 10.244 emigrants no ho siguin, especialment per la feminització dels cognoms o bé per la mala praxis dels encarregats de redactar les partides.

²⁴⁸ Per tal de verificar aquests personatges ha estat de gran utilitat contrastar llurs cognoms amb els fogatges de 1515 i 1553 i l'estudi inèdit de Font sobre el cognoms olesans.

²⁴⁹ Quant aquest tema, podeu consultar l'article de Torrents i Cusidó (1993).

²⁵⁰ El mètode reconstrucció de famílies es començà a emprar, com ja hem dit, per Henry en demografia, per estudiar la fecunditat natural, i, més tard, en altres àmbits de les ciències socials, com l'economia per estudiar les crisis de subsistències, per Goubert (1960a i 1960b). Quant això, vegeu, entre altres, Rodríguez, Sánchez i Blanco (1995), Pérez (2000) i Reher (2000).

Saito, en un magistral article, afirma que la reconstrucció de famílies va permetre per primera vegada la utilització de tècniques demogràfiques als historiadors que, d'una banda, podien analitzar les modificacions de les taxes demogràfiques en relació a les sèries temporals dels preus, salaris i altres

en el mètode de la reconstrucció de famílies han estat les utilitzades per enregistrar les dades recollides dels llibres parroquials i del registre civil. Però en els estudis sobre la mobilitat de la població han predominat les metodologies indirectes i, sovint, complexes, com el mètode de detecció de la mobilitat familiar i la descripció d'itineraris familiars mitjançant els padrons d'habitants²⁵³, els mètodes de saldos mitjançant els censos²⁵⁴ i recentment s'han perfeccionat aquests mètodes amb els seguiments nominatius. És aquest el mètode emprat per al seguiment dels migrants a partir dels padrons municipals, mentre que s'ha optat pel mètode dels registres vinculats per al període preestadístic.

2.3.1.1. *Els seguiments nominatius*

Un dels mètodes emprats en aquesta recerca és la dels seguiments nominatius²⁵⁵ per als segles XIX i XX. El primer cas d'aplicació, en concret, d'aquesta metodologia a l'Estat s'ha donat al País Basc en la recerca de la mobilitat de població a la Ría de Bilbao per R. García (2005), al plantejar-se una proposta metodològica per a l'estudi microanalític de les migracions a partir dels padrons municipals d'habitants per apropar-se al fenomen de l'emigració, al procés de selecció dels emigrants i a la presa de decisió d'emigrar²⁵⁶. En el nostre cas, hem optat per aquest mètode per a cercar una explicació qualitativa que expliqui la pèrdua de població a Olesa a mitjan segle XIX: el balanç natural, el creixement vegetatiu, calculat amb les dades dels llibres parroquials presenta un saldo clarament positiu, però Olesa perd població en els períodes intercensals de mitjan segle. Primer havíem pensat que la pèrdua de població era deguda a la segregació de Sant Jaume de Viladecavalls, però el nombre d'habitants que residien en aquest nucli aïllat de la vila era molt menor dels valors detectats als censos de població i, a més, la segregació ja s'havia donat un dècada abans. Després, vàrem pensar que potser Olesa havia patit, paral·lelament, una greu crisi de mortalitat, però no hi cap gran crisi a mitjan segle que ho confirmés. Aleshores l'explicació més versemblant per explicar la pèrdua de població passa per una emigració olesana en aquests anys, tot i que Olesa havia estat

indicadors socials i econòmics, i, d'altra banda, els ajudava a assolir una visió més precisa de microcomportaments de les poblacions del passat [Saito, 1997:171].

Aquest mètode ha estat aplicat a l'Estat, entre altres, per Gual (1993a), Torrents (1993), Ramírez (1998), Lorenzo (2004)...

²⁵¹ El mètode anglès volia aprofundir en àmbits no gaire desenvolupats en l'aplicació de la reconstrucció de famílies, com són l'estudi de la mortalitat, la mobilitat de la població o el càlcul de taxes brutes de natalitat i mortalitat, perquè es treballa amb dades agregades, però anònimes [Cardoso i Pérez, 1976]. Els seus impulsors van ser els membres del Grup de Cambridge per a la història de la població i l'estructura social on destacà l'aportació de Wrigley (1966) [Saito, 1997:172]. A l'Estat, aquest mètode ha estat desenvolupat en molts treballs i estudis, entre altres, Dantí (1981) i, entre altres, Gual (1989a i 1989b).

²⁵² L'elaboració de les fitxes brutes o de les dades de cadascuna de les diferents partides o inscripcions ha estat realitzada informàticament en els fulls de càlcul, introduint tants camps —columnes— com aspectes es detallen en els quadres 2.1., 2.2. i 2.3. Això no obstant, hi ha aspectes que només s'han emplenat en diferents intervals de temps o períodes per fer un tast dels aspectes tractats —padrins, madrines, avis, àvies, testimonis...— que ens poden demostrar la presència d'aquests a la vila en diferents moments de la seva vida.

²⁵³ Aquest mètode, segons García (2005:92), serveix per avaluar l'impacte de l'emigració familiar i descriure els itineraris seguits pels emigrants. A l'Estat ha estat utilitzat per Pareja (1999) i el creador del mateix ha estat Anderson (1988).

²⁵⁴ Aquest mètode ha estat desenvolupat a l'Estat per García (1967), Gómez (1993a) i Gómez i Céspedes (1996).

²⁵⁵ Aquesta metodologia ha suposat una gran contribució científica a l'estudi demogràfic i de les migracions, així com una aportació rellevant en el context de la historiografia basca [García, 2005:92].

²⁵⁶ Hi ha hagut altres estudis que tot i no seguir fidelment els seguiments nominatius proposats per García (2003), segueixen un model similar, com podria ser, fins i tot, la pròpia reconstrucció de famílies, però amb altres característiques i objectius.

la segona vila més poblada de la comarca del Baix Llobregat —i, per tant, de les més dinàmiques— en els censos i recomptes de població de què hom disposa des de 1717 al 1857, comença a perdre *poder* comarcal el 1860 —passant al tercer lloc d'aquest rànquing— i baixa, encara més, fins al sisè lloc, el 1877.

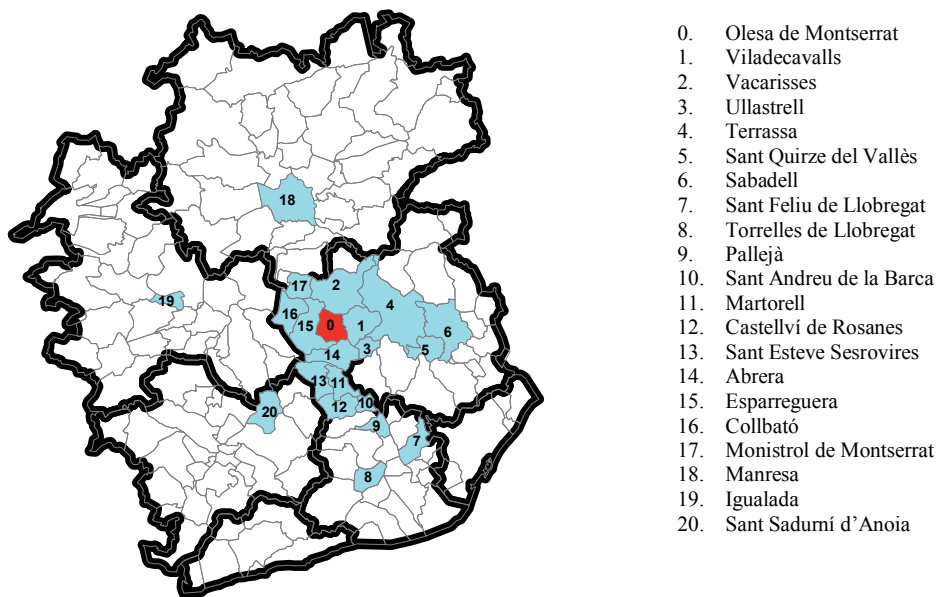
Però, centrem-nos en les característiques i peculiaritats del mètode escollit per seguir els moviments migratoris. En primer lloc, al treballar amb dades nominals individuals cal reduir la recerca a un nivell micro, local, atès que si es fa a nivell macro la tasca pot esdevenir molt complexa, llarga i, encara, més feixuga, per la qual cosa seria, fins i tot, recomanable realitzar un treball en equip. En segon lloc, per assolir l'objectiu de les característiques dels migrants, és recomanable donar un doble vessant al propi fenomen migratori; és a dir, cal analitzar la mobilitat de la població olesana no únicament des de l'òptica de les poblacions receptores, sinó que cal analitzar per què Olesa es converteix en una població emissora a mitjan segle XIX. Així, tal com ha demostrat R. García a la Ría de Bilbao, intentarem assolir l'objectiu de completar el marc explicatiu de les migracions amb l'anàlisi acurat del procés d'emigració, de selecció i de presa de decisió dels migrants. Una anàlisi al detall i destriant les dades de la destinació dels olesans ens pot permetre observar un comportament diferencial: la distribució dels llocs on van, amb una presència destacada d'olesans en uns determinats municipis mentre que en d'altres de propers no s'ha constatat gaire o cap presència. Aleshores, què és el que va portar a molts olesans a emigrar en un lapse tant curt de temps a un espai geogràfic concret? ¿Quins olesans van deixar la seva població? ¿Quins olesans hi van romandre? ¿Per què? ¿Quines causes o factors actuaren en aquesta selecció? ¿Quan es va produir? ¿Com es produí? Esperem trobar la resposta a aquestes i altres preguntes mitjançant els seguiments nominatius; és a dir, la reconstrucció de trajectòries migratòries d'un nombre reduït d'olesans o famílies olesanes, tot i resseguint llur mobilitat a través dels diferents padrons consultats, des d'Olesa als altres municipis receptors: els municipis propers del Baix Llobregat, el Vallès Occidental, el Bages i l'Anoia.

Així, en la nostra recerca l'estudi de les migracions el volem realitzar, seguint el model de R. García (2005), des d'una doble perspectiva: la destinació i l'origen. L'anàlisi del lloc d'origen, amb els seguiments nominatius, l'hem realitzat bilateralment. En primer lloc, mitjançant un estudi de la realitat —social, econòmica i demogràfica— dels olesans, per a contextualitzar el marc en el que viuen aquests abans d'emigrar, amb l'objectiu de cercar les possibles causes d'expulsió i, alhora, fer una anàlisi diferencial entre emigrants i la població estable per establir factors de selecció dels possibles migrants. En segon lloc, tot i que només centrat en l'*èxode* olesà a Terrassa, mitjançant l'estudi nominatiu d'aquests emigrants i el seguiment de les seves trajectòries migratòries fins al municipi receptor, des d'una perspectiva familiar, observant, principalment, les característiques prèvies a l'emigració —estructura i mida familiar, situació socioeconòmica i cultural...—. D'aquesta manera, intentarem completar l'estudi dels migrants, amb la seva realitat demogràfica, familiar i social a Olesa, just abans d'emigrar; és a dir, intentarem conèixer el perfil del futur emigrant, el moment del seu cicle vital en què decideix marxar, el tipus d'emigració desenvolupada —individual o familiar— i el perfil social i econòmic.

D'altra banda, l'ús dels seguiments nominatius, segons R. García (2005), permet rastrejar els individus, de forma nominativa, a través dels padrons i establir vincles entre ells, per elaborar les trajectòries migratòries d'una població que deixa un municipi per

anar a un altre. Així, el mètode parteix de l'observació dels olesans que abandonen Olesa per anar a altres poblacions properes, d'un radi inferior a 25 km, les quals passen a ser la mostra de la nostra anàlisi. Tot seguit, es cerquen en els municipis receptors dels emigrants i les seves famílies per a disposar dels migrants, almenys, en dos moments diferents: un abans de la partida i, l'altre, en el lloc d'arribada —en molts casos hem pogut observar un mateix individu en diferents padrons successius—.

Mapa 2.1. Localització dels municipis de destinació dels olesans documentats segons els padrons municipals

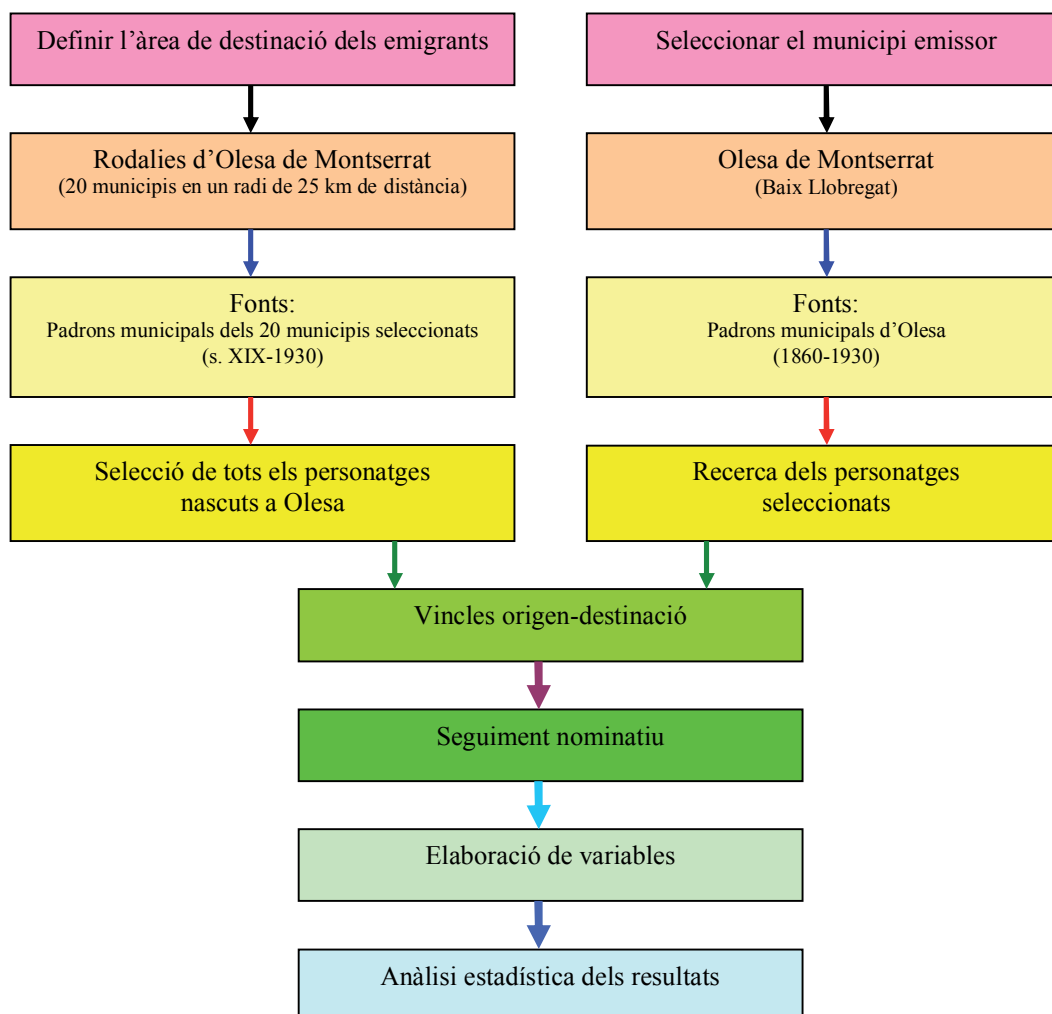
Font: Elaboració pròpia.

La figura 2.1. —pàgina següent— il·lustra el mètode dels seguiments nominatius de la reconstrucció de trajectòries migratòries a partir dels padrons municipals i el mapa 2.1. la situació dels diferents municipis de destinació estudiats pel que fa a l'emigració olesana.

El primer pas en el desenvolupament d'aquest mètode és la pròpia base de dades que hom disposa: d'una banda, la zona receptora —a l'esquerra de la figura— i, d'altra banda, la zona d'origen: Olesa. La tria dels vint municipis escollits obeeix, en part a l'atzar, en part a la possibilitat de consultar llurs arxius i, també, pel fet que, tot i representar, poc més del 2% de municipis del país, són municipis propers i amb una distància no superior als 25 km d'Olesa, triant, així, les capitals de comarca més properes —Terrassa/Sabadell (Vallès Occidental), Manresa (Bages), Igualada (Anoia) i, òbviament, Sant Feliu de Llobregat (Baix Llobregat)— i concedint més pes als municipis més propers de la pròpia comarca —Abrera, Collbató, Castellví de Rosanes, Esparreguera, Martorell, Sant Esteve Sesrovires i Sant Andreu de la Barca (que formen amb Olesa l'anomenat Baix Llobregat Nord), a més de Pallejà i Torrelles de Llobregat—, tot i aprofundint en aquelles poblacions d'altres comarques força vinculades amb Olesa durant l'Edat Moderna —Monistrol de Montserrat (Bages), Viladecavalls, Ullastrell i Vacarisses (Vallès Occidental)— i altres dues poblacions com són Sant Sadurní d'Anoia —important nucli viticultor de l'Alt Penedès— i Sant Quirze

del Vallès —municipi agrícola del Vallès Occidental creat de la segregació de la parròquia de Sant Pere de Terrassa—.

Figura 2.1. El mètode dels seguiments nominatius²⁵⁷

Font: Elaboració pròpia.

Posteriorment, hem buscat en els padrons olesans els emigrants a aquestes vint poblacions²⁵⁸. La recerca s'ha fet en els padrons des del 1860 a 1930. El nombre total de migrants olesans en aquests municipis és de 1.582 olesans d'origen²⁵⁹. D'aquests emigrants hem enregistrat totes les dades dels padrons i fulls de padró disponibles —nom, cognom, edat o any de naixement, any de residència en el nou municipi, nivell d'alfabetització, relació familiar...—.

²⁵⁷ Aquesta figura és una adaptació del diagrama elaborat per García (2005:100, figura 2.1), emprada, en aquest cas amb el buidatge dels padrons municipals.

²⁵⁸ Un dels principals problemes dels padrons d'habitants és que no recullen el moment d'arribada a la població en qüestió, per la qual cosa hem optat per localitzar aquesta emigració en els padrons olesans més propers a la seva partida. Segons García, trobar l'emigrant facilita l'anàlisi del tipus de migració —familiar o individual—, el nombre d'individus que deixen plegats el municipi, la presència de xarxes migratòries i les característiques dels mateixos [García, 2005:102].

²⁵⁹ Obviament, hem eliminat els repetits en padrons successius d'un mateix municipi i aquells que s'han desplaçat d'un municipi a un altre d'aquesta vintena de poblacions catalanes.

Després hem resseguit aquests migrants, i sempre que ha estat possible les seves famílies, en els padrons olesans amb anterioritat a produir-se l'emigració, en disposar de les dates dels padrons i les dates de naixement individuals. Tot i disposar de les dades informatitzades el mecanisme de la cerca d'aquests individus ha estat manual²⁶⁰. Un cop localitzat el personatge, passem a elaborar la vinculació de les informacions dels padrons dels municipis receptors i d'origen, Olesa.

Atès que el nostre objectiu és conèixer les característiques de les migracions olesanes, no volem pas explicar les vides individuals de determinades persones o famílies de migrants, sinó extreure unes conclusions generals que ens puguin argumentar els fenòmens migratoris que complementi l'anàlisi de l'emigració preestadística elaborada a partir del creuament dels llibres de baptisme i òbits i de les noces olesanes, tal i com recull la figura 2.2., mitjançant el *nominal record linkage*.

2.3.1.2. *El nominal record linkage*

La recollida nominal de les dades dels registres eclesiàstics i civils consultats ens portava a descartar el mètode anglès, per ser aquest un mètode basat en l'explotació i recollida de dades anònimament. El recurs tradicional al mètode francès semblava ser el camí més fàcil i lògic, però la reconstrucció de famílies és molt feixuga i lenta, i tot i les millores apreciades en el seu ús, l'estudi de la mobilitat de la població no dona els resultats esperats²⁶¹. D'aquesta manera, cal seguir les noves línies d'investigació que aborden la mobilitat de la població per analitzar les migracions des d'una altra perspectiva individual, mitjançant la reconstrucció de les trajectòries migratòries i l'encreuament d'informació procedent de diverses fonts, com el *nominal record linkage*.

Des de mitjan anys seixanta del segle XX, fruit del desenvolupament de la informàtica i la seva aplicació en els estudis demogràfics, la nova història social va iniciar-se en els treballs microanalítics i nominatius, amb l'anomenat *nominal record linkage* que consisteix en vincular individus presents en diverses fonts i reconstruir llurs històries de vida²⁶², atès que la vinculació dels registres nominals és un dels procediments fonamentals de tota investigació històrica. Tots els historiadors tracten de reunir diferents dades relatives a la mateixa persona per tal d'entendre més sobre aquest individu i, així, quan els historiadors es troben davant d'una sola persona, en general, és fàcil d'identificar i quan es troben davant d'un mateix nom i cognoms cal trobar dades que ens aclareixin llur identitat. Així, el *nominal record linkage*, que es podria traduir com registre nominal vinculat²⁶³, es refereix a la tasca de trobar les entrades que fan referència a la mateixa identitat individual en dos o més arxius. És una tècnica

²⁶⁰ Tal com fa García (2005:103), l'última decisió de vincular les dades dels diferents padrons, identificant-los amb un mateix personatge, és una realització personal, ni informàtica, ni automàtica.

²⁶¹ La reconstrucció de famílies mitjançant els registres parroquials és una tècnica molt complexa per a l'estudi de les migracions, malgrat que darrerament s'ha perfeccionat amb la complicitat d'altres fonts nominals i vinculant-ne les dades amb les aconseguides de les sèries vitals amb les dades dels padrons i censos de població. A tall d'exemple, podeu consultar Torrents i Cusidó (1993).

La modificació de la reconstrucció de famílies per l'escola portuguesa amb les reconstruccions de parròquies permet documentar la mobilitat dels seus parroquians si es buiden diferents parròquies simultàniament, tal i com ha demostrat Amorim (1991 i 1993a).

Una aplicació similar a la reconstrucció de parròquies, però realitzada amb la reconstrucció de famílies per a tota una mateixa comarca catalana —la Conca de Barberà— és la tesi doctoral de Gual (1993a).

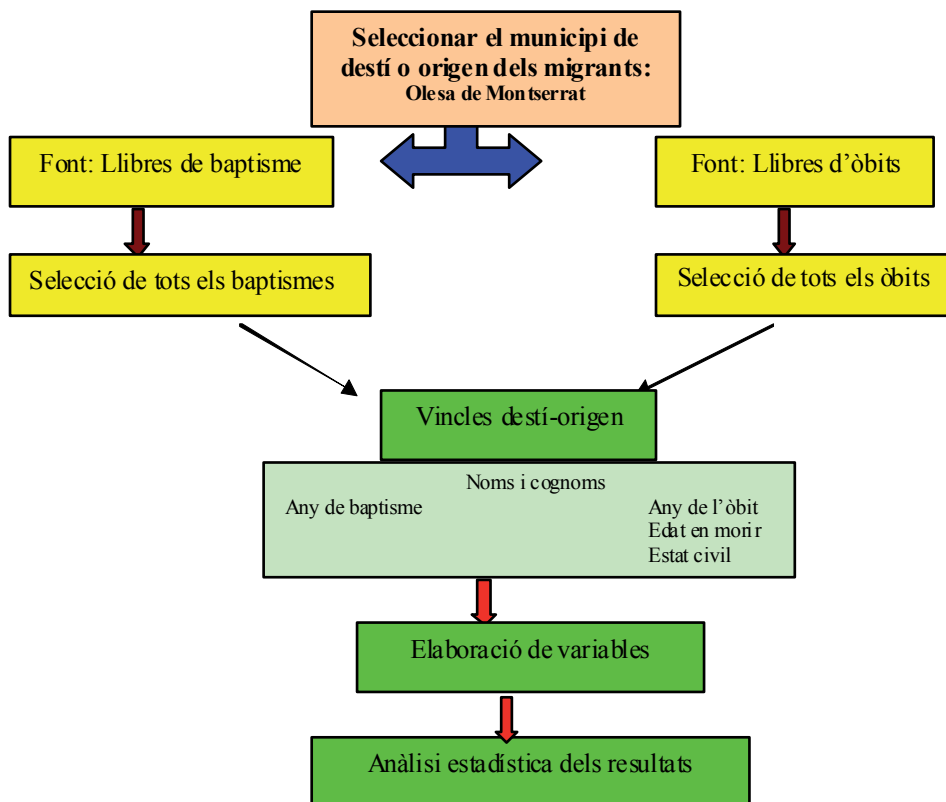
²⁶² Respecte aquest tema podeu consultar Wrigley (1973), Willigan i Lynch (1982), Schofield (1992), Ramírez (2000), Checa, Checa i Arjona (2002), Salas (2003), Reher, Sanz i González (2004), Lorenzo (2004)...

²⁶³ Traducció personal.

apropiada per unir els conjunts de dades que no tenen una única base de dades clau en comú, com podrien ser les dades que hem creat en els diferents llibres d'Excel. Per tant, és una eina útil quan les dades procedeixen de diferents fonts —sèries vitals i padrons, per exemple— o de diferents institucions —parròquia i municipi—²⁶⁴.

Creiem que l'aplicació del *nominal record linkage* ens pot ser útil per endinsar-nos en la mobilitat de la població. La nostra intenció és vincular les dades enregistrades en els registres parroquials amb les altres fonts nominatives consultades per observar la migració, a i des d'Olesa, en el període preestadístic, principalment. Les dades dels immigrants a Olesa des del segle XVI al 1930 quedem prou clarament recollides en els llibres sacramentals i els padrons olesans; però les dades dels emigrants olesans des del segle XVI a la primera meitat del segle XIX són molt limitades: només disposem dels possibles emigrants enregistrats en altres parròquies i zones de Catalunya —el Delta del Llobregat (Sant Boi de Llobregat, El Prat de Llobregat i L'Hospitalet de Llobregat), Alella, Gelida, Mataró, Igualada, Abrera, El Papiol...— i, malauradament, en períodes molt heterogenis. És a dir, tot i que pensem que la mostra dels seguiments nominatius per als segles XIX i XX justifiquen l'estudi de la migració olesana, creiem que s'ha de complementar amb l'anàlisi d'altres fonts —llibres de noces d'altres parròquies de la comarca, sèrie d'esposalles, registre civil d'altres municipis...— i informacions i referències aportades en altres estudis, tant per al període preestadístic com per al període estadístic.

Figura 2.2.: El mètode del *nominal record linkage*

Font: Elaboració pròpia.

²⁶⁴ Pel que fa a aquest tema podeu consultar González i García (2006), García (2005) o Fure (2000).

Òbviament, no tindrem, així, localitzada tota l'emigració, però si que podrem treballar amb un volum acceptable d'observacions. Per aquesta raó, el recurs al mètode del *nominal record linkage* ens permet relacionar les dades dels baptismes i del òbits per copsar tant la immigració com l'emigració, atès que tot aquell individu batejat a Olesa i no enterrat en la mateixa parròquia podem afirmar que ha abandonat el municipi i, de la mateixa manera, tot individu que ens apareix en els obituaris i no ens consta en els llibres de baptisme podem afirmar que ha arribat, viscut durant un cert període de temps o bé, almenys, ha estat enterrat a Olesa²⁶⁵. Tanmateix, som conscients que no pas tots els òbits s'han enregistrat —especialment la mortalitat infantil— i que no ens consten, ni tan sols en els baptismes, les dades completes del personatges en qüestió, per la qual cosa l'emigració olesana no resta completa.

La metodologia seguida en l'aplicació d'aquest mètode dels registres vinculats, figura 2.2. —pàgina anterior—, posa de manifest els vincles comuns emprats per relacionar ambdues variables —els baptismes i els òbits— per poder observar els migrants documentats en observar la coincidència d'un mateix individu identificat pel seu nom i cognom, a més de l'any de baptisme —o naixement— i l'any de la defunció i llur edat²⁶⁶. Després de documentar els immigrants i els emigrants hem procedit a aplicar les mateixes variables que en el cas dels seguiments nominatius per poder analitzar estadísticament els resultats.

El mateix model, amb petites modificacions²⁶⁷, ha estat aplicat, tant mecànicament com manualment, en el creuament de les diferents fonts consultades. Així, quan hem comparat les fonts per tal de validar-les hem preferit realitzar una vinculació nominal; en canvi, quan hem aprofundit en la indagació ho hem fet mecànicament primer i manualment, després. És a dir, manualment hem comparat els personatges enregistrats en els diferents fulls de càlcul dels capítols matrimonials amb els llibres de noces²⁶⁸ durant els segles XVII i XVIII, en la vinculació entre els padrons i els registres parroquials²⁶⁹ per als segles XIX i XX o entre les esposalles²⁷⁰ del mes de maig de 1607 a l'abril de 1609 i del maig de 1621 a l'abril de 1623

²⁶⁵ Els casos en què, al llarg del període estudiat, un individu mor a Olesa i ens consta una naturalitat diferent es dona en 2.622 ocasions, un 11,02% de les actes buidades. D'aquests, potser, hauríem de descomptar els cent setanta-dos soldats o, fins i tot, els dos rodmons o els trenta-dos casos en què les fonts ens especifiquen que habitaven en altres poblacions.

²⁶⁶ L'observació de l'estat civil ens serveix, especialment, per discernir aquelles dones casades o vídues que ens apareixen enregistrades amb el cognom del seu cònjuge.

²⁶⁷ Les modificacions més importants en la vinculació noces/capítols rau en el fet d'ometre la selecció dels matrimonis i contractes anteriors a l'any 1600 i de les noces compreses entre 1801 i 1930, i en els vincles destinació/origen, atès que només es comparen els individus pels noms i cognoms i la data de l'esdeveniment.

Respecte a la vinculació entre els registres sacramentals i els padrons la modificació d'aquest model, a banda del canvi de fonts documentals i de llur selecció, està en el fet de comparar si els migrants que hem consignat estan en ambdues relacions, per la qual cosa l'elaboració de variables i l'anàlisi estadística ja s'ha treballat.

Tanmateix, cal dir que aquesta vinculació ha estat exclusivament manual i, per tant, el vincle entre els contractants i els nuvis ha correspost plenament a l'autor d'aquesta vinculació.

²⁶⁸ En la vinculació entre els contractes i els matrimonis hem observat algunes divergències en els nom, els cognoms, els oficis o la naturalitat dels personatges documentats.

²⁶⁹ La vinculació dels registres sacramentals i els padrons també presenta algunes divergències en els noms i cognoms enregistrats, tot i la normalització i harmonització prèvia dels noms i cognoms dels personatges enregistrats en les diferents fonts.

²⁷⁰ Atès que disposem del buidatge dels volums 64 i 71 de la sèrie d'esposalles de l'ACB, recentment informatitzat en el projecte del CED, podem comparar els casos en què consta sí el nuvi, llurs progenitors

i les noces del mateix període i, tanmateix, entre les dades del registre civil i els llibres sacramentals en sengles períodes del segle XIX. Mecànicament hem vinculat els òbits amb els baptismes per copsar la immigració i l'emigració olesana.

Respecte a l'aplicació del *nominal record linkage* manualment hem comparat els personatges enregistrats en els diferents fulls de càlcul dels llibres de noces amb els capítols matrimonials, observant, si més no, que la universalitat dels contractes no és vàlida per a la parròquia d'Olesa; tot i això, ambdues fonts són prou complementàries, atesa la irregularitat de la informació d'algunes actes de matrimoni. També s'ha seguit aquest procediment per contrastar els llibres de noces olesans amb les sèries d'esposalles; així, hem pogut constatar, tal i com s'ha dit, que ambdues fonts són, com el cas anterior, complementàries perquè ens donen informació dels nuvis i les núvies que en la font parroquial no consten i ens demostren, les esposalles, l'emigració olesana en un període sense gaire informació i ens confirmen la immigració detectada en les noces.

Aquest procediment també ha estat emprat per comparar els registres parroquials dels llibres de baptismes, òbits i noces amb els llibres d'instrucció dels naixements, defuncions i matrimonis del registre civil dels anys 1841-45, 1876-1880 i 1926-1930. I tanmateix, l'hem utilitzat, com ja s'ha dit, per descobrir els nens i les nenes nascuts l'any 1852 en vincular els baptismes i els òbits amb els infants anotats al padró de 1860 amb un total de 132 naixements trobats²⁷¹.

Tot plegat ens ha permès documentar 10.244 emigrants entre 1661 i 1930 i 13.510 immigrants del 1544 al 1930 amb l'agregació dels sacramentaris i els padrons buidats. En conjunt, el volum de dades aplegades en els padrons i les altres fonts consultades permet, si més no, endinsar-nos en la mobilitat d'aquesta població del Baix Llobregat. Aquesta descoberta d'immigrants i emigrants ha estat possible, doncs, mitjançant els creuament de diverses fonts a l'abast i, alhora, mitjançant l'ús de dos dels diferents mètodes emprats en demografia històrica: el *nominal record linkage* i els seguiments nominatius. La figura 2.3. —pàgina següent— sintetitza com s'han descobert aquests nouvinguts i els *olesans* forans.

El creuament dels baptismes —agregació dels baptismes de l'APOM i els naixements del RC²⁷²— amb els òbits —agregació dels òbits de l'APOM i les defuncions del RC²⁷³— pot relacionar, amb els vincles establerts —set aspectes diferents: sexe, nom, cognoms, nom pare, nom mare i any de naixement anterior al de la defunció—, individus coincidents, olesans, és a dir, que han nascut i mort a la mateixa població; en canvi, el creuament dels baptismes amb els òbits també pot donar individus no coincidents, els quals poden ser difunts no olesans —immigrants— o bé olesans no difunts —olesans o emigrants—. Aquests darrers, si els vinculem amb el padró de 1930 —en aquest cas només hem tingut en compte el nom, els cognoms i l'any de naixement posterior a 1830— obtindriem, d'una banda, individus que han nascut al mateix

o la núvia i els seus pares són naturals o residents a Olesa amb les noces enregistrades als sacramentaris olesans.

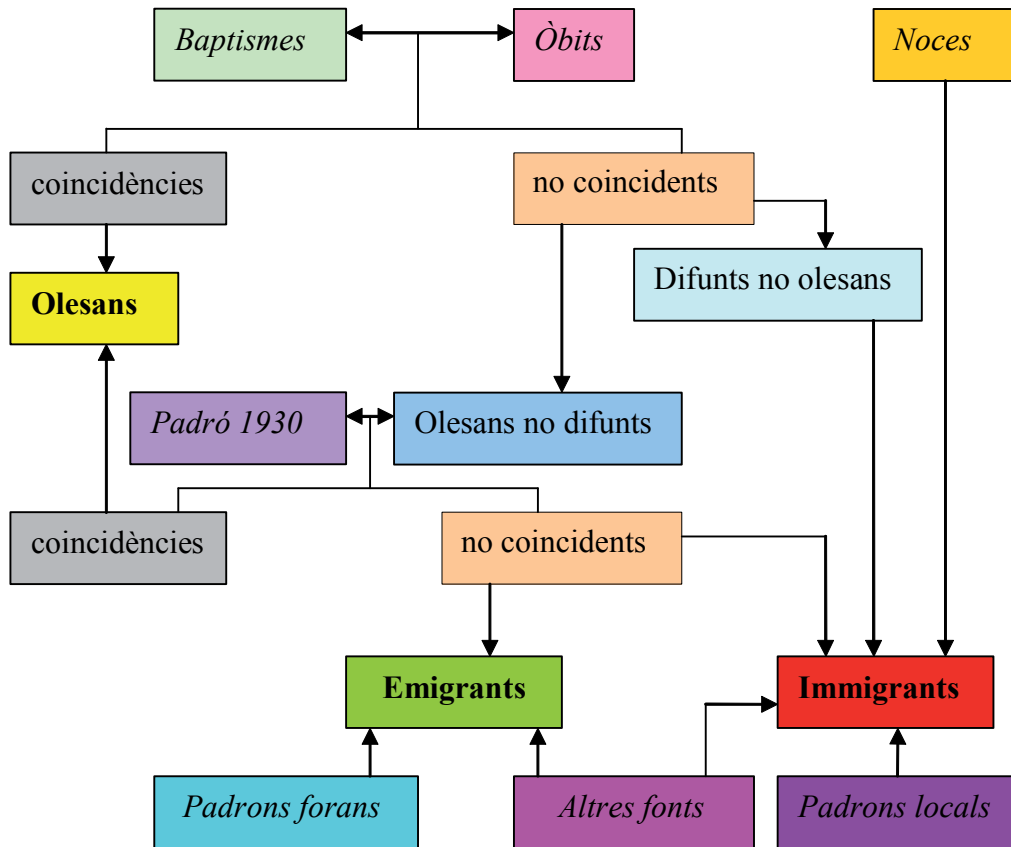
²⁷¹ En la vinculació realitzada hem constatat que dels 72 nens que apareixen amb vuit anys d'edat declarada en el padró de 1860, només 46 tenen realment aquesta edat; 7 tenen set anys; 4, 9 anys i 5, 10 anys. La resta de nens, fins a completar els 107 naixements descoberts s'han aconseguit de la vinculació dels llibres de baptisme i d'òbits a partir de les edats declarades en aquesta darrera font. D'altres, els hem trobat com emigrants en d'altres poblacions.

²⁷² Vegeu quadre 3.4.

²⁷³ Vegeu quadre 3.5.

municipi i que encara hi romanen, és a dir, estan vius i resideixen a Olesa; i, d'altra banda, individus que no hi consten —emigrants—. Altra documentació, padrons forans —de 20 municipis a menys de 25 quilòmetres de distància²⁷⁴—, padrons locals —1860, 1872, 1875, 1910, 1915, 1920, 1924 i 1930—, les nocces²⁷⁵ —agregació dels matrimonis de l'APOM i RC, les esposalles de l'ACB, els manuals notarials de l'APOM i els capítols matrimonials de l'APOM, AHMOM i esparreguerins— i altres fonts consultades²⁷⁶ complementen l'encreuament necessari per descobrir els immigrants i emigrants.

Figura 2.3. La descoberta dels immigrants i els emigrants olesans

Font: Elaboració pròpia.

2.2.2.3. Altres mètodes

Obviament, en demografia històrica, com hem dit, s'han emprat altres mètodes ja sigui des d'un enfocament analític micro o macro. Ens referim, a la reconstrucció de famílies de L. Henry i M. Fleury, fonamentada en el trasllat d'informació nominativa dels registres parroquials a les fitxes de família i llur posterior anàlisi, i a la utilització de dades agregades, sovint anònimament, per estimar la mida i l'estructura de la població a partir de les sèries vitals ja siguin mitjançant la *inverse projection* —projecció inversa— de R. D. Lee (1974), allà on aquelles romanen incompletes, o la *back projection* —projecció restrospectiva— de J. Oeppen (1993) aplicat per E. A.

²⁷⁴ Vegeu mapa 2.1. i quadre 2.33.

²⁷⁵ Vegeu quadre 2.31. i 2.6.

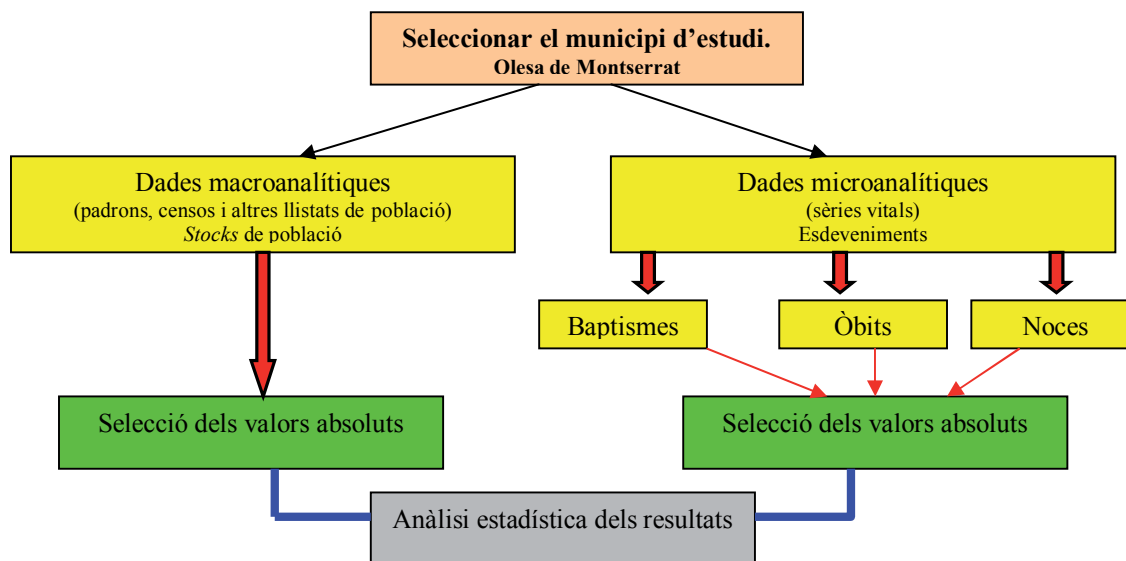
²⁷⁶ Informació extreta dels sacramentaris d'altres parròquies —APP, APA—; Benavente (1992); Codina (1987-1988 i 1997); Jorba (2009); López i Monreal (2002): *Diccionari...* (1992); els buidatges de la pàgina web de la Societat Catalana de Genealogia i la informació subministrada per Marfeny i Ros.

Wrigley i R. S. Schofield (1981) en el seu estudi sobre la reconstrucció de les dinàmiques demogràfiques de la població anglesa²⁷⁷.

Ambdós mètodes, doncs, són vàlids per a l'explotació d'una llarga sèrie de baptismes, òbits o noces i per a produir les estimacions de la grandària de les poblacions i l'estructura per edats, les taxes vitals i apropar-nos a les migracions. Emperò, hi ha diferències entre ells. Si bé la *inverse projection* és una inversió lògica de les tècniques de projecció convencionals per aconseguir resultats estadístics de la mortalitat, la fecunditat i les estructures d'edat de la població a partir de dades brutes; la *back projection* ens permet fer una estimació aproximada dels saldos migratoris, en ésser l'equivalent de la diferència per cohorts entre els nascuts d'una cohort i aquells que s'han anat morint al llarg de les seves vides [Reher, 2000:52], a més d'endinsar-nos a l'estructura interna de la mortalitat i d'apropar-nos al coneixement de natalitat olesanes.

En el cas que ens ocupa, i malgrat de disposar de la recollida nominativa, hem emprat el *back projection* per reconstruir la dinàmica demogràfica de la població olesana tot i contrastant les sèries vitals —baptismes, òbits i noces— amb l'explotació dels censos i altres estadístiques demogràfiques, malgrat el subenregistrament d'albats observat en els obituaris olesans dels segles XVI-XVII²⁷⁸. L'aplicació d'aquest mètode de projecció retrospectiva²⁷⁹ permet copsar millor les relacions entre la demografia i l'economia²⁸⁰ i entre la demografia i altres ciències socials²⁸¹.

Figura 2.4.: El mètode del *back projection*

Font: Elaboració pròpia.

²⁷⁷ Emprem les denominacions utilitzades per Livi-Bacci i Reher (1991) i Reher (2000) per referir-nos a aquests mètodes britànics.

²⁷⁸ Ja hem dit que no ens hem endinsat en la reconstrucció de famílies perquè hauríem d'ometre les famílies mòbils i també perquè aquest mètode no és, potser, el més indicat per analitzar els processos de canvi atès que és inflexible a l'hora d'abordar la qüestió dels canvis temporals i llurs determinants [Reher, 2000:29].

²⁷⁹ Traducció pròpia de l'anglicisme *back projection*.

²⁸⁰ Respecte això, caldria destacar les aportacions de Lee (1981), Reher (1988b), Pérez (1986, 1988a, 1988c...) o Bengtsson i Reher (2000).

²⁸¹ Pel que fa a aquest tema, podem destacar les aportacions Cachinero (1982), Rowland (1988), Livi Bacci (1968a i 1968b) o Mikelarena (1994b).

L'ús del *back projection* en el cas olesà es podria sintetitzar, seguint les figures precedents, en la figura 2.4. —pàgina anterior—. Partint de les fonts utilitzades, tant les preestadístiques com les estadístiques, podem treballar amb dades macroanalítiques, extretes dels padrons, censos i altres llistats de població, i amb dades microanalítiques, a partir de les sèries vitals, ja sigui dels registres parroquials o bé de les inscripcions al registre civil. Tot seguit, hom procedirà a l'anàlisi estadística dels resultats, a curt, mitjà i llarg termini. Aquesta anàlisi estadística ens permetrà aproximar-nos a la dinàmica demogràfica d'Olesa.

A banda d'aquests mètodes, hem optat per utilitzar les taules dinàmiques de l'Excel per constatar la immigració a Olesa a partir dels llibres de nocces parroquials i els padrons municipals. També hem utilitzat aquesta tècnica per a realitzar els càlculs pertinents en l'anàlisi de la dinàmica de la població i de llur estructura demogràfica.

El ventall de mètodes en demografia històrica i les tècniques d'anàlisi són, doncs, prou diversificades. Llur efectivitat dependrà de les fonts i de l'anàlisi que els investigadors portin a terme. En aquest sentit, s'està d'acord amb D.S. Reher (2000:67), en afirmar que cal que la demografia històrica contribueixi al coneixement de la història no únicament per a omplir les mancances existents, sinó també per lligar específicament el nostre coneixement de la població amb els grans temes històrics. És en aquest sentit que volem analitzar les migracions a escala municipal a llarg termini, emfatitzant, però, aquest fenomen demogràfic en el context de la transició demogràfica i la revolució industrial. Tanmateix, estem d'acord amb J.M. Pérez (2000:115) quan diu, fonamentant-se en diversos estudis que demostren llur validesa²⁸², que no s'han de qualificar als estudis microanalítics d'ésser maldestres a l'hora de tractar els processos de canvi. El volum global de dades amb les que es treballa en aquesta recerca és prou acceptable per no ser menyspreat i, esperem, que els resultats presentats siguin prou contundents per validar els mètodes emprats.

L'ús d'aquests mètodes permet endinsar-nos i aprofundir en els moviments migratoris. Una anàlisi que podria fer-se atenen als factors d'expulsió que fan que els habitants d'un determinat territori vagin massivament a un altre territori com poden ser la proximitat, els mitjans de comunicació i de transport, les característiques econòmiques, els trets demogràfics, el nivell d'alfabetització o els fluxos d'informació que fan que un migrant vagi a un indret o un altre. És a dir, les migracions responen a molt diverses causes atès que hi ha arguments per decidir abandonar un territori bé sigui per necessitat econòmica, per ambició personal, per raons polítiques o culturals i moltes altres consideracions, i, alhora, hi ha arguments per prendre el determini d'anar allà on es vol perquè hi ha oferta de treball, millors condicions de vida i perspectives de futur. O sigui, per tal que la migració es completi cal que la decisió d'emigrar s'afegeixi a la receptivitat d'aquests immigrants, sense que ambdós fets tinguin res a veure l'un amb l'altre²⁸³.

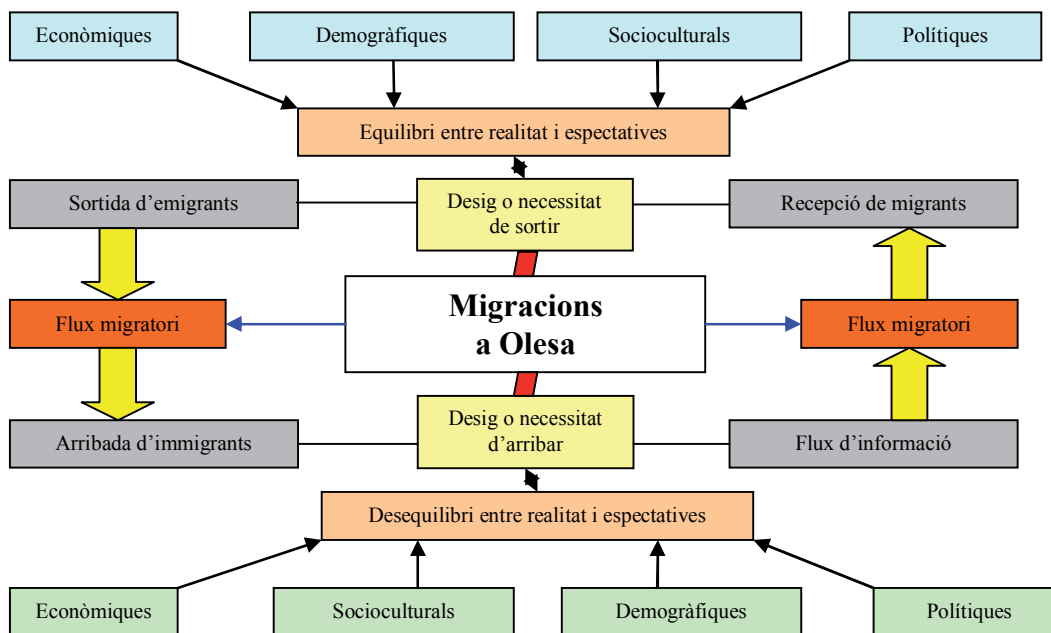
Així, en el marc teòric clàssic, com hem vist, es considerava a les causes econòmiques com les primordials per a posar en funcionament una emigració, i la

²⁸² Aquesta afirmació de Pérez és en resposta a l'article de Reher (2000) qui subscriu l'antítesi d'aquesta idea. La nostra intenció no és polemitzar ni entrar en aquest debat, sinó que intentarem demostrar llur validesa. Entre els treballs al·ludits cal destacar l'estudi conjuntural d'Eiras (1987) o la relació nocces/família/fecunditat d'Ortega (1989).

²⁸³ Respecte això, vegeu García (1999a i 1999b), Cardús (2005) o, entre altres, Sánchez (1995).

direcció camp-ciutat és l'habitual en aquests desplaçaments humans. Des de la teoria dels *pull and push factors*, les migracions s'expliquen per les causes d'expulsió de la zona d'origen i altres d'atracció que es troben en la destinació, bàsicament de caràcter econòmic i mesurades per l'augment salarial com a conseqüència de les diferències en el grau de desenvolupament entre els territoris de partida i d'arribada. Tanmateix, l'anàlisi micro amplia el ventall de causes a altres factors com les estratègies familiars, l'economia domèstica, qüestions culturals, el cycle vital, la circulació de la informació, la qualificació professional...

Figura 2.5. Mecanismes de les migracions a Olesa

Font: Elaboració pròpia.

Emperò, també podria fer-se atenen a les conseqüències dels moviments migratoris tant des del punt de partida com el de sortida laborals incidint amb els efectes demogràfics en el creixement de la població o, indirectament, sobre la fecunditat, la incidència econòmica en el territori de partida i en el d'arribada, els resultats socials o culturals que segueixen necessàriament al fet de migrar... Així, no es discuteix que la immigració hauria estat, en molts casos, el principal component del creixement demogràfic de les ciutats i, en cas contrari, l'emigració al món rural minvaria el seu ritme de creixement²⁸⁴.

En el nostre cas, com ja veurem més endavant, insistirem en l'origen geogràfic dels immigrants, la destinació dels emigrants, el perfil demogràfic d'uns i altres i la cronologia dels moviments migratoris que faran d'Olesa una població emissora o bé receptora de migrants al llarg del període estudiat.

²⁸⁴ Vegeu Arango (1976, 1999...), Sutcliffe (1998) o, entre altres, Carot (1993).

CAPÍTOL 3. EL CONTEXT GEOGRÀFIC I DEMOGRÀFIC

“Així com el creixement de la població i la demografia són dos conceptes pròxims, perquè el primer no seria més que l'objecte d'estudi i el segon la disciplina, història i creixement demogràfic són, també, dues paraules a escriure alhora. La història, des d'aquest punt de vista, és un laboratori immillorable per observar tota mena de modalitats de creixement i ho és, a més, dins una ampla gamma de nivells i escales. Localitats, regions, països i continents ofereixen una diversitat de trajectòries amb trets singulars i compartits, respecte als quals, els interrogants sobre les seves causes i conseqüències són sovint superiors al nombre de respostes. El creixement de la població a Catalunya entre els segles XVI i XX és un d'aquests casos, on les preguntes bàsiques són encara de més fondària que els primers assaigs de contestar-les.”

Francesc Muñoz, 1990.

“La mejor fuente para el conocimiento de la demografía de un país sería el estudio exhaustivo de sus registros parroquiales. El pulso diario de todo núcleo de población se refleja diáfano en los libros de la parroquia. La imposibilidad de manejar el fabuloso conjunto de documentación que tales registros representan no impide que la observación y análisis de algunos de ellos haga posible constatar una serie de fenómenos generales en la demografía del país que pasa inadvertidos o quedan desfigurados por la historia narrativa. Operar con los datos parroquiales es calar hondo en la auténtica realidad demográfica.

(...) En estos libros se encierra la historia de cada persona y su conjunto tiene un valor estadístico capaz de darnos una idea exacta de la población en cada momento y en el transcurso de uno o varios siglos.”

Jordi Nadal i Emili Giralt, 1953.

Aquest capítol el dividim en dos grans apartats. D'una banda, presentem alguns aspectes físics, geogràfics, econòmics i socials de la vila d'Olesa, així com el creixement espacial de la localitat al llarg del temps i del tarannà històric a partir de les notes descobertes durant la lectura atenta de les partides que tot despullament comporta i de les referències bibliogràfiques publicades i inèdites. D'altra banda, ens endinsem primer, en el context demogràfic analitzant els comportaments demogràfics en les dades aportades per les sèries temporals fornides dels registres parroquials i llibres d'instrucció que permeten observar el creixement de la població, fruit en part d'un balanç natural favorable i en part per la immigració atreta pel dinamisme d'aquesta població, en el decurs dels gairebé quatre segles d'estudi on es constata però una pèrdua de població a mitjan segle XIX¹; i, després, en el context demogràfic de la població basat en les dades aportades pels censos, padrons, fogatges i altres recomptes nominals per tal d'estudiar, d'una banda, la dinàmica de la població i, d'altra banda, l'estructura de la població².

¹ És a dir, els indicadors que disposem per a conèixer el tarannà de la població són, d'una banda, l'evolució dels fets vitals —baptismes, noces i òbits— i, d'altra banda, els que s'extreuen del buidatge d'aquests —el creixement vegetatiu i el saldo migratori—.

² Aquestes fonts de caràcter fiscal —fogatges, capbreus, cadastre...—, econòmic —matrícules industrials— i, especialment, demogràfiques —padrons i censos de població— són els indicadors de què disposem per a conèixer el tarannà de la població a nivell macro; en canvi, per al nivell micro, disposem dels fets vitals obtinguts a partir del despullament dels sacramentaris i dels llibres d'instrucció.

3.1. Marc geogràfic i històric d'Olesa

3.1.1. Situació i localització

Olesa de Montserrat³ és un municipi industrial del Baix Llobregat situat a la capçalera d'aquesta comarca barcelonina, en el sector nord, on limita amb la comarca del Vallès Occidental i a l'esquerra del riu Llobregat, a només 20 km del monestir de Montserrat i a uns 30 km de Barcelona [Pérez, 2003]. Eclesiàsticament, i amb la nova demarcació episcopal, la parròquia d'Olesa està inclosa en l'arxiprestat de Montserrat del bisbat de Sant Feliu de Llobregat. El seu territori limita al nord amb Vacarisses; a l'est, amb Viladecavalls; a l'oest, amb Esparreguera i al sud, part amb Abrera i altra part amb Esparreguera. Es troba, així, localitzat a la Depressió Prelitoral i als peus de la Serralada Prelitoral, a 124 metres sobre el nivell del mar i amb el punt més alt del terme, Puigventós, a 594 metres d'altitud⁴. Les seves coordenades geogràfiques són 41°32'42" N i 1°53'40" E⁵.

Mapa 3.1. El Baix Llobregat a Catalunya

Font: Elaboració pròpia.

S'estén a l'esquerra del riu —límit occidental del terme— fins al torrent de Sant Jaume —afluent del Llobregat a través de la riera de Gaià—, que en forma el límit oriental, als vessants meridionals de les serres de Sant Salvador de les Espases i de

³ Des d'ara en endavant utilitzarem l'expressió Olesa per referir-nos a aquesta població.

⁴ En línia: www.enciclopedia.cat, 27/05/2007.

⁵ En línia: www.ca.wikipedia.org, 25/05/2007.

Puigventós [Massana, 1977]. Segons l'Institut d'Estadística de Catalunya (2009), el municipi té una extensió de 16,75 km², dels quals un 16,43% corresponen, actualment, al sòl urbà i industrial, mentre que les terres llaurades ocupen 134 hectàrees.

Els terrenys muntanyencs són ocupats per matollars i boscos de pi blanc, rouredes i d'alzinar que s'alternen amb faixes de conreus modelades sobre paleozoic, de predomini de glacis i terrasses i de relleus tabulars; amb el domini de lutites, gresos i conglomerats del miocè, de colors groguencs, majoritàriament, a la part meridional del terme i de materials de sòcol hercinià, bàsicament per pissarres del paleozoic a la part septentrional del municipi [Dalmases i altres, 1991; Marquès, 1995]. Des d'un punt de vista geològic destaca Ribes Blaves, una falla —constituïda per una terra farinosa, producte del trinxament de les pissarres de color blau— que posa en contacte els materials de l'era paleozoica de la Serralada Prelitoral amb els d'època miocena de la Depressió Central [Pérez, 2003].

Mapa 3.2. Olesa dins el Baix Llobregat

Font: Generalitat de Catalunya, 2005.

La situació del Baix Llobregat orientat en sentit N-NW-S-SE, amb el riu Llobregat que parteix les unitats de relleu disposades paral·lelament a la costa mediterrània, propicia el predomini de vents al llarg de la vall: marinades durant el dia i terrals del nord durant l'estiu; mentre que les irrupcions d'aire de component nord, amb vents del NNW, predominen a l'hivern [Terradellas, 1995:90]. Les precipitacions⁶, com

⁶ En línia: www.ca.wikipedia.org, 25/05/2007.

és tradicional en el clima mediterrani, es concentren sobretot a la primavera i a la tardor —les primeres, més abundants, solen estar provocades per perturbacions d'origen atlàntic, mentre que les segones, de caràcter torrencial, solen estar provocades per temporals de llevant—, acumulant al llarg de l'any entre 500 i 600 l/m². Les temperatures, generalment, oscil·len entre els 18 °C de mínima i 30 °C de màxima a l'estiu, però a l'hivern l'orografia local incideix considerablement amb un refredament nocturn força intens provocant una forta inversió tèrmica i uns valors mitjans mínims de 5 °C o 6 °C que poden ocasionar gelades abundants [Terradellas, 1995:93 i altres].

Mapa 3.3. El terme municipal d'Olesa de Montserrat

Font: Pérez, A. *Indrets...*, 2003.

3.1.2. Morfologia urbana

L'actual nucli urbà d'Olesa es va formar al voltant de l'església —datada el 982— i del castell —datat en temps de Comte Miró, 963— al llarg de l'Alta Edat Mitjana sobre un petit turó envoltat de diferents torrents que baixen des de la Serralada Prelitoral [Corominas, 1996; Dalmases i altres, 1991]. Aquest recinte medieval estava emmurallat des del segle X, però la presència humana en el territori té uns orígens més remots, en l'antic castell de Sant Pere Sacama [Cobos, 1994; Dalmases i altres, 1991].

Durant els segles de la Baixa Edat Mitjana i inicis de l'Edat Moderna el nucli urbà es manté dins la muralla existent i algunes masies esparses. S'han documentat al segle XVI els portals d'en Coscoll, a l'oest, i el d'en Carreras, a l'est, i, més concretament, l'hospital, construït sota la jurisdicció dels abats García Jiménez de Cisneros i Pedro de Burgos, al primer terç del mateix segle [Dalmases i altres, 1991; Gual i Millàs, 2002].

Al llarg dels segles XVII i XVIII les cases s'edificaren fora de les muralles, i sempre seguint l'orografia del terreny, primer en direcció a Montserrat —carrer de Fora, Afores o Argelines—, després en direcció a Barcelona —formant un petit barri amb els

carrers Altures, Sastre i Sant Antoni— i, més tard, en direcció nord —el carrer i portal de Santa Oliva i el carrer de Jesús, actualment Calvari— [Cobos, 1994; Dalmases i altres, 1991; Gual i Millàs, 2002]. La raó d'aquest creixement més enllà de les muralles medievals s'ha d'explicar per l'important augment de la població en aquestes centúries, passant Olesa dels 63 focs del fogatge de 1497 als 89 del fogatge de 1553 i dels 923 habitants del 1716 als 2.454 habitants l'any 1787 [Gual i Millàs, 2002].

Fruit d'un important creixement industrial i demogràfic, des de finals del segle XIX fins als nostres dies, la vila experimenta una gran transformació urbanística⁷. L'any 1898 es fa un avantprojecte del plànol general d'eixample de la part meridional de la vila pel mestre d'obres municipal Pau Riera, inspirant-se en el Pla Cerdà de Barcelona, seguint una orientació en diagonal a partir Anselm Clavé⁸. Però a partir de 1924, amb una rectificació i ampliació de l'anterior estudi per l'arquitecte municipal Josep Ros, s'engrandeix la vila amb un disseny de quadrícula fins a la via dels Ferrocarrils de la Generalitat⁹. El *disseny* actual es completa al començament del segle passat amb el Raval de la Indústria, al nord-est; l'edificació d'un barri obrer de l'Obra Sindical del Hogar, Sant Bernat, fruit de l'important creixement de la població entre 1950 i 1970; el collet de Sant Joan d'ençà 1975; les Planes a principis dels vuitanta i els Closos a finals del segle passat i les recents urbanitzacions prop del nucli urbà: Oasi, Llumbres, Ribes Blaves i Rubirols [Massana, 1977; Pérez, 2003...].

A més del nucli urbà, Olesa compta amb el castell i mas de Sant Pere Sacama, les masies de Can Llimona, Sant Jaume i Can Matetes. Eclesiàsticament, el santuari de Sant Salvador de les Espases —just al límit amb Esparreguera i Vacarisses—, el balneari de la Puda i Can Tobella —dins del terme municipal d'Esparreguera— depenen de la parròquia de Santa Maria d'Olesa.

3.1.3. Una aproximació a la història, l'economia i la societat d'Olesa

Intentem oferir ací alguns aspectes polítics, socials, econòmics i culturals que han marcat el tarannà dels olesans i les olesanes¹⁰.

En el terme municipal s'hi han trobat restes arqueològiques d'època ibèrica del segle II aC, així com les restes d'un possible habitacle carolingi i una necròpoli medieval dels segles XIV-XV [Pérez, 2006]. Segons el *Discurso sobre la Agricultura, comercio e industria del Principado de Cataluña (1770)* [Discurso..., 1997:146-149] i la resposta 144 al qüestionari de Francisco de Zamora [Hernández, 2002:85-87] Olesa hauria de ser l'antiga ciutat de Rubricata citada per Claudi Ptolomeu, filòsof, matemàtic i geògraf grec dels segles I i II dC, per dues grans raons: Olesa era una vila situada a la

⁷ Hi ha algunes divergències al respecte de la realització de l'eixample olesà. Pérez (2003) defensa el projecte realitzat per Pau Riera el 1898 mentre que Dalmases i altres (1991) afirmen que no és fins al primer terç del segle XX, i per l'actuació de Josep Ros.

⁸ AHMOM, Capsa 176, Expedients varis (1843-1930), "Expediente de formació del Plano General de Ensanche". El document en qüestió està datat l'any 1899.

⁹ AHMOM, Plànol 1924. Hi ha un altre plànol, amb una nova ampliació posterior, de l'any 1932.

¹⁰ Olesa ja compta amb diferents i interessants estudis referents a la seva història gràcies als Premis de Recerca Vila d'Olesa que es vénen realitzant des de principis dels noranta. Entre els treballs publicats cal destacar per a l'edat antiga i l'època medieval l'obra col·lectiva *Sant Pere Sacama. Els primers pobladors (s. VI aC al XIV)* (1992); per a l'alta edat moderna, l'estudi de demografia històrica de Gual i Millàs (2002); per a la baixa edat moderna, l'estudi detallat d'Hernández (2000); del pas de l'edat moderna a la contemporània la tesi d'història econòmica de Cobos (2006) i, per a l'alta edat contemporània, la monografia del mateix Cobos (1994). A més d'aquests treballs, s'haurien d'esmentar, entre altres estudis, la tesi de llicenciatura de Muset (1987) i les autoedicions de Vendranes (2004) i de Sibina (1999).

riba esquerra del Llobregat, com la *Rubricata* de Ptolomeu¹¹; en segon lloc, per la descoberta l'any 1775, d'una pedra quadrada, possible pedestal d'una estàtua, amb diferents relleus en cadascuna de les seves cares i dedicada, segons ambdues fonts, a la deessa Diana Lucífera.

Però el nom d'aquesta antiga ciutat¹², si es descarta *l'Ad Fines* —on se suposa que devia ser el lloc de Martorell—, la solució més raonable, per les restes arqueològiques trobades i per l'itinerari assenyalat¹³, és que s'hagi d'identificar amb Rubí segons el que es recull a l'obra intitolada *Tabvla Imperii Romani*, del programa iniciat per l'Institut d'Estudis Catalans l'any 1990 i afavorit per la Unió Acadèmica Internacional.

Deixant de banda aquesta possible identificació, Olesa es formà dins del terme de l'antic castell de Sacama, documentat des del 938. Un castell que, d'una banda, permetia d'enllaçar les terres del Llobregat amb el rerepaís immediat i, d'altra banda, protegia el lloc després de la conquesta als musulmans sota domini senyorial del comte Miró fins que fou venut al seu vassall Agfred o Eigofred el 963 i donat, el 967, al monestir de Ripoll, moment en què es construeix la capella preromànica d'una nau amb un absis semicircular d'estil llombard i campanar en forma de cadireta [Corominas, 1996; Dalmasas i altres, 1991; Pagès, 1992 i 1995; Pérez, 2003].

L'any 980 el castell de Sacama passà a Ènyec Bonfill mentre que l'alou corresponia al monestir de Santa Maria de Ripoll, qui hauria de cobrar dues peces d'argent pur anualment [Pagès, 1992]. Els conflictes jurisdiccionals, senyorials i, potser, els impagaments posteriors portaren a l'abadia benedictina a acudir als tribunals comtals per reclamar la seva titularitat plena l'any 1002 [Dalmasas i altres, 1991; Pagès, 1992]. Però el litigi senyorial continuà perquè deu anys més tard s'ha documentat que diferents nobles catalans donaren a la canònica de la seu de Barcelona l'església de Sant Joan i Santa Maria situada a *Evolessa* juntament amb tots els drets parroquials i, poc temps després, també s'ha documentat que un veguer del comte de Barcelona administrava aquest territori, juntament amb Viladecavalls i Piera [Coromines, 1996; Dalmasas i altres, 1991; Pagès, 1992].

L'any 1021, l'abat Oliba, reclama novament l'alou d'Olesa als comtes de Barcelona i n'obté la restitució del castell i, paral·lelament, aconsegueix també l'alou de Montserrat, inicialment format per quatre ermites, una de les quals donarà lloc, posteriorment, a l'abadia de Montserrat, i a qui encarregarà l'administració de les possessions d'Olesa i de Sacama, juntament amb altres territoris de les rodalies [Baraut, 1977; Dalmasas i altres, 1991; Pagès, 1992]. Però, la titularitat, l'ús i possessió del

¹¹ Altres poblacions s'han identificat amb aquesta ciutat romana de la Laietània, com Molins de Rei i Rubí [*Discurso...*, 1997], i fins i tot, Martorell que està situada a la dreta del Llobregat i, per tant, dins de la Cossetània [Pedemonte, 1924], però l'atribució d'aquestes possibles poblacions no coincideix amb la hipòtesi —i acord— dels experts del comitè espanyol de la *Tabvla Imperii Romani* que identifiquen la *Rubricata* amb Rubí.

¹² *Rubricata* és, segons la Unió Acadèmica Internacional, un “Nucli de població documentat per Ravenn, entre *Dertosa* i *Ildum* i identificat amb la *Rubricata*, que Ptolomeu esmenta entre les ciutats laietanes de l'interior. Localitzat tradicionalment a l'actual Rubí, a la Ribera del Llobregat (*Rubricatus flumen*), al jaciment de Can Fatjó, nucli de població ibèric que continua habitat en època baiximperial i del qual resten diverses estructures: murs, sitges, un forn i una possible necròpolis. Destaca el conjunt epigràfic: dues bases d'altars votius i la part superior d'una làpida funerària, possiblement del s. I dC. Els materials ceràmics comprenen des del s. V aC fins al s. V dC.” [TIR, K/J-31, 1997:133].

¹³ TIR, K/J-31 (1997), Pyrénées Orientales-Balears: Tarraco.

castell romandran en poder dels comtes o castlans, els senyors de Castellví, propietaris del castell de Voltrera a Abrera i amb possessions a Olesa des de 1058, que acabaran adquirint el 1076 a Ramon Berenguer I la senyoria de la parròquia d'Olesa, i així els olesans i les olesanes passaran a pagar delme al priorat de Sant Genís de Rocafort de Martorell [Pagès, 1992].

L'any 1264 Bernat de Centelles compra el domini de la vila i el castell d'Olesa al vescomte de Bearn, sogre de l'infant Alfons, i el 1291 el prior de Montserrat cedeix la vila a l'ardiaca de la seu de Barcelona, Hug de Cardona, qui concedirà un seguit de privilegis a la vila el 1314 [Dalmases i altres, 1991; Hernández, 2000]. Sembla ser que el senyor jurisdiccional del terme no era únic, car el 1328 la vila era un feu del prior de Montserrat i l'any 1359 el rei Pere el Cerimoniós vengué al prior d'aquest monestir, Jaume de Vivers, tota la jurisdicció civil i criminal i el mer i mixt imperi de la vila, juntament amb el castell de Sant Pere Sacama [Dalmases i altres, 1991]. Coetàniament, es fundà un benefici anomenat el priorat de Viladecavalls a l'altar major de Santa Maria d'Olesa el 1321 i que un segle més tard tenia un valor de 10 lliures que es pagaven a l'abat de Montserrat [Baró, 1999] i l'any 1342, Frai Ferrarius d'Abella va manar que “ut intra duos menses a die publicationis inciperent Novam Ecclesiam construere, quia antiqua nullo modo poterat ampliari, seu angere, eo quia est intus Castrum dicti loci constructa” [Martí i altres, 1985:55].

A les acaballes de l'Edat Mitjana i els inicis de l'Edat Moderna, Olesa encara es debatia, pel que fa a la titularitat, entre l'Abadia de Montserrat i la dominació reial¹⁴. L'any 1449 la universitat olesana aconsegueix la redempció de la vila en els Capítols de Corts, a canvi del seu retorn al domini de la corona. Un retorn que es fonamenta en quatre pilars: ésser carrer de Barcelona i tenir uns privilegis econòmics, municipals i jurisdiccional. Dos anys més tard, l'abat Antoni Ferrer interposa un plet a la Reial Audiència i recupera la jurisdicció civil i criminal d'Olesa.

Però, la lluita jurisdiccional continua i l'any 1493, Ferran II, retorna certs privilegis a la universitat fins que Carles I concedeix definitivament i perpètua la jurisdicció civil, la tinència del castell i el dret de nomenament de batlles a l'abat i abadia de Montserrat. En aquest enfrontament, com s'esdevé en molts altres indrets del país, va prenent una major importància el paper del consell municipal —ordinari i extraordinari— amb els representants del senyor jurisdiccional —el batlle i el nunci— i els representants de la universitat olesana —els jurats escollits en assemblea ordinària mitjançant la insaculació— [Gual i Millàs, 2002].

D'ençà de la concessió de Carles I i fins a la desamortització de Mendizábal dels béns eclesiàstics del 1835 la vila d'Olesa, juntament amb el castell de Sant Pere Sacama i la sufragània de Viladecavalls restaran sota la jurisdicció civil i criminal i el mer i mixt imperi de l'Abadia de Montserrat. La visita pastoral de 1736 també ratifica aquesta dependència, “de qua est Pastor Abbas, sive Conventus Monasteri Beatae Mariae de Monteserrato” i afegeix: “Unio prefatae Ecclesiae cum Monasterio Montiserrati comperitur facta per Paulum Papam III cum litterris expeditis pridie Kal. Junij 1538” [Martí i altres, 1985:55] i, mig segle després, el qüestionari de Francisco de Zamora del 1789, respost per l'olesà Joan Boada i que ha estat buidat i analitzat per A. M. Hernández (2000), afirma que és jurisdicció de l'abat i monestir de Montserrat.

¹⁴ Per a més informació podeu consultar Gual i Millàs (2002:267-375); Font (1986:191-219) i Bertrán-Roigé (1981:57-88).

Amb el règim constitucional espanyol del segle XIX s'estableix, a través de diverses lleis, una ordenació municipal uniforme per a tot l'Estat, sense cap diferència, i així Olesa esdevé el municipi que és avui en dia, però per als olesans això comportarà la pèrdua de les masies de Viladecavalls —Can Duran de les Taupaneres, Can Boada, Can Margarit, Can Sanaüja, Can Trullàs, Can Turu...— [Fàbregues, 1991; Burgueño i Lasso de la Vega 2002]. Una segregació que té els seus orígens en temps dels Àustria [Gual i Millàs, 2002] i que es continuarà després de la Guerra del Francès amb la Constitució de 1812 per culminar-se el 1848-1849, fruit de l'aplicació de la Llei de 1845 que significà l'agregació d'entitats territorials menors —la quadra de Clara o Sant Martí de Sorbet— per convertir-se en l'actual municipi de Viladecavalls [Baró, 1991; Fàbregues, 1991; Burgueño i Lasso de la Vega, 2002]¹⁵.

En el decurs dels segles, els trasbalsos polítics no deixen Olesa al marge. F.X. Gual i C. Millàs (2002) han afirmat que, durant la guerra civil catalana de la baixa edat mitjana, Olesa, com a vila emmurallada i carrer de Barcelona, no deuria restar al marge dels conflictes entre els dos bàndols, car els consellers de la Ciutat Comtal tenien l'obligació de defensar la vila, la hisenda i els usos olesans i en contrapartida els olesans havien de participar en l'exèrcit de Barcelona i contribuir en les obres de la ciutat.

Els mateixos autors destaquen la participació dels olesans durant la Guerra dels Segadors defensant la causa catalana amb la creació d'una companyia de 50 soldats i la participació econòmica en l'impost del Batalló, malgrat l'endeutament que això comportà al municipi i la presència documental de la pesta en els llibres d'òbits de l'APOM dels anys 1648-1654, quan la xifra de morts per *contagi*, de *pesta* o de *mal contagiós*, en expressions coetànies, representa un 26,30% dels morts enregistrats en els anys 1652 i 1653. I respecte el conflicte bèl·lic successori de principis del segle XVIII, afirmen que els olesans patiren els allotjaments militars d'ambdós bàndols, malgrat ser una vila partidària del l'Arxiduc Carles d'Àustria, alhora que hagueren de llevar a molts olesans pel front de l'Empordà i portar homes a enderrocar el castell de Sant Jaume de Castellví de Rosanes per encàrrec de l'exèrcit borbònic; però les conseqüències més significatives d'aquest conflicte entre els àustries i els borbons va significar una pèrdua demogràfica considerable —pràcticament un 23% de la població autòctona total—, l'endeutament fiscal municipal per la creació de censals i manllevar-los i l'embargament dels béns dels partidaris del bàndol derrotat, potser com a conseqüència de declarar-se partidaris de la causa austriacista¹⁶.

També l'impacte de les guerres del segle XIX es deixa notar a Olesa. Durant la Guerra del Francès als sacramentaris constatem llur incidència demogràfica. Als llibres de defuncions s'hi documenten més de quatre-cents parroquians morts l'any 1809 —gairebé un 17% de la població total de la vila— i en els llibres de baptismes hem trobat una partida d'un nen fill de pare francès empresonat a Olesa. També, F. Llosa, J. Moran, J. Morera i A. Pérez (1986) han recollit part de la documentació conservada a l'AHMOM referent a aquest conflicte armat que palesen el saqueig de la vila per part de les tropes franceses, algunes defuncions d'olesans víctimes de les tropes de Napoleó i es reincideix en els temes de les lleves d'olesans per incorporar-se als sometents i companyies autòctones que s'enfrontaven a l'exèrcit francès. Aquí presentem un parell de documents coetanis i inèdits —una partida

¹⁵ Recordem que Madoz (1848) encara inclou dins d'Olesa aquesta sufragània.

¹⁶ Berenguer (2002) afirma que un capità austriacista i resident a Sant Jaume de Viladecavalls va atacar per la rereguarda les tropes filipistes que assetjaven Barcelona des del Baix Llobregat i recull sengles sentències del Consell de Guerra realitzades al castell d'Olesa durant l'esmentat conflicte armat.

de defunció de 1811 i una de baptisme de 1810—. En la primera es fa palesa la mort d'un olesà a mans dels francesos en l'assalt de Tarragona el juny de 1811¹⁷:

“De parte del Muy Ill^e S^{or} Dⁿ Salvador Andreu, Pbro., D^r en ambos Dros, Provisor, Vicario Genl. y oficial de esta Diócesis:

Se dice y manda al R^{do} Ecónomo de la parroquial Iglesia de la Villa de Olesa de este obispado, que en el Libro y lugar correspond^{te} de dha parroquia anote la partida de òbito de Jaime Carreras, marido de Teresa Montserrat, muerto p^r los franceses en el asalto y Plaza de Tarragona, en el mes de Junio de año mil ochocientos once dte la Guerra de independencia. Y q^e fecho libre de dicha partida los testimonios que se pidieren. Lo q^e hará y cumplirá por quedar así dispuesto p^r S.S. con auto del día de hoy. Dado en Barcelona à doce de D^{bre} d mil ochocientos treinta y ocho”.

En la segona, el naixement d'un fill de pare francès, presoner de guerra, l'any 1811¹⁸:

“L'an mil-huit-cent-onze et le dix mars, a été Baptisé par moi vicaire soussigné, Joseph Putchi, né hier, fils à Vincent Putchi, prisonnier de guerre espagnol, et de Candie Putzoi, mariés en face de l'église, domiciliés en cette paroisse. Le parrain a été Joseph Ginour, de la paroisse de St. Methei, la marraine Marguérite Pelisson de cette paroisse. Le père présent a déclaré ne savoir signer aussi que le parrain en la marraine. Jean Arnaud et Claude Siméon ont signés comme témoins.

Siméon Arnaud”.

Els mateixos autors han presentat també alguns documents referits a la conflictivitat política i social del segle XIX [Llosa, Moran, Morera i Pérez, 1986:520-522]. Aquí mostrem un parell de documents inèdits. En el primer es reitera el neguit per les lleves, la presència de l'exèrcit al territori i la inseguretat que el conflicte generava¹⁹:

“Muy Illustre Señor,

Maria Casals espoza de Miquel Casals, imposibilitado para andar, con toda veneración à V.S. debida expone: Que tiene un hijo que su edad todavía no le obliga a ser comprendido en el actual reemplazo de Ejército, y à pesar de esto el Ayuntamiento de Olesa de donde es vecina y natural la exponente, y su familia pretende compreher al citado hijo llamado Gervasio al actual reemplazo mediante el testimonio del Bautismo podría la exponente justificar la menor edad del hijo, pero por desgracia los libros parroquiales del dho Olesa fueron quemados por la Gente armada del Cablesilla Caragol, y así es que la exponente solo puede justificar la menor edad de su hijo mediante un testimonio de las informaciones que el Rdo. Cura Párroco del dho Olesa puede tomar de la Padrina del dho hijo que por fortuna vive y de las demás personas que puedan declarar acerca el entendido objeto. Por todo lo que:

A V.S. pido y suplico se sirva conceder el correspondiente permiso al Rdo. Cura Párroco de Olesa para que tome las informaciones oportunas acerca el día en que dicho Gervasio Casals fue bautizado, y el en que nació y de su resultancia librar el correspondiente testimonio. Gracia que espero de la notoria bondad de V.S. y le quedase muy agradecida.

Barcelona 4 de junio 1833.

Por Maria Casals, à sus ruegos lo firmo

Félix Sala”

¹⁷ APOM, Capsa 28, SAC, Defuncions, vol. 9.

¹⁸ APOM, Capsa 5, Baptismes, vol. 10, 10/03/1811. full solt i relligat al volum. Al peu, a modus de postdada llegim que el dia 20 de març es feu una còpia d'aquesta partida que s'envià a Terrassa, a la parròquia de Sant Jaume, on possiblement fou enviat aquest pressoner i la seva família. Aquesta hipòtesi estaria avalada pel fet de no haver constatat cap altre Putchi a Olesa.

¹⁹ APOM, fulls solts.

El segon fa referència a un fet conjuntural força negatiu i perjudicial per a la comunitat: la crema de llibres parroquials. Reproduïm, textualment, tant pel que fa al seu contingut com per la transcendència que aquest pot tenir, el que consta a la primera plana del llibre de notes de 1822-1838²⁰:

“En la vila de Olesa de Montserrat, Bisbat de Barcelona, als vint y sinch de Jener del any mil vuit cents vint y sinch.

Dⁿ Mariano Carreras, P^{bre} y Ecónomo de la present P^{arra} de Olesa, y com á tal Notari, publich per la extracció de partidas y demes actes annexos al officí Parroquial: Certifico q^e habent manifestat al Mt I^{lle} Sr Vicari G^l Dⁿ Pere J^{ph} Avellà, que lo dia vint y sinch de Jener del any mil vuit cents vint y tres succehí la crema de la casa Rectorial de la present Vila y que en dita crema se habian perdut alguns Llibres Parroquials, lo que seria de sumo perjudici á tota la Parroquia, sino se procuraba subsanar tal desgracia; me ha previngut, y manat de paraula que valentme dels medis mes proporcionats, y prenent los informes convenients, y las noticias necesarias, formi novament del millor modo posible los llibres cremats, lo que paso á verificar per lo respectiu á esposoris, en lo modo y forma seguent de acort ab lo Magnifich Ajuntament.

Se adverteix que si falta algun esposori que correspongui al any mil vuit cents vint y dos fins lo dia 25 de Jener de 1823 será per negligencia dels mateixos contrahens, que los demés ja están posats per ordre.

Carlos Canyadell, bayle = Amador Ubach, Regidor Decano

Per no saber de escriurer los dos Regidors Josep Vila y Joan Ribas de consentiment seu firmo Anton Germá, Pbre y Vicari. Pau Rius, regidor. Llorens Jorba, Regidor.”

El trienni constitucional (1820-1823) i el període absolutista (1823-1833), preludi de la primera guerra carlina, no passen de llarg per la vila. La mobilització camperola contra el règim liberal, en el famós exèrcit de la Fe que, comandat pel baró d'Eroles provocà l'entrada dels Cent Mil Fills de Sant Lluís i acabà amb els tres anys de monarquia constitucional, tingué en la figura de Josep Viladomat el màxim exponent al municipi, al qual seguiren, almenys trenta-sis olesans, més del 50% dels participants baixllobregatins en aquesta revolta [Tribó, 1986]. La vila fou saquejada, la porta del comú fou cremada i la torre annexa molt malmesa pels trets²¹. L'any 1823, en Josep Viladomat i altres veïns d'Olesa són sotmesos a un consell de guerra que no s'arriba a executar pel canvi de règim; però en lloc de calmar els ànims del mateix Viladomat, aquest un cop alliberat actua en contra dels qui el deixaren sol en la lluita contra el règim constitucional [Llosa, Moran, Morera i Pérez, 1986] i, fruit d'això, les làpides de la Constitució d'Esparreguera i d'Olesa foren enderrocades [Balanza, 1986].

L'any 1835, en plena primera guerra carlina, s'han documentat cinc morts violentes: tres homes afusellats per les tropes d'Isabel II i dos altres morts de “cop de bala”²²; un any més tard, la milícia olesana va enfrontar-se amb una partida de facciosos: en mataren un i feren presoner un altre [Renom, 1986:73] i es trobaren dos soldats del II Batalló del Regiment de Caçadors d'Oporto ofegats al riu²³; i, entre altres aspectes, el 24 de setembre de 1839 va morir afusellat en Salvador Janer “por los carlistas, hoy dia de la fecha, hayándose trabajando en su propia viña”²⁴.

²⁰ APOM, Capsa 19, SAC, Matrimonis, vol. 6.

²¹ Possiblement el comú d'Olesa fou enderrocant a mitjan segle XIX, però els vestigis arqueològics descoberts recentment podrien suggerir una altra idea si es demostrés que les restes d'un incendi a la porta d'entrada del comú són del segle XVIII. Això no obstant, es conserven documents a l'AHMOM que demostren l'existència del castell durant les guerres carlines del segle XIX.

²² APOM, Capsa 29, SAC, Defuncions, vol. 10 [11/08/1835 i 12/08/1835].

²³ APOM, Capsa 29, SAC, Defuncions, vol. 10 [24/09/1836].

²⁴ APOM, Capsa 29, SAC, Defuncions, vol. 11.

Després d'aquests anys convulsos, disposem d'una magnífica descripció geogràfica d'Olesa. Pascual Madoz²⁵ escrivia el 1848:

“Con ayuntamiento en la prov., aud. terr., cg. y dióc. de Barcelona (5 leg.), part. Jud. de Tarrasa: SIT. á la parte superior del llano que la separa del Llobregat, al pie de la montaña nombrada Can Llimona, en parage pintoresco y muy combatido de los vientos; el CLIMA es sano y las enfermedades comunes, pulmonías y fiebres intermitentes. Tiene 568 CASAS, distribuidas en calles bien empedradas, aunque pendietes, y 2 plazas, en una de las cuales se haya un grande y ant. edificio, que llaman el cast., porque existen restos de fortificación; 1 escuela de instrucción primaria, dotada con 4.500 rs., concurrida por 95 alumnos; 1 igl. (Sta. Maria), servida por un cura y 2 vicarios, de provisión del diocesano y 12 sacerdotes (...). El TÉRM. Confina N. Vacarizas; E. San Martín Sorbet; S. Abrera, y O. Esparraguera; en él se encuentran 20 fuentes buenas y abundantes aguas; 1 capilla dedicada á San Pedro, colocada sobre una montaña, y otra á San Jaime, que es parr. de Viladecaballs, y aneja de la de ésta. El TERRENO es de mediana calidad, la parte llana es de corta estensión, y lo demás todo montaña y escabroso, formando infinitos barrancos y torrentes cuyas aguas se unen unas á las del Llobregat, que impulsan 3 fáb., y 1 molino. Los CAMINOS son locales, de herradura. PROD. toda clase de granos, legumbres, frutas, vino, aceite y hortalizas; cría de ganado y caza. IND.: fáb. de paños, bayetas, franelas, fajas, mantas y pañuelos de lana; 12 molinos de aceite y 1 de harina. COMERCIO: esportación de los artículos sobrantes y productos de la ind., é importación de los que faltan; se celebra 1 feria el 20 de agosto, y 2 mercados semanales, los miércoles y los domingos. POBL.: 560 vec., 2.756 alm. CAP. PROD.: 8.843,600 rs. IMP.: 221,090”.

Emperò, la conjuntura política torna a manifestar-se a Olesa anys més tard. El *Xic de la Barraqueta* i els seus batallons de voluntaris republicans, després de passar per Esparreguera, es desplaçaren cap Olesa el 1869 [Clopas, 1986] on hi havia un batalló de voluntaris per la República [Llosa, Moran, Morera i Pérez, 1986]. Però, sens dubte, ha estat J.M. Cobos (1994) qui ha estudiat en profunditat el principal esdeveniment sociopolític del segle XIX emfatitzant la crítica situació econòmica que vivia la vila agreujada per la pressió estatal sobre els joves olesans exercida a través de les lleves i els costos econòmics que implica; la participació activa dels olesans en la causa carlina durant la guerra dels matiners²⁶ i, especialment, en la tercera guerra carlina: quan la colla de l'olesà *Nas Ratat*, formada per uns dos-cents homes, actuava per la comarca l'any 1872; quan la vila es va mobilitzar per defensar-se d'un possible atac de la partida de Miret l'any 1874 i quan el Govern Militar de Barcelona reclama al consistori municipal la relació de persones que havien contribuït, amb el cost de cinc-centes pessetes, a favor de la causa republicana dirigida per l'olesà Joan Dalmases²⁷. Aquests trasbalsos polítics de la tercera guerra carlina i la proclamació de la Primera República Espanyola també resten recollits als sacramentaris. El primer exemple el trobem en sengles notes dels llibres parroquials de matrimonis²⁸:

“En esta época, esto es desde el día seis de Agosto hasta Enero del siguiente año, quedó esta parroquia, como muchas otras del obispado, sin sacerdotes, á consecuencia de la persecución de que fue víctima el clero en nombre de ciertas ideas políticas. Por lo tanto los matrimonios que se efectuaron en el resto del año fueron celebrándose en

²⁵ Madoz (1985).

²⁶ APOM, Capsa 29, SAC, Defuncions, vol. 11. Al llibre d'òbits documentem l'enterrament de “dos individuos matineros que desde el castillo de esta fueron muertos con tiros de fusil” el dia 7 d'abril de 1849.

²⁷ Vegeu Cobos (1994:141-164).

²⁸ APOM, Capsa 19, SAC, Matrimonis, vol. 6 [sense data, agost de 1873]. I en el mateix sentit constatem en els llibres de baptisme que l'administració d'aquest sacrament es realitzà també a Esparreguera [vegeu capítol anterior].

Esparraguera, donde se hallarán las partidas, excepto las dos ó tres que siguen, cuyos matrimonios celebró el cura párroco en Barcelona”.

Del mateix sentit és la nota del llibre de defuncions²⁹:

“Desde esta fecha quedó esta parroquia huérfana de sacerdotes por haber aparecido la persecución que desde algún tiempo y en nombre de ciertas ideas políticas se había declarado contra los ministros de la religión católica. Por consiguiente los entierros que siguen hasta el veinte de enero de mil ochocientos setenta y cuatro se verificaron sin intervención de la Iglesia, por cuyo motivo se cambia en dichas las partidas las fórmulas en los siguientes términos”.

Ultra aquestes dues notes aclaridores dels preveres olesans, també hem documentat, en sengles partides, la referència a la tercera guerra carlina en l’enterrament d’un soldat carlí³⁰ i l’adveniment del Sexenni Democràtic mitjançant la separació de l’Església i l’Estat en el fet d’enregistrar-se l’enterrament d’un albat nat d’un matrimoni civil³¹.

Veiem, d’una banda, com les lleves i la pressió fiscal són recurrents en els esdeveniments bèl·lics que patí la vila durant l’Edat Moderna i l’Alta Edat Contemporània; i, d’altra banda, com la conjuntura política incideix en els coetanis olesans. En aquest sentit podem fer esment del debat ideològic del sindicalisme coetani, atès que l’olesà Vinyals, membre de la Unió de Rabassaires, participà en una conferència realitzada a Esparreguera el 23 de desembre de 1922 [Pomés, 1998:449] i que prèviament s’havia celebrat una altra xerrada a Olesa amb l’assistència del secretari general d’aquest sindicat republicà vinculat al Partit Radical Republicà, el qual havia guanyat les eleccions municipals el mateix any [Pomés, 1998:370]. Però no pas tots els pagesos olesans eren seguidors del sindicalisme republicà, sinó que també hi havia defensors de l’anarcosindicalisme de la Confederació Nacional del Treball, representat al municipi pel Sindicat d’Oficis Varis d’Olesa [Pomés, 1998:113]; d’altres eren seguidors del cooperativisme agrari d’esquerres: l’Agrícola Olesana [Pomès, 1998:296]; i altres eren partidaris del sindicalisme catòlic impulsat pel rector de la parròquia: el Sindicat Olesà [Pomés, 1998:158-160]. Aquesta pluralitat sindical olesana ha portat a parlar d’una certa competència deslleial entre treballadors del sector primari i els del sector secundari pel fet que molts obrers feien mig jornal els diumenges treballant la terra i molts pagesos feien hores extraordinàries al ram de la construcció els dissabtes a la tarda i els diumenges [Penalba]; però també a una certa unitat proletària, tot i que amb anterioritat, pel fet d’actuar conjuntament els jornalers del camp i els obrers industrials el juliol de 1908 amb l’esclat de la Setmana Tràgica [Tribó, 1989:935].

Sense menystenir la conjuntura política i social de les darreries del XIX i inicis del segle XX, mereix fer esment a l’altre gran conflicte armat de la nostra història: la guerra civil espanyola. C. Roca, basant-se en llibres de lleves, el registre civil, reculls de premsa local i altres fonts, ha demostrat que aquesta lluita fratricida de 1936 a 1939 i els primers anys de la postguerra ha estat molt cruel per a la població olesana: un total de dos-cents vuitanta-quatre morts —cent seixanta en combat, tres d’accidents d’armes, trenta-nou en represàlies del bàndol republicà, vint-i-sis més del bàndol franquista, trenta-vuit en presons i camps de concentració franquistes i divuit més en camps de concentració estrangers—, quaranta-dos desapareguts i més de dues-centes dones foren

²⁹ APOM, Capsa 31, SAC, Defuncions, vol. 17 [sense data, agost de 1873].

³⁰ APOM, Capsa 31, SAC, Defuncions, vol. 17 [01/06/1875].

³¹ APOM, Capsa 31, SAC, Defuncions, vol. 17 [13/09/1875].

rapades al zero...; totes aquestes xifres fan que Olesa estigui —segons el mateix C. Roca— entre les cinc primeres poblacions amb més víctimes de Catalunya³².

La divisió i ordenació territorial d'Olesa al llarg dels segles ha canviat diverses vegades de demarcacions. Eclesiàsticament, des de l'Edat Mitjana fins a la nova divisió episcopal catalana sempre ha estat inscrita dins la diòcesi de Barcelona; ara, com ja hem dit, ha passat a dependre del bisbat de Sant Feliu de Llobregat i, més concretament, s'inclou en l'arxiprestat de Montserrat, amb seu a Martorell [Hernández, 2000; Millàs, Monclús i Rota, 2006]. Políticament, durant l'Alta Edat Mitjana, pertanyia al comtat de Barcelona; durant la Baixa Edat Mitjana i fins el Decret de Nova Planta s'inclou a la vegueria homònima i la sotsvegueria del Vallès; amb l'arribada dels Borbons, Olesa forma part del corregiment de Mataró; durant la Guerra del Francès, al departament de Montserrat; amb la divisió administrativa de les Corts de Cadis de 1812, a la província única de Catalunya; arran de la divisió provincial de 1833 fins als nostres dies, a la província de Barcelona, amb la inclusió, tant durant la Generalitat republicana com des de l'aplicació de l'Estatut de Sau (1979), a la comarca del Baix Llobregat [Gual i Millàs, 2002; Hernández, 2000; Iglésies, 1974b; Mercader, 1985]. Judicialment, Olesa depenia del partit judicial de Terrassa des del 1834 fins a 1954; quan es creà el partit judicial de Martorell a la dècada dels vuitanta, Olesa hi fou inclosa en aquest [Madoz, 1848; RCOM...].

Quant als aspectes econòmics, destaquem, d'una banda, la tradició de la vinya i l'olivera des d'època medieval i, d'altra, la industrialització precoç d'aquest municipi que queda palesa tant en les fonts coetànies com en la bibliografia publicada. La declaració de J. Boada al qüestionari de Francisco de Zamora l'any 1789 documenta una dotzena de molins d'oli i diferents forns de pa amb una agricultura en perfecte estat on es cultiva de tot i, excepte les terres de regadiu i les terres de sembradura, és un bosc d'oliveres i vinyes, però també hi ha altres arbres fruiters com llimoners, tarongers, moreres, presseguers, pereres, pomeres, pruneres, figueres... i destaca l'existència del gremi de paraires i la seva activitat industrial [Hernández, 2000]. P. Madoz (1848) ens parla d'uns terrenys de mitjana qualitat, del conreu de la trilogia mediterrània i d'una activitat industrial considerable.

Els estudiosos estan d'acord en què dels productes agraris, el més apreciat ha estat sempre l'oli d'Olesa —guardonat amb la medalla d'or a l'Exposició Internacional de Barcelona—, tant per la seva qualitat i suavitat com per les seves finalitats medicinals, que, malgrat no arribar mai a assolir dimensions tan grans per a impulsar un creixement econòmic prou significatiu i sostingut, palesen un important augment de producció durant els segles XVIII i XIX, ja que els sis trulls documentats l'any 1756, es dupliquen un segle més tard, però se'n pateix una recessió a la segona meitat del XIX que dividirà la pagesia i afavorirà l'impuls del Sindicat Agrícola Olesà —fundat entre 1910 i 1917—, el qual, posteriorment, estarà vinculat a la Unió de Rabassaires [*Discurso...*, 1780; Dalmases i altres, 1991; Vendranas i Rullier, 1996; Pomés, 1998; Hernández, 2000 i Planas, 2003].

Aquesta especialització en la producció oleícola no va impedir que a les seves terres es desenvolupés el conreu de la vinya, especialment, durant els segles XVIII i

³² Roca, "Cost humà...". Treball inèdit.

Recentment, s'ha publicat un extraordinari treball monogràfic sobre la guerra civil a Olesa, el qual amplia abastament aquests resultats i que, a més, aprofundeix en altres temes relacionats amb aquest conflicte armat [Dueñas, 2007].

XIX, ahora que la seva relativa riquesa hídrica facilitava l'existència d'una limitada però pròspera agricultura de regadiu [Cobos, 1994, 1995 i 2006].

I, tanmateix, s'ha destacat Olesa per la pesca³³:

“Sólo en la villa de Olesa, por donde pasa el río Llobregat, se hace alguna pesca, que consiste en sabogas, truchas, barbos y angulas, de que no se hace ningún comercio”.

També els estudiosos han destacat la tradició industrial a Olesa. Aprofitant la força hidràulica del riu i l'existència de diverses fonts al terme municipal, els paraires i traginers olesans compaginaven, els uns, la seva activitat al camp amb tasques de la manufactura tèxtil —*Domestic System*—, fent baietes i panys i, els altres, el transport de la llana i altres mercaderies per poder sobreviure en millors condicions al llarg de l'Edat Moderna [Cobos, 1995 i 2006; Gual i Millàs, 2002; Muset, 1987, 1989 i 1995a]. Sabem que existia un gremi de paraires que controlava la producció, regulava aquesta activitat artesanal i certificava la qualitat dels productes que fins i tot es venien en terres d'Aragó i del sud de França [Gual i Millàs, 2002; Vendranes, 2004]; també sabem que es teixia a mà la llana, el llí i el cànem [Cobos, 1995; Dalmases i altres, 1991; Vendranes, 2004]; està documentat que a mitjan segle XVIII s'introduïren les indianes i es començaren a formar els primers capitals que s'invertiren en una indústria tèxtil tant important com les de Sabadell i Terrassa, però que patí una recessió més enllà de la segona meitat del segle XIX [Cobos, 2006; Dalmases i altres, 1991]; també està documentada l'arribada del vapor a la vila (1880), l'electrificació de la indústria i l'obertura de noves vies de comunicació que trencaven l'aïllament secular olesà —l'arribada del tren *del Nord* (1859), la construcció de la carretera de Terrassa a Olesa (1901), el pont sobre el Llobregat (1915), l'estació dels Ferrocarrils de la Generalitat (1922) i la carretera de *les Carpes* (1935)— [Dalmases i altres, 1991; Cobos, 1995 i Paulo, 1995]. És a dir, a causa de la seva situació geogràfica, Olesa no tenia una bona xarxa de comunicacions i havia quedat sempre molt aïllada de les poblacions veïnes. Aquest fet en moments concrets li resultà avantatjós, però en algunes èpoques li causà molts problemes; així, en els anys de la revolució industrial, aquesta no fou tan esplendorosa com en d'altres poblacions veïnes.

El gràfic 3.1 —pàgina següent— recull l'evolució del nombre de contribuents —negocis, indústries, botigues...— i els habitants de 1848 a 1935. Complementat amb el quadre I de l'Annex, on es recullen aquestes dues dades i, a més, la recaptació, en diferents monedes de compte, segons les tarifes aplicades als contribuents respectius, observem la recessió de la segona meitat del segle XIX³⁴. Aconseguint, el 1869, 129

³³ *Discurso...* (1780:223).

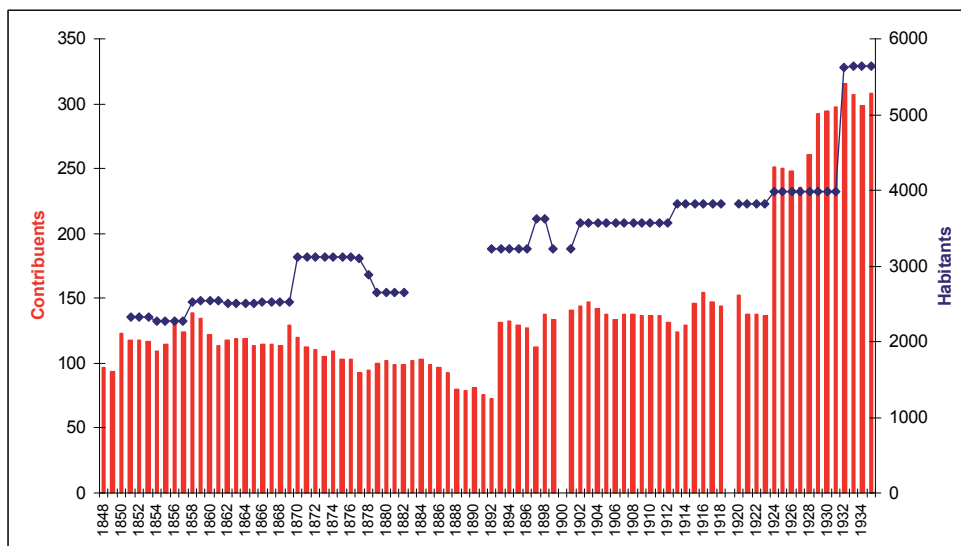
Respecte això, la resposta de J. Boada al qüestionari de Francisco de Zamora ratifica aquesta afirmació i matitza la qualitat de la pesca: “Lo comú de esta vila té establert lo riu y a més dels drets que satisféu en lo temps que l'establí, paga un cens a la Ral Batllia. Lo peix millor són las anguilas y lliceras, los barbs y vagaras no tenan tan gust y menos las sabogas. Tot lo que es pesca es menja al poble” [Hernández, 2002:70].

Gual i Millàs (2002:306-307) ja han esmentat l'existència d'unes ordenacions del segle XVII que reglamentaven l'ús de la caça i de la pesca a l'Olesa dels Àustria.

³⁴ Per tal de realitzar el gràfic i tenint en compte que la població entre 1851 i 1869 està consignada en veïns, hem aplicat el coeficient 4 al nombre de veïns observats per calcular, així i aproximadament, el nombre d'habitants. A destacar, d'una banda, les omissions dels anys 1900 i 1919 i, d'altra banda, la llacuna de la recaptació per tarifes dels anys 1924 i 1926. A més, d'aquests anys a l'AHMOM, també es conserven tres matrícules industrials incompletes dels anys 1845, 1846 i 1847. Quant a les tarifes, observem que oscil·len entre tres i cinc tipus diferents, que gairebé paral·lelament coincideixen amb el nombre de contribuents i d'habitants imputats, i mostren la trajectòria següent: de 1848 a 1862, tres tarifes; de 1863 a 1869, 5; de 1870 a 1873, 4; de 1874 a 1876, 5; de 1877 a 1892, 4; de 1893 a 1894, 5; de

contribuents la sèrie inicia una primera davallada del volum de negocis a Olesa fins l'any 1877; una lleugera recuperació posterior es veurà truncada amb la recessió de 1884 a 1892. Així mateix, cal observar l'augment significatiu del nombre d'habitants del primer quinquenni dels anys trenta, imputada al padró de 1930, en el qual Olesa supera els cinc mil habitants per primer cop; a aquest augment, precedeix l'augment del nombre de contribuents que hi ha al municipi.

Gràfic 3.1. La matrícula industrial olesana: contribuents i habitants

Font: AHMOM, Matrícules Industrials. Elaboració pròpia.

Culturalment, Olesa sempre ha destacat per la representació teatral de La Passió de Crist, durant la Quaresma i la Pasqua, que narra els últims dies de la vida de Jesús, fins al punt que hi figura en els rècords *guinnes* per aplegar en un mateix escenari el major nombre d'actors [Bassó i Temporal, 1998; Povill, 2004...]. Unes representacions que es realitzaren per primera vegada a la primera meitat del segle XVI, amb un text del 1540 i queda recollida en el llibre de comptes de la confraria de la Sang de Crist el 1642, tot i que la data més antiga en què es troba referida és la del 1538 [Gual i Millàs, 2002; Millàs, Monclús i Rota, 2006]. A principis del segle XX s'incorporà la dansa dels dimonis d'Àngel Guimerà i l'espectacle ha estat renovat i actualitzat per l'olesà Joan Povill el 1949 [Dalmases i altres, 1991]. Les representacions posen una munió d'olesans i veïns d'altres municipis de les rodalies en escena, fins al punt d'haver estat recollit, com hem dit, en el llibre *guinnes* dels rècords³⁵.

A més d'aquesta singular i emblemàtica manifestació cultural que és La Passió de Crist, Olesa ha comptat, des de l'Edat Moderna almenys, amb altres entitats que han desenvolupat i conservat la nostra cultura. Les confraries i associacions religioses, sovint vinculades a activitats econòmiques mitjançant els gremis, d'època moderna

1895 a 1924, 4; l'any 1925 n'hi ha 5 i de 1926 a 1934, 4 tarifes. No és la nostra intenció insistir, aquí, en aquest indicador econòmic i per a més informació, sobre les matrícules industrials i llurs tarifes, entre altres aspectes, us remetem als treballs de González i Redero (1991), Giró (1998), Rovira (2004), Sáez (2007) i, especialment, a Cobos (1994 i 1995).

³⁵ Hom tracta d'un rècord català d'abast mundial assolit el dia 14 d'abril de 1996, atès que es van reunir simultàniament un total de set-centes vint-i-nou persones dalt de l'escenari en l'entrada triomfant a Jerusalem. Fou la primera vegada a la història que en una escena intervenien a la vegada tants actors, en una representació en un teatre tancat.

—Ntra. Sra. del Roser, Sang de Crist, Santa Oliva, Sant Sebastià i Santa Llúcia— [Gual i Millàs, 2002] i contemporània —Ntra. Sra. del Carme, Ànimes del Purgatori, Tercera Regla del Gloriós Pare Sant Francesc— [Martí i altres, 1985], han donat pas a les associacions polítiques, econòmiques, socials i, també, religioses existents al municipi a principis del segle XX —Sindicat Agrícola, Congregació de Ntra. Sra. dels Dolors, Apostolat de l'Oració, Arxiconfraria de les Filles de Maria, Cercle Tradicionalista, Agrupació Autonomista, Cercle Instructiu-Recreatiu Federal, Casa del Poble—, que conjuntament comptaven amb gairebé dos mil socis³⁶. En el quadre 3.1., podem veure les associacions olesanes de principis del segle XX, on destaquen, principalment, els comentaris morals i ètics que fan els eclesiàstics coetanis de les entitats polítiques, econòmiques i socials d'Olesa.

Quadre 3.1. Associacions olesanes a principis del segle XX

	Títols	Adreça	Quantitat de socis	Finalitat de l'Associació	Influència a la parròquia	Observacions
Socials i econòmiques	Sindicat Agrícola d'Olesa de Montserrat	C/ Beat Oriol	52	Fomentar l'interès agrícoles i morals dels socis	Regular	De fundació relativament recent; Al principi de la seva fundació era subjecte d'escarni i menyspreu per aquells que només valoren positivament a les societats polítiques, però actualment és respectada i valorada
Piadoses	Congregació de Nostra Sra. Dels Dolors.		300	Fomentar la devoció a la Verge dels Dolors	Important	Molt antiga
	Apostolat de l'Oració		500	Devoció del Sagrat Cor de Jesús	Important	Molt antiga
	Arxiconfraria de les Filles de Maria		400	Devoció a la Immaculada Concepció	Important	Molt antiga
	Confraria de Nostra Senyora del Roser		200	Fomentar la devoció al Roser	Important	Molt antiga
Polítiques	Cercle Tradicionalista	C/ Beat Oriol	70	Oci i foment de la política tradicionalista	Més que Regular	Els socis compleixen amb les obligacions religioses i públicament és considerada una Societat Catòlica, i com a tal s'ha mostrat sempre
	Agrupació Autonomista	C/ Ampla	60	Oci i política	Nul·la	Malgrat haver-hi socis catòlics, no és considerada com a tal
	Cercle Instructiu i Recreatiu Federal	C/ Alfons Sala	200	Oci i política	Massa, desgraciadament	Influeix des de fa molt temps en el govern municipal
	Fraternitat Republicana (Casa del Poble)	C/ Alfons Sala	100	Oci i política	Bastant	Són ideològicament la pitjor, i en fets, el dia que puguin, partidaris de Ferrer i Lerroux

Font: ADB, Sèrie Parròquies, Olesa de Montserrat.

Una altra activitat cultural destacable d'Olesa és la constància de diversos mestres de minyons en els llibres sacramentals des de principis del segle XVII i que en el decurs dels anys aquests impartien la docència en institucions escolars com es recull a la declaració de J. Boada per al qüestionari de Francisco de Zamora de finals del segle XVIII, on s'especifica que el mestre té l'obligació d'ensenyar a llegir, escriure, gramàtica i doctrina gratuïtament a tots els vilatans, però “no és dable que un sol mestre pugui complir”, la qual cosa justificava, segons la resposta de J. Boada, que molts minyons havien de deixar l'escola [Gual i Millàs, 2002; Hernández, 2000]. La referida exposició de P. Madoz (1848) també esmenta l'escola d'instrucció primària, dotada amb

³⁶ ADB, Sèrie parròquies, Olesa de Montserrat, Capsa 544-1, lligall 37.

Aquest lligall està datat, erròniament, en l'any 1818 i es coneix com “Cens de la parròquia de 4.000 ànimes i d'Acció Catòlica”. Òbviament, la menció al col·legi de les escolàpies creat a mitjan segle XIX, al republicà Alejandro Lerroux (1864-1949), al pedagog i anarquista Francesc Ferrer (1854-1904), al Sindicat Agrícola (1910) i, entre altres referències, la xifra d'habitants esmentada, ens suggereixen que la datació d'aquest document s'hagi d'enrederir a inicis del segle XX.

4.500 rals i amb l'assistència de noranta-cinc alumnes. I també s'han documentat les escoles municipals, religioses i laiques de la segona meitat del segle XIX i inicis del segle XX [Cobos, 1995; Millàs, 2004], que segons una estadística parroquial, reproduïda en el quadre 3.2., comptava amb sis centres educatius que aplegaven a mig miler d'alumnes³⁷.

Quadre 3.2. Cens escolar de la demarcació Parroquial d'Olesa de Montserrat

Titul	Alumnat	Horari	Adreça	Caràcter	Nombre d'alumnes	Ideologia del professorat	Són religioses o seglars?	De pagament, gratuïtes, municipals	Compleixen els deures religiosos	Tipologia dels textos
Municipal	Nens	Diürn i nocturn		Religiosa	80	Religiosos	Seglar	Pagament	Si	Religiosos
Municipal	Pàrvuls	Diürn		Religiosa	30	Religiosos	Seglar	Pagament	Si	Religiosos
Particular	Nens i adults	Diürn i nocturn	Pl. de la Cendra	Religiosa	60	Religiosos	Seglar	Pagament	Si	Religiosos
Particular	Nens i adults	Diürn i nocturn	Carretera	Religiosa	90	Indiferents	Seglar	Pagament	Si	Religiosos
Municipal	Nenes i pàrvuls	Diürn i nocturn	C/ de les Monges	Religiosa	200	Religiosos	Religioses	Pagament	Si	Religiosos
Particular	Nenes	Diürn i nocturn	C/ Alfons Sala	Religiosa	100	Religiosos	Religioses	Pagament	Si	Religiosos

Font: ADB, Sèrie Parròquies, Olesa de Montserrat.

I finalment, voldríem fer esment d'uns fets distintius dels olesans i les olesanes que, malauradament, s'estan perdent. En primer lloc, el més esmentat de la lletra «o» amb un so nasal³⁸:

“A causa de l'orografia tan accidentada del seu terme municipal, Olesa, durant segles, va romandre molt aïllada. Fins a l'any 1862, per a anar a qualsevol dels pobles veïns, s'havia de passar per camins molt dolents i, a vegades, perillosos.

Aquest isolament d'Olesa va donar lloc a una curiositat fonètica: els olesans de naixença pronuncien la «o» amb un so nasal, detall que no es produeix en cap més dels pobles de les comarques veïnes”.

Però no deixen de ser també localismes olesans el fet de pronunciar algunes paraules acabades en la consonant «r» amb el dígraf «rt» dels mots Òscar o calamar, per exemple; o el fet d'afegir la consonant «t» en algunes paraules acabades en sons vocàlics, com la paraula «mapa» convertida en «màpat».

3.2. El marc demogràfic

En el present apartat d'aquest capítol, com ja hem dit abans, seguint els passos d'À. Torrents (1993), F. Muñoz (1990), C. Ros (2003) i, entre altres, de V. Gual (1988b i 1993a) analitzarem els comportaments demogràfics a partir de les dades aportades per les sèries temporals fornides en els registres parroquials i llibres d'instrucció, atès que permeten observar el creixement de la població, fruit en part d'un balanç natural favorable i en part per la immigració atreta pel dinamisme d'aquesta població, en el decurs dels tres-cents cinquanta anys d'estudi on es constata però una pèrdua de població a mitjan segle XIX. Tanmateix, aprofundirem en el context demogràfic de la població a través de les dades aportades pels censos, padrons, fogatges i altres recomptes nominals per tal d'estudiar, d'una banda, la dinàmica de la població i, d'altra banda, l'estructura de la població. Per aquesta raó, estructurarem aquest apartat en tres àmbits: el nombre d'habitants, la dinàmica natural i l'estructura de la població.

3.2.1. El nombre d'habitants

Aquesta documentació ha permès a demògrafs i a historiadors, com J. Iglésies (1958, 1959a, 1967d...), J. Nadal (1956, 1961a i 1961b, 1978a i 1978b...), P. Vilar

³⁷ ADB, Sèrie parròquies, Olesa de Montserrat, Capsa 544-1, lligall 37.

³⁸ Paulo (1995:276-277).

(1986), R. Nicolau (1990) o A. Cabré (1999), entre d'altres, elaborar hipòtesis sobre l'evolució de la població per al conjunt del Principat. És, en aquest context, que es pretén comparar els resultats que hom obté per a Catalunya amb els que s'aconsegueixen a Olesa, observant les divergències o les similituds i contrastant els recomptes preestadístics³⁹ i estadístics⁴⁰ —tant aquells que són generals arreu del país com els pròpiament locals—.

Per tal de poder copsar aquest tarannà s'ha plantejat com a objectiu principal esbrinar quantitativa i estructuralment quanta població hi ha Olesa per poder copsar, d'una banda, el seu creixement i, d'altra banda, llurs característiques des de finals del segle XVI fins a l'adveniment de la II República espanyola. Per assolir aquest objectiu, a nivell macro, s'utilitzaran les dades fornides pels censos, els padrons municipals i altres recomptes de població. En canvi, a nivell micro recorrerem als fets vitals observats a través dels sacramentaris i llibres d'instrucció. Òbviament, comparar el comportament de la població d'Olesa amb els d'altres indrets del país serà un altre objectiu d'aquest apartat.

³⁹ Cal recordar, tal com s'ha comentat al capítol 2, que disposem de dades dels fogatges de 1497, 1515 i 1553 expressats en focs; la descripció d'Aparici del 1708 amb el nombre de cases; la numeració de 1716, el *vezindario* de Pedrajas de 1717, la relació general de 1718 i el cens de 1719 que imputen a Olesa 923 habitants; els capbreus de 1543, 1548 i 1656-1662; els cadastres de 1716, 1725, 1746, 1756, 1759, 1768, 1769 i 1788 que ens donen la relació de declarants; els llistats nominatius dels consells municipals de 1589, 1612 i 1643 amb els olesans amb drets a participar en la política de la universitat; el *Memorial...* de 1717 amb 1.011 habitants; el *Vecindario...* de 1723; les respostes de Joan Boada al qüestionari de Zamora que imputa 480 cases i 1.800 ànimes de comunió; el lligall de 1810, la lleva de 1811 i el padró de 1818, aquests tres darrers incomplets; l'opuscle de Joan B. Galobardes de 1831 i la descripció de Pasqual Madoz amb dades de l'any 1842. Resumim en aquest quadre les referències locals i generals de les fonts consultades amb la intenció d'abreujar els peus dels quadres i gràfics següents.

Fonts preestadístiques

Anys	Font	Referència
1497	Fogatge	ACA, RP, A-403
1515	Fogatge	ACA, RP, A-401
1543	Capbreu	ACA, Monacals, 1551
1548	Capbreu	ACA, Notarials, Igualada, 990, AMOM, Capbreu (1548), 2 vols.
1553	Fogatge	ACA, RP, 2598 i 2599
1589	Actes del Consell	AMOM, Capsa 72, Actes. Anys: 1588-1590, 1590-1611 i 1613-1636.
1612	Actes del Consell	AMOM, Capsa 72, Actes. Anys: 1588-1590, 1590-1611 i 1613-1636.
1643	Actes del Consell	AMOM, Capsa 73, Actes. Anys: 1643-1654 i 1656-1665.
1662	Capbreu	AMOM, Capbreu (1656-1662), 3 vols.; ACA, Notarials, Llobregat, 320
1708	Recompte	Josep Iglésies (1974). <i>Estadístiques de població...</i>
1716	Recompte	Josep Iglésies (1974). <i>Estadístiques de població...</i>
1716	Cadastre	AMOM, Capsa A65, Cadastres
1717	Memorial	Josep Iglésies (1974). <i>Estadístiques de població...</i>
1718	Relació	Pierre Villar (1986). <i>Catalunya dins l'Espanya moderna...</i>
1723	<i>Vecindario</i>	AMOM, Capsa A58.
1725	Cadastre	AMOM, Capsa A65, Cadastres
1746	Cadastre	AMOM, Capsa A66, Cadastres
1756	Cadastre	AMOM, Capsa A66, Cadastres
1759	Cadastre	AMOM, Capsa A66, Cadastres
1768	Cadastre	AMOM, Capsa A66, Cadastres
1769	Cadastre	AMOM, Capsa A66, Cadastres
1787	Cens	INE, Microfilm E-5-1787.1. Instituto Nacional de Estadística. Censo de 1787, Floriblanca, vol. 5
1788	Cadastre	AMOM, Capsa A66, Cadastres
1789	Qüestionari	Àngel M. Hernández (2000). <i>Olesa al final del segle XVIII...</i>
1818	Padró	AMOM, Capsa A58.
1830	Manual	Joan B. Galobardes (1831). <i>Catalunya en la mano.</i>
1842	Descripció	Pascual Madoz (1985). <i>Artículos sobre el Principat de Catalunya...</i>

Font: Elaboració pròpia.

⁴⁰ En aquest sentit observarem l'evolució olesana amb les dades consignades en els censos de població de 1857, 1860, 1877, 1897, 1900, 1910, 1920 i 1930 —vegeu en els quadres 3.7. i 3.8. els nombres d'habitants corresponents—; els padrons de 1860, 1872, 1875, 1910, 1915, 1920, 1924 i 1930 i fulls resum de diversos padrons municipals.

D'aquesta manera, hem estructurat aquest apartat en tres blocs. En primer lloc, presentarem el volum d'habitants; és a dir, els *stocks* de població mitjançant les fonts d'abast general i local. En segon lloc, la dinàmica natural de la població al llarg dels segles que abasta aquesta recerca; és a dir, l'evolució demogràfica segons els fets vitals en diferents moments de la seva història. I en tercer lloc, analitzarem l'estructura de la població a partir d'aquestes fonts per copsar els canvis i l'evolució de la població.

3.2.1.1. El volum d'habitants

Quantificar la població sempre ha estat una necessitat⁴¹ i, així, al filòsof francès J. Bodin (1529-1596) se li atribueix la frase “Il n'est de richesses que d'hommes” —no hi ha més riqueses que els homes—. Però també cal conèixer la dinàmica d'aquesta, atès que és conseqüència de llur capacitat de supervivència i de reproduir-se i fruit d'una voluntat de desplaçar-se i unir-se [Vinuesa i altres, 1997:15]. En aquest apartat estudiarem l'evolució de la població a partir de les dades d'estat o *stock* que s'obtenen a nivell macro a partir dels recomptes de població: censos, padrons...

L'evolució de la població d'Olesa fins a l'any 1930 és, en línies generals, molt positiva, però, els ritmes i la intensitat d'aquesta tendència favorable no han estat uniformes al llarg dels segles, degut, entre altres raons, a les crisis de mortalitat i a la mobilitat de la població⁴². Tanmateix, l'evolució de la població es podria avaluar a partir de la primera dada de població nominal de què disposem, el *Memorial* de 1717, tot i que les dades que ens dona poden pecar per defecte, segons s'ha pogut demostrar en l'avaluació realitzada en el capítol anterior. Això no obstant, volem començar a interpretar llur evolució amb dades anteriors, a les quals, però, no se les poden atorgar totes les garanties necessàries per extreure'n indicadors demogràfics vàlids atès que són fonts que ens recullen únicament els caps de casa, presenten clares omissions i, entre altres aspectes, impliquen l'aplicació d'un coeficient de conversió⁴³.

S'ha demostrat que després de la crisi baix medieval que afectà el país, s'inicià un període de redreçament demogràfic en el conjunt del país [Nadal, 1956; Vilar, 1986...]. Però aquest redreçament alterna moments d'expansió i d'estancament⁴⁴, essent els períodes més crítics la pandèmia de pesta a mitjan segle XVII amb unes pèrdues que oscil·len entre el 15% i el 20% [Nadal, 1975a; Castells, 1987; Muñoz, 1990...] i

⁴¹ Pel que fa a aquest tema, Livi-Bacci afirma que “el origen de la idea de censo, o de la contabilizació de la població, es seguramente tan antiguo como la vida en sociedad y todas las grandes civilizaciones antiguas han dejado huellas de operaciones más o menos perfeccionadas de recuentos” [Livi-Bacci, 1993:17].

⁴² Per a més informació podeu consultar la monografia històrica d'Olesa de Montserrat en època dels Àustria [Gual i Millàs, 2002:35-207]; el capítol 1 de l'estudi econòmic del Llobregat montserratí [Cobos, 2006:21-50] i els fonaments demogràfics i econòmics durant el segle XIX [Cobos, 1994:15-54].

⁴³ Respecte això, vegeu la nota 76 del capítol 2.

⁴⁴ En aquest sentit, vegeu Muñoz (1990:40).

És més, Muñoz estableix tres trets característics de les comarques catalanes segons el moment en el qual varen assolir el seu màxim nombre d'habitants censats: a totes les comarques el creixement és continuat fins al 1860, però amb ritmes de creixement diferents —un increment més intens entre 1553 i 1717 a la Catalunya central, el Garraf, el Baix Llobregat i el Baix Penedès; mentre que entre 1717 i 1787 són les comarques meridionals i les de ponent les més dinàmiques; des de 1787 a 1857 les comarques de l'Anoia, Alt Penedès, Baix Llobregat, Barcelonès i Vallès Occidental augmenten per damunt de la mitjana—; a partir de 1860, el quadrant nord-oest del Principat, la zona central i el prelitoral inicien un procés de despoblament irreversible i, per contra, nou comarques —Baix Llobregat, Barcelonès, Vallès Oriental, Baix Empordà, Baix Ebre, Montsià, Bages, Garrigues i Segrià— creixen [Muñoz, 1990:42].

principis del segle XIX a redós de la Guerra del Francès, amb una pèrdua de població al voltant d'un 8% [Nadal, 1965a; Muñoz, 1990; Millàs, 2011...].

Malgrat la manca de fonts prou fiables per al període preestadístic, es pot afirmar que Olesa va tenir un important creixement demogràfic? No hi ha dubtes que els ritmes de creixement de la població catalana i de la població mundial han estat comparables a llarg termini i, fins i tot, ha quedat demostrat que el pes de Catalunya dins d'Espanya i dins d'Europa anava creixent, tot i la davallada *catalana* en el segon quinquenni dels anys vint del segle XX [Cabrè, 1999:157-161]. En aquesta línia, s'ha afirmat que la població de Catalunya va créixer a un ritme molt més ràpid que les altres comunitats de l'Estat; un creixement tan intents com el d'Anglaterra i Gal·les durant el segle XVIII i la primera meitat del XIX; en canvi, presenta un creixement feble com la França de la segona meitat del XIX [Nicolau, 1990:21]. Aleshores, el creixement de la població d'Olesa, és comparable al d'altres poblacions catalanes? És similar al cas català?

Quadre 3.3. Evolució de la població d'Olesa segons les fonts *oficiosos* (1497-1719)

Any	Focs o cases	Persones (coef. 5)	TCAA ‰
1497	66	330	
1515	73	365	5,62
1553	89	445	5,23
1708	211	1.055	5,58
1716	240	1.200	16,23
1719	254	1.270	19,08

Font: ACA, Iglésies (1974a, 1991), Vilar (1987). Elaboració pròpia⁴⁵.

El quadre 3.3. reproduïx les dades de la població a partir dels fogatges d'abast general, segons el nombre de focs, des de 1497 a 1719, aplicant-ne el coeficient 5. L'anàlisi dels resultats permet comprovar, pel que fa als recomptes generals o *oficiosos*, que la població presentaria una TCAA d'un 6,09‰, entre 1497 i 1719; però segons les dades aquest creixement no és gaire regular, atès que hi ha una important acceleració d'aquest en plena conjuntura bèl·lica. Això no obstant, aquesta dada suposa que el nombre de focs passa de 66, a finals del segle XV, als 254 focs, a començaments del segle XVIII. En canvi, entre els fogatges de 1515 i 1553, el creixement absolut és 5,23‰ i entre 1553 i 1708, del 5,58‰. El creixement de Catalunya entre 1515 i 1553 va ser de l'ordre del 3,04‰, o el que és el mateix un augment en xifres absolutes de 7.284 focs, i entre 1553 i 1717, del 2,65‰, augmentant el país en 36.416 llars en xifres absolutes⁴⁶, és clarament inferior al creixement observat a Olesa. La taxa de creixement acumulatiu anual del 6,09‰, des de 1497 a 1719, suposa que la població estimada augmentaria de 330 habitants a 1.270 habitants. Aquesta taxa de creixement doblaria l'expressada per al conjunt de la comarca i seria similar a l'enregistrada a Esparreguera [Gual i Millàs, 1999 i 2002], amb la qual cosa s'autentifica l'apreciació que les poblacions localitzades al nord del Baix Llobregat creixen de manera més intensa que la resta perquè gaudeixen d'una privilegiada situació, a peus de Montserrat, i disposen d'importants centres paraires i

⁴⁵ Vegeu nota 2 d'aquest capítol.

Per a realitzar els càlculs de la taxa de creixement que implica el coneixement de la població inicial i la final d'un cert període de temps hem optat per la taxa de creixement compost anual acumulat (TCAA). Cal fer notar que s'han afegit els 14 focs de Viladecavalls a les 240 cases que consten en el cens de 1719; s'han esmenat errors puntuals respecte estudis anteriors [Gual i Millàs, 2002:189]: i, en canvi, hem menystingut les dades dels anys 1717 i 1718, considerant que recullen un nombre menor o igual de cases que les que apareixen en el recompte de 1716.

⁴⁶ Nadal sosté que en el decurs de 164 anys, entre 1553 i 1717, el nombre de llars catalanes va augmentar en 36.416 llars, en xifres absolutes, i en un 54%, en xifres relatives [Nadal, 1956].

teixidors, amb una activitat preindustrial i comercial significativa [Muset, 1987 i 1989; Codina, 1995a; Gual i Millàs, 2002; Cobos, 1994 i 2006]. És més, la TCAA entre 1553 i 1718 olesana és gairebé el triple que la del conjunt del país i clarament superior a la calculada per al conjunt de la comarca⁴⁷.

Aquest quadre 3.3. el volem complementar amb el quadre 3.4., el qual recull les dades de població, també dels recomptes d'abast general, però segons el nombre de persones entre la relació de 1717-1718, que atribueix a Olesa 990 habitants⁴⁸ —segons els recomptes oficials— i 1.011 habitants —segons els recomptes locals—; el recompte local de 1723, que registra 648 homes⁴⁹, i el cens de Floridablanca, que atorga a Olesa 2.454 habitants. El creixement compost anual acumulat del 13,24‰ significaria que la població olesana s'hauria doblat el 1769-1770; en canvi, si aquest creixement es calcula amb les dades dels recomptes locals, la població s'hauria doblat un parell d'anys més tard, és a dir, l'any 1771-1772⁵⁰. Així, la TCAA per al període 1718-1787, segons els recomptes locals, seria del 10,16‰; però entre 1718-1723, el creixement és considerable: un 49,13‰.

Quadre 3.4. Evolució del nombre d'habitants a Olesa al segle XVIII

Any	Recomptes oficials		Recomptes locals	
	Persones	TCAA ‰	Persones	TCAA ‰
1718	990		1.011	
1723			1.285	49,13
1787	2.454	13,24	2.454	10,16

Fonts: Idescat i CED; INE i AHMOM. Elaboració pròpia⁵¹.

És versemblant aquest augment en només cinc anys? Evidentment, seguint el que s'ha demostrat en altres estudis i els comentaris expressats en el capítol 2, creiem que aquestes dades són poc fiables. Així, la població estimada per F.X. Gual i C. Millàs (2002) el 1718 seria de 1.715 habitants a partir de les taxes de natalitat. Tanmateix, en un estudi a nivell comarcal, J. Codina (1995a:114) ha estimat la població d'Olesa en el 1718 en 1.545 habitants aplicant la taxa bruta de natalitat del 50‰. Ambdós càlculs els considerem elevats. En canvi, J.M. Cobos (2006:34) ha incrementat el cens de Campoflorido en un 20%, seguint l'estàndard general, calculant una població de 1.118 habitants; un càlcul que nosaltres considerem insuficient o, potser, erroni perquè l'aplica a un recompte a bastament demostrat poc fiable. Emperò, si acceptem aquest increment del 20% a l'alça en el recompte local de 1718 obtenim una població de 1.213 habitants,

⁴⁷ Respecte això, vegeu el quadre 3.7. on resta present que la població de Catalunya es duplica entre 1718 i 1787 i segueix creixent al llarg de la primera meitat del segle XIX [Sancho i Ros, 1998:91], mentre que la d'Olesa, que també es duplica al llarg del XVIII, decreix entre 1787 i 1830, entre altres raons per l'impacte de les crisis de mortalitat de 1793-1812 [Millàs, 2011].

⁴⁸ Dels quals 923 són d'Olesa i 67 corresponen a Viladecavalls.

⁴⁹ Donat que el cens de Floridablanca dona estructura de la població segons el sexes, imputant el mateix percentatge hem calculat el possible nombre de dones que hi hauria d'haver a Olesa. És a dir, si el percentatge d'homes segons el cens de 1787 és del 50,41% i el de dones és del 49,59%; aleshores, aplicant aquests valors relatius als 648 homes del *Vecindario* de 1723, obtenim una població femenina de 637 persones, amb la qual cosa la població total hauria de ser de 1.285 habitants.

⁵⁰ Càlculs realitzats aplicant la fórmula exposada per Livi-Bacci:

$$2 = e^{rt}$$

Mitjançant aquesta equació sabrem quant trigarà la població en doblar llur població si la taxa de creixement és constant [Livi-Bacci, 1993:39].

⁵¹ Vegeu nota 39 d'aquest capítol.

Cal, potser, observar que la dada del nombre de persones del cens de 1787 és la mateixa. Així, volem dir que hem volgut presentar en aquest quadre la diferència de creixement observat si es té en compte una o altra dada, l'oficial i la de la font local, perquè el creixement disminueix, gairebé, en cinquanta dècimes.

una xifra, potser, més versemblant. D'aquesta manera, l'important creixement observat entre 1718 i 1723 s'atenuaria força: del 49,13‰ passaria a ser de l'11,60‰. És més, amb les dades dels recomptes de 1718 augmentades en un 20%, les TCAA baixen entre 1718 i 1787 al 10,46‰ per als recomptes oficials creixement més acceptable i que palesa, amb tot, un important augment de població al llarg del XVIII.

Quadre 3.5. Evolució del nombre d'habitants a Olesa al segle XVIII incrementant el 20% el cens de 1718

Any	Recomptes oficials		Recomptes locals	
	Persones	TCAA ‰	Persones	TCAA ‰
1718	1.197		1.213	
1723			1.285	11,60
1787	2.454	10,46	2.454	10,16

Fonts: Idescat i CED; INE i AHMOM. Elaboració pròpia⁵².

Aquest important creixement al llarg del segle XVIII, és possible? Els especialistes han qüestionat aquest important augment de la població al conjunt del país ja sigui per la validesa de les fonts o pels càlculs que se'n deriven [Vilar, 1986; Nadal, 1982...]. Això no obstant, P. Vilar ha afirmat que la població de Catalunya va passar de 406.274 habitants el 1718 a 899.532 habitants el 1787, o sigui amb un creixement del 121%; però aquest creixement és encara més destacat al Baix Llobregat, on es donen creixements del 500%, 600% i 700% [Vilar, 1968:III, 91]. Per la seva banda, J. Nadal, ha afirmat que entre 1717 i 1787 a Catalunya hi ha un creixement anual mitjà del 0,82%, passant dels 508.000 habitants als 899.531 habitants [Nadal, 1982, quadre 4]. Tal com podem veure, doncs, les xifres amb què treballaven aquests dos historiadors no coincideixen⁵³. És més, les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya i el Centre d'Estudis Demogràfics atribueixen a Catalunya 402.531 habitants per a l'any 1717 i 829.615 habitants, l'any 1787, el que representaria una TCAA d'11,21‰. Aquest creixement català no és gaire llunyà al 13,24‰ observat a Olesa segons els recomptes oficials. I encara ho seria menys si es compara amb el creixement observat segons els registres locals, un 12,75, tot i que, disminueix al 8,81‰ si es calcula entre 1723 i 1787. En canvi, ens sembla excessiu el creixement observat segons els recomptes locals, entre 1718 i 1723 —un 67,27‰—, per exemple. J. Benavente (1990:70) ha afirmat que la causa principal i “gairebé única” del creixement demogràfic de Catalunya durant el

⁵² Vegeu nota 39 d'aquest capítol.

Recordem que Codina atribueix a Olesa 1.545 habitants el 1718 [Codina, 1995a:114]; Muset hi atribueix 1.108 habitants [Muset, 1995a:185] i Cobos, 1.118 habitants [Cobos, 2006:34].

⁵³ Així, no és estrany que les crítiques a Vilar i a les pròpies fonts no triguessin a arribar. Nadal, emprant sèries parroquials dedueix una natalitat excessivament alta per a Catalunya si el recompte de 1718 era fiable [Nadal, 1961a]; Livi-Bacci afirmà que si es donava per bona l'estructura per edats del cens de 1787, el creixement de l'1% anual era del tot impossible i s'hauria de situar al voltant del 0,42% [Livi-Bacci, 1978a]; Bustelo, seguint aquesta línia, sosté que el creixement s'hauria de situar entre el 0,5% i 0,7% [Bustelo, 1972]; Feliu, ha demostrat les ocultacions a les terres de Lleida en el cens de 1717 en comparar les dades del cadastre i els capbreus amb aquest cens [Feliu, 1983]; altres, a partir de les taxes de natalitat i de mortalitat han demostrat les ocultacions dels recomptes [Recaño, 1986a; Benavente, 1990; Simon, 1992a; Torrents, 1993; Musset, 1995a i 1997a...] o, fins i tot, la sobreestimació de la població del cens de 1787 [Benavente (1990)]; Simon (1992a), Grau i López (1988) o Moreno, Ejido i Pérez (1988) han posat en dubte l'absoluta fiabilitat del cens de Floridablanca; i, entre altres, Ferrer, recentment, ha afirmat que el recompte general de 1718, donat per bo per Vilar, s'havia elaborat a partir del cadastre de 1716 amb nombre de cases i al qual se li van imputar els habitants en un document de 1718, mentre que el cens de Floridablanca, realitzat passant casa per casa i amb resums poble per poble, sembla més acurat i ben fet, tot i les llacunes de la Vall d'Aran, Tortosa i Barcelona [Ferrer, 2007c:18]. Recordem el que s'ha dit al capítol 2.

segle XVIII i la primera meitat del XIX és l'augment de la fecunditat. En canvi, J. Codina (1995a:111-115), accepta un important creixement natural fruit d'una alta taxa de natalitat, al votant del 50‰, que porta a copsar una taxa de creixement anual del 0,96‰ entre 1718 i 1787, afavorit també per l'arribada d'una població sobrevinguda o forastera d'origen.

Quadre 3.6. Dades de població olesana segons les fonts locals

Recomptes	Focs, capbreuants, declarants...	Previsió de persones (coef. 5)	TCAA ‰
1543	87	435	
1548	128	640	80,28
1589	140	700	2,19
1612	145	725	1,53
1643	156	780	2,36
1662	277	1.385	30,68
1716	391	1.955	6,40
1725	291	1.455	-32,29
1738	318	1.590	6,85
1746	361	1.805	15,98
1756	369	1.845	2,19
1759	404	2.020	30,67
1768	489	2.445	21,44
1769	538	2.690	100,20
1788	372	1.860	-19,23
1789	420	2.100	129,03
1818	481	2.405	8,60

Font: AHMOM. Elaboració pròpia⁵⁴.

L'anàlisi dels recomptes locals des de 1543 a 1818, quadre 3.6., palesa que la població té unes TCAA força heterogènies⁵⁵. Aquesta diversitat és fruit de les pròpies fonts, però també de possibles errors en les declaracions [Gual i Millàs, 2002]. Així, se'ns fa molt difícil acceptar que en només tres anys s'incrementi en 35 casos el nombre de declarants —cadastres de 1756 i 1759— o que en només un any l'increment sigui de 49 declarants, equivalent a una TCAA del 100,2‰ —cadastres de 1768 i 1769—. Tampoc, veiem justificat l'augment de 41 persones que fan la capbreuació —capbreuants— entre 1543 i 1548 o la disminució del nombre de 100 declarants entre els cadastres de 1716 i 1726 i, molt menys, les dades contradictòries del cadastre de 1788 respecte el cens de 1787 i les respostes al qüestionari de Zamora. Tot plegat, i tal com hem demostrat amb els càlculs de les taxes de natalitat i de mortalitat per als recomptes i censos de principis del XVIII i amb l'augment d'un 20% de la població proposada en el cens de Campoflorido les dades dels recomptes oficials i locals són força més correctes que els que palesen les dades de població calculades segons els cadastres, capbreus o altres fonts locals.

Així, les TCAA calculades a partir del nombre de declarants, capbreuants o de focs anotats en les fonts locals s'haurien de menystenir, ja sigui perquè es tracta de fonts clarament fiscals que contenen duplicitats i/o omissions; o bé, perquè no podem comparar i observar l'evolució emprant una documentació tant diferent. És més, si les dades d'aquest quadre fossin correctes hauríem de suggerir, d'una banda, que es dona un

⁵⁴ Vegeu nota 39 d'aquest capítol.

Es pot observar en aquests càlculs que s'han esmenat errors comesos amb anterioritat [Gual i Millàs, 2002:189]. Uns resultats i càlculs que han estat comentats i criticats constructivament per Cobos (2006:35-38).

⁵⁵ Hom ha cregut necessari optar per no barrejar les dades que subministren les fonts generals i les fonts municipals, per la diferent naturalesa d'ambdues.

important increment de població des de mitjan segle XVII fins als inicis del XVIII⁵⁶, només explicable per una notable arribada d'immigrants o bé per un creixement vegetatiu considerable; i, d'altra banda, que el creixement del segle XVIII seria molt minso, entre 1716 i 1818 només s'incrementa un 2,03‰, en un segle d'expansió demogràfica, clarament i a bastament demostrada. És més, per al període de 1543 a 1716 s'observa una taxa de creixement compost anual acumulat del 8,7‰ i un increment poblacional estimat de 1.520 habitants, superior al valor obtingut en els fogatges i recomptes oficials. L'anàlisi més detallada del *Vecindario* de 1723 i el Cens de Floridablanca permet contrastar la població masculina d'Olesa i ens ha servit per demostrar les ocultacions i omissions dels recomptes de principis del XVIII, amb la qual cosa seria convenient, almenys a Olesa, incrementar la població del cens de Campoflorido en un 20%. De la mateixa manera, els càlculs de població a partir dels capbreus, cadastres i altres recomptes locals consultats palesen uns contrastos fruit d'omissions i dobles i triples repeticions que ens havien portat a errors de càlcul i xifrar un volum poblacional d'Olesa, potser massa elevat amb uns percentatges de creixement absolut del 349% per al període 1543-1716 o del 218% per al període 1543-1656/62 [Gual i Millàs, 2002:190-191], que demostren la poca fiabilitat d'aquestes fonts per a copsar el creixement demogràfic.

Quadre 3.7. Població comparada de Catalunya, el Baix Llobregat i Olesa de Montserrat (1553-1930)

Any	Catalunya			Baix Llobregat			Olesa		
	Població	TCAA ‰	Densitat	Població	TCAA ‰	Densitat	Població	TCAA‰	Densitat
1553*	269.308		5,80	4.600		9,46	445		26,81
1718	402.417	2,45	12,53	9.056	4,14	18,65	1.213	6,09	73,07
1787	878.031	11,21	27,34	23.048	13,43	47,45	2.454	10,26	147,83
1830	961.426	2,11	29,94	22.610	-0,45	46,55	2.395	-0,57	144,28
1842	1.071.219	9,05	33,36	30.285	24,65	62,35	2.756	11,77	166,02
1860	1.673.823	25,11	52,12	40.860	16,78	84,13	3.179	7,96	191,51
1877	1.752.093	2,69	54,56	42.952	2,94	88,43	2.742	-8,66	165,18
1887	1.842.477	5,04	57,37	46.228	7,38	95,18	3.235	16,67	194,88
1900	1.966.556	5,03	61,24	48.349	3,46	99,54	3.554	7,26	214,10
1910	2.084.896	5,86	64,92	52.122	7,54	107,31	3.781	6,21	227,77
1920	2.344.910	11,82	73,02	58.561	11,72	120,57	4.003	5,72	241,14
1930	2.791.474	17,59	86,93	84.113	36,87	173,18	5.621	34,53	338,61

Nota: * S'ha aplicat el coeficient 5 respecte el nombre de focs consignats al fogatge de 1553.

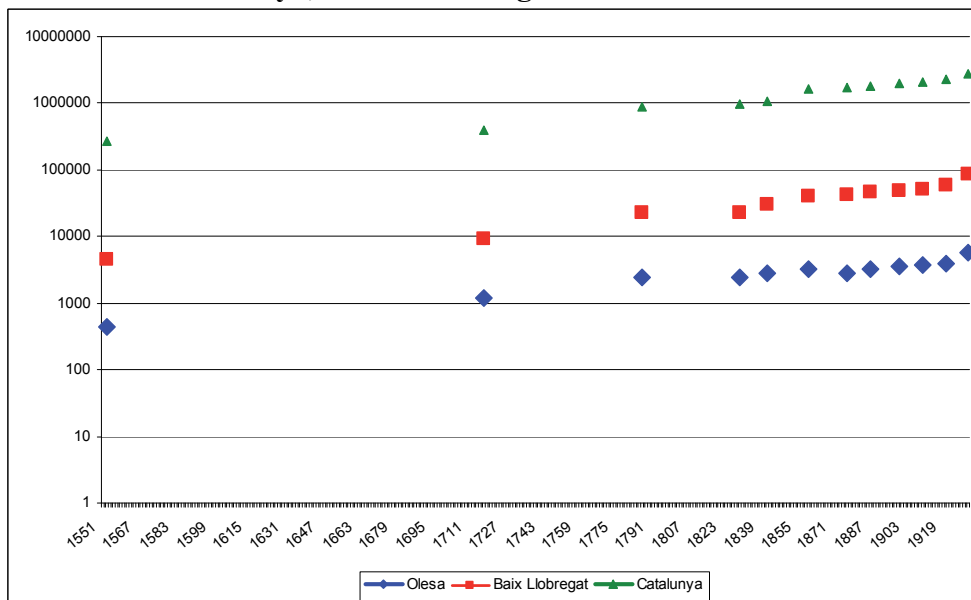
Font: Galobardes, J.B. (1831); Sancho, S. i Ros, C. (1998); Ros, C. (2003); Idescat; CED i INE. Elaboració pròpia.

Força diferent és el creixement observat entre 1787 i 1830 i entre 1830 i 1842, segons es dedueix del quadre 3.7. i del gràfic 3.2. —pàgina següent—. La població d'Olesa el 1830, segons les dades de J.B. Galobardes, era de 2.395 habitants, el que significa una pèrdua de 59 persones respecte la població consignada en el cens de Floridablanca o, dit d'una altra manera, un decreixement del 0,57‰; en canvi, entre 1830 i 1842, segons les xifres de P. Madoz, la població era de 2.756 habitants, superava la població del cens de 1787 en 302 persones i presentaria un creixement del 11,77‰ respecte els valors exposats per J.B. Galobardes. No és inversemblant pensar que la conjuntura bèl·lica en què es va veure Olesa durant la Guerra del Francès afectessin la població, però fins al punt de comportar una pèrdua del nombre d'habitants el 1830 i augmentar en 361 persones en només 12 anys? Les xifres de J.B. Galobardes són fiables? És versemblant la població atribuïda per P. Madoz? Si comparem la tendència olesana respecte a la comarca i al país en aquests anys, constatem que el creixement

⁵⁶ En el cas d'Esparreguera i en el decurs dels segles XVI i XVIII, mitjançant les dades locals, J.M. Cobos ha destacat dos moments claus en el creixement demogràfic d'aquesta població: durant la segona meitat del segle XVII i durant les dècades centrals del segle XVIII [Cobos, 2006:30].

nacional és només del 2,11‰ per al període 1787-1830 i del 9,05‰ per al període 1830-1842; en canvi, per al conjunt de la comarca la tendència és similar a la mostrada per la població d'Olesa: un decreixement, lleugerament menor, del 0,45‰ entre 1787 i 1830, i un augment, molt superior, del 24,65‰, entre 1830 i 1842.

Gràfic 3.2. Evolució comparada de les poblacions censades de Catalunya, el Baix Llobregat i Olesa de Montserrat

Font: Galobardes, J.B. (1831); Sancho, S. i Ros, C. (1998); Ros, C. (2003); Idescat; CED i INE. Elaboració pròpia.

Aquest reguitzell de dades preestadístiques i poc fiables, si es vol, s'apaivaga amb les dades d'època estadística⁵⁷, força més fiables i que presenten unes taxes de natalitat i mortalitat dins dels paràmetres comunament acceptats. Amb tot, la tendència d'aquestes dades posa de manifest l'evolució negativa de la població d'Olesa entre els censos de 1860 i 1877 amb una TCAA de -8,66%. Un decreixement que no es dona ni al conjunt de la comarca ni del país, on les taxes de creixement compost anual acumulat són del 2,94‰ i 2,69‰, respectivament, però que si s'observa, per exemple, a escala local al municipi de Sant Pere de Riudebitlles [Torrents, 1993]. Per què perd població Olesa en aquests anys? Aquesta qüestió ens ha suggerit tres possibles hipòtesis. En primer lloc, podria ser per la segregació de Sant Jaume de Viladecavalls, quadra agregada al nou municipi de Viladecavalls el 1849 [Baró, 1999], abans del cens de 1860 i Olesa havia augmentat llur població respecte els càlculs de Madoz, Galobardes o el cens de Floridablanca. En segon lloc, podria ser la causa d'aquesta pèrdua de població una crisi de mortalitat, cosa que no es manifesta pas en l'anàlisi dels d'òbits enregistrats a l'APOM. I en tercer lloc, haurem de pensar, doncs, en una possible emigració olesana entre 1860 i 1877, únic període intercensal amb davallada⁵⁸, tot i que, com veurem més endavant, hi ha altres moments en què Olesa esdevé un municipi emissor.

⁵⁷ Tot i que les dades de 1553, 1718, 1787, 1830 i 1842 no són dades pròpiament estadístiques, si que són fogatges, censos i dades de població comunament emprats per a estudiar el creixement demogràfic.

⁵⁸ Entre 1860 i 1877 tenim constància que 380 olesans van empadronar-se en altres municipis: Monistrol de Montserrat, Vacarisses, Sant Andreu de la Barca, Manresa, Abrera, Viladecavalls, Terrassa, Ullastrell, Sant Pere de Terrassa, Sant Sadurn d'Anoia, Collbató i Castellví de Rosanes.

L'anàlisi del quadre 3.7. i el gràfic 3.2. permet observar que des de 1877 fins a 1930 les corbes són força paral·leles, tot i que mostren un major creixement a Olesa i el Baix Llobregat, que no pas al conjunt de Catalunya⁵⁹. El gràfic logarítmic també plasma aquest dibuix fins al punt de presentar una lleugera pèrdua del pes específic d'Olesa a les acaballes del segle XIX respecte a l'evolució del conjunt de la comarca, però no respecte a Catalunya, ja que les TCAA recollides en el quadre 3.8., per al període 1860-1930, són del 8,17‰ per a la vila baixllobregatina; un 10,37‰ al Baix Llobregat i un 7,33‰ per al conjunt del país.

De la mateixa manera, tant al quadre 3.7. com al gràfic 3.2., s'intueix, per al període preestadístic, un major creixement a Olesa que en el conjunt del Baix Llobregat i en el del propi país entre el fogatge de 1553 i el cens de Floridablanca, quant la TCAA de la parròquia de la riba esquerra del Llobregat és del 7,32‰, mentre que per al conjunt de la comarca és del 6,91‰ i per a Catalunya, del 5,06‰. És a dir, tot i que les corbes són força similars, hi ha petites alteracions i divergències que possiblement tenen molt a veure amb una major o menor incidència dels corrents migratoris.

No ens voldriem quedar només amb una comparació respecte el total de la comarca i del país, sinó que volem comparar el creixement demogràfic olesà amb el d'altres poblacions del país. Així, hem elaborat el quadre 3.8. amb les dades de les poblacions de Sant Pere de Riudebitlles, la capital del Maresme, la vila d'Esparreguera i la capital de la comarca del Baix Llobregat. L'evolució de les TCAA palesa certes similituds en el creixement demogràfic d'aquestes poblacions.

Quadre 3.8. Evolució comparada de diferents municipis catalans

Any	St. Pere Riudebitlles		Mataró		Sant Feliu de Llob.		Esparreguera		Olesa	
	Població	TCAA ‰	Població	TCAA ‰	Població	TCAA ‰	Població	TCAA‰	Població	TCAA‰
1553*	200		948		230		625		445	
1718	320	2,85	5.918	11,16	316	1,93	1.134	3,62	1.213	6,09
1787	890	14,94	9.657	7,12	1.579	23,59	2.705	12,68	2.454	10,26
1830	1.209	7,15	12.577	6,16	1.154	-7,27	2.093	-5,95	2.395	-0,57
1842	1.311	6,77	13.010	2,82	1.820	38,70	2.647	19,76	2.756	11,77
1860	2.006	23,91	16.603	13,64	2.478	17,29	3.222	10,98	3.179	7,96
1877	1.602	-13,14	17.413	2,81	2.749	6,12	3.397	3,12	2.742	-8,66
1887	1.623	1,30	18.425	5,67	2.990	8,44	4.188	21,15	3.235	16,67
1900	1.614	-0,43	19.704	5,18	3.314	7,95	4.209	0,38	3.554	7,26
1910	1.622	0,49	19.918	1,08	3.852	15,16	4.533	7,44	3.781	6,21
1920	1.676	3,28	24.125	19,35	4.406	13,53	4.522	-0,24	4.003	5,72
1930	1.560	-7,15	28.034	15,13	6.343	37,11	5.203	14,13	5.621	34,53

Nota: * S'ha aplicat el coeficient 5 respecte el nombre de focs consignats al fogatge de 1553.

Fonts: INE, Idescat, CED, A. Torrents (1993); C. Ros (2003); J.B. Galobardes (1831). Elaboració pròpia.

En primer lloc, compararem el creixement demogràfic de la població de l'Alt Penedès amb la població que hom estudia. A Sant Pere de Riudebitlles l'empenta poblacional arrenca a principis del XVIII, just després de la Guerra de Successió, amb un creixement de l'ordre d'un 1,4% anual entre 1717 i 1787; al qual segueix un creixement més moderat entre el cens de Floridablanca i el cens de 1860 de l'ordre de l'1,1‰, quan s'assoleix el sostre poblacional de la població penedesenca, per donar pas a una davallada de la població, amb algunes oscil·lacions, justificades pel

⁵⁹ S. Sancho i C. Ros han destacat que els ritmes i la intensitat del creixement de la població catalana del darrer quart del set-cents i primera meitat del vuit-cents no foren uniformes al llarg de tota aquesta etapa i que a partir de 1860 i fins a 1910, les taxes de creixement de la població minven considerablement, del 8,8‰ a un 5‰ per recuperar-se intensament entre 1910 i 1930 [Sancho i Ros, 1998:92-93].

desenvolupament industrial de Barcelona i la seva àrea d'influència, la inseguretat generada per les guerres carlines i les dificultats en el conreu de la vinya per l'oïdi o malura vella [Torrents, 1993:103-105]. Aquesta tendència és clarament inferior a l'observada a Olesa, tot i que hi ha algunes similituds en manifestar ambdues poblacions un creixement des de 1553 a 1787 —6,40‰ a Sant Pere de Riudebitlles i 7,32‰ a Olesa— i del 1787 a 1860 —11,19‰ a la parròquia penedesenca i només d'un 3,55‰ a la baixllobregatina—, perquè des de 1860 en endavant la població de Sant Pere comença a perdre habitants mentre que Olesa, tot i seguir inicialment amb la mateixa tendència, entre 1877 i 1887 la canvia fins assolir el seu màxim poblacional el 1930⁶⁰.

Segons C. Ros (2003), Mataró, entre els anys 1553 i 1787, gaudí d'un important creixement compost anual acumulatiu del 9,97‰, un creixement superior a l'olesà per al mateix període; seguí incrementant-se a un ritme lleugerament inferior entre 1787 i 1860, doblant el creixement d'Olesa, i entre 1860 i 1900, també amb una TCAA superior a la de la parròquia del Baix Llobregat —4,29‰ a la població del Maresme i un 2,79‰ a la vila del Baix Llobregat—; en canvi, tot i que ambdues poblacions segueixen creixent entre 1900 i 1930, ara és Olesa la que presenta un creixement superior: un 15,40‰ respecte l'11,82‰ enregistrat a la capital del Maresme.

J. Cañameras (1995), basant-se en l'estudi de P. Vilar, ha destacat l'increment de Sant Feliu de Llobregat al llarg del segle XVIII en multiplicar per 6 el nombre d'habitants consignats en els censos de 1718 i 1787 i ha justificat aquest creixement en el paper de la immigració, tot i que no menysprea el rol de la seva situació a la vall del riu i ben comunicada. D'altra banda, J. Recaño (treball inèdit) corregeix el volum de la població d'aquests dos censos i calcula un índex de creixement de 291, o el que seria equivalent a una TCAA del 13,52‰ entre 1718 i 1787, amb la qual cosa atenua l'important creixement intercensal i passaria a ser similar al que s'ha observat en els casos d'Esparreguera i Olesa. Malgrat la pèrdua de població entre 1787 i 1830, equiparable a l'enregistrada a les dues poblacions del Baix Llobregat Nord. A partir d'aquest recompte de J.B. Galobardes, les TCAA de Sant Feliu de Llobregat seran sempre superiors a les detectades a les altres dues poblacions de la comarca. Això podria ser símptoma del desplaçament geodemogràfic de la població del Baix Llobregat (Recaño, 1995a).

Segons el quadre 3.8. —pàgina anterior—, i el que es pot deduir de la tendència recollida en el gràfic 3.3. —més endavant—, constatem una disminució del ritme de creixement entre 1787 i 1860, principalment a les dues poblacions del Baix Llobregat Nord —6,19‰ a la capital de la comarca, 2,40‰ a Esparreguera i 3,55‰ a Olesa—. En el cas d'Esparreguera, tot i que a mitjan segle es posa en funcionament la Colònia Sedó [Nicolau, 1983; Dorel-Ferré, 1992; Mendizábal i Olándriz, 1989], el seu creixement es veu condicionat, potser, per l'impacte de la Guerra del Francès; en el cas d'Olesa, tot i l'arribada de l'estesa ferroviària, creix poc per la segregació de la quadra de Viladecavalls l'any 1849 i, així mateix, per l'impacte de l'esmentat conflicte armat, que posa de manifest l'esgotament de la població de la riba esquerra del riu Llobregat [Millàs, 2011].

⁶⁰ Cobos en el creixement olesà de 1717 a 1936 destaca set períodes diferents: de 1717 a 1787 una etapa de creixement espectacular, de 1787 a 1830 un període d'estancament, de 1830 a 1860 un creixement demogràfic important, de 1860 a 1887 un estancament relatiu, de 1887 a 1920 un increment lleu i de 1920 a 1936 un creixement fort [Cobos, 1994:20-24]. Voldríem matissar l'estancament relatiu del període 1860-1887, atès que de 1857 a 1877 la pèrdua de població és prou significativa si bé en el cens de 1887 el volum de població ja és superior al de 1860.

Posteriorment, de 1860 a 1877, tant al gràfic com en el quadre, observem una recuperació del ritme de creixement a Sant Feliu de Llobregat i Esparreguera —6,12‰ i 3,12‰, respectivament— mentre que Olesa decreix considerablement: -8,66. És aquesta disminució en el ritme de creixement un símptoma del desplaçament geodemogràfic⁶¹ a què fa referència J. Recaño (1995), però a més, en els casos d'Olesa i Esparreguera [Valls, 1961] hi ha una altra possible argumentació: la incidència de la tercera guerra carlina⁶². I, més concretament, la diferència entre ambdues poblacions del Baix Llobregat Nord s'hauria d'explicar, possiblement, per tres factors: la consolidació de la colònia tèxtil Sedó, que si bé donava feina a habitants d'ambdues viles, amb major volum d'obriers i de la població de la dreta del riu [Nicolau, 1983; Cobos, 1995...]; la crisi econòmica o “de decadència”, que, d'una banda, afectà la població de la riba esquerra del Llobregat entre 1859 i 1882 i, d'altra banda, afavoreix l'emigració⁶³ i, en tercer lloc, l'aïllament i la manca de vies de comunicació que patia Olesa⁶⁴.

⁶¹ Més endavant desenvoluparem aquesta hipòtesi.

⁶² Respecte això, vegeu capítol 1.

⁶³ AHMOM, Llibre d'Actes, 180 [05/06/1859] parla, fins i tot, d'un estat de decadència: “... para deliberar acerca la propuesta de encabezamiento de caminos pare el año proximo de mil ochocientos sesenta y sucesivos y considerando que esta villa se encuentra en un estado de gran decadencia como lo justifica en el presente año la baja de cerca de tres mil reales en las cuotas de la contribucion de subsidio comparadas con las del año proximo pasado. Considerando que la tal decadencia de la poblacion no tanto proviene de hallarse ya construidos los trabajos del ferrocarril de Barcelona á Zaragoza en el punto de la jurisdiccion de estes término como de no funcionar la gran fabrica denominada de Payes en la cual hallaban el sustento mas de ochenta familias. Considerando que la emigracion de familias de la presente Villa ha sido extraordinaria de manera que siendo segun el censo de los habitantes seiscientos veinte y dos sus vecinos sin embargo para repartir el deficit de consumo no se han encontrado mas de cuatrocientos noventa y uno segun resulta del reparto que obra en la administracion”.

AHMOM, Llibre d'Actes, 180 [30/10/1864] on es relaciona la crisi econòmica amb l'atur i la manca d'infraestructures: “... acudirse al Ex[celentisimo]mo Governador Civil y Diputacion provincial reclamando la construccion de un puente sobre el rio Llobregat en esta comarca [...]. Considerando que á consecuencia de la crisis actual carecen de trabajo muchos operarios. Considerando que con la construccion de dicho puente se reportarian ventajas incalculables no tan solo por estos vecinos si que tambien por las poblaciones vecinas pues les pondria en comunicacion con el ferrocarril de Zaragoza á Barcelona [...]”.

AHMOM, Llibre d'Actes, 180 [20/11/1864] on s'afirma que: “... hallandose en mal estado el camino vecinal que dirige desde la presente á Tarrasa y tambien a Abrera podia reclamarse alguna cantidad adicional de este año [...]. Considerando que realmente dichos caminos se encuentran en mal estado y que no es conveniente ni prudente acudir á los medios de la prestacion personal cuando la mayor parte de operarios carecen de trabajo atendida la presente crisis. Considerando que dichos caminos pueden repararse con la cantidad de ochocientos reales y que existen recursos para reclamarlo en el presupuesto adicional de este año económico que debe formarse.”

AHMOM, Llibre d'Actes, 181 [01/09/1882] quan es fa una clara referència a l'atur de molts olesans fruit de les males collites i adverses condicions meteorològiques: “... sobre que debia hacerse para proporcionar trabajos en que invertir á los braceros que se hallan sin ocupacion consumiendo los escaso recursos que han sacado de la siega y de la poca recoleccion de cereales puesto que la sequia lo ha aniquilado casi todo, cuyo numero puede graduarse al poco más o menos en el de ciento ochenta [...]. El triste porvenir que amenaza al numero de jornaleros en el proximo invierno si no se les facilitase alguna inversion...”

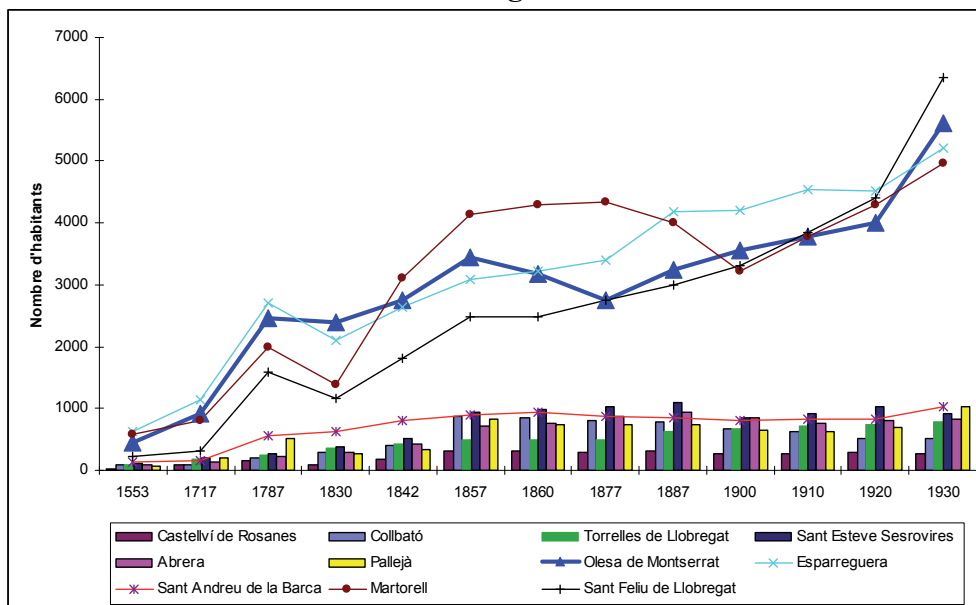
⁶⁴ AHMOM, Llibre d'Actes, 179 [21/04/1859], atès que quan es fa una estació a uns cinc quilòmetres del nucli urbà no s'hi fan els accessos oportuns i davant d'això s'escriu que: “... a cuyo celo se confieran todas las gestiones que deban practicarse para llevar á efecto sin demora la carretera de tercera clase proyectada desde esta villa al ferrocarril de Zaragoza.”

AHMOM, Llibre d'Actes, 179 [15/07/1859] on llegim que cal: “...votar recurso para llevar á efecto sin demora el camino vecinal de 1ª clase proyectado desde la presente Villa á la estacion del Ferro-Carril de Barcelona á Zaragoza que lleva el nombre de Olesa.”

AHMOM, Llibre d'Actes, 180 [26/12/1864] on s'acordà: “[el] repartimiento de la parte con que debe contribuir esta poblacion á los gastos de la carretera en construccion desde la misma al ferrocarril de Zaragoza á Barcelona. Considerando que esta poblacion ha cumplido de una manera escrupulosa su compromiso entregando cada año la parte con que se obligó para cubrir los gastos del citado camino.

Finalment, observem una acceleració important del creixement tant a Olesa com en els altres dos municipis de la comarca entre 1900 i 1930 —21,88‰ a Sant Feliu, un 7,09‰ a Esparreguera i un 15,40‰ a Olesa—. Aquest darrer tram podria coincidir amb una forta arribada d'immigrants a la comarca⁶⁵, fruit d'una industrialització evident⁶⁶.

Gràfic 3.3. Evolució comparada de diferents municipis del Baix Llobregat amb Olesa

Fonts: INE, CED i Idescat. Elaboració pròpia.

Aprofundim en el creixement demogràfic del Baix Llobregat. S'ha escrit, pel que fa a això, que aquest creixement és força elevat, especialment al segle XVIII [Vilar, 1986; Codina, 1971b; Recaño, 1995a...], però els ritmes de creixement són diferents [Recaño, 1989 i 1995a]. És això el que es pot observar en el quadre 3.8., atès que els ritmes de les tres poblacions de la comarca no són els mateixos, tot i que, en conjunt, almenys, tots tres tenen un tret en comú: llur creixement al llarg del període. També el

Considerando que hace como unos dos años que los trabajos del mismo camino se hallan paralizados y que no se descubre el día que se continuarán para dejarlo completamente terminado. Considerando [...] que este camino se halla intransitable [...]. Acordaron por mayoría el resolver que deje de continuarse el verificar reparto alguno con destino a cubrir los gastos de la carretera en construcción ...”

APOM, Llibre d'Actes, 181 [09/03/1882] on es diu que s'han “[de] verificar los estudios y gastos de peones y estacas para la construcción de un puente sobre el río Llobregat.”

Pel que fa a aquest tema, vegeu Cobos (1995).

⁶⁵ Aquest fet a bastament exposat per al conjunt de la comarca i altres indrets del país, és l'argument defensat per exposar el creixement demogràfic d'Esparreguera per Nicolau (1983:94-101), tot i afirmar que el creixement de la població entre 1857 i 1877 és reduït amb una taxa de creixement intercensal del 10%; entre 1877 i 1887, del 23%; del 1887 al 1897, del 27%; en canvi, entre 1897 i 1900, la població disminueix en 974 persones i, per tant, el seu decreixement és de -20%; entre 1900 i 1920 s'observa un estancament de la població —perquè només augmenta en 313 persones— i entre 1920 i 1930 la taxa de creixement intercensal és del 15%, recuperant, gairebé, els nivells poblacionals del 1897.

Si bé és cert el que defensa Nicolau, s'hauria d'insistir en la davallada dels primers decennis del segle que es podrien explicar per la difícil situació que visqué aquesta població durant la Setmana Tràgica, amb incendis d'edificis eclesiàstics i revoltes socials, tal com queda palès en l'exposició “Memòria gràfica d'una revolta. La Setmana Tràgica a Catalunya, juliol-agost de 1909” (Martorell, gener de 2010) on es poden observar els incendis i les destruccions que patí Esparreguera.

⁶⁶ Respecte això, vegeu Cañameras (1995), Cobos (1994), Dorel-Ferré (2002)...

gràfic 3.3. palesa uns ritmes diferents en les onze poblacions seleccionades⁶⁷. A. Muset (1995a), sense menystenir el pes del creixement natural, no nega pas un possible corrent migratori al Baix Llobregat provinent dels petits pobles del seu entorn rural, però la caiguda de les corbes en la primera meitat del XIX a Esparreguera, Pallejà o Sant Feliu de Llobregat entre el cens de Floridablanca i les dades de Madoz⁶⁸ podria explicar-se pel buit demogràfic provocat per l'impacte de la Guerra del Francès i les crisis finiseculars.

El gràfic 3.3. elaborat amb les dades d'onze poblacions de la comarca, juntament amb les dades dels tres municipis del Baix Llobregat del quadre 3.8., semblen corroborar aquesta hipòtesi. Segons, J. Recaño, el creixement de la comarca en el decurs del segle XVIII es pot explicar o bé pel creixement natural —manifestat amb una caiguda de la mortalitat, junt amb una persistència d'una fecunditat elevada i al qual s'hi afegeix una certa contribució immigratòria— o bé per l'aportació immigratòria exclusivament —ja que els nivells de mortalitat i fecunditat s'haurien mantingut elevats durant tot el segle XVIII i el creixement natural seria dèbil— afavorida per l'estret lligam amb la metròpoli de Barcelona [Recaño, 1995a:51]. L'anàlisi de les TCAA dels tres municipis recollits en el quadre 3.9. —pàgina següent— posa de manifest el creixement de les tres viles entre 1553 i 1787 —8,27% a Sant Feliu, 6,28% a Esparreguera i 7,32% a Olesa—.

Durant el segle XIX, J. Recaño ha diferenciat tres períodes molt diferents en el creixement demogràfic del Baix Llobregat⁶⁹:

“(...) el període 1842-1860 fou una etapa de fort creixement a tota la comarca, les causes del qual apunten netament a una immigració. Les zones nord i central són les que més cresqueren. Industrialització i construcció del ferrocarril són en aquest període els principals motors del canvi demogràfic. En el període 1860-1900, els ritmes de creixement es reduïren considerablement. La zona nord, molt probablement pels efectes de la fil·loxera i la finalització del ferrocarril, perdé població (...) i la zona central s'estancà (...). En el darrer període, 1900-1936, els ritmes demogràfics es tornen a intensificar (...) [per] un fort component migratori”.

A destacar el contrast entre els ritmes de creixement de les poblacions més grans —Olesa, Esparreguera, Martorell⁷⁰ i Sant Feliu de Llobregat⁷¹— respecte les poblacions més petites i situades a les zones de muntanya on hi ha una pèrdua de població a partir de mitjan segle XIX —Collbató (1857-1930), Castellví de Rosanes (1857-1877 1887-1910 i 1920-1930) i Torrelles de Llobregat (1857-1877)—, mentre que els casos de les poblacions petites situades a la plana tenen un comportament irregular, especialment, Pallejà —amb pèrdues de població entre 1787-1842, 1857-1877, 1887-1897 i 1900-1910—, Abrera —decreixement entre 1887-1897 i 1900-1910— i Sant Esteve Sesrovires —amb pèrdues de

⁶⁷ S'han seleccionat, a banda d'Olesa, aquestes altres deu poblacions de la comarca del Baix Llobregat perquè són aquelles amb les que treballarem després per copsar una possible emigració olesana a aquests municipis. Podeu veure l'evolució comarcal al quadre LII de l'Annex.

⁶⁸ Cal recordar que Olesa perd població entre 1787 i 1830, però es recupera entre 1830 i 1842, superant en gairebé 700 persones el nombre d'habitants del cens de Floridablanca, segons el recompte de Madoz.

⁶⁹ Recaño, J. (1995a), “Les primeres fases de la transició...”, p. 53.

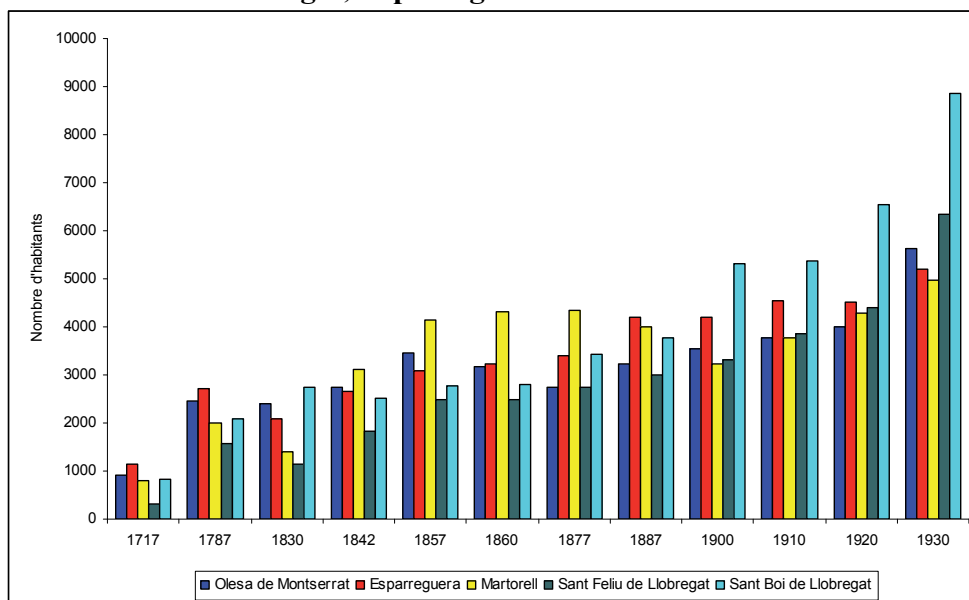
⁷⁰ La pèrdua de població de Martorell en el darrer quart del segle XIX podria explicar-se, almenys parcialment, pel paper del municipi en les guerres carlines [Balanza, 1986] i en la incidència de la fil·loxera, atès que Martorell passarà a ser un nucli industrial i de comunicacions del nord de la comarca en detriment de la seva tradició vitivinícola.

⁷¹ Aquest municipi sembla corroborar la tesi de Recaño (1995a:53) en manifestar entre 1860 i 1900 un major creixement que la resta de poblacions observades, símptoma del desplaçament cap a les zones de la comarca més properes a la capital del Principat de l'eix geodemogràfic de l'època preestadística.

població entre 1887-1900 i 1920-1930—. És aquesta situació a la vall del riu, juntament amb la construcció del ferrocarril i la industrialització, el motor del canvi demogràfic a la comarca? Quin paper juguen els moviments migratoris en aquest creixement o decreixement de la població? Podria tractar-se d'un corrent migratori de les poblacions muntanyenques a les poblacions de la vall del riu? O, fins i tot, ¿hi ha un moviment de població des de les poblacions petites a les poblacions més poblades, dinàmiques i industrialitzades? Potser una anàlisi de les sèries de baptismes, òbits i noces olesanes podrien donar llum a aquestes qüestions.

Quant al desplaçament de l'eix geodemogràfic de la comarca, és la raó per la qual Olesa passa de ser la segona població en nombre d'habitants del Baix Llobregat a principis del segle XVIII a ser la quarta el 1920? Possiblement, aquesta idea de J. Recaño sembla verificar-se no únicament en el cas olesà, atès que també Esparreguera, la primera en el *rànquing* de nombre d'habitants el 1717, i Martorell, la quarta, acaben el 1930 per sota d'Olesa, tercera el 1930. El gràfic 3.4. recull una comparativa entre les quatre viles més poblades del Baix Llobregat el 1717 i llur capital actual, novena població en nombre d'habitants el mateix any. Aquest gràfic referma la tesi del canvi geodemogràfic del Baix Llobregat cap a les ciutats més pròximes a Barcelona [Recaño, 1995a:53]. La pèrdua del pes demogràfic del Baix Llobregat Nord és substituït per l'augment demogràfic de les poblacions del Baix Llobregat Central o del Delta del Llobregat. Aquest canvi es constata en, primer lloc, entre 1897 i 1900, però el 1910 Esparreguera torna a ser la primera d'aquest *rànquing* comarcal, i de nou, en els dos darrers censos, 1920 i 1930, la zona dèltica representada amb el cas de Sant Boi de Llobregat ocupa el primer lloc i Sant Feliu de Llobregat, representant del Baix Llobregat Central, es situarà en el segon lloc l'any 1930.

Gràfic 3.4. Evolució comparada de les poblacions d'Olesa, Sant Feliu de Llobregat, Sant Boi de Llobregat, Esparreguera i Martorell entre 1717 i 1930

Font: Idescat, CED, INE i J.B. Galobardes (1831). Elaboració pròpia.

D'altra banda, les dades dels padrons olesans⁷² constaten, també, la pèrdua de població entre 1860 i 1877, la qual es manifesta amb un decreixement del -0,63% entre 1860 i 1872 i del -29,17% entre 1872 i 1875 segons els padrons municipals —quadre

⁷² Pel que fa a aquest tema, vegeu el capítol 2.

3.9.— Però aquest no és l'únic tram negatiu en el creixement demogràfic olesà. Hi ha altres pèrdues de població que no es detecten en els censos estudiats: així copsem una minva de població entre 1910 i 1911, amb una TCAA de -7,79‰; entre 1911 i 1915, del -5,68‰ i entre 1924 i 1926, del -23,03‰. Es tracta de períodes d'èxode poblacional? Hi ha un moviment natural negatiu en aquests anys? L'anàlisi cas per cas podria donar resposta a aquestes dues qüestions⁷³. La simple diferència entre els baptismes i els òbits ens dona un moviment natural clarament positiu en gairebé tots els anys del període comprès entre 1860 i 1930. Però, si també en aquells anys i períodes en què segons els padrons i resums del padró municipal d'Olesa el municipi perd població, només hi ha una possible explicació, sempre i quan aquestes dades siguin correctes: un saldo migratori negatiu en aquests anys i períodes.

Quadre 3.9. Evolució de la població olesana segons els padrons i fulls resum dels padrons municipals d'Olesa (1860-1930)⁷⁴

	Habitants	TCAA ‰
1860	3.178	
1872	3.154	-0,63
1875	2.886	-29,17
1903	3.567	7,59
1910	3.850	10,97
1911	3.820	-7,79
1915	3.734	-5,68
1920	4.064	17,08
1924	4.371	18,37
1926	4.172	-23,03
1930	5.654	78,95

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Si bé hem exposat els períodes en què Olesa perd població entre 1860 i 1930 segons els documents locals conservats a l'AHMOM i l'APOM, també observem creixements importants entre 1926 i 1930 —amb una TCAA del 78,95‰— o entre 1915 i 1920 —17,08‰— i entre 1920 i 1924 —18,37‰—. Aquests períodes tenen un creixement natural positiu?, o bé ¿és més important, encara, el saldo migratori, o sigui la immigració és superior a l'emigració? Si tornem a realitzar l'operació anterior queda demostrat que els moviments migratoris juguen un paper important perquè la diferència de població entre els padrons olesans i el creixement natural posa de manifest uns saldos migratoris amb resultats positius nets els anys 1903-1910, 1915-1924 i 1926-1930, mentre que la resta són de períodes en què l'emigració olesana supera a la immigració. Com es pot observar en el quadre 3.10. —pàgina següent— en tots els trams hi ha un CN positiu; en canvi, observem que de 1860 a 1872 es van perdre 28 habitants, del 1872 al 1875 també hi ha una minva de població de 262 persones, del 1910 al 1911 el descens de població entre ambdós padrons és de 30 habitants i de 1911 a 1915 la minva d'habitants és de 86. El SM en els mateixos trams observats també és negatiu, respectivament, de -348 habitants, -325 persones, -63 habitants i -174 habitants. Amb tot, el saldo migratori del 1860 al 1930 és positiu amb més d'un miler de persones.

⁷³ Entre 1860 i 1930 el creixement natural negatiu només es dona en els anys següents: 1869 (el màxim amb una pèrdua de 65 persones), 1878-1879, 1882, 1887, 1896, 1905, 1909-1910, 1913, 1918 i 1922.

⁷⁴ Cal observar, tal com s'ha comentat en el capítol 2, que el nombre total d'alguns padrons locals no coincideix amb el total d'habitants del cens del mateix any.

A més, aclarim que en aquestes dades hem tingut en compte el volum de població del full resum del padró de 1875 i no pas els 2.810 observats en la recollida nominativa. Si els càlculs es realitzen amb aquesta població, lògicament la TCAA serà inferior de 1872 a 1875 —de -37,76‰— i més positiva entre 1875 i 1903 —de 8,56‰—.

Quadre 3.10. Moviment natural i saldo migratori d'Olesa entre 1861 i 1930, respecte als padrons⁷⁵

	Baptismes	Òbits	Creixement Natural	Diferència de població entre padrons	Saldo Migratori
1860-1872	1.522	1.202	320	-28	-348
1872-1875	364	301	63	-262	-325
1875-1903	2.958	2.381	577	618	51
1903-1910	625	568	57	283	226
1910-1911	87	54	33	-30	-63
1911-1915	422	334	88	-86	-174
1915-1920	443	395	48	326	278
1920-1924	459	366	93	309	216
1924-1926	204	179	25	-197	-222
1926-1930	465	313	152	1.475	1.323

Font: APOM i AHMOM. Elaboració pròpia.

Els càlculs realitzats amb l'equació compensatòria de la població⁷⁶ permeten estimar el saldo migratori i, així, saber si el pes de la immigració incideix més o menys que el de l'emigració. La diferència entre els valors positius i els negatius del saldo migratori recollits en el quadre 3.10. posen de manifest un augment de la població olesana, fruit d'un creixement natural positiu i un saldo migratori, també, positiu; però, així mateix, constatem la minva de població entre 1860 i inicis del segle XX amb notables pèrdues de població que reafirmen el desplaçament geodemogràfic del Baix Llobregat de la zona nord a la central i dèltica, almenys en el cas olesà⁷⁷.

Tot plegat, confirma el creixement demogràfic olesà segons les dades de què es disposa des de l'alta edat moderna fins l'any 1930. Amb tot, llur creixement no ha estat constant, sinó que presenta alts i baixos, característics de l'antic règim demogràfic, que es manifesten en la pèrdua de població en certs períodes de llur tarannà. Així, la TCAA del 10,46‰ segons les dades locals de 1718 i el cens de Floridablanca és molt significativa i com la resta de períodes analitzats mantindrà sempre a Olesa entre els cinc municipis més habitats de la comarca. Malgrat que la població estudiada presenta dos períodes intercensals amb pèrdues de població, entre 1787 i 1830 i entre 1860 i 1877, només hauríem de donar credibilitat a aquest segon, tot i tenir un decreixement del -8,66‰, que s'explicaria, principalment, per un saldo migratori també negatiu; de la mateixa manera que en els períodes en què la població presenta un creixement favorable, la immigració, juntament amb un moviment natural positiu, són l'explicació d'aquest augment de població, especialment entre 1860 i 1930 quan la immigració supera amb escreix

⁷⁵ Cal dir que les dades del 1875 s'han calculat amb les xifres del full resum del mateix padró.

⁷⁶ Segons Livi-Bacci (1993:313-314), una població (P) varia, en el temps, per l'aportació positiva dels naixements (N) i de la immigració (I), i per la negativa de les defuncions (D) i de l'emigració (E); si coneixem la població inicial (₀P) i final (_tP), segons els padrons o censos de població, i alhora disposem del creixement natural (CN), en el nostre cas, la diferència entre els baptismes i els òbits, podem calcular el saldo migratori (SM), o sia la diferència entre la immigració i l'emigració, atès que:

$${}_tP = {}_0P + CN + SM$$

d'on

$$I - E = {}_tP - {}_0P - N + M$$

⁷⁷ Entre 1860 i 1930 el CN de la població és de 1.423 habitants i la diferència neta entre la població empadronada el 1860 (3.178 habitants) i el 1930 (5.654) és de 2.476 habitants, amb la qual cosa obtenim un saldo migratori de 1.053 habitants. Però, tal com hem vist, el ritme no és constant en tot el període. es:

$$SM = {}_tP - {}_0P - N + M$$

$$SM = 5.654 - 3.178 - 7.462 + 6.039$$

$$SM = 1.053 \text{ habitants}$$

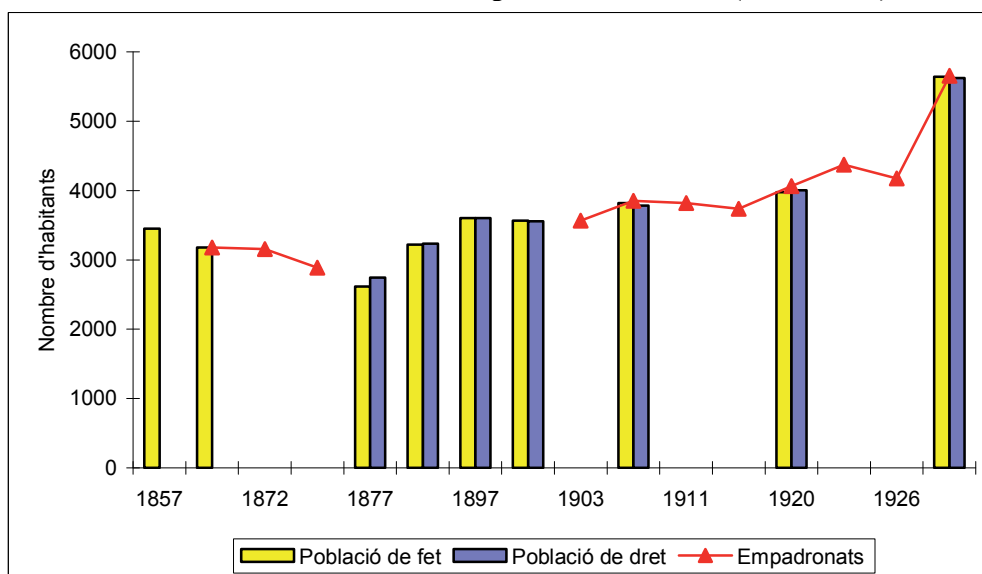
l'emigració i el creixement vegetatiu també és positiu. El gràfic 3.5. i el quadre 3.11. resumeixen l'evolució d'Olesa segons els censos i padrons de què es disposa i es constata que el volum població atorgat pel cens de 1857 no es recupera fins a la dècada dels noranta, amb el cens de 1897, i que del 1860 al 1930, setanta anys, Olesa gairebé duplica la seva població, és a dir multiplica el nombre d'habitants per 1,78.

Quadre 3.11. L'evolució de la població censada (1857-1930)

	Cens de Població		Padró d'habitants
	Població de fet	Població de dret	Empadronats
1857	3.448		
1860	3.179		3.178
1872			3.154
1875			2.886
1877	2.614	2.742	
1887	3.217	3.235	
1897	3.600	3.603	
1900	3.567	3.554	
1903			3.567
1910	3.819	3.781	3.850
1911			3.820
1915			3.734
1920	3975	4003	4.064
1924			4.371
1926			4.172
1930	5.640	5.621	5.654

Font: AHMOM, INE i CED. Elaboració pròpia.

Gràfic 3.5. L'evolució de la població censada (1857-1930)

Font: AHMOM, INE i CED. Elaboració pròpia.

3.2.2. La dinàmica natural

Aprofundim, ara, en el context demogràfic analitzant els comportaments demogràfics seguint els passos d'À. Torrents (1993), F. Muñoz (1990) i, entre altres, de V. Gual (1988b i 1993a), en les dades aportades per les sèries temporals⁷⁸ fornides dels

⁷⁸ Les sèries temporals de baptismes —naixements—, noces —matrimonis, esposalles o capítols matrimonials— i òbits —defuncions o enterraments d'Olesa, distingint-hi els òbits d'albats i de cossos—, s'ha realitzat, en períodes mensuals i anuals, en fulls de càlculs diferents remarcant en diferents colors, segons la font consultada, les dades corresponents, malgrat la llacuna del tercer quart del segle XVI, des del 1541 al 1930. La diferència entre els baptismes i els òbits permet obtenir el creixement vegetatiu.

registres parroquials i llibres d'instrucció que permeten observar el creixement de la població, fruit en part d'un balanç natural favorable i en part per la immigració atreta pel dinamisme d'aquesta població, en el decurs dels gairebé quatre segles d'estudi on es constata però una pèrdua de població a mitjan segle XIX. És a dir, els indicadors que disposem per a conèixer el tarannà de la població són, d'una banda, l'evolució dels fets vitals —baptismes, noces i òbits— i, d'altra banda, els que s'extreuen del buidatge d'aquests —el creixement vegetatiu i el saldo migratori—.

Aquesta documentació ha permès elaborar hipòtesis sobre l'evolució de la població per al conjunt del Principat. És, en aquest context, que es pretén comparar els resultats que hom obté en altres indrets amb els que s'aconsegueixen a Olesa, observant les divergències o les similituds de les respectives tendències contrastant els resultats aconseguits.

Per tal de poder copsar aquest tarannà s'han plantejat diversos objectius. El primer objectiu d'aquest capítol serà analitzar demogràficament les sèries anuals dels principals esdeveniments vitals, per apreciar-ne les tendències a curt i llarg termini per poder copsar la dinàmica de la població des de finals del segle XVI fins a l'adveniment de la II República espanyola. Si en el capítol anterior s'ha treballat a nivell macro, en aquest s'utilitzaran les sèries temporals de baptismes, noces i òbits, les quals ens permetran conèixer el creixement vegetatiu i apropar-nos al fet migratori, a nivell micro.

L'anàlisi del fets vitals ens endinsarà en el tarannà demogràfic d'Olesa mitjançant l'estudi de les crisis de mortalitat, de les causes de mort enregistrades, de l'evolució de la fecunditat, dels aspectes anecdòtics de la natalitat o amb l'aproximació a les noces olesanes per intentar observar la formació de la família posant l'accent, en primer lloc, en la intensitat i el calendari; en segon lloc, en la viduïtat i les segones i ulteriors noces, i, alhora, per observar la mobilitat dels cònjuges i aventurar-nos en la immigració o emigració dels olesans. Òbviament, comparar el comportament de la població d'Olesa amb els d'altres indrets del país serà un altre objectiu d'aquest capítol. Aquesta anàlisi de la dinàmica natural de la població olesana s'estructura en quatre àmbits: els baptismes, els òbits, el creixement natural i les noces.

3.2.2.1. Els baptismes

El que hauria d'ésser l'anàlisi de la natalitat, o si hom vol la fecunditat⁷⁹, s'ha

⁷⁹ Cal recordar que el concepte demogràfic de natalitat mesura la freqüència dels naixements esdevinguts en el sí d'una població presa en el seu conjunt; en canvi, amb el mot fecunditat identifiquem la freqüència dels naixements que tenen lloc dins del subconjunt en edat de procrear [Vinuesa i altres, 1997:93], o dit d'una altra manera, per fecunditat s'entén la manifestació concreta, i per tant susceptible d'ésser estadísticament mesurada, de la capacitat de procrear [Livi-Bacci. 1993:227]. Però les condicions biològiques o jurídiques d'un naixement poden ésser variades perquè hi ha legislacions que exigeixen que el nascut sigui viable, altres legislacions reconeixen plena eficàcia jurídica al naixement d'un ésser viu sense cap mena de requisit i, entre altres, eclesiàsticament, el baptisme esdevé un nou naixement com a cristià. En aquest sentit, la legislació espanyola, basada en concepcions científiques antiquades, exigeix tres requisits —la caiguda total d'un fetus viu, que el nascut sigui figura humana i que visqui almenys 24 hores totalment separat de la mare— i des de la creació del Registre Civil les certificacions de baptisme només tenen efectes civils i administratius per a justificar el naixement i la filiació d'aquelles persones nascudes abans d'entrar en vigor la llei de 1870. No és la nostra intenció, però, entrar en aquest debat conceptual, però, amb tot, en el cas d'Olesa no hem registrat cap bateig de nadó no nat viu, és a dir, tots els nens i nenes enregistrats als llibres de baptisme van viure almenys uns instants abans de morir.

realitzat a partir dels registres baptismals⁸⁰. Els baptismes són un bon indicador per copsar els canvis en el comportament vital d'una població, ja que esdevenen —en context d'antic règim— el factor demogràfic positiu per excel·lència i, per tant, els trets resultants i distintius d'aquests s'han de tenir molt presents en qualsevol estudi de població⁸¹. En aquest sentit, podem dir que la natalitat feineja per fer de la corba de la població l'expressió d'un progrés continu i geomètric en una demografia de règim antic que es caracteritzava per la seva elevada taxa de natalitat, cosa que ajudava la població a recuperar-se dels greus estralls que la pesta, la fam, les guerres i l'elevada mortalitat infantil provocaven.

El buidatge de les partides de baptismes que es conserven a Olesa, ha permès oferir una informació força completa de llur evolució i ha deixat entreveure el dibuix de la seva tendència al llarg del període estudiat. El recull d'aquestes dades ha permès, així mateix, observar l'evolució mensual, facilitant el coneixement dels períodes de l'any en què eren batejats més infants i, alhora, permetent deduir el mes de la concepció, aspecte sobre el qual hom interpreta motivacions religioses o econòmiques. D'altra banda, s'ha pogut realitzar l'estudi dels baptismes d'il·legítims o d'infants abandonats —tema molt relacionat amb aspectes econòmics, socials, culturals i morals—, els casos de parts múltiples, els bateigs d'urgència —que ens poden aportar dades sobre possibles subenregistraments d'albats, la incidència de la mortalitat perinatal o neonatal...— i la mesura de la feminitat o masculinitat en néixer —que ens demostra la composició per sexe de la població—.

La fiabilitat dels baptismes

El registre de baptismes, força ben conservat dins de l'arxiu parroquial, disposa de les dades esparses dels anys 1541, 1546 i 1579⁸² i les sèries completes des de 1580 a 1930, amb una única llacuna corresponent a l'any 1852 —recuperada a partir dels propis llibres de baptisme i d'òbits amb el creuament amb les dades del padró municipal de 1860—. El nombre total de batejos enregistrats és de 31.131 partides, de les quals 15.818 corresponen a nens (50,81%), 15.306 són nenes (49,17%) i només de 7 (0,02%) en desconexem llur sexe⁸³.

Una manera de demostrar si aquests registres estan incomplets ens la proporciona la relació entre el sexe masculí i el sexe femení al naixement. El gràfic 3.6. ens presenta els percentatges corresponents a cada sexe a patir dels baptismes olesans al llarg del període estudiat posant de manifest que hi ha un lleuger percentatge superior de nens sobre nenes —un marge de només 1,73%—; però hi ha altres indicadors més

⁸⁰ En els llibres de baptisme hom anota els baptismes administrats en una parròquia i que testifiquen el bateig en el marc de la jurisdicció eclesiàstica. Cal recordar que també hem fet una aproximació als llibres d'instrucció del registre civil i, per tant, treballem amb dades agregades d'ambdues fonts, observant, però, que els registres parroquials semblen més fiables que els llibres d'instrucció. Això, no obstant, hem decidit utilitzar l'expressió baptismes per referir-nos tant als registres buidats del registre parroquial com als extrems dels llibres d'instrucció del RCOM.

⁸¹ En aquest sentit, podríem recordar l'afirmació de Nadal i Giralt de l'any 1953 per referir-se a les poblacions del segle XVI i XVII: "Era el elevado número de nacimientos lo que permitía a la población remontar las grandes hecatombes demográficas que con intermitencia la azotaban" [Nadal, 1992:28].

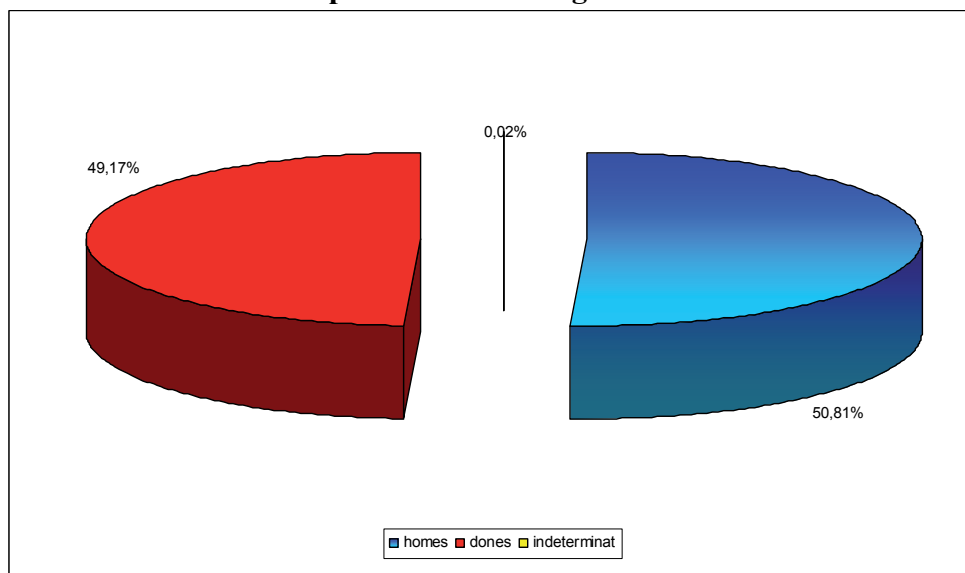
⁸² El primer només conserva una partida del mes de desembre; del 1546 tan sols es conserven les partides de gener al tretze de juny i del 1579, des del març al desembre.

⁸³ Tot i que en el buidatge nominatiu ens hem trobat amb algunes partides en les quals no hi consta el nom de la criatura, hem pogut esbrinar el seu sexe pel contingut de la mateixa partida o en la vinculació dels registres parroquials consultats.

apropiats per demostrar la validesa d'aquests percentatges com són la relació de masculinitat, la proporció de masculinitat o la proporció de feminitat en els naixements.

La relació de masculinitat⁸⁴ o *sex ràtio* de 105-106 naixements masculins per cada 100 naixements femenins és una constant de naturalesa biològica [Livi-Bacci, 1993]. Els resultats dels baptismes olesans s'apropen força a aquesta relació: 103,35 nens per cada 100 nenes⁸⁵. Una desviació accentuada del valor esmentat ens indicaria que els registres són incomplets i això no és el que es palesa en el cas olesà, a diferència del que passava a Espanya a principis del segle XX quan la relació entre els naixements de nens i nenes era força superior al valor comunament acceptat —110,3 nens per cada 100 nenes—⁸⁶. Aquesta relació de masculinitat observada a Olesa⁸⁷ és, però, inferior a la que presenten les parròquia de Sant Pere de Riudebitlles on la *sex ràtio* és de 105,86 nens per cada 100 nenes [Torrents, 1993:107] o de la parròquia de Rocafort i Vallverd, durant el segle XVIII, on és de 108 nens per cada 100 nenes [Gual, 1988b:23]; però superior a la d'Abredera del segle XVII amb 102 nens per cada 100 nenes [García i altres, 1984:101-109] o, molt superior, a la d'Alzira, 93,3 nens per cada 100 nenes [Peris, 1990:220].

Gràfic 3.6. Els baptismes olesans segons el sexe dels nadons

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

⁸⁴ La relació de masculinitat hom ha calculat establint la relació entre el nombre d'homes i el de les dones multiplicat per cent; és a dir:

$$Rm = (H / F) * 100$$

on Rm és la relació de masculinitat, H el nombre de nens i F el nombre de nenes. Més endavant, en parlar de l'estructura de la població aprofundirem en aquesta relació segons les dades dels padrons municipals.

⁸⁵ Aquests valors estan dins dels límits de confiança establerts per Leti sobre la relació entre sexes segons el número de naixements atès que per a una població de 10.000 habitants la relació oscil·laria entre 100,9-110,2 nens per cada 100 nenes i en una població de 50.000 habitants aquesta relació oscil·laria entre els 103,2 i els 107,9 nens per cada 100 nenes [Livi-Bacci, 1993:30]. També ho estan en els límits de la relació de masculinitat que Henry estableix, però, respecte l'observació de 10.000 naixements, al situar-se entre 103 i 107 nens per cada 100 nenes [Henry, 1983:78].

⁸⁶ Livi-Bacci afirma que aquesta desviació és imputable a un subenregistrament de les nenes en la recollida de dades [Livi-Bacci, 1993:29]. Al quadre XX de l'annex podeu observar l'evolució decennal.

⁸⁷ Vegeu, entre altres: Millàs (1987) i Gual i Millàs (1998).

La proporció de masculinitat⁸⁸ és una altra forma de mesurar la relació entre els sexes. Aquesta proporció estableix el pes del sexe masculí respecte a la població total. La proporció de masculinitat a Olesa és del 50,81%, amb la qual cosa es manifesta un predomini del sexe masculí en el moment de néixer. Hom tracta d'un percentatge prou fiable atès que la proporció de masculinitat espanyola de 1930 era de 51,81% [Vinuesa i altres, 1997]. I, tanmateix, la proporció de feminitat dels naixements⁸⁹, és a dir la relació entre les nenes nascudes i el total de naixements, que és del 0,49 per al conjunt del període estudiat, també és un resultat versemblant si es compara amb els valors mitjans de la proporció de feminitat espanyola del període 1930-1988 que són lleugerament inferiors: 0,48 [Vinuesa i altres, 1997].

L'evolució dels baptismes

Així, doncs, demostrada la fiabilitat dels registres de baptismes passem a parlar de l'evolució d'aquests⁹⁰. S'han agregat els baptismes, per sexe, en dos trams, des del 1541 al 1546 amb dades incompletes i esparses i des del març de 1579 fins al 1930 sense cap llacuna. Destaquem, primer, els dos anys en què tenim concentrats quatre dels nadons indeterminats, els anys 1770 i 1807, cadascun amb dos casos. Les dues criatures del 1770 són d'una bessonada batejada *subconditione* i les altres dues del 1807 també són bessones batejades en cas de necessitat. En cap dels quatre casos es consigna el sexe ni hom pot deduir aquest perquè no hi ha cap detall precís que ens ho manifesti: en el cas de les criatures Carreres i Casals, nades el 30 d'abril de 1770 sabem que varen ser enterrades el 2 de maig del mateix any; en canvi, de les criatures Badielles i Simó, nades el dia 9 de juny de 1807, només tenim una anotació del rector que ens diu que varen ser batejades en cas de necessitat per la llevadora Jacinta Martinella i que foren enterrades l'endemà⁹¹. Els altres tres casos en què no hem pogut determinar el sexe dels nadons són criatures recuperats dels obituaris⁹².

Un altre aspecte a destacar són els valors màxims i mínims observats. Així constatem que els valors mínims anuals enregistrats es concentren, com era d'esperar, en el registres del segle XVI i els màxims, tot i que seria lògic pensar que es concentrassin en els trenta anys del segle XX estudiats, es localitzen als anys vint del segle XIX.

Secularment, els valors mínims dels baptismes del segle XVI, a banda de les dades incompletes dels anys quaranta d'aquesta centúria, es donen en els anys 1585 —20—, 1587

⁸⁸ La fórmula emprada per calcular la proporció de masculinitat és la següent:

$$Pm = (H / H + F) * 100$$

On Pm és la proporció de masculinitat; H el grup masculí i F el grup femení.

⁸⁹ La fórmula emprada per calcular la proporció de feminitat dels naixements emprada ha estat la següent:

$$Pf = Nn / TN$$

on Pf és la proporció de feminitat, Nn són les nenes nascudes i TN el total de naixements.

⁹⁰ Al quadre XIV de l'Annex podeu veure l'evolució anual dels baptismes, fruit de l'agregació dels batejos enregistrats als llibres de baptisme de l'APOM —27 volums— i dels naixements anotats als llibres d'instrucció del RCOM —13 volums—. Recordem els comentaris realitzats en el tercer capítol.

⁹¹ Malauradament en els llibres d'òbits no consta l'enterrament d'aquestes dues criatures. És aquest, tot i que molt tardà, un exemple de subenregistrament d'albats, al que hem fet referència a bastament, en els obituaris. Amb tot, aquesta irregularitat no hauria de posar en dubte la utilitat de la font consultada, ni molt menys, perquè la continuïtat en el temps i el mètode emprat ens han permès recuperar, com aquests dos, molts altres casos en què no apareixen consignats els nounats, sovint enregistrats com a *primsenyats* en els llibres de baptisme.

⁹² Hom tracta d'una criatura de Miquel Canyadell i Teresa Pasqual enterrada l'agost de 1801; una altra, de Pere Rabasa i Rosa Parent enterrada el febrer de 1815 i, la tercera, filla de Jaume Ubach i Maria Valldeperes enterrada l'abril de 1818.

—25—, 1584 —27—, 1581 —33— i 1579 i 1590 —36—; els màxims del cinc-cents es donen en els anys 1595 —57—, 1596 —55—, 1600 —50—, 1597 —49— i 1582 —48—.

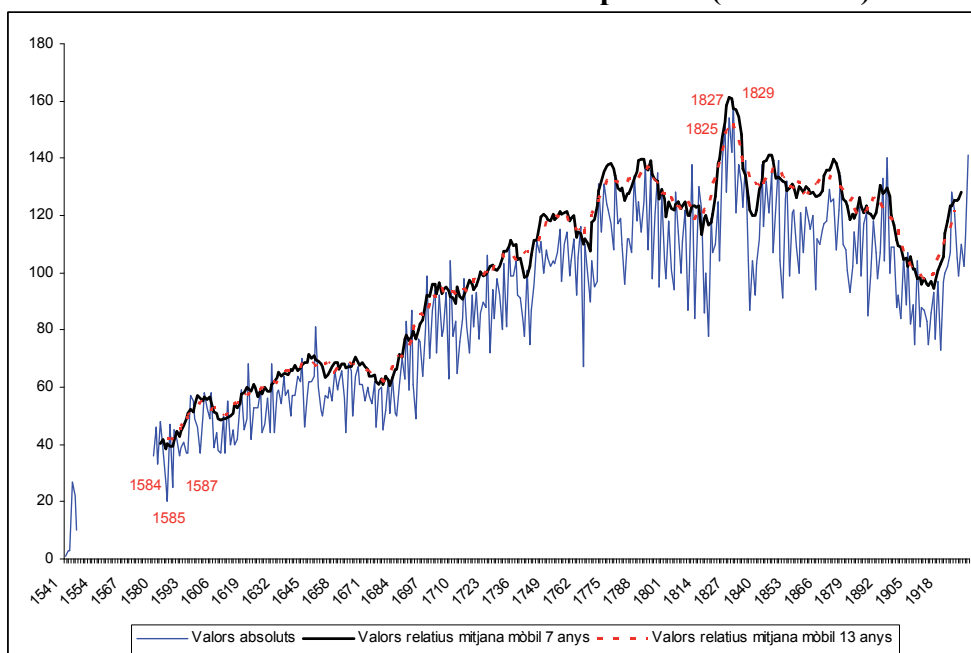
Durant el segle XVII, els registres mínims de baptismes es donen en els anys 1608 i 1610 —37—, 1607 —38—, 1605 —39— i 1612 i 1614 —40—; en canvi, els màxims es donen, majoritàriament, en els darrers anys del set-cents: 1697 —99—, 1700 —94—, 1690 i 1699 —87—, 1688 —83— i, coincidint amb plena Guerra dels Segadors, el 1649 —81 baptismes—.

Al llarg del segle XVIII, els valors mínims de baptismes estan més distribuïts al llarg de la centúria, tot i que coincidint amb la Guerra de Successió localitzem els dos registres més baixos del vuit-cents, concretament en els anys 1706 —63— i 1710 —65—, seguits amb uns valors similars l'any 1764 —67— i els anys 1701, 1715 i 1724 —amb 72 baptismes—; en canvi, els màxims es concentren en el darrer quart de segle: 1791 —137—, 1796 —135— i 1778, 1786 i 1793 —amb 134 baptismes—.

El segle XIX palesa els valors màxims del nombre de baptismes tot i destacant-ne els anys 1829 —160—, 1827 —154—, 1825 —151—, 1828 —142— i 1895 —140—; en canvi, els mínims d'aquesta centúria els trobem en el context de la Guerra del Francès o els anys immediatament posteriors: 1818 —78—, 1812 —84—, 1816 —86— i 1809 —87—, tot i que no s'ha de menystenir l'any 1836 —també amb 87 baptismes— o l'any 1887 — amb 85—.

Pel que fa als trenta anys estudiats del segle XX constatem que els valors mínims del nombre de baptismes es donen en els anys 1918 —73—, 1907 i 1913 —75—, 1916 —77— i 1909 —81—; en canvi, els valors màxims són els anys 1930 —141—, 1923 —128—, 1924 —122—, 1929 —112— i 1927 —110—. En el gràfic 3.7. podem observar la corba dels baptismes al llarg del període i copsar aquests màxims i mínims destacats.

Gràfic 3.7. Moviment anual dels baptismes (1540-1930)

Font: AHMOM i APOM. Elaboració pròpia.

Com diu À. Torrents (1993) aquesta evolució dels baptismes és un bon termòmetre per copsar els canvis en el comportament vital de la població d'una parròquia. La mitjana anual de baptismes és de 87 batejos però aquesta no s'assoleix fins al segle XVIII. En els darrers anys del segle XVI la mitjana de baptismes anuals oscil·la al voltant de 62⁹³.

Al llarg del segle XVII, la mitjana és lleugerament inferior, uns 58 baptismes per any; però observem diferents fets conjunturals que incideixen: d'una banda, la primera meitat de la centúria la mitjana anual oscil·la entorn a 53 baptismes anuals i la segona meitat, es recupera el nivell dels darrers anys del segle XVI, situant-se la mitjana anual de baptismes al voltant de 63; això no obstant, constatem que els valors mitjans són més baixos en el primer quart de segle —49 baptismes de mitjana anual—, que en el segon —58—, tot i que en aquests anys la conjuntura fou adversa atès el conflicte armat entre Catalunya i la monarquia dels Àustria, i el tercer quart —amb un valor similar— i, alhora, molt inferior al darrer quart de segle —amb una mitjana anual de 67 baptismes per any—.

Durant el segle XVIII, el nombre de baptismes és major i, per tant, la mitjana de baptismes augmenta a 101 batejos anuals, però, tal com observem en el segle anterior, hi ha una primera meitat de segle amb valors per sota d'aquesta mitjana —90 baptismes per anys— i una segona meitat clarament superior —111 baptismes per any—; emperò, constatem que el percentatge de creixement és més fort en el primer quart de segle —84 baptismes de mitjana— tot i tenir una mitjana inferior que en el segon —96 baptismes de mitjana— i, d'altra banda, el tercer quart del segle XVIII mantenen aquesta línia ascendent en quant a la mitjana de baptismes anuals i la disminució en el percentatge de creixement —107 baptismes de mitjana el tercer quart i 116, el darrer quart—.

El segle XIX la mitjana de baptismes anuals és de 114, però, a diferència dels segles precedents durant la primera meitat del dinou, amb el mateix valor que el darrer quart del divuit, la mitjana és superior —116— a la de la segona meitat —112—; això, no obstant, el primer quart de segle, marcat per una conjuntura clarament adversa, la mitjana de baptismes anuals baixa a 111 i, en canvi, el segon quart augmenta a 122, per davallar al tercer quart —117— i seguir en aquesta tendència, situant-se als nivells del tercer quart del segle XVIII, al darrer quart —107—. En canvi, en els trenta anys del segle XX la mitjana anual de baptismes és només de 97, força menor, però seguint la tendència iniciada a mitjan segle XIX.

Tenen alguna explicació els valors màxims i mínims seculars i aquests valors mitjans? Podem afirmar que els valors mínims es donen en períodes en què la conjuntura política, social i econòmica són adverses? Ans al contrari, és cert que els valors màxims coincideixen en períodes de creixement econòmic, estabilitat política o pau social? Per tal de donar resposta a aquestes qüestions volem analitzar la tendència dels baptismes, al llarg de tot el període, a partir del càlcul corregit de les mitjanes mòbils de set i de tretze anys, les quals dibuixen els increments i les davallades dels baptismes evitant la influència que presenten els valors màxims i mínims i, alhora, proporcionen informació dels cicles curts i llargs, tal com podem veure en el mateix gràfic 3.7. —pàgina anterior—.

⁹³ Si afegim els anys esparsos de la dècada dels quaranta del segle XVI la mitjana es redueix a 34 baptismes anuals.

És evident que l'evolució d'aquests baptismes presenta els alts i baixos característics de la demografia d'Antic Règim; això no obstant, d'acord amb les fluctuacions de les mitjanes mòbils de tretze anys, s'observen diferents períodes de canvi en la tendència⁹⁴:

- a) un moviment a alça, en els darrers anys de segle XVI, fins l'any 1601;
- b) una curta i lleugera davallada, en els primers anys del segle XVII;
- c) un període llarg d'increment del nombre de baptismes, que s'inicia al començament de la primera dècada i que marca un lent, però sostingut creixement, aconseguint el seu valor màxim a l'entorn de 1645, un cop començada la Guerra dels Segadors;
- d) una fase d'estancament relatiu, amb alts i baixos remarcables, fins a 1663, amb uns valors mínims després de la pesta⁹⁵;
- e) un nou tram de decreixement, que es perllongaria uns quinze anys, com a conseqüència del buit demogràfic provocat per la Guerra dels Segadors;
- f) una sobtada i intensa recuperació de la tendència que portarà a assolir els nivells més alts dels baptismes cap al final del segle XVII i principis del XVIII;
- g) una etapa d'estancament i de lleugera tendència a la baixa durant la Guerra de la Successió⁹⁶;
- h) un tram de creixement considerable que s'estén entre 1717 i 1731;
- i) una nova fase d'estancament de la corba durant la dècada següent fruit d'un buit generacional;
- j) un període d'important creixement del nombre de baptismes en el període central del segle XVIII;
- k) una lleugera davallada de la corba entre 1758 i 1764;
- l) un nou període d'important creixement del nombre de baptismes fins a 1777⁹⁷;
- m) una etapa d'estancament, amb lleugers puntes alcistes, entre 1778 i l'inici de la Guerra Gran;
- n) una forta caiguda del nombre de baptismes, amb petits períodes alcistes, en els darrers anys del segle XVIII i els quinze primers anys del XIX, coincidint amb els dos conflictes armats amb França;
- o) un període de creixement molt intens del nombre de baptismes, amb el sostre de la corba a finals de la tercera dècada del segle XIX, coincidint, parcialment, amb la represa de l'economia catalana;
- p) una forta caiguda de la corba fins a 1841, en el context de la Primera Guerra Carlina i els darrers anys de la revolució liberal;
- q) un breu i petit rebrot alcista en temps dels moderats;
- r) una caiguda de 1847 a 1855 fruit, possiblement, de la pèrdua de població amb la segregació de la quadra de Viladecavalls;
- s) un nou tram d'augment del nombre de baptismes fins a començaments dels anys setanta del segle XIX;
- t) una important i llarga davallada, amb un repunt alcista, fins, pràcticament, l'inici de la Primera Guerra Mundial, assolint-ne els nivells de principis del XVIII —fruit d'una reducció de la taxa de fecunditat— ; i, finalment,

⁹⁴ Sempre es podria establir una altra periodificació diferent en estadis més curts o bé més llargs, però hem optat per aquests vint-i-un períodes.

⁹⁵ Són anys difícils arreu: pesta, guerra i crisis de subsistències convergeixen i els baptismes s'enfonsen [Wrigley, 1978a:257; Torrents, 1993:110].

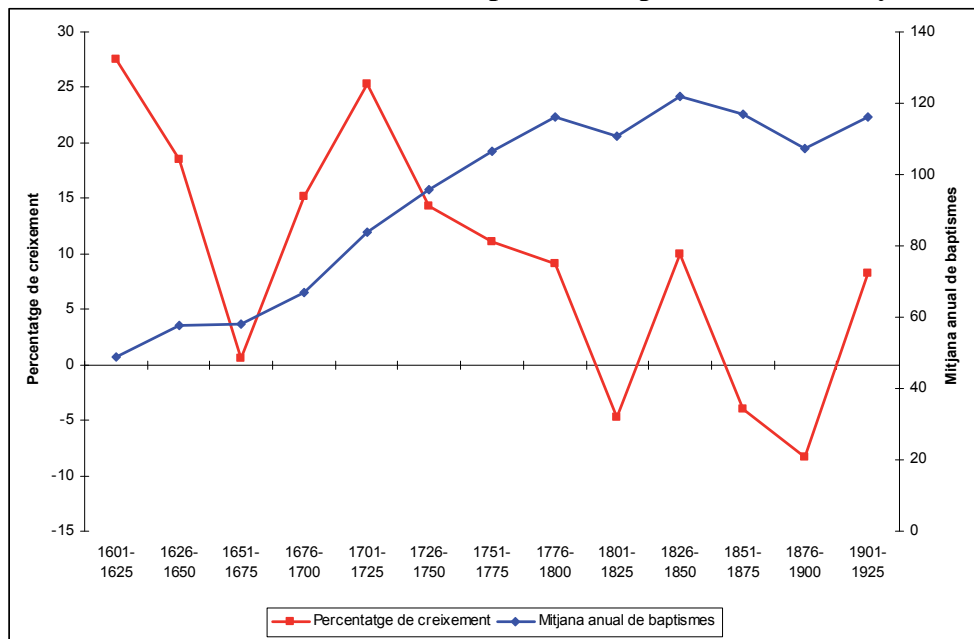
⁹⁶ Coincident amb *el gran hivern* de 1709, amb “una glaçada que va durar gairebé dos mesos sense afluïxar [i que] havia solidificat els rius a llurs desembocadures” [Torrents, 1993:111, nota 25].

⁹⁷ Són els anys que Nadal (1990:39) anomena de la “gran alça secular” de la població de Catalunya.

u) un nou període de creixement, fins a assolir els nivells de la segona meitat del segle XVIII —gràcies a l'onada immigratòria—.

Aquesta anàlisi de l'evolució anual i de les mitjanes mòbils de set i tretze anys dels baptismes olesans, la volem complementar amb l'estudi de llarga durada en períodes de vint-i-cinc anys⁹⁸. El gràfic 3.8. il·lustra l'evolució de llarg termini i, alhora, ofereix l'evolució del creixement del nombre de baptismes en tant per cent. La mitjana anual de baptismes augmenta des d'inicis del segle XVII fins a mitjan segle XIX, moment en què la tendència inicia una davallada fins a 1925; en canvi, la corba del percentatge de creixement mostra alts i baixos, alternant períodes de creixement amb períodes de decreixement.

Gràfic 3.8. L'evolució dels baptismes en períodes de 25 anys

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

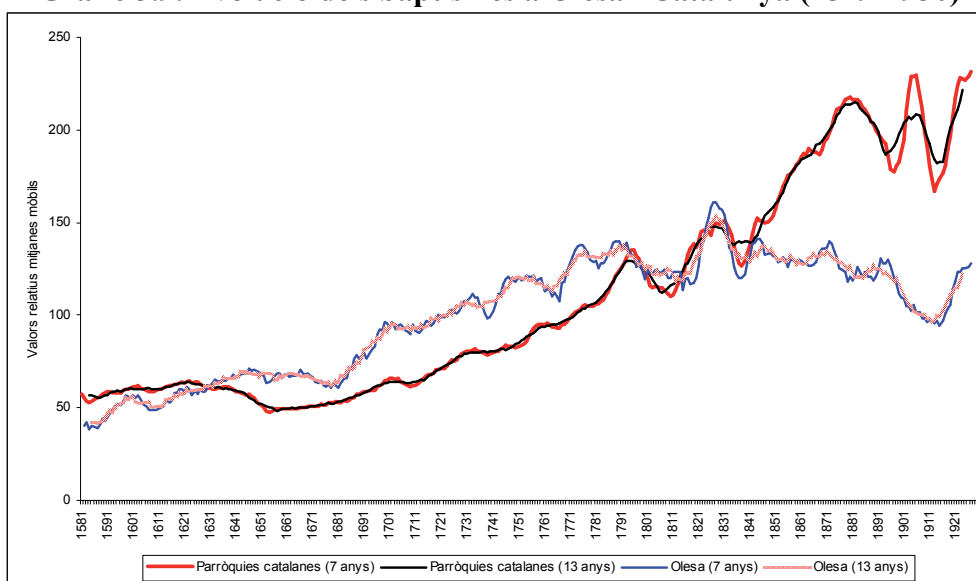
En l'evolució de la mitjana anual de baptismes observem, però, l'impacte de la Guerra dels Segadors, manifestada en un estancament; en canvi, la Guerra de Successió no es percep en l'evolució d'aquesta mitjana ja que la tendència a l'alça és gairebé constant fins a l'esclat de la Guerra del Francès, moment en què la corba davalla —període 1801-1825— per a recuperar-se i assolir els màxims de la sèrie el següent quart de segle i, aleshores, la reducció de la mitjana anual de baptismes inicia una caiguda contínua fins a 1925; en conjunt, la tendència secular mostra només dos trams per sota de la línia de tendència: el segle XVII i els darrers cinquanta anys d'estudi. En canvi, la corba que dibuixa el percentatge de creixement dels baptismes en períodes de vint-i-cinc anys mostra una tendència irregular i, en línies generals, a la baixa, amb tres únics períodes que romanen per sobre de la línia de tendència —el tram secular 1676-1775; el segon quart del segle XIX i el primer quart del segle XX—.

⁹⁸ Hem omès la representació gràfica de les dades del segle XVI, però les hem tingut en compte a l'hora de calcular el creixement del primer quart del segle XVII respecte a la mitjana dels darrers 28 anys del segle XVI. De la mateixa manera, hem menystingut els cinc darrers anys de la sèrie —1926-1930— amb la intenció de tenir períodes homogenis de 25 anys.

Només disposem d'un estudi de llarga durada com el nostre: el cas de la parròquia de Sant Pere de Riudebitlles. À. Torrents (1993) obté uns resultats similars: observa com la mitjana de naixements durant el segle XVII oscil·la al voltant d'11, però des de 1640 a 1659 la mitjana anual baixa a 9; entre 1660 i 1680 la mitjana anual de baptismes s'estanca i, des d'aquest any, la corba recupera la tendència ascendent fins a inicis del segle XVIII; durant la Guerra de Successió els naixements decreixen per fer un gir clarament ascendent a partir de la segona dècada del segle XVIII amb dos replans —1735-1739 i 1765-1774— en plena fase expansiva; la dècada inicial del segle XIX presenta una inversió de la corba de baptismes amb una pèrdua d'un 22% respecte a les dècades anterior i posterior; a partir de 1813 es recupera la tendència ascendent i recupera els nivells anteriors fins a 1864; posteriorment segueix una nova caiguda que situarà els naixements de Sant Pere de Riudebitlles als nivells del segon quart del segle i, des de 1890, en endavant, els baptismes davallen definitivament [Torrents, 1993:110-113].

D'altra banda, la comparació de l'evolució dels valors relatius de les mitjanes mòbils d'Olesa amb una mostra de diferents parròquies catalanes⁹⁹ posa de manifest un cert paral·lelisme entre ambdues sèries però també certes divergències. D'una banda, veiem l'encreuament de les corbes donant la superioritat d'una respecte les altres o a l'inrevés. D'altra banda, observem que l'agregació de parròquies catalanes mostra uns valors relatius de les mitjanes mòbils de 7 i 13 anys més homogènies que les del cas olesà.

Gràfic 3.9. Evolució dels baptismes a Olesa i Catalunya (1579-1930)

Font: Quadre XV de l'Annex, AHMOM i RCOM. Elaboració pròpia¹⁰⁰.

⁹⁹ Vegeu quadre XV de l'Annex.

¹⁰⁰ Les dades s'han obtingut de l'agregació anual de més de 250 parròquies —localitats o municipis— des de 1500 a 1930, referides a la nota 9 del quadre XV de l'Annex.

Per tal d'elaborar el gràfic s'ha calculat, anualment i en primer lloc, la mitjana de les parròquies; en segon lloc s'han calculat les mitjanes mòbils, de 7 i 13 anys, i, finalment, els valors relatius respectius —al quadre XV de l'Annex podeu veure aquests càlculs—; hem menystingut, però, les dades de Barcelona i Terrassa (1901-1930) atès que el volum de la macrocefàlia barcelonina i aquesta capital del Vallès Occidental alteren considerablement les dades. Val a dir que les dades de diverses parròquies buidades per diferents investigadors divergeixen, puntualment, en alguns anys.

Del total de 246 sèries de les quals es disposen dades de baptismes, l'agregació oscil·la considerablement al llarg dels 350 anys que consta la sèrie olesana. A tall d'exemple, resumim els màxims i mínims de sèries de parròquies per períodes: 1581-1600, entre 81 i 87 parròquies; 1601-1650, entre 85 i 99 sèries; 1651-1700,

Fet aquest comentari global, passem a una anàlisi més particular. Des de 1581 a 1630 les corbes catalanes superen a la parròquia del Baix Llobregat. Entre 1631 i 1814, les corbes olesanes superen amb escreix al conjunt de parròquies del país, tot i que entre 1795 i 1814 les diferències es retallen i gairebé s'ajunten els anys 1798 i 1800. De 1814 a 1823 l'agregació de parròquies supera a Olesa. Entre 1825 i 1828, segons les mitjanes mòbils de set anys, Olesa novament supera al conjunt de parròquies catalanes. Des de 1833 a 1914 l'agregació de parròquies supera amb escreix a la parròquia del Baix Llobregat. I, finalment, els darrers anys de les sèries Olesa torna a superar la mitjana de les parròquies agregades. Amb tot, les corbes són pràcticament paral·leles, tret dels darrers anys del segle XVI i els primers trenta anys del XVII, durant tot l'antic règim demogràfic; en canvi, durant la transició demogràfica¹⁰¹ la situació s'inverteix.

Tanmateix, les corbes dels valors relatius de les mitjanes mòbils olesanes i de les sèries agregades denoten una acceleració més intensa en els baptismes olesans des de finals del segle XVII a inicis del XVIII.

Durant el set-cents, observem, primerament, una desacceleració més perllongada a Olesa que a la mostra de parròquies catalanes; després, un creixement superior en el conjunt que en el cas concret durant el primer terç del set-cents; a continuació, una nova aturada del ritme de creixement durant la dècada dels trenta d'aquest segle, més curta però més intensa a Olesa que al conjunt català; en quart lloc, veiem de nou, que la corba es desaccelera a mitjan segle XVIII, més intensament a la parròquia del Baix Llobregat que a l'agregació de parròquies catalanes; durant la segona meitat d'aquesta centúria el ritme de creixement dels valors relatius olesans són inferiors al del conjunt de comarques fins al punt que l'evolució d'aquestes superen a la parròquia del Baix Llobregat seguint la mateixa evolució amb plena conjuntura bèl·lica i postguerra posterior; a finals de la tercera dècada del segle XIX la caiguda de les corbes dels baptismes és més tènue al conjunt de parròquies catalanes i d'ençà la inflexió d'aquestes les corbes dels valors relatius dels baptismes d'Olesa i del conjunt de parròquies agregades mostren tendències asimètriques: les corbes dels valors relatius de les mitjanes mòbils de tretze i set anys de les parròquies agregades reprèn una tendència alcista fins assolir els nivells màxims a inicis dels vuitanta per caure posteriorment, en canvi les mateixes corbes a Olesa inicien una davallada, amb alts i baixos, fins a repuntar, molt lleugerament, a la tercera dècada del segle XX.

Aquesta caiguda anterior a Olesa es pot deure a dos fets: la crisi dels anys seixanta i setanta del segle XIX que comporta una emigració olesana i al control de la natalitat; per contra, l'augment dels baptismes fins als anys vuitanta i l'endarreriment en

entre 110 i 145 parròquies; 1701-1750, entre 145 i 155; 1751-1800, entre 150 i 163 parròquies; 1801-1850, entre 91 i 128 parròquies; 1851-1900, entre 38 i 80 parròquies i 1901-1930, entre 8 i 14.

¹⁰¹ La transició demogràfica, i llurs teories, han estat a bastament estudiades. En aquest sentit, en el nostre país, podeu consultar Arango (1980), Belando (1996), Cabré i Torrents (1990), Recaño (1989 i 1995a), Llonch i Sancho (1990), Torrents (1996) o Vidal (1992 i 1985a); per al conjunt d'Espanya i altres territoris de l'Estat, Arango (1987), Baila (1988 i 1990), Baila i Recaño (1991), Bernabeu i altres (1987), Bujosa, Moll i Sureda (2000), Burriel i Castelló (1988), Bustelo (1988), Anaut (1999a), Del Campo (1997), Díez (1971 i 1985), García-Sanz (1988), García-Sanz i Guerrero (1991), Livi-Bacci (1988b), Martínez (1983), Nicolau (1991), Olivares i Vinal (1988), Ramírez (2001b), Reher (1999b), Revenga (1980), Rivera (1986), Sanz i González (2001) o Soriano (1999). I a nivell europeu, entre altres, Arango (1980), Bengtsson i Dribe (2008), Binion (2000), Chesnais (1986), Eggerickx (2004), Etchelecou (1991), Guyot (1995), Leboutté (1995), Livi-Bacci (1995), Noil (1985), Piché i Poirier (1985), Van de Walle (1986), Weir (1993) o Woods (1987).

la caiguda respecte d'Olesa podríem argumentar-los, potser, pel fet d'agregar-se parròquies molts diverses d'arreu del territori català¹⁰² que inicien una emigració més tardana cap a la macrocefàlia barcelonina i inicien el control de natalitat més tard que a la població del Baix Llobregat.

Altres estudis que analitzen la tendència de la natalitat al llarg dels segles XVI, XVII, XVIII, XIX i inicis del XX presenten algunes diferències amb els resultats obtinguts per a Olesa i, fins i tot, per aquesta agregació de parròquies catalanes. Així, J. Nadal i E. Giralt (1953), analitzant els baptismes de Cassà de la Selva i Vilafranca de Penedès entre 1590 i 1717, destaquen el fet que la natalitat actua com a regulador de les crisis del segle XVII, atès que, després dels períodes crítics, la població alterna anys positius i negatius cercant l'equilibri perdut, ja sigui ràpidament o lentament.

En canvi, en un altre estudi amb dades obtingudes d'onze parròquies situades al litoral i prelitoral català i dues de la terra ferma, J. Nadal observa per a Catalunya quatre grans fases d'evolució: un primer període de *trend* alcista entre 1594 i 1625-26 —tot i marcar una inflexió a començament de segle XVII—; una segona etapa de baixa progressiva des del 1626 a 1654 —molt accentuada en el període de la Guerra dels Segadors i en la fase del el contagi de pesta—; una fase de recuperació entre 1655 i 1700, amb dues acceleracions importants —1685-1691 i 1696-1700—; per últim, un nou període de retrocés de 1701 a 1711 —coincidint amb la conjuntura ocasionada per la Guerra de Successió—; i, el mateix autor destaca el nivell mínim de baptismes —situat al voltant del 1650— tot relacionant-lo amb el terrible impacte de la gran pandèmia de pesta [Nadal, 1978a]. A Olesa, per contra, els valors mínims del segle XVII es localitzen al voltant de 1614.

El mateix J. Nadal (1982), per al segle XVIII, a partir d'una mostra d'onze parròquies observa que l'evolució de la natalitat presenta dues fases: una inflexió de 1701 a 1720, fruit de la conjuntura bèl·lica, i una escalada alcista prolongada fins a les darreries del segle XVIII, però amb tres impulsos alcistes —del 1712 al 1734, del 1742 al 1777 i del 1782 al 1796— separats per dos períodes de dificultats —del 1735 al 1741 i del 1778 al 1781—. La inflexió a Olesa, és relativament inferior i, en canvi, l'augment posterior s'estabilitza a la dècada dels seixanta per accelerar-se en el darrer terç de segle.

I, durant el segle XIX, J. Nadal (1965a), en una anàlisi de 43 parròquies catalanes des de 1782 a 1871, establia nou períodes diferents en l'evolució dels baptismes¹⁰³ que no coincideixen plenament amb la nostra anàlisi a partir de les

¹⁰² L'agregació realitzada amb un mínim de 49 parròquies i un màxim de 80, segons l'anualitat, aplega un 14% d'aquestes com a ciutats rurals o preindustrials —Vilafranca del Penedès, Manresa, Terrassa, Sabadell, Reus, Tortosa...—; un 16% són parròquies rurals del litoral o prelitoral barceloní —Sant Sadurní d'Anoia, Alella, Corbera de Llobregat...— i dos terços són parròquies de l'interior, de la muntanya catalana o de la Catalunya meridional —Riudecols, Ulldecona, El Perelló, Martinet, Durro, Boí...—. Possiblement, aquesta llunyania respecte a la macrocefàlia barcelonina endarrerí l'emigració vers la capital i la influència de la industrialització, el procés d'urbanització i, possiblement, el control de natalitat característics de la Revolució Industrial coetània.

L'agregació de sèries tan diverses i disperses pot condicionar les tendències de les corbes resultants, així si afegim les dades de Barcelona [Figuerola, 1993; www.bcn.es i altres] o les de Terrassa de 1901-1930 [Cardús, 2005], les quals les hem menystingut pel seu alt volum de baptismes, les corbes es modifiquen considerablement.

¹⁰³ De 1782 a 1801, continuació de la tendència a l'alça secular; de 1792 a 1801, reducció dels ritmes de creixement; de 1802 a 1811, inversió de la tendència; de 1812 a 1821, recuperació dels nivells anteriors a la caiguda; de 1822 a 1831, forta expansió a partir d'un nivell baix; de 1832 a 1841, nou descens; de 1842

mitjanes mòbils. Si bé, en el nostre cas observem que des de 1792 a 1812, com a conseqüència de la Guerra Gran i la Guerra del Francès, hi ha una caiguda dels baptismes invertint la tendència ascendent que des de 1660, malgrat l'impacte de la Guerra de Successió que representa un descens del ritme de creixement a nivells dels anys noranta del segle XVII, és gairebé contínua; posteriorment, de 1812 a 1831 les corbes dels valors relatius de les mitjanes mòbils recuperen ja els nivells perduts el 1818 i augmenten fins a 1831 en un 35,5%; tot seguit, fruit de les generacions perdudes durant la Guerra del Francès, durant els anys 1832 i 1838, hi ha una davallada que porta, gairebé, les corbes als valors de 1792; i des de 1839 a 1883 el ritme de creixement de les corbes dels valors relatius de les mitjanes mòbils de set i tretze anys és espectacular fins aconseguir els màxims nivells. Amb aquestes paraules, constatem certa convergència amb la forta expansió de la tercera dècada del XIX i la posterior caiguda, tot i que en la nostra mostra de parròquies catalanes és més curta que a l'observada en l'agregació de 43 parròquies estudiada per J. Nadal (1965a); així com en la forta recuperació des de finals dels trenta en el nostre cas i des de 1842 per a la mostra d'aquest professor, però, alhora, en el cas d'aquest la caiguda s'inicia a principis del setanta [Nadal, 1965] —coincidint amb el cas de la parròquia d'Olesa—, i en el nostre cas començaria una dècada més tard —en el cas de l'agregació de les sèries de què hom disposa la caiguda, que s'intueix definitiva, dels baptismes s'iniciaria el 1884—.

També per al conjunt del Principat i mitjançant la recopilació de 245 sèries de baptismes¹⁰⁴ del segle XVIII ha permès a L. Ferrer (2007c) establir les etapes i ritmes de l'evolució de la natalitat constatant que: durant la primera dècada els naixements no van créixer; a partir de 1720, els baptismes comencen a créixer a batzegades fins a la cinquena dècada de la centúria quan s'estanquen o fins i tot retrocedeixen; a partir de 1750 tornen a créixer fins al punt d'augmentar, la darrera dècada, un 93% respecte a començaments de segle. Aquesta evolució dels baptismes ponderats no divergeix gaire de la tendència dels valors relatius de les mitjanes mòbils de set anys del conjunt de les poblacions de la nostra anàlisi: lleugera baixada de 1701 a 1710; recuperació i creixement dels baptismes fins a 1735; estancament del ritme de naixements de 1736 a 1751; nova fase de tendència alcista durant la dècada següent; un quinquenni de relativa estabilització amb lleugera minva del nombre de baptismes; un gran fase expansiva del volum de baptismes entre 1768 i 1796 per donar pas, finalment, a una disminució dels naixements als nivells de 1790. En canvi, la mateixa corba dels baptismes olesans, com ja hem comentat, dibuixa més ritmes i etapes en l'evolució dels baptismes: un estancament dels baptismes fins a 1717; un creixement fins a 1733; una posterior caiguda als nivells del primer tram des de 1734 a 1740; un fort creixement de més de vint punts; un estancament de tretze anys; una lleugera minva dels baptismes de 1761 a 1767; un nou canvi de tendència alcista fins a 1776; una nova davallada de sis anys que dona pas a un fort i intens augment dels baptismes entre 1783 i 1793; i, finalment, la caiguda dels baptismes en els darrers anys d'aquesta centúria.

a 1856, forta recuperació assolint-ne els nivells de 1822 a 1831; de 1857 a 1866, expansió dels baptismes fins assolir els nivells més alts; i, finalment, de 1867 a 1871, una nova caiguda, que esdevindrà definitiva [Nadal, 1965].

¹⁰⁴ Moltes de les quals coincideixen amb les nostres, però el mètode emprat és diferent. Ferrer (2007c) ha agrupat les sèries per regions segons la divisió territorial de la II República, ha pressuposat que les sèries de què disposa podrien representar l'evolució de la regió, ha calculat quants naixements correspondrien al 100% de la població i, finalment, ha sumat totes les regions per obtenir l'evolució de la població de Catalunya al llarg del segle [Ferrer, 2007c:32].

En el mateix treball, L. Ferrer (2007c), reduint a un índex les sèries de naixements des de 1550 a 1860¹⁰⁵, observa a la segona meitat del segle XVI un lleuger creixement de la població; fins al 1640 el creixement lent es va mantenir per disminuir durant les dues dècades que abasten la Guerra dels Segadors; a partir de 1670 es va iniciar una recuperació primer lenta que va anar continuant al llarg del segle XVIII; i, finalment, “la sorpresa es produeix en el segle XIX, ja que l’empenta demogràfica dels segle XVIII s’atura precisament a començaments de la centúria següent i els naixements s’estanquen amb uns grans alts i baixos relacionats amb la Guerra del Francès i la Guerra Carlina (...) i es recupera fins al 1850-1859”. La similitud amb les nostres corbes és evident, només la davallada de finals del XVIII i inicis de XIX distorsiona aquesta comparació.

Al Baix Llobregat, entre 1584 i 1714, F.X. Gual i C. Millàs (1999a) observen, d’acord amb els valors relatius de les mitjanes mòbils de tretze anys, tres grans períodes de llarga durada, quant a l’evolució de la natalitat: un primer període d’increment del nombre de bateigs fins a començament de segle XVII, una segona fase de davallada, que s’estén des dels primers anys del segle XVII fins a 1615-18, i una darrera i llarga etapa d’increment sostingut dels baptismes que es manifesta en tres estadis, recuperació accelerada dels nivells anteriors —fins a 1630-35—; augment perllongat, amb relativa tendència a l’estancament —fins als anys 1680-85— i creixement intens fins al primer decenni del segle XVIII, moment en què s’assoleixen els nivells màxims de la sèrie. Olesa dibuixa un cert paral·lelisme amb la tendència general del Baix Llobregat, si més no fins a mitjans segle XVII, però divergeix amb el conjunt comarcal entre 1650 i 1684, fase d’estancament i de davallada de la natalitat a la parròquia. J.M. Cobos (2006:43) destaca l’elevada natalitat olesana al llarg del segle XVIII “fruit d’una agricultura fortament especialitzada i amb uns elevats requeriments de mà d’obra i una indústria tèxtil tradicional també en constant augment”.

Concretament, a la parròquia de Papiol la mitjana de baptismes seculars s’ha destacat una alta natalitat absoluta a finals del segle XVIII i una baixa natalitat absoluta en anys d’epidèmies, crisis de subsistències o durant els conflictes bèl·lics que porten a enregistrar una mitjana de baptismes secular força contrastada: de 6,34 baptismes anuals entre 1565 i 1599 als 8,75 baptismes anuals durant el XVII i un creixement espectaculars al segle XVIII que permet obtenir una mitjana anual de 23,57 baptismes [Millàs, 1993].

Agregant tres parròquies de la comarca —Sant Feliu de Llobregat, El Prat de Llobregat i Martorell— al municipi del Barcelonès, L’Hospitalet de Llobregat, J. Recaño (1995a:66) afirma que la caiguda de la natalitat és evident des de 1860, uns anys abans que a Olesa i molt abans de l’agregació de parròquies catalanes, i, com a Olesa, a la dècada dels anys vint del segle XX es recuperen “els nivells de fecunditat propis de finals de segle XIX per l’efecte de la immigració provinent del sud peninsular”.

J.M. Planes (1999), agregant quatre parròquies de l’Urgell de 1550 a 1699, destaca un remarcable nivell de baptismes en el segon quart del segle XVI; un període crític de 1575 a 1593, marcat per l’epidèmia i les males collites, que contrasta amb el creixement observat a Olesa; en canvi, a partir d’aquí, les similituds amb Olesa són remarcables: una lleugera recuperació dels baptismes des de 1594 a 1634, l’estancament de la natalitat en el context de la Guerra dels Segadors, unes discretes xifres de

¹⁰⁵ Disposa de 19 sèries de 1550 a 1600, 115 de 1600 a 1700, 254 de 1700 a 1800 i 136 de 1800 a 1860 [Ferrer, 2007c:36].

baptismes en el segon quart del segle XVII i una forta acceleració que permet assolir els valors més alts del nombre de baptismes¹⁰⁶.

Gràfic 3.10. Taxes de Natalitat d'Espanya, Catalunya, Olesa i altres municipis, 1780-1929

Font: J. Recaño¹⁰⁷, À. Torrents¹⁰⁸, A. Cabré¹⁰⁹, J. Nadal¹¹⁰, APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

Voldríem insistir en els canvis coincidents amb la transició demogràfica¹¹¹, els quals poden explicar-se, segons J. Recaño (1995a), com el resultat de la combinació d'un procés d'autoregulació de la fecunditat¹¹² lligat a la caiguda de la mortalitat¹¹³ i per

¹⁰⁶ Per a més referències pel que fa als segles XVI, XVII i inicis del XVIII podeu consultar Gual i Millàs (2002).

¹⁰⁷ TN de L'Hospitalet de Llobregat i El Prat de Llobregat [Recaño, 1995a:103].

¹⁰⁸ TN de Sant Pere de Riudebitlles [Torrents, 1993:139].

¹⁰⁹ TN de Catalunya —cal aclarir que aquestes taxes són dels períodes decennals següents: 1861-1870, 1901-1910, 1911-1920 i 1921-1930— [Cabré, 1999:59-60].

¹¹⁰ TN d'Espanya [Nadal, 1984:140] i de Catalunya [Nadal, 1982 (1992:111)] —cal aclarir que aquestes darreres són càlculs ponderats dels períodes 1878-1887 (32,9‰) i 1888-1900 (29,9‰)—.

¹¹¹ Entesa, segons Arango (1980:173-188), com una descripció sintètica d'aparents irregularitats observades en el passat, que suggereix certes relacions entre l'evolució de la població i el creixement econòmic; així el nivell dels baptismes en les societats preindustrials o pretransicionals podria implicar la tendència a l'alça o a la baixa de les TN en el decurs de la transició demogràfica, casos d'Anglaterra, Països Baixos o, entre altres, Catalunya on aquesta augmenta durant el segle XVIII i, en el cas contrari, disminueix a Catalunya —durant la Restauració—, França o Suècia durant el segle XIX.

¹¹² Segons Arango (1980:189-190), la caiguda de la natalitat a Espanya, fruit d'un control de natalitat, es produeix per primera vegada a l'àrea urbana de Barcelona i des d'aquí a la resta de Catalunya i les Balears, després a les terres adjacents —Aragó i País Valencià— i, més tard, a les zones industrials de Madrid i Bilbao. Segons Cabré i Torrents (1990:1) el procés de transició demogràfica en Catalunya presenta la particularitat d'una data molt primerenca del descens de la fecunditat amb anterioritat a 1880 a les províncies de Barcelona i Lleida.

¹¹³ Segons Recaño (1995a:64): "Les societats ja no necessitaren tenir uns nivells tan elevats de fecunditat per a mantenir l'equilibri demogràfic. És a dir, el creixement demogràfic s'assegurava amb una menor energia demogràfica".

l'ajustament a les noves condicions socioeconòmiques generades per la naixent societat industrial¹¹⁴. Sens dubtes, l'evolució de les taxes de natalitat pot ser un bon indicador per albirar més clarament l'evolució dels baptismes. Per tal de poder calcular les taxes brutes de natalitat hem seguit els passos d'À. Torrents (1993:138-139): hem agregat els baptismes per dècades des del 1771 fins al 1930, estimant la població d'Olesa per a cada dècada per interpolació a partir dels recomptes disponibles i calculant les taxes brutes decennals dels baptismes¹¹⁵ i les comparem amb les taxes calculades per a altres localitats, el conjunt de Catalunya i Espanya al gràfic 3.10.

La taxa bruta de natalitat d'Olesa es manté, entre 1780/89 i 1840/49, a nivells força alts, amb valors relatius superiors al 40‰, assolint les TN més altes —55,11‰— a la tercera dècada del segle XIX; en canvi, la resta del període les taxes brutes de natalitat es situen per sota del 40‰ i el 1920-1929 la TN s'ha reduït considerablement: 19,23‰. Aquests resultats són coincidents, tal com podem veure al gràfic 3.10., amb els valors obtinguts a altres poblacions¹¹⁶. Voldríem destacar la reducció observada a mitjan segle XIX atès que la taxa es disminueix set punts, de 42,49‰ de la dècada dels quaranta a 35,49‰ a la dècada dels cinquanta, fruit de dos factors: la segregació municipal de Viladecavalls i perquè esdevé l'inici d'un declivi de les taxes i el senyal de les primeres modificacions del règim demogràfic tradicional¹¹⁷. Amb tot, és en el canvi de segle quan les taxes es situen per sota del 30‰. Entremig, la TN passa per un període d'estabilització entre 35‰ i 40‰ en plena crisi econòmica i èxode migratori olesà. En conjunt, la TN d'Olesa, tal com podem veure al gràfic, a la segona meitat del XIX i primeres dècades del XX, sempre es situa per sota de les taxes estatals —i del conjunt català entre 1900 i 1929— i paral·lela a la corba de Sant Pere de Riudebitlles —l'única que presenta els valors més baixos que Olesa a la tercera dècada del segle XX—.

En canvi, la irregularitat de les taxes de L'Hospitalet de Llobregat contrasta amb el cas olesà perquè d'uns nivells més baixos acaba per sobre de la població del pla de Montserrat i el conjunt del país; i, d'altra banda, la diferència principal respecte la corba del Prat de Llobregat està en l'endarreriment de la caiguda de la TN, en dues dècades, d'aquesta població del Delta pel que fa als casos d'Olesa o Sant Pere de Riudebitlles.

¹¹⁴ Segons Recaño (1995a:64): “la caiguda de la fecunditat presenta una correlació positiva respecte d'algunes transformacions econòmiques i socials, com la industrialització, una major urbanització i la generalització creixent de l'alfabetització. A tots aquests factors s'hauria d'afegir una nova mentalitat respecte a la dimensió de la família”. Emperò, Arango (1980:190-191) sosté que el “grado de industrialización no resulta tan decisivo como suele pensarse” atès que Bilbao, per exemple, ofereix unes taxes de fecunditat més altes que altres territoris menys industrialitzats i, en canvi, destaca, lligat al procés d'urbanització, “una correlación bastante acusada entre fecundidad de la capital y fecundidad provincial, lo que corrobora la importancia de la difusión desde un núcleo inicial”, en el nostre cas Barcelona.

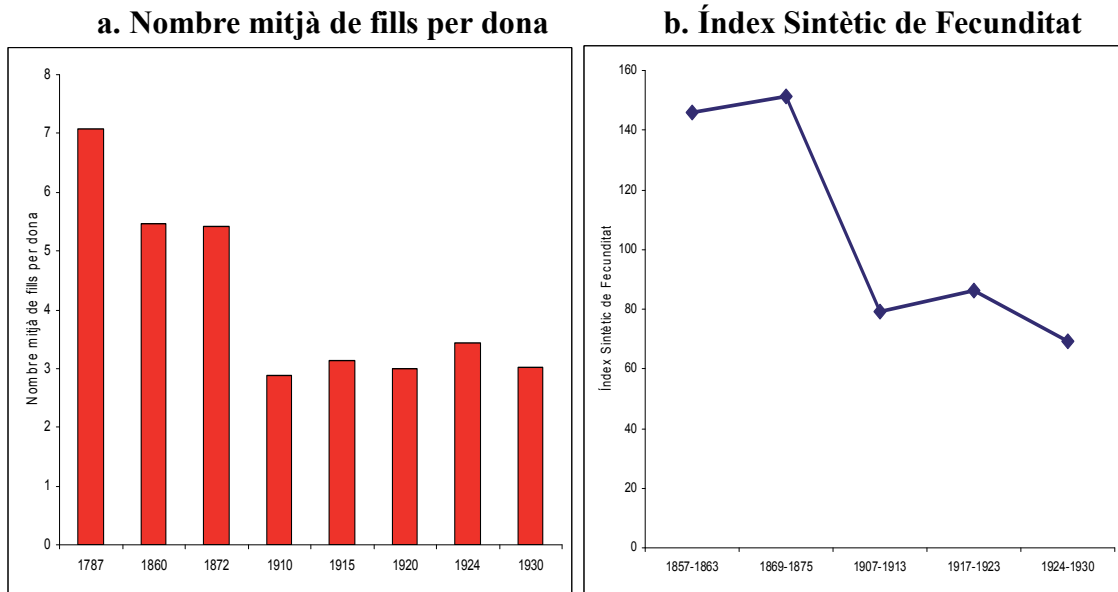
¹¹⁵ Vegeu quadre XVI de l'Annex.

¹¹⁶ A banda, de les poblacions recollides al gràfic, n'esmentem d'altres: Muñoz (1990:61) obté unes TN mitjanes del 44,55‰ entre 1760 i 1834 a les comarques del Penedès i Garraf. Benavente (1989) estima una TN, també, entorn del 45‰ en una mostra de diverses parròquies catalanes al final del XVIII. Emperò Vilar (1986, III:77-78) obté per al període 1784-1788 unes TN inferiors, però per sobre del 35‰, a Cervelló, Sant Boi de Llobregat, Badalona, Barcelona...; i, superiors al 40‰ a Torrelles de Llobregat; Recaño (1995a:103) calcula unes taxes de natalitat per al període 1840-1859 al voltant del 34‰ i 1870-1879 de gairebé un 38‰. Cardús (2005:38) a Terrassa, en el traspàs al segle XX, sosté que les taxes de natalitat havien baixat cinc punts —de 30‰ a 25‰—. Ros (2003:63) a Mataró obté una TN del 49‰ per al 1787 i del 32,19‰ el 1860. Casanovas i Florit (1993:108-109) a Mercadal observen que les taxes brutes de natalitat es situen per sobre del 40‰ entre 1791 i 1850, mentre que a la dècada 1851-1860 són del 39,9‰, i, en canvi, en el conjunt de Menorca des de 1811-1820 ja es situen per sota del 40‰. I, per acabar, a Albacete, Gómez (2007:81) afirma que la TN és bastant alta, per sobre de la mitjana estatal: un 46,8‰.

¹¹⁷ Quelcom semblant han observat Muñoz (1990:61) i Torrents (1993:140).

Aquestes taxes representades al gràfic semblen reflectir, a grans trets, les tesis de J. Arango (1980) o J. Recaño (1995a): unes altes taxes de natalitat i en augment durant el segle XVIII —tan a Olesa com Sant Pere de Riudebitlles o L’Hospitalet de Llobregat— i davallada de la taxa de natalitat, posteriorment, als municipis propers a Barcelona —L’Hospitalet de Llobregat, Olesa i Sant Pere de Riudebitlles— i més lentament al conjunt de Catalunya i d’Espanya, atès que aquesta última presenta, des de finals del XIX, unes taxes brutes de natalitat més altes que qualsevol de les poblacions catalanes recollides en aquest gràfic. Si bé en etapes anteriors el volum de baptismes oscil·lava fortament tot i que dins d’un context de reducció continuada, el descens de la taxa bruta de natalitat es percep, a Olesa, des de 1840-1849, moment en què la corba creua la barrera del 40‰, i és fa evident des de 1870-1879, quan davalla ininterrompudament fins al final de la sèrie, situant-se per sota del 20‰ a la dècada 1920-1929. La inflexió entre 1840 i 1870 està condicionada, possiblement, per tres factors principalment: la segregació municipal de la quadra de Viladecavalls, la crisi econòmica del tercer quart de segle i, potser, per l’emigració olesana¹¹⁸.

Gràfic 3.11. Evolució de l’ISF a Olesa

Font: APOM, AHMOM i RCOM. Elaboració pròpia.

Una altra manera de copsar l’evolució dels baptismes, tot i que grollerament¹¹⁹, és calcular el nombre mitjà de fills per dona en edat fèrtil o índex sintètic de fecunditat¹²⁰. D’aquesta manera constatem, també, com aquest nombre mitjà de fills per

¹¹⁸ Recordem que incidirem en els moviments migratoris en els capítols següents.

¹¹⁹ Potser cal recordar que treballem, majoritàriament, amb batejos, com a sinònim de naixement, és a dir, vinculem baptismes a natalitat —entesa conceptual i demogràficament com la freqüència dels naixements esdevinguts en el si d’una població en el seu conjunt [Vinuesa i altres, 1997:93]—, però és evident que no és el mateix que la fecunditat —identificada com la freqüència dels naixements (baptismes) que tenen lloc dins del subconjunt de població femenina en edat de procrear [Vinuesa i altres, 1997:93]—.

¹²⁰ L’índex sintètic de fecunditat reflexa el nombre mitjà de fills que tindrà una dona al llarg de la seva vida, suposant que no hi hagi una defunció per a les dones durant el seu període fèrtil [Vinuesa i altres, 1997:100]. D’aquesta manera, hem calculat primer les taxes generals de fecunditat (TGF) en posar en relació els baptismes amb la població femenina en edat fecunda —dones de 15 a 49 anys— i, posteriorment, hem calculat l’índex sintètic de fecunditat (ISF) a partir dels períodes censals de 1787 a 1930:

$$TGF = (B \times 1.000) / P_{f15-49}$$

$$ISF = (TGF \times 35) / 1.000$$

dona en edat fèrtil disminueix considerablement entre 1787 i 1930: un 42,65%. Aquesta disminució és, però, més accentuada fins a 1910, però des d'aquest any a 1930 es revifa fruit, possiblement, dels efectes de la immigració, probablement més fecunda i jove. Quelcom semblant ha constatat J. Recaño (1995a:68-71) a L'Hospitalet de Llobregat; en canvi, al conjunt del Principat, la caiguda de la fecunditat és contínua [Cabré, 1999:66] amb valors superiors als d'Olesa fins al 1910 i inferiors després.

Emprant un mètode més científic i complex, F. Gil-Alonso [1997b:38-39] arriba a la conclusió que al terç occidental peninsular, és a dir l'antiga Corona d'Aragó, i entorn 1920, es dona la menor descendència, tant final com en els diferents grups d'edat, com a conseqüència de l'ús més ampli i precoç dels mètodes anticonceptius i, més concretament, afirma que en aquests territoris és Catalunya la capdavantera de la minva de la fecunditat matrimonial. Aquest control de la natalitat i el recurs a la immigració esdevenen els factors endògens i característics del sistema català de reproducció [Cabré, 1999].

L'estacionalitat dels baptismes

Ultra aquesta anàlisi de l'evolució dels baptismes, esmentem, tot i que somerament, l'estacionalitat dels batejos. Disposem de 30.943 partides de baptismes —99,40%— amb el mes en què es celebrà aquest sacramentari. A partir d'aquesta informació hem analitzat l'anomenat moviment mensual o estacional en períodes seculars¹²¹. L'estudi i posterior tractament estadístic de les dades recollides en els sacramentaris, quant al mes de realització del bateig, permet conèixer els mesos de l'any en què naixien més infants i, alhora, comprovar els períodes en què havien tingut lloc les concepcions; aspecte sobre el qual, hom interpreta motivacions religioses o econòmiques.

Aquest tema ha plantejat sovint preguntes i dubtes no sempre de fàcil resolució. ¿Podien els habitants controlar en quin mes volien que naixessin els seus fills? ¿Controlaven, així mateix, les concepcions? ¿Podien especular, en concret els habitants d'Olesa, perquè els naixements es concentrassin a l'època de l'any en què la família tenia menys activitat en el camp? ¿O, potser, era l'advocació religiosa qui marcava la pauta dels embarassos a la vila? Són qüestions que s'intentarà contestar un cop analitzats els resultats que es poden observar als gràfics 3.12. i 3.13.¹²² —ambdós a la pàgina següent—, que presenten la mitjana mensual dels baptismes i les seves concepcions corresponents.

Atès que B són els baptismes de l'any en qüestió i $P_{f 15-49}$, la població femenina de 15 a 49 anys. Els valors aconseguits els podeu veure al quadre XVIII de l'Annex.

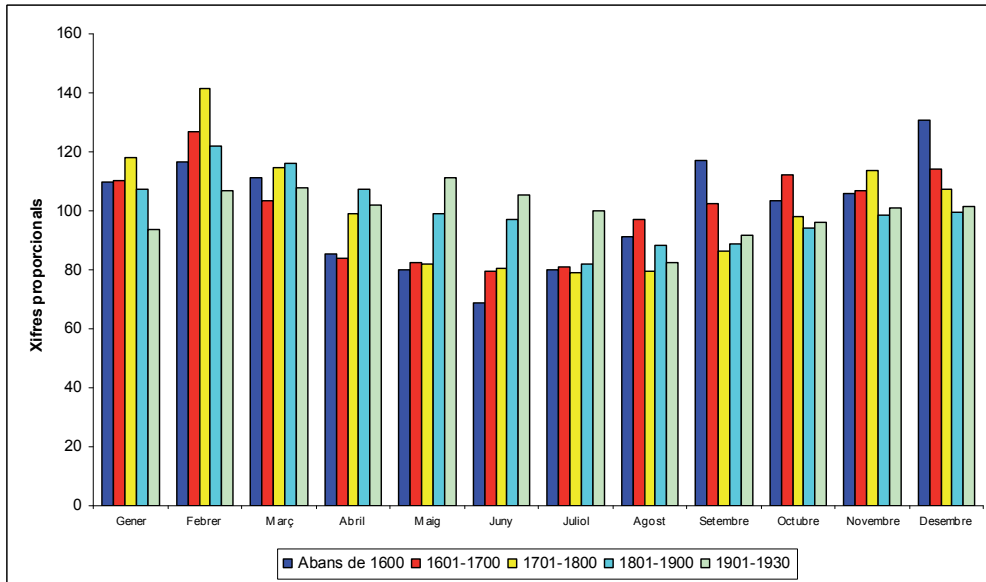
Un altre càlcul realitzat amb la mitjana de set anys, essent l'any central el corresponent al del padró, entorn als padrons de 1860, 1872, 1910, 1920 i 1930 dona uns resultats similars.

¹²¹ El mètode emprat per detectar les fluctuacions mensuals és l'exposat per L. Henry (1983:75-77) que consisteix a dividir el nombre absolut de casos de cada mes pel nombre de dies del mes en qüestió —30, 31 o 28,25 per al febrer—. Les xifres diàries són substituïdes per altres de proporcionals, la suma de les quals ha de ser 1.200. D'aquesta manera, cada mes resta representat per un nombre independent de la duració del mateix mes en dies. La diferència respecte 100 mesura el caràcter particular del mes, ja que en un moviment estacional ras s'obtidria un centenar de casos per a cada període. El valor 1.200 es divideix per la suma de les mitjanes diàries per obtenir un coeficient. Tot seguit, aquesta constant es multiplica a cadascuna de les mitjanes diàries per aconseguir la dada proporcional. El resultat és, doncs, l'obtenció d'un conjunt de xifres normalitzades o número índex que permet la comparació entre els diferents mesos, perquè s'han eliminat les variacions resultants de la diferent duració dels mesos.

¹²² Quant a això, vegeu el quadre XVII de l'Annex.

Les diferències al llarg del període són evidents. Abans de 1600, els màxims es donen entre desembre i març i una punta al setembre, corresponents a les concepcions dels mesos de març i juny i la punta del novè mes de l'any a les concepcions del desembre; en canvi, els valors mínims es concentren a la primavera fruit de concepcions de juliol a octubre.

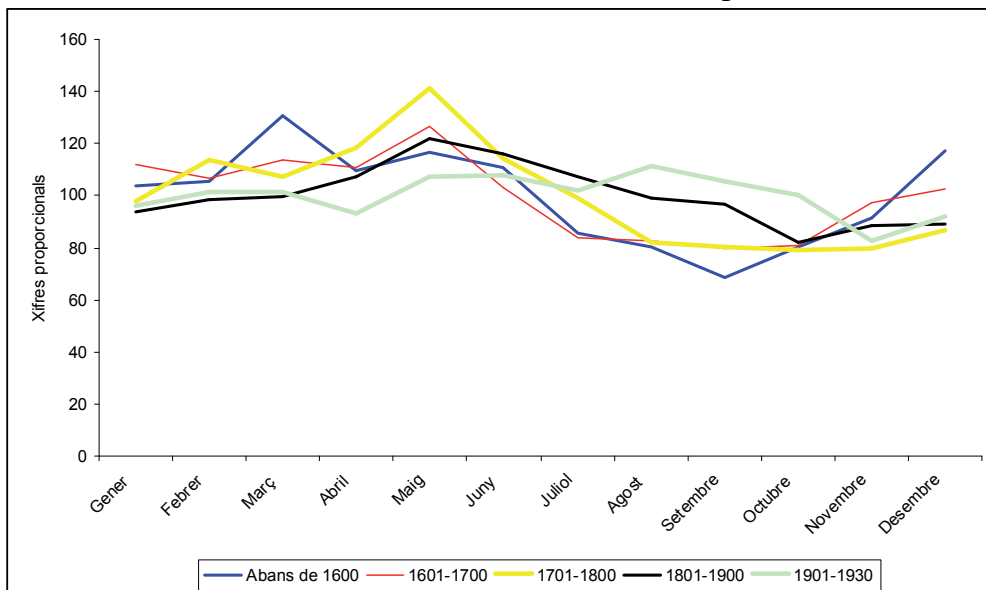
Gràfic 3.12. Moviment estacional dels baptismes

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

Durant el segle XVII, el major nombre de baptismes s'assoleix als mesos d'octubre a febrer corresponents a concepcions de gener a maig; per contra, els mínims són també a la primavera però estenent-se fins al juliol conseqüència de concepcions tar-do-estivals.

Gràfic 3.13. Estacionalitat de les concepcions

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

El segle XVIII, el màxims es donen, de novembre a març amb concepcions corresponents als mesos de febrer a juny; emperò, els mínims es concentren als mesos de maig a agost producte de concepcions, també, tardo-estivals.

Durant el segle XIX, aquests valors canvien considerablement, atès que la màxima concentració dels baptismes és als mesos de gener a abril, conseqüència de concepcions primaverals; en canvi, els valors mínims es donen als mesos d'estiu per unes concepcions de la tardor anterior.

Finalment, entre 1901 i 1930, la major concentració dels baptismes està més homogeneïtzada: amb vuit mesos amb un índex superior o igual a 100 i només quatre mesos amb valors inferiors —agost, setembre, octubre i gener—.

En conjunt, observem que el mes de febrer és el que enregistra més baptismes —un de cada deu batejos—, seguit dels mesos de novembre, desembre, gener i març; en canvi, els mesos de juny a agost són els que concentren menys baptismes —sempre amb xifres proporcionals per sota de 100—. Això significa que la majoria de les concepcions es corresponen als mesos de març, abril i maig; i, alhora, els mesos de juliol a octubre són els menys proclius. Emperò, destaquem el contrast entre les corbes dels dos períodes incomplets, tant el corresponent al segle XV com el del segle XX, el primer per l'heterogeneïtat de les xifres proporcionals i el segon per l'homogeneïtat d'aquestes. És a dir, si bé abans de 1600 les diferències entre els valors màxims i mínims superen els 60 punts¹²³; en canvi, de 1901 a 1930, aquests no superen els trenta punts.

Tal com s'ha observat en altres indrets¹²⁴, aquests mínims estivals coincideixen amb els mesos d'una major activitat agrícola i, per tant, en una economia de subsistències, es necessiten tots els braços de la família per a la sega, batuda, aixecament dels rostolls, la collita de les espècies pròpies de l'estiu i la sembra de fesols; en canvi, les xifres proporcionals màximes es donen en els mesos d'una certa tranquil·litat en el sector agrari. Aquesta concentració dels baptismes, com hem dit, es corresponen a períodes en què els pagesos es concentren en les tasques de la recollida de la vinya, documentada en diferents masies d'Olesa, i, fins i tot, tal com diuen P. García i altres (1984:105), a l'Abrera del segle XVII, per l'èxode de jornalers cap a la comarca del Penedès.

Dintre d'aquestes tasques, el paper de la dona es fa necessari i fonamental, ja que els braços dels homes no són suficients en el curt període de temps que les condicions meteorològiques determinen que cal fer la collita. Esdevindria, doncs, versemblant que les famílies d'Olesa reguessin, si més no, el període de la concepció per evitar donar a llum a les acaballes de la primavera i començament de l'estiu¹²⁵.

¹²³ El segle XVIII també es donen aquestes diferències; en canvi en els segles XVII i XIX les diferències entre les xifres proporcionals màximes i mínimes estan al voltant dels 40 punts.

¹²⁴ En aquest sentit, vegeu, per al Principat: Ferrer (2006c), Gual (1989a, 1995a...), Gual i Millàs (1999, 2002...), Martínez (1987), Planas (1986a), Planes (1995) o, entre altres, Torrents (1992 i 1993). En altres territoris de l'Estat: Alzina (1991), Bernat (1979), Casanova i altres (1989a i 1989b), Marcos (1978), Pla (1983a i 1983b), Sánchez (1983). O a nivell internacional, per exemple, Bideau, Bardet i Houdaille (1988) o Cardamone (1975).

¹²⁵ Això no obstant, recordem que aquests màxims i mínims observats en el moviment estacional dels baptismes a Olesa es donen també en altres poblacions i estudis realitzats: Sant Pere de Riudebitlles entre 1608 i 1935 [Torrents, 1993:321-322]; Vilanova i la Geltrú al segle XVIII [Martínez, 1987:63]; Vallverd i Rocafort de Queralt de 1561 a 1800 [Gual, 1988b:24-30]; Barberà de la Conca on s'ha demostrat que cal destacar l'avantatge que els naixements hivernals comportava per a les mares perquè alliberades de les

En aquest sentit, L. Henry (1983:75) afirma que el moviment estacional dels naixements i les concepcions sembla reflectir una sèrie de comportaments relacionats amb el clima, la religiositat i les condicions econòmiques i socials¹²⁶. À. Torrents (1992:22-27) afegeix que els factors més probables de causalitat en les concepcions estan relacionats amb la mortalitat i la nupcialitat, a més dels treballs agrícoles i d'uns factors religiosos que no queden gens clar excepte per al segle XVII, i, d'aquesta manera, el descens de les concepcions que l'autora observa a partir de juliol a Sant Pere de Riudebitlles es podria relacionar amb l'altíssima mortalitat infantil i post-infantil dels mesos de juliol, agost i setembre. Respecte això, D.S. Reher (1990a:102) suggereix que l'elevada mortalitat dels mesos estiuencs tendia a fer baixar la freqüència de les relacions sexuals i conjuntament amb el cansament provocat per les feines al camp podria ser la raó per la qual disminuïen les concepcions, tal com es dona a Olesa atès que és durant els mesos de tardor, quan una de les activitats agrícoles més importants és la recollida de les olives, el volum de concepcions és elevat. En canvi, J.M. Planes (1995:254-255) afegeix altres dos factors que incideixen en l'estacionalitat dels natalicis —biològics i de salut—, els quals s'han de complementar i equilibrar, així a Tàrrrega dibuixa una corba suau amb lleugeres variacions mensuals la qual cosa “prova que el ritme de vida, les directrius estacionals, el caire biològic i l'ús de la sexualitat tenien unes pautes marcades que eren difícilment alterables” i, per tant, constata que “les concepcions són abundants durant la primavera, restringides durant l'estiu i de nou habituals a l'hivern”.

Tanmateix, també hi ha indrets que divergeixen dels nostres resultats com molts altres que hi coincideixen. Així esmentem un exemple de cadascun. A Bitonto (Bari, Itàlia), de 1641 a 1840, els màxims de les concepcions es donen al febrer [Cardamone, 1975:105], lluny dels màxims primaverals olesans, targuerins o penedesencs. I a Ulldecona, durant el segle XVIII, el màxim absolut de concepcions es donava al mes de maig i el mínim, el mes de novembre, seguit de ben prop pels mesos d'agost, setembre i octubre; aleshores, com a Olesa, el màxim de baptismes d'aquesta localitat de les terres de l'Ebre tenia lloc al mes de febrer, seguit de març i octubre i els mínims eren estiuencs —de maig a agost— [Raga, 1994:59].

Aspectes anecdòtics dels baptismes

Per acabar amb els baptismes voldríem fer esment d'altres aspectes anecdòtics de la natalitat. En aquesta línia, a partir dels diferents camps enregistrats en el buidatge podem aproximar-nos en la vida quotidiana de la parròquia. Es tracta, en concret, d'aspectes anecdòtics, no per això menys importants, dels baptismes, com ara la il·legitimitat¹²⁷, els casos de parts múltiples¹²⁸ o els bateigs d'urgència¹²⁹. Aquests aspectes no sempre es troben anotats en els sacramentaris ja que en molts casos els rectors no donaven prou importància

feines agrícoles podien dedicar més temps als nounats i, alhora, els menuts estaven menys exposats als perillous calors estiuencs i a les infeccions produïdes pels insectes [Juliano, 1982b:75-77]; per al conjunt de parròquies que formen el Baix Llobregat en temps dels Àustria [Gual i Millàs, 1999a:42-43] o a l'Abrera del segle XVII [García i altres, 1984:105].

¹²⁶ En aquesta línia es manifesten altres autors: Andreu i Simon (1992:120-121) o Gual i Millàs (1999a i 2002).

¹²⁷ Quant a la il·legitimitat podeu mirar: Gual (1988a, 1993a...), Raga (1994), Gual i Millàs (1998, 1999a...), Juliano (1982b), Planes (1995), Torrents (1983), Martínez (1987), Lebrun (1972), Laslett (1981), Brändström (1998), Fernández (1983) i, entre altres, Devolder (1993).

¹²⁸ Respecte els parts múltiples podeu consultar: Gual (1988a, 1993a...), Gual i Millàs (1998, 1999a...), Lachiver (1969) o Millàs (1997).

¹²⁹ Respecte als baptismes d'urgència podeu mirar, per exemple, Millàs (1997), Gual i Millàs (1998, 1999a...).

als primsenyats o a les bessonades i, fins i tot, intentaven camuflar els casos d'il·legitimitat per protegir l'infant i evitar el menyspreu i rebuig social.

L'anàlisi de la legitimitat o la il·legitimitat dels nadons ha permès, d'una banda, copsar 214 baptismes no legítims, només un 0,69% de les partides buidades, la qual cosa ens referma i demostra el reconeixement per part dels progenitors dels seus fills com a legítims i naturals a l'hora de batejar-los¹³⁰. I, d'altra banda, ha permès observar la terminologia que empraven els rectors d'Olesa a l'hora d'enregistrar els fills de pares no coneguts¹³¹. Aquest reguitzell d'expressions i mots obre un dels clàssics debats de la demografia històrica: es tracta d'abandonaments o són fills de pares no coneguts? Si bé, L. Henry (1983:79-80) proposa diferenciar entre naixements il·legítims i nadons abandonats, en el nostre cas no es gosa diferenciar entre els uns i els altres —tot i tenir documentats casos d'ambdues tipologies—, ja que es creu que cal agrupar la totalitat d'aquests bateigs donat que identifiquen una mateixa situació sociofamiliar i, òbviament, el lèxic emprat no ens ho aclareix en molts casos¹³². D'altra banda, M.W. Flinn (1989:43-44) es qüestiona quina era l'actitud col·lectiva davant aquestes criatures il·legítimes i, alhora, suggereix que un augment en el nombre d'aquestes podia trencar l'equilibri demogràfic local¹³³.

A tall d'exemple reproduïm una partida, al nostre parer, excepcional¹³⁴:

“En la iglesia parroquial de Santa Maria de Olesa *, obispado y provincia de Barcelona a uno de Mayo de mil novecientos veintiséis, Don José Mora, presbítero, coadjutor de la misma, bautizó solemnemente subcondicione, con el rito propio de adultos, a una niña de

¹³⁰ Recordem que hem menystingut els 148 casos anteriors a l'any d'inici d'aquesta anàlisi.

¹³¹ En aquest sentit es documenten termes com: “aportats”, “lo pare i la mare del qual nos sabia”, fills “de pares incògnits”, “de pares desconeguts”, *parentis ignoratum*, fills “de la ventura” o “de secret”...

	Quantitat	Percentatge
Abandonats	3	1,40
Pares solters	9	4,21
Pares desconeguts	23	10,75
Fills de la ventura	2	0,93
Fill de secret	1	0,47
Il·legítims	176	82,24
Total	214	100

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

¹³² Tal com veiem a la nota anterior en el nostre cas només se'ns especifica en cinc casos que els batejats són, possiblement, abandonats si acceptem com a tals els dos aportats i el trobat. Potser, també podríem incloure els fills de la ventura o, eren *fills de l'aventura*? Atès que no es pot saber si l'infant fou abandonat o bé esdevingué el fruit d'una relació externa al matrimoni, Gual (1993a:205), que detecta una desena d'abandonaments a la Conca de Barberà, no s'atreveix a discernir “si es tracta d'infants lliurats a la seva dissort en no poder alletar-los o, simplement, mantenir-los, o són producte d'infantaments no desitjats”, per la qual cosa conclou que: “Ens sembla que el terme «fill de pares incògnits» era aplicat indistintament a nens abandonats per desconeguts —d'aquí el nom— o volgutament desconeguts —en no estar casats—. Una barreja d'il·legítims i abandonats, vet-ho aquí”. Emperò, la poca representativitat d'aquests, atesa la immensa majoria de fills legítims i naturals, ens desaconsella aprofundir en aquesta qüestió.

¹³³ Pel que fa a aquest tema, Flinn afegeix: “La fertilidad descontrolada podía destruir el delicado equilibrio entre el hombre y la naturaleza (...). Si la fertilidad extramarital se desbocaba, en número anual de nacimientos podía elevarse enormemente y las economías europeas de la primera Edad Moderna no podían hacer frente a un crecimiento demográfico incontrolado. Para impedir el inevitable castigo de los obstáculos malthusianos positivos, había que desalentar a la mujer de dar a luz hijos fuera del matrimonio” [Flinn, 1988:44]. En aquest sentit, i segons Bennassar (1976:167) és evident que en una societat com la peninsular hi ha una dualitat en el comportament col·lectiu davant les relacions sexuals matrimonials i extramatrimonials, fet que admet versemblança si es llegeixen les obres de literatura barroca, per exemple, quan proclamen als quatre vents aquestes relacions i les censuren que imposava l'estricta a moralitat de l'època, que sovint les feien acabar en una natalitat legítima. En canvi, més radical és la mentalitat anglesa que, segons Peter Laslett, condemnava qualsevol relació fora del matrimoni [citada per Pla, 1983b:10].

¹³⁴ APOM. Capsa 11, SAC. Baptismes, vol. 26, folis 364-365.

once años de edad aproximadamente, natural de Manresa, hija de padres desconocidos. Se le impusieron los nombres de Maria del Pilar, Oriola, Ester. Fueron padrinos: Manuel Rius Farré, casado, minero, natural de Ascó (Tarragona) vecino de Tarrasa y Josefa Albareda Grau, casada, natural y vecina de Tarrasa, quienes quedaron advertidos del parentesco espiritual y obligaciones contraídas. Y por ser así lo firmo. En el lugar del tildado * añádase =de Montserrat= vale”.

Tot seguit, presentem l'evolució de la il·legitimitat a Olesa¹³⁵. D'una banda, dibuixem la corba dels valors absoluts decennals de baptismes i, d'altra banda, la taxa d'il·legitimitat, gràfic 3.14. —pàgina següent—. A simple cop d'ull observem que les taxes d'il·legitimitat¹³⁶ màximes es donen al segle XIX, en el traspàs del segle XIX al XX i a mitjan segle XVII. En el primer cas, les guerres carlines i les idees revolucionàries podrien ser una bona argumentació, però no s'ha de menystenir el procés d'industrialització que comportava l'arribada d'immigrants a la recerca de feina a les fàbriques. En el traspàs dels segle XIX al XX, és a dir entre 1891 i 1910, es dona la segona punta: aquí una possible explicació, a banda de la industrialització, és el procés d'urbanització¹³⁷, impulsat potser per l'arribada d'immigrants i la millora en la situació econòmica. El tercer valor més alt l'observem en el context de la Guerra dels Segadors —un 6,54% del total d'il·legítims—: els allotjaments de la tropa podria comportar un augment d'abusos de gènere que acabarien amb el naixement d'un fill no desitjat¹³⁸.

Quant als valors absoluts, es repeteixen els dos primers casos —71 il·legítims entre 1831 i 1870 (un 33,18% del total) i 26 casos entre 1891 i 1910 (un 13,08% del total)—, però el tercer valor més alt es dona en el marc de la Guerra del Francès i els anys posteriors —13 casos entre 1801 i 1820 (un 4,21% del total)—. En canvi, els valors mínims es donen a les dècades 1611-1620 i 1761-1770 amb cap il·legítim documentat: ambdós casos són períodes de creixement econòmic i de pau política. Amb tot, en aquesta representació decennal de l'evolució dels baptismes queda clar que el volum de batejos de criatures legítimes i naturals és clarament superior, fet evidentment en una societat en què el matrimoni és la unitat bàsica i fonamental i, alhora, d'obligació institucional¹³⁹.

¹³⁵ Al quadre XIII de l'Annex recollim l'evolució decennal dels baptismes il·legítims.

¹³⁶ A l'hora de calcular aquests valors hem calculat la relació entre el nombre d'il·legítims i els batejos totals de cada dècada per mil:

$$\text{Taxa d'Il·legitimitat (TI)} = (I / B) \times 1.000$$

On I són els il·legítims i B els baptismes absoluts.

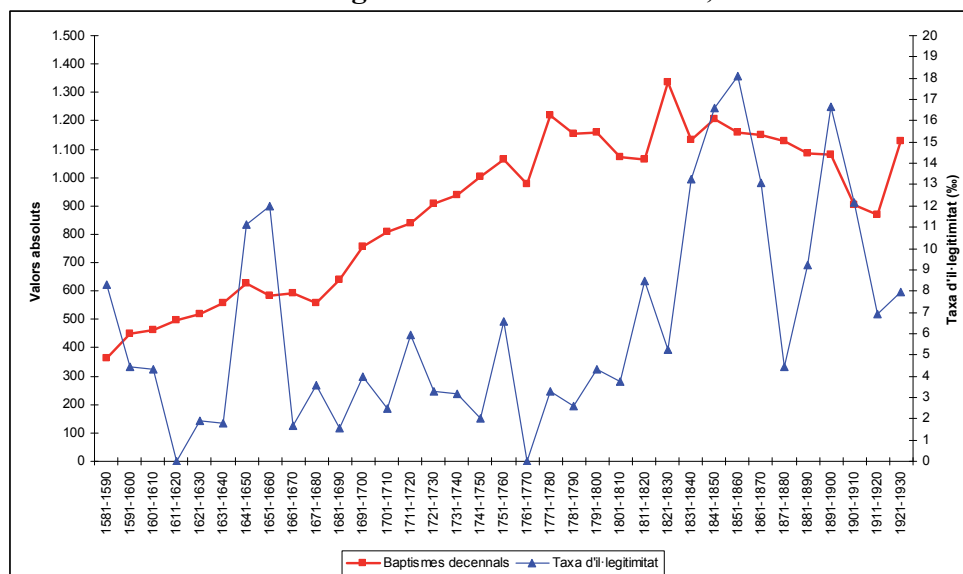
Això no obstant, som conscients que hi ha altres mesures i mètodes més sofisticats i específics per calcular la il·legitimitat, cas dels presentats per Devolder (1993:3-11).

¹³⁷ Des de finals del segle XIX i fins als anys vint del segle XX, el nucli urbà d'Olesa experimenta el desenvolupament del seu eixample particular: inspirat en els criteris d'Ildefons Cerdà per a la capital catalana, els carrers, més amples que els existents fins aleshores, distribuïts en paral·lel d'est —Viladecavalls— a l'oest —Esparreguera— són creuats per altres carrers de sud —Abrera— a nord —Vacarisses— formant, així, illes de cases [AHMOM, Plànol eixample municipal, 1924]. Respecte això, vegeu Cobos (1994:236-242).

¹³⁸ No hem d'oblidar que l'avortament no es pressuposa per a les poblacions d'època preestadística, pels condicionaments socials i religiosos coetanis, emperò desconeixem si aquest es practicava. D'altra banda, s'ha documentat la presència de la tropa i de certs problemes que aquesta comportava entre el veïnat [Gual i Millàs, 2002; Millàs, 1993, 1996, 2003], però no s'ha pogut demostrar la violència sexual. Amb tot, és possible que n'hi hagi hagut, ¿per què augmenta la il·legitimitat en conjuntures bèl·liques? L'augment enregistrat a Olesa posa de manifest aquesta hipòtesi atès que durant la Guerra del Francès documentem 9 casos entre 1811 i 1820, però n'hi ha 15 del 1805 a 1815; durant la Guerra de Successió documentem 6 il·legítims i, altres, 13 entre la revolució catalana de 1640 i la signatura del Tractat dels Pirineus de 1659.

¹³⁹ La societat europea, en conjunt, i l'olesana, en particular, s'enfrontaven a aquest problema imposant una nupcialitat obligada per tal d'aturar les concepcions prematrimonials, cosa que no sempre

Gràfic 3.14. Il·legitimitat decennal a Olesa, 1581-1930

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

Aquesta mitjana de 6,91% de baptismes il·legítims a Olesa s'aproxima més a la població italiana d'Alagna que al conjunt d'onze parròquies angleses: a Alagna, entre 1738 i 1838 la mitjana de la taxa general de fecunditat il·legítima per cada mil dones no casades de 15 a 49 anys era de 4,54% i, en canvi, de 1879 a 1935, augmenta al 26,64% [Devolder, 1993:7¹⁴⁰]; a Anglaterra, s'obté una mitjana del 33,16%, però destaca l'increment d'aquesta taxa d'il·legitimitat de 1790 a 1839 [Devolder, 1993:11¹⁴¹]. Emperò s'aproxima encara més als valors enregistrats a altres localitats catalanes.

Tant a Tàrraga, com a Olesa, hi ha importants oscil·lacions brusques de la il·legitimitat amb els punts més àlgids al bell mig d'una conjuntura de crisi, conflicte bèl·lic o molt properament a aquesta [Planes, 1995:385]. És més, la trajectòria de la il·legitimitat targarina dibuixa gairebé les mateixes fases que la il·legitimitat olesana: uns percentatges alts que es situen per sobre del 3% al llarg de la primera meitat del XVII, períodes en què no hi ha il·legítims enregistrats en el tercer quart del segle XVII, un rebrot per sobre del 2% en el darrer quart del sis-cents, una nova davallada en els darrers anys d'aquesta centúria, un suau augment en el context de la Guerra de Successió, entre 1725 i 1738 la il·legitimitat torna a ser discreta; a mitjan set-cents es recuperen percentatges superiors al 2% i fins al primer quart del XIX es mantindran aquests nivells [Planes, 1995:386-388].

s'aconseguia. Tot i que estem d'acord amb Bardet (1983:327) quan, seguint les tesis d'Henry, afirma que els naixements il·legítims no poden ser dissociats de les concepcions prenupcials i amb Planes (1995:284) quan escriu que mentre uns fills tenen sort que els seus progenitors es casen, altres, els bastards, constitueixen la trista conclusió d'una aventura amorosa que es trenca o no resulta viable, hem de dir que nosaltres no hem pogut constatar totes les concepcions prenupcials perquè per demostrar-ho s'hauria d'haver realitzat una reconstrucció de famílies. Això no obstant, si que hem documentat casos en què ambdós pares són solters o bé la mare és soltera —un 4,21% dels il·legítims enregistrats—, dos terços dels quals són immigrants. En aquest sentit, segons Flinn (1989:44) a Neuchâtel (Suïssa) les concepcions prenupcials eren del 21% a mitjans del XVIII i del 64% a inicis del XIX com a conseqüència de la industrialització; a Hair (Anglaterra), una sisena part dels naixements del segle XVI i XVII eren concebuts abans del casament; i, per posar un altre exemple, a Noruega, a mitjan segle XVIII, s'obtenen uns índexs al voltant del 50%.

¹⁴⁰ Càlculs personals.

¹⁴¹ Càlculs personals.

També, en el cas de Sant Pere de Riudebitlles, la coincidència amb Olesa és gairebé total atès que la mitjana olesana és de 6,9‰ similar a la del 0,7% del període 1801-1935 d'aquesta parròquia penedesenca, una fecunditat il·legítima que sempre ha estat molt poc important, com a Olesa, ja que en el segle XVII representava l'1,4%, en el XVIII el 0,5%, en el XIX el 0,7% i el mateix percentatge en el primer terç del segle XX [Torrents, 1993:334]. En un altre estudi de terres penedesenques, al llarg del segle XVII, M.À. Álvarez (1993:129-179) enregistra un 1,5% d'il·legítims a Sant Sadurní d'Anoia; un 1,11% a Gelida, i un 0,61% a l'Avern. Al segle XVIII, a Vilanova i la Geltrú la il·legitimitat és, segons M.À. Martínez (1987:28) del 0,61%. I al Vendrell s'han comptabilitzat, durant el segle XIX, 202 *venturers*, un 1,09% del total de baptismes, dels quals un 56,93% són nens i un 43,07% són nenes, i es destaca, emperò, la concentració d'aquests els anys 1870, 1810, 1866 i 1874¹⁴². Com en el cas d'Olesa, s'observa un augment de la il·legitimitat en períodes conjunturalment adversos: la Guerra del Francès, la crisi econòmica dels seixanta o durant la tercera guerra carlina i el Sexenni Democràtic els *venturers* augmenten al Vendrell.

Al conjunt del Baix Llobregat, F.X. Gual i C. Millàs (1999a:61-62) han documentat 490 casos de baptismes il·legítims en temps dels Àustria, representant l'1,34% del total de baptismes enregistrats, oscil·lant entre el 0,22% de Castellví de Rosanes i el 2,55% de Sant Andreu de la Barca.

A Rocafort i Vallverd, entre 1641 i 1799 i agrupant il·legítims i abandonats, V. Gual (1988b:24) obté un percentatge del 0,93%. Seguint la mateixa agrupació per al conjunt de la Conca de Barberà, V. Gual (1993a:151-208) enregistra una mitjana de 2,35% en un conjunt d'onze parròquies, destacant el 3,47% de La Guàrdia dels Prats, l'1,92% de Pira entre 1590 i 1814 o el 13,33% entre 1641 i 1650 a Vilanova de Prades —aquests darrer valor és molt superior al d'Olesa en el mateix període: 3,4%—; i quant a l'evolució, destaca que en set de les parròquies buidades el percentatge d'il·legitimitat és superior al segle XVII que al XVIII —a l'igual que a Olesa—, mentre que els resultats del darrer terç del segle XVI són molt baixos —a Olesa el percentatge respectiu és més alt—.

Al Vallès Occidental, per al segle XVII, D. Montaña (1987a:29-80) aconseguix uns percentatges inferiors als olesans a Terrassa, un 1,85% dels quals el 36% es concentren al període de la Guerra dels Segadors; un 0,95% a Sant Quirze del Vallès; un 1,53% a Sant Julià d'Altaura, i un 1,71% a Toudell.

Al Mareme, C. Curtó (1991:254 i 671-672), també per al segle XVII, calcula una taxa d'il·legitimitat del 0,75% a Cabrera de Mar i de l'1,84% a Vilassar de Mar. En un altre estudi comarcal del Maresme durant l'Edat Moderna, M.A. Capdevila (2003a:72-75) ha observat que la il·legitimitat predomina a les zones agrícoles amb percentatges que oscil·len entre el 0,03% de Tordera al segle XVI i el 2,8% a Cabrera de Mar al segle XVIII, alhora que es destaca l'augment d'aquesta en períodes conjunturalment crítics —conflictes bèl·lics, allotjaments militars, pestes i cicles de males collites i fams—.

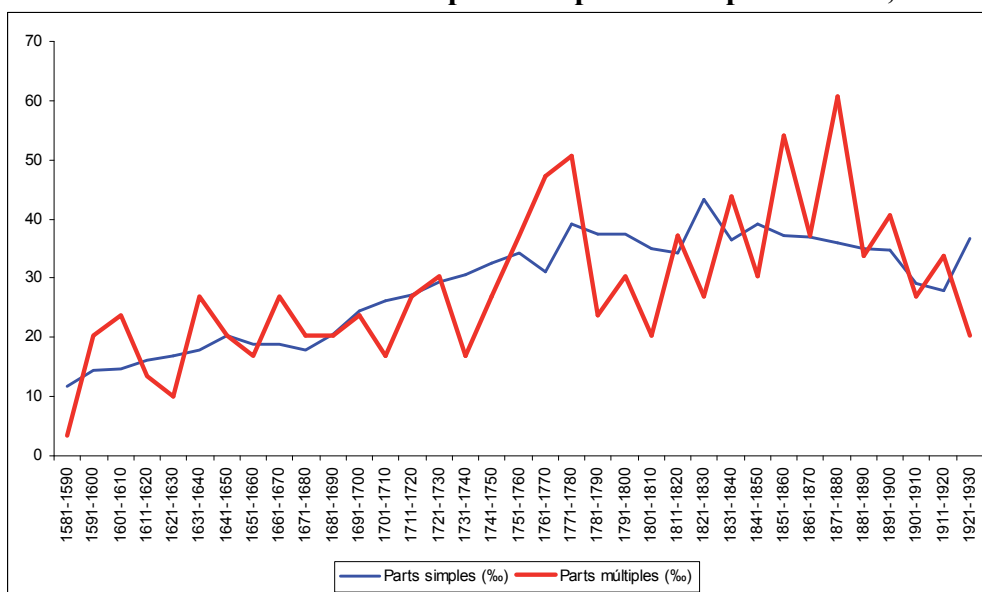
A Solsona, entre 1565 i 1700, L. Sallés (1994a:173-176 i 232-241) documenta 317 il·legítims, representant un 2,26% del total de baptismes.

¹⁴² Feliu, F. (2010). *Anàlisi de la mortalitat segons els arxius parroquials del Vendrell del segle XIX (1801-1900)*. Reus: Universitat Rovira i Virgili, p. 378 [www.tdx.cat, 11/01/2014] —referència no recollida a la bibliografia—.

I a Corredà, J. Liria i A. Espelt¹⁴³, observen que el màxim percentatge d'il·legítims es dona al segle XVII, amb un 3,6% —un valor molt superior al d'Olesa: un 1,68%—, seguit dels període 1900-1930 —un 2,7%, quan a Olesa és només del 0,9%—, mentre que els segles XVIII i XIX presenten uns valors més baixos —0,2% i 1,5%, respectivament—.

Quant a l'estudi dels parts múltiples hem de dir que sovint les bessonades, els trigèmins... no estan anotats directament pels rectors en els llibres de baptismes, per la qual cosa cal llegir acuradament les partides per verificar els possibles casos d'aquesta variable. El recull i l'anàlisi dels parts múltiples consisteix a observar totes les cerimònies del mateix dia, i les del dia següent, i comprovar si corresponen a fills d'uns mateixos pares. A Olesa s'han documentat, entre 1581 i 1930, 296 parelles de bessons¹⁴⁴ que representen un escàs 0,96% de la totalitat dels baptismes i corresponen a una relació d'un part múltiple per cada 102 parts simples. Respecte a la tipologia d'aquestes bessonades, val a dir que 102 dels 296 casos observats són mixtes —un 34,46% del total—, formats per nen i nena, el mateix percentatge i valor absolut que en les combinacions de dos nens, mentre que els parts múltiples de dues nenes es donen en 90 ocasions —30,41%—¹⁴⁵. Els gràfics 3.15. i 3.16. il·lustren aquests comentaris.

Gràfic 3.15. Evolució decennal dels parts simples i múltiples a Olesa, 1581-1930

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

Una altra lectura d'ambdós gràfics permet observar l'evolució al llarg dels tres-cents cinquanta anys d'anàlisi. Respecte al gràfic 3.15., observem que mentre la corba dels parts simples és similar a la tendència general dels baptismes; en canvi, el dibuix dels parts múltiples és molt irregular: les oscil·lacions són constants, amb uns valors mínims a la dècada 1581-1590 amb només una bessonada observada i uns valors

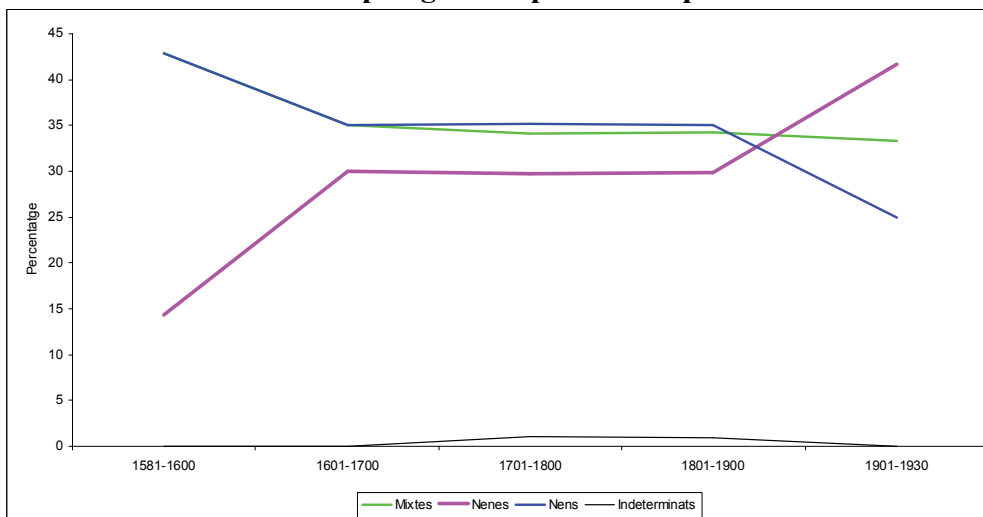
¹⁴³ Liria, J. i Espelt, A. (2008), "Aspectes sanitaris d'una comunitat rural berguedana: Corredà (1590-1930)", *Gimbernat*, vol. 49, p. 119-135 —referència no recollida a la bibliografia—.

¹⁴⁴ No hem trobat cap cas de trigèmins o altres tipus diferent de parts múltiples que no siguin bessonades.

¹⁴⁵ Recordem que hi ha dos parts múltiples indeterminats —0,68% del total—. Aquests resultats obtinguts a Olesa no distorsionen amb la tipologia de parts múltiples observada a Rocafort i Vallverd, on es constata que en set casos tots dos eren nens, en sis casos tots dos eren nenes i els altres vuit casos documentats eren parelleta [Gual, 1988b:31].

màxims a les dècades 1871-1880 —18 bessonades—, 1851-1860 —16 bessonades—, 1771-1780 —15 bessonades— i 1761-1770 —14 bessonades—¹⁴⁶. En canvi, el gràfic 5.11. dibuixa un cert paral·lelisme de la tipologia de parts múltiples de 1601 a 1900 amb una lleugera disminució dels parts mixtes; en canvi, els vint anys del segle XVI i els trenta del segle XX distorsionen la tendència secular anterior amb direccions totalment oposades entre les bessonades de nenes i les bessonades mixtes¹⁴⁷.

Gràfic 3.16. Tipologia dels parts múltiples a Olesa

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

Aquests resultats observats a Olesa no distorsionen gaire dels aconseguits en altres poblacions del país. Així, Al Baix Llobregat, F.X. Gual i C. Millàs (1999a:64) han recollit un total de 303 parts múltiples per al conjunt de la comarca, al llarg de l'època austriacista: un 0,8% del total de baptismes enregistrats i una relació d'una bessonada per cada 175 embarassos simples.

A Rocafort i Vallverd, V. Gual (1988b:30-31) ha enregistrat una bessonada per cada 145 parts normals entre 1640 i 1801 i una bessonada per cada 173 batejats entre 1561 i 1587.

A Sant Pere de Riudebitlles, entre 1680 i 1799, À. Torrents (1983) documenta un part múltiple per cada 68 simples, dels quals 43 són bessonades i un és de trigèmins. L'estudi mèdic i sanitari de la comarca del Penedès de M.À. Álvarez (1993:129-179), enregistra uns percentatges inferiors a l'1% en totes parròquies observades: 0,75% a Sant Sadurní; 0,8% a Sant Pere de Riudebitlles; 0,59% a Gelida, i 0,76% a l'Avern. Uns resultats similars s'han trobat per al segle XIX al Baix Penedès al municipi del Vendrell: un 0,83% dels parts totals, dels quals un 38,07% són dos nens, un 42,58% són dues nenes i un 19,35% són parelleta¹⁴⁸.

El mateix cas, però amb valors encara més baixos, es donen al Maresme al segle XVII: un 0,37% de bessonades a la parròquia de Santa Maria de Mataró [Ramis,

¹⁴⁶ Sorpren la quantitat de parts múltiples al tercer quart dels segles XVIII i XIX atès que entre 1751 i 1780 es concentren el 13,51% de les bessonades i entre 1851 i 1880, un 15,20% d'aquests.

¹⁴⁷ Una possible explicació d'aquesta distorsió només la podem argumentar pel fet de tractar-se de dues i tres dècades, respectivament.

¹⁴⁸ Feliu, F., *Op. cit...* (2010:374-377).

1994a:196-201]; a Cabrera de Mar s'enregistren 12 parts múltiples equivalents al 0,6% [Curtó, 1991:254], mentre que a Vilassar de Mar són 36 parts dobles, un 0,76% [Curtó, 1991:671-672].

Finalment, esmentem els casos de Correà i Ulldecona. A la població septentrional, J. Liria i A. Espelt constaten que el percentatge de bessons també ha augmentat passant del 0,2% el segle XVII a un 1,1% el segle XIX i inicis del segle XX¹⁴⁹. En canvi, a la població meridional, durant el segle XVIII, A. Raga (1994:62) documenta un part múltiple per cada 100 de normals; dels quals en 32 casos tots dos eren nens, en 31 ocasions tots dos eren nenes i en 36 casos eren “parelleta”.

Un tercer tema anecdòtic dels batejos és el dels baptismes d'urgència o primsenyats. Considerem bateigs de necessitat els administrats a nadons en qui hi havia la sospita d'una causa de perill de mort imminent, els quals podien ser aplicats normalment per les llevadores, familiars o veïns i, segons J. Liria i A. Espelt són “un marcador indirecte de les distòcies al part”¹⁵⁰. En aquest sentit, A. Raga (1994:60) diu que són fruit, potser, de deformacions de les debilitats congènites del mateix nadó o els traumatismes derivats del part¹⁵¹. Per la seva part, L. Henry (1983:75) creu que les defuncions dels batejats d'urgència estan mal enregistrats i, per tant, cal reemplaçar el nombre d'observacions per un altre: un 3%. Seguint les tesis d'Henry, a Ulldecona s'obté un 1,67% de primsenyats al segle XVIII, per la qual cosa, A. Raga (1994:60) afirma que cal pensar en un possible subenregistrament. A Correà, els bateigs de necessitat van anar augmentant al llarg dels anys; així es va passar de 0,4% de bateigs de necessitat el segle XVII al 1,6% a començaments del segle XX¹⁵².

En el cas d'Olesa, sota l'epígraf de primsenyats, s'identifiquen els baptismes de necessitat *subconditione* —provisionals—, executats per la llevadora o altri —comunament la madrina—, sempre que els nadons presentin clars símptomes d'estar en perill de mort, a l'hora de néixer o en els primers moments de la seva vida. Aquesta acció, que no tots els rectors enregistren en els llibres de baptisme, era permesa per l'església en context de l'Antic Règim, i permetia als nonats morir *cristianament* i no anar a l'*infern*. Al cap de pocs dies, si l'infant vivia, s'havia de celebrar la cerimònia completa del bateig a la pica baptismal de la parròquia i finalitzar, així, el sagrament. L'enregistrament del bateig d'urgència en els llibres es localitza dins de la partida del baptisme complet, on s'especifica el/la qui batejava i, sovint, el perquè de la urgència. En ocasions, hem documentat primsenyats als obituaris i apareixen com una causa de mort.

Així, entre 1581 i 1930, s'han documentat 431 baptismes d'urgència, xifra, tanmateix, molt baixa, i que representa un escàs 1,39% del total de baptismes —30.983 batejos—, tal com es pot veure al gràfic 3.17. i al quadre XX de l'Annex. No seria pas gens d'estrany que certs rectors no anotessin aquesta tipologia de baptisme, donat que al cap d'un o de dos dies s'havia de celebrar la cerimònia completa del bateig si aquells sobrevivien. A més, aquesta sospita pren versemblança si s'observa que no hi ha cap enregistrament de primsenyat fins al 1606 i que des de

¹⁴⁹ Liria, J. i Espelt, A. (2008), *Op. cit.*, p. 119-135.

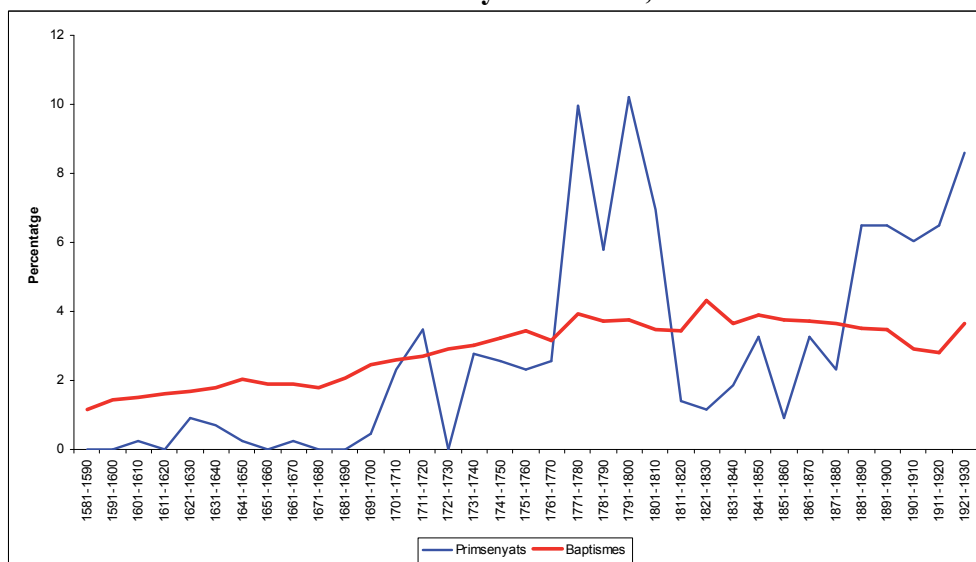
¹⁵⁰ Liria, J. i Espelt, A. (2008), *Op. cit.*, p. 135.

¹⁵¹ El mateix Raga (1994:60) ens adverteix: “Convé de tenir en compte que cap la possibilitat que nens morts el mateix dia o l'endemà de néixer no hagin estat batejats d'urgència i, per tant, no registrats al llibre de baptismes. Com també és lògic pensar que hi havia infants primsenyats que no morien”.

¹⁵² Liria, J. i Espelt, A. (2008), *Op. cit.*, p. 126.

1643 a 1704 tampoc no hi queda constància en l'arxiu de cap cas; en canvi, els valors màxims s'assoleixen en les dècades de 1771-1780 i 1791-1800 amb valors mitjans superiors al 10% del total de baptismes. A tenor de les grans oscil·lacions dels enregistraments observats i descoberts d'aquests baptismes d'urgència, podríem afirmar que els canvis de rector accentuaven les diferències a l'hora d'anotar aquests bateigs. Tanmateix, però en aquest sentit i com passa amb la il·legitimitat, torna a aparèixer una diversitat lèxica important a l'hora d'anomenar els baptismes d'urgència¹⁵³.

Gràfic 3.17. Primsenyats a Olesa, 1581-1930

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

3.2.2.2. Els òbits

La mortalitat és una variable demogràfica que esdevé imprescindible per a conèixer el capteniment general de qualsevol població de règim demogràfic antic, ja que marca els canvis de tendència d'aquesta població [Delille, 1975:237]. És evident que a les societats tradicionals hi predominava un sistema econòmic i un règim demogràfic en el qual les defuncions registraven uns comportaments no gaire homogenis. A Olesa, l'economia agrària, que caracteritzava el règim demogràfic antic, esdevenia una economia de subsistència, que no podia mantenir un nivell alimentari suficient per a la població, perquè la mortalitat n'era conseqüència ineludible, ja fos motivada per la manca d'aliments o per la progressió de les malalties; és a dir, estava relacionada directament amb l'economia i la societat de les poblacions tradicionals¹⁵⁴.

¹⁵³ A tall d'exemple: primsenyat, *subconditione*, "batejat per la llevadora per estar en perill de mort", "per lo contratemps de la guerra", cas de necessitat...

¹⁵⁴ És per això que Flinn (1984:74) afirma que: "la inestabilidad [de la mortalitat] a corto plazo era endémica y estaba a expensas de fuerzas exógenas". Aquestes forces, com la curta esperança de vida, l'elevada mortalitat infantil i una alta incidència endèmica i epidèmica de les malalties contagioses porten a Pérez (1980:52) a afirmar que: "El estudio de la mortalidad es, por ello, paralelo al de la evolución económica de las sociedades y, sin perder de vista su relación con las estructuras técnicas y culturales, debe explicarse primordialmente a través de la historia económica de la población". Pel que fa a aquest tema, Livi-Bacci (1988a:189) diu que: "la mortalidad se configura como un fenómeno ampliamente autónomo respecto al sistema malthusiano de relaciones entre población y recursos. Pero el papel en gran parte exógeno de la mortalidad no borra la relevancia demográfica de la producción i disponibilidad de recursos alimentarios, al menos no con el perfil de la relación alimentación-mortalidad, sino más bien en su función de estímulo, apoyo y freno al matrimonio y de formación de

Pel que fa a Olesa, si la natalitat representava el factor demogràfic positiu per excel·lència, la mortalitat esdevé la principal variable negativa, que pugna, constantment, per evitar el creixement de la població. Les altes taxes de mortalitat, que es donaven per exemple a l'època moderna, constaten que l'allau de bateigs que es produïa no reeixia, donat que la població no podia superar els greus estralls que provocaven la pesta, la fam, els allotjaments o les guerres. L'anàlisi dels llibres d'òbits de l'APOM i d'instrucció del RCOM han permès obtenir una informació força completa de l'evolució de la mortalitat i han deixat entreveure el dibuix de la seva tendència al llarg del període estudiat. El recull d'aquestes dades ha permès, així mateix, observar el moviment mensual, facilitant el coneixement dels períodes de l'any en què morien més adults o més infants. D'altra banda, s'han pogut analitzar aspectes tan interessants com el percentatge d'òbits d'albats, les *causa mortis* i les crisis de mortalitat. Però, abans de parlar de l'evolució global d'aquesta variable i dels aspectes anteriors, caldria diferenciar les dues grans vessants de la mortalitat: la mortalitat catastròfica i la mortalitat ordinària. Tanmateix, ens aproximem a l'esperança de vida en néixer i a la taula de mortalitat olesana.

Mortalitat catastròfica i mortalitat ordinària

No es qüestiona pas que la demografia de règim antic està sotmesa, de forma més o menys continuada, a l'impacte de la mortalitat catastròfica, és a dir, d'aquests tres factors claus: les fams —amb periòdiques crisis de subsistències, o no—; les malalties epidèmiques o endèmiques —la pesta, sobretot—; i les guerres o la conflictivitat social. Aquests òbits s'agrupen, sovint, sota la trilogia coneguda amb el nom de les desgràcies de la mort [Pérez, 1980] o sota el mot de mortalitat catastròfica, excepcional o accidental si afegim els òbits ocasionats per terratrèmols, inundacions i d'altres tragèdies col·lectives. En conjunt, constitueixen, doncs, un tipus de decés que dispara la sobremortalitat d'una població o d'un país.

Hom relaciona, gairebé sempre, la mortalitat catastròfica amb aspectes de caire econòmic, ja que la subalimentació provocada per la poca productivitat i quantitat de gra i altres aliments obtinguts debilita biològicament la població adulta i, significativament, els albats. Si es té en compte que l'alimentació popular a l'àrea rural i a les ciutats tenia com a base el pa, ja sigui de sègol o de blat, és fàcil que la mortalitat provocada per les fams es trobi relacionada amb les crisis de subsistències. En aquest sentit, Pérez (1985a:11) escriu: “En les èpoques de màxima escassetat, la població es veia obligada a recórrer als més insòlits aliments substitutius. Era molt normal desviar el consum cap a aliments propis del bestiar: els naps i les castanyes feien aquesta funció al nord”¹⁵⁵. Tanmateix, podria provocar un èxode important de població [García, 1986:82-83]. I sovint, eren fruit d'unes primaveres i uns estius negatius en el món agrari, originant, així, unes collites deficitàries i un augment del preu del gra; amb la qual cosa, si el fenomen es repetia, la crisi era quasi imminent [Codina i altres, 1991:78-80; Gual, 1993f:51].

Tot i que al llarg del període s'han documentat diverses malalties epidèmiques a Olesa, sens dubte l'epidèmia més destacada és la pesta. Aquesta esdevé constant i recurrent, en diversos indrets, fins ben entrat el segle XVIII, com ho demostren fonts tan diverses com les crides continuades de contagi o sospita¹⁵⁶, els òbits enregistrats com a

núcleos familiars”. Tot plegat ha portat a Ardit (1993:I, 75) suggerir que: “la dinàmica de la població valenciana estigué determinada per la mortalitat. Fou la seva disminució progressiva el principal factor del creixement. És indubtable l'estreta relació entre el creixement demogràfic i l'econòmic”.

¹⁵⁵ En aquest sentit també s'expressen Vilar (1986:II, 347) o, entre altres, Busquets i Simon (1993:14).

¹⁵⁶ ACA, CA, lligall 226.

causa de mort en els sacramentaris dels arxius parroquials o bé les relacions que ens ofereixen diferents historiadors¹⁵⁷. Sembla que sovint la malaltia venia acompanyada d'un període d'escassetat i desnutrició, per la qual cosa, els efectes que provocava entre la població catalana, i arreu d'Europa, resultaven catastròfics, significativament en el període de la gran pandèmia, entre 1650 i 1654¹⁵⁸.

A Olesa, són prou evidents les referències que documenten l'existència de pesta a la parròquia, en especial entre 1652 i 1653, com ens mostren les anotacions en els llibres de defuncions de la causa de la mort o el lloc on s'enterraven els cadàvers: “mort de contagi” o “sospita de contagi”, quant a l'etiologia, i “enterrat en lo sementiri de la morberia”, “fonch enterrat en lo verier del castell” o “enterrat en la eixida de sa casa”, respecte a la inhumació. En concret, entre el 25 de juny de 1652 i el 5 de desembre de 1653 moriren de pesta en el terme de la parròquia 21 olesans, si més no, aquells que en la seva partida de defunció, hi era consignada la causa de l'òbit. Pot resultar significatiu, però, que el mateix mossèn de la població expirés el 31 de juliol de 1651, moment en què l'epidèmia s'estenia com la pólvora arreu de la comarca i del país. Podem suposar, potser, que la glànola arrabassà la vida a força més habitants d'Olesa dels que estan consignats, malgrat no disposar de prou dades significatives per confirmar-ho [Gual i Millàs, 2002:64-65]. O. Valls (1961:51-52), basant-se en els Llibres del Consell de la Vila, fa esment als estralls que provocà la pesta de 1652 a la veïna vila d'Esparreguera.

La tercera gran mortalitat catastròfica és la guerra. Els conflictes armats, generalment menys mortal que les epidèmies, resten recollides, com a causa de mort, en els llibres de decessos. És versemblant pensar que la guerra minvava la població i comportava, alhora, crisis de subsistències, fams, pestes i augment de la pressió fiscal [Gual i Millàs, 2002:66]. No tots els enterraments anotats durant els períodes bèl·lics són conseqüència directa de les armes, sinó que, necessàriament, hi poden incidir aquests factors derivats del conflicte. S'han documentat, però, una bona colla de soldats i altres militars entre els difunts enregistrats a la parròquia olesana, especialment quantiosos entre 1708 i 1714 —amb la mort de 147 alemanys—. No obstant això, no tots els òbits de militars es concentren en els anys de la Revolta dels Segadors o de la Guerra de Successió, sinó que es distribueixen en el temps al llarg de tota la sèrie, fet que constataria la pressió dels allotjaments militars a Olesa [Gual i Millàs, 2002].

Potser, s'hauria d'incloure dins la mortalitat catastròfica les defuncions de caire accidental. Entenem com a mortalitat accidental o violenta el conjunt de decessos provocats per la ingerència climàtica o la conflictivitat social. En aquest sentit es troben diferents anotacions als llibres de defuncions com: “morí offegat en lo riu”, “lo riu se lo emporta”, “lo mataren”, “cop de pistola” o “morí de pedrenyalada”, entre d'altres.

Quant a la mortalitat ordinària, és a dir, aquella que no està provocada ni desencadenada per factors externs, sinó que depèn d'altres condicionants econòmics o

¹⁵⁷ Entre altres, Viñas (1907), Carreras (1967), Gutiérrez (1973), Delille (1975), Nadal (1975a), Biraben (1975-1976 i 1987), Maiso (1975 i 1982), García i Mayer (1976), Clara (1982), Martínez (1982), Camps i Camps (1984 i 1985a), Anatra (1987), Massanell (1987b), Planas i Simon (1987), Canal (1987), Castells (1987), Vilar (1986:II), Pérez (1987), Gual (1988b), Portella (1989), Roca (1989), Picazo (1990), Vizcarra (1991), Andreu i Simon (1992), Forn (1993), Betran (1996), Codina (2001) o Signoli i altres (2002).

¹⁵⁸ Pel que fa aquesta pandèmia podeu consultar, entre altres, Nadal (1975a i 1978a), Parets (1989), García i Mayer (1976:401-410), Maiso (1975:141-163), Vilar (1992:143), Pla (1985a:67-108), Pérez (1980:64 i següents), Lázaro i Gurría (1989a:118-119) o Flinn (1989:80-97)...

biològics, cal destacar l'anomenada mortalitat infantil¹⁵⁹, els anomenats albats —infants que encara no han rebut el sagrament de la comunió— i que es considera comunament com la població més dèbil, biològicament parlant¹⁶⁰. Aquesta alta mortalitat infantil no apareix del tot anotada en els sacramentaris d'Olesa; és a dir, hi ha un important subenregistrament d'albats, potser perquè els enterraments dels infants, o bé no es pagaven o bé eren més econòmics o, fins i tot, perquè es van anotar en altres llibres o lligalls que, tal vegada, s'han extraviat. Entre els factors que afavorien la mortalitat infantil cal remarcar la manca d'higiene i els escassos coneixements mèdics. Malgrat la presència d'un hospital al terme de la parròquia, que podria semblar un lloc on els malalts anirien a guarir-se, es pot dir que se'ls considerava el principal focus de contagi. D'altra banda, cal tenir present la gran quantitat d'infants que morien durant la gestació o en el moment del part, cosa que es pot constatar en els llibres de baptisme.

Lògicament, no pas tots els veïns i les veïnes d'Olesa varen ésser enterrats com albats o per una mort provocada per qualsevol de les tipologies abans esmentades, ans al contrari, la immensa majoria dels decessos es deuen a una causa corrent. Normalment, el rector o altres religiosos de la parròquia no solien anotar la causa de mort, si aquesta era natural¹⁶¹.

L'evolució dels òbits

El buidatge de les defuncions a Olesa ha permès aplegar 23.895 actes¹⁶². Tal com hem fet amb els baptismes analitzarem la dinàmica dels òbits des de diferents enfocaments —evolució anual, mitjanes mòbils de set i tretze anys, taxa de mortalitat, l'evolució en períodes de vint-i-cinc anys...—, però diferenciant el tarannà dels cossos i albats. S'han agregat els òbits, en dos trams, des del 1546 al 1553 amb dades incompletes i esparses i des del març de 1579 fins al 1930 sense cap llacuna. Destaquem, primer, els dos casos indeterminats: 1707 i 1815. Hom tracta de dos òbits en què no s'especifica si són cossos o albats, curiosament, en períodes de conflicte armat o postbèl·lic; el primer indeterminat, en plena Guerra de Successió, està inscrit com Mariana¹⁶³ i l'altre, a les acaballes de la Guerra del Francès, consta el cognom Parent¹⁶⁴.

¹⁵⁹ Respecte a la mortalitat infantil podeu consultar Pujadas (2009), Comas (1990a i 1990b), Domènech i Ribas (1991), Rifà i Vilardell (2005), Selga (1991), Sorní i Suñé (1996), Comenge (1900), Dopico (1985), García-Moro (1983), Gonzalvo (1994), Muñoz (1998) o, entre altres, Gurría y Lázaro (1999).

¹⁶⁰ Codina (2001:25) defineix un albat com: “una criatura menor de deu-dotze anys, que ha sobreviscut al naixement i que, per tant, ha pogut evitar ser primsenyat per la llevadora quan l'ha tret, de vegades a trossos, del ventre matern. El nadó, sense la supervisió de cap metge, passa el temps en un bressol penjat al sostre per evitar l'escomesa de les rates i altres bèsties damnooses, i plorant a causa de dietes inadequades i un excés de roba que l'ofega, el cap inclòs”. Nadal i Giralt (1953) sostenen que un albat era el terme emprat per designar els infants que no havien rebut la primera comunió i, segons ells, “podemos considerar los «albats» como menores de 12 años” [Nadal, 1992:47].

Goubert (1971), en referència a aquests albats, afirma que: “... durante varios meses, tal vez un año, rara vez más, el número de entierros se duplicaba o triplicaba —a veces más aún— en una parroquia, una bailia, una o varias provincias. Una o dos décimas partes de esta población —si no más— iba a la tumba”. I, entre altres, Cardoso i Pérez (1976:113), molt més taxatiu, postulen: “... uno de cada dos niños no llegaba a los doce años”.

¹⁶¹ Amb tot, hi ha documentats un 16,66% on consta l'expressió “morí de mort natural”.

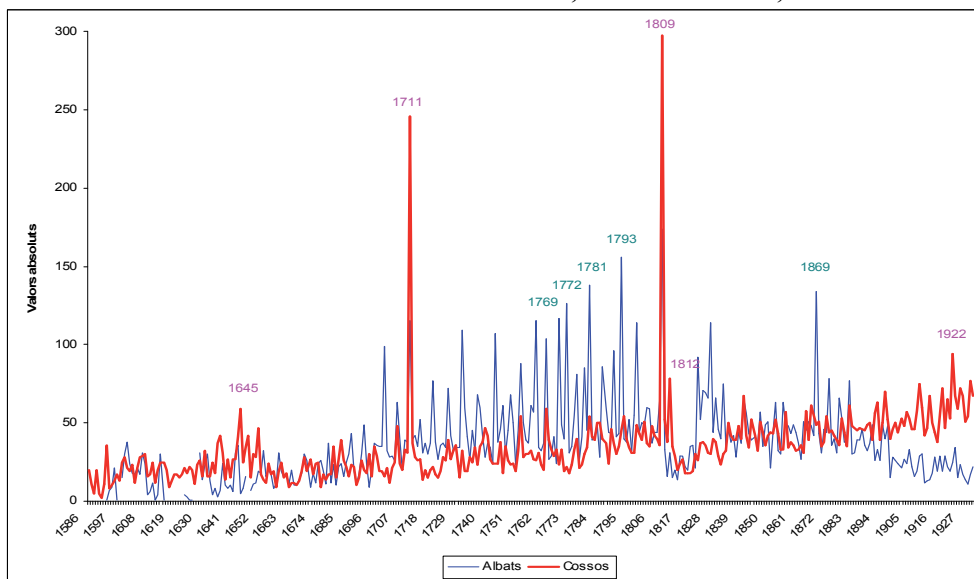
¹⁶² Anualment, i diferenciant cossos i albats, podeu veure la quantitat d'òbits al quadre XXI de l'Annex, fruit de l'agregació dels decessos enregistrades als llibres d'òbits de l'APOM —21 volums— i de les defuncions anotades als llibres d'instrucció del RCOM —9 volums—. Recordem els comentaris realitzats en el capítol anterior.

¹⁶³ APOM, Capsa [19/04/1707].

¹⁶⁴ APOM, Capsa [12/02/1815].

Quant als valors màxims i mínims —gràfic 3.18. i quadre XXI de l'annex— sobresurten¹⁶⁵, per als albats, els tretze anys amb valors absoluts superiors a la centena: 1809 —174 albats—, 1793 —156 casos—, 1781 —138 albats—, 1869 —134 casos—, 1772 —126 albats—, 1769 —117 casos—, 1768 i 1711 —115 albats—, 1828 i 1799 —114 casos—, 1731 —109 albats—, 1744 —107 casos— i 1764 —104 albats—; respecte als mínims, a banda dels anys amb subenregistrament o ocultacions d'aquests, esmentem, a partir de 1650, els tres anys amb menys de 10 albats: 1658 —8 casos— i 1672 i 1695 —9 casos—. I, per als cossos, els valors màxims es donen els anys 1809 —297 casos—, 1711 —246 cossos—, 1922 —94 casos—, 1812 —78 cossos—, 1929 —77 casos—, 1909 —75 cossos—, 1918 —72 casos— i 1896 —70 cossos—; en canvi, els valors mínims, malgrat les possibles omissions, esmentem els vuit casos amb menys de deu cossos: 1591 —2 òbits adults—, 1588 i 1590 —5 cossos—, 1594 —8 casos— i 1659, 1664, 1676 i 1617 —9 òbits adults—.

Gràfic 3.18. Evolució anual dels òbits, cossos i albats, 1586-1930

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

Aquesta diferenciació cossos/albats ja manifesta certes divergències. D'una banda, observem que no coincideixen ni els màxims ni els mínims en ambdues categories d'òbits, tret del valor màxim en ambdós casos: 1809 —174 albats i 297 cossos— o el segon valor absolut màxim dels cossos i el sisè dels albats —1711—. D'altra banda, constatem que en anys conjunturalment adversos, amb la remor de les armes, es dispara la mortalitat entre els cossos—el mateixos 1809 i 1711, el 1812 o, tanmateix, els anys 1841 i 1645— i en el cas dels albats són les crisis de subsistències o epidèmiques les que prenen el relleu —1869, 1781, 1793, 1701 o 1706, entre altres—¹⁶⁶.

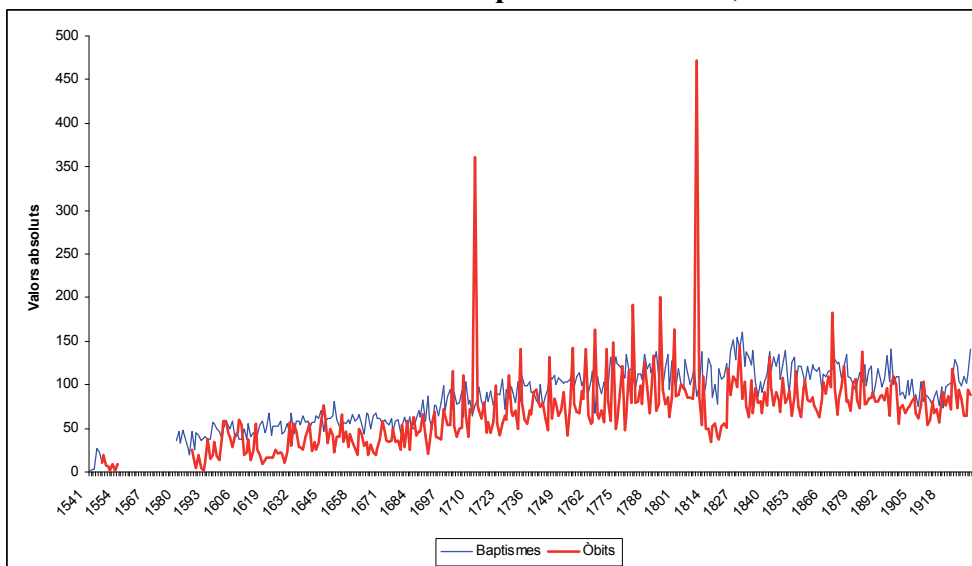
Una ullada a la corba dibuixada per la mortalitat dels cossos permet constatar com sobresurten clarament els anys 1711 i 1809, però l'evolució dels òbits adults plasma una lenta tendència al creixement, amb molts alts i baixos. La diferència amb la corba dels baptismes és manifesta; emperò, si agreguem els òbits adults i infantils les

¹⁶⁵ Enlloc de comparar els màxims i mínims seculars, hem volgut destacar aquests en conjunt, això sí, separant cossos d'albats.

¹⁶⁶ Aprofundirem sobre aquesta sobremortalitat en parlar de les crisis de mortalitat.

diferències¹⁶⁷, tal com podem veure en el gràfic 3.19., disminueixen considerablement i, alhora, marquen clarament els pics recurrents de natalitat i mortalitat, els alts i baixos característics de la demografia de règim antic repartits per tot el període d'estudi. Entre 1586 i 1930, els baptismes gairebé sempre superen a les defuncions, tret de 62 anys —un 17,95% del total—, distribuïts secularment així: 5 en el segle XX, 14 en el segle XIX, 22 en el segle XVIII, 19 en el segle XVII i 2 en el XVI¹⁶⁸.

Gràfic 3.19. Evolució dels baptismes i els òbits, 1541-1930

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

L'evolució dels valors relatius de les mitjanes mòbils de set i tretze anys, entre 1586 i 1930, permeten diferenciar diferents etapes entre els albats i els cossos. Quant als albats, durant la segona meitat del segle XVII i fins a la Guerra de Successió mostra, amb alts i baixos, una tendència a l'alça; és a dir, un període de forta mortalitat infantil, amb valors absoluts superiors als dels cossos. Després d'una davallada dels albats entre 1715 i 1723, aquests recuperen la línia ascendent, amb fortes oscil·lacions, fins a l'any 1809, inicis de la Guerra del Francès, moment en què cauen als nivells de la segona meitat del segle XVII, entre 1810 i 1817. Posteriorment, la tendència augmenta durant

¹⁶⁷ Recordem que, malgrat que hi ha enregistrats més albats que cossos —un 50,57% per 49,43%, respectivament—, creiem que hi ha un clar subenregistrament d'albats fins a mitjan segle XVII.

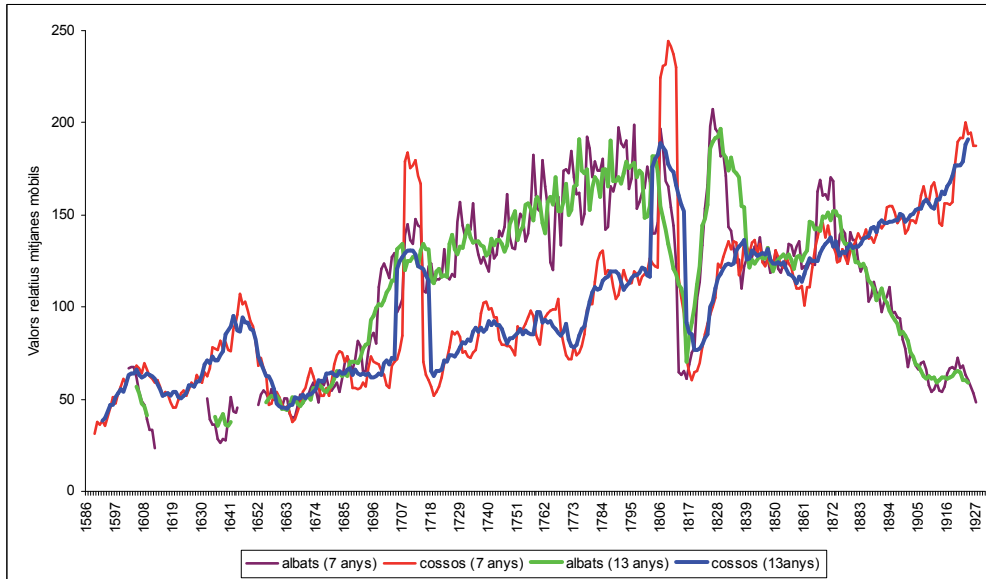
¹⁶⁸ Secularment es distribueixen així:

Segle XVI	Segle XVII	Segle XVIII	Segle XIX	Segle XX
1599	1601	1701	1803	1905
1600	1605	1706	1809	1909
	1606	1710	1812	1910
	1607	1711	1823	1913
	1608	1715	1828	1922
	1614	1720	1853	
	1629	1726	1857	
	1631	1731	1869	
	1638	1738	1878	
	1644	1739	1879	
	1645	1741	1882	
	1650	1744	1887	
	1652	1754	1893	
	1670	1760	1896	
	1675	1764		
	1681	1769		
	1684	1772		
	1692	1776		
	1699	1781		
		1790		
		1793		
		1799		

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

onze anys per assolir els valors relatius més alts de la sèrie —1818-1828—. A partir, d'aquest moment s'inicia una davallada significativa de la mortalitat infantil, amb un repunt durant la crisi dels anys seixanta —1865-1872—, fins al 1930, retornant als valors de la segona meitat del segle XVII.

Gràfic 3.20. Evolució dels òbits segons els valors relatius de les mitjanes mòbils (1586-1930)

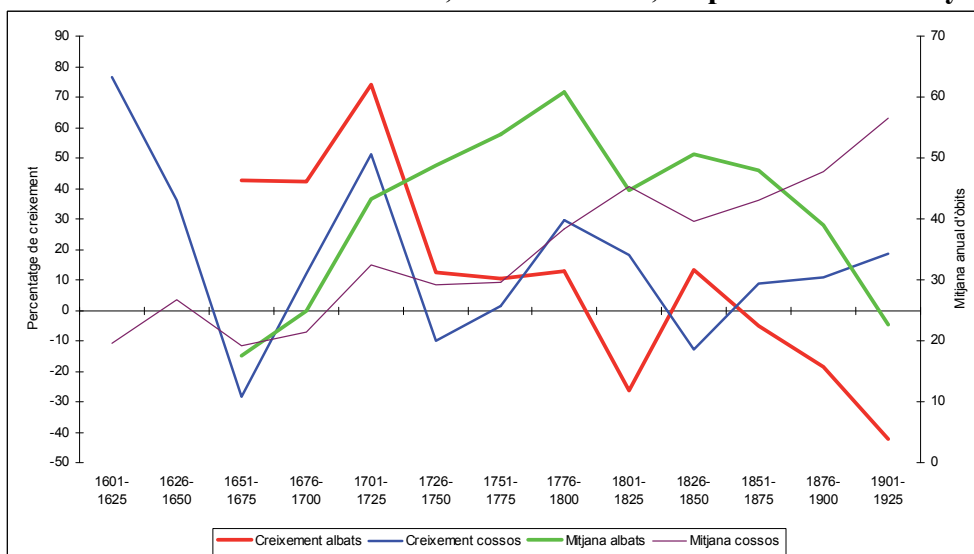
Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

Respecte als valors relatius de les mitjanes mòbils de set i tretze anys dels cossos, les línies dibuixen una primera meitat del segle XVII força diferent a la segona, amb una tendència a l'alça des de 1620 fins a l'any 1648-1650, en plena Guerra dels Segadors i la pesta. Les corbes baixen als nivells més baixos del segle XVII a l'any 1665, quan les línies dibuixen un nou canvi de tendència a l'estancament, amb alts i baixos, que es perllongarà fins al 1702. Durant la Guerra de Successió, entre 1703 i 1714, els valors relatius dels cossos augmenten considerablement assolint un dels valors més alts de la sèrie. Després d'una davallada fins a inicis dels anys vint amb uns nivells similars als dels anys vuitanta del segle XVII, els valors relatius de les mitjanes mòbils recuperen lentament la tendència a l'alça, malgrat algunes inflexions com la de mitjan segle i els primers anys de la dècada dels setanta del segle XVIII i situar-se sempre amb valors inferiors als dels òbits d'albats, fins a la Guerra del Francès, moment en què s'assoleixen els valors més alts de la sèrie. Segueix una nova caiguda de la tendència fins al 1822, aproximadament, quan, novament, la corba comença a recuperar-se, primer intensament —fins a la primera guerra carlina—, després suaument —amb una lleugera inflexió als anys cinquanta del segle XIX— i acabar amb un nou augment —dels anys vuitanta del segle XIX fins a 1930—.

Aquesta anàlisi de l'evolució anual i dels valors relatius de les mitjanes mòbils de set i tretze anys dels òbits, la volem complementar amb l'estudi de llarga durada en períodes de vint-i-cinc anys¹⁶⁹. El gràfic 3.21. marca les tendències de les mitjanes anuals dels òbits, cossos i albats, i el percentatge de creixement respectiu.

¹⁶⁹ Hem omès la representació gràfica de les dades del segle XVI, però les hem tingut en compte a l'hora de calcular el creixement del primer quart del segle XVII respecte a la mitjana dels darrers anys del segle XVI. Així mateix, quant als albats, hem omès les dades de la primera meitat del segle XVI pels

Gràfic 3.21. Evolució dels òbits, adults i albats, en períodes de 25 anys

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

Quant als albats —1651-1925—, observem que la mitjana anual d'aquests, tret de la segona meitat del segle XVII i el primer quart del segle XX, sempre es situa per sobre de 30 casos; en canvi, el percentatge de creixement és força més accentuat amb uns valors màxims al primer quart del segle XVIII —de l'ordre del 74%— i els mínims al primer quart del segle XX —amb un creixement negatiu de l'ordre del 42%—, alhora que destaquem la tendència a la baixa, des d'aquells valors màxims, i continuada, ininterrompudament, des de 1826-1850 al 1901-1925¹⁷⁰, atès que hi ha un repunt en el segon quart d'aquesta centúria. Entre les causes que poden explicar aquesta intensa caiguda en el ritme de creixement i la recuperació posterior en el següent quart de segle podríem argumentar-ho en base a l'impacte que la Guerra del Francès hauria provocat entre la població olesana: l'augment del nombre de cossos en edat reproductiva i la disminució del nombre de baptismes fan que la mitjana d'albats i el ritme de creixement minvin.

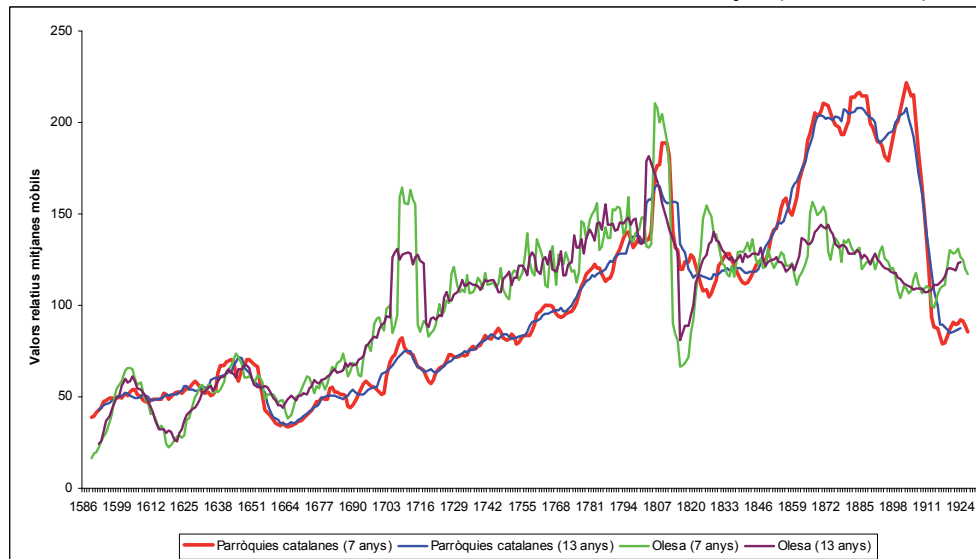
Respecte als cossos, els ritmes de creixement i l'evolució de la mitjana anual d'òbits adults són força diferents. Pel que fa al percentatge de creixement d'aquests òbits detectem uns valors màxims al primer quart del segle XVI —de l'ordre del 77%— i els mínims al tercer quart del segle XVI —amb un creixement negatiu de l'ordre del 28% respecte el període anterior—, alhora que destaquem: una primera fase negativa fins al període 1651-1675, moment en què s'assoleixen els valors més baixos; una recuperació del ritme de creixement de la mortalitat adulta —al voltant del 63% acumulat—, entre 1676 i 1725; un nou creixement negatiu —al voltant del -10%— en el segon quart del segle XVIII; una prolongada fase de cinquanta anys de creixement sense arribar a assolir els nivells màxims; un descens durant la primera meitat del segle XIX de l'orde de 40 punts que dona pas, en els darrers setanta-cinc anys de la sèrie, a una lleugera recuperació de la mortalitat adulta al voltant de 30 punts.

subenregistraments detectats. De la mateixa manera, hem menystingut els cinc darrers anys de la sèrie —1926-1930— amb la intenció de tenir períodes homogenis de 25 anys.

¹⁷⁰ S'inicia aquí la transició de la mortalitat a Olesa? Pel que fa a aquest tema de la transició de la mortalitat, vegeu, entre altres: Gil-Alonso i Sancho (2011), Sanz (1997), García-Sanz i Guerrero (1991) i Arbaiza, Guerrero i Pareja (1996).

Quant a l'evolució de la mitjana anual d'òbits adults constatem una tendència a l'alça de la mitjana anual d'òbits, malgrat tres trams d'alentiment: segon i tercer quart del segle XVII, primera meitat del segle XVIII i segon quart del segle XIX. Sobten, però, l'augment final d'aquesta darrera corba, tant si es compara amb els valors de la mitjana dels albats com amb el ritme del percentatge de creixement i, així mateix, l'augment de la mitjana de cossos enregistrats entre el primer i el segon quart del segle XVI. És més, aquest darrer fet contrasta amb el ritme de creixement dels òbits adults, el qual davalla considerablement al llarg d'aquests cinquanta anys. Això podria argumentar-se pel fet que la mitjana de cossos enregistrats augmenta durant la conjuntura bèl·lica i aquest increment fa accentuar, potser, més la caiguda en el percentatge de creixement de la mortalitat adulta. Novament, en el context de la Guerra de Successió, el percentatge de creixement augmenta i es situa gairebé 15 punts per sobre del percentatge obtingut durant la Guerra dels Segadors; en canvi, el percentatge de creixement durant la guerra dels Francès és molt inferior, fins i tot, superat per la mortalitat adulta del període 1776-1800.

Gràfic 3.22. Evolució dels òbits a Olesa i Catalunya (1579-1930)

Font: Quadre XXII de l'Annex, AHMOM i RCOM. Elaboració pròpia.

Tal com hem fet amb els baptismes, hem agregat les dades de 251 sèries d'òbits d'arreu de Catalunya per comparar-les amb el nostre cas¹⁷¹. El gràfic 3.22. il·lustra l'evolució d'ambdues sèries —Catalunya i Olesa— amb els valors relatius de les mitjanes mòbils de set i tretze anys. La comparació de l'evolució d'aquests valors relatius constata grans diferències entre ambdós casos, atès que l'encreuament de les corbes és prou manifest.

¹⁷¹ Del total de 251 sèries de les quals es disposen dades d'òbits, l'agregació oscil·la considerablement al llarg dels 345 anys que consta la sèrie olesana. A tall d'exemple, descomptant-ne la macrocefàlia barcelonina que constava amb 34 parròquies el 1929, resumim els màxims i mínims de sèries de parròquies per períodes: 1586-1600, entre 45 i 67 parròquies; 1601-1650, entre 62 i 102 sèries; 1651-1700, entre 85 i 109 parròquies; 1701-1750, entre 112 i 125 sèries; 1751-1800, entre 118 i 137 parròquies; 1801-1850, entre 73 i 117 parròquies; 1851-1900, entre 37 i 82 parròquies i 1901-1930, entre 10 i 16 parròquies. El procediment seguit ha estat el mateix que en el cas dels baptismes: hem sumat any per any els valors enregistrats; a continuació hem calculat la mitjana d'acord amb el nombre de parròquies de l'any en qüestió; després hem calculat les mitjanes mòbils de set i tretze anys; i, finalment, els valors relatius respectius.

Així, la comparació dels valors relatius de les mitjanes mòbils d'Olesa amb els de les diferents parròquies catalanes aplegades¹⁷² posa de manifest un canvi de tendència ja en els darrers anys del segle XVI: els òbits olesans presenten unes mitjanes mòbils, tant de set com de tretze anys, per sota de l'agregació de parròquies catalanes, però a les acaballes d'aquesta centúria ja superen a l'agregació catalana.

Aquesta agregació és manté, lleugerament, a l'alça fins a mitjan segle XVII —en el context de la Guerra dels Segadors i la pesta—; en canvi, la corba olesana mostra una forta caiguda fins a 1630, quan repunta per assolir, gairebé, els nivells de l'agregació de parròquies catalanes¹⁷³. Des de la segona meitat del segle XVII fins a finals del XVIII, les corbes dels valors relatius de les mitjanes mòbils d'Olesa sempre estan per sobre dels valors relatius de l'agregació de parròquies catalanes; emperò, mereixen fer-se tres observacions: una, l'impacte de la Guerra de Successió és molt més accentuat a Olesa que no pas al conjunt català; dos, els pics recurrents de mortalitat, tot i ser valors relatius de mitjanes mòbils, són més pronunciats en la parròquia baixllobregatina i, tres, l'augment de la mortalitat en ambdues és manifest.

La Guerra del Francès i el canvi de segle marquen, potser, la inflexió perquè dibuixen un canvi clar en la tendència dels valors relatius de les mitjanes mòbils a Olesa, atès que s'arriba als valors més alts, i comença una fortíssima caiguda de la mortalitat fins assolir, gairebé, els valors de la segona meitat del segle XVII; en canvi, els valors relatius dels òbits del conjunt català, que hom disposa, supera, novament, a la parròquia baixllobregatina¹⁷⁴.

En la primera meitat del segle XIX, hi ha creuaments entre ambdues poblacions: Olesa es manté per sobre de l'agregació catalana entre 1823 i 1848 i aquestes superen Olesa els primers anys de la centúria i els darrers anys de la dècada dels quaranta. Durant la segona meitat del segle XIX l'agregació de parròquies catalanes supera, amb escreix, la tendència olesana; emperò, aquest fort augment del conjunt respecte a la parròquia en particular posa en evidència una possible transició de la mortalitat anterior a Olesa que a l'agregació de les parròquies que hem pogut aplegar¹⁷⁵.

L'anàlisi dels òbits en altres indrets pot apropar-nos a un millor coneixement de l'evolució de les defuncions i així comparar-ho amb els nostres resultats. En primer lloc, esmentem l'anàlisi de llarga durada de la parròquia de Sant Pere de Riudebitlles, atès que À. Torrents (1993:155) constata una evolució similar a l'observada a Olesa: una tendència ascendent constant dels albats que arriba als seus valors màxims en la segona meitat del segle XVIII i inicia una lleu tendència a la baixa en la primera meitat del segle XIX; a partir

¹⁷² La relació d'autors i parròquies aplegades els podeu veure al quadre XXII de l'Annex.

Cal dir, a més, que les sèries recollides apleguen tant els cossos com els albats. En alguns casos, només consten albats; en d'altres només cossos.

¹⁷³ El subenregistrament d'albats pot ser l'explicació d'aquesta diferència.

¹⁷⁴ Si a Olesa s'assoleixen els valors més alts, en canvi al conjunt de parròquies agregades aquest màxim s'assolirà a les acaballes del segle XIX.

¹⁷⁵ A Olesa, observem com la caiguda de la mortalitat comença en el canvi de segle i la Guerra del Francès, tot i que, els valors relatius de les mitjanes mòbils augmenten, paulatinament, fins als anys setanta del segle XIX, sense assolir, però, els nivells de finals del segle XVIII. En canvi, l'agregació de parròquies que hem pogut aplegar assoleix els valors més àlgids en el canvi del segle XIX al XX, quan inicia una fortíssima davallada fins als nivells de la segona meitat del segle XVIII. Tanmateix, podria ser conseqüència de què l'agregació realitzada no disposa d'un volum quantitatiu prou representatiu si hom compara amb les parròquies de què hom disposa per al segle XVIII, per exemple.

del 1850, les corbes de les mitjanes mòbils d'adults i d'albats segueixen camins diferents atès que en els primers es manté força elevada fins ben entrat el segle XX i, els segons, cauen en picat. A continuació ens referim a l'evolució en períodes seculars o més breus.

Així, durant els segles XVI i XVII al Baix Llobregat, F.X. Gual i C. Millàs (1999:73-75) han observat, com a Olesa, un primer període de creixement de la mortalitat fins a finals del segle XVI, seguit d'uns anys d'estancament, amb alts i baixos, entre els darrers anys del segle XVI i el primer terç del segle XVII —tal com s'observa al conjunt de parròquies agregades i a diferència del que constatem a Olesa—; una tercera fase de creixement, en la conjuntura bèl·lica i la pesta i com detectem a aquest municipi del Baix Llobregat, fins al primer quinquenni dels anys cinquanta; una quarta fase de forta davallada que porta a la corba de mortalitat a tocar fons, com a Olesa i menys intensa que al conjunt de parròquies catalanes agregades, al voltant de 1665 i, finalment, una cinquena fase de recuperació i creixement de la tendència, amb fluctuacions, força similar a Olesa. J.M. Cobos (2006:40-41) destaca una primera meitat del segle XVIII amb un nivell de mortalitat inferior al del conjunt català com a conseqüència d'una natalitat elevada i una comunitat pròspera i sòlida fins que a al darrer quart de segle i els primers anys del XIX marquen un canvi de tendència fruit de l'estancament de la mortalitat i el descens de la natalitat.

Per al mateix període, a la comarca del Vallès Oriental, J. Dantí (1988:92), distingeix, a diferència d'Olesa, una primera fase de descens fins a l'any 1605; un creixement, com a Olesa, entre l'any 1606 i l'any 1654; un decreixement des de 1655 fins a 1674, més prolongat que a la parròquia del Baix Llobregat, i, finalment, un retorn a l'alça del 1675 en endavant, amb una inflexió a finals de segle que no observem a Olesa.

J. Nadal i E. Giralt (1953), en el seu estudi de Caçà de la Selva i Vilafranca de Penedès, distingeix cinc etapes per a l'evolució de la mortalitat adulta: una primera fase, des de finals del segle XVI fins a 1623, en què la quantitat de defuncions és moderada; un segon tram de cicles violents, amb forta mortalitat, entre 1624 i 1655, quan a Olesa s'acaba uns anys abans —tot i que no disposem dels albats per aquest període—; una tercera etapa, des de 1656 a 1675, similar al cas olesà però iniciant-se el 1649 i finalitzant uns anys abans (1663-1665), caracteritzada pel poc volum d'òbits; una quarta etapa, de gran quantitat de decessos, des de 1676 a 1696, que a Olesa s'inicia el 1672-1673 i assoleix els valors màxims el 1707.

A l'Urgell, J.M. Planes (1995:75-83), ha destacat set etapes al llarg del segle XVII: en un primer moment, la mortalitat mostra una tendència a l'alça, seguint iniciada en el darrer quart del segle XVI; entre 1605 i 1619, la mortalitat comarcal minva a causa de la despoblació relativa del període anterior; entre els anys vint i seixanta la tendència dels òbits torna a augmentar per l'agreuament de la situació conjuntural —crisis de subsistències, tifus exantemàtic, pesta milanesa, Guerra dels Segadors i pesta bubònica en són els símptomes—; una quarta etapa de transició es dona a la dècada dels setanta atès que la corba es modera; en el segon quinquenni dels setanta i el primer dels vuitanta la mort torna a desfermar-se fruit de les sequeres dels anys 1677-1678, 1680-1683 i 1685 que accentuen el tifus i altres afeccions gastrointestinals; tot i que en el segon quinquenni dels vuitanta els òbits tornen a alentir-se, en el segon les defuncions augmenten clarament —com arreu del país i del continent¹⁷⁶—, conseqüència del tifus i les disenteries estivals.

¹⁷⁶ Quant això, vegeu Pérez (1980:307-308) o, entre altres, Nadal i Giralt (1960:40)

I, entre altres indrets, a Rocafort de Queralt, V. Gual (1988b:35-39) analitza l'evolució secular per decennis i presenta els següents resultats: una alta mortalitat en el decenni 1571-80 amb fortes puntes de mortaldat als anys 1572, 1573 i 1580; entre 1581 i 1590 la situació degué millorar; la primera dècada del segle ve marcada per la crisi de subsistències del 1608; de 1611 a 1620 compta un total similar al del primer decenni; el període de 1621 a 1660 és força més crític que els anteriors amb mals anys, com el 1641 i el 1651; la dècada 1661-70 “sembla d'impasse”; el decenni 1671-80 no es pot avaluar globalment, ja que hi ha tres anys sense òbits; els deu anys següents, 1681-90, presenten “tres anys dolents i un de neutre” amb la documentació de la llagosta al juliol de 1686; al tram 1691-1700, augmenta el nombre de defuncions per les puntes de mortalitat dels anys 1691, 1694 i 1695, i, finalment, al primer decenni del segle XVIII, els òbits segueixen a l'alça amb valors alts coincidint amb la Guerra de Successió.

Durant el segle XVIII, a Olesa, J.M. Cobos (2006:40-41) ha destacat tres períodes crítics: durant la primera meitat de la centúria només el 1711 es va disparar la mortalitat¹⁷⁷, a la dècada dels seixanta augmenta i a finals de segle s'accentua encara més enllaçant amb la mortalitat extraordinària en temps de la Guerra del Francès; en canvi, la nostra anàlisi d'Olesa a partir de les mitjanes mòbils de set anys ratifica aquestes fases expansives de la mortalitat però amb certs matisos: una primera fase de creixement fins a 1714, una caiguda dels òbits durant els set anys següents per situar-se a nivells més baixos que els d'inicis de segle, una nova fase de creixement de les defuncions fins a 1729 que porten a una estabilització de la corba durant quaranta-cinc anys, seguits d'un quinquenni de creixement que porta a una nova estabilització de la mortalitat fins a finals de segle.

En un altre municipi de la comarca, El Papiol, agrupant els òbits, constatem una evolució a l'alça —similar a l'olesana¹⁷⁸—, però amb ritmes i intensitats diferents¹⁷⁹: d'una banda, al Papiol aquesta tendència és major que a Olesa; en canvi, els pics de mortalitat olesans són més accentuats que els papiolencs; és més, a Olesa només hi ha tres anys que superen, anualment, el 2% de les defuncions seculares quan al Papiol n'hi trobem set¹⁸⁰.

A Vilanova i la Geltrú, M.À. Martínez (1987:37-46), diferenciant cossos i albats, afirma, quant a l'evolució dels segons, que el set-cents es caracteritza per un creixement constant, però amb major o menor intensitat com a conseqüència de les sobremortalitats provocades per les malalties de l'aparell digestiu; en canvi, l'evolució de la mortalitat adulta és “en conjunt positiva, amb uns creixements i uns decreixements, a causa de factors més o menys conjunturals” com poden ser l'augment quantitatiu entre 1700 i 1719, un descens a la dècada següent, la recuperació de la mortalitat a la quarta dècada del segle, una nova disminució del nombre d'òbits adults de 1740-1749, l'augment important dels decessos de 1750 a 1779, mentre que en els dos darrers decennis el nombre de cossos s'estabilitza.

¹⁷⁷ Aquest augment és fruit d'una causa exògena: la Guerra de Successió on la mortaldat de soldats austriacistes d'origen germànic és manifesta.

¹⁷⁸ És verssemblant pensar que si la natalitat augmenta al llarg del set-cents, com hem vist, la mortalitat també ha d'augmentar, si més no en una societat de règim antic.

¹⁷⁹ Al gràfic VII de l'Annex podeu trobar l'evolució comparada dels òbits olesans i papiolencs.

¹⁸⁰ A Olesa els tres anys que superen el 2% són: 1711 —en plena Guerra del Francès amb 4,31% anual—, 1781 i 1793 —singles crisis de subsistències, la segona durant la Guerra Gran—. En canvi, al Papiol són: 1766, 1778, 1784 i 1787 —crisis de subsistències—, 1792 i 1794 —crisis de subsistències en el marc de la Guerra Gran—i 1799 —nova crisi de subsistències—.

En canvi, a l'Urgell, J.M. Planes (1995:75-92), marca una cronologia un xic diferent a l'olesana i sosté que després de la Guerra de Successió hi ha un miratge, entre 1717 i 1735, de la mortalitat perquè “la guerra no va provocar massa despoblació i l'ocupació militar va causar prou misèria i desgavells col·lectius” i del 1736 a 1768 els òbits pugen a la comarca per donar pas, durant la dècada dels setanta a establir-se mentre que des dels anys vuitanta fins a 1814 “es pagaria tota la bonança de la dècada anterior”.

A la Conca de Barberà, V. Gual (1995a:10-12), diferenciant albats i cossos, constata una evolució força semblant per als primers i molt diferent en els segons respecte l'evolució dels òbits olesans atès que els primers es tripliquen entre 1701 i 1810 i, si bé es mantenen estables del 1711 al 1730, augmenten la dècada següent, romanen estables del 1741 al 1760 i, des d'aleshores, augmenten contínuament fins el 1810; i, d'altra banda, els cossos mantenen una línia descendent fins a la dècada 1741-1750, quan superen els nivells del decenni 1701-1710, cauen durant 1751-1760 i des de 1761 fins a 1810 no paren d'augmentar contínuament.

Per al conjunt del país, J. Benavente (1990:68) sosté que, fins al darrer quart del segle XVIII, Catalunya encara presentava un règim de mortalitat elevat però a partir d'aquell moment experimenta, tot i que, moderadament a l'inici, una certa millora en dues línies: la reducció de la mortalitat catastròfica i la minva de la mortalitat ordinària¹⁸¹.

A cavall dels segles XVIII i XIX, J. Nadal (1965a) destaca, a partir de l'agregació de tretze parròquies, “una permanència de grans variacions interanuals, que caracteritzaven una demografia de tipus «antic» i la successió de pics recurrents corresponents als anys 1793-95, 1801-02 i 1809-12”, essent els dos primers fruit de crisis de subsistències i el tercer conseqüència de la guerra, la crisi de subsistències i l'epidèmia¹⁸². En analitzar, aquest període crític de l'evolució de la mortalitat comparada entre Olesa i el conjunt del Principat, constatem, segons els valors relatius de les mitjanes mòbils, un cert paral·lelisme, amb els característics alts i baixos de les corbes de mortalitat, però també considerables divergències: d'una banda, per al conjunt de parròquies catalanes observem, en primer lloc, una llarga fase de tendència a l'alça fins a l'any 1799, la qual es veu aturada en un estancament molt breu dels anys 1800-1801, per ascendir fortament entre 1802 i 1814 —màxim secular l'any 1807—, en segon lloc, entre 1815 i 1830 hi ha un descens de les defuncions i, finalment, un llarg estancament fins a 1850; en canvi, a Olesa, que presenta com en el conjunt de les sèries catalanes una llarga fase d'estancament durant la segona meitat del segle XVIII, constatem una davallada significativa dels òbits els anys 1800-1801, la recuperació de la tendència a l'alça de la mortalitat entre 1816 i 1830 i l'estancament fins a 1850, però divergeix de l'agregació de localitats catalanes en presentar una caiguda dels valors relatius de les mitjanes mòbils en els anys 1809-1816, malgrat coincidir en aquest període la punta de mortalitat més clara del període: 1809¹⁸³.

¹⁸¹ En aquesta línia també s'expressen Livi-Bacci (1968a i 1968b), Nadal (1961a), Vicens (1961) o, entre altres, Iglésies (1961).

¹⁸² Segons J. Nadal, tot i ser tres crisis de mortalitat s'han d'emmarcar en “una llarga fase de depressió demogràfica” que s'estén des de 1793 a 1814 enllaçant la Guerra Gran i la Guerra del Francès [Nadal, 1965a (1992:81-82)].

¹⁸³ Una ampliació d'aquesta idea la podeu trobar a Millàs (2011).

En canvi, a Mercadal, a diferència del que constatem a Olesa i a Catalunya, Casasnovas i Florit (1993:110) sostenen que la mortalitat es manté amb valors extremadament elevats, fins i tot amb un augment relatiu entre 1791 i 1860.

Al llarg del segle XIX, segons J. Recaño (1995a:55-56), al conjunt de l'Espanya, la mortalitat descendí moderadament degut, principalment, a l'eliminació de les crisis de mortalitat epidèmiques i de subsistències¹⁸⁴, emperò, a Catalunya¹⁸⁵, els nivells de mortalitat mostren forts contrastos espacials¹⁸⁶, conseqüència de les grans diferències ambientals i socioculturals: un model localitzat a les zones litorals i prelitorals que es caracteritza per una relativa baixa mortalitat; un segon a la Catalunya interior de forta mortalitat i un tercer model concentrat a la capital i l'àrea d'influència¹⁸⁷.

En aquest marc, el Baix Llobregat encaixa amb el model de la mortalitat de les àrees litorals i prelitorals: feble al primer terç del segle XIX però amb diferències locals accentuades que tendeixen a homogeneïtzar-se als voltants de la dècada dels vuitanta, moment a partir del qual apunten a una continuada, però suau, reducció [Recaño, 1995a:56]. Aquesta reducció atenuada a partir dels anys vuitanta també es constata arreu del país però a un altre ritme. Així, A. Cabré (1999: 21 i 35-38) constata un ritme intens de la disminució de la mortalitat des de 1860 amb dues fases: el darrer terç del segle XIX, quan “ja s'havia iniciat o estava iniciant-se la [disminució de la] fecunditat” i l'esperança de vida en néixer se situava per sota dels 30 anys, i el primer terç del segle XX en què el nivell de mortalitat era inferior al d'Espanya però superior al d'altres estats europeus i una esperança de vida el 1930 de 54 anys¹⁸⁸. És a dir, segons A. Cabré (1999:38) un dels principals trets de l'evolució de la mortalitat és aquesta davallada tardana i concentrada en el temps. Per aquests trenta anys del segle XX i per al conjunt de Catalunya, disposem d'una anàlisi quinquennal realitzat per J. Rebagliato (1978b:13), el qual destaca una reducció del 4‰ de la mortalitat entre 1901 i 1915, al quinquenni 1916-1920 aquesta augmenta considerablement per l'epidèmia de grip de 1918 i durant la dècada 1921-1930 torna a minvar per situar-se en uns índexs situats entre el 16‰ i el 19‰. Aquesta tendència catalana coincideix amb l'observada a Olesa, on constatem la disminució dels òbits des de finals del segle XIX fins a 1914, l'augment entre 1915 i 1920 i la disminució durant la dècada següent.

Passem ara a analitzar les taxes brutes de mortalitat¹⁸⁹, malgrat que aquestes no siguin prou idònies per observar l'evolució de la població¹⁹⁰ si que ho són per estimar el nivell de mortalitat.

¹⁸⁴ Això no obstant, els nivells de mortalitat ordinària es van mantenir [Pérez, 1985c].

¹⁸⁵ Una de les peculiaritats d'aquests procés és la inexistència d'un decalatge temporal entre la caiguda de la mortalitat i de la fecunditat, atès que, tal com observem a Olesa, la caiguda d'aquesta última sembla ser anterior a la de la mortalitat i, per tant, aquest fet explica el feble creixement de la població en aquest període [Cabré, 1999; Vidal, 1992; Recaño, 1995a...].

¹⁸⁶ Respecte això vegeu, entre altres: Muñoz (1992), Recaño (1989), Sáez (1968) i Vidal (1992).

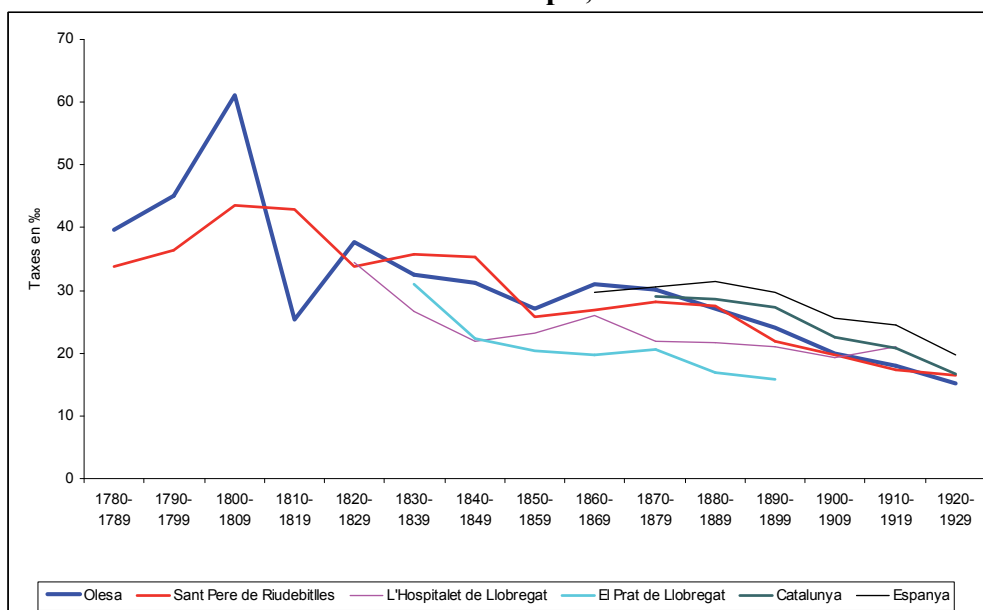
¹⁸⁷ Emperò, J. Rebagliato (1978a:8) sosté que l'evolució de la mortalitat a Catalunya és irregular fruit de les contínues guerres, les fams —malgrat la introducció de la patata— i les epidèmies —febre groga (1821), el còlera (1834 i 1854)...—.

¹⁸⁸ Segons Cabré: “Contràriament a l'esquema clàssic de la teoria de la transició demogràfica, l'inici de la davallada històrica de la fecunditat no sembla haver estat precedit, a Catalunya, ni per un període llarg de disminució progressiva ni per una davallada breu però intensa de la mortalitat, sinó que fins i tot pot haver-la superat” [Cabré, 1999:36].

¹⁸⁹ Vegeu el Quadre XVI de l'Annex.

¹⁹⁰ En aquest sentit, Cabré afirma que: “Les taxes brutes de mortalitat es poden veure afectades per importants efectes estructurals. El progressiu envelliment de la població, tant per efectes de la baixa natalitat, en un primer temps, com pels mateixos efectes de l'allargament de la vida, en temps més recents, ha actuat sobre les taxes en sentit contrari al de la pressió a la baixa explicable per la reducció del risc de mort. Per aquesta raó, el ritme de disminució de les taxes de mortalitat no correspon al ritme d'allargament de l'esperança de vida, sinó que la subestima i el distorsiona fortament” [Cabré, 1999:36, nota 4].

Gràfic 3.23. Taxes de Mortalitat d'Espanya, Catalunya, Olesa i altres municipis, 1780-1929

Font: À. Torrents¹⁹¹, J. Recaño¹⁹², Nadal¹⁹³, APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

Tal com podem veure al gràfic 3.23., en l'evolució de les taxes de mortalitat d'Olesa es constaten els efectes estructurals de la sobremortalitat enregistrada en temps de la Guerra Gran i de la Guerra del Francès; això no obstant, la tendència d'aquestes corbes posa de manifest el canvi de l'antic al nou règim demogràfic, atès que si bé fins a la dècada de 1870-1879 els valors sempre es situen per sobre del 30%, tret de la dècada de 1850-1859 —27,12%, just després de la segregació de Viladecavalls i abans de la crisi econòmica que patí el municipi—, des de 1880-1889 fins a 1920-1929 la corba és clara i constantment a la baixa —amb una reducció de gairebé el 12%— i situen Olesa en el marc del nou model demogràfic.

Aquesta és també la línia que segueix Sant Pere de Riudebitlles amb taxes per sobre del 30% fins a mitjan segle XIX, un estancament de les taxes entre el 25% i el 28%, i una caiguda de la corba des de 1880-1889 fins al final de l'anàlisi, amb valors que s'entrecreuen amb els olesans.

En canvi, L'Hospitalet de Llobregat inicia la caiguda de la taxa de mortalitat ja a la dècada de 1830-1839 tot i que al 1920-29 té una taxa més alta que les d'Olesa o Sant Pere de Riudebitlles. Quelcom semblant hauríem de dir del municipi pratenc atès que des de 1840-1849 ja es situa per sota del 30% i, des de 1850-1859, sempre presenta els valors més baixos de totes les poblacions representades al gràfic.

Tal com s'ha destacat, la corba de la taxa de mortalitat espanyola està per sobre de la catalana, en general, i la dels municipis aquí representats, en particular, tret d'Olesa el 1860-69 on la crisi econòmica i les sobremortalitats d'albats dels anys 1860, 1864 i 1869 en podrien ser l'argument explicatiu.

¹⁹¹ TM de Sant Pere de Riudebitlles [Torrents, 1993:139].

¹⁹² TM de L'Hospitalet de Llobregat i El Prat de Llobregat [Recaño, 1995a:101].

¹⁹³ TM d'Espanya [Nadal, 1984, quadre 23] i Catalunya [Nadal, 1983 (1992:111)] —càlculs rectificats dels períodes 1878-1887, 1888-1900, 1901-1910, 1911-1920 i 1921-1930—.

Aquestes taxes representades al gràfic 3.23. —pàgina anterior— no són gaire diferents de les calculades per a altres indrets¹⁹⁴. El mateix J. Recaño (1995a:56-101) afirma que la taxa de mortalitat del Baix Llobregat en els períodes 1873-1877 i 1923-1936 “fluctuava dins d’un petit marge de variació molt per sota de les taxes de mortalitat de Catalunya” i afegeix que dins de la comarca és la zona dèltica de la riba dreta del riu on es registra la major reducció de la taxa de mortalitat en passar d’un 26,2‰ a només un 10,2‰, mentre que a la zona nord, on s’inclou Olesa, aquestes taxes no disminueixen tant —del 27,2‰ es baixa al 14,9‰—.

Malgrat la divergència olesana de finals del segle XIX respecte a l’agregació de parròquies catalanes, les similituds quan a les taxes i l’evolució dels òbits de diferents indrets del país palesen els canvis en la mortalitat respecte el passat: major volum de cossos, és a dir augment de l’esperança de vida com ha demostrat A. Cabré (1999), i descens dels albats en el segle XIX són símptomes d’un canvi de model. I, per aquesta raó, hom ha interpretat la primera reducció de la mortalitat general com una de les causes principals del creixement de la població a les primeres fases de la transició demogràfica [Chesnais, 1986; Recaño, 1995a; Dopico i Rowland, 1998...]. Això no obstant, segons J. Recaño (1995a:55), una de les peculiaritats d’aquest procés a Catalunya és la inexistència d’un decalatge temporal entre la caiguda de la mortalitat i de la fecunditat. Tot i que el descens de la fecunditat és, sovint, anterior al de la mortalitat i permet, per tant, explicar el feble creixement de la població catalana [Cabré, 1999; Recaño, 1995a...], durant el segle XIX, els nivells de mortalitat al conjunt del Principat mostren forts contrastos espacials fruit de les grans diferències ambientals, socioculturals i, fins i tot, econòmiques [Muñoz, 1992; Recaño, 1995a; Sáez, 1968; Vidal, 1992...].

En aquest sentit, s’han diferenciat tres models espacials de mortalitat a Catalunya, els quals tendeixen a homogeneïtzar a mesura que avança el temps: un model localitzat a les zones litorals i prelitorals que es caracteritza per una relativa baixa mortalitat; un segon a la Catalunya interior de forta mortalitat i, finalment, un d’urbà representat per la ciutat de Barcelona i el seu entorn més immediat, amb una intensitat espacialment destacable de mortalitat [Vidal, 1985a; Recaño, 1995a; Sáez, 1968...]. Al Baix Llobregat, malgrat els diferents nivells de mortalitat municipal, segons J. Recaño (1995a:57-58), els nivells de mortalitat tendeixen a convergir entorn el 1880: si bé en el període 1873-1877 aquests fluctuaven dins d’un petit marge de variació per sota dels nivells del conjunt del país —un 23,7‰ al Baix Llobregat i un 27,2‰ al conjunt

¹⁹⁴ A Barcelona, per al període 1785-1787 la TM és del 27,9‰; a Cervelló, 27,7‰; a Badalona, 24,5‰; a Sant Boi de Llobregat, 33,8‰; a Castelldefels, 39‰... [Vilar, 1986, III:78]. A Sant Boi de Llobregat les TM de 1770-1779 és de 23,37‰ i la del 1853 a 1861 és de 23,8‰, molt inferiors a les d’Olesa [Codina, 2001:94]. A Martorell, les TM mitjana del període 1840-1879 és de 29,17‰ [Recaño, 1995a:103]. La TM mitjana entre 1783 i 1799 a Vilanova i la Geltrú és del 30,5‰ i entre 1750 i 1774 era del 30,41‰ [Martínez, 1987:49]. A Mataró TM el 1787 era del 34,57‰ i el 1860, 20,95% [Ros, 2003:63]. A les comarques penedesenques i el Garraf, a diferència dels casos representats al gràfic, no hi ha cap període de quinze anys, intervals amb els quals s’han calculat del TM, que estigui per sota del 30‰: del 1685 a 1889 les TM oscil·len entre el 49,44‰ del període 1700-1714 i el 31,42‰ del període 1875-1889 [Muñoz, 1990:61]. Per al conjunt del país, Benavente (1990:68) sosté, que al final del segle XVIII, la taxa bruta de mortalitat es situava per sobre del 30‰ i en una agregació de 84 localitats, per a l’any 1787, dóna una taxa del 38‰, no gaire allunyada de la d’altres països mediterranis —Itàlia un 35‰, Portugal un 39‰, Espanya un 38‰—.

As Mercadal, l’alta TM enregistrada, sempre per sobre del 30‰ entre 1791 i 1860, i amb valors superiors fins i tot al 45‰ —1791-1980 i 1821-1830, amb dos períodes amb una mitjana del 46,5‰— és clarament superior a la menorquina en conjunt i a l’espanyola en general, però molt inferior a la d’Olesa de la dècada 1810-1819 —61,12‰—.

català—; en el període 1923-1936 la comarca seguia estan per sota —10,2‰ i 14,9‰, respectivament—. Olesa, tot i la proximitat a les tres zones, per llur localització i en el context de la transició demogràfica, s'ha de situar en el primer cas: la Catalunya d'una relativa baixa mortalitat atès que com hem pogut observar, d'una banda, en l'evolució comparada de l'agregació de diferents parròquies catalanes i la del municipi en qüestió i, d'altra banda, en l'evolució de la taxa de mortalitat, Olesa es situa per sota de les dades aquí exposades.

El moviment estacional dels òbits

L'evolució de la mortalitat adulta i infantil des del segle XVI a 1930 a Olesa analitzada a anualment, mitjançant els valors relatius de les mitjanes mòbils de set i tretze anys, en períodes de vint-i-cinc anys i a través de les taxes brutes de mortalitat la volem complementar amb l'estudi estacional diferenciant, novament, cossos d'albats. Els estudis sobre l'estacionalitat dels òbits a les societats preindustrials han constatat els canvis de cicles vitals respecte la societat moderna¹⁹⁵; tanmateix, els estudis sobre les relacions entre els períodes anuals i els òbits han destacat la prevalença de causes de mort específiques sota determinades condicions climàtiques o biològiques¹⁹⁶.

En aquest sentit, J.M. Planes (1995:261-262) diu que com la majoria de malalties depenen de les condicions climàtiques i ambientals són molt clars dos moments de forta incidència: final d'estiu i començament de la tardor —per les malalties intestinals dels infants—, i durant l'hivern —per les malalties pulmonars dels adults—, per la qual cosa, el model sud o mediterrani es manifesta clarament: la mortalitat adulta es concentra sense reserves a agost-octubre, amb màxims al setembre; en canvi, l'hivern se situa en uns nivells mínims i molt estables; la primavera és un xic més alt que l'hivern i inferior a l'estiu-tardor. Els adults targarins morien més de paludisme, enterocolitis, tifoides... que no per pulmonies o refredats [Planes, 1995:261-262].

I, en aquesta línia, F. Muñoz (1990:132) ha demostrat que la correlació de l'estacionalitat dels òbits i el cicle de les temperatures permet adonar-se de l'encaix entre les sobremortalitats estivals i la temperatura mitjana d'aquesta estació, que entre 1780 i 1834 era de 25°C, vuit graus més que la temperatura mitjana anual.

Seguint el model de l'estacionalitat dels baptismes, analitzem l'estacionalitat dels òbits diferenciant els cossos dels albats secularment. Els gràfics 3.24. i 3.25.¹⁹⁷ —pàgines següents— il·lustren grans diferències entre ambdós grups.

Quant als cossos observem que abans de 1600 el màxim es concentra al període febrer-abril, amb un valor més alt en aquest darrer, i una punta de mortalitat al juny. Potser les poques dades de què hom disposa són insuficients perquè entre 1601 i 1800 els màxims són a l'estiu —juliol (valor màxim del segle XVIII), agost i setembre (valor més alt del segle XVII)—, però amb uns altres valors elevats diferenciats, l'octubre per al sis-cents i el gener per al set-cents; en canvi, des de 1801 a 1930 els màxims són al l'hivern —desembre, gener (valors més alts) i febrer—. Per contra, els valors mínims

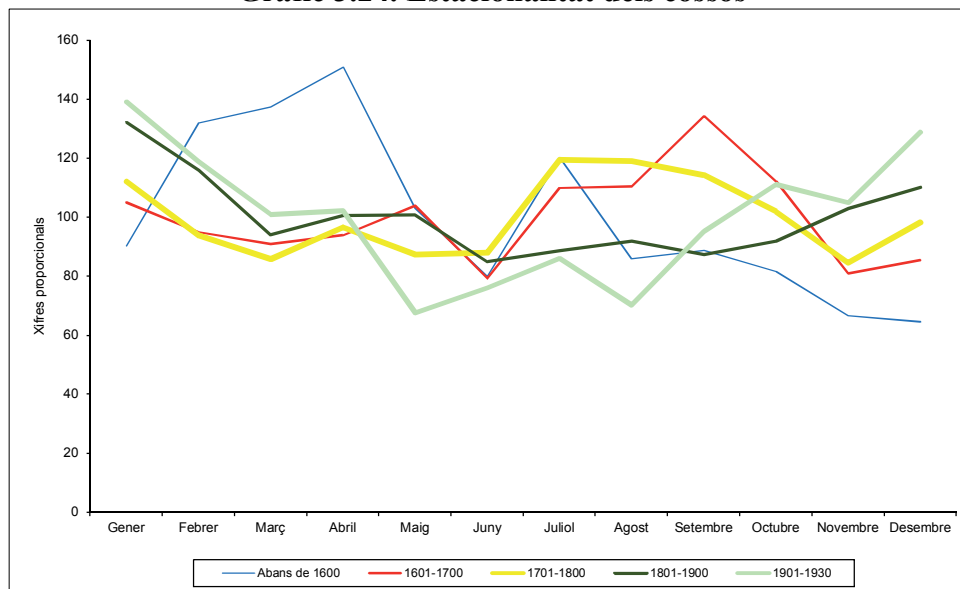
¹⁹⁵ En aquesta línia s'expressen Sánchez-Albornoz (1975), Muñoz (1990) o Wrigley i Schofield (1983).

¹⁹⁶ Quant això, vegeu entre altres: Planes (1995), Muñoz (1990) i Alzina (1993).

¹⁹⁷ Als quadres XXIV i XXV de l'annex podeu veure les dades d'aquesta mortalitat infantil i adulta. Cal fer constar que hem treballat amb un total de 23.674 òbits —un 99,08% del total— atès que en 221 casos —el 0,92% del total— no consta el mes de l'òbit; d'aquests darrers 190 són albats —un 85,97% dels casos en què no consta el mes de l'òbit— i 31 són cossos —el 14,03% d'aquests—.

són força heterogenis al llarg del període tot i que el mes juny sempre està present: abans de 1600 els mínims són novembre, desembre —mes més benigne— i juny; durant el segle XVII, novembre, desembre i juny —mes més benigne—; durant el segle XVIII, novembre —mes més benigne—, març, maig i juny; per al segle XIX, juny —mes més benigne—, juliol i setembre i, finalment, de 1901 a 1930 els mesos amb valors mínims són maig —el mes més benigne—, juny i agost.

Gràfic 3.24. Estacionalitat dels cossos

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

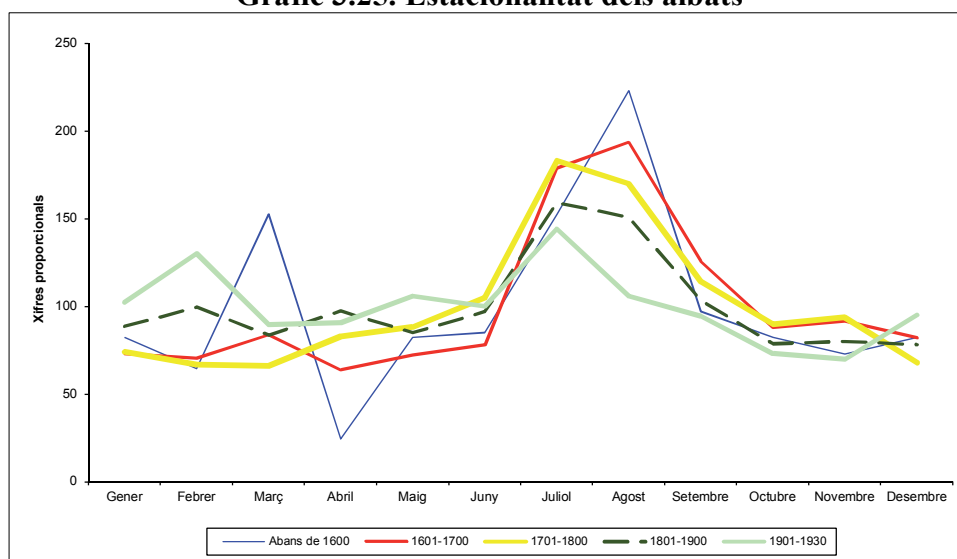
Sembla ser que l'augment de la mortalitat a l'estiu, detectada durant els segles XVII i XVIII, podria obeir a les elevades temperatures que pateix Olesa en el període estival que, combinat amb una higiene deficient i una escassa salubritat, afavoririen la propagació de trastorns digestius greus i brots epidèmics de patologies infeccioses que la medicina coetània era incapaç de controlar —especialment a la zona d'influència del riu Llobregat on les característiques geomorfològiques de les terres al·luvials, amb aigües empantanegades i de difícil drenatge, afavoririen llur difusió— i, alhora, els valors mínims localitzats als mesos finals de la tardor durant els segles XVI i XVII, s'explicarien amb l'arribada d'un clima més fred i sec que evitaria el contagi de les epidèmies.

D'altra banda, l'augment de la mortalitat adulta als mesos d'hivern entre 1801 i 1930 és, possiblement, conseqüència de malalties respiratòries —bronquitis crònica, pneumònia, pulmonia...— o cardiovasculars —afecció cardíaca, lesió cardíaca...— tal com es recull als obituaris.

Respecte als albat, hi ha una major homogeneïtat, és a dir una major igualtat entre els mesos, ja que des d'abans de 1600 són estivals —juliol (valor màxim) i agost— i una segona punta al març; durant els segles XVII, XVIII i XIX els valors màxims sempre són juliol, agost i setembre i, entre 1901 i 1930, com abans de 1600, però amb una segona punta al mes de febrer enlloc de març. En canvi, hi ha una major heterogeneïtat en quant als valors mínims: per al segle XVI, abril —mes més benigne—, febrer i novembre; durant el segle XVII, abril —mes més benigne—, maig i més distància el mes de febrer; per al segle XVIII els mínims són febrer, març —mes més benigne— i desembre; durant el segle XIX, octubre, novembre i desembre —mes

més benigne— i entre 1901 i 1930, de nou, octubre i novembre —mes més benigne— i març enlloc de desembre.

Gràfic 3.25. Estacionalitat dels albats

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

La concentració de la mortalitat infantil als mesos d'estiu es podria veure, encara més afectada que l'adult, pels brots epidèmics i les malalties contagioses —amb tota lògica, degut a la manca de defenses i la subalimentació—, així com, possiblement, per la major ocupació de les mares en les feines agrícoles, amb la qual cosa els fills quedaven més descuidats, o perquè aquestes es veien afectades per trastorns orgànics que podrien contagiar els seus fills.

Al Papiol, agregant cossos i albats entre 1565 i 1799, queda demostrada la concentració dels òbits en els mesos d'estiu seguits dels mesos de desembre i gener; en canvi, els equinoccis representen els mínims de mortalitat infantil [Millàs, 1993:32].

A Abrera, a la mateixa comarca que la població anterior i Olesa, també agregant cossos i albats, P. García i altres (1984:101-109) han enregistrat els màxims a l'estiu i l'hivern i els mínims als equinoccis al llarg del segle XVII.

Per al conjunt de la comarca, F.X. Gual i C. Millàs (1999a:87-90) destaquen dos moments que recullen el major nombre d'òbits adults: l'hivern —amb el mes de gener amb valors màxims comarcals—, el binomi agost-setembre i la punta de mortalitat que apareix al mes d'abril; per contra, els valors mínims els localitzen als mesos de juny i juliol; i pel que fa als albats, observen un únic període de màxima mortalitat: el comprès entre juliol i octubre, amb les puntes de mortalitat localitzades en els mesos de setembre i agost, mentre que els mesos més benignes serien maig, febrer i abril, coincidint amb la mínima mortalitat infantil a Olesa.

L'evolució de l'estacionalitat dels òbits —cossos i albats— de les comarques del Penedès i Garraf, ha permès a F. Muñoz (1990:134-135) apreciar una tendència general de reducció esglaonada amb màxims al juliol i agost des de 1650 a 1900, mentre que de 1600 a 1649 aquests màxims són al setembre i octubre; en canvi, els mínims són més irregulars al llarg del període: entre 1600 i 1649 són primaverals, del 1700 i 1849 es

concentren també a la primavera però més específicament als mesos d'abril i maig; del 1650 a 1699 hi ha dos mínims oposats —maig i desembre— i entre 1850 i 1899 als mesos de març i novembre.

A la mateixa comarca del Garraf, M.À. Martínez (1987:71-74), durant el segle XVIII a Vilanova i la Geltrú i separant també cossos i albats, constata que la mortalitat infantil segueix el model clàssic d'una mortalitat concentrada als mesos d'estiu com a conseqüència de les malalties de l'aparell digestiu, mentre que els mesos de tardor superen, gairebé sempre, als mesos primaverals, que concentren el menor percentatge d'òbits d'albats; en canvi, la mortalitat adulta concentra en els mesos de gener els màxims valors com a conseqüència de les dificultats a les vies respiratòries, mentre que els mínims es donen a l'estiu.

I, tanmateix, a Sant Pere de Riudebitlles a Alt Penedès, À. Torrents (1993:194-199) destaca la preponderància de la mortalitat al mes d'agost entre 1613 i 1850 on sembla que les malalties com les diarrees, l'enteritis de transmissió per l'aigua o els aliments crus propis de l'estiu a més de la manca d'higiene n'eren la causa, però comença a modificar-se a la segona meitat del segle XIX i canvia radicalment en el segle XX, atès que “a partir de 1860 ja s'observa un patró propi d'una estacionalitat moderna, en elevar-se les defuncions en els mesos d'hivern per les malalties de l'aparell respiratori, que, a més a més, solen produir complicacions cardiovasculars en la gent gran. Així doncs, en l'anàlisi de les variacions estacionals dels segles XIX i XX, s'aprecien canvis vers una modernització de l'estacionalitat adulta a partir de 1860, en canvi l'estacionalitat dels albats manté el patró característic «antic», típic dels països de clima mediterrani solament suavitzat en les dues darreres dècades del vuit-cents” [Torrents, 1993:198-199].

A Tàrraga analitzant els períodes de crisi, J.M. Planes (1995:116-136) arriba a la conclusió que la concentració d'òbits entre maig i novembre, comuna a adults i infants, sembla demostrar la incidència de les epidèmies gastrointestinals en èpoques de problemes alimentaris; en canvi, cas de la crisi general de 1794-1795 o la de mitjan segle XVIII, la concentració de grans nivells de mortalitat adulta entre setembre i juny podria explicar-se per malalties de tipus gastrointestinal a la tardor i de la grip i el tifus a l'hivern i, quant als infants, constata que la verola mostra una estacionalitat bastant capriciosa —“mata de manera accelerada, entre tres i cinc mesos, i «es fon» sobtadament”— ja que s'escampen al juliol i acaben a la tardor.

Per a un conjunt de cinc parròquies del Bages, L. Ferrer (2006:24) observa en el moviment estacional dels albats que de 1650 a 1859 els infants morien fonamentalment als mesos d'estiu; en canvi, en la mortalitat adulta detecta dues puntes, una al gener i una altra entre agost i octubre, mentre que els mínims es produeixen a la primavera i als primers mesos d'estiu.

A la Conca de Barberà, V. Gual (1995a:49-53), diferenciant cossos d'albats, sosté, quant als primers, que cap estació anual concentra espectacularment els òbits adults, però destaca, per al segle XVII uns màxims a finals de l'estiu i inicis de la tardor i uns mínims de finals de tardor i inicis de l'estiu, i per al segle XVIII, observa un desplaçament al desembre i gener a la Conca estricta, un endarreriment d'octubre a setembre a la Plataforma segarrenca i la persistència d'un màxim estival a l'Alt Gaià; respecte als albats, els màxims es donen a l'estiu i la tardor, mentre que els mínims són a la primavera i l'hivern en ambdues centúries.

As Mercadal (Illes Balears), M.À. Casanovas i M.P. Florit (1993:110-112) constaten en la mortalitat infantil una distribució irregular al llarg de l'any, amb una concentració en els mesos d'estiu i tardor i uns mínims primaverals; en canvi, la mortalitat adulta és més regular atès que es concentra en els mesos de novembre a gener i presenta uns mínims a finals de la primavera.

També a les Illes, J.M. Pujadas (2009:379-380) a la ciutat de Mallorca i per a l'estacionalitat de la mortalitat infantil i juvenil entre 1840 i 1960, constata la prevalença del màxim estival centrat en el mes de juliol fruit "d'una correlació important amb les causes gastrointestinals de naturalesa infecciosa, les quals, sobretot durant la Transició Demogràfica, foren una de les majors causes de mort de la població en la infància" ja que una "distribució mensual més equilibrada representaria, en certa manera, una modernització de l'estructura demogràfica a partir de l'eficàcia de les mesures de millora ambiental com per exemple en el tractament de les aigües"; seguit d'un segon màxim secundari entre els mesos de febrer i març. Segons J.M. Pujadas, "aquesta estacionalitat global amaga dos factors importants, un relacionat amb l'evolució cronològica en el procés de descens de la mortalitat i l'altre amb l'edat a la defunció la qual pot ser determinada per un grup de causes diferents dependent de l'edat de referència que es contempli. És a dir, les malalties infeccioses de major incidència en la mortalitat postneonatal o juvenil tendiran a tenir un patró estacional més marcat que les defuncions per causes congènites predominants en la mortalitat neonatal".

Edat en morir, taules de mortalitat i esperança de vida

Altres aspectes interessants que cal, si més no presentar, són l'edat en morir, la relació de cossos i albats, la relació d'albats i baptismes, l'esperança de vida en néixer i les taules de mortalitat.

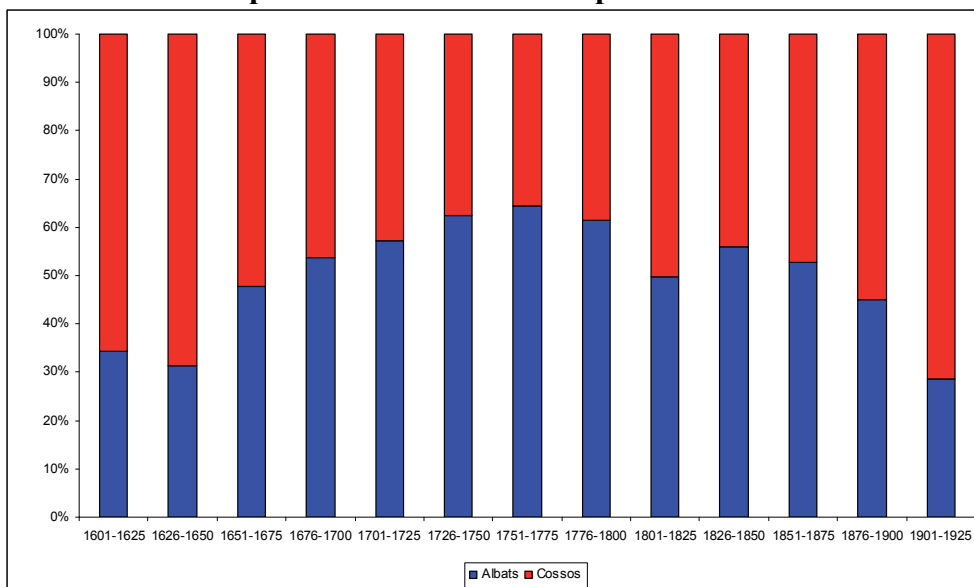
La proporció d'albats i cossos ha estat emprada com a procediment per calcular, grollerament, l'esperança de vida en néixer o bé per suggerir la supervivència. En aquest sentit, V. Pérez (1980:161), a l'interior peninsular, calcula per als segles XVI-XIX que els *pàrvuls* —albats de 0 a 7 anys— representen el 50% de la mortalitat general. P. Goubert (1978:77) per a la França del segle XVIII avala aquest percentatge. À. Torrents (1993:154), a Sant Pere de Riudebitlles, entre 1613 i 1935, observa que els albats representen el 47,9% del total d'òbits. En canvi, per als períodes 1675-1686 i 1696-1717 a Vilafranca del Penedès, J. Nadal i E. Giralt (1953) analitzant la proporció d'albats constaten una reducció d'aquesta atès que era del 41,2% respecte el 58,8% dels cossos en el primer tram, però en el segon, els albats representen el 35,5% del total d'òbits; és a dir, segons aquests autors, en ambdós períodes poc més de la meitat dels nascuts arribava als 12 anys i, aleshores, superaven la xifra del 36‰ de la població i l'esperança de vida en néixer no podia ser superior als 25 anys [Nadal i Giralt, 1953 (Nadal, 1992:47)].

L'anàlisi del pes numèric dels albats sobre el valor dels adults s'ha realitzat en períodes de vint-i-cinc anys per superar els factors conjunturals i fer, així, més fiable l'estimació d'aquesta evolució¹⁹⁸. Deixant de banda, els períodes 1601-1625 i 1626-1650 tant pel subenregistrament d'albats com per un predomini de mortalitat adulta en

¹⁹⁸ Per a realitzar aquesta aproximació disposem de 23.116 partides d'òbits entre 1601 i 1925, de les quals 11.901 consten com albats i 11.215 s'enregistren com cossos. És a dir, els albats representen el 51,48% del total dels òbits olesans des de 1601 a 1925.

el marc de la Guerra dels Segadors, a Olesa la proporció d'albats i cossos des de mitjan segle XVII fins al tercer quart del segle XVIII manté una línia ascendent —amb una atenuació del percentatge d'albats en el primer quart del segle XVIII en què la Guerra de Successió afectà més quantitativament als cossos—. En canvi, des del darrer quart del set-cents fins al primer quart del segle XX, la tendència d'aquesta proporció és clarament a la baixa amb dues fases: inicialment, en plena crisi de finals de segle, la Guerra del Francès —augment de cossos en conflictes bèl·lics, fugida de la població, ruptura de la unitat matrimonial per la defunció d'un dels dos cònjuges...— i la postguerra posterior la relació d'albats disminueix tanmateix per la reducció de població adulta en edat fèrtil i disminueixen els baptismes; el lleu augment del segon quart del segle XIX, conseqüència de la recuperació econòmica i de l'augment de la natalitat en aquest període —més batejos comporten més mortalitat infantil— i des de 1826-1850 fins a 1901-1925 la proporció d'albats/cossos manté una contínua i prolongada caiguda. D'altra banda, la mortalitat infantil supera el 50% del total de defuncions entre 1676-1700 i 1851-1875, tret del primer quart del segle XIX; en canvi, la mortalitat adulta supera aquest 50% de les defuncions la resta de períodes: de 1601-1625 a 1651-1675, 1801-1825, 1876-1900 i 1901-1925.

Gràfic 3.26. Proporció d'albats/cossos respecte el total de defuncions

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

L'agrupació de cinc parròquies de l'Urgell, amb valors quinquennals, constata, també com a Olesa, un segle XVII dominat per la mortalitat adulta i un segle XVIII dominat per la mortalitat infantil [Planes, 1995:158-161].

A Sant Pere de Riudebitlles, À. Torrents (1993:154) obté, com a Olesa, una proporció d'albats superior al 50% entre 1700-1849 i per sota d'aquest percentatge al llarg del segle XVII i entre 1850-1935.

Al Vendrell, F. Feliu¹⁹⁹ fent una anàlisi decennal al llarg del segle XIX posa de manifest un canvi evident: “mentre que els anys 20 i 30 les diferències són màximes —alta mortalitat d'albats i mínima mortalitat de cossos— (...), a partir d'aquí les

¹⁹⁹ Feliu, F., *Op. cit.* (2010:305).

defuncions dels albats presenten un progressiu i lineal descens i, en canvi, la dels adults o cossos presenta un progressiu ascens fins a la seva estabilització a finals de segle”.

A Rocafort de Queralt, V. Gual (1988b:48-52) constata que des de 1661 a 1801 la proporció d'albats i cossos representa el 52,83% de la mortalitat total amb valors superiors al 70% durant el segle XVIII.

A Madrid, M.F. Carbajo (1987:81) constata, en canvi, la progressiva disminució del nombre d'albats respecte els cossos entre 1650 i 1741, passant de representar el 22,2% el 1650-1654 a ser d'un 3% entre 1700-1741.

Quadre 3.12. Ràtio d'albats sobre baptismes, 1651-1930

	Albats	Baptismes	Ràtio (%)
1651-1700	1.058	3.128	338,24
1701-1750	2.299	4.495	511,46
1751-1800	2.865	5.570	514,36
1801-1850	2.380	5.812	409,50
1851-1900	2.172	5.603	387,65
1901-1930	645	2.900	222,41
Total i mitjana	11.419	27.508	415,12

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

Seguint aquesta comparativa, relacionem, tot seguit, la mortalitat infantil i la natalitat. D'aquesta manera podem calcular la ràtio d'albats/baptismes²⁰⁰ per aprofundir en el creixement de la mortalitat infantil i juvenil secular i anualment. Hem cregut oportú, però, fer aquesta relació, amb el volum total d'albats per tal de no deixar fora d'observació tots els casos en què no consta l'edat²⁰¹, entre 1651 i 1930²⁰². Aquesta anàlisi porta a suggerir la hipòtesi de què en anys de natalitat considerable, la mortalitat infantil de 0 a 1 anys augmenta; en canvi, quan el nombre de baptismes enregistrats minva o disminueix, l'edat en morir dels albats s'endarrereix [Planes, 1995:334]. D'altra banda, L. Ferrer (2006c:23) sosté que “per sota d'un 45% és molt probable que hi hagi un subregistre d'albats”. A Olesa, constatem, segons el quadre 3.12. i el gràfic 3.27. —pàgina següent—, que la relació albats/baptismes presenta els valors màxims a la segona meitat del segle XVIII i des del segle XIX fins a 1930 inicia una davallada considerable; mentre que la segona meitat del segle XVI no s'arriba al 45%²⁰³.

Anualment, l'evolució de la ràtio albats/baptismes constatem que mostra una certa irregularitat respecte aquests períodes de llarga durada. Així observem que un 63,44% dels anys resten per sota de la mitjana secular —415,12‰—; en canvi, en 102 casos, el 36,56% del total, resten per sobre de la mitjana. En aquestes puntes trobem cinc anys en què es triplica la mitjana —1701, 1711, 1731, 1764, 1781— i un que la quadruplica amb escriu

²⁰⁰ Per calcular aquesta ràtio hem emprat la mateixa equació que en el cas de les taxes. És a dir, la relació albats/baptismes en ‰ és equivalent al quocient entre els albats i els baptismes per cada mil habitants:

$$\text{Ràtio} = (\text{albats} \times 1.000) / \text{baptismes}$$

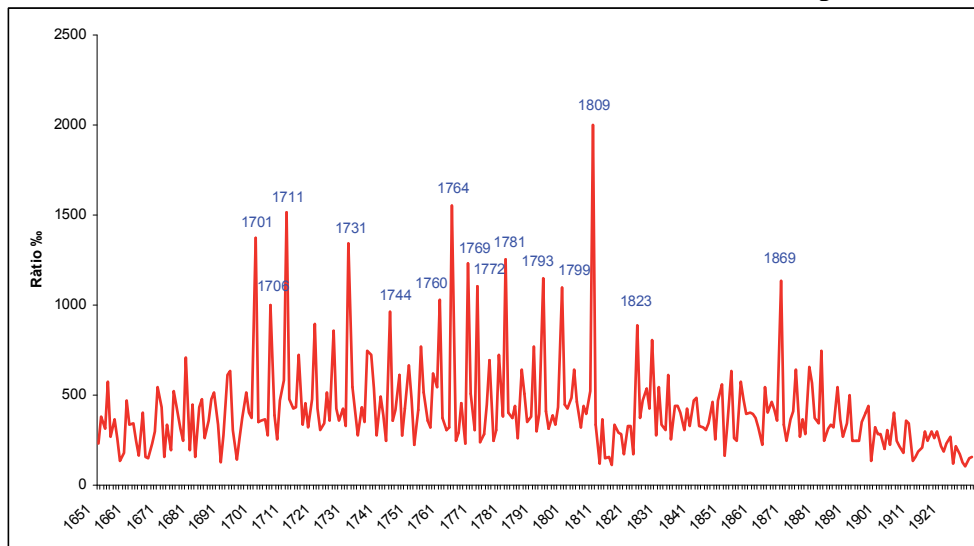
²⁰¹ Aquest ha estat el mètode emprat per Gual (1993a:281) qui ens adverteix que s'hauria de destriar la mortalitat infantil de la juvenil.

²⁰² Hem comptat, doncs, amb 27.508 baptismes dels 31.131 totals —un 81,94‰— i 11.419 òbits d'albats dels 12.083 enregistrats —un 94,50‰—, atès que hem menystingut el període anterior degut als subenregistraments d'albats. Fins i tot, la ràtio de 338,24‰ del període 1651-1700 podria presentar aquesta subanotació d'albats.

²⁰³ No podem assegurar que en aquesta segona meitat de la centúria no hi hagi subenregistrament d'albats, però a diferència del període anterior en tots els anys entre 1651 i 1700 hem documentat albats. Hi consten tots? No ho sabem, probablement no segons observem en el *Memorial...* de 1717.

—1809—. Dues d'aquestes sobremortalitats d'albats coincideixen amb períodes bèl·lics —la Guerra de Successió (1711) i la Guerra del Francès (1809)—, mentre que en els altres quatre anys la crisi de subsistència podria ser la causa d'aquesta mortalitat infantil. Tanmateix, sobte constatar que és el en el segle XVIII quan es concentren bona part de les ràtio més elevades: en altres nou anys d'aquesta centúria, i només en dos del segle XIX, es duplica la mitjana: 1706, 1720, 1726, 1744, 1760, 1769, 1772, 1793, 1799, 1823 i 1869.

Gràfic 3.27. Evolució anual de la ràtio albats/baptismes

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

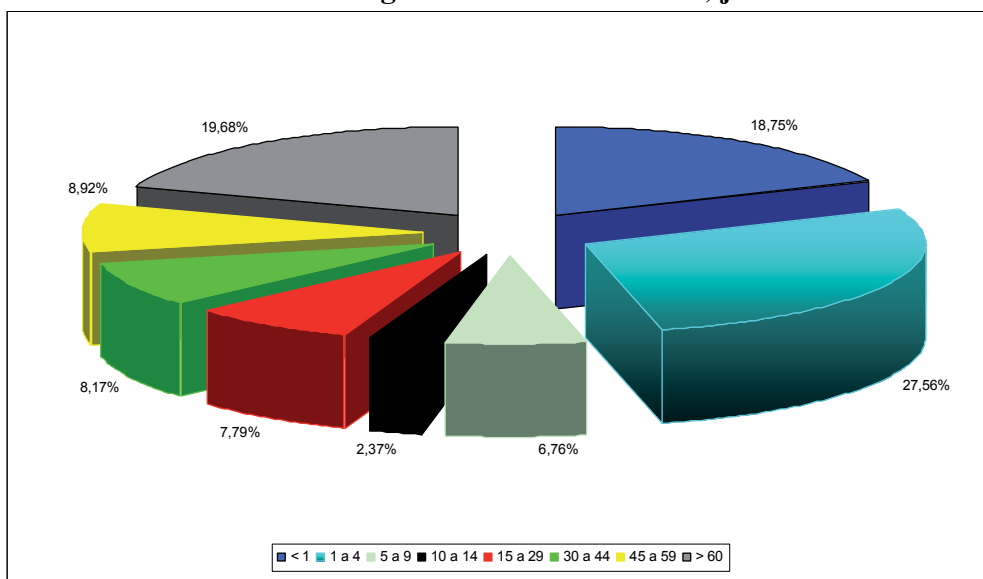
A la Conca de Barberà, V. Gual (1993a:281-284) constata que l'increment de la ràtio albats/baptismes del segle XVIII respecte del segle XVII és força considerable: un 36%. En cap de les agrupacions subcomarcals no obté una mitjana similar a la d'Olesa, però si que hi ha parròquies en què aquesta ràtio és similar a la nostra —Vimbodí i Vilaverd i la Riba— o, fins i tot, superior —L'Espluga de Francolí—.

A Sant Boi de Llobregat, J. Codina (1984a), entre 1626 i 1705, obté una relació d'albats i baptismes entre el 426% i 597%. Uns resultats més elevats que a Olesa.

A Ondara, R. Miralles (1988:350) aconseguix una ràtio albats/baptismes de mitjana al llarg del segle XVII del 358%, amb puntes màximes del 430% per al període 1640-1670, molt similar a l'olesana de la segona meitat del sis-cents. En canvi, en una altra localitat valenciana, Guadalest, P.J. Pla (1983a) la ràtio albats/baptismes mitjana del segle XVII és molt inferior a l'olesana: 214%. I en un altre municipi valencià, Benimaclet, J.M. Pérez (1988b:412), obté, per al segle XVIII, una relació albats i cossos, del 29,28%, molt inferior al nostre cas olesà on la ràtio albats/baptismes és del 512,61% de mitjana per aquesta centúria.

Un altre aspecte a tenir en compte a l'hora d'analitzar la mortalitat és l'aproximació a l'edat en morir. A través del creuament d'òbits i baptismes realitzat per tal d'esbrinar els emigrants olesans i els immigrants a Olesa, hem pogut comptar amb l'edat en morir de 20.340 individus entre 1601 i 1930 —el 86,50% del total d'òbits del període—²⁰⁴.

²⁰⁴ D'aquests 20.340 individus, 18.197 són olesans i 2.143, immigrants. Cal tenir present que en les fonts originals només hi consta l'edat dels difunts en 13.277 partides —un 56,46%—, per tant hem pogut augmentar l'edat coneguda 30 punts més.

Gràfic 3.28. Percentatge de mortalitat infantil, juvenil i adulta

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

Els gràfics 3.28. i 3.29. —aquest darrer a la pàgina següent— recullen, respectivament, el percentatge global de cadascun dels grups d'edat establerts —menys d'un any, d'1 a 4 anys, de 5 a 9 anys, de 10 a 14 anys, de 15 a 29 anys, de 30 a 44 anys, de 45 a 59 anys i més de 60 anys— i l'evolució de l'edat en morir d'aquests grups entre 1601 i 1930.

Quant al percentatge no hi ha dubtes, el 55,44% d'aquests moren abans de fer quinze anys. Poc més d'una quarta part de la població mor abans de fer els cinc anys, 18 de cada 100 ho fan abans de fer l'any d'edat, pràcticament 7 de cada 100 moren entre els 5 i 9 anys i, gairebé, 2 de cada 100 casos la mort afecta als nois i noies de 10 a 14 anys d'edat. En canvi, la mortalitat adulta de 15 o més anys representa el 44,56%: prop d'un 9% del total moren entre els 15 i 29 anys; poc més d'un 8%, entre 20 i 44 anys d'edat; un 8,92%, entre 45 i 64 anys i, pràcticament, 2 de cada 10 casos moren com a vells i velles.

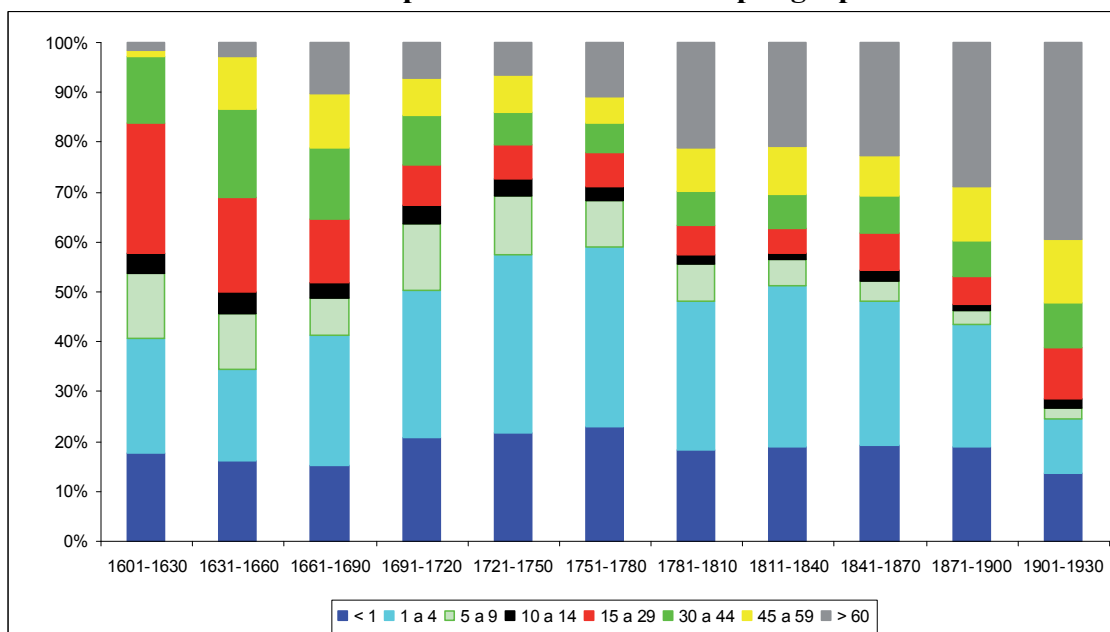
Respecte a l'evolució d'aquests grups d'edat, i fent un símil amb el medaller, destaquem que en tots els períodes des de 1661-1690 a 1841-1870 el percentatge més elevat, és a dir l'or, roman en el grup d'edat d'1 a 4 anys; aquest mateix grup ocupa el segon lloc, la medalla d'argent, entre 1601 i 1660 i entre 1871-1900; en canvi, desapareix del podi en el darrer tram. D'altra banda, observem com des de 1871 a 1930 la majoria dels òbits olesans es corresponen a persones majors de 60 anys, un grup que ha anat escalant posicions des de mitjan segle XVIII: el tercer lloc entre 1751 i 1810 i el segon

Som conscients que el procediment emprat no és tan científic ni precís com el mètode de presència utilitzat per Torrents [1993:156-158] a partir de la reconstrucció de famílies. Això no obstant, pensem que algunes de les seves argumentacions també són correctes en el nostre cas. Així, disposem d'un registre de defuncions complet, sense llacunes o signes evidents de subenregistrament des de mitjan segle XVII al segle XX; tenim per als olesans, almenys dos fets vitals —la data de baptisme i la data de l'òbit—; estem d'acord amb Torrents que és gairebé segur que un albat, abans de 10 anys, no es desplaçarà sol, sinó en família, i, en conseqüència, haurà estat a la parròquia aquest temps, tant ell com, almenys, un dels seus progenitors, fet que sí podem copsar amb l'evidència de germans o informacions d'altres fonts. Emperò, a diferència del mètode de presència, els càlculs realitzats s'han fet amb tots els casos en què consta l'edat, tant autòctons com immigrants.

Davant d'aquest plantejament, deixem per una altra ocasió realitzar una reconstrucció de famílies que permeti aplicar correctament el mètode de presència i observar les diferències amb els resultats aquí presentats.

entre 1811 i 1870. Només en el període 1601-1660 el primer lloc recau en el grup d'edat de 15 a 29 anys, un grup d'edat que desapareix dels primers llocs en la resta de períodes. També podem esmentar la importància del grup d'edat de 0 a 1 anys perquè, tret del període, 1631-1660, sempre està en llocs de medalla: el tercer lloc de 1601 a 1630; el segon, entre 1661 i 1810 i el període 1901-1930; i, el tercer lloc de 1811 a 1900. El canvi observat entre els grups d'edat d'1 a 4 anys i dels majors de 60 anys pot ser símptoma d'un canvi d'una demografia de règim antic a una demografia de règim modern, fruit d'una millora en l'esperança de vida en néixer que es comença a copsar des de mitjan segle XVIII quan els majors de 60 anys ocupen ja el tercer lloc del podi²⁰⁵. Emperò, el predomini d'òbits del grup d'edat 15 a 29 entre 1601 i 1660 és, al nostre parer, conseqüència del subenregistrament d'albats de la primera meitat del XVII²⁰⁶.

Gràfic 3.29. Components de la mortalitat per grups d'edat

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

Davant d'aquests resultats hem calculat l'edat mitjana en morir²⁰⁷ en els mateixos períodes de trenta anys. Tal com podem veure en el gràfic 3.30. i el quadre XXVI de l'annex, constatem que entre mitjan segle XIX i els primers anys del segle XX l'edat mitjana en morir a Olesa augmenta considerablement en passar dels 26 anys del període 1841-1870 als 42 anys del període 1901-1930, un increment de 16 anys de

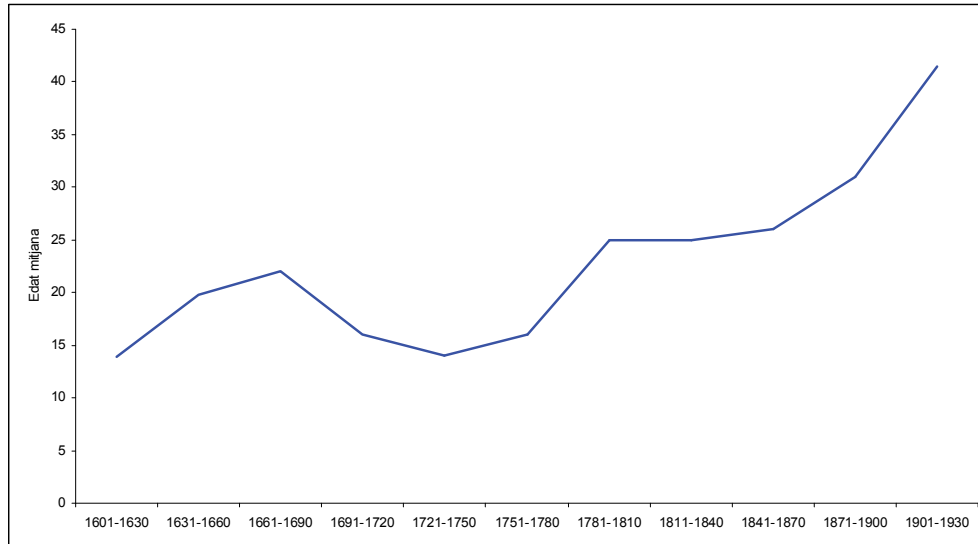
²⁰⁵ Hi ha un envelliment de la població respecte els períodes anteriors?, o dit d'una altra manera, l'esperança de vida s'ha allargat i la supervivència d'aquestes generacions s'ha incrementat? Deixem aquestes qüestions per a indagacions futures, això no obstant presentem una evolució de l'edat mitjana en morir.

²⁰⁶ Tot i que Torrents (1993), Gual (1993a) i Planes (1995) constaten també una menor mortalitat infantil i postinfantil en el segle XVII respecte el XVIII, i que hi ha altres estudis que també ho manifesten [Pérez, 1980; Wrigley i Schofield, 1983:179], seguim pensant que en el cas d'Olesa hi ha evidents subenregistraments d'albats durant la primera meitat del segle XVII; això no obstant, aquests subenregistraments no exclouen pas que la mortalitat de 0 a 5 anys sigui més elevada en el segle XVIII que en el XVII perquè en el set-cents hi ha molta més natalitat que en els sis-cents i, tal com sosté Martínez (1987:44) "ens hem de recordar que a un augment del nombre de baptismes, li correspon automàticament un fort increment de les defuncions infantils".

²⁰⁷ Per tal de calcular l'edat mitjana s'obté, com qualsevol altra distribució estadística, sumant els valors d'edat corresponents a tots els individus i repartir-los entre el total d'aquests individus.

mitjana. Un creixement que no desentona pas gaire de l'evolució de l'esperança de vida en néixer a Catalunya atès que el 1860 era de gairebé 27,69 anys i la de 1910 de 43,66 anys [Cabré, 1999].

Gràfic 3.30. Edat mitjana en morir en períodes de 30 anys (1601-1930)

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

A L'Hospitalet de Llobregat, J. Recaño (1995a:61-63) constata que la mortalitat retrocedí des de mitjan segle XIX fruit, d'una banda, de la caiguda de la mortalitat infantil en consonància amb el “peculiar procés català de transició” i, d'altra banda, per l'estancament de la mortalitat provocat “essencialment per l'exhauriment de les possibilitats sanitàries de l'època”.

Emprant el mètode de reconstrucció de famílies, J.M. Planes (1995:330-355), a l'Urgell per als segles XVII i XVIII, analitza la mortalitat d'acord “una distribució simple de les edats d'òbit” i constata que la mortalitat infantil és limitada —atès que tan sols una tercera part dels albats moren abans d'una any de vida—, la mortalitat d'1 a 4 anys és més important —el 51% dels albats a l'Urgell i un 46,78% a Olesa per a tot el període—, la mortalitat de 5 a 9 anys representa un 14% i de 10 a 12 anys el 2% restant. Davant d'aquesta elevada mortalitat infantil, J.M. Planes (1995:332) afirma que: “la persistent mortalitat dels nens fins als 2 anys permet insistir en el fet que, en un país càlid i mediterrani, la lactació materna era, durant els temps pretèrits, un autèntic baló d'oxigen per al petit, la garantia de protecció contra la malaltia. A mesura que anava passant el temps d'al·letament, venia l'alimentació convencional, el petit trobava sovint signada la seva sentència de mort: quedava indefens davant la pigota, la tos ferina, el xarmpió, el paludisme, les còliques, les enterocolitis, les ventrellades, les febres de tota mena. Molts no podien resistir-ho i morien ràpidament, amb 1 o 2 anys. Altres allargaven un xic més i morien entre 3 i 5 anys. Només els més forts arribaven a adults”.

A la Conca de Barberà, V. Gual (1993a:295-302), al llarg dels segles XVI i XVII, per un conjunt de 15 parròquies, constata que un 54,16% dels albats moren abans de fer un any; un 38,22% ho fan entre 1 i 14 anys i el 7,62% tenen més de 5 anys; i, entre 1701 i 1815, per un conjunt de 19 parròquies, els menors d'un any representen el 45,52%, els compresos entre 1 i 4 anys són el 44,06% i els majors de 5 anys, el 10,42%. Aquesta disminució de la mortalitat de 0 a 1 anys, segons V. Gual, és símptoma d'una “millora en

les condicions assistencials al part i, fins i tot, en el mateix deslliurament". En canvi, a Olesa, com ja hem comentat, la mortalitat d'1 a 4 anys al llarg dels segles XVII i XVIII sempre supera a la mortalitat de 0 a 1 anys. D'altra banda, V. Gual (1993a:304-307) ha calculat l'edat mitjana en morir dels adults a Vilaverd-La Riba i constata que a la primera meitat del segle XVII era de 45,59 anys per als homes i de 38,16 per a les dones; a la segona meitat, respectivament, 55,76 i 46,93; així mateix, a la primera meitat del XVIII, 64,89 i 59,77; i, a la segona meitat del XVIII, de 56,50 anys per als homes i de 53,43 anys per a les dones.

A Vilanova i la Geltrú, M.À. Martínez (1987:43-46) constata que l'evolució de la mortalitat infantil al llarg del segle XVIII és unidireccional amb major o menor intensitat fruit de l'augment, paral·lel, del nombre de baptismes; a Vilafranca del Penedès, el mateix autor, també observa aquesta línia ascendent fins a 1749, una caiguda la dècada 1750-1759, i de nou un línia ascendent fins a finals de segle; i a Sitges, durant la segona meitat del set-cents, veu una tendència a l'alça fins a 1769, una caiguda important la dècada 1770-1779 i una recuperació suau en el darrer decenni del segle. Aprofundint en l'edat en morir, mitjançant la reconstrucció de famílies, a Vilanova i la Geltrú, detecta tant per a la primera com per a la segona meitat del segle XVIII, com a Olesa, un major percentatge d'albats d'1 a 4 anys —un 48,61% entre 1700 i 1749 i un 49,23% entre 1750 i 1799— [Martínez, 1987:144-146].

Segons el mètode de presència, À. Torrents (1993:160-163), a Sant Pere de Riudebitlles, també documenta un predomini en tots els períodes analitzats, tret de 1613 a 1699, del grup d'edat d'1 a 4 anys, el qual assoleix la seva màxima representació a la segona meitat del segle XVIII —com a Olesa— i inicia una davallada a principis del segle XIX —a Olesa també hi ha una disminució important, però la davallada definitiva començarà més tard—. Així, els resultats de quocients de mortalitat mostren una benignitat més gran de la mortalitat del sis-cents que per al segle XVIII, atès que en el set-cents hi ha grans transformacions econòmiques —indústria paperera— que propiciaven la propagació de “mosquits que portaven les temudes febres palúdiques” les quals “feien emmalaltir la població amb atacs de febres periòdics” i, alhora, “deixaven els cossos físicament febles i preparats per ser atacats per altres malalties” [Torrents, 1993:162].

F. Dopico i R. Rowland (1998:37) observen que entre 1900 i 1930 la mortalitat va disminuir en tots els grups d'edat, especialment entre 1 i 9 anys i en tots els grups anteriors als 45 anys; és més, si bé l'any 1900 morien un 41% dels infants menors de 15 anys, mentre que l'any 1930 s'havia reduït al 23%; i entre els 15 i 45 anys, l'any 1900 moria un 25% de la població, l'any 1930 aquest percentatge disminueix en vuit punts. A Olesa, constatem que la mortalitat dels majors de 60 anys augmenta significativament a partir de les acaballes del segle XVIII, s'accelera a finals del XIX i assoleix els nivells màxims en el darrer trentenni.

Aquesta elevada mortalitat infantil i postinfantil perceptibles a Olesa, Sant Pere de Riudebitlles, Vilanova i la Geltrú i les parròquies de l'Urgell mostren amb claredat que el risc de morir és molt superior en els menors de 4 anys. En canvi, l'agrupació de parròquies de la Conca de Barberà no presenta tan clarament aquestes característiques del perfil mediterrani.

Un cop hem esmentat la proporció d'albats i cossos, la ràtio d'albats i baptismes i ens hem apropiat a l'edat en morir cal incidir en l'elaboració de les taules

de mortalitat atès que aquestes permeten, a més d'un examen exhaustiu de la mortalitat diferencial segons el sexe i els grup d'edat, l'obtenció d'un segon paràmetre: l'esperança de vida —amb l'objectiu d'esbrinar quina és l'edat mitjana de les persones difuntes al llarg d'una generació, o el que és el mateix, calcula la duració mitjana de vida—. Per aquesta raó hem elaborat el quadre 3.13. i el gràfic 3.31. —pàgines següents— que demostren les taules de mortalitat i l'esperança de vida a Olesa i es compara, en el gràfic, l'evolució de l'esperança de vida en néixer en aquest municipi del Baix Llobregat amb els resultats d'altres territoris.

L'esperança de vida és un indicador sintètic de la mortalitat i, per tant, permet aprofundir en el context demogràfic. Tot i que, com sosté J.M. Pujadas (2009:242), “per definició l'esperança de vida únicament es pot calcular per generacions extingides a no ser que es creïn generacions hipotètiques per les quals s'estimarà l'esperança de vida d'una generació que al llarg de les seves successives edats fos extingint-se amb la mortalitat d'un determinat any o període”, representa, emperò “un indicador més afinat per a la mortalitat que la taxa bruta a causa de què no es veu afectat pels efectes de l'estructura per edats i permet comparacions cronològiques i territorials” i, atès que, “l'estimació de l'esperança de vida referida al néixer serà el valor presentat (...), l'increment paulatí de l'esperança de vida al néixer en les poblacions històriques en fase transicional s'expliqui per la reducció de la mortalitat en la infància a causa del seu pes preeminent en l'estructura per edats de les defuncions. Així doncs, el gran triomf del descens de la mortalitat fou el descens de la mortalitat en la infància”.

A Olesa, amb la col·laboració inestimable de J. Recaño, hem calculat els quocients de mortalitat, la taula de supervivents i l'esperança de vida, tant en néixer com a diferents edats. Així hem creuat les dades dels padrons, els òbits i els baptismes des de 1850 en endavant per trobar un model de l'estructura per edats de la població i calcular l'índex de Myers que mesura l'atracció de les edats acabades en zero. Tanmateix, hem calculat la taula de supervivents sobre una cohort fictícia al naixement de 100.000 habitants, l'esperança de vida per a diverses edats i ambdós sexes i, alhora, hem corregit el grup de 0 anys.

Respecte als quocients de mortalitat —quadre 3.13., pàgina següent— veiem que l'evolució del període 1857-1863 dibuixa un comportament força irregular si es compara amb el de l'evolució del tram 1924-1930. Emperò, aquestes dues sèries marquen un cert paral·lelisme en els majors de 60 anys. És significatiu, fruit dels arrodoniments en les edats acabades en zero i en nombres parells, que la mortalitat infantil d'1 a 4 anys sigui en tots els períodes, tret del tram 1924-1930, superior a la dels difunts de 0 anys.

Pel que fa a la taula de supervivents —quadre 3.13., pàgina següent— constatem que amb el pas dels anys milloren les expectatives de viure, fruit d'una millora en la qualitat de vida i una reducció de la mortalitat infantil. Això no obstant, el període 1869-1875, fruit d'una emigració considerable i l'impacte de la crisi econòmica, mostra uns valors inferiors als assolits en el primer període. En canvi, destaquem l'amplitud, amb uns valors força superiors als de la resta, que pren la supervivència a l'Olesa del període 1924-1930.

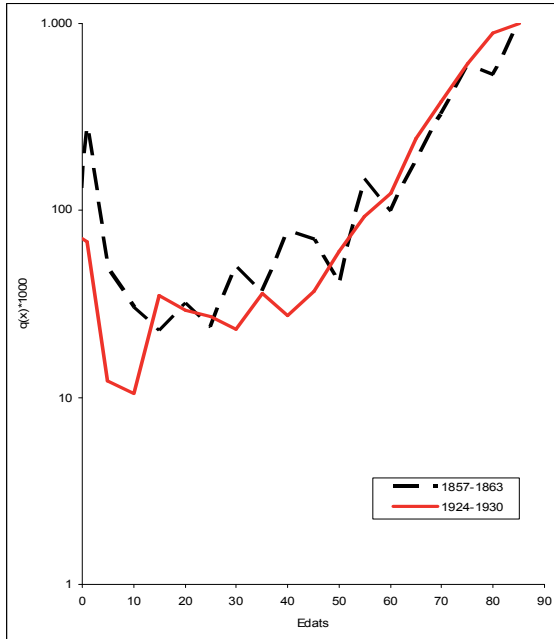
Quadre 3.13. Taules de mortalitat a Olesa.

Taula de supervivents						Quocients de mortalitat					Esperança de vida per edats						
	1857-1863	1869-1875	1907-1913	1917-1923	1924-1930		1857-1863	1869-1875	1907-1913	1917-1923	1924-1930		1857-1863	1869-1875	1907-1913	1917-1923	1924-1930
0	100.000,00	100.000,00	100.000,00	100.000,00	100.000,00	0	0,13	0,14	0,09	0,14	0,07	0	36,49	31,85	45,74	42,24	53,76
1	86.759,58	85.575,89	90.828,64	85.751,98	92.926,83	1	0,28	0,34	0,12	0,12	0,07	1	40,98	36,14	49,31	48,17	56,81
5	62.219,99	56.216,08	80.116,22	75.143,49	86.641,92	5	0,05	0,04	0,03	0,02	0,01	5	52,35	49,97	51,63	50,69	56,79
10	59.133,81	53.816,24	78.070,43	73.309,97	85.577,38	10	0,03	0,02	0,02	0,03	0,01	10	49,95	47,08	47,92	46,90	52,46
15	57.325,44	52.796,35	76.581,31	71.317,85	84.683,16	15	0,02	0,02	0,03	0,04	0,03	15	46,45	42,94	43,81	43,14	47,99
20	56.011,24	51.733,52	74.500,67	68.447,67	81.729,23	20	0,03	0,05	0,04	0,04	0,03	20	42,48	38,77	39,96	39,84	44,63
25	54.209,34	49.255,59	71.288,71	65.841,13	79.332,48	25	0,02	0,04	0,05	0,05	0,03	25	38,81	35,60	36,65	36,32	40,91
30	52.914,88	47.470,97	67.499,17	62.456,65	77.191,10	30	0,05	0,03	0,04	0,04	0,02	30	34,70	31,84	33,56	33,15	36,97
35	50.213,89	46.019,26	64.541,57	59.651,33	75.397,00	35	0,04	0,08	0,05	0,04	0,04	35	31,43	27,77	29,99	29,59	32,79
40	48.384,60	42.451,87	61.428,13	57.037,07	72.668,52	40	0,08	0,05	0,06	0,06	0,03	40	27,53	24,89	26,38	25,83	28,93
45	44.638,91	40.358,07	57.988,70	53.652,48	70.683,04	45	0,07	0,07	0,05	0,06	0,04	45	24,63	21,05	22,80	22,30	24,67
50	41.537,32	37.538,46	55.250,41	50.513,07	68.060,55	50	0,04	0,07	0,09	0,09	0,06	50	21,28	17,45	18,80	18,54	20,53
55	39.855,65	34.751,31	50.162,89	45.910,13	63.960,52	55	0,15	0,21	0,11	0,13	0,09	55	17,07	13,65	15,46	15,14	16,68
60	33.968,18	27.283,26	44.819,00	39.866,58	58.005,16	60	0,10	0,15	0,16	0,14	0,12	60	14,60	11,70	12,00	12,06	13,14
65	30.582,64	23.179,18	37.424,48	34.270,79	50.867,22	65	0,19	0,44	0,32	0,27	0,24	65	10,93	8,33	8,88	8,62	9,63
70	24.919,19	13.052,35	25.480,50	25.172,35	38.549,60	70	0,33	0,22	0,42	0,46	0,38	70	7,85	7,85	6,87	5,83	6,91
75	16.748,96	10.197,96	14.667,74	13.573,13	23.722,83	75	0,59	0,71	0,64	0,81	0,61	75	5,46	4,34	5,09	3,68	4,66
80	6.806,66	2.930,45	5.262,08	2.541,96	9.186,02	80	0,53	0,66	0,65	0,68	0,89	80	4,79	3,91	4,71	3,81	3,09
85	3.224,21	1.006,42	1.842,28	811,83	1.000,46	85	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	85	2,33	1,62	3,82	1,62	2,88

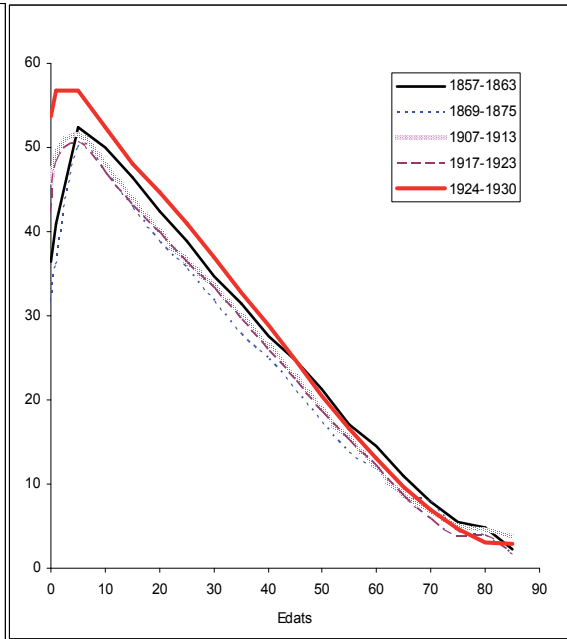
Font: APOM i AHMOM. Elaboració pròpia.

Gràfic 3.31. Quocients de mortalitat, esperança de vida per edats i supervivència a Olesa i esperança de vida en néixer a Olesa i altres poblacions.

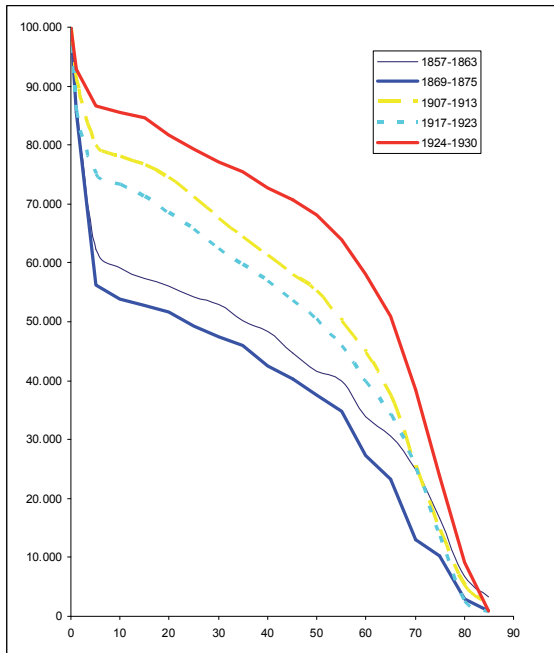
a. Quocients de mortalitat

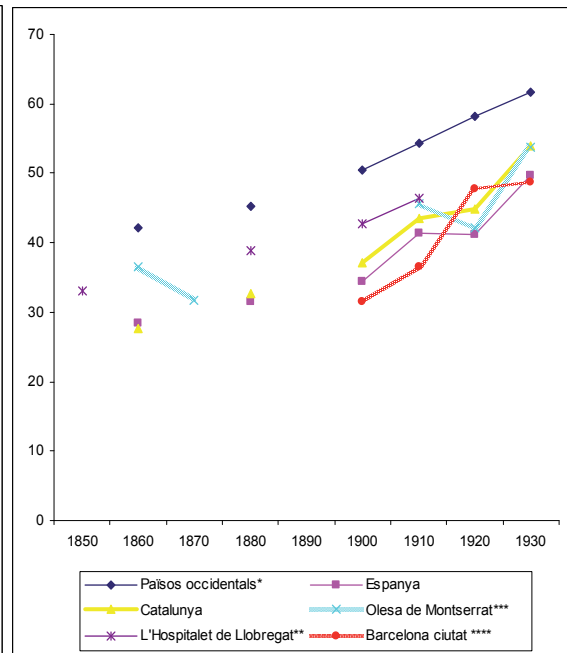
b. Esperança de vida per edats

c. Supervivència

d. E0 a Olesa i altres poblacions

* Anglaterra i País de Gal·les, Dinamarca, França, Noruega, Països Baixos, Suècia i Massachusetts.
 ** Dades de l'any 1885.
 *** Dades del quadre 3.13., mitjanes períodes.
 **** Mitjana anys 1900-01, 1909-12, 1915-16, 1920-24 i 1929-30.

Fonts: AHMOM i APOM, A. Cabré (1999) —Catalunya, Espanya i països occidentals—, J. Recaño (1995a) —L'Hospitalet de Llobregat— i Institut d'Estadística de Barcelona —Barcelona ciutat—. Elaboració pròpia.

Quant a l'esperança de vida observem que hi ha un considerable augment de l'esperança de vida en néixer en passar dels 36,49 anys de mitjana en el període 1857-1863 als 53,76 anys del període 1924-1930. Aquest augment no sembla ser constant, atès que, si més no, presenta dos períodes de retrocés fruit de fets conjunturals com la crisi del segon quinquenni dels anys seixanta del segle XIX i la dècada següent, minvant gairebé cinc anys l'esperança de vida en néixer, o en 3,5 anys en els primers anys de la Gran Guerra. Ambdós períodes coincideixen, tanmateix, amb sengles fases de sortida i entrada de migrants. Concretament, els anys seixanta i setanta del segle XIX hi ha un important èxode olesà; en canvi, durant la segona dècada del segle passat l'arribada d'immigrants a Olesa és molt important.

Si hom compara aquesta esperança de vida en néixer al municipi del Baix Llobregat amb al d'altres poblacions constatem, d'una banda, que el nostre cas mostra, com hem dit, uns alts i baixos que no es donen en cap altre cas, tret de l'Espanya de 1910 a 1920 en què també minva aquesta esperança de vida en néixer, entre altres raons, per l'impacte de la grip. D'altra banda, l'esperança de vida en néixer d'Olesa l'any 1860 està per sobre dels casos català i espanyol i per sota del conjunt de territoris occidentals —els quals sempre marquen els valors més alts— i, possiblement, L'Hospitalet de Llobregat, atès que en aquest municipi del Barcelonès l'esperança de vida en néixer l'any 1880 era força superior a l'olesana del període 1867-1875. És més, l'esperança de vida en néixer d'Olesa el 1910 segueix estant per sobre del conjunt del país, l'Estat i la ciutat de Barcelona, però per sota dels altres dos casos; i, deixant de banda les dades de 1920, observem que per a l'any 1930 l'esperança de vida en néixer a Olesa segueix essent superior a la de la ciutat de Barcelona i el conjunt de l'Estat, similar a la del conjunt del país i inferior a la de L'Hospitalet de Llobregat i el conjunt de territoris occidentals. Aquesta major esperança de vida al municipi del Barcelonès i del Baix Llobregat respecte a la Ciutat Comtal suggereix la hipòtesi d'una millor qualitat de vida fora de les grans urbs, en àrees on l'activitat agrària encara té una certa importància tot i l'inici de la industrialització i malgrat l'evidència de bosses importants d'elevada mortalitat infantil en municipis receptors d'immigrants, com Olesa i L'Hospitalet de Llobregat —0,12 a ambdós municipis per al grup d'1 a 4 anys—.

A. Cabré (1999:38-39) sosté, com hem dit, que l'any 1860 la mortalitat de Catalunya era lleugerament superior a la mitjana espanyola, per sota dels 30 anys d'esperança de vida en néixer; en canvi, l'any 1930, aquesta esperança de vida era de 54 anys mentre que a l'Estat no s'arribava als 50 anys; això no obstant, A. Cabré demostra que aquests valors sempre són inferiors als d'altres territoris del món occidental desenvolupat —vegeu gràfic 3.31.d.— i només Catalunya l'any 1910 i Espanya el 1920 assoleixen els nivells de l'esperança de vida en néixer de què gaudien aquests països. És més, afirma, d'una banda, que “a Catalunya, després d'una progressió lenta però substancial al llarg del darrer terç del segle XIX, la millora de l'esperança de vida ha estat relativament distribuïda al llarg dels primers seixanta anys del segle XX i s'ha traduït en creixements sempre positius, encara que foren febles entre el 1910 i 1920, per causa de la pandèmia gripal, però s'acceleren en els anys vint” [Cabré, 1999:42]; i, d'altra banda, que “la superior esperança de vida de Catalunya respecte d'Espanya s'explica en la major part, en les primeres dècades del segle XX, per les diferències de mortalitat per sota de 10 anys; mentre que a les edats adultes, els nivells catalans de mortalitat són pràcticament equivalents als espanyols i amb certa freqüència els ultrapassen [Cabré, 1999:43].

A Vilanova i la Geltrú, M.À. Martínez (1987:151) estima una esperança de vida en néixer de 37 anys per al conjunt del segle XVIII. Una esperança de vida similar a la d'O Grove (Galícia) entre 1695 i 1759 i inferior a la de Millerada (Galícia) entre 1690 i 1739 [Martínez, 1987:151] o per a un conjunt de parròquies valencianes entre 1741 i 1800 [Ardit, 1991b:127], però força elevada i discordant amb els resultats que F. Muñoz (1990:102) rebaixa per al conjunt d'una agregació de parròquies de l'Alt Penedès, Baix Penedès i Garraf en el període 1784-1790 a només 30,51 anys; aquest darrer, a més, obté una esperança de vida en néixer de 26,75 anys per al període 1675-1690 i de 35,19 anys en el tram 1857-1864 —resultats aquests inferiors als que nosaltres hem obtingut, pràcticament, per al mateix període a Olesa: 36,49 anys—.

F. Dopico i R. Rowland (1998:37) sostenen que, de mitjana, un espanyol vivia, a mitjan segle XVIII, 28 anys; a la dècada de 1860, l'esperança de vida en néixer no arribava als 30 anys; el 1900, augmentà quasi als 35 anys; el 1920, poc més dels 41 anys; l'any 1930 ja era de gairebé 50 anys. Unes esperances de vida en néixer que, amb petites diferències, coincideixen amb les expressades en altres estudis i treballs com el de F.J. Goerlich i R. Pinilla (2005:82), el de R. Nicolau (2005) o el referit en la nostra comparació d'A. Cabré (1999:39). Aquest inici de la davallada de la mortalitat al conjunt de l'Estat s'inicià a partir d'uns nivells i períodes diferents, atès que la cornisa cantàbrica sempre ha presentat una esperança de vida en néixer més elevada que la corresponent a l'Espanya interior i meridional; situant-se l'Espanya mediterrània i insular amb uns valors a mig camí d'ambdues. F. Dopico i R. Rowland (1998:41) havien subdividit territorialment l'Estat en quatre àrees entre 1860 i 1930: les Illes Balears, amb gairebé 42 anys d'esperança de vida a la dècada de 1860, és la regió més saludable; la segueix una àrea de mortalitat moderada situada a la part nord peninsular des de Galícia al País Basc amb esperances de vida en néixer entre els 34 i els 37 anys per a la mateixa dècada; Navarra i la costa mediterrània constitueixen una regió de mortalitat intermèdia, amb l'excepció del País Valencià, fortament afectada per la còlera de 1865; l'interior de la península és una zona de mortalitat molt elevada i en el cas de Lleó, Aragó, Castella septentrional i meridional no arriben als 27 anys. En canvi, F. Muñoz (2005:60-61), corregint i ajustant les estadístiques de la mortalitat espanyola entorn l'any 1860, matisa aquesta distribució territorial per comunitats: la septentrional i del nord-oest amb expectatives de supervivència entre els 35 i els 40 anys; una d'interior i del sud-oest peninsular que concentren uns nivells més elevats de mortalitat amb unes esperances de vida en néixer entre els 24 i 26 anys; el llevant peninsular des de Múrcia a Catalunya amb una esperança de vida entre els 26 i els 32 anys i l'Espanya insular amb unes expectatives de supervivència al néixer entre els 33 i 38 anys.

A Ses Illes, J.M. Pujadas (2004 i 2009) destaca l'elevada esperança de vida en néixer en aquesta comunitat insular atès que entre 1860 i 1960 les Illes Balears presentaren contínuament una de les més altes esperances de vida al néixer de tota Espanya; essent la tercera comunitat de l'Estat el 1860, passa a ser la capdavantera l'any 1910, posició que manté també l'any 1930, sempre amb uns valors superiors als 40 anys tant en l'àrea rural com a Palma. Concretament, l'any 1900 l'esperança de vida era de 45 anys, l'any es situa entorn als 50 anys i el 1930 està per sobre dels 57 anys [Pujadas, 2009:247]; i, a l'hora de diferenciar entre la ciutat i l'àmbit rural insular, constata que, sempre, les expectatives de supervivència al néixer al camp són superiors a les de la ciutat [Pujadas, 2009:247].

F. Ramírez (2001b:45) analitzant la població d'Íznajar (Andalusia) observa algunes disparitats en l'esperança de vida en néixer dins del propi municipi en el primer terç del segle XX: el centre del municipi augmenta dels 36,2 anys en el quinquenni 1900-1904 als 49,3 anys en el període 1925-1929; a la part alta i jornalera, dels 27,7 als 29,3 anys i els despoblats i el camp dels 29,4 als 34,6 anys, respectivament. Els valors d'aquestes tres zones d'un mateix municipi donen esperances de vida inferiors a les olesanes, gairebé 4 anys la que s'hi apropa més deixant palès, doncs, les pèssimes condicions de vida imperants a aquesta població andalusa.

En canvi, M.E. González (1994:43), estudiant la trajectòria de l'esperança de vida de diferents localitats basques entre 1860 i 1930, observa, d'una banda, que aquesta és superior l'any 1860 a les poblacions agrícoles —44 anys a Morga i 46 anys a Larrabézia—, que no pas a les industrials Sestao —33 anys— i Barakaldo —35 anys—; emperò, a les quatre poblacions, tal com passa a la nostra Olesa, minva l'esperança de vida en el talls de 1887 —38 anys a Morga i 42 anys a Larrabézia—, 1888 —només 16 anys a Sestao, conseqüència de la industrialització i el ràpid creixement de la població en un espai molt reduït— i 1895 —29 anys a Barakaldo—; i, com també hem observat a Olesa, aquestes ciutats industrials augmenten llur esperança de vida en néixer ràpidament en els primers anys del segle XX: dels 36 anys del 1910 es passa als 50 anys de l'any 1925 a Sestao i dels 29 anys de 1895 als 50 anys l'any 1930 a Barakaldo. Aquests alts i baixos d'ambdues poblacions industrials basques coincideixen amb el que s'ha observat a Olesa, essent fins i tot en aquesta població del Baix Llobregat l'esperança de vida en néixer superior.

Acabem recordant altres exemples. Comparant l'Horta de València i la costa gallega, J.M. Pérez (1991:152) obté a Armenteira entre 1855 i 1859 i Dena y Villalonga-Gondor entre 1835 i 1875 una esperança de vida en néixer corregides de 40,31 anys i a Benimaclet entre 1815-1824 i 1830-1857 de 36,53 anys. A una mostra de poblacions extremenyas entre 1850 i 1859 s'ha calculat una esperança de vida en néixer entorn els 27 anys; a Conca en el període 1842-1849, és de 29 anys; mentre que a les Canàries les expectatives de vida entre 1837 i 1847 eren de 32,5 anys. Veiem, doncs com es confirma la tesi de F. Muñoz i comparant-ho amb Olesa en el període 1857-1863 constatem que l'esperança de vida en néixer és similar a la valenciana, inferior a la de les poblacions gallegues però superior a les de l'Espanya interior i l'exemple insular.

*Les crisis de mortalitat*²⁰⁸

Hom pot estar d'acord, o no, en què la mortalitat és la variable demogràfica que esdevé imprescindible per a conèixer el capteniment general de qualsevol població d'antic règim demogràfic [Pujadas, 2009; Wrigley i Schofield, 1981...]. D'altra banda, s'accepta majoritàriament que les poblacions antigues estaven sotmeses, de forma més o menys continuada, a les anomenades desgràcies de la mort: les fams, amb crisis de subsistències o no; les epidèmies o pestes, i les guerres. Però, en canvi, hi ha disparitat d'opinions al voltant dels conceptes crisi de mortalitat i mortalitat de crisi. Així, s'ha afirmat que una crisi de mortalitat implica que durant un curt període de temps el nombre d'òbits és molt superior al normal, entenent com mortalitat normal les defuncions que es produeixen en una sèrie curta d'anys —entre 5 i 10— sense crisi

²⁰⁸ Bona part d'aquest apartat ha estat publicat amb el títol "Un exemple de demografia conjuntural: crisi de mortalitat o mortalitat de crisi a Olesa de Montserrat?" dins Sauch, N. (Ed.), *La Guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc*. Barcelona-Catarroja: Editorial Afers, p. 409-434.

[Flinn 1989:74-75]. És per aquesta raó que alguns historiadors²⁰⁹ han afirmat que les crisis vénen definides per la marca de la mortalitat, autèntic regulador, segons ells, del desenvolupament demogràfic atès el desigual impacte que qualsevol crisi té sobre les variables demogràfiques i que tots els components es veuen afectats, però cap com la incidència i la presència de la mortalitat. Altres especialistes²¹⁰ consideren que centrar l'anàlisi de les crisis en funció de l'indicador mortalitat no és prou correcte, des del moment en què les tres variables demogràfiques van íntimament lligades. Per a ells, l'estudi de la mortalitat provocada per una crisi sempre té un resultat esbiaixat en desconèixer el comportament de la natalitat i la nupcialitat, els quals, evidentment, també es veuran alterats. Aquesta subjectivitat de l'anàlisi redueix, segons aquests autors, la informació sobre la naturalesa i la incidència de la crisi.

Així, s'ha passat a discutir sobre el concepte crisi demogràfica. Mentre P. Goubert (1960a:51) defineix el terme crisi demogràfica d'ençà que el nombre anual de defuncions excedeix almenys en un 50% a la mortalitat mitjanament normal i quan les concepcions disminueixen una tercera part; L. Del Panta i M. Livi-Bacci (1979:402-405), seguint aquesta línia, parlen de crisi com una pertorbació de certa durada del règim normal de mortalitat, el qual redueix l'efectiu de les generacions de tal manera que no sigui possible d'assegurar llur reproducció i, per contra, V. Pérez (1980:59) la interpreta com la inversió brusca dels components demogràfics a curt termini, diferenciant-les així dels llargs períodes de recessió.

El debat gira, d'una banda, al voltant dels termes crisi demogràfica i crisi de mortalitat, però també entorn al motiu generador de la pròpia crisi. Així, respecte al primer terme, s'ha afirmat que una crisi de mortalitat és un canvi sobtat, d'una durada relativament curta, que provoca un fort creixement del nombre de morts i, cal així, no identificar-la amb el que és una crisi demogràfica que suposa la coincidència amb d'altres factors demogràfics [Dantí, 1984a]. Quant al segon i relacionat amb el primer, s'ha emfatitzat en la diferenciació dels conceptes crisi de mortalitat i mortalitat de crisi, adduint que la primera té un origen no econòmic i neix de manera accidental, mentre que la segona s'insereix dins una crisi econòmica prèvia o simultània, subratllant, així, l'aspecte demogràfic i quantitatiu del fenomen [Pérez 1980:58, nota 9] i, tanmateix, en les crisis de naturalesa mixta, aquelles en què la fam i les malalties actuen conjuntament i amb una relació mútua [Lázaro i Gurria, 1989a i 1989b; Gual, 1993c].

Davant d'aquesta dualitat, el que caldria, potser, és analitzar pregonament els motius de la sobremortalitat, mot que al nostre parer pot aplegar tant els conceptes crisi de mortalitat com mortalitat de crisi. Mentre la primera fa referència a una crisi provocada per un factor estrictament demogràfic, com l'efecte d'una epidèmia concentrada en períodes breus de temps que provoquen una fortíssima sobremortalitat i una menor incidència en les altres variables demogràfiques; la segona, s'ha d'interpretar com un augment de la mortalitat fruit o bé d'una conjuntura econòmica deficitària, adversa i negativa, o bé d'una conjuntura bèl·lica que pot relacionar-se tant amb les crisis de subsistències, les escassetats i les fams, com en els períodes de guerra... que palesen una estreta relació entre les crisis agràries i les crisis demogràfiques. No obstant això, són difícils de detectar les fams o els brots epidèmics; sovint perquè les fonts no

²⁰⁹ En aquesta línia s'expressen, entre altres, Dupâquier (1979b) o Pérez (1980, 1984a i 1985a).

²¹⁰ En aquest sentit es manifesten Goubert (1960a), Meuvret (1946), Appleby (1979), Moll, Segura i Suau (1983), Lázaro i Gurria (1989a i 1989b) o, entre altres, Torres (1988).

enregistren habitualment aquestes adversitats i, a més, moltes de les sobremortalitats estudiades presenten un caràcter mixt: la fam i les malalties anaven associades freqüentment. Preguntar-nos què fou primer, la fam o la malaltia, és difícil d'esbrinar atès que certes malalties —verola, paludisme...— es desenvolupen al marge de la conjuntura de la producció agrícola; en canvi, altres malalties —tifus...— estan estretament relacionades de forma inequívoca amb uns dèficits alimentaris.

Heus aquí un altre debat. Mentre P. Laslett (1965:113) exigia tres principis fonamentals per a parlar d'una sobremortalitat provocada per les fams —l'increment sobtat de la mortalitat; una davallada de les concepcions i, potser, dels matrimonis i, finalment, una constatació de defuncions provocades per inanició o malalties infeccioses causades per desnutrició—; A.P. Appleby (1973:422-423) en defensava vuit aspectes: l'increment de la mortalitat, sempre que hom dupliqui la xifra normal de defuncions, podria ser ràpid o gradual, la sobremortalitat hauria de donar-se també en altres poblacions properes; la presència de la malaltia epidèmica hauria de ser considerada descartada com a probable; hauria de manifestar-se una relació entre les corbes dels preus i de la mortalitat; són suficients certes referències coetànies a la misèria, l'escassetat...; una mortalitat diferencial segons l'estat socioeconòmic; un descens de les concepcions per amenorrea i, finalment, hauria de donar-se una absència total d'evidències de signe oposat —prosperitat general, collites excepcionalment bones...—. Ambdues idees tenen en comú llur vinculació amb les altres variables demogràfiques, les quals s'argumenten sovint per una reducció dels natalicis, voluntària o involuntàriament, especialment per l'amenorrea i els avortaments espontanis [Le Roy Ladurie, 1969:1.589-1.601] i una disminució del nombre de noces explicat per raons econòmiques [Pérez, 1980:97].

Determinar la intensitat d'una sobremortalitat pot semblar una qüestió irrellevant, atès que hom pot relacionar aquesta respecte la població coetània. Malauradament no coneixem la població absoluta de les poblacions preindustrials. Així, per tal de verificar i contrastar els resultats obtinguts ens és necessari trobar un indicador vàlid. És en aquest marc on han aparegut els diferents mètodes de càlcul de les sobremortalitats. Inicialment, T.H. Hollingsworth (1979) analitza les crisis demogràfiques relacionant tres variables: el volum de defuncions, el nombre d'habitants i la durada de la crisi²¹¹. Aquesta anàlisi ha estat corregida per V. Pérez²¹² atès que el nombre d'habitants està inclòs dins la proporció de víctimes amb una equació més complexa, però relacionant les mateixes variables. El problema principal d'aquest càlcul de la intensitat de crisi està en el desconeixement de la població absoluta coetània.

Un segon mètode emprat en el càlcul de la intensitat de la crisi és el de L. Del Panta i M. Livi-Bacci (1979:69-81). Aquest mètode consisteix en la rectificació de les mitjanes mòbils d'onze anys, de les quals s'han eliminat els dos valors màxims i els dos valors mínims per tal d'evitar l'extrema oscil·lació de la variable. Posteriorment, es calcula el percentatge de desviació de cada valor original respecte al de la corba en què dit percentatge és similar o superior al valor de més del 50%. El principal inconvenient d'aquest mètode, i els dos següents, rau en l'estimació de la sobremortalitat, atès que treballem en anys civils i, sovint, la sobremortalitat es dona al llarg dels anys agrícoles.

²¹¹ Hollingsworth utilitza la fórmula següent: $I = (qn) / t$, on la intensitat de crisi és I, la proporció de víctimes —defuncions respecte el nombre d'habitants— és q, el nombre d'habitants és n i la durada de la crisi, mesurada en dies, és t [Hollingsworth, 1979:21-28].

²¹² La fórmula emprada per aquest demògraf és: $I = (q/(1-q) \times (1/\sqrt{t}))$ [Pérez, 1980:102-103].

Ultra aquests dos mètodes de càlcul, J. Dupâquier (1979b:83-112) ha proposat un nou instrument per mesurar la intensitat de les crisis a partir, únicament, de les sèries de defuncions, amb la qual cosa no s'introdueixen elements desconeguts o imprecisos. Relaciona la diferència entre la mortalitat de l'any de crisi i la mortalitat mitjana del període normal —estimada aquesta descomptant-ne l'anterior, el posterior i el propi any de crisi i restant, així, una sèrie de deu anys, dels tretze en què es comença— en què es situa, amb la desviació típica de la mortalitat anual d'aquest període²¹³.

Els anys vuitanta, I. Moll, A. Segura i J. Suau (1983) i J. Dantí (1984a) han impulsat altres mètodes d'anàlisi. Els tres primers realitzen els seus càlculs establint la mitjana aritmètica dels òbits d'un període determinat d'anys —vint-i-cinc anys, per exemple—, després calculen la desviació estàndard i es considera crisi de mortalitat, aquell any que supera la mitjana aritmètica més una desviació estàndard i un cop detectada s'expressa aquesta considerant la mitjana aritmètica en base 100. En canvi, J. Dantí introduí una variant al mètode de J. Dupâquier aplicant-la sobre els cossos. Aquesta modificació, emprada al nostre país en diferents estudis d'abast comarcal i local a l'alta edat moderna²¹⁴, consisteix en prendre quinze anys, els set anys anteriors i posteriors de la sobremortalitat, menyspreant-ne els dos de major mortalitat i els dos de menor incidència —que poden ser subenregistraments o reaccions puntuals—, i descomptant-ne l'any de crisi, per a saber la mitjana de mortalitat en una sèrie de deu anys; a fi i efecte d'evitar la influència d'un any en crisi amb el seu consecutiu, es resta un punt a l'any posterior per tal d'eliminar les irregularitats que poden presentar els registres per una possible fugida de la població, l'oblit en l'anotació o per un buit demogràfic com a conseqüència de la pròpia sobremortalitat. Per a quantificar la intensitat de la crisi, s'utilitza l'escala que proposava J. Dupâquier²¹⁵.

Aquí s'ha pres el determini d'emprar aquesta modificació de J. Dantí²¹⁶ i el propi mètode de J. Dupâquier per tal de detectar la intensitat de la crisi, la causa i l'impacte de les diferents sobremortalitats a Olesa entre 1586 i 1930²¹⁷. Així, d'una banda, hem observat la sobremortalitat adulta i infantil, per separat, amb el mètode de J. Dantí (1984a) i l'absoluta, o respecte el total anual d'òbits, amb el mètode de J. Dupâquier (1979b). Aquesta observació ha permès diferenciar, algunes de les crisis, segons el seu causant; és a dir, podem diferenciar les crisis provocades per una causa epidèmica i aquelles provocades per altres motius com l'impacte de les guerres o les

²¹³ La fórmula emprada per aquest historiador francès és la següent: $I = ((D - M) / \sigma)$, on la D és la mortalitat anual; la M, la mitjana aritmètica dels deu anys d'observació i σ , la desviació típica [Dupâquier, 1979b:83-112]

²¹⁴ Dantí (1984a), Gual (1993c), Gual i Millàs (1999a), Gual i Millàs (2002), Millàs (2011) o, entre altres, Capdevila (2003).

²¹⁵ Dupâquier (1979b:93) proposa la l'escala següent:

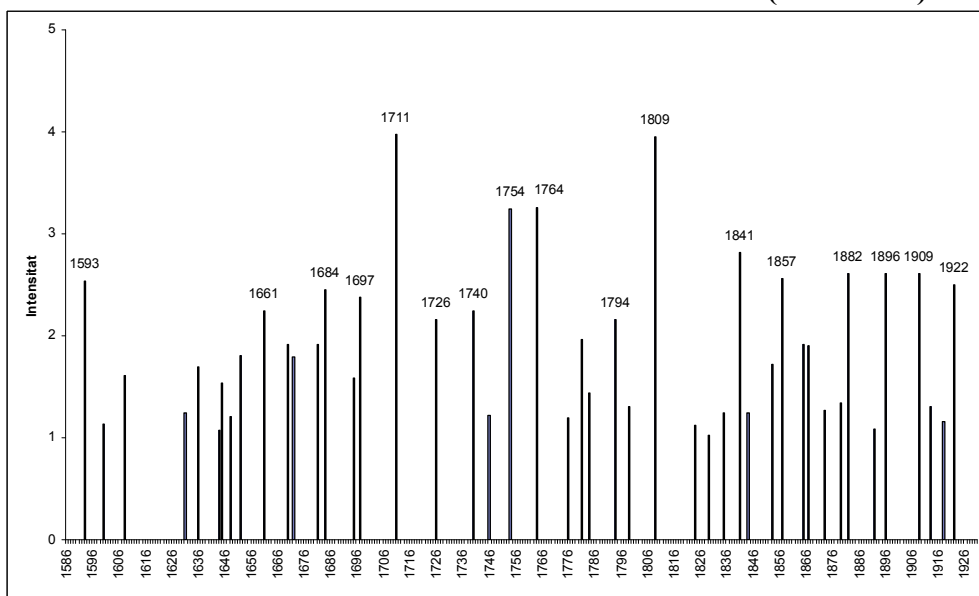
Crisi	Menor	Mitjana	Forta	Important	Gran crisi	Catàstrofe
Intensitat	1 a 2	2 a 4	4 a 8	8 a 16	16 a 32	32 o més

²¹⁶ Nosaltres no eliminem les intensitats menors a 1,5, tot i que poden ser considerades poc representatives, i alhora per a detectar les crisis de mortalitat no només hem tingut en compte l'augment sobtat del nombre d'òbits respecte l'any anterior, sinó que també hem calculat la intensitat de les crisis d'aquells anys en què la desviació estàndard era positiva. D'aquesta manera, s'han pogut descobrir crisis de mortalitat que aparentment no ho semblaven, atès la mortalitat adulta no doblava la de l'any precedent. Així mateix, hem calculat també les crisis de mortalitat infantil per observar diferències entre ambdós grups de difunts.

²¹⁷ Els nous càlculs amb les dades corregides a partir del buidatge nominal han constatat certes diferències amb els resultats anteriorment publicats [Gual i Millàs, 1999 i 2002].

crisis de subsistències. Si els registres documentessin, com a norma, la causa de la mort es podria haver descobert la freqüència d'aquestes; però això, no ha estat possible. En aquest sentit, l'anàlisi de la sobremortalitat esdevé primordial per poder entendre els canvis produïts en la tendència de la població perquè totes les poblacions, de les quals hom conserven dades, pateixen canvis d'inflexió, generalment sobtats, causats per un augment en el nombre de defuncions, argumentats històricament per les tres desgràcies de la mort, que provoquen, sovint, saldos vegetatius negatius.

Gràfic 3.32. Les crisis de mortalitat adulta a Olesa (1586-1930)

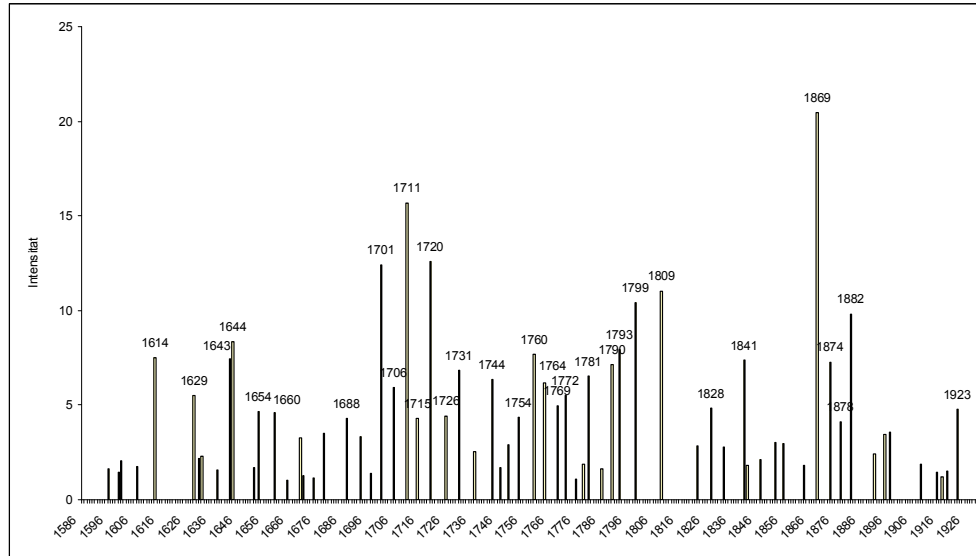
Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

Segons el mètode de J. Dantí (1984a) observem, d'una banda, que les crisis de mortalitat adulta presenten al llarg d'aquests gairebé tres segles i mig una periodicitat força irregular; n'hi ha que duren un any i, en canvi, n'hi ha una que en dura dos²¹⁸. Segons aquest mètode i tal com es pot veure al gràfic 3.32., observem un total de 46 sobremortalitats²¹⁹, una crisi cada 7 o 8 anys amb una intensitat mitjana de 1,93, de les quals un 63,04% són d'intensitat menor i un 36,86% són d'intensitat mitjana. Quant a la distribució secular, constatem que un 32,61% es donen al llarg del segle XIX, un 30,44% al segle XVII, un 23,91% al segle XVIII, només un 4,35% corresponen als 24 anys del segle XVI i un 8,70% als 30 anys del segle XX. Si bé un dels arguments clàssics dels estudis de la mortalitat és la disminució de les crisis de mortalitat [Flinn, 1989; Schofield i Reher, 1994...], aquest fet no sembla pas manifestar-se a Olesa atès que és el segle XIX el que més crisis concentra. No hi ha dubtes, però, que aquestes crisis de mortalitat adulta hipotequen el creixement demogràfic a mig termini.

²¹⁸ El fet de descomptar un punt en la mortalitat adulta, només ha permès constatar una crisi d'abast superior a l'any natural el bienni 1644-1645 —dues crisis d'intensitat menor—, tot i que hi ha sobremortalitats bianuals sense arribar a la unitat en els anys 1599-1600 —crisi en el segon—, 1636-1637 —crisi en el primer—, 1660-1661 —crisi en el segon—, 1740-1741 —crisi en el primer—; 1753 i 1754 —crisi en el darrer—, 1764-1765 —crisi en el primer—, 1784-1785 —crisi en el primer—, 1793-1794 —crisi en el segon—, 1799-1800 —crisi en el primer—, 1824-1825 —crisi en el primer—...

²¹⁹ Al quadre XXVII de l'Annex podeu veure la intensitat d'aquestes sobremortalitats.

Gràfic 3.33. Crisis de mortalitat infantil a Olesa (1586-1930)

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

D'altra banda, segons el mateix mètode però respecte als albats, observem que les crisis de mortalitat infantil són molt més nombroses i intenses. A diferència de la mortalitat adulta, les crisis de mortalitat infantil en biennis es donen en cinc ocasions²²⁰. Segons aquest mètode i tal com es pot veure al gràfic 3.33., observem un total de 67 sobremortalitats²²¹, una crisi cada 5 anys amb una intensitat mitjana de 4,68, de les quals un 30,30% són d'intensitat menor; un 22,73% són d'intensitat mitjana; un 36,36% són d'intensitat forta; un 10,61% són d'intensitat important —8,34 (1643), 12,40 (1701), 15,67 (1711), 12,62 (1720), 10,42 (1799), 11,01 (1809) i 9,78 (1882)— i una és una gran crisi —20,43 (1869)—. Quant a la distribució secular, constatem que un 34,33% es donen al llarg del segle XVIII, un 29,85% al segle XVII, un 25,37% al segle XIX, només un 2,99% corresponen als 24 anys del segle XVI i un 7,45% als 30 anys del segle XX. Aquí els arguments clàssics dels estudis de la mortalitat, quant a la disminució de les crisis de mortalitat, si que semblen manifestar-se atès que el segle XIX és el que menys crisis concentra.

Finalment, agrupant cossos i albats, és a dir amb la mortalitat anual absoluta o total, mitjançant el mètode de J. Dupâquier (1979b) la quantitat de crisis de mortalitat es situa a mig camí entre les crisis de mortalitat infantil i adulta segons el mètode de J. Dantí (1984a). Tal com passa amb la mortalitat infantil, les crisis de mortalitat absoluta d'abast de dos anys són més nombroses i, fins i tot documentem dos períodes de crisi de mortalitat que abasten un trienni²²². Segons aquest mètode i tal com es pot veure al gràfic

²²⁰ Es tracta dels anys 1600-1601 —crisi d'intensitat menor i mitjana—, 1631-1632 —dues crisis d'intensitat mitjana—, 1643-1644 —crisis d'intensitat forta i important—, 1670-1671 —crisi d'intensitat mitjana i menor— i 1841-1842 —crisi d'intensitat forta i menor—.

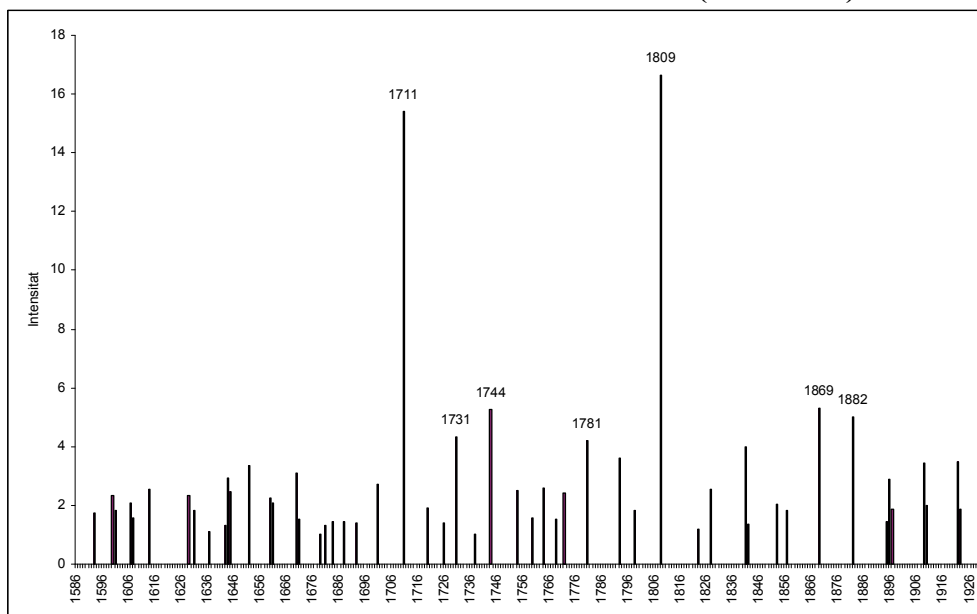
²²¹ Al quadre XXVII de l'Annex podeu veure la intensitat d'aquestes sobremortalitats.

²²² Les crisis de mortalitat en biennis són als anys 1600-1601 —crisi d'intensitat menor i mitjana—, 1607-1608 —crisi d'intensitat menor i mitjana—, 1660-1661 —dues crisis d'intensitat mitjana—, 1670-1671 —crisis d'intensitat mitjana i menor—, 1841-1842 —crisis d'intensitat mitjana i menor—, 1909-1910 —dues crisis d'intensitat mitjana— i 1922-1923 —crisis d'intensitat mitjana i menor—.

Els dos períodes de triennis són els anys 1643-1645 —crisi d'intensitat menor el primer any i dues crisis d'intensitat mitjana— i 1895-1897 —crisis d'intensitat menor el primer i el tercer any i crisi d'intensitat mitjana el segon—.

3.34., observem un total de 53 sobremortalitats²²³, una crisi cada 6 o 7 anys amb una intensitat mitjana de 2,88, de les quals un 45,28% són d'intensitat menor; un 41,51% són d'intensitat mitjana; un 9,43% són d'intensitat forta; una crisi d'intensitat important —15,41 (1711)— i una gran crisi —16,63 (1809)—. Quant a la distribució secular, constatem que un 37,74% es donen al llarg del segle XVII, un 28,30% al segle XVIII, un 22,64% al segle XIX, només un 3,77% corresponen als 24 anys del segle XVI i un 7,5% als 30 anys del segle XX. Aquí els arguments clàssics dels estudis de la mortalitat, quant a la disminució de les crisis de mortalitat, si que semblen manifestar-se atès que el segle XVII és el que concentra més crisis, el XVIII disminueix i el XIX la caiguda continua.

Gràfic 3.34. Crisis de mortalitat a Olesa (1586-1930)

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

Finalment, agrupant cossos i albats, és a dir amb la mortalitat anual absoluta o total, mitjançant el mètode de J. Dupâquier (1979b) la quantitat de crisis de mortalitat es situa a mig camí entre les crisis de mortalitat infantil i adulta segons el mètode de J. Dantí (1984a). Tal com passa amb la mortalitat infantil, les crisis de mortalitat absoluta d'abast de dos anys són més nombroses i, fins i tot documentem dos períodes de crisi de mortalitat que abasten un trienni²²⁴. Segons aquest mètode i tal com es pot veure al gràfic 3.34., observem un total de 53 sobremortalitats²²⁵, una crisi cada 6 o 7 anys amb una intensitat mitjana de 2,88, de les quals un 45,28% són d'intensitat menor; un 41,51% són d'intensitat mitjana; un 9,43% són d'intensitat forta; una crisi d'intensitat important —15,41 (1711)— i una gran crisi —16,63 (1809)—. Quant a la distribució secular, constatem que un 37,74% es donen al llarg del segle XVII, un 28,30% al segle XVIII, un 22,64% al segle XIX, només un 3,77% corresponen als 24 anys del segle XVI i un 7,5%

²²³ Al quadre XXVII de l'Annex podeu veure la intensitat d'aquestes sobremortalitats.

²²⁴ Les crisis de mortalitat en biennis són als anys 1600-1601 —crisis d'intensitat menor i mitjana—, 1607-1608 —crisis d'intensitat menor i mitjana—, 1660-1661 —dues crisis d'intensitat mitjana—, 1670-1671 —crisis d'intensitat mitjana i menor—, 1841-1842 —crisis d'intensitat mitjana i menor—, 1909-1910 —dues crisis d'intensitat mitjana— i 1922-1923 —crisis d'intensitat mitjana i menor—.

Els dos períodes de triennis són els anys 1643-1645 —crisi d'intensitat menor el primer any i dues crisis d'intensitat mitjana— i 1895-1897 —crisis d'intensitat menor el primer i el tercer any i crisi d'intensitat mitjana el segon—.

²²⁵ Al quadre XXVII de l'Annex podeu veure la intensitat d'aquestes sobremortalitats.

als 30 anys del segle XX. Aquí els arguments clàssics dels estudis de la mortalitat, quant a la disminució de les crisis de mortalitat, si que semblen manifestar-se atès que el segle XVII és el que concentra més crisis, el XVIII disminueix i el XIX la caiguda continua.

Quadre 3.14. Divergències entre el mètode de J. Dantí i de J. Dupâquier

Dantí (albats)		Dantí (cossos)		Dupâquier (total)	
Anys	Intensitat	Anys	Intensitat	Anys	Intensitat
1596	menor	1672	menor	1637	menor
1632	mitjana	1695	menor	1738	menor
1654	forta	1740	mitjana	1910	mitjana
1665	menor	1746	menor		
1675	menor	1784	menor		
1706	forta	1824	menor		
1715	forta	1935	menor		
1737	mitjana	1844	menor		
1747	menor	1865	menor		
1750	mitjana	1867	menor		
1779	menor	1873	menor		
1786	menor	1879	menor		
1790	forta	1892	menor		
1794	mitjana	1913	menor		
1847	mitjana	1918	menor		
1856	mitjana				
1864	menor				
1874	forta				
1878	forta				
1891	mitjana				
1915	menor				
1917	menor				
1919	menor				

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

El fet de calcular les crisis de mortalitat diferenciant, d'una banda, cossos i albats segons un mètode i, d'altra banda, la població total enregistrada anualment amb un altre mètode ha permès constatar una crisi de mortalitat en 97 anys diferents²²⁶. Sobte, segons reproduïm al quadre 3.14., que en 41 casos —un 43,30% d'aquests 97 anys en què s'ha documentat, segons un o altre mètode, una crisi de mortalitat— no hi ha coincidència. La característica comuna d'aquests 41 casos és que són crisis d'intensitat menor o mitjana, tot i que 5 d'aquestes 41 crisis de mortalitat són d'intensitat forta per als albats: 4,69 (1654); 5,91 (1706); 7,15 (1790); 7,24 (1874) i 4,14 (1878). En canvi, els tres càlculs coincideixen en 15 ocasions: 1600, 1631, 1644, 1652, 1670, 1711, 1726, 1754, 1781, 1799, 1809, 1841, 1853, 1882 i 1909. Exposades prèviament les crisis dels segles XVI i XVII [Gual i Millàs, 2002], ens centrem aquí en aquestes crisis dels segles XVIII-XX en què coincideixen els tres càlculs realitats i la sobremortalitat de 1869²²⁷.

La crisi de mortalitat de 1711 d'intensitat 3,98 per als cossos, 15,67 per als albats i 15,41 per al total del òbits sembla tenir una clara causa: la Guerra de Successió. Els set cossos *passats per les armes* o els soldats austriacistes, alemanys majoritàriament, enterrats són una bona mostra del conflicte bèl·lic²²⁸. A més, hi ha altres fets que ho

²²⁶ Al quadre XXVII de l'Annex podeu veure aquest fet.

²²⁷ A banda d'aquestes coincidències, podríem parlar de certes coincidències en crisis que es perllonguen més enllà dels anys civils: 1600-1601, 1607-1608, 1631-1632, 1643-1644, 1660-1661, 1670-1672, 1793-1794, 1823-1824, 1828-1829, 1856-1857, 1895-1897 o 1922-1923. En canvi, no insistim en la grip d'inicis del XX perquè a Olesa només es consignen 6 defuncions per grip: una el 1917, una el 1918 i quatre el 1918.

²²⁸ Les causes de mort enregistrades no especifiquen aquest conflicte, tret de les expressions *passats per les armes* en els òbits de set soldats austriacistes o el *privat dels sentits per haver-se ferit* —de què?—. Amb tot, els 137 soldats i 3 *soldades* enregistrats en els mateixos obituaris —gairebé un 57% de la mortalitat adulta— són prova evident de la Guerra de Successió.

demostren: les lleves de soldats des de 1708 a 1712; l'allotjament, primer, de les tropes holandeses del regiment de Santaman des del setembre de 1710 i, després, les tropes del Regiment d'Infanteria Imperial, entre gener i abril de 1711 i l'endeutament municipal posterior [Gual i Millàs, 2002]. És possible, però, que s'hi afegixi un altre causant d'aquesta sobremortalitat: en una partida de baptismes de 1711 llegim que "(...) en la contetasio de las greus enfermetats y ha en dita vila"²²⁹. De quina malaltia es tracta? Tant podria ser una malaltia epidèmica com una malaltia *comuna*, ho desconeixem. Emperò, la major concentració de la mortalitat infantil als mesos d'estiu així ho podria indicar, tot i que els cossos presenten dues puntes molt clares als mesos de maig i juliol que coincideixen amb l'enregistrament de soldats enterrats²³⁰.

La segona crisi en què coincideixen ambdós mètodes aplicats és la de 1726 —amb una intensitat de només 1,41 per al total d'òbits, del 2,16 per als cossos i de 4,42 per als albats—. Podria tractar-se d'una sobremortalitat causada per un brot epidèmic detectada en aquest any a la comarca del Penedès [Muñoz, 1990]. Això no obstant, les causes de mort no constaten cap diagnòstic en aquest sentit²³¹; en canvi, la concentració de les defuncions a l'estiu tant per als cossos com per als albats així ens ho insinua²³².

La tercera crisi de mortalitat, la de 1754 —amb intensitats del 2,52 per al total d'òbits, del 3,24 per als cossos i del 4,37 per als albats—, podria haver estat causada per una crisi de subsistències, tal com s'ha argumentat a l'Urgell [Planes, 1995], la Conca de Barberà [Gual, 1993c] o les terres penedesenques [Muñoz, 1990]. Novament les causes de mort disponibles no ens aclareixen la causa d'aquesta crisi de mortalitat²³³. Tot i que també afectà més als albats —un 61,97%— que als cossos —un 38,03%—, la distribució de la

	Albats	Cossos
Nounats	16	
Ofegat al riu	1	
No consta	98	228
Desgràcia		1
Passats per les armes		7
Privat dels sentits		1
Sobtadament		6
Trobat mort		1
Vòmits		1
Part		1
Total	115	246

Font: APOM. Elaboració pròpia.

Posteriorment, si que hi ha referències concretes a la guerra tant en els obituaris com als baptismes.

²²⁹ APOM, Capsa 26, SAC. Defuncions, vol. 5 [15/07/1711].

Desconeixem el tipus de malaltia i, per tant, som partidaris d'imputar al conflicte la crisi de 1711.

²³⁰ Vegeu gràfic VIII de l'Annex.

²³¹ Les causes de mort d'aquest any són les següents:

	Albats	Cossos
Nounats	19	
No consta	53	35
Sobtadament		2
Trobat mort		1
Impediment		1
Total	72	39

Font: APOM. Elaboració pròpia.

²³² Vegeu gràfic IX de l'Annex.

²³³ Les causes de mort enregistrades l'any 1754 són:

	Albats	Cossos
Nounats	20	
No consta	68	49
Sobtadament		1
Hospital		1
Apoplexia		1
Prevaricació de lentiment		1
Impediment		1
Total	88	54

Fon: APOM. Elaboració pròpia.

mortalitat infantil al llarg de l'any, tot i que els valors proporcionals màxims es donen al juliol i l'agost, la mortalitat adulta presenta puntes al març i entre agost i octubre²³⁴.

La quarta crisi coincident és la de 1764 —amb una intensitat de 2,59 per al total d'òbits, de 3,26 per als cossos i de 6,16 per als albats—. Aquesta crisi, que afectà majoritàriament als albats —un 73,80% dels òbits—, podria ser també una crisi de subsistències com la documentada a Barcelona per aquest any i el següent [Simon, 1995b], a Igualada [Marfany, 2005], al Penedès i Garraf [Muñoz, 1990] o al Bages [Ferrer, 2006c]. Tanmateix, les causes de mort enregistrades als obituaris olesans no recullen cap epidèmia tot i que hi ha quatre cossos on consta l'expressió *malaltia*²³⁵ i l'evolució estacional de les defuncions mostra una concentració dels òbits als mesos de maig a agost per als cossos i d'agost a novembre per als albats²³⁶.

La cinquena crisi, la de 1781 —amb intensitats 1,96 per als cossos, 4,22 per al total d'òbits i 6,55 per als albats— també ha estat documentada com una crisi de subsistències a les terres penedesenques [Muñoz, 1990] i a l'Urgell [Planes, 1995]. En canvi, a Olesa, segons les causes de mort enregistrades podem afirmar que es tracta d'una epidèmia de verola concentrada al mesos d'abril, maig i juny que acabà amb la vida del 46% dels albats difunts d'aquest any²³⁷; això, no obstant, la mortalitat adulta no mostra una incidència molt destacada en cap mes de l'any, tot i que les punta màxima es dona a l'estiu²³⁸.

La crisi de 1799 —amb intensitats de l'1,31 per als cossos, 1,81 per al total d'òbits i d'un 10,42 per als albats— és, al nostre parer, fruit d'una epidèmia tot i que les causes de mort enregistrades no ho especifiquen²³⁹; això no obstant, aquesta crisi, que afectà majoritàriament als albats —un 69,94% del total d'òbits anuals— mostra una concentració dels òbits d'albats als mesos de maig i juny i, en canvi, els adults tenen dues puntes al llarg de l'any: febrer i setembre²⁴⁰.

²³⁴ Vegeu gràfic X de l'Annex.

²³⁵ Les expressions consignades en els obituaris corresponents a l'any 1764 són:

	Albats	Cossos
Nounats	15	
No consta	89	48
Sobradament		2
Feridura		2
Apoplexia		1
Accidental		1
Malaltia		4
Impediment		1
Total	104	59

Font: APOM. Elaboració pròpia.

²³⁶ Vegeu gràfic XI de l'Annex.

²³⁷ Les causes de mort enregistrades als obituaris de 1781 són:

	Albats	Cossos
Nounats	23	
Verola	63	
No consta	52	44
Sobradament		2
Trobat mort		2
Hospital		2
Malaltia		4
Total	138	54

Font: APOM. Elaboració pròpia.

²³⁸ Vegeu gràfic XII de l'Annex.

²³⁹ Els obituaris de 1799 no registren cap possible epidèmia en aquest any:

	Albats	Cossos
Nounats	21	
No consta	93	43
Caiguda		1
Sobradament		2
Trobat mort		3
Total	114	49

Font: APOM. Elaboració pròpia.

²⁴⁰ Vegeu el gràfic XIII de l'Annex.

La setena crisi de mortalitat en què coincideixen els dos mètodes emprats és la gran crisi de 1809. Aquesta crisi s'ha de contextualitzar en el marc de la Guerra del Francès²⁴¹, tal com també s'ha documentat a l'Urgell [Planes, 1995], la Conca de Barberà [Gual, 1993c], al Bages [Ferrer, 2006c], a Igualada [Marfany, 2005] o a terres penedesenques [Muñoz, 1990; Torrents, 1993]. La categoria de gran crisi, quant a la seva intensitat, pel que respecta als albats —16,63— es complementa amb unes crisis d'intensitat important per al total dels òbits —11,01— i una crisi mitjana per als cossos —3,95—. Les causes de mort d'aquest any en són una mostra²⁴² com també ho ratifiquen altres fonts locals [Millàs, 2011] i el fet que un 63,13% són cossos, dels quals un 43% es concentren als mesos d'abril i maig quan les tropes napoleòniques feien acte de presència a la contrada, mentre que els albats, un 36,87% del total anual, es concentren majoritàriament a finals de la primavera i inicis de l'estiu²⁴³.

La crisi de 1841 —amb unes intensitats de crisi del 2,82 per als cossos, el 3,99 per al total d'òbits i del 7,36 per als albats— podria haver estat causada per brots epidèmics que afecten a més d'una quarta part de la mortalitat infantil en aquest any²⁴⁴. D'altra banda, el fet d'observar dues puntes de mortalitat en els albats als mesos de juliol i octubre i altres dos en els cossos —de juliol a setembre i gener— posen en dubte l'exclusivitat de què es tracti d'una crisi epidèmica²⁴⁵.

La crisi de 1853 —amb intensitats d'1,72 per als cossos, 2,04 per al total d'òbits i 3,05 per als albats— podria haver estat causada per una epidèmia de grip o una malaltia del sistema respiratori —amigdalitis, refredat...—. Tot i que no disposem de causes de mort enregistrades per aquest any²⁴⁶, el fet de concentrar una punta màxima de mortalitat infantil al mes de febrer —atès que concentra una quarta part de les defuncions d'albats—

²⁴¹ Respecte aquest tema, vegeu Millàs (2011).

²⁴² Les causes de mort de l'any 1809 recullen els efectes de la guerra en documentar morts violentes:

	Albats	Cossos
Nounats	36	
No consta	138	287
Violenta		4
Malaltia		1
Hospital		1
Repentinament		5
Total	114	298

Font: APOM. Elaboració pròpia.

²⁴³ Vegeu el gràfic XIV de l'Annex.

²⁴⁴ La relació de causes de mort durant l'any 1841 és la següent:

	Albats	Cossos		Albats	Cossos		Albats	Cossos
Accidentalment	3	2	Escorbut		1	Nounats	3	
Afecció	1		Esput de sang		1	Melena		1
Afecció al pit		1	<i>Erisis</i>	1		Quemadura	1	
Al·lèrgia		1	Febre		1	Sobtadament		3
Apoplexia		4	Febre adinàmica		1	Senectut		3
<i>Atòxica</i> (intoxicació)	1	1	Febre nerviosa	1		Sufocació	7	3
Calentura		3	Gastroenteritis	15	2	<i>Ternicular</i>	1	
Cangrena		2	<i>Hansiagitis</i>	1		Tètanus	1	
Refredat	3	1	Hemoptisis	1	1	Tífus	4	12
Cistitis	1		Hemorroides		1	Varola	9	3
Cucs	1		Hèrnia		3	<i>Venicular</i>	1	
Decrepitut		1	Hidropesia		3	Tisis		2
Vessament cerebral	1		Inflamació	4	5	No consta		3
Disenteria		1	Intemporenitat	2				
Encefalitis	1	1	<i>Interitisaquia</i>	1		Total	65	67

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

²⁴⁵ Vegeu gràfic XV de l'Annex.

²⁴⁶ Les poques causes de mort observades per a l'any 1853 són:

	Albats	Cossos
Nounat	21	
No consta	42	48
Hospital		1
Sobtadament		3
Total	63	52

Font: APOM. Elaboració pròpia.

i que la mortalitat adulta també es concentra al gener i febrer —concentrant una tercera part d'aquests òbits— ens ha portat a suggerir aquesta hipòtesi²⁴⁷.

La crisi de mortalitat de 1882 —amb intensitats de 2,61 per als cossos, 4,99 per al total dels òbits i 9,78 per als albats— podria ser una crisi de subsistències per escassetats com la documentada per J. Nadal (1984), però també podria tractar-se d'una sobremortalitat causada per un brot epidèmic. El fet de constatar que gairebé tres de cada deu albats van morir pel xarampió i que gairebé un 17% de la població va morir per una afecció gastrointestinal no s'haurien de menystenir; en canvi, les defuncions per inanició i, fins i tot, raquitisme podrien estar provocades per una manca de recursos alimentaris²⁴⁸. L'anàlisi de l'estacionalitat de les defuncions d'aquest any també ens fa dubtar de l'exclusivitat d'una crisi de subsistències perquè el fet de concentrar-se un 51% de les defuncions d'albats als mesos d'abril i maig ens suggereix la idea d'un brot epidèmic; emperò, la mortalitat adulta distribuïda al llarg de l'any amb tres puntes relatives als mesos de febrer, juliol i octubre i dos mínims molt clars als mesos de novembre i març no descarten ni confirmen que es tracti d'un brot epidèmic o una crisi de subsistències²⁴⁹.

L'última crisi de mortalitat en què coincideixen les defuncions adultes i infantils, segons el mètode de J. Dantí, i la crisi de mortalitat de tots els òbits, segons el mètode de J. Dupàquier, és la sobremortalitat de 1909. Aquesta sobremortalitat que coincideix amb la Setmana Tràgica sembla ser fruit d'una crisi de subsistències perquè no hi ha diagnosticat cap brot epidèmic important, malgrat documentar el tifus, la tos ferina, la verola... entre les causes de mort²⁵⁰; en canvi, el fet de constar-hi òbits per desnutrició o, fins i tot, manca de desenvolupament en criatures d'un o dos mesos ens suggereix que es tracta d'una crisi de subsistències. El fet d'observar una certa homogeneïtat en l'estacionalitat dels cossos, amb uns valors proporcionals màxims als mesos de gener i febrer a l'hivern —on predominen les mortalitats provocades per malalties de l'aparell respiratori— i al setembre —amb predomini de malalties de l'aparell digestiu— sense

²⁴⁷ Vegeu el gràfic XVI de l'Annex.

²⁴⁸ La relació de causes de mort de l'any 1882 és la següent:

	Albats	Cossos		Albats	Cossos		Albats	Cossos
Accidentalment	2	1	Raquitisme	1		Mal de Brich		1
Anèmia	1	2	Tuberculosi	1		Malaltia comuna		1
Bronquitis	6		Malalties coronàries		5	Manisfitis		1
Refredat	2	2	Apoplèxia		6	Part		3
Coque <i>lache</i> (tos ferina)	6		Ascites		1	Ofegat al riu		3
Eclàmpsia	4		Asma		1	Pandèmia		1
Edema pulmonar	2		Degeneració hepàtica		2	Malaltia sistema nerviós		5
Gastroenteritis	16	7	Congestió cerebral		1	Sobtadament		1
Icterícia	2		Deliri		1	Tètanus		1
Inanició	1		Escirre del fetge		1	Tifus		1
Xarampió	22		Efisma pulmonar		2	Tisis		6
Meningitis	1		Esclerosi		1	Sèpsia		1
Nounat	7		Icterícia		1			
No consta	1		Lessió		1			
Pulmonia	2		Mort violenta		1			
							77	61

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

²⁴⁹ Vegeu el gràfic XVII de l'Annex.

²⁵⁰ La relació de causes mèdiques enregistrades el 1909 és la següent:

	Albats	Cossos		Albats	Cossos		Albats	Cossos
Afecció cardíaca		9	Febres		2	Peritonitis		1
Apoplèxia		1	Gastroenteritis	2	2	Pneumònia	2	1
Afac <i>celampètic</i>	1		Grip		2	Pulmonia		1
Atrèpsia (desnutrició)	2		Insuficiència renal		1	Sobtadament		2
Arterioesclerosi		1	Laringitis	1	1	Tifus		7
Bronquitis	6	11	Manca de desenvolupament	5		Tos ferina	3	
Cirrosi		2	Meningitis		2	Tuberculosi		8
Cistitis		1	<i>Misere</i> (còlics)		1	Tumor cerebral		1
Congestió pulmonar		1	Nounat	2		Verola	1	
Eclàmpsia	2		Nefritis		1	Vessament cerebral		11
Efrenca <i>crònica</i>		1	Neumonitis		1			
Encefalitis		1	No consta		2			
Enterocolitis	1		Ofegat al riu	1				
						Total	29	75

Font: Elaboració pròpia.

despuntar gaire respecte la resta, contrasta amb una mortalitat infantil concentrada, bàsicament, a la primavera —on destaquen les morts per tos ferina, bronquitis o grip—²⁵¹.

Finalment, voldríem esmentar la segona gran crisi que hem pogut observar: 1869. Aquesta sobremortalitat del Sexenni Democràtic és d'una intensitat de 20,43 per als albats, segons el mètode de J. Dantí, i de 5,29 per al total de la població, segons el mètode de J. Dupâquier. La crisi econòmica i agrària de la dècada dels seixanta del segle XIX es concretarà a Olesa l'any 1869 amb una crisi de subsistències que afectarà, principalment, als albats que representen gairebé tres quartes parts dels òbits enregistrats. La concentració, a més, d'aquests òbits d'albats als mesos de juliol i agost²⁵² quan s'enterren el 54,47% dels albats i el 39,89% del total d'òbits totals ens porta a suggerir que podria tractar-se d'una crisi de subsistències. No hem constatat cap causa de mort que ens porti a pensar en una possible epidèmia²⁵³, ni tampoc, emperò, alguna expressió que ens confirmi que es tracta d'una crisi de subsistències.

Esmentades aquestes sobremortalitats passem a comparar els nostres resultats. A Olesa, seguint el mètode de J. Dupâquier, s'han detectat 50 crisis de mortalitat: 22 crisis d'intensitat menor, 20 d'intensitat mitjana, 6 d'intensitat forta, una “supercrisis” —1711— i una “crisis mayor” —1809— [Checa, 1985:15-24]. Observem dues diferències en la nostra anàlisi: d'una banda, hem constatat tres crisis més —els anys 1593, 1922 i 1923— i, d'altra banda, la crisi important del 1711 és segons L. Checa una “supercrisis” i la crisi de 1809 és per a ell una “crisis mayor”²⁵⁴.

Destriant cossos d'albats, J.M. Planes (1995:75-93), a l'Urgell, afirma que l'evolució dels primers “no presenta grans puntes ni marcades crisis anuals aïllades” i afegeix que, durant els segles XVII i XVIII, la mortalitat adulta “es caracteritza sobretot per ser una mortalitat de crisis poc o molt solapades, repartides entre diferents anys —molt sovint dos— amb una intensitat que no es manifestava en conjuntures sobtades, sinó «allargades», multianuals” i que “desemboquen en l'agreujament general dels primers anys del segle XIX” i “acaben de prendre gran part de les reserves demogràfiques urgellenques”²⁵⁵. D'altra banda, J.M. Planes (1995:150-153) destaca

²⁵¹ Vegeu el gràfic XVIII de l'Annex.

²⁵² Vegeu el gràfic XIX de l'Annex.

²⁵³ Al llibre d'òbits corresponent el rector enregistrava, habitualment, com a mort natural la causa de defunció, així tenim que un 95% d'aquests òbits consten amb aquesta expressió:

	Albats	Cossos
Nounat	5	
Natural	128	46
Quemadures	1	
Accidentalment		1
Ofegat al riu		2
Total	134	49

Font: APOM. Elaboració pròpia.

²⁵⁴ No creiem que es tracti d'un error de traducció, sinó més bé d'un error del quadre on aplega les crisis [Checa, 1985:19].

Per a l'època dels Àustria Vegeu els treballs de Gual i Millàs (1999a:108-117 i 2002:95-106) tant a escala comarcal com local.

²⁵⁵ Entre les principals crisis dels cossos urgellençs, Planes (1995:75-92 i 155-157) destaca les de 1604 —crisi de subsistència amb paludisme i tifus—, 1623 i 1627 —crisis de subsistències provocades per sengles secades—, 1629-1631 —amb la convergència de pesta i crisi de subsistència provocada per una secada—, 1642-1645 —en el context de la Guerra dels Segadors—, 1684 —crisi de subsistències i tifus—, 1692-1694 —crisi de subsistències amb malalties gastrointestinals—, 1706 —crisi de subsistències per sequera—, 1709 —crisi de subsistències amb febres tifoïdes—, 1711 —en el marc de la Guerra de Successió—, 1734 —provocada per malalties de caire epidèmic—, 1739 —verola—, 1741 —crisi de subsistències—, 1752-1753 —crisi de subsistències—, 1769-1770 —crisi de subsistències per

l'augment de les crisis de mortalitat tant adulta com infantil al llarg del segle XVIII, i a escala comarcal, conclou que, tot i observar certes coincidències, cada població és bastant autònoma en les seves crisis i el paral·lelisme de les sobremortalitats només es dona en conjuntures crítiques prolongades i molt marcades.

A la Conca de Barberà, V. Gual (1993c:54-64) ha detectat, emprant el mètode de J. Dantí, un total de 28 crisis generals entre la dècada dels seixanta del segle XVI i inicis del segle XIX, de les quals constata un parell d'importants —1641 i 1809—, 14 de fortes —1 a les acaballes del XVI, 7 al segle XVII, 6 al XVIII—, 10 de mitjanes —5 al segle XVII, 4 al segle XVIII i 1 a inicis del segle XIX— i dues de menors. És més, segons V. Gual (1993c:64) “les crisis de mortalitat adduïbles a factors infraestructurals —crisi agrària amb additament bèl·lic (1641)— aconseguen una intensitat més important que les referides a atacs de la pesta bubònica —1651 i 1629—. El 1809 significa una repetició, car l'atac letal dobla qualsevulla intensitat del segle XVIII, encara que durant aqueixa centúria les maltempsades de 1707 —Guerra de Successió— i 1754 —crisi general d'intensitat forta— assoleixen índexs semblants”.

A Vilanova i la Geltrú, M.À. Martínez (1987:52-54) constata la crisi de 1714 a causa del setge sofert per la vila, la crisi del trienni 1724-1726, les crisis dels biennis 1737-1738 i 1748-1749 —la de major intensitat a aquesta població del Garraf— i les crisis de 1752, 1771 i 1775. També al Penedès i Garraf, F. Muñoz (1990:152-183) destaca 9 crisis de mortalitat per crisis de subsistències provocades per manca de blat, sequeres o caresties —1606-1608, 1612-1613, 1623-1624, 1627-1629, 1752-1753, 1762-1764, 1778-1779, 1781-1783, 1801-1803—; 3 crisis emmarcades en un context bèl·lic —1641, 1706 i 1809-1812—; 2 crisis mixtes —1651-1652, combinant la guerra amb la pesta i 1793-1795, combinant la Guerra de la Convenció amb una crisi de subsistències per caresties—; 3 crisis per epidèmies —1724-1725, 1854 i 1867—; 1 per la plaga de la llagosta —1683-1685— i altres tres períodes —1666-1667, 1822-1824 i 1837-1838—. I, a Sant Pere de Riudebitlles, À. Torrents (1993:121-136), emprant el mètode dels professors italians, descobreix 12 crisis de mortalitat al segle XVII —essent les de major intensitat les de 1642 i 1652—, altres 12 al segle XVIII —destacant les de 1706-1707 i 1725—, 7 durant el segle XIX —totes elles de poca intensitat— i una al 1918.

A la comarca del Bages, L. Ferrer (2006c:21-23), emprant el mètode d'I. Moll, A. Segura i J. Suau, entre 1700 i 1860 detecta un total de 23 crisis de mortalitat —1702, 1706, 1714-1715, 1720, 1725, 1729, 1736, 1746, 1764, 1774-1775, 1782, 1794, 1798, 1802-1803, 1808-1810, 1812, 1823, 1836, 1839-1840, 1849, 1854 i 1829—, i destaca la debilitat de les crisis del segle XVIII en contraposició de la mortalitat catastròfica del període 1808-1810 i l'any 1812 en plena Guerra del Francès.

A Igualada, J. Marfany (2005:16-26), seguint el mètode del L. Del Panta i M. Livi-Bacci, destaca, entre 1680 i 1819, segons la seva intensitat i en ordre decreixent les següents crisis de mortalitat: 1809 —Guerra del Francès—, 1783 —febres pútrides—, 1720 —crisi de subsistències i conflictivitat social—, 1769 —crisi de subsistències per escassetats—, 1764 —crisi de subsistències per escassetats—, 1706 —Guerra de

secada—, 1780-1782 —fruit de males collites, febres pútrides, terçanes, grip, verola i xarampió—, 1794-1795 —epidèmies gastrointestinals—, 1802-1805 —crisi general— i 1809 i 1812 —en el marc de la Guerra del Francès—. Tanmateix, destaca el fet que la mortalitat dels albats s'accentua a mesura que avança el segle XVIII, no sols en la intensitat forta de les crisis, sinó també en l'abast geogràfic d'aquestes, els anys 1764, 1792, 1797, 1803, 1809 i 1812 [Planes, 1995:151].

Successió i crisi de subsistències—, 1757, 1812 —Guerra del Francès—, 1709 —Guerra de Successió i crisi de subsistències—, 1711 —Guerra de Successió—, 1747 i 1702.

Al Maresme, per a un conjunt de cinc parròquies, M.A. Capdevila (2003a:98) conclou que el segle XVII és especialment crític mentre que el XVIII és més benigne atès que detecta una crisi al segle XVI —1573-1575—, 7 al XVII —1620-1621, 1631-1632, 1636, 1652-1653, 1684-1685 i 1694-1695— i només 3 al XVIII —1706-1707, 1714 i 1777-1779—, essent la de major intensitat la de la pesta de mitjan segle XVII, amb una periodicitat mitjana d'una crisi cada 8,5 anys.

As Mercadal (Illes Balears), M.À. Casanovas i M.P. Florit (1993:120-123) detecten, entre 1785 i 1865, les crisis de mortalitat dels anys 1794, 1852 i 1856 i constaten que aquestes van associades a una reducció del nombre de concepcions i d'enllaços, a banda "de possibles factors sanitaris, pràctiques higièniques i pautes culturals que no purament econòmiques". També a Ses Illes, I. Moll, A. Segura i J. Suau (1983:51-54), quant a les crisis de mortalitat al llarg dels segles XVIII i XIX a l'illa de Mallorca, detecten 19 crisis de les quals 8 són crisis d'intensitat important —1721, 1726, 1729, 1744, 1762, 1749, 1775 i 1846—, concentrades 17 al segle XVIII i només 2 al XIX.

També a la resta de l'Estat s'han documentat crisis de mortalitat, algunes de les quals coincideixen amb les detectades a Olesa. Així, a la Barranca de Navarra, Á. García-Sanz (1985:193-194) ha detectat, entre 1705 i 1860, tres crisis importants —una primera crisi durant la Guerra Gran (1794-1795), una altra durant la tercera guerra carlina combinada amb una epidèmia de còlera (1834) i la tercera per una epidèmia de còlera (1855)— i una crisi més moderada en plena Guerra del Francès —1812—. A La Rioja, M. Lázaro i P.A. Gurría (1989a:21), segons el mètode dels demògrafs italians, detecten 4 crisis per a la segona meitat del segle XVI —1564-1566, 1572, 1592-1594 i 1599-1600—, 5 per al segle XVII —1630-1631, 1661, 1669, 1680-1685 i 1699-1700—, 7 per al segle XVIII —1707-1711, 1728, 1735, 1741, 1771 i 1794— i 3 per al primer quart del segle XIX —1803-1804, 1809 i 1812—. Per la seva banda, V. Pérez (1980:117-122), aplicant una modificació del mètode de T.H. Hollingsworth i seguint el tractament de les crisis emprat per L. Del Panta i M. Livi-Bacci, constata, d'una banda, l'augment de la intensitat mitjana general de les crisis a l'Espanya interior; d'altra banda, observa més quantitat de crisis generals al segle XVIII que al XVII i, tanmateix, destaca 2 períodes de crisis generals al segle XVI, 7 al segle XVII, 8 al XVIII i 5 al XIX, essent les de major intensitat la de 1599 i la 1855²⁵⁶.

Es podria concloure aquesta anàlisi referencial constatant que gairebé totes les crisis de mortalitat d'intensitat forta i important detectades a Olesa coincideixen en el temps amb les sobremortalitats detectades a altres indrets²⁵⁷. En canvi, les sobremortalitats d'intensitat menor o mitjana poden tenir un caràcter més local i no

²⁵⁶ Els períodes de crisis generals del segle XVI són el 1575-1581 i 1599; el segle XVII, 1605-1607, 1615-1616, 1631, 1647-1652, 1659-1662, 1684 i 1694-1699; durant el segle XVIII, 1706-1710, 1730, 1741-1742, 1748-1749, 1762-1765, 1780-1782, 1786-1787 i 1798-1799; i, durant el XIX, 1804, 1809, 1812, 1834 i 1855 [Pérez, 1980:122 i 459].

²⁵⁷ La relació de crisis de mortalitat detectades arreu és molt extensa i àmplia, tant pel que fa a l'àmbit geogràfic com a la cronologia. Per això us remetem, a més del aquí citats, entre altres, a Salas (1980), Dantí (1984a), Livi-Bacci (1988a, 1978b...), Goubert (1960a), Pérez (1984a, 1985a, 1988c...), Bernat i Badenes (1988), Betran (1996), Rodrigues (1995), Carmona (1976), Ansón (2004), Erdozáin i Mikelarena (2002), García-Moro (1982b), Palloni (1988), Nadal (1965a, 1984...) o Nadal i Giralt (1953).

coincideixen sempre amb les detectades a altres indrets²⁵⁸. Una segona constatació de les crisis detectades a Olesa en el decurs dels segles XVI al XX posa de manifest que, tot i que varen confluïr fets conjunturals i exògens —guerres i epidèmies—, les sobremortalitats enregistrades són fruit de les crisis de subsistències —manca de recursos, escassetats...—.

Les causes de mort

Hem vist com l'anàlisi de les causes de mort²⁵⁹ permet endinsar-nos en els canvis de la mortalitat²⁶⁰, malauradament no sempre consta un diagnòstic mèdic que certifica la defunció i, fins i tot, quan hi consta, sovint, les expressions no són gaire concretes. Les anotacions, que els rectors consignaven respecte això, recollien alguns dels fets més rellevants i significatius de la vida olesana: la conflictivitat social, el bandolerisme, els conflictes bèl·lics, la pressió dels allotjaments militars, les diferents malalties infeccioses o contagioses i d'altres esdeveniments anecdòtics ocorreguts des del segle XVI a inicis del segle XX. El que sembla cert, però, és que la major part d'aquests rectors, no mostraven gaire interès a descriure la causa de la mort, sinó que seguien el criteri d'intentar justificar la manca en l'administració dels sagraments —eucaristia, penitència i unció dels malalts— a l'hora de la defunció²⁶¹.

Aquest mateix problema que tenien els preveres olesans per escatir el diagnòstic de la mort, el tenim nosaltres avui perquè, com diu À. Torrents (1993:175), "l'estudi de les causes de mort és un tema difícil que demana coneixements interdisciplinaris i, sobretot, establir bases metodològiques clares i precises que permetin fer avançar el coneixement d'aquest tema"²⁶² i, a més, perquè el diagnòstic de les causes de mort, segons J. Arrizabalaga (1993:33-34), no va romandre sota el control mèdic ni es feia conforme a un llenguatge mèdic i científic fins a les acaballes del segle XIX. Així, J.L. Barona (1993:53) afirma que "ello nos lleva de inmediato a tener que considerar que las expresiones diagnósticas utilizadas por el médico —i el prevere— en cada momento

²⁵⁸ En aquest sentit podeu consultar estudis més locals com els de Montañà (1987a), García-Moro i Toja (1984) o Ramis (1995).

²⁵⁹ L'interès per les causes de mort resta manifestat en els treballs de Lladó i Canela (1996b), Palau i Pujol (1986), Alegret (1988), Álvarez (1991), Bargalló (1991), Micó i Martínez (1993), Perdiguero (1993), Planes (1995), Sanz (2001), Arrizabalaga (1993), Pujadas (2009) i, entre altres, Bernabeu (1993).

²⁶⁰ Diferenciant cossos d'albats, hem estudiat l'evolució dels òbits, l'estacionalitat i les crisis de mortalitat per copsar un canvi al llarg del segle XIX, una transformació demogràfica a Olesa, però potser caldria investigar la "transformació del patró epidemiològic, que tindria com a fet estructural la substitució de les patologies infeccioses de caràcter agut i alta mortalitat en la infància per altres patologies cròniques degeneratives (...) que ataquen l'ésser humà, en general, a edats més elevades. Ahora, seria força interessant poder avaluar el prestigi social i la influència que la higiene pública i privada, a més d'altres factors socials, cultural i econòmics, van tenir en l'evolució de la morbiditat i la mortalitat" [Torrents, 1993:174]. Això, malauradament, no és factible en aquesta recerca.

²⁶¹ En aquest sentit, Arrizabalaga (1993:34) afirma que l'enregistrament de les causes de mort poden haver-se escrit amb diversos propòsits. Landry i Lessard (1995:509-526) sostenen que moltes de les causes de mort anotades en els obituaris quebequesos servien als preveres quan aquests no havien pogut administrar els darrers sagraments. I Gual (1993a:318) escriu que l'anotació dels rectors és "generalment referida més al símptoma que produí la mort que no pas a un diagnòstic de la malaltia, moltes encara no eren prou conegudes i en d'altres hi havia possibilitats de confondre's amb unes de curs semblant".

²⁶² En aquest sentit, J. Bernabeu (1991b:14-17) reclamava la interdisciplinarietat entre historiadors de la medicina, l'epidemiologia, la demografia històrica, la sociologia i, fins i tot, la història econòmica per tal d'intentar "aportar algunas soluciones y propuestas de análisis que los trabajos de investigación (...) han permitido desarrollar", a banda de recordar "la siempre problemática cuestión de la fiabilidad y exactitud de las causas «médicas» de muerte", ja que aquestes expressions diagnòstiques "aparecen, por tanto y a pesar de sus problemas y limitaciones, como un elemento clave en el análisis demográfico de la mortalidad".

histórico son la consecuencia de una conceptualización de la salud y de la enfermedad que es variable históricamente”.

Amb tot, quin criteri seguim per classificar aquests diagnòstics? Hi ha diversos criteris de classificació²⁶³, però nosaltres hem optat per seguir la proposta emprada per F. Feliu i que classifica les expressions diagnòstiques en causes de mort natural i no natural, atès que la catalogació de mort natural de forma automàtica es posava per tal de diferenciar-la de la mort no natural, bàsicament representada per la mort violenta i la mort per malaltia²⁶⁴, i, a més, hi diferenciem *altres causes de mort*.

Quant a la mortalitat no natural violenta la desglossarem en morts de caràcter bruscat —aquella mort que ha estat provocada per l'ús de la força o d'actes brutals— i mort accidental —aquell òbit que s'esdevé per atzar o per accident i que està fora del que és habitual o està previst—. Entre la morts de caràcter bruscat cal destacar els afusellats, les morts a cop de pedrenyal, el suïcidi o, entre altres, els soldats documentats²⁶⁵. I, entre les morts accidentals destaquem les caigudes, els accidents laborals, els ofegats al riu...

Alhora, la mort per malaltia també la desglossarem en la mort per una malaltia específica o diagnòstica i la mort per malaltia no específica o no diagnòstica. Els casos en què consta una expressió concreta —com l'amigdalitis, la bronquitis, el càncer a l'estomac, la diftèria, l'escarlatina, la grip o, entre altres, la tisis— les apleguem en el grup de les morts per una malaltia específica o diagnòstica. En canvi, quan l'expressió no és prou concreta o clara —casos com espasme, al·lèrgia, cucs, mal gra o, entre altres, “tropol de sangre y haberse quedado muerto”— s'inclouen dins del grup de causes de mort per malaltia no especificada o no diagnosticada. És versemblant pensar, segons J. Arrizabalaga (1993:32) que les malalties constitueixen el principal grup de les causes de mort, i això és el que constatem en el nostre cas.

I respecte les anomenades *altres causes de mort* les desglossem en tres subtipus: les morts sospitoses, els morts a l'hospital i les morts de part i postpart. Sota la denominació de morts sospitoses hem inclòs els trobats morts i les morts sobtades. L'expressió *trobat mort*, segons V. Gual (1993a:327), “tant pot tractar-se d'una defunció a causa de violència com d'una mort sobtada”. Els 72 “trobats morts” —al llit, a l'eixida, a casa...— poden ser morts naturals o no naturals, tant sobtades com violentes, però en desconexem llur causa de mort real i més, encara, quan llegim “trobat mort enterrat en un camp” o “trobat quasi mort a la vora del riu”. De la mateixa manera, les 317 expressions de mort sobtada —mort de repent, morí repentinament, mort de sobte, morí sobtadament...— no ens aclareixen pas la causa d'aquesta defunció. Aleshores, se'ns fa difícil incloure-les entre les morts brusques i les morts per malaltia, per la qual hem agrupat les morts sobtades i els trobats morts dins de les morts sospitoses de les altres causes de mort.

Quelcom semblant podríem dir dels morts a l'hospital atès que això pressuposa que hauria d'estar malalt. Però, malalt de què? Una malaltia o una ferida provocada per un accident? Desconexem la causa que l'ha portat a l'hospital i si, a més, llegim en una

²⁶³ Respecte això, vegeu Bernabeu (1991b), Arrizabalaga (1993), Sanz (2001), Perdiguero (1993), Micó i Martínez (1993), Barona (1993) i, principalment, Bernabeu i altres (2003).

²⁶⁴ Feliu, F., *Op. cit.* (2010:270).

²⁶⁵ Si bé aquesta expressió no és pas cap diagnòstic de causa de mort, sospitem que la presència d'aquests en els obituaris olesans són fruit d'una defunció violenta, atès que gairebé un 90% d'aquests consten en períodes de conflicte bèl·lic: Guerra dels Segadors, Guerra de Successió i Guerra del Francès.

partida que “fou trobat mort al llit de l’hospital” se’ns acumulen els dubtes. Per tot plegat, els hem agrupat en el mateix gran grup de les altres causes de mort.

La mort de part, durant el part o immediatament després d’aquest no s’hauria de classificar com una mortalitat no natural ni tampoc és una mortalitat natural atès que l’Organització Mundial de la Salut “defineix a la mortalitat materna com la causa de defunció de la dona durant la gestació, el part o dins dels 42 dies següents a la finalització de l’embaràs, deguda a qualsevol causa relacionada amb o agreujada per l’embaràs o llur atenció, però no per causes accidentals o de manera fortuïta” [Herrera, 2003:536]. Així, els 29 casos en què consta l’expressió “part distòtic”, “mal part” o aquelles dones de les quals hem pogut descobrir la data de la mort immediatament posterior al baptisme d’un fill o filla les hem inclòs dins de les altres causes de mort.

Abans, però, de classificar les causes de la mort, hem hagut d’harmonitzar els diferents diagnòstics de la mort. En primer lloc, s’ha procedit a recollir i sistematitzar les dades que subministren els llibres d’òbits de la parròquia i una mostra dels llibres d’instrucció de les defuncions del registre civil²⁶⁶. A continuació, hem agrupat les expressions enregistrades atenent a la classificació descrita i que sintetitzem en el següent quadre amb els valors absoluts de cadascuna de categories de les causes de mort.

Quadre 3.15. Causes de mort a Olesa (xifres absolutes)

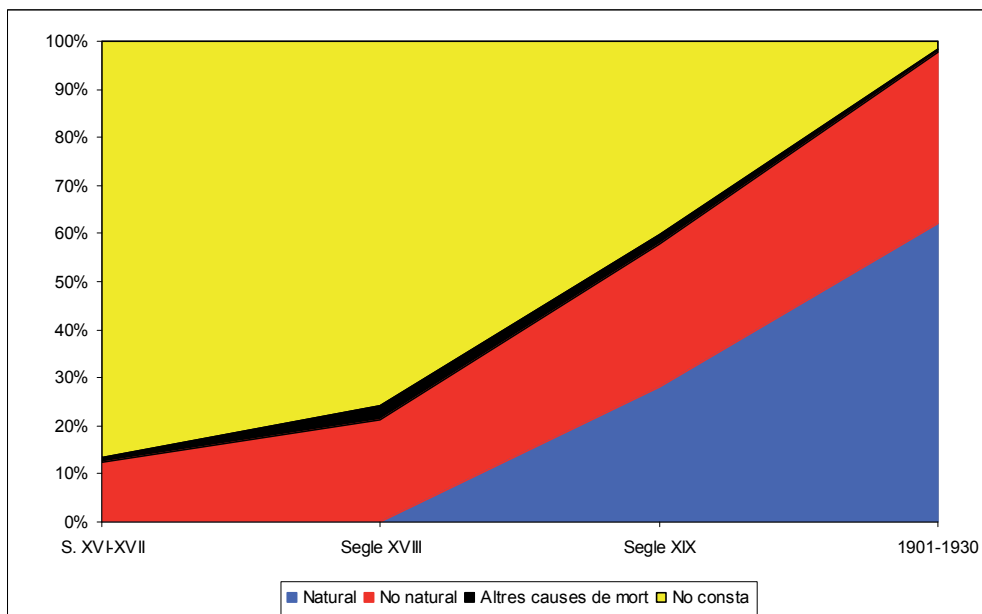
	S. XVI-XVII	Segle XVIII	Segle XIX	1901-1930	Total
Natural	1	3	2.501	1.476	3.981
No natural	517	1.773	2.667	839	5.796
<i>Mort violenta</i>	97	230	170	23	520
Mort de caràcter brusca	70	169	23	4	266
Mort accidental	27	61	147	19	254
<i>Mort per malaltia</i>	420	1.543	2.497	816	5.276
Malaltia específica o diagnòstica	38	107	1.219	703	2.067
Malaltia no específica o no diagnòstica	382	1.436	1.278	113	3.209
Altres causes de mort	41	253	192	21	507
<i>Morts sospitoses</i>	22	196	157	14	389
Trobats morts	7	52	11	2	72
Morts sobtades	15	144	146	12	317
<i>Mort a l'hospital</i>	15	48	18	3	84
<i>Mort de part o post-part</i>	4	9	17	4	34
No consta	3.618	6.375	3.581	37	13.611
TOTAL	4.177	8.404	8.941	2.373	23.895

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

Dels 23.895 òbits documentats a Olesa, en un 56,96% dels casos no ens consta cap expressió, diagnòstic o comentari referent a una possible causa de la mort. En canvi, un 43,04% dels òbits registren alguna expressió diagnòstica d’una causa de mort. Les causes de mort natural consten en el 16,66% del total de defuncions, o el que és el mateix el 38,71% respecte els casos amb algun diagnòstic o expressió de les causes de mort. Quant a les causes de mort no natural, observem que aquestes representen el 24,26% del total dels òbits i el 56,36% dels casos en què consta alguna referència. Respecte a les altres causes de mort, aquestes equivalen al 2,12% de totes les defuncions o el 4,93% dels casos en què hi ha algun comentari.

²⁶⁶ Ja hem vist en els apartats anteriors com els obituaris olesans no recullen sempre les expressions diagnòstiques de les causes de mort, per tant, com sosté À. Torrents [1993:175], “l’anàlisi de l’estructura de la mortalitat per causes esdevé impossible”. Això no obstant, d’un total de 23.895 actes de defunció, només s’ha trobat documentat el motiu de la mort en 10.100 ocasions, xifra que representa el 42,27% del total de decessos.

Gràfic 3.35. Evolució de les causes de mort

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

Vist que en un 56,96% de les partides buidades no consta cap expressió, diagnòstic o comentari de la causa de la mort, la millora de la qualitat dels registres i dels continguts de les actes de defunció es fa evident amb el pas dels segles en passar del 86,62% dels segles XVI-XVII al 40,05% del segle XIX o el 1,56% dels trenta primers anys del segle XX²⁶⁷. En contrapartida, l'evolució de l'enregistrament de les possibles expressions diagnòstiques de la causa de la mort millora amb el pas dels segles i, així, observem que aquestes expressions classificades com a mort no natural passen de representar el 12,38% als segles XVI i XVII al 29,83% el segle XIX i el 35,36% els primers anys del segle XX; mentre que les morts classificades com a mort natural, insignificants als segles XVI-XVIII, representen el 27,97% al segle XIX i el 62,20% entre 1901-1930. Aquests comentaris queden més clars al gràfic 3.35.

Respecte aquesta mort no natural observem que representa el 24,26% de les causes de mort, de les quals un 8,97% corresponen a morts violentes i el 91,03% a les morts per malaltia. Els valors més alts de les morts violentes es documenten als segles XVI i XVII amb el 18,76% de les morts no naturals, però poc a poc van minvant: el 12,97% el segle XVIII, un 6,37 el XIX i només un 2,74% entre 1901-1931. Entre les morts violentes un 51,15% són de caràcter bruscat i l'altre 48,85%, morts accidentals. Aquestes morts de caràcter bruscat es fan més evidents durant el règim demogràfic antic fruit del bandolerisme, la Guerra dels Segadors i la Guerra de Successió, essent el punt àlgid el segle XVIII amb el 73,48% d'aquesta centúria i el 62,41% del total de les morts de caràcter bruscat des de 1586 a 1930²⁶⁸; mentre que aquestes morts de caràcter bruscat

²⁶⁷ Aquesta simple interpretació de la disminució del volum de partides en què no consta cap diagnòstic, símptoma o expressió de la possible causa de mort també l'hem observada entre els llibres d'òbits de l'APOM i els llibres d'instrucció del RCOM: en els segons la causa de la mort s'enregistra gairebé sempre, mentre que en les partides de defunció parroquials del mateix període no hi consten sovint.

²⁶⁸ Els obituaris de l'APOM durant la Guerra de Successió concentren el 56,94% de les morts de caràcter bruscat; en canvi, la Guerra dels Segadors només representa el 5,9% i la Guerra del Francès, l'1,36%. Al bandolerisme de finals del segle XVI i primera meitat del segle XVII hi podríem atribuir el 9,72% i durant les guerres carlines el 5,56%, restant per al període entre les dues guerres de l'edat moderna el 9,03%.

representen el 72,16% de les morts violentes d'aquesta centúria, el segle XIX són el 13,53% i entre 1901 i 1930 el 17,39%. Quant a les morts accidentals —el 48,85% de les morts violentes— es distribueixen gairebé d'una manera inversa: entre 1586 i 1700 representen un 27,84%; el segle XVIII, un 26,52%; el segle XIX, un 86,47% i entre 1901 i 1930 un 82,61%. Aquesta evolució de la mortalitat accidental tan accentuada al segle XIX és fruit, en primer lloc, de l'augment en l'enregistrament de les actes de les expressions “ofegat” o “ofegat al riu” que passen de representar el 17,69% el segle XVIII a constar en un 61,22% de les morts accidentals del segle XIX i, en segon lloc, per l'augment de l'enregistrament de les caigudes i accidents —laborals, trànsit...— que passen de representar el 12,24% el segle XVIII a constar en un 29,93% de la mortalitat accidental el segle XIX.

Pel que fa a la mort per malaltia, les quals representen el 91,03% del total de les morts no naturals enregistrades, sempre presenten uns percentatges superiors al 80% al llarg del període d'estudi²⁶⁹. Entre les morts per malaltia, destaca l'enregistrament de la mort per malaltia no específica o no diagnòstica, la qual representa el 60,82% de les morts no naturals per malaltia, un 60,82% de les morts no naturals i un 22,08% dels òbits totals. Al llarg dels segles aquesta malaltia no específica o no diagnòstica va minvant en favor de les morts no naturals per malaltia específica o diagnòstica: als segles XVI-XVIII representa el 90,95% de les morts no naturals per malaltia, el segle XVIII un 93,07%, el segle XIX un 51,18% i els primers trenta anys del segle XX un 13,85%.

Entre les causes de mort per malaltia no específica o no diagnòstica destaquen els nounats —albats morts en el primer any de vida²⁷⁰— i les malalties. L'evolució dels primers minva considerablement al llarg del període d'estudi, possiblement fruit de la millora higiènica i sanitària, en passar de representar el 46,79% dels nounats enregistrats el segle XVIII —un 91,36% de les morts no naturals per malaltia no específica o no diagnosticada— a només un 3,42% entre 1901 i 1930 —el 84,38% de les no naturals per malaltia no específica o no diagnosticada—. Quant a l'expressió morí de malaltia, malalt..., un 6,20% de les morts no naturals per malaltia no específica o no diagnosticada entr 1586 i 1930, observem que aquestes augmenten en els registres entre el segle XVI-XVII —2,88% de les morts no naturals per malaltia no específica o diagnosticada— i el segle XIX —8,76% de les morts no naturals per malaltia no específica o diagnosticada— per minvar en 6 punts per al període 1901-1930 —un 2,65% de les morts no naturals per malaltia no específica o diagnosticada— com a conseqüència d'una millora en la qualitat dels obituaris i del coneixement científic dels diagnòstics mèdics.

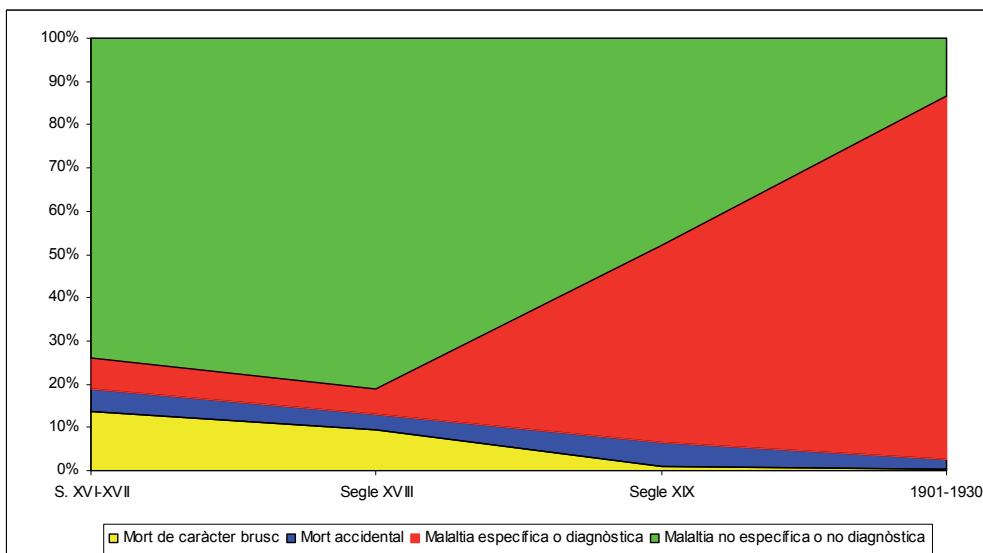
El gràfic 3.36. —pàgina següent— recull l'evolució de les causes de mort no natural en les quatre categories establertes. Les millores en el coneixement científic i

²⁶⁹ Aquí es fa evident la millora de la qualitat dels registres perquè del 81,24% de les expressions diagnòstiques, respecte el total de morts no naturals enregistrades als segles XVI-XVII, es passa prolongadament a un 97,26 per al període 1901-1930.

²⁷⁰ Cal recordar que el creuament de dades entre baptismes i òbits ha permès descobrir l'edat en morir de molts albats; aquells que fineixen abans de fer el primer any els hem enregistrat, si no s'especificava altra diagnòstic o expressió de la causa de mort, com a nounats. Tot i que som conscients que el nostre afegit de nounats com una causa de mort no és prou acurat, hem volgut ressaltar la importància d'aquesta mortalitat infantil no especificada ni diagnosticada a les fonts. És més, s'ha demostrat que durant les primeres setmanes de vida del nadó és quan és major el perill de contraure malalties de tipus infeccioses, gastrointestinals i pulmonars [Livi-Bacci, 1980:123], tot i que no s'haurien de descartar la incidència de l'alimentació en la mortalitat infantil durant la lactància materna, la situació ambiental o el clima [Casasnovas i Florit, 1993].

mèdic de les causes de mort es veu clarament atès que les expressions diagnòstiques augmenten considerablement des del segle XVIII —un 6,03% de les morts no naturals de la centúria— al segle XX —un 83,79% de les morts no naturals entre 1901 i 1930—, mentre que els diagnòstics de les morts per malaltia no específica o no diagnòstica minven després d'assolir el seu valor màxim en el segle XVIII —d'un 80,99% de les morts no naturals de la centúria es passa al 13,47% del període 1901-1930—. També es pot veure com l'evolució de les causes de mort violentes —tant les accidentals com les de caràcter brusc— minven en el decurs dels quatre segles²⁷¹.

Gràfic 3.36. Causes de mort no natural

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

Endinsant-nos en les malalties específiques o diagnòstiques destaquem les dotze malalties més representatives entre les causes de mort per malaltia específica i diagnòstica. Les malalties de la inflamació de la mucosa gàstrica o de l'intestí —enteritis, gastritis i gastroenteritis— representen el 9,97% d'aquestes causes de mort i el 0,86 del total d'òbits enregistrats; els vessaments cerebrals —hemorràgies cerebrals, *derrames* cerebrals...— són el 7,84% de les causes de mort per malaltia específica o diagnòstica i el 0,68% del total d'òbits; la tisi o tuberculosi pulmonar consta com a causa de la mort en un 6,87% i en un 0,59% dels òbits; l'apoplexia —extravasació massiva de sang a l'interior de l'encèfal— representa el 5,52% d'aquestes causes de mort per malaltia específica o diagnòstica i el 0,48% de les morts totals; la bronquitis —alteració dels bronquis— i la pneumònia —pneumopatia inflamatòria amb infiltració exsudària i cel·lular dels alvèols i de l'interstici i els bronquíols— equivalen, conjuntament, al 7,69% de les malalties diagnosticades i al 0,67% del total de defuncions buidades; les aturades cardíaques —infarts, atacs de cor...— són el 4,93% de aquestes malalties específiques o diagnòstiques i el 0,43% respecte el total de casos buidades; la inflamació de les meninges o meningitis apareix en el 4,16% de les morts no naturals per malaltia diagnòstica o específica i en el 0,36% del total; el tifus —febre tifoide— s'observa en un 3,24% i 0,28%, respectivament; la verola, el xarampió i la tos ferina, conjuntament, representen el 9,44% de les causes de mort no natural per malaltia específica i diagnòstica i el 0,82% dels òbits buidades entre el segle XVI i 1930 a Olesa.

²⁷¹ Hi ha, però, una petita diferència entre ambdues: la mortalitat violenta de caràcter brusc augmenta en el conjunt del segle XVIII per l'impacte de la Guerra de Successió, mentre que la caiguda de la mortalitat violenta accidental és contínua des dels segles XVI-XVII fins a 1901-1930.

Aquesta relació de malalties més documentades en els obituaris olesans no són molt diferents a les enregistrades en altres indrets del país. Així, J.M. Planes (1995:93) afirma que “l’impacte sobtat de les epidèmies no era tan continuat ni tan letal entre els adults com entre els albatos (malalties típiques dels petits, com la verola, el xarampió, la tos ferina, la diftèria, apnees afectaven epidèmicament als adults)... D’altra banda, les malalties epidèmiques que eren més típiques dels adults (tifoides, disenteria, tifus hivernal, paludisme, grip, pneumònies...) i les «seves» malalties habituals, diguem-ne més quotidianes (tuberculosi, pulmonies, còliques, problemes circulatoris, paludisme endèmic), només apareixien o es generalitzaven perillosament quan una mala etapa econòmica empitjorava les condicions de vida, feia baixar el nivell alimentari i desorganitzava la residència de les persones”. I per la seva banda, V. Gual (1995a:54) escriu que “la influència de les malalties transmèses per l’aigua i els aliments en mal estat” afavorien la difusió de febres tifoides i gastroenteritis a l’estiu mentre que “les malalties infeccioses de caràcter epidèmic transferides per l’aire” actuaven, principalment, a l’hivern; i conclou que: “l’estiu imposava un fort tribut de mort sobre els menuts però, quant als adults, qualsevulla època de l’any podia ser igual de benigna que de letal”. També a Olesa hem observat aquest *tribut de mort* per als albatos i les causes de mort detectades —xarampió o verola— afecten a aquest col·lectiu humà.

El mateix V. Gual (1993a:307-316), a la Conca de Barberà i per un conjunt de 17 parròquies al llarg dels segles XVI-XVIII, obté una taxa de mortalitat maternal mitjana de 4,98‰; a continuació, distingint entre la mortalitat infantil i adulta, destaca que la malaltia més habitual dels primers són la infestació de cucs, la verola i les tercianes o febres palúdiques; quant als cossos, la sufocació —asma, bronquitis aguda, aturada cardíaca...—, la pneumònia, les febres pútrides o l’apoplexia són les més habituals. El mateix autor conclou que les malalties infeccioses, “fruit d’unes pèssimes condicions higièniques conjuntament amb possibles episodis de malnutrició”, van provocar la majoria dels òbits, entre les que destaca la disenteria, la verola o la tos ferina [Gual, 1993a:317-320]. Així mateix, entre les morts anormals diferencia, també, entre les morts violentes —assassinats, homicidis, conflictes bèl·lics...— i les morts accidentals —ofegats, caigudes...— i la gent trobada morta [Gual, 1993a:327-328]. La coincidència de les morts enregistrades a Olesa respecte a les documentades a la Conca de Barberà són força similars.

A Sant Pere de Riudebitlles, À. Torrents (1993:176-177), entre 1881 i 1885, constata que les malalties infeccioses representen gairebé un terç del total; les diarrees i enteritis, un 18,3%; les pneumopaties, un 17,3%; les malalties de l’aparell circulatori, un 16,7%; les malalties infantils, un 4,6%; la mortalitat accidental, un 1% i la resta de malalties, un 13,2%. Si bé la nostra classificació i la realitzada per aquesta parròquia de l’Alt Penedès no són similars, constatem que les pneumopaties presenten uns percentatges més alts a Sant Pere de Riudebitlles que a Olesa, mentre que la mortalitat accidental és més elevada a la parròquia del Baix Llobregat.

J.M. Planes (1995:373-397) fa una aproximació a la nosologia de les malalties i causes de mort enregistrades a l’Urgell fins a 1825 i constata, també, la poca informació dels obituaris dels segles XVI-XVIII —accidents, contagi, vòmits, basca, cucs, feridura, mort violenta...— mentre que a Tàrraga recull les causes de defunció consignades entre 1801 i 1815 amb el clar predomini de les malalties pulmonars com la pneumònia i la pleuritis —un 14% dels casos—, la tuberculosi —un 8,96%—, les febres tifoides —un 8,57%—, la verola —un 7,72%—, el paludisme —un 7,78%—, les inflamacions —un

9,48%— i la meningitis —un 6,93%—. Tot i que els percentatges difereixen, la coincidència amb el nostre cas, quant a la malaltia diagnosticada, és evident.

I, entre altres indrets, al Vendrell, durant el segle XIX, només s'enregistren el 4,53% de les causes de mort i/o el lloc on s'ha produït aquesta —de les quals un 12,48% de morts violentes, un percentatge gairebé idèntic de morts accidentals i un 75,15% de morts per malaltia—; això no obstant, constata que un 45,1% del total de les defuncions consta l'expressió *mort natural*²⁷². En el cas olesà, durant el segle XIX, el volum de causes de mort documentades és molt superior —un 27,97 de morts naturals, un 29,83% de morts no naturals, un 2,15% d'altres causes de mort—, mentre que el percentatge en què no consta cap símptoma, signe o causa de mort és clarament inferior.

Com hem dit, moltes de les expressions, els diagnòstics o els comentaris documentats constaven a les actes per tal de justificar la no administració dels Sants Sacraments de defunció —Penitència, Eucaristia i Extrema Unció—. Segons F. Feliu, “la majoria de persones, en veure's a prop de la mort, fan cridar al sacerdot corresponent per a l'administració dels Sants Sacraments i poder preparar millor el «trànsit» cap a la «nova vida» segons la Fe cristiana”²⁷³. Però, cal tenir present que, en funció de la circumstància de la mort, aquests sacraments no es podran donar en tots els casos. Això no obstant, també es pot donar el cas que no s'enregistrin sempre els sacraments administrats. En el cas olesà, documentem que l'administració d'aquests sacraments consta entre 1701 i 1930 en un 78,51% dels casos²⁷⁴. Davant d'això podem suposar el tipus de malaltia o condició que va derivar en l'òbit en el cas d'aquelles persones que no els han rebut²⁷⁵: les persones que tenen una afecció a la gola no poden rebre l'eucaristia; l'únic cas de suïcidi enregistrat, els assassinats i altres morts violentes és obvi que no van poder rebre cap sacrament i, tanmateix, les morts sobtades i accidentals, generalment, no van rebre els sacraments. En canvi, hi ha casos en què la causa de la mort diagnosticada consta amb els tres sacraments rebuts, amb dos, només un o cap sacrament administrat.

A Olesa, l'administració d'aquests sacraments es documenta en el períodes 1701-1930. En aquest període comptem amb 9.357 cossos. En un 59,40% dels cossos enregistrats s'administren tots tres sacraments —la Penitència, l'Eucaristia i l'Extrema Unció— abans de la mort; en un 19,11% s'administra algun sacrament o una combinació dels mateixos i en un 21,49% dels casos no reben cap sacrament. El fet de

²⁷² Feliu, F., *Op. cit.* (2010:270-271).

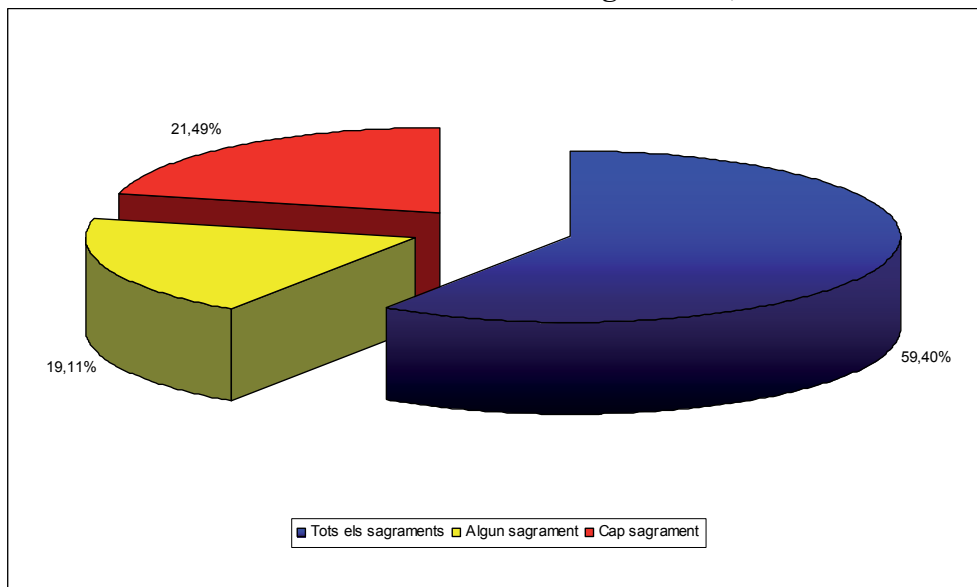
²⁷³ Feliu, F., *Op. cit.* (2010:284).

²⁷⁴ Els cossos enregistrats en aquest període són 9.357. Hem menystingut els albatos que, en nombre de 10.260 recullen en 19 ocasions la recepció dels tres sacraments; en 3 casos l'administració, únicament, de la Penitència; en 33 casos, l'Extrema Unció; en 1 únic cas l'Extrema Unció i l'Eucaristia; en 26 ocasions l'Extrema Unció i la Penitència; en canvi, no hem documentat cap cas en què a un albat se li administra, únicament, l'Eucaristia i, finalment, la resta de casos, 10.178 albatos, no reben cap d'aquests tres sacraments. Sobte, però, el fet que un 0,80% dels albatos també hagin rebut un, dos o tots tres sacraments. Si comprovem aquests casos amb les edats respectives constatem que en 8 ocasions els albatos estan en el llinard; és a dir, aquests vailets tenen entre 12 i 13 anys i, potser, per raons econòmiques són enterrats com albatos enlloc de cossos tot i que se'ls administra la Penitència i l'Extrema Unció en 2 casos, en altres 2 reben només l'Extrema Unció i en 1 ocasió tots tres sacraments; i quant a les malalties i diagnòstics expressats observem que en 2 casos consta la possible causa de la mort mentre que en els altres no hi consta.

²⁷⁵ També, molt excepcionalment, ens ha servit per esclarir si es tractava d'un cos o un albat en aquells poquíssims casos en què no s'especificava a la font consultada. Aspecte aquest també emprat quan constava si el difunt feia o no testament.

constatar que la majoria dels fidels rebien els tres sagraments de la defunció dóna validesa a la idea defensada per F. Feliu. El gràfic 3.37. representa l'administració d'aquests sagraments abans de morir i el quadre 3.16. els valors absoluts segons la tipologia de sagraments administrats.

Gràfic 3.37. L'administració dels sagraments, 1701-1830

Font: APOM. Elaboració pròpia.

Quadre 3.16. Tipus de sagraments de defunció als cossos

	Quantitat
Tots tres	5.558
Penitència i Eucaristia	5.796
Penitència i Extrema Unció	6.208
Penitència	76
Eucaristia	15
Extrema Unció	788
Eucaristia i Extrema Unció	5.579
Cap	2.011
Total	9.357

Font: APOM. Elaboració pròpia.

Al Vendrell, F. Feliu²⁷⁶ constata que un 34,9% del total d'òbits enregistrats rebien els tres sagraments; un 56,7% no en rebien cap i un 8,3% en rebien algun i, aclareix, d'una banda, que un 84% dels que no rebien cap sagrament són albats i, d'altra banda, 11 albats han rebut algun tipus de sagrament. Les coincidències amb Olesa, si agreguem els cossos i els albats, són versemblants: 28,45%, 62,40% i 9,15%, respectivament.

3.2.2.3. El creixement vegetatiu

Hom considera creixement vegetatiu la diferència directa que s'estableix entre la natalitat i la mortalitat; és a dir, el saldo resultant d'aquestes dues variables —baptismes i òbits— en un moment o període determinat.

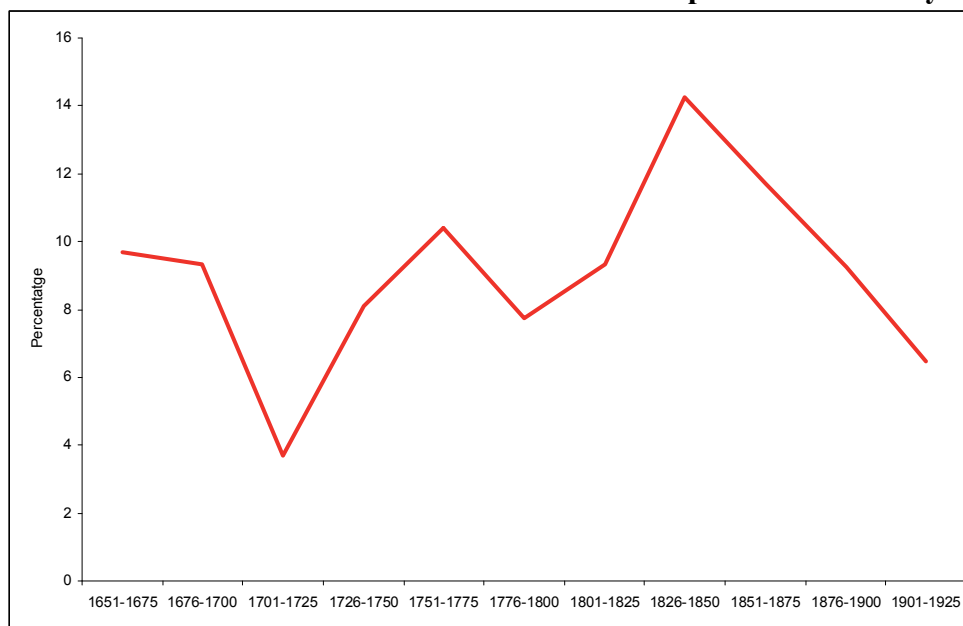
Val a dir que, en aquesta anàlisi de la dinàmica del creixement natural d'Olesa, s'ha pres el determini de considerar mortalitat, l'agregació dels cossos i els albats, per la

²⁷⁶ Feliu, F. *Op. cit.*, p. 286.

qual cosa, hem decidit calcular aquest creixement des de 1651 fins a 1930, atès que amb anterioritat hi ha força períodes de temps en què no es disposa de dades prou vàlides per poder estudiar llur evolució²⁷⁷. En definitiva, només s'ha pogut realitzar el càlcul del creixement vegetatiu en aquells anys que enregistren simultàniament i de manera completa les defuncions de cossos i albats, a banda dels baptismes. D'aquesta manera, el saldo entre baptismes i òbits és netament positiu al llarg d'aquests dos-cents vuitanta anys: 5.517 persones.

A llarg termini, en períodes de vint-i-cinc anys entre 1651 i 1925 —gràfic 3.38., pàgina següent— observem que el creixement vegetatiu presenta sempre saldos positius en tots els períodes amb percentatges que oscil·len entre el 3,68% del període 1701-1725 i el 14,27% del segon quart del segle XIX. Amb tot, es pot veure que la tendència és oscil·lant: després de la davallada inicial, des del tercer quart del segle XVII, fins als nivells més baixos de la sèrie, en el primer quart del segle XVIII coincidint amb la Guerra de Successió i la postguerra, comença una ràpida recuperació que supera els nivells inicials en el tercer quart del set-cents per caure novament en els vint-i-cinc anys següents en plena crisi de finals de segle que porta, malgrat la Guerra del Francès, a una recuperació fins als nivells més alts de la sèrie i iniciar, tot seguit, una caiguda prolongada i continua fins al primer quart del segle XX.

Gràfic 3.38. Evolució del creixement natural en períodes de 25 anys

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

Una anàlisi més detallada, en períodes decennals, permet copsar dues dècades de signe negatiu: 1711-1720, l'impacte de la Guerra de Successió és evident amb pèrdues de 111 persones i 1801-1810, emmarcat dins la Guerra del Francès, amb unes pèrdues de 218 habitants. La resta de decennis són sempre positius amb saldos que oscil·len entre 110 i 528 habitants, tot i que hi ha fortes oscil·lacions. Si bé sembla començar la sèrie amb un creixement durant la postguerra de mitjan segle XVII, els saldos positius

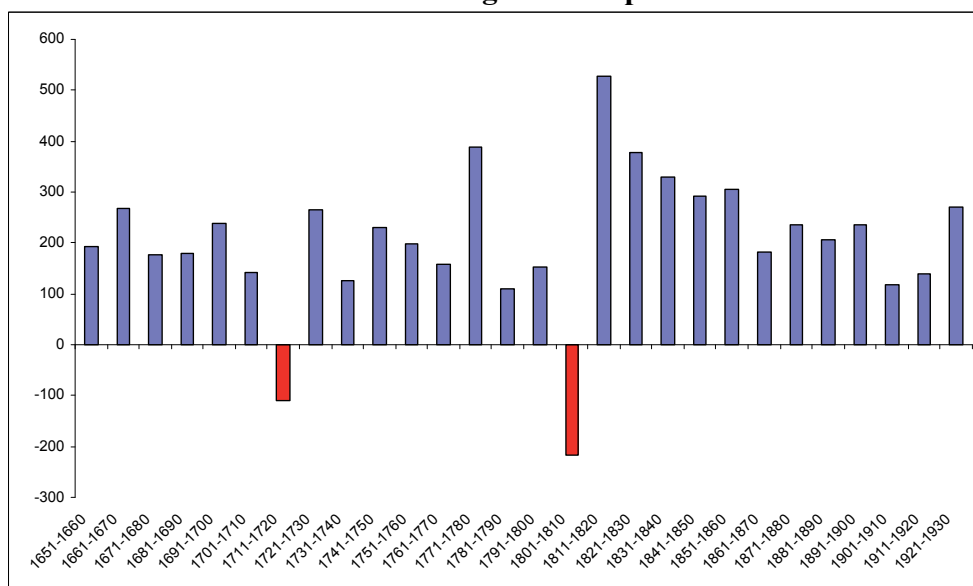
²⁷⁷ Cal recordar la considerable subnotació d'albats en els llibres d'òbits dels segles XVI i XVII. Malgrat aquesta irregularitat dels registres, no s'ha volgut caure en la fàcil temptació d'extrapolar els resultats de la població infantil a partir de dubtosos percentatges que només són acceptables per a cada cas particular.

són similars durant el vintenni següent i augmenta, sense assolir els nivells de la dècada 1661-1670, en el darrer decenni del segle XVII.

El segle XVIII comença amb una caiguda del saldo vegetatiu en les dues primers dècades per ser negatius clarament en el decenni 1711-1720²⁷⁸. La recuperació posterior és immediata i durant els anys vint del segle XVIII s'assoleixen, pràcticament, els valors dels anys seixanta del sis-cents. En canvi, la dècada següent, 1731-1740, el creixement vegetatiu cau fruit del buit demogràfic de les primeres dècades de la centúria. La nova recuperació de la dècada 1741-1750 dona pas a dues dècades de caiguda fins que torna a repuntar, espectacularment, en el decenni 1771-1780: es repeteix el cicle anterior; és a dir, després dels fills de les generacions perdudes de la Guerra, hi haurà els fills de les generacions de la recuperació posterior. Les dues darreres dècades del set-cents, tot i tenir un saldo positiu, mostren una tendència negativa que culmina amb els saldos més baixos del període en la primera dècada del segle XIX en plena Guerra del Francès: la recuperació haurà comportat una acumulació de braços i sang que atenuaran la caiguda.

La recuperació posterior torna a ser espectacular amb l'assoliment dels nivells màxims de la sèrie: 1811-1820 amb un saldo positiu de 528 persones. A partir d'aquesta dècada el creixement vegetatiu inicia una caiguda prolongada fins als anys seixanta del segle XIX —als mateixos saldos positius dels anys 1671-1690—, tot i una petita remuntada a la dècada anterior 1851-1860 fruit d'una intensa immigració i de l'arribada del ferrocarril a Olesa. Els tres darrers decennis del segle XIX mostren, pràcticament, un estancament del creixement natural, tot i l'onada immigratòria de la dècada 1871-1880, que porten a una nova reducció del creixement vegetatiu als dos primers decennis del segle XX, malgrat l'arribada d'immigrants; mentre que la dècada 1920-1930 repunta, novament, per l'arribada més intensa i forta de nouvinguts —gairebé una quarta part dels immigrants via matrimonial els documentem en aquesta dècada—.

Gràfic 3.39. Creixement vegetatiu en períodes decennals

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

²⁷⁸ Cal aclarir que si es descompten els soldats austriacistes enterrats a Olesa el 1711, el saldo hauria estat positiu.

Aquesta anàlisi a llarg i mitjà termini el complementem amb una anàlisi anual del creixement vegetatiu. Un creixement natural amb 49 anys de saldo negatiu entre 1651 i 1930, un 17,50% dels anys, és un creixement vegetatiu cada 17 o 18 anys: 7 al segle XVII, 12 a la primera meitat del segle XVIII, 10 a la segona meitat del segle XVIII, 6 a la primera meitat del segle XIX, 8 a la segona meitat del segle XIX i 6 en els trenta primers anys del segle XX²⁷⁹. El gràfic 3.39. il·lustra aquests anys i en destaca aquells casos que superen la desena.

La corba dibuixada per aquest creixement natural a Olesa reflecteix les tendències de les sèries temporals dels baptismes i dels òbits: una segona meitat del segle XVII condicionada, inicialment, per la tendència de la mortalitat, atès que la disminució dels òbits afavoreix el creixement vegetatiu, tot i que els baptismes mostren un cert estancament o fins i tot decreixement com a conseqüència del buit demogràfic provocat per la Guerra dels Segadors i, posteriorment, es recuperen, sobtada i intensament, per assolir els nivells més alts dels baptismes cap al final del segle XVII i principis del XVIII.

Els òbits tornen a portar la veu cantant en context de la Guerra de Successió quan els baptismes s'estanquen conjunturalment. Durant la postguerra, els baptismes, afavorits per l'onada immigratòria, repunten i el creixement vegetatiu és clarament favorable, malgrat la crisi de mortalitat de 1726. En canvi, les crisis de mortalitat de 1731 i 1740 —aquesta última precedida de tres anys de baixa natalitat fruit del buit demogràfic provocat per la guerra— tornen a portar el pes del creixement natural; emperò, les tres sobremortalitats dels anys quaranta són clarament superades per un alt nombre de natalicis que donen un clar saldo positiu. La segona meitat de la centúria comença, com la tendència dels baptismes, amb un període d'important creixement que es veu aturat per la crisi de mortalitat de 1754, que porta a un període d'estabilització de la corba fruit d'altres dues sobremortalitats —1760 i 1764—; posteriorment, i malgrat els anys negatius —1769, 1772 i 1776—, el creixement natural torna a rebre l'impuls de la natalitat coincidint amb la gran alça secular assenyalada per J. Nadal (1990:39).

Emperò, els òbits tornen a irrompre en el creixement vegetatiu perquè els batejos minven²⁸⁰. Aquest domini de les defuncions es fa evident amb les crisis de

²⁷⁹ Els anys de creixement vegetatiu negatiu són:

Segona meitat s. XVII		Primera meitat s. XVIII		Segona meitat s. XVIII		Primera meitat s. XIX		Segona meitat s. XIX		Primer trienni s. XX	
1652	-16	1701	-43	1754	-27	1803	-3	1853	-16	1905	-4
1670	-3	1706	-48	1760	-29	1809	-385	1857	-5	1909	-23
1675	-3	1710	-4	1764	-69	1812	-25	1869	-65	1910	-2
1679	-2	1711	-285	1769	-45	1823	-14	1878	-1	1913	-6
1681	-7	1715	-7	1772	-34	1828	-2	1879	-13	1918	-18
1684	-13	1720	-13	1776	-4	1850	-2	1882	-35	1922	-12
1692	-7	1726	-27	1781	-82			1887	-7		
		1731	-60	1790	-8			1896	-10		
		1738	-12	1793	-65						
		1739	-2	1799	-59						
		1741	-4								
		1744	-20								

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

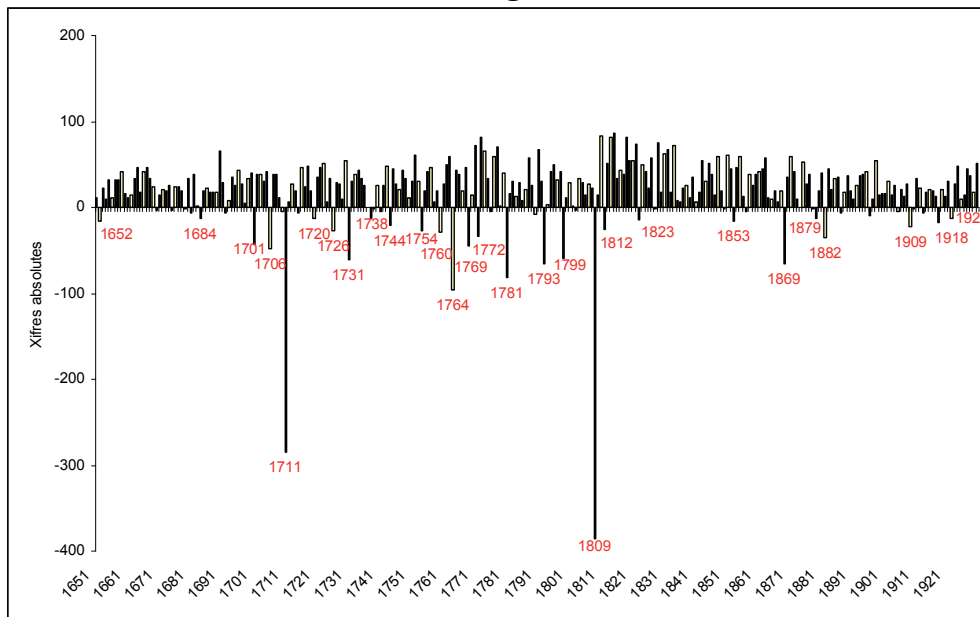
A més d'aquests anys de saldo negatiu, hi ha dos anualitats amb saldo 0, és a dir, amb igual nombre de baptismes que òbits: 1737 i 1874.

²⁸⁰ En aquest sentit, vegeu Livi-Bacci (1968), Nadal i Giralt (1963) i, entre altres, Benavente (1990). Aquest darrer, arriba a afirmar que, a partir d'uns nivells alts de fecunditat matrimonial de l'any 1787, Catalunya encapçala la minva de fecunditat estatal durant aquesta dècada gràcies a les transformacions

1781 —coincidint amb un any de creixement natural negatiu—, 1784, 1786, 1790 —coincidint amb un any de saldo negatiu—, 1793, 1794 i 1799 —coincidint amb un any de signe negatiu—, 1803 i, especialment, 1809. Aquest darrer any, amb un clar signe negatiu —pèrdues de 385 habitants—, és el major saldo negatiu dels dos-cents vuitanta anys analitzats: la Guerra del Francès n'és la causa principal, però també cal tenir en compte que aquest conflicte remata la població olesana atès que culmina un nefast final del segle XVIII i un mal inici del segle XIX, malgrat la immigració detectada en aquesta primera dècada de la centúria.

Després d'aquesta fase negativa i malgrat que els anys 1812, 1823 i 1828 són de signe negatiu, durant el primer terç del segle XIX la recuperació del creixement natural a Olesa torna a mostrar un període de creixement molt intens ja que el nombre de baptismes es dispara. Així els anys 1815 —+87— i 1811 —+84— són les anualitats amb un creixement vegetatiu més alt de la sèrie, però no tan sols aquests dos anys estan al capdavant del creixement natural, sinó que els anys 1814, 1819, 1922, 1929, 1831 i 1832 també es troben entre els quinze primers. Emperò, es constata una lleugera disminució del creixement vegetatiu als anys vint respecte als l'extraordinari creixement natural del segon decenni.

Gràfic 3.40. Creixement vegetatiu a Olesa, 1651-1930

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

Aquesta fase alcista s'atura en el període revolucionari dels anys trenta i en el context de la Primera Guerra Carlina per una minva dels baptismes²⁸¹, malgrat les crisis de mortalitat de 1833, 1835, 1841, 1842 i 1843. Aquesta minva de baptismes i la davallada dels òbits marcarà, també, la tendència del creixement vegetatiu fins al final de la sèrie, però amb oscil·lacions: l'arribada dels moderats, durant els anys quaranta, és de saldo positiu; les sobremortalitats dels anys cinquanta —1853 (any amb saldo negatiu), 1856 i 1857 (any amb saldo negatiu)— aturen aquesta lleu

socials que va generar el procés de creixement agrari i industrial al llarg del set-cents [Benavente, 1990:114-119].

²⁸¹ Benavente (1990:114-119) parla d'una minva de fecunditat a Catalunya en els anys trenta del segle XIX, una caiguda que també observem en els baptismes olesans.

recuperació; la nova onada immigratòria dels darrers anys de la dècada dels cinquanta, fruit de la construcció de l'estesa ferroviària i l'arribada del tren del Nord a Olesa el 1859, torna a mostra una tènue recuperació; malgrat que només hi ha tres anys amb saldo negatiu —1869, 1878 i 1879— i un amb saldo 0 —1874—, les crisis de mortalitat dels anys seixanta i setanta²⁸² incideixen desfavorablement en el creixement vegetatiu en un període en què els baptismes han iniciat la davallada més important quan l'arribada d'immigrants no sembla compensar l'èxode migratori arran de la crisi dels seixanta i setanta a Olesa; entre els anys vuitanta del segle XIX i la segona dècada del segle XX segueixen amb aquest descens pels anys de saldo negatiu —1882, 1887, 1896, 1905, 1909, 1910, 1913 i 1918— i la minva dels baptismes i la caiguda dels òbits; i, finalment, un nou període del creixement vegetatiu, fins a assolir uns nivells similars als de mitjan segle XIX gràcies a la gran onada immigratòria.

Com ha estat l'evolució del moviment natural en altres indrets del país? Hi ha moltes divergències amb Olesa?, o bé al contrari, hi ha més similituds? Intentem donar resposta a aquestes qüestions primer presentant, però, les taxes de creixement vegetatiu d'Olesa i altres poblacions i, després, en l'evolució observada en altres indrets a través dels sacramentaris.

Aquesta peculiaritat tan sols es pot comparar amb les dades de Sant Pere de Riudebitlles. La població del Penedès té uns nivells més alts en les darreres dècades del segle XVIII i la seva caiguda en el primer decenni del XIX és encara positiu. D'altra banda, la recuperació del creixement natural a Sant Pere de Riudebitlles és més prolongat que a Olesa i la caiguda posterior és més tardana i atenuada. Una altra diferència que observem entre aquests municipis és que a la població del Penedès no hi ha un clar estancament als darrers anys del segle XIX. També detectem que a Sant Pere de Riudebitlles no hi ha una possible recuperació els anys vint del segle XX. Quant a les semblances, destaquem un cert paral·lelisme entre ambdues poblacions en els darrers anys del segle XVIII i a mitjan segle XIX.

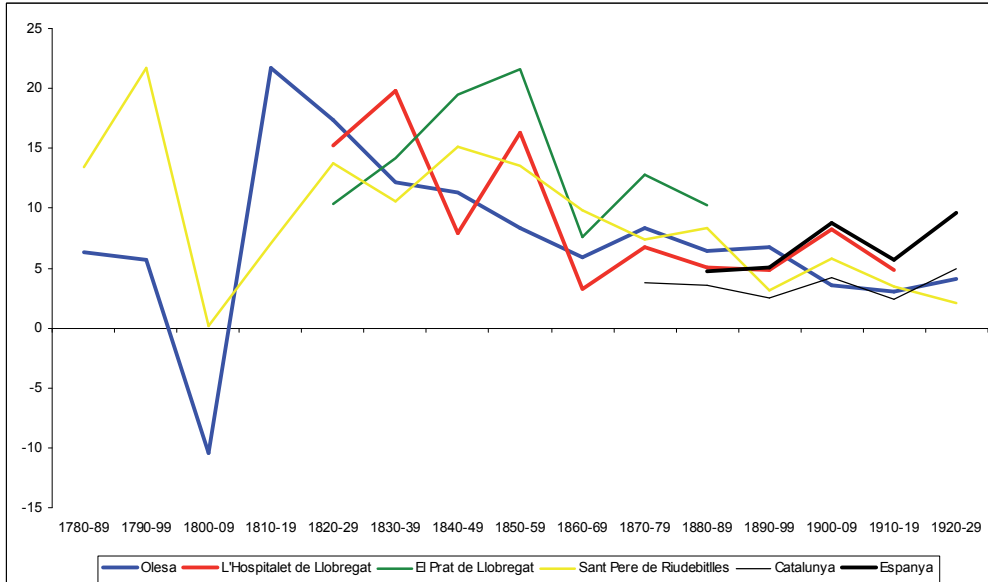
Les taxes de creixement natural, tot i no ser l'indicador més apropiat, demostren també la caiguda de la corba a Olesa al llarg del segle XIX. Els nivells més elevats, la dècada 1810-1819, donen pas a una caiguda continua i prolongada, malgrat un relatiu estancament en els darrers quaranta anys del segle XIX, fins a la segona dècada del segle XX que sembla mostrar una lleugera recuperació. Amb tot, la tendència del creixement natural olesà és l'única que mostra un saldo negatiu decennal —1800-1809—.

Si es compara Olesa amb les poblacions del Delta observem més divergències que amb el cas de la població penedesenca. Quant a El Prat de Llobregat constatem tres aspectes: primer, que, tret de la dècada 1820-1829, les taxes de creixement vegetatiu de la població del Baix Llobregat Nord són més baixes que els de la població del Delta; segon, es pot veure que a ambdues localitats hi ha una recuperació a la dècada dels setanta, fruit de l'arribada d'immigrants a Olesa, però més intensa a la població litoral, i, en tercer lloc, podem comentar que si bé a Olesa la caiguda de la taxa de creixement natural s'inicia al primer quart del segle XIX, a El Prat de Llobregat comença a mitjan segle. Respecte a l'altra població del Delta, L'Hospitalet de Llobregat, presenta unes oscil·lacions que s'entrecreuen sovint amb la corba olesana i que són més semblants a la

²⁸² Recordem que, segons els mètodes de Dantí i Dupâquier, podem parlar de vuit crisis de mortalitat en aquest vintenni: 1864, 1865, 1867, 1869, 1873, 1874, 1878 i 1879.

línia de l'altra població del Delta que no pas al nostre cas i, fins i tot, Sant Pere de Riudebitlles. Així, podem observar també que a L'Hospitalet de Llobregat la davallada definitiva de la taxa de creixement vegetatiu és més tardana que a Olesa.

Gràfic 3.41. Taxa de Creixement Vegetatiu d'Espanya, Catalunya, Olesa i altres municipis, 1780-1929

Font: J. Recaño²⁸³, À. Torrents²⁸⁴, A. Cabré²⁸⁵, J. Nadal²⁸⁶, APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

I pel que fa a les corbes de Catalunya i Espanya, amb dades de finals del segle XIX i inicis del XX, observem que si bé ambdues corbes són gairebé paral·leles i sempre amb taxes més baixes per al Principat, la taxa olesana que és superior a la dècada inicial, cau i es contraposa amb l'augment que s'observa al conjunt de l'Estat i al conjunt de Catalunya per seguir després la mateixa tònic: ascens, descens i augment²⁸⁷.

Presentada l'evolució comparativa segons les taxes de creixement vegetatiu, passem a referir-nos a l'observació del creixement natural a altres indrets. A Mataró, les trajectòries de les corbes de baptismes i d'òbits, des de 1627 a 1868, assenyalen, en consonància amb les característiques de la dinàmica demogràfica de Catalunya, un creixement natural força reduït, com a conseqüència de les crisis de mortalitat i la pesta del segle XVII²⁸⁸, la sobremortalitat enregistrada des de 1793 a 1814²⁸⁹ o l'epidèmia de

²⁸³ Taxes de Creixement Vegetatiu (TCV) de L'Hospitalet de Llobregat i El Prat de Llobregat [Recaño, 1995a:101-103]. Càlculs propis.

²⁸⁴ TCV de Sant Pere de Riudebitlles [Torrents, 1993:139]. Càlculs propis.

²⁸⁵ TCV de Catalunya —cal recordar que aquestes taxes són dels períodes decennals següents: 1861-1870, 1901-1910, 1911-1920 i 1921-1930— [Cabré, 1999:59-60 i]. Càlculs propis.

²⁸⁶ TCV d'Espanya [Nadal, 1984, quadre 23] i de Catalunya [Nadal, 1982 (1992:111)] —recordem allò esmentat amb anterioritat a les notes 107 i 116—. Càlculs propis.

²⁸⁷ Aquest darrer augment, a partir de 1923, és conseqüència d'una baixa mortalitat i baixa natalitat [Cabré i altres, 1992:17].

²⁸⁸ L'any 1652 el nombre de naixements es redueix a la meitat respecte el nombre de baptismes de 1651, mentre que la mortalitat s'incrementa en un 60% [Ros, 2003:60].

²⁸⁹ La conjunció de les crisis de subsistència, les epidèmies i els conflictes bèl·lics són especialment virulents entre 1808 i 1811 [Ros, 2003:61-62].

còlera de 1854²⁹⁰ que contrasten amb recuperacions immediates dels baptismes que des de finals del XVII fins a la darrerria del XVIII presenten sempre uns valors superiors a la mitjana de Catalunya [Ros, 2003:60-62]. L'espectacular creixement mataroní al llarg del segle XVIII contrasta amb el menor creixement olesà.

A l'Urgell, J.M. Planes (1995:170-179) parla d'una etapa recessiva entre 1574 i 1634; un daltabaix de 1635 a 1647; un estancament entre 1648 i 1669; la bonança força positiva del creixement natural entre 1675 i 1704; nova etapa dolenta de 1705 a 1714; fase expansiva de fort creixement entre 1755 i 1778; conjuntura nefasta entre 1779 i 1786; recuperació de 1787 a 1796; nou període nefast de 1797 a 1814 i redreç demogràfic de 1815 a 1825. Aquestes oscil·lacions del creixement urgellenc també s'han observat a Olesa, tot i que la cronologia no és la mateixa.

A Vilanova i la Geltrú, M.À. Martínez (1987:54-58) obté un saldo vegetatiu constant i clarament positiu durant les cinc dècades de la primera meitat del segle XVIII; en canvi, a la segona meitat constata, anualment, quatre anys de saldo negatiu (1757, 1774, 1786 i 1790) dins d'una segona meitat amb una taxa de creixement natural de 15,4%. I, a Vilafranca del Penedès també observa un saldo positiu en totes les dècades al llarg del set-cents, però detecta dues dècades de clar alentiment: 1740-1749 i 1780-1789 [Martínez, 1987:56-58]. Aquest alentiment dels anys quaranta a la capital de l'Alt Penedès també s'observa a Olesa; en canvi, l'alentiment dels vuitanta contrasta amb l'augment a la població del Baix Llobregat. Pel que fa a Vilanova i la Geltrú, a diferència d'aquesta el saldo olesà és negatiu al primer decenni del XVIII, mentre que la resta de dècades són, també, de creixement vegetatiu positiu.

A Sant Pere de Riudebitlles, À. Torrents (1993:136-138), quant al moviment natural, observa "l'estancament poblacional del segle XVII i la primera dècada del segle XVIII, seguit d'una tímida recuperació fins al 1730", quan pren una trajectòria alcista que s'allargarà fins a 1800-1804 —moment en què el creixement natural és negatiu per les crisis de subsistències—; posteriorment, torna a ser molt positiu fins al quinquenni 1835-1839 —durant la guerra carlina—; de nou, i fins a 1930 el creixement vegetatiu és positiu però amb un perfil de tendència de la corba descendent i els excedents de població cada vegada són menors. A Olesa, no hi ha un estancament a la primera dècada del segle XVIII sinó una caiguda, però la recuperació s'estendrà fins als anys setanta, quan inicia una caiguda fins a signes negatius com al municipi penedesenc i durant el segle XIX en ambdues s'observa l'evolució cap a la transició.

El creixement natural a llarg termini del Penedès i Garraf, segons F. Muñoz (1990:58-67), és similar a les tendències més generals observades al conjunt de Catalunya fins a la primera meitat del segle XIX: una primera etapa d'alternança de fases de recuperació i retrocés entre 1620-1719, "sota el domini d'unes dècades entre 1640 i 1659, i 1680 a 1684, visiblement negatives"; una segona fase, entre 1720-1859 una trajectòria alcista, "col·lapsada momentàniament per la crisi de començaments de segle XIX" i, un tercer estadi, entre 1860 i 1900 en què el creixement vegetatiu s'hauria reduït a la meitat de l'existent a començaments de la centúria fruit "d'una modificació dels anteriors nivells seculars de natalitat i mortalitat, i el senyal del trànsit cap a un nou règim demogràfic".

²⁹⁰ La còlera a Mataró va provocar al voltant de 1.200 defuncions [Ros, 2003:62].

A Rocafort de Queralt, segons V. Gual (1988b:83-100), el balanç natural entre 1681 i 1800 és clarament positiu en gairebé 700 habitants, però destaca, d'una banda, el poc creixement entre 1701 i 1720 i, d'altra banda, l'existència d'un total de vint-i-quatre anys negatius —un 20% dels anys—. A Olesa, els anys de saldo negatiu són dos menys, el saldo és quantitativament major —1.661 habitants— i la recuperació posterior a la guerra és immediata.

A Reus, J. Morell (1994:91-92) enregistra un creixement natural mitjà al llarg del segle XVIII de 21,72% amb tres etapes clarament diferenciades: de 1701 a 1720 amb moments puntuals de creixement del 40‰ i 60‰; entre 1721 i 1770 les taxes són inferiors al 15‰ —tot i que hi ha períodes (1751-1755 i 1761-1765) en què baixa al 12‰ i altres en què superen el 28‰ (1731-1735)— i entre 1770 i 1800 amb taxes que es mantenen regularment al voltant del 20‰. El creixement vegetatiu olesà és clarament inferior al reusenc a tenor de les dues úniques taxes de què hom disposa.

As Mercadal, M.À. Casasnovas i M.P. Florit (1993:95) afirmen que el creixement natural de la població és positiu entre els anys 1785 i 1865, tot i que destaquen períodes concrets en què les defuncions provoquen un saldo negatiu en els períodes 1791-1795, 1821-1830 i entre 1852-1865. Aquests tres períodes crítics a Olesa són de saldo positiu.

I per acabar, a Albacete, C.J. Gómez (2007:63) conclou que l'evolució de la població entre 1700 i 1850 té un moment d'alentiment de creixement a la primera meitat del segle XVIII, tres moments de creixement continuat —1740-1760, 1770-1800 i 1815-1850 amb un alentiment a la dècada dels anys trenta— i dos moments d'estancament clar corresponents al decenni de 1760 i els primers anys del segle XIX.

3.2.2.4. *Les noces*

L'evolució demogràfica d'una població no es pot explicar només per un creixement natural favorable [Nadal i Giralt, 1966:30] sinó que cal tenir en compte la nupcialitat²⁹¹.

L'anàlisi, doncs, de la nupcialitat²⁹², a partir dels registres de matrimonis, esdevé un mecanisme regulador de la dinàmica de les poblacions antigues, fonamental per a

²⁹¹ En una ponència del V Congrés de la ADEH, Pérez (1999:23) definia la nupcialitat com l'expressió demogràfica del matrimoni i concretava que l'estudi d'aquesta nupcialitat suposava l'estudi demogràfic del matrimoni. Si bé ambdós conceptes no es poden considerar com intercanviables, sí que es pot parlar de complementarietat entre ells. La nupcialitat esdevé una variable estadística que mostra el comportament d'una població respecte a la freqüència del matrimoni i a la seva incidència per edats, en una o més generacions [Rowland i Torrents, 1999:16]. El matrimoni, d'altra banda, a nivell concret, és l'acte que suposa la unió —legitimada per la societat— de dues persones que constitueixen el nucli social i familiar estable per excel·lència en context d'Antic Règim atès que l'estructura de la societat tradicional occidental es fonamenta en la concepció judeocristiana del matrimoni monogàmic: en el dret tradicional català el matrimoni és regulat fonamentalment per les disposicions del dret canònic referents al sagrament del matrimoni i, per tant, suposa els efectes jurídics personals i patrimonials com la legitimació automàtica dels fills nascuts dins del matrimoni i l'obligació de viure en comú i de guardar-se fidelitat mútua [Gual i Millàs, 2002:115, nota 269].

²⁹² Per a més informació respecte a la nupcialitat podeu veure, entre altres, els treballs d'Hajnal (1953 i 1965), Cachinero (1981 i 1982), Livi-Bacci (1968a i 1968b), Capdevila (2003a), Goubert (1960a), Wrigley i Schofield (1981), Valero (1984), Pérez (1986 i 1999), Rowland (1987a, 1987b, 1988...), Reher (1988a, 1988c, 1990a, 1991a...), Reher i Iriso (1989), Muñoz (1990), Cabré i Torrents (1990), Torrents (1993), Camps (1992a), Madril i Sanchis (1990 i 1995), Raga (1993), Buyreu (1997a), Diez (1990), Dopico (1987a), Fauve-Chamoux i Wall (1997), Galloway (1988), Garrido (1995a), López i Monreal (2002), Luxan

una societat que no practica el control de natalitat, tal i com els demògrafs europeus han subratllat reiteradament²⁹³.

R. Rowland i À. Torrents (1999:17) incideixen en el coneixement del context sociològic i cultural dels comportaments matrimonials per entendre la importància de la nupcialitat en els règims demogràfics del passat:

“¿Cómo podemos entender, por ejemplo, los factores que ha-cían del matrimonio tardío y de la soltería el mecanismo autorregulador en la demografía inglesa si aislamos la nupcialidad de su contexto sociocultural, de los valores del sistema familiar y del individualismo del mercado impersonal? O ¿cómo podremos entender las diferencias entre ese mismo matrimonio tardío inglés y el modelo matrimonial de la zona circumpirenaica, basado él también en el matrimonio tardío y en la soltería definitiva, pero en el contexto de un sistema familiar completamente distinto, si en el proceso de construcción del concepto nupcialidad hacemos abstracción de todo lo que respecta a esos contextos tan distintos?”

Aquesta anàlisi de la nupcialitat es farà amb l'agregació de les noces, els capítols matrimonials i les esposalles i ens serà útil per explicar el creixement atès que actua com un mecanisme autoregulator, si més no en el règim demogràfic antic [Goubert, 1960a; Hajnal, 1965; Dantí, 1988, o, entre altres, Wrigley i Schofield, 1981]. En aquest sentit, M.A. Capdevila (2003a:66) sosté que determinades actituds com l'augment o el descens de l'edat mitjana dels cònjuges al primer matrimoni, la proporció de solters o les segones i ulteriors noces “donaven a les societats preindustrials un cert control sobre el ritme de creixement d'acord amb les activitats econòmiques i permetien activar els mecanismes de recuperació després d'una crisi de mortalitat”. Aprofundint en aquest paper autoregulator de les noces, À. Torrents (1993:202) afirma que la importància de l'estudi de la nupcialitat rau en el fet que gairebé sempre el matrimoni esdevé l'origen d'una nova família tot perllongant una casa o bé creant-ne una de nova; R. Rowland (1988:72) afegeix que al cor del matrimoni es reproduïxen, d'una banda, els individus; d'altra banda, les estructures socials, morals i culturals i, fins i tot, es controla la reproducció biològica de les poblacions; i, en aquest sentit, E.A. Wrigley (1990:11) sosté que:

“la unidad básica del comportamiento demográfico es la familia, la más universal de todas las instituciones. Las medidas elaboradas por los demógrafos están elaboradas a partir de acontecimientos que se producen en un marco familiar. Casi todos los nacimientos y muertes modifican una familia ya existente y, en el caso del matrimonio, no sólo se ven modificadas dos familias ya existentes, sino que se forma una nueva familia. [...] Pero la familia es también una unidad básica de la actividad social”.

Atès, doncs, que els matrimonis estan molt lligats a l'evolució social i econòmica, l'objectiu d'aquest apartat és aprofundir mitjançant les dades parroquials en la relació de la nupcialitat —les noces— amb la natalitat —els baptismes— i la mortalitat —els òbits—. Per tant, analitzarem l'evolució i intensitat d'aquesta variable, la tipologia de noces, l'estacionalitat dels casaments i l'edat d'accés al primer matrimoni²⁹⁴ i el celibat definitiu²⁹⁵ que ens permetran conèixer el comportament d'aquesta variable i relacionar-la amb els altres dos fets vitals.

(2000), Martínez (1984b), Poza (1985), Torrent (1988), Van de Walle (1978a), Vaquer (1984), Viazzo, Pier i Albera (1987), Ardit (1995), Brettell (1984), Calvo (1996) i, entre altres, Pallarés (1995).

²⁹³ En aquest sentit, Andreu i Simon (1992:125) diuen: “Efectivament, determinats actes socials conscients, com ara l'edat dels cònjuges en contraure el primer matrimoni o la proporció de solters, donaven a la societat preindustrial un cert control sobre el ritme de creixement (...), i permetien activar els mecanismes de recuperació després d'una crisi de mortalitat”.

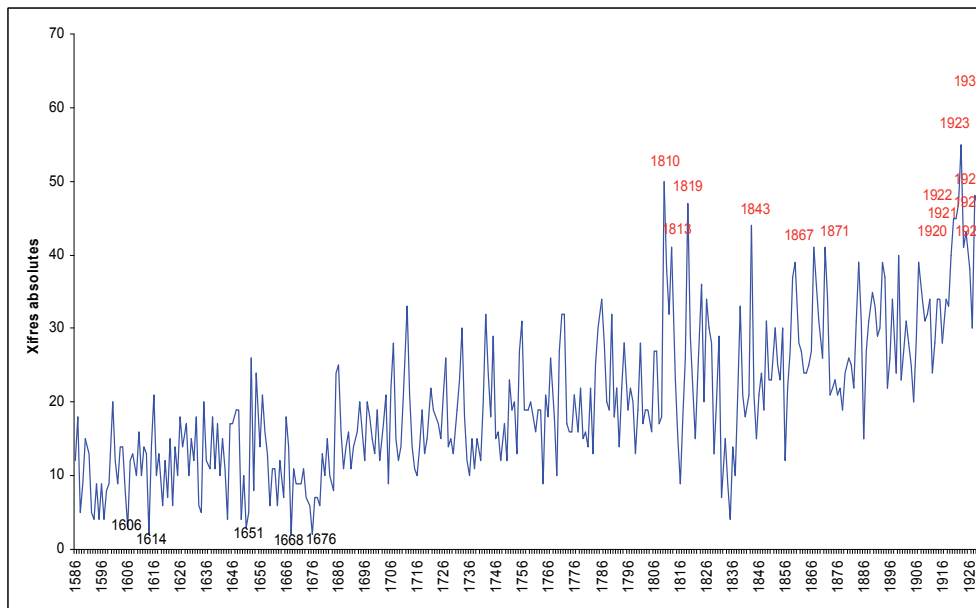
²⁹⁴ Expressa el calendari mitjà d'accés al primer matrimoni considerant les taxes específiques per edat, i equival a l'edat mitjana en casar-se d'una generació fictícia que s'hagués casat amb les intensitats de

Evolució de les noces

L'agregació de noces, capítols matrimonials i esposalles ens ha permès disposar d'una sèrie contínua des de 1586 a 1930. El nombre total de noces a Olesa és de 6.925, que representen una mitjana de 20 casaments anuals. Al gràfic 3.42. i al quadre XXIX de l'annex, s'observen les fluctuacions del moviment anual d'aquests enllaços. Els anys que concentren més nombre de cerimònies²⁹⁶ són: 1930 —62 casos—, 1923 —55 núpcies—, 1810 —50 casaments—, 1928 —48 noces—; 1819, 1922 i 1929 —47 matrimonis—; 1920 i 1921 —45 enllaços—; 1843 —44 núpcies—; 1925 —43 casaments— i 1813, 1867, 1871 i 1924 —41 matrimonis—.

Els valors més elevats es localitzen preferentment, i com era d'esperar, a l'última dècada estudiada —un 6,54% del total i una mitjana 45,6 noces anuals—; però no s'han de menystenir altres xifres elevades en anys posteriors a una crisi de mortalitat: 1810 —després de la gran crisi de 1809—, 1843 —després de la crisi dels anys 1841-1842—, 1871 amb 41 noces —després de l'altra gran crisi de mortalitat infantil de 1869—, 1712 amb 33 enllaços —després de la crisi de mortalitat d'intensitat important de 1711— o, entre altres, 1653 amb 26 casaments —després de la pesta 1652—. Heus aquí la funció autoreguladora de la nupcialitat.

Gràfic 3.42. Evolució anual de les noces, 1586-1930

Font: APOM, RCOM, AHMOM i ACB. Elaboració pròpia.

D'altra banda, els anys menys favorables a casar-se a la parròquia d'Olesa es localitzen, fonamentalment, al segle XVI, tot i que durant el segle XVII també observem valors, relativament, baixos. Emperò, globalment, constatem quinze anys amb una reducció d'un 75%, o més, respecte la mitjana: 1614, 1668 i 1676 —amb 2 casaments—; 1606 i 1651 —amb 3 noces—; 1593, 1594, 1597, 1644, 1649 i 1835 —amb 4

nupcialitat per edat observades en un any determinat [www.idescat.cat, 22/10/2013]. Aquest indicador, *Single mean Age of Marriage* (SMAM), fou ideat per Hajnal a mitjan segle XX [Hajnal, 1953:111-136].

²⁹⁵ És un indicador indirecte de la intensitat de la nupcialitat en una generació [www.gec.cat, 22/10/2013]. Normalment, s'estableix el límit dels 50 anys perquè l'objectiu és mesurar el paper de la nupcialitat com a determinant de la fecunditat generacional, i la fecunditat és ja molt escassa passada aquesta edat [Cachinero, 1982].

²⁹⁶ Esmentem aquí aquells que dupliquen, o més, la mitjana.

matrimonis— i 1588, 1592, 1634 i 1652 —amb 5 unions—. Aquests anys de baixa nupcialitat s'emmarquen en períodes d'una mitjana anual de noccs sempre per sota dels 20 casaments. Així, de 1586-1600, amb un 2,08% del total de noccs, s'obté una mitjana anual de només 9,6 i, més concretament, entre 1592-1596 la mitjana anual baixa al 6,2, possiblement com a conseqüència de les crisis de mortalitat d'intensitat menor dels anys 1593, per als cossos, i 1594, per als albats o de la pesta de 1589 documentada a Igualada [Vizcarra, 1991] o, entre altres llocs, a Barcelona [Betran, 1996].

Un altre període de baixa nupcialitat és el comprès entre el Corpus de Sang i la signatura del Tractat dels Pirineus, atès que, entre 1641 i 1659, amb un 3,70% del total de noccs, detectem una mitjana de 13,47 noccs a l'any. Si bé la guerra incidí en aquest descens, sembla ser la pesta és la causa principal d'aquesta disminució perquè entre 1648 i 1652 la mitjana baixa a 5,5 casaments per any.

Un quart de segle més tard d'aquest període crític per a la nupcialitat, i com hem vist per a la mortalitat olesana amb les crisis de mortalitat d'intensitat menor o mitjana dels anys 1643-1645, 1648 i 1652 o en els baptismes dels anys 1653-1655, el nombre de noccs torna a baixar entre 1665 i 1679 per situar-se amb una mitjana anual de 10,42 noccs. Aquest descens és fruit, possiblement, d'unes generacions perdudes i s'emmarca en uns quinze anys en què documentem sis crisis de mortalitat —1665, crisi de mortalitat infantil; 1670 d'intensitat mitjana segons el mètode de J. Dupâquier; 1671 que afectà principalment als albats; 1672 i 1675 d'intensitat menor segons el mètode de J. Dantí i 1679, novament d'intensitat mitjana segons el mètode de J. Dupâquier— que porten al quinquenni 1674-1679 a documentar només 5,83 casaments per any.

En la relació d'anys dalt exposada, observem un altre període de baixa nupcialitat. Es tracta dels anys 1832-1835, amb un 0,51% del total de noccs i una mitjana anual de 8,75 de noccs, essent l'any de menor nombre de casaments el 1835. L'epidèmia de còlera de 1833-1834 documentada, entre altres indrets, a Barcelona [Nadal, 1984; Cladellas, 1990] i Ripoll [Escudé i Calvet, 1992] no es manifesta en els obituaris olesans²⁹⁷ tot i que l'any 1833 hi ha una crisi de mortalitat infantil d'intensitat mitjana i el 1835 una crisi de mortalitat adulta d'intensitat menor. Molt probablement, la disminució del nombre de noccs en els primers anys de la revolució liberal de 1834-1840 és conseqüència de la minva de la natalitat coetània i de les generacions perdudes durant la Guerra del Francès.

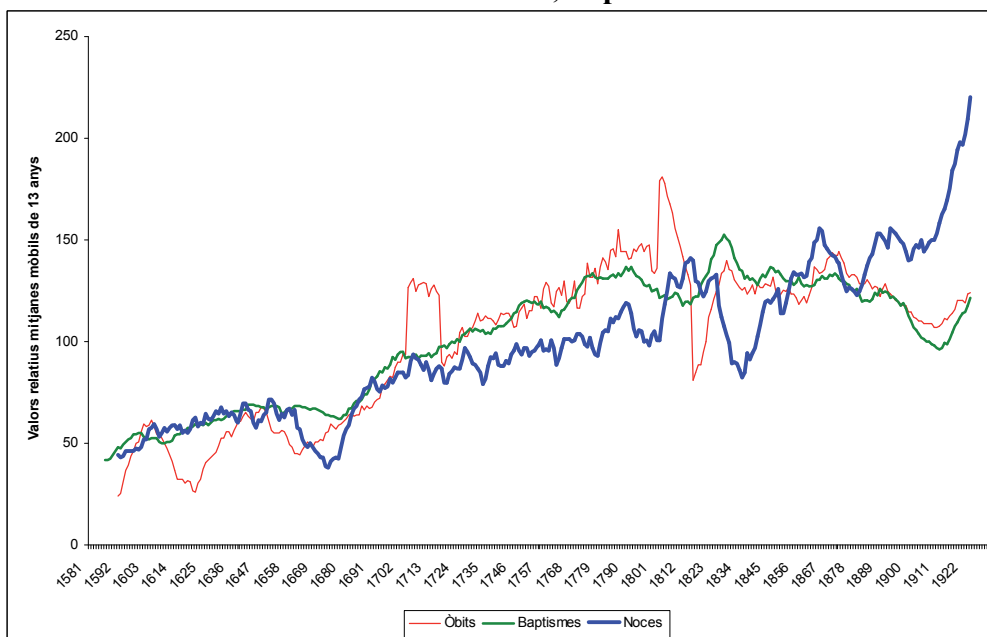
La nupcialitat presenta altres descensos i davallades conjunturals, així com períodes d'un augment significatiu als quals ens referim a continuació. Per a aquesta anàlisi hem elaborat el gràfic 3.43. —pàgina següent—. En aquest gràfic, on podem observar l'evolució dels valors relatius de les mitjanes mòbils de tretze anys dels baptismes, els òbits i les noccs d'Olesa, podem diferenciar vuit fases segons la corba dels valors relatius de les noccs i, d'altra banda, les corbes dels baptismes i els òbits ens ajudaran a argumentar les fluctuacions en aquesta evolució.

En una primera fase, des de finals del segle XVI —1594— fins a mitjan segle XVII —1656— la tendència és a l'alça, tot i que amb petits alts i baixos, gràcies a la immigració francesa. Durant uns vint anys, entre 1656 i 1674, la corba canvia de rumb i mostra una clara caiguda per la disminució d'homes i dones en edat de casar-se i la

²⁹⁷ Els dos únics casos de còlera documentats als llibres d'òbits de l'APOM són de l'any 1880.

disminució de la immigració ultrapirinenca. Des dels anys setanta del segle XVII a finals del XVIII —1791, aproximadament— la tendència és a l'alça, malgrat les lleugeres baixades dels anys 1733-1735, 1762-1764 i 1777 i 1780. Entre finals del set-cents i el primer quart del XIX —1791-1824—, observem una quarta fase amb alts i baixos constants fruit de la conjuntura crítica de les guerres de la Convenció i la del Francès. La següent fase ens porta a la major caiguda de la corba fruit de la disminució, gairebé durant deu anys, de les noces com a conseqüència de les generacions perdudes en el marc de les crisis de finals de segle i la Guerra del Francès. Una sisena fase, de clar signe ascendent, s'estén entre 1835-1836 i 1866 gràcies a la industrialització, l'augment dels baptismes i el descens de la mortalitat. Una nova disminució de les noces durant els anys 1869-1882 com a conseqüència de la crisi econòmica, amb crisis de subsistències incloses, i la important emigració, dóna peu a la darrera etapa de creixement, lent inicialment i intens al final, fruit, entre altres raons, de la immigració.

Gràfic 3.43. Evolució de les noces, baptismes i òbits d'Olesa

Font: APOM, RCOM, AHMOM i ACB. Elaboració pròpia.

Tal i com podem veure en el gràfic de la pàgina següent, el paral·lisme entre les corbes de baptismes i de noces no sempre es corresponen²⁹⁸ ja que la incidència de la mortalitat repercuteix destruint matrimonis existents i minvant possibles enllaços. Així observem la notable davallada de les noces a la segona meitat del segle XVII que contrasta amb el insignificant decreixement dels baptismes, l'estancament del nombre de batejos divergeix de la reducció del nombre de casaments en les primeres dècades del XVIII o la important caiguda dels matrimonis al segon quart del XIX respecte a l'augment i posterior disminució dels baptismes. És molt raonable pensar que la reducció de vides a causa de les sobremortalitats anteriors a les caigudes de les noces, en els tres casos referits —Guerra dels Segadors, Guerra de Successió i Guerra del Francès— incideixen negativament en el ritme de creixement de la nupcialitat.

²⁹⁸ La mateixa observació fan Nadal i Giralt (1953) per a l'evolució de les corbes de Cassà de la Selva i de Vilafranca del Penedès, segons ells perquè hi ha anys en què els batejos són escassos i els òbits elevats i presenten un sobtat augment de les noces fruit de l'increment de segones i ulteriors núpcies, per la qual cosa la relació baptismes noces minva [Nadal, 1992:43].

En períodes més breus, la corba dels valors relatius de les mitjanes mòbils de set anys —vegeu gràfic 3.45. on es comparen els valors relatius de les mitjanes mòbils d'Olesa i l'agregació de diferents parròquies catalanes— permet observar, principalment, l'alternança, a *grosso modo*, de fases de creixement i de davallada en vint-i-quatre períodes diferents:

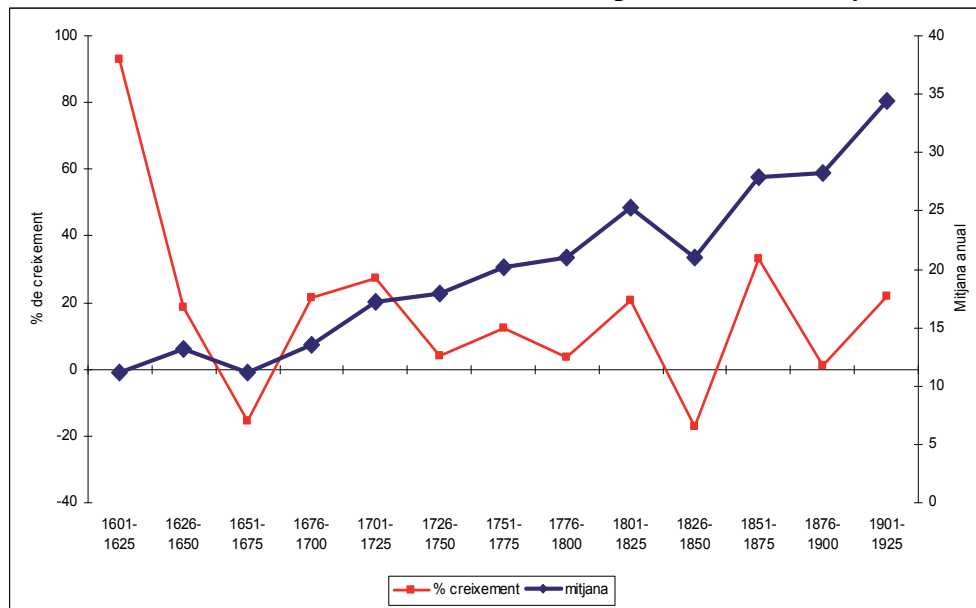
1. De 1586 a 1595, caiguda fins als nivells més baixos de la sèrie amb valors relatius de 30 punts
2. De 1596 a 1602, augment intens que significa la primera resposta de la nupcialitat al buit demogràfic provocat per la sobremortalitat de 1593, 1596 i 1600.
3. De 1603 a 1656, creixement molt lent, amb alts i baixos com els dels anys quaranta, gràcies a l'arribada de nous nadius i malgrat la Guerra dels Segadors i la pesta, fent que el nombre de baptismes es mantingui.
4. De 1657 a 1677, davallada important de 52 punts, sense arribar als valors de finals del segle XVI, conseqüència de les generacions perdudes durant el conflicte armat.
5. De 1678 a 1710, creixement amb tres subetapes —1678-1684 (de creixement intens), 1685-1703 (estancament) i 1704-1710 (nova fase alcista)— relacionat amb l'augment del nombre de natalicis;
6. De 1711 a 1717, caiguda important de 34 punts fruit de l'impacte de la Guerra del Francès.
7. De 1718 a 1730, fase alcista amb una petita recessió entre 1726-1729.
8. De 1731 a 1738, nova caiguda de 32 punts emmarcada en la crisi de mortalitat de 1731 d'intensitat forta i altres dues crisis d'intensitat mitjana.
9. De 1739 a 1744, important augment aturat per la crisi de mortalitat.
10. De 1745 a 1751, nova caiguda provocada per la crisi de mortalitat infantil i absoluta d'intensitat forta de l'any 1744.
11. De 1752 a 1758, recuperació als nivells de 1744, tot i l'estancament dels anys 1757-1758.
12. De 1759 a 1765, lleugera caiguda entre 1756-1763 i estancament posterior els dos darrers anys.
13. De 1766 a 1779 es dona un cicle de creixement —1766-1769—, estancament —1770-1773—, caiguda —1774-1777— i nou estancament —1778-1779—.
14. De 1780 a 1788, important creixement de 45 punts.
15. De 1789 a 1802, caiguda esglaonada de 40 punts sota la influència de les crisis de mortalitat del període.
16. De 1803 a 1810, recuperació de 58 punts, tot i l'impacte de la Guerra del Francès.
17. De 1811 a 1819, nova caiguda de 36 punts conseqüència de la gran crisi de 1809.
18. De 1820 a 1822, lleugera pujada afavorida per una considerable immigració.
19. De 1823 a 1835, la major caiguda de la sèrie, sense arribar als valors de finals del segle XVI, amb una disminució de més de 85 punts com a conseqüència de les generacions perdudes durant la crisi de finals del XVIII i la Guerra del Francès.
20. De 1836 a 1869, llarga fase de creixement, amb alts i baixos, per superar els valors de 1812 amb guanys de 100 punts en trenta-quatre anys d'augment continu.
21. De 1870 a 1876, important fase depressiva amb pèrdues de 60 punts en només set anys fruit d'una conjuntura econòmica adversa que afavoreix l'emigració.
22. De 1877 a 1891, nova etapa de creixement irregular de 54 punts sense assolir, però, els valors de 1869.
23. De 1892 a 1903, darrera fase de decreixement que coincideix amb l'arribada de la fil·loxera a Olesa i les crisis de mortalitat de 1891 i 1896, principalment.

24. De 1904 fins al final de la sèrie, un darrer període de creixement, tot i l'estancament dels anys prebèl·lics i inicis de la Gran Guerra, assolint uns valors relatius set vegades superiors als inicials gràcies a la gran arribada d'immigrants.

En conjunt, aquestes oscil·lacions anuals són característiques de la demografia de règim antic i, en concret s'ha argumentat que aquesta evolució es pot deure a la poca incidència de la mortalitat catastròfica, l'absència de dominis senyorials forts i al caràcter rural de la població [Dantí, 1988:117-118; Capdevila, 2003a:100]; mentre que, fins i tot en el nou règim demogràfic, també s'ha dit que, a curt termini, els matrimonis són molt més sensibles als canvis econòmics atès que les fluctuacions de la conjuntura econòmica exerceixen una important influència en les noces perquè alhora afecten, generalment, a amplis sectors de la comunitat [Cachinero, 1981:50].

Aquesta anàlisi de l'evolució anual i de les mitjanes mòbils de set i tretze anys de les noces olesanes, la volem complementar amb l'estudi de llarga durada en períodes de vint-i-cinc anys²⁹⁹. El gràfic 3.44. il·lustra l'evolució de llarg termini de la mitjana de noces anuals i, alhora, ofereix el ritme de creixement en tant per cent del nombre de noces en aquests períodes d'un quart de segle.

Gràfic 3.44. Evolució de les noces en períodes de 25 anys.

Font: APOM, RCOM, AHMOM i ACB. Elaboració pròpia.

Si bé, la mitjana anual de les noces augmenta en el segon quart —amb un 5,03% del total de noces obtenim una mitjana anual de 13,20 casaments—, respecte al primer del segle XVII —un 4,24% del total de matrimonis representen un 11,12 noces per any de mitjana—, torna gairebé al mateix nivell en el tercer quart d'aquesta centúria —amb un 4,26% del total de núpcies obtenim una mitjana d'11,16 noces per any—. Aquest *estancament* dels tres primers quarts del sis-cents, dona pas a un

²⁹⁹ Hem omès la representació gràfica de les dades del segle XVI, però les hem tingut en compte a l'hora de calcular el creixement del primer quart del segle XVII respecte a la mitjana dels darrers anys del segle XVI. De la mateixa manera, hem menystingut els cinc darrers anys de la sèrie —1926-1930— amb la intenció de tenir períodes homogenis de vint-i-cinc anys. Amb total, doncs, treballem amb un total de 6.556 noces.

augment ininterromput fins al primer quart del segle XVIII: 13,56 noces de mitjana anual i un 5,17% del total de casaments entre 1676 i 1700; 17,24 noces de mitjana anual i un 6,57% de núpcies entre 1701 i 1725; 17,96 noces de mitjana anual i un 6,85% de matrimonis en el segon quart del segle XVIII; 20,20 noces de mitjana anual i un 7,70% de núpcies en el tercer quart del set-cents; 20,96 noces de mitjana anual i un 7,99% de casaments entre 1776 i 1800; i un augment important fins a 25,32 noces de mitjana anual i un 9,66% de matrimonis entre 1801 i 1825. Una tercera fase de només un quart de segle fa disminuir la mitjana de noces per any a 21 i el percentatge respecte el total de noces a ser del 8,01%³⁰⁰. I, finalment, observem una quarta etapa d'augment del nombre mitjà de noces fins al final de la sèrie: 27,92 noces per any de mitjana i un 10,65% del total de casaments entre 1851 i 1875; 28,20 noces de mitjana anual i un 10,75% del total de matrimonis en el tercer quart del segle XIX i, finalment, 34,40 noces per any de mitjana i un 13,12% del total de núpcies en el primer quart del segle XX.

Quant a l'evolució del ritme de creixement de la nupcialitat, a partir de l'agregació dels llibres de noces, els llibres d'instrucció de matrimoni, els capítols i les esposalles, mostra una important caiguda des d'uns nivells màxims entre 1601-1625³⁰¹ fins a 1651-1675, moment en què la corba es situa amb valors negatius —pèrdues de gairebé 40 punts respecte el tram 1626-1650—. Els cinquanta anys següents el percentatge de creixement guanya gairebé 50 punts, un punt per any, però amb un major creixement en el darrer quart del segle XVII —guany de 46 punts en vint-i-cinc anys— mentre que la disminució d'aquest percentatge de creixement en el primer quart del segle XVIII es deu, principalment, a l'impacte de la Guerra del Francès. Entre 1726 i 1825 la corba, sempre amb percentatges positius, mostra un relatiu estancament amb valors que oscil·len entre el 5% i el 25%, essent aquest percentatge més alt en el primer quart del segle XIX: la resposta a la situació bèl·lica de principis de segle és immediata i intensa. En canvi, el període 1826-1859 mostra el pitjor percentatge —amb pèrdues de 37 punts— conseqüència de les generacions perdudes i la segregació de Viladecavalls. Els anys 1851-1875 la corba repunta ràpidament, malgrat la pèrdua de població del municipi, per assolir, gairebé, un creixement de 50 punts. Una nova caiguda, restant però amb valors positius, entre 1876 i 1900 dona lloc al darrer període de vint-i-cinc anys d'un creixement de més de 20 punts.

En resum, durant el segle XVII, amb una mitjana de 12,26 noces anuals, presenta un percentatge que oscil·la entre el 4,24% dels matrimonis totals al primer quart i el 5,17% dels casaments totals en el darrer quart. El segle XVIII, amb una mitjana de 19,09 noces anuals, ofereix uns percentatges que fluctuen entre el 6,57% de les unions realitzades entre 1701-1725 i els 7,99% del total de núpcies entre 1776-1800 centúria. Al llarg del segle XIX i el primer quart del segle XX es concentren més de la meitat de les noces buidades, si bé és en el vuit-cents, amb una mitjana de 25,61 noces anuals —les quals varien entre el 8,01% del total de núpcies en el segon quart d'aquesta centúria i el 28,06% del total de casaments entre 1876 i 1900—, aplega el 39,06% del total de la nupcialitat enregistrada.

³⁰⁰ Tot i la recuperació del nombre absolut de matrimonis després de la Guerra del Francès és evident que les generacions perdudes durant aquest conflicte i els darrers anys del segle XVIII són l'explicació d'aquesta davallada en la mitjana de noces anuals.

³⁰¹ Els nivells baixos de les dades de què hom disposa per al segle XVI fan que el nombre de noces gairebé es dupliqui a principis del XVII.

És aquesta evolució de les noces a Olesa similar a la d'altres poblacions catalanes? Per tal de donar resposta a aquesta qüestió, tal i com hem fet amb els baptismes i les defuncions, hem agregat les sèries d'altres parròquies catalanes³⁰². El gràfic 5.45. mostra l'evolució dels valors relatius de les mitjanes mòbils de set i tretze anys tant d'Olesa com del conjunt de l'agregació realitzada.

Concretament, la línia de tendència dels valors relatius de les mitjanes mòbils de tretze anys de l'agregació de parròquies catalanes és a l'alça, malgrat que trobem com en el cas d'Olesa períodes amb valors per sota d'aquesta tendència. Inicialment, observem que la corba catalana es situa amb valors per sobre la línia olesana fins a 1685, tret dels anys 1658 i 1659 en què la parròquia del Baix Llobregat supera al conjunt de parròquies agregades. Entre 1686 i 1719 els valors relatius de les mitjanes mòbils d'Olesa estan per sobre dels valors del conjunt de parròquies catalanes. Els anys 1720 i 1724, de nou aquestes darreres superen Olesa i donen pas a un període d'alternances contínues entre ambdues línies fins a 1772. El darrer quart del segle XVIII, 1773-1803, els valors relatius de les mitjanes mòbils de tretze anys de la parròquia del Baix Llobregat superen a l'agregació de parròquies catalanes. En canvi, del 1804 a 1829 són aquestes darreres les que superen Olesa. Novament, els valors olesans són superiors als de l'agregació de parròquies catalanes entre 1830 i 1843. I, finalment, de 1894 al final de la sèrie l'agregació és clarament superior a la parròquia baixllobregatina.

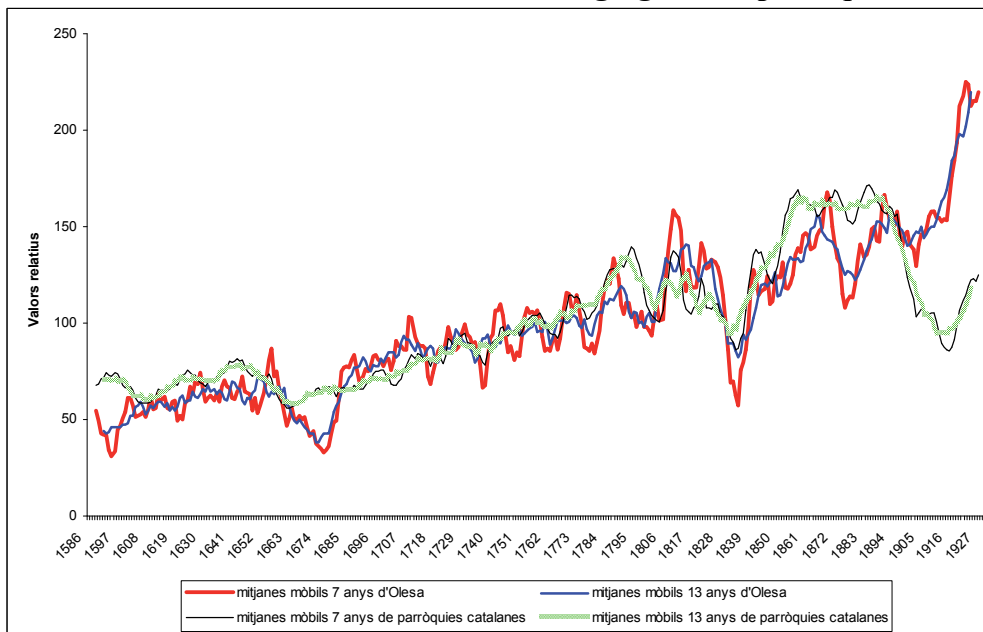
Tot i el paral·lelisme existent en l'evolució, observem que l'impacte conjuntural d'un conflicte armat incideix més en el cas olesà que no pas en el conjunt català, atès que les batalles no es donen arreu i en el mateix moment, sinó que es concentren en un indret i espais concrets afectant a les generacions d'aquestes poblacions. Així, la Guerra dels Segadors o la Guerra del Francès incideixen molt més a Olesa que no pas a l'agregació catalana; en canvi, la Guerra Gran té més repercussió al conjunt que a la parròquia del Baix, on no es percep. D'altra banda, també notem que el ritme de creixement després de la Guerra del Francès és més intens i continu al conjunt que no pas en el cas olesà.

I, tanmateix, destaquem el contrast que hi ha des de la segona meitat del segle XIX. Si bé a Olesa els valors relatius de les mitjanes mòbils de tretze anys mostren una revolució irregular amb alts i baixos entre 1866 i 1901 que donen per a un important i intens creixement fins al final de la sèrie i a Catalunya mostren un estancament des de 1857 a 1890, una caiguda posterior fins a 1915 i una lleugera recuperació posterior. És la poca informació de què hom disposa per aquest tram la causa d'aquesta divergència? O bé, hi ha una gran diferència entre el comportament de la nupcialitat a Olesa i el conjunt català fruit de l'onada immigratòria en aquests anys?

³⁰² Del total de 176 sèries de les quals es disposen dades de noces, l'agregació oscil·la considerablement al llarg dels 345 anys que consta la sèrie olesana. A tall d'exemple, descomptant-ne la macrocefàlia barcelonina que, recordem-ho, constava amb 34 parròquies el 1929, resumim els màxims i mínims de sèries de parròquies per períodes: 1586-1600, entre 34 i 65 parròquies; 1601-1650, entre 63 i 89 sèries; 1651-1700, entre 86 i 111 parròquies; 1701-1750, entre 103 i 114; 1751-1800, entre 104 i 124 parròquies; 1801-1850, entre 55 i 91 parròquies; 1851-1900, entre 30 i 54 parròquies i 1901-1930, entre 6 i 9 parròquies. El procediment seguit ha estat el mateix que en el cas dels baptismes i els òbits: hem sumat any per any els valors enregistrats; a continuació hem calculat la mitjana d'acord amb el nombre parròquies de l'any en qüestió; després hem calculat les mitjanes mòbils de set i tretze anys; i, finalment, els valors relatius respectius.

El quadre XXX de l'Annex recull aquestes parròquies i l'autoria dels seus buidatges.

Gràfic 3.45. Evolució de les noces d'Olesa i l'agregació de parròquies catalanes

Font: Quadre XXX de l'Annex, APOM, AHMOM, RCOM i ACB.
Elaboració pròpia.

A la població veïna d'Esparreguera, R. Nicolau (1983:140) observa un creixement continu entre 1880 i 1909, un estancament de 1910 a 1920 i una acceleració en el darrer decenni fruit d'un augment d'immigrants; en canvi, a Olesa per dècades veiem una reducció de 32 noces en el primer decenni del segle XX i un creixement en els altres dos.

Al conjunt de la comarca, una agregació de catorze parròquies³⁰³, en períodes de trenta-tres anys entre 1583-1714, resulta significatiu, d'una banda, l'alt percentatge de cerimònies celebrades entre 1682-1714, gairebé el 30% del total, amb una mitjana que supera lleugerament els 5,1 casaments per parròquia. Per contra, el nombre d'enllaços esdevé inferior respecte al promig de tot el període entre 1583-1615 i entre 1649-1681, amb unes mitjanes que no arriben als 4 matrimonis per parròquia. Per decennis, hom pot constatar, pel que fa a la tendència de la nupcialitat, tres grans períodes observats en l'evolució de les mitjanes mòbils de 13 anys: una primera fase de constant increment des de 1580-1589 fins 1640-1649, llevat del decenni 1620-1629, que marca uns valors inferiors a la dècada que precedeix; una segona etapa de descens pronunciat, que correspon al vicenni 1650-1669; i un tercer període de recuperació de la tendència, primer, de manera més sostinguda, fins 1680-1689, i, posteriorment, amb més intensitat, fins a recuperar i superar els valors de 1640-1649 a l'última dècada del segle XVII, obtenint en aquest període els valors màxims de tota la sèrie analitzada. El primer decenni del segle XVIII, malgrat oferir uns valors molt semblants a la dècada anterior, evidencia un estancament de la tendència dels casaments.

³⁰³ Les catorze parròquies són les següents: Abrera (1602-1714), Begues (1582-1714), Cervelló (1657-1714), Corbera de Llobregat (1567-1699), Martorell —sèries fracturades de 1648 fins a 1662, 1674-1676 i de 1690 a 1699—, Olesa (1599-1714), El Papiol (1565-1714), Sant Andreu de la Barca (1566-1714), Sant Boi de Llobregat (1567-1699), Sant Climent de Llobregat (1607-1699), Sant Feliu de Llobregat (1583-1714), Sant Just Desvern (1580-1699), Santa Coloma de Cervelló (1581-1699) i Torrelles de Llobregat (1566-1699)

A Sant Pere de Riudebitlles, À. Torrents (1993:114-118) ha observat que l'evolució de les noces mostra, com a Olesa, fortes oscil·lacions causades per “les variacions aleatòries degudes al petit nombre de noces anuals” [Torrents, 1993:114]. D'altra banda, obté una mitjana de 7,95 noces anuals entre 1610 i 1929 amb valors inferiors a aquesta mitjana anual fins a la dècada 1770-1779 i superiors des del decenni 1780-1789 [Torrents, 1993:114, taula 7], molt per sota de la mitjana olesana —20,17 noces anuals— on el canvi es produeix entre 1775 i 1800.

L'evolució de la nupcialitat al Maresme, segons M.A. Capdevila (2003a:100-104), “evidencia una tendència totalment equilibrada” amb oscil·lacions anuals que permeten diferenciar, entre 1571 i 1800, sis fases d'ascens —1571-1584, 1627-1634, 1648-1652, 1719-1732, 1745-1767 i 1781-1787— i sis de decreixement o estancament —1585-1626, 1635-1647, 1653-1718, 1733-1744, 1768-1780 i 1788-1800— segons les mitjanes mòbils de tretze anys amb ritmes i intensitats variables com a resposta a la conjuntura política, econòmica i social. A Olesa, tot i que hem fet una anàlisi generalitzada segons les mitjanes mòbils de tretze anys, hem constatat també aquestes oscil·lacions i canvis de ritme, però les fases varien en alguns casos

A la Conca de Barberà, V. Gual (1995a:14-31), en una agregació de disset parròquies per al segle XVII i setze per al XVIII, observa, entre 1601 i 1810, tretze dècades de creixement —1601-1630, 1641-1650, 1671-1680, 1691-1720, 1741-1760, 1771-1780 i 1791-1810—, sis de caiguda —1631-1640, 1651-1670, 1721-1740 i 1781-1810— i dues d'estancament —1681-1690 i 1761-1770— i conclou que l'evolució de les noces recull “a la perfecció els símptomes d'una demografia en vies d'exhauriment” que troba la seva màxima expressió en els anys setanta del segle XVII i, alhora, mostra trets asincrònics com la caiguda dels matrimonis abans que els baptismes en les dècades de 1631-1640 i 1641-1650. Aquesta asimetria baptismes/noces també l'hem observat a Olesa i les davallades del segle XVII coincideixen plenament amb les observades a la parròquia del Baix Llobregat; en canvi, les dues fases negatives assenyalades per V. Gual a la Conca no coincideixen plenament amb l'evolució de les noces olesanes ja que per al període 1721-1740 nosaltres constatem només una petita recessió entre 1726 i 1729 i una caiguda de 1731 a 1738 i, quant al període 1781-1790 nosaltres observem un creixement.

Al Penedès i Garraf, F. Muñoz (1990:186-189), per a un conjunt de nou parròquies entre 1650 i 1879, observa: un estancament des de la segona meitat del segle XVII fins als primers anys del segle XVIII; a partir de 1715 la tendència canvia notablement en tres fases —1715-1734, 1740-1759 i 1760-1799— separades per l'alternança d'augment i estancaments conseqüència de les interferències conjunturals de la mortalitat; al segle XIX destaca la sobrenupcialitat del quinquenni 1810-1814 en plena conjuntura bèl·lica i la fase d'augment a partir de 1830 i fins a 1859, moment en què davalla per situar-se a uns nivells propers als existents l'any 1830. L'estancament de la segona meitat del segle XVII a Olesa, a llarg termini, és un període de cert augment del nombre de noces i, en canvi, la sobrenupcialitat del quinquenni 1810-1814 també es dona a la població del Baix Llobregat.

A Igualada, J. Marfany (2004:13-44), entre 1688 i 1829 i agregant capítols i noces, observa tres períodes de decreixement —1688-1709, 1720-1729 i 1820-1829—, dos d'estancament —1710-1719 i 1760-1769— i altres dos de creixement —1730-1759 i 1770-1819— i, posteriorment, ha destacat que l'aturada dels casaments respon a aspectes econòmics [Marfany, 2005:20].

A Ulldecona, A. Raga (1993:81-82), entre 1608 i 1800, només destaca els valors mínims —1638, 1639, 1641-1642...— i els valors màxims els anys —1718-1719, 1727, 1747...—.

A Barbastre (Aragó), J.A. Salas (1980:148-152) constata que l'evolució mitjana decennal dels matrimonis manté una tendència alcista entre 1571-80 i 1641-50, amb una petita inflexió al primer decenni del segle XVII i assolint els nivells màxims en el darrer decenni. Els dos decennis següents mostren una forta davallada, per sota dels nivells inicials, que porten a un llarg període d'estancament amb nivells baixíssims al darrer decenni del segle XVII i al primer del XVIII.

As Mercadal (Illes Balears), entre 1786 i 1865, M.À. Casanovas i M.P. Florit (1993:92-93) constaten que els màxims nupcials s'assoleixen en el període 1801-1805 i els mínims al quinquenni 1856-1860 i en llur evolució destaquen que les diverses oscil·lacions al llarg del període considerat coincideixen amb la corba dels baptismes i la dels òbits atès que els descensos es donen en conjuntures adverses —guerra, crisi de finals de segle i crisi de mitjan de segle XIX—. Els valors màxims de les noces olesanes es donen en el quinquenni 1810-1814 —després de la crisi de mortalitat de 1809— i els mínims entre 1832-1836 —en plena revolució liberal i primera guerra carlina—.

A Albacete, C.J. Gómez (2007:58) sosté que l'evolució de les noces entre 1700 i 1850 presenta un creixement rítmic amb alts i baixos fins a 1770 donant pas a un increment quantitatiu en concordança amb els efectius demogràfics fins a 1800; en canvi, des de 1801 a 1850 les variacions en el nombre de matrimonis són més significatives: la caiguda d'aquests a principis del XIX s'explica per les crisi d'inicis de segle. A Olesa, aquesta caiguda comença a la darrera dècada del segle XVIII; emperò, durant tota la centúria la coincidència és evident.

Passem ara a analitzar les taxes brutes de nupcialitat³⁰⁴, malgrat que aquestes no siguin prou idònies per observar l'evolució de la població si que ho són per estimar el nivell de nupcialitat³⁰⁵. Entre 1780 i 1929 observem una taxa bruta de nupcialitat³⁰⁶ mitjana del 8,84‰, amb uns valors màxims al segon decenni del segle XIX —13,32‰— i uns valors mínims al decenni 1830-1839 —6,33‰—. L'evolució d'aquestes taxes de nupcialitat olesanes al llarg d'aquest segle i mig és, potser, més estable que les taxes de mortalitat i de natalitat olesanes —gràfic 5.gg—. Amb tot, la corba de la taxa de natalitat és força activa al període 1810-1929 i, relativament, als decennis 1800-1809 i 1860-1869. La tendència mostra un lleuger ascens des de 1780 a 1819, per davallar fins als nivells més baixos a la dècada 1830-1839; a continuació, oscil·len atès que repunten en el decenni 1840-1849, minven la dècada següent i augmenten, per darrera vegada, a la dècada 1860-1869; i, finalment, des d'aquest

³⁰⁴ Entenem com a taxa bruta de nupcialitat el quocient entre el nombre de matrimonis en un any determinat i la població total per cada mil habitants. En el nostre cas, hem calculat en primer lloc la mitjana decennal i, després, les hem relacionat amb la població estimada del mateix període.

Taxa de Nupcialitat = (Noces x 1.000) / Població total

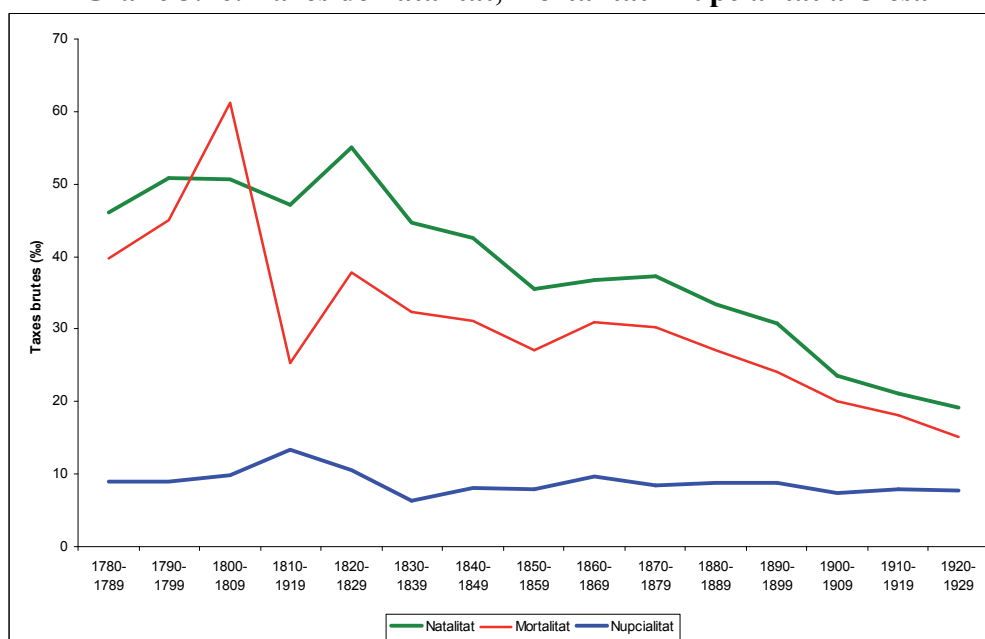
Vegeu el quadre XVI de l'Annex per a les dades d'Olesa.

³⁰⁵ A diferència del que hem fet amb els casos de les taxes de natalitat, de mortalitat o el creixement vegetatiu en comparar sempre les mateixes poblacions, en aquest cas no disposem de les dades de L'Hospitalet de Llobregat, del Prat de Llobregat o del conjunt de Catalunya, per la qual cosa presentem les dades d'Ampostà, La Cava —Deltebre— i Torroella de Montgrí, atès que han emprat el mateix criteri dalt esmentat.

³⁰⁶ Vegeu quadre XVI de l'Annex.

moment prenen una davallada, gairebé, sense retorn —ja que tot i que hi ha certs alts i baixos, la corba entre 1860-1869 i 1920-1929 minva un 1,98‰—.

Gràfic 3.46. Taxes de natalitat, mortalitat i nupcialitat a Olesa

Font: APOM, AHMOM, ACB i RCOM. Elaboració pròpia.

Observem que les tres taxes —natalitat, mortalitat i nupcialitat— cauen a mitjan segle XIX i, així, com À. Torrents (1993:144) ha constatat a Sant Pere de Riudebitlles, “s’inaugura un període de pendís demogràfic” perquè l’eufòria natalista del 1820-1829, precedida d’un inici de la caiguda a la nupcialitat la dècada anterior, tot i que totes tres repunten lleugerament a mitjan segle. D’altra banda, l’evolució de la taxa de mortalitat es podria llegir com una conseqüència del descens de la natalitat, ja que una caiguda d’un 10,41‰ de la taxa de natalitat entre les dècades de 1820-1829 i 1830-1839 lògicament hauria de condicionar el nivell global de la mortalitat³⁰⁷. Segons T. Vidal (1985a) a Catalunya les ciutats, durant la segona meitat del segle XIX i inicis del segle XX, es caracteritzen per una superior mortalitat i més baixa natalitat, en part derivada d’una baixa nupcialitat.

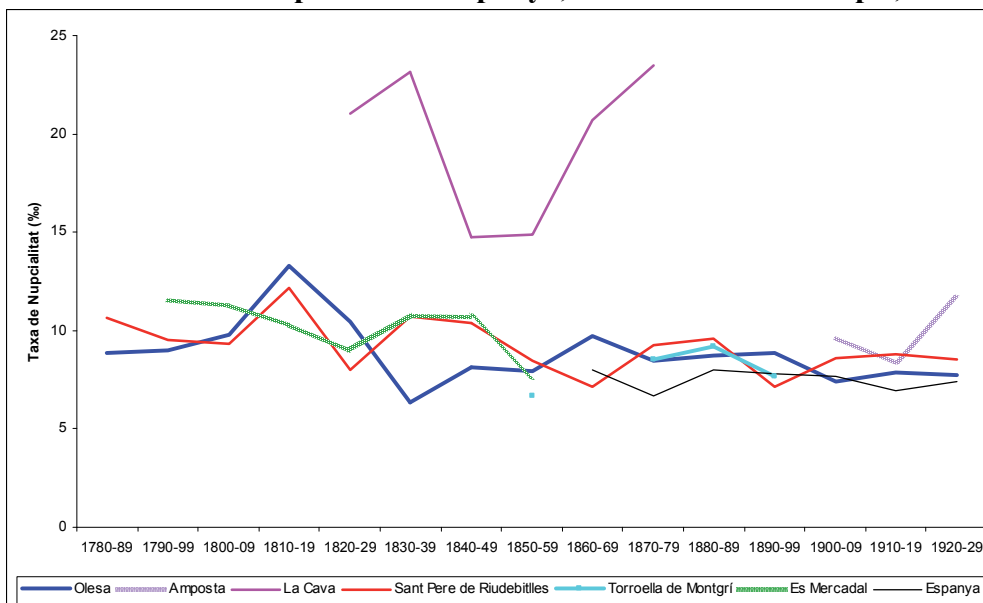
L’anàlisi comparada de l’evolució de les taxes de nupcialitat mostra la irregularitat i, fins i tot, heterogeneïtat de les corbes. Potser hi ha dues explicacions. Una podria ser el fet que en ser parròquies individuals mostren un comportament local segons la conjuntura territorial. D’altra banda, tret de les dues poblacions del Delta de l’Ebre —Amposta i La Cava—, totes elles mostren una reducció de la taxa de nupcialitat al llarg del període d’estudi.

A escala municipal, constatem que Olesa mostra una clara disminució de la taxa de nupcialitat en disminuir un 6,99‰ entre els valors màxims del decenni 1810-1819 —fruit d’un augment del matrimonis, especialment segones i ulteriors noces, després de

³⁰⁷ També, s’ha observat per al conjunt de Catalunya [Recaño i altres, 1996:281-282], que la natalitat i la mortalitat cauen a partir de mitjan segle XIX des d’uns nivells força elevats, alhora que destaquen, així mateix, que la natalitat cau abans que la mortalitat fet que col·loca Catalunya, i Olesa no és una excepció, entre les regions capdavanteres d’Europa.

la crisi de 1809 en plena Guerra del Francès— i els valors mínims de la dècada 1830-1839 —en el marc de la primera guerra carlina i la revolució liberal—, però no s'ha de menystenir el fet que la tendència manté una línia ascendent des de 1780 a 1819 —valors màxims del 13,32‰—; després, inicia una important davallada fins a 1830-1839 —valors mínims, un 6,33‰—; i, tot seguit, un llarg període, amb alts i baixos —augment esglaonat, caiguda esglaonada i estancament—, fins a finals de la sèrie, acabant amb unes taxes del 7,40‰, lleugerament superiors a les del conjunt de l'Estat i inferior a la resta de poblacions —Sant Pere de Riudebitlles i Amposta—.

Gràfic 3.47. Taxes de Nupcialitat d'Espanya, Olesa i altres municipis, 1780-1929

Font: À. Torrents³⁰⁸, M. Esparza³⁰⁹, J. Surroca³¹⁰, J.M. Casanovas i M.P. Florit³¹¹, R. Nicolau³¹², APOM, AHMOM, ACB i RCOM. Elaboració pròpia.

Una tendència similar també s'observa a Sant Pere de Riudebitlles, Torroella de Montgrí i a Es Mercadal. La disminució des d'uns valors màxims a inicis del XIX dona peu a l'alternança de les taxes per acabar baixant. Així, la corba de la taxa de Sant Pere de Riudebitlles mostra la successió de cicles de nupcialitat molt activa en els decennis 1720-1729, 1750-1759 i 1780-1789, mentre que en els darrers anys del segle XVIII i els primers del segle XIX s'observa una lleugera baixada seguida d'un creixement que porten a les taxes de nupcialitat a mantenir-se estables i elevades —entre un 8‰ i un 11‰— fins a mitjan segle XIX, moment en què es produeix un canvi en sentit descendent, amb alts i baixos, fins als anys trenta del segle XX [Torrents, 1993:142]. Per la seva banda, quant a l'alta taxa de nupcialitat —entre l'11,6‰ i el 7,6‰— de la població menorquina s'ha argumentat que és fruit del baix índex de solteria i el bruscat descens del segle XIX [Casanovas i Florit, 1993:104].

³⁰⁸ Taxa de nupcialitat de Sant Pere de Riudebitlles [Torrents, 1993:139].

³⁰⁹ Taxa de nupcialitat de La Cava i Amposta [Esparza, 2003:77-78] —càlculs propis—.

³¹⁰ Taxa de nupcialitat de Torroella de Montgrí [Surroca, J. "La població del segle XIX a Torroella de Montgrí", *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 1981. En línia: www.raco.cat, 09/02/1914; taxes mitjanes de períodes quinquennals: 1855-1859, 1875-1879, 1885-1889, 1895-1899 —referència no recollida a la bibliografia—].

³¹¹ Taxa de nupcialitat d'Es Mercadal [Casanovas i Florit, 1993:104] —taxes de períodes decennals 1791-1800, 1801-1810, 1811-1820, 1821-1830, 1831-1840, 1841-1850 i 1851-1860—.

³¹² Taxa de nupcialitat d'Espanya [Nicolau, 2005:125-126] —càlculs propis—.

En canvi, els dos casos de les terres de l'Ebre divergeixen força dels casos anteriors, atès que La Cava sempre presenta unes taxes molt altes amb una estabilització entre 1830 i 1860 i un augment important arran de la construcció del canal els anys setanta [Esparza, 2003:74] i Amposta, d'altra banda, augmenta sobtadament entre 1920 i 1929, coincidint amb un augment general de la població a la comarca [Esparza, 2003:74].

Emperò, les taxes més baixes de la corba espanyola es poden explicar, segons les argumentacions anteriors, per l'alt nivell de celibat existent³¹³.

A Girona, J. Portella i R. Alberch³¹⁴ (2008:49) obtenen, segons els censos de població, unes taxes de nupcialitat altes —11,2‰— per al segle XVIII que comencen a disminuir a mitjan segle XIX —entre el 8,11‰ i el 7,29‰— per repuntar posteriorment i caure, després, fins a inicis del segle XX.

A Cassà de la Selva i Vilafranca del Penedès, J. Nadal i E. Giralt (1953) observen que la nupcialitat assoleix una proporció del 8,2‰ a la població de la Selva i del 10,1‰ a la capital de l'Alt Penedès [Nadal, 1992:43].

Per al conjunt del Penedès i el Garraf, F. Muñoz (1990:189-190, fent també una estimació del total d'habitants, constata diversos “cicles” de nupcialitat: uns inicis del segle XVII i les dècades centrals d'aquest amb taxes per sobre del 10‰; aquests “cicles” són interromputs en els darrers trenta anys de la centúria i entre 1730 i 1744; durant el segle XIX, les taxes dibuixen un perfil clarament descendent, tot i assolir els valors més alts de la sèrie, com a Olesa, entre 1805 i 1819.

A Banyoles, D. Comas i A. Ribas³¹⁵ han observat una reducció del 50% de la taxa de nupcialitat entre 1900 i 1930, tot i un petit repunt segons el cens de 1920. A Olesa hem observat una reducció superior, al voltant d'un 60%, entre 1810-1819 i 1830-1839.

L'estacionalitat dels casaments

L'estudi del moviment mensual o estacional dels matrimonis esdevé un indicador força significatiu per conèixer les motivacions i influències que els cònjuges rebien de la societat a l'hora de decidir quina era la data més adient per casar-se. Respecte això, s'han plantejat sovint preguntes i dubtes no sempre de fàcil resolució. ¿Influeix l'atzar en el moment de fixar la data de casament? ¿Tenia prou influència l'església catòlica en els futurs esposos quan recomanava que en unes èpoques de l'any no es celebressin matrimonis? O bé, ¿influeixen significativament les tasques agrícoles i comercials per ajornar o avançar un casament a una data determinada? Potser, en el cas d'Olesa, no es poden contestar aquestes qüestions amb una resposta unívoca i cal cercar la influència dels tres elements per justificar el comportament demogràfic de la nupcialitat al llarg de l'any.

A les societats d'Antic Règim, hi predominaven dues grans raons que feien que es limités el nombre de matrimonis en determinats períodes de l'any: una de tipus religió i

³¹³ Respecte aquest tema incidirem més endavant.

³¹⁴ Portella, J.; Alberch, R. (2008). “El desenvolupament demogràfic i les fluctuacions dels preus del blat a Girona, 1856-1900”, *Revista de Girona*, 39-49. En línia: www.raco.cat, 09/02/2013 —referència no recollida a la bibliografia—.

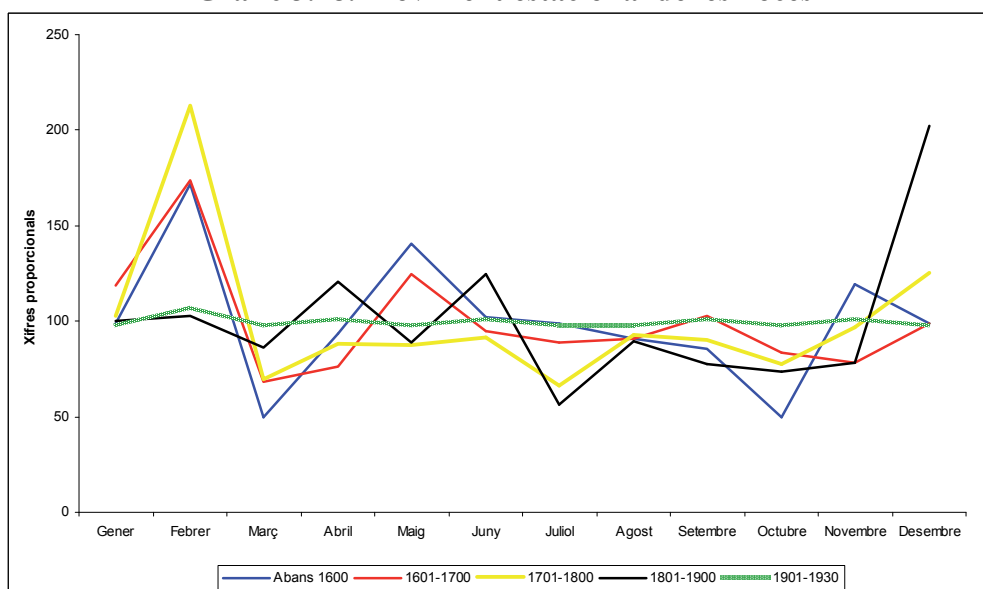
³¹⁵ Comas, D.; Ribas, A. (1989). “Població i territori al Pla de l'Estany”, *Revista de Girona*, núm. 136, p. 67-73. En línia: www.raco.cat [09/02/2014] —referència no recollida a la bibliografia—.

l'altra de laboral. Com és sabut, les normes tridentines, que regulaven l'aplicació dels sacraments a partir del Concili de Trento, desaconsellaven la celebració matrimonial en els temps litúrgics de l'Advent i la Quaresma per considerar-les com èpoques d'austeritat, en les quals no s'impartien les benediccions nupcials, cosa que obligava als esposos a tornar a l'església un cop passat el període, per rebre la citada benedicció. D'altra banda, hom interpreta la influència del calendari agrícola com a factor limitador dels matrimonis. Els mesos de màxima activitat laboral al camp —sega, collita o sembra— no serien, doncs, els més idonis per preparar les cerimònies de casament.

D'altra banda, diferents estudis han mostrat que el component biològic de la mortalitat i les seves connexions climàtiques, a més de l'activitat econòmica familiar, poden ser també factors a tenir en compte a l'hora de fixar la data de celebració d'un matrimoni³¹⁶.

A Olesa, disposem de 6.812 partides de noces —el 98,40% del total— amb el mes en què es celebrà aquest sacramentari. A partir d'aquesta informació hem analitzat l'anomenat moviment mensual o estacional en períodes seculars³¹⁷. L'estudi i posterior tractament estadístic de les dades recollides en els sacramentaris, quant al mes de realització de les noces, permet conèixer els mesos de l'any en què es casaven generalment els olesans i les olesanes.

Gràfic 3.48. Moviment estacional de les noces

Font: APOM, RCOM, AHMOM i ACB. Elaboració pròpia.

Així, es posa de manifest, segons el gràfic 3.48. i el quadre XXXI de l'Annex, una major concentració dels matrimonis en els mesos de desembre —el 13,17% del total—, febrer —10,79%—, juny —9,54%— i gener —8,60%—. Els valors mínims es localitzen als mesos de juliol —5,84% del total—, març —6,65%—, novembre —6,90%— i octubre —6,94%—. Assolint valors per sota de la mitjana anual, es troben també els mesos d'agost i setembre; en canvi, maig marca el valor mitjà i l'abril supera lleugerament del valor mitjà.

³¹⁶ Respecte això vegeu Gual (1995a), Muñoz (1990), Planes (1995), Torrents (1993) o, entre altres, Ros (2003).

³¹⁷ El mètode emprat per detectar les fluctuacions mensuals és l'exposat per L. Henry (1983:75-77).

Això no obstant, l'evolució d'aquesta estacionalitat mostra que durant l'Edat Moderna el mes de febrer té un paper preponderant, època en la qual les tasques agrícoles disminueixen i, alhora, precedeix, sovint, a la quaresma; mentre que els mínims es concentren al mes de març, període en el qual acostuma a caure la quaresma. En canvi, el segle XIX mostra una variació destacada atès que el desembre reuneix el major volum de noces, la recollida de les olives ja s'ha fet, i els valors mínims es donen al mes de juliol, moment de màxima activitat al camp. Hom tracta d'un canvi de les pautes matrimonials, símptoma indicador revelador de l'entrada de població olesana en un procés de transició que sembla expressar-se en els primers anys del segle XX quan les noces es distribueixen, gairebé, equilibradament al llarg de l'any.

Com interpretar els resultats obtinguts a Olesa? En primer lloc, es podria atribuir la influència religiosa quant als màxims de febrer i desembre i als mínims de març i juliol. Els quaranta dies que s'allarga el període quaresmal, de dimecres de cendra a la Pasqua de Resurrecció, podrien ben bé identificar-se amb el mes de març, mentre que els casaments es fixarien amb anterioritat o a posteriori de la quaresma —febrer i maig³¹⁸—. En canvi, la influència de l'advent —els quatre diumenges anteriors a Nadal— és gairebé nul·la, ans al contrari, ja que desembre esdevé un mes de moltes núpcies. D'altra banda, els factors socials i laborals podrien justificar la disminució de cerimònies als mesos de juliol i agost —molta feina al camp, pel que fa als cereals i la verema— i el valor mínim de la tardor, octubre i novembre, donat que és el moment en què es recull l'oliva i s'elabora l'oli, de producció molt important a la vila. Les parelles procurarien casar-se en els mesos anterior i posterior —setembre i desembre—, la qual cosa és versemblant, donades les altes xifres de matrimonis celebrats en aquests mesos. En aquest sentit, l'activitat econòmica de la vila minvaria a l'hivern, per tant, la gent procuraria casar-se en aquesta estació.

Aquest comportament de les noces olesanes és similar al que s'ha observat en altres indrets i, en canvi, és, alhora, original respecte a la costa catalana o a Ses Illes.

Al Baix Llobregat, amb dades de catorze parròquies analitzades entre 1566 i 1699, es posa de manifest una major concentració dels matrimonis en els mesos d'hivern —desembre, gener, febrer—, amb un 36,2% del total, observant el valor màxim, de manera molt accentuada, en el mes de febrer, al voltant del 18% de totes les noces. Cal notar la presència de dues puntes estacionals més: un màxim primaveral, al mes de maig, i un màxim, més relatiu, al final de l'estiu, agost-setembre. Els valors mínims es localitzen al principi de la primavera, mesos d'abril i març —mínim de la sèrie, proper a un escàs 5% del total— i a la tardor, octubre-novembre. Assolint valors per sota del promig anual, es troben també els mesos de juny-juliol, encara que els seus nivells no s'allunyen gaire del valor mitjà 100.

Al Penedès i Garraf, F. Muñoz (1990:211-212) analitzant “l'evolució temporal de la distribució mensual de les noces” observa una concentració màxima al llarg dels segles als mesos de febrer i novembre i uns mínims als mesos de març, octubre i juliol fruit de “la influència de la quaresma i l'advent, avançant les noces al febrer i novembre, mentre que les condicions de cicle agrari, amb les collites estivals i les feines de preparació del camp a la tardor, serien obstacles dissuasius per a la celebració de les noces”. Això no obstant, l'evolució presenta “canvis i matisos importants”: a partir de la

³¹⁸ Malgrat tot, segons com cau la Setmana Santa, la celebració del dimecres de cendra fluctua dins del mes de febrer, per la qual cosa, cal ser prudents a l'hora d'extreure conclusions generals.

segona meitat del segle XVII s'aprecia una tendència clara envers la reducció de la distribució extrema dels valors mensuals fins arribar al segle XIX, quan les diferències “semblen estancar-se de manera notòria” [Muñoz, 1990:212].

A Sant Pere de Riudebitlles, À. Torrents (1993:241-249) constata dues puntes a l'hivern, especialment febrer —fins a les darreries del segle XIX— i desembre —els trenta anys del segle XX—; en canvi, els mínims són als mesos de març i juliol. També com en altres estudis, observa que l'estacionalitat dels matrimonis bé marcada pel cicle anual agrari i el calendari religiós i, així, explica el màxim hivernal del febrer per ser “moment de pausa en els treballs agrícoles i avantsala de la quaresma” [Torrents, 1993:242].

L'anàlisi de l'estacionalitat dels casaments a Tàrraga, entre 1605 i 1750, ha permès a J.M. Planes (1995:248-249) copsar la incidència pràcticament uniforme del cicle agrari anual: abunden les noces hivernals i primaverals —“quan les feines agràries relenteixen”—, escassegen a l'estiu i a la tardor —“quan vénen les èpoques de sega, batuda, rostollament de la terra, verema i sembra”— i, només, el març desentona per la influència de la quaresma.

A La Conca de Barberà, V. Gual (1995a:54-61) observa que, al llarg dels darrers anys del segle XVI i durant tot el XVII, el mes de febrer, abans de la quaresma, era, com a Olesa, l'escollit per a celebrar les noces i, un segon màxim, al maig; mentre que els mínims són al juliol, degut a la sega i la batuda dels cereals. Per contra, durant el segle XVIII i els primers anys del XIX la disparitat dels màxims mensuals és acusada: febrer, maig i setembre; mentre que els mínims són al març i el juliol. És a dir, a la Conca de Barberà la primavera era l'estació preferida per esposar-se, seguida de l'hivern perquè “els interdicts religiosos i les necessitats agrícoles condicionaven uns mínims i màxims mensuals”.

L'estacionalitat dels matrimonis a cinc parròquies de la Catalunya Central —segles XVIII i XIX— ha permès a L. Ferrer (2006c:24-25) comprovar, també, que els casaments estaven sotmesos a un calendari religiós i agrícola; i, així, observa que aquests es concentren als mesos de gener, febrer i maig, mentre que els mínims són als mesos de març, abril i de juny a agost.

En canvi, a Vilanova i la Geltrú i Sitges, M.À. Martínez (1987), durant el segle XVIII observa que els casaments es concentren a l'abril i maig i bastants més a l'estiu i tardor. Les diferències amb Olesa són prou evidents i, potser, les explicacions s'han de cercar en el fet que aquestes dues poblacions estan a la costa i bona part de la seva població es dedicava a l'activitat pesquera, amb la qual cosa les activitats agrícoles poca incidència haurien de tenir.

Així mateix, as Mercadal (Illes Balears), tampoc coincideix plenament amb Olesa. M.À. Casasnovas i M.P. Florit (1993:95-98), tot i que sostenen que l'estacionalitat de les noces està en funció del calendari agrícola i les pautes religioses, constaten que els mesos de menor nupcialitat són març, abril, juny, juliol, agost, novembre i desembre; en canvi, els màxims es situen als mesos de maig, febrer i octubre.

I a Barbastro (Aragó), J.A. Salas (1980:200-201) analitza el moviment estacional de les noces diferenciant dos grans períodes: 1580-1640 i 1641-1700. El canvi entre

l'un i l'altre es produeix en els mesos en què les raons religioses deuen tenir una major incidència: al primer període les recomanacions eclesiàstiques són tingudes en compte ja que al març i al desembre es donen els mínims estacionals; mentre que entre 1641-1700 els mínims es concentren als mesos estivals (juliol i agost), tot i que els valors d'abril i març.

L'edat d'accés al primer matrimoni i el celibat definitiu

Els dos camps d'anàlisi principals de la nupcialitat són l'edat d'accés al primer matrimoni i el celibat definitiu; és a dir, els dos puntals en què es fonamenta el model de matrimoni europeu segons J. Hajnal (1953), el qual proposava una divisió d'Europa per una línia imaginària des de Trieste a Petrograd: a l'est d'aquesta línia predominava un matrimoni, pràcticament, universal i d'una edat mitjana d'accés al primer matrimoni molt avançada; en canvi, a l'oest d'aquesta línia, hi hauria un sistema caracteritzat per una alta proporció de celibat definitiu, especialment femení, i una edat d'accés al primer matrimoni tardana. Posteriorment, J. Hajnal (1965) matisa aquests límits i afegeix que al sud del continent es poden donar situacions nupcials diferenciades respecte les del nord. Així, M. Livi-Bacci (1968a i 1968b), per al conjunt de l'Estat, va demostrar que l'augment de l'edat d'accés al primer matrimoni, paral·lelament amb la disminució del nombre de solters i solteres és paral·lel a aquest augment, es va produir entre 1787 i 1900 i, alhora, demostra l'existència de diferències regionals significatives tant per a la nupcialitat com per a la fecunditat³¹⁹. I, en aquesta línia, V. Pérez (1985c:46) sosté que, en funció de la resposta donada a la conjuntura social i econòmica, els canvis en la nupcialitat espanyola es poden acceptar, també, com un indicador de la cronologia i les modalitats del procés de modernització. A Catalunya, A. Cabré i À. Torrents (1990) insisteixen el paper d'una elevada nupcialitat com a possible desencadenant de la transició demogràfica³²⁰. Aleshores, quin model de matrimoni hi ha Olesa? Quan es dóna aquest canvi vers la modernització? Era elevada la nupcialitat olesana?

En el nostre cas, a Olesa ja hem destacat que l'edat d'accés al matrimoni als llibres de noces no consta habitualment³²¹. Per aquest motiu, hem agrupat les edats declarades al primer matrimoni en dos grans intervals, abans i després de 1860, perquè, d'una banda, durant els segles XVI, XVII, XVIII i primera meitat del XIX l'edat no es declara gairebé mai i, en canvi, des de la segona meitat del XIX, aquestes es comencen a consignar; i, d'altra banda, l'estudi de les relacions de parentiu i l'anàlisi de l'estructura familiar i de les llars el realitzem, majoritàriament, amb dades dels padrons, els quals també utilitzarem per calcular tant l'edat mitjana d'accés al matrimoni com el celibat definitiu³²².

³¹⁹ Respecte aquesta qüestió, vegeu Cachinero (1982), Pérez (1986 i 1988a), Rowland (1987a, 1987b i 1988) o, entre altres, Reher (1988a i 1990a).

En aquest sentit destaca l'aportació de Devolder (1998 i 1999b) per explicar els canvis demogràfics per l'evolució de les estructures agràries del segle XVII i XVIII i estudiar l'edat tardana al matrimoni per analitzar els efectes matrimonials d'aquest sobre el cicle vital individual.

³²⁰ Altres estudis catalans han aprofundit en aquest tema: Muñoz (1990), Benavente (1990), Torrents (1993)...

³²¹ Disposem només del 26,24% i el 26,25% de les edats consignades dels nuvis i les núvies, respectivament, entre 1585 i 1930; o el que és el mateix, un 33,73% i un 28,28% de les edats declarades al primer matrimoni pels nuvis i les núvies, respectivament, amb una edat mitja d'accés al matrimoni és de 26,01 anys per als homes i el 23,79 anys per a les dones.

³²² Segons Cachinero, mitjançant les proporcions de solters també es pot avaluar el celibat definitiu si hom pressuposa que no hi ha primers matrimonis a partir dels cinquanta anys d'edat i, d'aquesta manera, el percentatge de solters del quinquenni d'edat 46-50 pot ser indicatiu del nivell de celibat definitiu [Cachinero, 1982:84]. Això, no obstant, hem constatat a Olesa un primer matrimoni a l'edat de 59 anys —Joan Vila Izard, nat el 21/08/1868 i casat el 03/08/1927 [APOM, SAC., caps 8, Baptismes, vol. 8 i

Amb anterioritat a 1860, disposem, només, de les edats de 54 homes entre 1653 i 1844 i 49 dones entre 1720 i 1845. Els primers es casen en edats compreses entre els 17 i 40 anys i presenten un valor modal de 22 anys —un 12,97%—; en canvi, les segones es casen en edats compreses entre els 15 i 50 anys i presenten un valor modal de 20 anys —un 14,29% dels casos—. Segons aquestes edats declarades als llibres de nocés, l'edat mitjana en les primeres nocés abans de 1860 a Olesa és de 25,02 anys per als homes i de 22,75 anys per a les dones³²³.

Gràfic 3.49. Evolució de l'edat mitjana d'accés al primer matrimoni: homes i dones (1881-1930)

Font: APOM, RCOM, ACB i AHMOM. Elaboració pròpia.

Emperò, coneixem per a la segona meitat del segle XIX i els primers trenta anys del segle XX les edats de 1.533 homes i 1.665 dones. Els primers es casen en edats compreses entre els 18 i 58 anys i presenten un valor modal de 25 anys —un 16,31% dels casos—; en canvi, les segones es casen en edats compreses entre els 16 i els 56 anys i presenten un valor modal de 22 anys —un 12,58% dels casos—. Segons aquestes edats declarades als llibres de nocés, l'edat mitjana en les primeres nocés entre 1860 i 1930 a Olesa és de 25,71 anys per als homes i de 23,79 anys per a les dones.

Observant més detalladament els darrers anys del segle XIX i els trenta anys del segle XX, a partir de les edats declarades als llibres de nocés³²⁴, observem que l'edat mitjana d'accés al primer matrimoni per als homes és de 26,5 anys i per a les dones de

capça 21, Nocés, vol. 15]— i un altre a la de 57 anys —Sebastiana Martinella Mates, nascuda el 23/08/1788 i casada el 02/11/1845 [APOM, SAC., capça 4, Baptismes, vol. 7 i capça 19, Nocés, vol. 17]—. S'ha calculat l'edat mitjana d'accés al matrimoni a partir del nombre total d'habitants que accedeixen al matrimoni multiplicats per llur edat; el sumatori d'aquests productes es divideix pel total de contraents obtenint l'edat mitjana:

$$EMAM = (\sum e * C_x) / \sum C$$

On e és l'edat, C_x els consorts a l'edat determinada i C els consorts totals.

En canvi, s'ha calculat el celibat definitiu seguint els passos d'Hajnal [Cachinero, 1982:87].

³²³ A l'annex reproduïm, en el quadre VIII, les edats d'accés al matrimoni en diferents indrets de Catalunya.

³²⁴ Disposem d'un total de 1.790 edats d'homes, dels quals 1.555 són solters —un 86,9%—; i, quant a les dones, 1.755 edats declarades, de les quals 1.656 són donzelles —un 94,4%—. Val a dir que les edats dels nuvis i les núvies no consten habitualment en els llibres de nocés.

24,2. Emperò, en períodes quinquennals veiem un cert endarreriment, pràcticament, d'un any en l'edat mitjana d'accés al primer matrimoni en passar dels 26,1 anys del quinquenni 1876-1880 als 26,9 anys del període 1926-1930; i per a les dones, és poc més d'un any, atès que es passa, respectivament, dels 22,5 anys als 23,6 anys.

Hom tracta d'una edat d'accés al matrimoni més tardana per al sexe masculí però més precoç pel femení que l'enregistrada a Sant Pere de Riudebitlles entre 1840 i 1849: per sobre dels 24 anys per als homes i de gairebé 23 anys per a les dones [Torrents, 1989:5]. La mateixa À. Torrents (1993:207), en períodes de cinquanta anys, obté, entre 1700 i 1749, una edat mitjana d'accés al matrimoni de 26,2 anys per als homes i de 22,5 anys per a les dones; entre 1750 i 1799, de 25,3 i 22,3 anys, respectivament; i, finalment, entre 1800 i 1849, de 26,3 anys per als homes i de 23,8 anys per a les dones.

Al Penedès i el Garraf, F. Muñoz (1990:195-197), entre 1600 i 1899 mitjançant mitjanes ponderades, constata una evolució descendent de totes dues edats al matrimoni des de la segona meitat del segle XVII fins a mitjan segle XVIII; emperò, els homes i les dones, assoleixen uns valors mínims a la primera part del set-cents per a iniciar durant la segona part d'aquesta centúria una progressiva alça fins a la segona dècada del segle XIX, moment en què es produeix una inflexió. Quant a les edats, els homes fluctuen entre els 22,5 anys després de la Guerra del Francès i una relativa edat tardana d'accés al matrimoni de 29 anys de la primera meitat del segle XVII; en canvi, les edats d'accés al primer matrimoni de les dones oscil·len entre els 21,2 anys de mitjan segle XVII i els 24,37 anys a la segona meitat del XIX. És a dir, F. Muñoz per a l'agregació d'aquestes comarques obté uns resultats lleugerament superiors als que s'han observat per als homes d'Olesa i menors per a les dones.

En canvi, segons J.M. Planes (1995:268-271), a la Tàrrrega dels segles XVII i XVIII, observa que els solters es casen joves i llurs edats nupcials són baixes i, gairebé sempre, els homes es casen una mica més tard que a Olesa: 25,7 anys per als homes i 21,34 anys per a les dones.

A la Conca de Barberà, i més concretament, a la Conca estricta, la reconstrucció de famílies ha permès a V. Gual (1993a:32-41) copsar que l'edat mitjana d'accés al primer matrimoni va augmentant per als homes i les dones des de finals del segle XV a 1700: per als homes en passar dels 24,20 als 26,32 anys, mentre que disminueix entre 1701 i 1815, en passar dels 26,17 de la primera meitat del XVIII als 25,86 anys de mitjana entre 1801 i 1815; quan a les dones, abans de 1620 era de 18,79 anys i entre 1661 i 1700 era de 20,69 anys i, entre 1701 i 1750 era de 21,16 anys i entre 1801 i 1815, 22,99 anys.

Segons L. Ferrer i altres (1992b:265), a la Catalunya Central entre 1803 i 1807, passa el mateix que amb la Tàrrrega dels segles XVII i XVIII ja que els homes es casen, de mitjana, més tard que a Olesa, atès que l'edat mitjana d'accés al primer matrimoni era de 28,6 per als homes i de 20 anys per a les dones.

A la veïna Esparreguera, R. Nicolau (1983:153-156) entre 1880 i 1930 obté una edat mitjana d'accés al primer matrimoni de 27,2 anys per als homes i de 24,3 anys per a les dones. Unes edats lleugerament més altes que les calculades a Olesa on entre 1876-

1880 i 1926-1930 oscil·len, com hem dit, entre 26,1 i 26,9 anys per als homes i 22,5 i 23,6 anys per a les dones.

Per al conjunt de Catalunya, segons J. Recaño (1995a:71), l'edat d'accés al primer matrimoni el 1887 era de 26,4 anys per als homes i de 23,6 anys per a les dones; mentre que per al Partit Judicial de Sant Feliu de Llobregat eren lleugerament superiors: 26,8 i 23,7, respectivament. Uns resultats aquests similars als d'Olesa.

A Íznajar (Andalusia), F. Ramírez (2001b:23) constata que l'edat d'accés al primer matrimoni, per ambdós sexes, augmenta al llarg de la primera meitat del segle XIX —de 25,7 per als homes i 22,8 per a les dones del període 1820-1839 es passa a 26,7 i 23,3, respectivament, del període 1840-1859—, s'estabilitza a la segona meitat —essent de 25,9 anys per als homes i 22,2 per a les dones de 1880-1899— i s'incrementa lleument a principis de segle XX —26,7 anys per al sexe masculí i 24,2 anys per al femení de 1900 a 1919—. Edats, aquestes darreres, similars a les olesanes.

A Leioa (País Basc), de 1889 a 1920, l'edat d'accés al matrimoni disminueix en un any en els homes al passar dels 29 a 28 anys i, en canvi, augmenta en les dones al passar de 24 a 25 anys [González (dir.), 2010:82]. Edats força més altes que a Olesa.

As Mercadal (Illes Balears), M.À. Casanovas i M.P. Florit (1993:98-101) han destacat que, entre 1814 i 1850, les dones es casen entre els 16 i els 34 anys, amb una edat modal de 20 anys i només un 13,5% d'aquestes es casen en edats inferiors als 18 anys, es casen a una edat mitjana de 20,56 anys; mentre que l'edat modal per als homes és de 22 anys i l'edat mitjana d'accés al matrimoni és de 24,3 anys per als homes.

I per al conjunt estatal, V. Pérez (1985c:48-49) sosté que els homes es casen a finals del segle XVIII als 24,5 anys i les dones als 23,2 anys; un segle més tard, els primers ho fan amb 27 anys i les segones amb 24 anys; i, a l'entorn de 1930, 28,2 i 25,8 anys respectivament. Aquests resultats estatals mostren unes edats d'accés al matrimoni en edats més endarrerides que no pas a Olesa. B. Cachinero (1982:88) ha destacat que tant per als homes com per a les dones, l'edat al matrimoni ascendeix lenta, però constantment, entre 1887 i 1940, com a conseqüència dels "mateixos mecanismes socials que van funcionar a la resta de l'Europa Occidental amb dècades d'antelació", en passar, les dones, de 24,19 anys a 25,83 anys d'edat. En canvi, A. Cabré (1999:94), corregint els càlculs de B. Cachinero, destaca a banda del paral·lelisme i l'encreuament de les corbes abans esmentat, que "en les generacions més antigues, l'edat mitjana al matrimoni era sempre més elevada a Catalunya que Espanya, per als homes, i igual o superior per a les dones. En les generacions nascudes al segle XX, en canvi, l'edat mitjana al matrimoni és sistemàticament més jove a Catalunya que a Espanya".

Aquesta aproximació analítica a l'edat mitjana d'accés al primer matrimoni mostra un lleuger augment d'aquest indicador, tant pel que fa als homes com a les dones, la qual cosa encaixa en el model proposat per J. Hajnal (1965) per a l'Europa Mediterrània³²⁵. Això no obstant, la poca representativitat de les dades fa difícil extreure

³²⁵ Recordem que Hajnal (1953 i 1965) va publicar sengles articles sobre el desenvolupament de les pautes de comportament matrimonial a Europa, en els quals exposava la teoria de l'existència al continent europeu de dos grans models de matrimoni —l'occidental caracteritzat per una elevada edat al matrimoni (superior als 24 o 25 anys) i una alta proporció de cèlibes i l'oriental basat en un matrimoni precoç i gairebé universal per ambdós sexes— i que hi havia zones d'Espanya i Itàlia que a finals del segle XIX presentaven un règim

conclusions. Per això, intentarem aproximar-nos, a continuació, al celibat definitiu a través dels padrons³²⁶.

Respecte al celibat definitiu hem observat certes diferències entre ambdós sexes a Olesa; això no obstant, destaquen que la mitjana dels vuit padrons donaria, de mitjana en els vuit padrons en el grup de 46 a 50 anys, d'un 5,91% per als homes i de 4,97% per a les dones. La proporció del celibat definitiu, és a dir, els no casats o casades entre 46 i 50 anys d'edat, no supera el 10% del total de la seva generació en els homes i només el supera en les dones del padró de 1930; fet aquest que també s'observa entre 41 i 45 anys o en el grup d'edat de 51 a 55 anys, en el padró de 1915, atès que també es supera el 10% en el sexe femení: onze dones de les quals vuit són olesanes i les altres tres immigrants. Amb tot, el celibat definitiu entre les dones és sempre més elevat que entre els homes. En la resta de proporcions de solters i solteres per grups d'edat es poden observar altres diferències destacables. D'una banda, hi ha una evolució oposada entre les corbes dels homes i les dones del grup de 26 a 30 anys: descens amb alts i baixos en els homes, amb mínim el 1924, i augment entre les dones del mateix grup d'edats —amb màxim el 1910—, però sempre per sobre el sexe masculí del sexe femení; quelcom semblant, s'hauria de dir entre els homes i les dones de 31 a 35 anys. D'altra banda, hi ha un cert paral·lelisme entre les corbes dels homes i les dones de 21 a 25 anys. I, tanmateix, observem un encreuament entre els homes i les dones del grup d'edat de 41 a 45 anys: de 1860 a 1875 els homes presenten uns percentatges superiors a les dones d'aquest grup d'edat; però des de 1910 a 1930, són aquestes últimes les que mostren un percentatge superior. El quadre IX de l'Annex i els gràfics 3.50. i 3.51. —ambdós a la pàgina següent— mostren els percentatges i l'evolució de solters per edat i sexe segons els padrons de 1860 a 1930.

Mitjançant la reconstrucció de famílies, À. Torrents (1993:207) ha calculat el celibat definitiu a Sant Pere de Riudebitlles com a indicador de la intensitat matrimonial en períodes de cinquanta anys: de 1700 a 1749 la proporció d'homes solters era del 7,5% i les dones del 4,7%; de 1750 a 1799, respectivament, un 12,6% i un 4,1%; i, finalment, de 1800 a 1849 la proporció d'homes solters era de l'11,4% i la de les dones el 9,9%.

Segons J. Recaño (1995a:71), a Catalunya, l'any 1887, el celibat definitiu era al voltant del 7% per ambdós sexes i, en aquesta línia es situava la solteria definitiva al Partit Judicial de Sant Feliu de Llobregat —un 6,9% per als homes i, relativament inferiors, un 4,7% per a les dones de mitjana per al període 1825 a 1910—.

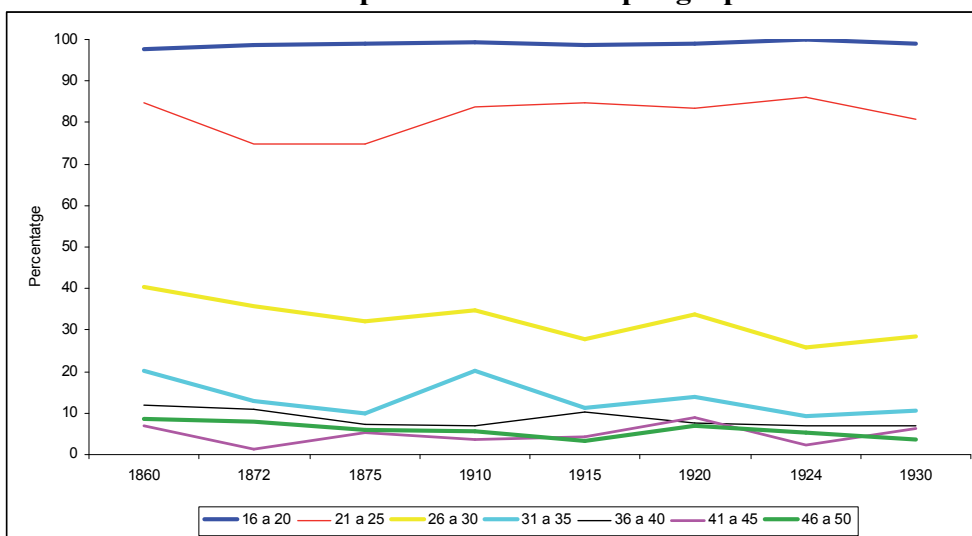
A Castelladral, l'any 1877, el 23,5% dels homes majors de 50 anys eren cèlibes, però només un 2,2% de les dones ho eren [Ferrer, 1998b] i a Navarxes, la solteria

matrimonial precoç per a les dones [Hajnal, 1965:103]. Òbviament, aquesta delimitació geogràfica ha estat a bastament qüestionada i, alhora, recolzada per diversos especialistes [Rowland (1988), Cachinero (1981), Devolder (1999b), Laslett (1972c), Chaunu (1985), Arango (1980)...].

³²⁶ Segons Cachinero (1982:83-84), és possible calcular una edat mitjana d'accés al matrimoni a partir del creuament del sexe, l'edat i l'estat civil, atès que ens proporciona una descripció, en un moment donat, del pes de cadascun dels diversos estats civils per cada grup d'edat i en el total de la població; tot seguit es pot calcular el pes relatiu que en cada grup d'edat té un determinat estat civil. És més, Cachinero afegeix que les proporcions de solters també permeten solucionar el problema de com avaluar el nivell de celibat si hom pressuposa que gairebé no hi ha primeres noces a partir dels cinquanta anys d'edat, es pot prendre el percentatge de solters en el grup d'edat 46-50 com a indicatiu del nivell de celibat [Cachinero, 1982:84].

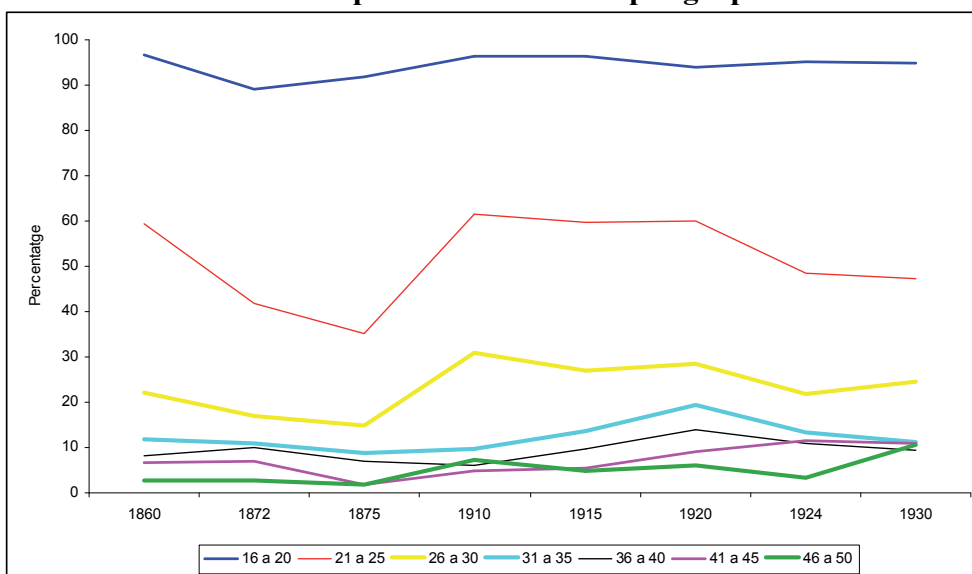
definitiva oscil·la, per als homes, entre el 4,6% de 1857 i el 3,5% de 1920 i en les dones entre el 3,2% i el 7,8, respectivament [Ferrer, 1990:143].

Gràfic 3.50. Proporcions de solters per grups d'edat

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Gràfic 3.51. Proporcions de solteres per grups d'edat

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

I al conjunt de la Catalunya central, Ll. Ferrer i altres (1992b), a partir de les dades del cens de Floridablanca, constaten que el celibat definitiu masculí és més alt que el celibat femení amb un 15% per als homes i d'un 11% per a les dones del Bages i Osona i del 9% i 6%, respectivament, per a l'Anoia; i, a través de les relacions de defuncions, observen que a la primera dècada del segle XIX, la taxa de celibat definitiu per als homes és d'11,4% i per a les dones del 4,9%. Uns resultats que contrasten tant amb els obtinguts per a la segona meitat del segle XIX i el primer terç del segle XX a Olesa com els que M. Livi-Bacci calcula per a la Catalunya de finals de segle XVIII: un 14,9% per als homes i un 11,9% per a les dones [Livi-Bacci, 1968a i 1968b].

A. Cabré (1999:88-89), per la seva banda, afirma que el percentatge de solters definitius als 50 anys oscil·la, al Principat, entre el 5,57% del 1885 i el 8,45% del 1930 i el de solteres, entre el 7,28% del 1885 i el 11,31% del 1930. Aquests valors més alts a Catalunya que a Espanya, segons la mateixa autora, es deu a què l'estabilitat de la nupcialitat masculina ha estat més accentuada a Catalunya, on la solteria ha afectat sempre entre un 8% i un 9% als homes nascuts entre els anys 1866 i 1940" [Cabré, 1999:91]. Segons A. Cabré (1999), a escala provincial, entre 1887 i 1930, ha constatat que, les proporcions de solters i solteres a 45-49, en la demarcació de Barcelona són, per a les dones, gairebé sempre sensiblement superiors a les de les altres tres províncies catalanes, mentre que les proporcions de solters només és superior a la província de Barcelona fins a 1910, especialment perquè la proporció de solters definitius a la província de Girona, d'ambdós sexes, augmenta significativament; i, en conjunt, "s'observa a les quatre províncies una tendència generalitzada a l'augment de la solteria definitiva per als dos sexes, en línia amb l'observada per al conjunt de Catalunya"³²⁷. El cas olesà, mostra també aquesta estabilitat de la nupcialitat masculina atès que els homes nascuts al llarg del segle XIX, tret del període 1845-1865, sempre presenten uns percentatges superiors al de les respectives cohorts de sexe femení, fruit, com ja s'ha insinuat abans, de l'emigració olesana arran de la crisi dels anys seixanta i setanta del segle XIX.

B. Cachinero (1982:88-89), respecte el celibat definitiu al conjunt de l'Estat, també detecta diferències entre ambdós sexes: la proporció de solters permanents no supera mai el 10% del total de la seva generació; les solteres permanents són força més nombroses que les seves cohorts; en la resta de proporcions de solters i solteres observa un cert paral·lelisme amb tendència al creixement des de finals del segle XIX fins al 1940.

En el cas de Leioa (País Basc), el celibat definitiu per al grup d'edat de 45 a 49 anys disminueix entre 1889 i 1920 en passar, per al sexe masculí, del 8% al 3% i, en el femení, dels 13% al 9% [González (dir.), 2010:82]. Un cas força diferent al nostre cas, atès que és, precisament, el 1920 quan el percentatge de dones cèlibes és més elevat, mentre que en els homes, tot i les fluctuacions observades entre 1875 i 1920, també són diferents per mostrar-se, sempre, amb valors més alts que els d'aquesta població basca.

A Íznajar (Andalusia), F. Ramírez (2001:22) sosté que el celibat a l'edat de 50 anys es redueix en el decurs del segle XIX, tot oscil·lant entre el 6 i el 7 per cent entre els homes i de l'11 al 7,3 per cent entre les dones, i destaca que aquest celibat té un comportament diferent segons l'àrea d'aquest municipi andalús: més accentuat al nucli urbà que no pas al camp.

Les dades de què hom disposa no permeten extreure unes conclusions prou versemblants per definir un model, ja que, al nostre parer, només són dades aproximades,

³²⁷ Cabré, A. (1993). *El sistema català de reproducció*, p. 98-99. Reproduïm, parcialment, la Taula 2.16: "Proporció de solters i solteres definitius: províncies catalanes i Catalunya, 1887-1975":

Anys	Barcelona		Girona		Lleida		Tarragona		Catalunya	
	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones
1887	8,9	9,8	7,8	7,6	7,6	6,1	5,1	6,5	5,6	7,3
1900	8,7	11,3	5,9	7,0	5,8	4,8	4,7	6,6	6,9	8,6
1910	8,2	10,4	7,4	5,1	6,3	5,0	4,4	5,7	5,5	7,8
1920	9,3	12,4	9,7	9,9	7,3	5,1	6,4	7,7	8,3	9,5
1930	8,9	13,1	9,5	10,7	7,1	6,0	6,6	8,3	8,5	11,3

Font: Cabré, A. (1993).

caldrí profundir mitjançant la reconstrucció de famílies i el creuament de dades amb l'anàlisi de les relacions de parentiu que recullen els padrons³²⁸. Amb tot, podem subscriure, seguint els resultats d'altres indrets i amb edats d'accés al primer matrimoni i celibats definitius similars als olesans que aquesta parròquia del Baix Llobregat s'apropa més al model mediterrani.

Altres aspectes de la nupcialitat

L'anàlisi de les noces permet copsar altres temes interessants com són la tipologia de les noces, la supervivència dels pares al matrimoni dels fills i altres estratègies matrimonials i, així mateix, la relació entre els baptismes i les noces, per exemple.

Tal com s'explicava anteriorment, degut al tractament de les fonts es desconeixen les dades del celibat definitiu a Olesa per a tot el període. Resulta evident, però, sospitar d'un nombre important de solters³²⁹, ja que la diversitat en les activitats econòmiques de la vila i el considerable nombre d'immigrants així ho palesen. En els llibres d'òbits, hom ha detectat un número important de treballadors, mossos o criats que no es casaren a la parròquia però que varen viure a Olesa fins a la seva mort. Amb independència del nombre definitiu de solters, els avantpassats olesans sentien un fort impuls per contraure matrimoni.

El motiu principal que impel·lia el casament era formar una família, institució bàsica per al funcionament d'una població d'Antic Règim, molt per sobre de motivacions de caire amorós, sexual o, pròpiament, religiós. El nucli familiar establia una divisió del treball entre tots els seus membres i la complementarietat de les tasques encomanades a cadascun possibilitava l'estabilitat econòmica i la subsistència de la família. Els matrimonis precisaven tenir fills en moltes ocasions per necessitats econòmiques i laborals. Els fills podien ser una càrrega, gairebé insostenible, quan eren petits, però quan eren capaços de treballar suposaven un alleugeriment de l'economia domèstica.

Tanmateix, l'elevada mortalitat feia que la ruptura dels matrimonis per l'òbit d'un dels dos cònjuges fos força freqüent. Per aquesta raó, no és estrany documentar segones i ulteriors noces³³⁰. Així, la freqüència de les segones i ulteriors noces, força habituals per preservar la llar, podia obeir a diversos factors: històric i culturals —cas per exemple del sistema hereditari català³³¹—; econòmics³³²; biològics —la recuperació

³²⁸ Una reconstrucció de famílies, l'anàlisi detallada dels cèlibes per oficis i relació familiar, així com la complementarietat d'altres fonts —capítols matrimonials, testaments...— poden donar més informació per extreure conclusions més vàlides. Pel que fa a aquest tema, podeu consultar Ferrer (1998b, 2002, 2003a, 2005b, 2006c, 2006d o 2007a).

³²⁹ En un estudi anterior, s'havia pres el determini de considerar solters i donzelles en aquells casos en què no s'especificava l'estat civil en el moment de contraure matrimoni [Gual i Millàs, 2002]. En aquesta recerca, però, considerem solters i donzelles aquells casos que s'especifica a les fonts, per la qual cosa aquesta anàlisi començarà a mitjan segle XVII atès que la subanotació d'aquestes dades és evident segons es pot veure al quadre XXXII de l'Annex.

³³⁰ Hauria estat interessant poder analitzar l'interval entre la defunció d'un dels dos cònjuges i el temps que triga l'altre a remaridar-se. Deixem, per més endavant, un cop realitzada la reconstrucció de famílies incidir en aquesta qüestió.

³³¹ El qual afavoreix conservar l'estat de viduïtat de les dones en detriment d'una nova unió ja que les vídues acostumaven a ser usufructuàries dels béns mentre no es casessin, mentre que el cas contrari tenia l'afecte acumulador de dots [Torrents, 1993; Ferrer, 1987a].

³³² En aquest sentit, Martínez (1987:99-101) afirma que l'anàlisi de la viduïtat és un aspecte important atès que depèn d'una determinada conjuntura econòmica que en permetés un augment quan les perspectives fossin bones i una reculada quan passés el contrari. I, respecte això, Muñoz (1990:210)

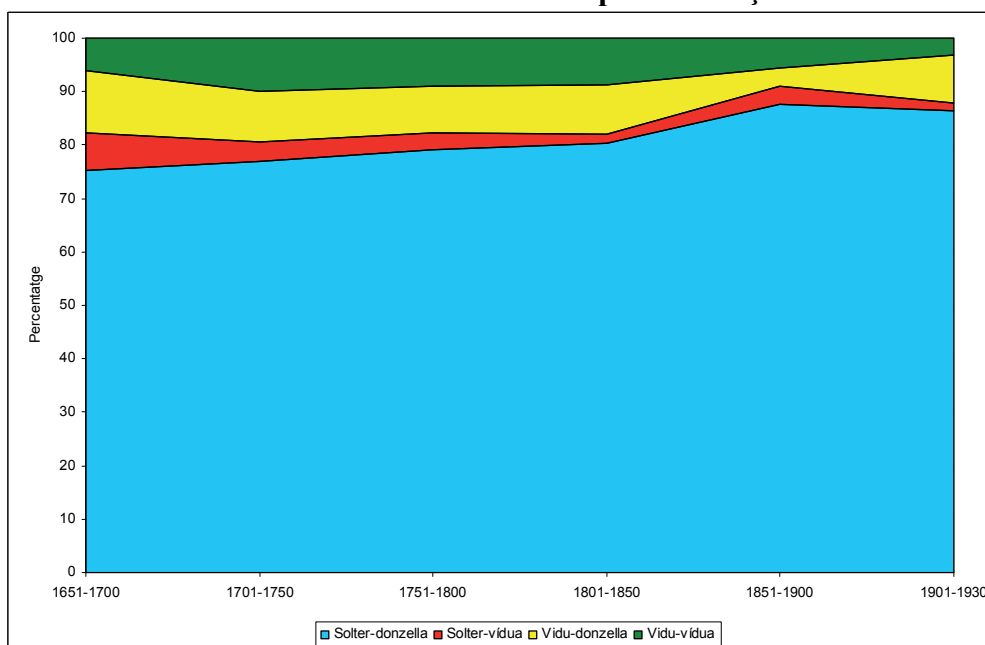
de la capacitat reproductiva o la millora de la qualitat de vida³³³—; psicosocials —la necessitat d’un home que es fes càrrec del nucli familiar, d’una dona que tingués cura de la llar i dels fills petits, la soledat o necessitat de disposar de companyia— o demogràfics —la capacitat de resposta a una crisi de mortalitat o la reducció de la mortalitat tradicional³³⁴—.

Quadre 3.17. Tipus d’enllaç matrimonial segons l’estat anterior dels cònjuges

	Solter-donzella	Solter-vídua	Vidu-donzella	Vidu-vídua	Total
1651-1700	75,32	7,05	11,54	6,09	100
1701-1750	77,04	3,60	9,48	9,88	100
1751-1800	79,18	3,08	8,82	8,92	100
1801-1850	80,22	1,75	9,29	8,74	100
1851-1900	87,68	3,33	3,49	5,50	100
1901-1930	86,47	1,48	8,80	3,24	100
Total	82,30	2,86	7,90	6,94	100

Font: APOM, AHMOM, RCOM i ACB. Elaboració pròpia.

Gràfic 3.52. Evolució dels tipus d’enllaços

Font: APOM, AHMOM, RCOM i ACB. Elaboració pròpia.

El primer pas és observar la distribució dels matrimonis segons l’estat civil anterior dels cònjuges mitjançant el tipus d’enllaç —solter/donzella, solter/vídua,

arriba a la conclusió que els canvis de l’estatus econòmic de les vídues influeix en el retrocés de les segones i ulteriors noces, mentre que les pressions de l’entorn normatiu i material sobre els vidus, poden explicar l’augment de les segones i ulteriors noces.

³³³ Aspecte aquest que pot estar relacionat també amb els factors demogràfics i econòmics.

³³⁴ Quant a aquest tema, Andreu i Simon (1992:127-128) sostenen que: “L’elevada proporció de solters entre la població, especialment, dins de les ciutats, que es beneficiaven d’un flux permanent d’immigrants joves, afavoria la recuperació després d’una crisi de mortalitat. Les parelles trencades es reconstituïen amb rapidesa i recobraven la capacitat de recuperació. En aquest context, la proporció de vídues que contrauen matrimoni en un període determinat és un indicador excel·lent de la capacitat de reacció de la població barcelonina en la lluita contra la crisi i les seves conseqüències demogràfics”.

I, en aquest sentit, Nadal (1965a) afirma que des del darrer quart del segle XVIII i durant la primera meitat del XIX, s’inicia un procés de reducció dels nivells d’alta mortalitat, una disminució, però, que no s’ha d’interpretar com el trànsit cap a un règim de mortalitat modern.

vidu/donzella i vidu/vídua— en períodes de cinquanta anys —tret de 1901-1930—. El major nombre de matrimonis es produeix entre solters però aquesta tipologia d'enllaços es va incrementant amb el pas del temps, tot i tenir un retrocés en els primers trenta anys del segle XX, amb un 82,30% de les unions al llarg del període i presentant els valors més alts a la segona meitat del segle XIX —un 87,68% dels matrimonis d'aquest període—, mentre que els mínims són a la segona meitat del segle XVII —75,32%—. És a dir, les noces entre solter i donzella són en tots els períodes entre 1651 i 1930 sempre superiors a les tres quartes parts del total d'enllaços respectius.

Crida l'atenció, però, el percentatge de segones i ulteriors noces, el qual assoleix els seus valors màxims en la segona meitat del segle XVII —gairebé un de cada quatre casaments—, mentre que els mínims són a la segona meitat del XIX —un 12,32% de les noces entre 1851 i 1900— i en els darrers trenta anys d'estudi el percentatge en què un dels dos o ambdós cònjuges és vidu/vídua només representa el 13,53% del total d'aquests anys. Aquesta reducció del nombre de vidus i vídues des de la segona meitat del segle XVII és fruit, possiblement, d'una millora en les condicions de vida [Torrents, 1993:206]. Això no obstant, sempre el nombre de vidus és superior al de vídues en tots els trams.

Quant a l'evolució, tanmateix, observem, en primer lloc, que els enllaços en què el nuvi és vidu és el més elevat dels tipus de noces on intervenen persones d'aquest estat civil³³⁵; en segon lloc, deixant de banda els trenta anys del segle XX, veiem que les noces vidu/donzella —un 7,90% de les noces totals— la tendència és a la baixa fins a la segona meitat del segle XIX, tot i que durant la primera meitat del vuit-cents és superior a la segona meitat del set-cents, conseqüència, probablement, de les famílies trencades per la Guerra del Francès. Respecte els casaments en què ambdós cònjuges són vidus, aquests mostren una evolució singular ja que augmenten en la primera meitat del XVIII, fruit de l'impacte de la Guerra de Successió, i davallen constantment fins als primers anys del segle XX per representar un 6,94% del total de noces. I, pel que fa als matrimonis solter/vídua, els menys nombrosos al llarg dels 280 anys —un 2,86% del total—, presenten una caiguda contínua fins a la segona meitat del XIX quan repunten per tornar a caure els darrers trenta anys de l'estudi.

Una anàlisi més concreta permet constatar com les segones i ulteriors noces augmenten davant les crisis de mortalitat d'intensitat forta, important o gran crisi³³⁶. A tall d'exemple, l'observació respecte la gran crisi de 1809 constatem que el percentatge de segones i ulteriors noces és de 35,29% quan la mitjana del quinquenni és de 20,46%; la crisi de mortalitat de 1711, d'intensitat important, és de 27,78% amb una mitjana quinquennal de 21,47%; la crisi d'intensitat forta de 1781, un 31,82% quan la mitjana del període de càlcul és de 14,12%; i, la crisi de mortalitat de 1869, un 20,58% i una mitjana similar de 19,32%. En canvi, no supera, el mateix any de la crisi però sí els posteriors, els valors de la mitjana quinquennal en la crisi de 1882 —un 13,64% de

³³⁵ Aquest predomini de vidus sobre les vídues que es tornen a casar està relacionat amb el sistema hereditari català [Torrents, 1993:206].

³³⁶ Aquesta aproximació l'hem realitzat en mitja dotzena de les crisis de mortalitat absoluta —és a dir, segons el mètode de Dupâquier— calculades respecte la mitjana de cinc anys —els dos anteriors, l'any de crisi i els dos posteriors—.

No hem pogut verificar aquest augment del percentatge de segones i ulteriors noces per a la crisi d'intensitat forta de l'any 1731 atès que no disposem, degut al mal estat del llibre de noces, de les dades de l'estat civil dels nuvis.

segones i ulteriors noces i una mitjana de 14,08%³³⁷ — o en la sobremortalitat de 1744 — amb un 23,53% de segones i ulteriors noces amb una mitjana entre 1742 i 1746 de 25,42%³³⁸ —.

La comparació d'aquests resultats d'Olesa amb els obtinguts en altres indrets permetrà contextualitzar millor els comportaments observats. Així, a la zona del Delta del Llobregat, J. Codina (1997:51-52) constata segons els capítols matrimonials dels segles XVI-XIX que hi ha un predomini d'unions entre solters —un 66,88% dels casos—, força enllaços amb la presència de vidus —un 14,01%— i un 19,11% d'enllaços *mixtos* que sobrepassen en conjunt als efectuats entre vidus; però, al llarg del període observa una davallada de casament entre solters i un augment de vídues fins al segle XVIII. Aquests resultats difereixen amb els observats a Olesa, especialment pel que respecta a l'evolució.

Al conjunt de la comarca, l'agregació de catorze parròquies al llarg del XVII, observem que un 72,8% dels matrimonis estant formats per solters, un 15,73% l'integren les unions solter-vídua, un 6,37% el conformen les unions vidu-donzella i, per últim, un 5,1% de les núpcies presenta tots dos contraents, ja casats amb anterioritat, vidu-vídua.

A Tàrraga, J.M. Planes (1995:231), entre 1605 i 1769, un terç dels casaments tenia presència de vidus fruit de la forta mortalitat adulta i del “costum de remaridar-se”, especialment entre els homes durant el segle XVII mentre que en el segle XVIII les dificultats d'accés dels vidus a les segones núpcies per la competència de joves solters disminueix les seves possibilitats de tornar-se a casar. És més, segons Planes [1995:322-325], mitjançant la reconstrucció de famílies, constata la freqüència del remaridament: un 60% dels vidus es casen abans del primer any en el segle XVII, mentre que les vídues només ho fan en un 20%; al llarg del XVIII, els vidus es casen abans dels primer any en un 46% dels casos.

A Sant Pere de Riudebitlles, À. Torrents (1993:205-206) constata que el major nombre de matrimonis, com a Olesa, es produeix entre solters, però aquest es va incrementar de manera considerable des del segle XVII al XX, amb un lleuger retrocés a la primera meitat del segle XIX; quant a les segones i ulteriors noces observa que assoleixen els seus valors màxims a inicis del XVIII i comencen a caure en el segle XIX per acabar als anys trenta del segle XX essent només un de cada deu i un 5% de vídues. En canvi, respecte a la tipologia d'enllaços matrimonials destaca que els percentatges de noces de vidus amb donzelles, com a Olesa, és el més elevat, llevat de la segona meitat en què passen al davant els enllaços vidu/vídua, mentre que els casaments solter/vídua, també com a Olesa, són el grup minoritari.

A Vilanova i la Geltrú, M.À. Martínez (1987:99-101) constata que les segones noces representen el 22,9% del total de matrimonis enregistrats al llarg del segle XVIII i d'aquests un 45% són enllaços entre vidus, un 26% entre vidu i donzella i un 29%, vídua i solter. Aquest percentatge de segones noces és superior al d'Olesa en cinc punts i, a més, els percentatges també són força diferents: un 16,15% són enllaços solter/vídua; un 44,65%, vidu/donzella i un 39,20%, vidus.

³³⁷ Si que ho fa dos anys més tard, l'any 1884, amb el 15,38% o el 1880, en resposta de la crisi de 1879, amb el 26,93% de segones i ulteriors noces.

³³⁸ Emperò, l'any 1746 el percentatge de segones i ulteriors noces és del 40%.

Per a aquesta mateixa ciutat, Vilafranca del Penedès i el Vendrell, F. Muñoz (1990:208-209) constata que un 74% de les noces són entre solters i observa que la proporció de les segones núpcies mostra un clar sentit descendent, tot i mostrar uns alts percentatges a mitjan segle XVII, durant les crisis dels anys vuitanta d'aquesta centúria i la Guerra del Francès, mentre que els percentatges són clarament inferiors en períodes de relativa bonança econòmica. El factor econòmic i conjuntural, tal com passa a Olesa, incideixen en el fet de tornar-se a casar.

A la Conca de Barberà, V. Gual (1993a:58-62) també constata, “com és de preveure”, que la combinació solter/donzella és la més freqüent i observa, tanmateix, que llur evolució, com a Olesa, és ascendent, tot i que minva en els darrers anys d'observació tot coincidint amb la Guerra del Francès; quant als enllaços solter/vidu, tal com passa a Olesa, són els que presenten un percentatge més reduït; en canvi, les noces en les que els dos contraents són vidus és lleugerament superior a l'anterior i similar al percentatge obtingut a Olesa i les unions vidu/donzella superen aquests darrers, com a Olesa però amb un percentatge menor —6,3% per 7,90%—.

Al Maresme, per al conjunt de quatre parròquies, M.A. Capdevila (2003a:104-106), al llarg dels segles XVI-XVIII, constata també el predomini dels enllaços entre solters i donzelles —al voltant d'un 80% dels casos—, tot i que observa una disminució d'aquestes unions en anys de crisi de mortalitat com la Guerra dels Segadors i la pesta; aleshores, el percentatge de segones i ulteriors noces augmenta fins a representar gairebé un 40%. En el cas olesà l'augment d'aquestes núpcies no assoleix davant les crisis de mortalitat aquest elevat percentatge, només la gran crisi de 1809 s'hi apropa amb el 35,29% o el 1746, amb el 40% del total de noces del quinquenni entorn la crisi d'intensitat forta de 1744.

També per al Maresme, i més concretament la seva capital entre 1627 i 1868, C. Ros (2003:67) constata que un 77,9% dels enllaços realitzats és entre cònjuges solters, un 5,7% són segones o ulteriors noces i el 16,4% restant correspon a casaments en què un dels dos consorts és vidu. Uns resultats força similars als aconseguits a Olesa.

Al Bages, l'agregació de quatre parròquies entre 1751 i 1775, ha permès a L. Ferrer (1987a:578) constatar que un 76,9% són enllaços entre fadrí i donzella, un 15% corresponen a unions entre vidu i donzella, un 1,1% a matrimonis entre fadrí i vídua, un 2,7% a casaments entre vidus i no consten un 4,3%. Aquest alt percentatge d'enllaços entre solters és similar al d'Olesa, en canvi la proporció de vidus en aquests anys és força inferior —més d'un 8%—.

A Ulldecona, A. Raga (1993:83-85), entre 1699 i 1800, observa que un 76,13% són enllaços entre solters, un 8,57% són unions entre vidus i un 15,40% són enllaços mixtes, entre els quals predominen els casaments entre vidu i soltera, possiblement fruit d'una “major mortalitat femenina entre els 20 i 30 anys —a conseqüència de les dificultats derivades de parts sovintejats i difícils—, així com la importància que tenien les dots i les càrregues familiars en el moment de contraure matrimoni”.

As Mercadal (Illes Balears), M.À. Casasnovas i M.P. Florit (1993:102), entre 1801 i 1850, constaten que un 70,47% de les noces són entre solters; un 6,40%, entre fadrí i vídua; un 11%, entre vidu i donzella; i, finalment, un 12,13%, vidu i vídua. El

percentatge de segones noces és més alt que el nostre i, per tant, el percentatge d'enllaços entre solters a la població balear és menor que a Olesa.

A Barbastre (Aragó), J.A. Salas (1980:197-198), per al període 1641-1700, recull un 9,97% d'enllaços entre vidu i “doncella”, un 5,98% entre vídua i “mancebo”, un 9,05% entre vidus i un clar predomini de noces entre solters: un 75% del total.

I a Albacete, C.J. Gómez (2007:8), a mitjan segle XVIII, observa que les segones i ulteriors noces representen el 23,8% del total de matrimonis i constata que un 47,65% d'aquestes són entre un vidu i una donzella, un 33,35% entre dos vidus i un 19% entre una vídua i un solter.

Gràcies a una altra informació que ens donen les actes de matrimoni podem aproximar-nos a la supervivència dels pares i l'estratègia familiar. En una societat d'Antic Règim en què els nivells de mortalitat, com hem vist, són elevats i l'esperança de vida baixa, la mort d'un dels progenitors dels nuvis, o d'ambdós, és un fet força probable³³⁹. En aquest sentit, la supervivència d'aquests podria influir en la decisió d'entrada al matrimoni, ja sigui, com hem dit, pel sistema d'herència català, per l'impuls per maridar-se o en funció de l'edat dels contraents. Així, en les societats preestadístiques és força habitual que un o els dos progenitors d'un o altre nuvi hagin mort abans de l'enllaç dels fills. En el cas català, el sistema d'herència imperant podria influir a retardar o, en cas contrari, avançar l'edat de contraure matrimoni dels descendents solters de la família, sovint en funció, també, del sexe i del rang en néixer [Torrents, 1993:222]. D'aquesta manera, per exemple, la necessitat d'una dona per portar la llar, en el cas de la defunció de la mare, podia avançar el matrimoni de l'hereu; o bé, també podia passar en el cas dels matrimonis dobles —com el d'una noia que es casa amb un hereu i la seva mare, vídua, es casa amb el pare de l'hereu, també vidu— [Pérez, 1986a; Ferrer, 1987a; Torrents, 1993].

Aquesta informació extreta de les noces no és gaire habitual en els sacramentaris, ni capítols ni esposalles. Amb tot, disposem³⁴⁰ de 3.969 casos en què consta la condició de supervivència d'ambdós progenitors en el cas dels homes —un 57,31% dels progenitors del nuvi— i 3.932 casos en què consta la condició de supervivència d'ambdós progenitors en el cas de les dones —56,78% dels progenitors de la núvia del total de noces—.

L'evolució de les condicions de supervivència paterna i materna presenta uns comportaments singulars³⁴¹. Respecte als pares del nuvi, observem que els dos pares vius augmenten ininterrompudament entre els segles XVI i XX, però amb un alentiment en el pas dels segles XVIII al XIX, tot i que inicialment comença amb uns percentatges baixíssims acaba sent, amb molta diferència, la que ostenta un major percentatge —la

³³⁹ Vegeu, entre altres: Ros (2003), Torrents (1993), Ferrer (1987a) o Pérez (1986).

No és la nostra intenció aprofundir en les relacions de caire antropològic, tan sols volem observar presentar aquest fet característic de la societat preindustrial en contrast amb la societat industrial.

³⁴⁰ De les 6.925 noces amb què treballem, en un 38,51% dels pares del nuvi no consta cap referència i en un 4,18% només hi consta la d'un progenitor. Quant a les dones, en un 39,44% dels pares de la núvia no consta cap referència i en un 3,78% hi consta la d'un progenitor. Les xifres corresponents es poden veure al quadre XXXII de l'Annex.

Nosaltres, doncs, treballem amb els casos en què hi consten les condicions de supervivència d'ambdós progenitors del nuvi i de la núvia.

³⁴¹ A banda del quadre superior, vegeu els gràfics XX i XXI de l'Annex.

millora de la qualitat de vida i l'augment de l'esperança de vida poden ser l'explicació d'aquest fenomen—; l'evolució d'ambdós pares difunts manté una trajectòria inversa, molt intensa del segle XVII al XVIII i alentida la resta; la combinació pare viu i mare difunta és gairebé constant al llarg del període, tot i que presenta una caiguda al final; i l'altra combinació, difunt/viva, mostra una trajectòria irregular amb valors alts al segle XVI, baixos als segles XVII i XX i moderats als segles XVIII i XIX.

Quadre 3.18 Condicions de supervivència paterna i materna al moment del matrimoni

	Segle	Difunt/difunta	Difunt/viva	Viu/difunta	Viu/viva	Total
Pares nuvi	XVI	56,00	28,00	12,00	4,00	100
	XVII	52,94	5,88	11,76	29,41	100
	XVIII	24,78	19,91	13,92	41,39	100
	XIX	22,73	18,70	13,25	45,32	100
	XX	20,51	8,03	5,48	65,99	100
	Total	23,46	17,08	11,97	47,49	
Pares núvia	XVI	27,78	27,78	5,56	38,89	100
	XVII	9,52	28,57	23,81	38,10	100
	XVIII	17,56	18,66	12,20	51,59	100
	XIX	17,64	19,31	12,83	50,23	100
	XX	14,15	5,82	5,42	74,60	100
	Total	16,94	16,53	11,16	55,37	

Font: APOM, AHMOM, RCOM i ACB. Elaboració pròpia.

Quant als pares de la núvia, veiem que ambdós pares vius mostren un ascens esglaonat amb sengles estancaments als segles XVI-XVII i XIX i creixement als segles XVIII i XIX, sempre amb els percentatges més alts; la combinació viu/difunta presenta un comportament irregular amb uns valors màxims al segle XVII i uns mínims als segles XVI i XX; ambdós pares difunts dibuixen una tendència a la baixa amb lleugera recuperació al segle XVIII i la darrera combinació, difunt/viva presenta una caiguda esglaonada amb un estancament als segles XVI-XVII i XIX i una davallada als segles XVIII i XX.

Globalment, els nuvis es casen sovint amb algun progenitor difunt al llarg dels segles XVI i XVII, mentre que a partir del segle XVIII, i especialment en els segles XIX i XX, arriben al matrimoni amb ambdós pares. En canvi, les núvies majoritàriament es casen amb els dos pares vius i, fins i tot, la proporció d'aquests va en augment al llarg del temps. El fet que les dones es casin més joves que els homes pot ser una explicació vàlida per aquest fet, però hem d'anar en compte en aquesta afirmació atès que treballem amb tots els matrimonis, tant les primeres com les segones i ulteriors noces. Això no obstant, seguint la tesi de J. Codina (1997), una mostra més de la transició demogràfica a Olesa al segle XIX.

A Mataró, C. Ros (2003:70-71), en una anàlisi molt acurada de la supervivència dels pares dels contraents, constata, en primer lloc, que en els casaments celebrats entre solters, la probabilitat que ambdós progenitors siguin vius en el moment de l'enllaç és més alta que en altres circumstàncies; en segon lloc, observa que en cas de les núvies la supervivència és més alta que en cas dels nuvis —un 39,7% i un 33,5%, respectivament—; en tercer lloc, detecta que el percentatge de cònjuges que tenen ambdós progenitors difunts, els nuvis són orfes en una proporció més elevada que les núvies —21,3% i 16%, respectivament—; en quart lloc, demostra que l'orfandat més alta es dona en els matrimonis entre vidus; en cinquè lloc, veu que la supervivència dels pares en matrimonis solter/a amb vidu/vídua també es dona de forma més acusada entre

els pares de la núvia —un 18,4% dels homes i un 26,6% de les dones tenen ambdós progenitors vius—; i, en sisè lloc, afirma que “independentment de l’estat civil dels nuvis, si només viu un dels pares, la probabilitat que sigui la mare és major que en el cas del pare, ensems que, un cop més, aquesta és més alta entre la mare de la dona que la de l’home, un 25,8% i un 18,1%, respectivament”.

A Sant Pere de Riudebitlles, À. Torrents (1993:223) ha constatat que el percentatge de mullers amb el pare i la mare vius sempre és superior al dels seus marits —perquè les mullers es casen més joves que els seus esposos—, però, amb els anys, el percentatge del pare i la mare presents en l’enllaç dels respectius fills, com a Olesa, augmenta d’un 15% per als homes i d’un 27% per a les dones en el segle XVII fins a ser d’un 58% per als primers i d’un 65% per a les segones en el segle XX —seguint la millora de l’esperança de vida en néixer—. D’altra banda, el casament d’homes orfes d’ambdós progenitors és habitual fins a mitjan segle XVIII —un 20% al XVII i un 34% fins a 1749— i des de la segona meitat del XVIII als anys trenta del segle XX la situació més comuna després de la supervivència d’ambdós progenitors és l’absència del pare i la presència de la mare.

Al Penedès i Garraf, F. Muñoz (1990:221-223) estudiant la mortalitat adulta i l’edat d’accés al matrimoni observa que per als segles XVIII i XIX “per al mateixa condició d’orfandat paterna, les diferències entre les edats femenines superen les masculines. La lògica social que hi ha darrera d’aquesta condició de supervivència familiar és un clar entrebanc per a la nupcialitat d’aquest sexe, mentre que, per a edats de matrimoni relativament elevades, la condició d’orfandat no hauria de suposar cap retard significatiu entre els homes i és força interessant apreciar que, quan és així, ho és pel que fa l’orfandat paterna”.

Al Delta del Llobregat, segons els capítols matrimonials dels segles XVI-XIX, J. Codina (1997:42-50) observa un predomini de pares morts en el moment de contraure primeres noces els seus fills al llarg dels segles XVI i XVII, mentre que a partir de la primera meitat del segle XVIII “hi resulta evident la revolució demogràfica” que es culmina al segle XIX.

Un altre tema interessant que hem pogut observar en analitzar les noces és la possible endogàmia matrimonial com una estratègia familiar³⁴². Si entenem endogàmia com la regla que estableix l’“obligació de contraure matrimoni amb persones del propi grup, categoria social, religiosa o ètnica [Institut d’Estudis Catalans, 1995] podríem dir que tots els enllaços hi tindrien cabuda; emperò, segons L. Ferrer (1987a:605-616), parlant de la política matrimonial distingeix dues categories: la que distingeix en quines famílies es produeixen els enllaços i no tenen conseqüències directes sobre el patrimoni i aquells que consisteixen en utilitzar els mecanismes matrimonials de manera que permetin estalviar o expandir el patrimoni. Aquesta darrera, alhora, la subdivideix en cinc subcategories: la solteria, els dobles casaments, els casaments entre parents, les pubilles i els casaments hereu-pubilla i la pràctica de l’endogàmia.

³⁴² Els estudis sobre les estratègies familiars s’han enfocat des de diferents perspectives, nosaltres ens centrem únicament en els enllaços dobles. Això no obstant, per a més informació respecte les estratègies matrimonials vegeu, entre altres: Matalí (1990), Fernández (1991), Ferrer (1987a...), Yáñez (1992), Roigé (1998), García (1999b), Mendiola (2000 i 2003), Camiade (2001), Ros (2003 i 2005), González i Urrutikoetxea (2003 i 2004), Marfany (2004), Comas (2006), López (2006), González (2006), Salas i Mas (2006) o Torrents i Martí (2006).

En el nostre cas, ens aproximarem a l'endogàmia matrimonial a través de tres d'aquestes subcategories —els dobles casaments, els casaments entre parents i l'endogàmia professional— ja que les noces es poden entendre, segons X. Jorba (1999:316) des d'una doble perspectiva: la religiosa —atès que l'administració d'aquest sagrament es complementa amb la benedicció per part del sacerdot— i la social —ja que la unió és el pas fonamental per garantir la continuïtat d'una família, la qual cerca la parella dels seus descendents entre les famílies d'una mateixa parròquia o població o bé entre les comunitats veïnes amb individus d'una mateixa categoria socioeconòmica, sovint per evitar la consanguinitat—. El quadre 3.19. recull aquestes estratègies matrimonials a Olesa. Nosaltres entenem un doble casament “quan entre dues famílies es produeixen dos casaments entre els seus membres” [Ferrer, 1987a:606]. Respecte als casaments entre parents destaquem el grau de consanguinitat³⁴³ o d'afinitat³⁴⁴. I quant a l'endogàmia professional via matrimonial —entesa com el matrimoni entre iguals— cal destacar llur interès com a “conseqüència del sistema de transmissió de béns ja que una reproducció social mínima demana casar els fills amb individus de la mateixa categoria socioeconòmica” [Ferrer, 1987a:615-616].

Quadre 3.19. Estratègies matrimonials

Dobles casaments		
	Quantitat	Percentatge
Doble casament de descendents d'uns mateixos progenitors amb progenitor i descendent	2	1,33
Doble casament de descendents d'uns mateixos progenitors amb descendents d'uns altres mateixos progenitors	64	42,67
Doble casament de progenitor i descendent amb descendents d'uns mateixos progenitors	2	1,33
Doble casament de progenitor i descendent amb membres d'altra família	8	5,33
Doble casament de progenitor i descendent amb progenitor i descendent	68	45,34
Germanastres	3	2,00
Triple casament de progenitor i descendents amb progenitor i descendents	3	2,00
Total	150	100
Consanguinitat		
	Quantitat	Percentatge
Quart grau (d'afinitat, de consanguinitat en línia col·lateral, de consanguinitat en línia transversal...)	56	41,79
Tercer grau (d'afinitat en línia col·lateral i cognació espiritual en segona espècia...)	20	14,93
Segon grau (d'afinitat en línia col·lateral, de consanguinitat en línia col·lateral...)	10	7,46
Primer grau (d'afinitat, d'afinitat en línia col·lateral, de consanguinitat...)	19	14,18
Altres (segon i tercer grau, tercer i quart grau...)	29	21,64
Total	134	100
Homogàmia familiar i laboral		
	Quantitat	Percentatge
Nuvi / pare / sogre	741	42,22
Nuvi / pare	503	28,66
Nuvi / sogre	164	9,35
Pare / sogre	136	7,75
No coincideixen	211	12,02
Total	1.755	100

Font: APOM, AHMOM, RCOM i ACB. Elaboració pròpia³⁴⁵.

En conjunt, de les 6.925 noces amb què treballem hem pogut observar i descobrir 150 casos de dobles casaments —2,17% del total de cerimònies—. Tot i que es tracta d'una informació difícil de detectar són significatius, si més no, perquè “tenen per objecte poderoses raons de família” [Ferrer, 1987a:606]. La majoria d'aquests dobles casaments corresponen a la unió d'un progenitor i llur descendent amb un altre progenitor i el seu descendent —pare i nuvi d'una família amb mare i núvia d'una altra família o bé mare i fill d'una família amb pare i filla d'una altra família— amb un 45,34% dels casos. També destaquem, gràcies al descobriment durant el buidatge i l'anàlisi de les dades, que un mateix dia es celebrava l'enllaç doble de dos germans, un germà i una germana o dues germanes amb uns altres nuvis i núvies fills de progenitors diferents —és a dir, un predomini de dobles casaments de descendents d'uns mateixos progenitors amb descendents d'uns mateixos progenitors—, els quals representen un

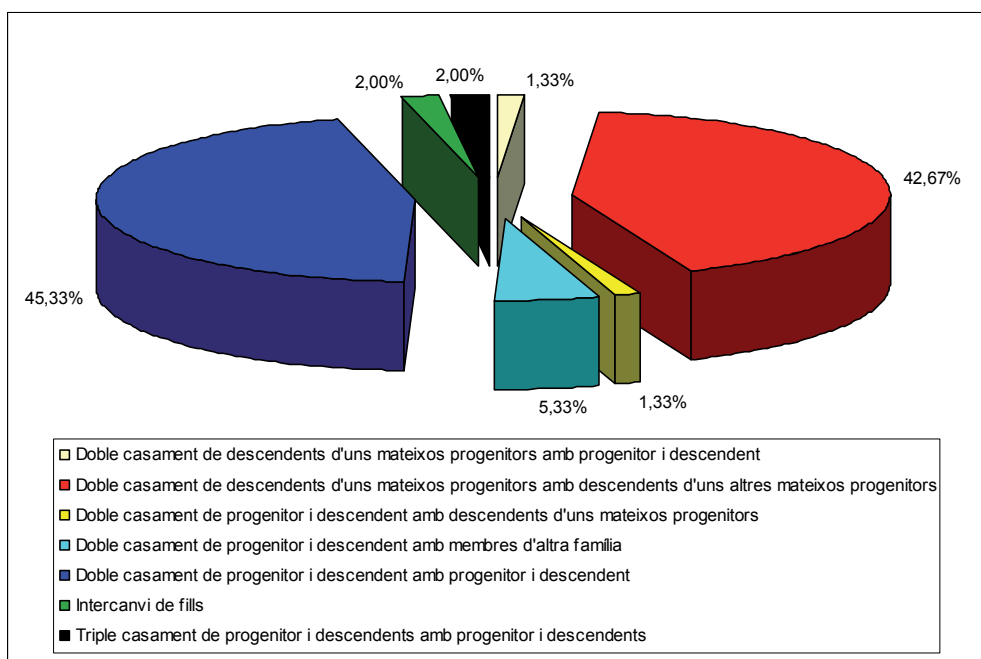
³⁴³ La consanguinitat és la relació de parentiu dels qui descendeixen d'un avantpassat comú [Institut d'Estudis Catalans, 1995].

³⁴⁴ L'afinitat és la relació de parentiu, per matrimoni, d'un cònjuge amb els parents de l'altre cònjuge [Institut d'Estudis Catalans, 1995].

³⁴⁵ Aclarim que la xifra dels dobles enllaços correspon a la quantitat de noces.

42,67% del total de dobles casaments. Un tercer tipus d'aquests dobles casaments és la unió d'un progenitor i descendent amb membres no progenitors d'una altra família —pare i fill amb tieta i neboda; pare i fill amb dues germanes...—, tot i que només representen un 5,33% d'aquestes estratègies. La resta de combinacions observades conjuntament representen el 6,66% restant i sobte trobar un triple enllaç —un pare vidu, el seu fill i la seva filla solters amb una dona vídua, la seva filla i el seu fill solters— i tres casaments de germanastres. El gràfic 3.53. recull aquests dobles casaments.

Gràfic 3.53. Dobles casaments a Olesa

Font: APOM, AHMOM, RCOM i ACB. Elaboració pròpia.

Aquesta pràctica dels dobles casaments, L. Ferrer (1987a:606-611) la documenta de tres maneres diferents al Bages: l'intercanvi de fills o dobles casaments entre els fills de dues famílies; el doble casament de filla i vídua o unió de pare vidu i mare vídua i de fill hereu i filla cabalera; i els dobles casaments de germans amb membres de generació diferent d'una altra família. Això no obstant, sosté que “desconeixem la importància estadística”. En un article posterior, L. Ferrer (2006d:84), entre 1855 i 1870, destaca l'enllaç triple d'un hereu i dues germanes d'una mateixa família que es casen amb tres germans d'una altra família.

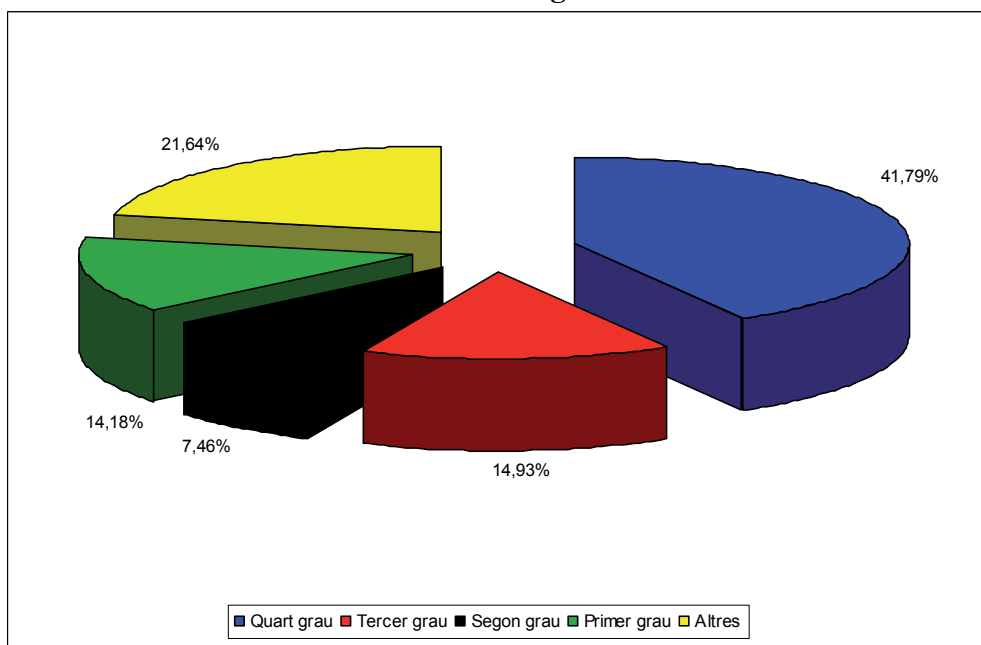
A Igualada, J. Marfany (2004, 31-33) també destaca la preocupació per tal de mantenir l'estatus social i econòmic de la família, fent ús dels dobles matrimonis entre pares vidus i fills solters o bé entre membres de dues famílies.

A Albacete, C.J. Gómez (2007:17-19), per al segle XVIII, també ha constatat la pràctica dels dobles matrimonis entre les famílies benestants per tal de mantenir llur estatus social. I, també en terres castellanès i la mateixa centúria, M.M. Simón (2007:21-22) constata els casaments entre cavallers com a estratègia familiar.

Quant a la unió entre parents, l'hem constatat en un 1,94% de les noces. Aquest percentatge és fruit de l'agregació de les unions tant en línia col·lateral com transversal, tant en unions de familiars en grau de consanguinitat com d'afinitat i, tanmateix,

aquelles que no s'especifica l'afiliació familiar, però sí espiritual³⁴⁶. De les 134 noces en què hem trobat consignat al text la consanguinitat, afinitat o cognació espiritual un 41,79% d'aquestes es corresponen al quart grau; en segon lloc, trobem els enllaços que corresponen al tercer grau amb un 14,93%; amb un percentatge similar, un 14,18%, hem documentat el casaments entre parents de primer grau; i, en menor proporció hi ha els de segon grau, amb un 7,46%. Tanmateix, hi ha un 21,64% dels casos en què el grau de consanguinitat, afinitat o la cognació espiritual és mixta, o sigui tercer i quart grau, segon i tercer grau, primer i segon grau... De tots aquests enllaços documentats, el més habitual és el de les noces per consanguinitat de tercer i quart grau en línia col·lateral, el qual fa referència a persones lligades per vincles sanguinis, siguin en línia ascendent o descendent (nèts, fills, pares, avis...) o en línia col·lateral (germans, oncles, cosins...).

Gràfic 3.54. La consanguinitat a Olesa

Font: APOM, AHMOM, RCOM i ACB. Elaboració pròpia.

L'alt grau d'unions matrimonials entre parents també s'ha documentat, sense quantificar, a l'Òdena dels segles XVI i XVII com a exemple de l'estratègia seguida per dos masos d'aquesta població de l'Anoia [Jorba, 1999].

També, a l'Escala, E. Cros [2010:365-386], per als anys 1846-1848, mitjançant les dispenses matrimonials constata l'alt percentatge de noces de quart i tercer grau de consanguinitat.

³⁴⁶ El Concili de Trento va ratificar el *Corpus Iuris Canonici* medieval que prohibia el matrimoni per consanguinitat i afinitat en línia recta i fins al quart grau en línia col·lateral [Cros, 2010:368]. Posteriorment, el Codi Civil espanyol va afegir la possibilitat de sol·licitar una dispensa matrimonial per impediment [Cros, 2010:368-369]. I, tanmateix, el dret eclesiàstic prohibia la cognació espiritual tant en el casament entre el padrí i el fillol com el que es podia donar entre el padrí i els pares del fillol [Cros, 2010:369].

Segons el Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya (2007) [www.gencat.cat, 23/02/2014] el primer grau de consanguinitat correspon al parentiu pare, mare, fill, filla, sogre, sogra, fillastre, fillastra; el segon grau a avi, àvia, nét, neta, germà, germana; el tercer grau a oncle i tieta; i, el quart grau a cosí, cosina.

Així mateix, L. Ferrer (1987a:612) sosté que el casament entre cosins germans es realitzava freqüentment per interessos econòmics immediats de dues famílies, és a dir la unificació patrimonial.

A Albacete, C.J. Gómez (2007:17-19), a mitjan segle XVIII, observa que les unions entre parents en diferents graus de consanguinitat i afinitat tenen com a finalitat unificar propietats o com un mecanisme de reproducció social i familiar. Aquesta idea també s'ha destacat per al municipi castellà de Jorquera, on M.M. Simón (2007:19-20) destaca la importància de les relacions de parentiu com a estratègia d'adaptació a les famílies complexes i múltiples.

Al municipi gallec d'As Nogais, V. Fuster (2001:22-23), entre 1871 i 1929, obté un 8,35% de noces fins al quart grau de consanguinitat. Els resultats d'aquesta població gallega són molt més elevats que els assolits a Olesa: 1,92% del total de noces.

I, entre altres indrets, a La Cabrera i Fuentes Carrionas (Andalusia), R. Rodríguez i M.J. Blanco (2007:1-17), mitjançant les dispenses matrimonials, obtenen, també, uns percentatges molt alts d'unions entre parents a aquestes poblacions de la Meseta septentrional: un 23,05% per a la primera població i un 21,32% a la segona. Tal com ha passat amb Los Nogales, la diferència amb Olesa és molt accentuada. Hom tracta, doncs, d'un subenregistrament de l'afinitat i la consanguinitat en el cas d'Olesa? Influeix la immigració a Olesa com a reductor d'aquesta consanguinitat i afinitat?

Sens dubtes, l'estratègia matrimonial més destacada en el nostre cas és la corresponent a l'endogàmia socioprofessional fruit de la unió matrimonial³⁴⁷. En context d'antic règim, és un criteri recurrent i universalment admès la transmissió de la professió dels pares als seus fills³⁴⁸. Per a observar l'existència i quantificació d'aquest comportament endogàmic a la població activa d'Olesa, s'han analitzat les activitats professionals. La comparació de l'ofici del nuvi amb el del pare de la núvia, és a dir el sogre, permet copsar aquesta estratègia matrimonial o endogàmia professional qual l'ofici del nuvi i llur sogre és el mateix. Emperò, quan l'ofici del nuvi i el pare de la núvia no coincideixen, la majoria dels casos, haurem de parlar d'exogàmia professional. Això no obstant, constatem també que l'endogàmia professional, i alhora l'exogàmia, es dona entre ambdós consogres, entre pare i fill o els tres homes alhora³⁴⁹ atès que és una conseqüència del sistema de transmissió de béns i, per aquesta raó, segons L. Ferrer (1987a:615-616) aquesta pràctica és una reproducció social que demana casar als fills amb individus del mateix estatus econòmic, car “els casaments per dessota mostren decadència i incapacitat per assolir la reproducció i, per damunt, ascens social”.

³⁴⁷ Segons L. Ferrer (1987a:612), “l'endogàmia familiar es confon en la comunitat pagesa amb l'homogàmia de lloc o tendència a casar-se dins del col·lectiu”, per aquesta raó els casaments entre parents eren freqüents per tal d'unificar el patrimoni.

Tanmateix, hem de parlar d'endogàmia i exogàmia, via matrimonial, segons la procedència geogràfica però aquest aspecte el desenvoluparem en els capítols següents.

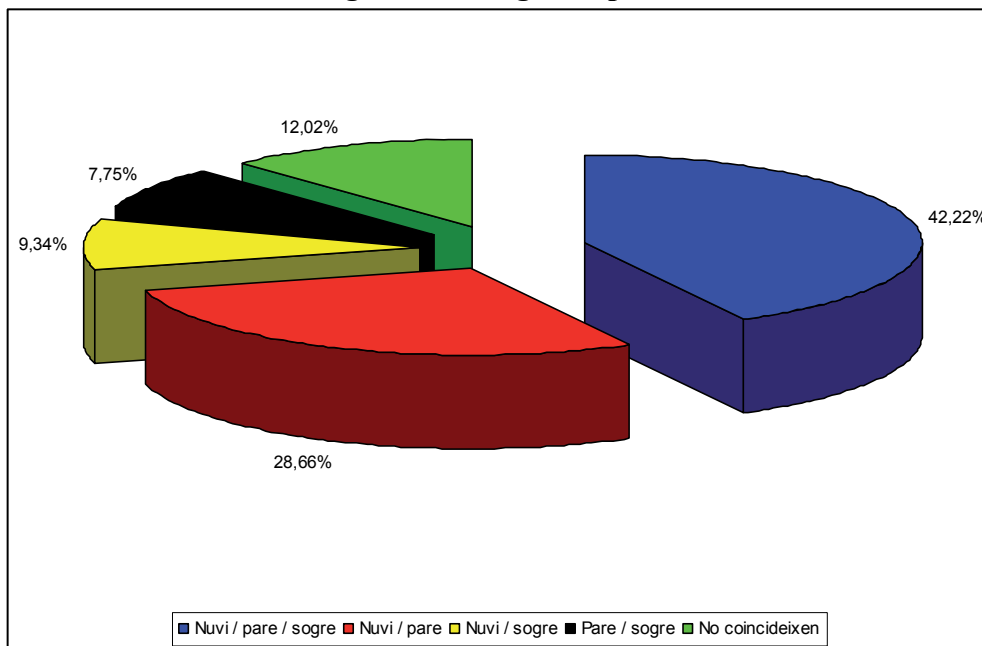
Respecte a l'endogàmia socioprofessional a Olesa vegeu Gual i Millàs (2003:151-175).

³⁴⁸ En aquest sentit, Molas (1975:94) afirma que “és ben cert que els gremis formaven grups bastant tancats i hereditaris, en els quals les mestries es transmetien sense dificultat de pares a fills, i en els quals els fills dels mestres fruïen tota classe de privilegis, sobre tot fiscals”.

³⁴⁹ No hem tingut en compte l'ofici de la núvia atès que aquest és molt insignificant als llibres de noces i quan apareix és a les darreries del segle XIX.

Tot i que la quantitat de matrimonis en què consta un ofici, una professió o activitat laboral del nuvi, pare i sogre³⁵⁰ la documentem només en 1.755 partides —un 25,34% del total de les noces enregistrades—, creiem que és un percentatge prou vàlid i representatiu per copsar l'exogàmia i l'endogàmia professional a Olesa entre 1586 i 1930. El gràfic 3.55. —pàgina següent— recull el percentatge d'aquesta exogàmia i endogàmia professional entre nuvi, pare i sogre a Olesa al llarg del període estudiat.

Gràfic 3.55. Exogàmia i endogàmia professional a Olesa

Font: APOM, AHMOM, RCOM i ACB. Elaboració pròpia.

En un 42,22% dels casos amb què treballem el nuvi, llur pare i el seu sogre tenen el mateix origen professional o bé la mateixa categoria laboral. D'aquests un 85,69% són tots tres pagesos —més d'una tercera part de les 1.755 partides amb què treballem— i un 11,34% treballen en el ram del tèxtil —paraires; paraires i teixidors de llana; sastre i teixidor de llana; sastres...—. El 2,97% restant és força variat ja que tots tres són: traginers, bracers, jornalers, ferrers o cirurgians. L'endogàmia dels pagesos és aclaparadora: la transmissió de l'ofici i de la propietat de la terra semblen anar en paral·lel. No s'ha de menystenir que un 1,54% del total de les 1.755 partides comparteixen el mateix ram professional del tèxtil: el pare, el fill i el sogre.

Un 28,66% dels nuvis realitzen la mateixa activitat que els seus pares, però diferent a la dels seus sogres. En aquesta agrupació destaca la diversitat: un 39,60% d'aquests ambdós són pagesos; un 33,66%, del ram del tèxtil; un 5,35%, traginers; un 3,96%, ferrers; un 2,97%, espadenyers; un 2,06%, mestres de cases, i un 1,98%, fusters. La resta d'ocupacions són poc representatives —poc més d'un 1% o menys—: veterinaris, varadors, torners, sabaters, pastors, pastissers, negociants, jornalers, estampers, corders, cistellers, cirurgians, bracers, boters, basters o apotecaris. D'aquest grup tornem a constatar l'endogàmia dels pagesos i del ram del tèxtil.

³⁵⁰ La consignació d'un ofici, ocupació, professió o activitat del nuvi consta en un 88,38% de les partides, la del d'aquest i llur pare en un 29,52% i la del nuvi amb el seu sogre en un 32%; la del nuvi, pare i sogre, alhora, només apareix en una quarta part de les noces: un 24,34%.

Gairebé un de cada deu nuvis, un 9,34% del total, realitzen la mateixa feina que el seu sogre, però diferent a la del seu pare. D'aquests, la immensa majoria, un 91,46% són ambdós pagesos; un 4,88% es dediquen a tasques del ram del tèxtil i, entre altres, un 3,66% són el nuvi i el sogre traguers. L'aclaparador domini en la coincidència d'ofici entre sogre i gendre és versemblant en una societat eminentment pagesa com era l'olesana al llarg dels segles XVI-XVIII i amb alt volum de pagesos en iniciar-se la industrialització al llarg del XIX i durant els primers anys del segle XX. Però també obeeix a una estratègia matrimonial atès que el pare de la núvia vol casar la seva filla amb un home que practiqui la seva activitat amb la intenció de perpetuar-la o, fins i tot, conservar la propietat agrària, arrendada o pròpia³⁵¹.

En un 7,75% dels casos observats els consogres coincideixen professionalment. D'aquests, un 45,52% són pagesos, un 39,55% del ram del tèxtil i, entre altres, un 4,48% traguers. Tal com passava en les combinacions anteriors, la transmissió de l'ofici i la conservació de la terra en què es sustenta una agricultura de subsistències fins a mitjan segle XVIII i l'agricultura de mercat practicada posteriorment en una comunitat rural que fonamenta bona part de la seva economia en el conreu de la vinya i de l'olivera³⁵².

Finalment, un darrer sector representa aquells casos en què no hi ha coincidència entre nuvi, pare i sogre quan a l'activitat, ofici o professió: un 12,02% dels casos no coincideixen. Això no obstant, hi ha agregacions que potser es podrien haver afegit a les anteriors però el dubte que generen les ocupacions o categories com jornalier, mosso, obrer o treballador fan que els considerem a part³⁵³.

Si enlloc de relacionar el nuvi amb ambdós progenitors i ho fem únicament entre el pare i el fill sobre un total de 2.044 casos, observem que un 31,41% mostren una activitat professional diferent i un 68,59% coincideixen. D'aquests darrers, un 65,69% són, pare i fill, pagesos —un 45,06% de les 2.044 noces—; un 20,97% són ambdós del ram del tèxtil —un 14,38% d'aquestes—; un 2,64%, traguers; un 1,57%, bracers; un 1,21%, espartenyers; un 1,14, mestres de cases; i la resta de parelles de ball no arriben a representar, per separat, ni l'1%.

Tanmateix, si realitzem el mateix exercici entre el sogre i el nuvi, únicament, constatem que, sobre un total de 2.216 casos, un 47,02% coincideixen i en un 52,98% divergeixen. Entre les coincidències, novament, ambdós pagesos representen un 74,93% —35,33% de les 2.216 noces—; el ram del tèxtil un 16,94% —un 7,99% d'aquestes—; el nuvi i el sogre jornalier representen un 3,35% —un 1,58%—; els traguers, un 1,53%; els bracers, un 1,53%; i la resta de parelles de ball no arriben a l'1%.

Les diferències entre la relació pare i fill i nuvi i sogre posen de manifest una endogàmia en el primer cas i una exogàmia en el segon. Això no divergeix gaire de la primera anàlisi. Amb tot, constatem la transmissió endogàmica de l'ocupació dels pares envers els seus fills; si més no en aquelles activitats laborals que representen una consolidació econòmica i un manteniment en el rang social i tradicional de la vila. Hi havia, doncs, a Olesa un desig d'emparar la seguretat econòmica de les classes

³⁵¹ Vegeu Cobos (1994, 1995 i 2006) o Gual i Millàs (2002).

³⁵² Vegeu Cobos (1994, 1995 i 2006), Vendranes (2004), Vendranes i Rullier (1986) o Gual i Millàs (2002).

³⁵³ Vegeu notes 417, 418, 419 i 420.

menestrals, cosa que suposava la permanència del cabaler dins del mateix ofici del pare. No solament els fills procuraven continuar la professió del seu progenitor, sinó que la família de la núvia intentava emparentar amb mestres dels seu propi gremi o sector, o bé amb llinatges d'un estatus socioeconòmic superior. En el cas de les famílies pageses també existia el desig d'establir i concertar casaments amb fills de la menestralia amb l'objectiu inequívoc de millorar el nivell de vida de les seves filles³⁵⁴.

Considerant aquests resultats, constatem que el comportament més habitual és l'endogàmia professional, tal com s'ha demostrat a diversos indrets, però diferent al que s'ha constatat a altres poblacions. Així, a Barcelona, J.L. Betrán (1996:107-108), a finals del segle XVI i analitzant les segones noces a través de les esposalles, observa que en un 35,69% dels casos, les vídues es casen amb consorts del mateix grup socioprofessional que el difunt marit i un 67,12% d'aquests ho fan amb persones del mateix ofici que el del cònjuge anterior; a més afirma que la formació dels nuclis familiars responia a l'estratègia de preservar els interessos econòmics familiars. Per a la mateixa ciutat durant el segle XVII mitjançant els capítols matrimonials, J. Amelang (1986:68-71) constata el traspàs familiar de l'ofici de pares a fills en les classes més acabalades de la ciutat —amb percentatges superiors al 65% en diverses professions—, mentre que els percentatges minven entre la pagesia.

A Reus, A. Moreno (1981:77-102), entre 1601 i 1810 i segons els llibres de noces, observa que els oficis artesans que deriven del sector primari es transmeten de pares a fills gairebé en el 100% a inicis del segle XVII, davallen a mitjan segle i durant tot el XVIII s'estabilitzen al voltant del 50%; quant als artesans, detecta uns nivells reduïts de transvasament de professió entre pare i fill durant tres quartes parts del segle XVII i des dels anys setanta i durant tot el XVIII augmenta la transmissió pare-fill fins a una mitjana del 85% dels casos.

A Calaf i Copons, A. Muset (1997a:120-127 i 250-254), durant el segle XVIII contrastant diverses fonts, observa a Copons que, per als negociants i traginers, al voltant d'un 40% dels casos el nuvi segueix la mateixa professió que llur progenitor, quant a la pagesia el percentatge és d'un 38% i en la menestralia, només el 10%; i a Calaf, gairebé, dues terceres parts dels fills segueixen la mateixa professió que llurs progenitors.

En canvi, a Mataró, entre 1627 i 1868, C. Ros (2003:208) destaca que el comportament més habitual és l'exogàmia professional, caracteritzada en el cas dels menestral, per esposar-se amb membres d'una altra ocupació o, fins i tot, activitat econòmica, ja que, segons ella, “les estratègies matrimonials no tan sols no han d'anar orientades a casar-se amb els membres del mateix entorn professional, sinó que deuen de correspondre's, d'estar més lligades al desenvolupament de les activitats econòmiques”. Així, l'exogàmia supera l'endogàmia en tots els àmbits —agricultura, marineria, tèxtil,

³⁵⁴ En altre sentit, fins i tot, hi ha documentats diversos casos de dones vídues, casades en segones noces amb membres del mateix gremi o sector del seu anterior marit. Un exemple significatiu d'aquest fet l'il·lustra la següent partida de casament: “Als 12 del mes de juliol any 1630 fonch sposat per paraules de present segons marca lo sagrat C[oncili] de T[rento], Salvador Vidal traginer de la vila de Olesa de Montserrat, bisbat de Barcelona, ab na Paula Carreras, viuda relictada de Jaume Carreras traginer. Foren testimonis dels sobre scrits, Salvador Vidal y Paula Carreras viuda, Pau Sabria traginer Miquel Sol teixidor de lli y Jaume Alsina sastra tots de la present vila de Olesa, bisbat de Barcelona” [APOM, Capsa 17. SAC. Matrimonis, vol. 1].

menstralia, professions liberals, comerç i traguers— amb percentatges que oscil·len entre el 60,3% de l'agricultura i el 87,6 de la menestralia [Ros, 2003:212].

Tal com venim dient la nupcialitat, en el nostre cas les noces, està estretament relacionada amb les altres variables demogràfiques. L'estudi de la fecunditat esdevé un dels aspectes fonamentals en l'anàlisi demogràfica de qualsevol població, ja que, com assenyala M.W. Flinn (1989), fa d'element regulador d'un equilibri entre població i subsistències. El nombre de fills per matrimoni, així com els diferents nivells de fecunditat són aspectes de la nupcialitat que només la reconstrucció de famílies pot esbrinar amb tota seguretat i solvència. Si bé en el nostre cas no hem emprat aquest mètode, amb el nostre buidatge podem oferir una aproximació a la fecunditat i a la capacitat reproductiva de la població, amb el càlcul del quocient entre naixements i matrimonis³⁵⁵. Aquesta operació, però, té com a inconvenient que pot ésser lleugerament distorsionat pels moviments migratoris, les crisis de mortalitat o les segones núpcies.

En aquest sentit, volem incidir en la relació baptismes/noces atès que s'ha argumentat, per a Sant Pere de Riudebitlles, que la ruptura de mitjan segle XIX podria significar canvis en el comportament matrimonial de la població, fent possible que les conseqüències de l'elevat nombre de noces de la primera meitat del segle XIX actués en favor de controlar el nombre de baptismes i desencadenés, d'aquesta manera, la transició demogràfica a mitjan segle [Cabrè i Torrents, 1990]. D'aquesta manera, la relació baptismes/noces ens permetrà apropar-nos al canvi que sembla produir-se en la fecunditat olesana, malgrat que, com afirma J. Benavente (1990:85.86) “la relació de naixement i matrimonis pateix de moltes interferències que fan difícil convertir-la en una mesura de fecunditat fidedigna per als canvis a llarg termini, però els canvis a curt termini en la nupcialitat i la mortalitat no s'han imposat tan seriosament, i els escassos models accentuats en les relacions poden indicar correctament canvis en la fecunditat. Així, l'augment i la disminució de cop i volta en la relació naixements i casaments en un període concret poden reflectir la corresponent pujada i baixada en la fecunditat”.

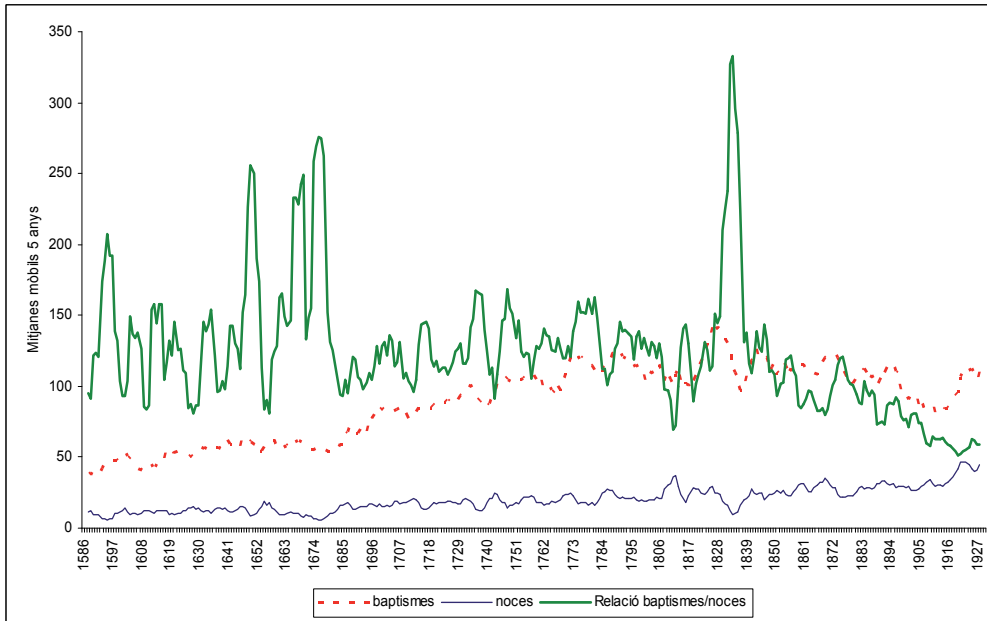
El gràfic 3.56. —pàgina següent— il·lustra la relació entre baptismes i noces per presentar la fecunditat legítima dels matrimonis olesans. Aquest gràfic mostra l'evolució, entre 1586 i 1930, de les mitjanes mòbils de cinc anys dels baptismes i les noces i la relació, segons els valors relatius de les mitjanes mòbils de cinc anys, de la proporció baptismes/noces. En aquest gràfic es pot observar que la corba dels valors relatius està més condicionada per les noces que pels baptismes atès que és gairebé paral·lela a la primera. És a dir, la nupcialitat actua com un possible desencadenant de la transició demogràfica [Cabrè i Torrents, 1990] ja que l'augment d'aquesta i la reducció de la fecunditat matrimonial observada al gràfic 3.56. demostren les hipòtesis de A. Coale (1986a), M. Livi-Bacci (1968a i 1968b), J. Arango (1980) o V. Pérez (1985b) que contradiuen la formulació més clàssica de la teoria de la transició demogràfica, segons la qual el descens de la mortalitat és una etapa prèvia al descens de la fecunditat.

³⁵⁵ Henry (1983:80) assenyala que aquesta relació és la única mesura aproximada per analitzar la fecunditat dels matrimonis sense haver de recórrer a la reconstrucció de famílies.

El càlcul d'aquesta relació s'ha realitzat, després de descomptar la natalitat il·legítima, a partir de les mitjanes mòbils de cinc anys dels baptismes i les noces. A partir d'aquí, s'ha calculat el sumatori del quocient de dividir els batejos entre els matrimonis per tal de calcular la proporció en tant per cent i així obtenir uns valors relatius corresponents.

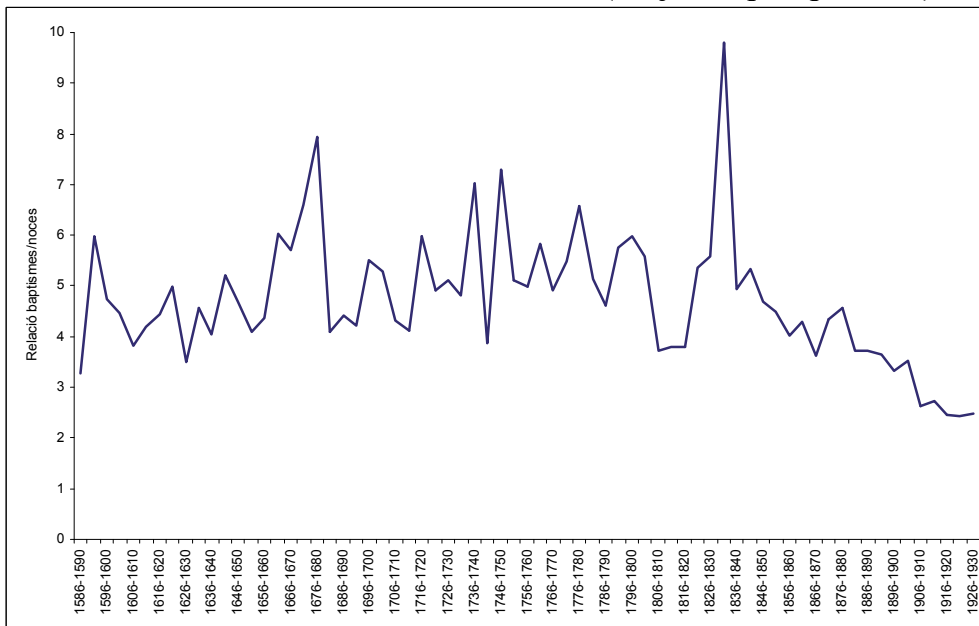
Tanmateix, per observar l'evolució global de la tendència d'aquesta relació només s'ha tingut en compte les mitjanes quinquennals dels baptismes i les noces.

Gràfic 3.56. Proporció baptismes/noces (1586-1930)

Font: APOM, RCOM, AHMOM i ACB. Elaboració pròpia.

Gràfic 3.57. La fecunditat matrimonial (mitjanes quinquennals)

Font: APOM, AHMOM, ACB i RCOM. Elaboració pròpia.

Segons el gràfic 3.57. podem veure com l'evolució de la relació baptismes/noces dibuixa una tendència a la baixa amb alts i baixos conjunturals. L'augment del primer quinquenni dels noranta del segle XVI que és, probablement, la resposta demogràfica davant la pesta, documentada en diversos indrets del país, a finals dels vuitanta i els primers anys dels noranta, dona pas a una fase d'ascens amb oscil·lacions, des d'inicis del segle XVII fins a 1621-1625. En aquest moment, la tendència cau a uns nivells similars del primer quinquenni per repuntar fins a uns nivells superiors als de 1621-1625 en els primers cinc anys de la dècada dels quaranta del sis-cents, és a dir, als inicis de la Guerra dels Segadors. Entre 1646 i 1660, la relació baptismes/noces es manté amb una mitjana superior a 4 fills per matrimoni, malgrat la pesta bubònica, per augmentar a

més de 6 fills per matrimoni en el quinquenni 1661-1665 i pujar, després d'una lleugera baixada, fins als 8 fills per matrimoni en el quinquenni 1676-1680. Les crisis de mortalitat dels anys vuitanta d'aquesta centúria, portaran a una important reducció del nombre de fills per matrimoni, en els darrers quinquennis del sis-cents: amb una mitjana, entre 1686 i 1700, de 4,7 fills per matrimoni. Al llarg del segle XVI obtenim una mitjana de 4,82 fills per matrimoni.

Durant el segle XVIII la relació baptismes/noces es manté estable, amb molts alts i baixos, entre els 3,86 fills per matrimoni del quinquenni 1741-1745 i els 7,29 del quinquenni següent. Potser aquests valors mínims és fruit d'estar situat cronològicament entre els dos moments més àlgids de la centúria, o bé es déu al fet de la reducció del nombre de nocés conseqüència del buit generacional provocat per la Guerra de Successió. En conjunt la relació baptismes/noces a Olesa al llarg del set-cents mostra un relatiu augment que porta a una mitjana de 5,46 fills per matrimoni entre 1751-1780 i una mitjana de 5,25 fills per matrimoni al llarg de la centúria, superior a la del segle anterior, un segle de crisi.

El segle XIX i els trenta anys del XX mostren tres grans fases: una davallada inicial entre 1801 i 1820 fruit d'una conjuntura adversa —crisis de subsistències i Guerra del Francès— amb una mitjana de 4,15 fills per matrimoni; una intensa i forta recuperació del 1821 al 1835 fruit de l'augment del nombre de nocés i una incipient industrialització, amb una mitjana de 6,92 fills per matrimoni; i una llarga fase de reducció, pràcticament contínua, del nombre de fills per matrimoni fins als anys trenta del segle XX. D'aquesta manera, els valors màxims quinquennals seculars es donen en els anys 1831-1835, durant la Primera Guerra Carlina i efervescència de la revolució liberal, amb 9,81 fills per matrimoni; mentre que els mínims els localitzem al darrer quinquenni de la centúria amb només 3,33 fills per matrimoni, gairebé dues terceres parts menys. En conjunt, al llarg del vuit-cents, la mitjana és de 4,54 fills per matrimoni i els trenta anys del segle XX és de 2,69 fills per matrimoni.

Quadre 3.20. Relació baptismes/noces en períodes de 30 anys

	Fecunditat al matrimoni
1601-1630	4,19
1631-1660	4,24
1661-1690	5,78
1691-1720	4,84
1721-1750	5,27
1751-1780	5,46
1781-1810	5,07
1811-1840	5,38
1841-1870	4,39
1871-1900	3,89
1901-1930	2,69

Font: APOM, AHMOM, RCOM i ACB. Elaboració pròpia.

Al Baix Llobregat, una agregació dels llibres de nocés de catorze parròquies, permet observar una relació de baptismes/noces força elevada, per la qual cosa es podria parlar d'unes altes taxes de fecunditat a la comarca, encara que aquesta afirmació cal prendre-la amb certa prudència. Tot i menystenir els anys que presenten irregularitats o resten incomplets, en alguna de les dues sèries, hom obté una mitjana anual de 4,25 fills per matrimoni, entre 1570-1579 i 1700-1709. Destaquen les puntes de fecunditat localitzades a les dècades 1660-1669 i 1680-1689, amb uns valors que se situen en els 5,34 i 5,18 fills per família. Són significatius, així mateix, els nivells de fecunditat dels

decennis, 1670-1679 i 1700-1709, amb uns quocients superiors als 4,5 fills per enllaç. En el cas de 1660-1669 i 1670-1679, els elevats resultats coincideixen amb els valors més baixos de la nupcialitat al segle XVII, mentre que en el cas de 1680-1689 i 1700-1709, s'hi afegeix una molt alta natalitat. Els nivells més baixos de la sèrie s'observen als decennis 1640-1649, 1630-1639, 1590-1599 i 1650-1659, amb uns valors que oscil·len entre els 3,54 i els 3,8 fills per unitat familiar. Quant a l'evolució de la variable, s'observa una primera fase —de 1570-1579 a 1590-1599— de lleugera davallada de la fecunditat, amb un quocient mitjà que supera lleugerament els 4,2 fills per casament; un segon període —de 1590-1599 a 1610-1619— d'intens increment, amb una relació de 4,06 fills per casament; un tercer estadi d'intens decreixement de la tendència i amb un quocient mitjà que no passa els 3,5 fills per matrimoni; una quarta etapa —1660-1669 a 1690-1699— d'augment important de la fecunditat, amb alts i baixos, però amb uns valors mitjans que superen els 5 fills per nucli familiar; i un últim tram de caiguda i prompte recuperació al vicenni final de la sèrie, amb uns valors de 4,26 fills per matrimoni.

Al Vallès Oriental, J. Dantí (1988:122-125), entre 1580 i 1700 i calculant la relació entre nupcialitat i baptismes, observa tres grans períodes: 1580-1597 d'alça; 1598-1630 de descens i estabilització posterior i de 1631 a 1685 de creixement moderat amb una pèrdua posterior fins a final de segle. Segons J. Dantí, l'estabilització dels matrimonis i el creixement de les defuncions marquen la tendència de la fecunditat en la primera meitat del segle XVII, mentre que el descens de la nupcialitat i un major increment de la mortalitat ho fan en el darrer terç del segle. També constatem a Olesa la influència de la mortalitat i la nupcialitat en l'evolució de la fecunditat matrimonial.

A Mataró, C. Ros (2003:64) ha demostrat que la relació baptismes/noces parteix d'uns nivells molt alts al decenni 1627-1636 i que un segle més tard dona peu a un llarg període força estable i amb un progressiu i lent descens fins al primer terç del segle XVIII que repunta sobtadament i, de nou, entre 1837 i 1846 aquest indicador torna a iniciar una etapa de descens fins als anys seixanta del segle XIX. Potser a Olesa aquesta darrera fases de descens es dona uns anys abans.

Al Penedès i el Garraf, F. Muñoz (1990:252-254) observa que la tendència de les fluctuacions simultànies dels baptismes i les noces presenta una fase d'ascens continuat, però amb oscil·lacions, fins assolir els seus valors màxims al quinquenni 1735-1739; a continuació, caure la dècada següent i repunta entre 1760-1764; segueixen daltabaixos fins a uns valors molt baixos a la primera dècada del segle XIX quan repunten fins a uns valors similars als de mitjan segle XVIII entre 1825 i 1834, però aquest augment singular porta a una caiguda, pràcticament, continua fins a finals de la sèrie. Les fluctuacions i oscil·lacions al Penedès i Garraf també s'observen a Olesa.

A Barcelona, J. Andreu i A. Simon (1992:120) obtenen entre el 1550 i el 1699 un índex de 2,86 fills per matrimoni, i matisen que la natalitat de la segona meitat del segle XVI és més elevada que la del segle XVII —3,75 en el primer cas i 2,66 en el segon— i sostenen que cal atribuir una part del creixement del segle XVI a una natalitat superior a la del XVII; i, a més a més, afegeixen que el nombre de fills per matrimoni a Barcelona sempre és molt baix, amb una capacitat no ja de creixement, sinó simplement de reproducció, pràcticament nul·la. En un altre estudi sobre la Ciutat Comtal, J.L. Betrán (1996:61), amb les dades dels natalicis i les noces de Sant Just i Pastor dels anys 1587-1592 i 1649-1654, obté unes taxes de fecunditat molt més baixes tant l'any de

l'epidèmia com l'any immediatament posterior i afirma que el descens dels baptismes enregistrats l'any posterior al d'una pesta no és l'efecte del descens del nombre de matrimonis, ja que, òbviament, hi incideixen altres factors demogràfics i econòmics. Evidentment, aquestes relacions de baptismes/noces obtingudes a la capital són inferiors a les olesanes.

Per al conjunt de Catalunya, J. Benavente (1990:114-119) també constata aquest canvi de tendència en la fecunditat catalana en els anys trenta del segle XIX i arriba a afirmar que, a partir d'uns nivells alts de fecunditat matrimonial segons el cens de 1787, Catalunya encapçala la minva de fecunditat estatal durant aquesta dècada gràcies a les transformacions socials que va generar el procés de creixement agrari i industrial al llarg del set-cents.

A Madrid, M.F. Carbajo (1987:72-73), amb dades de vuit parròquies i entre 1650 i 1714, obté, calculant el quocient entre la mitjana de natalicis i de noces quinquennals, una mitjana de 3,07 fills per matrimoni; i, alhora, detecta el valor més baix al quinquenni. 1670-74 —2,8 fills per casament— i el més alt al 1690-1694 —3,5 fills per matrimoni—. Aquesta relació baptismes/noces madrilenya posa de manifest uns valors més baixos a Olesa que a la capital espanyola³⁵⁶.

A Leioa (País Basc), emprant la relació entre els matrimonis i els naixements, s'ha destacat una restricció de la fecunditat durant el darrer quart del segle XIX, quan encara aquesta població basca està en transició cap a la modernitat, fruit de l'arribada d'immigrants i el canvi en el model matrimonial [González (dir.), 2010:88-89].

3.2.3. L'estructura de la població

Un cop exposats el nombre i la dinàmica general de la població olesana caldria endinsar-nos en la seva estructura. En aquest sentit cal observar les dades dels padrons i censos de població olesans. Segons M. Livi-Bacci (1993) una població està formada per unes unitats bàsiques, com els individus, i per elements compostos, com la família; els individus es poden classificar tenint en compte el sexe, l'edat, l'estat civil i el lloc de naixement i de residència que “unidas al conocimiento de las [característiques] socio-económicas y biofísicas permiten construir un perfil individual útil para interpretar y entender los fenómenos relacionados con la fecundidad, la mortalidad y la movilidad” [Livi-Bacci, 1993:10-11]. J. Vinuesa i altres (1997:17-18) incideixen en aquestes característiques socioeconòmiques: el nivell d'instrucció, la categoria socioprofessional, la relació amb l'activitat i la relació amb la família. Així, estudiarem com està formada la població d'Olesa classificant-la segons el sexe, l'edat, l'estat civil, el lloc de naixement i altres factors socials com la relació de parentiu, la categoria socioprofessional, la relació amb l'activitat i el nivell d'instrucció per tal de copsar el creixement o el descens d'aquesta població fruit dels naixements, les defuncions o els moviments migratoris. En primer lloc, veurem l'estructura de la població segons l'edat i el sexe; en segon lloc, analitzarem l'estructura de la població segons la categoria socioprofessional i la relació amb l'activitat i, en tercer lloc, observarem altres característiques com la relació de parentiu, l'estat civil, el nivell d'instrucció de la població i la relació de masculinitat per grups d'edat³⁵⁷.

³⁵⁶ Aquests resultats de Madrid i de Barcelona, entre altres ciutats, més baixos que els olesans ens suggereixen que la relació baptismes/noces és més elevada a les zones rurals que no pas a les zones urbanes.

³⁵⁷ Deixem per al capítol 4, i següents, l'anàlisi de la naturalitat de la població.

3.2.3.1. L'estructura de la població segons l'edat i el sexe

Un dels instruments d'anàlisi demogràfica més emprat i conegut són les piràmides³⁵⁸ atès que creuen dues variables de les característiques d'una població: l'edat i el sexe. Procedirem tot seguit a presentar les piràmides de la població olesana a partir dels censos, padrons i altres recomptes que enregistren l'edat i el sexe dels seus habitants seguint el que exposen Vinuesa i altres (1997): en primer lloc, les piràmides ofereixen una imatge global de la població analitzada; en segon lloc, permet mitjançant un estudi més detallat, posar de manifest quins han estat les vicissituds de l'evolució demogràfica en un llarg període de vuitanta o noranta anys i, en tercer lloc, les piràmides intueixen les principals tendències esdevenidores [Vinuesa i altres, 1997:206]. A més, tindrem en compte altres indicadors de l'estructura per edats com són la mitjana d'edat³⁵⁹, l'índex demogràfic de dependència³⁶⁰, l'índex de vellesa³⁶¹ o l'índex del nombre de fills per dones fecundes³⁶².

El primer recompte olesà amb dades per sexe i edat és el *Memorial...* de 1717 que aplega 1.011 habitants³⁶³. Hem optat per agrupar els olesans segons els grups d'edats del cens de Floridablanca (1787) per tal de poder-los comparar. Tot i que els grups d'edat no són homogenis, podem subscriure que es tracta d'una piràmide de població poc evolucionada atès que la natalitat és molt gran a la base i perd població ràpidament com a conseqüència de la forta mortalitat durant la conjuntura bèl·lica i, alhora, perquè predomina la població infantil³⁶⁴ —en aquest cas de 0 a 15 anys— amb

³⁵⁸ Quant això, vegeu Vinuesa i altres (1997:198-213) o bé Livi-Bacci (1993:79-85).

Entre els estudis que analitzen l'estructura de la població per edat i sexe cal esmentar a Roquer i Vila (1981:124-129); Gual (1986:15-20); González, García i Urrutikoetxea (2007:61-64 i altres); González (dir.) (2010:120 i següents), Cobos (1994:24-28) o García (2004:150 i següents), entre altres.

³⁵⁹ La mitjana d'edat l'hem obtingut sumant els valors de les edats corresponents a tots els individus i repartint-los entre el total d'habitants:

$$\text{Mitjana d'edat} = [\sum (E \times nE)] / P$$

On E és l'edat, n són els valors de l'edat i P és la població total.

³⁶⁰ L'índex d'envelliment (IV) és un indicador sintètic del grau d'envelliment d'una població i s'obté dividint el conjunt de la població vella —majors de 65 anys— i la població infantil —menors de 15 anys— per cada 100 habitants [Livi-Bacci, 1993:88]:

$$IV = (P_{65 \text{ i més}} / P_{0-14}) \times 100$$

On P és la població segons els subíndexs.

³⁶¹ L'índex demogràfic de dependència (ID) és un indicador socioeconòmic que relaciona el conjunt de la població vella i infantil amb la població activa —entre 15 i 64 anys— per cada 100 habitants, per la qual cosa es relacionen les persones autònomes per raons de la seva edat i aquelles que en depenen [Livi-Bacci, 1993:89]:

$$ID = [(P_{65 \text{ i més}} + P_{0-14}) / P_{15-64}] \times 100$$

On P és la població segons els subíndexs.

³⁶² L'índex del nombre de fills per dona fecunda (IC) és un indicador sociodemogràfic que relaciona els infants de 0 a 4 anys amb les dones en edat fecunda —15-44 anys— per cada 100 habitants, amb la qual cosa es coneix la càrrega de fills de 0 a 4 anys, la qual serà molt elevada en les poblacions joves [Livi-Bacci, 1993:90-91]:

$$IC = (P_{0-4} / {}^fP_{15-44}) \times 100$$

On P és la població segons els subíndexs i el superíndex f indica les dones, únicament.

³⁶³ Vegeu capítol 2, quadre 2.18.

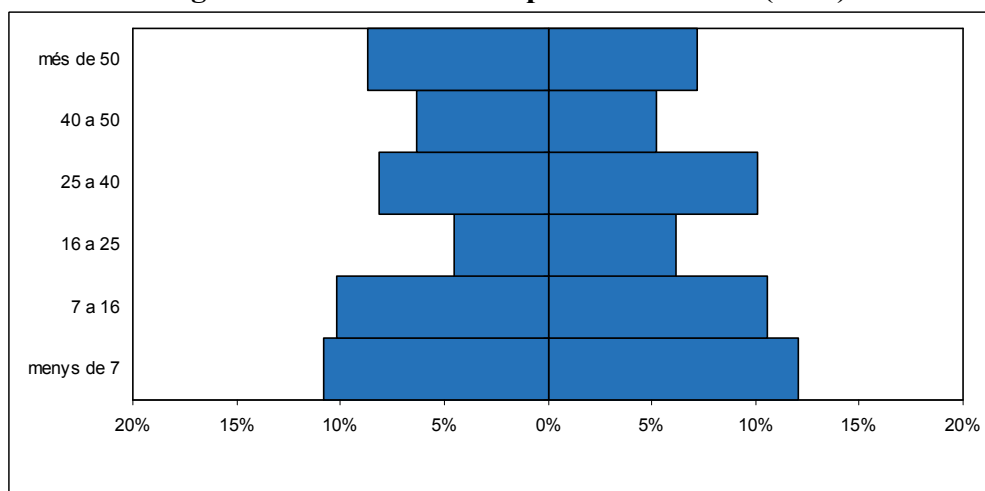
Hem d'observar que els grups s'encavalquen: menys de 7 —0 a 6 anys—, de 7 a 16 —7 a 15 anys—, de 16 a 25 —16 a 24 anys—, de 25 a 40 —25 a 39 anys—, de 40 a 50 —40 a 49 anys— i més de 50.

³⁶⁴ Som conscients que avui en dia la població infantil inclou també els adolescents de 15 anys [www.idescat.cat, 07/09/2013], però tenint en compte les dades de què es disposa i de la distribució dels diferents grups d'edat nosaltres considerem població infantil a la població compresa entre els 0 i 14 o bé 0 i 15 d'edat, segons la font, tal com ho atribueixen González (dir.) (2010), entre altres.

un 43,62% del total, mentre que la població activa³⁶⁵ —de 16 a 49 anys— amb un 40,45% i els vells³⁶⁶ —més de 50 anys— amb un 15,92%. Tampoc és una piràmide simètrica perquè hi ha un predomini del sexe femení —51,33% del total— i, especialment, entre la població infantil —22,65% davant del 20,97% dels homes— i l'activa —21,46% davant del 18,99% dels homes—; mentre que el sexe masculí —48,67% del total— només superen a les dones en el grup de majors de 50 anys —8,71% davant del 7,22 del sexe femení—. Sorpren, d'altra banda, el descens de la natalitat del grup d'edat de 7 a 16 anys respecte el grup anterior: un descens de la natalitat fruit de la conjuntura bèl·lica i, possiblement, la sobremortalitat de 1701. També s'observa que els homes de 16 a 40 anys són molt inferiors al nombre de dones fruit de la major participació masculina en el decurs de la Guerra de Successió i, malgrat, els 165 immigrants del període 1677-1692. En canvi, l'augment de la mortalitat entre les dones majors de 40 anys, respecte als homes de la mateixa edat, no hi trobem una altra explicació que la possible subanotació d'aquestes dones en el *Memorial...* o bé una emigració que no hem pogut documentar.

El fet de trobar un *barret* a les edats més avançades respon a l'agrupació per edats —els mateixos en què s'agrupen les dades del Cens de Floridablanca— amb què s'ha realitzat aquesta piràmide de població. Per aquesta raó hem realitzat la següent representació amb agrupacions quinquennals d'edat i un darrer grup de majors de 85 anys, com a la resta de padrons municipals del període estadístic.

Figura 3.1. Piràmide de la població d'Olesa (1717)

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

En canvi, si els càlculs es realitzen tenint en compte els grups quinquennals, figura 3.2. —pàgina següent—, es fa evident l'impacte de la Guerra de Successió en la mortalitat³⁶⁷ i, especialment, en la natalitat³⁶⁸: la població infantil, de 0 a 14 anys,

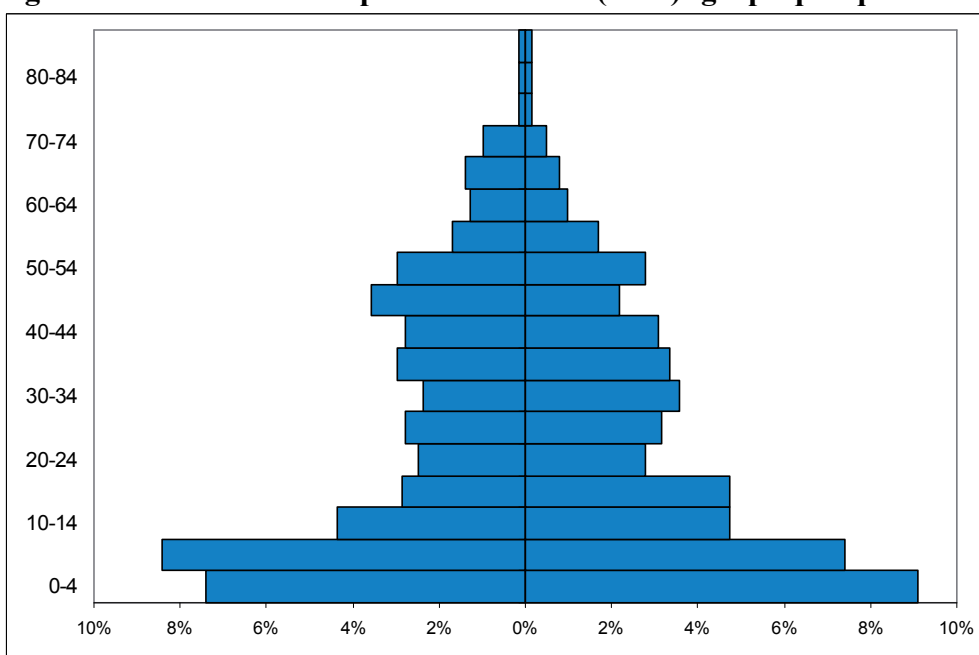
³⁶⁵ Com a la nota anterior, el concepte població activa, seguint els criteris d'Idescat, és la població compresa entre els 16 i 64 anys [www.idescat.cat, 07/09/2013]. En la nostra recerca, i en funció de les dades que es disposa, considerem el tram central de la piràmide en edats compreses entre els 14 o 15 anys i els 49 o 64 anys d'edat, segons les fonts.

³⁶⁶ Seguint en la línia de les notes anteriors, la població anciana o vella en aquesta recerca, depenent de les dades de què es disposi, és la població major de 50 o 65 anys d'edat.

³⁶⁷ Entre 1705 i 1714 el nombre d'òbits documentats és de 977 —448 albats i 519 cossos— i en aquest decenni constatem dues crisis de mortalitat: 1706 —amb 56 dones (35 albats i 21 cossos) i 55 homes (18

representen el 41,44% de la població —un 20,17% de sexe masculí i un 21,27% de sexe femení—; els actius, de 15 a 64 anys, representen el 54,01% del total —un 25,72% d'homes i un 28,29% de dones— i els ancians, majors de 65 anys, representen el 4,55% —un 2,77% d'avis i un 1,78% d'àvies—. Respecte als altres indicadors de l'estructura per edats observem que la mitjana d'edat de la població és de 25,11 anys; l'índex demogràfic de dependència és del 85,14%, l'índex de vellesa és del 10,98% i l'índex del nombre de fills per dona fecunda és del 79,90%. Indicadors que ens demostren la joventut i la importància de la població dependent al municipi. Tanmateix, hom podria suggerir, a banda de l'elevada mortalitat infantil dels primers anys del segle XVIII, que hi ha un possible subenregistrament d'albats de sexe masculí en el primer grup d'edat.

Figura 3.2. Piràmide de la població d'Olesa (1717): grups quinquennals³⁶⁹

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

El segon recompte amb edats i sexe és el cens de Floridablanca³⁷⁰. Segons aquest cens de 1787, Olesa comptava aleshores amb 2.454 habitants, la piràmide de població, figura 3.3., també és poc evolucionada, atès que la natalitat és molt gran a la

albats i 27 cossos)— i 1711 —amb 119 dones (48 albats i 71 cossos) de les quals 4 són *soldades alemanyes* i 242 homes (65 albats i 175 cossos), dels quals 135 són soldats alemanys—.

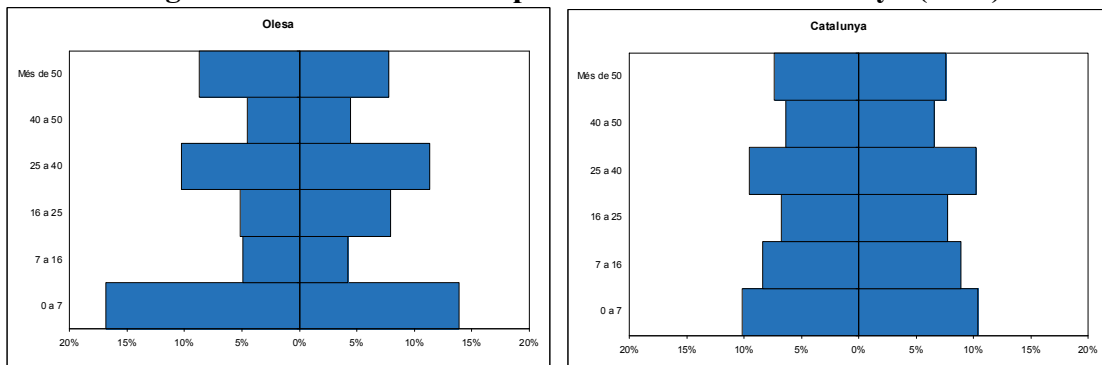
³⁶⁸ Entre 1705 i 1714 el nombre de baptismes documentats és de 825 —408 nens i 417 nenes— i en aquest decenni constatem que els anys 1706 i 1710 són els que enregistren menys baptismes. Un ens coincideix amb la crisi de mortalitat de 1706 i l'altre és l'anterior a la segona crisi quan Olesa era zona del conflicte armat —es documenten soldats i *soldades* dels Països Baixos i Alemanya—.

³⁶⁹ S'han respectat les edats declarades en aquest *Memorial...*, per la qual cosa l'homogeneïtat manifesta en els grups d'edat de 15 a 39 anys en el sexe masculí i de 25 a 39 en el femení, són molt dubtoses. Cal recordar els errors en les edats declarades observades a Sant Pere de Riudebitlles per al padró de 1889 [Torrents i Cusidó, 1993].

³⁷⁰ D'una banda, i considerant que no es disposa de les edats desagregades no hem pogut calcular els indicadors demogràfics. D'altra banda, cal recordar el que hem dit amb anterioritat quant a l'augment de població al llarg del període comprès entre el cens de Campoflorido i el de Floridablanca. I, tanmateix, davant de la irregularitat de la piràmide, atenent als grups en què s'agrupa la població per sexes i edats en aquest cens de 1787 i per tal d'evitar el *barret* dels majors de 50 anys, hem optat per distribuir la població en grups quinquennals de 0 a 85 anys i un darrer grup de majors d'aquesta edat, tal com fem a la resta de padrons estadístics, amb la intenció de comparar ambdues figures, segons un o l'altre criteri d'agregació.

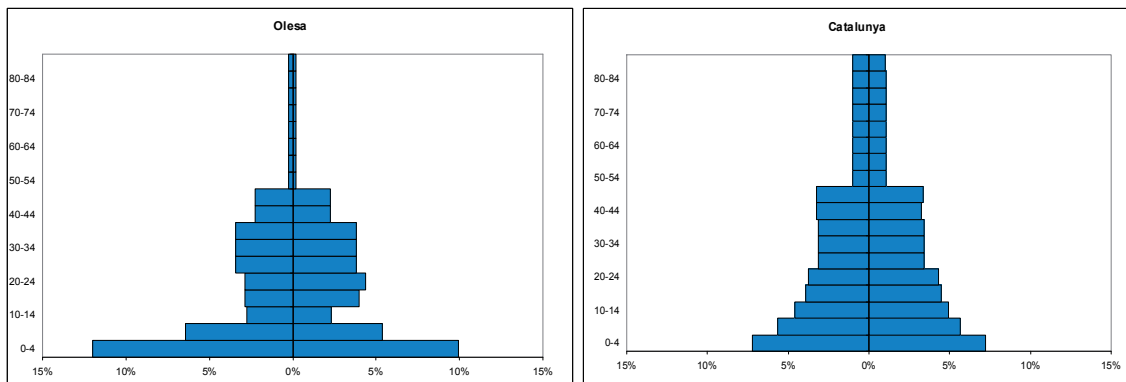
base i perd població molt més ràpidament que l'anterior però a conseqüència de la sobremortalitat d'albats del anys 1772, 1776 i 1779 i no pas de la influència d'un conflicte bèl·lic; emperò, mostra símptomes de canvi en predominar la població activa —de 16 a 49 anys— amb un 43,77% del total, mentre la població infantil —de 0 a 15 anys— representen el 39,81% i els vells —majors de 50 anys— amb un 16,42%. Com la piràmide de 1717, la piràmide de 1787 és gairebé simètrica amb un lleuger predomini del sexe masculí —50,41% d'homes i 49,59% de dones—, però si es comparen les proporcions dels grans grups amb respecte a la població total observem que: els infants representen el 21,72% del total i les dones en edat infantil només el 18,09%; en canvi, entre els actius, les dones superen en més de tres punts als homes —20,01% per al sexe masculí i un 23,76% per al sexe femení— i, quant als vells, els homes són el 8,68% i les dones el 7,74%. Destaca el fet que les dones predominin entre la població activa i, això, és degut a una immigració femenina? o bé, a un èxode masculí? Si observem els immigrants i emigrants³⁷¹ descoberts entre 1737 i 1771, veiem que la quantitat d'homes immigrants supera en gairebé 5 punts al nombre de dones immigrants —52,16% d'homes i 47,84% de dones—, però també els homes emigrants superen a les dones en gairebé deu punts —55,07% d'homes i 44,93% de dones—.

Figura 3.3. Piràmides de la població d'Olesa i Catalunya (1787)

Font: INE i Iglésies (1967d:I, 44-45). Elaboració pròpia.

Figura 3.4. Piràmides de la població d'Olesa i Catalunya (1787): grups quinquennals

Font: INE i Iglésies (1967d:I, 44-45). Elaboració pròpia.

³⁷¹ El saldo migratori entre 1700 i 1787 és clarament positiu atès que hem documentat 1.522 immigrants i només 123 emigrants.

Si es comparen ambdues piràmides anteriors, la d'Olesa amb la del conjunt del Principat, observem una certa similitud quant a la silueta, tot i que les piràmides de Catalunya són més atenuades que les olesanes. Emperò, els percentatges són molt diferents: en el cas de Catalunya hi ha un predomini de dones sobre homes —51,53% davant del 48,47% del sexe masculí— en tots tres sectors: 19,31% per 18,46% entre la població infantil; 24,64% per 22,65% entre els actius i 7,58% per 7,36% entre els vells. A redós d'això, podem fer dues observacions: en primer lloc, la població olesana no està tant envellida com la població total del país i, en segon lloc, la influència del moviment migratori, majoritàriament català a Olesa, roman atenuat en la piràmide del Principat. Amb tot, tal com passa a la piràmide de 1717, es podria suggerir, en el cas olesà, un subenregistrament d'homes en els grups d'edat de 15 a 24 anys, considerant el major nombre de dones d'aquestes generacions.

A Sant Sadurní d'Anoia, la piràmide d'edats de 1787, segons M. Costa, també, “té una forta base infantil. Fins als 28 anys és una piràmide regular. Menys en l'etapa dels 49 anys endavant, el nombre de dones és superior al dels homes. És una població dinàmica” (Costa, 1989:34). Aquesta piràmide penedesenca és diferent a l'olesana i, fins i tot, a la de Catalunya, si més no pel que respecta al predomini de les dones en tots els grups ja que a Olesa els grups d'edat de 7 a 15 anys, de 40 a 49 i més de 50 els homes superen a les dones i a la piràmide de la figura 3.4. les dones superen en tots els grups als homes.

Les dades dels censos i padrons del període estadístic són força més fiables i permeten elaborar les piràmides amb grups d'edats homogenis³⁷²; amb tot, el primer cens d'aquest període estadístic encara és anòmal. Així, segons el cens de 1857 els grups d'edat encara no són homogenis i seguint les edats declarades hem elaborat la figura 3.5. —pàgina següent—. Segons aquest cens, Olesa comptava aleshores amb 3.448 habitants, la piràmide de població mostra també la disminució de la natalitat, malgrat que el primer grup només inclogui els menors d'un any, ens porten a suggerir que la població olesana respon al model de les poblacions històriques estacionàries tot i que el volum d'actius —de 16 a 50 anys— representa més de la meitat de la població total —53,10%—, en canvi la població infantil —de 0 a 15 anys— representen el 34,72% del total de la població i els vells, el 12,18%. A diferència de la piràmide de 1787, la piràmide de 1857 no és simètrica ja que hi ha un clar predomini del sexe masculí —52,18% d'homes i 47,82% de dones—, però si es comparen les proporcions dels grans grups amb respecte a la població total observem que: els infants representen el 18,13% del total i les dones en edat infantil només són el 16,59%; en canvi, entre els actius, les homes també superen en gairebé quatre punts a les dones —28,19% per al sexe masculí i un 24,91% per al sexe femení— i, quant als vells, les dones són el 6,32% i els homes el 5,86%. Si observem detalladament la piràmide copsem que el grup d'edat de 51 a 60 presenta una clara entrada corresponent a les generacions nascudes durant la Guerra del Francès i en els grups següents —61 a 70 i més de 71— es manifesta l'impacte d'aquest conflicte en les generacions nascudes abans de 1796³⁷³. També observem una altra pèrdua de població destacada en les generacions nascudes entre 1837 i 1841 degut a una sobremortalitat en

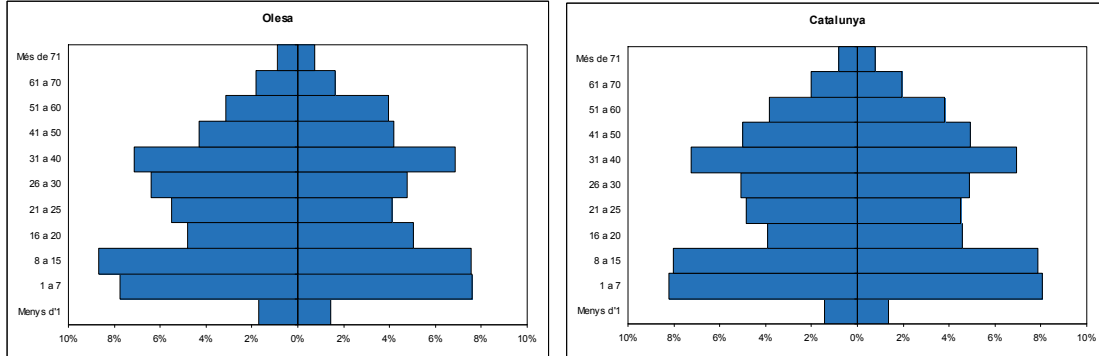
³⁷² Només els censos de 1857, 1860 i 1877 no estan detallats per edats i sexes anualment i, malauradament, no disposem de les edats dels olesans en el censos de 1887 i 1897.

En el cens de 1877, l'enregistrament de les edats en el cas d'Olesa constatem que fins als 25 anys venen desagregades, del 26 a 50 agrupats de cinc en cinc i els darrers grups d'edat estan agrupats de deu en deu; mentre que per al conjunt del país les dades estan anualment, és a dir desagregades, fins als majors de 100 anys; tot plegat ens ha portat a ponderar els grups quinquennals d'aquesta piràmide.

³⁷³ Respecte això, vegeu Millàs (2011).

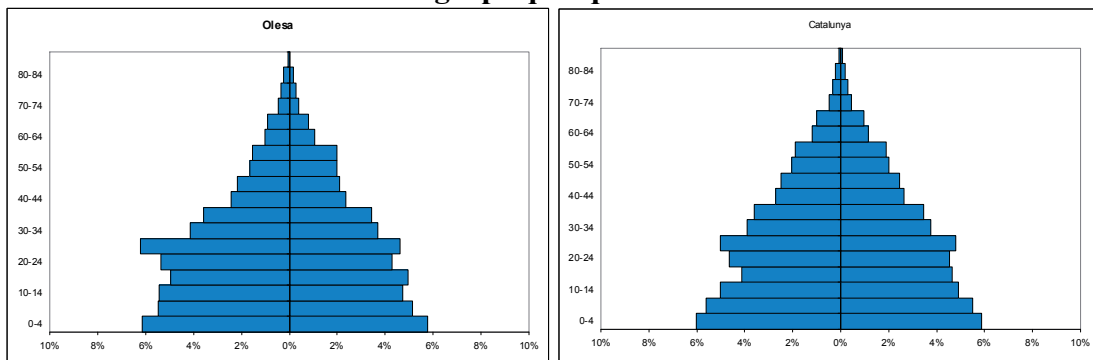
aquest darrer any però també fruit d'una disminució de la natalitat. Quelcom semblant s'observa també en les generacions nascudes entre 1850 i 1856 per les sobremortalitats d'albats dels anys 1853 i 1856³⁷⁴ i en les generacions nascudes entre 1827 i 1831 per la crisi de mortalitat de 1828.

Figura 3.5. Piràmides de la població d'Olesa i Catalunya (1857)

Font: INE. Elaboració pròpia.

Figura 3.6. Piràmides de la població d'Olesa i Catalunya (1857): grups quinquennals

Font: INE. Elaboració pròpia.

Si comparem les figures 3.5. i 3.6. —elaborades segons els grups establerts en la font consultada i en grups d'edat quinquennals— podem observar una gran similitud entre ambdues poblacions: la catalana i l'olesana. Només en les generacions nascudes entre 1850 i 1856 s'observa que la sobremortalitat d'albats de l'any 1853 sembla tenir un clar component local atès que en el conjunt del país la natalitat entre 1850 i 1856 no està sent tan desgastada per la mortalitat com a Olesa. En canvi, la incidència de la mortalitat en les generacions nascudes entre 1827 i 1841 és més intensa al conjunt del país que al municipi del Baix Llobregat, però també cal tenir present que entre 1832 i 1841 hi ha una disminució de la natalitat que es torna a manifestar en les generacions de 1862-1871³⁷⁵.

J. Nadal (1965a), respecte d'aquesta piràmide catalana, diu³⁷⁶:

³⁷⁴ Si s'observa la figura 3.4. podem pensar que aquesta sobremortalitat afectà més als nens que a les nenes, però això no es correspon amb el que es detecta als obituaris on s'enregistren 32 albats i 31 nenes; mentre que entre 1850 i 1854 el nombre de nenes mortes és de 104 i el de nens, 107 i, encara és més accentuada la diferència, entre 1855 i 1859 el nombre de nenes enterrades és de 118 i els albats, 131.

³⁷⁵ Nadal, J. (1965a, 1992:77-81): "Las grandes crisis de mortalidad de los años 1793-1812: los efectos a largo plazo en la población catalana" dins Nadal, J. *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demogràfica*.

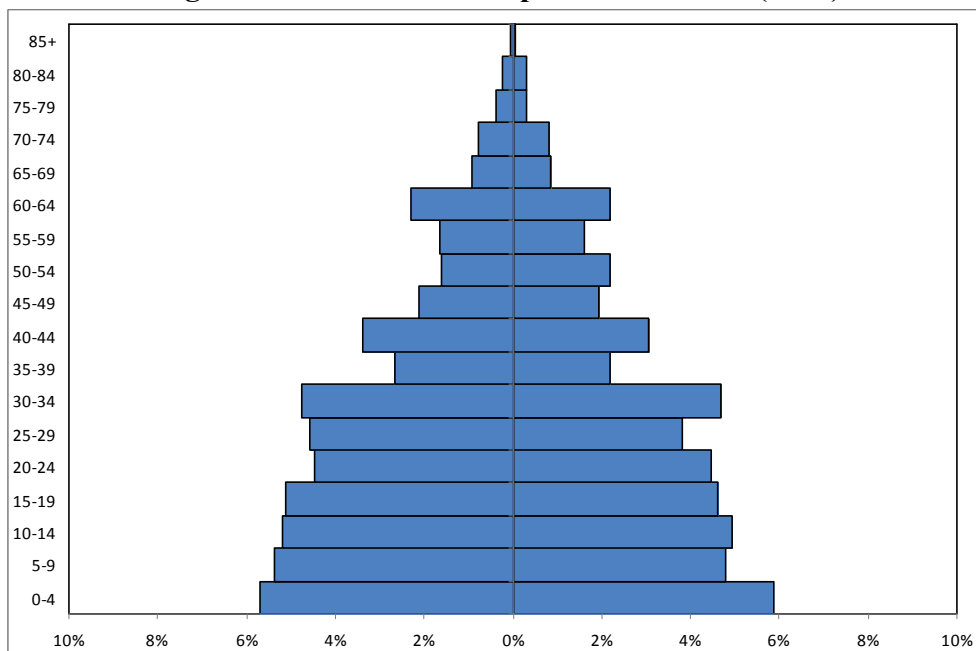
³⁷⁶ Nadal, J., *Ibidem*, p. 77.

“El primer censo oficial de la población española data del mes de mayo de 1857. A pesar de utilizar una distribución por grupos de edad que apenas se presta a comparaciones (...), el censo nos permite cuando menos constatar una sorprendente irregularidad: hay mayor número de españoles entre 26 y 30 años de edad que en los grupos de edad más jóvenes, de 21 a 25, o de 16 a 20.

Esta anomalía es todavía más acusada en el caso de Cataluña (...)”.

La piràmide de la població d'Olesa de 1860 —figura 3.7.— ha estat elaborada a partir del padró del mateix any i amb algunes edats corregides³⁷⁷. El perfil de la piràmide d'Olesa, que comptava, segons el padró, el 1860 amb 3.176 habitants, respon al model de les poblacions històriques estacionàries amb una proporció molt alta d'infants i presentant un ràpid descens, tret en el grup 60-64 de la corba, en les edats madures i velles. Es tracta, així, de les anomenades piràmides joves, amb una àmplia base i amb una disminució fins a la cúspide de la mateixa. Hi ha un predomini d'homes —51,23%— sobre les dones —48,77%—, en els sectors poblacionals dels infants —calculats aquí de 0 a 14 anys, 16,25% per als homes i 15,62% per a les dones— i la població activa —de 15 a 64 anys, amb el 32,59% per al sexe masculí i el 30,79% per al femení—, mentre que els vells i velles olesans representen pràcticament un mateix percentatge —2,39% per al sexe masculí i 2,36% per al sexe femení—; a més, observem que és molt rar que la població femenina sigui superior a la masculina —només en una quarta part de les edats—. És a dir, la piràmide de 1860 no és en absolut simètrica. D'altre banda, observem com un 31,86% dels habitants empadronats són menors de 14 anys; el 63,38% estan compresos entre els 15 i els 64 anys d'edat i, només, el 4,75% dels olesans i olesanes tenien més de 65 anys. Aquests percentatges ratifiquen la “joventut” de la població olesana donat que gairebé una tercera d'aquesta són infants.

Figura 3.7. Piràmide de la població d'Olesa (1860)

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

³⁷⁷ No hem pogut corregir les edats de tots els individus atès que no tots són olesans i no hem pogut verificar l'any de naixement del 13,53% del total de la població empadronada. Això, no obstant aquesta piràmide i les següents, que han estat elaborades a partir dels padrons municipals buidats nominalment, es fan en grups quinquennals fins al grup de 81-84 anys i un darrer grup de majors de 85 anys.

Si observem detalladament la piràmide de 1860 copsem diverses entrades i sortides de població. Així, al grup d'edats 5-9 anys, el corresponent a les generacions de 1851-1855 i especialment visible entre la població femenina, observem una important pèrdua de població fruit d'una sobremortalitat d'albats de l'any 1853, fet característic de les societats preindustrials —amb altes taxes de mortalitat i baixa esperança de vida— que es produeix en els primers anys de vida com a conseqüència de l'alta mortalitat infantil. De la mateixa manera, als grups d'edats 25-34, les generacions de 1826-1835, responen a una recuperació de la natalitat, però, no s'ha de menystenir la important immigració, especialment femenina, dels anys 1826-1830. Una immigració que també es pot observar en altres dos grups: el grup d'edats 60-64 anys, corresponent a les generacions de 1796-1800, i en el grup d'edats 40-44, nascuts poc després de la Guerra del Francès, entre 1816-1820³⁷⁸.

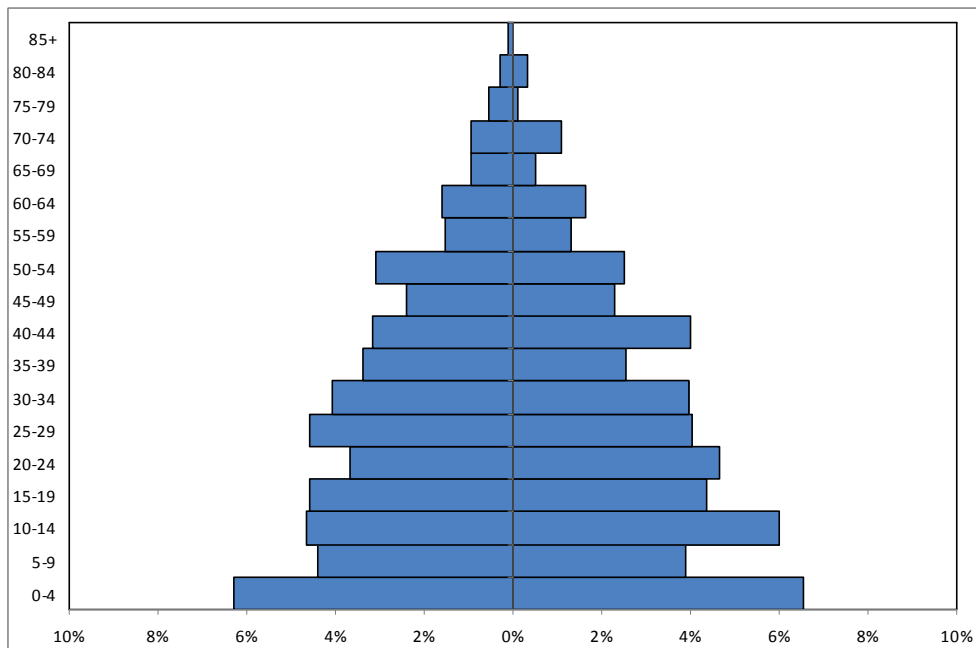
Des d'una perspectiva històrica observem una disminució en el segment 35-39 més evident, fins i tot, pel contrast que hi ha entre aquest grup i el següent, que presenta una nova entrada en els segments 45-49, per a ambdós sexes, i 50-54, únicament en la població masculina. La peculiaritat d'aquest fenomen demogràfic en la població activa entre els 35 i 54 anys es pot argumentar pel fet de ser persones nascudes entre 1805 i 1825 —en plena Guerra del Francès i els anys immediatament posteriors—, malgrat la disminució de persones entre els 45 i 49 anys d'edat no és molt visible, tot i coincidir cronològicament amb l'esmentat conflicte i ser generalitzable una disminució de la natalitat i un augment de la mortalitat. En canvi, en el segment 40-44 anys, s'aprecia una recuperació important en coincidir plenament amb la postguerra en la qual es possible trobar una ràpida recuperació de la natalitat durant l'època immediatament posterior a la fi d'un conflicte militar. Quant al grup 35-39 tornem a constatar una nova constricció de la població que es correspon als baptismes d'inicis de la dècada de 1820, quan la inestabilitat política i social del retorn de Ferran VII es fan evidents. Així mateix, el sortint del segment 30-34 contrasta amb l'entrada dels grups 21-24 i 25-29, fruit també de la conjuntura bèl·lica de la primera guerra carlina (1833-1840) i de les generacions delmades per la Guerra del Francès; mentre que l'entrada, evident entre la població femenina, del grup d'edat de 5 a 9 anys és fruit de progenitors que van participar, possiblement, en la segona guerra carlina, molt forta a Catalunya. Finalment, també podem apreciar una lleugera entrada en els segments 65-69 i 70-74 que es corresponen cronològicament amb la Guerra Gran. Resumint, l'anàlisi d'aquesta piràmide ens demostra una estructura demogràfica bastant característica de les poblacions de règim antic amb un índex d'envelliment del 15,02%, un índex demogràfic de dependència del 57,82%, una mitjana d'edat de 27,46 anys i un índex del nombre de fills per dona fecunda del 50,76%, molt inferior al de 1717.

També a la Diòcesi de Tarragona, I. Gual (1986) ens descriu, per al 1860, una piràmide de població jove amb una progressiva disminució en el nombre d'individus a mesura que anem considerant grups d'edat més avançada; una piràmide on hi ha molts naixements i, alhora, moltes morts, però destaca l'augment d'homes en els grups d'edats del 30 als 39 anys i, tanmateix, els baixos valors dels grups d'edats dels 10 als 29 anys, “a causa, potser, de perturbacions per ser aquesta, edat de servei militar”³⁷⁹. Això no coincideix amb el que s'observa a Olesa, ja que el grup d'edat de 35 a 39 és una generació delmada.

³⁷⁸ Més endavant insistim en aquest aspecte.

³⁷⁹ Gual, I. (1986:15-17).

Figura 3.8. Piràmide de la població d'Olesa (1872)

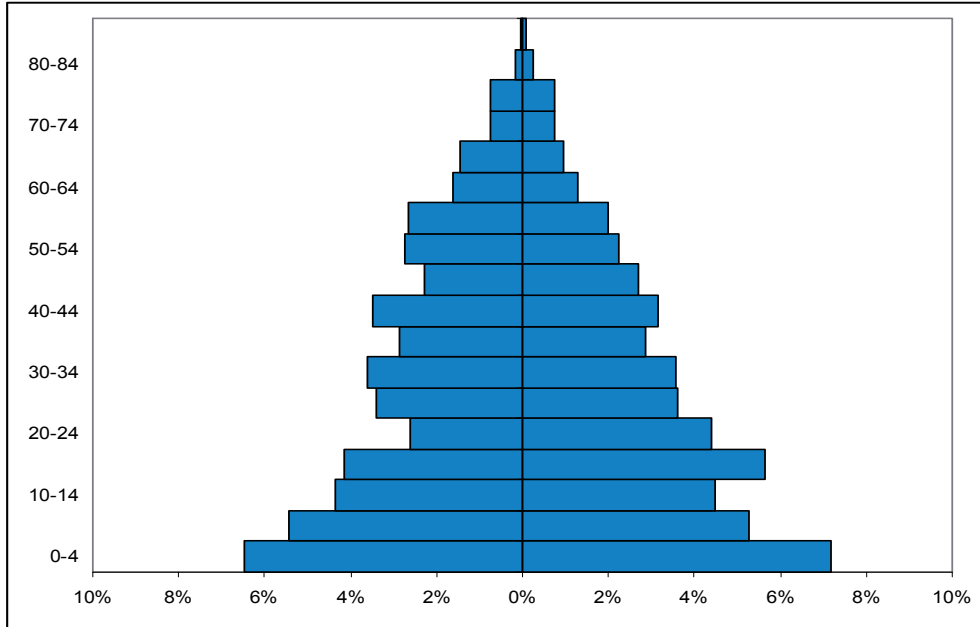
Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

La següent distribució per edats i sexes de què disposem a Olesa és la corresponent al padró de 1872 —figura 3.8.—. Segons aquest padró, Olesa comptava amb 3.148 habitants. El perfil de la piràmide de 1872 respon, en línies generals, al model de les poblacions històriques estacionàries amb una proporció molt alta d'infants i presentant un ràpid descens de la corba en les edats madures i velles³⁸⁰, però podria adscriure's també, tot i que no ho fa plenament, al model teòric d'una piràmide de població de transició progressiva [Livi-Bacci, 1993:81]. Hi ha un lleuger predomini d'homes —50,25%— sobre les dones —49,75%— atès que en els sectors poblacionals dels majors de 15 anys i menors de 65 i els ancians l'hegemonia és masculina —els actius, amb el 32,05% per al sexe masculí i el 31,26% per al femení; els vells, amb 2,83% per al sexe masculí i l'2,00% per al sexe femení—, mentre que en el sector poblacional dels infants hi predomina el sexe femení —15,37% per als homes i 16,49% per a les dones—. Segons aquests percentatges podríem dir que és una piràmide asimètrica, atès que en alguns quinquennis la diferència és considerable. Tal com s'ha observat en la piràmide de 1860, és molt rar que la població femenina sigui superior a la masculina —només en tres trams les dones superen als homes, fruit d'un subenregistrament d'aquestes o bé, més probablement, d'un declaració errònia de l'edat per part de les dones—. D'altra banda, observem com un 31,86% dels habitants empadronats són menors de 14 anys; el 63,31% estan compresos entre els 15 i els 64 anys d'edat i, només, el 4,83% dels olesans i olesanes tenien més de 65 anys. Aquests percentatges ratifiquen la “joventut” de la població olesana donat que gairebé una tercera d'aquesta són infants, mentre que l'índex d'envelliment representa el 15,15% de la població, l'índex demogràfic de dependència és del 57,95%, la mitjana d'edat és de 27,70 anys i l'índex del nombre de fills per dona fecunda és del 54,66%.

³⁸⁰ Tot i que es podria pensar en un possible error en les edats declarades entre la població vella de sexe femení, hauríem de descartar aquest fet atès que en la piràmide d'Olesa de 1860 observem una pèrdua de població en les generacions nascudes entre la Guerra del Francès i llur postguerra. No hauríem de menystenir, tampoc, una emigració femenina arran de la crisi econòmica que va patir el municipi en aquest període.

Observem, també, en aquesta piràmide la generació delmada en el grup d'edat de 45 a 49 anys, fruit de la disminució de la natalitat durant la primera guerra carlina, ja debilitada prèviament pel que fa als possibles progenitors durant la Guerra del Francès (1808-1814).

Figura 3.9. Piràmide de la població d'Olesa (1877)

Font: INE. Elaboració pròpia.

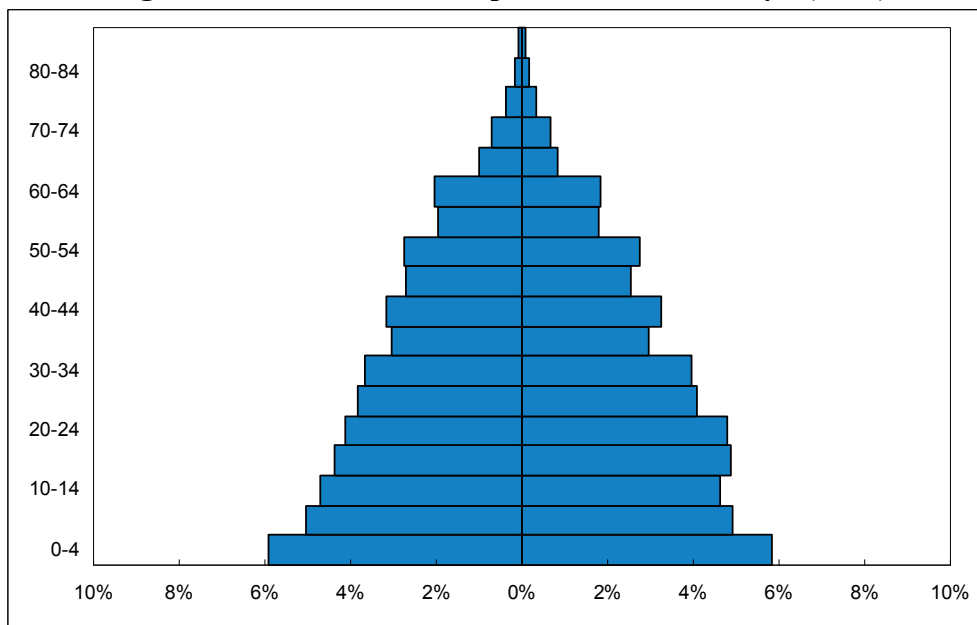
Tot i que a Olesa es conserva el padró de 1875 —incomplet en la recollida nominal i amb una distribució per edats complexa³⁸¹—, hem cregut oportú representar la piràmide d'edats a partir de les dades del cens de 1877, el qual atribueix a Olesa 2.742 habitants de fet i 2.614 habitants de dret, però els càlculs s'han fet respecte el primer valor a partir del Banc de Dades del CED. La figura 3.9. dibuixa, com a la piràmide de 1872, la silueta d'una piràmide que respon al model de les poblacions històriques estacionàries ni tampoc s'adscriu, plenament, al model teòric de les piràmides de les poblacions de transició progressiva en la qual hi ha un predomini de dones —51,20%— sobre els homes —48,80%—; emperò en els sectors poblacionals dels vells hi predomina el sexe masculí —3,14% per als homes i 2,55% per a les dones—, mentre que en els altres dos sectors l'hegemonia és femenina —els infants, amb el 16,23% per al sexe masculí i el 16,96% per al femení; els actius, amb 29,43% per al sexe masculí i el 31,69% per al sexe femení—. Per tant, no podem dir que la piràmide sigui simètrica. D'altra banda, observem com un 31,04% dels habitants empadronats són menors de 14 anys; el 64,58% estan compresos entre els 15 i els 64 anys d'edat i, només, el 4,38% dels olesans i olesanes tenien més de 65 anys. Aquests percentatges ratifiquen la “joventut” de la població olesana, tot i que es percep una lleugera millora

³⁸¹ Això no obstant, a l'Annex, figura III, reproduïm la piràmide de 1875 segons les dades del full resum del mateix padró de l'AHMOM. Una piràmide gairebé simètrica en quant el percentatge global d'ambdós sexes —50,07% d'homes i 49,93% de dones—, amb un 61,46% d'adults, un 5,44% de menors de 15 anys i un 33,10% de majors de 65 anys, un IV del 5,44%, un ID del 62,71% i un IC del 57,61% on destaca la pèrdua de població del grup d'edat de 5 a 9 anys en ambdós sexes. Són d'aquest grup els registres que manquen al padró? Les irregularitats en el sexe masculí que presenta la piràmide de 1877 no coincideixen amb les entrades i sortides de la piràmide de 1875 i, si bé no en tots els casos, els fulls del padró extraviats haurien d'enregistrar a molts d'aquests infants que no consten en el cens de 1877.

respecte a l'anterior ja que gairebé dues terceres parts de la població estan entre els 15 i 64 anys, mentre que l'índex d'envelliment representa el 17,14% de la població, l'índex demogràfic de dependència és del 63,60%, la mitjana d'edat és de 27,99 anys i l'índex del nombre de fills per dona fecunda és del 57,19%.

Si es compara aquesta piràmide d'Olesa del 1877 amb la del Principat del mateix any —figura 3.10.— percebem que la silueta d'aquesta darrera és molt més clara que la d'Olesa: s'aproxima més a les piràmides de població històriques estacionàries amb una proporció molt alta de joves. La pèrdua de població de 35 a 39 anys, les generacions de 1838 a 1842 nascudes durant la primera guerra carlina, clarament perceptible en el conjunt del país coincideix amb el cas olesà; però la pèrdua de població olesana en la població del grup d'edat 45 a 49, especialment en els homes, és més accentuada a Olesa que a Catalunya. Una altra diferència es pot veure en el grup d'edat de 20 a 24 anys —les generacions nascudes entre 1853 i 1857, que malgrat no observar cap sobremortalitat destacada tot i que constatem que els propis anys 1853 i 1857, si que tenen una mortalitat per sobre de la mitjana del període— i en el grup d'edat de 15 a 19 —especialment en els homes de les generacions nascudes entre 1858 i 1862— fruit d'una possible emigració masculina, almenys inicialment, d'Olesa com a resposta de la crisi econòmica que patí la localitat. A aquestes diferències, podem afegir les merament estadístiques, atès que en el conjunt del país el predomini de les dones no és tan accentuat com a Olesa —50,30% de dones i 49,70% d'homes—, mentre que els percentatges de infants, actius i vells són pràcticament els mateixos; emperò la mitjana d'edat a Catalunya és lleugerament superior a la d'Olesa —28,02 del conjunt del país pels 27,99 del municipi del Baix Llobregat—, l'índex d'envelliment a Catalunya és inferior al d'Olesa en tres punts i l'índex demogràfic de dependència també és molt diferent: 54,84% al Principat i, recordem, un 63,60% a Olesa.

Figura 3.10. Piràmide de la població de Catalunya (1877)

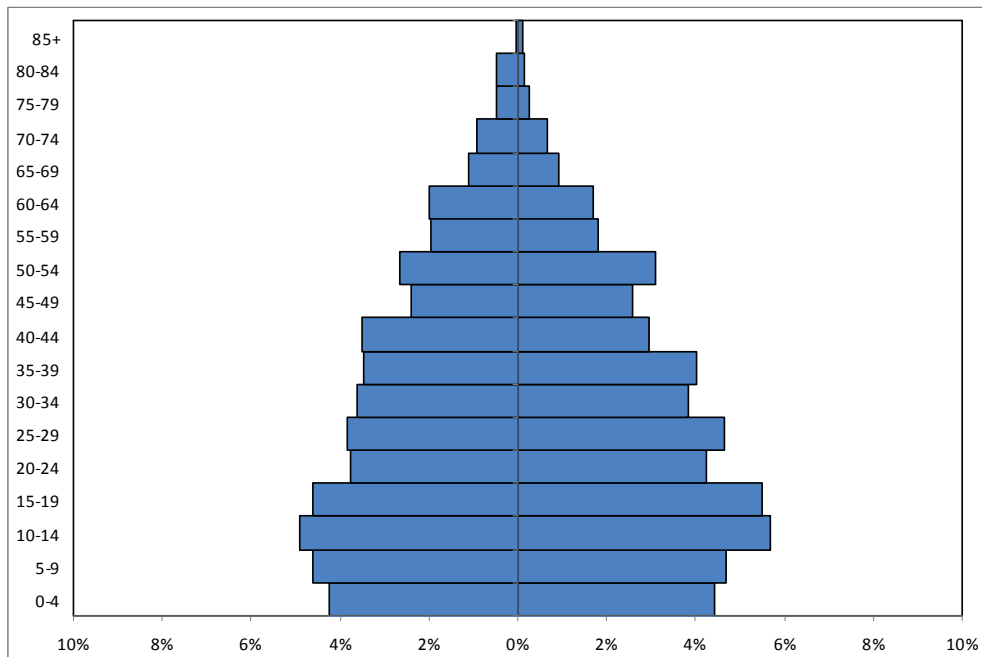

Font: CED. Elaboració pròpia.

Així mateix, S. Roquer i A. Vila (1981) descriuen l'estructura per edats i sexes de la comarca d'Osona el 1877: és la típica piràmide d'una població jove, amb una base ampla i una cúspide estreta que ens indica uns alts índexs de natalitat, i uns percentatges

del 41,4% de població infantil de 0 a 20 anys, un 51,2% d'actius entre 20 i 59 anys i un 7,4% de majors de 60 anys on destaquen quatre grans irregularitats —l'important salt entre els dos primers grups d'edats (0-4 i 5-9) fruit del retrocés que es produeix els primers anys de vida; el volum excessivament gran del grup 20-24 reflex d'un augment de la natalitat en el quinquenni 1852-1857 i de la presència de l'exèrcit durant la tercera guerra carlina; el baix percentatge dels grups de 25 a 39 anys motivat per l'emigració des de 1860 i la incidència de la primera guerra carlina— [Roquer i Vila, 1981:125-127]. Coincideixen amb el cas olesà la primera i la tercera irregularitats observades a Osona però discrepem en la segona, atès que a Olesa el salt entre els grups d'edats de 15-19 i 20-24 és molt accentuat, fruit com hem dit d'una possible emigració olesana i la sobremortalitat dels anys 1853 i 1857.

Figura 3.11. Piràmide de població d'Olesa (1910)

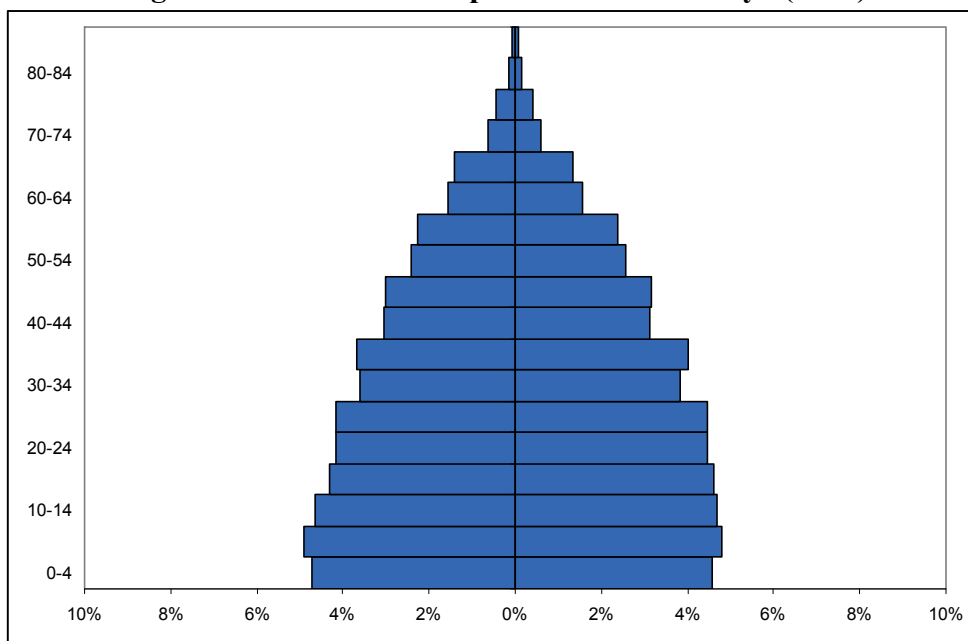
Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Atès que no disposem de les dades per edats i sexes de la població d'Olesa dels censos de 1887, 1897 i 1900, el següent recompte del qual disposem de les edats i els sexes és el del padró de 1910 que comparem amb el cens coetani de Catalunya. El padró de 1910 atribueix a Olesa 3.850 habitants³⁸². La figura 3.11. dibuixa la silueta d'una piràmide de transició progressiva en la qual es percep el descens de natalitat fruit d'un cert control de la fecunditat. Ja no es tracta, com l'anterior, d'una piràmide de població jove, amb una àmplia base i amb una disminució fins a la cúspide de la mateixa, sinó que la població activa representen gairebé els dos terços de la població. Hi ha un predomini de dones —51,35%— sobre els homes —48,65%—; emperò en el sector poblacional dels vells hi predomina el sexe masculí —3,04% per als homes i 2,13% per a les dones—, mentre que en els altres dos sectors l'hegemonia és femenina —els infants, amb el 13,77% per al sexe masculí i el 14,81% per al femení; els actius, amb 31,84% per al sexe masculí i el 34,42% per al sexe femení—. Per tant, no podem dir que la piràmide sigui simètrica i sobte força aquesta asimetria entre ambdós sexes especialment entre la

³⁸² Dels quals en dos casos desconeixem l'edat.

població infantil³⁸³. D'altra banda, observem com un 28,57% dels habitants empadronats són menors de 14 anys; el 66,26% estan compresos entre els 15 i els 64 anys d'edat i, només, el 5,17% dels olesans i olesanes tenien més de 65 anys. Aquests percentatges ja no ratifiquen la "joventut" de la població olesana, ja que dues terceres parts de la població estan entre els 15 i 64 anys, mentre que l'índex d'envelliment representa el 18,12% de la població, l'índex demogràfic de dependència és del 50,92%, la mitjana d'edat és de 29,17 anys i l'índex del nombre de fills per dona fecunda és del 31,99%; ans al contrari demostren una inflexió o canvi respecte als anys setanta del segle XIX.

Figura 3.12. Piràmide de població de Catalunya (1910)

Font: CED. Elaboració pròpia.

Si es compara aquesta piràmide d'Olesa del 1910 amb la del Principat del mateix any³⁸⁴ percebem que ambdues siluetes mostren el perfil de les piràmides de poblacions de transició progressiva. Això no obstant, observem algunes divergències. Si bé en la piràmide de la figura 3.12. la disminució cap al vèrtex, a partir de les generacions nascudes entre 1901 i 1905, és gairebé progressiu i esglaonat; en canvi, en la figura 3.11. hi ha un possible inici del control de la natalitat anterior, en les generacions nascudes el 1901-1905, atès que el grup d'edat més ampla a la piràmide olesana és el de 10 a 14 anys, les generacions nascudes entre 1896 i 1900, mentre que a la piràmide de Catalunya és més ampla en les generacions de 1901-1905 i el probable inici del control de natalitat s'hauria de situar en el grup d'edat de 0 a 4 anys, les generacions de 1906-

³⁸³ Hi ha, com s'ha demostrat per a Sant Pere de Riudebitlles [Torrents i Cusidó, 1993], una clara tendència a l'arrodoniment en la declaració de les edats declarades i hem trobat errors en alguns noms, però no copsem cap irregularitat significativa en quant al sexe dels individus. La piràmide d'Olesa de 1915 —Vegeu annex figura 1— el grup de 10 a 14 anys surt força més que el grup de 5 a 9 anys de la piràmide de 1910 i el mateix podem observar a la figura 4.14. de la piràmide de 1920 en el grup de 15 a 19 anys, equivalent a les generacions de 1900 a 1904. Hi ha subenregistrament de nens? Les migracions de 1910 a 1920 són en família i compensen aquests desajustos posteriorment? Intentarem respondre aquestes qüestions en els capítols següents.

³⁸⁴ Catalunya el 1910 comptava amb 2.084.668 habitants però es desconeixen les edats de 3.317 persones [CED, Banc de dades, 1910], per la qual cosa hem elaborat la piràmide i realitzat els càlculs sobre un total de 2.081.561 habitants.

1910, per a Catalunya a diferència del que hom intueix a Olesa? Emperò, els grups d'edat de 40 a 49 anys i 30 a 34 anys presenten una pèrdua de població, conseqüència d'una emigració durant els anys 60 del segle XIX per la crisi econòmica que patí la localitat? A la piràmide de 1877 observàvem que les generacions de 1853 a 1862 haurien emigrat per aquesta crisi local i aquestes generacions es correspondrien amb els grups d'edats entre 45 a 49 i 55 a 59, grups que presenten una possible immigració que compensaria aquell èxode o bé el retorn d'alguns emigrants temporals olesans. A aquestes diferències, podem afegir les merament estadístiques, atès que en el conjunt del país el predomini de les dones, tal com en el cens de 1877, no és tan accentuat com a Olesa —50,76% de dones i 49,24% d'homes—, igualment que els percentatges d'infants, actius i vells que són pràcticament els mateixos; emperò la mitjana d'edat a Catalunya és lleugerament superior a la d'Olesa —29,44 del conjunt del país pels 29,17 del municipi del Baix Llobregat—, l'índex d'envelliment a Catalunya és similar al d'Olesa —18,33% a Catalunya i 18,09% a Olesa— i l'índex demogràfic de dependència també és lleugerament inferior: 50,65% al Principat i, recordem, un 50,92% a Olesa.

La via del mig han observat a Ulldecona M. Raga i I. Roig (2004). Si bé els percentatges d'infants, actius i vells intueixen una Olesa més avançada que la població del Montsià —el 30,37% d'infants a Ulldecona i el 28,57% a Olesa, el 63,22% d'actius a Ulldecona i el 66,23% a Olesa i el 6,41% de vells a Ulldecona i el 5,17% a Olesa—, també observem que a la vila de les Terres de l'Ebre, com en el cas de les piràmides de Catalunya i Olesa, s'inicia un cert control de la natalitat; però, com a Olesa, és el grup d'edat de 10 a 14 anys el que més surt en el sexe femení; en canvi, com passa a la piràmide de Catalunya, és el grup de 5 a 9 anys el que més surt en el sexe masculí³⁸⁵.

Tot seguit voldríem comentar altres dos padrons del segle XX —1920 i 1930— i comparar-los amb els censos de Catalunya i Barcelona, respectivament³⁸⁶. En el padró de 1920 hi consten 4.060 habitants³⁸⁷. La figura 3.14. —pàgina següent— dibuixa la silueta d'una piràmide de població de transició progressiva en la qual es percep el descens de natalitat fruit d'un cert control de la fecunditat. Hi ha un predomini de dones —51,80%— sobre els homes —48,20%—; emperò en el sector poblacional dels vells hi ha, pràcticament, un equilibri d'ambdós gèneres —2,68% per al sexe masculí i 2,69%, el femení—, mentre que en els altres dos sectors l'hegemonia és femenina —els infants, amb el 12,31% per al sexe masculí i el 13,37% per al femení; els actius, amb 33,35% per al sexe masculí i el 35,74% per al sexe femení—. Per tant, no podem dir que la piràmide sigui simètrica. D'altra banda, observem com una quarta part dels habitants empadronats són menors de 14 anys; el 69,09% estan compresos entre els 15 i els 64 anys d'edat i, només, el 5,37% dels olesans i olesanes tenien més de 65 anys. Aquests percentatges ja no ratifiquen la “joventut” de la població olesana, ja que dues terceres parts de la població estan entre els 15 i 64 anys, mentre que l'índex d'envelliment representa el 21,02% de la població, l'índex demogràfic de dependència és del 44,74%, la mitjana d'edat és de 30,41 anys i l'índex del nombre de fills per dona fecunda és del 31,20%. Això no obstant si observem aquesta piràmide i la de 1910 —figura 3.11.— constatem que la disminució cap al vèrtex, a partir

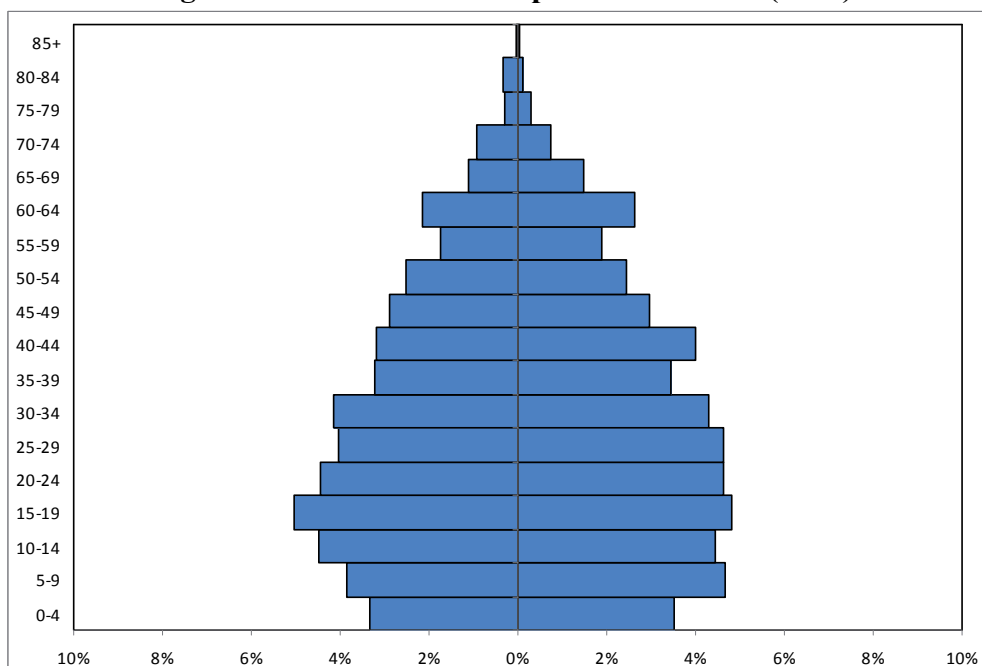
³⁸⁵ Malauradament, Raga i Roig (2004) no donen cap explicació d'aquestes irregularitats.

³⁸⁶ Tot i que disposem dels padrons de 1915 i 1924 amb dades nominatives i edats i sexes desagregats volem ometre aquí els comentaris de llurs piràmides de població, però a l'Annex, quadre II, podeu observar els indicadors característics de l'estructura per edats i sexes d'Olesa de 1860 a 1930, així com les figures I i II corresponents a les piràmides dels anys 1915 i 1924.

³⁸⁷ Si bé en el padró hi consten 4.060 habitants en desconeixem l'edat de 48 individus, per aquesta raó l'estructura per edats i sexes i els indicadors que hem calculat es fan sobre una mostra de 4.012 habitants.

de les generacions nascudes entre 1901 i 1905, és gairebé progressiu i esglaonat, en canvi en la figura 3.13. aquest mateix grup és el que enregistra més habitants, en ambdós sexes.

Figura 3.13. Piràmide de la població d'Olesa (1920)

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

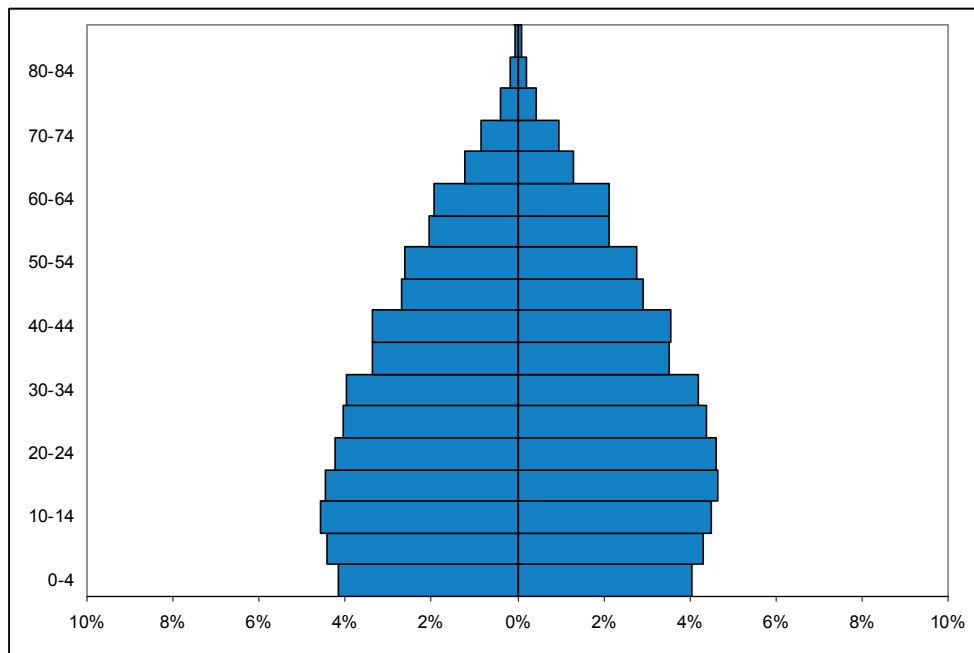
Si comparem la piràmide d'Olesa el 1920 amb la de Catalunya del mateix any³⁸⁸, figura 3.14. —pàgina següent—, observem que ambdues siluetes mostren el perfil de les piràmides de població de transició progressiva. Això no obstant, observem algunes divergències. D'una banda, destaca el fet que el grup d'edat més ampla a la piràmide olesana és el de 15 a 19 anys, les generacions nascudes entre 1901 i 1905, per ambdós sexes³⁸⁹; mentre que a la piràmide de Catalunya és més ampla en les generacions de 1901-1905 només per al sexe femení i en el de les generacions de 1906-1910 en el sexe masculí. Emperò, els grups d'edat de 35 a 39 anys indiquen un augment de la mortalitat a les generacions de 1881-1885 en ambdues figures, però més accentuada en la figura 3.14.; en canvi, el factor invers s'observa en les generacions de 1861-1865, grups d'edat de 55 a 59 anys, ja que a Olesa la reducció del nombre d'individus és més accentuat que al conjunt del país. Cal atribuir a aquestes sortides de població l'impacte de la mortalitat ocasionada per la grip de 1918? O bé, l'arribada d'immigrants al Principat, i a Olesa, individualment o en família, són homes i dones en edat fèrtil que fan augmentar la fecunditat? A Catalunya, segons A. Cabré, en el context de la grip de 1918 i comparant la mortalitat del 1920 amb la de 1910, observa que només tres grups femenins han augmentat —entre 10 i 25 anys— i sis d'homes —de 10 a 40 anys— [Cabré, 1990:47]. A aquestes diferències, podem afegir les merament estadístiques: els percentatges globals per sexes són similars —51,05% de dones a Catalunya i 51,67% de dones a Olesa—, i els percentatges d'infants, actius i vells divergeixen molt poc —12,31% d'homes en edat infantil al municipi del Baix Llobregat i 13,23% a Catalunya; 13,35 de dones en edat infantil a Olesa i 12,94 al Principat; 35,22% d'homes actius al municipi i 30'00% al

³⁸⁸ L'any 1920 Catalunya tenia 2.344.719 habitants però es desconeixen les edats de 15.164 persones [CED, Banc de dades, 1920], per la qual cosa hem realitzat la piràmide i els càlculs dels indicadors sobre un total de 2.329.555 habitants.

³⁸⁹ Recordem el que s'ha qüestionat amb anterioritat.

conjunt del país; 37,66% de dones entre 15 i 64 anys a Olesa i 35,12% a Catalunya; 2,83% d'avis al municipi i 2,73% al Principat; 2,83% d'àvies a Olesa i 2,99% al conjunt del país—. Altres indicadors també demostren aquest paral·lelisme entre Olesa i Catalunya: la mitjana d'edat a Catalunya és inferior a la d'Olesa —30,37 del conjunt del país pels 30,41 del municipi del Baix Llobregat—, l'índex d'envelliment a Catalunya segueix sent superior a Olesa —22,06% al municipi i 21,85% al Principat— i l'índex demogràfic de dependència també és força diferent: 42,98% a Olesa i un 46,85% al conjunt del país.

Figura 3.14. Piràmide de la població de Catalunya (1920)

Font: CED. Elaboració pròpia.

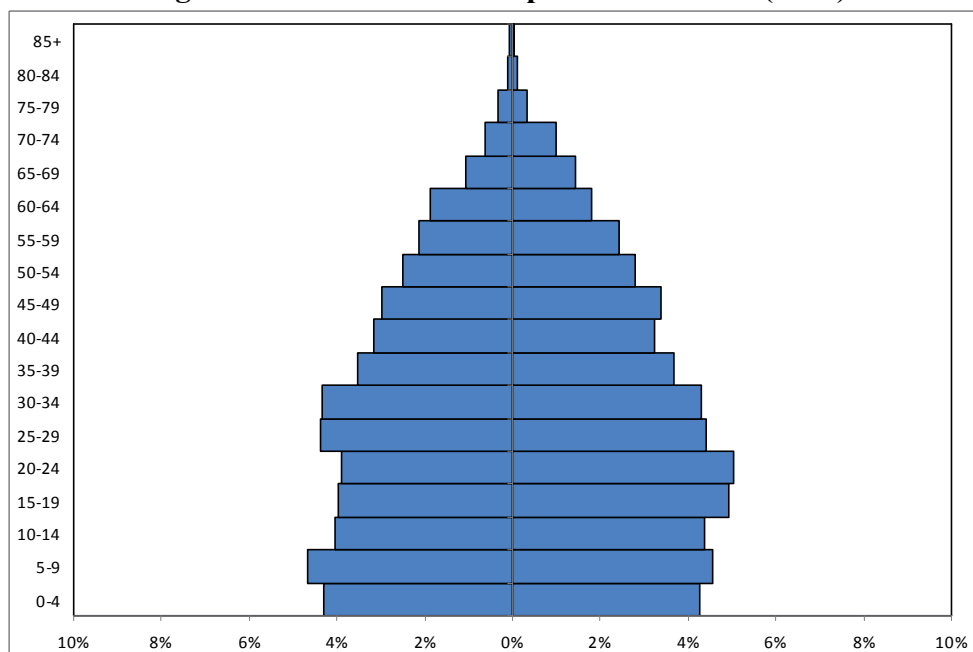
L'estructura per edats i sexes de Leioa (País Basc) el 1920 és, a diferència de la Catalunya i d'Olesa, la típica d'una població jove, amb força equilibri entre ambdós sexes, en la qual la població infantil de 0 a 14 anys són el 39,1%, els actius de 15 a 64 anys són el 57,9% de la població i els vells, majors de 65 anys, només representen un 3% del total [González (dir.) (2010:159)]. I, en el conjunt de l'Estat, els infants són el 32,2%, els actius el 62,1% i els vells el 5,7% amb una taxa de vellesa del 17,7% [Arango (1987b:225)]. A partir d'aquests resultats, podem afirmar, potser grollerament, que Catalunya i Olesa, en particular, inicien el camí cap a una piràmide de població de transició progressiva abans que a Leioa o el conjunt de l'Estat³⁹⁰.

La figura 3.15. —pàgina següent— dibuixa la silueta d'una piràmide de població de transició progressiva en la qual es percep el descens de natalitat fruit d'un cert control de la fecunditat. En aquesta piràmide de 1930 hi ha, encara més accentuat, un predomini de dones —52,03%— sobre els homes —47,97%—. Aquest domini del sexe femení, ara, es dona en tots tres sectors de la població: els homes joves representen el 13,00% i les dones joves el 15,19%; els adults homes són el 32,74% i les dones, 35,93%; i els majors de 65 anys de sexe masculí equivalen al 2,23% de la població mentre que el sexe femení d'aquest col·lectiu és el 2,90% del total. Per tant, no podem dir, en absolut, que la piràmide sigui simètrica. D'altra banda, observem com el

³⁹⁰ Podeu veure la piràmide de la població espanyola de 1920 a l'Annex, imatge IV.

percentatge de joves augmenta considerablement respecte 1920, i d'una quarta part dels habitants empadronats aleshores ara representen un 26,19% de la població de 0 a 14 anys; més de tres quartes parts del total estan compresos entre els 15 i els 64 anys d'edat —un 68,67%— i, només, el 5,14% dels olesans i olesanes tenien més de 65 anys: aquests percentatges ja no ratifiquen la “joventut” de la població olesana. D'altra banda, l'índex d'envelliment representa el 19,61% de la població, l'índex demogràfic de dependència és del 45,62%, la mitjana d'edat és de 30,41 anys i l'índex del nombre de fills per dona fecunda és del 33,44%.

Figura 3.15. Piràmide de la població d'Olesa (1930)

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Si comparem aquesta piràmide d'Olesa el 1930 amb la de Barcelona de 1930³⁹¹, figura 3.16., observem que ambdues siluetes mostren el perfil de les piràmides de població de transició progressiva. Això no obstant, veiem algunes divergències. D'una banda, observem que les entrades i sortides de població són més accentuades al municipi del Baix Llobregat que no pas a la Ciutat Comtal. D'altra banda, destaca el fet que el grup d'edat més ampla a la piràmide olesana és el de 20 a 24 anys, les generacions nascudes entre 1906 i 1910³⁹², per al sexe femení, i el de 5 a 9 anys, les generacions de 1921 a 1925, per al sexe masculí; mentre que a la piràmide de la ciutat de Barcelona és més

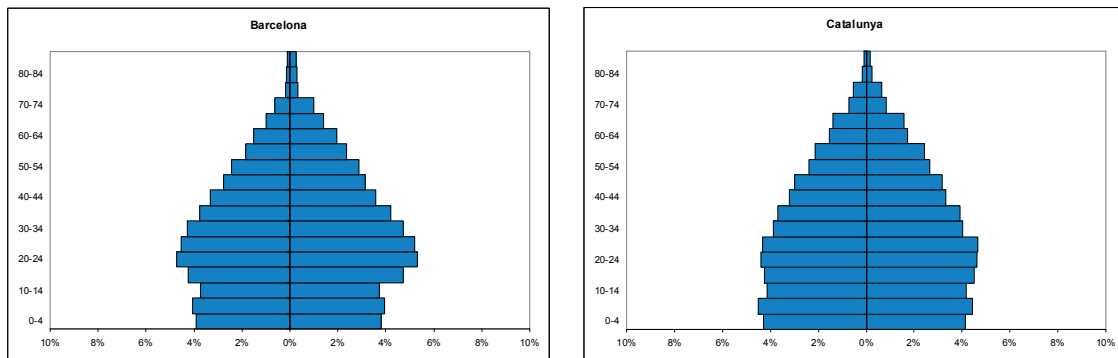
³⁹¹ Tant al *Censo de la población de España. Cuaderno VII. Región catalana* de l'INE com en el Banc de dades del CED, l'estructura de la població per edats de 1930 està agregada en grups d'edat diferents amb els que nosaltres treballem, així que hem optat per comparar la piràmide de població d'Olesa de l'any 1930 amb la piràmide de la ciutat de Barcelona atès que al *Censo...* de 1930 les edats i sexes estan any per any. Amb tot, la capital catalana el 1930 comptava amb 1.005.565 habitants però es desconeixen les edats de 2.809 persones [INE, *Censo...*, 1932:24-25], per la qual cosa hem realitzat la piràmide i els càlculs dels indicadors sobre un total de 1.002.756 habitants.

Emperò, Iglésies (1974b) ha elaborat una piràmide de població de Catalunya de l'any 1930 i destaca que “inicia una forma camusa, eixamplant-se les columnes de les generacions aptes per al treball, mercès a la immigració, que en aquest període es fa sobretot de persones amb plenitud física”, però afegeix que “es manté la perillosa inestabilitat de la base o sigui de les generacions infantils” [Iglésies, 1974b:363].

³⁹² Grups d'edat que no concorden pas amb els de les piràmides de 1910 ni 1920. Aquests canvis creiem que poden ser deguts als fluxos migratoris que modifiquen aquests grups d'edat amb l'arribada de famílies d'immigrants, tal com es pot pensar a partir de la figura 4.19.

ampla, per ambdós sexes, en el grup d'edat de 20 a 24, les generacions nascudes de 1906-1910, unes generacions que per al sexe masculí a Olesa presenten un dels nivells més baixos, fruit d'una emigració, potser, a la pròpia ciutat de Barcelona³⁹³. Tanmateix, la macrocefàlia barcelonina [Vandellós, 1935a] mostra un cert control de natalitat en el fet que els grups d'infants mostren uns percentatges més baixos que a Olesa —quant a la població infantil, 11,69% per al sexe masculí i 11,49% per al sexe femení—, mentre que els grups de la població activa presenten uns percentatges superiors als d'Olesa —33,41% per als homes i 38,08% per a les dones—; aquest cert control de natalitat afavoriria la immigració davant “el dèficit de naixements (...) tant per l'aportació directa d'habitants (...) com, secundàriament, pel reforçament de la natalitat a través del seu comportament específic, que suposem particularment prolífic”³⁹⁴. Emperò, les diferències entre les estructures de població de Barcelona i d'Olesa també posen de manifest que la població del Baix Llobregat té una mitjana d'edat lleugerament inferior a la de la capital catalana —30,54 per a la capital del país pels 30,41 del municipi del Baix Llobregat—, l'índex d'envelliment és superior a la Ciutat Comtal —19,61% al municipi baixllobregatí i 22,99% a Barcelona—, l'índex del nombre de fills per dona fecunda també és superior a Olesa que a Barcelona —33,44% i 27,85%, respectivament— i l'índex demogràfic de dependència també és força diferent: 45,62% a Olesa i un 39,87% a la capital. Aquests indicadors demostren que la macrocefàlia barcelonina està més propera a les piràmides madures que no pas Olesa.

Figura 3.16. Piràmides de la població de la ciutat de Barcelona i del conjunt del Principat (1930)

Font: INE. Elaboració pròpia.

La similitud de les tres piràmides, la del municipi del Baix Llobregat, la de la capital i la del conjunt del Principat, quant a la silueta és evident. Emperò, hi ha una major semblança entre la barcelonina i la catalana, atès que la primera aplega gairebé la meitat de la població del país; en canvi, l'olesana recull més clarament la incidència

³⁹³ Oyón, segons l'extrapolació d'una mostra del 5% del padró de 1930 de Barcelona, xifra en més de mig miler el nombre d'Olesans enregistrats a la capital de Catalunya [informació oral; vegeu Oyón, Maldonado i Grifol, 2001].

Recordem que també a Sant Pere de Riudebitlles s'atribueix a l'emigració a Barcelona i les seves àrees d'influència com una de les causes de la pèrdua de població a partir de 1860 [Torrents, 1993:104-105].

³⁹⁴ Cabré, A. (1999:27).

I afegeix: “Prenent, però, la precaució d'invertir les casualitats, es veu que les contràries són igualment plausibles: a) una comprovada capacitat d'atreure immigrants pot haver fet possible la precoç disminució de la fecunditat a Catalunya i b) en (la impensable) absència d'immigració, la Catalunya autòctona potser no hauria tingut una natalitat més feble, sinó més forta” [Cabré, 1999:27].

dels moviments migratoris que no pas la del conjunt del territori català, però menys que en el cas de la piràmide de la Ciutat Comtal.

Els canvis observats en l'estructura per edats i els indicadors analitzats posen de manifest l'evolució i millora qualitativa d'Olesa de Montserrat passant de ser una població poc evolucionada, on l'alta natalitat dóna lloc a uns grups molt grans a la base, però que perden ràpidament llur població per l'alta mortalitat, a una població a mig camí en el procés de la transició demogràfica, en la qual es percep una disminució de la natalitat i un augment de l'esperança de vida —la mitjana d'edat del 1717 passa a ser de 26,11 anys als 30,41 anys del 1930; l'índex de vellesa, de la mateixa manera i en els mateixos anys, augmenta del 10,98% al 19,61% i, així mateix, l'índex demogràfic de dependència es redueix del 85,15% del 1717 al 45,62% del 1930—.

3.2.3.2. *L'estructura de la població segons la categoria socioprofessional i l'activitat econòmica*³⁹⁵

Analitzar l'estructura d'una població segons la categoria socioprofessional i l'activitat econòmica és força complex atès els diferents criteris de classificació existents i els problemes conceptuals que presenten³⁹⁶. El desig de romandre fidel a les expressions i els termes enregistrats en una font documental sovint no són compatibles amb els d'altres fonts i això fa difícil la tasca dels investigadors a l'hora d'analitzar la informació, primer, i comparar els resultats de llurs recerques, després³⁹⁷. Tanmateix, cal tenir en compte que les fonts emprades recullen l'anotació de l'ocupació dels individus però l'enregistrament de l'ofici i, en ocasions, la professió no quedava clarament definida o, el que és el mateix, dóna peu al problema de l'ambigüitat de certes professions com jornalер, bracer, pagès... que poden fer referència a diverses situacions³⁹⁸. Així mateix, les fonts amb què treballem sovint enregistren una professió o ocupació dels homes, mentre que les dones, sovint, no consta o bé se li atribueix la mateixa activitat del cònjuge o s'escriu l'expressió, un tant

³⁹⁵ En el cas d'Olesa, s'ha estudiat l'estructura socioprofessional en temps dels Àustria emfatitzant en les professions, els sectors productius, l'evolució de la població activa i l'endogàmia laboral, bàsicament a partir dels registres de matrimonis [Gual i Millàs, 2002:210-244; Gual i Millàs, 2003a] i també es coneix l'evolució dels oficis entre 1723 i 1910 [Cobos, 1994:49-54; Cobos, 2006:51-58].

³⁹⁶ Quant a això, vegeu Vinuesa i altres, 1997:213-215.

³⁹⁷ Davant d'aquest neguit, i partint del *The International Standard Classification of Occupations (ISCO)* de la Organització Internacional del Treball, M.H.D. van Leeuwen, I. Maas i A. Miles (2002) van elaborar l'*HISCO: Historical International Standard Classification of Occupations* amb l'objectiu de superar els problemes mitjançant la creació d'una classificació de les ocupacions històriques d'una manera sensible i vàlida internacionalment que permeti als investigadors d'arreu per a comunicar-se entre si i fer comparacions internacionals al llarg dels segles XIX i XX en els àmbits socials, econòmics i històrics [van Leeuwen, Maas i Miles, 2002:1].

Això no obstant, molts dels estudis realitzats prèviament es feien presentant una relació dels oficis i, a voltes, agrupant-los per sectors d'activitat, independentment de la font consultada [Dantí, 1988:141-148; Busquets i Simon, 1993:20-21; Gómez, 2007b:120-135; Casasnovas i Florit, 1993:46-53; Costa, 1989:35-43; Cañameras, 1995:288-318; o, entre altres, Gual i Millàs, 2002:209-235].

³⁹⁸ Un jornalер o bracer, i potser un treballador, és aquella persona que treballa a canvi d'un jornal, però de què treballa? Treballa al camp i, aleshores, és un jornalер de camp? Treballa a la fàbrica i, llavors, és un jornalер d'una activitat industrial? O, simplement, és una persona que fa feines i cobra per la jornada treballada?

Un pagès pot ser aquell que treballa al camp, com un llaurador o treballador de camp o de la terra; però també pot ser un propietari i hisendat de les terres que els jornalers treballen o bé pot ser un llogater d'aquesta propietat...

Aquesta indefinició també ha estat destacada per Ros i Sancho (2001:3), García (1985a:227) o, entre altres, Nicolau (1990).

despectiva, *su sexo, sus labores, sus faenas*³⁹⁹. A més, un mateix individu al llarg de la seva vida pot canviar d'activitat i, així, pot constar en diverses ocupacions o professions per la qual cosa l'agregació de les dades de diverses fonts pot comportar duplicitats i, per tant, pot inflar les xifres d'una o altra feina desenvolupada per aquests individus⁴⁰⁰.

Tot plegat, ha portat a fer una aproximació a l'estructura socioprofessional des de dos punts de vista: un de longitudinal o diacrònic⁴⁰¹ que segueix l'evolució en el temps mitjançant les noces⁴⁰²; i, un altre, de sincrònic o transversal⁴⁰³ a partir del *Memorial...*⁴⁰⁴, del *vecindario*⁴⁰⁵, del cens de Floridablanca⁴⁰⁶ i els padrons municipals⁴⁰⁷. Hem cregut oportú, però, no aplicar el criteri de M.H.D. van Leeuwen, I. Maas i A. Miles (2002), *HISCO. Historical International Standard Classification of Occupations*⁴⁰⁸, tot i que som conscients que: l'aparició d'aquest sistema de classificació ha suposat un important avanç per a la investigació del mercat de treball i de l'estructura socioprofessional, atès que ofereix un criteri uniforme vàlid per a realitzar una anàlisi comparativa en els processos de llarga durada relacionats amb l'ocupació i les activitats de la població; estableix deu grans grups d'ocupacions⁴⁰⁹, cadascun dels quals està dividit en grups secundaris o subgrups⁴¹⁰

³⁹⁹ Pel que fa a aquest tema, García (2005), afirma, en referència als padrons, que: “las profesiones de las mujeres, entre las que encontramos una importante confusión y un alto porcentaje de ocultación de actividades profesionales desarrolladas, como el trabajo a domicilio o las actividades a tiempo parcial. La profesión de la mujer por antonomasia, dentro del ideal burgués era la de «madre y esposa» y por lo tanto si ésta realizaba alguna otra actividad, aunque fuera remunerada, era considerada secundaria y no recogida en el censo” [García, 2005:81].

En alguns casos, com veurem més endavant, consta l'ofici, o més ben dit, l'ocupació que exerceixen com a personal domèstic. En aquest sentit, vegeu Puig (2003b:12-15), Llonch (1993, 1994, 2004a), Camps (1999 i 2004b) o Tribó (2002), entre altres.

⁴⁰⁰ De la mateixa manera, els vidus que ja s'han tingut en compte del matrimoni anterior s'han exclòs per evitar duplicitats.

⁴⁰¹ L'anàlisi longitudinal es centra en estudiar com els esdeveniments demogràfics es relacionen al llarg del temps [Vinuesa i altres, 1997:35].

⁴⁰² L'anàlisi de les noces s'ha realitzat ha partir de l'agregació dels llibres de matrimonis, manuals notariais i capítols matrimonials de l'APOM, les esposalles de l'ACB, els capítols matrimonials de l'AHMOM i els contractes buidats per Estruch (www.scgenealogia.org) —Vegeu quadre 3.38.—

⁴⁰³ L'anàlisi transversal dóna més importància al moment de l'observació i, així, s'estudia la població entesa com un *stock* o recompte d'efectius en un moment temporal concret [Vinuesa i altres, 1997:37-38].

⁴⁰⁴ AHMOM, Capsa A58, Estadístiques, Finances, Llevs i Correspondència, segles XVII-XIX, *Memorial de todas las personas que se hallan en la Vila y término de Santa Maria de Oleza de Montserrat*, las quales van especificas en común y en particular en el presente memorial de 1717.

⁴⁰⁵ AHMOM, Capsa A58, Estadístiques, Finances, Llevs i Correspondència, segles XVII-XIX, Lligall: Estadística, 1723: “Vecindario”.

⁴⁰⁶ INE, Microfilm E-5-1787,1. Instituto Nacional de Estadística. Censo de 1787, Floriblanca, vol. 5. Comunidades Autónomas Pirinaicas. Madrid, 1991.

⁴⁰⁷ AHMOM, Capsa A58, Estadístiques, Finances, Llevs i Correspondència, segles XVII-XIX, Padró 1818.

AHMOM, Capsa 126, Padrons municipals (1860-1879).

AHMOM, Capsa 128, Padrons municipals (1900-1920).

AHMOM, Capsa 129, Padrons municipals (1924-1939).

⁴⁰⁸ Malgrat les crítiques que s'han descrit recentment al X Congrés de l'ADEH celebrat a Albacete els dies 18-21 de juny de 2013 per Díaz: “La utilización del sistema de clasificación HISCO para el estudio de la estructura ocupacional de Madrid, 1880-1930: posibilidades y problemas” [Díaz, L. (2013), en línia: www.adeh.org, 31/08/2013 —aquesta referència no consta a la bibliografia perquè en el moment d'elaborar la base bibliogràfica desconexiem aquesta comunicació—].

⁴⁰⁹ Els deu grans grups són: 0. Professionals, tècnics i treballadors similars (del camp científic); 1. Professionals, tècnics i treballadors similars (del camp humanístic); 2. Treballadors administratius i de gestió; 3. Treballadors d'oficina, funcionaris i similars; 4. Treballadors de vendes; 5. Treballadors dels serveis; 6. Treballadors agropecuaris, forestals, caçadors i pescadors; 7. Treballadors de la producció, operadors d'equip de transport i jornalers (béns d'equipament o indústria pesada); 8. Treballadors de la

—entre dos i nou subgrups—, que, alhora, es divideixen en grups unitaris i, finalment, aquests en ocupacions⁴¹¹; i que, a més a més, té en compte l'existència dels individus que explícitament a les fonts consta que no treballen —rodavons...— i aquells que indiquen algun tipus de títol —cavaller, ciutadà honorat...—, situació vital —cec, impedit...— o activitat aliena —llurs tasques, retirat...—⁴¹². Tampoc seguim el model de C. Ros (2003) que també estableix deu grans grups d'oficis, alguns dels quals amb subgrups⁴¹³, però diferents a la classificació de Van Leeuwen, Maas i Miles (2002). Ni tampoc seguim la classificació dels oficis que utilitza J. Marfany (2004) que agrupa els oficis en cinc grups —agricultura, professionals, comerciants, artesans (“elit”, construcció, vestit i calçat, alimentació, pell, metall, tèxtil, transport i varis) i altres oficis— perquè inclou els privilegiats i benestants —cavaller, ciutadans honorats, hisendats...— juntament amb els notaris i doctors en dret o en medicina. En canvi, hem optat per seguir el criteri, més clàssic, d'emprar les ocupacions i activitats anotades a les fonts i, posteriorment, agrupar-les en els tres grans sectors econòmics —sector primari⁴¹⁴, sector secundari⁴¹⁵ i el sector terciari⁴¹⁶—,

producció, operadors d'equip de transport i jornalers (béns de consum o indústria lleugera); 9. Treballadors de la producció, operadors d'equip de transport i jornalers (altres activitats industrials). Així, tot i que molt grollerament, els grans grups 0, 1, 2, 3, 4 i 5 es correspondrien, potser, al sector terciari; el 6 al primari, i, els restants, 7, 8 i 9, al secundari. Els aclariments entre parèntesi són personals i, per tant, poden ser qüestionables.

⁴¹⁰ Els subgrups respectius, els podeu veure a l'Annex, Text 5.

⁴¹¹ Cadascuna d'aquestes ocupacions es distingeix a HISCO amb un codi de cinc xifres: la primera xifra fa referència al grup principal al qual pertany aquesta ocupació; la segona xifra indica el subgrup de la mateixa; la tercera xifra és la del grup unitari i les dues darreres xifres són l'ocupació concreta de l'individu [Van Leeuwen, Maas i Miles (2002:39-87)].

⁴¹² Inscrits, emperò, dins d'una classificació subsidiària trobem els referents: a la propietat (hisendat, propietari, arrendatari, parcer); als artesans de carrera (mestre, oficial, aprenent); als supervisors i subordinats (capital, treball, subordinats, serfs i esclaus); a l'educació terciària (estudiants, graduats); a l'estatus (noblesa, títols de prestigi); a les relacions familiars (esposa o vídua, fill, filla, un altre parent femení); a la relació temporal (ex o retirat, el futur); a la relació voluntària o honorària (voluntari honorari); a la incapacitat (discapacitat física o mental); a les tasques de la llar (domicili) [Van Leeuwen, Maas i Miles (2002:315-121)].

Per això, partint dels tres grans sectors econòmics, en la realització dels diagrames de sectors hem cregut oportú crear un quart sector on s'inclouen aquests darrers sota la denominació sense professió declarada i passius.

⁴¹³ L'autora classifica els oficis de Mataró en nou o deu, segons com es vulgui comptar, grans grups: 1. Agricultura; 2. Marineria i pesca; 3. Menestralia, amb els subgrups següents: tèxtil, vidre i terrissa, espart i canem, pell, confecció, metall, fusta i construcció, boter, paper, arts plàstiques i música i, finalment, altres; 4. Professions liberals, amb els següents subgrups: apotecaris, medicina, dret, rendistes i administració; 5. Militars; 6. Educació; 7. Comerç, amb els següents subgrups: adroguers, botiga, alimentació i comerç; 8. Transport; 9. Altres; 10. No consta [Ros, 2003:101-105].

No hem seguit aquesta classificació perquè discrepem del fet d'incloure els rendistes —nobles, cavallers, hisendats...— com una professió liberal o pel fet d'incloure els jornalers dins del tèxtil i els bracers i treballadors dins de l'agricultura.

⁴¹⁴ Aquell que comprèn les activitats relacionades amb l'obtenció d'aliments per al consum humà i animal, i de matèries primeres per a la indústria. És a dir, les activitats relacionades amb l'agricultura, la ramaderia, la pesca i l'explotació forestal.

Respecte aquest tema, podeu consultar Tamames (1985:57-159), Majoral i Castejón (1983) i Torres (1992), entre d'altres.

⁴¹⁵ Aquell que comprèn les activitats basades en l'extracció i transformació de matèries primeres en altres productes elaborats o semielaborats i que, alhora, subdividim en diversos subsectors —indústries de base (energia, indústries extractives, siderúrgia, ciment i materials de la construcció, indústria química), indústries transformadores (construcció naval, indústries mecàniques i de transformats metàl·lics, indústria del motor), indústries de béns de consum (tèxtil, cuir, calçat, paper...) i la construcció (infraestructures, vivendes...).

En aquest sentit, podeu consultar Tamames (1985:161-263), Torres (1992), Maluquer de Motes (2004b), entre d'altres.

un altre grup amb els treballadors sense una activitat coneguda —mosso⁴¹⁷, treballador⁴¹⁸, obrer⁴¹⁹, jornalер⁴²⁰— i, a més, hem inclòs amb la denominació sense professió o activitat específica i passius als individus privilegiats —hisendat, propietari...—, els que presenten no treballen —rodamons, captaires, pobres...—, els que la seva situació vital, física o psíquica, els hi ho impedeix —coix, cec, impedit...— i als que per qüestions de gènere o d'edat no s'inclouen en les activitats econòmiques dalt esmentades —llurs tasques, retirat...—.

L'anàlisi diacrònica, realitzada mitjançant l'agregació dels oficis, ocupacions i/o professions dels nuvis en els llibres de noces i matrimonis, manuals, esposalles i capítols manuals ens ha permès, un cop depurats els vidus prèviament consignats⁴²¹, comptar amb un total de 6.374 enllaços —un 92,04% de les noces totals—. Hem cregut convenient desenvolupar aquesta anàlisi en períodes de cinquanta anys, des de 1586 a 1930, per tal de disposar de períodes, més o menys, homogenis⁴²² i, d'aquesta manera, presentar l'evolució de les activitats econòmiques que determinaren el mercat laboral⁴²³.

En conjunt, podem dir que dels 6.374 nuvis possibles, en 774 ocasions no consta cap ocupació, ofici o professió —un 12,14% del total—, per la qual cosa coneixem la feina de 5.600 nuvis —un 87,86% del total—; però, voldríem destacar el fet que mentre el volum d'oficis consignats augmenta, d'acord amb el major volum de partides, el nombre de casos en què no consta l'ocupació del nuvi disminueix⁴²⁴. Amb tot, aquesta

⁴¹⁶ Aquell que inclou les activitats que, a diferència del que passa en els sectors primari i secundari, no produeixen béns materials, sinó que presten serveis a la població com poden ser els serveis socials —sanitat, educació, administració pública...—, serveis de distribució —transport, telecomunicacions, comerç...—, a les empreses —publicitat, recerca, banca, finances...— i al consumidor —hoteleria, lleure, reparacions, servei domèstic...—.

Respecte això, podeu consultar Tamames (1985:293 i següents), Molas (1977) o Torres (1992), entre altres.

⁴¹⁷ Un dels significats de mosso és “criat, especialment, d'una masia”, però també pot ser una “expressió que hom aplica a una persona jove ben plantada” [www.enciclopedia.cat, 02/09/2013].

⁴¹⁸ Un treballador pot tenir dos significats: “obrer” i “persona que treballa en qualitat d'assalariat” [www.enciclopedia.cat, 02/09/2013].

⁴¹⁹ Tot i que un obrer podria ser “cadascú dels qui tenien a llur càrrec l'administració o obra d'una parròquia, una confraria o una altra institució religiosa o benèfica” o bé en l'administració municipal catalana d'Antic Règim, un “funcionari que tenia cura de les obres públiques, de la neteja i de la policia de les places i els carrers pel que feia a l'arreglament i agençament”, considerem que un obrer és la “persona que treballa en un ofici manual en qualitat d'assalariat” [www.enciclopedia.cat, 02/09/2013].

⁴²⁰ El mot jornalер s'empra per denominar aquella “persona que treballa a jornal” i, per tant, pot treballar al camp —a vegades enregistrat com jornalер de camp i, aleshores, sinònim de bracer o pillard— o en activitats manufactures i industrials —jornalер de fàbrica, jornalер de taller...— [www.enciclopedia.cat, 02/09/2013].

⁴²¹ Per tal d'evitar duplicitats hem eliminat els nuvis vidus que, prèviament, ja s'havien casat a Olesa. Això, no obstant, hem tingut en compte l'ocupació, ofici o professió enregistrada en cas que no constés en el primer enllaç documentat.

⁴²² D'aquesta manera hem pogut fer set períodes de cinquanta anys, tret del primer que només inclou 45 anys ja que no disposem de les dades dels anys 1581-1585.

L'anàlisi sincrònica a través dels padrons permetrà incidir en anys concrets, especialment, de la segona meitat del segle XIX i els primers anys del segle XX.

A l'Annex, Quadre III, podeu observar els 149 oficis, ocupacions i/o professions diferents enregistrats.

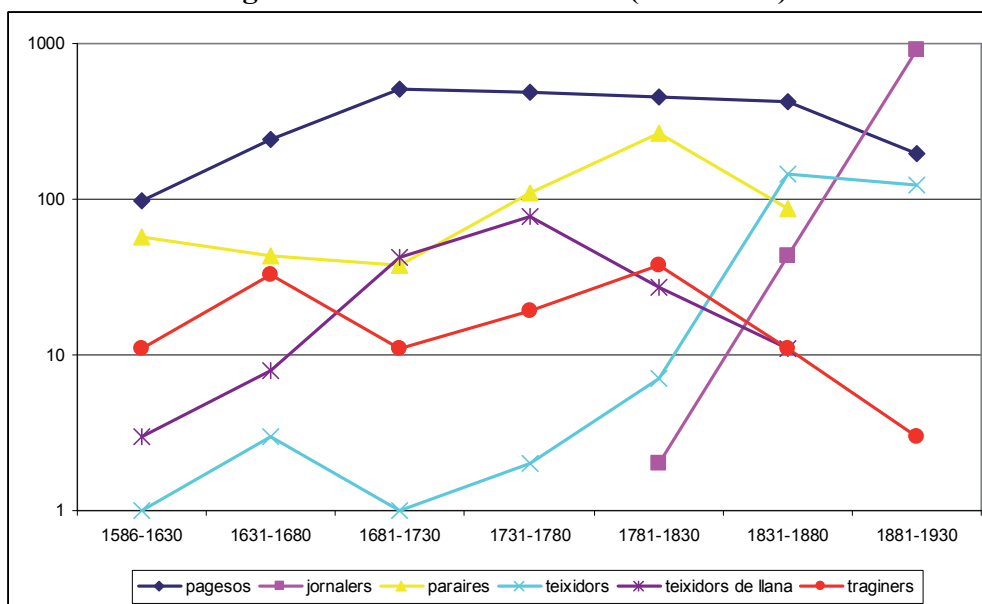
⁴²³ Seguint la línia de Ros (2003:91-146), en el capítol V aprofundirem en aquesta via per tal d'analitzar la mobilitat geogràfica tenint en compte les activitats econòmiques dels migrants amb la intenció de detectar, d'una banda, si existeix una relació directa entre l'expansió o caiguda d'un ofici i l'atracció o el rebuig de mà d'obra; i, d'altra banda, observar si es dona una mobilitat professional especialitzada des del lloc d'origen.

⁴²⁴ Respecte aquest tema, vegeu el quadre III de l'Annex.

tendència no és constant, com era d'esperar, atès que el tarannà històric influeix. Així, els trasbalsos polítics dels anys vint del segle XIX, durant el trienni constitucional, principalment amb la crema de diferents llibres parroquials que va obligar al rector a redactar, de nou, les partides, incidiran en el fet que ocasionalment s'ometi l'ocupació del nuvi; i, quelcom semblant, es podria dir del mal estat de conservació dels anys trenta del segle XVIII, que també dificulta i obstaculitza el buidatge i, en conseqüència, omet informació, si més no dels oficis. Això és el que es reflecteix en el gràfic en observar com l'evolució dels casos consignats augmenta mentre que els casos sense consignar l'ocupació disminueix tret del període comprès entre 1731 i 1830. Emperò, també des de 1881 a 1930 torna a augmentar el percentatge dels no consta, fruit del desconeixement dels rectors de les feines que realitzaven els nuvis o, potser, pel fet de ser nouvinguts a la parròquia.

Un segon aspecte a destacar és que només 11 dels 149 oficis consignats superen l'1% dels 5.600 nuvis dels quals ens consta la seva activitat. Es tracta dels pagesos —un 43,07% dels oficis coneguts—, els jornalers —un 17,25% de les ocupacions declarades—, els paraires —un 10,70% de les professions conegudes—, els teixidors —un 4,46% dels oficis coneguts—, els teixidors de llana —un 2,64% de les ocupacions declarades—, els traginers —un 2,25% de les professions conegudes—, els bracers —un 1,14% de les ocupacions declarades—, els fusters —un 1,11% dels oficis coneguts—, els teixidors de lli —un 1,09% de les professions conegudes—, els treballadors —un 1,02% de les ocupacions declarades— i els espartenyers —un 1,02% dels oficis coneguts—. Les altres 138 professions, ocupacions o oficis que no superen l'1% representen el 13,28% dels 5.600 nuvis dels quals hi consta alguna referència.

Gràfic 3.58. Evolució de les sis activitats laborals predominants a Olesa, segons els matrimonis olesans (1586-1930)

Font: APOM. Elaboració pròpia.

Veiem, doncs, que, al llarg d'aquests gairebé 350 anys de què disposem d'informació, l'hegemonia de la pagesia és evident: quatre de cada deu nuvis consten com a pagesos, agricultors o llauradors. Si a més hi afegim els bracers, treballadors de camp i, molt possiblement, els treballadors i bona part dels jornalers el volum de pagesos augmentaria considerablement. Emperò, la feina de pagès no ha estat sempre l'hegemònica

a Olesa. El gràfic 3.58. demostra com al darrer període, 1881-1930, els jornalers superen en escreix als pagesos⁴²⁵ i, d'altra banda, hauríem de comentar que molts d'aquests pagesos realitzaven altres feines per completar llur activitat laboral ja sigui en períodes en què no eren necessaris els seus braços per treballar al camp —hivern, principalment—, o bé per la necessitat de millorar i satisfer les seves qualitats de vida. Així, a les fonts, hem constatat com molts d'aquests pagesos canvien d'ofici o de consignació o bé consten amb una doble activitat: pagès i paraire⁴²⁶, pagès i traginer, pagès i mestre de cases, pagès i hisendat, pagès i propietari...⁴²⁷

És destacable l'ascens del nombre de jornalers consignats als matrimonis buidats. Entre 1781 i 1930 passen del sisè al primer lloc en l'escala de les ocupacions. Si bé és cert que desconeixem l'ofici i professió d'aquests jornalers —als quals hauríem d'afegir, potser, els bracers i treballadors dels quals no es consigna una professió específica—, sabem, per altres fonts⁴²⁸, que molts d'aquests treballaven en les indústries i fàbriques olesanes i, possiblement, d'Esparreguera⁴²⁹, però d'altres, potser, treballaven la terra. Llur activitat laboral, tant al camp com a la indústria, estava lligada a les precàries condicions de la pagesia⁴³⁰ o dels obrers durant la primera revolució industrial⁴³¹, tant al camp com a la indústria, per la qual cosa i com en el cas anterior, la demanda de mà d'obra condicionava llurs possibilitats de trobar feina i, per tant, afavoria una possible mobilitat d'aquests. Així, hauríem de destacar el fet que el 49,40% dels jornalers, treballadors i bracers documentats són immigrants i, més concretament, el 88,29% d'aquests van casar-se a Olesa entre 1881 i 1930; emperò, dubtem que tots ells es dedicaren a activitats secundàries atès que en tot aquest darrer període de cinquanta anys només consignem 8 immigrants pagesos a la dècada 1911-1920.

⁴²⁵ Possiblement alguns d'aquests jornalers treballaven a jornal al camp, però sospitem que la immensa majoria treballaven en les fàbriques i indústries olesanes o bé a la construcció.

⁴²⁶ Joan Boada escrivia per a Ricardo de Zamora que: "Molts dels pagesos en las nits llargas del hivern, dias de pluja, etc., treballan en sas casas, o dels fabricants lo ofici dels perayres, com també los jornalers antes que ser la hora de anar a las casas dels amos treballan llana perquè sas mullers y família tingan que filar tot lo dia, y lo mateix fan als vespres, y com en lo hivern que és lo temps de recullir las olivas, haze molta feyna per replegarlas: las donas y criaturas tots trevallen afora, y las horas referidas en lo art dels perayres guanyan bastant jornal; també són pocs los perayres que no tingan olivar, o vinyas y estas a acceptió de poch quant los és convenient van al trevall de la terra" [Hernández, 2000:71-72].

⁴²⁷ Per a més informació en referència a l'activitat pagesa podeu consultar, entre altres, a: Capdevila (2003a i 2004b), Casas (1983), Codina (1987-1988), Congost (1997), Dantí (2004), Ferrer (1987a), Sanmartí (1995), Oliveres (2000), Segura (1988b), Serra (1988), Simon (1993a), Soronellas (2002), Tardà i altres (1993), Tribó (2005) i, en el cas olesà, Vendranes i Rullier (1986) pel que respecte a la producció oleícola i, especialment, Cobos (2006, 1995 i 1994) qui aprofundeix en els tipus de conreus, l'extensió d'aquests i llur evolució al llarg dels segles XVII-XIX.

⁴²⁸ El creuament de fonts ens ha permès constatar que molts d'aquests jornalers que consten en els matrimonis apareixen com a operaris i treballadors de fàbriques en els padrons o en altres llibres sacramentals.

⁴²⁹ Ens referim a la indústria tèxtil de la Colònia Sedó, segons han demostrat Nicolau (1983) i Dorel-Farré (1992 i 2002).

⁴³⁰ Recordem que a la societat catalana durant l'Antic Règim el sistema predominant era l'emfiteusi pel qual un senyor dóna a una altra persona —emfiteuta— el domini útil d'una cosa immoble, perpetualment o a llarg termini, per tal que sigui millorada, tot retenint-ne el domini directe i que obligava, gairebé, a una economia de subsistència.

⁴³¹ Respecte de la vida quotidiana dels obrers industrials del segle XIX i inicis del XX podeu consultar, entre altres, a: Bengoechea (2004), Camps (1994 i 2004), Enrech (2004), Ferrer (2008c i 2008d), Huertas (1982), Sánchez (1992), Serrallonga (1997), Tardà i altres (1993) i, en el cas concret d'Olesa, Penalba (treball inèdit).

El tercer grup en quant al nombre de professions, ocupacions o oficis consignats és el dels paraires⁴³². Els paraires es dedicaven a l'art de la llana —*paratore lanae*— i en el complex procés de fabricació tèxtil portaven la iniciativa; és a dir, eren, pràcticament, fabricants ja que compraven la llana, l'elaboraven, la distribuïen, tenien cura de l'acabat de les peces i, finalment, venien aquestes peces —els draps—⁴³³. Es tracta, així, d'una activitat tradicional que es venia realitzant a Olesa, almenys, des de principis de l'Edat Moderna però que desapareix a la segona meitat del segle XIX⁴³⁴, que es realitzava domèsticament, donant peu, com ja s'ha remarcat, a una protoindustrialització a Olesa⁴³⁵.

L'activitat dels paraires va impulsar altres activitats del sector tèxtil i, fins i tot, altres oficis vinculats al desenvolupament d'aquesta indústria⁴³⁶, especialment entre 1781-1830 i 1831-1880 quan superen, fins i tot, l'activitat agrícola i la indústria tèxtil es converteix en la més dinàmica i hegemònica a Olesa. Així, no és estrany constatar que la quarta i cinquena ocupacions més nombroses són els teixidors i els teixidors de llana, respectivament. Respecte els teixidors hauríem de dir que desconexem en quin sector del tèxtil s'especialitzaren atès que no consta ni explícita ni implícitament si treballaven la llana, el lli, la seda o el cotó. Sospitem, però, que possiblement molts d'aquests teixidors documentats, almenys per al període 1881-1930 es dedicaven al treball de la llana o del cotó atès que els paraires desapareixen en aquest tram⁴³⁷. Quant als teixidors de llana, només cal destacar llur evolució favorable entre 1681 i 1780, possiblement “per encàrrec de roba de fabricants forans”⁴³⁸.

Tots ells, paraires, teixidors de llana, teixidors de lli, teixidors de seda... es regulaven pels gremis respectius i això comportà diversos enfrontaments entre ells i amb altres gremis d'altres poblacions del país⁴³⁹ [Gual i Millàs, 2002].

El sisè ofici, ocupació o professió a Olesa al llarg del període estudiat és la dels traginers. Un traginer és la persona encarregada de tragar d'un lloc a un altre, utilitzant bestiar de càrrega, les mercaderies i a Olesa, aquests, eren realment imprescindibles, com ja s'ha esmentat, davant l'aïllament provocat per la situació del municipi lluny del camí ral que unia les principals poblacions del Principat i la necessitat de poder vendre els productes elaborats a la vila. No és estrany copsar com molts d'aquests traginers realitzaven o complementaven aquesta activitat amb altres tasques al camp o a la indústria⁴⁴⁰.

⁴³² Respecte d'aquest col·lectiu a Olesa, podeu consultar Cobos [1994, 1995 i 2006], Gual i Millàs [2002] i Vendranes (2004).

⁴³³ Per a més informació, vegeu Torras (1981), Serrallonga (2000), Sitges (1969), Torres (1997a), entre altres.

⁴³⁴ No sabem si el 1880 és el darrer any de llur existència, però des de 1881 a 1930 no consta cap paraire en els llibres de noces i en el padró de 1860 és l'únic en què trobem documentats els paraires. Això, no obstant, Vendranes en el seu estudi els ubica cronològicament entre 1620 i 1880 [Vendranes, 2004].

⁴³⁵ Pel que fa a això, vegeu Muset (1987 i 1989) i Gual i Millàs (2002).

⁴³⁶ Això també ho ha destacat Ros per al cas de la capital del Maresme [Ros, 2003:111].

Podeu trobar més informació respecte del sector tèxtil català en Benaül (1995), Ferrer (1990, 1994b, 1996c...), Llonch (2004a), Maluquer de Motes (2004b), Camps (2004b), Torras (1981, 1984, 1992...), etc.

⁴³⁷ Cal recordar que el cotó augmenta de 1830 a 1910 malgrat la crisi dels seixanta [Camps, 2004b:43-46].

⁴³⁸ Cobos, Josep M. (2006). *Pagesos, paraires i teixidors...*, p. 193.

⁴³⁹ Respecte al paper i la importància dels gremis, i no únicament del ram del tèxtil, durant l'Antic Règim podeu consultar, entre d'altres: Domingo i Tous (1986), Lencina (1993), Segura (1988b), Torras (1985, 1999b), Torrella (1955), Vicente (1988). En el cas concret d'Olesa, Vendranes (2004) ha transcrit el reglament del gremi de paraires i Gual i Millàs (2002) han posat èmfasi en la conflictivitat gremial.

⁴⁴⁰ Respecte als traginers podeu consultar Ferrer (1987a), Madurell (1985) o Muset (1998).

Respecte la resta d'oficis, professions o ocupacions recollides als llibres de nocés⁴⁴¹ voldríem destacar el paper dels fusters, els basters, els sabaters, els forners, els taverners, els carnisers, els mestres, els mestres de cases i altres professions liberals⁴⁴². El treball de la fusta, realitzat inicialment pels fusters, és una activitat tradicional que s'ha adaptat, al llarg del temps, a les necessitats del mercat ja sigui amb la creació de màquines-eines o bé amb les innovacions tècniques per a treballar la fusta i ha donat lloc a altres oficis com són els boters, els carreters, els serradors, els ebenistes... i, tanmateix, s'ha vinculat en molts casos amb els mestres de cases, per tant, amb el sector de la construcció. El paper dels basters és, també, necessari per a la construcció, l'adobat o el manteniment de qualsevol utilatge que calia menester per al transport, la subjecció del bestiar o les selles de muntar. Els espardenyers i els sabaters, que plegats representen l'1,38% del total dels oficis consignats, demostren la presència d'una activitat menestral tant del camp com de la ciutat atès que si bé els primers feien espardenyers en obradors de caire familiar al món rural, els segons, feien les sabates en el món urbà⁴⁴³. El forner, el taverner, el carnisser... havien d'obtenir durant els segles XVI i XVII una concessió del govern de la universitat, o sigui del govern municipal i, per tant, aquests comerciants havien d'esforçar-se en vendre els seus productes i complir amb les ordenances locals [Gual i Millàs, 2002]. Els mestres, professors d'instrucció primària, mestres de minyons... eren els encarregats de transmetre, entre altres aspectes, els coneixements als seus deixebles i a Olesa llur presència s'ha constatat ja en temps dels Àustria, però augmenta llur importància i tasca durant la industrialització de la segona meitat del segle XIX que coincideix amb l'arribada de les escolàpies⁴⁴⁴. Finalment, destaquem la presència a Olesa d'altres professions que, tot i que de manera testimonial, hi són presents: els apotecaris, cirurgians i metges estan documentats en tots els set trams establerts; els notaris, primer, i els advocats, després, consten en sis dels set trams —només en el període 1631-1680 no hi presència documental als llibres de nocés—; els veterinaris i pastors comencen a constar-hi des de 1731; els mestres de cases i els paletes, amb presència documental en tots els trams, augmenten significativament en els moments en què el dinamisme econòmic o el creixement de la població són evidents, així entre 1681-1730 i 1731-1780 es dupliquen i entre 1781-1830 i 1831-1880, aquest darrer tram que coincideix amb l'arribada del ferrocarril, fins i tot es tripliquen.

Els gràfics 3.59., 3.60., 3.61., 3.62., 3.63., 3.64., 3.65. i 3.66. il·lustren l'evolució de les ocupacions, oficis i professions segons els sectors econòmics i les altres dues categories establertes⁴⁴⁵ en cadascun dels set trams de cinquanta anys i, com a síntesi o agregació, el gràfic 3.67. aplega el conjunt d'aquests sectors al llarg del període —1586-1930—.

⁴⁴¹ No volem menystenir la resta de professions, ocupacions i oficis consignats als llibres de nocés. Ans el contrari, creiem que tots ells mereixen un breu comentari atesa llur importància, però aquest no és l'objectiu d'aquesta recerca.

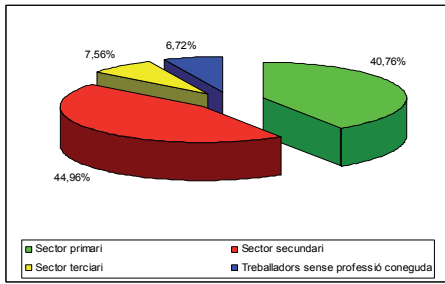
⁴⁴² La inquietud i interès pel coneixement del nostre passat va portar a la exposició "Oficis d'ahir. Olesa vista a través dels seus oficis" del 5 de novembre al 12 de desembre de 2010 on destacaren les activitats dels traguiners, mestres, basters, fusters, forners i matalassers.

⁴⁴³ La presència gairebé constant d'ambdós menestrals simultàniament a Olesa, converteixen aquesta població en una ciutat rural?

⁴⁴⁴ Respecte això, podeu consultar Cobos (1994), Gual i Millàs (2002) o Millàs (2004).

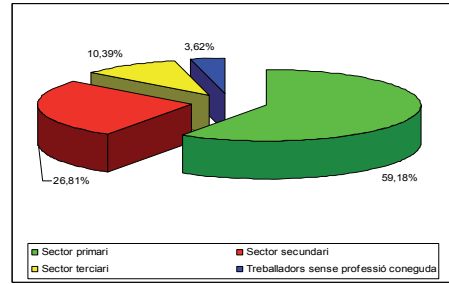
⁴⁴⁵ Els percentatges aquí indicats estan calculats sobre el total de casos en què consta l'activitat laboral, ocupació i ofici en els matrimonis buidats. És a dir, la mostra amb què treballem és de 5.600 casos dels 6.374 matrimonis enregistrats —un 87,86% del total—.

Gràfic 3.59. L'ocupació a Olesa entre 1586 i 1630

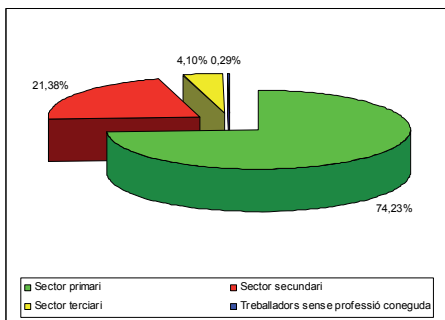
Font: APOM. Elaboració pròpia.

Gràfic 3.60. L'ocupació a Olesa entre 1631 i 1680

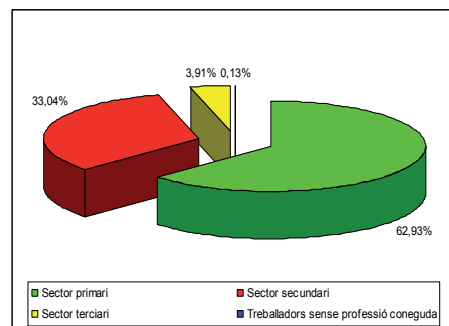
Font: APOM. Elaboració pròpia.

Gràfic 3.61. L'ocupació a Olesa entre 1681 i 1730

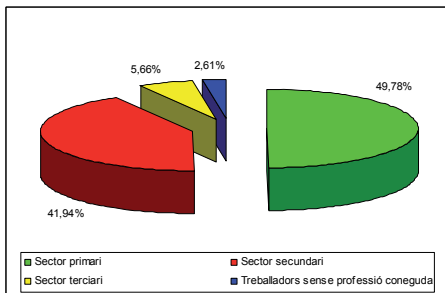
Font: APOM. Elaboració pròpia.

Gràfic 3.62. L'ocupació a Olesa entre 1731 i 1780

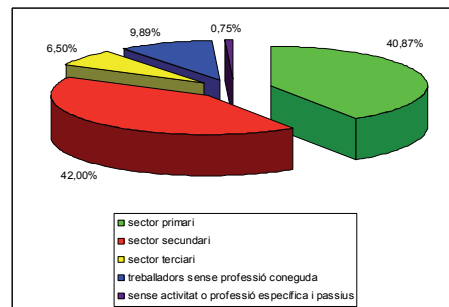
Font: APOM. Elaboració pròpia.

Gràfic 3.63. L'ocupació a Olesa entre 1781 i 1830

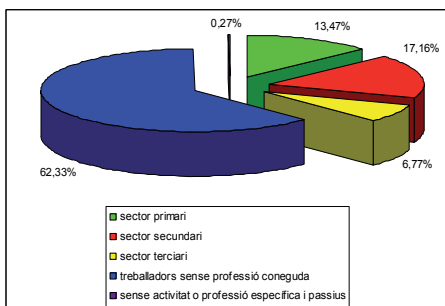
Font: APOM. Elaboració pròpia.

Gràfic 3.64. L'ocupació a Olesa entre 1831 i 1880

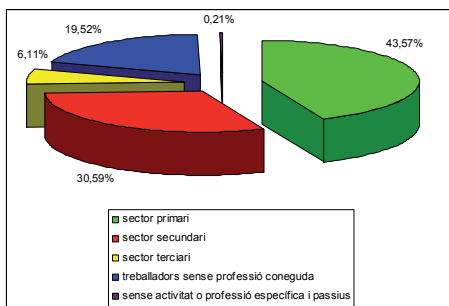
Font: APOM. Elaboració pròpia.

Gràfic 3.65. L'ocupació a Olesa entre 1881 i 1930

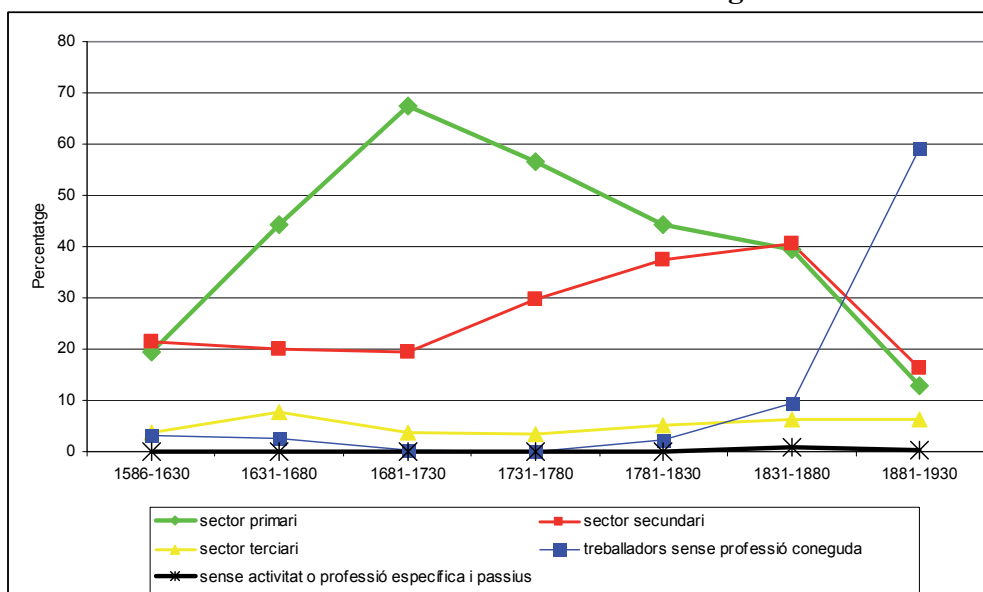

Font: APOM. Elaboració pròpia.

Gràfic 3.66. L'ocupació a Olesa entre 1586 i 1930

Font: APOM. Elaboració pròpia.

Gràfic 3.67. Evolució dels sectors d'activitat segons les noces

Font: APOM. Elaboració pròpia.

Queda demostrada la importància del sector primari de 1631-1680 a 1781-1830, dos-cents anys en què l'activitat agropecuària és la dominant en una vila rural on hi ha una bona representació d'un sector secundari, fonamentat, com hem vist, en el ram del tèxtil; en canvi sobte, especialment, que el primer període, 1586-1630, el sisè, 1831-1880 i, tanmateix, potser, en el darrer període d'anàlisi, 1881-1930, quant la majoria de l'activitat industrial supera al món agrícola i ramader. Sorpren el fet que els primers cinquanta anys hi ha un major percentatge d'activitats artesanals, però no hem de menystenir que els treballadors sense una professió coneguda representen gairebé un 7% dels oficis i ocupacions consignats i, que respecte al total de noces, el percentatge de nuvis en què no consta l'activitat laboral és, ni més ni menys, el 50,72%. El canvi manifestat a partir 1831-1880, respecte els períodes precedents, és símptoma d'un pas de la societat agrària a la societat industrial⁴⁴⁶, amb les transformacions econòmiques i socials que es donen a Olesa i al conjunt de la comarca impulsades per la macrocefàlia barcelonina, i que es ratifiquen en el període 1881-1930 amb un major percentatge de població activa en el sector secundari, tot i que hi ha un 62,33% dels casos en què la l'activitat o professió és desconeguda —dels quals un 99,03% són jornalers⁴⁴⁷—. Emperò, les activitats del sector terciari ofereixen una tendència gairebé constant, per sota del 10,39% del total de la població consignada, i curiosament els seus nivells més alts es donen en els segles XVI i XVII, potser per la manca de consignacions dels oficis, ocupacions o professions en aquests períodes.

D'altra banda, de manera agregada, el gràfic 3.67. agrupa, també per grups i sectors des de 1586 a 1930, l'estructura socioprofessional d'Olesa. Un 43,57% dels oficis consignats corresponen al sector primari; un 30,59%, al secundari i un 6,11%, al terciari. En canvi, els sense activitat específica i passius no són gens representatius, mentre que els treballadors sense professió coneguda —entre els que destaquen els jornalers— són molt nombrosos entre 1831 i 1930. El pes de l'agricultura és manifest, però l'augment de les

⁴⁴⁶ Respecte això, vegeu l'obra col·lectiva dirigida per Calvo (1995), *El pas de la societat agrària a industrial al Baix Llobregat. Agricultura intensiva i industrialització*.

⁴⁴⁷ Aquest elevat percentatge ens fa pensar que tals jornalers són obrers industrials, majoritàriament.

activitats industrials és, potser, més significativa, atès que mostra l'evolució i el progrés d'una vila rural prop de Barcelona i als peus de la Serralada Prelitoral.

L'anàlisi sincrònica de l'estructura socioprofessional la presentarem a partir del *Memorial...* de 1717⁴⁴⁸, del cens de Floridablanca (1787) i dels padrons municipals⁴⁴⁹. Així, incidirem en un moment concret, en aquesta estructura demogràfica posant èmfasi en el pas de la societat agrària a la societat industrial.

Quadre 3.21. L'estructura socioprofessional segons els padrons i el *Memorial...* (%)

		Sector primar	Sector secundari	Sector terciari	Treballadors sense act. específica	Sense professió o activitat	No consta	Total
1717	Dones	0,00	0,00	0,14	0,00	0,00	16,83	1,45
	Homes	3,22	1,04	2,46	2,27	0,10	2,61	1,43
	Total	3,22	1,04	2,60	2,27	0,10	19,44	2,89
1860	Dones	0,43	2,30	1,74	0,11	0,45	51,87	5,34
	Homes	19,54	7,95	5,71	2,52	0,21	2,13	5,11
	Total	19,97	10,25	7,45	2,63	0,67	54,00	10,45
1872	Dones	17,43	6,43	4,99	0,17	1,28	12,03	5,23
	Homes	23,72	8,70	5,78	0,25	1,56	1,01	5,66
	Total	41,14	15,13	10,77	0,42	2,84	13,04	10,89
1910	Dones	0,62	5,11	4,12	3,50	15,58	0,47	7,15
	Homes	23,38	7,70	9,91	7,90	0,26	2,79	6,80
	Total	24,00	12,82	14,03	11,41	15,84	3,26	13,96
1915	Dones	0,58	9,14	3,40	1,63	13,50	0,59	7,10
	Homes	18,39	9,33	9,91	8,13	0,21	2,13	6,64
	Total	18,96	18,47	13,30	9,75	13,71	2,73	13,74
1920	Dones	0,00	0,25	1,74	0,53	24,55	1,90	8,12
	Homes	7,35	3,74	10,70	26,49	0,55	1,78	7,57
	Total	7,35	0,40	12,44	27,02	25,10	3,68	14,82
1924	Dones	0,00	7,76	2,46	0,20	20,29	1,36	8,57
	Homes	18,48	7,95	13,96	14,94	0,32	0,24	7,71
	Total	18,48	15,72	16,41	15,13	20,61	1,60	16,28
1930	Dones	0,53	12,79	6,51	5,89	20,47	0,71	11,17
	Homes	14,35	9,79	16,49	25,48	0,67	1,54	10,03
	Total	14,88	22,58	22,99	31,36	21,13	2,25	21,19
Total sectorial		2.083	4.791	1.383	3.568	6.156	1.687	19.668

Font: APOM. Elaboració pròpia.

El quadre 3.21. recull en percentatge els oficis, les ocupacions o les professions dels majors de 15 anys agrupats en les cinc categories establertes en aquesta anàlisi. Observem, en línies generals, com el nombre d'individus d'un o un altre sector o categoria varia d'un a un altre recompte. En línies generals el col·lectiu dels *no consta* sent el més nombrós el 1717 i 1860 inicia una davallada fins a 1910, per estancar-se, posteriorment, fins a 1930; els sense professió o activitat específica i passius presenta un creixement suau entre 1717 i 1872, accelerat i intens entre 1872 i 1920, per acabar la darrera dècada amb un descens; els treballadors sense activitat específica mostren una tendència a l'alça del 1872 al 1920, seguit d'una caiguda en el padró de 1924 i una recuperació en el de 1930; el sector primari, hegemònic el 1872, cau prolongadament fins al 1920, repunta el 1924 o torna a caure el 1930; el sector secundari mostra un

⁴⁴⁸ AHMOM. Capsa 58, *op.cit.*

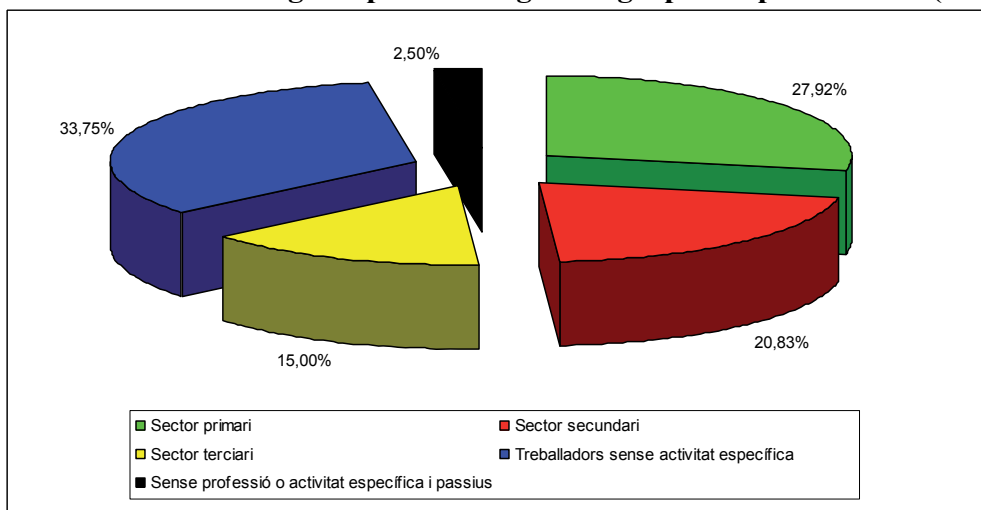
⁴⁴⁹ No hem menystingut altres fonts com la *Relació* de 1723 o el padró de 1818 tot i que el primer només recull la població masculina i el segon només aplega els caps de casa. Aquests dos recomptes locals han estat estudiats i analitzats per Cobos qui, després d'analitzar els censos de 1860 i 1910, afirma que: "(...) haurem de tenir present el diferent grau de fiabilitat que ens mereixen aquests padrons i censos. Quant als dos últims [1723 i 1818], el grau de fiabilitat és força més elevat que el dels dos primers. A més, tampoc no parlem de la mateixa població: els dos primers són selectius respecte de la població a què fan referència" [Cobos, 1994:50-53].

ascens fins a 1915, cau el 1920 i torna a repuntar fins a 1930 i el sector terciari presenta un creixement continu però moderat.

El *Memorial...* de 1717, malgrat que només consten un 23,74% de referències, permet copsar un predomini del sector primari entre les activitats econòmiques realitzades a Olesa a inicis del segle XVIII —6,83% del total i un 27,92% respecte el total d'oficis registrats—, no tan sols per l'hegemonia de pagesos sinó perquè sospitem que aquells treballadors dels quals no es detalla l'activitat, els 80 jornalers i 1 mosso, realitzaven tasques agrícoles —8,01% del total i el 33,75% dels casos consignats—, és a dir, treballaven per compte aliena al servei d'aquells; no s'ha de menystenir la importància d'una certa protoindustrialització o industrialització precoç que posa de manifest el dinamisme econòmic a Olesa amb el paper dels paraires⁴⁵⁰, especialment, dins el sector secundari —4,95 del total i un 20,83% dels oficis consignats— que podria incloure, parcialment o no, alguns d'aquells treballadors sense activitat coneguda però que posem en dubte atès que, a l'inrevés, l'activitat dels paraires solia complementar la manca de feines al camp [Muset, 1987 i 1989; Gual i Millàs, 2002, 2003a i 2003b; Cobos, 2006; Hernández, 2000]; ni tampoc, l'aportació del sector terciari —3,56% del total i un 15% de les activitats registrades— representat, majoritàriament, per personal de la sanitat —apotecaris, cirurgians i doctor en medicina— i del transport —traginers—. Però, especialment, cal destacar el gairebé nul enregistrament de la població femenina —només constatem dues criades—⁴⁵¹.

El gràfic 3.68. representa l'activitat enregistrada⁴⁵² de la població major de 15 anys, segons el sector econòmic, al referit *Memorial...* de 1717. És evident, doncs, que l'estructura socioprofessional a Olesa a inicis del segle XVIII, com era d'esperar, és la característica de les societats preindustrials.

Gràfic 3.68. Percentatge de població segons el grup socioprofessional (1717)

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

⁴⁵⁰ És curiós que entre els treballadors del sector tèxtil no consti cap paraire al *Memorial...* de 1717 quan en els llibres de noces aquests hi abundaven i que en les respostes de Joan Boada al qüestionari de Zamora el 1789 es destaquí la importància d'aquesta activitat tèxtil [Hernández, 2000; Gual i Millàs, 2002...].

⁴⁵¹ El quadre V de l'Annex recull les diferents professions i oficis anotats al *Memorial...* de 1717.

⁴⁵² És a dir, s'han menystingut els casos en què no hi consta cap consignació a la font.

La *Relació...* de 1723, tot i ser incompleta, permet estudiar l'estructura socioprofessional dels caps de casa o veïns d'Olesa de sexe masculí. Dels 648 olesans enregistrats, 402 individus —un 62,04%— tenen 15 o més anys d'edat. D'aquests, en un 51% dels casos consta una ocupació, ofici o professió; mentre que de la resta, un 49%, no consta cap activitat laboral ni econòmica. Quant als oficis consignats hi ha un predomini de jornalers —el 12,44% de la població enregistrada i el 24,39% del total d'oficis consignats—, seguit dels pagesos —10,95% i 21,46%, respectivament—, els treballadors —8,21% i 16,10%, respectivament—, traginers —5,22% i 10,24%, respectivament—, mossos —2,74% i 5,34%, respectivament— i els teixidors de llana —2,49% i 4,88%, respectivament—; en canvi, la resta d'oficis, ocupacions o professions no superen els deu casos, o el que és el mateix no representen ni tan sols el 2% de la població masculina enregistrada en aquesta relació.

Aquesta *Relació...* de 1723 classifica, d'altra banda, els 402 individus en: estudiants; joves; fills de jornalers; fills de pagesos, masovers i artistes; jornalers; pobres de solemnitat; propietaris i masovers; artistes i immigrants. Segons aquesta classificació els jornalers i llurs descendents són els més nombrosos —un 38,06%—, però s'han de menystenir els propietaris i masovers —un 18,91%—, els artistes —16,42%— o els fills d'aquests dos darrers grups —15,42%—. En conjunt, aquests grups representen, gairebé, nou de cada deu homes majors de 15 anys enregistrats. Sobte constatar en aquesta classificació un grup d'immigrants —sis dels quals eren mossos i del setè en desconeixem el seu ofici o professió—.

Quadre 3.22. Oficis, ocupacions i professions a la *Relació...* de 1723

Oficis...	Quantitat	Percentatge	Classificació	Quantitat	Percentatge
apotecari	1	0,25	estudiants	6	1,49
bataner	1	0,25	fills de jornalers	34	8,46
cardador de llana	7	1,74	fills de pagesos, masovers i artistes	62	15,42
carnisser	1	0,25	jornalers	119	29,60
cirurgia	1	0,25	joves (15 a 18 anys)	23	5,72
espartanyer	5	1,24	pobres de solemnitat	9	2,24
estanquer	1	0,25	propietaris i masovers	76	18,91
ferrer	2	0,50	artistes	66	16,42
fuster	4	1,00	immigrants	7	1,74
jornaler	50	12,44			
mestre cases	2	0,50			
moliner	1	0,25			
mosso	11	2,74			
notari	2	0,50			
pagès	44	10,95			
paleta	1	0,25			
paraire	2	0,50			
sastre	1	0,25			
teixidor de llí	4	1,00			
teixidor llana	10	2,49			
traginer	21	5,22			
treballador	33	8,21			
no consta	197	49,00			
Total	402			402	

Font: AHMOM. Elaboració pròpia⁴⁵³.

El predomini de treballadors sense una activitat específica no ens permet identificar el predomini del sector primari o el secundari. En quin sector els hauríem d'ubicar? Davant el desconeixement, però, hem considerat deixar-los de banda i centrar-nos en l'activitat econòmica dels casos coneguts. Així, es pot copsar que gairebé quatre de cada deu homes majors de 15 anys realitzen una activitat del sector primari; quelcom més d'una tercera part dels casos en què es consigna una ocupació concreta es dediquen a una activitat secundària i una quarta part, al sector terciari. Tant les dades del

⁴⁵³ L'encapçalament "Oficis..." del quadre és la simplificació d'aquests, les professions, ocupacions i altres activitats que hi consten a l'esmentada *Relació...* de 1723 [AHMOM, Capsa 58, lligall estadística].

Memorial... de 1717 com els d'aquesta *Relació...* de 1723 no confirmen el predomini d'artesans a què fa referència J.M. Cobos (1994:53), sinó que el treball de la terra era el predominant entre la població activa olesana, tal com s'ha pogut observar en l'anàlisi diacrònica a través dels llibres de noces.

El cens de Floridablanca (1787) agrupava l'estructura socioprofessional en set categories diferents de les anteriors: eclesiàstics —0,16% respecte el total de la població i 0,89% respecte a les activitats consignades⁴⁵⁴—, llauradors —1,55% i 8,44%, respectivament—, jornalers —8,15% i 44,44%, respectivament—, comerciants —0,08% i 0,44%, respectivament—, fabricants —0,61% i 3,33%, respectivament—, artesans —7,78% i 42,44%, respectivament—, estudiants —0,49% del total de la població— i sense professió específica i menors —81,2% del total de la població—. El predomini de jornalers i artesans entre la població consignada és evident. Però com ja s'ha dit, possiblement, molts d'aquests jornalers treballaven en feines agrícoles⁴⁵⁵ en un municipi que es caracteritza el segle XVIII per la seva producció oleícola, el conreu de la vinya i l'existència de “moltas fàbricas y la indústria” que hi ha a Olesa el 1789 segons Joan Boada [Hernández, 2000:57-61] i ha demostrat J.M. Cobos [1994, 1995 i 2006]. Això no obstant, els artesans, majoritàriament paraires, “fabricantes de paños y de las millors bayetas”, que tenen un gremi propi “en lo qual també van compresos los teixidors, cardadors, tondidors, y demás que trevalen de dit art” [Hernández, 2000:71-72]. Dels quinze fabricants documentats al cens, “són tres los perayres que es tenen quiscun fàbrica per tràurer lo oli, anfortir las pessas, y donarlas blancor” i la resta són fabricants del tèxtil agremiats en el gremi de paraires en “fàbricas divididas [...] perquè quiscun dels fabricants treballa y fa treballar en sa casa” amb llana procedent d'Aragó i de Castella, “perquè la de Cathalunya no és de bona qualitat”, on elaboraren “las bayetas que [...] són las millors ques fabriquen en Cathalunya puix totas las ques venan en nom dels fabricants de la vila de Terrassa, se texexan en Olesa per tenir art especial” i “son consum és per tot Espanya, Indias, Mallorca y Malta” gràcies a l'existència de 95 talers, 15 ras de lli i 550 torns de filar a la vila [Hernández, 2000:73-74]. Els pagesos, que no arriben a la cinquantena, conreen una terra que “està en estat perfet de manera que se cultiva tot, y acceptió de un poch de terreno de sembradura y terras de regadiu, és un gran bosch de olivers, y vinyas, y tot se cultiva bé” fins al punt que “lo oli és lo millor de España com consta de la proba que feu don Fernando sexto” i els excedents de la producció vitivinícola i d'horta es venien a Berga, Vic, Barcelona, Terrassa, Sabadell, Martorell, Sant Sadurn d'Anoia, Vilafranca de Penedès, Piera, Igualada, Santa Coloma de Queralt, Cervera, Calaf, Manresa... [Hernández, 2000:61-71]. Quant al sector terciari destacarien els 30 traginers —necessaris per poder vendre els productes olesans arreu i, alhora, comprar mercaderies deficitàries a Olesa en aquells mercats [Hernández, 2000:54-75]— i les professions liberals —“un administrador del correu y un administrador de aduanas”, “dos metges, dos cirurgians y dos apotecaris” [Hernández, 2000:78]—.

Malgrat no disposar de les dades nominals d'aquest cens de població, si que coneixem, segons el cadastre de 1788⁴⁵⁶, la professió o ocupació del 58,45% dels

⁴⁵⁴ Recordem que el total de la població segons aquest cens era de 2.454 persones de les quals 1.992 no es coneix llur professió o bé són menors —un 81,2% de la població— i 12 són estudiants —un 0,49%—, per la qual cosa, hem considerat com a consignats a la resta de la població —450 habitants, el 18,34% de la població—.

⁴⁵⁵ El gràfic 3.67. demostra com el nombre de pagesos disminueix a partir de 1681, mentre que el sector secundari augmenta i el nombre de jornalers, al llarg del XVIII, no representa ni un 2% dels nuvis.

⁴⁵⁶ AHMOM, Capsa A66, Cadastre, segle XVIII: “Cadastró de la Villa y término de Olesa, corregimiento de Mataró, para el año de 1788”. A banda de la informació, tot i que incompleta, de l'ocupació o les

declarants. Destaca el percentatge de pagesos, tot i que si agrupem les activitats productives aquests els superen. Amb tot, cal dir que en molts casos, aquestes feines del sector secundari es complementen amb activitats agrícoles: tots els paraires, notaris, preveres, músics, l'apotecari i els basters declaren tenir terres de conreu; el 83,87% bracers, el 87,70% dels traginers, el 71,43% dels paletes, dos terços dels teixidors, la meitat dels sastres i el 40% dels fusters també tenen alguna propietat agrícola.

Quadre 3.23. Oficis, professions i ocupacions al cadastre de 1788

	Quant.	%		Quant.	%
apotecari	1	0,28	pagès	62	17,17
bracer	31	8,59	paleta	6	1,66
cardador	16	4,43	paraire	12	3,32
espardenyer	5	1,39	prevere	3	0,83
ferrer	2	0,55	sastre	2	0,55
fornier	1	0,28	teixidor	18	4,99
fuster	5	1,39	teixidor de lli	2	0,55
manyà	1	0,28	traginer	25	6,93
músic	2	0,55	no consta	165	45,71
notari	2	0,55	Total	361	100

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

El padró de 1818, quadre 3.24., enregistra, com ja s'ha dit, els caps de casa. Dels 481 individus anotats, 426 són homes —un 88,60%— i només 55 són dones⁴⁵⁷ —un 11,40%—. Més d'una quarta part d'aquests individus són jornalers; dos de cada deu són pagesos, un 12,06% són teixidors de llana, un 7,69% són paraires, un 6,24% són traginers, un 4,78% són hortolans, un 2,70% són espardenyers, un altre 2,70% són cardadors de llana i un 2,08% són teixidores de pany. La resta d'oficis no arriben a representar ni tan sols un dos per cent cadascun.

Quadre 3.24. Oficis, ocupacions i professions al padró de 1818

Oficis...	Quantitat	%	Oficis...	Quantitat	%	Oficis...	Quantitat	%
albanyil	5	1,04	ferrer	1	0,21	pastor	3	0,62
albarder	2	0,42	fornier	6	1,25	captaire	1	0,21
albeitar	2	0,42	fuster	3	0,62	procurador	1	0,21
apotecari	2	0,42	petita noblesa	1	0,21	quinquillaire	2	0,42
barber	1	0,21	hortolà	23	4,78	retorcedor de panys	2	0,42
bataner	1	0,21	jornaler	131	27,23	sabater	1	0,21
botiguer	1	0,21	manyà	1	0,21	sastre	5	1,04
cardador de llana	13	2,70	marxant	1	0,21	secretari ajuntament	1	0,21
cirurgia	1	0,21	taberner	1	0,21	tallant (carnisser)	2	0,42
cisteller	2	0,42	metge	2	0,42	teixidor de llana	58	12,06
correus	1	0,21	moliner	2	0,42	tinent de miquelets	1	0,21
treballador ajuntament	1	0,21	organista	1	0,21	teixidor de panys	10	2,08
cuper	2	0,42	pagès	97	20,17	traginer	30	6,24
escrivà real	1	0,21	paperer	1	0,21	no consta	8	1,66
espardenyer	13	2,70	paraire	37	7,69			
Total							481	100

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

professions dels declarants, hi consten el nom i el cognom, alguns estats civils en cas de ser aquests declarants vídues, i allò que hom declara: llars, terres, bestiar i altres béns —censals, personal...—.

⁴⁵⁷ D'aquestes dones només una d'elles no és vídua, na Caterina Llongueres, i tot i que en la font no consta el seu estat civil, sabem que estava casada des del 1780 amb Miquel Lloberes, emigrant definitiu [APOM, Noces, vol. 3, 31/12/1780]. Quant als oficis consignats, un 38,18% d'aquestes dones consten com a pageses; un 9,09%, com a jornaleres; un altre 9,09%, com a teixidores de llana; un 5,45%, cardadores de llana; un 3,64%, espardenyeres i la resta d'oficis femenins no superen el 2% d'aquestes —paleta, apotecaria, cardadora de llana, escrivà real, petita noblesa, paraire, captaire, hortolà, teixidora de panys— o bé no consta cap activitat.

Novament, el predomini de treballadors sense una activitat específica no ens permet identificar, amb exactitud, el predomini del sector primari o el secundari. Emperò, descomptant els que no consten, un 26% dels oficis consignats correspondrien al sector primari; un 21,78%, al secundari i un 11,63% al terciari. Aquests percentatges no demostren el predomini dels artesans que destacava J.M. Cobos (1994:53), sinó que, sense oblidar però el 27,70% de jornalers documentats, era la pagesia qui ostentava l'hegemonia.

L'anàlisi de l'estructura socioprofessional d'Olesa el 1860, realitzada a partir de la població major de 15 anys —un 64,80% de la població absoluta— i menystenint els casos en què no consta cap ofici, professió o ocupació —en un 55,69% de la població major de 15 anys no consta cap referència—, mostra un cert canvi respecte a l'estructura de 1717 i 1787 o de 1723 i 1818, amb un predomini del sector secundari —un 33,28% dels homes i un 9,61% de dones en què consta una activitat laboral—, seguit, molt a prop, del sector primari —un 35,55% dels homes i un 0,79% de dones en què consta una activitat laboral— i, a molta distància, del sector terciari —un 6,90% i un 2,10%, respectivament—, mentre que els treballadors sense activitat específica —7,86% i 0,35%, respectivament— i els sense professió o activitat específica o passius —un 1,14% i 2,45%, respectivament— encara tenen una menor representativitat. No tenim cap recompte nominal⁴⁵⁸ complet entre el cens de Floridablanca i el primer padró olesà, però l'anàlisi dels matrimonis intueix un canvi en la primera meitat del segle XIX, car entre 1781 i 1830 encara eren majoritàries les activitats del sector primari i entre 1831 i 1880 aquestes darreres ja són superades per les activitats del sector secundari. En aquesta línia, podem recordar el que J.M. Cobos (1994) ha demostrat abastament respecte la situació econòmica d'Olesa de mitjan segle XIX. En J.M. Cobos insisteix en què la implantació de la indústria tèxtil moderna s'inicia amb l'empresa "Pagès-Barceló y Compañía" el 1839 quan s'instal·la a la zona de Vilapou, prop del riu, amb la intenció de construir-hi una fàbrica de filats i de teixits de llana i, alhora, incentiva altres activitats econòmiques com el sector de la construcció o de la indústria transformadora⁴⁵⁹.

Quant als oficis⁴⁶⁰ observem que dos de cada deu habitants, 229 casos, són treballadors de camp —un 7,21% de la població absoluta, un 11,13% de la població major de 15 anys i un 20% dels majors de 15 anys amb una activitat consignada—; 147 són treballadors de fàbrica —un 4,63% de la població absoluta, un 7,14% de la població major de 15 anys i un 12,84% dels majors de 15 anys amb una activitat consignada—; 119 són teixidors —un 3,75% de la població absoluta, un 5,78% de la població major de 15 anys i un 10,39% dels majors de 15 anys amb una activitat consignada—; 115 són pagesos⁴⁶¹ —un 3,62% de la població absoluta, un 5,59% de la població major de 15 anys i un 10,04% dels majors de 15 anys amb una activitat consignada—; 79 són jornalers sense una ocupació específica —un 2,49% de la població absoluta, un 3,84% de la població major de 15 anys i un 6,90 dels majors de 15 anys amb una activitat consignada— i 67 són jornalers de camp —un 2,11 de la població absoluta, un 3,26% de la població major de 15 anys i un 5,85% dels majors de 15 anys amb una activitat

⁴⁵⁸ Recordem que el padró incomplet de 1818 tampoc presumia un canvi de tendència atès que l'hegemonia dels treballadors sense una activitat específica —jornalers— i pagesos atenuaven quantitativament les activitats secundàries que ocupaven, malgrat tot, a dos de cada deu caps de casa enregistrats.

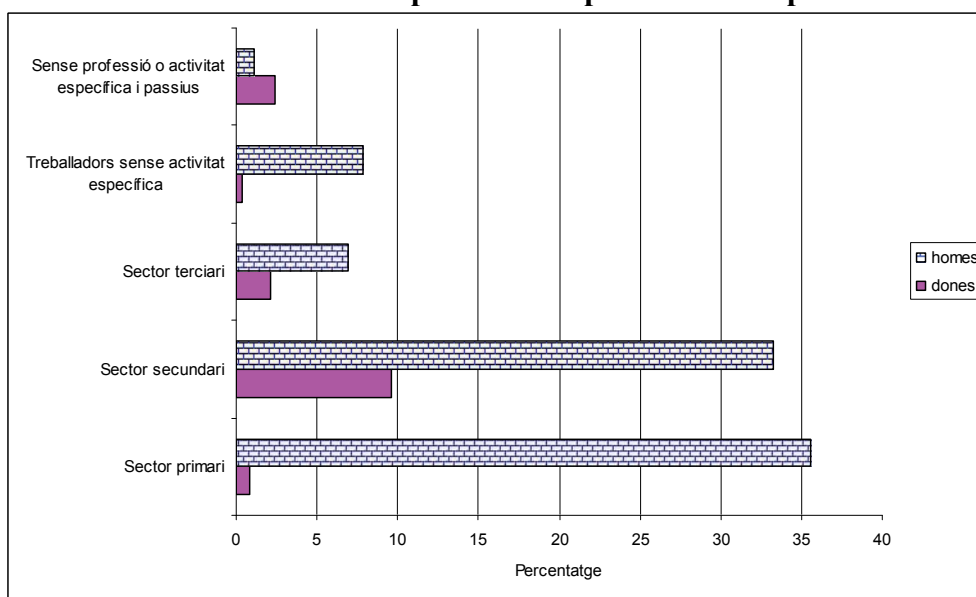
⁴⁵⁹ On destaquen la construcció d'un canal que proveís d'aigua la fàbrica, alhora que emmagatzemés l'aigua i evités l'estiatge o les oscil·lacions de cabal; la construcció de l'edifici; la instal·lació de la maquinària... [Cobos, 1994:116].

⁴⁶⁰ Vegeu quadre V de l'Annex. El nombre d'ocupacions, oficis o professions registrades s'ha triplicat respecte el 1717.

⁴⁶¹ Al padró, en qüestió, comptabilitzem 80 llauradors i 35 pagesos.

consignada—. No s'han de menystenir altres oficis, ocupacions o professions que es realitzaven a Olesa el 1860. Entre ells, hauríem d'esmentar altres activitats relacionades amb el sector secundari, especialment, el ram del tèxtil —jornalers de fàbrica, els paraires, els filadors, els basters, els sastres, els teixidors de cotó o els de llana...— i altres indústries de béns de consum —espartenyers, sabaters...—, la construcció —paletes, fusters...—, les indústries transformadores —ferrers, moliners...— o els artesans; amb el sector terciari, especialment els serveis socials —eclesiàstics, mestres d'instrucció elemental, els farmacèutics...—, els serveis als consumidors —barbers, carnisers, forners, servei domèstic...— o els serveis de distribució —traginers, maquinista o ferroviari...— o, entre altres, els pastors.

Gràfic 3.69. Estructura socioprofessional per sexes en el padró de 1860

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

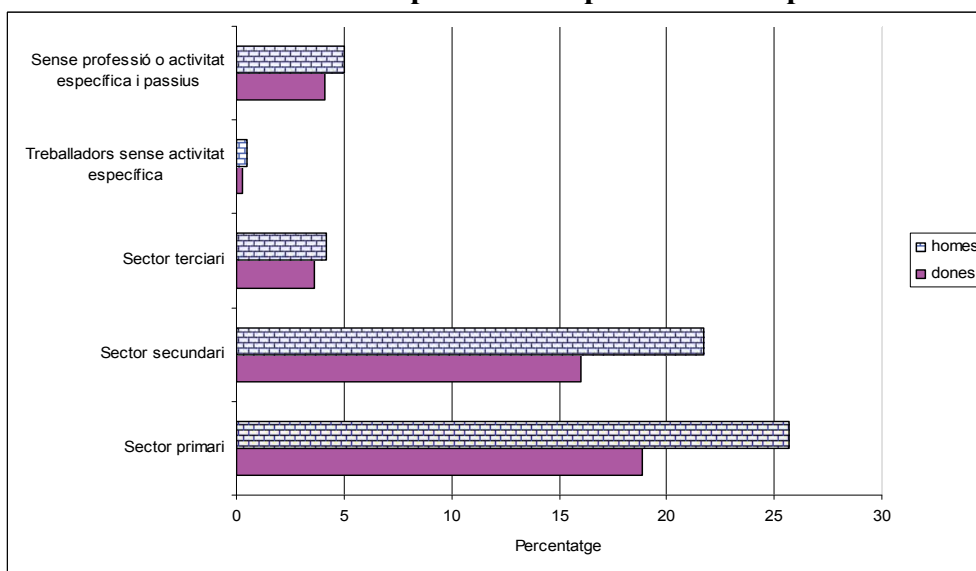
Tot i que, el volum de dones ha augmentat respecte a 1717, constatem, encara, que la major consignació d'activitats laborals correspon al sexe masculí, atès que un 83,33% de la població femenina major de 15 anys no consta cap activitat laboral i d'aquest 16,67% restant en què coneixem llur activitat: un 62,86% treballen al sector secundari —treballadores de fàbrica i teixidores, principalment—; un 5,14% al sector primari —9 treballadores de camp i una pagesa—; un 13,71% al sector terciari —4 religioses⁴⁶², 19 del servei domèstic i una revededora—; 4 dones són treballadores sense una activitat específica i 28 dones no tenen una activitat específica o bé són passives.

L'anàlisi del padró de 1872, realitzada a partir de la població major de 15 anys —un 67,37% de la població absoluta— i menystenint els casos en què no consta cap ofici, professió o ocupació —en un 6,93% de la població major de 15 anys no consta cap referència—, mostra, en canvi, un predomini del sector primari —el 44,61% del total de casos en què consta l'activitat laboral, dels quals un 42,36% són dones i un 57,64% són homes o el que és el mateix un 25,71% dels homes i un 18,90% de dones en què consta

⁴⁶² “L’any 1859 la Mare Paula Montal va arribar a Olesa de Montserrat, on va realitzar la darrera de les seves fundacions en vida. L’escola era petita i pobre i s’hi van acollir les filles petites dels obrers, a les que s’admetia de franc, se’ls donava de menjar i se’ls proveïa de roba i calçat. En aquest poble, en aquesta escola, meravellada per la senzillesa i humilitat de la gent, la mare Paula va romandre durant 30 anys, fins a la seva mort el 26 de febrer de 1889” [www.escolapiesolesa.org (21/09/2013)].

una activitat laboral—; seguit, molt a prop, del sector secundari —un 37,74% del total, dels quals un 42,36% són dones i un 57,64% són homes, o el que equival al 18,90% del total de dones i el 25,71% dels homes en què consta una activitat laboral—; i a molta distància trobem els sense professió o activitat específica i passius —un 9,11% del total, dels quals un 45,14% són dones i un 54,86% són homes, o el que equival a un 5% d’homes i un 4,11% de dones en què consta una activitat laboral—, del sector terciari —un 7,76% del total, dels quals un 46,31% són dones i un 53,69% són homes, o el que equival al 4,16% d’homes i un 3,59% de dones en què consta una activitat laboral— i els treballadors sense activitat específica —un 0,78% del total, dels quals un 40% són dones i un 60% són homes, o el que equival a un 0,47% són homes i 0,31% són dones en què consta una activitat laboral—. D’aquestes dades, podríem deduir que la crisi econòmica dels anys seixanta repercutí en el sector secundari, principalment, i de retruc el primer sector recuperarà l’hegemonia dins els sectors econòmics⁴⁶³, just quan s’inicia la tercera guerra carlina i la colla de “Nas Ratat” feia acte de presència a la contrada [Valls, 1961; Cobos, 1994] i l’emigració olesana es fa evident⁴⁶⁴.

Gràfic 3.70. Estructura socioprofessional per sexes en el padró de 1872

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Quant als oficis⁴⁶⁵, descomptant els casos en què no consta cap referència i entre la població major de 15 anys, destaquen els *llauradors*, o pagesos, un 43,99% del total, dels quals un 57,63% són homes i un 42,37% són dones; a molta distància trobem els

⁴⁶³ Això no obstant, hauríem de tenir en compte que el percentatge dels sense professió o activitat econòmica específica i passius el trobem molt elevat atès que el nombre de propietaris s’incrementa en dotze anys 1.313 vegades. Les dades dels oficis, ocupacions o professions són correctes? D’entrada, observem al padró de 1872 que l’anotació d’aquestes activitats en el sexe femení coincideixen majoritàriament amb la del cap de família i en el cas concret dels propietaris això es dona en tres de cada quatre casos. Lògicament, aquestes anotacions dels mateixos oficis o ocupacions entre caps de família a la resta de membres de la mateixa unitat familiar qüestiona si més no la validesa dels seus resultats i la veracitat de les activitats consignades.

⁴⁶⁴ Respecte aquest tema, Cobos afirma que: “l’any 1880 marcà el punt més baix d’una corba demogràfica negativa que s’havia iniciat uns quants anys abans. La crisi econòmica va obligar segurament a una emigració temporal cap a altres pobles de les rodalies. Durant aquells anys, sembla que els fills d’Olesa no tenien cap altra alternativa” [Cobos, 1994:132].

⁴⁶⁵ Vegeu quadre V de l’Annex. El nombre d’oficis, ocupacions i professions registrades s’ha reduït gairebé un 43% respecte el 1860, però gairebé s’ha duplicat respecte el 1717.

teixidors, un 20,98% del total, dels quals un 58,56% són dones i un 41,44% són homes; els propietaris —9,01% del total, dels quals un 54,33% són homes i un 45,67% són dones—; la resta d'ocupacions, professions o oficis ja no superen el centenar d'individus, entre els que destacariem els paletes —4,16% del total—, els fabricants —un 3,33% del total—, els filadors —2,65% del total—, els sabaters —1,46% del total—, els forners —un 0,99% del total—, els sastres i espartenyers —ambdós amb un 0,83% cadascun—, els boters —0,62% del total— o els eclesiàstics —0,68% del total—, especialment pel que respecta a la presència de vuit mares escolàpies, el doble que el 1860.

L'hegemonia pagesa pot estar condicionada pel tancament de la fàbrica Pagès-Barceló i Cia el 1863 i d'altres indústries i empreses no gaire mecanitzades [Cobos, 1994:132], possiblement perquè molts obrers i obreres del sector secundari deixen la seva activitat davant la crisi econòmica de 1862, la crisi financera de 1866 i la crisi de subsistències de 1867-1868⁴⁶⁶ per retornar a les tasques agrícoles o bé optar per abandonar Olesa. Emperò, la disminució d'activitats relacionades amb el sector secundari respecte el 1860 no coincideix amb l'increment absolut de treballadors d'aquest sector productiu, fruit de l'augment de dones que realitzen una activitat secundària⁴⁶⁷: 308 de les 825 dones en què consta una referència —més d'una tercera part de les dones amb una activitat laboral consignada entre les quals destaquen les teixidores i les filadores—. També hi ha un alt percentatge de dones que consten com a llauradores⁴⁶⁸ —un 98,62% de les dones que treballen en aquest sector econòmic o el que és el mateix un 43,90% de les dones amb una activitat coneguda— o de dones que treballen al sector terciari —un 8,36% del total amb un predomini de mestresses de casa (una tercera part d'aquestes), però sobte trobar metgesses, farmacèutiques, notàries, aparelladores, veterinàries, barberes o mercaderes—, a més de les 79 propietàries, 1 peona i 5 jornaleres. Tot plegat, ens fa dubtar de la consignació de l'ofici, ocupació o professió anotada entre la població de sexe femení al padró de 1872⁴⁶⁹.

L'anàlisi del padró de 1910 —gràfic 3.71., pàgina següent—, realitzada a partir de la població major de 15 anys —un 71,30% de la població absoluta— i menystenint els casos en què no consta cap ofici, professió o ocupació —en un 1,43% de la població major de 15 anys no consta cap referència—, mostra el predomini dels sense professió o activitat específica i passius —un 36,25% dels quals un 98,36% són dones i un 1,64% són homes, o el que equival a un 36,65% de dones i un 0,59% d'homes respecte el total—; en segon lloc, destaquen les activitats del sector secundari —un 22,83% dels quals un 60,10% són homes i un 29,90% són dones o, el que és el mateix, un 9,11% de dones i un 13,72% d'homes respecte el total—; tot seguit, i molt a prop, hi trobem les activitats del sector primari —un 18,59% dels quals un 97,40% són homes i un 2,60% són dones o, dit d'una altra manera, un 0,48% de dones i un 18,10% d'homes respecte el total—; en un quart nivell hi trobem els treballadors sense activitat específica —un 15,13% del total, dels quals un 30,71% són dones i un 69,29% són homes que equivalen a un 4,65% de dones i un 13,72% d'homes respecte el total— i, finalment, el sector

⁴⁶⁶ Fontana ha demostrat la davallada de la borsa barcelonina amb un punt mínim a l'any 1866 i els cicles de la producció industrial amb uns valors mínims per als anys 1866-1869 [Fontana, 1988:334-336].

⁴⁶⁷ Quant a l'ocupació femenina al sector secundari vegeu Llonch (2004a i 2004b), Enrech (2004), Dorel-Ferré (2002), entre altres.

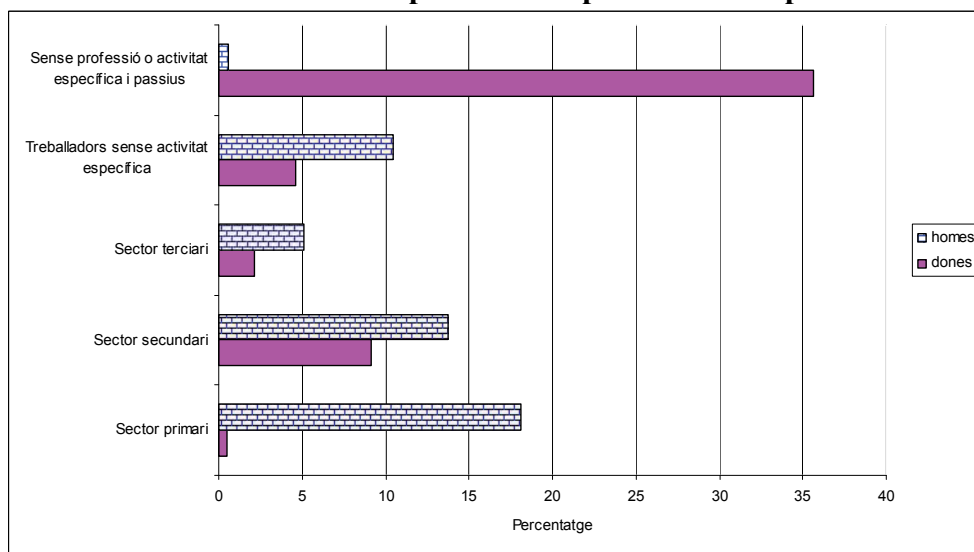
⁴⁶⁸ Pel que fa a l'ocupació femenina al sector agrari vegeu Tribó (2002), Campmany (2002), entre altres.

⁴⁶⁹ De la mateixa manera, també sobte trobar tasques gens femenines en el sector secundari —*totxaner*, industrial, paletes, manyà, majordom, ferrer...— que consten amb el mateix ofici o professió que els seus cònjuges.

terciari —un 7,21% del total, del qual un 29,28% són dones i un 70,62% són homes o, el que és el mateix, un 2,12% de dones i un 5,09% d'homes respecte el total—.

A què es deu aquest canvi respecte 1872? D'una banda, el predomini dels sense professió o activitat específica i passius es deu al fet que a les dones se les imputa com activitat *su sexo, sus faenas o sus labores*, 951 de les 959 dones que hem catalogat com llurs tasques, o el que és el mateix mestresses de casa, és a dir, aquella dona que no té una feina remunerada fora de la llar i que dedica el seu temps a mantenir casa seva fent les feines domèstiques i tenir cura de la família; recordem que el 1872 només hi havia anotades en aquesta categoria 79 dones i totes elles constaven com a propietàries; i, tanmateix, és molt possible que algunes, si no la majoria, podien ocupar-se d'activitats relacionades amb l'activitat agrícola o, per què no, com a filadores, teixidores o cosidores a temps parcial dins de la pròpia llar. D'altra banda, la disminució del sector secundari pot ocultar l'ocupació d'algunes d'aquestes dones treballant en aquestes activitats, però també es pot deure a una reducció del nombre de pagesos d'ençà que la fil·loxera va fer acte de presència a Olesa el 1904, un quart de segle més tard que la plaga penetrà al Principat⁴⁷⁰, i que els anys 1905 i 1907 obligà, a causa dels terrenys fil·loxerats, a 28 i 46 viticultors, respectivament, a demanar la baixa en la contribució de l'Administració d'Hisenda [Hernández, 1997:66].

Gràfic 3.71. Estructura socioprofessional per sexes en el padró de 1910

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Àdhuc, observem un increment molt significatiu d'activitats laborals en el sexe femení que passen de només representar un 16,67% de la població major de 15 anys en què consta l'activitat laboral⁴⁷¹ a equivaldre el 52,01% de la població activa o estar registrades en el 99,43% de les ocasions. D'aquestes, com hem dit, un 67,98% consten com a mestresses de casa —951 de les 959 dones sense professió o activitat específica i passives—; un 8,93% són treballadores sense una activitat específica —totes elles

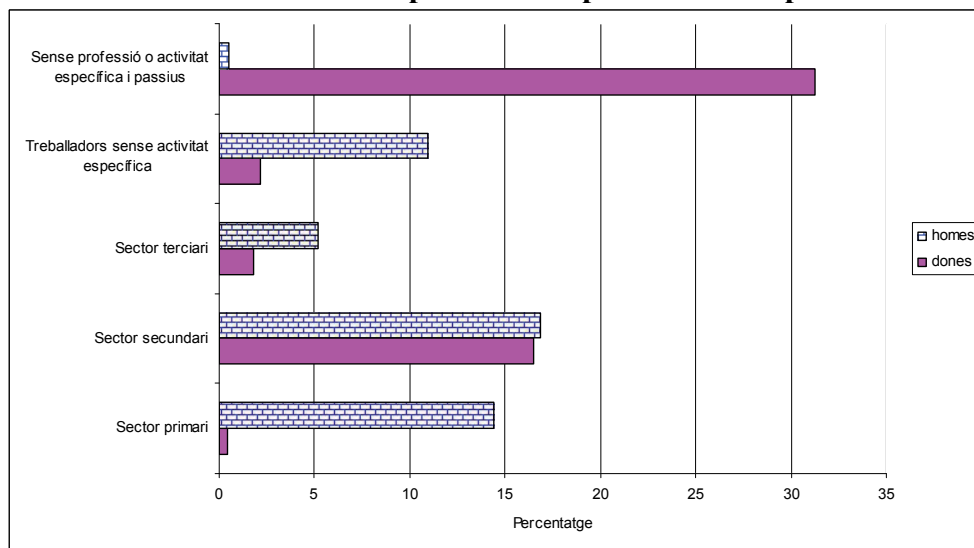
⁴⁷⁰ Aquest endarreriment podria ser degut a la situació del municipi, car les muntanyes de tramuntana, el Llobregat a migdia i ponent i els terrenys feréstecs a llevant constitueixen una muralla gairebé infranquejable per a la *phylloxera vitifoliae* [Hernández, 1997:66].

⁴⁷¹ Vegeu quadre V de l'Annex. La diversitat d'oficis en aquest padró és la segona més alta de les registrades, amb 119 casos, superant les 79 activitats del 1860 i duplicant, en escriu, les 54 activitats registrades el 1872.

jornaleres—; un 4,07% treballen al sector terciari —entre les quals cal destacar a les 24 criades o personal domèstic i les 10 professores⁴⁷²—; un 17,51% corresponen al sector secundari —entre les que destaquen les 139 teixidores i les 57 treballadores de fàbrica— i, només, un 0,93% de dones que treballen en el sector primari. No hem de menystenir altres activitats ocupades per dones entre les quals mereix destacar-se la primera llevadora enregistrada com a tal, tot i que en els sacramentaris olesans —llibres de baptismes i òbits— dels segles XVII i XVIII ja hi consten.

L'anàlisi del padró de 1915 realitzada a partir de la població major de 15 anys —un 72,30% de la població absoluta— i menystenint els casos en què no consta cap ofici, professió o ocupació —en un 1,70% de la població major de 15 anys no consta cap referència—, mostra el predomini de les activitats del sector secundari —un 32,75% dels quals un 49,49% són dones i un 50,51% són homes o el que és el mateix un 31,60% de dones i un 35,20% d'homes respecte el total—; seguit, molt a prop, dels sense professió o activitat específica i passius —un 31,44% dels quals un 98,46% són dones i un 1,54% són homes o el que equival a un 59,96% de dones i un 1,02% d'homes respecte el total—; en tercer lloc, hi trobem les activitats del sector primari —un 14,62% dels quals un 96,96% són homes i un 3,04% són dones, o el que és el mateix un 0,87% de dones i un 30,16% d'homes respecte del total—; en un quart nivell hi trobem els treballadors sense activitat específica —un 12,88% del total, dels quals un 16,67% són dones i un 83,33% són homes, o un 4,18% de dones i un 22,83% d'homes respecte el total— i, finalment, el sector terciari —un 6,81% del total, del qual un 74,46% són homes i un 25,54% són dones, o el que és el mateix un 3,39% de dones i un 10,79% d'homes respecte el total—.

Gràfic 3.72. Estructura socioprofessional per sexes en el padró de 1915

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

A què es deu aquest canvi respecte 1910? El predomini del sector secundari és, segons Cobos (1994), fruit de la culminació d'un “nou model d'indústria” com a sortida de la crisi dels anys seixanta del segle XIX i que s'inicia a la dècada dels vuitanta gràcies a una major concentració de la titularitat i propietat de les empreses, la

⁴⁷² És possible que aquestes 10 professores siguin religioses escolàpies atès que no consta cap dona eclesiàstica en l'esmentat padró, però sí altres dues mestres.

recuperació de la força del vapor i la introducció de la força elèctrica⁴⁷³, alhora que es recupera amb escreix, després de la davallada de l'any 1910⁴⁷⁴, el nombre de telers, manuals i mecànics, existents a inicis de segle i es constata una millora en les infraestructures terrestres que afavoreixen la comunicació d'Olesa amb altres municipis de les rodalies⁴⁷⁵. És possible que aquest procés s'iniciés abans, a les acaballes del segle XIX, però la caiguda del segon quinquenni del segle XX i l'enregistrament de bona part del sexe femení, i els seus descendents fins i tot, amb el mateix ofici, ocupació o professió que el del respectiu cònjuge, o progenitor, no ens ho permet ratificar. Això no obstant, si en el padró de 1910 no es tinguessin en compte les activitats laborals femenines si que es confirmaria aquesta hipòtesi.

Segons els oficis⁴⁷⁶, a l'Olesa de 1915 hi ha una disminució en quant a la diversificació d'activitats. Amb tot, i com el 1910, destaquen quantitativament les 827 mestresses de casa —el 30,61% de la població major de 15 anys; el 31,14% si hi descomptem, a més, els no consta o el 59,67% de les dones majors de 15 anys—; els llauradors —el 14,21% de la població major de 15 anys, dels quals un 97,92% són homes i un 2,08% són dones—; els jornalers —un 12,66% de la població major de 15 anys, dels quals un 83,04% són homes i un 16,96% són dones—; els teixidors —un 12,10% de la població major de 15 anys, dels quals un 55,35% són homes i un 44,65% són dones—; els operaris de fàbrica, substituïts dels treballadors de fàbrica —un 14,17% de la població major de 15 anys, dels quals un 30,55% són dones i un 69,45% són dones— o, entre altres, els paletes —un 1,18% de la població major de 15 anys—. Tot i que la resta d'ocupacions, oficis i professions no superen l'1% de la població major de 15 anys caldria destacar l'augment del nombre d'eclesiàstics —es tripliquen respecte al 1910—, els comerciants —que es quadrupliquen respecte el cens anterior— o les modistes que passen de 12 el 1910 a 17 en el 1915. Tanmateix, sobte la disminució de forners, filadors i el col·lectiu de ramaders.

Respecte el sexe femení, a banda de les mestresses de casa, les modistes i altres ocupacions i oficis dalt esmentats, caldria fer esment a les 10 criades, les 2 llevadores, les 17 religioses o una portera de fàbrica. Tanmateix, com està sent habitual, apareixen dones amb oficis dels seus cònjuges: una *guàrdia civil*, una *barbera* i una *viatjant*.

L'anàlisi del padró de 1920 realitzada a partir de la població major de 15 anys —un 76,30% de la població absoluta— i menystenint els casos en què no consta cap ofici, professió o ocupació —en un 2,01% de la població major de 15 anys no consta cap referència—, mostra el predomini dels sense professió o activitat específica i passius —un 51,07% respecte el total de la població major de 15 anys registrada, dels quals un 97,80% són dones i només un 2,20% són homes, o el que és el mateix un 96,49% de dones i un 2,33% d'homes respecte el total de la població major de 15 anys—; els treballadors sense activitat específica ocupen el segon lloc el 1920 —representen el 31,87% de la població, dels quals un 1,97% són dones i un 98,03% són homes, és a dir un 1,21% de dones i un 64,77% d'homes respecte els majors de 15 anys registrats—; el sector secundari ocupa el tercer lloc, segons aquest criteri establert —un 6,31% de la població, dels quals un 6,31% són dones i un 93,72% són homes o, el que és el mateix, un 0,77% de la població

⁴⁷³ Cobos, Josep M. (1994). *Olesa...*, p. 135-138.

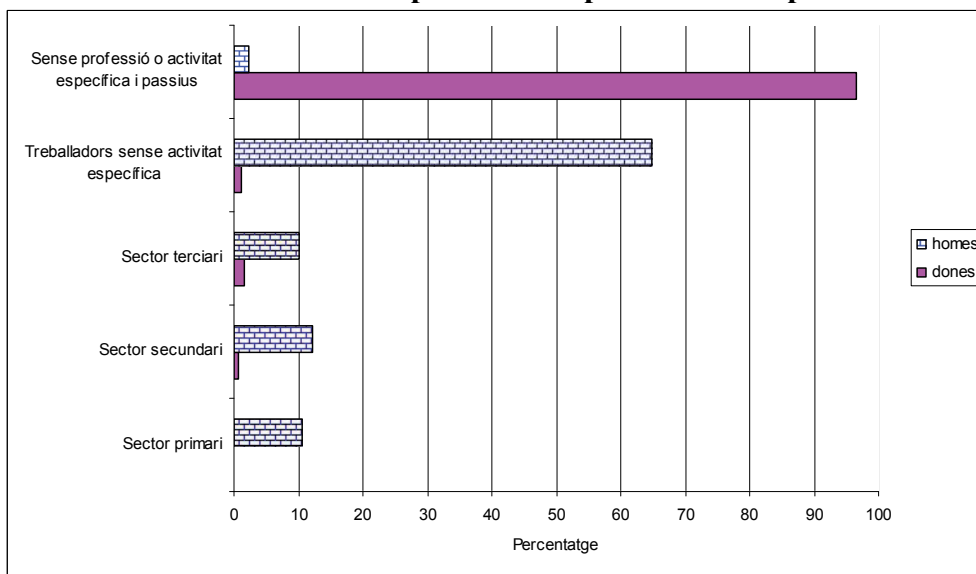
⁴⁷⁴ AHMOM, Matricules Industrials, capses 148-151.

⁴⁷⁵ Ens referim al pont sobre el riu Llobregat, inaugurat el 1915, que enllaça Olesa amb Esparreguera.

⁴⁷⁶ Vegeu quadre V de l'Annex. El nombre absolut d'oficis, professions o ocupacions es redueix gairebé un 23% respecte el padró de 1910, però és superior a qualsevol dels altres.

femenina i un 12,77% de la masculina—; en un quart nivell trobem el sector terciari —un 5,69% de la població major de 15 anys registrada, dels quals un 13,95% són dones i un 86,05% són homes, o sigui un 1,53% del sexe femení i un 10,14% del masculí— i, finalment, el sector primari —un 5,06% del total de la població registrada major de 15 anys, tots ells homes, o el que és el mateix un 10,49% del sexe masculí—. Emperò, deixant al marge els treballadors sense activitat específica i els sense professió o activitat específica i passius, el sector terciari ocuparia a un 37,02% de la població major de 15 anys; el sector secundari, un 33,33% i el primari, un 29,65%.

Gràfic 3.73. Estructura socioprofessional per sexes en el padró de 1920

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

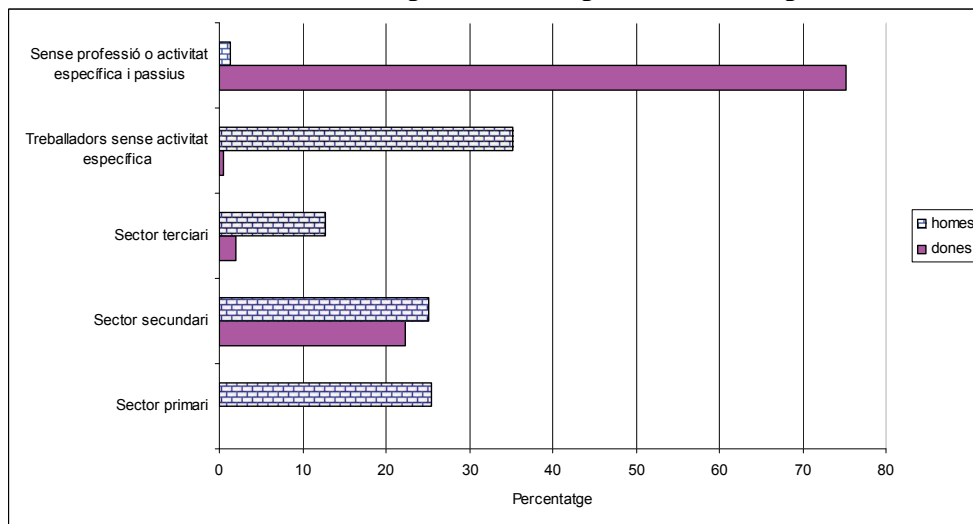
A què es deu aquest canvi? El fet d'enregistrar l'ocupació femenina com a *sus labores*, *su sexo* o *sus faenas* oculta informació de l'activitat i distorsiona clarament els resultats de l'anàlisi. Quelcom semblant hauríem de dir dels treballadors sense una activitat específica, majoritàriament, jornalers, que podrien treballar al camp, la indústria o a la construcció, tot i que creiem que majoritàriament es dedicaven a activitats del sector secundari.

L'anàlisi dels oficis⁴⁷⁷ destaca el predomini de les mestresses de casa —*su sexo*, *sus labores*...— amb 1.501 dones —les quals representen a un 99,34% de les dones sense professió o activitat específica i passives, un 95,85% del total de dones registrades o al 49,74% de la població total registrada—, un volum prou significatiu i representatiu d'una societat masculista. A aquestes mestresses les segueixen, quantitativament, els jornalers —un 96,68% dels treballadors sense una activitat específica, un 64,19% del total d'homes registrats i un 30,88% de la població major de 15 anys— i jornaleres —un 1,97% dels treballadors sense una activitat específica, un 1,21% de la població femenina registrada i un 0,62% del total de la població total registrada—. En un tercer nivell, però amb molta menor representativitat del total de la població major de 15 anys i amb certa semblança amb aquelles, hi trobem els 151 llauradors —un 98,69% del sector primari, un 10,40% dels oficis i activitats registrades, però només un 5% del total de la població d'ambdós sexes registrada—. A un quart nivell hi distingim els dedicats a activitats comercials i els

⁴⁷⁷ Vegeu quadre V de l'Annex. La disminució de la diversitat d'oficis, ocupacions i professions enregistrats persisteix: del 1915 al 1920 hi ha una pèrdua de vint activitats, un 28% menys.

teixidors, respectivament amb 71 i 68 casos —els primers representen el 41,28% del sector terciari i els segons un 35,60% del sector secundari—. La resta d'oficis i activitats registrades no arriben a representar, individualment, ni un 1% del total. Entre elles destaquen, però, els aprestadors —0,43% del total—, els paletes —0,70% del total—, els i les estudiants —0,70% del total—, els fusters —0,60% del total—, les 16 professores⁴⁷⁸ —0,53% del total— o els músics —0,46% del total—. Respecte el padró anterior observem que es duplica el nombre de funcionaris municipals i augmenten els carters, entre altres activitats, però minven els forners, les criades, els lampistes, els totxaners, a més dels teixidors i els paletes.

Gràfic 3.74. Estructura socioprofessional per sexes en el padró de 1924

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

L'anàlisi del padró de 1924 realitzada a partir de la població major de 15 anys —un 72,65% de la població absoluta— i menystenint els casos en què no consta cap ofici, professió o ocupació —en un 0,84% de la població major de 15 anys no consta cap referència—, mostra el predomini dels sense professió o activitat específica i passius —un 39,98% respecte el total de la població major de 15 anys registrada, dels quals un 98,42% són dones i només un 1,58% són homes, o el que és el mateix un 75,15% de dones i un 1,32% d'homes respecte el total de la població major de 15 anys—; el sector secundari ocupa el segon lloc, segons aquest criteri establert —un 23,72% de la població, dels quals un 49,40% són dones i un 50,60% són homes o, el que és el mateix, un 22,38% de la població femenina i un 25,20% de la masculina—; els treballadors sense activitat específica ocupen el tercer lloc el 1924 —representen el 17,01% de la població, dels quals un 1,30% són dones i un 98,70% són homes, és a dir un 0,42% de dones i un 35,25% d'homes respecte els majors de 15 anys registrats—; en un quart nivell trobem el sector primari —tots ells homes, un 12,13% de la població major de 15 anys registrada o sigui un 25,46% dels homes enregistats— i, finalment, el sector terciari —un 7,15% del total de la població registrada major de 15 anys, dels quals un 14,98% són dones i un 85,02% són homes, o el que és el mateix un 2,05% del sexe femení i un 12,76% del sexe masculí—. Emperò, deixant al marge els treballadors sense activitat específica i els sense professió o activitat específica i passiu, el sector terciari ocuparia a un 28,21% de la població major de 15 anys; el sector secundari, un 55,16% i el primari, un 16,63%. Els canvis observats respecte el

⁴⁷⁸ Creiem que es tracta de religioses escolàpies atès que no consta cap eclesiàstica enregistrada al padró de 1920.

padró de 1920 entre el sector secundari i els treballadors sense activitat específica ratifiquen la industrialització a Olesa, però tal com hem observat en el mateix padró, el fet d'enregistrar l'ocupació femenina com a *sus labores*, *su sexo* o *sus faenas* oculta informació de l'activitat i distorsiona clarament els resultats de l'anàlisi i, d'altra banda, l'ocupació dels jornalers, majoritàriament, s'hauria d'ubicar al sector secundari.

Quant als oficis⁴⁷⁹, cal dir que del centenar d'ocupacions, professions o oficis només en nou casos es supera l'1% del total. Predominen, com està sent habitual, les mestresses de cases —un 99,36% de les sense professió o activitat específica i passius, un 74,67% de les dones registrades i un 39,10% de les activitats totals—; els jornalers i jornaleres —dels quals un 98,93% són homes i un 1,07% són dones; representant conjuntament un 86,67% dels treballadors sense activitat específica i un 14,74% del total dels majors de 15 anys—; els teixidors i teixidores —dels quals un 53,18% són dones i un 46,82% són homes i, conjuntament, un 52,19% del sector secundari i un 12,38% de les activitats totals—; els llauradors —un 96,88% del sector primari i un 11,75% del total dels majors de 15 anys—; el filadors i filadores —dels quals un 98,51% són homes i 1,49% són dones i, conjuntament, un 9,43% del sector secundari i un 2,23% del total d'activitats—; els fusters d'ambdós sexes —dels quals un 98,08% són homes i un 1,92% són dones i, conjuntament, el 6,91% del sector secundari o l'1,64% dels majors de 15 anys—; els comerciants i comerciantes —dels quals un 96,15% són homes i un 3,85% són dones i, conjuntament, el 22,91% del sector de serveis o un 1,64% del total d'activitats—; els filadors i filadores —dels quals un 98,59% són dones i l'1,41% són homes i un 9,43% del sector secundari o un 2,27% del total— i els peons —un 8,89% dels treballadors sense professió específica o un 1,51% dels majors de 15 anys—. A més d'aquestes activitats destaquem l'augment dels cabrers —d'1 el 1915 a 9 el 1924—, llauners —de 2 a 9 casos—, fusters —de 18 a 25 casos— i, especialment, les activitats del ram del tèxtil amb els tintorers —de 4 a 9 casos—, sastres —de 0 a 7 casos—, perxadors —de 2 a 8 casos—, ordidores —de 0 a 14 casos—, blanquers —de 0 a 6 casos—, modistes —de 4 a 14 casos— o les nuadores —de 0 a 21 casos—. En canvi, disminueixen els aprestadors i deixen de constar els rellotgers, porters de fàbrica i els manyans⁴⁸⁰.

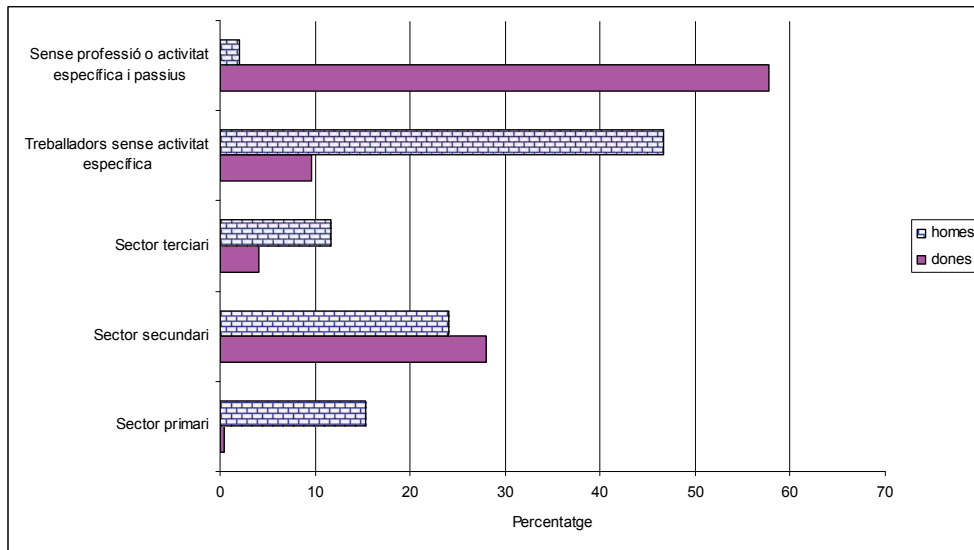
L'anàlisi del padró de 1930 realitzada a partir de la població major de 15 anys —un 73,81% de la població absoluta— i menystenint els casos en què no consta cap ofici, professió o ocupació —en un 0,92% de la població major de 15 anys no consta cap referència—, mostra el predomini dels sense professió o activitat específica i passius —un 31,50% respecte el total de la població major de 15 anys registrada, dels quals un 96,85% són dones i només un 3,15% són homes, o el que és el mateix un 57,69% de dones i un 2,11% d'homes respecte el total de la població major de 15 anys—; els treballadors sense activitat específica ocupen el segon lloc el 1924 —representen el 27,09% de la població, dels quals un 18,77% són dones i un 81,23% són homes, és a dir un 9,62% de dones i un 46,71% d'homes respecte els majors de 15 anys registrats—; el sector secundari ocupa el tercer lloc, segons aquest criteri establert —un 26,20% de la població, dels quals un 56,65% són dones i un 43,35% són homes o, el que és el mateix, un 28,07% de la població femenina i un 24,10% de la masculina—; en un quart nivell trobem el sector terciari —un 7,70% del total de la població registrada major de 15 anys, dels quals un 28,30% són dones i un 71,70% són homes, o el que és el mateix un 4,12% del sexe femení i un 11,72% del

⁴⁷⁹ Vegeu quadre V de l'Annex. La diversitat d'oficis, ocupacions i professions augmenta un 40% respecte el 1920, però encara no s'assoleixen les 119 activitats diferents registrades el 1910.

⁴⁸⁰ Són els llauners aquests manyans del 1924? El buidatge nominal ens ha permès confirmar aquest fet i es constata que en cap circumstància coincideixen aquests individus.

sexe masculí— i, finalment, el sector primari —un 7,51% de la població major de 15 anys registrada, dels quals un 3,55% són dones i un 96,45% són homes o sigui un 0,50% de les dones i un 15,35% dels homes enregistrats—. Emperò, deixant al marge els treballadors sense activitat específica i els sense professió o activitat específica i passius, el sector terciari ocuparia a un 28,21% de la població major de 15 anys; el sector secundari, un 55,16% i el primari, un 16,63%. Els canvis observats respecte el padró de 1924 entre el sector terciari i el primari per primera vegada confirmen, de retruc, la industrialització a Olesa, però tal com hem observat en altres padrons, el fet d'enregistrar l'ocupació femenina com a *sus labores*, *su sexo* o *sus faenas* oculta informació de l'activitat i distorsiona clarament els resultats de l'anàlisi i, d'altra banda, l'ocupació dels jornalers, majoritàriament, s'hauria d'ubicar al sector secundari, amb la qual cosa aquest esdevindria el predominant.

Gràfic 3.75. Estructura socioprofessional per sexes en el padró de 1930

Font: Elaboració pròpia.

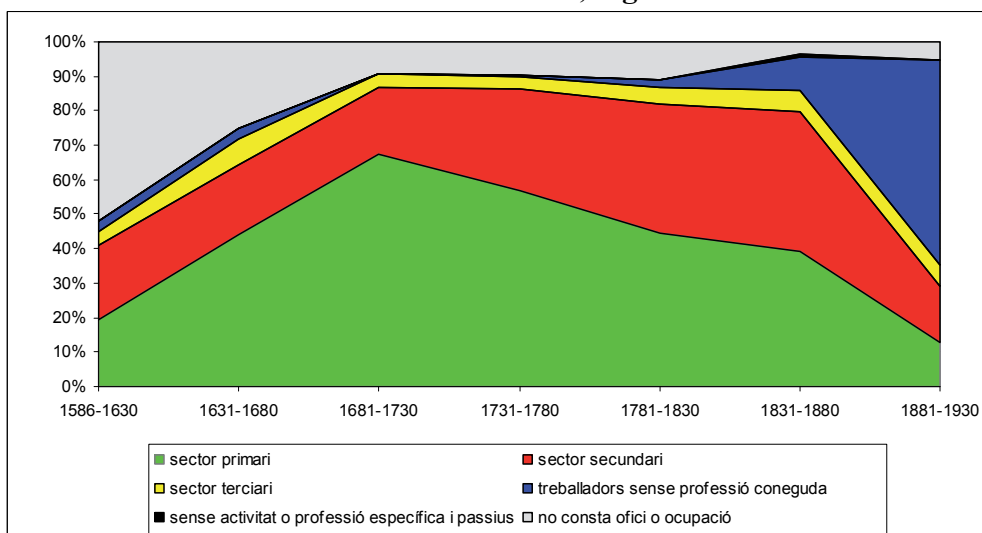
Quant als oficis⁴⁸¹, cal dir que del centenar llarg d'ocupacions, professions o oficis només en nou casos es supera l'1% del total. Predominen, com en els darrers padrons comentats, les mestresses de cases —un 95,31% del total de dones sense professió o activitat específica i passius, un 56,82% de les dones registrades i un 29,77% de les activitats totals—; els jornalers i jornaleres —dels quals un 80,35% són homes i un 19,64% són dones; representant conjuntament un 90,52% dels treballadors sense activitat específica i un 24,30% del total dels majors de 15 anys—; els teixidors i teixidores —dels quals un 68,38% són dones i un 31,62% són homes i, conjuntament, un 52,19% del sector secundari i un 12,38% de les activitats totals—; els llauradors i les llauradores —dels quals un 2,05% són dones i un 97,96% són homes i, conjuntament, un 63,22% del sector primari i un 4,70% del total dels majors de 15 anys—; els comerciants i les comerciantes —dels quals un 81,65% són homes i un 18,35% són dones i, conjuntament, el 34,28% del sector de serveis o un 2,62% del total d'activitats—; els filadors i filadores —dels quals un 96,20% són dones i 3,80% són homes i, conjuntament, un 7,30% del sector secundari i un 1,89% del total d'activitats—; els filadors i filadores —dels quals un 96,20% són dones i un 3,80% són homes i un 7,30% del sector secundari o un 1,89% del total—; els pagesos i pageses —dels quals un 9,59% són dones i un 90,41% són homes i, conjuntament, un 23,54% del

⁴⁸¹ Vegeu el quadre V de l'Annex. La diversitat d'oficis, ocupacions i professions assoleix la seva màxima representativitat amb 127 casos amb un augment d'un 26% respecte el 1924.

sector primari o un 1,75% dels majors de 15 anys—; els obrers i les obreres de fàbrica —dels quals un 18,57% són homes i un 81,43% són homes i, conjuntament, un 6,47% del sector terciari o un 1,68% dels majors de 15 anys—; i, finalment, els peons d'ambdós sexes —dels quals un 6,67% són dones i un 93,33% són homes i, conjuntament, el 5,36% dels treballadors sense una activitat específica o l'1,43% dels majors de 15 anys—.

A més d'aquestes activitats destaquem l'augment dels mecànics i cardadors —es sextupliquen o més de 1924 a 1930—, dels boters, eclesiàstics i xofers —es quadrupliquen—, dels tintorers —es tripliquen—, dels aprestadors, calderers, modistes, sastres i tintorers —es dupliquen—, dels majordoms de fàbrica o, entre altres, els fusters. En canvi, disminueixen les ordidores, els paletes, les rodeteres, les nuadores o els traginers. Així mateix desapareixen els guarnicioners, passamaners, sargidors...; mentre que n'apareixen noves activitats dels tres sectors productius: parcers, plomaires, químics, asiadors, canillers, ceramistes, guarda jurat, fegoners, bugaderes...

Gràfic 3.76. Sectors econòmics a Olesa, segons l'anàlisi diacrònica

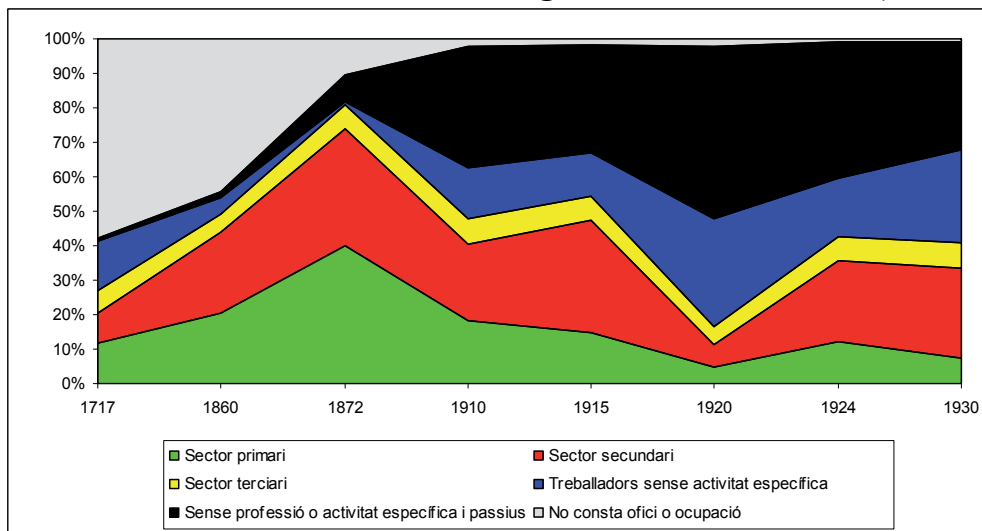
Font. APOM, RC, ACB i AHMOM. Elaboració pròpia.

Sintetitzant, l'evolució dels oficis, ocupacions i professions a través dels nuvis i els llistats nominatius —padrons i *Memorial*...— posa de manifest algunes divergències, però també certes coincidències, tal com es pot veure als gràfics 3.76. i 3.77. —aquest darrer a la pàgina següent—. Una gran diferència és l'absència dels sense activitat o professió específica i passius en l'anàlisi diacrònica fins a la segona meitat del segle XIX, mentre que aquest col·lectiu en l'anàlisi diacrònica presenta uns percentatges molt elevats des d'inicis de segle XX fruit de l'enregistrament de les mestresses de casa, que òbviament no consten en l'enregistrament dels nuvis. Hi ha una diferència remarcable fruit de l'anàlisi més detallada a través dels padrons que ha permès aprofundir especialment en el darrer període de l'anàlisi diacrònica, 1881-1930, on es palesa que la davallada que presenta el sector terciari no és constant; ans al contrari, segons l'anàlisi sincrònica observem que presenta alts i baixos conjunturals en 1915 i 1924-1930 —creixement— i 1910 i 1920 —davallada—.

En aquesta línia, el sector primari creix fins a 1730 en l'anàlisi diacrònica i inicia una davallada, pràcticament continua, fins a 1930; en canvi, en l'anàlisi sincrònica creix fins a 1872 i, a partir d'aquest any, inicia la davallada. Per la seva banda, el sector secundari

coincideix en ambdues anàlisi en la línia de creixement, però en la davallada contínua que s'observa en l'anàlisi diacrònica segueix la mateixa tendència que el sector terciari. Quant a l'enregistrament dels treballadors sense activitat específica, força similar en ambdues anàlisi, observem que aquest col·lectiu podria complementar la davallada del sector secundari en aquest darrer tram de 1881 a 1930 atès que en augmentar en percentatge en els diferents padrons de l'anàlisi sincrònica ens coincideix amb la disminució del percentatge del sector secundari; és a dir, si disminueix el volum de treballadors sense una activitat específica, augmenta el volum del sector secundari i, a l'inrevés, si augmenta el volum de treballadors sense activitat específica, disminueix el volum del sector secundari en l'anàlisi sincrònica. L'evolució dels sectors econòmics mostra, al nostre parer, una correlació entre el creixement del sector secundari i el decreixement del sector primari; mentre que el sector terciari augmenta en els períodes de creixement econòmic, moment en què arriben a Olesa immigrants qualificats, tal com podem veure en els capítols següents.

Gràfic 3.77. Sectors econòmics a Olesa, segons l'anàlisi sincrònica (1717-1930)

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Tot seguit presentem alguns treballs que han estudiat i analitzat l'estructura de la població activa per sectors d'activitat o oficis⁴⁸². C. Ros (2003), a través dels matrimonis, ha demostrat que la ruralització de les activitats industrials a Mataró, entre 1627 i 1868, és un fet característic d'un "centre manufacturer i mercantil de certa rellevància" que competeix amb Barcelona on el paper predominant dels "oficis orientats a la distribució i comercialització de mercaderies, ja des del segle XVII", canvia "a l'inici del segle XIX, quan els oficis centrats en la transformació de les matèries primeres prengueren l'hegemonia" i es passa, així, d'una economia que "se sustentava en la intensificació i l'especialització de la viticultura" a una economia en la qual la menestralia pren el lideratge econòmic de la ciutat motivat, entre altres sectors, pel desenvolupament de la indústria tèxtil, el comerç i "la tendència ascendent, tot i que amb oscil·lacions, seguida per les professions liberals" [Ros, 2003:91-101]. Quant als valors, a la primera meitat del segle XVII, el conjunt de les activitats del sector secundari representen el 36,2% dels oficis [García, 1985a:286]; en canvi, des de 1627 fins a 1868, la menestralia mataronina ocupa al 42,82% dels nuvis atès que no deixa de créixer al llarg del període, tret dels primers decennis, provocant el "transvasament de treballadors d'un sector a un altre" [Ros,

⁴⁸² La diversitat de criteris dificulta l'elaboració d'un quadre comparatiu, per aquesta raó creiem oportú descriure'n llurs conclusions i dades presentades.

2003:99]. A Olesa també s'observa el predomini dels artesans, sector secundari, els darrers anys del segle XVI i primers del XVII, en canvi des de 1631 a 1830 el sector primari és l'hegemònic, per donar peu a un nou lideratge del sector secundari de 1831 a 1930.

A Igualada, l'anàlisi de l'estructura socioprofessional a partir del fogatge de 1553 palesa que els pagesos i bracers assoleixen el 21,23% del total de les professions, la menestralia arribava al 54,5% i el sector de serveis representaven un 14% [Torras, 1987:91-92]. En canvi, a partir dels llibres de noces, entre 1615 i 1745, els resultats són diferents: un 28,22% de la població correspon a l'agricultura —pagesos, treballadors i bracers—; un 61,04% formen part de l'artesanat; un 5,27% a les professions liberals; el 4,41% al comerç; el 0,24% al transport i el 0,81% són militars [Ros i Sancho, 2001:10]. Tal com observem a Olesa entre 1586 i 1630, el predomini del sector secundari també és el dominant a la capital de l'Anoia; en canvi, entre 1631 i 1730 a Olesa l'hegemonia recau en el sector primari mentre que a Igualada l'artesanat gairebé ocupa a dues terceres parts de la població.

A Sant Feliu de Llobregat, J. Cañameras (1995) ha estudiat la distribució de les professions agregant la informació dels llibres de baptismes i els capítols matrimonials en tres períodes del segle XVIII, i observa que el nombre de pagesos —on s'inclouen els jornalers i bracers— i “artistes” —metges, cirurgians...— disminueixen mentre que els menestrals —ferrers, serradors, teixidors, sastres, mestres de cases...—i els no especificats augmenten; i, a cavall entre les dues tendències constata que les altres professions oscil·len al llarg del Set-cents [Cañameras, 1995:288-293]. El cas de la capital comarcal no difereix gaire amb la tendència observada a Olesa entre 1681 i 1830 per al sector primari i el secundari; en canvi, les oscil·lacions observades a les capitals del Maresme i del Baix Llobregat per a les professions liberals mostren, dins del sector terciari olesà, una lleugeríssima tendència alcista.

A l'àrea de Barcelona, entre 1720 i 1860, segons els llibres d'esposalles de l'ACB i emprant el sistema de classificació d'*HISCO*... amb petites modificacions, G. Brea (2013) analitza les transformacions econòmiques a través de les ocupacions amb l'objectiu d'observar el canvi de protagonisme econòmic del sector primari al secundari i la consolidació d'un alt grau d'especialització productiva, tant tècnica com geogràfica⁴⁸³, i constata que el sector agrari passa de representar el 45% de les ocupacions dels esposos entre 1720 i 1739 a ser el 28% entre 1840 i 1860; el sector secundari passa de representar el 29% entre 1720 i 1739 a ser el 40% entre 1840 i 1860, un canvi que es dona entre 1760 i 1799 quan per primer cop el secundari té major pes que el primari; mentre que el sector terciari no presenta grans diferències durant el període comprès entre 1720 i 1860⁴⁸⁴. Quant als oficis, G. Brea (2013) destaca com els treballadors passen de representar el 8% de les ocupacions entre 1720 i 1739 a gairebé desaparèixer entre 1840 i 1860 quan són substituïts pels jornalers atès que aquests passen de no tenir gaire representació a la primera meitat del segle XVIII a representar el 16% de les ocupacions a mitjan segle XIX; el ram del tèxtil viu un creixement progressiu en passar de representar el 19,32% entre 1720 i 1739 al 30% del període 1840-1860; també té un creixement significatiu el ram de la construcció en passar del 6% al 12% entre ambdós períodes; així mateix, les professions liberals augmenten considerablement al llarg del XIX; en canvi, els serveis redueixen llur percentatge en

⁴⁸³ Brea, G. (2013). *La evolución económica a través del estudio de las ocupaciones (área de Barcelona, 1720-1860)*. Bellaterra: UAB, Máster Oficial de Estudios Territoriales y de la Población, Memoria de Investigación, p. 3 [obra no recollida a la bibliografia atès que s'ha defensat el setembre de 2013].

⁴⁸⁴ Brea, G. (2013). *La evolución...*, p. 18.

passar del 5% entre 1720 i 1739 a l'1,5% en tot els períodes del segle XIX⁴⁸⁵. Tot i estar inclosa dins de l'àrea de Barcelona, Olesa presenta un comportament parcialment diferent: entre 1681 i 1730 el sector primari ocupa a gairebé tres quartes parts dels nuvis olesans, el secundari a dos de cada deu nuvis i el terciari a quatre de cada cent nuvis; entre 1731 i 1780 el percentatge de nuvis dedicats al sector primari disminueixen, els del sector secundari ocupen a un terç dels nuvis i el sector terciari es manté; i, en canvi, entre 1831 i 1880 sí que hi coincideix car el sector secundari ostenta tant al conjunt de l'àrea de Barcelona com a Olesa el primer lloc quant a ocupació dels nuvis registrats.

A Palamós, J. Nadal (1956-1959) sobre una mostra de 523 professions entre 1718 i 1834, i aplicant la nostra agregació, observem que un 29,83% es corresponen al sector primari; un 40,34%, al secundari; un 15,30%, al terciari; un 12,62% són treballadors sense una activitat específica i, només, un 1,91% són del grup de sense ofici o activitat específica i passius. L'hegemonia del sector secundari entre 1718 i 1834 contrasta amb la constatada a Olesa, tot i que s'hi es descompten els no consta el paral·lelisme és evident, si més no en l'anàlisi diacrònica, almenys entre 1731 i 1830.

A la comarca d'Osona, S. Ponce (1997a), per a la població major de 12 anys, també observa aquesta reducció del sector primari i l'ascens del sector secundari entre la segona meitat del XIX i el primer terç del XX, però amb el predomini del primer sector respecte el segon durant tot aquest període: el sector primari passa de representar el 50,45% de les ocupacions el 1860 al 44,45% el 1900 i el 38,16% el 1930; el secundari, al contrari, passa de representar el 27% el 1860 al 36,02% el 1900 i el 37,32% el 1930; i el terciari, amb oscil·lacions, passa de representar el 22,55% el 1860 al 19,53% el 1900 i el 24,52% el 1930 [Ponce, 1997a:468]. Les diferències entre el cas osonenc i Olesa són prou visibles atès que al municipi del Baix Llobregat el sector secundari superarà al primari ja el 1915 i a la comarca d'Osona, fins i tot, el 1930 encara és hegemònic el sector primari.

Al conjunt del país, l'evolució dels sectors primari, secundari i terciari constata el canvi de tendència entre els dos primers. R. Nicolau (1990) observa que el 1860 la població major de 12 anys dedicada al sector primari ocupava a un 54,7%; el secundari un 29% i el terciari un 16,3%; el 1877, els percentatges dels dos primers s'havien reduït, un 52,8% i 26% respectivament, i el tercer sector augmentava gairebé cinc punts, un 21,2%; el 1887 el sector primari segueix la mateixa tendència a la baixa —un 48,5%— mentre que el sector secundari es recupera —32,1%— i el terciari davalla —22,9%— [Nicolau, 1990:55]. I, per la seva banda, A. Cabré i I. Pujadas (1989a) calculen per al 1900 un 52% corresponent al sector primari, un 28% al secundari i un 20% al terciari; el 1910, respectivament, un 41%, un 35% i un 24%; el 1920, un 33% per al sector primari, un 42% per al secundari i un 25% per al terciari i l'any 1930 el sector primari ocupava a un 26% de la població, el secundari a un 52% i el terciari a un 22% [Cabré i Pujadas, 1989a:88]. Aquests resultats obtinguts per a Catalunya coincideixen amb el cas d'Olesa en referència al canvi entre el sector primari i secundari, però no en la cronologia. Si es menystenen els sense professió o activitat específica i passius i els treballadors sense activitat específica l'evolució dels sectors primari, secundari i terciari a Olesa de 1860 a 1930 s'observa que el sector secundari ocupa el primer lloc el 1860 però el 1872 aquest *privilegi* l'ostenta el sector primari i des de 1910 a 1930 el sector secundari roman sempre en primer lloc, per tant a Olesa, es podria dir que el canvi s'inicia abans que a la resta del país.

⁴⁸⁵ Brea, G. (2013). *La evolució...*, p.18-20.

As Mercadal i Castell de Santa Àgueda (Illes Balears), segons el cens de 1829, un 75% es dedicaven a activitats agrícoles; un 7,8% eren mariners; un 5,9%, menestrals; un 5,3%, al comerç i als serveis i altres oficis, un 5,9% [Casasnovas i Florit, 1980:48]. El pes del sector primari és molt més accentuat a aquesta població insular que no pas a Olesa.

A Albacete, segons el *Vecindario* de 1761, el 32% de la població eren jornalers; el 20,4% eren artesans —majoritàriament sastres, teixidors i sabaters—; un 11% de la població no té un treball identificat; un 10% són mossos; els pagesos i hortolans representen gairebé el 6% de la població; les professions liberals ocupen a un 2,8%; les “elits” un altre 2,8%; les dones caps de casa representen el 7,7% i un 5% de la població es dedica al comerç [Gómez, 2007b:120-125]. Vint-i-set anys més tard, amb les dades del cens de Floridablanca, els percentatges mostren un increment del nombre de jornalers, artesans, pagesos i comerciants —31,2%, 26,5%, 9,8% i 5,9%, respectivament—; en canvi, les professions liberals i les “elits” minven —2,7% i 2,1%, respectivament— i les dones no hi consten [Gómez, 2007b:135]. Queda palès que Albacete, a diferència d'Olesa, és una ciutat rural on predominen les activitats artesanals, tot i que l'alt nombre de jornalers pot ser que s'hagin d'incloure dins de les activitats agrícoles.

Els padrons municipals de San Salvador del Valle, Ortuella i Abanto i Ciérvana, (1888-1890), a la zona minera de Biscaia, posen de manifest l'hegemonia dels jornalers amb el 78,84% del total de la població; els llauradors representen el 8,19%; el artesans, el 4,63%; les professions liberals, l'1,65%; els serveis equivalen al 2,07%; les “elits”, l'1,2%; les costureres, el 0,24% i el personal domèstic, 3,19% [González, García i Urrutikoetxea, 2007:110]. En canvi, a Leioa (País Basc) el padró de 1905 recull una població activa formada per un 45,94% de llauradors, un 38,85% de jornalers, un 7,24% d'artesans, un 3,3% de personal domèstic, un 2,36% de la població es dedicava als serveis; un 1,03%, costureres i un 1,47%, professions liberals; en canvi, el padró de 1920 destaca la disminució dels artesans, els pagesos i el personal domèstic —4,29%, 21,30% i 2,3%, respectivament— i l'ascens dels jornalers, les professions liberals i els serveis —67,46%, 2,3% i 2,4%, respectivament— [González i altres (2010:102)]. Dins d'una mateixa àrea geogràfica constatem un important canvi: el predomini de les activitats agrícoles a Leioa i l'hegemonia dels jornalers —com a Olesa— en els altres tres municipis de la zona minera biscaïna. Hegemonia aquesta última que també es dona a la Leioa de 1920, per la qual cosa, aquest municipi basc coincideix amb Olesa quant a la disminució del sector primari i l'ascens del sector secundari i, així, es demostra el pas d'una societat agrària a una societat industrial.

3.2.3.3. Altres característiques de l'estructura de la població

Ens endinsem a continuació en altres característiques de l'estructura de la població com són la l'estat civil, la relació de parentiu, el nivell d'instrucció i la relació de masculinitat⁴⁸⁶. Es tracta d'uns indicadors més relacionats amb aspectes socials, si més no els tres primers, que no pas de la dinàmica demogràfica, això no obstant l'interès demogràfic d'aquestes característiques augmenta en relacionar-los amb l'edat o el sexe o bé en esdeveniments demogràfics [Vinuesa i altres, 1997:217]. L'ur anàlisi es pot realitzar a través dels padrons i altres recomptes nominals⁴⁸⁷; és a dir, s'ha de fer sincrònicament, en el

⁴⁸⁶ Vegeu nota 84 d'aquest capítol.

Tot i que la relació de masculinitat es calcula, habitualment, al moment de naixement, aquesta es pot calcular també en qualsevol grup d'edat o per al conjunt d'una població.

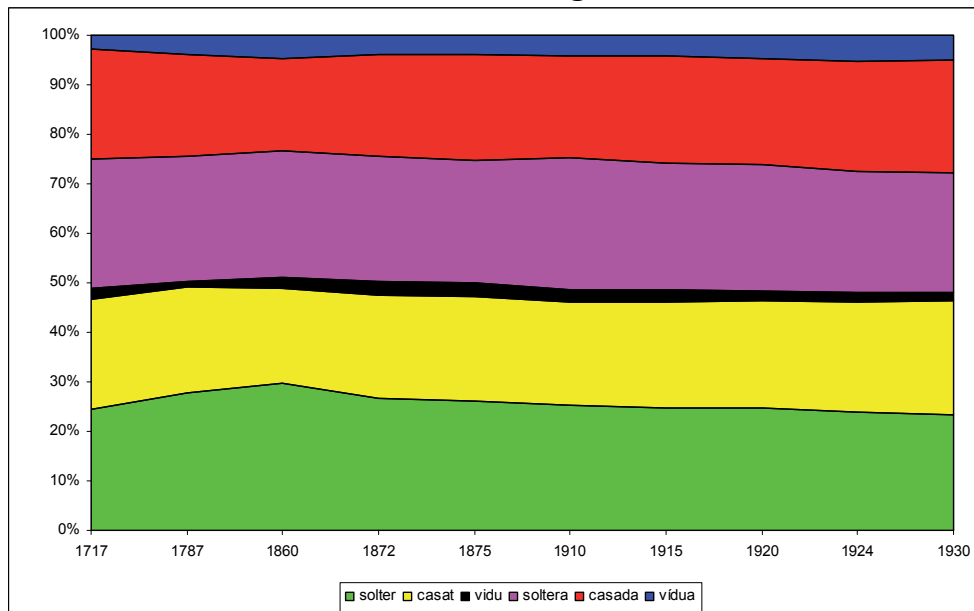
⁴⁸⁷ Això no obstant, els sacramentaris també poden ser emprats per aproximar-nos a l'estructura de la població. Així, a partir dels matrimonis s'analitza l'estat anterior a aquesta unió, però aquestes actes no

moment de l'observació, en les dades de la població transversalment a través dels llistats nominals —*Memorial...*, cens de Floridablanca i padrons municipals— amb l'objectiu de classificar a la població en grups de solters, casats i vidus d'ambdós sexes⁴⁸⁸, segons els seu espai i ubicació familiar —cap de família, fills, germana...— i pels seus coneixements —alfabetitzats, analfabetitzats...—.

L'estat civil

El gràfic 3.78. —pàgina següent— presenta l'evolució en percentatges de l'estat civil a Olesa entre 1717 i 1930⁴⁸⁹. Observem tres trets distintius. En primer lloc, constatem que els solters oscil·len entre el 23,46% de 1924 i 29,79% de 1860; els casats entre el 19,21% de 1860 i el 22,79% de 1930; els vidus entre l'1,34 de 1787 i el 2,80% de 1872; les solteres entre el 24,38% de 1930 i el 26,57% de 1910; les casades entre el 18,77% de 1860 i el 22,7% de 1930 i, finalment, les vídues entre el 2,87% de 1717⁴⁹⁰ i el 5,15% de 1924.

Gràfic 3.78. L'estat civil a Olesa segons l'anàlisi sincrònica

Font: AHMOM i INE. Elaboració pròpia.

En segon lloc, es pot constatar que hi ha un major volum de vídues que vidus en tots els períodes, amb una diferència de dos punts de mitjana i, especialment, l'any 1930 —quan les dones vídues superen als homes vidus en un 3,22%—; que els solters superen, per només vint dècimes de mitjana, a les solteres, especialment, els anys 1787 —quan els homes són un 2,49% més que les dones— i 1860 —quan els homes són un 4,38% més que les dones—, en canvi les dones solteres són majoria el 1717 i des de 1910 a 1930; i que els

recullen pas tota la població; quelcom semblant esdevé de l'anàlisi dels llibres d'òbits, atès que podem diferenciar els cossos —adults— dels albats —infants—, però desconeixem si els primers estaven esposats, solters o vidus; i, fins i tot, en els baptismes, podem deduir els casats —gairebé tots els progenitors— i bona part dels solters —batejats—, però en desconeixem, sovint, l'estat civil dels padrins i les madrines, per exemple.

⁴⁸⁸ No hem documentat cap separat ni divorciat en tot el període.

⁴⁸⁹ Al quadre VI de l'Annex podeu veure els valors absoluts de cadascun d'aquests col·lectius.

⁴⁹⁰ Tot i sortir de la guerra, el nivell més baix de vídues coincideix en aquest any. Per què? La resposta la intentarem respondre en el proper capítol, en parlar de la dinàmica de les noces, tot i que suposem que hi ha un augment de segones noces en aquest període.

homes casats sempre són superats per les dones casades en gairebé quatre punts de mitjana i, especialment, el 1860 —quan els casats superen a les casades en un 6,20%—.

Pel que fa als valors observats l'any 1787, les possibles omissions i ocultacions del cens de Floridablanca detectats en diversos indrets del país poden ser una explicació a aquesta majoria d'homes solters sobre les dones del mateix estat civil; però també podria ser que hi hagi una major emigració femenina o una forta immigració masculina que desvia i altera l'estructura per edats, atès que a Olesa constatem que l'emigració femenina és molt similar a la masculina: entre 1761 i 1786 documentem 38 dones i 42 homes. Quant a la immigració masculina, hem documentat, en el mateix període, 159 dones i 202 homes; aquesta alta immigració masculina augmenta el desequilibri dels sexes i, si no totalment, potser és una bona justificació de la diferència entre ambdós sexes el 1787 perquè el percentatge recuperat és gairebé d'un 2%.

Respecte al padró de 1860, seguint amb l'argumentació anterior, hem fet els mateixos càlculs sobre els emigrants descoberts i el immigrants registrats. Entre 1841 i 1859 hem documentat 39 dones i 41 homes emigrants i, en canvi, enregistrem 261 dones i 300 homes immigrants. Aquesta immigració masculina augmenta el desequilibri dels sexes i, si no totalment, potser és una bona justificació de la diferència entre ambdós sexes el 1860, però insuficient perquè el percentatge de població recuperat és només de 2,46%.

Pensem que el predomini de dones solteres el 1717 s'ha de contextualitzar en el marc de la postguerra ja que l'impacte de la Guerra de Successió podria ser la causa d'aquest predomini de dones solteres el 1717, però des d'inicis del segle XX esdevé una norma. Aleshores, el sexe femení es fa més resistent i fort davant els atacs de la mortalitat? Les raons biològiques semblen estar darrera d'aquesta explicació i si és així, per què al llarg del XVIII i XIX hi ha més solters que solteres? Aquesta qüestió si que té possibles respostes demogràfiques, tot i que la *sex ratio* en néixer doni sempre uns valors més alts de nens que de nenes⁴⁹¹, atès que hi ha un accés al matrimoni en edats més avançades en el sexe femení que no pas en el sexe masculí⁴⁹² i, d'altra banda, l'esperança de vida de les dones gairebé sempre ha estat superior a la dels homes⁴⁹³. Tanmateix, es deu aquesta majoria de dones solteres entre 1910 i 1930 a la primera gran onada migratòria del segle XX? No hi ha dubtes, atès que en els padrons de 1860, 1872 i 1875 el percentatge de dones no olesanes no arriba a representar el 15% de les dones solteres i, en canvi, de 1910 a 1930 el percentatge de dones immigrants passa de

⁴⁹¹ A tall d'exemple, vegeu Fleury i Henry (1965); Gual (1989a i 1993a); Millàs (1997) o, entre altres, Gual i Millàs (1998, 1999a i 2002).

⁴⁹² En aquest sentit, vegeu Cachinero (1981); Devolder (1999b); Ferrer i altres (1992b); Hajnal (1953 i 1965); Marfany (2004); Rowland (1987a); Torrents (1989 i 1993) o, entre altres, Valero (1984).

⁴⁹³ Només cal observar l'estadístiques actuals que palesen una esperança de vida en néixer del 2010 era de 79,3 anys per als homes i de 85,2 anys per als homes, segons l'Institut d'Estadística de Catalunya [www.idescat.cat, 03/10/2013].

Entre 1900 i 1930, l'esperança de vida en néixer —o nombre mitjà d'anys de vida que hom pot viure als que sobreviuen els 0 anys [Livi-Bacci, 1993:122]— de la població espanyola passa de 34,76 a 49,97 anys, però és entre els dos sexes on s'aguditza la diferència: del 35,70 a 51,60 per a les dones i de 33,85 a 48,28% per als homes [Goerlich i Pinilla, 2006:11], però l' e_0 se situava per sota dels 30 anys tant a Catalunya com a Espanya i, tot i que hi ha una gran diferència respecte altres països del continent, la diferència entre ambdós sexes a l'Estat és molt reduïda —les dones catalanes tenien una e_0 de 29,4 anys i els homes de 28,6 anys; a Espanya, l' e_0 de les dones era de 29,8 anys i els homes, 28,7 anys— i al Principat, “després d'una progressió lenta però substancial al llarg del darrer terç del segle XIX, la millora de l'esperança de vida (...) s'ha traduït en creixements sempre positius” [Cabrè, 1999:38-42].

representar gairebé a una quarta part de les dones solteres el 1910 —24,27%—, a ser més de quatre de cada deu dones solteres el 1930 —41,98%—.

Un tercer aspecte a observar és el fet que la població soltera és majoritària i està per sobre del 50% en tots els anys estudiats, tret de 1924 —48,20%— i 1930 —47,85%—; els casats i les casades oscil·len entre el 37,97% de 1860 i el 45,40% de 1930 i els vidus i les vídues varien del 4,85% el 1717 i el 7,14% de 1924⁴⁹⁴.

A Navarres, el 1905, l'estructura de la població segons l'estat civil era la característica d'una població jove atès que un 51,6% del homes i un 50,5% de les noies no tenien encara els quinze anys d'edat; un 42,9% dels homes i el 42,2% de les dones de quinze o més anys d'edat estaven casats —els primers casats i les primeres casades pertanyen al grup d'edat de 20 a 24 anys— i només un 5,5% dels homes i un 7,3% de les dones són vidus [Estrada, 1994:25, quadre 7]⁴⁹⁵.

M.À. Casasnovas i M.P. Florit (1993), a Mercadal (Illes Balears), observen com l'estructura per sexe i estat civil dels casats baixa de 1805 a 1829 i augmenta, però, el 1857: els homes passen del 37,6% el 1805 al 30,8% el 1829 i repunten fins al 33,3% el 1857; i les dones casades, respectivament, són el 41,7%, 35,2% i 37,70%. L'evolució dels solters, per contra, mostra una línia ascendent entre 1805 i 1829 i una caiguda posterior el 1857 en ambdós sexes; els homes passen del 58,2% el 1805 al 64,1% el 1829 i el 61,8% el 1857; les dones passen del 46,8% el 1805 al 52,7% de 1829 i 61,8% el 1857. I, els vidus i vídues, segueixen la mateixa tendència que els solters: un 4,2% el 1805, un 5,1% el 1829 i un 4,9% el 1857 el 1857 pels vidus; i un 11,5% el 1805, un 12,1% el 1829 i un 11,7% el 1857, per a les vídues⁴⁹⁶. Segons aquests autors, els solters són molt més nombrosos entre els homes que entre les dones perquè les dones es casen més joves i hi ha una major relació de masculinitat entre els individus en edat matrimonial [Casasnovas i Florit, 1993:129]. També a Olesa el percentatge de solters és superior al de solteres en gairebé tots els períodes estudiats i, com a Mercadal, també hi ha coincidència pel que fa al predomini de les dones casades sobre els homes casats.

C.J. Gómez (2007), a Albacete, analitza l'estat civil de les dones solteres, casades i vídues segons el grup d'edat el 1787 i observa que a l'edat entre 16 i 25 anys les dones casades malgrat només assolir el 35% del total, mentre que les solteres són el 65%, però aquesta imatge fa un gir entre les dones de 26 i 30 anys, quan gairebé un 80% de les dones d'aquestes edats ja estan casades, mentre que les solteres s'han reduït són un 17% i les vídues un 3% i, finalment, entre 31 i 35 anys més del 90% de les dones estan o han estat casades, mentre que les que hi romanen com a solteres són només el 9,7% [Gómez, 2007:74].

Al País Basc, a San Salvador del Valle, M. González, R. García i J. Urrutikoetxea (2007), a través del padró de 1877 observen un cert equilibri entre ambdós sexes segons l'estat civil: un 37,7% d'homes casats i un 37,% de dones casades; un 57,7% d'homes

⁴⁹⁴ Per què hi ha tants vidus i, especialment, vídues el 1924? La raó s'hauria de buscar en la grip de 1918? Tot i que incidí en la població olesana, no ho creiem pas perquè també s'hauria d'observar un augment d'aquests en el padró de 1920 i en aquest padró es disminueix respecte 1915 —6,70% i 6,63%, respectivament—. Aleshores, l'augment de vidus i vídues el 1924 s'ha d'argumentar, creiem que s'explicaria, per un factor natural més que no pas conjuntural o bé per factors socioculturals difícilment quantificades.

⁴⁹⁵ Càlculs propis.

⁴⁹⁶ Casasnovas, M.A.; Florit, M.P. (1993). *Una societat pagesa...*, p. 128-129.

solters i un 56,2% de dones solteres i un 4,5% d'homes vidus i un 6,3% de dones vídues. Una dècada més tard, constaten un flagrant desequilibri: un 35,30% d'homes casats i un 46,60% de dones casades; un 61,08% d'homes solters i un 47,87% de dones solteres i un 3,62% d'homes i un 5,53% de dones. Aquest canvi, s'explicaria per una forta immigració pels efectes de la nova economia minera sobre les estructures demogràfiques del municipi basc [González, García i Urrutikoetxea, 2007:63 i 133].

Relacions de parentiu

Una altra característica de l'estructura de la població és l'estudi de les relacions de parentiu⁴⁹⁷ perquè permet endinsar-nos en la tipologia familiar⁴⁹⁸ i en l'estructura de les llars⁴⁹⁹.

No hi ha dubtes que l'estudi de les llars és molt interessant atès que és el nucli on convergeixen diverses variables —demogràfiques, econòmiques, socials, culturals...— que permeten analitzar l'entorn familiar [Chacón, 1987, 1991a...] o bé perquè permet analitzar les llars com un grup domèstic on poden conviure diverses persones amb o sense relacions de parentiu [Laslett, 1972c] o, fins i tot, perquè és la cèl·lula de producció i reproducció de la societat [Matalí, 1990]. És a dir, la importància de la llar i la família com a principals mitjans de la socialització de la població i de la transmissió dels trets característics de la vida quotidiana de la població⁵⁰⁰.

En aquesta línia, P. Laslett, havia proposat l'anàlisi de les llars com un grup domèstic en el que conviuen diverses persones amb o sense lligams de parentiu⁵⁰¹; però,

⁴⁹⁷ La proximitat del parentiu es determina pel nombre de generacions. Cada generació forma un grau, i la sèrie de graus forma la línia, que pot ser directa —la formada per la sèrie de graus entre persones que descendeixen l'una d'una altra— o col·lateral —la constituïda per la sèrie de graus entre persones que no descendeixen les unes d'unes altres, però que procedeixen d'un tronc comú—; també pot ser, ascendent —quan uneix el cap de família amb els seus descendents— o descendent —quan lliga a una persona amb aquelles de qui descendeix—. En les línies, es compten tants graus com generacions o com persones, descomptant la del progenitor diferenciant entre parentiu de consanguinitat entès com el vincle que uneix les persones que descendeixen unes d'altres —avi, pare, fill— i les que descendeixen d'un avantpassat comú —germans, cosins, etc.—, per la qual cosa pot ser una consanguinitat de primer grau —pare, mare, fill, filla, sogre, sogra, fillastre, fillastra—, de segon grau —avi, àvia, nét, néta, germà, germana—, de tercer grau —oncle, tieta— i de quart grau —cosí, cosina—; i, el parentiu polític o d'afinitat entès com aquell que lliga a cada un dels esposos amb els parents de sang de l'altre, per exemple, el sogre o pare polític és el pare consanguini del marit o la muller.

Respecte aquest tema, podeu mirar, entre altres, a: Ardit (2008); Bestard-Camps (1985); Breton i Barruti (1978); Fernández (1994); Ferrer (1998b, 2002...); Garrido (1992); Gómez (2007b); Iszaevich (1982); Maixé, (1987); Pujol (2003); o, entre altres, Roigé (1998 i 1999).

⁴⁹⁸ Respecte això, podeu consultar, entre altres, a: Bouchard (1981); Cabré (1995); Casey (1990); Chacón, (1983, 1987, 1991a, 1991b); Chacón i altres (1990a i 1991b); Chacón i Martínez (1990); Ferrer (2003a, 2003b, 2003c...); García (1983); Garrido (1995a); Matalí (1990); Pelegrí (1996); Roigé (1994, 1993 i 2006); Sánchez (1983); Simón (1987); o, entre altres, Torrents (1989 i 1993).

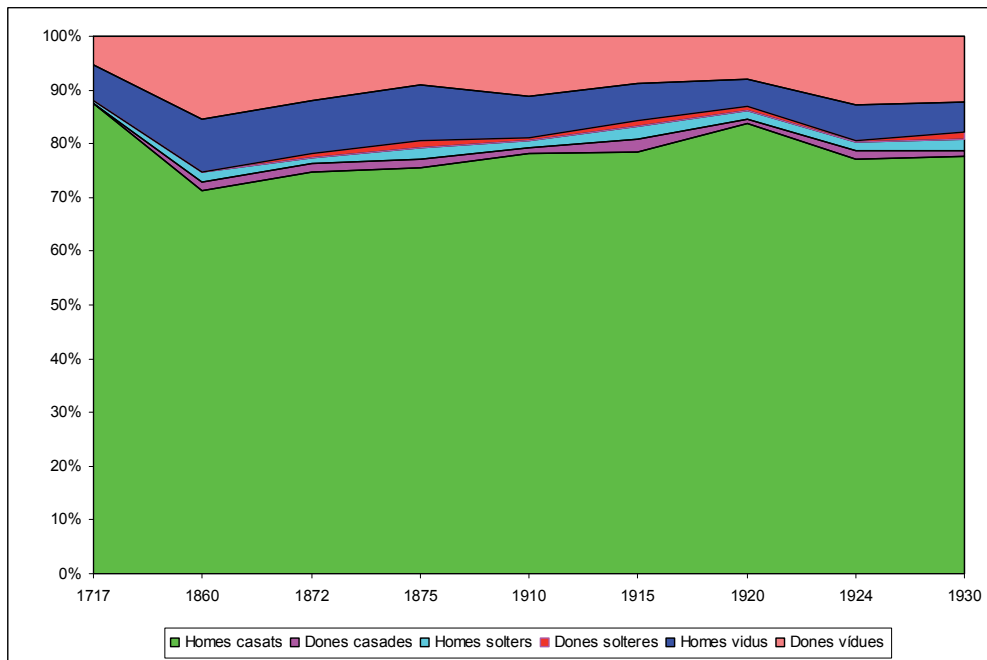
⁴⁹⁹ Entre altres, podeu consultar a Carbonell (2002); Casanovas (1999); Chacón i altres (1990b); Marínez i Sánchez-Montes (2008); Pérez (2008); Reher (1984); Torrents (1989) o Torrents i Cusidó (1993).

⁵⁰⁰ En aquest sentit, el *Diccionario demográfico multimedia* (1959) defineix la família com “una unitat estadística complexa de naturalesa econòmica i social, o llar, constituïda pel conjunt de persones que conviuen habitualment sota un mateix sostre i ocupen la mateixa vivenda” [http://www.demopaedia.org, 05/10/2013, epígraf 110]. Alhora, defineix família com “el grup de persones que comparteixen una mateixa vivenda i mengen plegats, diferenciant-ne les llars familiars —d'una mateixa unitat familiar, amb hostes, amb llogaters, unifamiliars...— i les llars col·lectives —formades per grups de persones que habitualment conviuen en certs establiments—” [http://www.demopaedia.org, 05/10/2013, epígraf 110].

⁵⁰¹ Laslett, P. (1972). “Introduction: the History of Family” dins Laslett, P. i Wall, R., *Household and Family in Past Time*, p. 1-89 [citat per Torrents (1989:4)].

correctament, s'ha destacat que la realitat familiar és molt més dinàmica i transcorre per diverses etapes segons el moment de llur desenvolupament i, en conseqüència, l'estructura de la llar sempre s'ha de relacionar amb la realitat social i econòmica del territori estudiat [Bouchard, 1981; Reher, 1984; Torrents, 1989; Ferrer (1991b)...]. Seguint els postulats d'À. Torrents (1989:5-19), primer analitzarem la classificació dels caps de família⁵⁰², tot seguit l'estructura de la llar i, finalment, la mida i composició de la llar a través del *Memorial...* de 1717 i els padrons de 1860, 1872, 1875, 1910, 1915, 1920, 1924 i 1930⁵⁰³.

Gràfic 3.79. L'estat civil dels caps de família en el *Memorial...* i padrons olesans

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

A través de la relació de parentiu que consta en els padrons, principalment, podem observar la classificació de l'estat civil dels cap de casa, l'estructura de les llars i la grandària i composició d'aquestes. De les 7.190 llars acumulades des de 1717 a 1930 en el *Memorial...* i padrons buidats, i dels 31.805 individus recollits nominalment, constatem que la classificació segons l'estat civil dels caps de família representats en aquestes fonts posa de manifest, novament, que ens trobem amb el predomini d'homes casats —un 78,25% de mitjana—, mentre que el nombre d'homes vidus —7,58%— i els homes solters —1,62%— no són ni tan sols un de cada deu caps de família; en canvi, les dones vídues són, de mitjana, una de cada deu caps de família, mentre que les dones casades —1,27%— i les solteres —0,70%— no són gens significatives. El gràfic 3.79. recull l'evolució dels caps de família segons l'estat civil en els padrons i el *Memorial...* de 1717⁵⁰⁴. Els homes casats no baixen, en cap recompte nominal buidat, del 71%, essent el valor màxim l'any 1717 i el mínim el 1860; mentre que els caps de casa vidus, després d'assolir el seu valor màxim el 1875, amb un 10,39%, inicien una davallada fins al 1930 —un 5,49%—. Les dones vídues cap de

⁵⁰² Entès com la persona principal d'una família —pare, mare...— que consta en els padrons en l'epígraf de la relació de parentiu com a cap, mestressa, superior...

⁵⁰³ Tot i que en els padrons de 1860 i 1872 no consta la relació de parentiu, hem deduït aquesta informació a partir de l'adreça, la cèdula i el nombre d'habitants a la llar en qüestió.

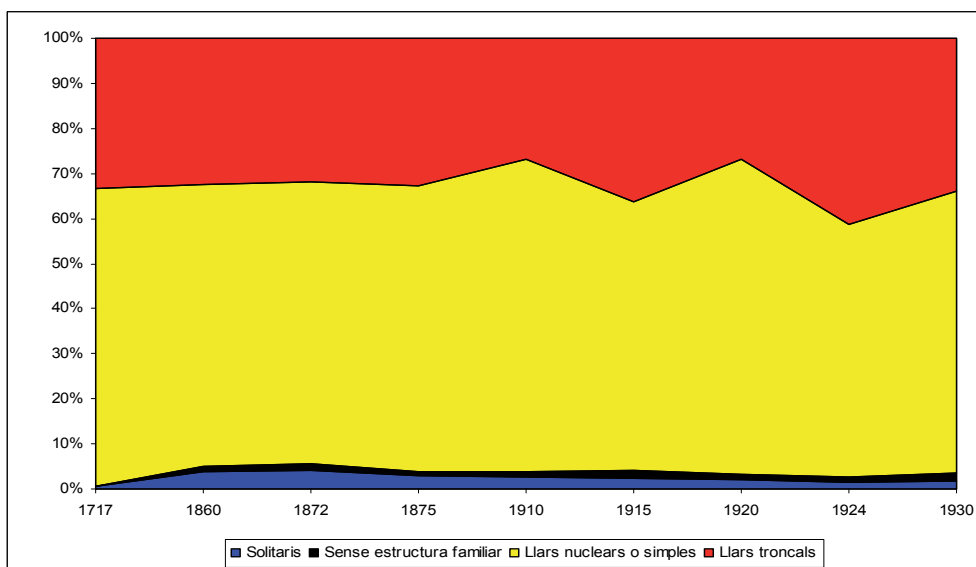
Potser, hauríem d'haver començat per l'edat d'accés al primer matrimoni i el celibat definitiu, però analitzarem aquests temes a l'estudiar les noces a Olesa.

⁵⁰⁴ A l'Annex podeu veure els valors absoluts i relatius amb els quals s'ha realitzat el gràfic 4.30.

família oscil·len entre el 5,24% de 1717 i el 15,50% de 1860; en canvi, les dones casades, presenten el seu valor màxim l'any 1915 —2,34%—. Per contra, sobte veure com no hi ha cap dona vídua ni soltera cap de família el 1717 i que el percentatge màxim observat entre els homes solters no supera en cap moment el 3%.

Tal com es pot deduir del quadre 3.25. i el gràfic 3.80. —ambdós a la pàgina següent—, la tipologia familiar característica d'Olesa, com de la Catalunya decimonònica, almenys, és la família troncal⁵⁰⁵, amb una mitjana del 32,86%, atès que oscil·la entre el 26,75% de 1920 i el 41,23% de 1924. Amb tot, quantitativament, la immensa majoria de les llars olesanes són simples o nuclears⁵⁰⁶ amb un 63,55% de mitjana i oscil·lant entre el 56,13% de 1924 i el 70,06% de 1920. En canvi, les llars solitàries⁵⁰⁷ o sense estructura⁵⁰⁸ només representen, conjuntament, un 3,58% de mitjana entre el *Memorial...* de 1717 i el padró de 1930, amb un percentatge màxim del 4,23% per a les llars solitàries de l'any 1872 i de l'1,75% de les llars sense estructura familiar de l'any 1915; i uns mínims del 0,48% i 0%, respectivament, de l'any 1714.

Gràfic 3.80. Estructura de la llar a Olesa: 1717-1930

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

⁵⁰⁵ Segons Le Play en aquest tipus de família un únic hereu o pubilla segueix residint amb els progenitors un cop s'ha casat, alhora que hereta les propietats i béns immobles; mentre que els germans i germanes romanen a la llar quan són solters i hauran de deixar la llar familiar en contraure matrimoni i, així mateix, el pare o la mare, mantindran llurs pertinences fins a la defunció [Le Play, 1990].

Torrents (1989 i 1993) ha destacat que en les llars troncales catalanes s'aplica el sistema jurídic català atès que es controla estrictament la transmissió de béns immobles a un únic individu —l'hereu o la pubilla—, mentre que la resta de germans i germanes s'hauran de repartir la quarta part de l'herència en concepte de llegítima. Aquesta pràctica ha estat encaminada a evitar la divisió de les propietats i a preservar la institució familiar [Comas (1984 i 1988); Iszaevich (1982); Terrades (1984)...], però també ha proporcionat a la societat catalana els seus elements més dinàmics en la figura dels fadrísters o cabalers que en contraure matrimoni han afavorit el desenvolupament comercial i industrial [Vicens (1954); Cabré (1999); Barrera (1986 i 1990)...].

És més, cal tenir en compte que la incidència de la mortalitat i l'esterilitat impedeixen matemàticament que les famílies troncales siguin representades més enllà del cinquanta per cent dels casos, per això, en els estudis familiars les llars complexes amb un pes superior al 20% ja són considerades predominants [Torrents, 1993; Mikelarena, 1992a...].

⁵⁰⁶ Ens referim a les llars formades per: els casats amb llurs fills; els casats sense fills; els vidus amb fills i les vídues amb fills.

⁵⁰⁷ Llars constituïdes per vidus o vídues i solters o solteres.

⁵⁰⁸ També anomenades *co-residents*, formades per germans que conviuen sense els seus progenitors.

Quadre 3.25. Estructura de les llars olesanes

	1717	1860	1872	1875	1910	1915	1920	1924	1930
Solitaris	1	24	30	19	25	19	22	15	25
Sense estructura familiar	0	9	10	4	11	14	10	10	21
Llars nuclears o simples	139	401	443	391	638	484	702	531	831
Llars troncats	70	209	226	202	248	295	268	390	453
Totals	210	643	709	616	922	812	1.002	946	1.330

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Hem de suposar que les llars simples o nuclears estaven formades, majoritàriament, per parelles sense fill i parelles amb descendència; en canvi, les llars troncats predominants eren les formades pels caps de família, parents ascendents o descendents i altres⁵⁰⁹.

Quelcom semblant s'ha observat a Sant Pere de Riudebitlles en els padrons de 1849 i 1889, on les llars troncats representen gairebé un 30% del conjunt de les llars de mitjan segle XIX i un 26,27% a les acaballes del XIX; mentre que les llars nuclears o simples, també són quantitativament, més nombroses amb un 67,09% el 1849 i un 69,20% el 1889 i, tanmateix, les llars solitàries i sense estructura familiar només representen, respectivament, el 3,48% el primer i el 4,55, el segon [Torrents, 1989:8; Torrents i Cusidó, 1993:14].

A Navarces, el 1716, l'estructura de les llars constata la importància de les llars troncats amb el 25,6% i la majoria de llars nuclears —72,2%—, mentre que de llars sense estructura familiar no n'hi ha cap i de llars solitàries un 2,2% [Ferrer, 1987a:572]. Un any més tard les llars olesanes també mostren uns percentatges més alts en les dues primeres —una de cada tres cases és troncal, sis de cada deu són nuclears—, de llars solitàries només n'hi ha un 0,48% i de llars sense estructura la coincidència és plena. Un segle més tard, l'any 1844, la tònica es repeteix amb un 0,4% de llars solitàries, un 1,4% de llars sense estructura familiar, un 61% de llars nuclears i un 36,6% de llars troncats; i, tanmateix, el 1857, perdura aquesta estructura amb un 2,4% de llars solitàries, un 1% de llars sense estructura familiar, un 58,3% de llars troncats i un 38% de llars troncats [Ferrer, 2008a:150]; tres anys més tard a Olesa, els percentatges són semblants, respectivament: un 3,73%, un 1,40%, un 62,48% i un 31,88%. I el 1920, a la mateixa població del Bages, el predomini de les llars troncats encara és important i significatiu amb el 30,3%, la majoria quantitativa de les llars nuclears continua amb el 63,7%, mentre que les llars sense estructura i solitàries només representen el 6% [Ferrer, 2008a:150]; en canvi, a Olesa, les llars nuclears assoleixen el seu màxim amb el 70,05%, les llars troncats representen el 26,75% i les llars sense estructura i les llars solitàries només representen el 3,3%.

A Castelladral, l'any 1877, també hi ha un predomini de llars troncats perquè representen una quarta part de les llars, tot i que les llars nuclears són gairebé set de cada deu i les llars sense estructura i solitàries no arriben a representar ni un 8% del total [Ferrer, 2008a:150]. A Olesa, el 1875, les llars solitàries i sense estructura només representen un 4,73%, les llars troncats un 32,79% i les nuclears, un 63,47%.

⁵⁰⁹ Aquesta tesi ha estat corroborada a Sant Pere de Riudebitlles [Torrents, 1989 i 1993]. Ferrer aplega gairebé una cinquantena d'estudis que tracten aquest tema [Ferrer, 2008a:150, quadre I] i palesa, també, aquesta hipòtesi en altres localitats catalanes. Emperò, en el nostre cas, no hem calculat els percentatges respectius i, per tant, aquesta hipòtesi s'hauria de verificar.

A Terrassa, el 1871, les llars sense estructura i solitàries són una de cada deu, les nuclears sis de cada deu i les troncal, tres de cada deu [Camps, 1995:108]; a Olesa, el 1872, les primeres són gairebé sis de cada deu llars, les segones gairebé dos terços i les terceres, també, són tres de cada deu llars.

I, entre altres poblacions, a Esparreguera, el 1922, només es documenten llars nuclears —un 61,7%— i llars troncal —un 38,3%— [Nicolau, 1983]. Ja hem dit que a Olesa, dos anys abans, són set de cada deu llars i les troncal una quarta part de les llars del municipi.

En canvi, a altres indrets de la Península aquesta pràctica habitual catalana no es dona. As Mercadal (Illes Balears), el 1829, les llars solitàries i sense estructura familiar representen el 18,05%; les llars nuclears també són quantitativament majoritàries amb el 75,2% i les llars extenses només representen el 7,75% [Casasnovas i Florit, 1993:158]. A Albacete el 1787 un 85% de les llars són nuclears; un 11%, solitàries; un 2%, extenses i l'altre 2% són llars sense estructura familiar [Gómez, 2007b:85]. A la ciutat de Logronyo, al llarg del segle XVIII, la mitjana de llars solitàries era del 12,54%, les llars sense estructura, el 2,81; les nuclears, el 75,93% i les troncal, el 8,72% [Lázaro i Gurría, 1992:106]. Al conjunt de Navarra, però, l'estructura de les llars rurals el 1786 dominants eren les llars nuclears amb un 63,73%, seguides quantitativa i significativament les llars troncal amb un 29,72%, mentre que les llars solitàries i sense família només aplegaven al 6,55% de les llars [Mikelarena, 1992b:131]. O, entre altres localitats, a Leioa (País Basc), l'estructura familiar segons els caps de família el 1889 era la següent: un 1,6% de les llars tenien un únic membre; les llars sense nucli familiar representaven el 0,5%; les llars nuclears, un 68,4% i les llars troncal, un 29,4% [González (dir.), 2010:112]. Les diferències amb els casos catalans⁵¹⁰ són evidents tant al cas de Ses Illes com a la capital de l'Espanya interior o de la Vall de l'Ebre, atès que les llars troncal a aquestes poblacions menorquina, manxega i de la Rioja representen, escassament, una de cada deu llars, mentre que a Olesa n'eren quatre de cada deu; per contra, la Navarra rural i Leioa tenen moltes similituds amb el cas català amb una important i significativa quantitat de llars troncal.

El volum d'habitants enregistrats als diferents padrons d'Olesa i al *Memorial...* de 1717 permet avaluar la grandària i la composició de les llars⁵¹¹. El quadre 3.26. —pàgina següent— resumeix la quantitat de llars i la mitjana d'habitants per llar a Olesa. La mitjana d'habitants per llar és perfectament coherent amb els resultats trobats en altres recerques⁵¹².

Així, A Sant Pere de Riudebitlles el Padró de 1849 aplegava 4,82 habitants de mitjana i el de 1889, 4,48 habitants per llar [Torrents, 1993:85 i 260]; a Ulldecona, segons el cens de 1817, la mitjana d'habitants per llar era de 4,18 [Grau i Sauch, 2010]; as Mercadal (Illes Balears), en el padró de 1829 la mitjana d'habitants per llar era de 4,33 [Casasnovas i Florit, 1993:155]; i, fins i tot, a Leioa (País Basc), el 1877, la mitjana de membres per unitat familiar era de 4,5 habitants [González (dir.), 2010:111],

⁵¹⁰ A més de les referències aquí exposades recordem que Ferrer ha recollit l'estructura de les llars d'una vintena de municipis i del conjunt de dues comarques i només en dues poblacions les llars troncal no igualen o superen el 20%: Gràcia (Barcelonès) el 1900 amb un 18% i La Galera (Montsià) el 1981 amb un 19,1% [Ferrer, 2008a:150].

⁵¹¹ Al quadre XI de l'Annex podeu veure la mida de les llars amb la quantitat i el nombre d'habitants enregistrats en el *Memorial...* de 1717 i els padrons de 1860, 1872, 1875, 1910, 1915, 1920, 1924 i 1930.

⁵¹² Quant això, recordem el que s'ha dit al capítol II on es recullen diversos coeficients aplicats per tal de poder calcular els habitants a partir dels fogatges.

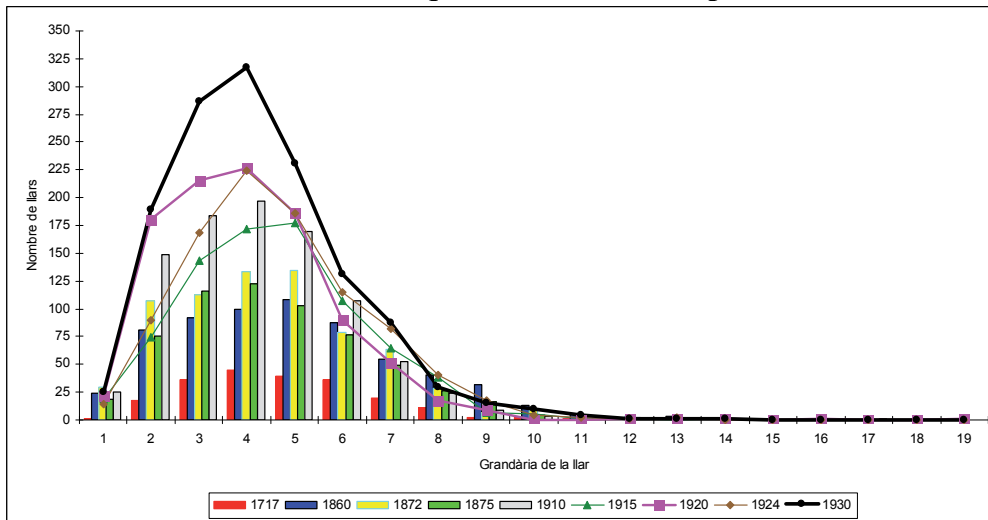
els valors obtinguts són similars als d'Olesa. En canvi, a Logronyo, al llarg del segle XVIII, la mitjana d'habitants per llar era només de 3,57 [Lázaro i Gurría, 1992:109], força inferior a la documentada a Olesa.

Quadre 3.26. Mitjana d'habitants per llar

	Habitants	Llars	Mitjana
1717	1.011	210	4,81
1860	3.176	643	4,94
1872	3.148	709	4,44
1875	2.810	616	4,56
1910	3.850	922	4,18
1915	3.734	812	4,60
1920	4.060	1.002	4,05
1924	4.369	946	4,62
1930	5.647	1.330	4,25
Totals	31.805	7.190	4,42

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Gràfic 3.81. Grandària i quantitat de llars als padrons olesans

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Quant a la grandària de les llars, observem que el nombre d'habitants per llar oscil·la entre un i dinou habitants⁵¹³. El quadre XI de l'Annex i el gràfic 3.81. recullen i il·lustren la grandària de les llars i la quantitat de llars. Tret de 1860, 1872 i 1925 amb cinc habitants per llar, en la resta d'anys observats la majoria de les llars tenen quatre habitants. La majoria de les llars individuals estan formades per dones —un 54,19%—, de les quals més de tres quartes parts són vídues —un 41,90% del total—, un 16,49% són solteres —un 8,94% del total— i, sobtadament, un 5,15% —un 2,79% del total— són dones casades que no tenen el marit a la llar en el moment de fer el padró⁵¹⁴; quant als homes —un 45,81%—, gairebé quatre de cada deu són vidus —un 17,88% del total—, una quarta part, pràcticament, són solters —un 11,17% del total— i poc més d'una tercera part són casats —un 8,94% del total— amb la dona absent de la llar en el moment de redactar el padró⁵¹⁵.

⁵¹³ AHMOM, Padró 1920. Es tracta d'una única llar del carrer Argelines, número 39.

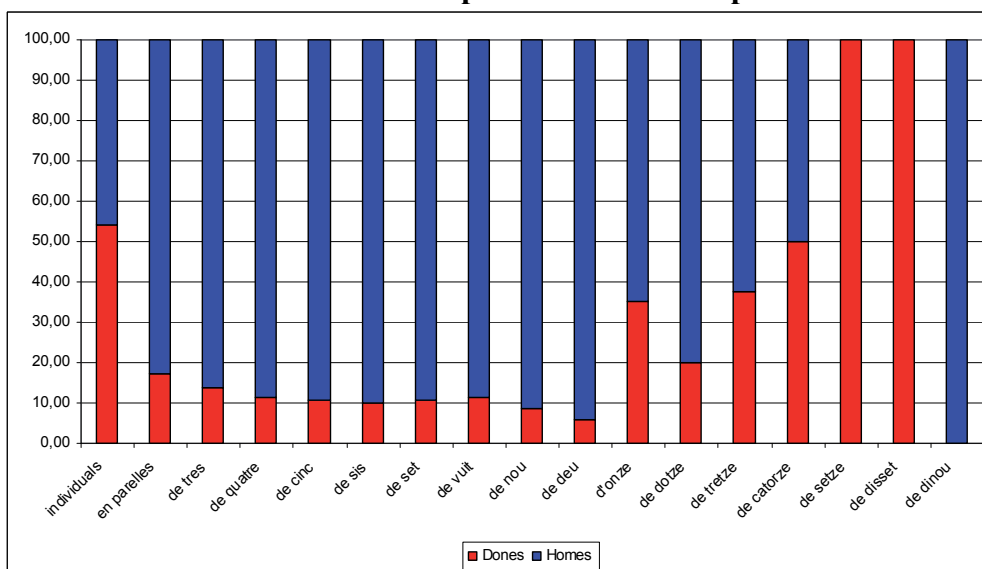
⁵¹⁴ Es tracta de marits emigrants? És a dir, són els caps de llança de l'emigració familiar?, o bé, no consten per estar absents d'Olesa en el moment de fer el recompte?

⁵¹⁵ Els homes casats que resideixen sols en el moment de redactar el padró i tenen les dones, en aquell moment, fora de la llar conjugal, és per què aquestes són les que emigren?, o bé, simplement consten en l'adreça d'altres familiars —pares, avis...—?

Les llars en parella tenen, majoritàriament, com a cap de casa un home, el 82,68% —dels quals un 87,95% estan casats, un 6,54% són vidus i un 3,42%, solters—; mentre que les dones representen el 17,32% —d'aquestes un 79,04% són vídues, un 6,59% estan casades i un 14,37, solteres—. La major part d'aquestes parelles estan formades per un matrimoni —tres quartes parts—, però també són significatives dues de cada deu famílies formades per un progenitor —pare o mare— i un descendent —fill o filla—, mentre que l'altre 5% és un aiguabarreig de combinacions —cap i germà o germana, cap i altre parent, cap i co-resident...—.

Aquest domini dels homes es dona en gairebé totes les llars tret de les individuals, les de setze i disset membres; mentre que en les llars de catorze habitants s'ho reparteixen i en l'única llar de dinou membres, el cap de casa és un home. El gràfic 3.82. il·lustra aquest comentari i palesa també com, tret de les llars individuals i les llars de més de catorze habitants, els caps de casa masculins oscil·lem sempre damunt del 65% del total; és a dir, en gairebé dos terços de les llars olesanes el cap de casa és un home.

Gràfic 3.82. Habitants per llar i sexe del cap de casa

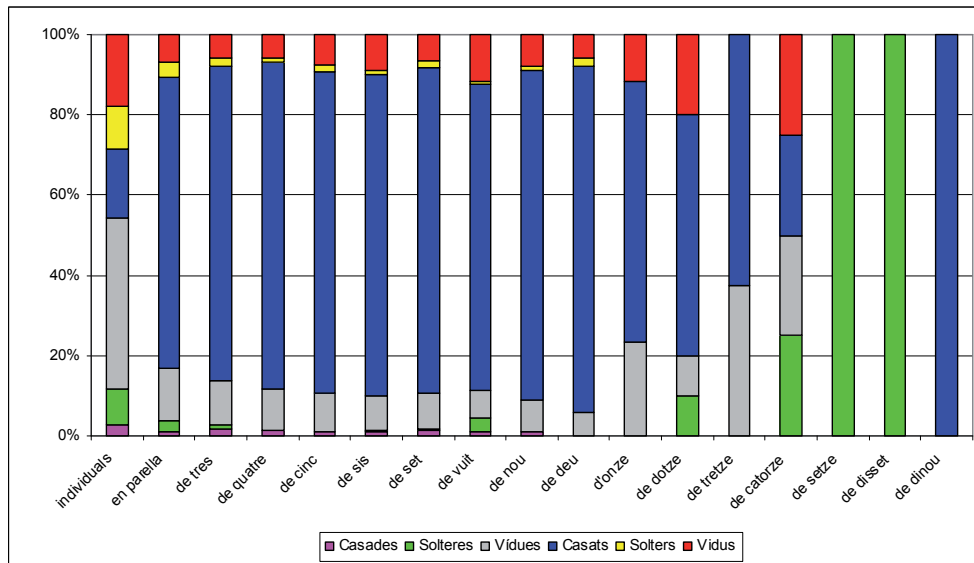
Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

D'altra banda, les famílies, de tres a deu habitants, tal com es pot veure al gràfic 3.83. —pàgina següent—, tenen una altra característica en comú: el cap de casa és un home casat —sempre amb valors per sobre del 75% del total de la població—. En canvi, les famílies d'11 a 13 habitants, els homes casats, tot i ser majoritaris, presenten uns percentatges entre el 60 i 65%. Emperò, les famílies de 16 i 17 membres, el cap de casa no és un home, sinó que ho són, en ambdós casos, les escolàpies⁵¹⁶. Una excepció destacada és que la llar més nombrosa, la de dinou membres, està formada per un matrimoni immigrant amb altres nouvinguts arribats d'arreu de l'Estat. I, fins i tot, podríem destacar el fet que les quatre llars de catorze habitants documentades en els diferents buidats presenten un 50% de caps de casa homes i un altre 50% de caps de casa dona; o, el que és el mateix, en un 25%

⁵¹⁶ El nombre d'escolàpies, des de 1860 a 1930 mostra l'evolució següent: l'any 1860, 5 religioses; els anys 1872 i 1875, 8 religioses; l'any 1910, 1 mare superior i 16 súbdites; l'any 1915, 1 mare superior i 11 germanes; l'any 1920, 1 mare superiora i 15 germanes; l'any 1924, 1 mare superiora i 9 súbdites i l'any 1930, 1 mare superiora i 13 subordinades [AHMOM, padrons].

d'aquests el cap de casa és un home casat; un 25%, un home vidu; un 25%, una dona casada i l'altre 25%, una dona soltera (religiosa escolàpia).

Gràfic 3.83. Habitants per llar i estat civil del cap de casa

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Un altre camp d'anàlisi de l'estructura familiar és la relació entre el cap de casa i llur edat⁵¹⁷. En aquest sentit s'han documentat aspectes, diguem-ne, anecdòtics o bé curiosos, com són el cas d'un cap de casa de només catorze anys en una unitat familiar de cinc membres, tots ells germans i germanes solters, els tres grans naturals de Barcelona i els dos petits nascuts a Olesa⁵¹⁸; el cas de les tres germanes olesanes en què la cap de família és la pubilla de setze anys d'edat⁵¹⁹; el cas d'una donzella de Collbató de 19 anys que viu en solitari⁵²⁰; el cas d'una altra donzella de Collbató de dinou anys que també viu en solitari⁵²¹; el cas de dues germanes olesanes de quinze i un any que viuen juntes sense els seus progenitors⁵²² o, entre altres, els tres germans olesans que viuen amb l'hereu de només divuit anys⁵²³.

Tal com es pot veure en el gràfic 3.84. —pàgina següent—, i en el quadre X de l'Annex, constatem, com és lògic, que els majors de 30 anys ostenten més del 60% en tots els anys estudiats, dels quals el grup de 30 a 39 anys és el capdavanter l'any 1920 —amb un 26,95% del total—; el grup de 40 a 49 anys és el majoritari els anys 1717, 1875 —compartit amb els de 60 i més—, 1910, 1915 i 1930 sempre amb valors superiors al 23%; el grup de 50 a 59 anys només ho és en el 1924 —24,52%— i el grup de 60 i més anys ho són els anys 1860, 1872 i 1875 —compartit amb els de 40 a 49

⁵¹⁷ Emperò, cal dir que hi ha un altre camp d'estudi de l'estructura familiar en vincular el cap de casa i llur activitat, ofici o professió; això no obstant, atès que l'activitat, ocupació, ofici o professió dels caps de casa coincideix, en diversos padrons, amb la de la resta de membres de la unitat familiar i aquest estudi ja s'ha realitzat sincrònicament a través dels padrons ometem, ara, qualsevol referència.

⁵¹⁸ AHMOM, Padró 1872, cèdules 1.439-1.443, germans Gener i Arrufí, carrer Calvari, sense número.

⁵¹⁹ AHMOM, Padró 1872, cèdules 1.531-1.533, germanes Llobet i Ollé, carrer Riera, sense número.

⁵²⁰ AHMOM, Padró 1872, cèdula 1.028, na Teresa Dalmases Aragall, amb adreça Fàbrica, núm. 33.

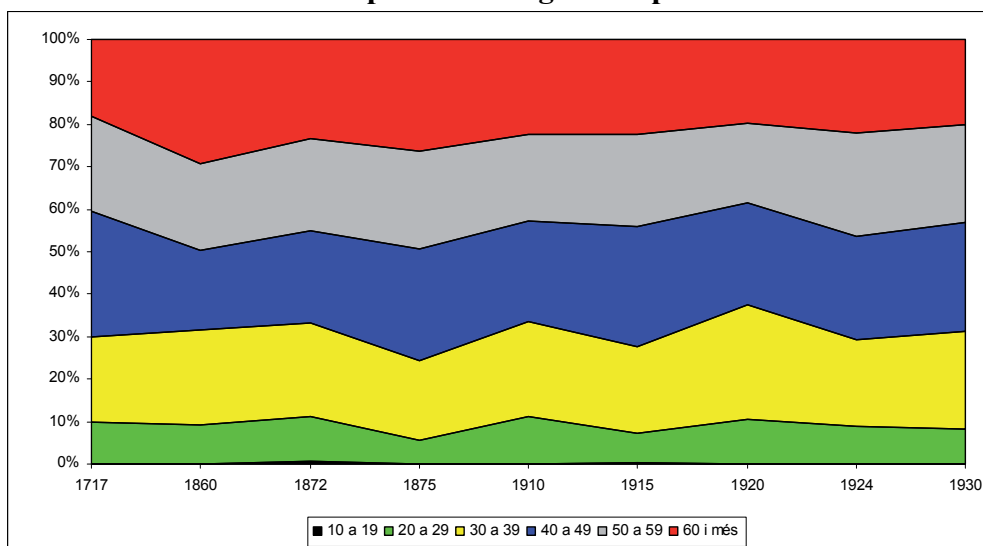
⁵²¹ AHMOM, Padró 1872, cèdula 1.582, na Francesca Llobet Oleart, carrer Gras, núm. 14.

⁵²² AHMOM, Padró 1872, cèdules 1.531 i 1.532, germanes Carreres i Llongueres, carrer Riera, sense número.

⁵²³ AHMOM, Padró 1875, família 368, germans Pasqual i Valldeperes, carrer Santa Oliva, núm. 8.

anys— i sempre amb percentatges superiors al 23%⁵²⁴. Excepcionalment, els caps de família de 10 a 19 anys són molt minoritaris: només 10 casos⁵²⁵; i el grup de 20 a 29 oscil·la entre un mínim del 5,36% corresponent a l'any 1875 i un màxim de l'11,55% de l'any 1872. De les 7.190 llars familiars que consten als diferents padrons buidats un 44,25% són majors de 50 anys, dels quals un 50,63% són majors de 60 anys; els grups de 30 a 39 i de 40 a 49 anys representen un 46,68% del total; per contra, els menors de 30 anys no arriben a representar un 10% del total⁵²⁶.

Gràfic 3.84. Edat dels caps de casa segons els padrons i el Memorial...

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Si ho analitzem per sexes, gràfics 3.85. i 3.86. —ambdós a la pàgina següent— i quadre X de l'Annex, observem que la majoria de dones caps de família són majors de 50 anys, i fins i tot amb 60 i més anys, amb valors sempre superiors al 60% i, sovint, ratllant les tres quartes parts del total de la població femenina. Moltes d'aquestes, com ja hem vist en l'anàlisi segons l'estat civil, són vídues⁵²⁷. En canvi, els homes entre 30 i 49 anys representen un 49,53% i els majors de 50 anys en representen el 40,58%; en canvi, els menors de 30 anys no arriben a representar el 10%.

La comparació entre ambdós gràfics posa de manifest una diferència remarcable. Les corbes en els homes s'entrellacen sovint: els majors de 30 anys, en qualsevol grup, es creuen molt sovint i, fins i tot, hi ha alts i baixos molt destacats, especialment visible

⁵²⁴ Potser el predomini dels caps de casa entre 40 i 49 pot ser degut al fet que algun dels seus progenitors i, fins i tot, algun dels seus descendents hagin eixit de la llar o bé perquè la mort ha acabat amb un dels membres, principalment el pare del cap de família que té a la mare —vídua— roman amb l'hereu i nou cap de família. D'altra banda, aquesta argumentació també podria ser vàlida per explicar un possible augment del nombre de llars individuals en aquests tres anys —anys en què assolixen els percentatges més alts—.

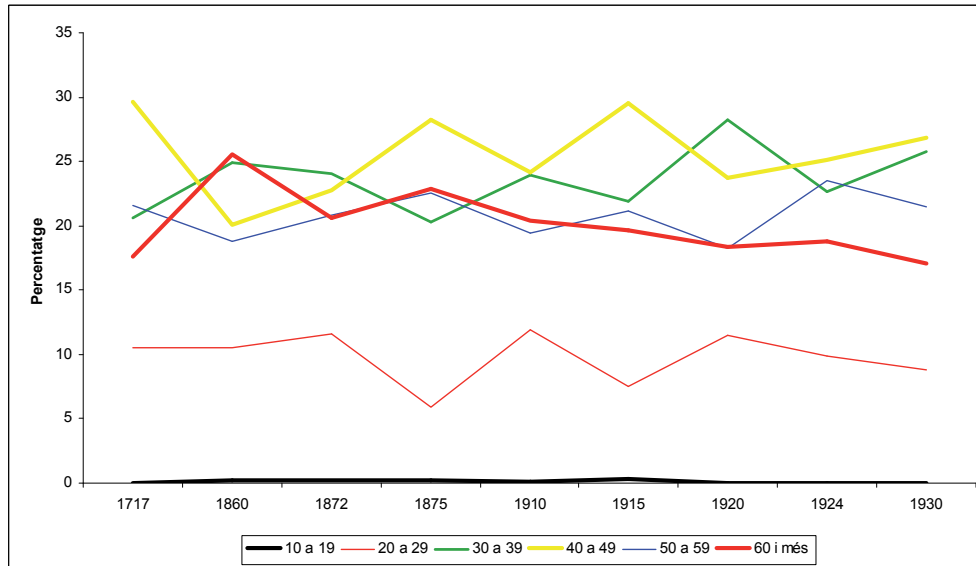
⁵²⁵ Un l'any 1860; cinc el 1872; un el 1875; un altre el 1910 i dos el 1915.

⁵²⁶ Aquests percentatges demostren l'estructura de poder dins de la família, exercida pels caps de família majors de 30 anys que no renuncien al poder dins la llar, ni a les propietats fins a la mort; amb la qual cosa, els joves haurien d'esperar la desaparició dels seus progenitors per arribar a ser cap de família [Torrents, 1989:20].

⁵²⁷ Segons Torrents, això es deu a què assumeixen la màxima responsabilitat familiar, per sí mateixes o bé com usufructuàries dels béns del seu *quondam* [Torrents, 1989:19]. Cal recordar que a Catalunya perviu el règim de separació de béns i, per tant, qualsevol dels dos cònjuges pot disposar lliurement de llurs béns.

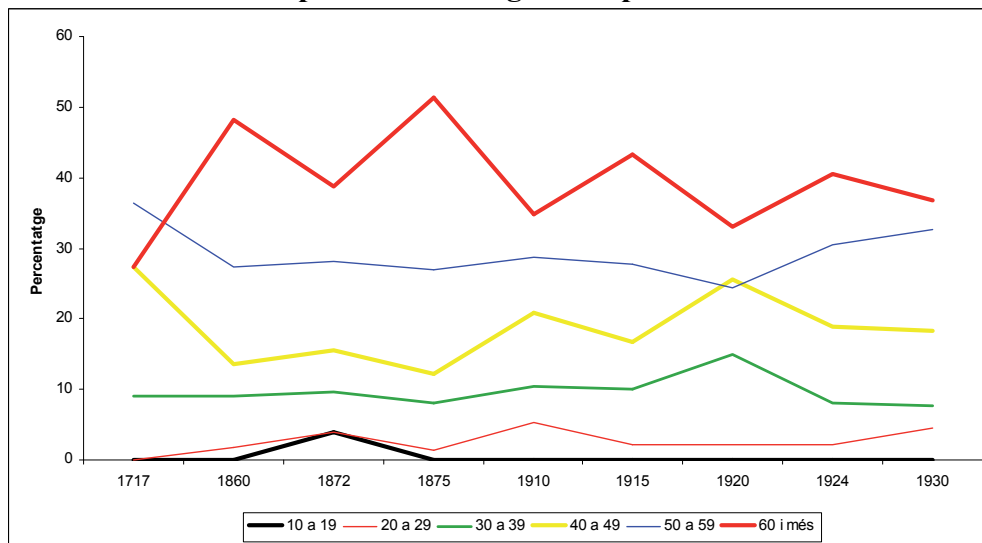
en el grup de 40 a 49. En canvi, en les dones, tret del grup de 50 a 59 anys que és la capdavantera el 1717 i la tercera el 1920, la resta d'anys es manté en el segon nivell, sempre amb valors superiors al 20% i inferiors al 40%.

Gràfic 3.85. Edat dels caps de família segons els padrons i el *Memorial...*: homes

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Gràfic 3.86. Edat dels caps de família segons els padrons i el *Memorial...*: dones

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Els resultats obtinguts a Olesa, són similars als de Sant Pere de Riudebitlles, el 1849: un 46% són majors de 50 anys i d'ells gairebé la meitat tenen més de 60 anys; els grups de 30 a 39 anys i de 40 a 49 anys estan equilibrats entre sí, representant més del 45% del total i, en canvi, els menors de 30 anys gairebé no estan representats [Torrents, 1989:19]. En canvi, són diferents als obtinguts a Logronyo on el predomini recau en els grups de 30 a 29 anys i de 40 a 49 anys i, fins i tot, els menors de 30 anys presenten un valors més alts que els majors de 50 anys [Lázaro i Gurria, 1992:112].

El nivell d'escolarització

Canviem de tema i analitzem, per acabar amb l'estructura de la població, el nivell d'escolarització⁵²⁸, el qual s'estudiarà a través de tres talls temporals —padrons de 1860, 1910 i 1930— i es complementarà amb informació municipal⁵²⁹. La seva anàlisi permet aprofundir en el capital humà⁵³⁰, però també es pot relacionar amb l'alfabetització de la població⁵³¹, l'analfabetisme⁵³² i en l'educació⁵³³.

Els primers documents que demostren la tradició educativa d'Olesa daten de l'any 1602 quan el consell municipal decideix contractar un mestre per a ensenyar a llegir i escriure als nens d'aquesta població [Gual i Millàs, 2002]. A mitjan segle XIX existia una escola d'instrucció primària amb un total de 95 alumnes [Madoz, 1849] que va ser creada el 1842, gràcies a la col·laboració dels principals contribuents olesans que havien considerat, d'una banda, que l'esmentada escola tingués una dotació anual de 4.000 reals de velló i, d'altra banda, que el docent no cobrés cap tipus de sou, tret d'allò que aconseguís de l'alumnat, però a canvi l'Ajuntament es comprometia a proporcionar-li menjar i estança gratuïta [Cobos, 1995]. El juny de 1846 s'anomena un nou docent, contractat com a mestre de l'escola pública d'aquesta vila⁵³⁴, el qual l'any següent presenta 25 alumnes “para el acto de los ecsámenes” de lectura, cal·ligrafia, ortologia, gramàtica i ortografia castellana, aritmètica i doctrina i religió cristiana⁵³⁵. A mida que s'anaven incrementant qualitativa i quantitativament les matèries impartides, també augmentava el nombre d'alumnes, entre 5 i 15 anys d'edat, que s'hi presentaven⁵³⁶. En el quadre 3.27. —pàgina següent— presentem el nombre d'alumnes de l'escola d'instrucció primària entre 1847 i 1851. En aquest quadre queda palès l'augment del nombre de deixebles al llarg d'aquests cinc anys; principalment, destaca l'increment observat en el curs 1848-1849. Segons el padró de 1860, assistien a l'escola masculina 121 alumnes i impartien la docència dos mestres d'instrucció, l'un amb títol i l'altre sense; mentre que a les escoles femenines hi assistien 61 alumnes; així mateix, es comptabilitzen 9 estudiants d'edats compreses entre els 11 i els 34 anys.

Durant la dècada següent, constatem alguns canvis interessants. D'una banda, es contracta la primera docent femenina per què es faci càrrec de l'educació de les nenes i noies olesanes⁵³⁷. Així mateix, es discuteix la quantitat de nens pobres que haurien d'assistir

⁵²⁸ L'escolarització és un indicador del desenvolupament de la societat i d'aquí el seu interès [Román i Ruiz, 2007:99]. En el cas d'Olesa hi ha dos treballs pel que fa a aquest tema del nivell d'escolarització: Cobos (1995) i Millàs (2004).

⁵²⁹ AHMOM, Capsa 212, Instrucció pública, 1846-1951.

⁵³⁰ En aquesta línia destaquen les aportacions de García (2005); Miret (2006); Pérez (1997b); Ruiz-de-Loizaga-Vélez (2011) o Zabalza (2006).

⁵³¹ Pel que fa a aquest tema, entre altres, vegeu: Fernández (2007a i 2007b); García, Pareja i Zárraga (2004); González, García i Urrutikoetxea (2007); Raga (1993); Ruiz (1992), Viñao (1986, 1992a i 1992b); o Ventura (1984).

⁵³² Entre altres estudis, podeu mirar Valls (2004) o Vilanova i Moreno (1992).

⁵³³ Respecte això, podeu consultar, entre altres, Ballarín (2001), Capitán (2000), Costa (2003) o, entre altres, Núñez (1992). En el cas d'Olesa aquest enfocament s'ha estudiat per al període dels Àustria [Gual i Millàs, 2002], tot i que podem trobar referències a l'educació del segle XVIII [Hernández, 2000] i per al segle XIX [Cobos, 1995; Millàs, 2004].

⁵³⁴ AHMOM, Capsa 212, Instrucció Pública, 1846-1951.

⁵³⁵ AHMOM, Capsa 212, Instrucció pública, 1846-1951, 24 i 25 de juliol de 1847.

A l'Annex podeu veure en el quadre XIII les matèries i els nivells impartits entre 1847 i 1850.

⁵³⁶ AHMOM, Capsa 212, Instrucció pública, 1846-1951.

⁵³⁷ AHMOM, Capsa 212, Instrucció pública, 1846-1951, 24 d'agost de 1851. Segons una relació nominal de les alumnes d'aquesta escola femenina de l'any 1858 sabem que assistien a aquesta un total de 51 nenes [AHMOM, Capsa 212, Instrucció pública, 1846-1951, 21 d'agost de 1858].

a l'escola pública⁵³⁸ i s'imparteixen noves assignatures⁵³⁹. Emperò, a les acaballes de la dècada, les dificultats econòmiques es fan notar en les arques municipals per la qual cosa hom procedeix a imposar un recàrrec extraordinari i el titular va accedir, d'una banda, a renunciar a part de llurs emoluments⁵⁴⁰, mentre que l'Ajuntament aprovava uns pressupostos de despeses de material de l'escola pública de primera ensenyança elemental el 1842⁵⁴¹.

Quadre 3.27. Nombre d'alumnes en el quinquenni 1847-1851

	Alumnes	%
1847	25	7,65
1848	42	12,84
1849	74	22,63
1850	84	25,69
1851	102	31,19
Total	327	100

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

A aquestes dificultats econòmiques s'ha d'afegir un nou problema: l'obligació, segons la Llei d'Instrucció Pública, que Olesa hauria de tenir dues escoles de nens i una altra de nenes, quan només hom comptava d'una per a cada gènere. L'Ajuntament va manifestar llur incapacitat per a complir amb la llei per incapacitat financera, però es va aconseguir arreglar la situació amb una solució intermèdia gràcies a la sol·licitud de les Escolàpies de crear una escola el 1859 [Cobos, 1995]. L'any 1860, enregistrem al padró, les tres escoles primàries: dues de municipals —una de nens i una altra de nenes— i una altra de religiosa —únicament per a nenes—. Aquest augment estava en consonància amb el que s'observa a Martorell⁵⁴² i en altres poblacions catalanes [Solà, 1997] i que es plasma a Olesa amb un augment de l'escolarització i alfabetització de la població, tal com podem veure en el quadre 4.18., tot i que hi ha grans diferències: els menors de quinze anys només representen el 29,29% de la població que sap llegir, però d'aquests no hi ha cap nena menor de sis anys; de la resta de la població que sap llegir, un 41,65% són homes i un 29,06% són dones; els que saben escriure, un 22,41 tenen entre sis i catorze anys, però, respecte el total de la població que sap llegir, només un 17,42% són dones.

Posteriorment, a finals dels vuitanta, l'ensenyament municipal constata la separació de l'escola pública en dos nivells, els pàrvuls —fins als sis anys i amb alumnes d'ambdós sexes⁵⁴³— i l'escola primària —fins als tretze anys—, i a inicis del segle XX ja hi havia sis escoles: tres de públiques —una de nens (amb 30 alumnes matriculats), una de nenes (amb 110 alumnes matriculades) i una altra de pàrvuls (amb 98 alumnes)— i tres

⁵³⁸ AHMOM, Capsa 212, Instrucció pública, 1846-1951, 6 d'octubre de 1851.

⁵³⁹ Les noves assignatures que s'imparteixen són: agricultura [AHMOM, Capsa 212, Instrucció pública, 1846-1951, 25 de juliol de 1852], història general [AHMOM, Capsa 212, Instrucció pública, 1846-1951, 14 d'agost de 1853], dibuix [AHMOM, Capsa 212, Instrucció pública, 1846-1951, 16 de juny de 1855] o labors en l'escola femenina [AHMOM, Capsa 212, Instrucció pública, 1846-1951, 25 de juliol de 1853]. Emperò, a l'escola femenina no s'imparteixen les mateixes assignatures que a l'escola masculina.

⁵⁴⁰ AHMOM, Capsa 212, Instrucció pública, 1846-1951, 25 d'abril de 1858.

⁵⁴¹ Les despeses són les següents:

Neteja del local i estris d'ensenyament	550 reals
Llibres, paper, plomes i tinta	550 reals
Suma total	1.100 reals

Els dos anys següents el pressupost fou idèntic. Ignorem, però, pressupostos anteriors [AHMOM, Capsa 212, Instrucció pública, 1846-1951, 20 de desembre de 1858].

⁵⁴² Las escolàpies a Olesa (1859), les mercedàries a Martorell (1861) i Sant Feliu de Llobregat (1879) o les dominiques d'Esparreguera (1888) són exemples molt vàlids.

⁵⁴³ En aquesta escola infantil les nenes només tenien presència testimonial [Cobos, 1995:246].

de rivades —una de nens (amb 55 alumnes matriculats), una de nenes (amb 92 alumnes matriculades) i una de pàrvuls (amb 64 alumnes matriculats)— [Cobos, 1995:247-249] amb gairebé uns 500 alumnes⁵⁴⁴.

Quadre 3.28. Estadístiques de la instrucció primària (1871)

	Pàrvuls		De 6 a 14 anys		≥ 15 anys		Total
	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	
Saben llegir	35	0	270	300	860	600	2.065
Saben escriure	0	0	160	100	800	100	1.160
Total	35	0	430	400	1660	700	3.225

Font: M.A. Cobos (1995:250)⁵⁴⁵.

Passem, ara, a observar els nivells d'instrucció en aquesta població a través dels padrons de 1860, 1910 i 1930. En el quadre XII de l'Annex podeu veure el nivell d'instrucció per edats i sexes i en el quadre 4.19. els percentatges per sexes de la població de quinze o més anys d'Olesa en aquests tres anys⁵⁴⁶. Aquest darrer quadre demostra la gran reducció de la població que no sap llegir ni escriure des de la segona meitat del segle XIX a 1930⁵⁴⁷. Es tracta d'una disminució percentual molt accentuada si la comparem amb el cas espanyol on, entre 1910 i 1930, es passa d'un 63,8% de la població a un 42% de població analfabeta [García, 2005:206], quan a Olesa la disminució és del 50,11% del 1910 al 26,62% del 1930 i l'augment és del 48,76% del 1910 al 70,31% del 1930. Tanmateix, el quadre mostra també una gran diferència entre ambdós sexes: la població que sap llegir i escriure escassament supera el 8% del total de dones el 1860, mentre que els homes era del 37,60% —dos de cada deu habitants del municipi—; en canvi, setanta anys més tard, un 63,08% de les dones —un terç dels habitants— i set de cada deu homes saben llegir i escriure el 1930 —gairebé quatre de casa homes de més de quinze anys—.

Quadre 3.29. Nivell d'alfabetització de la població (≥15 anys)

	Dones			Homes			Total		
	1860	1910	1930	1860	1910	1930	1860	1910	1930
No sap llegir i no sap escriure	90,31	59,59	36,87	60,41	40,16	19,49	74,98	50,11	26,62
No sap llegir i sap escriure	1,14	0,00	0,00	1,17	0,00	0,05	1,16	0	0,02
Sap llegir i sap escriure	8,55	39,13	63,08	37,60	58,87	70,68	23,45	48,76	70,31
Sap llegir i no sap escriure	0,00	1,28	0,05	0,81	0,97	0,05	0,42	1,13	0,05
Total	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Els gràfics 3.87. i 3.88. —ambdós a la pàgina següent— aprofundeixen en aquesta població que sap llegir i escriure, diferenciant la població per sexes, podem observar, d'una banda, com l'alfabetització⁵⁴⁸ augmenta, l'analfabetització⁵⁴⁹ disminueix, mentre que la semialfabetització⁵⁵⁰ és insignificant en els tres anys analitzats.

⁵⁴⁴ ADB, Sèrie parròquies, Olesa de Montserrat, Capsa 544-1, lligall 37.

En aquest sentit, vegeu el quadre 1.2.

⁵⁴⁵ Dades corregides.

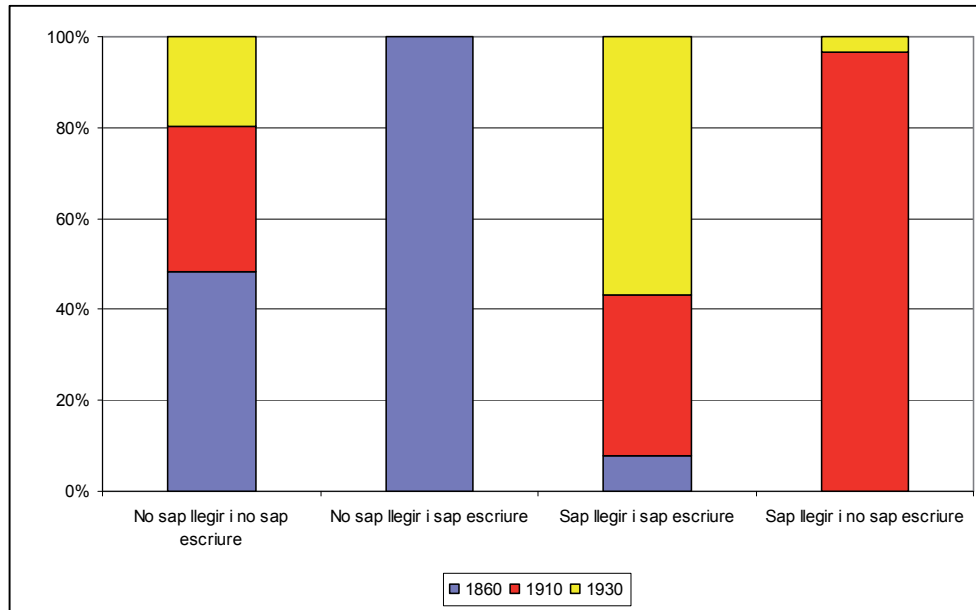
⁵⁴⁶ Tot i que alguns menors de quinze anys saben llegir i escriure, hem optat per analitzar la població de quinze o més anys, atès que l'escolarització obligatòria l'any 1923 era de catorze anys, tot i que, segons la Llei Moyano, vàlida per a la segona meitat del segle XIX i inicis del segle XX, la instrucció primària s'impartia dels sis als nou anys i el 1901 s'havia allargat fins als dotze anys [De Gabriel, 1997:231].

És a dir, nosaltres treballem amb 9.061 habitants dels 12.673 individus que en consten en total —el 71,50%—.

⁵⁴⁷ És el que s'ha anomenat la transició de l'alfabetització [Nuñez, 1992:103-122; García, Pareja, Zárraga: 2007:23-58].

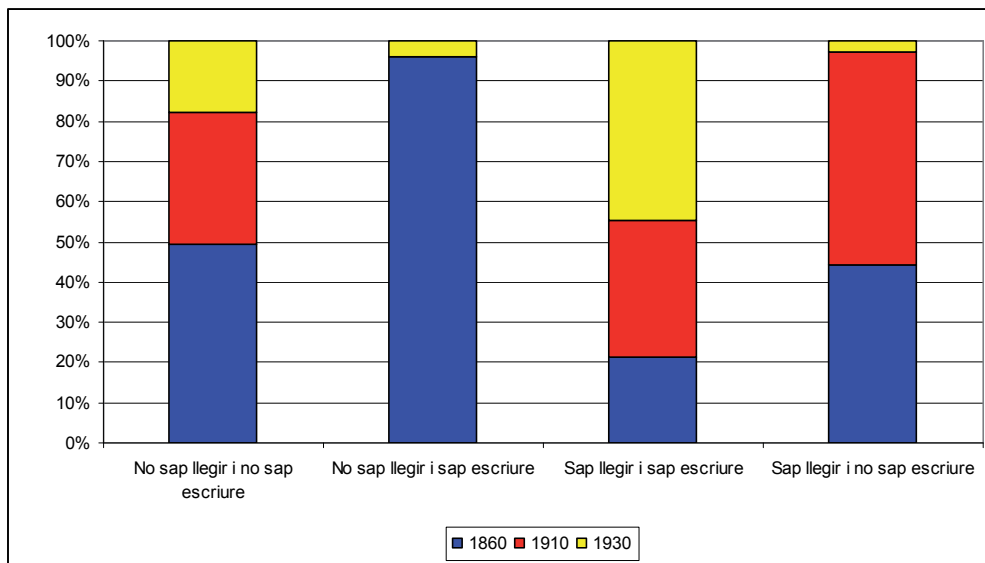
⁵⁴⁸ Considerem població alfabetitzada aquella que sap llegir i escriure. Respecte això, vegeu García, Pareja i Zárraga (2007).

Gràfic 3.87. Dones: ¿saben llegir, saben escriure?

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

3.88. Homes: ¿saben llegir, saben escriure?

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Ambdós gràfics, amb percentatges respecte el total respecte de cada sexe, demostren la millora qualitativa, especialment, entre la població femenina major de 15 anys atès que les dones que no saben llegir ni escriure el 1860, un 90,31%, s'han reduït al 36,87% el 1930 o, dit d'una altra manera, el 8,55% de les dones que saben llegir i escriure el 1860 són el 1930 un 63,08% del total de la població femenina d'aquest any: una reducció, en el primer cas, del 40% o un augment, en el segon cas, d'un 637% —amb una mitjana de creixement anual de gairebé un 8%—. Així mateix, la població

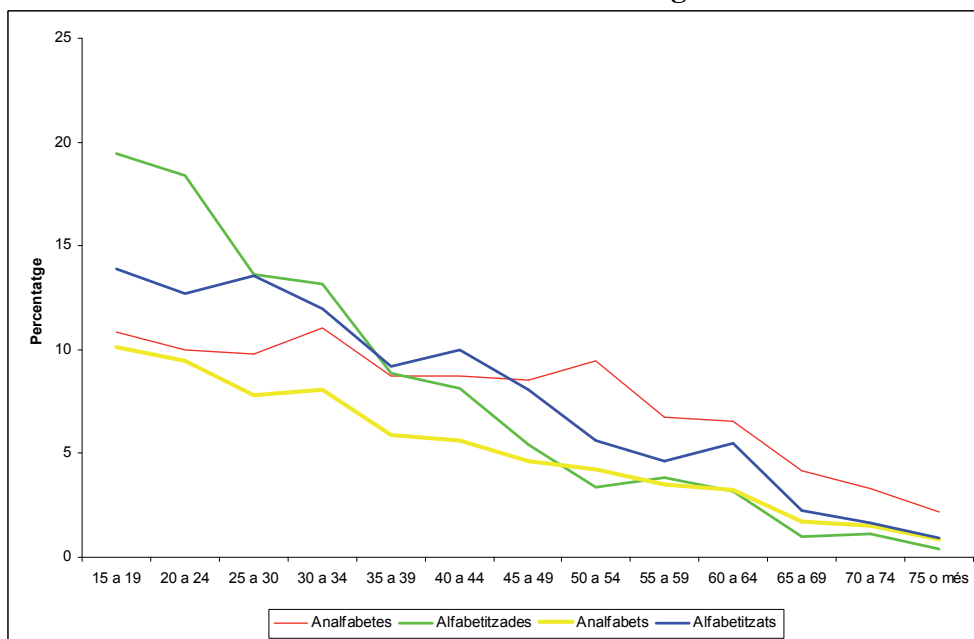
⁵⁴⁹ De la mateixa manera, considerem població analfabetitzada aquella que no sap llegir ni escriure.

⁵⁵⁰ Per deducció d'ambdues notes anteriors, la població semialfabetitzada seria aquella que sap llegir, però no sap escriure, o bé, sap escriure però no sap llegir —els quals sospitem que saben escriure el seu nom i, potser, els seus cognoms—.

masculina també mostra aquesta tendència en passar, els homes de quinze o més anys que saben llegir i escriure, del 37,60% del 1860 al 70,68% del 1930; o bé, en disminuir el percentatge d'homes que no saben llegir ni escriure del 60,41% al 19,49%.

Aquesta diferència de gènere quant a la reducció de l'analfabetització o, si es vol, la millora en l'alfabetització de la població també s'ha observat al conjunt de l'Estat per al 1930: la població masculina que sap llegir i escriure es generalitza entorn el 80%; en canvi, la població femenina mostra dues *Espanyes*, una al nord on les taxes d'alfabetització femenina s'aproximen al 80% i, una altra, al sud on la població femenina que sap llegir i escriure no supera el 50% [García, 2005:206]. Al municipi gadità, El Puerto de Santa Maria, el 1910 el percentatge d'alfabetització, per a la població de 16 a 25 anys, de sexe masculí era del 45,5% i la del sexe femení, el 43,7% [Román i Ruiz, 2007:108]. En canvi, l'alfabetització al País Basc de la població major de 10 anys, és un bon exemple de la zona nord, atès que a Àlaba els homes el 1860 superaven el 65% i el 1887 ja tenien una taxa d'alfabetització del 80%, mentre que les dones passen del 24% l'any 1860 al 87% de l'any 1930; a Biscaia, es passa d'un 50% d'homes alfabetitzats el 1860 al 80% de l'any 1930 i, per a les dones, amb un augment més espectaculars, es passa, respectivament, d'una quarta part a poc més del 80%; i, a Guipúscoa, l'augment és superior ja que els homes passen del 37% l'any 1830 al 86% de l'any 1930 i les dones, respectivament, del 18% al 82% [García, Pareja i Zárraga, 2007:33-35].

Gràfic 3.89. Analfabetisme i alfabetització segons l'edat i el sexe

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Si tenim en compte l'edat i el sexe, gràfic 3.89.⁵⁵¹, constatem que a mida que augmenta l'edat disminueixen tant l'analfabetització com l'alfabetització d'ambdós

⁵⁵¹ En aquest gràfic hem agregat la població alfabetitzada per sexes —aquells que saben llegir i escriure— i analfabetitzada —aquells que no saben llegir ni escriure— dels padrons 1860, 1910 i 1939; un cop agregats, hem calculat la mitjana aritmètica. En canvi, a l'Annex podeu veure l'evolució de la població alfabetitzada i analfabetitzada segons el sexe i l'edat en els gràfics II —dones analfabetes—, III —dones alfabetitzades—, IV —dones analfabetes— i V —dones alfabetitzades— segons els padrons de 1860, 1910 i 1930 desagregadament.

sexes. Amb tot, destaca el fet que les tendències de la població femenina s'entrecreuen al grup d'edat de 35 a 39 anys, just després del grup d'edat en què les dones analfabetes assoleixen el seu punt més alt, mentre que la diferència màxima s'assoleix en el grup d'edat de 50 a 54 anys; això es deu, possiblement, al fet que són generacions nascudes en temps de la Restauració de Ferran II i durant la Guerra del Francès, mentre que el canvi de tendència és fruit de les reformes del Trienni Liberal —mireu Annex gràfics II-V—. En canvi, la tendència de la població masculina mostra sempre uns valors més elevats d'homes alfabetitzats que no pas d'homes analfabetitzats, fins al punt de convergir en els grups d'edat més avançada: l'escolarització de nens amb anterioritat a l'escolarització femenina és l'argumentació més versemblant atès que en el conjunt de l'Estat, l'any 1860, s'han estimat unes taxes d'escolarització del 52% per als homes i del 31% per a les dones, mentre que l'alfabetització masculina és del 24% i la femenina del 9%, amb la qual cosa la proporció de població alfabetitzada respecte l'escolaritzada és del 46% en els nens i del 30% en les nenes de 6 a 12 anys [De Gabriel, 1997:236].

M. Valls (2004) ha observat que l'evolució de l'analfabetisme per sexes a Bagà i el conjunt del Berguedà des del 1860 a 1930 presenta, d'una banda, una simetria en les corbes municipals i comarcals i, d'altra banda, la gradació de les corbes fins al 1930 on s'entrecreuen ambdues [Valls, 2004:16]; quant al gènere, observa que les dones tenen unes taxes molt elevades d'analfabetisme durant tot el període, tret de 1930 [Valls, 2004:17]; i, en referència, a l'estructura per sexes i edat afirma que, en totes les edats, les taxes d'analfabetisme dels homes són superiors a les de les dones, malgrat que les diferències són menors en les edats més joves degut a l'accés a l'escolarització per part de les generacions de dones nascudes a principis del segle XX [Valls, 2004:17-18]. El cas olesà, en canvi, inicia aquesta escolarització femenina a mitjan segle XIX, especialment, arran de l'arribada de les escolàpies al municipi i, en conseqüència, les generacions de dones nascudes a mitjan segle XIX presenten uns percentatges més elevats d'alfabetització que les dones nascudes a la primera meitat del dinou⁵⁵²; això, no obstant, el descens de l'analfabetisme a Olesa i el Berguedà són similars.

Relació de masculinitat segons els grups d'edat

No voldríem acabar aquest apartat, entorn a l'estructura de la població segons l'edat i el sexe declarats en els padrons municipals, sense fer referència a la relació de masculinitat⁵⁵³, ja que aquesta ens indica la proporció d'homes per cada cent dones presents en un moment determinat i, alhora, reflexa el grau de maduresa demogràfica assolit per una població. Així, d'una banda, quan els valors són superiors a cent es tracta d'una població jove, amb altes taxes de natalitat, perquè neixen més nois que noies, mentre que a les poblacions envellides, aquesta relació de masculinitat es situa per sota de cent, fruit d'una major esperança de vida del sexe femení; i, d'altra banda, aquest indicador també ens permet observar la incidència dels moviments migratoris, atès que les poblacions que han sofert una forta arribada d'homes o bé una sortida de dones modifiquen la relació de masculinitat de la població en qüestió⁵⁵⁴.

⁵⁵² Vegeu gràfics II i III de l'Annex.

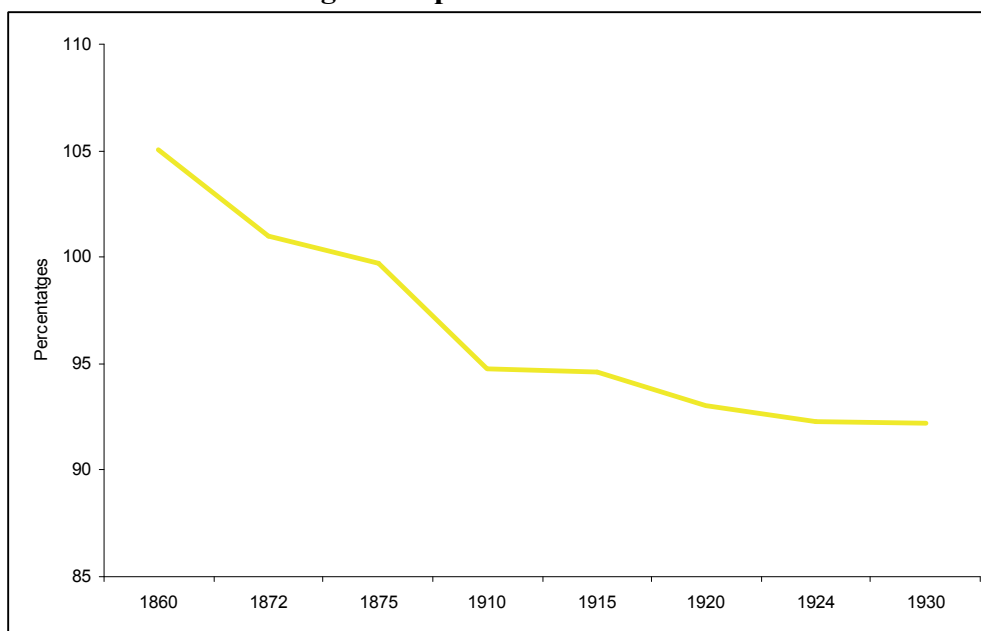
⁵⁵³ En parlar dels baptismes ja hem pogut observar que la relació de masculinitat a Olesa es situa entre els valors comunament acceptats; això no obstant, aquí volem comprovar aquesta relació segons els padrons municipals i per grups d'edat.

⁵⁵⁴ Vegeu, entre altres: Ferran D. Lluch, *Geografia de les Illes Balears*, Palma: Lleonard Muntaner, ed., 1997; i l'obra conjunta de Lluís Ballester, Antònia Pasqual i Joan M. Rosa, *Estudi social i cultural del municipi de Capdepera*, Capdepera: Ajuntament de Capdepera i Universitat de les Illes Balears, 2001 [cap d'aquestes dues referències està recollida a la bibliografia].

El quocient resultant de dividir la població masculina i femenina per grups d'edat i convertida en percentatges denota que hi ha certes diferències remarcables, potser en funció de les edats declarades o bé per tractar-se d'un període de transició o, fins i tot, per l'arribada d'un nombre considerable d'immigrants —quadre 3.30., pàgina següent—. Amb tot, val a dir que, respecte el total d'habitants empadronats —30.794 persones enregistrades—, s'observa una disminució de més de deu punts entre el padró de 1860 i el de 1930; és a dir, si bé a mitjan segle XIX per cada 100 dones hi havia 105 homes, l'any 1930, només n'hi havia 92 —gràfic 3.90.—. Són valors, aquests, que demostren, si més no que a partir del padró incomplet de 1875, sempre hi ha més dones que homes, donat que la supervivència femenina és superior a la masculina, de manera que aquests resultants són versemblants. Emperò, en el cas dels padrons de 1860 i 1872 en què la relació de masculinitat constata un predomini d'homes sobre les dones, pot explicar-se pels moviments migratoris, tal com veurem en els capítols següents.

Aquí només comentar que la disminució de la relació de masculinitat porta aquest municipi català a assolir entre 1910 i 1930 uns percentatges inferiors als del conjunt de l'Estat de mitjan anys seixanta i finals de segle XX⁵⁵⁵, la qual cosa ens referma el que hem estat dient al llarg d'aquest capítol: l'assoliment d'una certa maduresa demogràfica a l'Olesa d'inicis del segle XX i intueix la importància d'una immigració masculina o bé una emigració femenina. L'anàlisi d'aquesta relació de masculinitat en períodes quinquennals dels grups d'edat de 0 a 69 anys dels padrons de 1860, 1910 i 1930 i diferenciant entre la població total, la nadiua i la immigrant permet incidir en aquesta idea.

Gràfic 3.90. Evolució de la relació de masculinitat a Olesa (1860-1930), segons els padrons d'habitants

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

⁵⁵⁵ Segons Pérez, a Espanya la relació de masculinitat l'any 1965 era del 95,3% i el 1995, del 95,7% [Pérez, Julio (2001): "Feminización de la vejez y Estado del Bienestar en España", *REIS*, núm. 104, p. 91-121 —treball no citat a la bibliografia—].

Quadre 3.30. Relació de masculinitat a Olesa en intervals quinquennals d'edat, segons els padrons d'habitants

Població total								
	1860	1872	1875	1910	1915	1920	1924	1930
0-4	96,79%	96,12%	106,78%	95,88%	98,04%	95,10%	92,59%	100,41%
5-9	112,50%	113,01%	107,14%	98,34%	100,57%	82,63%	109,64%	102,33%
10-14	105,10%	77,78%	91,14%	86,30%	103,68%	100,55%	87,25%	92,71%
15-19	110,96%	105,11%	81,62%	84,36%	83,98%	104,08%	84,65%	80,29%
20-24	100,00%	79,45%	73,95%	88,96%	82,32%	95,74%	89,81%	77,46%
25-29	119,83%	113,39%	97,17%	82,68%	92,57%	87,23%	105,38%	99,20%
30-34	101,34%	102,40%	106,12%	93,92%	85,45%	96,55%	97,33%	100,83%
35-39	120,00%	132,50%	80,90%	86,45%	79,41%	93,57%	84,08%	95,67%
40-44	110,31%	79,37%	116,85%	119,47%	93,38%	80,25%	95,92%	98,35%
45-49	108,06%	105,56%	103,90%	92,00%	128,89%	97,50%	88,46%	88,95%
50-54	72,86%	122,78%	120,00%	85,00%	91,89%	104,04%	87,23%	90,45%
55-59	101,96%	117,07%	102,13%	108,57%	80,00%	90,91%	107,69%	88,24%
60-64	104,29%	98,04%	139,47%	116,67%	109,72%	81,31%	81,82%	102,94%
65-69	107,41%	187,50%	104,35%	119,44%	95,35%	75,00%	69,84%	75,00%
70-74	96,15%	88,24%	125,93%	134,62%	140,74%	126,67%	104,76%	63,16%
75-79	120,00%	566,67%	108,33%	180,00%	187,50%	100,00%	114,29%	100,00%
80-84	80,00%	90,00%	133,33%	360,00%	140,00%	260,00%	40,00%	100,00%
85+	100,00%	n.c.	50,00%	50,00%	150,00%	50,00%	200,00%	250,00%
Nadius								
	1860	1872	1875	1910	1915	1920	1924	1930
0-4	96,93%	96,17%	106,43%	98,65%	93,85%	94,96%	94,32%	101,12%
5-9	109,56%	116,07%	110,08%	95,86%	94,24%	79,02%	106,09%	100,00%
10-14	108,89%	78,70%	91,72%	85,12%	89,93%	88,64%	82,68%	91,91%
15-19	114,17%	114,29%	86,44%	89,40%	74,81%	106,61%	88,98%	85,50%
20-24	99,13%	85,12%	81,63%	96,08%	91,74%	79,07%	90,09%	88,79%
25-29	136,47%	136,47%	100,00%	109,57%	106,10%	89,38%	88,00%	109,38%
30-34	115,31%	104,08%	112,33%	81,25%	112,16%	87,78%	102,22%	92,16%
35-39	135,29%	125,71%	88,89%	102,41%	87,30%	113,24%	101,45%	82,35%
40-44	151,67%	75,49%	141,54%	131,03%	102,86%	78,38%	95,71%	100,00%
45-49	131,71%	98,36%	106,45%	82,54%	122,00%	104,92%	94,34%	102,99%
50-54	77,08%	133,33%	113,24%	89,71%	98,48%	102,22%	96,97%	100,00%
55-59	120,59%	158,33%	107,89%	153,13%	83,67%	82,61%	110,53%	107,84%
60-64	120,51%	97,73%	141,94%	106,82%	156,25%	105,45%	106,52%	100,00%
65-69	178,57%	142,86%	113,33%	91,67%	92,59%	96,30%	67,74%	92,31%
70-74	146,15%	85,19%	145,00%	152,94%	133,33%	156,25%	133,33%	77,27%
75-79	183,33%	533,33%	100,00%	216,67%	180,00%	75,00%	128,57%	240,00%
80-84	140,00%	100,00%	266,67%	700,00%	120,00%	200,00%	80,00%	66,67%
85+	n.c.	n.c.	50,00%	100,00%	100,00%	50,00%	0,00%	100,00%
Immigrants								
	1860	1872	1875	1910	1915	1920	1924	1930
0-4	95,83%	95,65%	116,67%	77,27%	121,74%	95,83%	85,00%	98,39%
5-9	137,50%	81,82%	57,14%	108,33%	124,32%	93,62%	117,65%	107,41%
10-14	81,82%	70,00%	84,62%	90,20%	141,18%	132,65%	94,81%	93,69%
15-19	96,15%	64,00%	50,00%	71,67%	110,87%	100,00%	80,00%	75,68%
20-24	103,70%	52,00%	38,10%	77,05%	63,33%	132,20%	89,47%	70,62%
25-29	80,56%	66,67%	86,96%	52,94%	75,76%	84,00%	125,58%	92,81%
30-34	74,51%	96,30%	88,00%	108,82%	63,74%	105,95%	92,78%	107,14%
35-39	78,95%	180,00%	61,54%	68,06%	72,60%	75,00%	70,45%	108,49%
40-44	43,24%	95,83%	50,00%	107,27%	83,33%	81,82%	96,10%	97,44%
45-49	61,90%	145,45%	93,33%	108,11%	137,50%	89,83%	84,42%	81,30%
50-54	63,64%	69,23%	185,71%	78,85%	82,22%	105,56%	78,67%	84,21%
55-59	64,71%	58,82%	77,78%	71,05%	76,09%	103,23%	105,00%	76,47%
60-64	83,87%	100,00%	128,57%	136,36%	72,50%	55,77%	54,76%	105,17%
65-69	30,77%	500,00%	87,50%	175,00%	100,00%	57,58%	71,88%	58,54%
70-74	46,15%	100,00%	71,43%	100,00%	150,00%	92,86%	83,33%	54,29%
75-79	25,00%	n.c.	150,00%	125,00%	200,00%	150,00%	100,00%	50,00%
80-84	20,00%	50,00%	0,00%	133,33%	n.c.	300,00%	20,00%	133,33%
85+	0,00%	n.c.	n.c.	0,00%	n.c.	n.c.	200,00%	400,00%

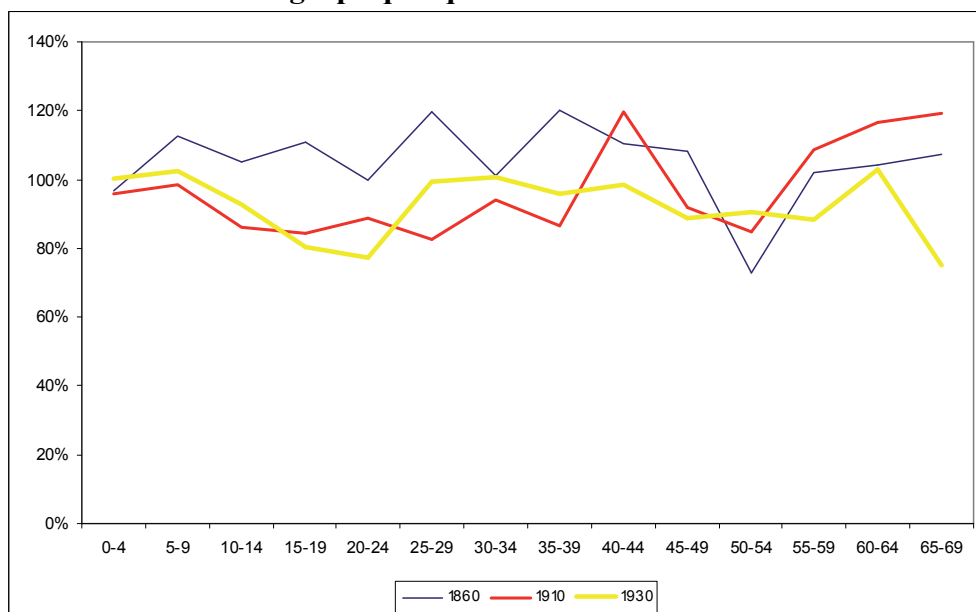
Font: AHMOM. Elaboració pròpia ⁵⁵⁶.

El gràfic 3.91. ens mostra una pauta de la relació entre homes i dones al llarg de les edats amb algun que altre daltabaix, argumentat d'una banda, potser i especialment, pel que fa a la declaració irregular o per un problema d'enregistrament de l'edat del sexe femení, i especialment entorn als 50 anys per a l'any 1860 i 1910, mentre que l'any 1930 sembla haver-se regularitzat; d'altra banda, per una important immigració femenina en el primer terç del segle XX. Si bé la tendència de les corbes hauria de dibuixar, i ho fa en línies generals i més concretament en les dades del padró de 1860 i 1930 perquè es produeixen més naixements masculins que femenins en el moment de néixer, una relació de masculinitat superior a 100 als primers grups d'edat, hi ha

⁵⁵⁶ Les inicials n.c. són els casos en què no hem documentat cap dona d'aquestes edats.

quinquennis entre la població adulta i, fins i tot, entre els majors de 60 anys que superen aquest valor, clarament en les dades dels padrons de 1860 i 1910, mentre que en el padró de 1930 això no es dona, ans al contrari mostra una caiguda significativa fruit d'una major esperança de vida entre les dones. Emperò, el fet que la corba de la relació de masculinitat es situï per sota de 100 és conseqüència, entre altres raons, d'una sobremortalitat masculina —fins i tot els nounats masculins són més fràgils que les nounades femenines⁵⁵⁷— o de factors socials i conjunturals —conflictes bèl·lics, accidents laborals, moviments migratoris...— que fan que les dones es situïn, en una societat més moderna, clarament en el darrer quinquenni de 1930 per sobre dels homes, quan en els dos casos anteriors es donava el factor contrari. Una altra lectura d'aquesta evolució observada en el gràfic 3.91. és el fet que, en línies general, les corbes de 1860 i 1930 dibuixen el tarannà d'una societat en transició, la de 1930 és la d'una població més moderna.

Gràfic 3.91. Relació de masculinitat, segons els padrons d'habitants, en grups quinquennals d'edat: Olesa

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

En canvi, la comparativa entre la població nadiua —gràfic 3.92.— i la immigrant —gràfic 3.93.—, quant a la relació de masculinitat, pot aclarir-nos, si més no el que podria argumentar els factors socials que expliquin llur evolució. Els nadius, molt majoritaris en el padró de 1860, dibuixen una caiguda clara entre els 40 i 54 anys que es correspon a les generacions buides de la Guerra del Francès, mentre que presenten valors sempre superiors a 100 fins aquest grup de 50-54, però també insinuen una emigració femenina al llarg del període. Emperò, els únics grups d'edat en què es supera aquest valor amb les dades del padró de 1910 són els de 40-44 i des dels 55 anys endavant, les generacions nascudes a partir de 1860, mostrant així una relativa millora respecte les dades anteriors. I, pel que fa a les dades del padró de 1930, veiem la prosperitat de la població atès que el reflux del grup d'edat es correspon a les generacions nascudes el 1910 quan s'està en plena transició.

⁵⁵⁷ Pérez, Julio (2001), "Feminización de la vejez y Estado del Bienestar en España", *REIS*, núm. 104, p. 91-121 —treball no citat a la bibliografia—.

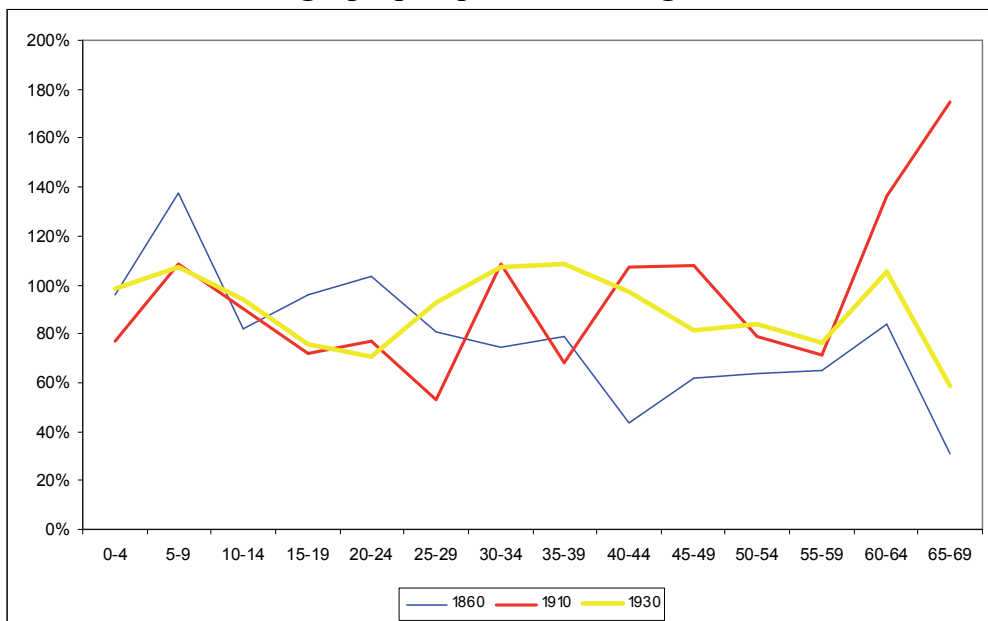
Quant al gràfic de la població immigrant enregistrada als padrons municipals, podem veure la caiguda de la relació de masculinitat en els anys escollits —1860, 1910 i 1930—, tret dels nouvinguts majors de 55 anys del padró de 1910. Uns immigrants que demostren la industrialització olesana, la qual es reafirma en la població adulta entre 25 i 44 anys dels nouvinguts enregistrats en el padró de 1930.

Gràfic 3.92. Relació de masculinitat, segons els padrons d'habitants, en grups quinquennals: nadius

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Gràfic 3.93. Relació de masculinitat, segons els padrons d'habitants, en grups quinquennals: immigrants

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

CAPÍTOL 4. LES MIGRACIONS OLESANES

“En la época moderna, e incluso antes de la Revolución Industrial, las posibilidades de desplazamiento crecen considerablemente, pues aumentan los recursos, mejoran las técnicas y se consolidan las infraestructuras. Se crean programas migratorios internos e internacionales. La navegación une de forma muy estrecha Eurasia, África y América. A partir de 1500, Europa se convierte en exportadora neta de recursos humanos, después de haber sido objeto de inmigraciones y de invasiones durante milenios. Se acrecienta la voluntad y la capacidad de los estados para intervenir sobre las elecciones individuales en materia de movilidad, el ritmo de las migraciones se acelera hasta resultar arrollador en el siglo XIX, perdiendo la «lentitud» y la gradualidad que habían caracterizado los desplazamientos del asentamiento agrícola y, finalmente, aumenta la intensidad de los flujos, así como su velocidad y el impacto que producen tanto en la sociedad de origen como en la de destino”.

Massimo Livi-Bacci, 2012.

Hem vist com els baptismes i òbits es disputen el predomini a Olesa, mentre les noces actuen com un mecanisme regulador de la dinàmica de les poblacions antigues. Si bé els primers acaben guanyant, tot i les dificultats en períodes crítics, és, possiblement, com a conseqüència d'una immigració de persones vingudes de les rodalies, de comarques veïnes o de terres més llunyanes; els òbits, que com hem vist s'aguditzaven durant les crisis de mortalitat, juntament amb l'emigració olesana, minvaven o podien aturar l'evolució demogràfica. L'arribada d'aquests nouvinguts afavoreix el creixement demogràfic; en canvi, l'èxode d'olesans frena llur creixement. El creixement vegetatiu mostra un saldo molt favorable, mentre l'evolució demogràfica presenta uns ritmes de creixement que no es corresponen pas als resultats obtinguts a l'anterior. Així, és evident que la immigració i l'emigració incideixen, tot i que sense aconseguir la reparació completa de la societat, en el reemplaçant dels òbits, omplen els buits demogràfics i laborals i, alhora, mantenen la vitalitat demogràfica.

Dit això, la descoberta d'immigrants i d'emigrants del segle XVI a 1930 documentats als llibres sacramentals, als llibres del registre civil, als capítols matrimonials, les esposalles i als llistats de població permet copsar el saldo migratori —diferència entre immigrants i emigrants—, el qual contrastat amb el creixement real, observat a partir dels padrons i censos de població, i el creixement vegetatiu —diferència entre baptismes i òbits— obtingut dels sacramentaris i del registre civil, podrà verificar si les dades amb què treballem són fiables¹. És a dir, l'equació compensatòria permet donar resposta a una pregunta bàsica de demografia: per quin mecanisme de població augmenta o disminueix aquesta amb una certa velocitat? [Livi-Bacci, 1993:47]. Així, la població total en un moment donat és la suma del creixement natural, el saldo migratori i la població inicial². Atès que disposem del creixement

¹ Recordem que al capítol 3 hem destacat la bona qualitat de les fonts i llur validesa.

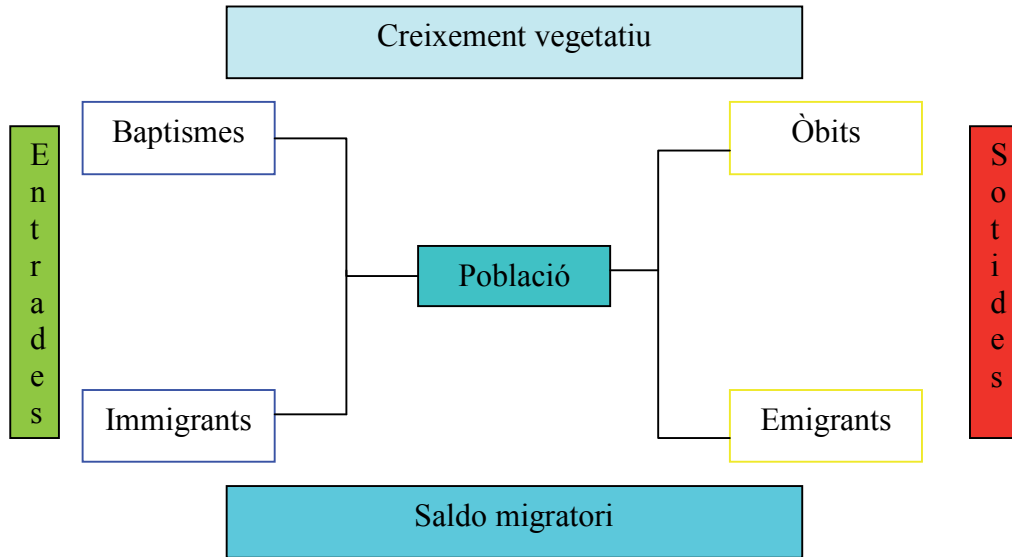
² L'equació compensatòria és fonamental per descompondre les variacions numèriques d'una població en un cert període de temps. Així:

$$P_{t+n} = P_t + CV_{t,t+n} + SM_{t,t+n}$$

On P_{t+n} és la població final en la qual el moment t és l'any inicial i el moment n l'any final; P_t la població inicial; $CV_{t,t+n}$ el creixement vegetatiu i $SM_{t,t+n}$ el saldo migratori.

natural i la població en determinats períodes podem esbrinar quin és el saldo migratori i verificar si els immigrants descoberts coincideixen amb aquest ja que el creixement d'una població és la diferència entre les entrades i les sortides d'aquesta.

Figura 4.1. Equació compensatòria

Font: Elaboració pròpia.

El quadre 4.1. recull aquestes dades del buidatge nominal a través dels padrons entre 1860 i 1930³. Hi verifiquem una diferència de 305 habitants, els quals es corresponen, possiblement, amb les 356 persones de les quals en desconeixem llur naturalitat o procedència. Són immigrants? Són olesans amb errades en la declaració nominal? El fet que no es repeteixen en els padrons successius ens fa decantar cap a la primera qüestió, però alhora serien immigrants temporals, els quals no hem tingut en compte per a realitzar aquest càlcul i, com veurem més endavant, hem constatat un total de 6.011 immigrants temporals entre 1717 i 1930, mentre que el volum d'emigrants temporals és molt inferior, 71 persones.

Quadre 4.1. Saldos migratoris i creixement de la població (1860-1930)

	Habitants	Creixement real	Baptismes intercensals	Òbits intercensals	Creixement vegetatiu	Immigrants definitius	Emigrants definitius	Saldo migratori	CV + SM	Població desconeguda
1860	3.176									
1872	3.148	-28	1.399	1.117	282	229	566	-337	-55	91
1910	3.850	702	3.948	3.252	696	1.259	1.628	-369	327	42
1915	3.734	-116	424	335	89	278	146	132	221	70
1920	4.060	326	444	395	49	355	133	222	271	43
1924	4.369	309	459	366	93	485	158	327	420	37
1930	5.647	1.278	669	492	177	1.677	262	1.415	1.592	73
Total	27.984	2.471	7.343	5.957	1.386	4.283	2.893	1.390	2.776	356

Font: APOM, RCOM, AHMOM. Elaboració pròpia.

Atès que el CV és la diferència entre els baptismes i els òbits i el SM, la diferència entre els immigrants i els emigrants podem afirmar

$$P_{t+n} = P_t + (B_{t,t+n} - O_{t,t+n}) + (I_{t,t+n} - E_{t,t+n})$$

On B són els baptismes al llarg del període en qüestió; O, els òbits en el mateix interval; I, els immigrants respectius i E, els emigrants en aquests anys.

Vegeu nota 147 capítol 3.

³ Atès que les dades anteriors a aquest padró són incompletes, ens centrem en aquests anys en què llur fiabilitat i validesa no estan en dubte.

La diferència observada, poc més d'un 12%, creiem que no resta validesa a les fonts consultades ja que és molt possible que la població desconeguda compensi la diferència esmentada. És evident que no es pot entendre la història de la població olesana sense tenir en compte la mobilitat de la població, la contínua entrada i sortida de gent, la renovació de famílies, la gent de pas o els intercanvis amb les poblacions veïnes que fan que hi hagi les diferències observades i alhora que hagin arribat, a tall d'exemple, entre 1860 i 1930, 4.283 immigrants definitius i que hagin marxat 2.893 olesans, quan el creixement vegetatiu és de 1.386 habitants.

Tal com diu, i hi estem d'acord, J.M. Planes (1995:191), en el cas de l'Urgell al llarg de l'edat moderna:

“La gent anava i venia, es desplaçava sense parar, canviava sovint de lloc de residència, es casava en una proporció elevada de casos fora de la seva parròquia. Vagabunds, estrangers, comerciants, creuaven el territori. Els pirinencs baixaven a la plana, els tarragonins pujaven des del sud i sud-est. La consulta de la documentació antiga deixa entreveure de manera persistent aquest fenomen. Estudiar aquest tema no és empresa fàcil, més encara si es vol fer de forma profunda i rigorosa, sense caure en aleatorietats o casuístiques parcials”.

Tanmateix, com afirma J. Recaño (1995a:75):

“El Baix Llobregat ha estat històricament, per la seva disposició geogràfica una àrea de pas on han arribat continuadament habitants d'altres regions. La proximitat de Barcelona i la colonització d'extenses àrees del delta del Llobregat han estat des d'abans del segle XVIII les principals causes d'un constant flux d'immigrants”.

Tant el Baix Llobregat com l'Urgell, segueixen la línia dibuixada al conjunt català preindustrial atès que la població rural assentada en poblacions de menys de 5.000 habitants es duplica, mentre que les poblacions urbanes, majors d'aquesta xifra, gairebé es multipliquen per cinc i passen a representar el 23,4% de la població del Principat entorn el 1800 [Salas, 1999a:26]. Aquest augment de població no és, però, homogeni. D'una banda, hi haurà comarques que guanyaran població, d'altres en perdran. Unes comarques, cas dels Penedès, s'especialitzaran en els conreus vitivinícoles orientats al mercat exterior; d'altres, cas dels Vallès, la resposta serà complementar l'activitat agrícola amb activitats protoindustrials [Salas, 1999a:35]. El cas d'Olesa, on convergeixen la zona vitivinícola de l'Alt Penedès i el sistema domèstic del ram del tèxtil desenvolupat en les altres comarques limítrofes, duplica amb escreix la seva població al llarg del segle XVIII, però no assolirà aquests 5.000 habitants fins a l'any 1930, per la qual cosa l'emigració elimina la pressió demogràfica, entesa com un factor d'expulsió.

Aquesta evolució al llarg dels segles XVI-XVIII, perdura al llarg del XIX. Així, per al conjunt de Catalunya, J. Recaño i altres (1996:282-283) sostenen que:

“La transición demográfica catalana de la segunda mitad del siglo XIX fue un proceso espacialmente dicotómico (...). El crecimiento de la ciudad de Barcelona fue de carácter netamente migratorio, procedente en su mayor parte del ámbito regional más próximo y afectando de forma intensa al conjunto del campo catalán. Al tratarse de una migración fundamentalmente joven, y con un marcado carácter femenino, se acentuó el descenso de la natalidad y se frenó la mejora de la mortalidad, produciendo un lento e irreversible proceso de envejecimiento de la población rural (...). El peso poblacional, tanto cuantitativo como cualitativo, de la ciudad de Barcelona dentro del conjunto catalán le proporcionó un claro protagonismo en el proceso de transición demográfica (...). La ciudad fue también determinante desde el último tercio del siglo XIX en la ordenación de

los movimientos migratorios dentro del área metropolitana, su establecimiento como capital regional de una área mucho mayor que Cataluña tuvo efectos considerables en la propagación del cambio demográfico”.

En canvi, aquest baixíssim creixement natural de les ciutats catalanes observat és compensat per una forta immigració procedent d'altres zones de Catalunya [Vidal, 1985; Recaño, 1989; Camps, 1990a i 1990b; Recaño i altres, 1996...]; mentre que al camp s'observa una baixa mortalitat, una fecunditat més elevada que a la capital i una intensa emigració, tot i que amb forts contrastos territorials [Recaño, 1989 i 1995a; Vidal, 1979 i 1992; i, entre altres, Recaño i altres, 1996].

A França, J.P. Poussou (1993:8-9), entre el segle XVI i la segona meitat del XIX, distingeix tres corrents migratoris: les migracions de llarga distància, generalment a ultramar i molt minoritàries; un gran volum de població migra estacional o temporalment, sovint a la península Ibèrica; i, en tercer lloc, un alt percentatge similar a l'anterior realitza el desplaçament intern, cap a les ciutats i en les quals una població pot esdevenir receptora d'immigrants o emissora d'emigrants en funció de llur estatus, ja sigui per l'atracció regional, la mobilitat interurbana o l'arribada d'immigrants estacionals o temporals d'acord a la població de referència.

Seguint aquesta idea, per al conjunt de l'Estat a l'Edat Moderna, s'han destacat tres grans corrents: les migracions internes —com la tradicional emigració dels excedents humans de la muntanya a la plana o del camp a la ciutat—, l'emigració a l'exterior —com els desplaçaments a les Índies o l'èxode morisc— i la immigració de l'exterior —cas dels nousvinguts de l'altra banda dels Pirineus— [Salas, 1988a; Gual, 1999...]. Tanmateix, A. Eiras (1993:61-82) diferencia entre l'emigració americana i les migracions internes i de mitjana distància —“la pariente pobre de la investigación en la historia de los desplazamientos de la población española”—, en les quals distingeix la mobilitat estacional —de caràcter agrícola per complementar les activitats econòmiques i característica de la protoindustrialització—, la mobilitat professional o d'excedent laboral —realitzada per treballadors de la construcció, picapedrers, pedrers...—, la mobilitat de trànsit ambulant —cas dels traginers, mercers...—, les migracions internes interregionals —com poden ser els moviments camp/ciutat, muntanya/plana, centre/perifèria o a l'inrevés— i les migracions de mitjana distància entre països veïns —francesos a la península, italians al llevant peninsular, lusitans a l'interior peninsular i Andalusia, gallecs a Portugal...—.

En quin punt es troba Olesa? Per tal de donar resposta a aquesta qüestió hem cregut oportú desglossar aquest capítol en tres parts: el volum de migrants documentats, les onades i etapes migratòries observades i, finalment, l'estructura demogràfica d'aquests.

4.1. El volum de migrants: diferents mètodes de mesura

Quants immigrants hem pogut descobrir? Tots els olesans romandran sempre a Olesa? Quins mètodes hem emprat per trobar-los? Al llarg d'aquest apartat intentarem donar resposta a aquestes qüestions, però abans potser caldria recordar el que ja s'ha escrit. F.X. Gual i C. Millàs (2002:150-151) ja van endinsar-se en la immigració i emigració olesana en temps dels Àustria i obtenien, mitjançant el buidatge dels llibres de noces entre 1599 i 1714, un total de 344 homes i 219 dones immigrants —un 18,84% del total de nuvis i núvies— i hi destaquen l'aportació francesa, 109 homes i 13 dones

—un 22,91% dels nouvinguts d'ambdós sexes documentats—; mentre que s'aproximen a l'emigració i documenten, arreu de la comarca del Baix Llobregat, principalment, 45 emigrants olesans. Posteriorment, en un estudi d'abast comarcal sobre la immigració francesa, C. Millàs (2005:54-55), agregant esposalles, capítols matrimonials i nocés entre 1581-1714, documenta 114 francesos i 15 franceses —un 18,69% dels immigrants francesos i el 26,32% de les franceses documentades—. J.M. Cobos (1994:34-38), a partir del cens de 1910, documenta 1.120 immigrants a Olesa —un 29,2% del total de la població— i hi destaca la procedència interior catalana. Un treball inèdit de M. Font⁴ aplega un total de 1.661 cognoms no olesans entre els segles XVI i el cens de 1981, dels quals un 13,30% són de procedència francesa.

El present estudi aplega un volum d'informació considerablement superior. Agrupant immigrants i emigrants descoberts entre les primeres dades esparses de mitjan segle XVI a les darreres observacions del 1930, comptem un total de 23.854 persones diferents. És versemblant pensar que no pas tots aquests individus van romandre o van abandonar el municipi per sempre. És a dir, si acceptem la definició de migració exposada amb anterioritat⁵, cal precisar que s'entén per migració definitiva i migració temporal en el marc del nostre estudi. Entenem per migració definitiva aquella que tenim documentada o bé als llibres d'òbits o en el padró de 1930, a banda de constar, sovint, en alguna altra font consultada —baptismes, nocés, padrons anteriors, esposalles, manuals o capítols matrimonials—; en canvi, considerem migració temporal, aquella que consta en alguna de les fonts consultades —nocés, manuals, baptismes, capítols matrimonials, esposalles, padrons de 1860, 1872, 1875, 1910, 1915, 1920 i 1924—, però no hi consta al padró de 1930.

Així, d'aquests 23.854 individus, un 70,03% corresponen a migracions definitives i un 29,97% a migracions temporals⁶. Quant als immigrants, és a dir els nouvinguts que arriben a Olesa, un 48,02% romandran a Olesa fins a la seva defunció o hi constaran al padró de 1930; en canvi, un 51,98% d'aquests hi estaran de pas, és a dir, van residir temporalment a Olesa. Respecte als emigrants, entre 1661 i 1930, un 99,27% d'aquests deixaran Olesa definitivament —si més no, no constaran al padró de 1930 ni en els obituaris— i un 0,73% abandonaran temporalment Olesa en algun moment de la seva vida per residir en alguna altra població. El quadre 4.2. recull aquests valors en xifres absolutes i relatives.

Quadre 4.2. Migracions temporal i definitiva a Olesa

	Immigració	% immigrants	Emigració	% emigrants	Total	% total
Definitiva	6.488	48,02	10.169	99,27	16.705	70,03
Temporal	7.022	51,98	75	0,73	7.149	29,97
Total	13.510	100	10.244	100	23.854	100

Font: APOM, AHMOM, RCOM i ACB. Elaboració pròpia.

Sobte, l'escassa emigració temporal observada. Malgrat el buidatge realitzat, tant a Olesa com en altres poblacions, els 75 emigrants temporals contrasten amb els

⁴ Hom tracta del text "Els cognoms de la gent d'Olesa (segles XVIII-XX)", presentat al Premi Recerques Vila d'Olesa, l'any 1991, 115 pàgines.

⁵ Vegeu capítol 1.

⁶ Desconeixem, en molts casos, si aquest personatge estava a Olesa de pas o residia a la vila, per la qual cosa els classifiquem com immigrant temporal i no pas definitiu. Recordem que Eiras (1993:62) sosté que la tendència de la geografia migratòria ha de ser enfocada a partir de la necessària distinció entre simples moviments pendulars i les autèntiques migracions de caràcter temporal o definitiu.

10.169 emigrants definitius. En canvi, les diferències entre la immigració definitiva —6.488 casos documentats— i la immigració temporal —7.022 casos— no són tan exagerades. I, tanmateix, tot i que el període cronològic no és el mateix, la suma d'aquestes dues immigracions supera en escreix l'emigració total observada.

Quadre 4.3. Migracions temporal i definitiva segons el sexe

	Homes	%	Dones	%	Total	%
Emigració temporal	39	0,33	36	0,30	75	0,32
Emigració definitiva	5.055	42,39	5.114	43,23	10.169	42,81
Immigració temporal	3.492	29,28	3.530	29,84	7.022	29,56
Immigració definitiva	3.339	28,00	3.149	26,62	6.488	27,31
Total	11.925	100	11.829	100	23.754	100

Font: APOM, AHMOM, RCOM i ACB. Elaboració pròpia.

D'altra banda, per sexes, un 50,20% d'aquests migrants són homes, dels quals un 42,39 són emigrants definitius i un 28% són immigrants definitius; en canvi, les dones representen un 49,80% del total, de les quals un 43,23% són emigrants definitives i un 26,62% immigrants definitives. Quant als moviments temporals, l'emigració masculina també supera lleugerament a la femenina; altrament, la immigració temporal femenina supera la masculina: un 29,84% per 29,28%.

Les famoses lleis d'E.G. Ravenstein (1885) postulen que les dones són majoria entre les migracions de curta distància; els homes ho són a llarga distància⁷. Aleshores hem de pensar que aquesta lleugera majoria d'homes entre els migrants olesans provenen de la llarga distància? La majoria de dones que emigren d'Olesa ho fan a curta distància? La cronologia de les migracions incideix en aquest corrent migratori? És a dir, perdura en els temps aquesta observació, o bé al contrari, canvia? Al llarg d'aquest capítol intentarem donar resposta a aquestes i altres qüestions, però abans d'acord amb el títol d'aquest apartat i les tres qüestions amb què el comencem ens centrem en la quantitat i els mètodes de mesura.

Presentat el volum d'immigrants i emigrants, resta exposar els diferents mètodes de mesura que hem emprat per descobrir, detectar i esbrinar els immigrants i els emigrants: saldo baptismes i òbits, les migracions via matrimonial, els moviments migratoris a través dels padrons municipals, altres mètodes de recerca i els seguiments nominatius.

4.1.1. El saldo baptismes i òbits

La primera aproximació per detectar els moviments migratoris a Olesa ha estat la relació baptismes i òbits. Tal com diem al capítol 2, d'aquesta manera podem consignar els olesans que naixien i morien al propi municipi. Així, després del creuament d'aquests dos fets vitals, els casos en què no coincideixen aquests personatges podríem deduir que no són olesans de naixement o que no resideixen en el moment de la defunció a Olesa; o el que és el mateix, i respectivament, constatar els immigrants i els emigrants. És a dir, la presència de diferents individus en els òbits que en els baptismes demostra la immigració d'aquests individus i, de la mateixa manera, els individus que són batejats a Olesa i no consten als obituaris de la parròquia són probablement emigrants⁸. El resultat ha estat prou positiu ja que hem pogut constatar

⁷ Vegeu, també, Ravenstein (1889), Arango (1985) o, entre altres, Dupâquier (1993).

⁸ Diem que són probablement emigrants perquè no els tornem a detectar a Olesa, ja sigui perquè abandonen la parròquia, la localitat o el municipi i no hi tornen a constar a les fonts consultades; o bé, els

una coincidència important: 16.208 casos —un 52,06% respecte als baptismes i un 67,82% pel que fa als òbits—. És a dir, de les 31.131 partides de baptisme, o sigui, olesans nascuts entre el 1541/1546 i 1579/1930, més de la meitat van néixer i morir a la parròquia. D'aquí deduïm que un 47,94% d'aquests potser van abandonar Olesa.

Això no és així perquè, lògicament, en el moment d'acabar la nostra recerca l'any 1930, no pas tots aquests batejats estaven morts, sinó que, ben segur, alguns encara estaven vius. Davant d'això, hem fet un creuament entre els òbits i el padró de 1930, el resultat del qual ens dóna els olesans nats abans de 1930 i que resideixen al municipi segons al padró. Així, hem descobert i documentat aquells individus que encara residien al municipi en l'any en què tanquem la nostra recerca: 2.609 olesans que estan vius en el moment de elaborar i redactar el padró municipal de 1930.

Quadre 4.4. Emigrants olesans: saldo baptismes - òbits

	Població	%
a Batejats a Olesa	31.131	100
b Coincidències Bap./òbits	16.208	52,06
c Possibles emigrants (a - b)	14.923	47,94
d Residents Olesa (padró 1930)	2.609	8,38
e (b + d)	18.817	60,44
Emigrants (a - e)	12.314	39,56

Font: APOM, RCOM i AHMOM. Elaboració pròpia.

Tot plegat fa que el percentatge d'olesans nadius identificats sigui del 60,44%; amb la qual cosa, un 39,56% de la població batejada a Olesa va abandonar, possiblement⁹, la parròquia i el municipi al llarg del període estudiat¹⁰. Malauradament, com hem dit, la manca d'informació, la feminització de cognoms o la mala praxi ens fan reduir el període d'anàlisi amb la qual cosa disposem d'una primera aproximació al volum d'emigrants via baptismes, per al període 1661-1930. D'aquesta manera, el total és de 10.244 individus nascuts o batejats a la parròquia que no són enterrats ni consten al padró de 1930¹¹.

El procés invers permet copsar la immigració. Tots aquells individus que són enterrats a Olesa i no han nascut a la parròquia o al municipi, són immigrants, alguns dels quals, potser només estaven de pas; molts, en canvi, havien arrelat a Olesa tenint, fins i tot, descendència. Quants? Amb la vinculació baptismes/òbits hem pogut descobrir, detectar i esbrinar un volum total de 3.489 persones no olesanes entre 1544/1553 i 1586-1930; és a dir un 14,60% del total de defuncions registrades. A més, en la informació dels baptismes hem pogut observar que molts dels progenitors no eren olesans, alguns dels quals van ser enterrats a Olesa i d'altres, van romandre a la parròquia i al municipi durant un cert període de temps. En aquest cas, hem descobert,

canvis de cognoms pel que respecta a la feminització d'aquests o la mala praxi en els registres dificulten llur identificació [vegeu capítol 2].

⁹ La nota anterior és vàlida i oportuna, al nostre parer, per expressar i utilitzar aquí aquest adverbí.

¹⁰ Recordem, emperò, que aquestes coincidències directes són encara superiors si vinculem els baptismes amb el padró de 1930, com hem dit darrer padró buidat nominal. Si a aquests valors hi afegim els 1.374 olesans emigrants documentats en altres padrons verifercs i fonts consultades, el percentatge ascendeix al 64,85% dels olesans; és a dir, hem aconseguit verificar gairebé les dues tercers parts dels baptismes realitzats a Olesa, però quatre de cada deu olesans batejats entre 1541/1546 i 1579/1930 van abandonar la població o, el que és el mateix, no van morir a Olesa. I de la mateixa manera, si als òbits afegim els 3.488 immigrants difunts enregistrats el percentatge de difunts identificats ascendeix al 82,42%; és a dir, identifiquem quatre de cada cinc difunts olesans.

¹¹ Vegeu capítol 2.

detectat i esbrinat que un total de 2.748 progenitors, d'ambdós sexes, no són olesans de naixement. Descomptant-ne les repeticions entre immigrants descoberts als baptismes i als òbits comptem amb un total de 5.139 immigrants diferents entre aquestes dues fonts consultades.

No s'ha de menystenir, al llarg del període, l'aportació d'aquests progenitors no olesans de naixement en els llibres de baptismes com a pares d'olesans de naixement, atès que 9.349 batejats a la parròquia tenen el pare, la mare o ambdós progenitors nascuts a una altra població: 3.342 progenitors immigrants, els quals representen un 37,08% dels pares i mares enregistrats¹². És a dir, tres de cada deu criatures nascudes o batejades, si més no a Olesa, són filles d'immigrants¹³ i poc més d'una tercera part dels progenitors enregistrats als llibres de baptismes ho són, un o bé ambdós progenitors. No hi ha dubte de la importància d'aquesta aportació: demogràfica, social i econòmicament.

Incidint en aquest darrer aspecte, ambdós progenitors són forasters en un 14,19% dels casos totals i en un 38,38% dels baptismes amb progenitors no olesans. Un 13,69% del total de baptismes es corresponen a la combinació entre un pare foraster i una mare olesana, percentatge que equival al 36,92% dels casos en què almenys un dels progenitors no és olesà. En un 9,20% del total de baptismes la mare és forastera i el pare nadiu, la qual cosa representa un 24,81% del total dels casos en què almenys un dels progenitors no és olesà. Emperò, remarquem que en un 62,92% dels casos ambdós progenitors són olesans o, dit d'una altra manera, sis de cada deu batejats són fills d'ambdós pares nadius. El gràfic 4.1. —pàgina següent— i el quadre 4.5. il·lustren aquests comentaris.

Quadre 4.5. Naturalitat pares i mares als baptismes

	Progenitors		Descendència		\bar{x} fills
	Quant.	%	Quant.	%	
Ambdós pares forans	1.279	14,19	2.820	9,05	2,2
Pare foraster i mare olesana	1.234	13,69	3.604	11,58	2,9
Mare forastera i pare olesà	829	9,20	2.925	9,40	3,5
Ambdós pares nadius	5.670	62,92	21.782	69,97	3,8
Total	9.012	100	31.131	100	

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

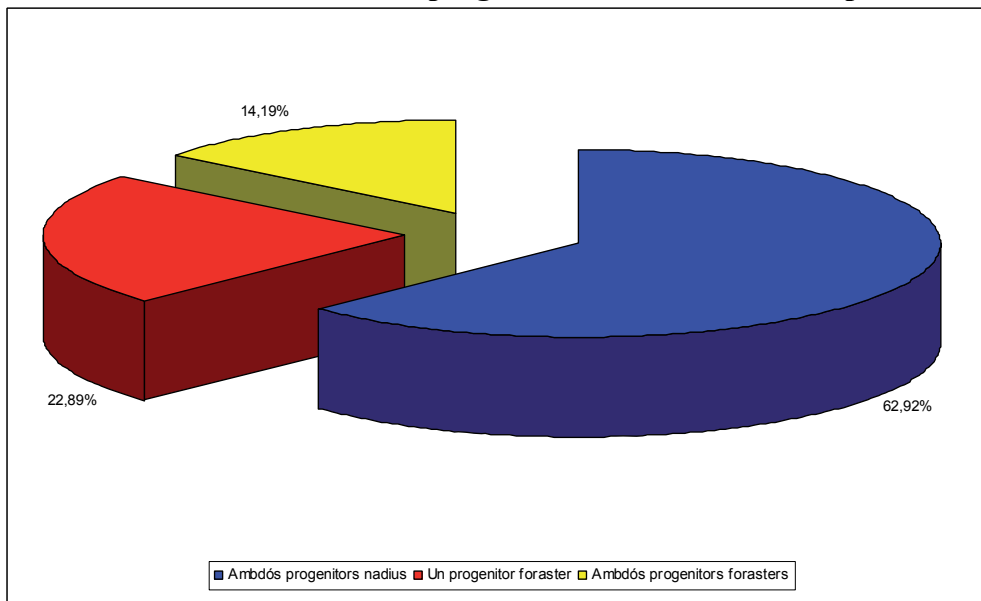
Respecte al nombre de fills d'aquests immigrants documentats observem que tenen de mitjana menys criatures que els olesans. Si bé, els casos de pare i mare olesans ostenten una mitjana de 3,8 fills legítims, els descendents de pares o mares immigrants són, de mitjana, un menys: 2,8. És més, el 30,16% del total de la descendència observada, és a dir la corresponent als fills d'ambdós pares forasters, tenen de mitjana 2,2 fills, el valor més baix; el 38,55 del total de la descendència, la que representa a un pare immigrant i la mare olesana, tenen de mitjana 2,9 fills i, per acabar, el 31,29% del total de la descendència, la que pertoca a pare olesà i mare forastera, tenen de mitjana 3,5 fills.

¹² És evident que uns mateixos progenitors poden aparèixer en diferents actes de baptisme, però aquí hem descartat les repeticions atès que hi ha documentats 31.131 baptismes, 9.349 fills d'almenys un progenitor immigrant i 21.615 descendents d'ambdós progenitors olesans, restant només 3.342 progenitors, l'un, l'altre o ambdós forasters.

Respecte això, vegeu Poussou (1983) i, entre altres, Martínez, Burgo i González (1993).

¹³ No hem d'oblidar, tanmateix, que dels il·legítims documentats en desconeixem la naturalitat dels pares. És possible que alguns progenitors siguin d'Olesa, però ¿tots? Això és, gairebé, impossible de saber.

Gràfic 4.1. Naturalesa dels progenitors en els llibres de baptismes

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

Sense voler menystenir que gairebé set de cada deu individus batejats a Olesa tenen com a progenitors a ambdós pares també olesans, l'aportació dels immigrants, en edat fèrtil, és prou manifesta i evident, si més no demogràficament, atès que llur aportació amb 9.349 criatures és significativa en representar i correspondre a poc més d'una tercera part dels progenitors i a tres de cada deu batejats. A més, llur aportació, biològicament parlant, és òptima per renovar la població; socialment, s'integraven força sovint a la comunitat i, econòmicament, aportaven els seus braços en les activitats socioprofessionals. Amb tot, la distinció entre progenitors immigrants i nadius és força fictícia. Si bé, l'arribada d'aquests immigrants en edat fèrtil, en família o acabats de casar a Olesa, podria ser un problema; de ben segur, el fet d'aportar nova sang, nous braços i vitalitat demogràfica feien que ràpidament es convertissin en olesans: arrelant-se al territori vivint en família i en la comunitat i estabilitzant-se, encara que no sempre sense problemes¹⁴.

Quadre 4.6. Edat mitjana de progenitors immigrants al naixement del primer fill batejat a Olesa

	Immigrants		Nadius	
	Homes	Dones	Homes	Dones
Edat mitjana al primer fill	30,84	24,98	27,51	23,55

Font: APOM. Elaboració pròpia.

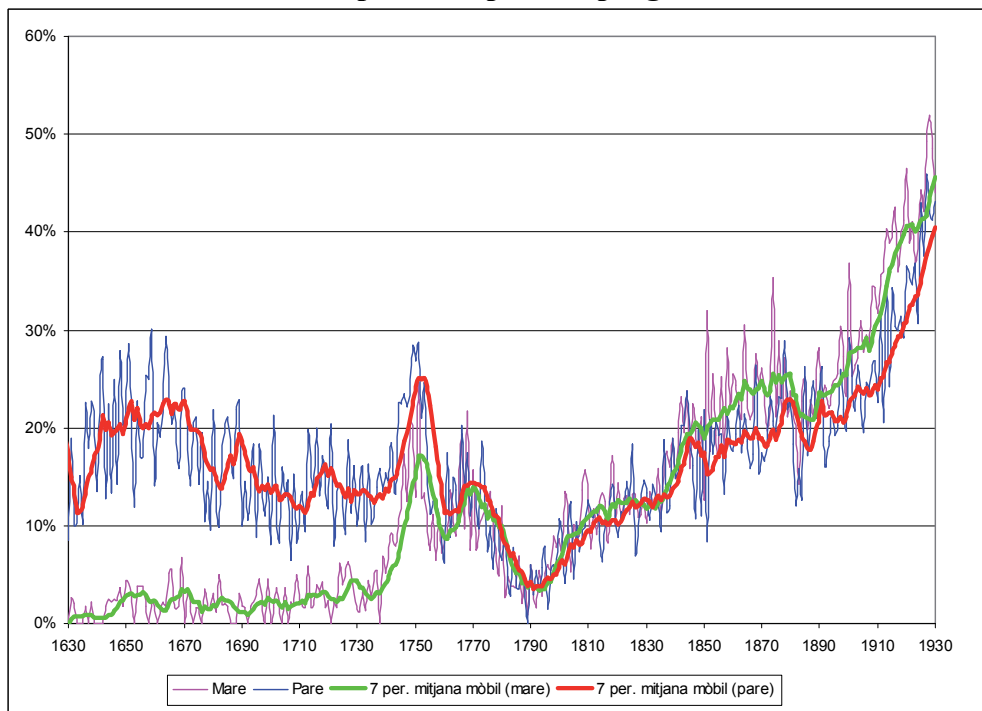
L'aproximació a l'edat dels progenitors immigrants en el moment del primer fill batejat a Olesa pot ser un bon indicador per incidir en la importància demogràfica d'aquests. Tot i que desconeixem bona part de les edats dels progenitors, només

¹⁴ Respecte això, a Tàrraga, Planes sosté que “durant els primers anys que seguïen a la instal·lació, els nouvinguts encara tenien unes circumstàncies específiques i una situació no del tot estabilitzada, ni que es fes amb una certa rapidesa, la integració sempre tindria alguns problemes” [Planes, 1995:196]. A l'Olesa dels Àustria, Gual i Millàs ja han demostrat els problemes d'inserció d'alguns immigrants, però també han destacat l'arrelament i identificació d'aquests a Olesa en particular i al país, en general [Gual i Millàs, 2002].

disposem de 625 edats declarades¹⁵ —un 3,47% del total de progenitors documentats—, observem que els olesans bategen el primer fill abans que els nouvinguts en ambdós sexes: a l'edat de 27,51 anys per als homes nadius i de 30,84, per als immigrants; a 23,55 anys d'edat per a les dones nadiues i 24,98, per a les dones immigrants. La diferència de gairebé un any i mig entre les dones i de més de tres anys entre els homes pot fer pensar en la idea que aquests nouvinguts arribaven a Olesa ja esposats, és a dir, ens suggereixen la hipòtesi d'una immigració en família. Emperò, no podem afirmar que tots aquests casos es corresponguin a una migració d'aquests tipus atès que no hem realitzat la reconstrucció de famílies per copsar si aquests havien tingut descendència abans d'arribar a Olesa; això no obstant, com veurem en el capítol següent, sí que hem documentat i constatat aquesta immigració en família a través dels padrons municipals.

Potser, però, el procediment més correcte per demostrar l'impacte dels progenitors en la demografia olesana és la relació entre aquests i els baptismes. En aquest sentit hem fet dues aproximacions. En primer lloc, hem calculat el percentatge de la descendència d'aquells casos en què el pare o la mare no són olesans segons les mitjanes mòbils de 7 anys —gràfic 4.2.—. I, en segon lloc, hem relacionat el total de baptismes anuals amb la naturalitat dels progenitors d'aquestes criatures, però vinculant, d'una banda, aquells batejos en què tant el pare com la mare són olesans amb llurs descendents i, d'altra banda, aquells casos en què almenys un dels dos progenitors no és olesà —pare, mare o ambdós forasters— amb els seus naixements —gràfic 4.3.—.

Gràfic 4.2. Proporció baptismes/progenitors forans

Font: APOM, RCOM, AHMOM, ACB. Elaboració pròpia.

El gràfic 4.2. il·lustra l'evolució en tant per cent de les mitjanes mòbils de 7 anys del nombre de fills nascuts a Olesa que tenen, segons el sexe dels progenitors, els immigrants documentats. Un percentatge calculat a partir de la naturalesa forana del

¹⁵ D'aquests 625 casos, trobem que: un 7,2% són homes immigrants; un 7,84% dones immigrants; un 44,32% homes olesans i el 40,64% dones olesanes.

progenitor, pare o mare, o ambdós progenitors dels batejats, i la progènie documentada en els llibres de baptisme. O sigui, el creuament entre els pares immigrants documentats i la descendència d'aquests a Olesa —fills batejats a Olesa— hem calculat la proporció de criatures que tenen tant els pares nouvinguts com les mares nouvingudes. Quant al sexe dels progenitors i llur fillada a Olesa, observem que la tendència lineal d'ambdós sexes és en augment, però un creixement molt més fort per a les dones immigrants amb descendència a Olesa que no pas per als homes immigrants amb fills o filles olesanes, atès que les primeres passen de representar uns percentatges mitjans molt baixos a ésser superiors al 40%, és a dir, quatre de cada deu olesans nascuts el 1930 eren fills d'una dona nouvinguda; i, en canvi, per als segons aquesta tendència lineal a llarg termini comença amb uns percentatges mitjans del 15% i acaba en uns valors inferiors al 40%, és a dir, cada immigrant masculí amb descendència a Olesa passa de tenir entre un i dos fills a la primera meitat del segle XVII per acabar tenint entre dos i quatre descendents de mitjana en el primer terç del segle XX.

D'altra banda, respecte a l'evolució, destaquem una llarga fase, des de 1630 a 1765 amb un clar predomini de la immigració masculina amb unes mitjanes mòbils de 7 anys que oscil·len entre el 30% del 1659 i el 7% entorn el 1707 i 1760; mentre que, per a les dones foranes aquestes mitjanes mòbils de 7 anys fluctuen entre l'1% dels primers anys de la sèrie i el 18% entorn el 1751. Segueix una segona fase, entre 1766 i 1845, en què els valors d'aquestes mitjanes en els dos sexes dels progenitors és similar, amb constants entrecreuaments, i amb valors que fluctuen, per ambdós sexes, entre el 3% entorn els darrers anys de la dècada dels vuitanta del segle XVIII i el 18% entorn el 1845. I, finalment, veiem un període de gairebé un segle, entorn 1845 i 1930, en què l'hegemonia l'ostenten les mares immigrants, amb mitjanes mòbils sempre per sobre de les respectives dels homes, assolint els valors més alts a la tercera dècada del segle XX —amb un percentatge del 43% per a les femines i del 40% per als mascles—.

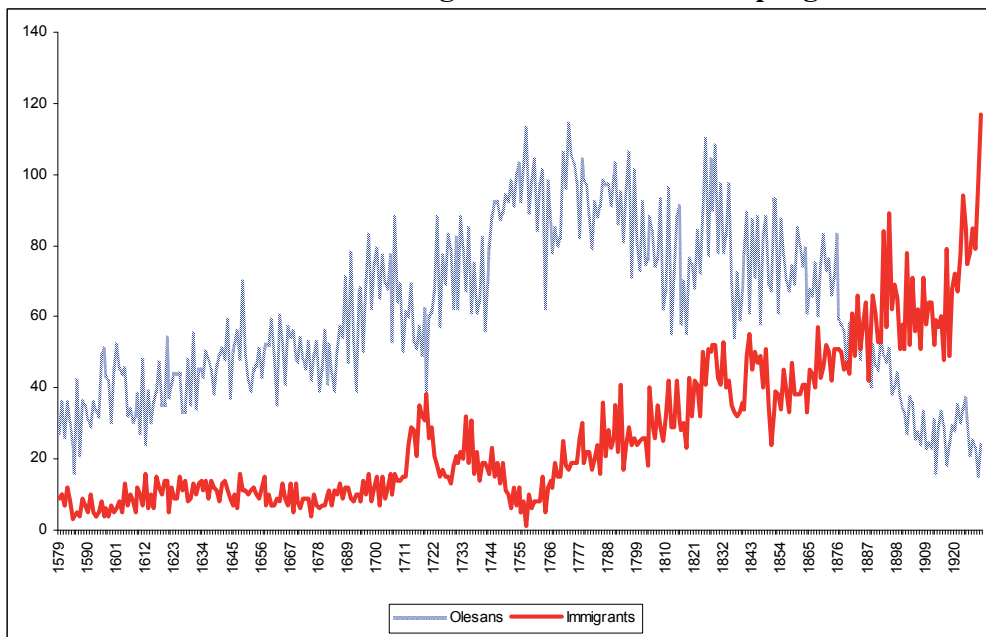
No hi ha, al nostre parer, cap mena de dubte de la importància d'aquesta immigració, atès que el percentatge de fills de pares forans pot arribar a representar gairebé el 80% dels baptismes olesans. Els valors mínims de finals dels vuitanta i inicis dels noranta del segle XVIII, en temps de crisi —crisi de finals de segle iniciada amb els rebomboris del pa a finals del vuitanta i en el context de la Guerra Gran—, contrasten amb l'altíssima aportació dels pares i mares immigrants durant la segona i tercera dècada del segle XX quan arriben a representar, conjuntament, més de la meitat dels naixements olesans.

Seguint aquesta línia argumental, l'evolució anual dels baptismes de fills de pare i mare olesans i la dels fills en què almenys un progenitor és immigrant posa de manifest aquest fet. És més, mentre la corba dels fills de pares olesans és a l'alça, amb alts i baixos, fins a l'any 1773, moment en què inicia una caiguda, també amb alts i baixos, fins a l'any 1930; en canvi, la corba dibuixada de la fecunditat legítima de progenitors no olesans mostra, pràcticament, una línia ascendent des d'inicis de la sèrie fins al darrer any d'estudi. El gràfic 4.3. mostra aquestes tendències.

Amb tot, els ritmes no són constants. D'una banda, quant a la tendència de la natalitat legítima d'ambdós pares olesans, observem deu fases diferents: una primera fase, des d'inicis de la sèrie fins a 1648 en què l'evolució és, lleugerament, a l'alça, amb molts alts i baixos —cas d'uns valors més baixos els anys 1585, 1587 i 1612; mentre que els valors més alts es donen en els anys 1595, 1601, 1620 i 1630—; una segona

fase, de davallada, des de 1650 a 1684, amb valors mínims el 1662, conseqüència del buit demogràfic de la Guerra dels Segadors que es plasma amb una reducció de la nupcialitat; una tercera fase, d'intens increment, entre 1682 i 1707, malgrat els pics recurrents dels anys 1687 i 1689 que contrasten amb les fortes oscil·lacions a l'alça de 1690 i 1697; una quarta fase, de forta i intensa davallada, entre 1708 i 1719, marcada per l'impacte de la Guerra de Successió; una cinquena fase, de creixement important, de 1720 a 1773, moment en què s'assoleix el valor màxim de la sèrie, però amb dues inflexions importants —1735-1741 i 1757-1764—; una sisena fase, de nova davallada, entre 1774 i 1812, fruit de la crisi de final de segle i la Guerra del Francès; una setena fase, de creixement amb forts contrastos, entre 1813 i 1825, com a resposta demogràfica a la postguerra del Francès; una vuitena fase, de descens intens, entre 1826 i 1836, conseqüència de les generacions perdudes en el conflicte bèl·lic i les crisis de finals de segle; una novena fase, de lleugera recuperació sense arribar als nivells del tercer quart del segle XVIII, entre 1837 i 1875 amb evidents alts i baixos —màxims l'any 1852 i mínims el 1846—; i, finalment, una desena fase, d'intensíssima caiguda, de 1876 a 1930, essent l'any 1929 quan s'assoleixen els valors més baixos de la sèrie —inferiors, fins i tot, als de 1585—.

Gràfic 4.3. Naixements segons la naturalesa dels progenitors

Font: APOM i RCOM. Elaboració pròpia.

D'altra banda, l'evolució de la fecunditat legítima de progenitors immigrants mostra, segons la línia de tendència polinòmica, una evolució a l'alça al llarg del període analitzat. Així, podem observar, principalment, sis trams. Entre 1585 i 1612 la descendència de progenitors forasters és l'alça, amb força presència d'immigrants francesos. De 1613 a 1657 un període d'estancament, amb alts i baixos, del nombre de fills de progenitors no olesans. Un llarg tram, de 1658 a 1719, d'augment d'aquesta fecunditat legítima, els progenitors de la qual procedeixen majoritàriament de terres catalanes. El quart període, entre 1720 i 1757, mostra un descens amb tres subperíodes: de 1720 a 1728, de caiguda; de 1729 a 1734, de creixement i de 1735 a 1757, nova disminució del nombre de fills legítims de progenitors immigrants. I, finalment, un llarg període de tendència alcista entre 1759 i 1930, amb diferents onades migratòries, tot i que també presenta alts i baixos: 1758-1793, d'increment del nombre de fills legítims de

pares i/o mares no olesans; de 1794 a 1803, davallada; de 1804 a 1832, nou tram alcista; el sexenni 1833-1838 de minva important de descendents d'immigrants; entre 1839 i 1842, nou augment d'aquests olesans de pares forasters; 1843-1850, caiguda intensa; de 1851 a 1895, gairebé mig segle de creixement, amb alts i baixos, amb una important arribada d'immigrants de les comarques més properes; un penúltim període de disminució entre 1896 i 1918 i, finalment, un tram d'important augment, des de finals de la Primera Guerra Mundial i la proclamació de la Segona República, en el qual la presència de fills de progenitors no catalans és majoritari¹⁶.

Tot i que no disposem d'altres estudis en què s'hagi analitzat la immigració i l'emigració a través del creuament dels baptismes i els òbits¹⁷, sabem que A. Perrenoud (1993a) ha analitzat la incidència de les migracions en la dinàmica i els comportaments demogràfics seguint el corrent homeostàtic¹⁸ per observar la relació entre les migracions i la fecunditat a Suïssa tot constatant que l'efecte de les primeres en la segona no és única atès que una tradició migratòria forta pot contribuir a mantenir una alta fecunditat, però, alhora, si les migracions són temporals, poden també conduir a l'esgotament dels naixements a causa de la separació dels cònjuges [Perrenoud, 1993a:411] i, més concretament, a la ciutat de Rouen (França) ha observat, com a Olesa, que la descendència de la població nadiua és superior a la de la població immigrant: 5,01 fills per 4,76 dels casos en què el pare és de Rouen i la mare immigrant, 4,82 per als fills de pare foraster i mare de la ciutat francès i només 4,43 per als fills d'ambdós pares immigrants [Perrenoud, 1993a:413].

Hi ha, però, diversos estudis que han analitzat la immigració i l'emigració a partir dels llibres d'òbits o bé els de baptismes per separat. Posem alguns exemples. J.A. Salas (1993:200) a Saragossa ha registrat un 17,07% difunts forasters entre 1825 i 1850, un percentatge superior al que s'ha observat per a Olesa entre el segle XVI i el 1930, un 14,60%, però menor és encara el que s'ha enregistrat per als anys 1825-1850: un 10,21%.

Al sud-oest de Galícia, M.M. García (1993:359-360), estudiant els funerals de feligresos absents a la parròquia en el moment de la seva defunció, observa que el percentatge d'emigrants de la jurisdicció de Baiona passa de ser del 6,5% de la segona meitat del segle XVII a representar el 22,75% durant el segle XVIII; a Olesa, tot i que no disposem d'aquest informació, hem obtingut amb el creuament baptismes i òbits, principalment, entre 1661 i 1800, 4.190 habitants, un 41,20% del total d'emigrants observats.

E. Martínez, M.C. Burgo i D.L. González (1993:392-394) han estudiat a través dels baptismes la immigració a tres ciutats gallegues: Santiago, Tuy i Ferrol. A la capital gallega, entre 1770 i 1810, constaten que un 38,3% dels pares i un 36% de les mares són forasters; a la petita ciutat de la riba del Miño, entre 1781 i 1800, els

¹⁶ Vegeu quadre XXXIV de l'Annex.

¹⁷ Hi ha diverses recerques on s'ha calculat segons els estocs de població el saldo migratori; emperò no disposem de cap investigació on s'hagi fet un creuament nominatiu entre baptismes i òbits per esbrinar i calcular els moviments migratoris.

¹⁸ L'homeòstasi ha estat l'argument emprat sovint per explicar l'estat d'equilibri i la dinàmica a llarg termini. En aquest sentit, Wrigley i Schofield (1981) insisteixen en què l'equilibri homeostàtic no s'estableix per la mortalitat que actua com un fre positiu determinat per les forces econòmiques i socials, sinó pel rol estabilitzador de la fecunditat, la qual, gràcies a les noces, permet també respondre als atacs de la mort. Amb tot, segons Perrenoud (1993a), el punt feble d'aquest model és el paper de les migracions en els processos d'autoregulació.

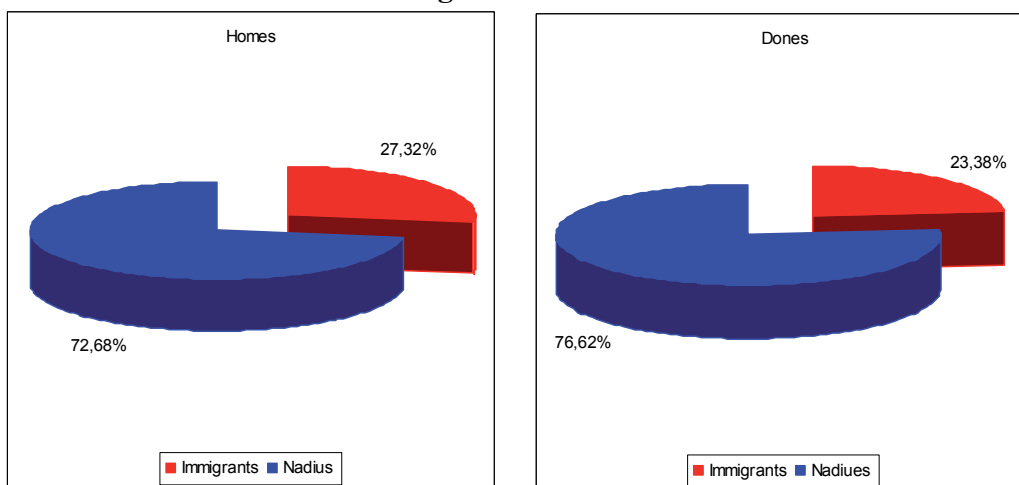
percentatges són inferiors, del 29,4% per als homes forasters i del 26% per a les dones forasteres; i, en canvi, a la ciutat de les Ries Altes, per al trienni 1787-1789, el predomini d'immigrants és evident: 82,9% per als homes i 64,4% per a les dones. A Olesa, entre 1781 i 1810, constatem que els fills d'ambdós progenitors olesans representen el 47,90%, els descendents de pare nadiu i mare forastera són un 22,36%, les criatures batejades i filles d'un pare foraster i mare nadiu representen el 22,29% del total i, finalment, els corresponents a ambdós pares forasters són el 7,45% i quant al predomini segons el sexe, en el mateix període, és gairebé idèntic: un 49,94% dels homes i un 50,06% de dones.

A Riópar (Castella-La Manxa), F. García (1993:602-603), segons els llibres d'òbits, documenta 89 immigrants enterrats entre 1765 i 1799 —però desconeixem llur percentatge respecte al total d'òbits consignats—. A Olesa, en aquests anys, als llibres d'òbits hem documentat un total de 245 difunts forasters, els quals representen el 6,54% dels immigrants detectats segons aquesta font documental.

4.1.2. Els migrants via matrimonial

Una segona via per esbrinar, detectar i descobrir immigrants, però també emigrants, és el buidatge exhaustiu i sistemàtic dels matrimonis olesans. Hom tracta de les informacions fornides entre 1586 i 1930, extretes, majoritàriament, dels sacramentaris olesans, però també les inscripcions del registre civil, els capítols matrimonials i les esposalles capitulars, compreses i utilitzades en aquesta recerca¹⁹. Recordem que en les partides de matrimonis no s'han tingut en compte els 568 enllaços realitzats en altres parròquies catalanes i anotats en els diferents volums de noces buidats a l'APOM; en canvi, si s'han comptabilitzat els capítols matrimonials —tant olesans com esparreguerins—, les esposalles, les noces recollides en els manuals notariais per a poder disposar d'una sèrie contínua i ininterrompuda de dades des del 1586 fins a 1930 amb un total de 6.925 noces —13.850 persones—. D'aquestes persones, 3.511 són immigrants, un 25,35% del total. Aquests nouvinguts casats a Olesa són majoritàriament homes: 1.892 casos —un 53,89% del total o el 27,32% respecte al volum de noces—. En canvi, comptem amb 1.619 núvies —un 46,11% del total de dones i un 23,38% del total de noces—.

Gràfic 4.4. Immigrants i nadius al matrimoni

Font: APOM, AHMOM, RCOM i ACB. Elaboració pròpia.

¹⁹ Vegeu capítol 3.

Tot i que hi ha un predomini d'homes nadius —set de cada deu nuvis— i dones nadiues —poc més de les tres quartes parts del total—, l'aportació de nouvinguts i nouvingudes via matrimonial és una bona mostra dels desplaçaments de població. Emperò s'ha d'esclarir si es tracta d'una emigració temporal o definitiva, alhora que permet atansar-nos al coneixement del mercat matrimonial i del coneixement de les xarxes vertebradores del territori atès que coneixem el lloc de naturalitat o de residència dels nuvis [Gual, 2005:141-142]. És més, les noces comporten una sèrie de circumstàncies que no tenen els òbits o els baptismes: contactes humans, coneixences individuals a l'interior d'una dinàmica de grup, derivacions territorials i econòmiques, comportaments dels individus, modes de les col·lectivitats, situacions migratòries i laborals [Gual, 2005:143]. Però també tenen aspectes negatius atès que no tots els casaments realitzats en una parròquia qualsevol han de significar que ambdós nuvis romanguin a la població en qüestió després de contraure matrimoni. Fruit d'aquesta observació, l'agregació d'aquests immigrants detectats per via matrimonial amb la resta d'immigrants descoberts en les altres fonts consultades fa que haguem trobat molts d'aquests cònjuges que no arrelaren a Olesa. En aquest cas, els olesans que es casen amb una forastera i no romandran a Olesa els considerarem emigrants i, d'altra banda, els no olesans que es casen amb una olesana i no romandran a la parròquia els registrarem com a immigrants temporals²⁰.

Quadre 4.7. Edat mitjana d'accés al matrimoni dels immigrants i nadius

	Solters	Vidus
Homes immigrants	26,27	38,71
Dones immigrants	23,74	38,21
Homes olesans	25,86	42,09
Dones olesanes	23,81	38,27

Font: APOM, AHMOM, RCOM i ACB. Elaboració pròpia.

A quina edat es casen aquests immigrants via matrimonial a Olesa? Quin és el seu estat civil anterior al matrimoni? Comencem per l'edat d'accés al matrimoni d'aquests nouvinguts. Sobre un total de 6.925 nocess²¹, només disposem de l'edat declarada en 1.813 ocasions per a les dones —un 26,18%— i 1.808, per als homes —un 26,11%—. D'aquests casos en què consta l'edat, predominen les dones solteres olesanes amb un 60,62% dels casos, mentre que les immigrants representen el 33,92% de les ocasions; també, les edats declarades per les dones vídues olesanes superen a les conegudes entre les immigrants —un 3,03% per a les nadiues i un 2,43% per les nouvingudes—. Quelcom semblant, constatem entre els homes: un 50,66% per als homes solters olesans i un 37,17% per als immigrants; un 6,75% per als homes vidus olesans i un 5,42% entre els homes vidus nouvinguts. L'edat mitjana d'accés al matrimoni de la població immigrant i la natural d'Olesa no presenta molta diferència pel que fa a les dones; emperò, observem

²⁰ En aquest sentit, Martínez, Burgo i González (1993:390-391) sostenen que: "(...) los matrimonios plantean algunos problemas adicionales, derivados de la costumbre de celebrar las nupcias en la parroquia de residencia de la novia, independientemente de cuál fuera a ser el domicilio ulterior de la pareja. Estaríamos tomando en consideración a aquellas parejas que, tras la boda, hubiesen fijado su residencia fuera de la ciudad, y nos faltarían, en cambio, las parejas sí instaladas en la ciudad pero que se hubiesen casado en el exterior por ser la novia de fuera. Los sesgos estadísticos resultantes son bien evidentes: hiperventilación de novios forasteros, al tener en cuenta a aquéllos cuya presencia en la ciudad se reduce a la ceremonia nupcial y perder, en cambio, a los naturales desplazados al exterior con ese único objeto; e infravaloración en el caso de las novias, al no tomar en consideración a aquéllas de origen externo que, tras celebrar la boda en su propia parroquia, pasaron a residir en la ciudad estudiada".

²¹ En tant per cent, desconeixem un 73,82% de l'edat de les dones en contraure matrimoni i un 74,32% dels homes.

una certa diferència respecte al sexe masculí. En el primer cas, el marge diferencial entre les dones olesanes i les immigrants és molt minso i sempre favorable a les olesanes —només 7 centèsimes entre les donzelles i, tan sols, 6 centèsimes entre les vídues—. En el segon cas, les diferències són més accentuades: els homes solters immigrants es casen a una edat superior a les dels olesans —26,27 per als immigrants i 25,86 per als olesans—; en canvi, en les segones i ulteriors noces la diferència és considerablement notable en ser de 3,38 anys favorable a la població nadiua.

Respecte a l'estat anterior al matrimoni observem que els immigrants que es casen a Olesa són majoritàriament homes solters —un 64,27%— i, sobretot, dones donzelles —un 84,62%—; en canvi, els vidus i les vídues tenen uns percentatges, clarament, inferiors —un 13,05% dels immigrants i un 9,44% de les immigrants—. En el quadre 4.8. presentem aquests valors relatius en les seves quantitats absolutes comparades amb les corresponents a la població olesana: set de cada deu homes solters; gairebé nou de cada deu dones solteres, un 14,23% dels vidus i un 9,44% de les vídues. En conjunt, el predomini d'homes i dones olesans és, com està essent habitual, superior en tots els col·lectius.

Quadre 4.8. Estat civil dels immigrants al matrimoni

	Solters	Vidus	No consta	Total
Homes immigrants	1.216	247	429	1.892
Dones immigrants	1.370	215	34	1.619
Homes olesanes	3.489	716	828	5.033
Dones olesans	4.691	501	114	5.306

Font: APOM, AHMOM, RCOM i ACB. Elaboració pròpia.

Passem, a continuació, a parlar dels emigrants descoberts via matrimonial²². Al marge dels llibres sacramentals hem pogut detectar, esbrinar i descobrir 571 emigrants olesans casats en altres poblacions arreu del país i a l'estranger entre 1721 i 1930.

Quadre 4.9. Emigrants via matrimonial segons l'estat civil

	Solters	Vidus	No consta	Total
Emigrants olesans	54	21	451	526
Dones forasteres	40	4	5	49
Emigrants olesanes	61	12	449	522
Marits forasters	36	7	2	45

Font: APOM, RCOM, AHMOM, ACB. Elaboració pròpia.

El quadre 4.9. recull l'estat civil dels emigrants i les emigrants d'Olesa casats en altres parròquies i poblacions. Observem, en primer lloc, que no consta majoritàriament l'estat civil d'aquests olesans que es casen fora de la parròquia. Els pocs casos en què consta aquesta informació denoten que un 72% d'aquests casos coneguts són solters i un 28% són vidus; un 83,56% són dones solteres i un 16,44% són dones vídues. Els homes i les dones olesanes que es casen fora de la seva parròquia ho fan, sempre tenint en compte aquests escassos casos de què hom disposa, en una proporció superior a aquells que ho fan a la pròpia parròquia. Insistim, aquests resultats no s'han de defensar a ultrança atès que hi ha un altíssim percentatge d'estats civils desconeguts.

D'altra banda, si aprofundim i creuem aquest estat anterior al matrimoni i l'edat dels i les emigrants d'Olesa observem que l'edat mitjana d'accés al matrimoni per als

²² Vegeu capítol 2.

homes solters és de 26,85 anys i per a les dones de 23,20 anys; en canvi, les dones vídues olesanes i emigrants es casen als 36,33 anys i els homes vidus emigrants ho fan als 43,56 anys. Aquestes edats comparades amb les dels cònjuges, sovint naturals de la parròquia on es celebra el casament, mostren que els emigrants d'Olesa es casen a edats més tardanes al primer matrimoni, mentre que les dones olesanes emigrants ho fan a edats més avançades. Val a dir, però, com en el cas anterior que la mostra amb què treballem és molt reduïda.

Quadre 4.10. Edat mitjana d'accés al matrimoni dels emigrants olesans via noces

	Solters	Vidus
Homes emigrants	26,85	43,56
Dones emigrants	23,20	36,33
Homes forans	23,09	39,00
Dones foranes	24,28	40,33

Font: APOM. Elaboració pròpia.

Tornant a la procedència dels nuvis al matrimoni, recordem que predominen els enllaços entre vilatans, és a dir, l'endogàmia geogràfica és majoritària a Olesa²³. Amb tot, l'exogàmia geogràfica és prou significativa²⁴. El quadre 4.11. recull, en percentatges, l'endogàmia i exogàmia geogràfica a Olesa, tant pel que respecta a la immigració —entre 1586 i 1930— com en referència a l'emigració —entre 1701 i 1930—.

Quadre 4.11. Endogàmia i exogàmia geogràfica olesana (en percentatges)

	Ambdós nuvis olesans	IMMIGRACIÓ		
		Olesà/immigrant	Immigrant/olesana	Immigrants
1586-1650	47,34	12,63	28,99	11,04
1651-1700	57,12	17,15	21,52	4,21
1701-1750	65,11	19,20	12,84	2,84
1751-1800	73,96	10,88	13,31	1,85
1801-1850	70,29	12,78	12,78	4,15
1851-1900	54,60	16,11	21,10	8,20
1901-1930	31,80	19,26	27,00	21,94
Total	57,30	15,38	19,32	8,00

	EMIGRACIÓ		
	Olesans	Olesà/no olesana	No olesà/olesana
1701-1750	0,00	100,00	0,00
1751-1800	9,76	56,10	34,15
1801-1850	41,67	37,50	20,83
1851-1900	18,18	45,45	36,36
1901-1930	2,96	54,67	42,37
Total	5,89	54,29	39,82

Font: APOM, RCOM, AHMOM i ACB. Elaboració pròpia.

Quant a la immigració²⁵, al llarg dels gairebé tres segles i mig d'aquesta recerca s'observa un predomini de l'endogàmia geogràfica atès que la majoria dels cònjuges són ambdós nadius —un 57,30%—, mentre que els immigrants són quatre de cada deu —un

²³ Citant Poussou, Ros (2003:77, nota 39) assenyala que: “Aquest aspecte [*endogàmia territorial* en les seves paraules] es dona en la majoria de les ciutats europees —llevat de les àrees industrials caracteritzades pel predomini del metal·lúrgia i de les mines, les quals es veuen obligades a emprar mà d'obra especialitzada originària de zones més llunyanes— les quals es caracteritzen pel seu sedentarisme”.

²⁴ García (1983:48-55) destaca els casos de Banyoles durant el segle XVII i, entre altres, Vilapriu per al segle XVIII, com exemples on l'exogàmia supera l'endogàmia geogràfica; i, entre altres, Sánchez (1983:68-72) ho corrobora per a Cerdanyola del Vallès durant el segle XVIII.

²⁵ Respecte a la procedència geogràfica d'aquests immigrants insistirem, amb les dades agregades i aplegades en la base de dades creada per als nouvinguts, en el capítol següent.

42,70%—. Hem de suposar que la tradició de casar-se en el lloc de naixement o de residència de la núvia, puguin esbiaixar o interferir en els resultats obtinguts. Això, no obstant, entre els immigrants destaquem la presència masculina perquè un 45,25% dels enllaços —un 19,32% de les unions totals— són entre immigrants i olesana i un altre 18,74% —un 8% de les unions totals— són immigrants entre sí; mentre que les unions entre olesà i immigrant són el 15,38% del total.

Emperò, l'evolució no és constant ni unidireccional al llarg del període. L'endogàmia geogràfica sembla anar en augment fins a finals del segle XVIII, però a partir d'inicis de segle XIX comença a declinar, fins al punt que, entre 1901 i 1930, el conjunt d'unions mixtes —olesà o olesana casats amb forastera o foraster— superen el total de noces entre olesans d'ambdós sexes. Alhora, l'evolució, en aquests períodes establerts, dels enllaços celebrats a Olesa entre dos immigrants manté una tendència descendent des de 1586 a 1800 per repuntar i assolir els seus valors relatius més alts en les tres dècades estudiades del segle XX.

Respecte a l'emigració²⁶ documentada via matrimonial amb enllaços celebrats en altres parròquies, un total de 581 casaments, observem que un 54,29% d'aquestes unions són entre un olesà i una forastera²⁷, un 39,82% entre dona no olesana i olesà i només un 5,89% dels casos de què hom disposa es correspon a un enllaç entre dona i home olesans que es casen en una altra parròquia²⁸.

Aquesta via de recerca d'immigrants ha estat emprada en diversos estudis²⁹. Veiem alguns exemples. A Tàrraga, J.M. Planes (1995:195) destaca el fet que al llarg d'un segle i mig, entre 1605 i 1750, un 49,6% dels nuvis són nadius, un 34,6% són forans i un 15,8% són immigrants que residien prèviament a la capital de l'Urgell. Per tant, a Tàrraga, a com a l'Olesa entre 1586 i 1650, l'exogàmia era important; en canvi, de 1651 a 1750 a Olesa prima l'endogàmia.

A Mataró, C. Ros (2003:77) ha observat, entre 1627 i 1868, que la procedència geogràfica del conjunt d'homes i dones casats a la capital del Maresme és, majoritàriament, originària d'aquesta ciutat —un 60,4% i un 70,8%—; en conseqüència, la població masculina no nadiua és del 39,6% per als homes i del 29,2% per a les dones casades en aquesta ciutat. Tal com passa a Olesa, entre 1651 i 1900, l'endogàmia predomina a Mataró.

²⁶ A l'igual que en la nota anterior, respecte a l'emigració insistirem en la destinació dels olesans en el capítol sisè.

²⁷ Entesa aquesta forastera com a dona no olesana, sinó, molt probablement, nadiua de la parròquia on es celebra la cerimònia.

²⁸ Hem pogut constatar, almenys en aquells casos en què la cerimònia es celebra al Monestir de Montserrat, terme municipal de Monistrol de Montserrat, que els nuvis romandran i residiran a Olesa. No es tracta, doncs, d'una emigració ni temporal ni definitiva sinó d'un desplaçament circumstancial o d'una mobilitat de la població que no implica canvi de residència. Això no obstant, aquests pocs casos només representen un 6,54% de les 581 noces documentades.

Cal dir que no disposem de la informació d'aquestes parròquies on s'han casat aquests olesans i, per tant, no coneixem quin percentatge de noces representa aquest èxode olesà en les respectives poblacions.

²⁹ Bona part dels estudis recollits a la bibliografia recorren als llibres de noces per observar la immigració en les poblacions analitzades. Entre altres esmentem els següents: Nadal i Giralt (1960, 1966...), Moreno (1981), Vives i Comas (1984), Gual i Millàs (1999b), Gual (1989b, 1992b, 1993a, 1993b, 1995c, 2005...), Millàs (1996), Peitavi (1996), Gual, Gual i Millàs (1998), Esparza, García-Moro i Hernández (2004), López (2007a i 2007b) o els treballs inèdits de Jurado, Lladó, Rossell, Pérez o Serra.

A Ulldecona, A. Raga (1993:85) detecta, entre 1699 i 1800, una endogàmia molt marcada atès que un 61,62% dels enllaços són entre cònjuges nadius. Aquest percentatge és inferior al que hem obtingut a Olesa durant la segona meitat del segle XVIII.

A Manlleu, M. Llonch i S. Sancho (1990:12-13) destaquen, a la segona meitat del segle XVIII, un predomini de matrimonis entre nadius —un 67,9%— sobre aquells casos en què un cònjuge és foraster —32,1%—; de finals del segle XVIII al primer terç del segle XIX, la proporció de noces en què els dos nuvis són del municipi minva un 17,6%, mentre que augmenta el nombre de forasters, essent aquests més habituals entre els homes —32,8%— que entre les dones —16,4%— i a la segona meitat del XIX la tendència s'aguditzava: un 20,1% entre nadius, un 35,2% entre forasters i un 44,7% d'enllaços mixtos. Aquesta clara exogàmia de la segona meitat del segle XIX no es dona a Olesa, com ja hem dit, fins a principis del segle XX.

En d'altres poblacions els resultats fluctuen entre l'endogàmia i l'exogàmia. Per aquesta raó hem aplegat en el quadre 4.12. una dotzena de parròquies del país.

Quadre 4.12. Endogàmia i exogàmia en diferents poblacions del país (%)

Localitat	Període	Nadius	Foraster/nadiua	Nadiu/forastera	Forasters	Autor
Arenys de Mar	Segles XVI-XVIII	63	27	6	4	Capdevila (2003a:113)
Canet de Mar	Segles XVI-XVIII	70	22	6	2	Capdevila (2003a:113)
Tordera	Segles XVI-XVII	64	14	19	3	Capdevila (2003a:113)
Vilassar	Segles XVI-XVIII	53	28	15	4	Capdevila (2003a:113)
Llavaneres	Segles XVI-XVIII	51	32	14	3	Capdevila (2003a:113)
Cabrera de Mar	Segles XVI-XVIII	43	40	14	3	Capdevila (2003a:113)
Solivella	1685-1800	59	24	15	2	Gual (1993a:69-71)
Barberà de la Conca	1610-1800	45	35	16	4	Gual (1993a:74-77)
Vilaverd-La Riba	1586-1815	53	30	13	4	Gual (1993a:80-83)
Vilanova de Prades	1579-1815	34	48	12	6	Gual (1993a:86-89)
Pontils	1585-1767	15	47	27	11	Gual (1993a:92)
Conesa	1598-1815	40	39	18	3	Gual (1993a:94)
Olesa	1586-1930	57	19	16	8	

Font: Elaboració pròpia.

Com podem veure al quadre anterior, predomina l'exogàmia a les parròquies de Cabrera de Mar, Barberà de la Conca, Vilanova de Prades, Pontils³⁰ i Conesa; en canvi, l'endogàmia és majoritària, com a Olesa, a Arenys de Mar, Canet de Mar, Tordera, Llavaneres, Solivella i Vilaverd-La Riba.

A Ses Illes, Es Mercadal, M.À. Casanovas i M.P. Florit (1993:103) observen, entre 1801 i 1850, que un 80,30% dels nuvis i núvies són de la pròpia parròquia; un 6,61% dels homes nadius es casen amb dones de l'exterior; un 12,25% dels forasters s'uneixen en matrimoni amb dones del terme i un 0,84% són ambdós cònjuges forans. Els nivells d'endogàmia d'aquesta població menorquina està deu punts per sobre dels que obtenim a Olesa durant la primera meitat del segle XIX.

A Albacete, C.J. Gómez (2007b:75) destaca el fet que, entre 1734 i 1776, només un 13,9% dels matrimonis celebrats tenen un cònjuge foraster —un 4,15% entre natural i foraster; un 8,3% entre foraster i dona nadiua i 1,5% entre forans— i, d'altra banda, recull que els casaments entre ciutadans d'Albacete és del 86,1%. Tal com passa amb Es Mercadal, a Albacete l'endogàmia està poc més de deu punts per sobre dels calculats a Olesa durant la segona meitat del segle XVIII.

³⁰ Sorpren el cas de Pontils amb només un 15% d'enllaços entre parroquians, però el reduït poblament d'aquesta població n'és l'explicació segons Gual (1993a:92).

Els resultats observats a Olesa, com en molts altres indrets, poden suggerir la idea que l'exogàmia i les regles de matrimoni estan condicionades, i si hom vol marcades, per l'oferta i la demanda del mercat matrimonial i, en conseqüència, la mobilitat geogràfica dels contraents determinarà els moviments migratoris: en uns casos emigraran, en d'altres immigraran.

4.1.3. Els moviments migratoris a través dels padrons municipals

Tenint en compte que els padrons municipals són els registres administratius on consten els veïns d'un municipi i constitueixen una prova de la seva residència al municipi, la constància en aquest de la naturalitat diferent ens demostra la immigració en el municipi en qüestió. De la mateixa manera, la recerca de padrons municipals d'altres poblacions permetrà descobrir i detectar olesans, és a dir emigrants olesans, que resideixen en tal municipi.

Així, en els padrons municipals d'Olesa³¹ hem pogut detectar, sobre un total de 30.794 casos, 10.693 individus no naturals d'aquesta població del Baix Llobregat, o sigui un 34,72% de possibles immigrants³². Si aquests es distribueixen segons el sexe observem que un 53,14% són dones novingudes i un 46,86%, homes. Una majoria de dones immigrants que no s'ha detectat pas a través de la immigració via matrimonial³³. El quadre 4.13. distribueix, segons el sexe, la població olesana i la població immigrant, en dades brutes i relatives.

Quadre 4.13. Població, segons el sexe, als padrons olesans.

	Olesans	% olesans	Immigrants	% immigrants	Total	% total
Homes	10.052	50,01	5.011	46,86	15.063	48,92
Dones	10.049	49,99	5.682	53,14	15.731	51,08
Total	20.101	100	10.693	100	30.794	100

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Agregant totes les edats declarades als padrons, observem que la diferència entre l'edat mitjana de la població femenina i masculina immigrant és molt reduïda, només de vuit dècimes, atès que els homes tenen una edat mitjana de 33,13 anys i les dones, 33,93 anys. En canvi, entre la població olesana, lleugerament inferior però amb la mateixa diferència, és de 27,46 anys per als homes i de 26,3 anys per a les dones. Aquestes edats mitjanes ens suggereixen que la població immigrant predominant és adulta, amb la qual cosa la població nadiua és lleugerament més jove. Això podria explicar que els novinguts arriben a Olesa com adults, mentre que reducció de més de set anys respecte les dones olesanes i de poc més de cinc anys amb els homes es podria explicar pel fet que els fills i les filles dels immigrants són comptabilitzats, per haver nascut a Olesa, com a olesans.

Aprofundint en aquesta idea, si comparem l'estat civil i l'edat mitjana, quadre 4.14. —pàgina següent—, observem que, normalment, la població nadiua és més jove

³¹ Recordem que hem buidat nominalment els padrons dels anys 1860 —en el qual no consta la naturalitat ni procedència dels habitants, la qual hem descobert mitjançant el creuament amb els baptismes, òbits i altres padrons municipals—, 1872, 1875 —padró incomplet—, 1910, 1915, 1920, 1924 i 1930. Vegeu capítols anteriors.

³² Evidentment, alguns d'aquests immigrants romandran a Olesa i els documentarem en diferents padrons; d'altres hi estaran de pas; altres consten únicament en un sol padró...

³³ Les dones arriben, individualment o en família, a Olesa a la recerca de feina o per esposar-se? Si no es casen a Olesa, tornen a emigrar? Intentarem veure més endavant aquest comportament.

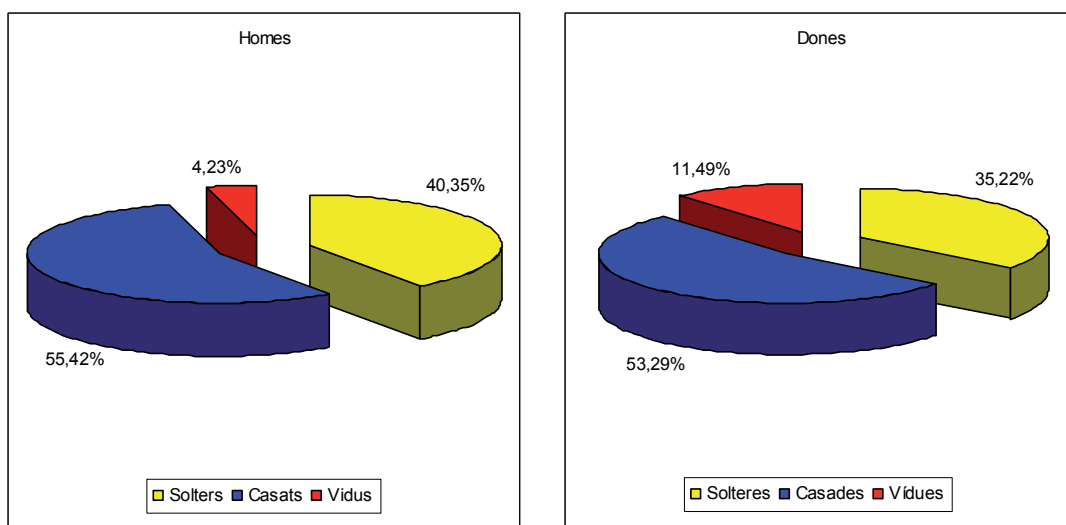
que la immigrant amb poc més de 13 anys de mitjana per ambdós sexes, mentre que l'edat mitjana dels nouvinguts és de 16,35 anys per als homes solters i de 17,10 per a les dones solteres, un fet força normal considerant, d'una banda, que, segons els padrons buidats, la població immigrant no supera a la població nadiua només en el darrer padró de 1930; i, d'altra banda, que la decisió de migrar sovint es dona en edats adultes —i si l'edat mitjana de la població soltera immigrant està al voltant dels 16,5 anys és perquè hi ha una considerable immigració en família—. En canvi, entre els casats, en ambdós casos, la població olesana és major que la immigrant: 44,05 anys de mitjana per als homes casats i 40,52 anys de mitjana per a les dones casades en el cas dels nadius i de 42,72 i 39,78, respectivament, per als nouvinguts —els quals arriben, en molts casos, en família a Olesa—. D'altra banda, entre els vidus, l'aiguabarreig es fa evident: els homes immigrants tenen una edat mitjana superior a la dels nadius, mentre que les dones immigrants la tenen inferior a la de les olesanes.

Quadre 4.14. Edat mitjana i estat civil dels immigrants i olesans segons els padrons

	Olesans	Immigrants
Donzelles	13,35	17,10
Solters	13,55	16,35
Casades	40,52	39,78
Casats	44,05	42,72
Vidus	62,94	63,23
Vídues	58,84	58,34

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Gràfic 4.5. Immigrants, segons sexe i estat civil, als padrons

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

El fet d'augmentar les diferències entre olesans i immigrants quant a l'edat mitjana, especialment entre els solters i les solteres, corrobora aquestes dues idees anteriors. D'una banda, els immigrants enregistrats als padrons són majoritàriament adults i casats i, d'altra banda, entre la població soltera, els nadius tenen una edat mitjana inferior a la immigrant, com a conseqüència de què els nouvinguts i casats arriben a Olesa en alguns casos amb descendència i, fins i tot, incrementen així la seva progènie —fet que ha quedat manifestat en els gràfics 4.2. i 4.3.— i incrementen així, especialment entre la població femenina, la seva progènie; però també pel fet que part

dels immigrants solters acaben casant-se a Olesa, com hem pogut observar, on tindran descendència.

Quadre 4.15. Estat civil dels immigrants i nadius per sexes

Valors absoluts	Homes			Dones			Total
	Solters	Casats	Vidus	Solteres	Casades	Vídues	
Olesans	5.763	3.819	470	5.759	3.549	741	20.101
Immigrants	2.002	2.777	212	2.001	3.028	653	10.693
Total	7.785	6.596	682	7.760	6.577	1.394	30.794
% respecte l'estat civil	Homes			Dones			Total
	Solters	Casats	Vidus	Solteres	Casades	Vídues	
Olesans	74,03	57,90	68,91	74,21	53,96	53,16	65,28
Immigrants	25,72	42,10	31,09	25,79	46,04	46,84	34,72
Total	100	100	100	100	100	100	100
% respecte el total respectiu	Homes			Dones			Total
	Solters	Casats	Vidus	Solteres	Casades	Vídues	
olesans	28,67	19,00	2,34	28,65	17,66	3,69	100
immigrants	18,72	25,97	1,98	18,71	28,32	6,11	100
% respecte el sexe	Homes			Dones			
	Solters	Casats	Vidus	Solteres	Casades	Vídues	
olesans	57,33	37,99	4,68	57,31	35,32	7,37	
immigrants	40,11	55,64	4,25	35,22	53,29	11,49	

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Tot plegat, els 30.794 casos documentats permeten copsar que els nouvinguts representen el 34,72% del total. Si ho analitzem segons el seu estat civil observem que els immigrants solters —un 18,72% dels immigrants, una quarta part dels homes solters i el 6,50% de la població total— i les immigrants solteres —un 18,71%, una quarta part de les dones solteres i el 6,50% de la població total— són relativament menys que els homes casats —un 42,10% dels homes casats, un 25,97% dels immigrants i el 9,02% del total de casos— i les dones immigrants casades —un 46,04% de les dones casades, un 28,32% dels immigrants i un 9,83% del total de casos—, però molts més que els vidus —un 31,09% dels vidus documentats, un 1,98% dels immigrants i 0,69% del total de casos— i les vídues —un 46,84% de les vídues documentades, el 6,11% dels immigrants i un 2,12% del total de casos—.

Després d'un treball molt laboriós, quant a l'emigració olesana observada a través dels padrons d'una vintena de municipis en un radi de vint-i-cinc quilòmetres d'Olesa³⁴, hem descobert 1.581 olesans³⁵ enregistrats en aquests municipis del Vallès Occidental, Baix Llobregat, Bages, Anoia i Alt Penedès que s'han consultat. D'aquests emigrants, 831 són dones —un 52,56%— i 750, homes —un 47,44%—. L'edat mitjana de les dones emigrants que documentem és de 35,78 anys i la dels homes, lleugerament superior, és de 36,56 anys. Respecte a l'estat civil d'aquests emigrants observem que predominen les dones en tots els grups, però especialment entre les vídues: un 30,30% dels homes casats —un 63,87% dels homes emigrants— per un 30,99% de les dones —un 58,97% de les dones emigrants—; només un 2,34% d'homes vidus —un 4,93% dels emigrants— per un 6,70% de dones vídues —un 12,76% de les emigrants— i un 14,80% dels homes solters —un 31,20% dels emigrants— per un 14,86% de dones solteres —un 28,28% de les emigrants—. El quadre 4.16. —pàgina següent— recull aquests valors relatius amb les quantitats respectives.

³⁴ Vegeu capítol 2, especialment quadre 2.33. per veure els anys —des de 1801, el més antic, fins l'any 1931— i la quantitat de padrons consultats —135 padrons diferents— i el mapa 2.1. per saber la localització i situació d'aquestes poblacions respecte d'Olesa.

³⁵ Després de realitzar el seguiment nominatiu, hem constatat que la immensa majoria d'aquests són olesans de naixement, mentre que una mínima part —entorn un 5%— són immigrants temporals a Olesa que emigren a altres municipis on hi consten procedents d'aquesta població del Baix Llobregat.

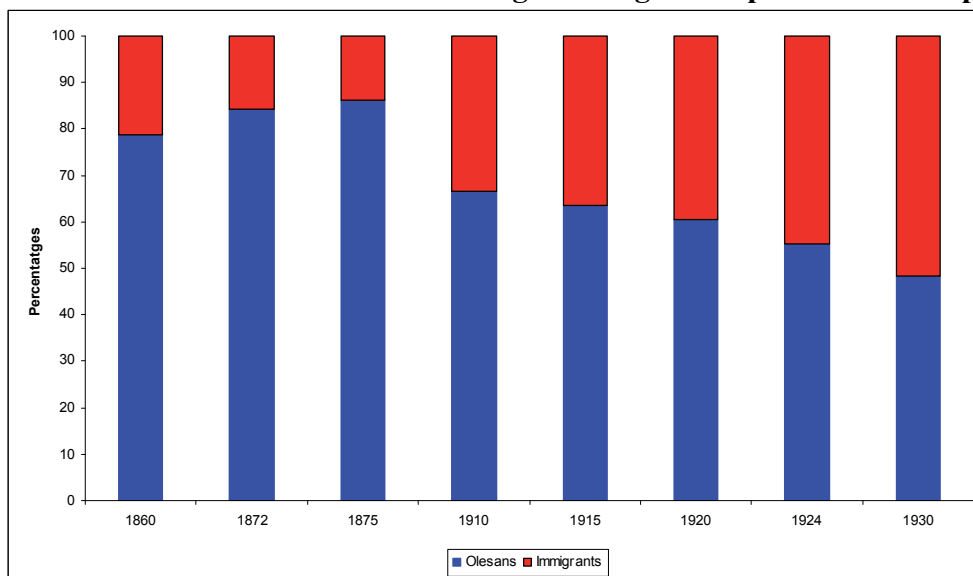
Quadre 4.16. Estat civil dels emigrants olesans per sexes

	Homes	%	Dones	%	Total	%
Solters	234	31,20	235	28,28	469	29,66
Casats	479	63,87	490	58,97	969	61,29
Vidus	37	4,93	106	12,76	143	9,04
Total	750	100	831	100	1.581	100

Font: ACAnoia, ACBages, ACBL, AHCT, AHS, AMA, AME, AMM, AMPallejà, AMSAB, AMSES, AMSQV, AMSSA, AMU i AMV. Elaboració pròpia.

Quant a l'evolució de la immigració observada segons els padrons buidats, observem que mostra dues fases: en els padrons del segle XIX hi ha una disminució del nombre d'immigrants empadronats a Olesa; en canvi, en els padrons de 1910 a 1930 la tendència és clarament a l'alça —gràfic 4.6.³⁶—. La crisi econòmica que va patir Olesa en els anys seixanta i setanta³⁷ del segle XIX és la causa que pot argumentar aquesta endogàmia observada i, alhora, actua com a mecanisme perquè molts dels immigrants, i olesans, hagin d'abandonar la població. Així mateix, si el nombre d'immigrants minva i l'emigració de retorn i olesana augmenten és lògic que la proporció d'olesans augmenti. D'aquesta manera constatem que el percentatge d'olesans enregistrats passi de representar un 78,72% el 1860 a ésser del 86,16% el 1875, mentre que els immigrants documentats disminueixen gairebé un 8% —del 21,28% de 1860 passen a ser el 13,84% el 1875—.

Gràfic 4.6. Evolució dels olesans i immigrants segons els padrons municipals

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

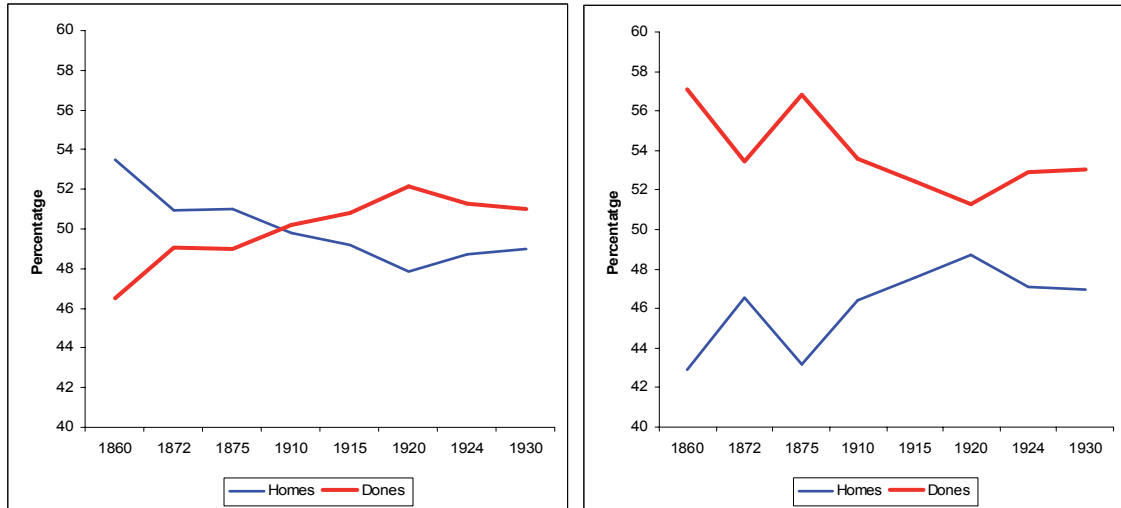
El canvi observat a partir del 1910, hem de suposar que s'inicia abans perquè el canvi és molt bruscat i també perquè els fets vitals han demostrat que els anys vuitanta la recuperació del sotrac econòmic precedent es fa evident, recull l'onada migratòria dels primers anys del segle XX. Aleshores, constatem com la immigració a Olesa es dispara i augmenta en cadascun dels padrons que hom conserva fins a superar la població immigrant a la població nadiua en el padró de 1930: de representar una tercera part de la població el 1910 —un 33,43%— es passa a ser poc més de la meitat de la població

³⁶ Vegeu quadre XXXV de l'Annex.

³⁷ Recordem que el padró de 1875 és incomplet.

empadronada —un 51,78%—. La industrialització olesana, la millora en les infraestructures i vies de comunicació així com el creixement urbanístic en són la prova d'aquest canvi de tendència que es concreta en una exogàmia olesana³⁸.

Gràfic 4.7. Immigrants i olesans, segons el sexe, als padrons municipals
a) Olesans b) Immigrants

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Aquesta immigració observada en els padrons olesans, però, presenta una altra característica. L'evolució segons el sexe entre immigrants i nadius posa de manifest que els moviments migratoris tendeixen a harmonitzar i compensar la dinàmica demogràfica. És a dir, si bé, els homes olesans són majoritaris, i a l'alça, en els tres padrons del segle XIX, les dones nadius superen aquests en els padrons de 1910 a 1930, essent la majoria en tots ells tret del darrer padró buidat; en canvi, els homes immigrants són menys, i a la baixa, en els padrons del segle XIX per ascendir en els padrons del segle XX fins a equiparar-se als homes olesans, mentre que les dones no olesanes, sempre per sobre del homes no olesans, acaben sent la majoria en el padró de 1930. És més, podem pensar que hi ha una emigració masculina olesana en els primers anys del segle XX, mentre que al tercer quart del segle XIX les que emigraven eren les dones olesanes. També, el gràfic 4.7. ens demostra que la immigració femenina és sempre superior a la masculina, per la qual cosa sembla confirmar-se la tesi d'E.G. Ravenstein (1885) que les dones són majoria entre les migracions de curta distància mentre que els homes ho són a llarga distància³⁹.

Els resultats observats a Olesa no difereixen gaire als que s'han obtingut a altres indrets⁴⁰. A Barcelona, A. López (2004:102) obté un 56,37% d'immigrants el 1930 —el percentatge de nousvinguts a Olesa aquest darrer any és del 51,78%—. A Navarcles, R. Estrada (1994:21-22) enregistra l'any 1905 un 31,2% d'immigrants —el percentatge d'immigrants documentats el 1910 a Olesa representa el 33,43%—. A Sant Just Desvern, A. Ramos (1993:118) analitza la procedència geogràfica dels immigrants i constata que l'any 1887 el percentatge d'aquests sobre el total de la població és del 22,2% i el 1920 augmenta aquest percentatge fins al 37,1% —un percentatge similar al

³⁸ Vegeu capítol 3.

³⁹ En el capítol següent insistirem en aquest aspecte.

⁴⁰ A Igualada, Marfany (2001:6), a partir del padró del 1847 i fins a 1859, amb dades dels llibres de noces, observa que un 36% de la població és immigrant.

que es dona a Olesa, 39,53%—. També coincideix amb Olesa, però amb uns percentatges majors, l'exogàmia documentada a Esparreguera per R. Nicolau (1983:94-103) entre 1920 i 1930: un 26% de nadius i un 74% d'immigrants.

En canvi, també hi ha poblacions en què les diferències són evidents. A Ulldecona, M. Raga i I. Roig (2004:88-89) observen que la immigració detectada al cens de 1910 representa el 7,2% del total de la població, quan a Olesa el percentatge d'immigrants és del 33,43%. O, a la capital catalana, A. López (2004:102) obté un 52,96% d'immigrants el 1920, quan el percentatge de nous nadius a Olesa aquest any és del 39,53%.

Al País Basc, segons el municipi, també s'observa aquesta endogàmia i exogàmia. Així, l'exogàmia és majoritària a Trapagaran, el 1888, els forasters suposen el 72% de la població [González (dir.), 2010:101]; a Barakaldo, el 1890, els immigrants representen el 62% de la població [González (dir.), 2010:100]; a San Salvador del Valle, el 1888, els nous nadius són el 79,69% del total [González, García i Urrutikoetxea, 2007:132] o, entre altres localitats, a Ortuella, el 1890, són el 72,46% dels habitants registrats al padró [González, García i Urrutikoetxea, 2007:132]. En canvi, l'endogàmia és la predominant a Leioa, el 1889, atès que representa el 73,9% de la població; però va minvant, com a Olesa: el 1905 ja només eren el 54,3% i el 1920, un 52,4% [González (dir.), 2010:121 i 158].

4.1.4. Altres mètodes de mesura

A banda dels tres procediments anteriors hem intentat trobar altres immigrants i emigrants mitjançant altres vies com les altes i baixes municipals, els indians i la recerca d'altres fonts.

Gràcies a les altes i baixes municipals hem pogut descobrir l'arribada de nous nadius i la sortida d'olesans. En el primer cas, les altes municipals apleguen 92 immigrants —un 56,52% són dones i un 43,48%, homes— dels quals 4 arriben individualment i la resta en 20 famílies. En el segon cas, les 12 persones que deixen Olesa⁴¹ són majoritàriament dones —dues tercers parts—, les quals emigren en família —4 famílies amb 11 persones en total— o individualment —un únic cas—.

Quadre 4.17. Immigrants i emigrants a les altes i baixes municipals

	Altes		Baixes	
	Homes	Dones	Homes	Dones
Solters	15	25	1	2
Casats	18	18	3	2
Vidus	3	4		1
No consta	4	5	1	2
Total	40	52	5	7

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Una altra via emprada per cercar emigrants ha estat la consulta bibliogràfica. Malgrat que els resultats han estat infructuosos en molts sentits⁴², cal destacar els 10

⁴¹ Tot i que una d'aquestes famílies declara “queriendo volver hacer vecinos de esta poblacion” [AHMOM, Capsa 128. Padrans municipals (1900-1920), full solt]. Hom tracta d'una migració de retorn perquè tornaran, tal com declaren, a Olesa.

⁴² Cas, entre altres, de l'obra col·lectiva *200 Catalans a les Amèriques, 1493-1987. Mostra del diccionari de Catalunya i Amèrica* (1988) o el treball de Muría i Bru (1996) sobre l'emigració a Amèrica; però, també s'hauria d'esmentar el desencís per no trobar cap olesà documentat en altres indrets del país.

emigrants catalans trobats als quatre volums del *Diccionari dels catalans d'Amèrica* (1992). Aquesta desena d'indians són set homes i tres dones.

La darrera aproximació emprada ha estat la recollida nominal d'olesans documentats en altres poblacions catalanes extrets de llibres de matrimoni, sèries d'esposalles, capítols matrimonials, llibres i registres de baptisme o llibres d'òbits⁴³. Hom tracta dels 85 olesans documentats en altres parròquies i localitats del país.

Quadre 4.18. Emigrants olesans documentats a altres poblacions catalanes

	Homes	%	Dones	%	Total	%
Solters	19	44,19	33	78,57	52	61,18
Casats	2	4,65	0	0,00	2	2,35
Vidus	7	16,28	4	9,52	11	12,94
No consta	15	34,88	5	11,90	20	23,53
Total	43	100	42	100	85	100

Font: APA, APP, AMMasquefa, www.scgenealogia.org, J. Codina (1987-1988 i 1997), López i Monreal (2002), J. Marfany⁴⁴, C. Ros⁴⁵. Elaboració pròpia.

Aquests 85 emigrants són majoritàriament solters —un 61,18% del total, dels quals un 36,54% són homes i un 63,46%, dones—, mentre que els vidus són un 12,94% —d'aquests un 63,64% són homes i un 36,36%, dones— i els casats només representen el 2,35% —dos homes—. La resta de casos no consta l'estat civil —gairebé una quarta part dels migrants—.

4.1.5. El seguiment nominatiu

L'agregació d'aquests migrants olesans obtinguts a través dels quatre procediments anteriors ha permès constatar, diferenciar i obtenir, després d'harmonitzar, sistematitzar i depurar la informació, un total de 23.754 migrants —10.244 emigrants i 13.510 immigrants—; és a dir, constatem que, des del segle XVI fins a l'any 1930, 23.754 persones en algun moment de la seva vida van arribar a Olesa o bé van abandonar aquesta població⁴⁶.

Aquests migrants que canvien de residència habitual, si més no deixen de constar o apareixen en les fonts consultades, al llarg de la seva vida pot ser que hagin vingut a Olesa o bé l'hagin abandonat temporal o definitivament. La informació obtinguda de les fonts consultades no ens permet copsar sempre els canvis de residència o, fins i tot, el lloc de naixement del migrant que en aquell moment residia en un altre indret. En aquest sentit, estem d'acord amb M.W. Flinn (1989:100) quan diu:

“Sin embargo, el registro de una muerte lejos del lugar de nacimiento no da indicio alguno sobre las migraciones realizadas entre el desplazamiento inicial del lugar

⁴³ Aquesta informació s'ha extret dels arxius parroquials o municipals directament —APP, APA i AMMasquefa—, indirectament a través de publicacions o bé se'n ha passat la informació —cas de la relació facilitada per C. Ros del seu buidatge dels llibres de matrimonis del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró o de J. Marfany dels olesans i les olesanes obtinguts dels registres parroquials d'Igualada—.

⁴⁴ Informació subministrada per C. Ros dels olesans documentats als llibres de noces de la Parròquia de Santa Maria de Mataró.

⁴⁵ Informació subministrada per J. Marfany dels olesans documentats als llibres sacramentals de l'Arxiu Parroquial d'Igualada.

⁴⁶ El fet d'agregar sèries longitudinals, és a dir diacrònicament, i, alhora, dades transversals, és a dir sincrònicament, observem que en alguns d'aquests anys augmenten significativament el volum de migrants enregistrats. Ens referim, als anys en què disposem d'informació obtinguda dels padrons. Emperò, en aquells casos en què consta el temps de residència hem tingut en compte aquesta informació a l'hora d'ubicar aquest moviment migratori.

de nacimiento y el lugar de la muerte, mientras que el registro de una residencia distinta a lo largo de toda una vida —por ejemplo, el contrato de aprendizaje o la lista de ciudadanos— no garantiza que ese fuera el último desplazamiento del emigrante”.

Per aquesta raó diferenciarem, en els capítols següents entre els que arriben, romanen i, potser, arrelen a Olesa —immigrants— i els que se'n van, abandonen o deixen Olesa —emigrants—. Aquí, però, ens centrarem només en diferenciar si aquestes entrades i sortides de població són definitives o temporals⁴⁷.

Entenem, com ja s'ha dit, per immigració definitiva aquell moviment de població que comporta l'entrada d'un nou individu no natural d'Olesa a aquest municipi fins al moment de la seva defunció o en constar empadronat el 1930. En canvi, considerem immigració temporal aquell moviment de població que comporta l'entrada d'un nou individu no natural d'Olesa a aquest municipi però que no és enterrat o no hi consta empadronat el 1930⁴⁸.

De la mateixa manera, entenem per emigració definitiva aquell moviment de població que comporta la sortida d'un olesà de naixement i no hi consta enterrat ni empadronat el 1930; i, tanmateix, considerem emigració temporal aquell moviment de població que comporta la sortida d'un olesà de naixement i durant un període de temps no resideix, o no ens consta, en el municipi però que el tornem a documentar posteriorment en els obituaris o bé empadronat el 1930⁴⁹.

Dels 23.754 migrants documentats n'hi ha una vintena que en desconexem llur sexe atès que es tracta d'albats enterrats a Olesa —i, per tant, seguint el nostre criteri establert són immigrants—, els quals no consten als baptismes del mateix any ni anteriors i els pares dels mateixos són, també, immigrants, per la qual cosa hem de pensar que es tractava d'una migració en família, a no ser que les criatures haguessin nascut a Olesa però no hi foren batejades. Així doncs, d'aquests 23.754 migrants un 50,41% són homes; un 49,44%, dones i el restant 0,15% són aquesta vintena d'albats. Això a banda, hem documentat 13.510 migrants definitius —un 56,87% del total— i 10.244 migrants temporals —un 43,13% del total—.

Quadre 4.19. Migracions temporals i definitives

		Definitius	% definitius	Temporals	% temporals	Total	%
Immigrants	Homes	3.319	24,67	5.055	49,35	8.374	35,25
	Dones	3.149	23,31	5.114	49,92	8.263	34,79
	No consta	20	0,15			20	0,08
Emigrants	Homes	3.492	25,85	39	0,38	3.531	14,87
	Dones	3.530	26,13	36	0,35	3.566	15,01
	No consta						
Total		13.510	100	10.244	100	23.754	100

Font: Bases de dades d'immigrants i d'emigrants. Elaboració pròpia⁵⁰.

⁴⁷ Respecte a l'edat i altres característiques dels migrants ho presentarem a l'apartat 4.3.

⁴⁸ És possible que alguns nouvinguts enregistrats al padró municipal de 1930, posteriorment, durant la II República o durant la dictadura franquista, van abandonar Olesa. Això, nosaltres, ho desconexem.

⁴⁹ Tal com s'ha comentat a la nota anterior, és possible que certs emigrants olesans temporals no constin empadronats el 1930 i que posteriorment hagin tornat a Olesa.

⁵⁰ Atès que treballem amb dues bases de dades creades a partir de la consulta de diverses fonts — APOM, AHMOM, RCOM, ACB, ACAnoia, ACBages, ACBL, AHCT, AHS, AMA, AME, AMM, AMPallejà, AMSAB, AMSES, AMSQV, AMSSA, AMU i AMV APA, APP, AMMasquefa, www.scgenealogia.org, J. Codina (1987-1988 i 1997), López i Monreal (2002), J. Marfany, C. Ros i *Diccionari dels catalans d'Amèrica* (1992)—, sempre que es faci esment a aquestes bases de dades ometrem, per raons d'espai, la relació d'aquestes i parlarem de les bases de dades corresponents a l'emigració o a la immigració.

Així mateix, quant a la mobilitat de caràcter definitiu constatem que un 48,02% correspon als immigrants —un 51,16% dels quals són homes; un 48,04%, dones i un 0,30% restant a la vintena d'albats indeterminats—, mentre que un 51,98% responen a un moviment emigratori —un 49,73% dels quals són homes i un 50,27%, dones—. Pel que fa a la mobilitat de caràcter temporal veiem, la immensa majoria, un 99,27% dels casos observats, corresponen a la immigració —dels quals un 49,71% són homes i un 50,29%, dones—, mentre que només un 0,73% obeeix a l'emigració —dels quals un 52% són homes i un 48%, dones—. Copsem, doncs, que hi ha poca diferència quant als sexes entre la immigració temporal, però aquesta augmenta en el cas de l'emigració, fruit dels pocs casos d'emigrants temporals que hem pogut descobrir i de les fonts que hem consultat. Dit, d'una altra manera, quant al sexe, un 50,12% dels migrants són homes —dels quals un 26,66% són emigrants i un 70,34%, immigrants—; un 49,80%, dones —de les quals un 30,15 són emigrants i un 69,85%, immigrants— i un inapreciable 0,08% correspon als albats indeterminats, tots ells immigrants. El predomini d'immigrants sobre emigrants, fruit de les fonts amb què hem treballat, explica, tanmateix i tal com hem vist amb anterioritat, el creixement d'aquesta població catalana.

Aquests 23.754 migrants són els personatges dels quals hem fet el seguiment nominatiu. La majoria, 13.510 individus són immigrants: uns arriben a Olesa, sols o en família, i hi romanen fins a la seva mort; altres arriben al municipi del Baix Llobregat on es casen i, fins i tot, tenen descendència; uns altres estan de pas per aquesta població... Les altres 10.244 persones són emigrants: neixen a Olesa, potser viuen la seva infància i adolescència, i se'n van; alguns fan el viatge d'anada i tornada; n'hi haurà que fins i tot es casen a la parròquia i en família abandonen el municipi... En els capítols següents aprofundirem en els uns i en els altres.

4.2. Onades i etapes migratòries

Presentats els procediments per descobrir els migrants olesans cal aprofundir en les onades i etapes migratòries. J. Nadal i E. Giralt [1953, (1992:31)] afirmen, destacant la immigració com un factor favorable dins el coneixement d'una població, que:

“Los fenómenos migratorios son un hecho constante y de intensidad diversa en la historia de una población. Las relaciones políticas y económicas entre varios pueblos van casi siempre acompañadas de intercambios étnicos que en un sentido u otro influyen sobre la demografía.”

En aquesta línia, J. Codina (1997:33) sosté que:

“La mobilitat geogràfica dels pobles antics ha estat controvertida pels historiadors, segons els llocs i els temps. Avui s'accepta que les societats pretèrites «estables» com les de l'Occident europeu durant l'edat moderna, resultaren permeables, demogràficament parlant, i no constituïren comportaments estancs abocats a l'endogàmia més negativa”.

Tanmateix, s'ha defensat que la immigració a les ciutats era vital per a contrarestar l'efecte devastador de les crisis de mortalitat i una natalitat urbana baixa si es compara amb la rural [Mols, 1979:46-47] o bé, en contrapartida, s'ha afirmat que l'emigració pot explicar la davallada demogràfica d'un territori, cas per exemple de l'interior peninsular [Pérez, 1980:472].

A Catalunya, de mitjan segle XVI a inicis del segle XVIII, es va desenvolupar un intens moviment migratori intern des de les zones de muntanya al litoral. En aquest sentit, V. Gual (2005:146) diu:

“Les zones muntanyenques de l’interior van quedar abandonades i els seus habitants afluïren a la costa. Durant aquell període, comarques com ara el Segrià, les Garrigues i la Noguera van perdre entre un 60% i un 30% de la població. A la costa, en canvi, el Garraf i el Maresme augmentaren entre un 15% i un 17%. Tots els pobles del litoral reberen pobladors dels bisbats d’Urgell, de Solsona, de Vic i de la part nord de Tarragona. Començava a prendre naturalesa el desencaixament entre litoral i interior”.

Tot i aquesta immigració interna, no s’ha de menystenir la primera gran onada migratòria externa: la immigració francesa [Nadal i Giralt, 1960; Dantí, 1988; Gual, 1991a; Millàs, 2005...].

Tot i que hi ha un acord gairebé unànime sobre el fet que els moviments migratoris no van afectar l’evolució demogràfica del país al llarg del segle XVIII i els dos primers terços del XIX [Benavente, 1986; Vilar, 1986...]; en canvi, R. Nicolau (1990:22) ha suggerit la hipòtesi que el creixement demogràfic hauria pogut ser significativament positiu abans del darrer terç del vuit-cents ja que, d’una banda, al llarg del segle XVIII i la primera meitat del XIX hi ha un important moviment migratori a les comarques meridionals i occidentals; d’altra banda, es pregunta “com si no explicar que els factors socioeconòmics que varen estimular l’augment de la nupcialitat i de la natalitat catalanes no haguessin estimulat també la immigració?; i, en tercer lloc, ho argumenta en raó al fet que el creixement migratori a la primera meitat del XIX, o abans, podria explicar el creixement demogràfic entre 1830 i 1850 quan la fecunditat va declinar i quan les generacions tenien l’edat de reproduir-se. Amb tot, Catalunya va duplicar la seva població de 1787 a 1860, tot i que a uns ritmes diferents segons el territori, la qual cosa s’explica per una redistribució de la població i la arribada de nous contingents forans [Nicolau, 1990].

Fins a finals del segle XIX, Catalunya havia estat una terra d’emigrants: uns des del camp a la ciutat dins del país seguint la tradició de l’alta edat moderna i d’altres emigrant a ultramar —tant a les colònies com als nous estats independents—. Amb tot, el país augmentava de població i els saldos migratoris resultaven inevitablement negatius⁵¹. Per aquesta raó J. Vicens (1958:17) escrivia que:

“L’estímul dels sous elevats promogué el començament del gran trasbals demogràfic català contemporani, caracteritzat, com arreu d’Europa occidental, per l’emigració del camp a la ciutat i la transformació del pagès en obrer. Considerables masses humanes canviaren d’horitzons. Aquest fenomen es veié afavorit pel desenvolupament dels mitjans de transport des del regnat d’Isabel II: els ferrocarrils i les carreteres, pujant muntanya amunt, estengueren la xarxa que havia de xuclar cap a la indústria o l’emigració la sang de la pagesia catalana”.

Entre 1860 i 1900 les àrees rurals pirinenques van perdre el 50% de la seva població i el conjunt del món rural català va minvar un 14%, però amb un saldo migratori net al país molt proper a zero [Vidal, 1979; Cabré, 1999; Recaño i altres, 1995...], per la qual cosa la hipòtesi més versemblant és que aquesta migració rural va anar al litoral i prelitoral català, principalment a la macrocefàlia barcelonina i els nuclis

⁵¹ Cabré (2007:13) sosté que: “Sembla que no admet dubte el fet que el creixement [català] entre 1717 i 1860 es va veure gairebé exclusivament al creixement natural, a l’excés de la fecunditat sobre la mortalitat”.

industrials propers [Camps, 1990a; Vidal, 1992; Petitbó i Sáez, 1990...]. Emperò, a finals de segle les coses comencen a canviar i des de l'Aragó i el País Valencià arribarien els primers grans contingents d'immigrants que portaran a Catalunya a convertir-se en un país receptor net de població. I, així, els primers trenta anys del segle XX, el món rural va augmentar lleugerament i Barcelona i les seva rodalia rebien una forta i intensa onada migratòria procedent d'altres territoris de l'Estat [Vandellós, 1935; Vidal, 1979; Arango, 1982, 2007...; Cabré, 1999, 2007...]. En aquest sentit, A. Cabré (2007:13) diu:

“Seguint els passos de molts habitants del camp català que en la segona meitat del segle XIX s'havien dirigit cap a l'àrea de Barcelona i altres poblacions industrials o d'agricultura especialitzada, nous corrents migratoris van travessar l'Ebre o van solcar el mar des de les Balears i el sud de la península Ibèrica. Alguns precursors van fer-ho des del darrer quart del segle XIX, acompanyats d'alguns estrangers i de molta gent que havia retornat de les darreres colònies espanyoles. Aquests moviments, significatius, van ser eclipsats, però, per les dues formidables onades del segle XX, la dels anys vint i les que es van estendre tot al llarg del tercer quart del segle.”

D'altra banda, a Barcelona s'ha destacat el paper dels corrents migratoris del camp a la ciutat a l'Edat Moderna per a avaluar el creixement o la disminució d'aquesta població: “immigrants procedents de la ruralia, viatgers i passavolants de tota mena, comerciants i artesans especialitzats, joves fadrísters a la recerca de fortuna i molts altres grups convergien en el si d'una societat necessàriament oberta i modificaven d'una manera directa la demografia interna de la ciutat” [Andreu i Simon, 1992:22-23]. I per al període de la segona meitat del segle XIX i els primers anys del segle XX només cal recordar el que diuen J. Recaño i altres (1996:282) respecte a la transició demogràfica.

Quadre 4.20. Aproximació al saldo migratori a Olesa, segles XVI-XX

	Immigrants	Emigrants	Saldo migratori
Abans 1580	27	2	25
1581-1630	517	28	489
1631-1680	601	560	41
1681-1730	916	1.455	-539
1731-1780	750	1.481	-731
1781-1830	1.003	1.926	-923
1831-1880	2.437	2.289	148
1881-1930	7.259	2.503	4.756
Total	13.510	10.244	3.266

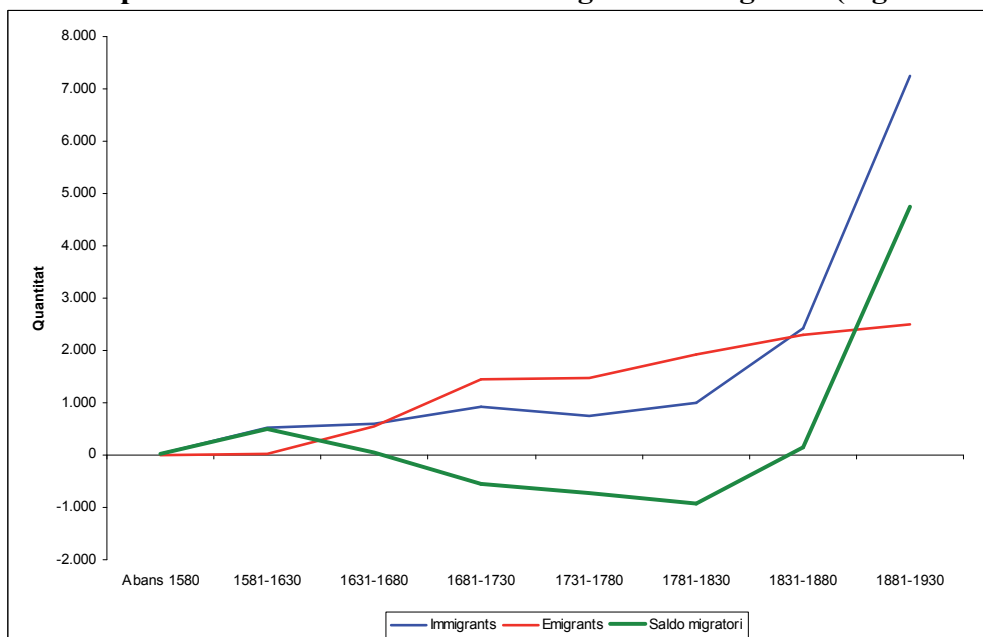
Font: Bases de dades d'immigrants i d'emigrants. Elaboració pròpia.

A Olesa, entre la segona meitat del segle XVI i l'any 1930, tal com podem veure al quadre 4.20. i el gràfic 4.8. —pàgina següent—, observem que al llarg d'aquests segles el saldo migratori⁵² és netament positiu⁵³. D'aquesta diferència entre la

⁵² Recordem que l'emigració arrenca, tret dels casos clarament documentats, a mitjan segle XVII i, en canvi, la immigració des de la segona meitat del segle XVI, tot i que disposem de dades anteriors. És a dir, els 13.510 immigrants s'han documentat temporalment entre 1579 i 1930, tot i que disposem d'una vuitena d'immigrants des de 1544; en canvi, que els 10.244 emigrants amb què treballem, tot i que disposem d'una trentena de casos des de 1547 a 1661, s'ha documentat fonamentalment entre 1661 i 1930. Això, no obstant, d'una banda, en aquest quadre hem tingut en compte tots els migrants que hem aplegat, després de la depuració, harmonització i sistematització, en les dues bases de dades: immigrants i emigrants. D'altra banda, hem calculat el saldo migratori en períodes equitatius de 50 anys, tret del primer tram.

immigració i l'emigració olesana, en períodes de cinquanta anys, veiem com aquest municipi del Baix Llobregat mostra una primera etapa de predomini de la immigració sobre l'emigració que converteixen la població en receptora —des d'abans de 1580 fins al període 1631-1680—; una segona fase de domini de l'emigració que porta a Olesa a esdevenir una població emissora —entre 1681-1730 i 1781-1830— i un darrer període, novament, d'hegemonia de la immigració, molt clara en els darrers cinquanta anys, que fan Olesa, de nou, una població receptora.

Gràfic 4.8. Aproximació a l'evolució dels immigrants i emigrants (segle XVI-1930)

Font: Bases de dades d'immigrants i d'emigrants. Elaboració pròpia.

En aquesta aproximació als moviments migratoris a Olesa observem tres grans períodes: entre 1581 i 1680, l'Olesa receptora de nousvinguts, en què predomina l'onada immigratòria de gent procedent de l'altra banda dels Pirineus abans de 1640; segueix un corrent migratori intern, de parròquies catalanes, però hi predomina l'emigració olesana durant un segle i mig; i, un darrer segle en què Olesa torna a ser receptora d'immigrants i on destaca la segona gran onada immigratòria de gent procedent del llevant peninsular als anys deu i vint del segle XX. És a dir, observem el pas d'un poble receptor a un poble expulsor que torna a ser, de nou, un poble receptor. Fet destacable aquesta alternança donat que el paper de les migracions en aquesta dinàmica local gairebé és més important que el propi creixement natural. Un moviment vegetatiu que com hem vist en el capítol anterior només té dues dècades amb saldo negatiu —ambdues en conjuntures adverses (Guerra de Successió i Guerra del Francès)— i unes taxes brutes de creixement natural inferior al 10‰ des de 1840 a 1930. En canvi, el saldo migratori mostra un minso creixement des dels inicis fins a la segona meitat del segle XVII per davallar entre aquest període i mitjan segle XIX i recuperar els valors positius en els darrers anys del nostre estudi. El creixement natural de la població olesana necessita de braços i sang nova que regeneri i activi la població; els excedents demogràfics abandonaran la vila i nousvinguts ompliran els camps i les terres olesanes.

⁵³ Cal comentar que és un càlcul aproximat perquè les dades de què hom disposa no permeten escatir la certesa d'aquest càlcul del moviment migratori, ja sigui per la manca d'informació de les fonts consultades com per la cronologia en què s'inicien les sèries.

Quadre 4.21. Saldo migratori en períodes decennals

	Immigrants				Emigrants			Saldo migratori
	Hones	Dones	No consta	Total	Homes	Dones	Total	
1661-1670	73	38	7	118	161	155	316	-198
1671-1680	42	27		69	129	115	244	-175
1681-1690	68	44		112	118	139	257	-145
1691-1700	88	53		141	137	126	263	-122
1701-1710	82	76	1	159	135	149	284	-125
1711-1720	243	99		342	160	171	331	11
1721-1730	83	79		162	149	171	320	-158
1731-1740	90	99		189	133	155	288	-99
1741-1750	74	67		141	128	153	281	-140
1751-1760	65	64		129	129	157	286	-157
1761-1770	72	64		136	132	155	287	-151
1771-1780	91	64		155	177	162	339	-184
1781-1790	79	62		141	218	160	378	-237
1791-1800	89	73		162	184	169	353	-191
1801-1810	114	129		243	170	200	370	-127
1811-1820	111	120		231	235	200	435	-204
1821-1830	105	121		226	204	187	391	-165
1831-1840	86	92		178	184	175	359	-181
1841-1850	142	139		281	232	195	427	-146
1851-1860	398	422		820	195	193	388	432
1861-1870	162	162		324	288	293	581	-257
1871-1880	346	488		834	269	264	533	301
1881-1890	231	223		454	166	160	326	128
1891-1900	320	330		650	321	325	646	4
1901-1910	643	749		1392	149	177	326	1.066
1911-1920	826	871		1697	206	226	432	1.265
1921-1930	1.457	1.609		3066	372	401	773	2.293
Total	6.180	6.364	8	12.552	5.081	5.133	10.214	2.338

Font: Bases de dades d'immigrants i d'emigrants. Elaboració pròpia.

Davant la irregularitat de les dades quant a l'emigració anterior a 1661, analitzem el saldo migratori per sexes en períodes decennals i constatem que, malgrat tot, aquest és positiu entre 1661 i 1930 en 2.338 individus. Pel que fa a l'evolució veiem una alternança de saldos negatius i positius amb força diferència atès que hi ha vuit dècades positives i dinou decennis negatius. El quadre 4.21. i els gràfics 4.9. i 4.10. —ambdós gràfics a la pàgina següent— il·lustren aquesta anàlisi.

Entre 1661 i 1710 observem un llarg període de cinquanta anys de saldo negatiu marcat per una lleugera tendència a la reducció d'aquest saldo en passar de -198 al primer decenni a -125 a la primera dècada del segle XVIII amb un total de -765 persones. L'èxode d'aquests olesans contrasta amb el creixement natural positiu de 1.004 habitants. Amb la qual cosa, l'augment de població en aquest període hauria estat de 239 individus, sempre i quan tots els migrants fossin definitius.

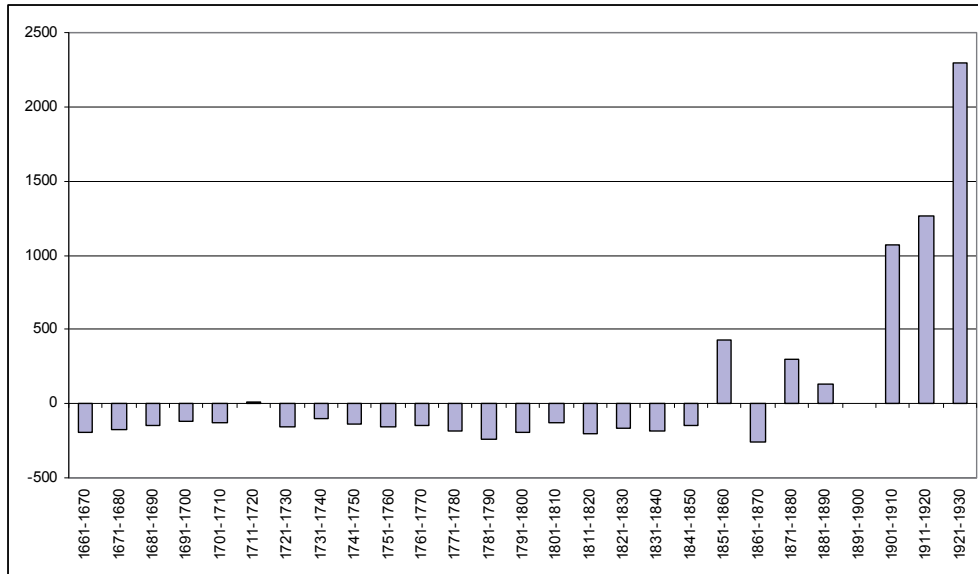
La dècada 1711-1720, primer tram positiu de només 11 persones i que s'explica per la batalla que es donà a la contrada el 1711 amb la defunció de 155 forasters entre els quals destaquen 139 soldats alemanys⁵⁴. Al llarg de la dècada, però, el creixement vegetatiu és negatiu: -111 habitants. Per tant, el balanç de la dècada és negatiu en un centenar just de persones.

Segueix un llarguíssim període de 13 dècades, entre 1721-1730 i 1841-1850, de saldo negatiu: -2.140 persones. En canvi, el creixement vegetatiu és positiu en 3.123 habitants. Així el creixement al llarg d'aquests cent trenta anys és de gairebé un miler de persones: 983. No disposem del volum d'habitants en aquest interval de temps, però

⁵⁴ Uns soldats que van arribar defensant la causa austriacista i van morir a Olesa; per tant, es tracta d'una migració forçosa? Eren mercenaris voluntaris o eren soldats de lleua?

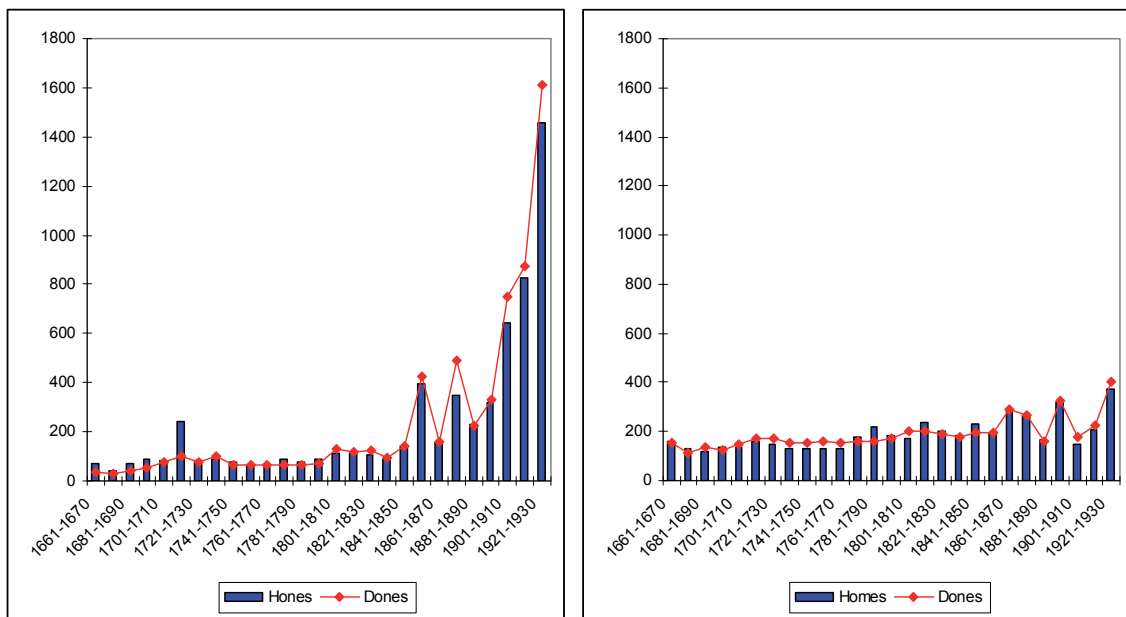
entre 1718 i 1860 el creixement observat hauria estat, si tots els immigrants i emigrants fossin definitius, de 1.966 persones.

Gràfic 4.9. Saldo migratori olesà, 1661-1930

Font: Bases de dades d'immigrants i d'emigrants. Elaboració pròpia.

Gràfic 4.10. Emigració i immigració decenal per sexes
A. Immigrants **B. Emigrants**

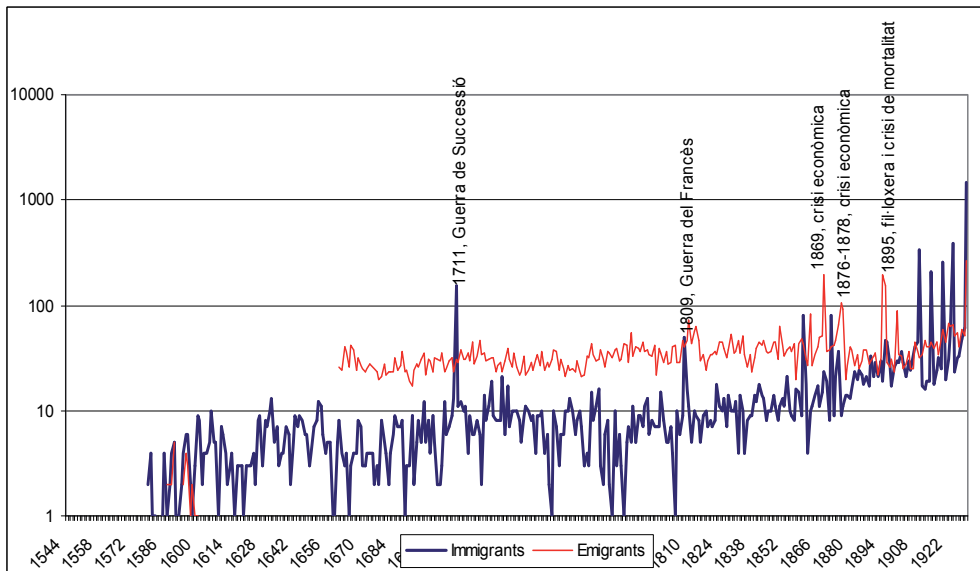
Font: Bases de dades d'immigrants i d'emigrants. Elaboració pròpia.

Els vint anys següents hi ha una alternança de signe positiu i negatiu. Així, la dècada 1851-1860 mostra un creixement vegetatiu de 306 persones i un saldo migratori de 432 habitants; amb la qual cosa el creixement real d'aquests deu anys és de 126 habitants. En canvi, el decenni 1861-1870 presenta un saldo migratori de -257 persones mentre que el creixement vegetatiu és de 181, per tant el creixement real hauria estat de -76 habitants si els migrants fossin definitius. La primera d'aquestes dues dècades, almenys fins a 1858, recull l'arribada de molts immigrants atrets tant per la

industrialització olesana com per la construcció de l'estesa ferroviària, el camí adjacent i l'arribada del ferrocarril al municipi i que es complementa amb l'arribada de les escolàpies al municipi. En canvi, la segona és el reflex de la crisi econòmica, augment de l'atur, la manca d'infraestructures que patia la vila i fins i tot l'emigració que recullen les actes municipals entre 1859 i 1882.

Des de 1871 a 1930 el saldo migratori és clarament positiu: 5.057 persones. Un corrent migratori que s'incrementa considerablement els trenta primers anys del segle XX i té el seu moment més àlgid a la darrera dècada. Si a aquest saldo hi afegim el creixement vegetatiu del mateix període —2.883 habitants— l'augment gairebé seria de 8.000 habitants, un creixement demogràfic que no coincideix pas amb el creixement real observat entre 1872 i 1930: 2.499 habitants. La diferència neta de 5.441 persones és conseqüència del fet d'agregar els migrants temporals, els quals són més de 4.000, i els definitius i, d'altra banda, ratifiquen l'ocultació i l'error documentat en el padró de 1875. En aquests seixanta anys, tot i la fil·loxera i altres desajustaments socioeconòmics, Olesa creix, com Barcelona i altres municipis de la rodalia, per l'arribada d'immigrants procedents d'altres poblacions catalanes però també del Llevant i sud peninsular atrets tant per la industrialització —considerant, d'una banda, que el nombre de contribuents de la matrícula industrial gairebé es dupliquen entre 1892 i 1901 i ho fan amb escreix entre 1920 i 1930; d'altra banda, que segons la mateixa font econòmica el nombre d'habitants passa de ser de 2.648 habitants l'any 1879 a ser de 3.217 habitants el 1892 i dels 3.819 de l'any 1913 als 5.640 el 1930 i, així mateix, el nombre d'empreses també augmenta en gairebé un centenar entre 1892 i 1925—, com per la construcció de noves infraestructures —la carretera a Terrassa (1901), l'estesa ferroviària i l'estació dels ferrocarrils de via estreta (1922) i el pont del Llobregat (1915)— i el procés d'urbanització —l'any 1898 s'aprovà l'Eixample d'Olesa engrandint la vila cap al sud i el 1924 se n'aprovà un altre de nou—.

Gràfic 4.11. Evolució de les migracions definitives a Olesa

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Si ens fixem en els sexes, observem, en primer lloc, que la diferència entre homes i dones presenta un saldo favorable a les femines en 132 persones, les quals són clarament predominants a les dècades de 1871-1880 —147 dones més que homes— i

1921-1930 —123 dones més que homes—; en canvi, els homes tenen els seus valors més alts al decenni 1711-1720 —155 homes més que dones — i 1681-1690 —45 homes més que dones—. En segon lloc, constatem que el saldo entre homes i dones mostra un predomini de les migracions masculines entre 1661-1670 i 1771-1780, el vintenni 1791-1810 i els decennis 1861-1870 i 1881-1890; mentre que la resta de dècades el volum de dones migrants és sempre superior. En tercer lloc, veiem que els saldos favorables en la mobilitat masculina coincideixen, sovint, en períodes de conjuntura bèl·lica —si més no en el marc de la Guerra de Successió (amb una considerable presència de soldats *alemanys* que defensaven la causa austriacista i van ser enterrats en el cementiri parroquial), la Guerra del Francès i la Tercera Guerra Carlina—, de crisi econòmica —1861-1870— o de conflictivitat social —cas de la revolta dels gorretes—; en canvi, les migracions femenines predominen al llarg del segle XIX —tret dels decennis 1801-1810, 1861-1870 i 1881-1890— i els primers trenta anys del segle XX.

Si ho analitzem amb les dades de la immigració i emigració definitives en períodes anuals i segons els valors relatius de les mitjanes mòbils de cinc anys observem certes diferències. D'una banda, en el gràfic 4.11. —pàgina anterior—, podem veure una primera onada immigratòria fins als anys trenta del segle XVII, amb predomini de francesos; una segona onada en el context de la Guerra de Successió, fruit de la presència en els obituaris, principalment, de soldats austriacistes; una tercera onada immigratòria, majoritàriament formada per immigrants catalans, en la qual destaquen l'arribada en la postguerra del Francès i en la industrialització del tercer terç del segle XIX; i una quarta onada, a la segona i tercera dècada del XX, amb gent procedent del sud i sud-est peninsular —aragonesos, valencians, illencs, murcians i andalusos orientals—.

Per sexes, aquests immigrants⁵⁵ posen de manifest els alt i baixos anuals, però mereix destacar-se el paper predominant dels homes atès que un 48,08% dels anys compresos entre 1661 i 1930 són majoria⁵⁶. Una hegemonia masculina que es gairebé exclusiva entre la població arribada a Olesa en els darrers anys del segle XVI i primers anys del XVII —vegeu gràfic 4.11.—, també ho és en la segona meitat del XVII i al llarg del segle XVIII; en canvi, en un 60% dels trenta anys del segle XX i en un 56% de les anualitats del segle XIX les dones són majoria i, finalment, en un 13,33% dels anys de tot el període hi ha una equitat entre homes i dones immigrants. El valor màxim absolut es dona el 1930 amb 684 homes i 797 dones, és a dir hi ha 113 fèmies més que

⁵⁵ Vegeu gràfic XXII de l'Annex.

⁵⁶ Tal com podem veure en aquest quadre, els anys en què els homes són majoria es concentren en els segles XVI i XVIII; en canvi, en el segle XIX i els trenta anys del segle XX les dones són majoritàries. En la columna dels exemples amb valor negatiu consta la quantitat de dones en què es supera als homes; i, sense signe, la quantitat de mascles en què es supera a les fèmies; pel que fa a la columna de la quantitat, s'entén que són la quantitat d'anys segons l'escala establerta i, finalment, a les quatre columnes seculares hi consta la quantitat d'anys segons dita escala.

	Quantitat	s. XVII	s. XVIII	s. XIX	s. XX	Exemples
Més de 51 dones immigrants	1	0	0	0	1	1930 (-113)
D'11 a 50 dones immigrants	3	0	0	0	3	1924 (-36), 1920 (-24) i 1910 (-23)
De 6 a 10 dones immigrants	12	0	2	8	2	1889 (-9), 1908 (-8), 1731, 1874 i 1896 (-7)
D'1 a 5 dones immigrants	93	6	28	48	11	1726, 1733, 1786,
Anys neutres	36	3	19	11	3	1666, 1681, 1683, 1703, 1704... (0)
D'1 a 5 homes immigrants	99	29	38	25	7	1667, 1688, 1718, 1720... (4)
De 6 a 10 homes immigrants	24	2	12	8	2	1829, 1884 i 1918 (8)...
D'11 a 50 homes immigrants	1	0	0	0	1	1915 (11)
Més de 51 homes immigrants	1	0	1	0	0	1711 (125)
Total	270	40	100	100	30	

Font: Elaboració pròpia.

mascles; també és significatiu l'any 1711, 138 homes i 13 dones, amb una diferència, doncs, favorable als mascles en 125 casos.

Quant a l'emigració⁵⁷, l'evolució anual dels emigrants olesans permet observar una certa homogeneïtat, malgrat els alts i baixos, fins a les darreries del segle XVIII, moment en què per primera vegada es supera el centenar d'emigrants anuals i que, malgrat la disminució al període 1793-1805, repunta entre 1806-1816, en plena Guerra del Francès; una segona onada emigratòria la trobem a mitjan segle XIX, entre 1841 i 1854 en primera instància i més intensament durant la crisi econòmica dels anys seixanta i setanta del segle XIX; un quart període d'èxode important olesà es dona en el canvi de segle i, per acabar, l'emigració també augmenta quantitativament entre 1911 i 1930⁵⁸.

Per sexes, aquesta emigració olesana entre 1661 i 1930 posa de manifest una relativa equitat entre homes i dones, tot i que hi predominen aquestes últimes, com ja s'ha dit: un 50,29% de fèmnes per un 49,71% de mascles. Amb tot, observem que els homes són majoria al segle XIX —en un 52% de les anualitats, per només un 43% d'aquestes per a les dones—, mentre que les fèmnes són majoria en el segle XVIII —un 52% per un 44% dels mascles— i, curiosament, l'equitat es completa en els anys corresponents al segle XVII: 17 anys per als homes emigrants i 17 per a les dones emigrants⁵⁹. Els valors anuals màxims d'aquesta emigració olesana es donen l'any 1930 amb 264 emigrants dels quals 115 són homes i 149 són dones, és a dir, emigren 34 fèmnes més que i, els valors màxims en què els homes superen a les dones és l'any 1895: 84 mascles i 68 fèmnes, hi ha 16 homes més que dones.

Tanmateix, l'evolució dels valors relatius de les mitjanes mòbils de cinc anys, gràfic 4.12. —pàgina següent—, plasma aquestes onades migratòries. Pel que fa a l'emigració: l'èxode olesà observem les quatre onades migratòries, tot i que algunes coincideixen amb onades immigratòries: 1784-1816, conseqüència de la crisi de finals de segle i la Guerra del Francès, amb una mitjana de 30 emigrants anuals; 1841-1879, fruit de la segregació municipal de Viladecavalls, la Segona Guerra Carlina i la crisi econòmica dels anys seixanta i setanta, amb una mitjana de 41 emigrants anuals; la crisi de finals de segle XIX amb la fil·loxera i la pèrdua de les darreres colònies d'ultramar, amb una mitjana de 60 emigrants anuals i, amb plena onada immigratòria, l'èxode olesà del 1911 a 1930, amb una mitjana de 59 emigrants anuals.

⁵⁷ Vegeu gràfic XXIII de l'Annex.

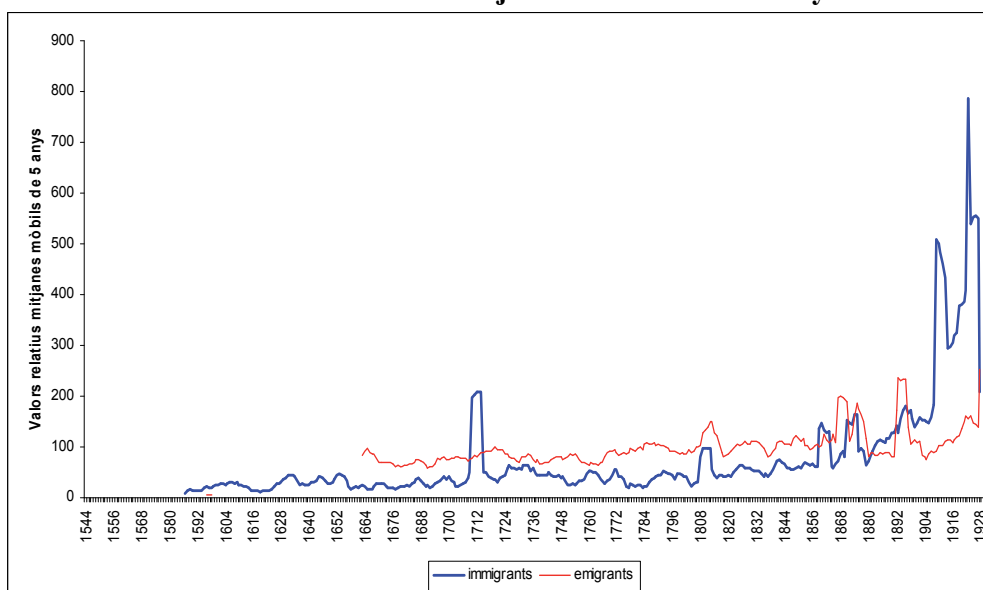
⁵⁸ Desconeixem les possibles destinacions d'aquests olesans, això no obstant, la recerca ha permès descobrir olesans en poblacions veïnes com Terrassa, Sabadell, Manresa, Igualada o a la pròpia capital catalana —segons Oyón, Maldonado i Grifol (2001)—.

⁵⁹ Tal com s'ha dit a la nota 53, en la columna dels exemples amb valor negatiu consta la quantitat de dones en què es supera als homes; i, sense signe, la quantitat de mascles en què es supera a les fèmnes; pel que fa a la columna de la quantitat, s'entén que són la quantitat d'anys segons l'escala establerta i, finalment, a les quatre columnes seculars hi consta la quantitat d'anys segons dita escala.

	Quantitat	XVII	XVIII	XIX	XX	Exemples
D'11 a 50 dones emigrants	17	1	7	4	5	1930 (-34), 1678 (-14), 1707 (-13)...
De 6 a 10 dones emigrants	29	3	11	12	3	1753 (-10), 1811 (-9), 1765 (-9)...
D'1 a 5 dones emigrants	82	13	34	27	8	1692 (-5), 1740 (-5), 1809 (-5), 1906, (-5)
Anys neutres	16	6	4	5	1	1668, 1737, 1881, 1910...
D'1 a 5 homes emigrants	81	10	28	34	9	1926 (5), 1872 (5), 1791 (5), 1697 (5)...
De 6 a 10 homes emigrants	37	6	14	13	4	1876 (10), 1839 (10), 1925 (9), 1843 (9)....
D'11 a 50 homes emigrants	8	1	2	5	0	1895 (16), 1829 (15), 1804 (14)...
Total	270	40	100	100	30	

Font: Elaboració pròpia.

Gràfic 4.12. Evolució dels migrants olesans.
Valors relatius de les mitjanes mòbils de cinc anys.

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Quant a la immigració, destaquem, a banda de la immigració francesa de finals del segle XVI i la primera meitat del segle XVII, la immigració austriacista —soldats alemanys i flamencs, majoritàriament— entre 1710 i 1714 amb una mitjana de 37 immigrants anuals i amb una punta màxima l'any 1711 amb 151 immigrants documentats. Una altra onada, de llarg recorregut i pràcticament continua és la immigració interior catalana en la qual destaquem tres subperíodes: un situat en el marc de la Guerra del Francès, amb una mitjana de 18 immigrants anuals i una punta màxima el 1809 amb 50 nous; una altra amb la construcció del ferrocarril, entre 1859 i 1863, amb una mitjana de 24 immigrants anuals i una punta màxima en el padró de 1860 —80 casos— i un tercer subperíode en el primer quinquenni del setanta, en plena crisi econòmica i la demanda per part del consistori municipal de la construcció d'una carretera, amb una mitjana de 31 immigrants anuals. A partir de 1883 la immigració s'accelera, potser, amb l'arribada de catalans i gent del sud i sud-est peninsular, en altres tres subperíodes: primer entre 1883 i 1900, amb una mitjana de 26 immigrants anuals; de 1901 a 1920, amb una mitjana de 63 immigrants anuals i, la major i més intensa onada immigratòria amb una mitjana de 216 nous cada anys.

Sembla evident que el ritme migratori no és constant, ni tan sols, al llarg de l'Edat Moderna. Si bé la immigració francesa a Catalunya distingeix una primera fase fins a mitjan segle XVI —fora de la nostra anàlisi— seguida d'una prolongació d'aquest corrent migratori fins a 1620/1640 i una davallada posterior, tot i que qualitativament millor [Nadal i Giralt, 1960; Gual, 1991a; Millàs, 2005...]; en canvi, a Aragó, el període de màxima presència francesa se situa entre 1560 i 1635 [Salas, 1988a] i al Regne de Castella arriben més intensament entre 1617 i 1631, s'aturen dràsticament fins al Tractat dels Pirineus, s'estabilitzen fins a 1680 i minven significativament al llarg del segle XVIII en algunes ciutats, cas de Madrid, mentre que en d'altres, com a Múrcia, augmenten [Salas, 1988a, 2009...; Lemeunier, 1993; Larquié, 1966; Amalric, 1993...].

Tanmateix, R. Rowland (1987b:53-54) ha destacat, per al conjunt de la península Ibèrica durant els segles XVIII i XIX, el caràcter estructural de l'emigració

d'homes solters cap a Amèrica i a l'interior peninsular des del nord-oest pels sistemes de propietat, herència i família; en canvi, per a Catalunya el fenomen emigratori té un nivell relativament moderat. A Olesa hem pogut observar que durant el segle XVIII i ben entrat el segle XIX, l'emigració supera, moderadament, a la immigració.

Per a la segona meitat del segle XIX i inicis del segle XX destaquem l'aportació de J. Arango (1976). Aquest sociòleg sosté que els moviments migratoris massius a Espanya van començar a la segona meitat del segle XIX —en el marc d'un creixement demogràfic continu y amb absència d'un progrés agrícola, atès que contingents nombrosos d'habitants de regions desfavorides es van veure forçats a emigrar a ultramar o bé en desplaçaments interns de curta distància— i al primer terç del segle XX van seguir rutes geogràfiques constants definides per uns pols d'atracció concrets: a la part oriental de l'Estat, l'emigració anava o bé a Barcelona o bé al nord d'Àfrica; a l'Espanya septentrional s'orientava cap a Amèrica o a Madrid; des de l'Espanya central i la Meseta nord cap a la capital de l'Estat, el País Basc o Amèrica; des de l'interior a Madrid i des de l'Espanya meridional a Sevilla, Còrdova [Arango, 1976:56-57]. En el cas de la destinació a Barcelona, afirma que: “la región de la que era centro nodal la aglomeración urbano-industrial barcelonesa no sería Cataluña (...), sino un conjunto de trece provincias que abarcaba las cuatro provincias catalanas, las tres aragonesas, el País Valenciano, las Islas Baleares y las provincias más meridionales de Murcia y Almería” [Arango, 1976:58].

Al Maresme, M.A. Capdevila (2003a:111) observa, a través dels llibres de noces, una disminució de la immigració al llarg de l'edat moderna —el 58% de nuvis forasters durant el cinc-cents, cauen al 43% durant el XVII i minven fins al 33% al llarg del segle XVIII—, que s'explica pel costum de casar-se a la parròquia d'on provenia la núvia. Desconeixem, si aquesta reducció del nombre de nuvis forasters al Maresme donà pas a una emigració de les parròquies estudiades, tal com hem vist a Olesa.

Les transformacions del segle XVIII van donar pas al sistema fabril i la mecanització de la producció a través del vapor [Carreras, 1990; Maluquer de Motes, 1994a; Marfany, 2001...] i en aquest procés les migracions internes van afavorir el creixement demogràfic del litoral i prelitoral català en detriment de les zones interiors i de la muntanya pirinenca [Nicolau, 1990 i 1993; Camps, 1995; Llonch i Sancho, 1990...] i, més concretament, s'ha incidit en aquest corrent migratori en la formació del mercat del treball industrial a Catalunya demostrant que aquests són de curta distància i que, entre els que es desplaçaven, predominen els treballadors del sector tèxtil [Fabrè, 1991; Camps, 1995; Ros i Sancho, 2001; Marfany, 2001...].

A Manlleu, M. Llonch i S. Sancho (1990:4-5), entre 1755 i 1900, estimen uns saldos migratoris negatius entre 1782 i 1841 —més intens entre 1782 i 1829, per les pertorbacions polítiques i econòmiques—, que donen peu a una onada immigratòria, entre 1842 i 1856, fonamentada en el procés d'industrialització i les annexions territorials, fins a la crisi de 1857-1859; segueixen anys d'arribada d'immigrants entre 1860 i 1876 fins al clàssic període emigratori de la demografia catalana de 1877-1886 i s'acaba el segle XIX amb un nou període immigratori, de 1887 a 1900. El contrast entre saldos migratoris positius i negatius a Manlleu i a Olesa posen de manifest un cert paral·lelisme entre ambdues poblacions, però la cronologia no és la mateixa atès que la crisi a Olesa es dona a la dècada dels seixanta i durant els anys cinquanta hi ha una important onada immigratòria gràcies, entre altres factors, a la construcció d'obres públiques.

També observem algunes diferències entre Olesa i Esparreguera. L'estudi de la Colònia Sedó d'Esparreguera per R. Nicolau (1983:94-103) presenta cinc fases de creixement estretament relacionat amb la immigració entre 1857 i 1930: una primera fase de creixement reduït; de 1877 a 1897, onada immigratòria amb arribada de població catalana; de 1897 a 1900, èxode poblacional superior a l'arribada anterior; de 1900 a 1920, estancament de la població i, finalment, de 1920 a 1930, nova onada immigratòria.

A Terrassa, J. Segon (2005b:49-53) analitzant els padrons de 1910 i 1930 observa l'onada immigratòria anterior a 1910 i la forta onada dels anys vint i, així, constata que, en el primer cas, hi ha un 55,2% d'egarencs i un 44,8% d'immigrants i en el segon els terrassencs només representaven el 41% i els nouvinguts el 59%. Les semblances amb Olesa són evidents fruit de la proximitat geogràfica entre ambdues poblacions.

A Leioa (País Basc), M. González, García i Urrutikoetxea (2010:103-107) constaten que abans de 1890 els moviments migratoris responen als propis d'una societat tradicional i agrària atès que el 26,14% de la població no és natural d'aquesta localitat basca i el 99,4% d'aquests immigrants procedeixen de la curta distància fruit de desplaçaments amb finalitats matrimonials o per satisfer les necessitats de la societat tradicional. En canvi, entre 1895 i 1905 el municipi de la Ria de Bilbao detecta una intensa arribada de nouvinguts que hi van per cobrir els nous llocs de treball que està creant la industrialització i que es constaten amb un augment dels nouvinguts fins a representar el 45,7% [González, García i Urrutikoetxea, 2010:120-121] i segueix creixent els primers vint anys del segle essent el 47,6% de la població total l'any [González, García i Urrutikoetxea, 2010:158]. En aquest període, les similituds entre aquesta població basca i Olesa són evidents tot i que les activitats industrials a l'un i l'altre són força diferents.

4.3. L'estructura demogràfica dels migrants

Un cop exposats el nombre i les onades migratòries intentem analitzar l'estructura demogràfica dels migrants. Tal i com hem fet en el capítol anterior analitzarem aquest apartat des de tres àmbits. Primer analitzarem l'estructura de la població migrant segons l'edat i el sexe; després, l'estructura segons la categoria socioprofessional i l'activitat econòmica i, per acabar, altres característiques de l'estructura de la població migrant com poden ser el nivell d'alfabetització i l'estructura familiar.

4.2.1. L'estructura segons l'edat i el sexe

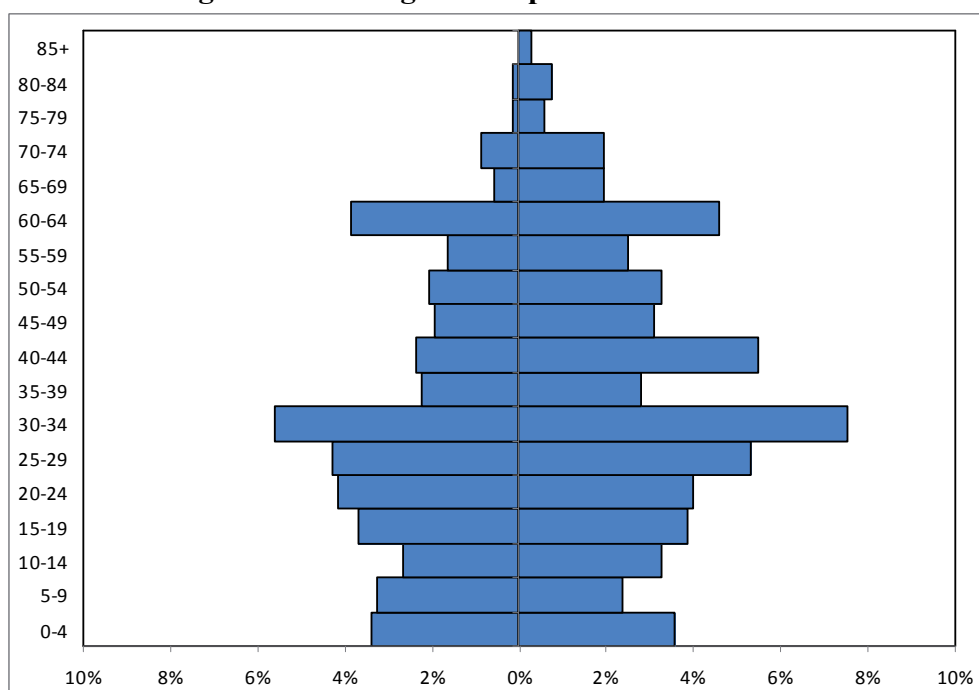
En el capítol anterior ja hem presentat l'estructura per edats i sexes de la població olesana i en alguns casos hem destacat l'aportació dels immigrants en l'estructura demogràfica olesana i en el primer apartat d'aquest capítol hem fet referència a l'edat, el sexe i l'estat civil segons els diversos mètodes de mesura. Ara, doncs, analitzem l'estructura per edat i sexe de la població immigrant a partir de la informació que ens donen els padrons de 1860⁶⁰, 1872, 1910, 1920 i 1930⁶¹.

⁶⁰ Cal recordar que el padró de 1860 no enregistra la naturalitat ni la residència de la població. La reconstrucció feta en aquesta recerca, fruit del creuament de dades, ha permès descobrir la naturalesa del 86,47% dels habitants enregistrats en el padró.

⁶¹ Recordem que disposem dels padrons de 1875 —incomplet—, 1915 i 1924, però per qüestions d'harmonització creiem oportú centrar-nos en aquests cinc padrons: 1860, 1872, 1910, 1920 i 1930.

Com hem dit al capítol anterior, la piràmide de 1860⁶² permet observar una important immigració —21,25% del total d’habitants—, entre altres grups, en el grup d’edat 60-64 anys, corresponent a les generacions de 1796-1800, en el grup d’edat 40-44, nascuts poc després de la Guerra del Francès, entre 1816-1820 i, especialment, entre la població femenina en els grups d’edats 20-24, 25-29 i 30-34, corresponent a les generacions nascudes entre 1826 i 1840. Per tal de demostrar la importància de la immigració hem elaborat la figura 4.2. i el quadre 4.22.

Figura 4.2. Immigrants al padró d’Olesa de 1860

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Quadre 4.22. Immigrants i olesans al padró d’Olesa de 1860⁶³

	Joves		Adults		Vells		% Totals
	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	
Olesans	87,87	87,43	79,02	70,74	84,21	53,95	78,75
Immigrants	12,13	12,57	20,98	29,26	15,79	46,05	21,25
Totals	511	501	1.039	974	76	76	3.177

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

D’entrada destaquem la presència dels immigrants en els grups d’edat entre 20 i 35 anys, però no s’ha de menystenir la presència de gent gran i, especialment, de nens. Aquesta darrera presència demostra la importància de les migracions en família, de matrimonis joves amb criatures. El percentatge d’immigrants de sexe femení és superior —un 57,10% dels immigrants—, als immigrants de sexe masculí —un 42,91% del total d’immigrants que representen gairebé una de cada deu persones documentades en aquest padró de 1860—. La presència d’aquestes dones posa en dubte la hipòtesi que la immigració havia estat protagonitzada, generalment, per homes⁶⁴. Així, observem una important presència d’immigrants joves en edat de treballar i en edat reproductiva que

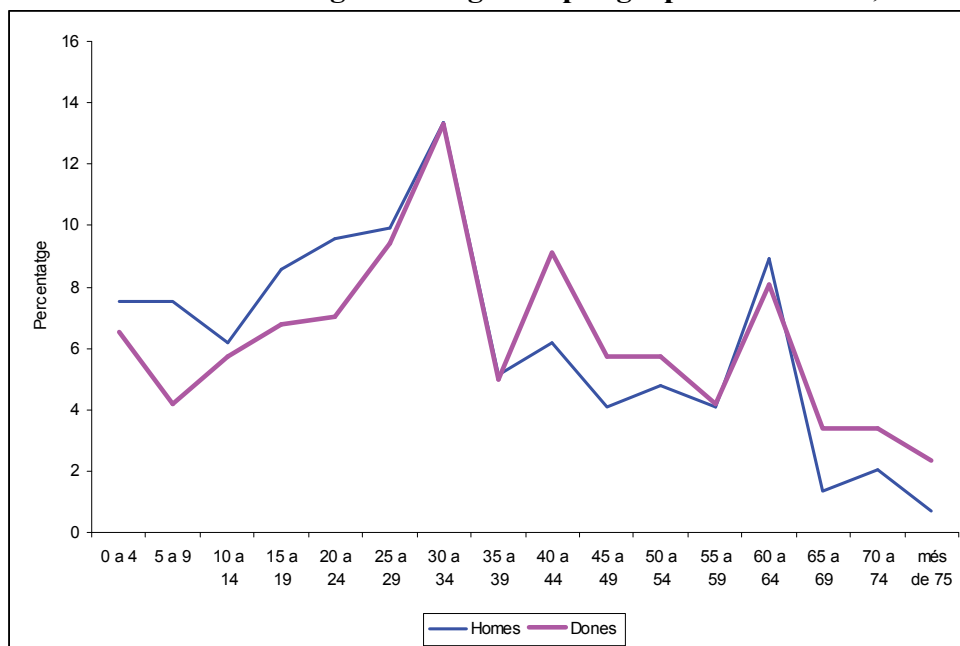
⁶² Vegeu figura 3.7.

⁶³ Percentatges expressats respecte el total de la població.

⁶⁴ Respecte això, vegeu Gregorio (1997), Arbaiza (1994) o García (2004).

indubtablement transformaran l'estructura de la població. A més, la immigració major de 65 anys és prou important com per menystenir-la.

Gràfic 4.13. Percentatge d'immigrants per grup d'edat: Olesa, 1860

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Si analitzem aquests immigrants segons el sexe i l'edat podem veure que els percentatges més elevats d'aquests l'any 1860 els trobem, tant per als homes com a les dones, en els grups d'edat 25-29 i 30-34; amb un segon punt màxim del sexe masculí entre 14 i 24 anys, mentre que per al sexe femení se situa als 40-44 anys; i, un tercer, novament coincident per ambdós gèneres, en el grup de 60-64 anys. D'altra banda, i valgui la redundància pel que fa a una immigració en família, no s'ha de menystenir el percentatge de joves mascles de 0 a 14 anys o el de femines de 0 a 4 anys, tots ells per sobre del 6% del total de la població immigrant segons el sexe —també supera aquest valor el grup de d'edat femení de 15 a 19 anys—. La punta màxima no presenta cap discordança respecte al fenomen migratori, com tampoc ho és que hi hagi més homes que dones fins aquests valors; això no obstant, si que sembla rar la tercera punta expressada considerant que són adults d'edats avançades, potser una declaració errònia de l'edat o d'immigrants que ja porten molts anys residint a Olesa en són l'explicació. Tanmateix, el fet que hi hagi més dones ancianes immigrants que no pas homes pot estar determinat pel fet que aquestes àvies van a viure amb els seus fills un cop s'han quedat vídues.

El padró del 1872, pel que fa als immigrants —un 15,95% del total d'habitants—, mostra una asimetria evident entre ambdós sexes. Tal com es pot veure a la figura 4.3. i al quadre 4.23. —ambdós a la pàgina següent—, les dones immigrants són predominants en aquest padró atès que representen el 52,99% dels nouvinguts documentats i el 8,46% del total de la població; en canvi, els homes immigrants són el 47,01% dels nouvinguts i el 7,49% del total. En conjunt, doncs, la població nadiua representa el 84,05% i la població migrant, el 15,95%. D'altra banda, la presència dels immigrants adults —11,66% de la població— i, especialment, en els grups d'edat entre 20 i 44 anys, però no s'ha de menystenir la presència de gent gran —un 1,05% del total d'habitants— i de nens

—3,24% del total de la població—. Aquesta darrera presència demostra, com en el padró de 1860, l'arribada d'immigrants en família.

El major percentatge d'immigrants de sexe femení en el padró de 1872, si bé també posa en dubte la hipòtesi que la immigració havia estat protagonitzada, generalment, per homes, també s'hauria de qüestionar pel fet que s'inscriu en el marc de la tercera guerra carlina quan la colla de l'olesà *Nas Ratat*, formada per uns dos-cents homes, actuava per la comarca l'any 1872, i, potser alguns d'aquests homes eren immigrants a Olesa que no resten recollits al padró o bé les dones immigrants enregistrades romanen al municipi fugint dels pobles veïns. Això, no obstant, observem una important presència d'immigrants joves en edat de treballar i en edat reproductiva que indubtablement transformaran l'estructura de la població, en un període en què la vila perd 24 habitants entre 1860 i 1872 amb una TCCA de -0,63% i, de la mateixa manera, el nombre d'immigrants documentats en ambdós padrons s'ha reduït en 197 persones, una disminució del 29,18%.

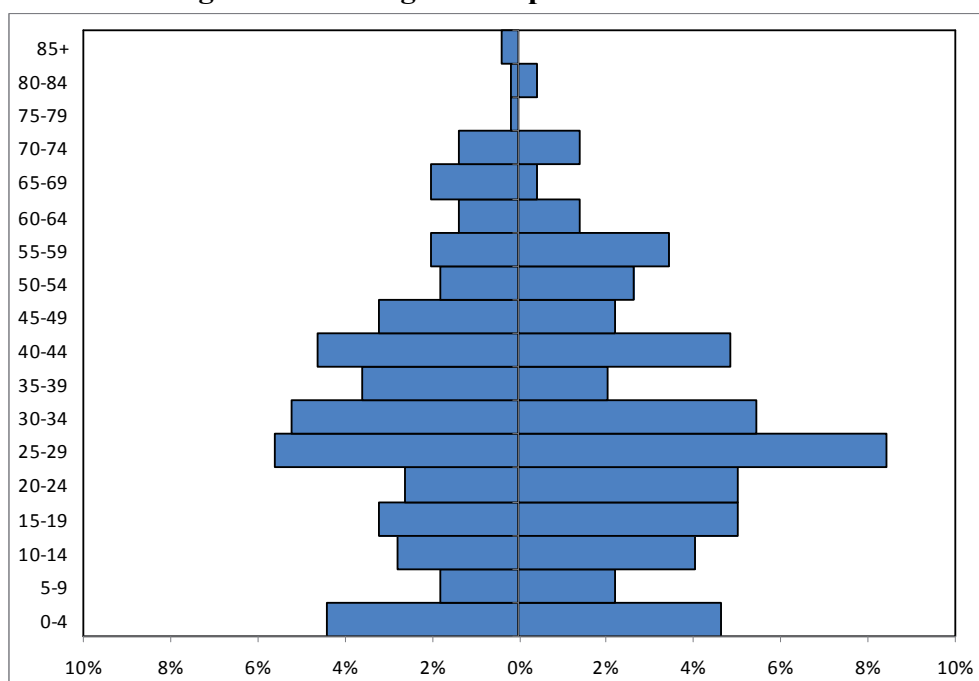
D'altra banda, el creuament d'ambdós padrons municipals demostra la mobilitat d'aquests immigrants atès que només 91 immigrants es repeteixen en ambdós padrons. D'aquests, una tercera part són dones —un 29,03% són donzelles, un 64,52% estan casades i un 6,45% consten com a vídues— i dos terços són homes —un 28,33% són solters, un 68,34% estan casats i un 3,33 consten com a vidus—.

Quadre 4.23. Immigrants i nadius al padró d'Olesa de 1872

	Joves		Adults		Vells		% Totals
	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	
Olesans	90,08	89,60	83,55	79,57	75,28	82,54	84,05
Immigrants	9,92	10,40	16,45	20,43	24,72	17,46	15,95
Totals	484	519	1.009	984	89	63	3.148

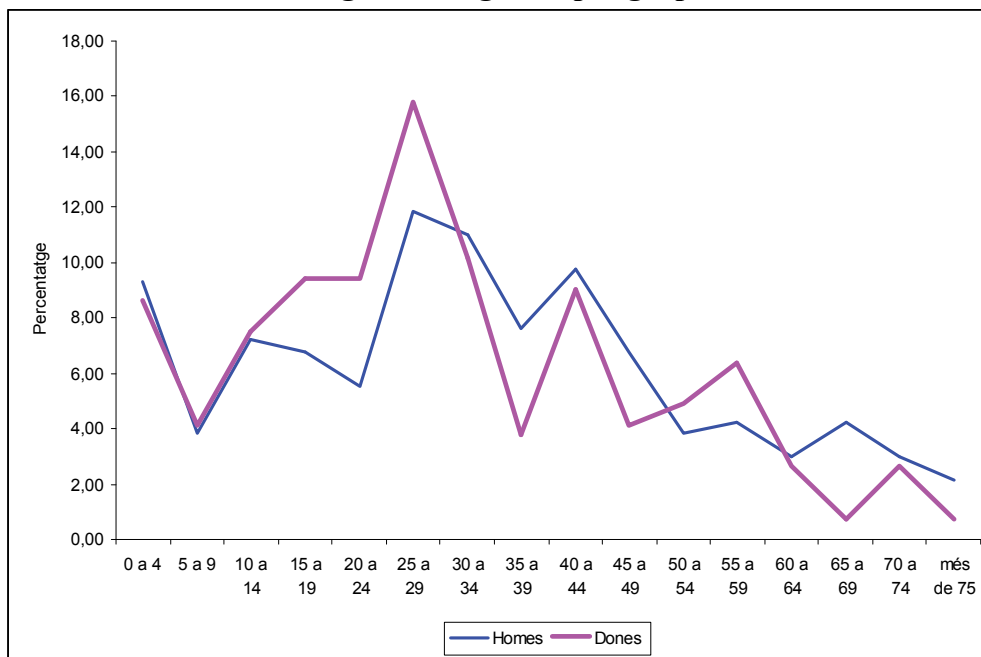
Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Figura 4.3. Immigrants al padró d'Olesa de 1872

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Gràfic 4.14. Percentatge d'immigrants per grup d'edat: Olesa, 1872

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Si analitzem aquests immigrants enregistrats en el padró de 1872 segons el sexe i l'edat podem veure, en primer lloc, que els percentatges més elevats els trobem, tant per als homes com per a les dones, en edats compreses entre els 25 i 34 anys, essent molt clar el màxim d'elles —un 15,79% del total de dones immigrants—; un segon màxim per al sexe masculí se situa en el grup de 40-44 anys, mentre que per a les femines aquest es dona amb uns percentatges idèntics en els grups 15-19 i 20-24; essent el tercer valor més alt el corresponent, tant per als uns com per a les altres, els infants de 0 a 4 anys. En segon lloc, a diferència del que s'ha observat en el cas del gràfic 4.13., aquí hi ha un predomini d'homes ancians, considerant que el gènere femení té uns percentatges significatius en el grup d'edat 55-59. Tanmateix, i també a diferència del que passa en el cas de 1860, trobem que hi ha moltes més dones joves i adultes que no pas homes. Aquesta major proporció de femelles es pot explicar tant per la conjuntura bèl·lica com per la crisi econòmica que patia la vila: potser els homes reemigraven o s'incorporaven al conflicte armat; potser, les dones romanen a Olesa a l'espera de trobar parella o feina a les fàbriques...

Com hem comentat, també existia un moviment emigratori. Hem intentat elaborar una estructura per edats i sexes de la població emigrant d'Olesa a partir dels padrons i els sacramentaris entre 1861 i 1872. La informació que disposem és però minsa per la qual cosa els resultats s'han de prendre en cura. El volum d'emigrants olesans documentats en aquest període és de 664 habitants, però només disposem de l'edat i el sexe d'un 42,62% d'aquests; és a dir, desconeixem l'edat d'un 57,38% dels emigrants⁶⁵. Segons aquesta anàlisi, un 52,65% del total de la població en què es treballa són homes i un 47,35%, dones. Amb tot, destaca l'aportació d'homes adults que abandonen la població en el decurs d'aquests anys —un 38,87% dels emigrants o el que ve a ser el mateix el 73,83% dels emigrants masculins—, però també l'emigració en

⁶⁵ Dels emigrants que en desconeixem l'edat un 48,82% són homes i un 51,18%, dones; per tant, conjuntament, emigrants en què ens consta l'edat i aquells en què no està consignada, un 49,54% dels emigrants entre 1861 i 1872 són dones i un 50,46%, homes.

família atès que poc més d'una quarta part dels ciutadans que deixen la població són joves de 0 a 14 anys. El quadre 4.24. i la figura 4.4.⁶⁶ reproduïxen aquest corrent migratori a partir dels emigrants documentats.

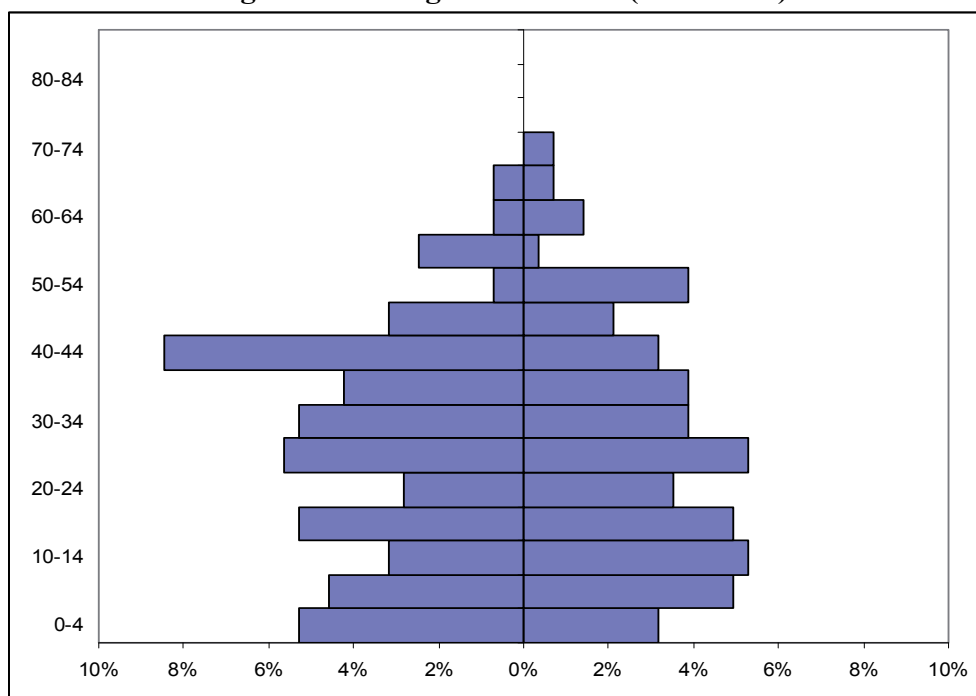
Quadre 4.24. Emigració olesana (1861-1872): grups d'edat i sexes

	Joves		Adults		Vells		Totals
	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	
Emigrants	37	38	110	92	2	4	283
%	13,07	13,43	38,87	35,21	0,71	1,41	100
% per sexes	24,83	28,36	73,83	68,96	1,34	2,68	

	Homes	Dones	% Homes	% Dones	Total
0 a 4	15	9	10,07	6,72	24
5 a 9	13	14	8,72	10,45	27
10 a 14	9	15	6,04	11,19	24
15 a 19	15	14	10,07	10,45	29
20 a 24	8	10	5,37	7,46	18
25 a 29	16	15	10,74	11,19	31
30 a 34	15	11	10,07	8,21	26
35 a 39	12	11	8,05	8,21	23
40 a 44	24	9	16,11	6,72	33
45 a 49	9	6	6,04	4,48	15
50 a 54	2	11	1,34	8,21	13
55 a 59	7	1	4,70	0,75	8
60 a 64	2	4	1,34	2,99	6
65 a 69	2	2	1,34	1,49	4
70 a 74		2		1,49	2
75 o més					
Total	149	134	100	100	283

Font: AHMOM, APOM... Elaboració pròpia.

Figura 4.4. Emigració olesana (1861-1872)

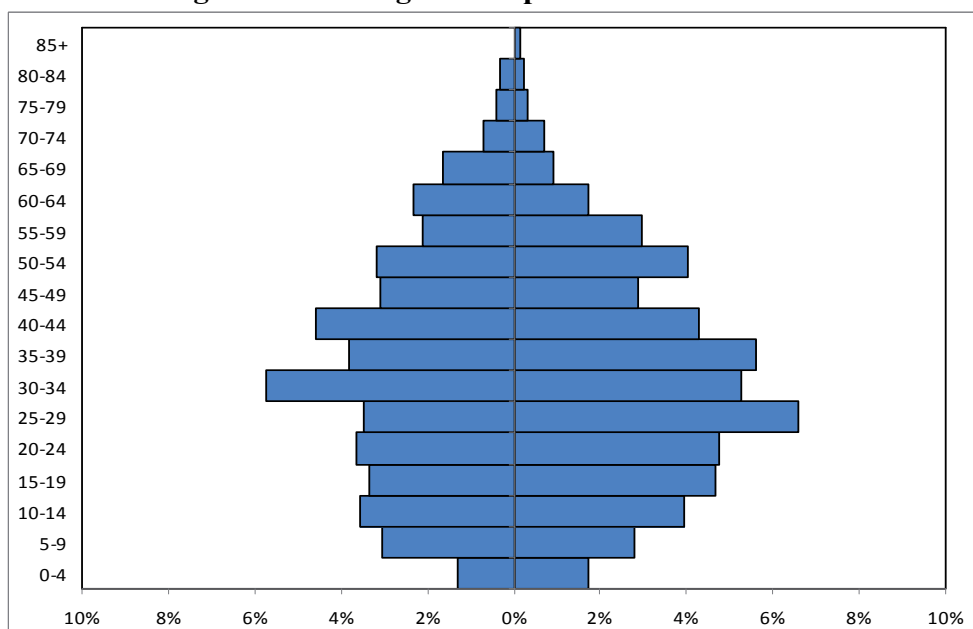
Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

⁶⁶ Elaborada amb el total d'emigrants dels quals es coneix l'edat —un 42,62% del total—, respecte el total d'habitants que consten al padró. Cal dir que no hi ha cap grup d'edat que supera l'1% del total de la població empadronada, però aquí recordem que ho hem calculat respecte el total de casos amb edat coneguda.

Tanmateix, si hi afegim les *reemigracions*⁶⁷, observem que 79 immigrants temporals documentats entre 1861 i 1872 deixen Olesa per anar a altres indrets. D'aquests, 20 són homes i 59, dones. Destaquem la *reemigració* femenina atès que un 67,80% d'aquestes són dones en edat fèrtil, entre 15 i 49 anys d'edat i, la resta, són dones de 50 a 83 anys. Els homes *reemigrants* són, majoritàriament, homes aptes per al mercat laboral atès que un 85% estan en edats compreses entre els 16 i els 59 anys, un 10% tenen més de 65 anys —hom tracta d'un home de 69 anys i un altre de 70 anys— i de l'altre 5% no en sabem l'edat.

Les piràmides de la població immigrant del primer terç del segle XX reafirmen aquestes característiques? Si observem la figura 4.5. i el quadre 4.25. —pàgina següent— copsem que la població immigrant representa, segons el padró de 1910, una tercera part de la població total d'Olesa: el 15,56% dels infants, 17,87% d'actius i el 0,78% dels vells. També, com en el conjunt de la població empadronada, constatem que un 53,46% dels nouvinguts són dones —un 35,43% de menors de 15 anys, un 42,66% de dones entre 15 i 64 anys i un 2,33% de velles— i un 46,54% d'homes —un 7,93% d'infants, un 35,43% d'actius i un 3,19% de vells—. Aquesta majoria de població activa i infantil immigrant és una injecció biològica i econòmica per a una Olesa que havia vist com els anys seixanta i setanta del segle XIX els seus conciutadans deixaven la vila igual que molts altres catalans que van deixar el camp per anar a les ciutats⁶⁸. El predomini de dones adultes —un 14,26% del total d'habitants— i la presència d'un 5,48% de joves de 0 a 4 anys ratifiquen, tanmateix, la tendència dels padrons de 1860 i 1872: una immigració en edat laboral i fèrtil i, d'altra banda, una significativa immigració en família. A més, la immigració de població major de 65 anys és, com el 1860, prou significativa i considerable —un 26,30% d'aquests grups d'edat—.

Figura 4.5. Immigrants al padró d'Olesa de 1910

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

⁶⁷ Entenem per *reemigració* aquelles emigracions que realitzen els immigrants temporals documentats, ja siguin emigracions de retorn al seu municipi d'origen o bé emigracions a una altra destinació.

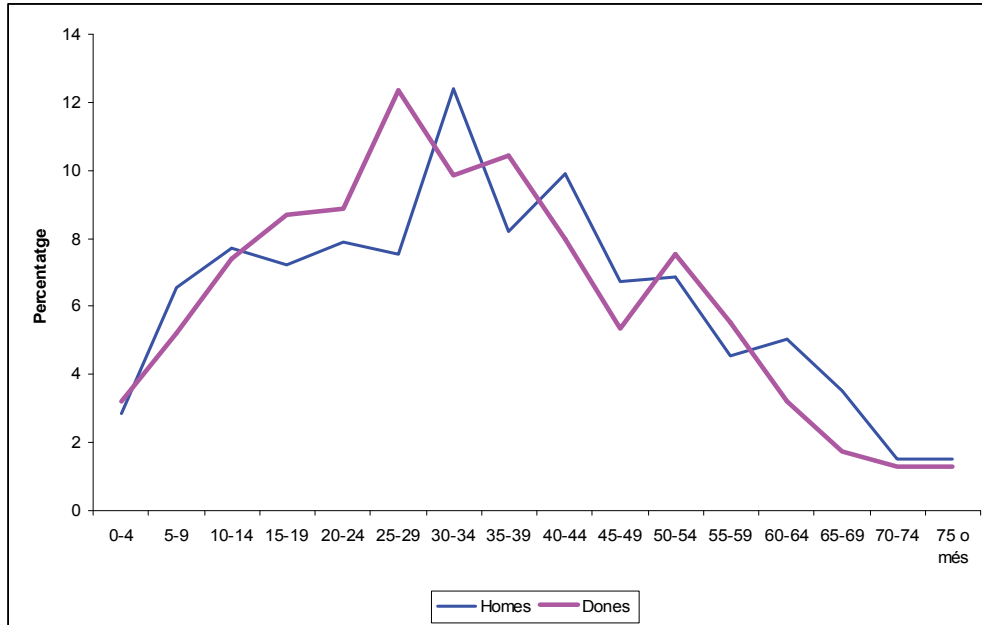
⁶⁸ Pel que fa a aquest tema, vegeu Roquer i Vila (1981), Llonch i Sancho (1990), Camps (1995), Nicolau (1993) o Marfany (2001), entre altres.

Quadre 4.25. Immigrants i nadius al padró d'Olesa de 1910

	Joves		Adults		Vells		% Totals
	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	
Olesans	80,75	80,88	62,89	58,49	65,81	62,20	66,57
Immigrants	19,25	19,12	37,11	41,51	34,19	37,80	33,43
Totals	530	570	1.226	1.325	117	82	3.850

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Gràfic 4.15. Percentatge d'immigrants per grup d'edat: Olesa, 1910

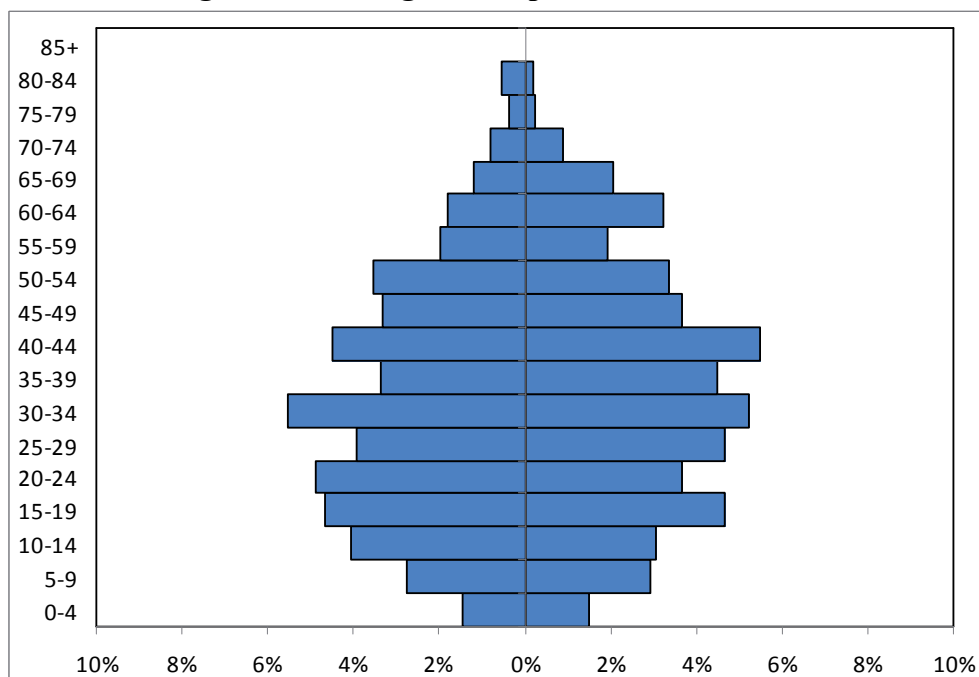

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Així mateix, si analitzem aquests immigrants enregistrats en el padró de 1910 segons el sexe i l'edat podem veure, en primer lloc, que els percentatges més elevats d'immigrants els trobem en el grup d'edat 30-34 per als homes i 25-29 per a les dones; un segon màxim se situa en els grups 40-44 i 35-39, respectivament; i un tercer valor més alt en els grups 35-39 per al sexe masculí i 30-34 per al femení. D'altra banda, no s'ha de menystenir l'elevat percentatge de dones entre 15 i 24 anys, les quals superen, fins i tot, els valors dels homes de 35 a 39 anys, tots ells amb tants per cent per sobre dels vuit punts. Destaca, tanmateix, l'encavalcament de la població adulta immigrant, fruit, potser, d'una immigració en família, malgrat que els percentatges d'infants són força més baixos que en els casos de 1860 i 1872. A més a més, podem destacar, tot i que hi ha una lleugera majoria dels grups d'edat en què la població masculina supera a la femenina, la important immigració femenina —recordem-ho, un 53,61%— entre la població adulta, ja sigui acompanyant a les seves parelles o vingudes individualment per incorporar-se al mercat laboral.

El padró de 1920, quant als immigrants —un 39,58% del total de la població—, també posa de manifest que la majoria dels nouvinguts són actius de 25 a 44 anys —el 77,97% del total, majoritàriament del sexe femení (51,28% respecte al 48,72% dels homes)—. Possiblement, aquets nouvinguts van arribar en família atès que la població infantil representa el 15,68% dels immigrants —8,21% d'homes i 7,47% de dones—, mentre que els vells el 6,35% restant dels immigrants —un 2,99% d'avis i un 3,36% d'àvies— porten força anys residint a Olesa. La figura 4.6. i el quadre 4.26. recullen aquesta informació.

Figura 4.6. Immigrants al padró d'Olesa de 1920

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Quadre 4.26. Immigrants i nadius al padró d'Olesa de 1920

	Joves		Adults		Vells		% Totals
	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	
Olesans	73,28	77,90	55,47	55,20	55,96	50,46	60,42
Immigrants	26,72	22,10	44,53	44,80	44,04	49,54	39,58
Totals	494	543	1.354	1.451	109	109	4.060

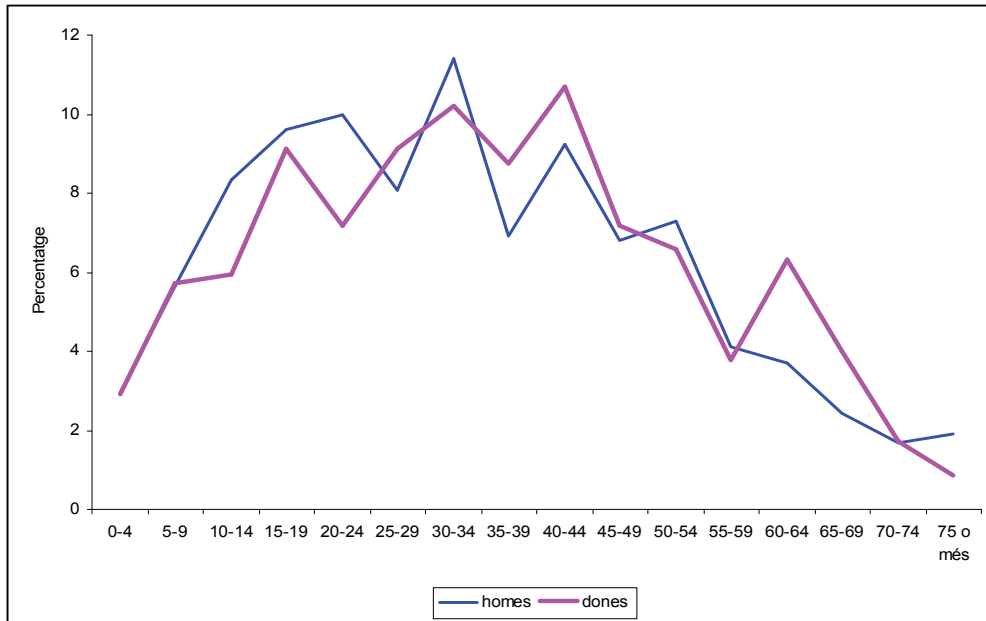
Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

La diferència entre ambdues piràmides de 1910 i 1920 mostra l'augment del nombre d'immigrants i llur arribada, més si tenim en compte que alguns dels immigrants documentats al padró de 1910 ja no romanen a Olesa el 1920; és a dir, l'augment d'alguns grups d'edat és fruit d'una arribada significativa de nous immigrants, alguns dels quals substitueixen a d'altres immigrants temporals al municipi. Així, el volum de dones immigrants del grup d'edat de 25 a 29 anys al primer d'aquests padrons s'hauria de veure en el grup d'edat de 35 a 39 anys en el segon padró, però això no es dona atès que els grups anterior i posterior surten més que no pas aquest darrer. En canvi, el grup d'homes del mateix quinquenni 25-29 al padró de 1910 és també important al padró 1920, només superat pel quinquenni 35-39 en aquest darrer padró. Novament, però, l'arribada d'homes i dones en edat fèrtil i el 6,21% de joves de 0 a 14 anys en aquest padró de 1920 reafirmen el que s'està destacant d'una immigració en família i en edats actives amb predomini del sexe femení.

Tanmateix, no s'han de desmerèixer dos fets: en primer lloc, que les dones immigrants velles i les dones nadius velles gairebé s'equiparen; i, en segon lloc, que el nombre de joves nadius és clarament superior, encara, al de joves immigrants. Una qüestió aquesta última força lògica considerant que els joves nadius inclouen els fills d'immigrants nascuts a Olesa. En canvi, respecte al primer fet destaca aquesta paritat, i fins i tot l'alt percentatge que representen els immigrants masculins velles en aquest

col·lectiu, atès que demostren la inserció social i l'arrelament d'aquests nousvinguts olesans.

Gràfic 4.16. Percentatge d'immigrants per grup d'edat: Olesa, 1920

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Si analitzem aquests immigrants enregistrats en el padró de 1920 segons el sexe i l'edat també podem veure, en primer lloc, que els percentatges més alts d'immigrants també es donen, com és habitual, entre la població adulta. En aquest ordre destaquem el grup de 30-34 anys per al sexe masculí i el de 40-44 anys per al femení; els segueixen, en segon lloc, els grups de 20-24 anys per als homes i de 30-34 anys per a les dones; en tercer lloc, els de 15-19 anys per als mascles i, per igual, 15-19 i 25-29 per a les femelles; i, no s'han de menystenir, però, els grups de 40-44 anys per a ells i el de 35-39 anys per a ells perquè tots aquests grups d'edat estan per sobre del 8,5% del total. Tanmateix, cal destacar la similitud entre la corba dibuixada en aquest gràfic i l'anterior, tot i que hi ha una diferència considerable en el cas de la població jove —amb un alt percentatge d'immigrants masculins de 10-14 anys— i dels primers de la població adulta ja que dels 15 als 24 anys sempre són més els immigrants que les immigrants, mentre que entre els 25 i 44 anys predominen elles sobre ells. Hi ha, potser, un rejuveniment i una recuperació de la immigració individual masculina, considerant que aquestes dones entre 25 i 44 anys ja eren majoritàries en el padró de 1910. La industrialització⁶⁹ sembla ser el factor d'atracció d'immigrants, però no s'han de menystenir ni la millora en les infraestructures viàries ni el procés d'urbanització de la vila.

Tal i com hem fet per a al període 1861-1872, i tenint en compte tant els sacramentaris com els padrons i altres fonts a l'abast, hem intentat elaborar una estructura per edats i sexes de la població emigrant d'Olesa entre 1911 i 1920. La informació que disposem, així mateix, és minsa i, en conseqüència, els resultats s'han de prendre en cura. El volum d'emigrants olesans documentats entre 1911 i 1920 és de

⁶⁹ Segons el cens laboral de 1919, el 99,21% de les 252 dones enregistrades consten en el sector secundari, principalment en el ram del tèxtil [AHMOM, Capsa 201. Delegació Local i Consell Treball (1900-1940)].

432 habitants, però només disposem de l'edat i el sexe d'un 45,83% d'aquests; és a dir, desconeixem l'edat d'un 54,17% dels emigrants⁷⁰. Segons aquesta anàlisi, un 50,49% de la població en què es treballa són homes i un 41,59%, dones. Amb tot, destaca l'aportació d'homes adults que abandonen la població en el decurs d'aquests anys —un 44,95% dels emigrants—, però també l'emigració en família atès que un 14,15% dels habitants que deixen la població són joves de 0 a 14 anys. El quadre 4.27. i la figura 4.7. —aquesta darrera a la pàgina següent— reproduïxen aquest corrent migratori a partir dels emigrants documentats.

Quadre 4.27. Emigrants olesans entre 1911 i 1920

	Joves		Adults		Vells		Totals
	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	
Emigrants	15	13	89	81			198
%	7,58	6,57	44,95	40,91			100
% per sexes	15,96	13,84	85,58	86,17			

	Homes	Dones	% Homes	% Dones	Total
0 a 4	1		0,96		1
5 a 9	2		1,92		2
10 a 14	12	13	11,54	13,83	25
15 a 19	9	17	8,65	18,09	26
20 a 24	13	20	12,50	21,28	33
25 a 29	35	21	33,65	22,34	56
30 a 34	18	12	17,31	12,77	30
35 a 39	4	3	3,85	3,19	7
40 a 44	2	3	1,92	3,19	5
45 a 49	4	3	3,85	3,19	7
50 a 54		1		1,06	1
55 a 59	2	1	1,92	1,06	3
60 a 64	2		1,92		2
65 a 69					
70 a 74					
75 o més					
Totals	104	94	100,00	100,00	198

Font: AHMOM, APOM... Elaboració pròpia.

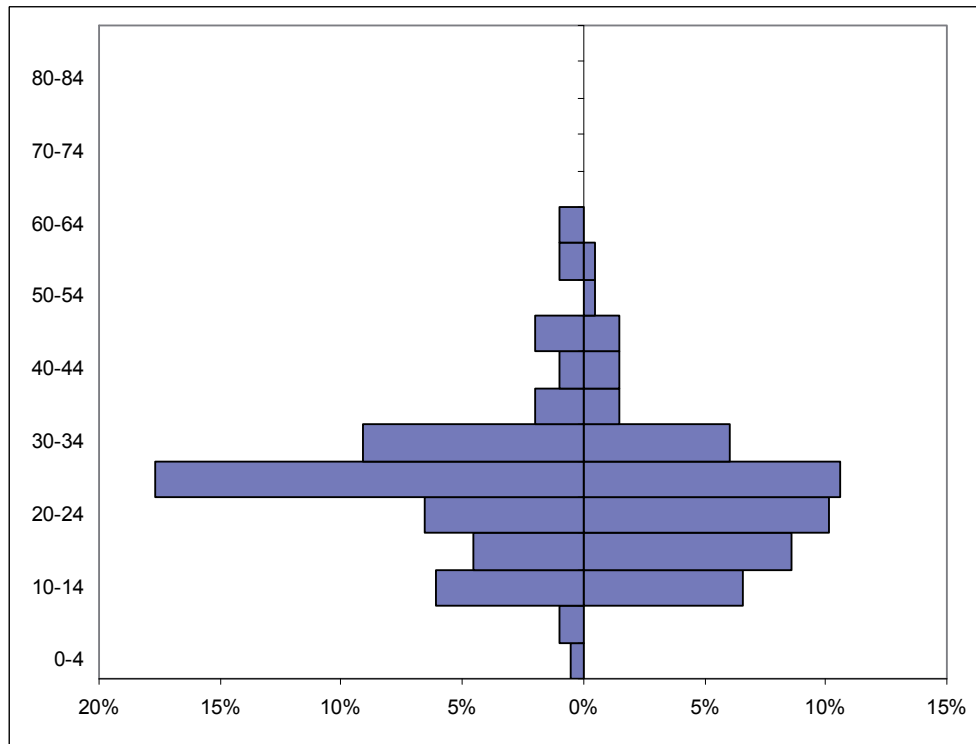
Els resultats són similars als observats en el període 1861-1872, però l'asimetria d'aquesta piràmide dels emigrants de 1911 a 1920 és flagrant: la fugida d'homes de 25 a 29 anys és molt significativa i contrasta amb el fet que no hi ha cap emigrant de 50 a 54 anys. A diferència de les característiques dels immigrants, aquests emigrants olesans no marxen en família, sinó individualment. Atès que són, sovint, homes i dones entre 15 i 34 anys, el mercat matrimonial sembla ser la causa principal d'aquest moviment⁷¹.

Tanmateix, el fet que emigrin més homes —un 53,53%— que no pas dones —un 47,47%— es pot explicar per l'argument clàssic que són ells el que abandonen la llar abans de la resta de la família, sí és que aquesta acaba emigrant, però si s'observen els grups d'edat d'aquests olesans que deixen el seu poble natal copsem que entre la població adulta més jove són elles les que marxen abans: quatre de cada deu dones entre 14 i 24 anys d'edat se'n van de la vial; en canvi, per a les mateixes edats, només són dos de cada deu.

⁷⁰ Dels emigrants que en desconeixem l'edat un 49,51% són homes i un 58,41%, dones; per tant, conjuntament, emigrants en què ens consta l'edat i aquells en què no està consignada, un 52,31% dels emigrants entre 1911 i 1920 són dones i un 47,69%, homes.

⁷¹ En el capítol 6 incidirem en aquest tema.

Figura 4.7. Emigració olesana (1911-1920)

Font: AHMOM, APOM... Elaboració pròpia.

Tanmateix, si hi afegim les *reemigracions*, observem que 82 immigrants temporals documentats entre 1911 i 1920 deixen Olesa per anar a altres indrets. D'aquests, un 50% són homes —dels quals un 88% són homes actius, un 2,44% correspon a un home major de 65 anys i els altres quatre casos, un 9,76% d'aquests, no disposem de l'edat— i un altre 50%, dones —de les quals un 70,70% són dones en edat fèrtil i el 29,30% són majors de 50 anys—.

Quadre 4.28. Immigrants i nadius al padró d'Olesa de 1930

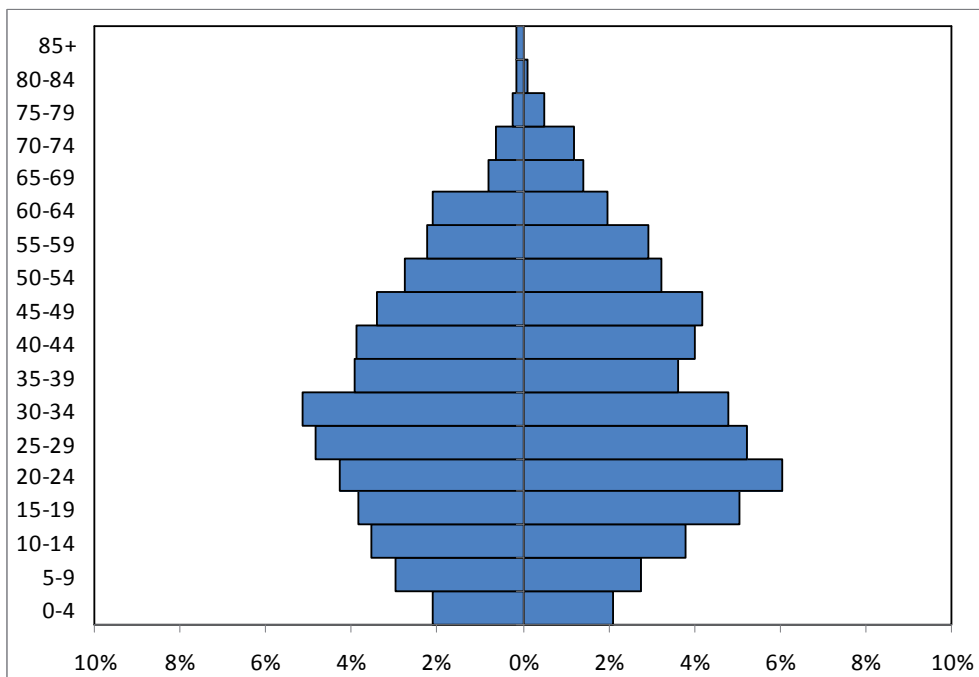
	Joves		Adults		Vells		% Totals
	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	
Olesans	65,67	65,91	42,46	40,76	53,97	42,68	48,22
Immigrants	34,33	34,09	57,54	59,24	46,03	57,32	51,78
Totals	734	745	1.849	2.029	126	164	5.647

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Entrem en l'anàlisi del darrer padró estudiat en aquest apartat. El 1930 el volum d'immigrants augmenta, seguint la línia marcada pels altres dos padrons del segle XX, considerablement. Així observem que el volum d'immigrants a Olesa és, per primera vegada, superior al nombre d'habitants nadius —51,78% d'immigrants i 48,22% de població autòctona—. El quadre 4.28. i la figura 4.8. —aquesta última a la pàgina següent— il·lustren la importància d'aquest corrent migratori que, si més no, afavoreix amb els seus braços al sector productiu i, alhora, reforça la natalitat atès que incrementa el nombre d'infants: la població infantil immigrant representa gairebé el 9% del total de la població empadronada —una tercera part de la població infantil—; els actius equivalen al 40,14% de la població activa empadronada —gairebé quatre de cada deu respecte la població activa— i els vells són el 2,70% de la població —més de la meitat de la població vella total—. Per tant, la importància de la immigració a

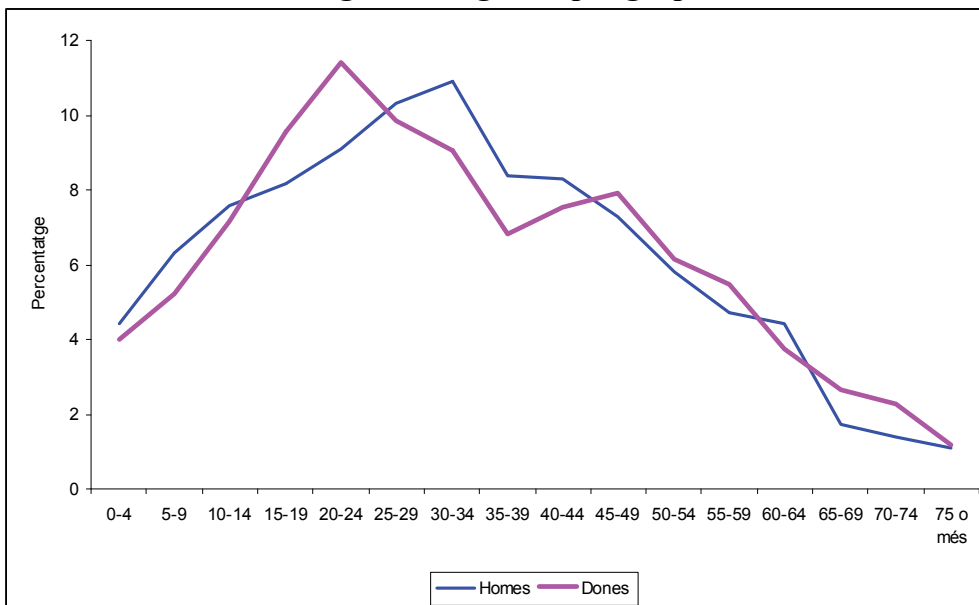
Olesa queda fora de qualsevol dubte: mà d'obra, en edat de procrear i considerable població major de 65 anys.

Figura 4.8. Immigrants al padró d'Olesa de 1930

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Gràfic 4.17. Percentatge d'immigrants per grup d'edat: Olesa, 1930

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Si observem per a l'any 1930 el percentatge d'immigrants per grup d'edat veiem, en primer lloc, que els valors més elevats se situen, en aquest ordre, en els grups 30-34, 25-29 i 20-24 anys per als homes; mentre que per a les dones els valors són inversament proporcionals a aquests: 20-24, 25-29 i 30-34; això no obstant, no s'han de desmerèixer els valors superiors al 8% assolits pels grups masculins 15-19, 35-39 i 40-44 anys. En segon lloc, constatem que la corba dibuixada, per ambdós sexes, tot i

assemlar-se a la dels gràfics corresponents a la immigració de 1910 i 1920, destaca la importància de l'arribada de dones joves a la recerca de feina a la indústria olesana⁷² o bé a la recerca d'un futur marit.

Tanmateix, el corrent emigratori entre 1921 i 1930 és significatiu. Documentem un total de 770 emigrants, dels quals 369 —un 47,92%— són homes i 401 —52,08%—, dones. D'aquests emigrants, només en 383 casos —un 49,74%— tenim documentada l'edat, per la qual cosa, tal i com hem comentat amb anterioritat, les dades són minses. Amb tot, hem elaborat el quadre 4.29. i la figura 4.9. —aquesta última a la pàgina següent— amb només aquests casos.

Quadre 4.29. Emigració olesana (1921-1930)

	Joves		Adults		Vells		Totals
	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	
Emigrants	13	20	163	171	6	10	383
%	3,39	5,22	42,56	44,65	1,57	2,61	100
% per sexes	7,14	9,95	89,56	85,07	3,30	4,98	

	Homes	Dones	% Homes	% Dones	Total
0 a 4	2	11	1,10	5,47	13
5 a 9	11	9	6,04	4,48	20
10 a 14					
15 a 19	2	1	1,10	0,50	3
20 a 24	22	37	12,09	18,41	59
25 a 29	48	42	26,37	20,90	90
30 a 34	17	12	9,34	5,97	29
35 a 39	17	27	9,34	13,43	44
40 a 44	12	13	6,59	6,47	25
45 a 49	17	9	9,34	4,48	26
50 a 54	13	12	7,14	5,97	25
55 a 59	9	11	4,95	5,47	20
60 a 64	6	6	3,30	2,99	12
65 a 69	3	4	1,65	1,99	7
70 a 74	2	4	1,10	1,99	6
75 o més	1	3	0,55	1,49	4
Totals	182	201	100,00	100,00	383

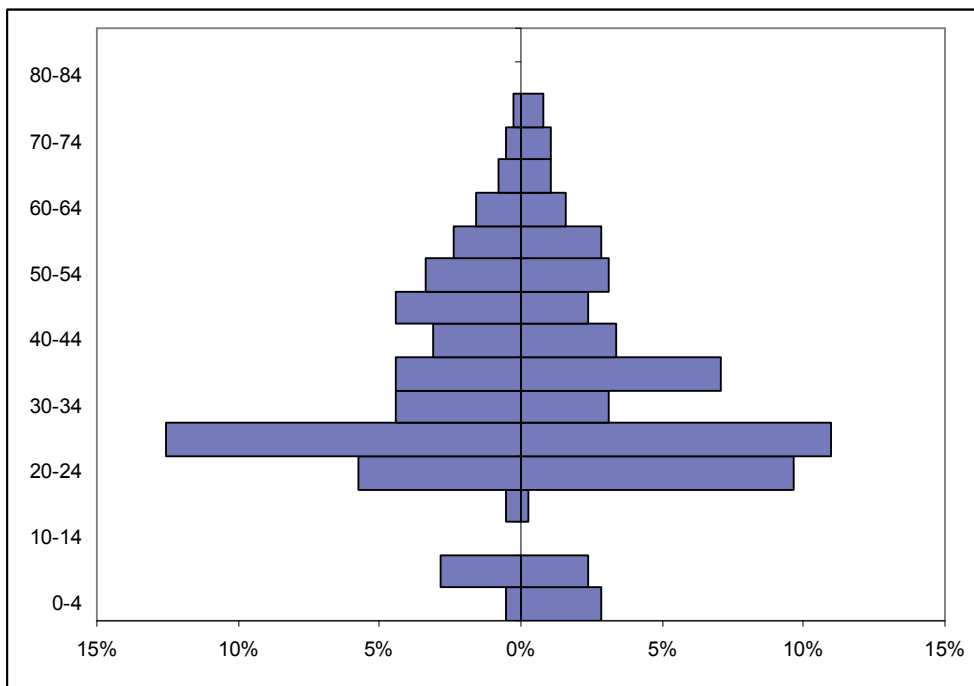
Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia.

D'entrada, destaquem l'asimetria de la figura 4.9., força semblant a la corresponent al període 1911-1920. Hom constata un cert equilibri entre la població emigrant —un 50,12% de dones i un 49,32% d'homes—. Però és més significatiu, potser, que un 9,95% de les dones són joves de 0 a 9 anys —i no hem documentat cap emigrant de 10 a 14 anys!—, un 84,57% són dones actives de 15 a 64 anys i un 5,47% són dones majors de 65 anys; mentre que en els homes un 7,14% són joves, un 89,56% actius i només un 3,39% vells. L'emigració de dones i homes actius podria obeir al mercat laboral, però no hem de descartar el mercat matrimonial atès que un 45,27% de les dones documentades i un 47,80% dels homes estan en edats compreses entre els 20 i 34 anys, essent força significatius en el grup de 25 a 29 anys, gairebé una quarta part dels emigrants entre 1921 i 1930. D'altra banda, podríem esmentar la dualitat d'una emigració, majoritàriament, individual i, excepcionalment, en família considerant que, tal com es pot veure a la figura 4.9., no hi ha cap jove de 10 a 14 anys hi ha un 8,51% de joves entre 0 i 9 anys que abandonen Olesa. És més, el fet que

⁷² Segons el cens laboral de 1928 el 92,02% de les 501 dones enregistrades treballen al sector secundari, especialment en el ram del tèxtil [AHMOM, Capsa 201. Delegació Local i Consell Treball (1900-1940)].

un 70,25% de les dones tenen entre 15 i 45 anys, afegida a aquesta emigració de joves, condicionen el tarannà demogràfic olesà.

Figura 4.9. Emigració olesana (1921-1930)

Font: Base de dades d'emigrants. Elaboració pròpia.

A aquests emigrants hem d'afegir els immigrants temporals documentats que deixen Olesa en aquests anys. Hom tracta, només, de 32 persones —24 dones i 8 homes—. Aquests pocs casos, però, recullen una migració temporal en família atès que un 43,75% d'aquests són joves entre 2 i 14 anys. La qual cosa ens porta a pensar que els pares, i per tant els seus descendents, van deixar Olesa per raons laborals.

També es destaca aquesta migració en família o bé individual a les colònies industrials de la Catalunya central. Així, L. Ferrer (1996c:326) afirma que: “la emigración no era un fenómeno propio de una comunidad, sino que era la ruptura natural, lógica e histórica de los segundones que se producía simultáneamente en muchas familias a la vez residentes en lugares muy distintos. La emigración no era un fenómeno comunitario sino un fenómeno familiar e individual”.

En aquesta línia, a la Colònia Sedó d'Esparreguera, R. Nicolau (1983:97) destaca, com en el nostre cas, el caràcter temporal i familiar dels immigrants de finals de segle XIX.

A Masnou, M. Llonch i S. Sancho (1990:18) observen, segons el padró de 1877, una important immigració jove de 10 a 25 anys dedicades majoritàriament al treball tèxtil.

A Igualada, J. Marfany (2001:13-14), a partir del padró de 1847, insisteix en l'emigració i la immigració temporal, documentant un 49,7% d'igualadins que deixen la ciutat i un 50,3% de forasters que, al cap d'uns anys, deixen la capital de l'Anoia com a

conseqüència del fracàs de la indústria local. Aquest fet l'hem documentat nosaltres a Olesa entre 1861 i 1872.

La Barcelona de 1863 presenta una important acumulació a les edats adultes més joves, especialment entre el sexe femení, fins al punt que el 40% dels immigrants estan entre els 16 i 25 anys i les dones són clarament majoritàries en el grup d'edat d'11 a 15 anys, atretes, possiblement, per la demanda de mà d'obra en les activitats industrials i domèstiques [López, 2004:75]. En aquesta línia, es pot llegir a l'*Anuario Estadístico de la ciudad de Barcelona* (1902) que: “No hay por qué encarecer la importancia que representan estos asuntos, pues siempre la inmigración acrecienta el bienestar y la riqueza del país favorecido; este incremento es mucho más rápido y efectivo cuando la población afluyente está casi en su totalidad constituida por individuos de la edad más conveniente para el empleo de su actividad, y la gente que afluye a Barcelona bien es sabido que viene en busca de trabajo, que no encuentra remunerador en su país: solteros, matrimonios jóvenes y niños, constituye la casi totalidad del fenómeno migratorio” [López, 2004:79]. Això, no obstant, la immigració observada durant el primer terç del segle XX mostra una acumulació de població en edats adultes i una progressiva arribada a edats velles [López, 2004:85], aspecte que també podem intuir en el cas olesà.

A la Ria de Bilbao, R. García (2005:151), per a la darrera dècada del segle XIX, també destaca la presència d'immigrants dels grups d'edat entre 20 i 35 anys, de nens i, especialment, de dones com a resposta de dues estratègies: l'emigració familiar —com a esposa o filla— i la immigració individual —coma a minyona—. Més concretament, a la ciutat de San Salvador del Valle s'observa, en el període 1870-1877, un canvi en la tipologia dels moviments migratoris: “Si hasta ahora había venido predominando la inmigración individual relacionada con el matrimonio o con el trabajo temporal vinculado a la minería tradicional, la nueva inmigración, la del período 1870-1877 responde más a la tipología de la inmigración en familia” [González, García i Urrutikoetxea, 2007:73]. I quelcom semblant s'observa a la població de Leioa on el 1889 la població immigrant és dels 17,77% per als nens de 0 a 14 anys, del 34,71% per als de 15 a 29 anys i del 20,25% entre els de 30-44 anys [González (dir.), 2010:97].

A Cadis, segons J. Pérez, A. Román i F.P. Villatoro (2011a:224), l'anàlisi de tres padrons municipals —1888, 1910 i 1935— permet copsar l'arribada continuada d'immigrants —al voltant d'un 50% del total d'habitants— amb un cert equilibri entre ambdós sexes fruit d'una migració tant individual com familiar, condicionades ambdues pel mercat laboral: indústria naval i del tabac per als homes; sector dels serveis per a les dones.

4.2.2. L'estructura socioprofessional i l'activitat econòmica dels migrants

Com hem dit amb anterioritat, analitzar l'estructura d'una població segons la categoria socioprofessional i l'activitat econòmica és força complex atès els diferents criteris de classificació existents i els problemes conceptuals que presenten⁷³. Així mateix, l'anàlisi d'aquestes activitats econòmiques que incideixen en el mercat laboral són un element a tenir en compte a l'hora de cercar possibles motivacions per a desplaçar-se i canviar de residència, per la qual cosa afavoreixen les migracions. I en

⁷³ Vegeu capítol 3.

aquest sentit volem incidir, mitjançant una anàlisi diacrònica, en l'activitat econòmica dels nouvinguts a Olesa i dels emigrants olesans. Quant als primers, els hem agrupat en períodes de cinquanta anys, tret del primer grup que inclou els casos anteriors a 1630; els segons, també agrupats en períodes de cinquanta anys, atès que comencem l'anàlisi el 1661 el primer grup d'aquests inclou els casos anteriors a 1680.

L'agregació dels immigrants i emigrants ha permès observar, en primer lloc, que no sempre disposem de la informació pertinent per analitzar aquesta variable⁷⁴. Malgrat això, podem constatar que els 5.948 homes de 15 o més anys d'edat representen el 44,03% del total d'immigrants i el 87,43% del total d'immigrants de sexe masculí; mentre que les 5.838 dones de 15 o més anys d'edat representen el 43,21% del total d'immigrants i el 87,30% del total d'immigrants de sexe femení. Tanmateix, els 4.986 homes de 15 o més anys d'edat són el 49,72% del total d'emigrants i el 97,88% dels immigrants de sexe masculí; i les 5.043 dones de 15 o més anys d'edat equivalen al 49,23% del total d'emigrants i el 97,92% del total d'emigrants de sexe femení. Emperò, no consta cap dada, ni informació relacionada a l'activitat, ocupació o professió de gairebé una quarta part dels homes immigrants —un 23,81%—; poc més de la meitat de les dones immigrants —un 58,99%—; gairebé nou de cada deu homes emigrants —un 23,81%— i encara més de les dones emigrants —un 91,08%—.

El quadre 4.30. i els gràfics 4.18. i 4.19. —pàgines següents— recullen el percentatge d'immigrants per sectors productius i per sexes. En valors relatius al llarg del període estudiat, del segle XVI a 1930, els homes immigrants es dediquen majoritàriament a activitats del sector primari —un 21,55% del total d'homes immigrants o un 28,29% si no es tenen en compte els casos en què no consta cap referència— o bé són treballadors sense activitat coneguda —un 21,00% del total d'immigrants o un 27,56% si no es tenen en compte els casos en què no consta cap referència—. Segueixen aquells que es dediquen a activitats relacionades amb el sector secundari —un 19,22% del total d'homes immigrants i un 25,22% si no es tenen en compte els casos en què no consta cap referència—. El sector terciari, globalment, ocupa a poc més d'un de cada deu casos —un 13,42% del total d'immigrants i un 17,61% si no es tenen en compte els casos en què no consta cap referència—. I, en darrer lloc, observem que els sense professió o activitat específica i passius —un 1,01% del total d'homes immigrants i un 1,32% si no es tenen en compte els casos en què no consta cap referència—.

Comentari a part mereixen els casos consignats amb l'expressió “no consta”. A retenir, no obstant, el fet que aquests representen el 100% dels casos fins a 1680, presenten uns percentatges superiors al 95% entre 1681 i 1830 i del 72,92% en el període 1831-1880, la manca d'informació de l'ocupació i activitats professionals d'aquests podria, emperò, modificar o alterar els resultats obtinguts

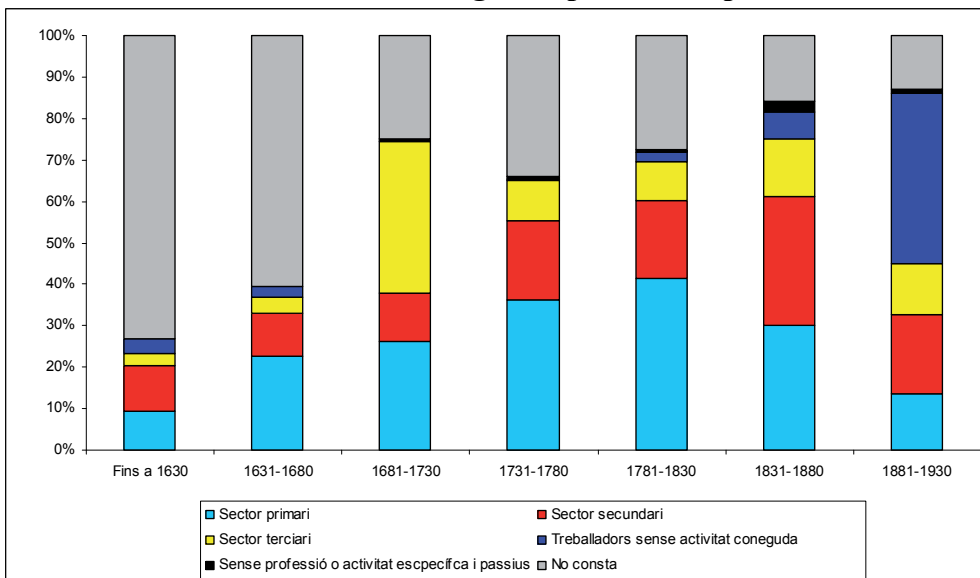
⁷⁴ Recordem que amb el mètode emprat i segons la informació recollida a les fonts en molts casos només disposem de la informació d'un emigrant olesà en els llibres de baptisme. Com a infant no té activitat laboral i tampoc sabem l'edat en què abandonà el municipi. D'altra banda, l'ocupació o activitat desenvolupada pels emigrants i immigrants no consta declarada ni en els padrons ni en els sacramentaris. Als quadres XXXVI i XXXVI (bis) de l'Annex podeu veure els oficis, les ocupacions i activitats professionals dels immigrants i emigrants, respectivament.

Quadre 4.30. Percentatge d'immigrants per sectors productius i sexe

FREQUENCIES								
	HOMES							
	Fins a 1630	1631-1680	1681-1730	1731-1780	1781-1830	1831-1880	1881-1930	Total
Sector primari	34	86	148	139	198	296	381	1.282
Sector secundari	41	39	65	73	89	306	530	1.143
Sector terciari	10	15	206	38	45	137	347	798
Treballadors sense activitat coneguda	13	9		1	11	65	1.150	1.249
Sense professió o activitat específica i passius			3	2	3	24	28	60
Subtotal	98	149	422	253	346	828	2.436	4.532
No consta	267	229	141	131	132	157	359	1.416
TOTAL	365	378	563	384	478	985	2.795	5.948
DONES								
	Fins a 1630	1631-1680	1681-1730	1731-1780	1781-1830	1831-1880	1881-1930	Total
	Sector primari			1	1	3	97	6
Sector secundari			1		1	78	345	425
Sector terciari			5			75	146	226
Treballadors sense activitat coneguda						7	148	155
Sense professió o activitat específica i passius			6	6	3	49	1.416	1.480
Subtotal			13	7	7	306	2.061	2.394
No consta	178	202	335	350	464	824	1.091	3.444
TOTAL	178	202	348	357	471	1.130	3.152	5.838
PERCENTATGES								
	HOMES							
	Fins a 1630	1631-1680	1681-1730	1731-1780	1781-1830	1831-1880	1881-1930	Total
Sector primari	9,32	22,75	26,29	36,20	41,42	30,05	13,63	21,55
Sector secundari	11,23	10,32	11,55	19,01	18,62	31,07	18,96	19,22
Sector terciari	2,74	3,97	36,59	9,90	9,41	13,91	12,42	13,42
Treballadors sense activitat coneguda	3,56	2,38		0,26	2,30	6,60	41,14	21,00
Sense professió o activitat específica i passius			0,53	0,52	0,63	2,44	1,00	1,01
Subtotal	26,85	39,42	74,96	65,89	72,38	84,06	87,16	76,19
No consta	73,15	60,58	25,04	34,11	27,62	15,94	12,84	23,81
TOTAL	365	378	563	384	478	985	2.795	5.948
DONES								
	Fins a 1630	1631-1680	1681-1730	1731-1780	1781-1830	1831-1880	1881-1930	Total
	Sector primari			0,29	0,28	0,64	8,58	0,19
Sector secundari			0,29		0,21	6,90	10,95	7,28
Sector terciari			1,44			6,64	4,63	3,87
Treballadors sense activitat coneguda						0,62	4,70	2,66
Sense professió o activitat específica i passius			1,72	1,68	0,64	4,34	44,92	25,35
Subtotal			3,74	1,96	1,49	27,08	65,39	41,01
No consta	100,00	100,00	96,26	98,04	98,51	72,92	34,61	58,99
TOTAL	178	202	348	357	471	1.130	3.152	5.838

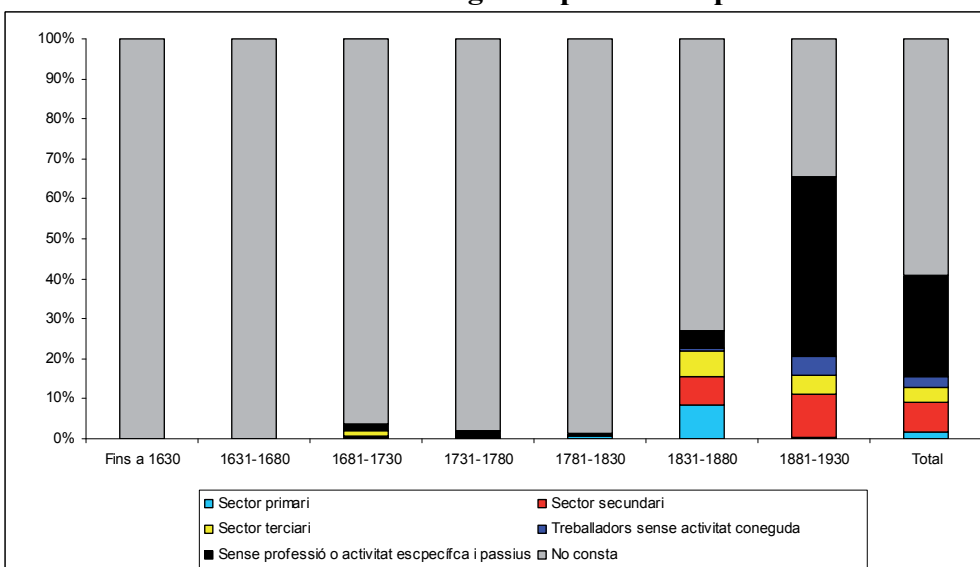
Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Gràfic 4.18. Homes immigrants per sectors productius

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

Gràfic 4.19. Dones immigrants per sectors productius

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

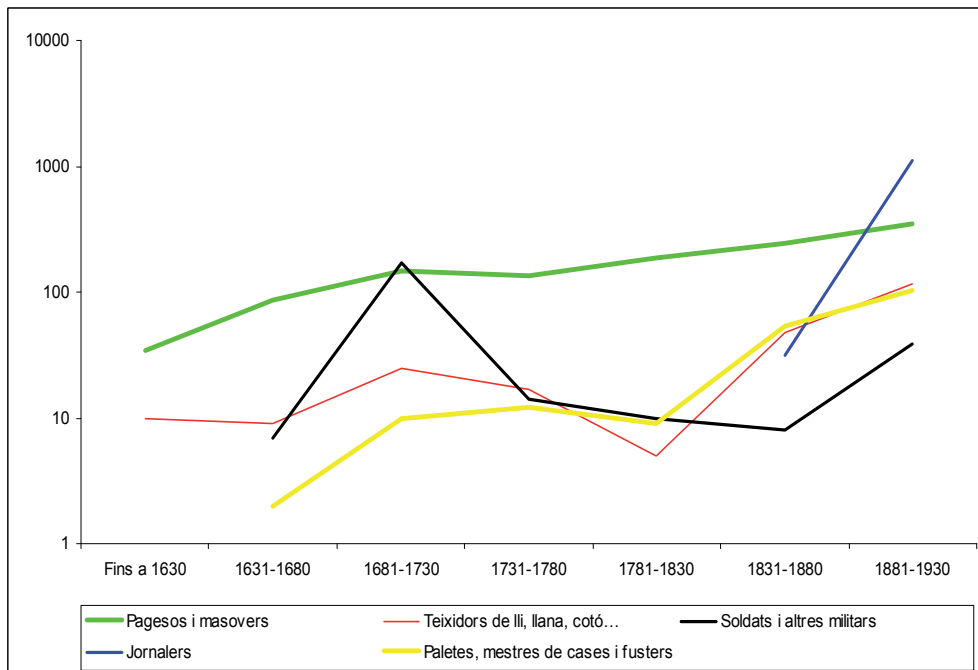
Deixant a banda “els no consta”, pel que fa a l'evolució diacrònica de la immigració masculina constatem que el sector primari manté una línia ascendent i és el majoritari en els períodes 1631-1680 i del 1731 al 1880 —arribant a representar el 57,23% dels homes immigrants en el període 1781-1830—. El sector secundari manté, també, una línia ascendent i partint d'ocupar el primer nivell en l'escalafó ocupacional abans de 1630 —arribant a representar el 41,84% dels immigrants d'aquest tram—, la resta de períodes ocupa el segon lloc quant al percentatge d'homes ocupats. El sector terciari, amb un ritme més oscil·lant, només és el majoritari en el període 1681-1730 —el 48,82% dels homes immigrants del període—. Els treballadors sense activitat coneguda, gairebé inapreciables fins a mitjan segle XIX, són majoritaris en el període 1881-1930 —un 47,21% dels immigrants del període—. El grup dels sense professió o activitat específica i passius són poc representatius i,

tret del període 1681-1730 —0,73% dels immigrants del període—, sempre ocupen el darrer nivell.

A diferència dels homes, les dones immigrants presenten un alt percentatge de casos en què no consta cap activitat, professió o ofici consignat: gairebé sis de cada deu dones immigrants —un 58,99% del total—. A més, els casos en què es consigna alguna referència a l'ocupació d'aquestes nouvingudes no es comença a generalitzar fins a les darreries del segle XVIII. Fins i tot, una quarta part d'aquestes fèmines consten dins la categoria de sense professió o activitat específica i passius —un 25,35% del total de dones immigrants i un 61,82% de les dones en què hi consta alguna referència—, entre les quals destaquen les denominacions masculines de “sus labores”, “su sexo”, “propia”... Un altre aspecte a retenir és que moltes d'aquestes immigrants documentades en activitats relacionades amb el sector primari o terciari, i en menor grau en el secundari, consten amb el mateix ofici que llur cònjuge. I, tanmateix, els pocs casos d'activitats laborals o professionals desenvolupades per les dones nouvingudes guarden relació, i no sempre, amb el ram del tèxtil de sector secundari —un 17,75% de les dones immigrants que es dediquen al sector secundari i un 7,28% del total de fèmines nouvingudes—.

Respecte als oficis, destaca l'arribada d'homes que es dediquen a les activitats agràries, especialment documentats com a pagesos, agricultors o llauradors i en menor grau com a masovers, els quals representen el 19,64% dels immigrants documentats, fluctuen entre el 9,31% dels nouvinguts arribats abans de 1630 i el 39,25% dels immigrants del període 1781-1830 i són el 100% dels immigrants del sector primari del primer i el tercer període. Aquests pagesos venien a omplir, sovint, el buit laboral deixat al camp per la mobilitat ocupacional dels olesans.

Gràfic 4.20. Evolució dels cinc oficis, professions i activitats més representatives dels homes immigrants a Olesa

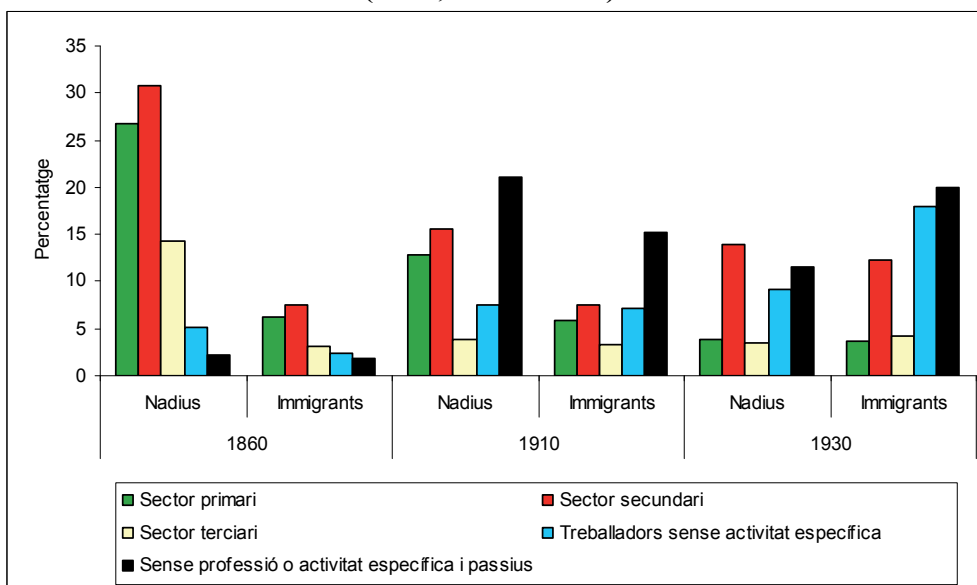

Font: Base de dades d'immigrants. Elaboració pròpia.

L'augment més espectacular es dona en els jornalers⁷⁵, inclosos dins del subgrup de treballadors sense activitat coneguda representen el 18,79% del total d'immigrants. Val a dir que no hi ha cap en els períodes 1681-1730 i entre 1781 i 1830. Els únics casos documentats els trobem en el període 1731-1780 —un únic cas— i entre 1831 i 1930 —1.108 casos— representant el 88,21% del col·lectiu de treballadors sense activitat coneguda i el. Sospitem que bona part d'aquests es dedicaven a activitats secundàries del ram del tèxtil perquè segons el censos laborals⁷⁶ de 1919 i 1929, on només consten cinc jornalers —un 0,29% dels obrers enregistrats—, molts dels immigrants documentats als sacramentaris i padrons municipals consten com a filadors, teixidors i aprestadors.

Els soldats i altres cossos de seguretat —alferes, capitans, tinents, sergents, militars, guàrdies civils i municipals...— representen el 4,17% del total d'immigrants enregistrats, el 31,05% del sector terciari i fluctuen entre el 5,93% del període 1831-1880 i el 83,98% del 1681-1730. L'ur presència a Olesa és conjuntural atès que consten en períodes de certa conflictivitat política i militar com la Guerra dels Segadors, la Guerra de Successió, la Guerra del Francès o les guerres carlines; en canvi, no consta cap immigrant abans de 1630 i els pocs que consten al darrer període, 1881-1930, són guàrdies civils o municipals.

Gràfic 4.21. Sectors productius dels nadius i immigrants a Olesa (1860, 1910 i 1930)⁷⁷

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Els teixidors, teixidors de lli, teixidors de seda, teixidors de llana i teixidors de cotó representen el 3,83% dels immigrants, essent el 20,09% del sectors secundari i oscil·len entre el 5,95% del període 1781-1830 i el 37,31% del període 1681-1730. A aquests treballadors del sector tèxtil hauríem d'afegir els paraires, treballadors de

⁷⁵ Els jornalers són un col·lectiu, com ja hem dit, que no resta clar si es refereixen a treballadors de la terra a jornal o treballadors industrials, els quals si hom especifica són inclosos en el sector primari o en el secundari.

⁷⁶ AHMOM, Capsa 201, Delegació local. Consell Treball, 1900-1940. Censos laborals dels anys 1919 i 1929.

⁷⁷ Gràfic elaborat sense els no consta i agregant ambdós sexes.

fàbrica, obrers industrials, basters, sastres... La presència dels teixidors a Olesa, després de tocar fons a cavall del segle XVIII i XIX, augmenta quantitativament força entre 1831 i 1930, però sense assolir els valors relatius del període 1781-1830, quan la preindustrialització es fa més intensa a Olesa⁷⁸.

I el cinquè ofici, quantitativament parlant, el constitueixen els paletes, peons de paletes, mestres de cases i fusters, tots ells del ram de la construcció, que representen el 3,14% del total d'immigrants, el 16,51% del sector secundari i fluctuen entre el 5,26% del període 1631-1680 i el 18,80% del tram 1881-1930. A aquests casos caldria afegir, potser, els lampistes, els peons de camins o, entre altres, el sobrestant de carreteres.

Quant a l'activitat econòmica desenvolupada, hi ha moltes diferències entre la població immigrant i la població nadiua? Les activitats professionals del total de la població resident a Olesa, exposades en el capítol anterior, i les corresponents als immigrants, aquí presentades, no es poden comparar atès que les fonts emprades no són les mateixes⁷⁹.

Per aquesta raó, hem volgut comparar els immigrants amb els olesans, sincrònicament, a través dels padrons. En aquest sentit hem fet una aproximació mitjançant la comparació dels padrons de 1860, 1910 i 1930, representats en el el gràfic 4.21 —pàgina anterior— i en el quadre 4.31. —pàgines següents—.

En primer lloc, voldríem comentar que, respecte el total de la població, hi ha un elevat percentatge de persones en què no ens consta l'ocupació, ofici o activitat professional en el padró de 1860: un 41,63% de la població nadiua i en un 51,72% de la població immigrant. En canvi, en els padrons de 1910 i 1930 aquests percentatges dels que no consten són, pràcticament, inapreciables: respecte al total de la població de 1910 només un 2,75% en el cas dels nadius i un 1,67% en el cas dels immigrants; i, per al padró de 1930, un 2,14% i 0,87%, respectivament, el 1930. Aquesta important reducció demostra la millora en la qualitat de les fonts, però també el millor coneixement de les activitats laborals a Olesa.

Deixant al marge aquests casos en què no consta l'activitat, destaquem, d'una banda, que la població immigrant total dedicada al sector primari minva considerablement entre 1860 i 1930: un 29,70% el 1860, un 14,93% el 1910 i un 6,23% el 1930. Aquesta reducció es més significativa segons els sexes: els homes immigrants dedicats a activitats agrícoles i ramaderes es redueixen, pràcticament, a una tercera part —del 35,48% el 1860, al 32,28% el 1910 i al 13,29% el 1930—, mentre que en les dones la disminució és de quatre punts —del 4,08% el 1860 es passa al 0,08% el 1930—. Quant a la població nadiua la reducció és superior perquè de representar el 38,34% el 1860 es passa al 9,27% el 1930 i, pel que fa als sexes, d'ésser el 43,88% dels homes el 1860 es redueix molt poc el 1910 —41,31%— i força més, com en el cas dels immigrants, el 1930 —18,26%—; mentre que les dones minven poc més de cinc punts: del 5,51% el 1860 es passa al 0,87% el 1910, i l'1,10% el 1930.

⁷⁸ Vegeu Cobos (2006) i Muset (1987).

⁷⁹ En el capítol 3 hem presentat les dades de l'estructura professional diacrònicament a partir de la via matrimonial i sincrònicament a través dels padrons. En canvi, l'anàlisi de l'estructura professional l'hem calculat diacrònicament amb les dades agregades de diverses fonts: baptismes, òbits, noces, padrons...

Quadre 4.31. Oficis, ocupacions i activitats professionals dels immigrants i nadius als padrons de 1860, 1910 i 1930. Sectors i subsectors

FREQUÈNCIES																		
Sector activitat econòmica	1860						1910						1930					
	Nadius			Immigrants			Nadius			Immigrants			Nadius			Immigrants		
	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total
Sector primari	330	7	337	77	2	79	335	7	342	153	5	158	151	10	161	148	1	149
agricultura	329	7	336	75	2	77	331	7	338	147	5	152	150	10	160	138	1	139
ramaderia	1		1	2		2	4		4	5		5	1		1	10		10
pesca										1		1						
Sector secundari	296	91	387	75	19	94	254	165	419	120	81	201	246	326	572	223	287	510
indústries transformadores	3		3	3		3	4		4	9		9	15		15	30		30
indústries de béns de consum	161	9	170	36	3	39	194	125	319	80	57	137	167	301	468	92	242	334
construcció	33		33	12		12	24		24	21	2	23	47	2	49	69	3	72
indústries de base	2		2				3		3	1		1	1	1	2	6		6
altres	97	82	179	24	16	40	26	40	66	8	22	30	16	22	38	26	42	68
Sector terciari	54	10	64	24	15	39	85	20	105	54	35	89	110	34	144	118	56	174
serveis socials	9		9	11	4	15	26		26	27	13	40	36	7	43	28	28	56
serveis de distribució	19		19	6		6	13	1	14	8	1	9	6		6	28		28
serveis als consumidors	26	10	36	7	11	18	46	17	63	19	19	38	68	27	95	62	27	89
altres serveis								2	2		2	2					1	1
Treballadors sense activitat específica	61	3	64	29	1	30	125	74	199	143	50	193	296	85	381	608	130	738
Sense professió o activitat específica i passius	11	16	27	12	12	24	12	551	563	4	403	407	24	455	479	17	805	822
No consta	28	599	627	10	275	285	38	8	46	21	7	18	26	12	38	11	10	21
TOTAL	780	726	1.506	227	324	551	849	825	1.674	495	581	1.076	853	922	1.775	1.125	1.289	2.414

(segueix a la pàgina següent)

PERCENTATGES SEGONS SEXE																		
Sector activitat econòmica	1860						1910						1930					
	Nadius			Immigrants			Nadius			Immigrants			Nadius			Immigrants		
	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total
Sector primari	42,31	0,96	22,38	33,92	0,62	14,34	39,46	0,85	20,43	30,91	0,86	14,68	17,70	1,08	9,07	13,16	0,08	6,17
agricultura	99,70	100,00	99,70	97,40	100,00	97,47	98,81	100,00	98,83	96,08	100,00	96,20	99,34	100,00	99,38	93,24	100,00	93,29
ramaderia	0,30		0,30	2,60		2,53	1,19		1,17	3,27		3,16	0,66		0,62	6,76		6,71
pesca										0,65		0,63						
Sector secundari	37,95	12,53	25,70	33,04	5,86	17,06	29,92	20,00	25,03	24,24	13,94	18,68	28,84	35,36	32,23	19,82	22,27	21,13
indústries transformadores	0,91		0,89	3,90		3,80	1,19		1,17	5,88		5,70	9,93		9,32	20,27		20,13
indústries de béns de consum	54,39	9,89	43,93	48,00	15,79	41,49	76,38	75,76	76,13	66,67	70,37	68,16	67,89	92,33	81,82	41,26	84,32	65,49
construcció	11,15		8,53	16,00		12,77	9,45		5,73	17,50	2,47	11,44	19,11	0,61	8,57	30,94	1,05	14,12
indústries de base	0,68		0,52				1,18		0,72	0,83		0,50	0,41	0,31	0,35	2,69		1,18
altres	32,77	90,11	46,25	32,00	84,21	42,55	10,24	24,24	15,75	6,67	27,16	14,93	6,50	6,75	6,64	11,66	14,63	13,33
Sector terciari	6,92	1,38	4,25	10,57	4,63	7,08	10,01	2,42	6,27	10,91	6,02	8,27	12,90	3,69	8,11	10,49	4,34	7,21
serveis socials	16,67		14,06	45,83	26,67	38,46	30,59	0,00	24,76	50,00	37,14	44,94	32,73	20,59	29,86	23,73	50,00	32,18
serveis de distribució	35,19		29,69	25,00		15,38	15,29	5,00	13,33	14,81	2,86	10,11	5,45		4,17	23,73		16,09
serveis als consumidors	48,15	100,00	56,25	29,17	73,33	46,15	54,12	85,00	60,00	35,19	54,29	42,70	61,82	79,41	65,97	52,54	48,21	51,15
altres serveis								10,00	1,90		5,71	2,25				2,94		0,69
Treballadors sense activitat específica	7,82	0,41	4,25	12,78	0,31	5,44	14,72	8,97	11,89	28,89	8,61	17,94	34,70	9,22	21,46	54,04	10,09	30,57
Sense professió o activitat específica i passius	1,41	2,20	1,79	5,29	3,70	4,36	1,41	66,79	33,63	0,81	69,36	37,83	2,81	49,35	26,99	1,51	62,45	34,05
No consta	3,59	82,51	41,63	4,41	84,88	51,72	4,48	0,97	2,75	4,24	1,20	1,67	3,05	1,30	2,14	0,98	0,78	0,87
TOTAL	780	726	1.506	227	324	551	849	825	1.674	495	581	1.076	853	922	1.775	1.125	1.289	2.414

(segueix a la pàgina següent)

PERCENTATGES SEGONS SECTOR PRODUCTIU																		
Sector activitat econòmica	1860						1910						1930					
	Nadius			Immigrants			Nadius			Immigrants			Nadius			Immigrants		
	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total
Sector primari	97,92	2,08	337	97,47	2,53	79	97,95	2,05	342	96,84	3,16	158	93,79	6,21	161	99,33	0,67	149
agricultura	97,92	2,08	336	97,40	2,60	77	97,93	2,07	338	96,71	3,29	152	93,75	6,25	160	99,28	0,72	139
ramaderia	100,00		1	100,00		2	100,00		4	100,00		5	100,00		1	100,00		10
pesca										100,00		1						
Sector secundari	76,49	23,51	387	79,79	20,21	94	60,62	39,38	419	59,70	40,30	201	43,01	56,99	572	43,73	56,27	510
indústries transformadores	100,00		3	100,00		3	100,00		4	100,00		9	100,00		15	100,00		30
indústries de béns de consum	94,71	5,29	170	92,31	7,69	39	60,82	39,18	319	58,39	41,61	137	35,68	64,32	468	27,54	72,46	334
construcció	100,00		33	100,00		12	100,00		24	91,30	8,70	23	95,92	4,08	49	95,83	4,17	72
indústries de base	100,00		2				100,00		3	100,00		1	50,00	50,00	2	100,00		6
altres	54,19	45,81	179	60,00	40,00	40	39,39	60,61	66	26,67	73,33	30	42,11	57,89	38	38,24	61,76	68
Sector terciari	84,38	15,63	64	61,54	38,46	39	80,95	19,05	105	60,67	39,33	89	76,39	23,61	144	67,82	32,18	174
serveis socials	100,00		9	73,33	26,67	15	100,00		26	67,50	32,50	40	83,72	16,28	43	50,00	50,00	56
serveis de distribució	100,00		19	100,00		6	92,86	7,14	14	88,89	11,11	9	100,00		6	100,00		28
serveis als consumidors	72,22	27,78	36	38,89	61,11	18	73,02	26,98	63	50,00	50,00	38	71,58	28,42	95	69,66	30,34	89
altres serveis								100,00	2		100,00	2					100,00	1
Treballadors sense activitat específica	95,31	4,69	64	96,67	3,33	30	62,81	37,19	199	74,09	25,91	193	77,69	22,31	381	82,38	17,62	738
Sense professió o activitat específica i passius	40,74	59,26	27	50,00	50,00	24	2,13	97,87	563	0,98	99,02	407	5,01	94,99	479	2,07	97,93	822
No consta	4,47	95,53	627	3,51	96,49	285	82,61	17,39	46	116,67	38,89	18	68,42	31,58	38	52,38	47,62	21
TOTAL	51,79	48,21	1.506	41,20	58,80	551	50,72	49,28	1.674	46,00	54,00	1.076	48,06	51,94	1.775	46,60	53,40	2.414

(segueix pàgina següent)

PERCENTATGES SENSE ELS NO CONSTA																		
Sector activitat econòmica	1860						1910						1930					
	Nadius			Immigrants			Nadius			Immigrants			Nadius			Immigrants		
	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total
Sector primari	43,88	5,51	38,34	35,48	4,08	29,70	41,31	0,86	21,01	32,28	0,87	14,93	18,26	1,10	9,27	13,29	0,08	6,23
agricultura	43,75	5,51	38,23	34,56	4,08	28,95	40,81	0,86	20,76	31,01	0,87	14,37	18,14	1,10	9,21	12,39	0,08	5,81
ramaderia	0,13		0,11	0,92		0,75	0,49		0,25	1,05		0,47	0,12		0,06	0,90		0,42
pesca										0,21		0,09						
Sector secundari	39,36	71,65	44,03	34,56	38,78	35,34	31,32	20,20	25,74	25,32	14,11	19,00	29,75	35,82	32,93	20,02	22,44	21,31
indústries transformadores	0,40		0,34	1,38		1,13	0,49		0,25	1,90		0,85	1,81		0,86	2,69		1,25
indústries de béns de consum	21,41	7,09	19,34	16,59	6,12	14,66	23,92	15,30	19,59	16,88	9,93	12,95	20,19	33,08	26,94	8,26	18,92	13,96
construcció	4,39		3,75	5,53		4,51	2,96		1,47	4,43	0,35	2,17	5,68	0,22	2,82	6,19	0,23	3,01
indústries de base	0,27		0,23				0,37		0,18	0,21		0,09	0,12	0,11	0,12	0,54		0,25
altres	12,90	64,57	20,36	11,06	32,65	15,04	3,21	4,90	4,05	1,69	3,83	2,84	1,93	2,42	2,19	2,33	3,28	2,84
Sector terciari	7,18	7,87	7,28	11,06	30,61	14,66	10,48	2,45	6,45	11,39	6,10	8,41	13,30	3,74	8,29	10,59	4,38	7,27
serveis socials	1,20		1,02	5,07	8,16	5,64	3,21		1,60	5,70	2,26	3,78	4,35	0,77	2,48	2,51	2,19	2,34
serveis de distribució	2,53		2,16	2,76		2,26	1,60	0,12	0,86	1,69	0,17	0,85	0,73		0,35	2,51		1,17
serveis als consumidors	3,46	7,87	4,10	3,23	22,45	6,77	5,67	2,08	3,87	4,01	3,31	3,59	8,22	2,97	5,47	5,57	2,11	3,72
altres serveis								0,24	0,12		0,35	0,19					0,08	0,04
Treballadors sense activitat específica	8,11	2,36	7,28	13,36	2,04	11,28	15,41	9,06	12,22	30,17	8,71	18,24	35,79	9,34	21,93	54,58	10,16	30,84
Sense professió o activitat específica i passius	1,46	12,60	3,07	5,53	24,49	9,02	1,48	67,44	34,58	0,84	70,21	38,47	2,90	50,00	27,58	1,53	62,94	34,35
TOTAL	752	127	879	217	49	266	811	817	1.628	474	574	1.058	827	910	1.737	1.114	1.279	2.393

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Aquesta caiguda de les activitats primàries ha estat relacionada amb la caiguda de l'agricultura en general [Recaño (1989, 1995a); Cobos (1992, 1995); Dorel-Farré (1992, 1995a)] i, en el cas olesà, podem dir, a més a més, que fluctua vers la resta de sectors d'una manera heterogènia. Així, i sense tenir en compte els *no consta*, és a dir amb només les activitats, oficis o ocupacions documentades o consignades, el sector secundari, a escala general, també mostra una reducció de persones dedicades a aquest sector: dibuixa una caiguda, entre la població nadiua, en passar del 44,03% el 1860 a poc més de la meitat el 1910 —25,74%—, però repunta segons les dades del padró 1930 —32,93%—; mentre que entre la població immigrant mostra una tendència similar amb unes diferències i increments menors en passar del 35,34% l'any 1860 al 19,00% en el padró de 1910 i un 21,31% en el darrer tall observat. Es dona aquesta tendència en ambdós sexes? D'una banda, en el cas del sexe femení es manté aquesta alternança entre 1860 i 1930 tant entre les dones nadiues —un 71,65%, un 25,74% i un 35,82%, respectivament—, com entre les immigrants —un 38,78% de les dones novingudes el 1860 es redueix significativament el 1910 al 14,11% i es recupera, respecte el total anual, al 22,44% en el darrer padró observat—. En canvi, en el sexe masculí es manté una línia contínua i descendent, però amb diferents ritmes: en els homes nadius —39,36% el 1860, 31,32% el 1910 i 29,75% el 1930— i en els homes immigrants —34,56% el 1860, 25,32% el 1910 i 20,02% el 1930—. Aquesta diferenciació segons el gènere està en funció tant de la qualitat del padró com de la incorporació femenina al mercat laboral, especialment en el sector secundari i de les activitats tèxtils pròpies de la industrialització olesana. D'altra banda, sembla evident que la població olesana deixa els treballs agrícoles per anar a la indústria i, com veurem a continuació, al sector de serveis.

La resposta del sector terciari és també diferent entre ambdós col·lectius? Deixant de banda els casos en què no es consigna ni documenta cap activitat, observem, respecte el total de la població de cada padró, un comportament diferenciat entre els nadius i els immigrants. D'una banda, veiem que la població nadiua mostra, com en el sector secundari, una reducció i una posterior recuperació dels percentatges —de representar el 7,28% el 1860 davalla al 6,45% el 1920 i repunta a un 8,29% el 1930—, mentre que la població immigrant mostra una tendència a la baixa —del 14,66% el 1860 es passa al 8,41% el 1920 i un 7,27 l'any 1930—. Quant als sexes observem tot el contrari: els homes nadius augmenten —el 7,18% del 1860 es converteix en un 13,30% el 1930— i els homes immigrants minven molt poc —l'11,06% de 1860 baixa unes dècimes fins al 10,59% del 1930—; en canvi, les dones immigrants mostren una gran davallada en passar de representar el 30,61% de les ocupacions consignades el 1860 a ser només un 4,38% el 1930, quan entre les nadiues la reducció és un xic menor —del 7,87% es passa al 3,74%, respectivament—.

També en els altres sectors en què s'han agrupat les activitats, ocupacions... consignades podem trobar el traspàs de la població agrícola i ramadera consignada. Així, respecte el total d'aquesta població en què consta alguna referència, observem que entre la població nadiua els treballadors sense una activitat específica es tripliquen —del 7,29% de 1860 s'incrementen fins a un 21,93% de 1930— i els sense professió o activitat específica i passius es multipliquen, gairebé, per nou —del 3,07% al 27,28%, respectivament—; de la mateixa manera, els immigrants mostren en el primer col·lectiu un increment substancial —de representar l'11,28% el 1860 es passa al 18,24% el 1910 i el 30,84% el 1930— i encara més impactant entre els sense professió o activitat específica i passius, car passen d'ésser un 9,02% el 1860 a representar el 34,35% el

1930. Quant als sexes no hi ha divergències entre nadius i immigrants en aquests sectors.

Les diferències observades entre els immigrants i els nadius cal buscar-les, potser, en la pròpia font i més concretament en la praxi dels funcionaris encarregats d'elaborar els padrons. El fet de consignar les activitats laborals sense especificar l'ocupació o professió porta a encabir els jornalers, bracers, aprenents o empleats en treballadors sense una activitat específica i de la mateixa manera les catalogades com a *sus labores* o *su sexo*, molt nombroses en els padrons de 1910 i 1930, en el sector dels sense professió o activitat específica i passius incideixen en els percentatges globals.

D'altra banda, quant als oficis, ocupacions o professions observats⁸⁰, dels gairebé dos-cents casos diferents que hem distingit i els 9.527 habitants amb què treballem, constatem que 4.041 casos —un 42,42% del total— són immigrants, dels quals 325 d'aquests —un 8,04%— no hi consta cap activitat⁸¹. Com ja s'ha comentat i és habitual en la informació que apleguen les fonts coetànies, en aquest cas els padrons, l'activitat femenina destaca per la seva poca presència ja que en el padró de 1860 no consta cap activitat en un 82,51% de les nadius i en un 84,88% de les immigrants, però en els padrons de 1910 i 1920 el percentatge de les no consta es redueix a valors sempre inferiors al 2% atès que més dels dos terços de les dones consten amb activitats *pròpies de llur sexe* amb la intenció, potser, d'ocultar les activitats femenines, ja sigui perquè eren a temps parcial o perquè tenen un caràcter domèstic⁸².

Una segona lectura d'aquesta informació de les gairebé dues-centes activitats permet observar que en vuitanta ocasions els immigrants superen als nadius. D'una banda, destaca el fet que un 31,25% d'aquests casos són oficis i ocupacions desenvolupats exclusivament per immigrants, entre els quals trobem membres de seguretat —guàrdies civils, guardaboscós...—, docents —mestres d'instrucció, professores...—, personal de l'administració —funcionaris del jutjat, mecanògraf...—, dependents del comerç —ajudant de farmàcia, —, del ram del transport —fogoners, cotxers...—, del ram de la construcció —peons de camins, capatàs de carreteres...—, de l'activitat industrial —mitger, metxer, constructor de carros, paraigüer, soguer...—, del sector primari —parcer, ramader, vaquer...—, rendistes i, fins i tot, pobres. En canvi, els nadius són exclusius en trenta-vuit oficis: boters, teixidors de panys, confiters, pentinadors, sargidors, serenos, guardes jurats, professors de música...

Emperò, hem triat els set casos més representatius partint de dues premisses: que, en línies generals, els immigrants superin als nadius i que els nouvinguts totals en els tres padrons superin una cinquantena de casos. El quadre 4.32. —pàgina anterior— recull aquestes ocupacions, activitats i oficis: llurs tasques —1.202 immigrants i 995 nadius—, jornalers —878 immigrants i 598 nadius—, pagesos —305 immigrants i 711 nadius—, teixidors —262 immigrants i 666 nadius—, filadors —61 immigrants i 49 nadius—, comerciants —53 immigrants i 60 nadius— i obrers de fàbrica —53 immigrants i 18 nadius—.

⁸⁰ Vegeu quadre XXXVII de l'Annex.

⁸¹ El nombre de casos de la població nadiua en què no hi consta cap referència a una ocupació, ofici o professió és superior: un 12,96% —711 individus dels 5.486 nadius—.

⁸² Segons García (2005:186) aquest fet està motivat per la concepció burgesa de què la dona hauria d'estar relegada únicament a l'esfera d'allò privat i no desenvolupar una activitat remunerada econòmicament.

Quadre 4.32. Els set oficis, ocupacions o professions majoritaris als padrons de 1860, 1910 i 1930 (% respecte el total de casos)

Freqüències																				
Oficis	1860						1910						1930						TOTAL	
	Nadius			Immigrants			Nadius			Immigrants			Nadius			Immigrants				
	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total		
Pagesos	95	1	96	19		19	330	6	336	144	5	149	148	10	158	136	1	137	895	
Teixidors	87	5	92	12		12	158	98	256	40	41	81	111	207	318	43	126	169	928	
Jornalers	56	3	59	19	1	20	118	74	192	142	50	192	265	82	347	549	117	666	1.476	
Filadors	14		14				6	6	12	11	8	19	1	43	44	3	66	69	158	
Llurs tasques		7	7		2	2			522			386		426	426			765	2.197	
Comerciants	1		1									4	4	46	13	59	42	7	49	113
Obrers de fàbrica								1	1					17	17	13	40	53	71	

Percentatges																			
Oficis	1860						1910						1930						TOTAL
	Nadius			Immigrants			Nadius			Immigrants			Nadius			Immigrants			
	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	
Pagesos	98,97	1,03	10,72	100,00		2,12	98,22	1,78	37,54	96,64	3,36	16,65	93,66	6,34	17,66	99,28	0,72	15,31	895
Teixidors	94,56	5,44	9,92	100,00		1,29	61,73	38,27	27,59	49,37	50,63	8,73	34,90	65,10	34,27	25,43	74,57	18,21	928
Jornalers	95,00	5,00	3,99	95,00	5,00	1,36	61,46	38,54	13,00	73,94	26,06	13,01	76,35	23,65	23,51	82,43	17,57	45,13	1.476
Filadors	100,00		8,86				50,00	50,00	7,60	61,51	42,84	12,03	3,27	97,92	27,85	4,17	95,83	43,64	158
Llurs tasques		100,00	0,32		100,00	0,09			24,76		100,00	18,3		100,00	20,21		100,00	36,32	2.197
Comerciants	100,00		0,88								100,00	3,54	77,97	22,03	52,22	85,72	14,28	43,36	113
Obrers de fàbrica							100,00	1,41					100,00	23,94		24,53	75,47	74,65	71

Font: AHMOM. Elaboració pròpia⁸³.

⁸³ Per tal de poder comparar aquests set oficis hem cregut oportú agregar-los i calcular el percentatge corresponent respecte el sumatori del total de casos. És a dir, la suma del total de nadius i d'immigrants de cada padró dona com resultat el TOTAL de la darrera columna en color gris; a partir d'aquesta quantitat hem calculat els percentatges en negreta recollits a les columnes de nadius i immigrants de cada padró.

D'aquesta manera, diferenciant entre sexes i en aquests tres padrons amb què treballem constatem el predomini d'una activitat exclusiva del sexe femení: llurs tasques —2.197 casos—. La diferència entre la població nadiua —un 45,29% d'aquestes— i immigrant —un 54,71% d'aquestes—, respecte aquesta activitat no remunerada, mostra el predomini de les nadiues en el padró de 1910 —un 24,76 de les dones nadiues per un 18,30% de les dones immigrants— i de les immigrants en el de 1930, les quals doblen el percentatge assolit en el padró de la primera dècada del segle XX —un 36,32% de dones immigrants per un 20,21% de les nadiues—; mentre que en el padró de 1860 les diferències són insignificants —un escàs 0,32% de nadiues i un minso 0,09% d'immigrants—. La mala praxi del funcionari de torn, el qual omet aquesta tasca domèstica en les seves denominacions el 1860, no ens permet conèixer quin percentatge de dones s'hi dedicaven a mitjan segle XIX.

Un segon ofici, ocupació o activitat, quan al volum de casos totals observats, és el dels jornalers i jornaleres —1.476 casos—: un 40,50% són nadius i un 59,50%, immigrants. Molt escassos en ambdós sexes en el padró de 1860, tant en els nadius com en els immigrants; augmenten el 1910 i acaben, els immigrants, representant poc més d'una tercera part dels jornalers documentats. És interessant destacar que, en el cas dels homes, els jornalers immigrants gairebé es multipliquen per vuit entre 1860 i 1910 i, pràcticament, per quatre entre aquest darrer any i 1930; en canvi, els jornalers nadius mantenen la mateixa tendència, però a un ritme menor: es dupliquen entre 1860 i 1910 i entre aquest darrer i 1930. Quant al sexe femení destaca també el major ritme de creixement entre nadiues i immigrants: les segones sempre mostren un ritme superior. En conjunt, la presència d'aquests jornalers, molt més abundants en els dos darrers padrons que no pas al primer, es pot deure a què en el padró de 1860 també documentem treballadors, mentre que en els altres dos no hi consten.

El tercer ofici, quantitativament parlant, és el de teixidors —928 casos—. Aquesta activitat del sector tèxtil, característica de la industrialització olesana, era majoritària en ambdós sexes i en tots tres padrons entre la població nadiua —un 71,23% d'aquests—. Emperò, destaquem l'important increment que presenten les dones immigrants: del 0% del 1860, es passa al 4,42% el 1910 i acaben representant el 13,58% del total de teixidors enregistrats. En canvi, els homes immigrants no presenten un ritme tan intens: 1,29%, 4,31% i 4,36%, respectivament.

La quarta ocupació amb més casos totals documentats és l'activitat més representativa de la societat preestadística: la pagesia —895 casos—. Els pagesos, agricultors o llauradors són majoritaris sempre entre els nadius —65,92% d'aquests—, però els immigrants —un 34,08% d'aquests— retallen força la distància en aquest setanta anys que separen el primer i el tercer padró. Així, els homes immigrants només són un de cada cinc pagesos nadius el 1860, un de cada dos el 1910 i, pràcticament, s'equilibren el 1930; en canvi, entre les dones el ritme és molt diferent: només documentem una dona pagesa nadiua, per cap d'immigrant, el 1860; l'equilibri entre pageses immigrants i nadiues és clar el 1910 —5 i 6 casos, respectivament—; però el 1930 hi ha una pagesa immigrant per cada deu pageses nadiues. No hem d'oblidar la importància del conreu de les oliveres, principalment, en aquesta població del Baix Llobregat, això explica l'alta dedicació tant de nadius com d'immigrants en aquestes activitats del sector primari, especialment, entre els nadius, però també per immigrants que ocupen els llocs deixats per la població nadiua que canvia d'activitat principal.

Una cinquena activitat que supera la cinquantena d'immigrants als padrons de 1860, 1910 i 1930 és la de filadors —158 casos, un 55,70% dels quals són immigrants—. Si bé no documentem cap immigrant al primer padró, en el segon i en el tercer superen als filadors nadius. Quant al sexe, el predomini de les dones és evident —un 77,22% del total—. Respecte a la naturalitat d'aquests 158 casos un 46,84% dels filadors documentats són dones immigrants; un 8,86%, homes immigrants; un 31,01%, dones nadius i un 13,29%, homes nadius. Aquesta activitat tèxtil, característica en la industrialització olesana, amb clara presència femenina és una mostra, tanmateix, de la integració de la població immigrant.

La penúltima activitat destacada entre la població immigrant és l'activitat comercial: comerciants, dependents de comerç, comerç... —113 casos en total—. Aquesta activitat del sector terciari és gairebé inexistent el 1860 —només un 0,88% d'aquests i tots ells nadius—, augmenta lleugerament el 1910 i curiosament tots ells immigrants —un 3,54%— i s'incrementen notablement el 1930 —un 52,22% són nadius i un 46,90% nous—. L'augment d'aquesta activitat terciària és, potser, un símptoma del dinamisme de l'Olesa d'inicis del segle XX, gràcies a la millora de les comunicacions i del procés d'industrialització que comportaran l'augment de població i el creixement urbanístic.

La darrera activitat que aplega a més de cinquanta immigrants entre els tres padrons és la dels obrers de fàbrica. Aquest ofici mostra una certa similitud amb el dels comerciants atès que no hi ha cap obrer de fàbrica documentat el 1860, només una el 1910 i la resta el 1930, dels quals un 74,65% són immigrants —un 75,47% són dones i un 24,53%, homes—. La diferència, però, respecte als comerciants és que entre els obrers de fàbrica la majoria són dones: un 81,69% dels casos. La presència d'aquests obrers, o si es vol obreres, s'hauria de complementar, potser, amb els treballadors de fàbrica, els jornalers de fàbrica, els treballadors de taller o els treballadors del tèxtil que hem pogut documentar entre les gairebé dues-centes activitats consignades⁸⁴.

L'evolució d'aquests set oficis i el conjunt d'activitats agrupats per sectors suggereix una entrada d'immigrants en el sector secundari, especialment en les activitats industrials tèxtils, fruit, conjuntament, de l'expulsió dels nadius com a conseqüència de la promoció d'aquests últims i per la pròpia expansió industrial olesana. Així mateix, com hem vist en algunes ocupacions —filadors, bataners, modistes, nuadores, rodeteres i, entre altres, els teixidors—, hi ha una feminització i proletarització industrial [Llonch, 1993, 1994 i 2004a].

Aquests resultats obtinguts a Olesa, són similars o diferents als d'altres poblacions? Una anàlisi de les activitats professionals, diferenciant entre la població nadiua i la immigrant, a la Ria de Bilbao a les acaballes del segle XIX permet a R. García (2005:185-189) afirmar que els nous van ocupar, principalment, els llocs de treball que anava generant un procés d'industrialització que no necessitava d'una mà d'obra qualificada. Seguint aquesta línia, altres estudis de la mateixa zona geogràfica han estudiat aquest fet —quadre 4.33., pàgina següent— i permeten veure la proporció d'immigrants i de nadius pel que fa a l'estructura socioprofessional en diferents poblacions i del conjunt de la Ria.

⁸⁴ Comptabilitzem 60 treballadors i jornalers industrials, dels quals 17 són homes i 43, dones —vegeu quadre XXXVII de l'Annex—.

Tot i que l'agrupació de les activitats no és la que hem emprat nosaltres, intentem comparar-ho amb el cas olesà. D'una banda, observem, deixant al marge les dades del conjunt de la Ria, que l'heterogeneïtat dels resultats està en funció de les peculiaritats de cada localitat. D'altra banda, constatem que en totes les poblacions i en el conjunt territorial, tret de la població de Basauri, els jornalers immigrants sempre és el col·lectiu més nombrós i els pagesos i artesans es disputen el segon lloc, amb un predomini evident dels primers respecte als segons. Tanmateix, podríem destacar el fet que, en aquells casos en què presentem dues dades d'un mateix indret, la disminució dels pagesos va acompanyada d'un augment de les professions liberals. En canvi, la població nadiua camina entre els pagesos i els jornalers, també en funció del municipi en qüestió. Recordem que la industrialització basca no és tèxtil com l'olesana, si no siderúrgica.

Quadre 4.33. Estructura socioprofessional, segons la naturalesa, en diferents municipis i indrets bascos

			Jornalers	Pagesos	Artesans	Professions liberals	Industrials i comerciants	Personal domèstic	Altres
1880-1890	Ria de Bilbao	Immigrants	73,71	8,89	9,09	2,43	1,29	1,37	3,22
		Nadius	29,90	60,66	3,15	1,68	1,61	1,03	1,37
1920-1935	Ria de Bilbao	Immigrants	84,51	0,98	4,08	2,80	0,77	0,57	6,30
		Nadius	80,67	7,10	4,55	1,33	1,16	0,17	5,01
1888	San Salvador del Valle	Immigrants	86,52	2,38	3,85	0,83	1,11	3,21	2,10
		Nadius	47,17	45,91	2,52		1,89	1,89	0,62
1890	Ortuella	Immigrants	84,81	2,94	5,65	1,67	1,91	2,78	0,24
		Nadius	68,07	26,89		2,52		2,52	
1890	Barakaldo	Immigrants	82,36	4,83	3,58	1,70	0,72	3,58	3,22
		Nadius	44,40	48,00	2,00	0,80	2,80	0,80	1,20
1893	Basauri	Immigrants	17,04	43,70	14,07	3,70		21,48	
		Nadius	9,43	77,36	3,77	1,89	1,89	5,66	
1900	Abanto Ziervana	Immigrants	78,04	5,15	5,80	3,05	0,80	3,34	3,82
		Nadius	48,03	41,12	2,80		1,64	3,95	2,46
1900	Sestao	Immigrants	92,30	0,20	2,40	1,30	0,10	0,90	2,50
		Nadius	80,80	5,10	5,10	5,10		3,00	1,00
1905	Leioa	Immigrants	55,64	25,38	9,74	1,79		4,36	3,08
		Nadius	16,00	73,90	3,83	1,05		1,39	3,83
1920	Leioa	Immigrants	75,67	12,26	3,55	2,49		3,73	2,31
		Nadius	54,09	37,73	4,75	1,32			2,11

Font: R. García (2005:188 i 202); M. González, R. García i J. Urrutikoetxea (2007:111); M. González (dir.) (2010:139 i 181) i M. González, R. García i K. Zarraga (2011:35). Elaboració pròpia⁸⁵.

Complementem aquest quadre de diferents municipis i del conjunt de la Ria de Bilbao amb tres municipis gaditans i Olesa —quadre 4.34., pàgina següent—. Aquest quadre posa de manifest, segons els sectors amb què venim treballant, que a la ciutat de Cadis els immigrants es dedicaven, especialment, en el sector de serveis i a la indústria als tres padrons; en canvi, a San Fernando, tot i una reducció d'immigrants al sector secundari al padró de 1904 respecte als altres dos, gairebé la meitat de la població es dedica a la indústria i a Puerto Real, principalment, al sector primari a les acaballes de segle i inicis del XX per acabar, el 1935, el sector secundari a aplegar el major percentatge d'immigrants. A Olesa, com hem dit, la població immigrant es deriva, sovint, cap al sector industrial, però no s'ha de menystenir els treballadors sense activitat específica i els sense professió o activitat específica i passius.

Tanmateix, disposem d'una anàlisi comparativa catalana. Hom tracta del treball de J. Marfany (2001:7-8) per a la capital de l'Anoia a mitjan segle XIX. En aquesta

⁸⁵ Cal dir que hem reproduït les dades presentades per aquests autors, però observem que en alguns casos el sumatori no dona 100.

ciutat s'ha observat que els nadius igualadins predominen en el sector industrial —75,2%— i en el col·lectiu de sense identificar —0,8%—; en canvi, els immigrants —un 47% del total d'habitants— són majoria en la resta de sectors d'activitat que estableix J. Marfany: agricultura —27,8%—, professionals —4,5%—, comerç i serveis —15,2%— i altres —5%—. Quant als oficis, J. Marfany destaca l'aportació dels pagesos —26% pels immigrants i 7% pels nadius igualadins—, teixidors —un 23% de nouvinguts i un 40% de nadius— i traginers —un 5% dels forasters i un 3% d'igualadins de naixement—. Ja hem vist com a Olesa, deixant al marge la població en què no consta cap referència explícita a una activitat professional en el padró de 1860, els immigrants pagesos són només l'1,33% mentre que els nadius olesans representen el 6,71%; els teixidors forasters són el 0,84% i els batejats a Olesa el 6,43% i els traginets nouvinguts el 0,35% i els nadius l'1,19%.

Quadre 4.34. Distribució de la població per sectors professionals segons la naturalesa a tres municipis gaditans i Olesa (%)

Padró	Naturalesa	Població	Sector primari	Sector secundari	Sector terciari	Treballadors sense activitat específica	Sense professió o activitat específica i passius
1860	Olesa	Immigrants	29,70	35,34	14,66	11,28	9,02
		Nadius	33,90	38,93	18,01	6,44	2,72
1888	Cadis	Immigrants	5,48	28,8	63,05	2,61	0,06
		Nadius	7,12	53,41	33,77	4,56	1,14
1885	San Fernando	Immigrants	6,04	55,22	33,9	0,39	4,45
		Nadius	11,24	54,09	31,46	0,32	2,89
1887	Puerto Real	Immigrants	3,92	36,95	54,93	3,42	0,78
		Nadius	24,46	28,67	41,65	0,46	4,76
1910	Olesa	Immigrants	15,08	19,18	8,49	18,42	38,84
		Nadius	21,01	25,74	6,45	12,22	34,58
1910	Cadis	Immigrants	3	50,68	42,83	3,18	0,31
		Nadius	1,56	62,68	31,86	0,78	3,12
1904	San Fernando	Immigrants	2,71	38,55	54,55		4,19
		Nadius	8,09	57,55	31,66		2,7
1910	Puerto Real	Immigrants	48,61	8,62	40,39	0,14	2,24
		Nadius	62,03	13,01	23,71		1,25
1930	Olesa	Immigrants	6,23	21,31	7,27	30,84	34,35
		Nadius	9,27	32,93	8,29	21,93	27,58
1935	Cadis	Immigrants	4,23	37	54,86	0,7	3,21
		Nadius	1,46	48,17	46,56	1,17	2,64
1935	San Fernando	Immigrants	7,76	48	42,02		2,22
		Nadius	14,01	54,68	30,18		1,13
1935	Puerto Real	Immigrants	29,34	47,59	20,84		2,23
		Nadius	9,18	78,85	11,35		0,62

Font: AHMOM i J. Pérez, A. Román i F.P. Villatoro (2011a:243-255).
Elaboració pròpia⁸⁶.

I, finalment, volem esmentar el cas de Granada, atès que s'ha classificat la distribució de la població activa de 15 a 65 d'origen immigrant segons la categoria professional i la situació laboral en els sectors amb què venim treballant. A aquesta ciutat andalusa, D. Martínez i G. Moya (2011a:289-294) observen que els nouvinguts establerts entre 1890 i 1930 es concentren al sector industrial —principalment en els subsectors de la construcció i el tèxtil— i als serveis —majorment als subsectors del comerç i el sector domèstic—. La semblances amb el cas olesà són evidents.

⁸⁶ Dades dels tres municipis gaditans calculats per nosaltres partint de les dotze categories professionals que aquests autors estableixen.

4.2.3. *El nivell d'alfabetització de la població immigrant i nadiua*

El següent aspecte en què centrem la nostra atenció és el nivell d'alfabetització. En disposar del grau d'alfabetització dels immigrants i els nadius en els padrons municipals podem trobar informació de les necessitats de capital humà que necessitava el territori, fet fonamental per a llur desenvolupament, i indicar si aquest és producte dels seus propis mecanismes, de la incidència dels migrants o de la unió d'ambdós [Pérez, Roman i Villatoro, 2011a:239].

Som conscients, d'altra banda, que la informació aplegada, dissortadament, no és prou fiable, atès que hi ha molts infants en els quals consta que saben llegir i escriure, per exemple, potser perquè el funcionari de torn escrivia el mateix que els posava als seus progenitors —un nou exemple de la mala praxi dels treballadors de l'administració encarregats de recollir les dades dels padrons—.

Així, l'estudi del nivell d'alfabetització dels migrants, i en aquest cas els immigrants, ens permet incidir, segons R. García (2005:193), en dos aspectes: primer, analitzar la qualificació i formació dels nouvinguts, o sigui el capital humà protagonista del procés productiu i, segon, comprovar si l'alfabetització té algun tipus d'influència sobre les possibilitats de migrar; és a dir, una persona alfabetitzada hauria de tenir més possibilitats d'emigrar atès que pot accedir a la informació, així com transmetre la necessitat d'emigrar, perquè, d'una banda, en saber llegir i escriure pot mantenir una correspondència amb parents i veïns que, prèviament, han abandonat el seu municipi i, així, conèixer si les possibilitats de millora a la nova destinació i, d'altra banda, aquest fet de saber escriure i llegir afavoreix, també, les possibilitats d'integrar-se en el municipi receptor, en el nostre cas Olesa, i, alhora, en el mercat laboral.

Els gràfics 4.22., 4.23., 4.24. i 4.25. i el quadre 4.35. —pàgines següents— reproduïxen la distribució per edats i sexes segons la naturalitat i el nivell d'alfabetització entre 1860 i 1930. Concretament, el quadre 4.35. recull el percentatge, respecte el total de la població del sexe i padró corresponent, tant dels immigrants com dels nadius majors de 15 anys, en grups d'edat quinquennals. En primer lloc, cal aclarir que s'han menystingut els casos en què no consta la informació pertinent als padrons consultats⁸⁷: un insignificant un 0,37% del total; és a dir, treballem amb un total de 9.046 casos dels quals un 23,70% corresponen al padró de 1860, un 30,33% al padró de 1910 i un 45,97% al padró de 1930.

En segon lloc, observem que el percentatge de semialfabetització, o semianalfabetització, és també poc representatiu: només 55 casos —un 0,61% del total—, la majoria dels quals són homes —un 52,73%— i es concentren en el padró de 1910 —un 32,73% del total de semianalfabets—. Aquesta poca presència als padrons olesans ens ha portat a elaborar els gràfics 4.22., 4.23. i 4.24. sense aquests poquíssims casos en què declaren saber escriure i no saber llegir, o bé a l'inrevés. En canvi, si que creiem oportú, tot i que pot ser una redundància, el fet de representar gràficament tant l'analfabetització com l'alfabetització de la població immigrant i nadiua per tal de copsar les diferències entra ambdós col·lectius.

⁸⁷ En total hem documentat només 34 casos en els tres padrons, dels quals: 5 dones i 13 homes corresponen al padró de 1860; 3 dones i 3 homes, al padró de 1910 i 7 dones i 3 homes, al de 1930.

Quadre 4.35. Distribució per edats, sexes i naturalesa del nivell d'alfabetització als padrons municipals d'Olesa: 1860, 1910 i 1930 (%)

a) xifres absolutes

1860	Homes nadius			Dones nadiues			1910	Homes nadius			Dones nadiues			1930	Homes nadius			Dones nadiues		
	alfabetitzats	semianalfabets	analfabets	alfabetitzades	semianalfabets	analfabets		alfabetitzats	semianalfabets	analfabets	alfabetitzades	semianalfabets	analfabets		alfabetitzats	semianalfabets	analfabets	alfabetitzades	semianalfabets	analfabets
15 a 19	58	3	74	17	2	101	15 a 19	49	0	86	85	1	65	15 a 19	104	0	8	100	0	30
20 a 24	49	0	62	16	2	97	20 a 24	27	1	70	64	0	38	20 a 24	89	0	6	79	0	28
25 a 29	44	1	70	5	0	80	25 a 29	21	1	78	55	0	39	25 a 29	96	0	9	80	0	16
30 a 34	29	0	81	10	0	88	30 a 34	23	2	41	37	0	42	30 a 34	83	0	11	78	0	24
35 a 39	20	1	47	2	1	48	35 a 39	31	0	54	23	2	58	35 a 39	68	0	16	76	0	26
40 a 44	41	1	49	5	0	55	40 a 44	26	0	50	17	0	41	40 a 44	48	0	17	46	11	18
45 a 49	33	0	20	3	0	38	45 a 49	18	2	32	17	1	45	45 a 49	57	0	12	44	0	23
50 a 54	10	1	25	0	1	47	50 a 54	30	0	31	16	1	51	50 a 54	45	0	17	33	0	29
55 a 59	13	0	28	3	0	31	55 a 59	19	0	30	8	0	23	55 a 59	36	0	19	25	0	26
60 a 64	19	2	27	2	0	37	60 a 64	28	0	19	8	0	36	60 a 64	36	0	8	23	0	21
65 a 69	7	0	17	0	1	13	65 a 69	10	0	12	3	0	21	65 a 69	24	0	12	14	0	25
70 a 74	7	0	13	1	0	12	70 a 74	14	0	12	3	0	14	70 a 74	9	0	8	8	0	14
75 i més	2	0	17	0	0	12	75 i més	21	1	7	1	0	9	75 i més	11	0	4	3	0	6
Total	332	9	530	64	7	659	Total	317	7	522	337	5	482	Total	706	0	147	609	1	286
	Homes immigrants			Dones immigrants				Homes immigrants			Dones immigrants				Homes immigrants			Dones immigrants		
	alfabetitzats	semianalfabets	analfabets	alfabetitzades	semianalfabets	analfabets		alfabetitzats	semianalfabets	analfabets	alfabetitzades	semianalfabets	analfabets		alfabetitzats	semianalfabets	analfabets	alfabetitzades	semianalfabets	analfabets
15 a 19	10	0	15	4	1	21	15 a 19	17	0	26	25	6	29	15 a 19	85	0	27	105	0	38
20 a 24	9	0	19	5	1	21	20 a 24	29	0	18	29	0	32	20 a 24	96	1	27	130	0	46
25 a 29	10	1	17	4	0	32	25 a 29	26	0	19	40	1	44	25 a 29	115	0	27	108	0	45
30 a 34	15	0	23	4	0	47	30 a 34	54	1	19	29	2	37	30 a 34	122	0	27	87	0	53
35 a 39	6	0	9	3	0	16	35 a 39	33	1	15	36	1	35	35 a 39	95	0	20	65	0	41
40 a 44	5	0	11	4	0	33	40 a 44	33	3	23	14	0	41	40 a 44	83	0	30	76	0	41
45 a 49	7	0	6	1	1	19	45 a 49	17	0	23	6	1	30	45 a 49	73	0	27	60	0	63
50 a 54	4	0	10	1	0	22	50 a 54	21	0	20	8	1	43	50 a 54	62	0	18	45	0	50
55 a 59	4	0	7	0	2	16	55 a 59	15	0	12	12	0	26	55 a 59	40	0	25	35	0	50
60 a 64	12	0	14	0	0	29	60 a 64	16	0	14	6	1	15	60 a 64	35	0	26	26	0	32
65 a 69	1	0	3	0	0	13	65 a 69	5	1	15	2	0	11	65 a 69	16	0	8	17	0	24
70 a 74	2	0	4	0	0	13	70 a 74	1	0	8	2	0	6	70 a 74	13	0	6	9	0	26
75 i més	0	0	2	0	0	4	75 i més	2	0	7	1	0	8	75 i més	4	0	11	7	0	11
Total	85	1	140	26	5	286	Total	289	6	219	210	13	357	Total	839	1	279	770	0	520

b) Percentatge per grups d'edat i sexe

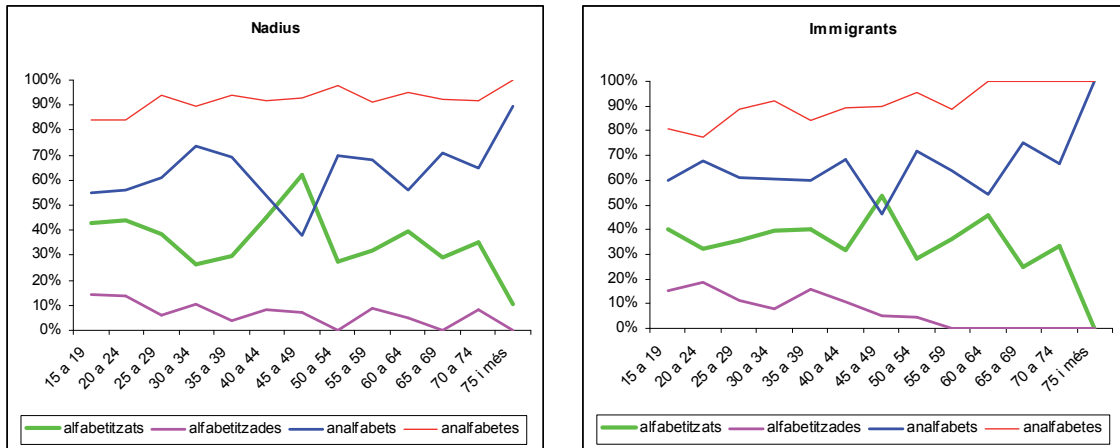
1860	Homes nadius			Dones nadius			1910	Homes nadius			Dones nadius			1930	Homes nadius			Dones nadius		
	alfabetitzats	semianalfabets	analfabets	alfabetitzades	semianalfabets	analfabets		alfabetitzats	semianalfabets	analfabets	alfabetitzades	semianalfabets	analfabets		alfabetitzats	semianalfabets	analfabets	alfabetitzades	semianalfabets	analfabets
15 a 19	43,0%	2,2%	54,8%	14,1%	1,7%	84,2%	15 a 19	36,3%	0,0%	63,7%	56,3%	0,7%	43,1%	15 a 19	92,8%	0,0%	7,2%	76,9%	0,0%	23,1%
20 a 24	44,2%	0,0%	55,8%	13,9%	1,7%	84,3%	20 a 24	27,5%	1,0%	71,5%	62,7%	0,0%	37,3%	20 a 24	93,8%	0,0%	6,2%	73,8%	0,0%	26,2%
25 a 29	38,3%	0,9%	60,9%	5,9%	0,0%	94,1%	25 a 29	21,0%	0,9%	78,0%	58,5%	0,0%	41,5%	25 a 29	91,4%	0,0%	8,6%	83,4%	0,0%	16,6%
30 a 34	26,3%	0,0%	73,7%	10,3%	0,0%	89,7%	30 a 34	34,9%	3,0%	62,1%	46,9%	0,0%	53,1%	30 a 34	88,3%	0,0%	11,7%	76,4%	0,0%	23,6%
35 a 39	29,4%	1,5%	69,1%	3,9%	2,1%	94,0%	35 a 39	36,4%	0,0%	63,6%	27,7%	2,4%	69,9%	35 a 39	81,0%	0,0%	19,0%	74,5%	0,0%	25,5%
40 a 44	45,1%	1,1%	53,9%	8,4%	0,0%	91,6%	40 a 44	34,2%	0,0%	65,8%	29,3%	0,0%	70,7%	40 a 44	73,9%	0,0%	26,1%	61,4%	14,6%	24,0%
45 a 49	62,3%	0,0%	37,7%	7,4%	0,0%	92,6%	45 a 49	34,5%	3,9%	61,6%	26,9%	1,6%	71,5%	45 a 49	82,6%	0,0%	17,4%	65,6%	0,0%	34,4%
50 a 54	27,7%	2,7%	69,5%	0,0%	2,2%	97,8%	50 a 54	49,2%	0,0%	50,8%	23,6%	1,4%	75,0%	50 a 54	72,6%	0,0%	27,4%	53,2%	0,0%	46,8%
55 a 59	31,8%	0,0%	68,2%	8,9%	0,0%	91,1%	55 a 59	38,8%	0,0%	61,2%	25,8%	0,0%	74,2%	55 a 59	65,6%	0,0%	34,4%	48,9%	0,0%	51,1%
60 a 64	39,6%	4,1%	56,3%	5,1%	0,0%	94,9%	60 a 64	59,5%	0,0%	40,5%	18,2%	0,0%	81,8%	60 a 64	81,7%	0,0%	18,3%	52,2%	0,0%	47,8%
65 a 69	29,2%	0,0%	70,8%	0,0%	7,5%	92,5%	65 a 69	45,5%	0,0%	54,5%	12,3%	0,0%	87,7%	65 a 69	66,7%	0,0%	33,3%	36,0%	0,0%	64,0%
70 a 74	35,0%	0,0%	65,0%	8,0%	0,0%	92,0%	70 a 74	53,6%	0,0%	46,4%	17,4%	0,0%	82,6%	70 a 74	52,9%	0,0%	47,1%	36,6%	0,0%	63,4%
75 i més	10,4%	0,0%	89,6%	0,0%	0,0%	100,0%	75 i més	72,7%	3,2%	24,1%	9,9%	0,0%	90,1%	75 i més	73,7%	0,0%	26,3%	34,1%	0,0%	65,9%
Total	332	9	530	64	7	659	Total	317	7	522	337	5	482	Total	706	0	147	609	1	286
	Homes immigrants			Dones nadius				Homes immigrants			Dones immigrants				Homes immigrants			Dones immigrants		
	alfabetitzats	semianalfabets	analfabets	alfabetitzades	semianalfabets	analfabets		alfabetitzats	semianalfabets	analfabets	alfabetitzades	semianalfabets	analfabets		alfabetitzats	semianalfabets	analfabets	alfabetitzades	semianalfabets	analfabets
15 a 19	39,9%	0,0%	60,1%	15,3%	4,0%	80,7%	15 a 19	39,6%	0,0%	60,4%	10,0%	48,4%	15 a 19	75,9%	0,0%	19,4%	73,4%	0,0%	26,6%	
20 a 24	32,2%	0,0%	67,8%	18,5%	3,9%	77,6%	20 a 24	61,7%	0,0%	38,3%	47,6%	0,0%	52,4%	20 a 24	77,4%	0,8%	18,0%	73,9%	0,0%	26,1%
25 a 29	35,7%	3,5%	60,8%	11,0%	0,0%	89,0%	25 a 29	57,7%	0,0%	42,3%	47,1%	1,2%	51,7%	25 a 29	81,0%	0,0%	16,0%	70,6%	0,0%	29,4%
30 a 34	39,5%	0,0%	60,5%	7,8%	0,0%	92,2%	30 a 34	73,0%	1,3%	25,7%	42,7%	2,9%	54,4%	30 a 34	81,9%	0,0%	15,3%	62,2%	0,0%	37,8%
35 a 39	40,1%	0,0%	59,9%	15,9%	0,0%	84,1%	35 a 39	67,4%	1,9%	30,7%	50,0%	1,4%	48,6%	35 a 39	82,7%	0,0%	14,8%	61,2%	0,0%	38,8%
40 a 44	31,5%	0,0%	68,5%	10,8%	0,0%	89,2%	40 a 44	55,9%	5,0%	39,1%	25,5%	0,0%	74,5%	40 a 44	73,5%	0,0%	21,0%	64,9%	0,0%	35,1%
45 a 49	53,8%	0,0%	46,2%	5,0%	5,0%	90,0%	45 a 49	42,5%	0,0%	57,5%	16,3%	2,7%	81,1%	45 a 49	73,0%	0,0%	21,3%	48,8%	0,0%	51,2%
50 a 54	28,3%	0,0%	71,7%	4,5%	0,0%	95,5%	50 a 54	51,3%	0,0%	48,7%	15,4%	1,9%	82,7%	50 a 54	77,5%	0,0%	18,3%	47,4%	0,0%	52,6%
55 a 59	36,0%	0,0%	64,0%	0,0%	11,1%	88,9%	55 a 59	55,4%	0,0%	44,6%	31,5%	0,0%	68,5%	55 a 59	61,5%	0,0%	27,8%	41,1%	0,0%	58,9%
60 a 64	46,0%	0,0%	54,0%	0,0%	0,0%	100,0%	60 a 64	53,4%	0,0%	46,6%	27,4%	4,5%	68,2%	60 a 64	57,3%	0,0%	29,9%	44,9%	0,0%	55,1%
65 a 69	25,0%	0,0%	75,0%	0,0%	0,0%	100,0%	65 a 69	23,7%	4,5%	71,8%	15,2%	0,0%	84,8%	65 a 69	66,4%	0,0%	25,2%	41,5%	0,0%	58,5%
70 a 74	33,3%	0,0%	66,7%	0,0%	0,0%	100,0%	70 a 74	10,4%	0,0%	89,6%	24,6%	0,0%	75,4%	70 a 74	68,8%	0,0%	23,8%	25,6%	0,0%	74,4%
75 i més	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%	75 i més	22,4%	0,0%	77,6%	10,9%	0,0%	89,1%	75 i més	26,3%	0,0%	42,4%	39,0%	0,0%	61,0%
Total	85	1	140	26	5	286	Total	269	6	219	210	13	357	Total	839	1	279	770	0	520

c) Percentatge respecte el total del nivell d'alfabetització

1860	Homes nadius			Dones nadius			1910	Homes nadius			Dones nadius			1930	Homes nadius			Dones nadius		
	alfabetitzats	semianalfabets	analfabets	alfabetitzades	semianalfabets	analfabets		alfabetitzats	semianalfabets	analfabets	alfabetitzades	semianalfabets	analfabets		alfabetitzats	semianalfabets	analfabets	alfabetitzades	semianalfabets	analfabets
15 a 19	17,5%	33,5%	14,0%	26,4%	28,5%	15,3%	15 a 19	15,5%	0,0%	16,5%	25,2%	19,8%	13,5%	15 a 19	14,7%	0,0%	5,5%	16,5%	0,0%	10,6%
20 a 24	14,8%	0,0%	11,7%	25,0%	28,5%	14,7%	20 a 24	8,5%	14,2%	13,4%	19,0%	0,0%	7,9%	20 a 24	12,6%	0,0%	4,0%	13,0%	0,0%	9,8%
25 a 29	13,2%	11,0%	13,2%	7,8%	0,0%	12,1%	25 a 29	6,6%	14,2%	14,9%	16,3%	0,0%	8,1%	25 a 29	13,6%	0,0%	6,2%	13,1%	0,0%	5,6%
30 a 34	8,7%	0,0%	15,3%	15,7%	0,0%	13,3%	30 a 34	7,3%	28,7%	7,9%	11,0%	0,0%	8,7%	30 a 34	11,8%	0,0%	7,5%	12,8%	0,0%	8,4%
35 a 39	6,0%	11,0%	8,9%	3,1%	14,3%	7,3%	35 a 39	9,8%	0,0%	10,3%	6,8%	40,6%	12,0%	35 a 39	9,6%	0,0%	10,9%	12,5%	0,0%	9,1%
40 a 44	12,4%	11,0%	9,3%	7,8%	0,0%	8,3%	40 a 44	8,2%	0,0%	9,6%	5,0%	0,0%	8,5%	40 a 44	6,8%	0,0%	11,5%	7,5%	100,0%	6,3%
45 a 49	9,9%	0,0%	3,8%	4,7%	0,0%	5,8%	45 a 49	5,7%	28,7%	6,1%	5,0%	19,8%	9,4%	45 a 49	8,1%	0,0%	8,2%	7,2%	0,0%	8,0%
50 a 54	3,0%	11,0%	4,7%	0,0%	14,3%	7,1%	50 a 54	9,5%	0,0%	5,9%	4,7%	19,8%	10,6%	50 a 54	6,4%	0,0%	11,5%	5,4%	0,0%	10,2%
55 a 59	3,9%	0,0%	5,3%	4,7%	0,0%	4,7%	55 a 59	6,0%	0,0%	5,8%	2,4%	0,0%	4,8%	55 a 59	5,1%	0,0%	12,8%	4,1%	0,0%	9,1%
60 a 64	5,7%	22,5%	5,1%	3,1%	0,0%	5,6%	60 a 64	8,8%	0,0%	3,6%	2,4%	0,0%	7,5%	60 a 64	5,1%	0,0%	5,5%	3,8%	0,0%	7,3%
65 a 69	2,1%	0,0%	3,2%	0,0%	14,3%	2,0%	65 a 69	3,2%	0,0%	2,3%	0,9%	0,0%	4,4%	65 a 69	3,4%	0,0%	8,2%	2,3%	0,0%	8,7%
70 a 74	2,1%	0,0%	2,5%	1,6%	0,0%	1,8%	70 a 74	4,4%	0,0%	2,3%	0,9%	0,0%	2,9%	70 a 74	1,3%	0,0%	5,5%	1,3%	0,0%	4,9%
75 i més	0,6%	0,0%	3,2%	0,0%	0,0%	1,8%	75 i més	6,6%	14,2%	1,3%	0,3%	0,0%	1,9%	75 i més	1,6%	0,0%	2,7%	0,5%	0,0%	2,1%
Total	332	9	530	64	7	659	Total	317	7	522	337	5	482	Total	706	0	147	609	1	286
	Homes immigrants			Dones immigrants				Homes immigrants			Dones immigrants				Homes immigrants			Dones immigrants		
	alfabetitzats	semianalfabets	analfabets	alfabetitzades	semianalfabets	analfabets		alfabetitzats	semianalfabets	analfabets	alfabetitzades	semianalfabets	analfabets		alfabetitzats	semianalfabets	analfabets	alfabetitzades	semianalfabets	analfabets
15 a 19	11,7%	0,0%	10,7%	15,3%	20,0%	7,4%	15 a 19	6,3%	0,0%	11,9%	11,9%	46,4%	8,1%	15 a 19	10,1%	0,0%	9,7%	13,6%	0,0%	7,3%
20 a 24	10,6%	0,0%	13,6%	19,1%	20,0%	7,4%	20 a 24	10,8%	0,0%	8,2%	13,8%	0,0%	9,0%	20 a 24	11,4%	100,0%	9,7%	16,9%	0,0%	8,8%
25 a 29	11,7%	100,0%	12,1%	15,3%	0,0%	11,2%	25 a 29	9,7%	0,0%	8,7%	19,1%	7,7%	12,3%	25 a 29	13,7%	0,0%	9,7%	14,0%	0,0%	8,7%
30 a 34	17,8%	0,0%	16,5%	15,3%	0,0%	16,4%	30 a 34	20,2%	16,6%	8,7%	13,8%	15,1%	10,4%	30 a 34	14,5%	0,0%	9,7%	11,3%	0,0%	10,2%
35 a 39	7,1%	0,0%	6,4%	11,6%	0,0%	5,6%	35 a 39	12,3%	16,6%	6,9%	17,1%	7,7%	9,8%	35 a 39	11,3%	0,0%	7,1%	8,4%	0,0%	7,9%
40 a 44	5,9%	0,0%	7,8%	15,3%	0,0%	11,5%	40 a 44	12,3%	50,2%	10,5%	6,7%	0,0%	11,5%	40 a 44	9,9%	0,0%	10,7%	9,9%	0,0%	7,9%
45 a 49	8,3%	0,0%	4,3%	4,0%	20,0%	6,6%	45 a 49	6,3%	0,0%	10,5%	2,9%	7,7%	8,4%	45 a 49	8,7%	0,0%	9,7%	7,8%	0,0%	12,1%
50 a 54	4,6%	0,0%	7,1%	4,0%	0,0%	7,7%	50 a 54	7,8%	0,0%	9,1%	3,8%	7,7%	12,0%	50 a 54	7,4%	0,0%	6,4%	5,8%	0,0%	9,6%
55 a 59	4,6%	0,0%	5,0%	0,0%	40,0%	5,6%	55 a 59	5,6%	0,0%	5,5%	5,7%	0,0%	7,3%	55 a 59	4,8%	0,0%	9,0%	4,5%	0,0%	9,6%
60 a 64	14,1%	0,0%	10,0%	0,0%	0,0%	10,1%	60 a 64	5,9%	0,0%	6,4%	2,9%	7,7%	4,2%	60 a 64	4,2%	0,0%	9,3%	3,4%	0,0%	6,1%
65 a 69	1,2%	0,0%	2,1%	0,0%	4,5%	4,5%	65 a 69	1,8%	16,6%	6,9%	0,9%	0,0%	3,1%	65 a 69	1,9%	0,0%	2,9%	2,2%	0,0%	4,6%
70 a 74	2,3%	0,0%	2,8%	0,0%	0,0%	4,5%	70 a 74	0,3%	0,0%	3,7%	0,9%	0,0%	1,7%	70 a 74	1,6%	0,0%	2,1%	1,2%	0,0%	5,0%
75 i més	0,0%	0,0%	1,4%	0,0%	0,0%	1,4%	75 i més	0,7%	0,0%	3,2%	0,5%	0,0%	2,2%	75 i més	0,5%	0,0%	4,0%	0,9%	0,0%	2,1%
Total	85	1	140	26	5	286	Total	269	6	219	210	13	357	Total	839	1	279	770	0	520

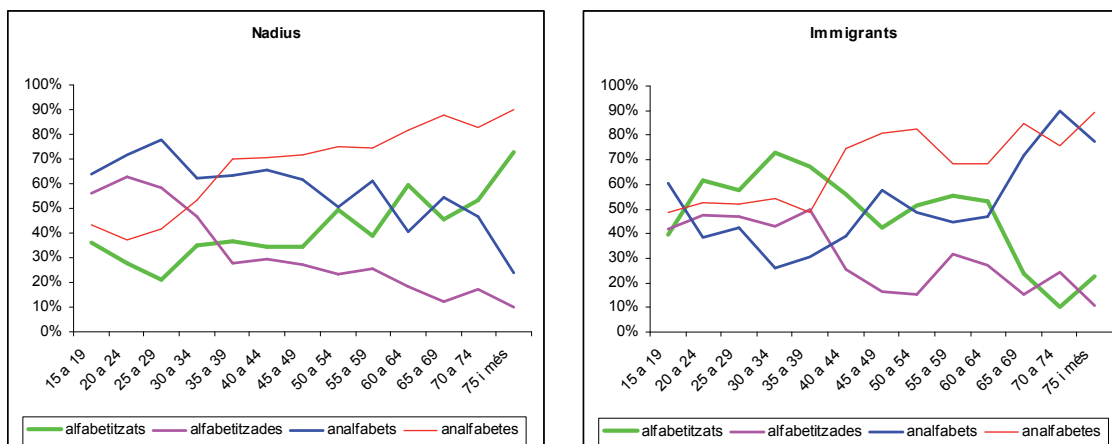
Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Gràfic 4.22. Distribució del nivell d'alfabetització per edats i sexes de la població immigrant i nadiua al padró de 1860

Així, en el gràfic 4.22. amb percentatges respecte el total de la població immigrant o nadiua per grups d'edat, i en el quadre 4.35., podem veure que gairebé en tots els grups d'edat les dones analfabetes se situen entre el 78% i el 100% del total respectiu; a banda del paral·lelisme ascendent existent en aquest col·lectiu, és a dir, valors més pròxims a 100 a mesura que els grups d'edat són majors, destaca el fet que les dones nadius de 15 a 59 anys, tret del grup 30-34, sempre estan per sobre dels percentatges que presenten les dones immigrants; també, observem un cert paral·lelisme, ara descendent i amb més alt i baixos, entre les dones alfabetitzades, fruit de què 8 de cada deu són novingudes alfabetitzades que després d'assolir el seu percentatge més elevat en el grup 20-24 inicien la caiguda en el grau d'alfabetització; tot plegat, pot estar en funció del municipi de procedència i de l'any d'arribada a Olesa. D'altra banda, la població nadiua femenina, tant l'alfabetitzada —un 6,11%— com l'analfabeta —un 62,94%—, mostra una tendència descendent des dels 15-19 anys als 60-64 anys les alfabetes i a majors de 75 anys, les analfabetes, tot i que hi ha una altra diferència entre les analfabeta i les alfabetitzades quant a què les segones mostren unes variacions més marcades que les primeres i gairebé són una desena part de les primeres. Pel que fa a la població masculina, observem que els immigrants alfabetitzats —un 7,75% del total d'immigrants d'aquest padró— mostren una punta anòmala, al nostre parer, atès que les generacions nascudes al darrer quinquenni del segle XVIII, infants nats durant la Guerra del Francès, saben llegir i escriure mentre que les generacions següents minven considerablement, tret de les generacions del període revolucionari del primer quinquenni dels anys trenta; de la mateixa manera, els immigrants analfabets —un 12,76%— mostren un cert paral·lelisme amb els anteriors amb petites diferències en els grups d'edat de 40-44 i 50-54 anys. Tanmateix, els nadius alfabetitzats —un 30,26%— minven fins a les generacions nascudes als primers anys vint, per recuperar-se durant la segona dècada del XIX i reprendre la caiguda fins als valors mínims dels majors de 75 anys; i, finalment, els nadius analfabets —un 48,31%— mostren, pràcticament, una clara tendència descendent, amb petites oscil·lacions en els grups 25-29 i les generacions nascudes a la primera dècada del segle XIX. Podríem, estar d'acord amb C.E. Nuñez (1992) i F. Collantes (2004) que l'analfabetisme actués com un fre als moviments migratoris i, a diferència del que passa a la Ria de Bilbao a les acaballes del XIX [García, Pareja i Zarraga, 2007], la població immigrant mostra, en general, uns percentatges d'alfabetització inferiors a la població nadiua.

Gràfic 4.23. Distribució del nivell d'alfabetització per edats i sexes de la població immigrant i nadiua al padró de 1910

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Els gràfics 4.23., 4.25. i, també, el quadre 4.35. il·lustren l'alfabetització i analfabetització el 1910 i mostren un canvi significatiu respecte el padró anterior: els homes immigrants alfabetitzats superen en valors relatius a la població masculina nadiua alfabetitzada. Un 54,45% dels immigrants masculins enregistrats al padró de 1910 saben llegir i escriure, mentre que els nadius alfabetitzats només representen el 37,47% de la població nadiua masculina enregistrada; emperò, si els càlculs es fan respecte el total de la població enregistrada al padró, els homes nadius alfabetes representen l'11,55% de total, mentre que els immigrants alfabetes, el 9,80% del total⁸⁸. Això no passa entre les dones ja que les immigrants alfabetes només són el 8,20% del total de la població immigrant empadronada, mentre que les nadies són el 8,77%. Però, tanmateix, entre la població analfabeta observem el mateix fet segons els sexes: les dones immigrants —un 61,55% de les dones novingudes enregistrades— representen més que les dones nadies —un 58,50% del sexe femení nadiu enregistrat—; en canvi, els homes immigrants —un 54,45%— són menys representatius que els homes nadius —un 61,70%—. Quant a la distribució per edats i sexes, observem que les immigrants alfabetes es concentren entre els 15 i 39 anys, mentre que la majoria dels homes alfabetes mostren una punta màxima molt clara en el grup d'edat 30-34, és a dir els inicis de la Restauració postrepublicana. D'altra banda, constatem que les immigrants analfabetes entre 25 i 54 anys mostren uns valors força alts, mentre que els immigrants analfabets, amb valors sempre inferiors, són força més regulars entre els 15 i 54 anys. En conjunt, veiem, primer, com és força habitual en aquest període històric, que la població masculina està més alfabetitzada que la població femenina, tant entre la població immigrant com la nadiua; i, segon, que la millora de l'alfabetització, d'uns i altres, ha millorat respecte al 1860, gràcies, especialment a l'escolarització femenina de les escolàpies en el cas de les olesanes.

Parlem ara del darrer padró triat: 1930. Els gràfics 4.24., 4.25. i el quadre 4.35. mostren, d'una banda, la millora qualitativa de la població nadiua i immigrant atès que el volum de la població alfabetitzada, tant la nadiua com la novinguda, augmenten respecte als padrons anteriors. D'altra banda, observem que les immigrants alfabetes, els

⁸⁸ Vegeu quadre XXXVIII de l'Annex.

immigrants alfabetes, les nadius alfabetes i els nadius alfabetes mostren, amb certs matisos, una clara tendència descendent a mesura que la població es va fent més gran; mentre que els immigrants analfabets, els nadius analfabets i les nadies analfabetes mantenen una certa regularitat per minvar a partir dels 60-64 i 65-69 anys; i, en canvi, les immigrants analfabetes dibuixen la corba més irregular ja que mostren uns valors regulars fins al grup d'edat 45-49 i inicien la caiguda a partir del grup d'edat 55-59. Tanmateix, respecte al total de la població major o igual de 15 anys enregistrada al padró de 1930, cal destacar que un 18,52% d'aquesta són dones immigrants alfabetes —un 59,69% del total de dones immigrants—, mentre que el 14,65% són nadies alfabetes —un 67,97% de les dones nadies—; un 20,18% són homes immigrants alfabetes —un 74,98% dels homes immigrants—, mentre que els nadius respectius són el 16,98% —un 82,77% dels homes nadius—. I, fins i tot, constatem que els homes immigrants alfabetitzats representen més d'un 4% del total de la població en cadascun dels grups d'edat dels 15 als 44 anys; emperò, aquest percentatge, entre la població femenina només el superen els grups 15-19, 20-24 i 25-29 anys.

Gràfic 4.24. Distribució del nivell d'alfabetització per edats i sexes de la població immigrant i nadiua al padró de 1930

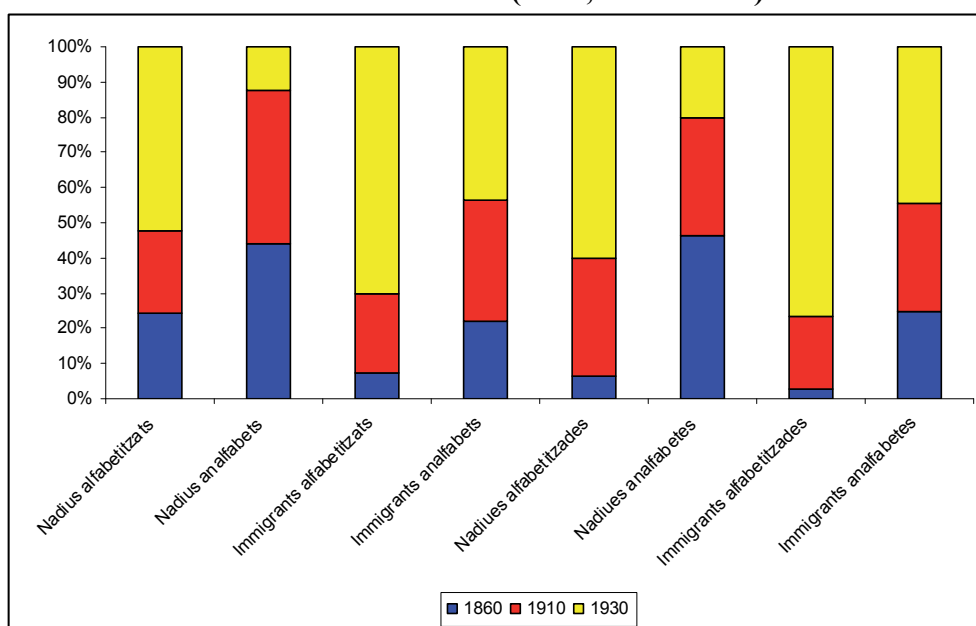
Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Per acabar, hem realitzat el gràfic 4.25. i el quadre 4.36. —pàgines següents— amb la intenció d'il·lustrar el nivell d'alfabetització de la població major o igual de 15 anys segons la naturalesa i el sexe en els tres padrons en qüestió per demostrar la millora qualitativa de la població, tant nadiua com immigrant, atès que el salt entre 1860 i 1910 és molt significatiu, quan 1930 conserva o, fins i tot, augmenta els nivells de 1910, especialment entre la població nadiua. Queda clar que mentre el percentatge d'alfabetes augmenta, gairebé en tots els casos, el d'analfabets disminueix; és a dir, la població analfabeta mostra la tendència totalment contrària al corresponent a la població alfabetitzada en pràcticament tots els col·lectius. Tanmateix, l'evolució de la població alfabetada en aquests setanta anys és evident tant entre la població nadiua com en la nouvinguda i, fins i tot, en ambdós sexes, especialment en el cas de les olesanes, fruit d'una major escolarització arreu.

L'anàlisi de l'estructura per edats i sexes permet observar una certa diferència entre nadius i immigrants. Així, si establim cinc trams d'edat de 15 anys —deixant al marge el grup dels majors de 75 anys que potser n'inclou més—, observem que la població nadiua jove, entre 15 i 29 anys, té sempre un major nivell d'alfabetització

que la població immigrant jove —excepte en el cas de les dones de 1930 un 44,45% de les dones immigrants i un 42,53% de les dones nadiues—, i que la resta d'agrupacions establertes⁸⁹. En canvi, entre la població masculina observem un possible canvi de tendència atès que els homes immigrants de 15 a 29 anys es veuen superats pels homes de 30 a 44 anys en els padrons de 1910 i 1930, mentre que els homes nadius sempre presenten uns percentatges més alts en el grup de 15 a 29 anys. Aquesta circumstància és, potser, fruit d'un canvi de les generacions nascudes entre 1866 i 1880, marcades pels canvis i les transformacions polítiques del final del regnat d'Isabel II, el Sexenni Democràtic i els inicis de la Restauració, la crisi econòmica dels anys seixanta del segle XIX o d'un canvi de tendència quant a la procedència i naturalesa dels immigrants en els darrers anys del segle i en el primer terç del segle XX⁹⁰.

Gràfic 4.25. Nivell d'alfabetització de la població > 15 anys segons la naturalesa i el sexe (1860, 1910 i 1930)⁹¹

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Això, no obstant, no hem de menystenir que els percentatges d'alfabetització per sexes i grups d'edat sempre presenten una clara superioritat masculina en tots els casos de la població de 15 a 29 anys. En canvi, la situació canvia a partir d'aquestes edats ja sigui perquè es redueixen les diferències i la tendència general és a la baixa, o bé perquè es tracta dels trams d'edat més alfabetitzats entre la població, tant nouvinguda com nadiua. Tanmateix, copsem que l'alfabetització femenina de 15 a 29 anys és superior, percentualment, a la corresponent població masculina, tot i que la diferència es va reduint amb el temps, fruit, sense cap mena de dubtes, de l'escolarització femenina a l'escola de les escolàpies.

⁸⁹ Els càlculs s'han realitzat a partir del total de casos per cadascun d'aquests grups de 15 anys observats respecte el total de la població alfabetitzada de cada sexe.

⁹⁰ En el capítol 4 incidirem en aquest aspecte.

⁹¹ Hem omès la població semialfabetitzada dona que aquesta és molt escassa.

Quadre 4.36. Alfabetització segons naturalesa, edats i sexe a Olesa (%)

		18 60		19 10		19 30	
		Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones
Immigrants	15 - 29	34,12	50,00	26,77	44,76	35,28	44,45
	30 - 44	30,59	42,31	44,61	37,62	25,76	29,61
	45 - 59	17,65	7,69	19,70	12,38	20,86	18,18
	60 - 74	17,65		8,18	4,76	7,63	6,75
	>75			0,74	0,48	0,48	0,91
Nadius	15 - 29	45,48	59,38	30,60	60,53	40,93	42,53
	30 - 44	27,11	26,56	25,24	22,85	28,19	32,84
	45 - 59	16,87	9,38	21,14	12,17	19,55	16,75
	60 - 74	9,94	4,69	16,40	4,15	9,77	7,39
	>75	0,60		6,62	0,30	1,56	1,56

Font: AHMOM. Elaboració pròpia.

Així, la reducció de les diferències per qüestions de gènere i segons la naturalesa del nivell d'alfabetització han posat de manifest la millora del capital humà i de la modernització de la població. És a dir, en creuar les diferents variables hem pogut disposar d'una àmplia informació sobre el nivell d'alfabetització, tant de la població nadiua com la immigrant, des de cadascuna de les variables —sexe, edat, naturalesa—, com del creuament d'aquestes, que, alhora, permeten esbrinar, primer, quins col·lectius presenten un major o menor grau d'alfabetització i, després, quins col·lectius contribueixen més a la modernització d'aquesta població del Baix Llobregat⁹².

F. Collantes (2004:15-48), en un estudi de diferents comarques espanyoles de muntanya, d'una banda, arriba a la conclusió que les disparitats educatives a l'Espanya rural van ser accentuades als inicis i durant el procés d'industrialització com a conseqüència dels diferents models de societat rural vigents i, alhora, l'acumulació de capital humà va actuar més com un incentiu a la mobilitat espacial que no pas com a “font de riquesa” territorial; d'altra banda, destaca el fet que als Pirineus catalans convergeixen, a la segona meitat del segle XIX, la despoblació i unes taxes d'alfabetització baixes per la qual cosa suggereix que la proximitat a Barcelona i altres ciutats industrials va afavorir l'emigració en detriment de la instrucció a l'hora de proporcionar la informació i les disposicions mentals necessàries per al moviment migratori. Tot i que aquí no ens centrem en les disparitats educatives, si que constatem a Olesa que una certa acumulació de capital humà pot haver afavorit la mobilitat espacial, vers a la capital, Terrassa, Sabadell, Igualada o Manresa, per exemple; però, alhora, també pot ser una destinació dels emigrants dels Pirineus catalans, ja sigui definitivament o de camí a Barcelona.

R. García, A. Pareja i K. Zarraga (2007:43-46), per al món urbà basc entre 1860 i 1930, destaquen el fet que els immigrants no bascos que presenten unes taxes d'alfabetització superiors als de la població nadiua, especialment des de 1900 i a les províncies de Biscaia i Guipúscoa, ja que “la alfabetización es una característica de la calificación y formación de una población, y por lo tanto, este dato no sugiere que fueron los mejor formados los que afrontaron en mayor medida una emigración, porque eran ellos los que podían tener mayores probabilidades de éxito”; en canvi, a Àlaba, província eminentment agrícola, la qualificació i formació no semblen ser criteris de selecció. També com a Olesa, constaten que el 1930, tant la població nadiua com la immigrant mostren un clar ascens quant a l'alfabetització, especialment perquè, d'una banda, els immigrants provenen de terres més llunyanes i, d'altra banda, les activitats

⁹² És més, aquest triple creuament, juntament amb el que emprarem al capítol següent amb la procedència, la professió i l'estat civil, per exemple, ens permetran aprofundir encara més en aquesta qüestió del capital humà i els moviments migratoris.

industrials coetànies ja no requereixen una especial qualificació. Aquestes argumentacions poden ser versemblants en el cas olesà atès que també observem una millora en el nivell d'alfabetització i una diferenciació, quant a llur formació i instrucció, entre el perfil dels immigrants arribats a mitjan segle XIX i els de finals de la mateixa centúria i durant la dècada dels anys vint del segle XX.

A San Salvador del Valle (País Basc), M. González, R. García i J. Urrutikoetxea (2007) constaten, com en el nostre cas d'estudi, tant una evolució en el nivell d'alfabetització en el darrer quart del segle XIX com una diferenciació evident entre els dos sexes. Així, observen al padró de 1877 una població nadiua femenina major de 10 anys més alfabetitzada que la nouvinguda —un 48,9% de les nadiues per un 38,1% dels immigrants—, però entre els homes les diferències entre nadius i immigrants són més tènues —un 65,1% d'alfabets per als primers i un 50,2% per als segons— que entre les dones —un 36,4% de les nadiues i un 19,9% de les immigrants— [González, García i Urrutikoetxea, 2007:77-78]. En canvi, el 1888 la població immigrant masculina alfabetada és superior a la població nadiua —un 64,20% per un 61,30%, respectivament—; en canvi, la població immigrant femenina alfabetada és inferior a la població nadiua —un 25,10% i un 61,30%, respectivament— [González, García i Urrutikoetxea, 2007:368-372]. Si bé, en conjunt, en aquesta població basca, la població immigrant està més alfabetitzada que la nadiua, en el cas olesà hem constatat, respecte el total de la població alfabetada del padró de 1860, que la diferència entre la població immigrant alfabetada i la població nadiua alfabetada major de 15 anys és clarament favorable a aquesta última —un 21,89% d'immigrants i un 78,11% de nadius—; i, també, al padró de 1910 trobem que la població immigrant alfabetada és menor que la població nadiua alfabetada, però amb una important reducció —un 42,28% d'immigrants per un 57,72% de nadius—.

A Leioa (País Basc), M. González (dir.) (2010), el 1905, també observen que la població alfabetada major de 10 anys està més escolaritzada que la població nadiua. Així obtenen un 74,1% d'homes immigrants alfabets respecte el total d'immigrants masculins, mentre que els homes nadius només són un 62,7%; les dones alfabetades immigrants representen el 50,2% del total d'aquestes dones immigrants, mentre que les dones nadiues equivalen a, gairebé, una tercera part de les dones nadiues [González (dir.), 2010:139-141]. Quinze anys més tard, les diferències entre nadius i immigrants s'havien reduït ja que l'alfabetització augmentà fins a un 84,2% per als homes nouvinguts i un 83,5% els nadius; un 69% per a les dones immigrants i el 65,8% de les nadiues [González (dir.), 2010:183]. A Olesa, el 1910, hem vist com els homes immigrants alfabets representen el 54,45% del total de mascles nouvinguts, mentre que les dones immigrants són el 36,31% del total de femines immigrants i el 1930 les diferències entre ambdós sexes s'havien reduït, com a Leioa, ja que els homes nouvinguts alfabets representen el 74,38% dels immigrants i les dones el 59,69%.

Per al conjunt de la Ria de Bilbao, R. García (2005) observa també l'augment del nivell d'alfabetització tant de la població nadiua com la de la població nouvinguda major de 10 anys. Així, en el període 1880-1890, que la població femenina immigrant alfabetada representa el 35,6% mentre que la nadiua és del 29,8% i la masculina, un 65,6% i 56%, respectivament [García, 2005:197]; i, en el període 1920-1935, la població femenina immigrant alfabetada representa el 74,8% i la nadiua el 86,2%, mentre que els homes són el 86,4% i 92,9%, respectivament [García, 2005:205]. I arriba a la conclusió que la alfabetització “actúa como un factor de selecció de los futuros emigrantes en el origen, en íntima relación con las necesidades de cualificación que

impone el mercado de trabajo, y con las posibilidades de éxito. Esta es la principal causa de las diferencias en los niveles formativos entre los inmigrantes” [García, 2005:206].

A Cadis, San Fernando i Puerto Real, J. Pérez, A. Román i F.P. Villatoro (2011a:239-243) també han fet el creuament de dades a partir dels padrons municipals i han constatat, d’una banda, el baix percentatge que representava la població semialfabetitzada, i, d’altra banda, la millora en el nivell d’alfabetització major de 10 anys des del darrer quart del segle XIX a 1935. Si bé els percentatges obtinguts en aquestes poblacions són força diferents als del cas olesà en els padrons de 1860 i els anys vuitanta pels municipis de la badia gaditana, s’equiparen força en els padrons de 1930 a Olesa i 1935 als tres municipis andalusos⁹³, tot i que els percentatges de la població baixllobregatina gairebé sempre, i especialment entre la població femenina, són inferiors als de les poblacions gaditanes. El quadre 4.37. mostra aquests resultats en percentatges.

Quadre 4.37. Alfabetització segons la naturalesa i el sexe a tres municipis gaditans i Olesa (%)

Padró	Municipi	Nadius		Immigrants	
		Homes	Dones	Homes	Dones
1860	Olesa	38,12	8,71	37,61	8,20
1910	Olesa	37,47	40,90	54,45	36,21
1930	Olesa	83,77	67,97	74,98	59,69
1885	San Fernando	56,57	47,88	70,21	57,64
1904	San Fernando	51,69	51,13	64,21	43,98
1935	San Fernando	75,94	72,61	85,97	70,68
1887	Puerto Real	47,13	35,82	53,54	49,11
1910	Puerto Real	50,89	42,62	67,30	55,56
1935	Puerto Real	78,77	72,89	68,04	79,41
1888	Cadis	66,44	53,51	64,34	51,31
1910	Cadis	77,42	67,45	69,03	64,09
1935	Cadis	86,54	81,16	84,77	70,57

Font: AHMOM, J. Pérez, A. Román i F.P. Villatoro (2011a).
Elaboració pròpia⁹⁴.

Recapitem. Hem vist la importància dels moviments migratoris a Olesa atenent tant a la immigració com a l’emigració, tenint en compte la durada d’aquests moviments, el sexe, l’edat, l’activitat professional i el nivell d’alfabetització per intentar donar resposta al volum de migrants, el moment de l’arribada o la partida i llur incidència en el conjunt de la població. En el proper capítol incidirem, únicament, en el moviment immigratori a partir de la variable naturalitat, el lloc de naixement dels nousvinguts a Olesa, però sense oblidar les altres variables abans esmentades per conèixer així el perfil demogràfic dels immigrants.

⁹³ Cal tenir present que l’estudi dels municipis andalusos, com els bascos, es fa amb poblacions majors o iguals als 10 anys i en el cas olesà treballem amb la població major de 15 anys.

⁹⁴ Càlculs propis a partir de les taules 13 i 14 [Pérez, Román i Villatoro, 2011a:240-242].